

MONUMENTA LITERARIA NEERLANDICA XII,2

Constantijn Huygens
Nederlandse gedichten 1614–1625

Deel 2 / Apparaat en commentaar

Dit is een uitgave van het Constantijn Huygens Instituut voor
tekstedities en intellectuele geschiedenis (CHI) van de Koninklijke
Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)

Adres: Prins Willem-Alexanderhof 5, 2595 BE Den Haag

Postadres: Postbus 90754, 2509 LT Den Haag

Telefoon: 070-33 15 800

Telefax: 070-38 20 546

Copyright van deze uitgave © 2001 Constantijn Huygens Instituut van
de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Vormgeving: Frederik Bos, Koninklijke Nederlandse Akademie van
Wetenschappen, Amsterdam

Druk: Orientaliste, Herent

ISBN 90-76832-03-X

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Constantijn Huygens Nederlandse gedichten 1614–1625

Historisch-kritische uitgave,
verzorgd door Ad Leerintveld

Deel 2 / Apparaat en commentaar

Constantijn Huygens Instituut, Den Haag 2001

Projectcommissie: E.K. Grootes, Amsterdam; H.M. Hermkens,
Hilvarenbeek; M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, Utrecht; L. Strengolt †,
Amsterdam; H.T.M. van Vliet, Den Haag

Beknopte inhoudsopgave

Woord vooraf 1

Inleiding 3

Apparaat 91

Facsimile's 769

Bibliografie 797

Alfabetisch register van titels en beginregels 827

Register van namen 831

Gedetailleerde inhoudsopgave 841

Woord vooraf

Deze editie zou er niet gekomen zijn als H.T.M. van Vliet zich niet op een goede dag in 1983 tot prof. dr. L. Strengholt, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en erkend Huygensspecialist, had gewend met de suggestie de poëzie van Constantijn Huygens uit te geven in een historisch-kritische editie. Een jaar later werd de verzorging van een historisch-kritische uitgave van de vroege Nederlandse gedichten van Huygens een van de projecten waarmee het Bureau Basisvoorziening Tekstedities van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in augustus 1984 van start ging. Deze editie vormt daarvan het resultaat.

De projectcommissie heeft mij vol vertrouwen op afstand begeleid. Ik ben de leden mevr. Schenkeveld-Van der Dussen en de heren Grootes, Hermkens, Strengholt en Van Vliet dankbaar voor hun gecombineerde deskundigheid waarop ik nooit tevergeefs een beroep deed. Ik heb het als een groot voorrecht ervaren onder hun leiding aan de editie te werken. Toen zich tijdens het project de gelegenheid voordeed om van de uitgave tegelijkertijd een proefschrift te maken, werd de samenwerking met mijn leermeester prof. dr. L. Strengholt weer net zo intensief als in de jaren dat ik zijn student-assistent was. Aan zijn vakmanschap heb ik mij jarenlang kunnen spiegelen. Zijn plotselinge dood in 1989 betekent voor mij ook een persoonlijk verlies.

Dat Riet Schenkeveld zonder enige aarzeling bereid bleek na het overlijden van Leen Strengholt als promotor op te treden, stemt mij nog steeds tot vreugde. Als lid van de projectcommissie en als alumna van de Vrije Universiteit heeft zij de historische band van dit onderzoek en zijn uitvoerder met de Vrije Universiteit bewaard. Daarnaast heeft zij veel meer gedaan dan zij zich bij haar bereidverklaring realiseerde. Met name bij het schrijven van de inleiding en de verschillende commentaren op de gedichten heeft zij de gang erin gehouden met haar altijd snelle en steeds opbouwende kritiek. Ik dank haar zeer daarvoor.

Uit de projectcommissie wil ik nog een deskundige met name noemen. Dr. H.M. Hermkens ben ik zeer veel dank verschuldigd. Als geen ander vertrouwd met Huygens' handschrift heeft Harrie Hermkens mij voor menig fout behoed.

Deze editie heeft veel te danken aan mijn collega's van het eerste uur: Annemarie Kets, Anne Jacobs, Oege Dijkstra, Vivian Janssen, Connie Klützw, Guus Middag en Dick van Vliet. De discussies in de pionierstijd van het 'Bureau Basisvoorziening Tekstedities' hebben hun sporen in deze uitgave achtergelaten. Mijn tegenwoordige collega's van de afdeling Bijzondere Collecties van de Koninklijke Bibliotheek dank ik eveneens. Telkenmale attendeerden zij mij op iets van of over Huygens waarmee ik mijn voordeel heb kunnen doen. Ik hoop de Huygenstraditie aan de KB, gebaseerd op de collectie en gevestigd door de conservatoren Vermeeren en De Kruyter te kunnen voortzetten. Ook vakgenoten buiten de bibliotheek in binnen- en buitenland dank ik voor de stimulerende contacten over Huygens. Prof. dr. Chr. Heesakkers dank ik voor zijn hulp bij de vele citaten bij *'t Costelick Mall*. Tineke ter Meer en Ton van Strien bedank ik met name voor hun jarenlange collegiale vriendschap en hun commentaren bij eerdere versies van de inleiding. Connie Klützw heeft vele uren achter haar tekstverwerker doorgebracht om correcties aan te brengen en nieuwe prints te bezorgen. Ik ben haar daarvoor zeer erkentelijk.

Heemstede, zomer 2000

Inleiding

I SAMENVATTING

Constantijn Huygens (1596–1687) wordt beschouwd als een belangrijke, zelfs centrale figuur bij de studie van de zeventiende-eeuwse cultuur in de Republiek der Verenigde Nederlanden.¹ Zijn gedichten worden zowel om hun inhoud – thema's als godsdienst, verwerking van klassieke motieven, aandacht voor de gewone man – als om hun vorm – genre, stijl, taal – hooglijk gewaardeerd.

Van geen enkele dichter uit de zeventiende eeuw is zoveel handschriftelijk materiaal overgebleven als van Constantijn Huygens. Geen enkele dichter ook heeft zich vanaf het allereerste begin van zijn carrière als dichter, zo nadrukkelijk beziggehouden met de typografie van zijn werk.

Het belang van zijn dichterschap en de aard en hoeveelheid van het overgeleverde materiaal vormen de voornaamste redenen om een historisch-kritische uitgave van Huygens' werk te vervaardigen. Een dergelijke editie levert een betrouwbare basis voor de bestudering van zijn gedichten en vormt tevens een eerste demonstratie van historisch-kritisch editeren van zeventiende-eeuwse teksten uit het Nederlandse taalgebied.

Deze samenvatting biedt een overzicht van de inleiding op de historisch-kritische editie van de vroege Nederlandse gedichten van Constantijn Huygens.

I.1 *Begrenzing*

De hier gepresenteerde historisch-kritische editie is een deelluitgave. Zij beperkt zich tot de Nederlandstalige gedichten die Huygens heeft geschreven tot aan de publicatie van zijn *Otiorum libri sex*, in 1625. De beperking tot de Nederlandse gedichten komt voort uit het gegeven dat Huygens binnen de Nederlandse literatuurgeschiedenis met die gedichten een vooraanstaande plaats inneemt. Aan een uitgave van bijvoorbeeld Huygens' Latijnse poëzie worden bovendien andere eisen gesteld.²

De begrenzing tot 1625 laat zich verklaren uit de omstandigheid dat Huygens in dat jaar voor het eerst zijn gedichten in een omvangrijke

---

¹ Zie voor een eerste oriëntatie de biografieën door Smit (1980) en Strengholt (1987) en de publicaties die verschenen in het herdenkingsjaar 1987: *Veelzijdigheid als levensvorm* en het speciale nummer van het tijdschrift *De zeventiende eeuw*. Zie ook Streekstra 1997.

² Huygens' vroege Latijnse gedichten worden uitgegeven door dr. Tineke ter Meer.

bundel onder eigen naam publiceert. Van belang is tevens het feit dat te midden van de grote hoeveelheid nagelaten handschriften van de dichter, zich de door hemzelf bewerkte kopij voor de *Otia* bevindt.

1.2 *Editiegeschiedenis*

In het tweede hoofdstuk van de inleiding bespreek ik in een historisch overzicht de belangrijkste uitgaven van de handschriften van Huygens' gedichten sinds zij in 1823 uit particulier bezit in openbare collecties terecht kwamen. Ter sprake komen de uitgave door Leendertz en de kritiek daarop van Penon en de standaarduitgave die Worp honderd jaar geleden van alle gedichten van Huygens bezorgde. Bijzondere aandacht wordt hierbij gegeven aan de beweegredenen en doelstellingen van de tekstbezorgers en uiteraard aan de inrichting van hun edities. Aan het slot van dit hoofdstuk wijd ik een passage aan de binnen de historische Neerlandistiek gegroeide interesse voor manuscriptologie en analytische bibliografie, waardoor in zekere zin deze historisch-kritische editie van Huygens' poëzie werd voorbereid.

1.3 *Bronnen*

Het derde hoofdstuk bevat een bespreking van de bronnen waarin de poëzie van Huygens is overgeleverd. Ik schenk aandacht aan herkomst en ordening van de grote verzameling *Hugeniana* en bespreek de aard en het belang van de handschriften. Vervolgens handel ik over de gedrukte bronnen. Achtereenvolgens komen aan bod de drukken vóór de *Otia*, de herdrukken van de *Otiorum libri sex* en de edities waarin Huygens zijn verzamelde Nederlandse gedichten uitgaf: de *Koren-bloemen* uit 1658 en de herdruk daarvan uit 1672. Bij de bespreking van de gedrukte bronnen die zijn verschenen vóór de *Otia* leg ik de nadruk op Huygens' bemoeienis met de typografische vormgeving van zijn werk. Tevens geef ik ruim aandacht aan de ontstaansgeschiedenis van *Batava Tempe* en *'tCostelick Mall*. Beide gedichten danken hun eerste publicatie aan Jacob Cats en zijn streven een Zeeuwse bundel poëzie uit te geven: *De Zeeuse Nachtegael*. Over de lange tijd samenlopende publicatiegeschiedenis van deze Zeeuwse bundel en Huygens' 'Zeeuwse drukken' bevat de briefwisseling tussen Cats en Huygens zeer informatief materiaal. Voor dit hoofdstuk heb ik van deze correspondentie uiteraard gebruik gemaakt.

1.4 *De drukgeschiedenis van de Otia*

Een uniek aspect van de in deze editie uitgegeven gedichten wordt voor het eerst in dit hoofdstuk systematisch besproken: de kopij voor Huygens' eerste verzamelbundel *Otiorum libri sex*. Het bleek mogelijk uit de

bewaard gebleven *Hugeniana* voor deze bundel nagenoeg de gehele kopij te reconstrueren. Een overzicht hiervan is opgenomen in dit hoofdstuk. Op basis hiervan kon vervolgens een bespreking gewijd worden aan Huygens' kopijvoorbereiding, aan de manier waarop hij zijn werk persklaar heeft gemaakt – ontwerp titelpagina's, opmaak, gewenste letter – en aan de door hem uitgevoerde correctie.

1.5 *Verantwoording*

In het laatste hoofdstuk van deze inleiding verantwoord ik de opzet van deze editie. Ik bespreek de opnamecriteria en de keuze van de basistekst. Tevens verklaar ik mijn behandeling van de varianten. Tot slot leg ik uit hoe het variantenapparaat is ingericht en welke siglen en tekens daarbij gebruikt zijn.

Deze tweedelige editie biedt het volgende:

Deel 1 bevat in chronologische volgorde Huygens' Nederlandse gedichten die zijn geschreven tussen 1614 en mei 1625. Bij deze gedichten zijn in voorkomende gevallen ook de gedichten opgenomen van andere dichters als P.C. Hooft en Anna en Tesselschade Roemers Visscher waarop Huygens met een gedicht heeft gereageerd.

Na deze gedichten volgen in bijlagen: de Nederlandse lofdichten op de Zeeuwse uitgave van *Batava Tempe* en *'tCostelick Mall* en de Nederlandse lofdichten op de *Otia*.

In deel 2 zijn per gedicht of per groep bijeenhorende gedichten achtereenvolgens opgenomen:

- een beknopte literair-historische inleiding met opgave van de belangrijkste literatuur over het gedicht en de edities waarin deze gedichten, na de standaardeditie van Worp, zijn verschenen;
- in voorkomende gevallen (een beschrijving van) de thematische bron;
- translitteratie-aantekeningen;
- een beargumenteerd overzicht van de overlevering van het gedicht;
- het variantenapparaat.

Na het variantenapparaat volgen facsimile's van de door Huygens bewerkte kopij voor de *Otia* van zijn in 1619 gedrukte religieuze gedichten.

2 EDITIEGESCHIEDENIS IN VOGELVLUCHT

In de avond van 18 februari 1823 werden de handschriften van Constantijn en Christiaan Huygens voor 'sKonings' rekening' voor een bedrag van f 1300,- aangekocht en zo 'voor den Lande' behouden. Ze waren ter veiling aangeboden door een erfgenaam van een van de erven van Susanna Louisa Huygens, douairière Willem Baron van Wassenaer van Ruijven, de laatste directe afstammeling van Constantijn Huygens.

5 INLEIDING

Zij bewoonde tot haar dood in 1785 het Huygenshuis aan het Plein te Den Haag. Bijna een eeuw lang waren daar de manuscripten van de dichter, secretaris, musicus en diplomaat Constantijn Huygens (1596–1687) bewaard gebleven.³

De aangekochte *Hugeniana* werden op last van de koning verdeeld over een aantal instellingen. Aan het Koninklijk-Nederlandsche Instituut, nu Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, werden overgedragen: gedichten en brieven van Constantijn Huygens, zijn journaal van zijn ambassade naar Italië in 1620 en een pakket met diverse reisjournalen van Constantijn Huygens jr.⁴

De handschriften werden slechts een enkele maal gebruikt door leden van het Instituut en raakten in vergetelheid. Willem Bilderdijk bezorgde in de jaren 1824–1825 Huygens' Nederlandse gedichten voor het eerst met annotaties op basis van een exemplaar van de tweede druk der *Koren-bloemen*. Hij had wel toestemming gekregen om de handschriften te raadplegen, maar schijnt ze niet gebruikt te hebben.⁵ De Amsterdamse hoogleraar Jorissen publiceerde in 1871 zijn *Constantin Huygens. Studiën. Eerste Deel*, zonder daarbij gebruik gemaakt te hebben van de schriftelijke nalatenschap van Huygens. Wél was Jorissens biografie aanleiding voor twee leden van de afdeling letterkunde van de Koninklijke Akademie om op zoek te gaan naar de handschriften. Ze werden gevonden en vervolgens geordend en gecatalogiseerd.⁶ Jorissen gaf in 1873 een overzicht van de inhoud van deze 'voor de tweede maal aan het hoogste wetenschappelijk college in Nederland geschonken' handschriften die niet langer 'onbekend en vergeten' mogen blijven.⁷

---

³ Zie voor een overzicht van de geschiedenis van de Huygenscollectie Leerintveld 1988. De inbrenger was waarschijnlijk mr. Leonard Pauw geboren Hoeufft (1715–1824). Zie t.a.p. noot 43 en Heijbroek 1982, p. 199.

⁴ Deze handschriften vormen de nummers 1–13, 22 en 23 van de inventaris die werd opgemaakt bij de deling van de erfenis van Susanna Louisa Huygens. Deze zelfde nummering werd ook aangehouden in de catalogus voor de veiling in 1823. Zie Leerintveld 1988. In 1937 zijn deze handschriften in permanente bruikleen gegeven aan de Koninklijke Bibliotheek. Zie Ter Horst 1938.

⁵ Zie Jorissen 1873; Worp, *Gedichten* 1, p. xi; Smit 1977, Strengholt 1983. In de Bibliotheek van de Universiteit Leiden wordt een exemplaar van Huygens' *Koren-bloemen* 1672 bewaard met eigenhandige aantekeningen van Bilderdijk (signatuur 1498 c 14–16).

⁶ Worp, *Gedichten* 1, p. xi, Catalogus 1874. Zie ook hoofdstuk 3, 'Bronnen'.

⁷ Jorissen 1873, het citaat op p. 215. De vondst op de zolder van het Trippenhuis had het indirecte gevolg dat Jorissen zijn *Studiën* niet verder heeft kunnen voortzetten. 'Ik moest telkens bekend vooronderstellen, en verwijzen naar hetgeen in het eerste deel had moeten staan, maar eenvoudig niet stond, omdat het geschreven was vóór 1872. Er bleef mij niets anders over, dan den arbeid te staken of van voren af aan te beginnen.' Jorissen 1885, het citaat op p. 404.

Eerste uitgave naar de handschriften

Op 12 mei 1873 werd door de Letterkundige Afdeeling der Koninklijke Akademie een 'kommissie' benoemd 'om te onderzoeken of het wenschelijk is, dat de Akademie de gedichten van Constantijn Huygens uitgeve, en zoo ja, op welke wijze en met welke vermoedelijke kosten dit zou moeten en kunnen geschieden'. Reeds een maand later, op 13 juni 1873 brachten de heren Moll, Jonckbloet en Beets verslag uit.⁸ De commissie was

'eenparig (...) van gevoelen dat het terugvinden der oorspronkelijke handschriften van Huygens' gedichten een zoo belangrijk feit is op het gebied der Nederlandsche letterkunde, dat daardoor eene nieuwe uitgave dier gedichten niet alleen volkomen wordt gerechtvaardigd, maar als hoogst wenschelijk is te beschouwen.'

De argumenten die de heren noemden, waren verbonden met de persoon van de dichter: 'Huygens is (...) een der merkwaardigste persoonlijkheden van onze geschiedenis.'

Ook de handschriften zelf 'zijn in menig opzicht belangrijk'. De commissie wees in dit verband op de talrijke nooit uitgegeven stukken, de dateringen en andere aantekeningen op de manuscripten waardoor het mogelijk werd 'ze allen naar tijdsorde te rangschikken en ze in verband te brengen met Huygens' leven'. Vervolgens wezen zij op de 'aangewakkerde belangstelling in de geschiedenis onzer nationale letterkunde' en de 'grondiger waardeering van kunst en poëzie, waardoor onze tijd zich kenmerkt'. Dit alles scheen 'eene nieuwe, volledige uitgave der dichtwerken van een man als Huygens eene goede ontvangst te waarborgen.'

De commissie vervolgde dan: 'Maar juist daarom schijnt het ook minder noodig, dat de Akademie zich buitengewone uitgaven oplegge om zoodanigen nieuwen druk te bevorderen'. Volgens deze heren zal meer dan één 'degelijk Nederlandsch uitgever' dingen naar de eer 'om de vaderlandsche letterkunde te verrijken met een boek, dat Holland's roem zal vermeerderen'. De Afdeeling zou naar de mening van deze commissie kunnen volstaan met uit te spreken dat een dergelijke uitgave hoogst wenselijk is en te verklaren dat de Akademie bereid is de handschriften ter beschikking te stellen 'van hem, die zich opgewekt zal gevoelen om dien schat gemeen te maken'.

De heren geleerden waren blijkbaar toch te optimistisch, want pas in mei 1881 verscheen er een prospectus met de aankondiging van *De Volledige Dichtwerken van Constantijn Huygens*, met aantekeningen van P. Leen-

---

⁸ *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde. Tweede Reeks. Derde Deel.* Amsterdam 1873, p. 360–362.

dertz Wz., uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, en onder toezicht van dr. N. Beets. In een bijlage bij het prospectus moest tegelijkertijd echter het overlijden van de bewerker worden meegedeeld. De Hollandsche Maatschappij ging vervolgens in op het bescheiden aanbod van de zoon van de overledene, P. Leendertz Jr., om hem het werk te laten voortzetten onder toezicht van 'een meer ervaren en bevoegd letterkundige'. Prof. Beets, die in de bovengemelde commissie van de Akademie had gepleit voor een uitgave, was gaarne bereid dat toezicht uit te oefenen. Op 16 september 1881 zag de eerste aflevering van de nieuwe uitgave het licht.⁹

In de *Nederlandsche Spectator* van 17 december 1881 werd de uitgave besproken door dr. G. Penon in een artikel dat de titel draagt: 'De eer der Nederlandsche philologie en de nieuwe Huygens-uitgave'. Penon bracht grote bezwaren ter tafel: de aangeboden tekst was niet betrouwbaar gebleken en de bewerkers pasten een 'eclectische tekstcritiek' toe. Zij namen in de chronologisch aangeboden teksten soms lezingen op uit latere drukken. Voorts ontbrak een adequate beschrijving van de gebruikte handschriften.¹⁰ In zijn bespreking van het tweede deel van de uitgave Leendertz, verschenen in de *Nederlandsche Spectator* van 13 mei 1882, concludeerde Penon dat de tweede aflevering in geen enkel opzicht beter was dan de eerste. Aan zijn eerdere bezwaren voegde hij nog toe dat de bewerkers niet op de hoogte waren van de literatuur over Huygens en ook de Huygensbibliografie niet kenden.¹¹

Op 20 mei 1882 verscheen in de *Spectator* de prent 'Huygens in druk'. Met opgeheven wijsvinger waarschuwde Huygens daarop, terwijl op de achterwand een schilderij met een slapende Beets was afgebeeld:

De drucker drukte snel: waerom so snel hy drukte?
Ey druckt' hy minder snel, hij seker beter drukte;
Hij vollegt niet 't pennoen, en gaet het snel vooruyt,
Hoe hard de drucker druckt. hy druckt my toch niet uyt

CONSTANTER

Dit was duidelijke kritiek die van de zijde van de *Spectator* de dichter zelf in de mond werd gelegd: Voor een goede uitgave moest 't pennoen' (de visie van dr. Penon) gevolgd worden.¹²

---

⁹ Deze gegevens zijn ontleend aan Penon 1884, p. 175–178.

¹⁰ Penon 1884, p. 178–185.

¹¹ Penon 1884, p. 186–192.

¹² Zie Maas 1986, p. 205–207. Maas houdt ten onrechte het auteurschap van Huygens voor mogelijk. Dit epigram is niet van Huygens maar hooguit geïnspireerd op het door Maas afgedrukte epigram van Huygens. De slapende Beets en dit gebruik van het woord 'pennoen' (WNT XII, 1, 1120 vlag of wimpel, bij uitbreiding teken of sein van de opperbevelhebber van de vloot) wijzen duidelijk op een schrijver binnen de kring van *Spectator*.

In het weekblad *De Amsterdammer* van 8 oktober 1882 publiceerde P. Leendertz Jr. een weerwoord op Penons kritiek. Gekozen was de beste tekst om deze kunstwerken te genieten: de laatste. Maar om aan de 'eischen' van de filologie te voldoen, werden de veranderingen die de dichter had aangebracht en de afwijkende lezingen uit de vroegere uitgaven en het handschrift aan de voet van de bladzijde opgegeven. Leendertz vervolgde dan: 'Ook de wijze van spelling van den dichter is voor de philologie van belang en daarom worden hier de gedichten gegeven in de spelling van het handschrift.' Penon antwoordde een week later in hetzelfde blad dat hij deze handelwijze verkeerd vond: 'Hij [P. Leendertz Jr.] meent dat men aan een gedicht van Huygens van b.v. 1625 eenen tekst van 1672 mag tot grondslag leggen, en dat men in de noten de lezingen van het handschrift en van de vroege drukken moet plaatsen. (...) En wanneer de Heer Leendertz er nu bijvoegt dat hij dien tekst van 1672 construeert met eene spelling van het handschrift, dus in dit aangenomen geval met eene spelling van 1625, dan kan ik mij met eene dusdanige wijze van uitgeven nog minder verenigen.'¹³

Op 21 september 1883 besloot het Algemeen Bestuur van de Nederlandsche Maatschappij de onderneming op te geven. De intekenaren op de *Volledige Dichtwerken* kregen per 7 januari 1884 hiervan bericht.

2.2 *Uitgave Worp*

In 1891 maakte Jan te Winkel in een bijdrage in *Taal en Letteren* bekend dat dr. J. A. Worp een plan had ontworpen om alle gedichten van Huygens in chronologische volgorde uit te geven.¹⁴ De befaamde Huygensspecialist H. J. Eymael juichte toen hem dit bericht ter ore was gekomen: 'Habemus pontificem', zoals hij in zijn recensie van het eerste deel meldt. De geest van dr. Penon zal 'hoogtijd' gevierd hebben op 23 maart 1892, toen dit deel het licht zag. De eisen die hij had geformuleerd in zijn bespreking van de eerdere uitgave 'zijn in de nieuwe niet alleen alle in acht genomen, maar verre overschreden'.¹⁵

Reagerend op een ultrakorte 'recensie' van deel V van zijn uitgave in *De Nederlandsche Spectator* van 12 oktober 1895, zette Worp in een paar woorden uiteen wat het doel van zijn uitgave is:¹⁶

¹³ Gegevens ontleend aan Penon 1884, p. 186–204.

¹⁴ Te Winkel 1891, p. 69–74. Het archief van Te Winkel dat berust ter Koninklijke Bibliotheek bevat 155 brieven van Worp aan Te Winkel en 13 kopieën van brieven van Te Winkel aan Worp. Zie Bos en Van der Lof 1984.

¹⁵ Eymael 1892, p. 159–161. De Groningse firma J.B. Wolters had op zich genomen deze kostbare uitgave te bezorgen als er 300 intekenaren zouden zijn gevonden. Er zijn exemplaren met het impressum: Arnhem, S. Gouda Quint. Deze firma heeft kennelijk voor een belangrijk aantal getekend en die vervolgens onder eigen impressum doorverkocht.

¹⁶ Worp 1895, p. 346.

De Huygens-uitgave wil een historisch werk zijn; zij treedt niet op aesthetisch of taalkundig terrein. Zij dient om al de verzen van den dichter te publiceeren (...). Zij wil bijzonderheden geven over vele personen uit den ruimen kring, waarin de dichter leefde, bijzonderheden, die voor een deel van belang zijn voor de letterkundige geschiedenis en tevens een beeld opleveren van de maatschappij in dien tijd. Zij tracht ten slotte, wat het technische gedeelte betreft, de regels vast te stellen, volgens welke verzen van onze zeventiende-eeuwsche dichters naar het handschrift moeten worden afgedrukt.

Met voorbijgaan van de andere in dit citaat gegeven redenen, zoals volledigheid en het ontbreken van esthetisch of taalkundig commentaar, waarvoor overigens van meet af aan begrip bestond¹⁷, bespreek ik hierna de technische uitgangspunten van Worp. Hij heeft deze geformuleerd in de inleiding op de uitgave.¹⁸

De handschriften van Huygens kan men, aldus Worp, in drie soorten verdelen: 'het klad, het net en de kopie voor de drukkerij'. Worp geeft het net uit. 'Het zou toch onbillijk zijn, om de brouillons van een dichter te laten drukken.' Worp geeft het 'verschil van lezing' in de verschillende handschriften in een noot aan. Geheel afgekeurde, door de dichter doorgehaalde, lezingen worden niet vermeld. Bij onderstreepte woorden waarboven Huygens een ander woord plaatste, is wat hij het laatst noteerde, het bovenste dus, opgegeven. De andere lezing komt in een noot met de aanduiding 'eerst: – dan: –'.

De bewaarplaats van de handschriften die niet in de Akademieverzameling worden gevonden, geeft Worp ook in een noot.

De tekst wordt nauwkeurig naar het eenmaal gekozen handschrift uitgegeven, ook in spelling en interpunctie. Alleen heeft Worp in de Nederlandse verzen de u voor v niet durven overnemen. De interpunctie is soms die van het klad of van de kopie voor de drukkerij, namelijk daar waar het net door de haast waarmee Huygens het schreef, de interpunctie mist.

Een apart punt van aandacht vormen voor Worp de verbeteringen die Huygens later, bijvoorbeeld toen hij de druk van zijn *Otia* voorbereidde, in de handschriften aanbracht. Waar de oude lezing volkomen duidelijk

---

¹⁷ Taco de Beer (De Beer 1892) geeft aan dat pas door volledigheid een betrouwbaar oordeel over 's dichters verdere kunstenaarsontwikkeling te vormen' is. Het ontbreken van taalkundige uitleg vindt hij logisch: een volledig glossarium op Huygens kan pas gemaakt worden op basis van een volledige uitgave van zijn werken. Hij hoopt dat Eymael 'als volledige tekstverklaarder' zou willen optreden. Te Winkel (Te Winkel 1891) voorspelde dat deze uitgave 'eene standaarduitgave zal worden, waarom zich gaandeweg wel uitgaven van afzonderlijke gedeelten met taalkundige aantekeningen (...) zullen groepeeren.'

¹⁸ Worp, *Gedichten* I, p. xxvi–xxxI.

leesbaar is, geeft Worp de tekst zoals Huygens hem oorspronkelijk heeft geschreven onder vermelding van de latere versie in een noot.

Tot op heden is de uitgave van Worp de standaarduitgave gebleven. Een nieuwe editie wordt echter meer en meer als een noodzaak gezien.

2.2.1 Kritiek op de uitgave Worp

Na intensief onderzoek van de overgeleverde handschriften van met name Huygens' gedicht *Van d'ure dat ick waeck* uit 1626, stelde Vermeeren in het klassiek geworden artikel 'Vastaerts penn in arrebeyt' vast:

dat Worps weergave teleurstelt. Hij drukt af wat hij de laatste redactie (het 'net') acht, doet onvoldoende mededeling omtrent de aard der daarin voorkomende wijzigingen en haar uitvoering, en is in zijn weergave van de versie der eerste redactie (het zgn. 'klad') onvolledig.¹⁹

Voor zijn promotie-onderzoek naar de genus-n in het Hollands en Antwerps van Constantijn Huygens kon Hermkens zich niet baseren op Worp:

De editie van Worp is onbetrouwbaar; ze bevat veel verkeerde, maar nog meer onvolledige lezingen.²⁰

Ook Strengolt concludeerde aan het eind van zijn principiële artikel 'Terug naar de handschriften van Huygens' Zede-printen' dat

een nauwgezet onderzoek van de handschriften methodisch voorafgaat aan de interpretatie en de analyse van Huygens' gedichten, afzonderlijk en gezamenlijk. En meer in het algemeen: de uitgave van de onvolprezen Worp, hoe betrouwbaar ook en hoe voortreffelijk in het licht van haar doelstelling, is hard aan vervanging toe.²¹

Over de kansen voor een dergelijke vervanging was hij echter zeer pessimistisch.²²

Ook allerlei edities van afzonderlijke werken van Huygens, waarbij de uitgaven van Zwaan de belangrijkste zijn, toonden impliciet aan dat

---

¹⁹ Vermeeren 1959, p. 204. Vermeeren had reeds in 1956 in een artikel over de handschriften van Huygens' *Chys-werck* deze kritiek geformuleerd. (Vermeeren 1956, p. 53–54). Overigens werd Vermeerens visie op de manuscripten van *Van d'ure dat ick waeck* door Strengolt gecorrigeerd. (Strengolt 1976, p. 11–26).

²⁰ Hermkens 1963, p. 79. Als eerste deel van zijn dissertatie (Hermkens 1964) vervaardigde hij dan ook op basis van de door hem getranslitererde dialectische teksten *Een handleiding bij het lezen van Huygens' schrift*. Deze handleiding verscheen in 1984 enigszins gewijzigd als bijlage bij Hermkens' grote editie van Huygens' *Trijntje Cornelis* (Hermkens 1987–1992).

²¹ Strengolt 1982, p. 112.

²² 'Maar hoe wereldvreemd moet men zijn om in het huidige tijdsgewricht te durven hopen dat het er binnen afzienbare tijd van komen zal?' (Strengolt 1972, p. 112).

Worp niet langer voldoet. Studies van Verkuyl, Vermeer, Damsteegt, Hellinga en Tuynman, om de voornaamste te noemen, en de dissertaties van Van Strien en Ter Meer bewijzen dat.²³

2.3 *Nieuwe editie*

Binnen de historische neerlandistiek, i.c. de letterkunde van de renaissance, zijn na de Tweede Wereldoorlog belangrijke edities op het getouw gezet en ook daadwerkelijk gerealiseerd. In de eerste plaats moet genoemd worden de groots opgezette uitgave van de Opera Omnia van P.C. Hooft door een Commissie onder leiding van Hellinga, die helaas niet volgens plan is verschenen.²⁴ Een belangrijke prestatie is ook de uitgave van *De werken van Bredero* onder leiding van Stuiveling.²⁵ Een belangrijk verschil tussen beide edities is gelegen in het feit dat het oeuvre van Hooft voor een groot deel ook in handschrift overgeleverd is, terwijl van Bredero slechts enkele handgeschreven regeltjes bewaard gebleven zijn. Bij de Hoofteditie hebben de filologie en de manuscriptologie derhalve een belangrijke rol gespeeld.²⁶ *De werken van Bredero* zijn uitgegeven op basis van de oude drukken. Bij de Bredero-uitgave is daarbij geprofiteerd van de door Hellinga binnen de neerlandistiek geïntroduceerde ‘analytische bibliografie’, waarmee de ‘Engels-Amerikaanse richting’ in de editietechniek tot belangwekkende prestaties kwam.²⁷ Datzelfde

²³ Zie de bibliografie.

²⁴ Verschenen zijn van de subcommissie voor de uitgave van Hoofts lyriek twee proeven: *Proeven I* Ed. W.A.P. Smit 1961 en *Proeven II* Ed. Tuynman-Zwaan 1968, voorts de complete briefwisseling van Hooft door Van Tricht en een facsimile-editie van *Alle de gedrukte werken* van Hooft die verscheen onder redactie van Hellinga en Tuynman. Laatstgenoemde verzorgde ook een uitgave van Hoofts sonnetten. De complete uitgave van Hoofts lyriek, naar de handschriften bezorgd door Tuynman met medewerking van Van der Stroom, verscheen in 1994.

²⁵ Verschenen naar aanleiding van de Brederoherdenking in 1968 in zeventien delen tussen 1971–1986. Zie voor een beknopt overzicht van de geschiedenis van deze uitgave het voorbericht van Stuiveling in het door Damsteegt bezorgde voorlaatste deel G.A. Bredero, *Verspreid Werk*, p. 7–11.

²⁶ Op dit terrein verschenen dan ook principiële artikelen van Hellinga zoals ‘Principes linguistiques d’édition de textes’ uit 1952–1953 en ‘De nieuwe P.C. Hooft-editie. Over winst en verlies’ uit 1954. Zie voorts Vermeeren 1959, p. 205 noot 1.

²⁷ Zie voor deze richting Dorleijn 1984, p. 2 noot 3. In zijn bespreking van de editie Smit/Vermeer van Jan van der Noot, *Het Bosken* en *Het Theatre* refereert Hellinga principieel aan het werk van MacKerrow en Bowers (Hellinga 1955; zie ook Hellinga 1969). Resultaten van de analytische bibliografie voor de Bredero-editie zijn bijvoorbeeld ten behoeve van de editie van *Griane*, Veenstra 1972, maar vooral betreffende de *Spaanschen Brabander*, Grootes 1970, Van Selm 1974 en Stutterheim 1974. Zie voor een evaluatie van deze resultaten Verkuyl 1983, p. 25–26.

geldt voor de uitgave die Strengholt in 1974 bezorgde van Huygens' *Heilighe Daghen* naar de eerste druk uit 1645.²⁸ Ook Hermkens besteedde in zijn editie van *Trijntje Cornelis* uitvoerig aandacht aan de drukken waarin de tekst was overgeleverd.²⁹ Voor het overige is binnen de Huygensfilologie de belangstelling vooral uitgegaan naar de handschriften.

De ervaringen en resultaten van de Commissie voor de uitgave van het Verzamelde Werk van P.C. Hooft hebben ertoe geleid dat in 1970 pogingen om de Opera Omnia van Huygens uit te geven, schipbreuk leden bij gebrek aan vertrouwen bij financierende instellingen.³⁰ Een bureau met twee academici om Huygens' handschriften uit te geven of een bibliografie en een biografie te vervaardigen, is er niet gekomen.

3 BRONNEN

In deze deeleeditie worden uiteraard zowel de handschriften als de gedrukte bronnen opgenomen, conform een der principes van de historisch-kritische editie.³¹ Voordat ik in hoofdstuk 4 de kopijvoorbereiding voor Huygens' *Otiorum libri sex* uit 1625 bespreek, geef ik een overzicht van alle bronnen waarin Huygens' poëzie is overgeleverd.

3.1 *De handschriften*

Van elk gedicht dat ik in deze editie opneem, is ten minste één handschrift bewaard gebleven; vaak zijn er meer. De manuscripten maken

---

²⁸ Strengholt zegt in het woord vooraf: 'Dit boekje zou eenvoudig niet geschreven kunnen zijn, als ik niet door Mevrouw L. Hellinga-Querido en Prof. Dr. W. Gs. Hellinga in de geheimen van de analytische bibliografie was ingewijd.'

²⁹ Hermkens 1987, p. [25]–[26], [42]–[48], [89]–[92], [106]–[108], [110]–[122] en Hermkens 1992, p. 5–6.

³⁰ Zie Smit 1977, p. 225 die refereert aan de 'Huygenskring' opgericht te Utrecht op 1 april 1969 met het doel de Huygensstudie te bevorderen. Leden waren de heren Bachrach, Damsteegt, Hermkens, Noske, Paardekooper, J. Smit, Verkuyl, Vermeer, Vermeeren en Zwaan. Op 3 januari 1970 werd onder andere gesproken over een vergaderstuk van de hand van Vermeeren, Damsteegt en Verkuyl getiteld: *Voorbereiding uitgave van Constantijn Huygens' werken. Overwegingen en programmapunten*. Deze gegevens dank ik aan enkele stukken die dr. Hermkens mij heeft verstrekt.

³¹ Dorleijn 1984, p. 8–9. Hij baseert zich vooral op het fundamentele artikel 'Zu einigen Grundprinzipien einer historisch-kritischen Ausgabe' van Siegfried Scheibe dat de bundel *Texte und Varianten* (Hrsg. von G. Martens und H. Zeller 1971) opent. Onder leiding van Scheibe verscheen in 1988 *Vom Umgang mit Editionen. Eine Einführung in Verfahrensweisen und Methoden der Textologie*. Op p. 24 betoogt Scheibe daarin dat ervoor gezorgd moet worden dat 'alle überlieferten Textfassungen zu einem Werk abgedruckt und der wissenschaftlichen Forschung zur Verfügung gestellt werden'. Zie ook Mathijssen 1995, p. 58–59.

deel uit van de grote verzameling handschriften van Huygens die thans in de Koninklijke Bibliotheek wordt bewaard. In grote trekken is de ordening van de gehele verzameling, en daarmee de toekenning van de bibliotheeknummers in de catalogus van Ter Horst, in overeenstemming met de beschrijving die tussen 1785 en 1789 bij de verdeling van de nalatenschap van Susanna Louisa Huygens is gemaakt. Ter Horst baseert zich in 1938 namelijk op de beschrijving in de *Catalogus van de Boekerij der Koninklijke Akademie van Wetenschappen* uit 1874, waarin prof. Boot de toen herontdekte manuscripten heeft beschreven. Boot heeft zich op zijn beurt voor een eerste verdeling laten leiden door de ordening in pakketten zoals beschreven in de catalogus van de veiling waarop in 1823 de verzameling werd aangekocht. De kavelverdeling voor de veiling komt overeen met de beschrijving in de inventaris die is gemaakt ten behoeve van de erfgenamen van de laatste directe afstammelingen van de dichter.³²

Het komt mij voor dat ook deze inventaris in grote lijnen een toestand heeft vastgelegd die een eeuw lang, namelijk vanaf de dood van de dichter in 1687 tot 1785, in het Haagse Huygenhuis aan het Plein heeft bestaan. De indeling van de schriftelijke nalatenschap gaat dan terug op een eigen ordening door de dichter. In zijn testament schrijft Huygens namelijk:³³

Sal mede hy Constantin in syne bewaering houden ende sorgvuldigh opsluyten alle de schriften by my curieuselyck versaemelt ende ten dele in Boecken gebonden, soo van Groote, oft Geleerde oft anderssins aensienlyke persoonen aen my geschreven, oock insonderheyt die ick van myne eighen handt in prosa ende carmine ende in Verscheyden Taelen kome naer te laeten (...).

Hij hoopt dat zijn zoons Constantijn, Christiaan en Lodewijk zijn literaire nalatenschap zullen uitgeven. Vooral de Latijnse brieven zou hij graag gepubliceerd zien 'als mede van het ghene by nieuwe editien tot myne Latynsche en Nederduytsche Poësien kan werden gevoeght'.

---

³² Zie Leerintveld 1988. Ter Horst 1938. Catalogus 1874. Een exemplaar van de veilingcatalogus is opgenomen in het dossier dat Wisselius over de aankoop heeft samengesteld en dat bij de verzameling wordt bewaard (KA xxxviii*). De bibliotheek van het Rijksmuseum te Amsterdam bezit een exemplaar met namen van kopers en prijzen. Ik heb ook het exemplaar van de Koninklijke Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels geraadpleegd. De universiteitsbibliotheek te Leiden bezit een inventaris zoals opge maakt is tussen 1785 en 1789 (Hug F 47-11). Een dergelijke inventaris is gepubliceerd in Schinkel 1840.

³³ Het testament wordt bewaard bij de familiepapieren in de Bibliotheek van de Universiteit te Leiden. (signatuur: Hug F 46). Ik citeer naar de uitgave in Schinkel 1851. Zie ook Worp, *Briefwisseling*, Inleiding, p. ix vlgg. en Leerintveld 1988.

De beschrijving in het testament komt overeen met de tegenwoordige verdeling: er zijn verzamelingen van brieven naar taal en status van afzender geordend, er is een band met een titel van Huygens die begint met ‘Prosa Anglica, Italica (...)’ en er is een collectie poëzie in verschillende talen.

Huygens heeft zijn gedichten verzameld in wat binnen de Huygensstudie ‘jaaromslagen’ zijn genoemd: éénmaal gevouwen vellen papier met op de voorzijde het jaartal van vervaardiging der gedichten. Deze eigenhandige jaaromslagen zijn nog steeds bij de collectie aanwezig. Ze vormen nu geen aaneensluitende chronologische reeks meer, maar zijn verspreid over de verschillende, blijkbaar later gemaakte, verdelingen naar taal.³⁴

In de jaren 1873–1874 heeft professor Boot de gedichten herordend. Hij bracht een striktere verdeling over de verschillende talen aan. Soms kon die evenwel niet doorgevoerd worden omdat op één stuk papier gedichten in meer talen waren geschreven, met als gevolg dat een Nederlandstalig vers als nummer [2] bij de Franse terecht kwam en soms een Nederlandse vertaling van een Latijns versje bij de Latijnse gedichten gevonden wordt ([12] en [13]). Boot bracht binnen de chronologische verdeling nog een fysieke onderverdeling in ‘stukken’ aan. Voor de nummering van deze stukken gebruikte hij soms de nummers die op het handschrift een vroegere volgorde aangaven. Zo wijst Strengholt erop dat Boot bij het gedicht *Een Comediant* [69] van het nummer 19 dat Huygens op het handschrift had genoteerd om de volgorde in de kopij aan te geven, een 9 heeft gemaakt, het nummer van het ‘stuk’, door de 1 weg te raderen.³⁵ Hoogstwaarschijnlijk heeft Boot bij zijn ordeningswerk de bijeengebleven kopij voor de *Otia* opnieuw verdeeld over de taalgroepen.

3.1.1 Karakterisering van de handschriften

De handschriften die in deze editie worden uitgegeven, zijn voornamelijk afkomstig uit de verzameling KA XL: de gedichten in het Nederlands, naar de gedrukte uitgave ervan *Korenbloemen* genoemd. De globale indeling van Worp in ‘klad, net en kopie voor de drukkerij’, geeft een vertekend beeld. De wetenschappelijke discussie tussen Vermeeren en

---

³⁴ Ik geef tot en met 1625 een overzichtje: Bij KA XL, de gedichten in het Nederlands, worden bewaard de omslagen 1618, 1620 en 1624; bij de Franse gedichten, KA XLI, de omslagen 1616, 1617, 1622 en 1624; bij de Latijnse gedichten, KA XLIII, bevinden zich 1613, 1614, 1615, 1617, 1619, 1623 en opnieuw 1624. De jaartallen vormen bijna een sluitende reeks vanaf 1613 tot en met 1624. Dubbel zijn 1617 en 1624, 1621 ontbreekt.

³⁵ Strengholt 1982, p. 104.

Strengholt heeft duidelijk gemaakt hoe voorzichtig men de termen ‘klad’ en ‘net’ moet gebruiken.³⁶

Vermeeren onderscheidt volgens objectieve criteria autografen en apografen. De handschriften die Huygens eigenhandig heeft vervaardigd (autografen) kunnen op ‘veelal subjectieve gronden’ nader verdeeld worden in: ‘ontwerpen, afschriften, netschriften en sierschriften’. De apografen (afschriften in andere hand) kunnen op objectieve gronden verdeeld worden in apografen die Huygens heeft gezien, blijkens correcties die hij daarop heeft aangebracht, en afschriften waarvan niet bewezen kan worden dat Huygens ze gezien heeft.³⁷

Van de 119 gedichten in deze editie zijn er 118 in ten minste één autograaf overgeleverd. Het gedichtje [22] is alleen in apograaf bewaard gebleven. Van gedicht [66] heeft Huygens – hij was ziek schreef hij eronder – het slot aan zijn moeder gedichteerd. Later heeft hij de tekst gecorrigeerd. In twee autografen zijn overgeleverd de gedichten: [2], [18], [46] en [82]–[107] (Dit zijn de *Dorpen en Stedestemmen*). Van [109], *Biddaghs Bede*, zijn zelfs drie autografen bekend, evenals van [31], Huygens’ antwoord op Hoofts propemptikon *Behouden Reis*. Bij gedichten in meer dan een autograaf is er meestal één opgenomen geweest in de kopij voor de *Otia*.

Apografen zijn behalve voor het al vermelde gedicht [22] bewaard gebleven van de gedichten [25](2x), [29], [30], [43], [46], [49], [50], [79], [80] en [114]. Op objectieve gronden zijn bij deze apografen twee groepen te onderscheiden. De ene groep wordt gevormd door de apografen bij [25], [43], [80] en [114], gedichten die niet in druk zijn verschenen tijdens Huygens’ leven. Deze apografen zijn geschreven door ‘één rustige hand’, er zijn geen correcties en nauwelijks doorhalingen in. Ze maken deel uit van een verzameling bijeenhorende kopieën, 20 katernen van twee dubbelbladen, die geschreven moet zijn rond 1686, de datum onder het jongste gedicht. Dit was ook de tijd dat Huygens ‘wat moeilijck geperst [werd], om de reste [z]ijnder vodderijen met de voorste aenden dagh te laten komen’, zoals hijzelf in een brief van 13 december 1686 schrijft. Mogelijk zijn deze kopieën vervaardigd ter voorbereiding van een derde, vermeerderde druk van de *Koren-bloemen*.³⁸ Het valt niet

---

³⁶Zie het vorige hoofdstuk, noot 19.

³⁷Vermeeren 1959, p. 265.

³⁸Citaten en brief aan ‘Geertruyd Gordon, geseght Graeuw (KA XLIX, 3 copie)’ naar Vermeeren 1956, p. 49. In zijn editie van *Cluijs-werck*, Huygens’ laatste grote gedicht uit 1681 waarin hij terugkijkt op zijn leven, wijst Zwaan in dit verband op regel 473–474 waarin de dichter bij zijn prestaties wil laten optellen ‘Nederlandsch Gedicht ontrent de dertich Boecken, (Behalven datter light en schimmelt in vel’ hoecken)’ (Zwaan 1977b). Strengholt veronderstelt dat Johannes van Vollenhove wel eens de hand gehad zou kunnen hebben in het persklaar maken van dit onuitgegeven werk (Strengholt 1987, p. 128).

uit te maken of Huygens deze apografen heeft gezien. Ze bevatten geen correcties of aantekeningen van zijn hand.

Een andere groep bij de apografen wordt gevormd door de afschriften bij de gedichten [29]–[30], [49]–[50] en [79], geschreven in een formeel, bijna kalligrafisch schrift. De hand is niet geïdentificeerd.³⁹ Niet alleen door het schrift behoren deze manuscripten bij elkaar, ook de inhoud brengt ze onder één noemer. Zowel de zogenaamde *Schonckensonnetten* ([29]–[30]) als de gedichten naar aanleiding van *Op een' mis-luckte Muijdsche reijse* ([49]–[50]), als *Vier en Vlam* ([79]) zijn in verband te brengen met P.C. Hooft. Deze handschriften heeft Huygens wel gezien, ze zijn namelijk kopij geworden voor de *Otia*. De afschriften dateren dus van voor 1625. Het afschrift bij *Gedwongen onschuld. MIJNEN VIJAND VREDE* [46] is ook in een formele, bijna kalligrafische hand geschreven, die echter niet dezelfde is als die waarin de *Schoncken* ([29]–[30]) zijn overgeschreven.⁴⁰ Dit afschrift is geen kopij geweest.

De apograaf die de enige bron vormt voor [22] is geschreven in Haags-Delflands dialect. De tekst wijkt sterk af van Huygens' gewone vormen.⁴¹

3.1.2 Belang van de handschriften

De handschriften van deze gedichten van Huygens vormen in dubbel opzicht uniek materiaal. Ten eerste zijn het de schriftelijke resultaten van Huygens' creatieproces en ten tweede documenteren de meeste manuscripten de fase dat de dichter zelf zijn creaties gereed maakte voor de druk. Van de 119 hier uitgegeven gedichten zijn 75 handschriften met kopijkenmerken bewaard gebleven.⁴² Doordat Huygens bij de kopijvoorbereiding een lichtere inkt gebruikt en een anders gesneden pen, zijn de wijzigingen inderdaad in deze fase te plaatsen. Analyse van de kopijhandschriften levert interessant materiaal op voor de boekwetenschap. Door deze bewaard gebleven kopij naast de gedrukte versie te leggen is het mogelijk een betrouwbare indruk te krijgen van de gang van zaken in de zeventiende-eeuwse drukkerij van Aert Meuris.⁴³

Bij de herontdekking in de jaren zeventig van de negentiende eeuw, verwoordde Jorissen het belang van de handschriften aldus: (de gedichten van Huygens)

---

³⁹ Tuynman-Zwaan, p. 29.

⁴⁰ De h en de ij verschillen zeer duidelijk.

⁴¹ Zwaan 1984, p. 13; Hermkens 1964, p. 166.

⁴² Namelijk voor de nummers [11], [14], [18], [20], [21], [27]–[31], [33], [34], [39], [41], [42], [44], [46], [47], [49], [50], [53]–[60], [62], [63], [65], [67]–[75], [77]–[79], [81]–[112], [115]–[119].

⁴³ Zie voor de kopijbehandeling hoofdstuk 4.

wij vinden ze hier voltooid, of liever, wij zien ze geboren worden. (...) Van het eerste ontwerp tot de eindelijke vaststelling kunnen we de meesten van Huygens' gedichten nagaan. De veranderingen op het handschrift aangebracht, de verschillende copiën, die wij van velen hier aantreffen, verraden ons de geheimen der wording'.⁴⁴

Waar Worp het nog 'onbillijk' vond 'om de brouillons van een dichter' uit te geven⁴⁵, onderstrepen moderne filologen als Vermeeren, Hermkens, Zwaan en Strengholt keer op keer de noodzaak terug te keren naar de handschriften, 'zo belangrijk voor het vaststellen van de zuivere door de dichter gewilde tekst en de wording daarvan (correcties!)' formuleert Zwaan in 1976.⁴⁶

Op beide aspecten, de juistheid van de tekst en de tekstgenese ga ik in het kort in.

Het is natuurlijk evident dat een door een dichter eigenhandig geschreven tekst een door de kunstenaar zelf gewilde tekst is. Een, of misschien wel hét, probleem hierbij voor de moderne lezer van Huygens' vroegzeventiende-eeuwse handschriften is gelegen in de tekstvaststelling. In dubbel opzicht: registreren en interpreteren. In veel gevallen wordt dit probleem gecompliceerd doordat bij de registratie en interpretatie versies en lagen moeten worden onderscheiden.⁴⁷ Of anders gezegd, in de woorden van Vermeeren, er moeten verklaringen/oplossingen worden gegeven voor: 1. de verhouding(en) van de wisselende versies en hun relatief-chronologische volgorde, en 2. de onderscheiding tussen gelijktijdige en latere doorhalingen, al dan niet vergezeld van toevoegingen en/of veranderingen.⁴⁸ Op deze punten schiet de honderdjarige uitgave van Worp tekort. Worp kiest een versie. Gebleken is dat ook de werkwijze van Worp discutabel is. Zijn uitgave naar het handschrift is in veel gevallen niet rechtstreeks naar het handschrift tot stand gekomen, maar via collatie van een gedrukte tekst met het

---

⁴⁴ Jorissen 1873, p. 215–216.

⁴⁵ Worp, *Gedichten* 1, p. xxvi.

⁴⁶ Zwaan 1976, p. xi. Hermkens onderstreepte het belang van de handschriften in een artikel in 1963 (zie ook Gerbenzons weerwerk hierop in Gerbenzon 1963). Uiteraard is ook Hermkens 1964 een krachtig pleidooi voor het belang van de handschriften. Strengholt plaatste zijn principiële uitspraak 'ad fontes' in de titel van zijn artikel 'Terug naar de handschriften van Huygens' zede-printen'. Vermeeren wijst op het belang van de manuscriptologie in de Huygensstudie in artikelen uit 1956 en 1959 en formuleert het in 1968 nogmaals: 'Het behoeft daarbij geen betoog, dat onder alle omstandigheden het handschriftelijke materiaal van primaire betekenis is.'

⁴⁷ Strengholt 1976, p. 31 spreekt van 'staat'. Hij verwijst daarbij naar Scheibe 1971.

⁴⁸ Vermeeren 1959, p. 272.

handschrift. Dat de uitgave dan op sommige plaatsen niet de door de auteur op het moment van schrijven gewilde tekst geeft, is zo bijna niet te vermijden.⁴⁹ Bij de niet tijdens Huygens' leven gedrukte handschriften geeft hij natuurlijk direct de tekst vanaf het manuscript. Ook in zijn weergave van die teksten is soms een fout geslopen.⁵⁰

Over de genese van de tekst lichten de handschriften ons minder in dan de boven geciteerde uitroep van Jorissen zou doen vermoeden. Wij zien in de handschriften geen gedichten 'geboren worden', zoals dat bijvoorbeeld bij een dichter als Leopold wel het geval is.⁵¹ De manuscripten die 'kladhandschriften' of 'ontwerphandschriften' worden genoemd, geven altijd al een eerste versie van een gedicht. Wat hij opschrijft, soms op onooglijke stukjes papier, is de schriftelijke neerslag van wat hij al geformuleerd heeft. Latere versies zijn bewerkingen, aanpassingen of uitbreidingen daarvan. De overgeleverde gedichten vertonen altijd 'voet-maet, rijm' en vaak ook 'reden'.⁵²

Wél vinden wij in sommige handschriften zaken die Huygens' dichterlijke creativiteit hebben begeleid en bevorderd. Om de metafoor van de geboorte aan te houden: de handschriften leveren soms informatie over de oorsprong van het gedicht, over de duur van de draagtijd en over het verloop van de 'bevalling'. Een heel duidelijk voorbeeld vormt gedicht [37] *'tCostelijck Mall*. Het enige handschrift dat van deze satire over is, gaat vergezeld van velletjes papier waarop de dichter citaten noteerde uit een preek van John Williams. Het zijn zijn leesaantekenin-

---

⁴⁹ Zie Strengolt 1987, p. 314. Een voorbeeld uit het hier uitgegeven corpus is gedicht [36] r. 682. Worp geeft: 't Nutten van dit Somer-padt', met – naar de *Korenbloemen* 1672 (of 1658) – een hoofdletter voor 'Nutten' en – naar het handschrift – 'Somer-padt' met 'dt'. Het handschrift heeft eerst: 'Tsomer-nutten van dit padt' dat Huygens wijzigde in: 't nutten van dit Somer-padt' ('nutten' zonder hoofdletter). De wijziging in het handschrift is door Worp niet vermeld. Zie ook hoofdstuk 4, p. 64, noot 195. De behandeling van de citaten bij *'tCostelijck Mall* [37] vormt ook een voorbeeld van deze werkwijze. Worp geeft ook citaten die pas in de drukken zijn toegevoegd. Zie het apparaat bij dit gedicht.

⁵⁰ Een lijst van verschillen met Worp heb ik niet aangelegd. Eén voorbeeld, dat ik dank aan Strengolt, licht ik uit het materiaal: In gedicht [10] *Const. Huygens aende Bredaesche Camer van Vreuchdendal* luiden regel 1 en 2: 'Mij docht ick stondt op 't hoochst, ik hoorde gheen gewach | Van heuvel oft geberght...'. Worp (1, p. 135) las 'Hemel' in plaats van 'heuvel'. Deze weergave was voor J. Smit (*Driemaal Huygens* 1966, p. 101) mede uitgangspunt voor een beschouwing over 'kosmische zelfvergroting' ook bij Huygens... Zie ook Leerintveld 1997, p. 43.

⁵¹ Zoals bijvoorbeeld gedemonstreerd door Dorleijn (Dorleijn 1984, deel 2) en Van Halsema (1989).

⁵² Aldus de mooie titel van Zwaans bloemlezing uit Huygens (Zwaan 1974³). Zie voor een heldere uiteenzetting van Huygens' opvattingen over de dichtkunst Van Strien 1990, p. 24–34.

gen, geschreven in de volgorde van zijn lectuur. Deze citaten hebben 'bevruchtend' gewerkt.⁵³

Ook vinden wij te midden van citaten die Huygens behalve aan Williams ook ontleende aan de *Polyanthea* van Langius, werkaantekeningen als: (fol. 7v, nummer 6) 'Primò luxum taxare, deinde ad meum excusare ex more' (Eerst over de overdaad oordelen om daarna die van mij te verontschuldigen met een beroep op de gewoonte). Zo'n aansporing aan zichzelf onthult iets uit de 'incubatietijd' van het gedicht en werpt licht op de intentie van de auteur.

De voortgang van het schrijven wordt in het handschrift zichtbaar op twee niveaus. Doordat de dichter op een aantal plaatsen in de tekst een datum noteerde, is de ontstaanstijd gegeven. Op microniveau laat het handschrift ook zien, hoe de dichter voortging met het schrijven. Fol. 7^r (zie afbeelding bij gedicht [37] *'tCostelick Mall*) bevat in twee kolommen de regels 273–358 en 359–470 van Huygens' satire. Behalve in de marge aangebrachte verwijstekens en korte aanduidingen van citaten is op dit blad duidelijk waar te nemen dat de inktkleur niet dezelfde blijft en dat de schrijver meermalen een andere of opnieuw versneden pen is gaan gebruiken. In dit verband wil ik echter vooral wijzen op de groepsgewijze notering van de versregels. Terwijl de alexandrijn of jambische zesvoeter regels van nagenoeg dezelfde lengte oplevert, wisselt op dit blad de lengte van de geschreven regel toch zeer sterk. Met de lengte van de geschreven regel als criterium zijn bepaalde blokken te onderkennen. Betrekken we in de beschouwing bovendien de hellingshoek van de regels, de hoogte van de letters en de penvoering, dan ontdekken wij de eenheden waarin de dichter neerschreef wat hij in zijn hoofd gecreëerd had. Dat dat neerschrijven niet 'uno spiritu' gegaan is, moge duidelijk zijn.⁵⁴

Ook in de handschriften van andere gedichten kunnen wij kiemcellen, schema's en dateringen aantreffen. Vermeeren noemde 'een tweetal omschrijvingen' (...) 'die een zijlicht op Constanters werkmethode' werpen: een lijst bij gedicht [71] *Aen de Vrije Nederlanden* en een schema bij [39] *Proeve op 't beghinn der Klachten Ieremiae*. Bij het handschrift van *Batava Tempe* [36] vinden wij Dodonaeus als bron voor wetenschappelijke

---

⁵³ Zie het commentaar bij dit gedicht. Zie ook brief 140 in Worp, *Briefwisseling*.

⁵⁴ Onder de autograaf van *Hofwijck* 1651 schreef Huygens: 'Postremos 78 versus uno spiritu fundebam' (De laatste 78 verzen stortte ik uit in één adem). Zie Zwaan 1977, p. 290. Van *Trijnje Cornelis* schreef Huygens in 1653 in een uur of zeven ruim 400 regels. Die autograaf vertoont een grote regelmaat. In zijn editie heeft Hermkens de voortgang van Huygens' schrijven nauwkeurig gevolgd. Hij neemt aan dat de dichter toen gemiddeld 60 verzen per uur schreef. (Hermkens 1987, p. [28]–[31]). Uit een brief aan Cats van 20 februari 1622 weten wij dat Huygens moeite had *'tCostelick Mall* af te maken.

informatie over linden, maar ook een werkschema met punten voor verdere behandeling.

Een enkele keer kunnen wij ook al in deze vroege handschriften notities van vondsten vinden, zoals later bij de puntdichten veelvuldig voorkomt.⁵⁵ Zo noteert Huygens bij zijn print *Een Beul* [75] naast de beginregels de verzen:

Een Hacker uijter hall, meest midden opde Merck[t]
Een Houwer die alleen aen Menschen beelden werck[t]

Dit contrast tussen een beeldhouwer die in zijn werkplaats aan stenen beelden werkt en de beul, een vleeshouwer (slager), die midden op de markt in mensen hakt, is niet nader uitgewerkt. De notitie 'Alchymist specht' bij nummer [58] is uitgegroeid tot de regels 3 en 4 van [62] *Een Alchymist*:

Hij is de wijse beest die inde boomen pickt
En t'elcker hoôpt het hout is daer met doorgebickt,

Met deze voorbeelden is het uitzonderlijke belang van de handschriften, de autografen, duidelijk gemaakt. Als vroegste versie bewaren zij Huygens' gedichten zoals zij hem uit de pen zijn gevloeid in de *creatio*fase.⁵⁶ De 'oudste staat' erin vormt het uitgangspunt voor de verdere tekstontwikkeling. Volgende stadia ervan documenteren de *praeparatio*fase, de fase dat de dichter in zijn tekst veranderingen aanbracht met het oog op de openbaarmaking ervan, hetzij door middel van een afschrift, hetzij door de druk. Terugkijkend kan men de versies die voorafgaan aan de laatste, dan ook wel 'kladversies' of 'ontwerpversies' noemen. In deze zin gebruik ik deze termen in dit boek. 'Ontwerpversies' zijn hier 'eerste versies'.

3.2 *De drukken*

Honderd jaar geleden beschreef Worp de drukken van Huygens beknopt onder verwijzing naar de *Bibliotheca Belgica* waarin op 125 bladzijden Van der Haeghen en Arnold uitvoerig de verschillende uitgaven behandelen.⁵⁷ Sedertdien is op bibliografisch terrein over Huygens wel meer bekend

---

⁵⁵ Zie Strengtholt 1981a, p. 199. In hoofdstuk 5 van haar dissertatie toont Tineke ter Meer overduidelijk het belang aan van dit soort aantekeningen in verband met Huygens' sneldichten. 'Door deze aantekeningen te bestuderen kunnen we meer over Huygens' werkwijze te weten komen.' (Ter Meer 1991, p. 111 (citaat) en vlgg).

⁵⁶ De tijd van de *creatio* is de tijd van het 'ontstaan van het gedicht in de geest van de dichter en op papier' definieert Strengtholt. Een volgende fase in de tekstgeschiedenis is die van de *praeparatio*, de voorbereiding van de tekst voor een uitgave (Strengtholt 1976, p. 31).

⁵⁷ Worp, *Gedichten* 1, p. xx–xxvi.

geworden, maar een bibliografie, of een herziening en aanvulling van de gegevens in de *Bibliotheca Belgica*, die, volgens Vermeeren in 1967, reeds lang broodnodig was, is er nog steeds niet.⁵⁸ Wat volgt heeft dus een voorlopig karakter. De gegevens zijn voornamelijk gebaseerd op literatuurstudie en de Huygenscollectie van de Koninklijke Bibliotheek.

In deze historisch-kritische editie worden ook de gedrukte bronnen opgenomen. Hierbij is een duidelijke scheiding aan te brengen tussen 1. drukwerk dat verscheen vóór 1625, waaronder de Zeeuwse drukken, 2. de *Otiorum libri sex* die verschenen in 1625 en 3. de gedrukte werken van na 1625, waarin de gedichten uit de *Otia*, door toedoen van de auteur zelf, zijn overgeleverd.

De *Otiorum libri sex* uit 1625 komen in het volgende hoofdstuk uitvoerig aan de orde; ze vormen Huygens' debuutbundel waarvoor zijn handschriften kopij zijn geweest. Voor de latere drukken is erop teruggegrepen.

Hier stel ik eerst aan de orde de voor 1625 gedrukte werken. Daarna bespreek ik de uitgaven van na die datum.

3.2.1 Gedrukte bronnen vóór de *Otia* (1625) en voor 1622

De eerste verzen die van Constantijn Huygens in druk verschenen zijn, waren gelegenheidsgedichten in het Latijn en het Frans. De Leidse promotie van zijn gouverneur Joannus Dedel, die plaatsvond op 8 juli 1613, vormde de aanleiding voor twee gedichten in het Latijn, één aan Dedel en één aan de universiteit gericht. Beide zijn op één half vel gedrukt.⁵⁹ Voor het huwelijk van een zoon van Emmery de Lyere, een vriend van zijn vader, schreef de jonge dichter eind december 1615 het *Epithalame au mariage de monsr. Guillaume de Liere avec Madlle. Marie de Leefdael. Sous les noms de Coridon et Philis*. Zo'n vijftien jaar later noemt de auteur in het verhaal van zijn jeugd, dit werkstukje samen met het in deze editie opgenomen Frans- en Nederlandstalige huwelijksgedicht voor Philips de Zoete Houthain en Louise van der Noot (nummer [2]), 'niemendalletjes' die de geleerden niettemin een uitgave waardig achtten. Alleen van het huwelijksgedicht op het bruidspaar Van Lier is wel eens een gedrukt exemplaar gesignaleerd.⁶⁰

Met het volgende gedicht dat op de pers gelegd is, treedt Huygens

⁵⁸ Vermeeren 1967, p. v. De beknopte bibliografie in Eyffinger 1987 is te beperkt en helaas niet vrij van fouten.

⁵⁹ Een exemplaar van deze druk, zonder plaats en naam van drukker, bevindt zich bij de Latijnse handschriften. (KA XLIII^a, 1613). Worp geeft naar deze uitgave de tekst. (Worp, *Gedichten* 1, p. 51–53).

⁶⁰ Zie Worp, *Gedichten* 1, p. 73. *Mijn jeugd*, p. 121–122.

voor het eerst buiten de directe kring van vrienden en bekenden. Zijn *Larmes sur la mort de feu Monsieur Maurice de Nassau: Qui mourut à la Haye le 5. de Juin.* verscheen in 1617 zonder de naam van de drukker of uitgever en zonder een plaatsaanduiding. Uit brieven die de dichter in deze tijd met zijn broer Maurits heeft gewisseld, is veel bekend over de publicatiegeschiedenis van deze *Larmes*. Deze druk kan toegeschreven worden aan de Haagse drukker en uitgever Aert van Meurs, de drukker van de *Otia*. De drukgeschiedenis van dit Franse gelegenheidsgedicht, dat dus niet is opgenomen in deze editie, vat ik hier samen. De gang van zaken bij dit gedicht acht ik exemplarisch voor Huygens' interesse voor en kennis van het zeventiende-eeuwse drukkersbedrijf.⁶¹ Constantijn schrijft op 21 juni 1617 vanuit Leiden, waar hij studeert, aan zijn broer Maurits, die Leiden inmiddels verlaten had om zijn vader bij te staan op de secretarie van de Raad van State, dat hij in een paar uur een treurdicht had geschreven, omdat hij gehinderd door zijn oogkwaal beter kon denken dan lezen of niets doen. Hij vraagt Maurits dit gedicht aan hun vader te laten lezen en er bij hem op aan te dringen het te laten drukken op diens kosten. Als die 'niemendalletjes' het waard waren om uitgegeven te worden, dan is dit gedicht zeker de drukpers waardig. De jonge dichter is van mening dat het gedicht de hoogwaardigheidbekleders of de prins onder ogen moet komen. Ten slotte geeft hij te kennen dat het moet worden gedrukt in het lettertype waarin de verzen van Douza verschenen zijn, een voorname cursieve letter. Dat geeft er een verheven cachet aan. Maurits heeft het gedicht inderdaad aan Christiaan Huygens voorgelegd en nadat de dichter op vaders aanraden er een groot aantal wijzigingen in had aangebracht, werd het uitgegeven volgens de instructie die de auteur schriftelijk aan zijn broer Maurits had kenbaar gemaakt:

Ik heb, ten slotte, boven elke strofe van zes regels een cijfer geschreven, dat de zetter niet mag weglaten. Over het lettertype ben ik van mening veranderd; ik heb liever dat het Romeinse letters zijn, *zulke*, de grootte moet jij maar zien. Ik wil alleen dat de afzonderlijke gedrukte bladzijden net zoveel bevatten als in het handschrift staat, zoals je kunt zien 18 verzen. Zo kunnen ze gemakkelijk op één heel vel (...).⁶²

⁶¹ Zie De Kruyter 1972, Leerintveld 1989 en Leerintveld 1992.

⁶² Ik raadpleegde het exemplaar ter Koninklijke Bibliotheek, Knuttel 2322. Dit gedeelte van de brief wordt niet afgedrukt door Worp (*Briefwisseling*, nr. 28). Ik citeer naar het handschrift (KA XLVI, fol. 28^v), Constantijn Huygens vanuit Leiden aan zijn broer Maurits, 26 juni 1616: 'Singulis denique senarijs numerum inscripsi, quod à Typographo velim ne omitatur. De caractere mutavi sententiam, et malim ij Callici *tales* sint: de magnitudine tu videris. illud modo cupio ut singulæ paginæ impressæ tantumdem capiant atque est in autographo, nimirum versus 18. Itaque commode uno omnino folio continebuntur (...).'

Ook over de oplage en het omslag had de jonge Huygens zijn mening:

Het aantal exemplaren is, meen ik voldoende, als wij er 50 à 70 voor ons en onze vrienden achterhouden; voor de rest moet maar gebeuren wat de drukker wil. Als hij er wat wil verkopen, laat hem zijn gang maar gaan mét toestemming van de auteur én misschien wel een kleine winst, gezien het verlangen dat de mensen vandaag de dag hebben naar nieuwe dingen. Zeker in de winkel van Aert worden ze ongetwijfeld gemakkelijk verkocht. Je ziet het wel. Ik wil graag dat de exemplaren die je me stuurt, ingenaaid worden of in blauw of in gemarmerd papier, al naar gelang de maat van vaders mildheid strekt.⁶³

In 1617 had Constantijn Huygens dus oog voor lettertypen, was hij op de hoogte van de praktijk dat drukkers met ‘vellen’ werken, wist hij dat typografen wel eens niet exact de kopij volgen⁶⁴ en waren er nauwe contacten met de drukker en boekverkoper Aert van Meurs.

In 1619 verschijnt, eveneens bij Aert van Meurs Huygens' eerste Nederlandstalige gedicht: *Verclaringh Vande XII. Artijckelen des CHRISTELICKEN GELOOFS. [vignet] In 'sGraven-Hage. By Aerdt Meuris, Boeckvercooper, inde Pape-straet, inden Bybel. Anno M.DC.XIX.* Het is als nummer [16] opgenomen in de editie.⁶⁵ Nog in hetzelfde jaar verschijnt er bij dezelfde boekverkoper een tweede editie onder dezelfde titel. Nu met Huygens' naamspreuk 'CONSTANTER' in een rechthoek van typografisch materiaal op het titelblad.⁶⁶ Deze druk gaat vooraf aan de eerste druk van: *Christelijcke bedenckingen Over De THIEN GEBODEN Des Heren. Tot vervolgh op voorgaende VERCLAERINGHE Vande XII Artijckelen Des Christelijcken Gheloofs.*⁶⁷ Zie in deze editie nummer [17]. Van deze beide gedichten bewerkte Huygens een gedrukt exemplaar tot kopij voor de bundel *Otiorum libri sex.*

Het is interessant te zien dat Huygens voordat hij met geheel zelfstandige publicaties onder eigen naam naar buiten komt, optreedt als lofdichter in een andere uitgave van Van Meurs. Gedicht nummer [35], *Op de Vertalinghe vande eerste Weke der Scheppinge vanden Heere van Bartas, door den Baron van Asperen*, verschijnt inderdaad in het voorwerk van deze

---

⁶³ Constantijn aan Maurits Huygens, Worp, *Briefwisseling*, nr. 29. Zonder plaats en datum, maar op grond van de inhoud te dateren tussen 26 juni 1617 (nr. 28) en 7 juli 1617 (nr. 30).

⁶⁴ Al op drie- à vierjarige leeftijd waren Constantijn en Maurits gespist op spelfouten en gingen ze als ‘vinnige critici’ te keer tegen de ‘onwetendheid van de drukker’, naar Constantijn meedeelt in de jeugdautobiografie. (*Mijn jeugd*, p. 20).

⁶⁵ Ik gebruikte het exemplaar van het Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum te Den Haag, signatuur 143 L 28.

⁶⁶ Zie De Kruyter 1971.

⁶⁷ Koninklijke Bibliotheek, Knuttel 2998. Ook dit gedicht heeft het impressum: ‘In 's Graven-Hage. By Aerdt Meuris, Boeckvercooper, inde Pape-straet, inden Bybel. Anno M.DC.XIX’.

vertaling uit 1622. Waarschijnlijk heeft Huygens voor deze uitgave zelfs de typografische titel ontworpen. Te midden van zijn handschriften bevindt zich namelijk een ontwerp daarvoor.⁶⁸

De volgende Nederlandstalige gedichten van Huygens zullen onder zijn volledige naam, dus niet langer met alleen zijn zinspreuk, verschijnen te Middelburg. Deze Zeeuwse drukken komen hierna aan de orde. Voor de volledigheid wordt hier eerst melding gemaakt van een publicatie in Engeland van de door Huygens in het Latijn geschreven heilwens *Academiae Oxoniensi Perpetuum Florere*. Huygens schreef dit gedicht tijdens zijn tweede verblijf in Engeland, in 1622. Een drukproef hiervan werd toegevoegd aan de kopij voor de *Otia*.⁶⁹

3.2.2 De Zeeuwse drukken

De Staten-Generaal verlenen op 22 juli 1622 aan Jan Pietersz. van der Venne, ‘kunst- en boekverkoper te Middelburg’, voor zeven jaar octrooi op *Het costelijck mall* en *Het Haeghsche Voorhoudt* van Constantin Huygens, op Jacob Cats’ *Het toneel van de mannelijcke achtbaerheyt, behelsende de redenen ende tegenredenen over de weygeringe van de coninginne Vasthi* en op de *Zeeusche nachtegael*.⁷⁰ De twee gedichten van Huygens worden hier als aparte publicaties genoemd. Ze zijn echter aanvankelijk bedoeld geweest als bijdragen aan de bundel de *Zeeusche Nachtegael*, zoals uit het onderstaande zal blijken.

Op 25 oktober 1621 schrijft Cats aan Huygens naar aanleiding van een Latijns gedicht dat hij van hem gelezen had en vraagt hem of hij misschien Nederlands werk zou willen afstaan.⁷¹

---

⁶⁸ KA XLVIII, fol. 134. Huygens heeft zelf ook (fragmenten) uit Du Bartas vertaald. Zie nummer [1]. Zie voor meer gegevens over de vertaling van Van den Boetzelaer Leerintveld 1992, p. 146

⁶⁹ De proef wordt bewaard ter Koninklijke Bibliotheek (KA XLVIII, fol. 100^v). Over het gedicht schreef Bachrach in 1953; in zijn artikel maakt hij ook melding van een correctie door Huygens met de hand aangebracht in regel 76 van het exemplaar Bodleian, Antiq. b. E 15 (30) (Bachrach 1953, p. 153, noot 1). De bewaard gebleven proef heeft op deze plaats eveneens een correctie in Huygens’ hand. Zie nr. 84 in Hellinga 1962. De opgave der varianten is bij Worp onvolledig (Worp, *Gedichten* 1, p. 262–267).

⁷⁰ Roelevink 1983, p. 573, nr. 3769.

⁷¹ Geciteerd naar Strenght 1984. Jacob Cats was een bekende van de familie Huygens. Hun vroegste contact blijkt uit een niet eerder bekend geworden gegeven in een brief van 18 juli 1611 (Koninklijke Bibliotheek, KA XXXVIII^b, no. 1) van Anna Manmaker, echtgenote van Karel van der Noot aan Christiaan Huygens, waarin wordt meegedeeld: ‘Monsr ladvocat Cats porteur de ceste vous en poura mieux informer que ie ne sauvois car il at manie choses entierelement semblables a ceci’ (...). Deze kwesties hebben betrekking op landaanwinningsprojecten in Zeeuwsch-Vlaanderen waarbij Van der Noot en Huygens betrokken waren. Zie voor latere contacten Bachrach 1962, p. 45 en Worp, *Briefwisseling*, nr. 71 en 222.

Dit verzoek kwam op het juiste moment. Huygens was met *Batava Tempe* ([36]) bezig. Na deze aansporing maakt hij dat met enige haast af, zendt het met een brief van 24 november 1621 in een net afschrift naar Middelburg en vertrekt, op 5 december 1621, voor de derde maal naar Engeland. Daar zou hij pas op 13 februari 1623 uit terugkeren. De brief waarmee de dichter zijn jongste pennevrucht wegstuurt, levert belangrijke informatie over de door Huygens gewenste publicatie ervan. Huygens twijfelt eraan of zijn werk wel zo'n geschikte bijdrage gevonden zal worden voor de Zeeuwse onderneming. Als men het afwijst, wil hij het zo snel mogelijk terugkrijgen, om het in Holland te laten drukken. Tijdens zijn afwezigheid zal broer Maurits de zaken waarnemen.⁷² Niettemin is hij zeer benieuwd naar wat men in Zeeland van zijn werk vindt. Ook dat schrijft hij in de begeleidende brief. Onderweg naar Engeland geeft hij op zee zelfs zijn nieuwsgierigheid vorm in een gedicht aan Cats.⁷³ In zijn brief aan Cats meldt de jonge schrijver ook dat hij opdracht heeft gegeven aan Van de Velde om een illustratie bij zijn *Batava Tempe* te vervaardigen.⁷⁴ Aan het einde van zijn brief merkt Huygens op:

Tot slot vraag ik u welgemeend of u ervoor wilt zorgen dat de zettters bij de spelling hun brede zethaak niet van ons handschrift verwijderen en zeker niet van de accenten en de leestekens. Er is een overvloed aan smetten; de mijne mishagen mij al zo, dat daar later niet nog hùn smetten bij moeten komen. Ik beweër overigens niet dat dit handschrift van mij dat van anderen in het schrijven overtreft;

Op 16 december antwoordt Cats dat Huygens zich niet ongerust hoeft te maken. Zij zullen er goed voor zorgen. Ze willen zijn fraaie gedicht nog mooier maken door er op passende plaatsen gravures van de vier jaargetijden in op te nemen. (Aan broer Maurits heeft hij intussen de schetsen van Van de Velde gevraagd.)⁷⁵ Constantijn is niet erg gelukkig met het idee dat zijn werk zo geïllustreerd wordt. In een brief van 28 december 1621 geeft hij zijn zaakwaarnemer broer Maurits duidelijke instructies dat één plaat genoeg is. De vier jaargetijden zijn geen passende illustraties bij zijn gedicht.⁷⁶ Huygens blijft zich intussen bezorgd

⁷² Worp, *Briefwisseling*, nr. 112.

⁷³ Worp, *Gedichten* 1, p. 236.

⁷⁴ Huygens doelt hier op Jan van de Velde II (ca. 1593–1641). Zie voor een beknopte biografie met literatuuropgave *Dawn of the golden age*, 1993, p. 320. Deze opdracht ben ik in de daar genoemde literatuur over Van de Velde niet tegengekomen.

⁷⁵ Worp, *Briefwisseling*, nr. 114.

⁷⁶ Deze brief is door Worp verkeerd geplaatst na een brief van 5 maart 1622 (*Briefwisseling*, nr. 137.) Het origineel is echter bijgevoegd bij KA XLIX p. 69–71, (*Worp, Briefwisseling*, nr. 118.) d.d. 28 december 1621. Op grond van de inhoud – de brief refereert aan de brief die Huygens 'nuper admodum' (zeer kort geleden) van Cats had ontvangen (= Brief nr. 114 d.d. 16 december 1621) – is de datum van 28 december ook aannemelijker.

maken over de gang van zaken. Blijkbaar heeft hij gehoord dat broer Maurits de Zeeuwen het manuscript van het gedicht heeft teruggevraagd. Ze wilden het waarschijnlijk in de Haagse kringen alvast lezen. Vanuit Londen schrijft Huygens op 3 januari 1622 aan zijn ouders, dat hij wil dat het handschrift in Zeeland blijft. Als er daar een kopie van moet worden gemaakt (voor de zettters of om naar Den Haag te zenden) neemt het aantal fouten alleen maar toe.⁷⁷

Een week later schrijft hij trots aan zijn ouders dat Cats hem om een tweede bijdrage heeft gevraagd voor 'leur raccolte'.⁷⁸ Dit wordt *'tCostelick Mall* ([37]). Nadat hij op 10 februari zijn broer nogmaals schriftelijk op het hart heeft gedrukt ervoor te zorgen dat de zettters zijn *Voorhout* niet bederven, vraagt hij aan Cats op de twintigste van die maand enig respijt.⁷⁹ Cats antwoordt op 5 maart. Hij bemoedigt hem, feliciteert hem met zijn vermogen om bij alle bezigheden nog de rust te vinden om te dichten en geeft hem het gevraagde uitstel. In Zeeland is men toch nog niet zover met de bundel.⁸⁰ Cats meldt in deze brief ook dat hij eindelijk de illustratie waarvoor Van de Velde zou zorgen, via Maurits ontvangen heeft. De prent valt erg tegen. Zij is namelijk niet gegraveerd, maar geëtst. Hij heeft meteen een nieuwe, grotere tekening laten maken, die mét de afbeeldingen van de vier jaargetijden er een aantrekkelijk geheel van kan maken.⁸¹ Hij lijkt zich aan het slot van zijn brief te verontschuldigen voor de ouderwetse gewoonte van de Zeeuwen om boeken uit te geven voorzien van illustraties.

Op 22 maart zendt Constantijn Huygens zijn tweede gedicht voor de *Zeeusche Nachtegaal* naar Cats met een uitgebreide brief, die opnieuw waardevolle informatie bevat over de wensen die de auteur heeft over de vormgeving van zijn gedicht.⁸² Opnieuw is de dichter beducht voor zetfouten. De zettters mogen niet van zijn spelling afwijken en zo hun fouten tussen de zijne strooien. De schrijver mag immers niet belachelijk te kijk gezet worden ten overstaan van hen die hij heeft willen uitlachen.

Voorts maakt hij zijn excuses voor de 'lompe' en 'armzalige' etsplaat. Hij had hun niet onder ogen mogen komen. Blijkbaar heeft het zo moeten zijn, want nu hebben de Zeeuwen tenminste de gelegenheid gekre-

---

⁷⁷ Worp, *Briefwisseling*, nr. 120.

⁷⁸ Worp, *Briefwisseling*, nr. 121.

⁷⁹ Worp, *Briefwisseling*, nr. 131.

⁸⁰ Worp, *Briefwisseling*, nr. 136.

⁸¹ *Batava Tempe* opent met een gravure naar een tekening van Adriaan van de Venne. Zie voor een beknopte biografie met literatuuropgave over Van de Venne *Dawn of the golden age*, p. 321.

⁸² Worp, *Briefwisseling*, nr. 140.

gen een veel mooiere prent te maken. En als zij van mening zijn dat ook aan dit tweede gedicht een afbeelding vooraf zou moeten gaan, dan gaat hij daar graag mee akkoord. Hij laat de uiteindelijke keuze van de illustraties graag aan hen over. Voor de titelplaat van zijn satire heeft hij – in een postscriptum bij de brief – wel een suggestie:

Naar mijn mening zou een afbeelding van de eerste ouders heel goed de titelpagina van mijn werkje kunnen vullen, zó, dat zij ieder apart, zich wendend tot het nageslacht van de eigen kunne, van wie wij de kleedgewoonte aan beide kanten [zowel voor de man als de vrouw] hebben beschreven, overvallen kunnen lijken door de grootste verbazing of afschuw.⁸³

In hetzelfde postscriptum vraagt Huygens:

De aantekeningen die wij in de marge hebben geschreven, verzoek ik u dringend niet weg te laten. Zij kunnen immers, als de bladspiegel dat niet toelaat, onder aan de bladzijde worden toegevoegd; zo mogelijk zou ik namelijk willen laten zien dat ik deze inspanning niet zomaar heb verricht, maar dat ik daar toe gekomen ben door beweegredenen die ik eens in een gesprek hoop te kunnen uiteenzetten.

Ook hier weer technisch-typografische aandacht. Tevens zegt de dichter dat hij zijn marginalia belangrijk vindt.⁸⁴

Na deze brief blijft het stil. Huygens verneemt in Londen niets meer uit Middelburg. Op 8 mei wordt het Huygens te machtig en schrijft hij een haastig briefje aan Cats:

De brief die ik u in maart stuurde, vergezelde een satire, die uiteraard aan mijn andere verzen vastgehecht moest worden. Wat is er sindsdien gebeurd, dat ik geen brief van u meer gezien heb?

Nu verzoek ik u dringend en vraag ik u serieus of u, als publicatie niet meer gewenst is, tenminste duidelijk maakt of mijn brief, die u tot op heden geen antwoord hebt waardig gekeurd, wel echt is overhandigd.⁸⁵

Uit een brief die Constantijn Huygens op 8 juni aan zijn ouders richt, spreekt zijn ongeduld naar het uitkomen van zijn ‘bladen’ en wordt tegelijkertijd duidelijk welk excuus Cats had:

---

⁸³ Het *Costelijck Mall* wordt voorafgegaan door een gravure door J. Gelle, naar een tekening van Adriaen van de Venne. De originele tekening is bewaard gebleven. Zie: Schapellouman en Schatborn 1993, nr. 16. De tekening is ook afgedrukt in *De Boekenwereld* 9 (1993), p. 219. Verbeeld zijn een spittende Adam en een spinnende Eva, een traditioneel motief, dat men ook vindt bij Roemers Visscher (*Sinnepoppen, Tweede Schock*) en bij Cats. (Tweede verhaal in de *Proefsteen van de Trouwring*). (Zie: Kok 1898, p. 128–134 en P.J. Meertens, *De lof van den boer*. Amsterdam 1942, p. 33–36).

⁸⁴ Zie ook het commentaar bij [37].

⁸⁵ Worp, *Briefwisseling*, nr. 148.

Het Voorhout staat nu in het blad, het zou precies het geschikte moment zijn als mijn verzen dat ook zouden doen; Cats wacht alleen nog op de gravures om alles tegelijk in het licht te geven.⁸⁶

Deze brief kruist een brief van Maurits waarin hij zich kwaad maakt over 'l'indiscretion et *plattcheyt* de ces Mess.⁸⁵ les editeurs' van Constantijns poëzie. Maurits, die zegt er niet genoeg verstand van te hebben om zijn broer van advies te kunnen dienen, schrijft hem dat het om een confrontatie met de Zeeuwen te vermijden maar het beste zal zijn zijn gedichten met die andere [namelijk met de *Zeeusche Nachtegaal*] samen uit te geven. Ze moeten dan wel onder hún naam verschijnen met een woord vooraf waaruit blijkt dat het initiatief niet van Huygens uitgegaan is en dat het is gebeurd tijdens zijn afwezigheid. Volgens de '*communem formulam: hortatu amicorum*', op aansporing van vrienden.⁸⁷

Als de dichter eind juli 1622 nog niets gezien heeft, maakt hij op de 28ste juli aan Cats zijn bezorgdheid nog eens duidelijk:

Wat als die Antwerpse plaatsnijder nooit ophoudt met zijn getalm, wat denkt u dan te doen met ons Tempe en onze satire, hooggeachte Cats. Ze zullen toch niet als oud werk het licht zien?

Huygens suggereert de proeven van beide gedichten maar naar Den Haag te sturen, tenzij Cats ze zelf zou willen nakijken. Hij wijst nog eens op het jaargetijde, de zomer, die voor het uitgeven van zijn speel-sigheidsjes heel geschikt is, en vraagt andermaal op te schieten. Lang uitgebleven zaken worden in de verwachting gewoonlijk alleen maar groter en mooier. Aan het slot van zijn brief vraagt hij Cats de zettters vast te waarschuwen dat ze zijn volgende gedichten kunnen verwachten.⁸⁸

Zes dagen tevoren had Jan van de Venne op de aparte publicatie van *Zeeusche Nachtegael*, *Batava Tempe* en *Costelick Mall* octrooi gekregen. Huygens' beroep op Cats heeft de verschijning van zijn beide grote gedichten echter toch niet al te zeer versneld. Uit een brief van Maurits aan broer Constantijn van 14 november, dus ruim drie maanden later, wordt duidelijk dat de Zeeuwen aan het zetten zijn of daarmee reeds klaar zijn. Huygens' gedicht *Area Magna Ducum* is namelijk te laat om erbij gevoegd te worden.⁸⁹ *Batava Tempe* en *'tCostelick Mall* zijn waarschijnlijk

---

⁸⁶ Worp, *Briefwisseling*, nr. 155.

⁸⁷ Worp, *Briefwisseling*, nr. 156.

⁸⁸ Worp, *Briefwisseling*, nr. 165.

⁸⁹ Huygens voltooit dit gedicht op 15 oktober 1622 (Worp, *Gedichten* 1, p. 268). Ter aanvulling van het regest dat Worp (*Briefwisseling*, nr. 195) van deze brief geeft, citeer ik naar het handschrift (KA xxxviii^c, III): 'Nous avons admiré votre Area Magna Ducum. Mais pour le inserer quelques part, il vient trop tard. Rien ne se divulguer plus de tel tableaux, toutefois, ye prendray garde.'

in december 1622 verschenen. Broer Maurits zendt namelijk begin januari 1623 exemplaren aan Daniel Heinsius.⁹⁰

Aan beide gedichten gaat een titelblad vooraf met het fraaie drukkers- of uitgeversmerk van de firma Van de Venne.⁹¹ Beide gedichten vormen aparte bibliografische eenheden, met eigen titelblad, eigen paginering en een eigen reeks katernsignaturen. Ze konden dus apart verhandeld worden.⁹² Waarschijnlijk zijn ze evenwel toch zeer vaak gezamenlijk verkocht met als eerste gedicht van de bundeling *'tCostelick Mall*. Aan dit gedicht gaan namelijk de lofdichten vooraf:

- ‘Aen den leser, soo op het Costelick Mal, als op het Voor-hout van 'sGraven-Hage, van d'heere Constantin Huygens’ door F.C.⁹³
- ‘Aen den hoogh-geleerden heer Constantin Huygens, op het uyt-gheven van syn Costelick Mal; ende Haeghsche Voor-hout’ door J. de Brune⁹⁴
- ‘Gedicht op het ghenoeghelicke Haeghsche Voor-hout, gheschreven door den hoogh-gheleerden heer Consantin [sic] Huygens’ door I. Luyt⁹⁵
- ‘Gedicht op het Haeghsche Voor-hout ende Costelick Mal, van d'heere Constantin Huygens’ door I.A.F.⁹⁶

Alle vier deze gedichten bezingen zowel *'tCostelick Mall* als *'t Voor-Hout*. De uitgave van *'tVoor-Hout* heeft geen lofdichten. De bovengenoemde vier drempeldichten zijn gemaakt door Zeeuwse dichters. Ook de titelpagina van *'tCostelick Mall* maakt duidelijk dat deze uitgave een Zeeuwse aangelegenheid is. De kapitalen waarin de naam van de adressaat ‘Jacob

---

⁹⁰ Worp, *Briefwisseling*, nr. 200. Vader Huygens meldt aan zijn zoon Constantijn te Londen in een postscriptum onder een brief d.d. 11 januari 1623 dat Maurits zijn verzen aan Heinsius heeft gezonden. Worp vermoedt dat het hier de *Uytlandighe berder* betreft. Dat heeft de dichter echter zelf al aan Heinsius gestuurd op Kerstdag 1622 (Worp, *Briefwisseling*, nr. 198). De constructie die Zwaan bedenkt (Zwaan 1976, p. 9) dat Huygens op 25 december Heinsius schrijft dat hij diezelfde dag de *Uytlandighe berder* naar Den Haag heeft gestuurd ‘ter verdere bestelling’, lijkt mij nodeloos ingewikkeld. Naar mijn mening betreft het hier dus de gedrukte versie van *Batava Tempe* en *'tCostelick Mall*.

⁹¹ Zie voor een uitleg van dit merk Porteman 1985.

⁹² Vgl. Schenkeveld-Van der Dussen 1969, p. 127, noot 2.

⁹³ De lofdichten zijn afgedrukt in Appendix I. F.C. is ‘Felijs Cats’, zie Eymael 1886, p. 4 en Breugelmans 1977.

⁹⁴ Zie Verkruijsse, Hendriks en Mateboer 1988, nr. 1006, 1007, 1010, 1019, 1025, 1026, 1029.

⁹⁵ Zie over hem P.J. Meertens 1943, p. 232–233 en 377 noot 116. Meertens betoogt dat Huygens in de regels 10 en 11 (‘Luyten diemen garen terght En het nieuwe Liedgien verght.’) van het gedicht waarmee hij zijn *Seste Boeck. daer in Van Als* opdraagt aan *Myne vrienden in Zeeland* [118] zinspeelt op de naam ‘Luyt’.

⁹⁶ I.A.F. = Jacobus Adriani Felius = Jacob Cats. Zie Buitenrust Hetteema 1904 en Breugelmans 1977.

Cats' is gezet, zijn groter zelfs dan die van de naam van de auteur. De eerste pagina van *'tCostelick Mall* draagt boven de door J. Gelle in koper gebrachte tekening van Adriaan van de Venne, nogmaals de titel met prominent in kapitalen de naam van Cats zonder de naam van de schrijver. Ook de pagina waarmee *Batava Tempe* begint, heeft boven de gravure een auteurloze titel. Een dergelijke opmaak treffen we tevens aan in de bundel waarvoor Huygens' gedichten bedoeld waren, de *Zeeusche Nachtegael* en in Van de Venne's *Tafereel van Sinne-mal*.⁹⁷

Het laatstgenoemde werk was ook bestemd voor de *Nachtegael*, maar werd een zelfstandige publicatie volgens mededeling van de uitgever Ian Pietersz van de Venne op de versotitelpagina 'om oorsaeck, datter veel van eender hant was'. Van Vaeck heeft aangetoond dat de komst van Anna Roemers Visscher naar Zeeland eerder debet was aan deze verschuiving. Haar komst bracht de *Nachtegael* meer kopij én vertraagde het verschijnen van de bundel zodanig dat de Zeeuwse poëten zelfs haast moesten maken toen hun grote voorman, Jacob Cats, Zeeland in juni 1623 ging verlaten om pensionaris van Dordrecht te worden.⁹⁸ Juist in het genoemde *Sinne-mal* is een reminiscentie aan Huygens' *Costelick Mall* blijven staan. Onder de *Uyt-roep ofte Boel-Coop, van Malle-pracht*, dat op zich met het woord 'Malle-pracht' al herinnert aan *'tCostelick Mall*, staat dit rijmpje gedrukt:⁹⁹

Als Adam heeft gespit; en Eva molck, en span,
Waer vond' men doen de pracht van Vrou, en Edelman?

Dit tekstje nu, wordt door Adriaan van de Venne uitgebeeld in zijn tekening bij Huygens' *Costelick Mall*.¹⁰⁰ Naar mijn idee zou in de oorspronkelijke opzet van de *Nachtegael* op dit rijmpje Huygens' satire hebben moeten volgen.

Overigens heeft Van de Venne ook Huygens' *Voorhout* als inspiratiebron genoten. Zijn *Minne-mall van Dicke-Leendert* dat aan 'Iacob de Gheyn de Jonge' is opgedragen, beëindigt hij met een aanspraak aan deze Jacques de Gheyn III, vriend en buurman van de Haagse Huygens:

---

⁹⁷ Zie *Zeeusche Nachtegael* p. 91 ('Zeeusche Mey-clacht. ofte Schyn-kycker' door A. van de Venne) en p. 273 (van dezelfde auteur in *Tafereel van Sinne-mal*, 'Minne-mall van Dicke-Leendert, en Lijsje Teunis, met Ioncker Maerten. Aenden achtbaren, const-rijcken, Iacob de Geyn, de Jonge'), en p. 313, 327, 337, 347 en 363.

⁹⁸ Van Vaeck 1989, p. 11; Ten Berge 1979, p. 70-77.

⁹⁹ *Zeeusche Nachtegael* 1982, p. 272.

¹⁰⁰ Zie ook noot 83.

Vrient, als ghy de HAEGHSE Linden,
 Siet vol Lieve-Mall ghesinden;
     Daer ons HUGENS van vermeldt,
     Als hy menigh stapjen teldt
 Int VOORHOUTSE schaduw'-lommer,
 Daer de vreughd', en jeugden-commer;
     En al wat de Min omvat
     Sich vertoont, int Linden-Padt,
 Denckt dan, met versonde-sinne
 Op de Zeeuwsche-dubbel-minne,
 Datter altijd Liefde-Mall
 (Is te vinden,) over all.¹⁰¹

De verwevenheid van Huygens' *Batava Tempe* en *Costelick Mall* met de *Zeeusche Nachtegael* blijkt behalve uit bovengemelde zaken expliciet uit de tekst op de titelpagina van de tweede druk van Huygens' werk. Daar staat namelijk: 'Hier kan by-ghevoeght werden de *Zeeusche Nachtegael* ende *Tafereel* van *Sinne-mall*'.¹⁰²

Overgeleverde convoluten duiden erop dat sommige (eerste) bezitters van deze uitgaven deze raad hebben opgevolgd.¹⁰³ In een fraaie rood marokijnen band met goudstempeling die nu in de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam wordt bewaard, zijn Huygens' gedichten samengebonden met losse vellen van de eerste druk van de *Zeeusche Nachtegael*. In deze zogenaamde 'made-up-copy' heeft iemand een eigen verzameling van werken van en aan Cats aangelegd. 't*Costelick Mall* en *Batava Tempe* horen daarbij.¹⁰⁴

¹⁰¹ Van Vaeck 1989, p. 14–15; *Zeeusche Nachtegael* 1982, p. 308–309, regel 1033–1044.

¹⁰² Schenkeveld-Van der Dussen 1969. De exemplaren van de tweede druk van *Batava Tempe* en 't*Costelick Mall* die in het bezit waren van Unger, bevinden zich in de Universiteitsbibliotheek van Utrecht. Ze maken deel uit van een convoluut waarin ook werken van Cats zijn ingebonden (signatuur z qu 260).

¹⁰³ Zie voor een opgave van exemplaren *Zeeusche Nachtegael* 1982, p. 11 en Verkruijsse, Hendriks en Mateboer 1988, nr. 1008, waar bij de exemplaren 1, 6 en 16 Huygens' *Batava Tempe* en *Costelick Mall* 1622 zijn bijgebonden. In de exemplaren nummer 6 (UBA 1999 G 15) en nummer 16 (ex. Schenkeveld-Van der Dussen) zijn beide boeken zelfs bijgebonden met het titelblad *Otiorium lib. IV*.

¹⁰⁴ UBA signatuur 2003 E 7. Convoluut met 1) Jacob Cats *Gedachten op slapeloze nachten* en *Twee-en-tachtig-jarig leven*. 8ste druk, Leiden 1732, 2) 't*Costelick Mall*, 1622 en 3) *Batava Tempe*, 1622. Tussen 1) en 2) en na 3) zijn ingebonden: Jacob Cats (*Aenspraecke tot Scipio, Lofgedicht op de synode*, Claeghgedicht op Symon Ruytinc), Johanna Coomans (*Apollo-feest*), Johan de Brune (*Denghds-lof*) en Ioannes de Swaef (*Maechden-lesse*). Dit zijn in de facsimile-editie van de *Zeeusche Nachtegael* de pagina's 107–109, 175–186 (katern ²G en de helft van ²H), 202–204, 232–235. De oorspronkelijke paginering en de custoden zijn aangepast aan de nieuwe omgeving. Dit exemplaar van het gedicht van De Brune kan toegevoegd worden aan nr. 1008 d van zijn bibliografie (Verkruijsse, Hendriks en Mateboer, 1988).

Uit het bovenstaande blijkt dat Huygens' 'Zeeuwse' gedichten niet in de *Nachtegael* zijn opgenomen, omdat hij geen uitstel duldde.¹⁰⁵ Keer op keer drong de dichter er bij Cats op aan voort te maken met de bundel. Wanneer zijn gedichten dan eenmaal verschenen zijn, is Huygens niet tevreden. Hij is ontstemd over de eigengereidheid van de Zeeuwse zettters, zoals blijkt uit latere brieven aan Cats.

Als Huygens Cats in een brief van 22 april feliciteert met zijn benoeming tot pensionaris van Dordrecht, brengt hij tevens de volgende uitgave van zijn 'prullen' ter sprake. Hij twijfelt aan wat er moet gebeuren met de gedichten die hij al naar Middelburg heeft gestuurd, nu ze daar Cats' zorg en toezicht zullen moeten missen.¹⁰⁶ Cats antwoordt per kerende post dat Huygens zich daarover het hoofd niet hoeft te breken. De gebroeders Van de Venne hebben zich erop toegelegd mooie dingen te maken. Ook als Cats uit Middelburg vertrokken zal zijn, blijven er genoeg mensen in hun omgeving over die graag te hulp willen komen. Huygens moet vooral doorgaan met schrijven en wat hij al naar Middelburg heeft gestuurd, aan de zorg van de gebroeders Van de Venne toevertrouwd laten.¹⁰⁷ Als de Haagse dichter echter op 30 oktober 1623 aan Cats meldt dat hij, kampend met een oogziekte, een menigte *Characteres* bij elkaar heeft gedicht, voldoende voor een boekje, geeft hij ook het volgende te kennen:

Terwijl ik die gedichten schreef, kreeg ik een tweede editie van de gedichten die met uw verloskundige hulp in Zeeland zijn verschenen. Onbehoorlijke lieden! die dit regelen zonder met mij af te spreken dat er iemand toezicht houdt, en geen gelegenheid geven de fouten, waarvan de eerste druk wemelt,¹⁰⁸ eruit te halen, wat

---

¹⁰⁵ Andere aangevoerde redenen, samengevat door M.A. Schenkeveld-Van der Dussen (1969, p. 126) dat Huygens niet genoeg Zeeuw was, ondanks zijn stage in Zierikzee, of de lengte van beide stukken, blijken minder relevant.

¹⁰⁶ Worp, *Briefwisseling*, nr. 202.

¹⁰⁷ Worp, *Briefwisseling*, Supplement, nr. 3.

¹⁰⁸ In het variantenapparaat zijn de substantiële verschillen tussen Huygens' handschrift en deze Zeeuwse drukken opgenomen. Evidente fouten zijn aangegeven met een asterisk. Daar de dichter zelf van de hier uitgegeven ontwerphandschriften afschriften heeft gemaakt die als kopij naar Middelburg zijn gestuurd, kunnen niet alle verschillen aan de Zeeuwse zettters worden toegeschreven. Huygens zal tijdens het overschrijven ook zelf van zijn ontwerp zijn afgeweken. Een algemeen verschil tussen Huygens' handschrift en deze drukken is dat de Zeeuwen de talrijke door de dichter gebezigde samenstellingen en woordkoppelingen systematisch van koppeltekens hebben voorzien. De dichter zal zich hieraan hebben geërgerd. Fouten komen voor, maar Huygens' idee dat deze drukken ervan wemelen, is overdreven. Curieuze fouten zijn te vinden in *Batava Tempe* [36], de regels 757 en 759. Het handschrift heeft daar aan het einde van de regel 'linde-cruijnen' en 'duijnen'. De druk laat zien 'Linde-cruymen' en 'duymen'. De zetter was zich hier in ieder geval

toch van het grootste belang is. Kijk, nu ik er door de afstand niet bij ben en zij mij niet elke week losse katernen ter correctie willen sturen, ben ik vastbesloten om of die overige gedichten achter te houden of ze aan mijn Hollanders die tenminste in de buurt zijn, over te dragen om uit te geven, hoewel ik niet kan ontkennen dat de Zeeuwse drukken het in schoonheid ervan winnen.¹⁰⁹

Huygens vraagt Cats dan wat hij vindt dat het beste is om te doen, en tegelijkertijd bindt hij hem op het hart de drukker aan zijn plicht te herinneren. Cats antwoordt onmiddellijk met een hartelijke brief vol medeleven met zijn jonge vriend die zo getroffen wordt door een ziekte aan de ogen: juist dat onderdeel van het menselijk lichaam, waardoor iemand die zich geheel aan de boeken wijdt, zijn hele bestaan en al zijn vreugden in zich opneemt. Aan het einde van zijn brief doet de Dordtse mentor een klemmend beroep op Huygens om zijn gedichten vooral niet achter te houden. En wat de drukker betreft, schrijft Cats, hoeft hij zich geen zorgen te maken. Cats heeft hem leren kennen als een fatsoenlijk man, hij zal zeker al Huygens' nieuwe gedichten naar zijn wensen afwerken.¹¹⁰

De 'Zeeuwse kwestie' komt tot een plotseling einde als blijkt dat Huygens' Hollandse drukkers uit eigen beweging werk van Cats en Huygens willen uitbrengen. Zij wensen dat op grond van een gerucht dat er in Amsterdam door een drukker die zich niet heeft bekommerd om het privilege, al zo'n editie met gedichten van Cats en Huygens zou zijn gedrukt. Huygens overweegt, zo schrijft hij in een brief van 8 november 1623 aan Cats, zijn *Characteres* dan maar te voegen bij wat er al gedrukt is. Hierbij onderkent hij een juridische moeilijkheid waarover hij Cats' oordeel vraagt:

---

bewust van Huygens' rijm. Een mooie fout met gevolgen is in regel 14 van *'tCostelick Mall* te zien:

H Die ons' ghemeene Vaer eerst besien eerst besach.

D1 [ ] ons [ ] besjen* [ ] besach:

D2 [ ] ons besjen* [ ]

K1 [ ] Vaêr, eerst aengesien, [eerst] sagh:

De zetter van *D1* merkte niet dat hij in plaats van een 'i' een 'j' zette. De zetter van *D2* interpreteerde het aldus ontstane nieuwe woord en creëerde door toevoeging van het bezittelijk voornaamwoord 'ons' de bijstelling 'ons besjen' bij 'ons ghemeene Vaer', Adam. Deze ingreep werd voor de druk van de *Korenbloemen* van 1658 gecorrigeerd. Een ander voorbeeld van een fout is regel 65 van gedicht [38]. Het handschrift heeft daar 'de Meer en min der boden', de Zeeuwse druk: 'meer en minder boden'. In *K1* is ook deze fout gecorrigeerd.

¹⁰⁹ Worp, *Briefwisseling*, nr. 208.

¹¹⁰ Worp, *Briefwisseling*, nr. 210.

Denkt u dat, als ik tegelijk met die eerdere gedichten nieuwe wens uit te geven, het privilege aan de auteur verbiedt wat een derde, zelfs zonder overeenkomst gedaan kan krijgen?¹¹¹

De jonge dichter is ook al met de financiële kant van de zaak bezig. In dezelfde brief vraagt hij namelijk aan Cats wat er waar is van wat hij uit een andere hoek heeft vernomen dat hij aan zijn bundel *Emblemata* een aardig winstje zou hebben overgehouden. Hij wil dat recept om winst te maken dan ook wel leren kennen. Huygens verontschuldigt zich als het ware voor deze, ook toen waarschijnlijk al tamelijk impertinente vraag, door een beroemde regel uit Horatius' *Ars poetica* (r. 343) te betrekken op hun verhouding van leerling tot leraar:

Per slot van rekening bent u degene die mij als een beginneling hebt geleerd het nuttige met het aangename te verbinden, waardoor men, naar men zegt, pas echt scoort.¹¹²

Het nuttige wordt dan hier financieel voordeel.

In zijn antwoord legt Cats uitvoerig uit hoe zijn bundel *Emblemata* gedrukt werd en dat hij er niet aan verdiend heeft.¹¹³ Het gevraagde advies geeft hij in deze juridische termen:

Wat mij buiten twijfel voorkomt is dat hij aan wie de auteur enig werk overdraagt, zelfs zonder dat de auteur dat weet, het privilege kan verwerven en de auteur zelf daarin kan dwarsbomen; want in die ene overeenkomst wordt ook die andere begrepen, zonder welke die eerste niet behoorlijk kan worden uitgevoerd. Maar een werk dat een poëtische geest heeft, zoals uw werken vaak, kan niet goed zonder

---

¹¹¹ Worp, *Briefwisseling*, nr. 211.

¹¹² Denique tu is eris, qui tironem utile dulci miscere docueris, qua re punctum omne ferri aiunt.

¹¹³ Worp, *Briefwisseling*, nr. 212. Deze brief vormt een belangrijke bron voor de drukgeschiedenis van Cats' *Emblemata*. Er blijkt uit dat Cats zijn eerste bundel 'in eigen beheer' ('meis impensis et meo marte editionem istam – ignarus rerum – moliebar', ik heb die uitgave op mijn kosten en mijn risico, zonder kennis van zaken, op touw gezet) heeft laten drukken en daarna de gehele oplage aan 'Wilhelmus Jansonius' [Blauw] heeft overgedaan. Nadien laat Cats zijn gedichten uitgeven door de gebroeders Van de Venne, die hem in ruil 'daarvoor heel fatsoenlijk exemplaren, schilderijen, boeken en andere aardige dingen geven' (qui exemplaribus, picturis, libris, alijs elegantijs id honeste compensant). In *Dawn of the golden age* (nr. 328, p. 655–656) suggereert Ariane van Suchtelen dat Huygens voor zijn *Batava Tempe* door de broers Jan en Adriaan van de Venne zou zijn betaald met vier door Adriaan geschilderde jaargetijden, zoals ook Cats door Van de Venne beloond was. Zie over deze brief Luijten 1996, deel 2, p. 10–11 en deel 3, p. 332 en Luijten 1991–1992. Zie over Cats als uitgever van eigen werk ook Kalff 1913 en Van der Horst 1978, met name p. 240–241. Voor exemplaren van de genoemde editie raadplege men *Cats catalogus* (nrs. 169–173) en de beschouwing daarover van Bos en Gruys (Bos en Gruys 1996, p. 32–36).

privilege worden gedrukt, omdat er meteen mensen komen die hun zeis in andermans koren zetten, zoals u zelf vertelt dat onlangs met uw en onze gedichten is gebeurd.¹¹⁴

Huygens kan dus niet, zelfs niet als auteur, om het privilege heen dat op 22 juli 1622 aan Van de Venne was verleend voor de duur van zeven jaar.

Nu hij een uitgebreide herdruk van zijn gedichten in Holland, bij zijn vaste uitgever Aert Meuris, wil laten verschijnen, ontstaat voor de dichter een paradoxale situatie. Hij wenst zijn Zeeuwse gedichten opnieuw te laten zetten, 'omdat ze wemelen van de fouten'. Hij wil dat dichtbij huis laten doen, door een drukker die aankondigde een ongeoorloofde nadruk ook te gaan nadrukken. Aan die herdruk wil Huygens dan zijn nieuwe gedichten toevoegen, maar omdat hij het privilege moet respecteren, kan hij zijn *Batava Tempe* en zijn *Costelick Mall* niet buiten Van de Venne om uitgeven. De gedichten waarmee hij debuteerde en die een heruitgave behoeven, zouden dan niet opgenomen kunnen worden, wat hij een ongewenste situatie moet hebben gevonden. Hij ontkomt aan deze paradox door de editie waarop Van de Venne het privilege heeft, niet opnieuw te laten zetten door zijn Haagse drukker, maar de exemplaren van de tweede oplage van Van de Venne op te kopen en deze, met een nieuw titelblad als 'Boek iv' in zijn *Otiorum libri sex* op te nemen. Hij neemt de fouten dan maar voor lief.

In dit verband is het wellicht veelzeggend dat het verzoek van Aert Meuris 'om te hebben octroy opte boucken van C. Huygens' op 30 mei 1625 door de Staten-Generaal 'is affgeslagen'.¹¹⁵ Op 'Boek iv' bezat Van de Venne een privilege tot 1629. Waarschijnlijk vond ook de auteur het raadzamer de zeggenschap over zijn werk niet een tweede maal geheel aan een drukker over te geven en heeft hij deze afwijzing zelf bevorderd, bijvoorbeeld via zijn broer Maurits, die als secretaris van de Raad van State regelmatig ambtshalve met de Staten-Generaal in contact stond. Van een eigen privilege, zoals Huygens later voor zijn bundel Latijnse gedichten, de *Momenta desultoria* van 1644, zou verwerven, is mij voor de *Otia* niets gebleken.¹¹⁶ Een dergelijk verzoek past ook niet goed bij de bedoeling die Huygens met zijn bundel had.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Deze tussen juridisch geschoolde vroegzeventiende-eeuwse schrijvers van formaat uitgewisselde informatie is een belangrijke aanvulling op het corpus dat Hoftijzer behandelt in zijn inaugurele rede *De zeis in andermans koren*. (Hoftijzer 1993). Overigens is mij van de Amsterdamse nadruk waarvan sprake is, geen exemplaar bekend.

¹¹⁵ Resolutiën van de Staten-Generaal, 1625, 30 mei, fol. 214vo. Ik ontving deze vermelding van Nadine Orenstein, waarvoor ik haar hartelijk dank. In zijn overzichtje van de inhoud van het voorwerk haalt Huygens dan ook achter 'Privileg' het woordje 'editoris' door. Zie hoofdstuk 4.

¹¹⁶ Van Eeghen 1978, p. 216–217. Zie over privileges ook Groenveld 1986, p. 225–245.

¹¹⁷ Zie hoofdstuk 4.

De geschiedenis van de in Zeeland gedrukte bronnen voor deze editie gaat op dit punt over in een bespreking van de ontstaansgeschiedenis van de bundel *Otiorum libri sex* uit 1625. Daaraan is het volgende hoofdstuk gewijd. Hier wordt verder aandacht besteed aan de bronnen die gedrukt zijn na 1625. Achtereenvolgens komen aan bod: de herdrukken der *Otia*, de eerste druk der *Koren-bloemen* uit 1658 en de tweede druk daarvan uit 1672.

3.2.3 Herdrukken van de *Otia*

In 1634 verschenen te Haarlem bij Johannes Passchasius a Wesbusch¹¹⁸ herdrukken van Huygens' *Otiorum libri sex* uit 1625 met een Latijnse en met een Nederlandse titel.¹¹⁹ Hans Passchier van Wesbusch heeft zich voor deze uitgave in oblong 16° volledig gebaseerd op een exemplaar van de editie die in 1625 door Aert Meuris in Den Haag was gedrukt. In 1641 verscheen hiervan een herdruk.¹²⁰ Drie jaar later kwam er te Amsterdam opnieuw een herdruk van de *Otia* van de pers, ditmaal in 12°, nu gedrukt door Jacob Lescaille en uitgegeven door Joost Hartgers. Deze uitgever meende blijkbaar in hetzelfde jaar waarin Huygens' *Momenta Desultoria* verschenen, iets te verdienen met deze bijna twintig jaar oude verzameling, die hij voorzag van een Nederlandstalige titelpagina. Om te benadrukken dat dit de Nederlandse poëzie van Huygens was, wijzigde Hartgers ook de volgorde van de 'boeken'. De Nederlandse komen voorop.¹²¹ Deze herdrukken zijn geheel buiten Huygens om tot stand gekomen. Een steekproef heeft uitgewezen dat de tekst van gedicht [16] *Schriftmatigh verlengh der Artyckelen onses Geloofs* in alle hier genoemde edities, de tekst van de *Otia* is.¹²² Deze nadrukken van de bundel *Otiorum libri sex* die in 1625 zonder privilege was verschenen, heb ik niet

¹¹⁸ Zie voor biografische gegevens Briels 1974, p. 548–549.

¹¹⁹ Ik raadpleegde de exemplaren ter Koninklijke Bibliotheek, signatuur 174 H 3 en 174 H 4. Het zijn titeluitgaven van elkaar. Exemplaar 174 H 4 heeft een Nederlandstalige typografische titelpagina extra, vóór de Latijnse. De opbouwformule en de fingerprint zijn voor beide overigens gelijk (A-2L⁸; 163416 - b1 A2 inte : b2 2L5 n en). Met dank aan Jan Bos van de STCN.

¹²⁰ Ik raadpleegde de exemplaren 174 F 28 en 7 E 40 van de Koninklijke Bibliotheek. De opbouwformule is gelijk aan de uitgaven van 1634 (A-2L⁸), de vingerafdruk is anders (164116 - b1 A2 llo m : b2 2L5 Ma).

¹²¹ Ik raadpleegde twee exemplaren op de Koninklijke Bibliotheek, signaturen 8 E 64 en 765 K 21.

¹²² Ze hebben alle de lezing van de *Otia* ook op plaatsen waar deze druk uit 1625 afwijkt van de daaraan ten grondslag gelegde door Huygens tot kopij bewerkte druk uit 1619. Enkele voorbeelden: gedicht [16] r. 6 (kopij:) wordt (*Otia*:) word (nadrukken:) word; r. 50 (kopij) Sijn (*Otia*:) sijn (nadrukken:) sijn; r. 64 (kopij:) sendt (*Otia*:) send (nadrukken:) send.

opgenomen in (het variantenapparaat van) deze editie.¹²³ Aan de tekstontwikkeling dragen deze nadrukken niet bij. Ze hebben natuurlijk wel waarde in een onderzoek naar de receptie van Huygens' teksten.

3.2.4 *Koren-bloemen* 1658

Koren-bloemen, Nederlandsche gedichten van Constantin Huygens Ridder, Heere van Zuylichem, Zeelhem, ende in Monickeland: Eerste Raad ende Rekenmeester van S. Hoocheit den Heere Prince van Orange. In XIX boecken. In 'sGraven-Hage By Adriaen Vlack M.DC.LVIII.¹²⁴

Lange tijd heeft een opmerking van Vermeeren de status bepaald van deze *Koren-bloemen*, Huygens' grote verzameluitgave van alle Nederlandse poëzie die hij tot aan 1657 had geschreven. In zijn al eerder aangehaalde studie over 'de werkmethode van Constantijn Huygens' stelt Vermeeren:

Bijzondere zorg schijnt hij [Huygens] aan het drukken zijner opera niet besteed te hebben, en slechts waar het onderwerp hem zeer na aan het hart lag zorgde hij ervoor, dat de editie niet geheel en al buiten hem omging. Zo vertrouwde hij de uitgave van *Hofwijck* in 1653 aan zijn zoon Constantijn toe. Niets daarvan blijkt echter bij de *editio princeps* der *Korenbloemen*, die wel mede daarom ook in haar technische aspecten blijk geeft van een slordigheid, welke moeilijk met Huygens' eigen nauwkeurigheid te rijmen valt.¹²⁵

Vermeerens visie werd overgenomen door Zwaan in zijn editie van Huygens' *Avondmaalsgedichten en Heilige dagen*.¹²⁶ Ook Verkuyl sluit zich daarbij aan in zijn bespreking van Huygens' vertaling van Guarini's *Pastor Fido*, zij het met enige aarzeling wegens de toevoeging van een versregel die nog in de *Otia* ontbrak.¹²⁷

Studies door Vermeer, De Kruyter, Strengholt en Hermkens hebben echter voor afzonderlijke gedichten of reeksen aangetoond dat de auteur zich wel degelijk met de uitgave van 1658 heeft beziggehouden.¹²⁸

---

¹²³ Zie ook de verantwoording in hoofdstuk 5.

¹²⁴ Exemplaar Koninklijke Bibliotheek, signatuur 302 E 52. Collatieformule: 4° *-3*4 4*2 A-8K4. Een uitgebreid overzicht van de katernindeling geeft Hermkens (1987, p. [110]–[116]).

¹²⁵ Vermeeren 1959, p. 207. In de inleiding op de facsimile-editie van *Hofwijck* uit 1967 is Vermeeren stilliger in zijn bewering. Daar schrijft hij dat Huygens aan de 'editio princeps zijner *Koren-bloemen* (...) nauwelijks aandacht heeft besteed.' (Vermeeren 1967, p. XI–XII)

¹²⁶ Zwaan 1968, p. 12.

¹²⁷ Verkuyl 1971, p. 478, noot 11.

¹²⁸ Vermeer 1968, p. 64 en 71, De Kruyter 1971a, p. 77, Strengholt 1974a, p. 24, Hermkens 1987, p. [25], [42]–[47], [89]–[92].

Strengholt maakt in dit verband een onderscheid tussen *kopijvoorbereiding* en *correctie*. Bij het klaarmaken van de kopij is de dichter intensief betrokken geweest. Met de correctie schijnt hij zich niet of nauwelijks te hebben ingelaten. Strengholt wijst ter verklaring hierbij op Huygens' drukke werkzaamheden in 1657 en op zijn ernstige ziekte die hem in het najaar van dat jaar zelfs voor zijn leven deed vrezen. Christiaan, de tweede zoon van de dichter, heeft zich in deze tijd beziggehouden met het verzamelen van lofdichten¹²⁹ en met de correctie van 'de faulten oft misslaegen van Rammazeijn de drukker'.¹³⁰

De gedichten uit de *Otia* zijn heruitgegeven in de eerste vier 'boecken' van de *Koren-bloemen 1658*. Zonder twijfel heeft een gecorrigeerd exemplaar van de *Otiorum libri sex* uit 1625 deel uitgemaakt van de kopij voor dit verzameld werk.¹³¹ Substantiële varianten in de gedichten die in deze historisch-kritische editie worden uitgegeven, wijzen daarop. Deze varianten zijn in het apparaat opgenomen. Hier wordt volstaan met enkele algemene opmerkingen hierover. Dat Huygens bij de kopijvoorbereiding betrokken is geweest blijkt uit de wijziging van zeer veel titels, de weglating van de in Romeinse cijfers gegeven dateringen uit de *Otia* en uit de toevoeging van dichtregels in de gedichten [37], [44], [65] en [112]. Correcties van drukfouten uit de *Otiorum libri sex* zijn bijvoorbeeld aangebracht in de 'Zeeuwse' gedichten [36] *Batava Tempe*, de regels 757 en 759, en [37] *'tCostelick Mall*, regel 14.¹³²

3.2.5 *Koren-bloemen 1672*

Na de dood van de Haagse uitgever Adriaen Vlack in 1666 of 1667 wist de Amsterdamse drukker en boekverkoper Johannes van Ravesteyn het restant te verwerven van de oplage van Huygens' *Koren-bloemen* uit 1658.¹³³ Van Ravesteyn voorzag de titelpagina van deze uitgave van een strookje met de mededeling:

Worden nu gevonden t'Amstelredam, by Johannes van Ravesteyn, op 't Water, in 't Schrijf-boeck.

¹²⁹ Strengholt 1974a, p. 24.

¹³⁰ Andriessse 1993, p. 142. Strengholt 1987a, p. 95–96. Johannes Rammazeyn was in Den Haag werkzaam van 1652–1679 (Gruys en De Wolf 1989, p. 241, zie ook Kossmann 1937, p. 320–326).

¹³¹ Strengholt 1974, p. 24.

¹³² Zie voor deze correcties van fouten van de Zeeuwse zetter noot 108. Andere correcties zijn te vinden in: gedicht [38], regel 59; [41], regel 106, 110, 168, 189, 237 (marge); [44], regel 101, 116, 122, 193, [46], regel 25, [65], regel 100, [67], regel 36, [71], regel 5, [75], regel 17, [109], regel 23 en [112], regel 87.

¹³³ Zie voor Van Ravesteyn, Kleerkooper en Van Stockum.

Er is slechts één exemplaar met een dergelijk aangepast adres overgeleverd, thans opgenomen in de collectie van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.¹³⁴

Bij dezelfde Amsterdamse uitgever verscheen in 1672:

Koren-bloemen. Nederlandsche gedichten van Constantin Huygens Ridder, Heere van Zuylichem, Zeelhem, ende in Monickeland: Eerste Raad en Rekenmeester van sijne Hoogheit den Heere Prince van Orange. Tweede druk, Vermeerdert tot xxvii boecken. [Drukkersmerk: Elia met de raven] t' Amstelredam, By Johannes van Ravesteyn, Boeckverkooper, en Ordinaris Drucker deser Stede, 1672.¹³⁵

Aan deze uitgave is in de Huygensfilologie de hoogste autoriteit toegekend: het is de laatste tijdens het leven van de dichter tot stand gekomen druk, waaraan grote zorg is besteed:

De interpunctie is zorgvuldiger, apostroffen (mijn' enz.) worden aangebracht, drukfouten worden verbeterd, de keus van majuskel of minuskel lijkt nauwkeuriger, er wordt soms een buiging aangebracht die 1658 niet had.¹³⁶

Een gecorrigeerd exemplaar van de editie-1658 heeft tot de kopij voor de editie-1672 behoord, zoals door diverse editeurs van verschillende werken van Huygens reeds is vastgesteld.¹³⁷ In het variantenapparaat van deze editie heb ik de substantiële varianten uit de *Koren-bloemen* van 1672 opgenomen. Huygens heeft zich zeker bemoeid met de kopijvoorbereiding. In een enkel geval (gedicht [73], regel 61) heeft hij zelfs een halve eeuw na dato een regel toegevoegd die in de *Otia* uit 1625 en de *Koren-bloemen* van 1658 ontbrak. Voor het eerst ook nam Huygens in deze editie van zijn verzameld werk gedicht [48] *Muijden ick kom op*.

---

¹³⁴ Signatuur O 90-1. De heer drs. A. Plak attendeerde mij in 1986 op dit exemplaar dat toen nog eigendom was van Antiquariaat Nico Israel te Amsterdam, waarvoor ik hem hartelijk dank.

¹³⁵ Exemplaren: Koninklijke Bibliotheek (3x), signaturen: 143 B 1,2; 759 C 18; 76 J 35. col-latieformule: 4°: *-4*⁴ A-4Y⁴4Z² ²A-4C⁴.

¹³⁶ Zwaan 1968, p. 12.

¹³⁷ Zwaan 1968, p. 12; Zwaan 1973, p. 15; Strenghtolt 1974, p. 25–26; Strenghtolt 1976, p. 51; Hermkens 1987, p. [48] en [92]; Van Strien 1990, p. 89–93.

Correcties komen voor op 43 plaatsen bij 23 gedichten.¹³⁸ Opvallende koploper hierbij is gedicht nummer [44], de vertaling uit *Il Pastor Fido*.¹³⁹

4 DE DRUKGESCHIEDENIS VAN DE *OTIA*

4.1 *Kopij*

De kopij voor Huygens' *Otiorum libri sex* is grotendeels bewaard gebleven. Zij bestaat uit handschriften en exemplaren van al eerder gedrukte stukken waarin de dichter wijzigingen aanbracht.

Voor deze kopij, behalve voor de twee eerste afdelingen die naar taal zijn samengesteld, volgde de dichter een inhoudelijk ordeningsmodel dat, vóór hem alleen bij Neolatijnse bundels werd toegepast.¹⁴⁰ Hij bundelde zijn gedichten in zes boeken: 1. *Farrago latina* 2. *Les efforts francois & italiens* 3. *Bibel-stoff* 4. *'tKostelick Mall ende 'tVoorhout: Met weinigh meer.* 5. *De Stemmen eeniger Steden ende Dorpen van Holland: Mitsgaders siine* [Huygens'] *Characteres oft Printen* 6. *Van als.* Aan deze boeken gaat het voorwerk, dat opdrachten en lofdichten bevat, vooraf.

In het navolgende wordt de gehele kopij voor de *Otiorum libri sex* besproken. Alleen de Nederlandse gedichten hieruit lichten is niet zinvol. De drukgeschiedenis daarvan is immers een onlosmakelijk deel van die van de hele bundel. Gegevens ontleend aan Huygens' werkwijze bij de Franse gedichten kunnen bijvoorbeeld ook licht werpen op zijn behandeling van Nederlandstalige poëzie.

De volgende pagina's geven in een tabel [tabel 1] een overzicht van de complete kopij van de *Otia*. Ik heb daarin uitgaande van de plaats in de definitieve druk bijeengebracht: een korte aanduiding van de inhoud, de bewaarplaats van de kopij, kopijkenmerken, de datering die in de kopij wordt aangetroffen en het nummer van het gedicht in deze editie.

---

¹³⁸ Namelijk bij [41], regel 33, 293 (marge) en 328; bij [44], de regels 3, 17, 74, 120, 167, 184, 185, 224, en 338; bij [46], regel 112; [47], regel 54; [49], regel 93; [58], regel 2 en 3; [59], regel 36; [65], regel 5; [68], de regels 20 en 40; [70], regel 57; [71], regel 101 en 156; [72], de regels 29 en 34; [73], regel 6 en 77; [77], regel 4; [79], regel 48, 101 en 155; [82], regel 10; [92], regel 1 en 9; [94], regel 8; [105], regel 4 (marge); [109], regel 64; [112], de regels 398 en 402; [116], de regels 68 en 103; [117], regel 25.

¹³⁹ Tijdens het drukken van de *Otia* heeft de dichter zijn correcties in dit gedicht niet meer kunnen laten aanbrengen in tekst of erratalijst. Zie p. 67. Hernieuwde aandacht voor deze vertaling heeft waarschijnlijk ook geleid tot opname in de *Koren-bloemen* 1672 van [48]. Zie het commentaar bij [44] en [48].

¹⁴⁰ Spies 1986, m.n. p. 184–185.

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>kopijkenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
π		gegraveerde titel			
(a) ^r		titel			
(a) ^v	inhoud	klad: KA XLVIII fol. 110 ^r			
(a) ^r -(a) ^r 3 ^r	proza opdracht	KA XLVIII fol. 102 ^{r+v}	a4-a5		
(a) ^r -(a) ^r 3 ^v	vers opdracht	KA XLVIII fol. 103 ^{r+v}	a6		
[(a) ^r 4] ^{r+v}	otiose lector	KA XLVIII fol. 104 ^{r+v}	a7-a8		
(b) ^r -(b) ^r 2 ^r	Lat. lofdicht Barlaeus				
(b) ^r 2 ^v	Lat. lofdicht Westerbaen				
(b) ^r 3 ^r	Ned. lofdicht Hoof				
(b) ^r 3 ^v - [(b) ^r 4] ^v	<i>Oorenstrieken</i>				
(c) ^r	Ned. lofdicht Reael	UBA 29 Am			C prima, wijzigingen in H's hand
(c) ^v	Ned. lofdicht i. v. Burch i.C.	UBL HUG 37-Burgh 4			C2 wijzigingen in H's hand
(c) ^r 2 ^r	Ned. lofdicht Westerbaen				
(c) ^r 2 ^v	Ned. lofdicht i. Br.	UBL HUG-37 Brosterhuizen 2	C4		
(c) ^r 3 ^r	Ned. lofdicht Vondel	UBA Vdl Hs I A 19	C5		
(c) ^r 3 ^v - [(c) ^r 4] ^v	<i>Nieuw en niet herboore N.N.</i>				
(d) ^r	Ned. lofdicht F.B.				
(d) ^v	blanco				
[(d) ^r 2] ^r	titelblad Lib. I	klad: KA XLVIII fol. 107 ^r			
[(d) ^r 2] ^v	blanco				
A ^r -A3 ^r	<i>Amaryllis</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 10 ^r -11 ^v	nr. 1		A2/fol. 2-A5/fol. 5
A3 ^v -B ^r	<i>Misogamos</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 8 ^r -9 ^v	nr. 2		A6/fol. 6-Bprima/fol. 9
B ^v -B2 ^v	<i>Epithalamium Calandrini</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 3 ^r -4 ^r	nr. 3		B2/fol. 10-B4/fol. 12
B2 ^v -B3 ^v	<i>Ad iuventutem Ziricaeam</i>	KA XLIII ^a , 1618, fol. 1 ^r -2 ^v	nr. 4		B5/fol. 13-B6/fol. 14
[B4] ^r -C3 ^r	<i>Academiae Oxoniensi</i>	KA XLVIII fol. 100 ^{r+v} , fol. 101 ^r	nr. 5		B7/fol. 15-C5/fol. 21

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>kopijkenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
C ₃ ^r -[C4] ^r	<i>Italia decolor</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 4 ^r -4 ^v	nr. 6	C6/fol. 22-C7/fol. 23	
[C4] ^{r+v}	<i>Itinerarium ... Venetos</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 4 ^v -5 ^r	nr. 7	C8/fol. 24	
[C4] ^v	<i>Pro eodem</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 5 ^r	nr. 8		
D ₂	<i>In litem Poëticam Grotii</i>	KA XLIII ^a , 1623, fol. 3 ^r	nr. 9	D prima/fol. 25	
D ^v	<i>Academiae Lugd. Bat.</i>	KA XLIII ^a , 1617, fol. 7 ^r	nr. 10	D ₂ /fol. 26	
D ^v	<i>Coram Rege Brit.</i>	KA XLIII ^a , 1618, fol. 10 ^r	nr. 11		
D ₂ ^r	<i>Ad Jacobum Ceuartium</i>	KA XLIII ^a , 1624, fol. 2 ^r	nr. 12	D ₃ /fol. 27-D ₄ /fol. 28	
D ₂ ^v	<i>Ad Patrem</i>	KA XLIII ^a , 1617, fol. 15 ^r	nr. 13		
D ₂ ^v -D ₃ ^r	<i>Mimetus Grotiana</i>	UBA Hss 28 B 3	nr. 14	D ₅ /fol. 29	
D ₃ ^r -D ₃ ^v	<i>Post disputationem</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 7 ^v	nr. 15		
D ₃ ^v	<i>Epitaphium Rutingij</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 1 ^r	nr. 16	D ₇ /fol. 31	
[D4] ^r	<i>Concordia discors</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 7 ^r -7 ^v	nr. 17	D ₆ /fol. 30	
[D4] ^v	<i>Ex Anglia reditex</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 6 ^v -7 ^r	nr. <17>>18	D ₈ /fol. 32	
E ^r	<i>Epitaphium ... Grusii</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 2 ^r	nr. 19	E prima/fol. 33	
E ^v	<i>Ad D. acobum Caisium</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 18 ^r	nr. 20	E ₂ /fol. 34	
E ₂ ^r	<i>In effigiem ... Parentis</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 18 ^{r+v}		E ₃ /fol. 35	
E ₂ ^r	<i>Ad D.R. Thorium</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 18 ^v			
E ₂ ^r	<i>Thorius ad me</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 18 ^v			
E ₂ ^v	<i>De effigie (R. Thorius)</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 18 ^v -19 ^r		E ₄ /fol. 36	
E ₂ ^v -E ₃ ^r	<i>Ad Thorium</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 19 ^r		E ₅ /fol. 37	
E ₃ ^r	<i>Eiusdem ad me</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 19 ^v			
E ₃ ^v -[E4] ^r	<i>Ad eundem</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 20 ^r -20 ^v		E ₆ /fol. 38-E ₇ /fol. 39	
[E4] ^r -F ^r	<i>Ad me Thorius</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 21 ^r -22 ^v		E ₈ /fol. 40-F prima/fol. 41	
F ^r	<i>Meus ad Bruartium</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 22 ^r -22 ^v			
F ^v	<i>Fractus firmatum (Thorius)</i>	KA XLIII ^a , 1621, fol. 22 ^v		F ₂ /fol. 42	
F ^v -F ₂ ^v	<i>Ad eundem</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 5 ^v -6 ^r	nr. 21	F ₃ /fol. 43-F ₄ /fol. 44	
F ₂ ^v	<i>Ad eisdem Hendecasyllabos</i>	KA XLIII ^a , 1620, fol. 6 ^v	nr. 22		

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de bandschriften</i>	<i>kopijkenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
F ₃ ^r	<i>Epitaphium ... de Lintelo</i>	KA XLIII ^a , 1623, fol. 1 ^r -1 ^v	<21>>>22>>23 F ₃ /fol.45-F6/fol. 46		
F ₃ ^v	P.M. <i>Rutgerus Huygens uxori</i> in blanco				
[F4] ^{r+v}	titelblad Lib. II	KA XLI, 1625			
[(*)] ^r	blanco				
[(*)] ^v	proza opdracht Geertrude & Constance Huygens				
(:*) ^{r+v}	<i>La Bergerie</i>				
G ^{r+v}	<i>Ballet à la reine de Boheme</i>	KA XLI, 1619, p. 49-50	nr. 1	G prima/fol. 47-G2/fol. 48	
G ₂ ^r -[G4] ^v	<i>Prince Henry</i>	KA XLI, 1624, p. 69-75	nr. 2	G ₃ /fol. 49-G8/fol. 54	
[G4] ^v -H ^v	<i>Susanne un iour</i>	KA XLI, 1623, p. 64-65	nr. 3	H prima/fol. 55-H2/fol. 56	
H ^v -H ₂ ^r	<i>Acrostique. Agnes de Keteler</i>	KA XLI, 1619, p. 56	nr. 4	H ₃ /fol. 57	
H ₂ ^v	<i>Sur le refrain d'un Echo</i>	KA XLI, 1624, p. 76	nr. 5	H ₄ /fol. 58 (+ lay-out)	
H ₂ ^v	<i>Sur les Psaumes du Baron d'Asperen</i>	KA XLI, 1622, p. 58	nr. 6	H ₅ /fol. 59	
H ₃ ^r	<i>Am Lecteur du ... S^e de Villamont</i>	KA XLI, 1619, p. 53	nr. 7	+ varianten	
H ₃ ^r	<i>Sur un Brasselet d'Ambre blanc</i>	KA XLI, 1623, p. 62	nr. 8	H ₆ /fol. 60 (afgeknipt)	
H ₃ ^v	<i>Essay de vers Mesureux</i>	KA XLI, 1625, p. 80	nr. 9	H ₇ /fol. 61	
H ₃ ^v -[H4] ^r	proza commentaar daarbij		nr. 10	H ₈ /fol. 62	8 ^a jan. 25
[H4] ^v	<i>In disgratia ... Sig^e Morosini</i>				
r ^r	<i>In gratia</i>				
r ^v -12 ^r	<i>Passando le Alpi</i>				
12 ^r	<i>Epitaffio ... Nomina de Lintelo</i>				
12 ^v	blanco				
[13] ^{r+v}	blanco				
[14] ^{r+v}	blanco				
[(*)] ^r	titelblad Lib III				
[(*)] ^v	blanco				

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>kopijmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
(:) 2 ^{r+v}	prozaopdracht Moeder				
K ^r -[K4] ^r	<i>Biiddags-bede</i>	KA XL ^a , 1624, fol. 23-26	nr. <1>>8 K prima/ fol. 67-K7/fol. 73	13 okt. 1624	[109]
[K4] ^v	<i>Proeve ... Jeremiae</i>	KA XL ^a , 1622, fol. 10 ^r	nr. 2 K8/fol. 74	27 mei 1622	[39]
L ^r	<i>Psalm 114</i>	KA XL ^a , 1619, fol. 7 ^r	nr. <2>>3 L prima/fol. 75	20 april 1619	[11]
L ^v -[L4] ^r	<i>Schrijfmattigh Verlengh</i> (12 art.)	KA L ^a	nr. 4 gedrukte kopij	17 juni 1619	[16]
[L4] ^v -[N4] ^v	<i>Verlengh</i> (10 geboden)	KA L ^b	nr. 5 gedrukte kopij	29 aug. 1619	[17]
O ^r -Q ^r	<i>De nytländige Herder</i>	KA XL ^a , 1622, fol. 11-14	nr. 6 O prima/fol. 99- Q prima/fol. 115	12 dec. 1622	[41]
Q ^v	blanco				
[Q2] ^r	titelblad Lib. IV	KA XL ^a , 1622, fol. 2 ^r			
[*]	uitgesneden				
* 2 ^{r+v}	Ned. lofdicht F.C.				
[* 3] ^{r+v}	Ned. lofdicht J. de Brune				
[* 4] ^r	Ned. lofdicht r. Luyt				
[* 4] ^v	Ned. lofdicht I.A.F.				
A ^r -C2 ^r	<i>'tCoestlick Mal</i>	(ontw.: KA XL ^a , 1622, fol. 1-8)		22 maart 1622	[37]
C2 ^v -[C4] ^r	<i>Groete</i>	(eerder afschr. KA XL ^a , 1622, fol. 9 ^r)		15 mei 1622	[38]
[A]	uitgesneden				
A2 ^r -E ^r	<i>Batana Tempe</i>	(ontw.: KA XL ^a , 1621, fol. 11 ^r -16 ^r)		17 nov. 1621	[36]
E ^v -[E2] ^r	TETPAΔAKPYON	KA XLIII ^a , 1620, fol. 3 ^{r+v}		2-3 febr. 1620	[27]
[A] ^r	titelpag. Lib. V				
[A] ^v	opdr. gedicht stedestemmen	KA XL ^a , 1624, fol. 13 ^v		afschrift:	[82]
A2 ^r -B2 ^r	stedestemmen	KA XL ^a , 1624, fol. 14 ^r -18 ^r	A4/fol.4-B3/fol. 11	sept-okt. 1624	[83]-[100]
B2 ^v	opdracht dorpen	KA XL ^a , 1624, fol. 18 ^v	B4/fol.12		[101]
B2 ^v -[B4] ^r	dorpen	KA XL ^a , 1624, fol. 19 ^r -20 ^r	B5/fol.13-B7/fol. 15		[102]-[107]
[B4] ^v	titelblad printen	KA XL ^a , 1624, fol.			

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>koopijckenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
C-C ₂ ^v	<i>Voorpraeck ... aen Broeder</i>	KA XL ^a , 1624, fol. 27-28	nr. 1 A+B C ₂ / fol.18-C ₄ /fol. 20	10 nov. 1624	[110]
C ₃ ^f	Ledige leser	KA XL ^a , 1625, fol. 3	nr. 2 E C ₁ /fol. 21	26 febr. 1625	
C ₃ ^v -[C ₄] ^f	<i>Een koning</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 33 ^r -34 ^v	nr. 3 C ₆ /fol. 22-C ₇ /fol. 23	26 aug. 1623	[58]
[C ₄] ^v -D ^f	<i>Een Bedelaer</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 32 ^f	nr. 4 C ₈ /fol. 24-D prima/fol. 25	22 aug. 1623	[56]
D ^f -D ^v	<i>Een' rijcke vrijster</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 32 ^v -33 ^f	nr. 5 D ₂ /fol. 26	24 aug. 1623	[57]
D ₂ ^f -D ₃ ^f	<i>Een goed predikant</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 35 ^r -36 ^f	nr. 6 D ₃ /fol. 27-D ₅ /fol. 29	6 sept. 1623	[60]
D ₃ ^f -D ₃ ^v	<i>Een gesant</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 29 ^f	nr. 7 D ₆ /fol. 30	18 aug. 1623	[53]
D ₃ ^v -[D ₄] ^f	<i>Een gemeen soldaet</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 34 ^r -35 ^f	nr. 8 D ₇ /fol. 31	2 sept. 1623	[59]
[D ₄] ^f -E ^v	<i>Een onwetend medicijn</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 43 ^r -44 ^v	nr. 9 D ₈ /fol. 32-E ₂ /fol. 34	10 okt. 1623	[67]
E ₂ ^f -E ₃ ^f	<i>Een waerd</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 53 ^r -54 ^v	nr. 10 E ₃ /fol. 35-E ₅ /fol. 36	16 nov. 1623	[73]
E ₃ ^v	<i>Een comediant</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 45 ^v	nr. 11 E ₆ /fol. 38	14 okt. 1623	[69]
[E ₄] ^f + ^v	<i>Een Alchymist</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 36 ^r + ^v ,	nr.<11>>12 E ₇ /fol.39-fol. 39 E ₈ /fol. 40	18 sept. 1623	[62]
[E ₄] ^v -F ^f	<i>Een dwergh</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 39 ^f	nr.<10>>12>>13 F prima/fol. 41	19 sept. 1623	[63]
F ^f -F ^v	<i>Een algemeen Poet</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 29 ^v	nr.<12>>13>>14	21 aug. 1623	[54]
F ₂ ^f -F ₃ ^f	<i>Een Matroos</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 46-50	nr.<14>>15 F ₃ /fol. 43-F ₅ /fol. 45	20 okt. 1623	[70]
F ₃ ^f -[F ₄] ^f	<i>Een Beul</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 54 ^v , 56 ^r + ^v	nr.<15>>16 F ₆ /fol. 46-F ₇ /fol. 47	21 nov. 1623	[75]
[F ₄] ^f -G ₃ ^f	<i>Een Boer</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 50 ^f -53 ^f	nr.<16>>17 F ₈ /fol. 48-G ₅ /fol. 53	13 nov. 1623	[72]
G ₃ ^f -H ^v	<i>Een soet Hoveling</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 39 ^v -42 ^f	nr.<17>>18 G ₆ /fol. 54-H ₂ /fol. 58	26 sept. 1623	[65]
H ^v -K ₂ ^v	<i>Een wijs Hoveling</i>	KA XL ^a , 1624, fol. 30-38	nr. 19 H ₃ /fol. 59-K ₄ / fol. 78[=76]	16 nov. 1624	[112]
K ₂ ^v -K ₂ ^v	<i>Characterista</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 44 ^v -45 ^f	nr. <18>>19>>20 K ₅ /fol. 79	12 okt. 1623	[68]
K ₃ ^v	blanco				
[K ₄] ^f	titelpag. Lib. VI	KA XL ^a , 1625, fol. 12 ^f			
[K ₄] ^v	blanco				
L ^f -L ₂ ^v	<i>Vrienden ... Zeeland</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 11-12	L prima/fol.83-L ₄ /fol. 86	26 maart 1625	[118]

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>kopijkenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
L ₃ ^f -M ₂ ^f	<i>Gedwongen onschuld</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 11	L6/fol. 88-M2/fol. 92 [M ₃ /fol. 93]	10 mei 1623	[46]
M ₂ ^f -M ₃ ^f	<i>Aen ... Hoofd en</i>	KA XL ^a , 1620, fol. 7 ^f	nr. 2 M4/fol. 94-M5/fol. 95	16 dec. 1620	[28]
M ₃ ^v	<i>Men voed' Achilles (Hoofd)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 1 ^f	nr. 3 (weggegumd)		
M ₃ ^v -[M ₄] ^f	<i>Ik by den held</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 1 ^f	M6/fol. 96-N2/fol. 100	9 jan. 1621	[29]
[M ₄] ^f	<i>Niet by maer boren (Hoofd)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 1 ^v	Schoncken	17 jan. 1621	[30]
[M ₄] ^f -[M ₄] ^v	<i>Danick bebbe 'tkeenen</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 1 ^v			
[M ₄] ^v	<i>Dit heb ick (Anna R. Visscher)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 2 ^f			
N ^f	<i>Hoewel ick noyt ('Tesselschade)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 2 ^f			
N ^{f+v}	<i>Kost ick (Brosterhuysen)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 2 ^v			
N ^v	<i>Kreegh maer (G.R. Doublet)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 3 ^f			
N ₂ ^f	<i>Behouden reis (Hoofd)</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 5 ^f	nr. 4 (weggegumd)		
N ₂ ^{f+v}	<i>Daer op ick</i>	KA XL ^a , 1622, fol. 5 ^f	N ₃ /fol. 101-N ₄ /fol. 102	14 maart 1621	[31]
N ₂ ^v	<i>Op het Diamantstift</i>	KA XL ^a , 1619, fol. 8 ^f	nr. 5 (weggegumd)	3 mei 1619	[14]
N ₃ ^f	<i>Op de Vertalinge Bartas</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 10	nr. 6 (weggegumd) N ₅ /fol. 103	okt. 1621	[35]
N ₃ ^{f+v}	<i>Op de Fabel van Venus ende Adonis</i>	KA XL ^a , 1619, fol. 22 ^f	nr. <6>>7 N6/fol. 104 -	16 nov. 1619	[20]
N ₃ ^v	<i>Op de selve</i>	KA XL ^a , 1619, fol. 22 ^f	(weggegumd)	16 nov. 1619	[21]
N ₃ ^v -[N ₄] ^f	<i>Naem-verrett ... S.D.V.</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 8 ^f	nr. 8 (weggegumd) N ₇ /fol. 105	aug. 1621	[33]
[N ₄] ^f -[O ₄] ^v	<i>Aen de Vrye Nederlanden</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 47, 48-49	nr. 9 N8/fol. 106-O8/fol. 114	28 okt. 1623	[71]
[O ₄] ^v -P ₂ ^f	<i>Op een' mis-luchte Mtydsche reise</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 24-25	nr. 10 P prima/fol. 115-P ₃ / fol. 117	23 juni 1623	[49]
P ₂ ^v -[P ₄] ^f	<i>Sijn Antwoord (Hoofd)</i>				
[P ₄] ^v -Q ^v	<i>Mijn' Weder-Antwoord</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 26-27	nr. 12 P8/fol. 122-Q ₂ /fol. 124	11 juli 1623	[50]
Q ^v -Q ₂ ^v	I. vander Burgh. Aen my	UB Leiden. Hug. 37-Burgh 5	nr. 13 Q ₃ /fol. 125-Q ₄ /fol. 126	tit. + aant. + med. <i>niet in H's hand</i>	
Q ₃ ^f -[Q ₄] ^f	Mijne Antwoord	KA XL ^a , 1624, fol. 29	Q ₅ /fol. 127	2 nov. 1624	[111]
[Q ₄] ^f -[R ₄] ^v	<i>Vier en vlam</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 63-66	nr. 15 Q8/fol. 130-R8/fol. 138	12 dec. 1623	[79]
S ^{f+v}	<i>Grill</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 22	nr. 16 S prima/fol. 139-S ₂ /fol. 140	16 mei 1623	[47]
S ₂ ^f -S ₃ ^f	<i>Deun</i>	KA XL ^a , 1624, fol. 22	nr. 17 S ₃ /fol. 141-S ₅ /fol. 143	8 okt. 1624	[108]

<i>katern signatuur</i>	<i>beschrijving inhoud</i>	<i>plaats in de handschriften</i>	<i>kopijkenmerken</i>	<i>datering</i>	<i>nummer in editie</i>
S ₃ ^r -[S4] ^v	<i>Yet boertighs</i>	KA XL ^a , 1619, fol. 19 ^r -20 ^r	nr. 18 (weg) <S4/fol. 142-S ₃ /fol. 143> S6/fol. 144-S8/fol. 146	11 nov. 1619	[18]
[S4] ^v -T ^v	<i>Aen I. v. Brosterhuyzen</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 9 ^r -10 ^r	naest aen 18 T prima/fol. 147- T ₂ /fol. 148	13 maart 1625	[117]
T ^v -T ₃ ^r	<i>Muydsche reis</i>	KA XL ^a , 1621, fol. 9 ^r + ^v	nr. 19 T ₃ /fol. 149-T ₅ /fol. 151	aug. 1621	[34]
T ₃ ^r + ^v	<i>Aen de sebbe onder Trouw</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 55	nr. 20 T ₆ /fol. 152	17 nov. 1623	[74]
[T4] ^r + ^v	<i>Op de sebbe Brayloft reis</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 58	nr. 21 T ₇ /fol. 153-T ₈ /fol. 154	24 nov. 1623	[77]
[T4] ^v -V ₂ ^r	<i>Aen de Heeren Van Asperen, Liere</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 59-60	nr. 22 U prima/fol. 155; U ₂ /fol. 156; U ₃ /fol. 156	26 nov. 1623	[78]
V ₂ ^r -V ₃ ^r	<i>Medelijden</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 13	<nr. 3> naerde 22 U ₄ / fol. 158-U ₅ /fol. 159	27 maart 1625	[81]
V ₃ ^r + ^v	<i>Sniicken</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 14	nr. 23 U ₆ /fol. 160	1625	
V ₃ ^v -[V4] ^r	<i>Klachten</i>	KA XL ^a , 1622, fol. 15+16	nr. 24 U ₇ /fol. 161	dec. 1622	[42]
[V4] ^r -x ^r	<i>Aen I. vander Burgh</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 2	nr. 25 U ₈ /fol. 162-x prima/fol. 163	22 jan. 1625	[115]
x ^r -x ₂ ^r	<i>OLLA PODRIDA</i>	KA XL ^a , 1625, fol. 7-8	nr. <12>>26 x ₂ /fol. 164-x ₃ / fol. 165	11 maart 1625	[116]
x ₂ ^v -x ₃ ^v	<i>SERMO ad Barlaeum</i>	KA XLIII ^a , 1625, fol. 4 ^r -5 ^r	Dit volght dicht aen 26/ x ₄ /fol. 166-x ₆ /fol. 168	19 ^a april. 1625	
x ₃ ^v	<i>YET OVERGESETT VOOR-MANING</i>				1623
[x4] ^r -[Z2] ^r	<i>Del Pastor Fido</i>	KA XL ^a , 1623, fol. 1-9	nr. 27 X - Z ₃ /fol. 181	(kopij 9 maart 1625)	[44]
[Z2] ^v	<i>Pauca ... clapsa</i>				

Om de bespreking te vergemakkelijken geef ik hier eerst de precieze samenstelling van het resultaat van de kopij: Huygens' bundel kent deze collatieformule:¹⁴¹

$4^{\circ} (a)-(c)^4(d)^2$; $A-F^4(F_4 \text{ blanco})(\cdot)^2 G-H^4 I^4(I_{3,4} \text{ blanco})(\cdot)^2 K-P^4 Q^2$;
 $*^4(-*)^2 A-C^4$; ${}^3 A^4(-A)B-D^4 E^2$; ${}^4 A-Y^4 Z^2$.

Het boek is in kwarto: het bestaat uit vellen bedrukt papier die tweemaal gevouwen zijn tot katernen van acht pagina's. Elk vel is gesigneerd met een teken of een letter. Het totale aantal katernen bedraagt: $\frac{1}{2} + 3\frac{1}{2}$; $15\frac{1}{2} + 2 \times \frac{1}{2}$; $4 + 4\frac{1}{2}$; $22\frac{1}{2} = 51\frac{1}{2}$. Het aantal pagina's is dan: $32 + 132 + (68-4) + 180 = 408$.

In bovenstaande opbouwformule heb ik door middel van puntkomma's aangegeven waar een nieuwe reeks signeringen begint. Elke reeks vormt een eigen eenheid in de productie van het boek. Wij kunnen in Huygens' *Ottorum libri sex* de volgende productie-eenheden onderscheiden:

1. $(a)-(c)^4(d)^2$

Dit is het voorwerk. Na een ongesigneerd half vel met de titelgravure die een blanco versozijde heeft, en het gegraveerde portret¹⁴² volgt drieëneenhalf bedrukt vel met de typografische titel met op de versozijde een inhoudsopgave, en de opdrachten en lofdichten. Het voorwerk telt dus $4+28$ pagina's die overigens niet genummerd zijn. De laatste bedrukte pagina hiervan is $[(d_2)]^f$: het titelblad voor boek 1.

2. $A-F^4(F_4 \text{ blanco})(\cdot)^2 G - H^4 I^4(I_{3,4} \text{ blanco})(\cdot)^2 K-P^4 Q^2$

Dit zijn de boeken 1. (*Farrago latina*), 2. (*Les efforts francois & italiens*) en 3. (*Bibel-stoff*). De signering met letters loopt door van A tot Q en wordt tweemaal onderbroken door halve katernen die anders gemerkt zijn: $(\cdot)^2$ voor titelblad en opdracht van boek 2 en $(\cdot)^2$ voor titel en opdracht van boek 3. Deze tussengevoegde tweemaal vier bladzijden zijn niet gepagineerd. De vellen A-Q zijn wél genummerd, de paginering loopt van 1 (blad A) tot en met 115 (blad Q). De in de collatieformule aangegeven blanco bladen zijn daarbij niet meegeteld. De laatste bedrukte pagina van deze eenheid is $[Q_2]^f$: dit is het titelblad voor boek 4: *'tKostelick Mall ende 'tVoorhout: Met weinigh meer. Alles van den Zeewschen Druck, ende midsdien onoversien, onverbetert.*

3a. $*^4(-*)^2 A-C^4$

3b. ${}^3 A^4(-A)B-D^4 E^2$

Dit zijn de Zeeuwse drukken van *'tCostelick Mal* (3a) en *Batava Tempe* (3b). Het 'weinigh meer' waarvan sprake is op het titelblad dat bij de

¹⁴¹ Zie voor een uitleg van dit begrip Gaskell 1974, p. 328–332.

¹⁴² Van Gelder 1957, no. 46, p. 19. Zie ook Schenkeveld-Van der Dussen 1988b.

voorafgaande productie-eenheid is genoemd, wordt gevormd door de *Groete* [38] op C²^v-[C⁴] van 3a en door het *Tetradakruon* op E^v-[E²]^v van 3b.

Huygens heeft de katernen van deze Zeeuwse drukken gewoon in zijn nieuwe bundeling *Otia* mee laten binden met verwijdering van de oorspronkelijke titelbladen (* en ³A). De onderdelen 3a en 3b zijn dus niet opnieuw gezet.¹⁴³

4. ⁴A-Y⁴Z²

Dit onderdeel van de bundel bestaat uit boek 5 (*Characteres oft Printen*) omvattend de bladen A-K₃^r en boek 6 (*Van Als*) waarvan de titelpagina gedrukt is op [K₄]^r en de tekst loopt van L tot [Z₂]^r. Blad [Z₂]^v levert een lijstje drukfouten. De paginering is doorlopend vanaf A, dat heel uitzonderlijk voor een titelblad het nummer 1 draagt, tot aan [Z₂]^r met het cijfer 181. De laatste bladzijde is niet gepagineerd. De nummering kent twee afwijkingen: één in katern K, en een ‘normale’ fout van de zetter: pagina 134 draagt namelijk abusievelijk nummer 118.

Katern K vormt de overgang tussen boek 5 en boek 6. Na het reguliere katern I dat eindigt met pagina 72, begint K met pagina 73, doorlopend tot 75 (K₂^r). Blad K₂^v draagt echter niet nummer 76 maar nummer 78. Deze nummering wordt voortgezet, zodat blad [K₄]^r, dat is het titelblad voor boek 6, nummer 81 heeft. Katern L dat begint met het opdrachtgedicht *Aen myne vrienden in Zeeland*, heeft nummer 83. De blanco bladzijden in katern K zijn dus meegeteld in de paginering. Het paginacijfer waarmee katern L zou beginnen stond al vast. Het katern was misschien al gezet. De zetter kon niets anders doen dan de fout overnemen.

Een blik in de handschriftelijke kopij leert namelijk dat de pagineringsfout daar al voorkomt. Bij gedicht [112] schrijft Huygens in het handschrift op fol. 37^r: ‘K₃. fol. 75’ en op de volgende bladzijde: ‘K₄. fol. 78’.

4.2 *Datering*

Uit Huygens’ correspondentie weten wij dat omstreeks half april 1625 nog ca. tien of twaalf katernen gedrukt moesten worden.¹⁴⁴ Gedrukt waren toen dus reeds zo’n 40 vellen, inclusief de 8½ vel Zeeuwse druk.

¹⁴³ De Zeeuwse drukken worden besproken bij de overige gedrukte bronnen. Zie hoofdstuk 3.

¹⁴⁴ Voor 1 mei 1625 zendt Huygens Vander Burgh en Brosterhuysen de nog onvolledige proeven van de *Otia* en vraagt hun zoveel mogelijk lofdichten te willen verzamelen in Leiden (Hellinga en Tuynman 1971, aantekening 52: ‘31 april 1625’ [sic]; Worp, *Briefwisseling*, nr. 258). Op 17 april 1625 ontvangt Hooft de nog onvolledige proeven van de *Otia* met het verzoek om lofdichten van hem, Reael en andere Amsterdammers (Hellinga en Tuynman 1971, aantekening 29 en 55; Worp, *Briefwisseling*, nr. 257; Van Tricht 1976, nr. 214).

Combineren we de beschrijving uit de vorige paragraaf met de beschikbare gegevens omtrent de datering, dan komen wij tot het volgende overzicht:

1. Het voorwerk kan pas gezet zijn na 27 mei 1625, de dag van de voltooiing van de prozaopdracht aan Heinsius.¹⁴⁵
2. De boeken 1, 2 en 3 zijn na 11 januari 1625 gereed gekomen. Het laatste katern van boek 1 (F) bevat de Latijnse grafgedichten die Huygens schreef ter nagedachtenis van Nomna van Lintelo. Een van deze gedichten draagt in het handschrift de datum 11 januari 1625.¹⁴⁶ Ook het laatste katern van boek 2 eindigt met een grafschrift ter memorie van dezelfde dame. Dit keer een gedicht in het Italiaans dat in de druk gedateerd is op 1625. Boek 3 is gezet na 13 oktober 1624, de datum onder *Biddaghs-bede* [109], waarmee dit boek opent. De tussengevoegde, niet gepagineerde titelbladen kunnen nog weer later zijn gezet en gedrukt.
3. De laatste productie-eenheid is voltooid na 19 april 1625, de datum onder Huygens' *Sermo* aan Barlaeus, dat met excuus niet op de geëigende plaats kon komen.¹⁴⁷

De tien à twaalf medio april 1625 nog te drukken katernen waren dus bestemd voor het voorwerk (4 vel), mogelijk voor de titels der boeken 2 en 3 (1) maar vooral ter aanvulling van de boeken 5 en 6. Gezien het feit dat Huygens in maart-april 1625 alleen vanaf katern P nog uitgesproken veranderingen aanbracht in de volgorde, ligt het voor de hand ervan uit te gaan dat de aanvulling gebeurde met de katernen P tot en met Z (8½ katern).

Als Huygens aan Hooft de reeds gedrukte vellen stuurt, schrijft hij dat de tien of twaalf vellen die nog ontbreken 'mijnen zetter weinigh meer als drij weken (zullen) besigh houden'. Huygens' zetter zet dus zo'n vier vel per week. In april had hij van de *Otia* ca. 30 katernen gezet, namelijk het totaal minus de 8½ van de Zeeuwse drukken en de 12 die nog te verwachten waren. Over dit zetwerk zou Huygens' zetter zo'n zeven à acht weken hebben gedaan. Dit houdt in dat het zetten

---

¹⁴⁵ Datering gedrukte opdracht van de *Otia* aan Heinsius. Zie ook Worp, *Briefwisseling*, nr. 268 en Schenkeveld-Van der Dussen 1987.

¹⁴⁶ Worp, *Gedichten* II, p. 104.

¹⁴⁷ X2^v, p. 166: 'Excusandæ libertati desultoriæ, cuius modò specimen exhibuimus, fecerit non suo ordine insertus Sermo ad D. Gasp. Barlæum...' (Ter verontschuldiging voor het vrij overspringen [van de ene naar de andere taal], waarvan wij zojuist een voorbeeld gaven [namelijk in het voorafgaande gedicht [116] *Olla podidra*], kan misschien dienen deze niet op zijn juiste plaats ingevoegde 'sermo' aan de heer Caspar Barlaeus).

begonnen moet zijn eind januari-begin februari. Het is voltooid na 27 mei 1625.

4.3 *Kopijvoorbereiding*

Deels voorafgaand aan het werk van de zetter, deels gelijktijdig daarmee bereidt Huygens de kopij voor zijn bundel voor. Deze voorbereiding houdt zowel selectie in als het eigenlijke persklaar maken. Interessant hierbij is een bewaard gebleven aantekening waarin de dichter de inhoud van zijn boek op een rijtje zet:¹⁴⁸

- SERIES OTIORUM.
- LIB. I. Farrago Latina.
  - II. Conatus Gallici et Italici.
  - III. Sacra.
  - IV. KERKURAIA MASTIX,
BATAVA TEMPE etc.
  - V. Voces Urbium, Characteres *hominum*.
  - VI. Farrago
- LIB. I. Farrago Latina.
- II. Efforts françois et italiens.
  - III. Bibel-stoff.
  - IV. Kostel:Mall, Voorhout &c.
  - V. STEDE-stemmen. Printen.
  - VI. VAN ALS.

Links van dit rijtje noteerde Huygens de inhoud van het voorwerk:

- Titulus sculpt.
- TITUL.
- Series libb.
- Ad Hein.
- Ad eund.
- Ad Lectorem (geschreven boven het woord 'Carmina' dat is doorgehaald)
- Effig.
- Carmina.
- Privileg. (hierachter het woord 'Editoris' doorgehaald)
- Tit. primi libb.

In deze opsomming komt de opdracht aan Cats, Hooft en Heinsius niet voor. Deze opdracht in versvorm dateert van 22 november 1624. De opdracht heeft aanvankelijk wel deel uitgemaakt van de kopij. Het handschrift bevat namelijk in Huygens' hand de aanwijzing: 'Dit in Romei-

---

¹⁴⁸ KA XLVIII, fol. 100^r.

nen'.¹⁴⁹ De opdracht aan Heinsius schreef Huygens eind mei 1625.¹⁵⁰ Deze inhoudsopgave van het voorwerk is dus ook op het einde van mei 1625 te dateren.

In het vervolg bespreek ik de selectie van de kopij voor de hierboven genoemde zes boeken, met nadruk op de gedichten in het Nederlands.

4.3.1 Selectie

De inhoud van de boeken iv en v staat voor de dichter vast. Beide boeken dragen, als enige van de zes, als boektitel de titels van het werk dat erin te vinden is. De andere boeken hebben een titel waarin het verzamelkarakter uitgedrukt wordt: *Farrago*, *Van Als*, *Bibel-stoff*, *Efforts*.

4.3.2 'Dit niet te drukken'

Criteria die Huygens gehanteerd kan hebben bij de selectie voor deze 'verzamelboeken', zouden wij kunnen afleiden uit wat hij in portefeuille hield. Wij gaan er dan van uit dat alles wat Huygens schreef bedoeld was voor de openbaarheid. De grote hoeveelheid bewaard gebleven niet gedrukte gedichten, soms met de uitdrukkelijke aanwijzing: 'Dit niet te drukken', geeft aan dat dit een te eenvoudige voorstelling van zaken is. Strengholt onderkent voor het in portefeuille houden bij Huygens formele en inhoudelijke motieven.¹⁵¹ Formele redenen zijn: 1. de onvoltooidheid; 2. de niet bevredigende metriek; 3. de onbeduidende thematiek van het gedicht. Inhoudelijke criteria liggen op het terrein van de welvoeglijkheid tegenover personen of instellingen.

Van de 119 Nederlandstalige gedichten die in deze historisch-kritische editie zijn opgenomen, heeft Huygens er 34 niet in zijn eerste verzamelbundel uit 1625 willen publiceren.¹⁵²

Onvoltooid gebleven en daarom niet in de *Otia* opgenomen zijn drie gedichten of fragmenten, waaronder een *Print* die misschien *Een tollenaar* had moeten heten.¹⁵³

---

¹⁴⁹ De opdracht in versvorm is gepubliceerd in Worp, *Gedichten* II, p. 101–102 naar het handschrift bij de Latijnse gedichten (KA XLIII^a, 1624), de zetinstrucitie op fol. 1^r.

¹⁵⁰ Worp, *Gedichten* II, p. 124, noot 2.

¹⁵¹ Strengholt 1987c.

¹⁵² Dit zijn behalve de tweeregelige spreuk die Worp afdrukt in het laatste deel van zijn editie (*Gedichten* IX, p. 3) en die ik niet opneem, de nummers: [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10], [12], [13], [15], [19], [22], [23], [24], [25], [26], [32], [40], [43], [45], [48], [51], [52], [55], [61], [64], [66], [76], [80], [113], [114].

¹⁵³ Nummer [76]. Niet voltooid en daarom niet opgenomen is voorts [52] waarom ook de wel voltooide tegenhanger [51] in portefeuille bleef. Het komt ook een enkele keer voor dat de dichter een gedicht dat hij kennelijk nog niet voltooid acht, toch publiceert. Hij plaatst er dan * * * * onder. Zo bij [53] *Een gesant*.

Een tiental gedichten uit de periode 1614–1619 zal Huygens niet hebben willen publiceren omdat ze, in de formulering van Strengholt, voor hem vermoedelijk ‘het karakter hadden van eerste proeven, waar nog te zeer de ongeoefende hand van de beginner in te bespeuren viel.’¹⁵⁴ Huygens heeft zich in zijn *Otiorum libri sex* niet willen presenteren als een beginneling. Niet heeft hij willen publiceren het gedicht waarop Hugo de Groot als commentaar had: ‘Dat hy in de Poesie soo in dije als in andre taelen soude connen excelleren soo hy hem ernstelijck daer toe wilde begeven.’¹⁵⁵ Ook de gedichten uit 1619 waarin hij, een jong dichtertje nog, de beroemde Anna Roemers Visscher misschien wel te zeer roemt alsmede zijn verzen voor de Bredase rederijkerskamer uit hetzelfde jaar die voor een belangrijk deel als eigenroem kunnen worden uitgelegd, publiceert hij niet.¹⁵⁶

Te onbeduidend om mee voor de dag te komen vindt Huygens waarschijnlijk zijn *Request Aen Anna en Tess. Visschers door Nicht S. van Baerle te presenteren om twee beschreven ruijten* [61], zijn *Een koortsich [of siecke] vrindt Aen Trellos kindt* [64] of het nieuwjaarsversje *Aen Joffw. Isab. Doublet, met een gedraeyd doosken* [114].

De gedichten die ‘een delicate aangelegenheid van hoogstpersoonlijke aard’, namelijk Huygens’ relatie met Dorothée van Dorp, behandelen, zal hij om die reden hebben achtergehouden.¹⁵⁷

De print *Een professor* heeft de dichter in portefeuille gehouden om de Leidse hoogleraar Heinsius, die zich in deze typering zou kunnen herkennen, niet te kwetsen.¹⁵⁸

Onder zijn Nederlandstalige jeugdverzen is één sonnet dat Huygens niet aan de openbaarheid heeft willen prijsgeven, omdat de strekking daarvan politiek gevoelig, d.w.z. remonstrants, zou kunnen worden uitgelegd: gedicht [19] *Op ’t claechdicht van Anna Roemer Visschers aen d’ Heere Grotius*.¹⁵⁹ In boek 1, de *Farrago latina* heeft hij verder nog bij twee gedichten gedeelten achtergehouden. Het betreft hier het vers *Concordia discors* en zijn *Ex Anglia redux*. De weggelaten passages zouden zijn mening aangaande de vaderlandse godsdiensttwisten te duidelijk weer-

¹⁵⁴ Strengholt 1987c, p. 255. Het betreft hier de nummers [1]–[10].

¹⁵⁵ Zie het commentaar bij [2].

¹⁵⁶ Zie de nummers [10] (Breda) en [9] en [15] (Anna Roemers).

¹⁵⁷ Strengholt 1987c, p. 255–256. Het gaat hier om de nummers [4], [5] en mogelijk ook [22], [23] en [25], hoewel Huygens deze laatste gedichten op enig moment toch heeft willen publiceren. Zie hiervoor het commentaar bij deze gedichten en Leerintveld 1985, p. 306–307.

¹⁵⁸ Gedicht nummer [66]. Zie Strengholt 1987c, p. 251.

¹⁵⁹ Strengholt 1987c, p. 259. Hij geeft ook enige voorbeelden van latere gedichten. Zie ook mijn commentaar.

geven.¹⁶⁰ Gedicht [48] *Muyden ick kom* is wel voor de druk gereed gemaakt maar niet opgenomen in de *Otia* omdat Hooft toestemming weigerde voor de publicatie van de discussie over de *Eenparicheijt der dichten* waarin dit vers figureert.

4.3.3 Wel gedrukt

Interessanter misschien dan het uitspreken van vermoedens waarom Huygens sommige gedichten niet heeft opgenomen, is te trachten voor de wél gepubliceerde verzen achterliggende extra redenen te vinden. De voor de hand liggende argumenten (de poëmen waren goed, metrisch in orde en niet controversieel) noem ik hierbij niet. Ik wil ook niet bij elk gedicht per se extra redenen onderkennen. Maar door de 'boeken' eens langs te gaan, wordt mogelijk een bepaald selectiepatroon zichtbaar. Ik concentreer me hierbij wederom op de Nederlandstalige gedichten. Het eerste boek met poëzie in het Nederlands is boek III *Bibel-stoff*. (Het voorwerk bespreek ik aan het slot van deze paragraaf.) Dit boek draagt Huygens in zijn geheel op aan zijn moeder. Zij kan eruit concluderen dat haar 'sorgvuldige opvoeding in dit herte [dat van de dichter] eenen grond ghelaten heeft, die, na het sijne Ieughd ontworstelt sal wesen, waarschijnlijk vruchten belooft'.¹⁶¹ Het boek begint vervolgens met [109] *Biddaghs-bede*, een gedicht waarin Huygens zich manifesteert als 'vorbidder van de natie'. De prominente eerste plaats ervan duidt erop dat de dichter zich werkelijk wil profileren als 'dichter van de natie'.¹⁶²

Na [39] *Proeve op't beginn der Klachten Jeremia* en [11] een bewerking van psalm 114, gedichten die zeer wel in verband gebracht kunnen worden met de godsdienstoorlogen waarmee Europa in het eerste kwart van de zeventiende eeuw werd geconfronteerd, volgt een tweetal poëtische uitbreidingen van fundamentele geschriften van de christelijke religie. Zowel [16] *Schriftmatigh verlengh der Artijckelen onses Geloofs* als [17] *Verlengh der twee Gebods-tafelen Gods* waren eerder gepubliceerd. Het succes ervan wilde de dichter waarschijnlijk prolongeren. Het boek *Bibel-stoff* eindigt met [41] *De uytlandige Herder*, opgedragen aan Daniel Heins. In dit laatste gedicht combineert Huygens op virtuoze wijze zijn bekommernis om het vaderland, zijn religieuze bewogenheid en zijn persoonlijke tweespalt als 'Ballingh' en 'Vreemdelingh van 'sVaders Kust'.

Boek IV is een letterlijke reprise van zijn succesvolle Zeeuwse publicaties [37] *'tCostelick Mall* en [36] *Batava Tempe*.

---

¹⁶⁰ Smit 1980, p. 66–67; Bachrach 1962, p. 192–197. Beide gedichten werden in de *Otia* voorzien van ****.

¹⁶¹ *Otia*, Lib. III *Bibel-stoff*. Opdracht (:)2 verso [p. 66].

¹⁶² Strengholt 1989, p. 89. Zie ook het commentaar bij dit gedicht.

In boek v komt Huygens met in tweeërlei opzicht nieuw werk naar buiten. Het is recent, want gemaakt in 1623–1624, en het is van een tamelijk onbekende soort in het Nederlands. Het boek bevat twee reeksen: *De stemmen eeniger steden en dorpen in Holland* [83]–[107] en de *Characteres oft printen*.¹⁶³ In het gedicht waarmee hij de *Stedestemmen* aan de steden van Holland aanbiedt, noemt Huygens zijn luit onbekend, ‘maer best genegen Snaren Ten roem van uwen naem’. Ook hieruit spreekt dus vaderlandsliefde.

Het grootste deel van boek v is gewijd aan de ‘printen’, ‘dese onder ons nieuwe maniere van Schriften’.¹⁶⁴ Zij vormen als het ware het vruchtbeginsel waaruit de complete bundel *Otiorum libri sex* is gegroeid. ‘En aldus is tot mijn verbazing het weinige dat ik voor mijn plezier als oefening in Karakters bijeen geschreven had, in een voortdurende stroom geleidelijk uitgegroeid tot zo’n hoeveelheid dat er zelfs wel een boekje mee te vullen zal zijn’, schrijft Huygens aan Cats op 30 oktober 1623.¹⁶⁵ Naar deze nieuwe gedichten werd uitgekeken, zoals blijkt uit een postscriptum onder een brief van P.C. Hooft aan Huygens van kort na 7 februari 1624.¹⁶⁶ Dat hij deze dan ook met graagte heeft gepubliceerd, lijdt geen twijfel.

Bij het laatste van de zes boeken is wel weer sprake van selectie. In een boek dat ‘Van als’ heet, kan natuurlijk van alles worden opgenomen. Als ik het wel heb, heeft Huygens zich voor dit boek laten leiden door twee overwegingen. Hij wilde ten eerste zijn plaats in het literaire wereldje van die dagen duidelijk tot uitdrukking laten komen. Daarom nam hij in dit gedeelte zijn dichterlijke correspondentie met anderen op: het vers voor Hooft en Anna en Tesselschade Visscher [28], de zogenaamde ‘schonckensonnetten’ [29]–[30], de gedichten naar aanleiding van zijn vergeefs bezoek aan Muideren [49]–[50] en zijn gedichtenwisseling met zijn Leidse vrienden Vander Burgh en Brosterhuysen [111], [117], [115] en [116]. En in de tweede plaats wenste Huygens zijn dichterlijke vermogen, zijn vormvastheid te laten zien. ‘Van als’ is een staalkaart van genres en metra en illustreert dan ook zeer duidelijk de ondertitel van de gehele bundel: ‘Poemata varij sermonis, stili, argumenti’

---

¹⁶³ Dit zijn de nummers [53], [54], [56], [57], [58], [59], [60], [62], [63], [65], [67], [68], [69], [70], [72], [73], [75], [110] en [112].

¹⁶⁴ Aldus Huygens zelf in zijn proza tot de ‘Ledige Leser’ op C3^r. Zie ook mijn commentaar bij deze reeks op p. 503–508.

¹⁶⁵ Worp, *Briefwisseling*, nr. 208. Op 8 november 1623 schrijft hij aan Cats dat hij erover denkt zijn *Characteres* bij zijn al eens uitgegeven gedichten te voegen tot een grotere bundel (Worp, *Briefwisseling*, nr. 211).

¹⁶⁶ ‘Ik denk den H. Generael te doen denken aan UE boexken, die nevens mij vast vast nae UE Characters’. Van Tricht 1976, nr. 203.

(Gedichten van verschillende taal, stijl en inhoud). De ordening binnen dit boek is in grote trekken op het formele kenmerk van metrum en regellengte gebaseerd. Gaandeweg het boek worden de regels korter: van de jambische zesvoeter in *Gedwongen onschuld* [46] gaat het naar het monosyllabische *Aen I. Vander Burgh* [115]. Heel graag had de dichter hier ook de schriftelijke discussie opgenomen, die hij met Hooft had gevoerd over de ‘maet vande Nederlandsche dichten’. Hooft weigerde dat echter toe te staan.¹⁶⁷ Ten slotte zal bij dit boek als criterium voor opname, de beschikbare ruimte een rol hebben gespeeld.¹⁶⁸

Helemaal aan het einde van dit boek plaatste Huygens zijn vertaling uit Guarini *Il pastor fido* [44].

Is er nu na dit globale overzicht zoets als een selectiepatroon te herkennen? Ik denk het wel. In zijn *Otiorum libri sex* heeft de jonge Constantijn Huygens zich willen presenteren als iemand die de zaak van God en vaderland zeer was toegedaan en als dichter volledig wenste te worden opgenomen in de Republiek der Letteren waar dichters als Anna Roemers Visscher, Pieter Corneliszoon Hooft, Jacob Cats en Daniel Heinsius hun reputaties reeds hadden gevestigd.

De inhoud van de boeken I en II en het voorwerk versterken dit patroon. In zijn opdrachten aan Heinsius maakt Huygens van deze bundel, die het product is van zijn ledige uren, een welsprekend pleidooi dat erop gericht is hem als een goed burger te presenteren. Van hem zou men later als hij een officieel ambt zou bekleden, kunnen zeggen dat zijn ‘ledige uren’ welbestede waren en met de jaren gevolgd door serieuzer zaken.¹⁶⁹ Ook in het bijschrift bij zijn jeugdige portret dat als frontispice voor de bundel dienst doet, heeft hij deze bedoeling door Heinsius’ woorden willen duidelijk maken.¹⁷⁰ In dit epigram wordt onder andere herinnerd aan Huygens’ pen- en taalvaardigheid in Venetië en Engeland. Juist die reizen vormen het onderwerp van een aantal gedichten die Huygens in de eerste twee boeken in het Latijn of Italiaans heeft willen publiceren.¹⁷¹ De Franse poëzie tenslotte weerspiegelt de voortreffelijke verstandhouding die Constantijn Huygens heeft met de Haagse hoven van Frederik Hendrik en van het Boheemse konings-

---

¹⁶⁷ Van Tricht, *Briefwisseling Hooft*, nr. 209–210 en bijlage 209.

¹⁶⁸ Zie Hellinga en Tuynman 1971, p. 105–106, aantekening 29 en 32.

¹⁶⁹ Schenkeveld-Van der Dussen 1987.

¹⁷⁰ Schenkeveld-Van der Dussen 1988b.

¹⁷¹ Bijvoorbeeld in boek I: *Italia decolor, Itinerarium Legationis ad Venetos, Ex Anglia redux* en de herhaalde mededeling onder een gedicht dat het is gemaakt ‘*Navigans Britanniam versùs*’ (p. 34), of ‘*Mari: in Angliam navigans*’ (p. 44). Uit boek II kan als voorbeeld gelden het gedichtje *Passando le Alpi*.

paar.¹⁷² Enige nadruk op het bestaan van deze relaties, zou zijn zaak wellicht kunnen bevorderen.

4.4 *Persklaar maken*

In dezelfde brief aan Hooft van 30 oktober 1624 waarin Huygens meedeelt een ‘vergaderingh van oude en nieuwe rammelingh’ uit te geven, schrijft hij ‘gansch haestich’:

’Tis waer dat mijne Druckers onnaer soo verre niet gevoordert en zijn, dan dewijle sij geerne de gissingen van haer Pampier voor uijt maken, worde ick gedwongen bijnaer mijne regelen aen te tellen, ende u.E. alsoch gebeden mij datelick met sijne antwoord te willen vereeren [...].¹⁷³

Huygens moest op 30 oktober 1624 weten hoeveel ruimte de discussie die hij met Hooft had gevoerd over de ‘maet vande Nederlandsche dichten’ zou gaan innemen. Het calculeren was al begonnen en Huygens was bijna gedwongen zijn regels te tellen. Aan de hand van de bewaard gebleven kopij, is het mogelijk deze calculatie te volgen en een duidelijk beeld te krijgen van hoe Huygens zijn *Otiorum libri sex* de wereld in wenste te zenden. De samenwerking die er was tussen déze auteur en zijn drukker wordt zo zichtbaar.¹⁷⁴

Uitgangspunt voor deze paragraaf is wederom Tabel 1.

Uit de rubrieken ‘kopijkenmerken’, ‘datering’, en ‘nummer in editie’ is af te lezen dat van bijna elk gedicht in deze editie kopij bewaard is gebleven. Onder ‘kopijkenmerken’ is een overzicht gegeven van de zogenaamde ‘formaatsignaturen’, dit zijn notaties in de kopij die aangeven hoeveel tekst op welke plaats in het te drukken boek moet komen.¹⁷⁵ De notatie in deze kopij, geeft eerst met een letter aan voor welk katern de kopij bedoeld is. Na de letter volgt het woord ‘prima’ of een cijfer; hiermee wordt de volgorde binnen het katern aangegeven. Onder deze letter/cijfer-combinatie is, waar dat van toepassing was, onder een streep ook nog de afkorting ‘fol’ met een cijfer daarachter genoteerd.

---

¹⁷² Hij ontwierp bijvoorbeeld: *Dessein de l'entree du ballet présenté à la reine de Boheme. À la Haye*. De Haagse schoolmeester David Beck maakt in zijn dagboek bij 11 januari 1624 melding van deze ontvangst: ‘Des avonts was tot Graef hendrick van Nassou een Princelijck] Bancquet ende Balet, daer de Coning de Coninginne Sijn Ex[cellen]tie met alle de grooten te gast waren.’ (Beck 1993, p. 31)

¹⁷³ Van Tricht 1976, nr. 209.

¹⁷⁴ Ik geef hiermee tevens een aanvulling op Janssen 1989, p. 18 en noot 28. Over Huygens’ bemoeienis als auteur met zijn drukwerk is eerder gepubliceerd in *Gedrukt in Nederland*, p. 35 en 36, en in Hellinga 1962.

¹⁷⁵ Zie Hellinga 1962, p. 103–104.

Deze aanduiding geeft de pagina plus het paginacijfer aan. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. De kopij van gedicht nummer [118] bevat de aanduidingen 'Lprima/fol. 83' tot en met 'L4/fol. 86', hetgeen betekent dat deze tekst gedrukt wordt als de eerste vier bladzijden van katern L die de paginanummers 83 tot en met 86 dragen. De formaatsignaturen zijn in de kopij aangebracht door degeen die ter zetterij het calculatie-werk deed. Bij de voor deze bundel blijkbaar overeengekomen vaste paginalengte van 30 regels kon aldus exact vastgesteld worden hoeveel vel papier er nodig was om de gehele kopij af te drukken. Als de oplage was bepaald kon dus berekend worden hoe veel geld er in de uitgave gestoken moest worden. De inkoop van papier vergde de grootste investering in het drukkersbedrijf.¹⁷⁶

Ook de auteur heeft meegerekend. Hij heeft inderdaad zijn regels geteld. In een aantal handschriften vinden wij namelijk rekensommen in Huygens' hand die betrekking hebben op de lay-out van zijn gedichten.¹⁷⁷ Vaak ook vinden wij in de kopij instructies voor de zetter. Ze kunnen betrekking hebben op de mise-en-page, het te gebruiken lettertype of ze kunnen de volgorde van de onderdelen in de kopij verduidelijken.

Huygens ontwerpt zelf de titelpagina's voor de verschillende afdelingen in zijn verzameling. De ontwerpen voor de titels van de boeken I, II, IV en VI zijn bewaard gebleven. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat de gegraveerde én de typografische titel van de hele bundel door hem zijn ontworpen.¹⁷⁸

Tijdens het persklaar maken neemt de schrijver zijn gedichten nog eens door. In het variantenapparaat zijn de wijzigingen uit deze fase apart aangegeven. Per gedicht is aldus geregistreerd wat Huygens wens te te veranderen ten behoeve van de druk. Hier in deze inleiding wil ik volstaan met het signaleren van enkele systematische ingrepen.

Voordat zijn teksten gedrukt worden, brengt hij in veel gevallen de oorspronkelijke titel in overeenstemming met de plaats die het gedicht ging innemen. Dit is vooral gedaan bij gedichten die onderdeel vormen van een gedichtenwisseling zoals de zogenaamde 'Schonckensonnetten' [29]–[30] of de correspondentie met Hooft [49]–[50] of met Van der Burgh [111]. Deze gedichten krijgen titels als *Mijne Antwoord*, *Weder-ant-*

---

¹⁷⁶ Gaskell 1974, p. 176–178.

¹⁷⁷ Zie de gedichten [29]–[30], [36], [37], [41], [82]–[107], [115] en [119].

¹⁷⁸ Zie voor de betekenis van de titelgravure Schenkeveld-Van der Dussen 1988b. Huygens ontwierp zelf ook de titelprenten voor latere bundels als zijn *Momenta desultoria* (KA XLVIII, fol. 206–210. Zie Hellinga 1962, plaat 109–114) en Hofwijck (128 D 4. Zie de afbeelding in Zwaan 1977a, p. vi).

woord van den selven. Systematisch haalt Huygens ook de oorspronkelijke ondertekening en datering in de handschriften door om daarvoor in de plaats het jaartal van vervaardiging te geven, in Romeinse cijfers, vergezeld van de plaatsnaam als dat een andere was dan Den Haag.¹⁷⁹ Dit laatste duidt eens te meer op de weloverwogen wijze waarop Huygens zich met deze bundel wenste te presenteren als een bereisde, ondanks zijn jeugdige leeftijd toch al ervaren dichter met een aanzienlijk oeuvre.¹⁸⁰

Nadat hij zijn selectie gemaakt heeft, verzamelt de auteur de kopij die hij per boek nummert. In het schema zijn deze nummers in de rubriek 'kopijkenmerken' overgenomen. Wijzigingen daarin zijn ook aangegeven. Op deze manier wordt in een oogopslag duidelijk dat Huygens aan de kopij van boek I in een laat stadium zijn *Epitaphium... de Lintelo* heeft toegevoegd. Blijkbaar heeft Huygens ook pas in tweede instantie zijn boek III *Bibel-stoff* willen openen met het gedicht *Biddaghs-bede*. Dit gedicht had aanvankelijk nummer 8 in de kopij.¹⁸¹

Onder de ondertekening van *De stemmen eeniger steden en dorpen van Holland* laat de dichter in de kopij schriftelijk weten:

tuschen De Characteres oft Printen en dit laeste behoort wel de Spatie van een pagina oft anderhalf te komen.

Ook in boek IV is de volgorde in de kopij nog al eens veranderd. De wijzigingen hier houden deels verband met het opnemen in de kopij van de eerst terzijde gelegde print *Een sott Hoveling*. Pas nadat deze negatieve print voorzien is van de positieve pendant *Een wijs Hoveling*, voltooid op 16 november 1624, worden beide aan de kopij toegevoegd.¹⁸²

Uit de wijzigingen in boek VI kunnen wij opmaken dat de op het formele kenmerk van de verslengte verkozen indeling een relatief late beslissing van de auteur is geweest. Het gedicht *Olla Podrida* was aanvankelijk geplaatst achter de andere gedichten die Huygens had gewisseld met zijn Leidse vrienden, maar verhuist naderhand, in verband met de invoeging van *Sermo ad D. Gasp. Barleum*, van de twaalfde plaats in de rij naar nummer 26. Na 13 maart 1625 voegt de auteur nog bij de kopij

---

¹⁷⁹ Bij gedicht [81] vergiste de dichter zich en noteerde hij onder de kopij, in dezelfde inkt als waarmee ten behoeve van de editie wijzigingen werden aangebracht: 'Constanter 27^a Mart. 1625'. Later herstelde hij deze vergissing en kreeg het gedicht het jaartal MDCXXIV en de plaatstekening 'Lond.'

¹⁸⁰ Vgl. Schenkeveld-Van der Dussen 1987 en 1988b.

¹⁸¹ *De wytlendighe berder*, het laatste gedicht uit dit boek heeft nu nummer 6. Welk religieus gedicht eerst nummer 7 was, heb ik niet achterhaald.

¹⁸² Zie de bespreking hiervan in het commentaar.

het gedicht *Aen I. van Brosterhuysen, Op sijn verlang naer 't uytkomen mijner Dichten*. 'Dit moet naest aende 18. volgen', noteerde hij op het handschrift. Op of na 27 maart nam Huygens ook zijn gedicht *Medelyden met Heere Willem van Liere, Heere van Oosterwijck etc.* op in de kopij, 'naerde 22' zoals hij aangeeft.

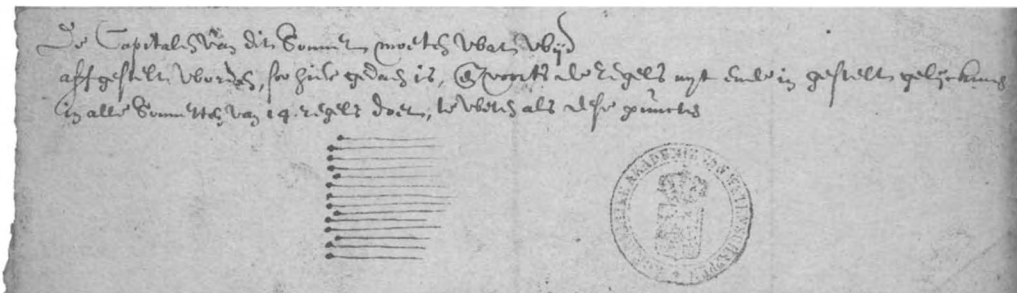
Niet alleen de volgorde van zijn gedichten bepaalt Huygens, ook de vorm waarin ze gedrukt moesten worden, geeft hij aan. Zo noteert hij bij gedicht [34] *Muydsche reis*:

Van dese regeltjens moetender maer twee nevens een staen opde pagie, gelijk hier.
En die emmers soo wijd van een als het papier kan lijen

Voor al de vormgeving van [119] *Snicken* baart hem zorgen. Boven een voorbeeld van hoe hij het hebben wil, schrijft hij:

Van deze regeltjens mogen maer 3. ten hoogsten neffens een opde page staen.
Dus salmen dit gedicht setten mogen met 12. in elke colomme als hier onder aengewesen is; Van gelijcken salmen alle de volgende aff tellen moeten, dat sij ten naesten bij gelijk staen.¹⁸³

Een heel mooi voorbeeld van Huygens' zorg voor de goede vormgeving van zijn gedichten is te vinden onder de Franse handschriften.

Onderaan het handschrift van zijn *Acrostique à Dam^{le} Agnes de Keteler* schrijft de dichter:

De Capitalen van dit Sonnet moeten wat wijd affgesteld worden, soo hier gedaen is, en voorts de regels uijt ende in gestelt gelijckmen in alle Sonnetten van 14. regels doet, te weten als dese punten.

¹⁸³ Zie de platen 91 en 92 in Hellinga 1962.

Hieronder tekent hij 14 lijntjes die alle beginnen met een dikke punt en waarvan de ‘regels’ 1, 5, 9 en 12, de beginregels van de strofen, inspringen.¹⁸⁴

Hoe scherp Huygens oog heeft voor details in de vormgeving moge blijken uit de opmerking die hij neerschrijft in de kopij van gedicht [78]:

Dese n moet niet capitael zijn, maer gelijk hier een weinig af staen

Door de slot-n van het woord *Renschen* (r. 123) een regel uit te stellen en te laten samenvallen met de eerste letter van *nieuwe Pint*, die dus geen hoofdletter worden mocht, suggereert Huygens een hik: *In een' Renschen ieuwe Pint*.¹⁸⁵

In verband met de zeer late invoeging van het *Sermo* aan Barlaeus vermeldt Huygens op de laatste pagina van de kopij van het gedicht dat eraan vooraf ging (*Olla Podrida* [116]):

Hier moet geen' lange linie onder gestelt werden, maer datelick in kleine Romein volgen het opschrift van 'tvolgende Latijnsche Vaersen, diemen in Cursif setten zal, als alle d'andere latijnsche.

In deze laatste zetinstructie schrijft Huygens ook het lettertype voor dat hij gebruikt wenste te zien. Opmerkingen daarover komen wij herhaaldelijk tegen in de kopij. De drukker beschikt over romein, ook kapitalen, en cursief. Grieks lettermateriaal is niet voorhanden. Wij zien in de kopij van de boeken I, II, III, V en VI dat Huygens zijn aanvankelijk in het Grieks genoteerde citaten omzet in tekens uit het Latijnse alfabet.¹⁸⁶ Cursief en romein wisselen elkaar af als tekstletter.

In de boeken I en II gebruikt Huygens cursieve letters voor zijn eigen gedichten in het Latijn of Italiaans. De gedichten van anderen verschijnen daar in een romein. Een cursief type wil de dichter gebruikt zien voor de tekst van gedichten van anderen als de ‘schonckensonnetten’[29]–[30]. Daarbij noteert hij:

Dit alles in Italiaensche Letteren te drucken

---

¹⁸⁴ KA XLI, 1619, p. 56. Het sonnet is in de *Olia* afgedrukt op p. 58 van boek II, zonder de gevraagde in- of uitspringingen. Interessant is een vergelijking met de lay-out van de Nederlandse sonnetten in boek VI. De ‘Schonckensonnetten’ [29]–[30] springen in bij de regels met mannelijk rijm. Deze vormgeving kan het eerste sonnet, dat van Hooft, hebben bepaald. Huygens’ ‘eigen sonnetten’, de nummers [31] en [14] hebben wel de hier voorgeschreven variant met alleen de eerste regels van kwatrijn of terzet ingesprongen. Zie voor de betekenis van de typografische presentatie bij sonnetten overigens ook Strengholt (1970) en Stutterheim (1978).

¹⁸⁵ Observatie en verklaring door Lotte Hellinga-Querido, zie Hellinga en Tuynman 1971, aantekening 23, p. 103–104.

¹⁸⁶ Zie bijvoorbeeld nummer [41] en [116].

Ook de opdrachten wil Huygens in cursief afgedrukt hebben:

Dit sal wel in Cursive gestelt dienen.

schrijft hij boven het gedicht waarmee hij boek VI aan zijn Zeeuwse vrienden opdraagt. Het gedichtje waarmee hij zijn *Dorpen* opdraagt aan Dorothée van Dorp [101] krijgt de zetinstructie mee:

Dit in grootachtighe Casijff.

De opdracht in verzen aan Heinsius van de hele bundel ziet hij graag ‘in de grootste Cassif’. Zijn aanspraak tot de ‘Otiose lector’ moet gedrukt worden ‘in de ordinarise Cassif’.

Het cursieve type wil hij ook gebruiken in titels, scène-aanduidingen of om bepaalde woorden in de lopende tekst te accentueren.¹⁸⁷ Voor dat doel wenst de auteur ook wel kapitalen gebruikt te zien.¹⁸⁸ Maar meer nog wendt hij kapitalen aan voor titels.

De *Dorpen en Stede-stemmen* [82]–[107] bijvoorbeeld krijgen de instructie:

Alle dese Titelgiens in middelmatige capitalen, Romeinsch niet Catijff

Dezelfde kapitalen wilde Huygens gebruiken om het citaat waarmee hij zijn gehele bundel afsluit en zijn bedoelingen mee samenvat, extra op te laten vallen. Boven *SATIUS OTIARI EST, QUAM NIHIL AGERE* schrijft hij in de kopij:¹⁸⁹

Dit moet op de laetste page alleen staen, in middelmatige Capitalen

Ook zijn proza-opdracht aan Heinsius moest met allure zijn bundel openen. ‘*Dit in de grootste Romein*’ schrijft hij boven het kopijhandschrift.

4.5 *Correctie*

In zijn studie naar de werkmethode van Constantijn Huygens veronderstelt Vermeeren dat Huygens over de correctie van zijn *Otia* ‘een wakend oog heeft laten gaan’.¹⁹⁰ Deze veronderstelling blijkt juist. De auteur die met zoveel zorg de kopij voor zijn eerste verzamelbundel heeft samengesteld en voor de pers gereed heeft gemaakt, heeft ook het product van die pers gecorrigeerd. Huygens zegt het zelf met zoveel woorden:

Pauca mihi temere vel Typographo elapsa Lectorem rogo per Otium sic emendet
(Ik vraag de lezer de enkele per ongeluk aan mij of de drukker ontsnapte fouten in een ledig uur te verbeteren).

¹⁸⁷ Zie bijvoorbeeld de gedichten [31], [34], [44], [49], [78], [79], [119].

¹⁸⁸ Bijvoorbeeld bij de gedichten [34] en [79].

¹⁸⁹ KA XL^a 1623, fol. 9^v.

¹⁹⁰ Vermeeren 1959, p. 206–207.

Deze mededeling staat op de laatste bladzijde van de *Otia* boven een lijst van te corrigeren zetfouten. De woordspeling in de formulering zal zeker door Huygens zijn gemaakt.

De lijst fouten is in twee reeksen paginacijfers opgedeeld. De eerste reeks heeft betrekking op de boeken I, II en III, de tweede op de boeken V en VI.¹⁹¹ De eerste reeks correcties eindigt met bladzijde 90. Dit kan inhouden dat Huygens de afgedrukte vellen N, O, P en Q, met een gedeelte van gedicht [17] (r. 223 tot en met het slot) en gedicht [41], niet gecorrigeerd heeft. Of dat hij dat wèl heeft gedaan zonder dat de te verbeteren plaatsen achter in het boek gemeld werden. De laatstvermelde correctie voor de boeken V en VI in de lijst geldt gedicht [34] *Muydsche Reis*, p. 150 de eerste regel, afgedrukt op T2^v. Dit betekent dat Huygens (de binnenvorm van) katern T nog heeft kunnen corrigeren voordat katern Z, met de errata, werd afgedrukt.¹⁹² Ook hier zou Huygens dus niet meer gecorrigeerd hoeven te hebben de gedichten [78] (gedeeltelijk, namelijk vanaf regel 17), [81], [42], [115], [116] en [44].

De correcties van Huygens uit de lijst van errata zijn in het variantenapparaat opgenomen in een aparte laag, *Of-e* genoemd.

Toch blijken er voor de Nederlandse gedichten, dus voor de boeken III, V en VI, tussen de kopijlaag en de versie zoals gepresenteerd in de *Otiorum libri sex* nog meer verschillen te bestaan dan aangegeven in de lijst van errata. Deze zijn te onderscheiden in: 1 verschillen die ontstaan zijn door toedoen van de zetter en 2 verschillen die de auteur in een fase tussen kopij en druk moet hebben aangebracht.

1. Verschillen door toedoen van de zetter

Dit soort verschillen tussen legger en gedrukte tekst wordt ook wel onder de ene noemer ‘druk- en zetfouten’ geschaard. Ze hebben niet direct betrekking op het drukken; in die zin is de term ‘drukfouten’ niet juist. Aangezien het fouten zijn die in de zetterij gemaakt worden, hanter ik in algemene zin de term ‘zetfouten’. Bij deze fouten kan men onderscheiden: distribatiefouten, leesfouten of ‘echte’ zetfouten.

Een voorbeeld van een distribatiefout is:¹⁹³

---

¹⁹¹ Boek IV is, het zij nogmaals vermeld, ‘vanden Zeewschen Druck, ende midsdien onoversien, onverbetert’.

¹⁹² De binnenvorm van vel T, de pagina's T^v, T2^f, T3^v en [T4]^f werd het eerst gedrukt: de moeten van de weerdruk zijn zeer duidelijk waarneembaar op de pagina's T^f, T2^v, T3^f en [T4]^v.

¹⁹³ Zie voor een uitleg van het systeem waarin de varianten worden gepresenteerd hoofdstuk 5.

(1)
D-Ot Ick worde met den thoon van buijten niet ghepaeyt,
Ot [ ] yan [ ]
Kr [ ] van [ ]
 [17], 353

Hier is een y in de letterkast terechtgekomen in het vakje met de v's.

Een 'echte' zetfout is bijvoorbeeld te zien aan het einde van de volgende versregel:

(2)
H-Ot Nu hooger Christenen, ghij gaet de uer ontmoeten,
Ot Noch hooger, [ ] de] ueront moeten,
Ot-e [ ] uer ontmoeten,
 [59], 43

De zetter heeft hier op de verkeerde plaats een spatie gezet.

Leesfouten van de zetter schijnen:

(3)
H-Ot Versonck de arme Maegd in diepe flauwte,
Ot [ ] diepte [ ]
Kr [ ] in diepte flauwte.
K2 [ ] diepe flauwte,
 [44], 185

(4)
H En doet d'onschuldighe der onschult self berouwen;
Ot [ ] onschuld [ ]
Kr [ ] onschuld [ ]
 [65], 100

Voorbeeld (2) is door Huygens gezien. De correctie is opgenomen in de lijst van errata. De fouten in de voorbeelden (1), (3), en (4) werden pas later gecorrigeerd. Fout (1) komt uit gedicht [17], een tekst die Huygens, zoals we zagen, niet gecorrigeerd hoeft te hebben.

Fout (3) komt voor in de buitenvorm van vel Y, fout (4) in de buitenvorm van vel H.

2. Verschillen tussen kopij en druk door toedoen van de auteur

Niet alle verschillen tussen de door Huygens aangeleverde kopij en de gedrukte versie in de *Otia* zijn ontstaan door de zetter. Op tal van plaatsen heeft de auteur, blijkbaar op de (of een eerste?) drukproef veranderingen aangegeven die vervolgens in de druk werden gerealiseerd.

Enkele voorbeelden:

(5)
H Die door hun wiggelen, verr vanden boom te vellen,
Ot [ ] haer[ ]
[112], 188

(6)
H Minne-moer, pampierigh Leijen,
Ot Letter-moer, [ ]
[111], 26

Het lijkt geen twijfel dat dit auteursingrepen zijn. Maar, wat te denken van:

(7)
Hi Gauwt ghij door den flauwen galm
Ot Bauwt [ ]
[50], 43

(8)
H Daer staet de Rechtsbank voor; daar staet hij voor te daghen
Ot [ ] Rechtsbanck [voor;]
[112], 283

(9)
H Van d'eerste luren aff tot daer sy leerde swemmen,
Ot [ ] uuren [ ]
K1 [ ] laeren [ ]
[112], 87

Voorbeeld (7) komt uit Huygens' *Weder-Antwoord*. Worp geeft handschrift *H2* uit met op deze plaats *Bauwt*. Tuynman en Zwaan melden in hun uitgave van *Hi* dat Worp verkeerd heeft gelezen. Volgens hen staat er ook in *H2* Gauwt.¹⁹⁴ Het kopijhandschrift heeft inderdaad een *G*, die in de vooral bij hoofdletters moeilijk te lezen kalligrafische hand gemakkelijk voor een *B* kon worden aangezien. Toch is *Bauwt* niet ontstaan door een verlezing bij de zetter, maar hoogstwaarschijnlijk te danken aan ingrijpen van de auteur.¹⁹⁵ Behalve het negatieve argument dat Huygens de versie *Bauwt* in de volgende uitgaven (*K1* en *K2*) niet heeft 'gecorrigeerd' is er een krachtiger argument aan te voeren om deze

¹⁹⁴ Worp *Gedichten* 1, p. 308–309, Tuynman en Zwaan 1968, p. 73.

¹⁹⁵ Dit vormt een aanwijzing voor de veronderstelling dat Worp zich voor de weergave van handschriften waarvan ook gedrukte versies bestaan, heeft laten leiden door de gedrukte versie en deze collationeerde met het handschrift. Zie noot 49 en Strengolt 1987b, p. 314.

graad van waarschijnlijkheid zo hoog te stellen. Regel 43 van gedicht [50] is gedrukt op Q^r, de buitenvorm van vel Q dus. In dezelfde vorm zat ook pagina Q₃^r, met het gedicht dat een overduidelijke auteursingreep toont (voorbeeld 6).

Volgens dezelfde redenering is ook de variant in voorbeeld (8) er een van de auteur. Het hierboven gegeven voorbeeld (5) stamt namelijk van hetzelfde vel, de buitenvorm van vel I.

Voorbeeld (9) geeft een regel uit hetzelfde gedicht [112] *Een wijs Hoveling*. Deze regel is afgedrukt op de buitenvorm van katern H. Bij deze vorm zijn geen woordvarianten geregistreerd die onmiskenbaar van de auteur afkomstig zijn. Er is daarentegen wel een evidente fout blijven staan, die ik in voorbeeld (4) hierboven heb gegeven. Hier werkt de redenering de andere kant op. In regel 87 heeft het gedicht *Een wijs Hoveling* een zetfout. Ruim 25 jaar later was deze fout de aanleiding voor de creatie van de variant *Iaeren*. Door toedoen van de zetter van de *Otia* uit 1625 verschraalde dus de uitdrukking ‘Van d’eerste luren aff’ tot ‘Van d’eerste Iaeren aff’.

Onderstaande tabel biedt voor de boeken III, V en VI een overzicht van de katernen met hun binnen- of buitenvorm met de daarop voorkomende woordvarianten (1), aperte fouten (2) en de errata (3) zoals Huygens deze heeft opgegeven.

<i>katern</i>	<i>woordvariant</i>	<i>fouten</i>	<i>erratalijst</i>
BOEK III			
K	buitenvorm K ^r K ₂ ^v K ₃ ^r [K ₄] ^v binnenvorm K ^v K ₂ ^r K ₃ ^v [K ₄] ^r		[109], 89 ^{marge} [109], 23
L	buitenvorm L ^r L ₂ ^v L ₃ ^r [L ₄] ^v binnenvorm L ^v L ₂ ^r L ₃ ^v [L ₄] ^r		[17], 3, 8, 13
M	buitenvorm M ^r M ₂ ^v M ₃ ^r [M ₄] ^v binnenvorm M ^v M ₂ ^r M ₃ ^v [M ₄] ^r	[17], 106, 149	[17], 150, 204 [17], 56, 59 [17], 93
N	buitenvorm N ^r N ₂ ^v N ₃ ^r [N ₄] ^v binnenvorm N ^v N ₂ ^r N ₃ ^v [N ₄] ^r	[17], 237	[17], 353
O	buitenvorm O ^r O ₂ ^v O ₃ ^r [O ₄] ^v binnenvorm O ^v O ₂ ^r O ₃ ^v [O ₄] ^r		[41], 77, 106 110, 189 (m) 193 (m) [41], 63
P	buitenvorm P ^r P ₂ ^v P ₃ ^r [P ₄] ^v binnenvorm P ^v P ₂ ^r P ₃ ^v [P ₄] ^r		[41], 216 [41], 237 (m)

<i>katern</i>	<i>woordvariant</i>	<i>fouten</i>	<i>erratalijst</i>
Q	buitenvorm $Q^r [Q_2]^v$ binnenvorm $Q^v [Q_2]^r$		
BOEK V en VI			
A	buitenvorm $A^r A_2^v A_3^r [A_4]^v$ binnenvorm $A^v A_2^r A_3^v [A_4]^r$	[91], 6	[88], 6 [90], 10
B	buitenvorm $B^r B_2^v B_3^r [B_4]^v$ binnenvorm $B^v B_2^r B_3^v [B_4]^r$	[103], 2	[100], 3 (m)
C	buitenvorm $C^r C_2^v C_3^r [C_4]^v$ binnenvorm $C^v C_2^r C_3^v [C_4]^r$		[56], 7, 25 [58], 17
D	buitenvorm $D^r D_2^v D_3^r [D_4]^v$ binnenvorm $D^v D_2^r D_3^v [D_4]^r$	[57], 36 [59], 42	[60], 47 [67], 4 [59], 43
E	buitenvorm $E^r E_2^v E_3^r [E_4]^v$ binnenvorm $E^v E_2^r E_3^v [E_4]^r$	[73], 2, 4, 18	[67], 36; [73] 41, 61, 77 [73], 71
F	buitenvorm $F^r F_2^v F_3^r [F_4]^v$ binnenvorm $F^v F_2^r F_3^v [F_4]^r$	[63], 10 [70], 57, 73 (m)	[54], 11 [70], 46 [54], 40 [75], 17
G	buitenvorm $G^r G_2^v G_3^r [G_4]^v$ binnenvorm $G^v G_2^r G_3^v [G_4]^r$	[72], 48, 51, 145 [72], 65, 66, 67, 68, 72, 73, 108, 115, 117 [65], 53	[65], 75 [72], 91
H	buitenvorm $H^r H_2^v H_3^r [H_4]^v$ binnenvorm $H^v H_2^r H_3^v [H_4]^r$	[112], 149	[65], 100 [112], 87 [65], 138
I	buitenvorm $I^r I_2^v I_3^r [I_4]^v$ binnenvorm $I^v I_2^r I_3^v [I_4]^r$	[112], 188, 189, 201, 268, 283, 303, 306	[112], 220 ² , 233 ² , 331, 337
K	buitenvorm $K^r K_2^v K_3^r [K_4]^v$ binnenvorm $K^v K_2^r K_3^v [K_4]^r$		[112], 445, 474

<i>katern</i>	<i>woordvariant</i>	<i>fouten</i>	<i>erratalijst</i>
L	buitenvorm $L^f L_2^v L_3^r [L_4]^v$ binnenvorm $L^v L_2^f L_3^v [L_4]^r$	[46], 12, 25 93, 108, 112 [46], 35, 36, 63	[118], 6 [46], 21
M	buitenvorm $M^f M_2^v M_3^r [M_4]^v$ binnenvorm $M^v M_2^f M_3^v [M_4]^r$	[46], 129 [?] [46], 157, 158, 159	[46], 179 [30], S ₅ ^{titel}
N	buitenvorm $N^f N_2^v N_3^r [N_4]^v$ binnenvorm $N^v N_2^f N_3^v [N_4]^r$	[71], 5 [30], S7,1 [31], 10 [21], 1	[14], 3 [30], S9, 11 [21], 3 [31A] ^{titel} , 14
O	buitenvorm $O^f O_2^v O_3^r [O_4]^v$ binnenvorm $O^v O_2^f O_3^v [O_4]^r$	[71], 60	[71], 98, 104 [?] , 130 [?]
P	buitenvorm $P^f P_2^v P_3^r [P_4]^v$ binnenvorm $P^v P_2^f P_3^v [P_4]^r$	[49], 82	[49A], 28 [49A], 68
Q	buitenvorm $Q^f Q_2^v Q_3^r [Q_4]^v$ binnenvorm $Q^v Q_2^f Q_3^v [Q_4]^r$	[50], 43, [111], 26	[111A], 23 [111], 45
R	buitenvorm $R^f R_2^v R_3^r [R_4]^v$ binnenvorm $R^v R_2^f R_3^v [R_4]^r$		
S	buitenvorm $S^f S_2^v S_3^r [S_4]^v$ binnenvorm $S^v S_2^f S_3^v [S_4]^r$		
T	buitenvorm $T^f T_2^v T_3^r [T_4]^v$ binnenvorm $T^v T_2^f T_3^v [T_4]^r$	[34], 115 [117], 42, 44	[117], 25 [34], 65
V	buitenvorm $V^f V_2^v V_3^r [V_4]^v$ binnenvorm $V^v V_2^f V_3^v [V_4]^r$		
X	buitenvorm $X^f X_2^v X_3^r [X_4]^v$ binnenvorm $X^v X_2^f X_3^v [X_4]^r$	[44], 40 [44] ^{voormaning}	[116], 68 [44] ^{voormaning}
Y	buitenvorm $Y^f Y_2^v Y_3^r [Y_4]^v$ binnenvorm $Y^v Y_2^f Y_3^v [Y_4]^r$	[44], 192 [44], 91, 109, 110, 250	[44], 146, 185, 193 [44], 101, 116, 122
Z	buitenvorm $Z^f [Z_2]^v$ binnenvorm $Z^v [Z_2]^r$	[44], 347	

Uit dit overzicht valt het volgende op te maken:

– Boek III

1. Boek III heeft alleen woordvarianten tussen kopij en druk in de buitenvorm van L, de binnen- en buitenvorm van M en de buitenvorm van N. Bij deze drukeenheden staat één fout opgegeven: [17], 59. Bij nadere beschouwing is dit geen zetfout in *Ot*, maar een fout in *D* die in de gehele overlevering van deze tekst is blijven staan. De fout in [17], 353 (in de binnenvorm van N) is hierboven opgegeven als voorbeeld (1).

2. Alleen voor katern M zijn errata opgegeven.

3. Errata en woordvarianten betreffen gedicht [17] *Christelijcke bedenckingen Over De Thien Geboden*, dat in de *Otia* werd gezet van gedrukte kopij.¹⁹⁶

– Boek v + vi

4. Gedichten die voorkomen in de rubriek ‘woordvarianten’ komen binnen dezelfde vorm in de regel niet ook voor in de rubriek ‘fouten’. Waar dat wel het geval is, is sprake van zo’n geringe fout dat Huygens die zeer gemakkelijk over het hoofd kon zien zoals bij [72], 91 waar in *Ot* achter *sy* ten onrechte een apostrof is toegevoegd.

5. Opvallend is het relatief grote aantal woordvarianten in katern G (binnen- en buitenvorm), de buitenvorm van I en de katernen X, Y en Z. Deze varianten hebben vooral betrekking op de gedichten [72] *Een Boer*, [112] *Een wijs Hoveling* en [44] Huygens’ vertaling uit *Il Pastor Fido*.

Op één uitzondering na zijn voor deze gedichten geen errata vermeld. De uitzondering wordt gevormd door de binnenvorm van katern K. Dit katern bevat naast het slot van gedicht [112] dat twee errata heeft opgeleverd, het titelblad van boek vi. Huygens zal met de controle van dit titelblad tegelijk het andere zetsel van dit vel hebben doorgelezen en de twee fouten hebben geconstateerd.

De varianten in [72] betreffen voornamelijk de weergave van het door de boer en boerin gesproken dialect. De juiste weergave daarvan zal Huygens katern G met meer dan gemiddelde aandacht hebben doen doornemen.

6. Behalve voor gedicht [34] *Muydsche reis* (buitenvorm van T) komen er geen errata voor in de lijst vanaf katern Q. De inhoud van de katernen R t/m Z stond pas laat vast.¹⁹⁷ Uit deze gegevens kan de volgende werkwijze afgeleid worden:

– Huygens heeft (van bepaalde gedichten)¹⁹⁸ een eerste drukproef gekregen die bestond uit afdrukken per vorm, en daarin correcties of wijzigingen aangebracht.

---

¹⁹⁶ Zie de facsimile hiervan p. 779–796

¹⁹⁷ Zie de vorige paragraaf ‘Selectie’.

¹⁹⁸ Dit betreft in ieder geval de gedichten [17], [71], [72] en [112]. Zie ook de opmerkingen 3. en 5. hierboven.

– Nadat deze auteursvarianten en -correcties waren aangebracht heeft hij al de afgedrukte katernen nog eens cursorisch doorgelezen. De toen nog gewenste veranderingen zijn, voor zover dat nog mogelijk was, aangekend in de lijst van errata. Bij deze herlezing heeft Huygens de gedichten die hij in de eerste proef nauwkeurig had bekeken, niet of nauwelijks meer gecorrigeerd.

Deze werkwijze kan geïllustreerd worden aan de hand van de varianten bij de gedichten [57] en [73].

De in de binnenvorm van katern D geconstateerde variant ([57], 36), de wijziging van *Door* in *Deur*, is een auteursvariant.¹⁹⁹ In dezelfde vorm wijzigde Huygens in vers 42 van gedicht [59] het woordje *niet* in *yet*. Pas in tweede instantie merkte hij de zetfout in regel 43²⁰⁰ op en werd deze in de lijst van errata opgenomen.

In gedicht [73] bracht de schrijver auteurscorrecties aan in de binnenvorm van katern E (de regels 2, 4, 18). De tekst van dit gedicht die was afgedrukt op de buitenvorm van E, is Huygens blijkbaar niet onder ogen gekomen. De fouten bij regel 41, 61, 63 en 77 zijn hem ontgaan. Hij merkte zelfs niet dat regel 61 geheel ontbrak. In de lijst van errata staan wel twee andere fouten vermeld ter correctie.

Een mooi bewijs van Huygens' wakende oog over de correctie van zijn *Otia*, vormen de bewaard gebleven drukproeven van boek 11.²⁰¹ Op bladzijde 49 (G2^r) heeft Huygens in de vijfde regel van de tekst het woord *mespriser* onderlijnd en in de marge daarbij het woord *affronter* geschreven. Hij twijfelde dus in de proef over een vroegere formulering. Echte correcties bracht de auteur aan op bladzijde 51 (G3^r), waar hij in regel 12 *me m'emporte* verbeterde tot *ne m'emporte*, en op bladzijde 55 (H^r), waar in regel 16 *esprit* veranderd moest worden in *esprits*. Deze correcties zijn niet aangebracht in het zetsel, maar opgenomen in de lijst zetfouten achterin het boek. Niet opgenomen daar is de correctie die Huygens aantekende op bladzijde 56, regel 4 van de drukproef (= H^v). De achter deze regel genoteerde punt wenste de auteur vervangen te zien door een dubbele punt. Ook niet uitgevoerd of opgenomen in de lijst van errata is de correctie op bladzijde 53 (= [G4]^r). Huygens schrapte daar de eerste regie-aanwijzing *A LA REINE. Cupidon*. In de marge noteerde hij: 'Dit uijt [= schrappen] ende alles vervolgens aen

---

¹⁹⁹ Zie over deze variant en de biografische achtergrond ervan (*Door* is woordspeling met *Doris* = Dorothée van Dorp) Strengholt 1976, p. 87–88.

²⁰⁰ Zie het hierboven gegeven voorbeeld (2). Deze verschuiving in het zetsel kan natuurlijk veroorzaakt zijn door de correctie in de vorige regel.

²⁰¹ In KA XLI (Franse gedichten), jaaromslag 1625. Het zijn het dubbelblad (.:) en de katernen G, H en I.

een.’ Deze laatste correctie zou een verschuiving van het zetsel met zich mee hebben gebracht.

Gezien het feit dat deze correcties niet uitgevoerd, maar slechts genoteerd zijn in een lijstje achterin de bundel, is het niet waarschijnlijk dat er voor boek II auteursingrepen zijn geweest die hebben geleid tot correcties-op-de-pers.

Vergelijking van een aantal exemplaren op de in deze paragraaf aangegeven auteurscorrecties en fouten leverde geen verschillen op. Dat wil zeggen dat ook voor de boeken III, V en VI correcties-op-de-pers achterwege zullen zijn gebleven. Van totale of partieel interne collatie van exemplaren is derhalve afgezien.²⁰²

In het variantenapparaat zijn kennelijke zetfouten aangegeven door middel van een * achter de fout. Verschillen tussen de versie in de *Otia* en de daaraan ten grondslag liggende kopij die niet als fouten zijn aangemerkt, worden beschouwd als auteursvarianten.

5 INRICHTING VAN DE EDITIE

Deze historisch-kritische editie van de vroege Nederlandse gedichten van Constantijn Huygens bestaat uit twee delen: een deel met de teksten en een deel met de commentaar en het variantenapparaat. In dit hoofdstuk wordt verantwoord wat in deze tweedelige editie is opgenomen. Beargumenteerd wordt de keuze van de basistekst en vervolgens geef ik de overwegingen weer die geleid hebben tot het in deel 2 gepresenteerde model om de varianten weer te geven.

5.1 *Opnamecriteria, autorisatie*

Deze historisch-kritische editie van een deel van Huygens’ oeuvre bevat alle relevante ‘Textfassungen’ van de Nederlandse gedichten die hij schreef tot en met april 1625, de verschijning van de *Otia*.²⁰³ Welke versies in aanmerking komen om opgenomen te worden, wordt binnen de editie-techniek bepaald met behulp van het begrip ‘autorisatie’. Dit begrip is in de laatste decennia nogal verschillend gedefinieerd.²⁰⁴ Voor deze editie houd ik me aan de opvatting van Scheibe en beschouw als geautoriseerd:²⁰⁵

1. alle autografen van Huygens,
2. de apografen die in zijn opdracht zijn vervaardigd en/of door Huygens zijn bewerkt om te dienen als kopij,

---

²⁰² Zie ook p. 82–84

²⁰³ Vgl. Dorleijn 1984, p. 8–9; Scheibe 1988, p. 24.

²⁰⁴ Mathijsen 1992–1993 en Mathijsen 1995, p. 124–143.

²⁰⁵ Scheibe 1971, p. 28–29.

3. de drukken waaraan Huygens heeft meegewerkt door er de kopij voor te selecteren of gereed te maken.

Uit de beschrijving van de handschriftelijke bronnen blijkt de rijkdom aan geautoriseerd materiaal. Van bijna elk gedicht is een autograaf aanwezig. Vaak gaan deze autografen vergezeld van door Huygens bewerkte apografen. De dichterlijke nalatenschap is nagenoeg naadloos van familiebezit overgegaan in openbaar bezit, zodat we er zelfs van uit kunnen gaan dat al het materiaal dat nu opgenomen is in de grote verzameling *Hugeniana*, door de dichter is verzameld en dus geautoriseerd kan heten.²⁰⁶

Van de gedrukte bronnen zijn geautoriseerd: de *Otia* en de beide edities van de *Koren-bloemen*. Doordat Huygens zelf de kopij voor zijn *Otiorum libri sex* heeft klaargemaakt en in die kopij de vroegere gedrukte gedichten heeft opgenomen, zijn ook die geautoriseerd. Van de gedichten die in 1619 waren gedrukt (nummer [16] en [17]) heeft de auteur een exemplaar aan de kopij voor zijn bundel van 1625 toegevoegd.²⁰⁷ Ook de tweede druk van *Batava Tempe* [36] en *'tCostelick Mall* [37] heeft Huygens in zijn *Otia* opgenomen. Hij ontwierp er een nieuw titelblad voor dat de waarschuwing bevat: 'Alles van den Zeewschen Druck, ende midsdien onoversien, onverbetert'. Deze druk, waar de auteur niet bij mee was, is derhalve geautoriseerd te noemen. In de beide edities van de *Koren-bloemen* heeft Huygens zijn *Otiorum libri sex* opgenomen. Ook deze edities zijn derhalve geautoriseerd.

Gedichten waarvan Huygens niet de auteur is, zijn alleen opgenomen ter referentie, wanneer Huygens er direct op reageerde. Zie bijvoorbeeld de nummers [19a], [29a] of [116a]. Lofdichten op de verschillende bundels heb ik in de Bijlage afgedrukt.²⁰⁸

---

²⁰⁶ Leerintveld 1988. Onder 'verzameling *Hugeniana*' versta ik de gehele verzameling vóór de verdeling van 1823. In deze editie heb ik behalve uit de verzameling *Korenbloemen* (KA XL) ter Koninklijke Bibliotheek slechts enkele verspreid geraakte handschriften opgenomen: uit de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam de handschriften 28 C 1 (autograaf bij [18]), 28 C 2 (autograaf bij [29]), 28 C 3 en G e 9 (autografen bij [31]), G e 11 (autograaf bij [50]) 28 C 4 en 28 E 1 (respectievelijk een autograaf en een apograaf bij [109]); uit Huygensmuseum *Hofwijck* een autograaf bij [49]; uit de Bibliotheek van de Universiteit te Leiden UBL, Pap. 2 (autograaf bij [48]) en uit de Bibliotheca Bodmeriana te Coligny-Génève een apograaf bij [32].

²⁰⁷ Zie de facsimile hiervan p. 769 vlgg.

²⁰⁸ De 'Sonnetten van de Schoonheit' uit *Apollo of Ghesangh der Musen* zijn mijns inziens niet van Constantijn Huygens. Ik heb ze niet opgenomen. De argumentatie waarmee Zielemans Huygens als auteur ervan naar voren schoof (Zielemans 1995), heb ik mijns inziens afdoende weerlegd (Leerintveld 1996a). Ondanks Zielemans repliek (Zielemans 1996) handhaaf ik mijn standpunt.

In hoofdstuk drie heb ik een overzicht gegeven van de bronnen waarin de vroege Nederlandstalige poëzie van Huygens is overgeleverd. Bewaard gebleven zijn zoveel handschriften en drukken, dat de overlevering van de tekst voor de meeste gedichten te volgen is van het ontwerp-handschrift tot de versie in de laatste tijdens het leven van de auteur gedrukte uitgave der *Koren-bloemen*.

Gedicht [16] *Symbolum Apostolorum* is in maar liefst zeven geautoriseerde versies overgeleverd:

1. een autograaf uit 1619;
2. de editio princeps uit 1619;
3. een tweede druk ook uit 1619;
4. een exemplaar van de tweede druk met correcties en aanvullingen in handschrift van de auteur dat kopij werd voor de *Otia*;
5. de versie in de *Otia* 1625;
6. de versie in de *Koren-bloemen* uit 1658;
7. de versie in de *Koren-bloemen* 1672.

Van deze versies nu moet er één uitgekozen worden om te dienen als basistekst: als de tekst op basis waarvan de leestekst wordt vervaardigd. De basistekst dient tevens als referentietekst voor het variantenapparaat.²⁰⁹

Binnen de *Editionswissenschaft* bestaat consensus over de waardering van de verschillende versies van een tekst die in een historisch-kritische editie worden opgenomen. De historische benaderingswijze betekent namelijk in de woorden van Scheibe dat: ‘die vom Autor herrührenden Fassungen (seien sie gedruckt oder ungedruckt) in gleicher Weise Geltung haben’. Scheibe vervolgt:

Es gibt ebensowenig prinzipielle Unterschiede in der Wertigkeit zwischen den gedruckten und den handschriftlichen Fassungen wie zwischen frühen und späten Fassungen eines Werks (einschließlich der sogenannten ‘Ausgabe letzter Hand’): jede had die gleiche historische Berechtigung, jede ist Repräsentant des Werks und des Autors zu einem konkreten historischen Zeitpunkt.²¹⁰

Een autograaf die als kopij gediend heeft, is om alleen die reden nog niet waardevoller dan de versie die door de auteur is opgenomen in een gedrukte uitgave van zijn *Opera Omnia*. Voor alle gedichten van Huygens geldt wat Strengholt formuleerde in zijn bespreking van de eerste strofe van *Batava Tempe*: ‘Het ontstaan van een volgende redactie bete-

²⁰⁹ Vgl. Mathijssen 1995, p. 149–170.

²¹⁰ Scheibe 1971, p. 6.

kent weliswaar, dat er een nieuw stadium in de tekstgeschiedenis in-treedt, maar heft de afgerondheid van de voorafgaande redactie niet op'.²¹¹

Voor gedicht [16] zou elk van de zeven versies dus in principe in aanmerking komen om te dienen als basistekst. Een combinatie ervan – bedoeld om 'de meest volledige tekst of de beste lezing' weer te geven – is uit den boze. Een tekst die is samengesteld uit verschillende versies, bijvoorbeeld uit titel en opdracht uit het handschrift, tekst van de eerste druk, toegevoegde citaten uit de kopij voor de *Otia* plus enkele ontbrekende regels die pas in de editie van de *Koren-bloemen* 1672 zijn toegevoegd, een dergelijke composiet-tekst heeft in de zeventiende-eeuwse werkelijkheid van Huygens nooit bestaan.²¹²

Ik bespreek nu de verschillende versies en releveer daarbij de argumenten die voorgaande editeurs hebben gehanteerd bij hun keuze om een bepaalde versie uit te geven. Aansluitend daarop geef ik mijn argumentatie en mijn keuze. Ik ga in dit overzicht van de laatste versie terug naar de eerste.

5.2.1 *Koren-bloemen* 1672

Dit is de 'Ausgabe letzter Hand', de 'ultima manus'. Vroegere editeurs van de in deze historisch-kritische editie opgenomen teksten hebben veelal deze versie aan hun uitgave ten grondslag gelegd. In zijn bloemlezing *Voet-maet, rijm en reden* heeft F.L. Zwaan de gedichten [28] *Aenden Heere Drossart Hooft*, [41] alleen het middengedeelte, psalm 79, [39] *Proeve op 't beghinn der Klachten Ieremiae*, [109] *Biddaghs-Bede* en een aantal *Stedestemmen en dorpen* overgenomen uit de *Koren-bloemen* 1672 met de argumentatie: 'is de laatste uitgave tijdens Huygens' leven verschenen, en verdient daarom de voorkeur boven de uitgave *Korenbloemen* 1658 en *Otia* 1625'. De overweging 'dat Huygens er recht op heeft, dat zijn laatste versie in een bloemlezing als deze wordt aangeboden', gaf voor Zwaan de doorslag. Tussen haakjes geeft hij overigens wel aan dat de ideale uitgave die is 'waarin alle versies zijn opgenomen'. Zwaan verwijst daarbij naar de toen op stapel staande uitgave van de *Opera Omnia* van Hooft.²¹³ Strengholt bezorgde de gedichten [36] *Batava Tempe* en [37] *'tKostelick Mal* naar de editie uit 1672 'in de lijn van de Pantheon-traditie'.²¹⁴

---

²¹¹ Strengholt 1976, p. 70.

²¹² Penon laakte een dergelijke handelwijze reeds als 'eclectische tekstcritiek' (Penon 1884, p. 182). Zie voor het begrip 'composiet-tekst' Dorleijn 1984, p. 48.

²¹³ Zwaan 1974, p. 10.

²¹⁴ Strengholt 1978, p. III. Dit is de tweede druk, met een nieuwe inleiding, van de editie die door Karsemeijer in 1956 (19662) was uitgegeven. Zie overigens voor een bespreking van negentiende-eeuwse reeksen als *Klassiek Letterkundig Pantheon* Kuitert 1993.

Deze voorkeur voor de *Ausgabe letzter Hand* is begrijpelijk. De laatste editie die een auteur tijdens zijn leven van zijn werk heeft gereedgemaakt, moet wel de beste zijn, luidt de redenering. De schrijver heeft er de fouten uit vroegere uitgaven in verbeterd en heeft de mogelijkheid gehad zijn teksten te wijzigen of aan te vullen. Toch kan deze automatische voorkeur leiden tot 'textual results' die 'naturally deplorable' zijn, stelt Greg.²¹⁵ Het is namelijk heel goed mogelijk dat gedurende de overlevering van de teksten in de elkaar opvolgende drukken het aantal fouten alleen maar is toegenomen.

5.2.2 *Koren-bloemen* 1658

Deze editie is in het Huygensonderzoek steeds met die van vijftien jaar later vergeleken. Vooral op grond van de slordige uitvoering – fouten in de paginering – gaf men de voorkeur aan de editie 1672. Onderzoek naar de drukgeschiedenis van de uitgave 1658 als geheel is nauwelijks gepleegd. In het kader van deze historisch-kritische editie van Huygens' vroege Nederlandse gedichten is dat ook niet gebeurd.

Noch de editie 1658, noch die uit 1672 heb ik gekozen als basistekst. Het belangrijkste argument hiervoor is dit: het corpus gedichten dat ik hier aanbied, is afgesloten in 1625. Ik zie geen reden om juist deze gedichten uit te geven in een versie die 25 of bijna 50 jaar later is ontstaan op basis van een uitgave (de *Otiorum libri sex* uit 1625) die veel dichters bij de ontstaansdata van de gedichten ligt. Het is dan logischer eerder die uitgave als basistekst te nemen.

5.2.3 *Otia* 1625

Aan de drukgeschiedenis van deze 'Ausgabe erster Hand' heb ik hoofdstuk 4 gewijd. Voor de gedichten die hier uitgegeven worden, is deze druk de belangrijkste. De verschijningsdatum bepaalde de begrenzing van het corpus. Met zijn bundel *Otiorum libri sex* manifesteert Huygens zich voor het eerst zelfstandig als dichter in het openbaar buiten de kring van vrienden en bekenden. Ook dit gegeven bepaalt in de moderne editietechniek – vooral bij andere typen edities als de studie-uitgave – mede de keuze voor de uit te geven versie. Het is namelijk 'die Repräsentation des Werks zu dem Zeitpunkt, zu dem er der Autor zuerst der Öffentlichkeit übergeben hat'.²¹⁶

Binnen de Huygensstudie is een versie uit de *Otia* alleen als tekst uitgegeven door een werkgroep van Utrechtse Neerlandici in *Zes zedeprin-*

---

²¹⁵ Greg 1970, p. 34, noot 7.

²¹⁶ Scheibe 1971, p. 35.

ten.²¹⁷ Hun keuze werd vooral bepaald door de omstandigheid dat de versie uit de handschriften bij Worp te vinden is en de tekst uit de *Koren-bloemen* voorhanden is in de editie van Eymael uit 1891. Nog in 1987 werd met verwondering geconstateerd dat ‘aan de bundel als geheel nog maar zo weinig aandacht is besteed’.²¹⁸

Deze versie komt dus zeker in aanmerking om de basistekst te worden.

5.2.4 Drukken vóór de *Otia*

Voor een aantal gedichten is de versie in de *Otia* niet de eerste druk. De gedichten [16] *Symbolum Apostolorum* en [17] *Christelijcke bedenckinghen* verschenen in 1619 bij Aert van Meurs te Den Haag. Nummer [35] *Op de Vertalinghe vande eerste Weke der Scheppinghe* verscheen als lofdicht in de bezongen vertaling, ook in Den Haag bij Van Meurs, in 1622. *Batava Tempe* [36], *'tCostelick Mall* [37], *Aende Joffrouwen Anna ende Tesselschade Vischers ende de Heere P.C. Hooft* [38] en *Hardersklachte* [27] werden voor het eerst gepubliceerd in de ‘Zeeuwse drukken’ uit 1622.

Huygens was niet tevreden over de Zeeuwse zettters.²¹⁹ Ik heb er daarom van afgezien deze versie als basistekst te nemen. Ook de overige vroege drukken neem ik niet als basistekst. Ik acht het beter voor het gehele corpus van gedichten zoveel mogelijk één versie te kiezen.

5.2.5 Handschriften

Bij de bespreking van de bronnen is het uitzonderlijke belang van de handschriften van Huygens’ gedichten aangetoond.²²⁰ Van de in deze editie aangeboden gedichten zijn er dan ook al enige ‘naar het handschrift’ uitgegeven door F.L. Zwaan: [21] *THE, de soetste van ongs bueren*, [22] *Grilligh trilligh Trilloos kindt*, [25] *Tvrouwe-lof*, [26] *Twiederbande slach van Vrouwen*, [32] *Roose mongkie*, [41] *De uijtLandighe Herder* en [46] *Gedwongen onschuld*.²²¹

Huygens’ autografen geven zijn tekst. Door zijn handschriften als grondslag te nemen voor de basistekst, verwijderen wij ons niet van de auteur. Wat hij heeft geschreven, drukken wij af in zijn versie zonder dat daar intermediairs als kopiïsten of zettters tussen zijn gekomen.

Ook de handschriften zouden dus zeer wel als basistekst kunnen dienen.

---

²¹⁷ Constantijn Huygens, *Zes Zedeprenten*. Utrecht 1976.

²¹⁸ Schenkeveld-Van der Dussen 1987, p. 195.

²¹⁹ Zie p. 33–34.

²²⁰ Zie hoofdstuk 3. Paragraaf 3.1.2.

²²¹ De laatste twee in Zwaan 1976, de andere in Zwaan 1984c.

Resumerend stel ik vast dat zowel de handschriften als de eerste druk van de *Otiarum libri sex* in aanmerking zouden komen om de basistekst te leveren. Ik heb gekozen voor een handschriftelijke versie en wel om de volgende redenen:

- De versie van de eerste druk is er een waarbij een zetter en/of uitgever zijn inbreng heeft gehad. De spelling van de teksten bijvoorbeeld is in hoge mate door de gewoonte van de typograaf bepaald. Er zijn bovendien fouten gemaakt.
- Aangezien in deze historisch-kritische editie ook gedichten worden uitgegeven die niet in de *Otia* zijn opgenomen, bevordert de keuze van een handschrift als basistekst ook in de presentatie de eenheid van het corpus.
- Daar de basistekst ook dient als referentietekst voor het variantenapparaat is een handschriftelijke versie, die aan het begin van de tekstoverlevering staat, als basistekst gemakkelijker dan de versie uit de eerste druk.

Ik kan mij voorstellen dat voor de andere functie die de leestekst heeft – het aanbieden van de meest zuivere, ideale tekst – een ander type editie meer geschikt is.²²²

Uit de handschriften wordt de jongste ‘laag’ als basistekst aangehouden, dit is in veel gevallen de laag met de correcties en aanvullingen die Huygens erin aanbracht toen hij zijn gedichten gereedmaakte voor de pers, de kopijlaag dus. Vaak werkte Huygens zijn teksten in de fase van de kopijvoorbereiding nog bij. Hij bracht interpunctie aan of verfijnde die, formuleerde opschriften en leverde bijwerk in de vorm van citaten en marginale aantekeningen. Door de handschriftelijke kopij aan de basis te leggen van deze historisch-kritische editie worden de voordelen die de uitgave van de *editio princeps* biedt, gecombineerd met de voordelen van een handschrift als basistekst.

De *kopij-laag van het handschrift* wordt dus de basistekst. Van gedichten die Huygens niet heeft laten drukken, wordt de laatste laag van de jongste autograaf uitgegeven. De motivatie hiervoor is analoog aan die hierboven geformuleerd is. Uitgegeven wordt de tekst in de versie waarin de dichter er voor het eerst afstand van nam. Deze zelfde redenering is ook gevolgd bij de gedichten die Huygens vóór 1625 heeft laten drukken. Om niet een tekst in ‘vreemde’ spelling op te hoeven nemen, is bij de gedichten [16], [17], [27], [36], [37] en [38] de handschriftelijke versie verkozen boven de gedrukte kopij ([16] en [17]) of de versie van de ‘Zeeuwse drukken’ die Huygens ‘onoversien, onverbetert’ heeft opgenomen in boek IV van zijn *Otia* (de andere nummers).

---

²²² Vgl. Dorleijn 1984, p. 10 en Mathijsen 1995, hoofdstuk 3.

In de weergave van de tekst is de spelling van Huygens getrouw gevolgd. In enkele gevallen heb ik genormaliseerd: bij teksten in het Nederlands wordt de intervocalische *u* in de basis-tekst weergegeven met een *v*; in het variantenapparaat heb ik de woorden met *u* opgenomen waar Huygens deze later in een *v* veranderde.²²³ In de weergave van de *i* of *j* heb ik, als het teken dat Huygens noteerde niet eenduidig was, een *j* getranscribeerd waar ik meende met een consonant te maken te hebben. De klinker geef ik weer met de *i*. De verschillende realisaties van de *ij* in de handschriften (*y* of *ij*, al dan niet met punten) normaliseer ik tot *ij*.²²⁴

Abbreviaturen heb ik opgelost; de oplossing is gecursiveerd om aan te geven dat de spelling waarin de oplossing verschijnt van de editeur is. Voor de spelling van *-lijk* (*-lick*, *-lijck*, *-lijk*) of *-heid* (*-beijdt*, *-beijt*, *-beit*) heb ik me georiënteerd op vergelijkbare vormen uit de context.

Aparte aandacht verdient de *circumflex*. Huygens zette dit teken veelal midden boven de twee klinkers die door dit teken als het ware samengebracht werden, bijvoorbeeld na syncope van een *d*. Deze manier van doen beschouw ik als een grafische eigenaardigheid. In deze editie verschijnt het teken [^] dus overal op de tweede klinker.

Bij de soms problematische keuze tussen *minuskel* of *majuskel* heb ik me laten leiden door het fundamentele werk van Hermkens, die mede op basis van een aantal ook hier uitgegeven teksten, het eerste deel van zijn proefschrift heeft gewijd aan het handschrift van Huygens.²²⁵ De door Hermkens geformuleerde tendenties in het hoofdlettergebruik van Huygens heb ik gevolgd.²²⁶ De twijfel die ik bij het kiezen heb gehad, breng ik niet tot uitdrukking. Iets wat wel gebeurt in de *Proeven van tekst*

²²³ Zie bijvoorbeeld gedicht [41] regel 183, 284.

²²⁴ Ik volg hierin Tuynman en Zwaan 1968, p. 25–26; Zwaan 1968, p. 10–11 en Hermkens 1987, p. [81]. Van Leuvensteijn (1987, p. 197) verschilt op dit punt met Hermkens; zijns inziens zou het principe van diplomatisch editeren strikt gevolgd moeten worden en dus zouden *y* (met en zonder punten) en *ij* (idem) getranscribeerd moeten worden om via ‘frequentieverhoudingen’ ‘de mate van gangbaarheid’ te achterhalen. Mij lijkt dit verlangen onterecht: waar dit verschil ‘extralinguïstisch’ (Hermkens 1984, p. 17) of ‘grafisch’ of ‘semio-logisch irrelevant’ (Tuynman en Zwaan 1968, p. 25) is, valt de registratie ervan buiten de *teksteditie*. Er wordt om diezelfde reden geen verschil gemaakt tussen de diverse realisaties van bijvoorbeeld de *s* of de *r*. Vergelijk ook Gerbenzon 1961.

²²⁵ Hermkens 1964. Een gedeelte hieruit verscheen in gewijzigde vorm in Hermkens 1984 met op het omslag de titel Handleiding bij het lezen van Huygens’ schrift als bijlage bij Hermkens 1987.

²²⁶ Hermkens 1984, p. 52–54 (= Hermkens 1964, p. 80–91).

en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek of door Hermkens in zijn uitgave van *Trijntje Cornelis*.²²⁷

Of woorden en woorddelen gescheiden dan wel aaneengeschreven zijn bedoeld, laat ik afhangen van een aanwezige spatie. Ik volg hierin de handelwijze van Hermkens en van Zwaan.²²⁸

Ook hier breng ik mijn onzekerheid als lezer niet tot uitdrukking.

Voor het overige leg ik in deel 2 per gedicht in voorkomende gevallen in transliteratieaantekeningen verantwoording af over wat ik registreer en interpreteer in de handschriften.

5.3.1 Leestekst

De aldus vastgestelde basistekst wordt in deel 1 aangeboden als leestekst. Op plaatsen waar het handschrift dat getranscribeerd is in de basistekst, door waterschade of slijtage geen leesbare tekst meer opleverde, is de tekst aangevuld op basis van vroegere, door andere editoren vervaardigde transcripties van hetzelfde handschrift of op basis van andere versies. Ook dit wordt verantwoord in de *transliteratie-aantekeningen*.

De leestekst bevat dus de versie van het kopijhandschrift of, zoals hierboven is verantwoord, van andere handschriften. Als deze handschriften *open varianten* kennen, worden deze in de leestekst opgenomen, ook waar latere geautoriseerde versies één lezing hebben.

5.4 Varianten

In deze historisch-kritische editie van de vroege Nederlandse poëzie van Constantijn Huygens wordt de overleveringsgeschiedenis van die gedichten volledig en overzichtelijk gepresenteerd. Volledigheid houdt in dat alle geautoriseerde versies worden uitgegeven. Terwijl één versie als leestekst wordt aangeboden, zijn de daarvan afwijkende andere versies in het apparaat opgenomen. Dit gebeurt zodanig overzichtelijk dat de tekstontwikkeling door de verschillende versies heen na te gaan is, maar ook dat één bepaalde versie, die niet de leestekst is, op basis van het gepresenteerde materiaal te volgen is.²²⁹ Met andere woorden: een

²²⁷ *Proeven* I, 1961; *Proeven* II, 1968; Hermkens 1987, p. [70]. In *Proeven* I (p. 20) werd regel 25 uit Hoofts berijming van psalm 3 weergegeven als: 'Op *komma(?)* H/heer; voor mij *komma(?)* te veldt;'. Deze dubbele presentatie in de tekst van onzekerheid bij de transcriptie werd bekritiseerd door Michels (Michels 1962, p. 82–89) en door J. Smit (J. Smit 1961).

²²⁸ Hermkens 1984, p. 55 (= Hermkens 1964, p. 92–93); Zwaan 1968, p. 9–10 'spatie als scheidingsindicatie dominant'.

²²⁹ Doordat in het variantenapparaat evenwel een selectie is gemaakt uit de varianten zijn de verschillende versies niet exact te reconstrueren. Niet alle spellingsverschillen zijn namelijk opgenomen. Zie p. 84–85: 'Selectie van varianten'.

vraag als ‘Hoe luidt deze versregel in de tweede editie der *Koren-bloemen*?’ moet even gemakkelijk kunnen worden beantwoord als een vraag naar de totale overlevering van een bepaald gedicht van de *creatio*fase tot en met de versie in de *Ausgabe letzter Hand*.

De wijze waarop ik in deze uitgave de gewenste *overzichtelijkheid* heb trachten te bereiken, komt ter sprake bij de keuze van het apparaatmodel. Eerst verantwoord ik mijn handelwijze ten aanzien van de beoogde *volledigheid*.

5.4.1 Handschriften

Bij de editie van de verschillende versies uit de geschreven bronnen handelt het primair om tekstuele informatie.²³⁰ Grafische eigenaardigheden van het handschrift, de plaats waar een variant die de oorspronkelijke lezing vervangt, is genoteerd, de middelen waarmee en de wijze waarop, zijn minder belangrijk dan het gegeven dat er een wijziging valt te constateren.²³¹ Grafische bijzonderheden en bijvoorbeeld de plaats op het papier zijn vanzelfsprekend wel argumenten voor de editeur om de status van het handschrift (of de ‘laag’ daarin) en de plaats ervan binnen de overleveringsgeschiedenis te bepalen. Deze argumenten worden te bestemder plaatse verwoord.

De verkregen tekstuele informatie wordt vervolgens in chronologische volgorde en gerelateerd aan de basistekst aangeboden in het variantenapparaat.

In deze historisch-kritische editie zijn alle geautoriseerde handgeschreven bronnen opgenomen. Naast de versie die integraal in de leestekst wordt aangeboden, komen de andere versies in het apparaatdeel. Ik heb deze versies vergeleken met de basistekst. Alle verschillen tussen de autografen worden afgedrukt in het variantenapparaat. De presentatie van de tekstuele informatie is hier dus volledig. Uit de autografen selecteer ik alleen de zogenaamde substantiële varianten, analoog aan de handelwijze bij de gedrukte bronnen.²³²

---

²³⁰ Dorleijn 1984, p. 33–38.

²³¹ Bij de weergave van de varianten uit de handschriften, zowel uit de *creatio*fase als uit de *preparatio*fase, heb ik dan ook afgezien van het gebruik van ‘transcriptietekens’ die wél de plaats van de variant op het blad aangeven. Vergelijk: Hermkens 1963 en de reactie daarop door P. Gerbenzon (1963): ‘Pas door analyse kan de uitgever de tekstontwikkeling binnen de autograaf doorzichtig maken. Hij doet er de gebruiker een dienst mee als hij de achterevolvende stadia als het ware afpelt en overzichtelijk opstelt.’ Zie ook: Verkruijse 1973/1974 en Hermkens 1987.

²³² Zie daarvoor paragraaf 5.4.2.1.

5.4.2 Gedrukte bronnen

Anders dan bij handschriften, die uniek zijn, hebben wij bij gedrukte bronnen te maken met exemplaren uit een veeltallige oplage. Dat binnen één oplage van een gedrukt werk verschillende ‘staten’ kunnen voorkomen, is bekend. Volgens Verkruijsse kan de teksteditor dan ook pas aan het werk als er van de verschillende drukken waarin de tekst is uitgegeven zogenaamde ‘ideal copies’ zijn samengesteld. ‘Vanuit het standpunt van de bibliograaf die het voorwerk voor de teksteditor vericht’ is zo’n ‘ideal copy’ een historische reconstructie van de vorm of vormen (d.w.z. de in schoon- en weerdruk bedrukte vellen) waaruit de exemplaren zijn opgebouwd van een druk of van een ‘issue’ zoals die door de drukker zijn afgeleverd.

Op basis van de ‘ideal copy’ van elke geautoriseerde druk, stelt de editor zijn basis-tekst of ‘copy text’ vast.²³³

Voor de gedrukte bronnen van Huygens’ vroege Nederlandse gedichten betekent het vaststellen van de ‘ideal copy’ op deze wijze dus totale collatie van zo veel mogelijk exemplaren van de drukken uit 1619 van gedicht [16] en [17], van de Zeeuwse drukken van [27], [36], [37] en [38], van de *Otiorum libri sex* uit 1625 en van de *Koren-bloemen* uit 1658 en 1672.²³⁴

Dit reusachtige karwei heb ik niet aangevat. Ik kan met een editor als Zwaan zeggen:

‘Aangezien deze uitgave er een is naar de handschriften, meen ik mij ontslagen te mogen achten van collationering van zoveel mogelijk exemplaren der drukken (...).’²³⁵

En ik zeg dat óók. Maar voldoende argumentatie is dit nog niet. In het variantenapparaat van deze historisch-kritische editie worden de gedrukte versies wel opgenomen. De ‘ideal copy’ zou derhalve moeten worden vastgesteld. Toch heb ik afgezien van totale collatie van zoveel mogelijk exemplaren. Uit de secundaire literatuur is mij niet gebleken dat er tussen exemplaren van de beide edities *Koren-bloemen* verschillen

---

²³³ Verkruijsse 1983, p. 27–36.

²³⁴ Om een indruk te geven van de aantallen exemplaren in Nederlands openbaar bezit volgt hier een opgave op basis van de Centrale Catalogus, de catalogus van de Stadsbibliotheek Haarlem, de catalogi van UBA, UBL, KB en de secundaire literatuur: 1619 *Verclaeringh*. Twee drukken. 5 exx.; 1619 *Christelycke bedenckingen*. 4 exx.; 1622 *Batava Tempe*. 9 exx.; 1622 *Kostelick Mal*. 8 exx.; 1623 *Batava Tempe*. 2de druk. 1 ex.(UBU, coll. Unger); 1623 *Kostelick Mall*. 2de druk. 3 exx.; 1625 *Otia*. 16 exx. (+ 3 exx. in privé-bezit); 1658 *Koren-bloemen*. 14 exx. (+ 4 in privé-bezit); 1672 *Koren-bloemen*. 20 exx. (+ 4 in privé-bezit).

²³⁵ Zwaan 1968, p. 11.

zijn aangetroffen.²³⁶ De basis-tekst heb ik voor de beide versies uit de *Koren-bloemen* vergeleken met exemplaren van deze edities. Ik heb tussen de gecollationeerde exemplaren geen verschillen aangetroffen.²³⁷

Ook voor de *Otiarum libri sex* heb ik gemeend totale collatie achterwege te kunnen laten. Het unieke gegeven dat voor deze zeventiende-eeuwse bundel de kopij te reconstrueren was, heeft het mogelijk gemaakt een lijst op te stellen van woordvarianten tussen kopij en druk. Ik heb aannemelijk gemaakt dat de auteur nauw betrokken was bij de productie van zijn boek. De genoemde woordvarianten zijn van de auteur afkomstig. Huygens heeft ze aangebracht in de drukproeven, afgedrukte vellen van 'vormen'.²³⁸ De afgedrukte katernen heeft de auteur vervolgens nogmaals doorgenomen en de geconstateerde fouten heeft hij daarna in een erratalijst opgegeven. Bij deze gang van zaken acht ik de kans dat er tijdens het drukken correcties zijn aangebracht zeer klein. Omdat het theoretisch toch mogelijk was dat Huygens de correcties niet op de proef, maar op reeds afgedrukte vellen aanbracht (en er dus exemplaren zouden kunnen zijn mét en zonder bepaalde verbeteringen), heb ik de lijst van woordvarianten en van drukfouten die is gebaseerd op een exemplaar in particulier bezit, gecontroleerd in vijf andere exemplaren.²³⁹ Tussen deze exemplaren heb ik geen verschillen aangetroffen.

De Zeeuwse drukken van 1622 en 1623 zijn in Middelburg geproduceerd terwijl de auteur in Engeland zat en zijn zaken liet waarnemen door broer Maurits in Den Haag. Het is in deze omstandigheid niet aannemelijk dat er op instigatie van de auteur correcties op de pers zouden zijn uitgevoerd. Huygens beklagt zich er zelfs over dat hij voor de tweede oplage niet de kans heeft gekregen fouten te verbeteren.²⁴⁰ Ook voor deze drukken heb ik afgezien van totale collatie.

---

²³⁶ Zo heeft Hermkens bij partieel interne collatie van telkens twee exemplaren uit particulier bezit en steekproeven bij andere exemplaren voor *Trijntje Cornelis* geen varianten gevonden (Hermkens 1987, p. [20]–[21]).

²³⁷ Voor de eerste vergelijking gebruikte ik exemplaren in particulier bezit. Controle ervan is uitgevoerd aan de hand van exemplaren uit de Koninklijke Bibliotheek (*Koren-bloemen* 1658, signatuur 302 E 52; *Koren-bloemen* 1672, signatuur 143 B 1, 2; 759 C 18 en 76 J 35).

²³⁸ Zie hoofdstuk 4.

²³⁹ Ik heb de volgende exemplaren van de *Otia* volgens de 'fingerprint-methode' van de STCN (zie *Vingerafdrukken*, p. 14 en 15) met elkaar vergeleken en geen verschillen geconstateerd: particulier ex.; KB 759 C 17; Museum Meermanno-Westreenianum 106 D 4; UBA 1354 B 11; 2456 A 17; (Hs.) II H 81; 454 D 3; UBL 708 B 17; 1207 B 34; 1506 A 37; UBU Z qu 234; Stadsbibliotheek Haarlem 76 C 4. De eerste zes exemplaren heb ik ook gecontroleerd op woordvarianten en drukfouten zonder verschillen te constateren.

²⁴⁰ Zie hoofdstuk 3, p. 33–34.

Ook de drukken uit 1619 zijn niet totaal gecollationeerd. Bij dergelijke pamfletten is correctie op de pers hoogst onwaarschijnlijk.²⁴¹ Vergelijking van twee exemplaren van elke druk leverde geen verschillen op.²⁴²

In het variantenapparaat worden dus wat betreft de varianten uit gedrukte bronnen verschillen uit exemplaren genoteerd. Waar ik in het vervolg spreek van ‘gedrukte bronnen’ doel ik derhalve op de door mij geraadpleegde exemplaren van die bronnen.

5.4.2.1 Selectie van varianten

De eis volledig te zijn én overzichtelijk te blijven noopt bij de weergave van de varianten tussen de verschillende bronnen tot selectie. Alleen de varianten die relevant zijn voor een adequaat overzicht van de tekstgeschiedenis, worden gepresenteerd. Om te bepalen welke verschillen relevant zijn en welke niet, volg ik uitgaande van de principiële uiteenzetting hierover van W. Greg de gedragslijn van Hermkens. Greg onderscheidt ‘substantive’ en ‘accidental’ ‘readings of the text’.

Substantiële varianten

affect the author’s meaning or the essence of his expression.

Accidentele varianten

such in general as spelling, punctuation, worddivision and the like [are] affecting mainly its formal presentation.²⁴³

In het variantenapparaat heb ik, zoals Hermkens in zijn editie van *Trijntje Cornelis*, alle substantiële varianten opgenomen, dat wil zeggen de varianten die taalkundig of stilistisch relevant zijn:

- verbale varianten (toevoeging, weglating, vervanging van woorden)
- syntactische varianten (verandering van leestekens zodanig dat de zinsbouw verandert of (on)duidelijker wordt, verandering van constructie of woordvolgorde)
- prosodische varianten (veranderingen met gevolg voor metrum of rijm)
- fonische varianten (veranderingen die de vermoedelijke uitspraak raken, bijvoorbeeld in de dialectische teksten [22], [25] of [72])
- morfologische varianten (bijvoorbeeld de vaste of losse notering van morfemen, woordgroep of samenstelling).

---

²⁴¹ Vergelijk Verkruisje 1983, p. 28–29.

²⁴² KB L^a en Museum Meermanno-Westreenianum 143 L 28; KB L^b en Museum Meermanno-Westreenianum 143 L 29.

²⁴³ Hermkens 1987, p. [61]; Greg 1970, p. 19–20.

Verschillen in spelling zijn niet opgenomen. In de spelling volgen de zeventiende-eeuwse zettters hun eigen systeem. De zettters gebruikten bij het zogenaamde ‘justeren’ soms meer of minder tekens om met het regeleinde goed uit te komen.²⁴⁴ Verschillen als ghe-, ge-; -lick, -lik, -lijk, -lijck, -lyk, -lyck; -ig, -igh, zijn dus niet opgenomen, daar de auteur er geen bemoeienis mee heeft gehad.

Toch was de spelling voor Huygens wel degelijk belangrijk. Een fraai specimen anno 1624 van Huygens’ aandacht voor spelling vormt de gedrukte kopij met correcties en aanvullingen in handschrift voor de gedichten [16] en [17]. Ik heb deze kopij in facsimile toegevoegd en ervan afgezien Huygens’ veranderingen in de spelling in het variantenapparaat op te nemen. Het apparaat zou er te zeer door belast worden, wat de overzichtelijkheid niet ten goede zou zijn gekomen. In deze facsimiles kunnen wij een aantal tendenties in Huygens’ spelling constateren. Blijkens de correcties in deze kopij wenste Huygens:

- de naam van het Opperwezen en verwijzingen daarnaar met een hoofdletter te spellen,
- de spelling met -dt van *altijdt*, *Godt*, *tijdt*, *Woordt*, *Doodt*, *allerhandt* etc. niet te handhaven,
- het achtervoegsel *-lijck* te spellen als *-lick*, *-beydt* als *-beyt*

Overigens heeft Huygens in deze kopij de spellingcorrecties niet consequent aangebracht. Hetgeen een reden te meer was deze spelling, ofschoon van Huygens zelf, buiten het apparaat te laten.²⁴⁵

5.5 *Inrichting deel 2: De commentaar en het variantenapparaat*

Per gedicht komen in deel 2 van deze editie in vaste volgorde aan de orde: 1. Literair-historisch commentaar. 2. Overzicht van uitgaven. 3. Opgave van de secundaire literatuur. 4. Translitteratie-aantekeningen. 5. Variantenapparaat.

5.5.1 Literair-historisch commentaar

Bij wijze van inleiding is elk gedicht voorzien van een literairhistorisch commentaar waarin volgens een min of meer vast stramien informatie gegeven wordt over:

²⁴⁴ Dit is bijvoorbeeld aangetoond voor een tekst van Vondel (en in voetnoot 18 voor een tekst van Hooft) door Gerritsen (1978). Zie ook Hermkens 1987, p. [62].

²⁴⁵ Zie p. 769 vlgg. Zie voor een verandering in Huygens’ spelgewoonte in 1657 Van Strien 1990, p. 84–85: ‘In 1657 heeft hij [Huygens] de gelijkvormigheidsspelling losgelaten voor een meer fonetische weergave’. Deze verandering heeft waarschijnlijk geen invloed gehad op de in deze editie opgenomen gedichten, hooguit voor een enkele in de eerste druk der *Koren-bloemen* aangebrachte aanvulling.

- de aanleiding (biografisch, historisch) voor het gedicht (bijvoorbeeld gedicht [2] bij gelegenheid van een huwelijk);
- de omstandigheden waaronder Huygens zijn gedicht schreef (bijvoorbeeld gedicht [4] ziek te Londen);
- de openbaarmaking ervan (gedicht [37] zond Huygens bijvoorbeeld na voltooiing naar Cats);
- de reacties van bestemmelingen, vrienden en familieleden (bijvoorbeeld de reacties van vader, moeder en broer Maurits op gedicht [38]);
- de belangrijkste secundaire literatuur.

De literair-historische commentaar is derhalve tweeledig. Hij leidt in en geeft de status quaestionis in de Huygensstudie.

5.5.2 Uitgaven

Van elk gedicht wordt onder het kopje Uitgaven vermeld in welke editie het na de standaardeditie van Worp is verschenen. Indien relevant worden van de genoemde edities bijzonderheden als ‘bevat annotaties’ gegeven.

5.5.3 Literatuur

Per gedicht wordt de voornaamste secundaire literatuur opgegeven. Deze literatuuropgave pretendeert geen volledigheid. Een complete objectieve persoonsbibliografie met beschrijvingen van de titels van literatuur over Huygens blijft een desideratum.

5.5.4 Translitteratie-aantekeningen

Onder dit hoofd geef ik rekenschap van mijn translitteratie. In de handschriften aangetroffen verschrijvingen, onduidelijkheden, betekenisloze streepjes e.d. worden hier gesignaleerd.

In deze rubriek verantwoord ik ook de door mij in de teksten tussen [ ] aangevulde gedeelten die door beschadiging van de originele handschriften niet meer leesbaar of zelfs niet meer aanwezig waren.

5.5.5 Overlevering

Onder het kopje ‘Overlevering’ wordt de vastgestelde chronologische volgorde van de handschriftelijke en gedrukte bronnen weergegeven, met een beknopte beschrijving van de bronnen en de argumentatie die tot deze opstelling heeft geleid. Elke bron wordt aangeduid met een *sigle*. Gebruikt zijn:

H = autograaf Huygens (als de tekst in kwestie in meer dan één autograaf is overgeleverd, wordt aan *H* een volgnummer gegeven).

- b* = apograaf (eventueel met volgnummer)
D = druk, bron gedrukt vóór de *Otia*
Ot = *Otia* 1625
K1 = *Koren-bloemen* 1658
K2 = *Koren-bloemen* 1672

Van elke handschriftelijke bron wordt achter het sigle een beschrijving opgenomen.

De gebruikte exemplaren van drukken gedrukt vóór de *Otiorum libri sex*, worden ter plaatste verantwoord. Voor *Ot* is gebruik gemaakt van een exemplaar in privébezit, dat is vergeleken met een exemplaar uit de Koninklijke Bibliotheek (759 C 17). Voor *K1* heb ik het exemplaar van dr. A.E. Jacobs uit Voorburg kunnen gebruiken, voor *K2* mijn eigen exemplaar. Uit beide edities zijn de gegevens gecontroleerd in exemplaren van de Koninklijke Bibliotheek (*K1*: 302 E 52 en *K2*: 143 B 1, 2; 759 C 18 en 76 J 35).

Onder bron versta ik hier een *documentaire, archivalische eenheid*.²⁴⁶

Binnen één bron kunnen verschillende *fasen van ontstaan of bewerking* worden onderkend. De relatieve chronologie ervan wordt aangegeven met behulp van de letters *a, b, c* enzovoort.

Waar Huygens in een later stadium, bijvoorbeeld nadat hij de slotregels had geschreven, een gedeelte toevoegde, is de absolute chronologie van zijn bewerking uitgedrukt door aan het sigle een I of II etcetera te hechten.²⁴⁷

Op grond van bijvoorbeeld de gebruikte inkt kan in een bron de fase dat Huygens bezig was met de voorbereiding van de kopij voor zijn bundel *Otiorum libri sex* worden onderscheiden. Deze bewerking resulteerde in de bron in een bepaalde laag, de kopijlaag, aangeduid door aan het sigle *H* of *D* de letters *Ot* toe te voegen. Een voorbeeld kan dit verduidelijken:

H	Wel op mijn Ziele	dan, die de	barmherticheijt
D	[ ] op,[ ] Ziele,	[	] bermherticheyt
D-Ot	[ ] dan logge Ziel,[		]
Ot	[		] barmherticheid
K1	[ ] dan,[		]
			[17], I

De derde regel uit dit stukje variantenapparaat bij gedicht [17] beschrijft de laag in een exemplaar van de eerste druk *D* met de wijzigingen voor

²⁴⁶ Dorleijn 1984, p. 57.

²⁴⁷ Bijvoorbeeld bij gedicht [18], [23] of [25].

de druk in de *Otia*. Huygens veranderde ‘mijn Ziele dan’ in ‘dan logge Ziel’.²⁴⁸

De fase waarin Huygens zijn *Otia* heeft doorgenomen op drukfouten heeft in voorkomende gevallen geleid tot toevoeging van een *e* (van *errata*) achter het sigle *Ot*.

5.5.6 Variantenapparaat

De geselecteerde varianten uit de geautoriseerde bronnen worden in deel 2 aangeboden in het variantenapparaat. Gekozen is voor een presentatiemodel dat synoptisch is en prospectief.²⁴⁹ Prospectief betekent dat de ontwikkeling van de tekst in de chronologische orde wordt aangeboden; de oudste versie wordt als eerste genoteerd en daaronder worden de volgende versies aangeboden. Synoptisch wil zeggen dat de verschillende versies van de tekst in een kenmerkende structuur (hier per versregel) onder elkaar worden gepresenteerd. Voor de vroege gedichten van Huygens heeft dit presentatiesysteem de volgende voordelen:

- het biedt de mogelijkheid synchrone veranderingen binnen een regel weer te geven;
- opeenvolgende staten in de bronnen en/of fasen in de tekstontwikkeling, het diachrone overzicht, zichtbaar te maken;
- alle varianten uit de *creatio*fase van de handschriften in logisch verband te presenteren met de substantiële varianten uit de gedrukte bronnen.

5.5.6.1 Inrichting variantenmodel

De presentatie volgt per gedicht de regelnummering van de basistekst. Is een regel uit de basistekst gedurende de overlevering niet substantieel gewijzigd, dan wordt die regel in het apparaat niet herhaald. Basistekst en apparaat leveren dus in samenhang met elkaar het volledige overzicht van de tekstgeschiedenis.²⁵⁰

De aanname dat tekstuele gegevens in een weergave van de overlevering van een tekst belangrijker zijn dan grafische, en het gekozen model voor de presentatie hebben tot gevolg dat het aantal ‘diakritische tekens’ of liever ‘translitteratietekens’²⁵¹ beperkt is gebleven. Dit komt de duidelijkheid ten goede. Gebruikt zijn in het synchrone, horizontale verband van de synoptische presentatie:

---

²⁴⁸ Zie ook de facsimile p. 783.

²⁴⁹ Dorleijn 1984, hoofdstuk 4, p. 33–46 en hoofdstuk 6, p. 57–82.

²⁵⁰ Zonder evenwel een complete reconstructie van alle bronnen mogelijk te maken doordat bij apografen en gedrukte bronnen niet alle verschillen zijn opgenomen, maar een selectie uit de varianten is gemaakt.

²⁵¹ Hermkens 1987, p. [9].

< >

om aan te geven dat Huygens het gedeelte tussen deze zogenaamde schraphaakjes onmiddellijk, voordat hij de versregel had voltooid, heeft doorgehaald, een *onmiddellijke variant* dus.

Voorbeeld: [29], 6

H₁ Dat ick's mij weerdigh kenn', al <heeft> paert het streeleend' sap

< >>

om aan te geven dat de auteur de tekst tussen de haakjes onmiddellijk heeft overschreven, ook een *onmiddellijke variant*.

Voorbeeld: [7], 13

H Wat Son mijn wasche wieck <h>>getracht heeft te genaecken

* * of *xxxxx*

om aan te geven dat de tekst binnen de asterisken niet met zekerheid te ontcijferen was; de xxxx geven waar mogelijk het aantal lettertekens aan dat ik op die plaats vermoed.

+

(voor aan de regel) om aan te geven dat Huygens deze regel wilde laten inspringen.

Binnen het diachrone, verticale verband van de synoptische presentatie heb ik gebruik gemaakt van:

[ ]

meeleeshaakjes, de tekst die in de regels boven deze haakjes staat, moet ook in deze regel worden meegelezen. De tekst is van de ene naar de volgende bron niet substantieel gewijzigd. Deze haakjes omgeven dus invariante delen. Soms is voor de duidelijkheid de tekst binnen deze haakjes herhaald.

Voorbeeld: [2], 2

H₁ Bevangen met een slaep die haer ginck overwinnen,

H₂ [ ] den vaeck [ ]

α , β

Met deze letters worden exclusieve combinaties aangegeven. Wijzigingen in regels met dezelfde letter moeten met elkaar in verband worden gebracht. Dit komt vooral voor bij omzettingen tussen regels of bij wijziging van de rijmwoorden.

Voorbeeld: [2], 3, 4

³

H₁ α Haer leijde neer ter rust opt' soete clo clo-op

b [ ] ophet soete [ ]

H₂ β [ ] op s'waters soet [ ]

4
Hi α Van 't water spruijende uijt een Paphisch' steenrots top
Hz β Spruijende boven [ ]Paphisch [ ]

/ /

Hiermee geef ik aan dat Huygens in een later stadium twijfels had over de tekst boven deze tekens. Veelal maakt hij zijn twijfel kenbaar door het woord (de woorden) in kwestie te onderlijnen.²⁵² Vaak werden dergelijke attentiestrepen gevolgd door de notering van een alternatief voor het onderlijnde woord, hetgeen dus resulteerde in een *open variant*. Soms bleef het alternatief achterwege.

Voorbeeld: [36], 37

Ha Inde nieuwe-jaersche weggen,
b / /
D₁ [ ] Nieuwe-jaersche [ ]

*

Een enkel superieur geplaatst sterretje achter een woord duidt op een verschrijving of drukfout. Als onder deze fout geen regel meer volgt, wil dat zeggen dat de fout is blijven staan tot en met de editie van de *Koren-bloemen* 1672.

Voorbeeld: [17], 59

H Doen 'tmoeijelijk gevolgh der Israelsche scharen
D DOEN*[ ] Israëlsches charen,*
D-Of DOE* [ ] Israëlsche scharen,

Ook bij *open varianten* is het bovenvermelde principe dat tekstuele informatie prevaleert, gevolgd. Open varianten worden als zodanig tussen accoladen aangegeven. Het woord dat Huygens het eerst schreef staat daarin bovenaan, daaronder volgt het alternatief, ongeacht de werkelijke toestand in het handschrift waar de auteur zijn alternatieven veelal interlineair of marginaal toevoegde.

Bij varianten die de leestekens betreffen, worden de woorden vóór dat teken in de notatie meegenomen.

In enkele gevallen heb ik, omwille van de duidelijkheid, de gang van zaken in woorden uitgelegd. Met '[ontbreekt]' wordt de constatering meegedeeld dat in een bepaalde (laag van een) bron een bepaalde tekst nog niet of niet meer vermeld is.

---

²⁵² Zie ook Tuynman en Zwaan 1968, p. 33–34.

Apparaat

- COMMENTAAR Deze beide fragmenten vormen Huygens' allereerste proeve van Nederlandse poëzie. Het zijn vertalingen uit *Le troisième jour* van *La semaine ou Creation du monde* van Guillaume de Saluste Sieur Du Bartas, voor het eerst verschenen in 1578. Huygens vertaalde de regels 897–910 en 937–952. Wegens het ontbreken van substantiële varianten heb ik niet kunnen achterhalen welke editie Huygens gebruikt heeft.¹
- Du Bartas was zeer populair in de Nederlanden. In Huygens' directe omgeving kan men twee van de drie vertalers van zijn werk plaatsen. Van Theodore van Liesvelt, een zoon van Christiaan Huygens' Mechelse patroon Diederick van Liesvelt, de kanselier van Brabant, verscheen een vertaling in 1609.² In 1622 zag het werk van Rutger Wessel vanden Boetzelaer het licht. Vanden Boetzelaer had naam gemaakt als dichter in de Franse taal. Van zijn hand is waarschijnlijk de vertaling in het Frans van de drie 'psalmen' die, door Philips van Marnix van St. Aldegonde uit de grondtaal overgezet, zijn verschenen achter de *Admonition fidelle*.³ Vanden Boetzelaer was gehuwd met zijn volle nicht Amelia van Marnix, dochter van Philips van Marnix van St. Aldegonde. Hij werd in 1613 beleend met Asperen en had sindsdien zitting in de Staten van Holland. De familie Huygens zal Vanden Boetzelaer zeker hebben gekend.⁴ Mogelijk is Huygens door persoonlijke contacten, al dan niet via zijn vader, aan de vertaling van deze fragmenten begonnen.
- Met het thema dat in de vertaalde fragmenten aan bod komt, de lof van het landleven (Horatius' *Beatus ille* of Bartas' *Louange de la vie Rustique*) was de dichter 'innig vertrouwd'.⁵
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 59.
- LITERATUUR Smit 1966, p. 37; Leerintveld 1987a; Streekstra 1987; Streekstra 1994, p. 254–260.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1614, fol. 2^r. Een katern van een dubbelblad, 205 x 103 mm. Op 1^r-1^v en 2^v staat gedicht [2].
- DATERING Dit tweetal fragmenten dateert van voor 19 oktober 1614. De bladzijden 1^r, 1^v en 2^v van het papier waarop deze fragmenten geschreven zijn, bevatten het ontwerp voor het bruiloftsdicht aan Philips de Houthain en Louise van der Noot, die 19 oktober 1614 te Sluis in het huwelijk traden. Het bruiloftsdicht is na 1^v niet op 2^r gecontinueerd. Daar stond waarschijnlijk dus reeds het tweetal fragmenten uit Du Bartas.
- NOTEN
¹ Du Bartas 1963, p. 86–87.
² Huygens' vertaling is met die van Van Liesveld vergeleken in Leerintveld 1987a. Zie voor het vertaalaspect ook Streekstra 1987 en Streekstra 1994, p. 254–260.

³ Vgl. Huygens' 'Sur les pseumes meditez, du baron d'Asperen' uit 1622 (Worp *Gedichten* 1, p. 242) en Sellin 1993a en 1993b. Zie ook het commentaar bij gedicht [35].

⁴ Voor biografica verwijs ik naar Des Tombe 1969.

⁵ Smit 1966, p. 37.

VARIANTEN In de bron staan deze fragmenten in omgekeerde volgorde genoteerd. Tussen de beide fragmenten is een streep getrokken. Onder de streep staat: *et supra* ('maar eerder'). Deze instructie is in de uitgave uitgevoerd.

[1.1].
10 *H* Schept hij niet uijt het gout <r>>t'rattekruijt-breng-ter-doot.

[1.2]
8 *Ha* De bloemkens nat-^{*}g^{*}epeerlt met schoon Auroras tranen.
b [ ] nat-bepeerlt [ ]

13 *Ha* Houdt hem altijdt gezond; de doot niet als heel laet
b [ ] gezondt; [ ]

THEMATISCHE BRON Huygens vertaalde twee fragmenten uit *Le troisième jour van La sepmaine ou Creation du monde* van Guillaume de Saluste Sieur Du Bartas, voor het eerst verschenen in 1578. Hij vertaalde de regels 897–910 en 937–952. Welke editie Huygens heeft gebruikt, heb ik niet kunnen achterhalen. Ik geef ze hier naar de editie Reichenberger (Du Bartas 1963):

897 O trois & quatre fois bienheureux, qui s'esloigne
Des troubles citadins! qui, prudent, ne se soigne
Des emprises des rois, ains seruant à Ceres
900 Remue de ses boeufs les paternels guerets!
La venimeuse dent de la blafarde enuie,
Ni l'auare souci, ne tenaillent sa vie.
Des bornes de son champ son desir est borné.
Il ne boit dans l'argent le philtre forcené,
905 Au lieu de vin gregeois, & parmi l'Ambrosie
Ne prend dans vn plat d'or l'arsenic oste-vie.
Sa main est son gobeau, l'argenté ruisselet
Son plus doux hypocras, le fromage, le laict,
Et les pommes encor, de sa main propre entees,
910 A toute heure luy sont sans apprest apprestees.
937 Le clairon, le tabour, la guerriere trompette,
L'esueillant d'vn sursaut, n'arment d'armet sa teste,
Et d'vn chef respecté le saint commandement
940 Ne le pousse aueuglé, du lict au monument.
Le coc empennaché la diane luy sonne,
Limite son repas, & par son cri luy donne
Vn chatouilleux desir d'aller mirer les fleurs

945 Que la flairante Aurore emperle de ses pleurs.
 Vn air emprisonné dans les rues puantes
 Ne luy trouble le sang par ses chaleurs relantes:
 Ains le Ciel descouuert, dessous lequel il vit,
 A toute heure le tient en nouuel appetit:
 Le tient sain à toute heure: & la mort redoutee
 950 N'approche que bien tard de sa loge escartee.
 Il ne passe es grand's cours ses miserables ans,
 Son vouloir ne depend du vouloir des plus grands:

[2]

BRUIJLOFT-LIEDT

COMMENTAAR

Louise vander Noot, dochter van Karel vander Noot en Anna Manmaker, trad op 19 oktober 1614 in het huwelijk met Philips Zoete van Lake, gezegd Houthain, zoon van Alexander Zoete van Lake en Margaretha van Berchem.¹ Huygens' vader Christiaan was zeer bevriend met de familie Vander Noot.² Op zijn verzoek schreef Huygens dit bruiloftsgedicht. In zijn autobiografie brengt de dichter dit als volgt in herinnering:

Gezien mijn leeftijd was ik natuurlijk nog maar een pover dichtertje met weinig inspiratie, maar omdat mijn vader, die altijd in vriendschap en respect met die familie verbonden was geweest, erop aandrong, kon ik er niet onderuit deze stralende echtverbintenis in een gedicht te bezingen.³

Huygens' bruiloftsdicht is een eigen vertaling van zijn oorspronkelijk in het Frans gedichte *Epithalame aux nopces de Monsr. d'Houtain avec Mademoiselle vander Noot*.⁴ Woorden en zinswendingen in het Nederlands herinneren daar aan: Regel 21 'in goeden Ernst' is bijvoorbeeld een letterlijke vertaling van 'à bon escient'. In de Nederlandstalige versie komt het Franse woord 'flambeaux' ook voor (r. 35). De varianten in de Nederlandse versie van regel 120 gaan duidelijk terug op de Franse lezing.

Waarschijnlijk heeft Huygens zijn gedicht in een tweetalig afschrift aan het bruidspaar aangeboden. In het bewaard gebleven kalligrafisch netafschrift (*H2*) heeft de dichter de regels 99 en 101 alsnog gewijzigd. Dit afschrift zal niet het aangeboden exemplaar zijn geweest; waarschijnlijk wel de legger daarvoor. Het afschrift van de Franse tekst dat in de British Library wordt bewaard, heb ik buiten beschouwing gelaten.

Het *Gesangh der Musen* in dit gelegenheidsgedicht heeft de dichter zelf op muziek gezet. In de autobiografie zegt Huygens:

Het was ook letterlijk 'bezigen', want ik had in het elegische gedicht zelf gecomponeerde meerstemmige zangstukken ingelast.⁵

Deze zangstukken, negen in getal – voor elke Muze één – vervaardigde Huygens op de wijs van *Amour blesse mon sein*, een *air de cour* van de Franse componist Pierre Guédron. In dat lied spoort de zanger Amor aan hem nog meer wonden toe te brengen; de pijn wordt toch overstemd door de vreugde nu

95

[2] BRUIJLOFT-LIEDT

de hand van de geliefde hem geneest. Met enige metrische vereenvoudigingen en onder toevoeging van een baspartij van eigen makelij brengt Huygens deze *air* te pas bij de bruiloft van Louise vander Noot en Philips Zoete van Lake. Het verdriet dat nog in de familie leeft om de dood van de vader van de bruid (30 augustus 1614) zal op deze bruiloftsdag plaatsmaken voor de vreugde die Philips meebrengt (r. 93 'Louises doot' is de dood waarmee zij werd geconfronteerd, die van haar vader). Bij een tweede Frans lied op dezelfde wijs noteerde Huygens de melodie in noten. Dat is het vroegste voorbeeld van door hem genoteerde muziek.⁶

Vader Christiaan Huygens was trots op de literaire prestatie van zijn zoon Constantijn. Hugo de Groot kreeg persoonlijk een kopie overhandigd toen hem raad werd gevraagd inzake de inrichting van Constantijns juridische studiën. Aan het slot van zijn brief aan Christiaan met de gevraagde adviezen brengt Hugo de Groot het gedicht ter sprake:

t'Epithalamium bij u.E. soon gemaect op de bruijloff vand'Heere hautain
geeft my hoope Dat hy in de Poesie soo in dije als in andre taelen soude
connen excelleren soo hy hem ernstelijck daer toe wilde begeven. De inventie is
levendigh: de woorden exquijs. Ick sa[ll] met u.E. oorloff de copije my by
u.E. behandicht ter mijn contentement ende ter eere van soo goeden verstant
bewaeren.⁷

Jaren later denkt Huygens hieraan terug:

Ik durf best te zeggen dat ik mij gevleid voelde met de oprechte en uitvoerige complimenten van Hugo de Groot, toen hij van dat jeugdgedicht kennis nam. Als ik het wel heb, is het bewijsstuk hiervoor – een brief van de geniale man – nog te vinden onder de papieren van mijn vader.⁸

UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 60–68.
LITERATUUR	Kossmann en Annegarn 1960; De Vos 1981; Bostoen 1987; Grijp 1987; Van Seggelen 1987.
THEMATISCHE BRON	Huygens' bruiloftsdicht is een eigen vertaling van zijn oorspronkelijk in het Frans gedichte <i>Epithalame aux nopces de Monsr. d'Houtain avec Mademoiselle vander Noot</i> . Van dit Franse gedicht wordt een afschrift bewaard in Londen (British Library, Ms. Add, 22, 953 fol. 108 ^r -110 ^v). Ik geef hier de tekst van de verso-pagina's van het netafschrift <i>H2</i> .
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	<i>Ontwerphandschrift</i> . Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1614. Een katern van een dubbelblad, 205 x 103 mm. Op fol. 2 ^r staat gedicht [1]. De andere zijn beschreven met [2]. Fol. 1 ^r : regel 1-40; fol. 1 ^v r. 41-62, van r. 61 en 62 is ook een variant paar genoteerd. Na een streep volgen nog de slotregels 117-120, met een drietal variante regels daarbij. Fol. 2 ^v : lied, strofe 1-6 in linkerkolom, 7-9 in rechterkolom toegevoegd blijkens omkadering van elke strofe.

<i>H2</i>	<i>Netafschrift</i> in Huygens' eigen hand. KA XLI. Franse gedichten 1614. Katern van drie dubbelbladen (30 x 20 cm) samengebonden met een groen koordje. Kalligrafisch schrift. De Franse tekst staat op de verso-pagina's, de Nederlandse op de rectozijden. Het katern is in negentiende-eeuwse hand gepagineerd. Verdeling van de tekst: p. 2: r. 1-22; p. 4: r. 23-48; p. 6: r. 49-68; p. 8: r. 69-98; p. 10: r. 99-120.
DATERING	De gedichten zijn gedateerd: 1614. Het huwelijk van Philips de Soete de Laeke van Houthain met Louise van der Noot is te Sluis voltrokken op 19 oktober. In het lied wordt gesproken van <i>'s waer gedacht Van rouwe</i> (r. 67-68). De dood van Karel van der Noot, de vader van de bruid, op 30 augustus 1614, heeft de familie in rouw gedompeld. Het gedicht zal dus geschreven zijn na 30 augustus en voor 19 oktober 1614.
NOTEN	<p>¹ Jutten 1902.</p> <p>² Zie voor biografische gegevens Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 60 en 61, noot 1 en 2. Zie ook Bostoën 1987, p. 32 en 33, noot 14. Christiaan Huygens was getuige bij de doop van een dochter, geboren uit dit huwelijk. Zie de brief van Philippe Zoete De Houthain aan Christiaan Huygens 'de l'Escluse, de 11 de Juliet 1619' (UBA Signatuur: 27 An.1).</p> <p>³ Constantijn Huygens, <i>Mijn jeugd</i>, p. 121.</p> <p>⁴ Van Seggelen 1987, p. 76. Van Seggelen noemt Huygens' eerste Franse verzen, waaronder dit bruiloftsvers, niet meer dan 'vingeroefeningen'.</p> <p>⁵ Constantijn Huygens, <i>Mijn jeugd</i>, p. 211.</p> <p>⁶ Zie Kossmann en Annegarn 1960 en Louis Peter Grijp 1987. Huygens' muzieknotatie is afgebeeld in Kossmann en Annegarn 1960, in Strenghtolt 1987a, p. 22 en in de tentoonstellingscatalogus <i>Constanter</i>, p. 9. Tijdens de Huygensherdenking op 28 maart 1987 is het <i>Gesangh der Musen</i> o.l.v. Louis Peter Grijp uitgevoerd in de Haagse Kloosterkerk.</p> <p>⁷ Bostoën 1987, p. 26.</p> <p>⁸ Deze brief maakt sinds 1947 deel uit van de collectie handschriften der Koninklijke Bibliotheek (signatuur 68 B 24:4). Dick de Vos bracht hem als eerste in verband met Grotius en Christiaan Huygens (De Vos 1981). Zie ook Bostoën 1987, p. 26.</p>
VARIANTEN	<p>[titel]</p> <p><i>H1</i> [ontbreekt]</p> <p>1 <i>H1</i> T'gebeurde een somerdach dat de Goddin der Minnen <i>H2</i> [ ] eens Somerdaechs [ ]</p> <p>2 <i>H1</i> Bevangen met een slaep die haer ginck overwinnen, <i>H2</i> Bevanghen[ ] den vaeck[ ] overwinnen</p> <p>3 <i>H1a</i> a Haer leijde neer ter rust opt' soete clo clo-op b [ ] ophet soete clo-clop <i>H2</i> β [ ] op s'waters soet clo-clop</p>
97	[2] BRUIJLOFT-LIEDT

- 4 *H1* α Van t'water spruijgende uijt een Paphisch' steenrots top.
H2 β Spruijgende boven [uijt een] Paphisch [steenrots top.]
- 5 *H1* Terwijl sij leijt en slaept, terwijl sij leijt en roncket,
H2 [ ] roncket
- 6 *H1* Cupido die alijt iaecht, soeckt, bespiet, beloncket,
H2 Cupido, [ ] alijt jaecht, [ ]
- 7 *H1* Denckend' aen een stuck werckx dat hem noch wel behaecht,
H2 Denckende [ ]
- 8 *H1* Aen een paer pijlen in een paer herten geiaecht,
H2 [ ] gejaecht,
- 9 *H1* Wel aen (seijdt hij) wel aen ick moet mij gaen vercloecken,
H2 [ ] aen, [ ]
- 12 *H1a* Heeft mij mijn rijck met twee liefkens *vermeert*.
b [ ] alree [mijn rijck met twee liefkens *vermeert*.]
- 13 *H1* Ick wil gaen wecken op de drij-mael-drij goddinnen
H2 [ ] Drij-mael-drij Goddinnen,
- 14 *H1* Dat sij haer houden ree, ent' bruijloft-liet beginnen,
H2 [ ] en t'bruijloft-liedt beginnen;
- 15 *H1a* Want seker t'is hooch tijdt. PHILIPS wacht mij allen dach,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij} \\ \text{ons} \end{array} \right\}$ [ ]
H2 [ ] ons [ ]
- 16 *H1a* LOUISE en weet oick niet waer ick vertoeven mach.
b / /
H2 LOUISE weet [ ]
- 17 *H1* Sijn praetgen dus volent. strackx gaet hij henen swermen
H2 [ ] volent, [ ]
- 18 *H1* Snijdende locht en wint met sijn veer-dragende ermen.
H2 [ ] Locht [ ] windt [ ]
- 19 *H1* De moeder corts ontwaeckt, gelijk sij was gewoon
H2 [ ] Moeder [ ]
- 20 *H1a* Vindet noch al bij haer behalven haren soon.
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{noch al bij haer} \\ \text{al ontrent haer,} \end{array} \right\}$ [ ]
H2 [ ] al ontrent haer, [ ] zoon:
- 21 *H1a* Staet op in goeder ernst, loopt, soeckt, gaet, compt, bespiet
b [ ] bespiedet
H2 [ ] Ernst, [ ] comt, bespiedet,

- 22 *H1* Dan eens hier, dan eens daer, schreewet, dreijghet, gebiedet,
H2 [ ] schreewet, dreijget, [ ]
- 23 *H1* Ha! valschen Cupido, ist soo datmen u souw
H2 [ ] Valschen [ ] souw'
- 24 *H1* Vinden in tijdt van noot u moeders sorghe trouw<,>>?
H2 [ ] Moeders [ ]
- 25 *H1* Ist <al>soo dat ghij behoord' hier alleen leggen laten
H2 [Ist alsoo dat ghij] hoord' [hier] dus [alleen] te [laten]
- 26 *H1* Die haer op u, malloot, op u hadd' gaen verlaten?
H2 [ ] had' [ ]
- 27 *H1* Ick belooft u ghij schelm. Veel tranen te gelijk
H2 [ ] belooft het u Schelm! [ ]
- 28 *H1* Hielen t' woordt in de keel, t'water quam op den dijk.
H2 [ ] t'woordt [ ] keel; [ ]
- 29 *H1* Hebbende dan bijnaer verloren hoop end' luste
H2 +[ ] hop' en <r>luste
- 31 *H1* Int' sorgen voor de feest, gaet even wel voort' lest
H2 [ ] sorghen [ ] evenwel voor t'lest
- 32 *H1* Clauteren op een rots, al haer macht al haer best.
H2 [ ] rots [ ] vrouwlijke best;
- 34 *H1* De posten van haer hert getuijgen vanden rouwe,
H2 [ ] hert, getuijghen vanden [ ]
- 38 *H1* Een maeghdelijke schaer, die haer ten dans verlochthe.
H2 [ ] vrouwelijke [ ] verlochthe;
- 39 *H1* Sij blijft al sitten stil, verstaende nu bijcans
H2 Maer sij houdt haer al [stil, verstaende]
- 40 *H1 a* Den weerslach van haer liet, den opsprongh van den dans.
b [ ] het [ ]
H2 [ ] haer [ ] vanden [ ]
- 41 *H1 a* Als de schaer naerder quam. met een kijvende stemmen,
b [ ] den hoop [ ] roept sij met luyder [stemmen,]
H2 +[ ] Hoop [ ] quam, [ ]
- 42 *H1* Is dien voor-danser niet mijn lekker quaet om temmen?
H2 [ ] voordansser [ ]
- 43 *H1* Ja voorwaer, hij ist selfs. ja eervergeten guijt
H2 [ ] voorwaer [ ] selfs, Comt eer-vergeten guijt,

- 45 *H1a* Dien andren gansch *verbaest*, siende haer uijt den sinne,
b Den [ ] van [haer] soo te sien tieren,
H2 [ ] niet *verbaest*, [ ] tieren
- 46 *H1a* Gaet haer vrijelijck aen, Hoort moeder-lief-goddinne,
b [ ] goedertieren,
H2 [ ] aen: Hoort Moeder [ ]
- 47 *H1* Ben ick van uwen toorn de oirsaeck mogelijkck,
H2 [ ] mogelijkck
- 49 *H1* Dat ghij mij dus bekijft, Ick bidd' u niet te minne
H2 [ ] bekijft: [ ]
- 50 *H1* Stelt dese swaricheijt eenen dach uijt den sinne.
H2 [ ] deze [ ] sinne:
- 51 *H1* Het is nu voirtaen tijdt eens om den sangh gedacht,
H2 [ ] gedacht;
- 52 *H1* Siet ghij niet dese<n hoo>>schaer die naer u staet en wacht?
H2 [ ] deze [ ]
- 53 *H1a* Siet daer Calliope heeft <*g*>>b>>gereijt alle dingen
b [ ] gereijt] al haer [dingen]
H2 Alree [Calliope heeft] bereijt all' [haer] dinghen
- 54 *H1* Om van PHILIPS en LOUISE het bruijloft-liet te singen.
H2 [ ] bruijloft-liedt [te] singhen.
- 55 *H1* De schoone Minnen-moer, hoorende t' soet vermaen
H2 [ ] Minnen-moer, [ ] t'soet [ ]
- 56 *H1a* Der namen, laet terstont allen haer grampschap gaen
b [ ] grampschap [ ]
H2 [ ] terstondt [ ]
- 57 *H1* En s'kints misdaet met een. schickt haer onder de maechden
H2 [ ] een: [ ] maechden,
- 58 *H1* Roepende, gaen wij dan Susters die mij behaechden,
H2 [ ] Gaen-wij [ ]
- 59 *H1* Ick wil sijn van den hoop. Calliope singt voor,
H2 [ ] vanden Hoop: [ ] singht [ ]
- 60 *H1* Ghij ander' als sij swijght, helpt malkandren door.
H2 [ ] ander', [ ] malkandren [ ]
- 61 *H1a* *a* Het gehoorsaemt heur al, Calliope gaet beginnen,
b $\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ Het gehoorsaemt heur al, Calliope gaet beginnen,} \\ \beta \text{ Men volcht haer ordre naer. Calliop' als men haer seije} \end{array} \right\}$

- c $\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ Het gehoorsaemt heur al, Calliope gaet beginnen,} \\ \beta \text{ Men volcht haer ordre naer. } \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{Calliop' als} \\ \text{*En d'ouste>outste* soo} \end{array} \left. \vphantom{\begin{array}{l} \alpha \\ \beta \end{array}} \right\} \text{men haer seije}$
- H2 [Men volcht haer ordre] naer; d'outste [soo men haer seije]
- 62 H1a α De rest volgt al naer heur, Venus leijt de Goddinnen.
- b $\left. \begin{array}{l} \text{De rest volgt al naer heur,} \\ \text{Haer susters volgen heur,} \end{array} \right\} \text{[Venus leijt de Goddinnen.]}$
- c $\left. \begin{array}{l} \alpha \left. \begin{array}{l} \text{De rest volgt al naer heur,} \\ \text{Haer susters volgen heur,} \end{array} \right\} \text{[Venus leijt de Goddinnen.]} \\ \beta \text{ Songh voor, haer Susters naer, venus leijde den reije.} \end{array} \right\}$
- H2 [Songh voor, haer Susters] naer; Venus [leijde den reije.]
- 62/63 H1 De titel: 'Gesangh der Musen, op de wijze van *Amour blesse mon sein. etc.*'
ontbreekt. Ook de namen der muzen boven de strofen ontbreken.
- 63 H1 Hier comt hij dan int' lest
- H2 [ ] kompt [ ] lest,
- 64 H1 Hier comt hij dan *verschijnen*,
- H2 [ ] kompt [ ] *verschijnen*,
- 65 H1 Den dach die tranen slest
- H2 [ ] slest,
- 66 H1 Dach die druck doet *verdwijnen*.
- H2 Dach, [ ] *verdwijnen*,
- 67 H1a Die om te stooren t'swaer gedacht
- b $\left. \begin{array}{l} \text{[ ]} \left. \begin{array}{l} \text{stooren} \\ \text{staken} \end{array} \right\} \text{[ ]} \end{array} \right\}$
- H2 Die, [ ] stooren [ ]
- 71 H1 Maer siet schoone LOUIS'
- H2 [ ] siet, [ ] LOUIS',
- 73 H1a Laet staen van rouwe t'swaer gedacht
- b $\left. \begin{array}{l} \text{Laet staen} \\ \text{Staecket} \end{array} \right\} \text{[ ]}$
- c $\left. \begin{array}{l} \left. \begin{array}{l} \text{Laet staen} \\ \text{Staecket} \end{array} \right\} \text{[ ]} \\ \text{cont ghijt' noch houden in [gedacht]} \end{array} \right\}$
- H2 Cont [ghijt' noch houden] in't [gedacht]
- 76 H1 Die om te doen *verschieten*
- H2 [ ] *verschieten*,
- 77 H1a T'leet dat u hadd' belaan
- b $\left. \begin{array}{l} \text{T'leet dat u hadd' belaan} \\ \text{met vreuchden u getraen.} \end{array} \right\}$
- H2 Met vreuchden, [u] getraen

79	<i>H1a</i>	Die om te stooren <i>etc.</i> [= t'swaer gedacht]
	b	[ ] } stooren { [ ] } staken {
	<i>H2</i>	Die, [ ] stooren [ ]
80	<i>H1</i>	Van rouwe <i>etc.</i> [= was verwacht.]
	<i>H2</i>	[ ] rouwe, [ ]
81	<i>H1</i>	Siet hier u Sonne-schijn
	<i>H2</i>	[ ] Sonneschijn
83	<i>H1</i>	De wolcken van u pijn,
	<i>H2</i>	[ ] pijn
84	<i>H1a</i>	Comt sijn aenschijn ondecken.
	b	[ ] } aenschijn { [ ] } stralen {
	<i>H2</i>	[ ] aenschijn ondecken.
85	<i>H1</i>	Die om te <i>etc.</i> [= stooren t'swaer gedacht]
	<i>H2</i>	Die, [ ]
86	<i>H1</i>	Van rouwe <i>etc.</i> [= was verwacht.]
	<i>H2</i>	[ ] rouwe, [ ]
87	<i>H1</i>	Laet dan u krijten staen,
	<i>H2</i>	[ ] schreijden [ ]
88	<i>H1</i>	Houdt op, schoonste Goddine,
	<i>H2</i>	Hout [ ]
89	<i>H1</i>	En om vreucht te begaen
	<i>H2</i>	End' [ ] begaen,
90	<i>H1</i>	Stelt droefheijt uijt den sinne.
	<i>H2</i>	Set [ ]
91	<i>H1</i>	Staeckt nu van rouwe tswaer gedacht
	<i>H2</i>	[ ] t'swaer [ ]
95	<i>H1</i>	(O g'luck ô wonder groot!)
	<i>H2</i>	[ ] g'luck! [ ]
97	<i>H1</i>	Dat ghij moet staken t'swaer <i>etc.</i> [= gedacht]
	<i>H2</i>	[ ] staecken [ ]
99	<i>H1</i>	a PHILIPS vindt hem wel (met reën)
	<i>H2a</i>	[ ] (met re'en)
	b β	[ ] getroudt
100	<i>H1</i>	LOUISE van gelijcken:
	<i>H2</i>	[ ] van-gelijcken,

- 102 *H1* *α* Sij sijn beijde te vreen
H2a [ ] zijn [ ] vre'en
b β Niemand die s'hem berout,
- 103 *H1* Die om te staken *etc.* [= t'swaer gedacht]
H2 Die, [ ] stooren [ ]
- 104 *H1* Van rouwe *etc.* [= was verwacht.]
H2 [ ] rouwe, [ ]
- 105 *H1* Op dan Dryaden schoon
H2 [ ] schoon,
- 106 *H1* Op Godt der Houwelijcken
H2 [ ] Houwelijcken,
- 107 *H1a* Met luid-*verheven* toon.
b Singt met [ ]
H2 [ ]verheven toon,
- 108 *H1* O dach sonder *etc.* [= gelijcken!]
- 109 *H1* Die *etc.* [= om te stooren t'swaer gedacht]
H2 Die, [ ]
- 110 *H1* Van *etc.* [= rouwe was verwacht.]
H2 [ ] rouwe, [ ]
- 111 *H1* Op nimphen met geschal
H2 [ ]Nymphen [ ] geschal,
- 112 *H1* Op herderkens. laet blijcken
H2 [ ]herderkens, [ ]
- 114 *H1* O Dach sonder gelijcken
H2 [ ]dach [ ] gelijcken!
- 115 *H1* Die om te staken t'swaer *etc.* [= gedacht]
H2 Die, [ ] stooren [ ]
- 117 *H1* Uranie sweech stil, Venus strax naer de leste
H2 Urania [ ] Venus, stracx [ ] leste,
- 118 *H1* Songh Hymen Hymenée, om oick te doen haer beste,
H2 Songh, [ ] beste.
- 119 *H1a* *α* Neemt se dan in danck aen PHILIPS, houtse voor goet
b } *α* Neemt se dan in danck aen PHILIPS, houtse voor goet }
} *β* PHILIPS, neemt het aen <indanck>>in danck, LOUISE houdet voor goet, {
H2 *β* PHILIPS [neemt het aen in danck, LOUISE houdet voor goet,]
- 120 *H1a* *α* LOUISE<D'EERSTE e>>d'eer die u mijn muse doet en moet.
b } *α* LOUISE d'eer die u mijn muse doet en moet. {
} *β* T'is d'aldereerste eer die u mijn Muse doet. {

c	} α Louise d'eer die u mijn muse doet en moet. } } β T'is d'aldereerste eer die u mijn Muse doet. }
H2	
	T'is d'aldereerste eer die ick u doe en moet.
	[T'is d'aldereerste eer die ick u doe, en moet.]
	[onderschrift en datering]
H1	C.H.
H2	Finis. 161*4*>>4

[3] PARAPHRASTICUM

- COMMENTAAR Op 30 september 1617 voltooide Huygens zijn in het Latijn gestelde *Concordia discors. Ode*.¹ Dit *Paraphrasticum* is daarvan een parafrase in het Nederlands. In de *Ode*, het eerste gedicht dat hij ondertekent met *Constanter*, het aan zijn doopnaam ontleende devies, formuleert Huygens kritiek op de godsdienst-twisten in het land. In de parafrase ervan verwoordt hij, volgens Bachrach, zijn afkeuring feller. De regels 23-24 uit de *Ode*: '...speciosa trubis/Causa quaesita est Pietatis olim/Tincta colore' luiden in het Nederlands: 'Men heeft het stuck met schijn van Heijlicheijt becleet'.² In zijn *Otia* publiceert Huygens alleen de eerste twintig regels van deze *Ode*.³ Zijn parafrase publiceert hij niet. Smit meent dat dit om theologische redenen geschiedde; in de andere regels van de *Ode* en in de Nederlandstalige parafrase zou een overtuiging onder woorden zijn gebracht die tegen de Contraremonstrantse visie inging.⁴ Tegen deze opvatting is bezwaar aangetekend door Zwaan, Strengholt, Spies, Vermeer en Verkuyl.⁵
- UITGAVEN Worp *Gedichten*. I, p. 105-107.
- LITERATUUR Bachrach 1962; Smit 1976; Smit 1980; Spies 1981-1982; Strengholt 1981b; Verkuyl 1981; Vermeer 1982b; Zwaan 1984b.
- TRANSLITTERATIE Blijkens de doorhaling van het rijmwoord in regel 15 en 55, is er geen sprake van een open variant bij regel 16 en 56.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1617, 1^r-1^v. Een enkel blad van 314 x 98 mm. Het handschrift is een ontwerphandschrift dat in een latere fase opnieuw bewerkt is, mogelijk in de periode dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte. De lichtere inkt van de correcties in regel 42, 45c en 73-74 zou daarop kunnen duiden. Dit gegeven is echter onvoldoende om tot een aparte laag te kunnen besluiten. Het handschrift vertoont onmiddellijke varianten, open varianten en verbeteringen. De regels 1-56 zijn geschreven op 1^r, de regels 57-80 op 1^v.
- DATERING Het gedicht is gedateerd: 5 Id. 8breis MDCXVII. (= 5° Idus van oktober 1617, = 11 oktober 1617)

THEMATISCHE BRON Het gedicht 'Pharaphrasticum' is een parafrase van de Latijnse ode 'Concordia discors' die Huygens op 30 september 1617 had voltooid.

NOTEN ¹ Worp *Gedichten* 1 p. 103-105. Bij de Latijnse gedichten (KA XLIII) bevinden zich twee handschriften van dit gedicht. Ik refereer aan het door Worp uitgegeven 'net'.
² Bachrach 1962, p. 43-44 en 99-100.
³ *Otia*, Boek I, p. 31.
⁴ Smit 1976, p. 205-206, Smit 1980, p. 53-55.
⁵ Strenghtolt 1981b, p. 181; Verkuyl 1981, p. 311-312; Vermeer 1982b, p. 73; Spies 1980, p. 364; Zwaan 1984b, p. 214-215.

VARIANTEN

- 4 Ha Soo langh genoemd te zijn 'tstil gelukkighe landt.
b }Soo langh {
 }Langher { [ ]
- 15 Ha α De hitte vanden brandt die Hollandt heeft bevaen,
 β [ ] daer 'tVaderlandt af waecht,
- 16 Ha α Comt, laat ons 'tcloecke volck eens t'samen overslaen.
b β [ ] en besiet ter degh' hoe U dat volck behaecht.
c [Comt, en besiet ter degh' hoe U] 'tcloeck [volck behaecht.]
- 18 H <L>>Steeckt binnen vol crackeels, <onstel>ontroert sijn eijghen baren,
- 20 Ha Nu verschrickt dan gevreesst loopt t'samen over hoop,
b }Nu { [ ] }dan { [ ]
 }Soo { [ ] }als { [ ] }
- 21 Ha α En offer ijemandt quam die ons wilde *verwijten*
b [ ] }ons { [ ]
 }haer { [ ] }
- 22 Ha α Dat wij met beuselingh tijdt en moeijte verslijten
b [ ] }wij { [ ]
 }sij { [ ] }
- 26 Ha Uijt de verdiende straff verkiest en wil bevrijden,
b }Uijt de { [ ] }verkiest en { [ ]
 }der wel { [ ] }genadich { [ ] }
- 36 Ha Rapporteert u alleen aen een collegie wijfs.
b }Rapporteert u alleen aen { [een] }collegie { [wijfs.]
 }Gedraeght u voor het cortst { half dozijn }
- 37 H Off Godt <inw>>uijtwendichlijk beroept sijn' uijtvercoren
- 40 Ha Den roscammer quam oick en broghtse over een.
b [ ] }broghtse { [ ]
 }hielpse { [ ] }

- 41 *Ha* *a* Hoe een vercoren Vat mach leven hier beneden
b β [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{Vat} \\ \text{ziel} \end{array} \right\} [ ]$
- 42 *Ha* *a* Van sijnder zalicheijt *versekert* en te vreden
b β [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{sijnder} \\ \text{haerder} \end{array} \right\} [ ]$
- 45 *Ha* Dus looptmen huijdensdaechs door hoecken en door boecken
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{looptmen} \\ \text{soecktmē} \end{array} \right\} [ ]$
c [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{looptmen} \\ \text{soecktmē} \\ \text{trachtmen} \end{array} \right\} [ ]$
- 46 *Ha* Naer de Godtvruchticheijt, niemandt en wilse soecken
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{wilse} \\ \text{gaetse} \end{array} \right\} [ ]$
- 47 *H* Daerse haer selven toont, Go<t>>dtvruchtich, maer geleert
- 49 *Ha* Buijtens boeckx vroom te zijn dats niet eens weert te prijzen,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{te} \\ \text{om} \end{array} \right\} [ ]$
- 50 *H* Cont ghij maer u *vermuft* boven 'tgeme<e>>ijn doen rijsen
- 53 *Ha* *a* Daer hebt ghij Vreemdelingh den gront onser ellende
b β [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{ellende} \\ \text{ellenden} \end{array} \right\}$
c γ [ ] ellende
- 54 *Ha* *a* Den oorspronck vanden twist die't landt stelt over ende,
b β [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{vanden twist die't landt stelt over ende,} \\ \text{van 'tgeschil dat Hollandt dreijght te schenden} \end{array} \right\}$
c γ [Den oorspronck vanden twist die't landt stelt over ende,]
d [ ] haet [ ]
- 55 *Ha* *a* Daer hebt ghij 'tschoon beghin vanden bitteren haet
b β [ ] twist
- 56 *Ha* *a* Daer Broeders om in twist Hollandt in roeren staet.
b β Die broeders onder een op malcanderen hist.
- 60 *Ha* Onder den leuwen claw die't onder handen heeft,
b [ ] tandt [ ]
c Voorden tant vanden leuw [ ]
- 62 *Ha* Gheen geschil, gheenen twist gheen scheuringh wilden lijden
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{scheuringh} \\ \text{tweedracht} \end{array} \right\} [ ]$
c [ ] scheuringh [ ]

- 64 *H* Als 't al in weelde leeft wor<t>>dtmen de weelde moe.
- 67 *H* Dat's den ghemeijnen loop des <v>>Werelts over al,
- 69 *H* O ombevaren Volck! <w>>hoe hebben u die zeijlen
- 70 *Ha* Al te plat voordden mast buijten streeckx helpen zeijlen!
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{plat} \\ \text{vlack} \end{array} \right\} [\quad]$
- 71 *Ha* Wat wil een ijegelijck dus seer Godtvruchtich zijn
b [ ] [ijegelijck dus] de Godvruchtichste [ ]
- 72 *Ha* Wterlijck en op straet? 'twaer beter elck in 'tsijn,
b $\left. \begin{array}{l} \text{Wterlijck en op straet?} \\ \text{In't [Wterlijck] gelaet?} \end{array} \right\} [\quad]$
- 73 *Ha* *a* 'Tis toch verloren moeijt, 'tsijn al Icarì veiren
b *β* [ ] pluijmen
- 74 *Ha* *a* Daer men hem inden brandt der Sonnen niet wil weiren;
b *β* [ ] u de heete son de lucht om zal doen ruijmen,
- 76 *Ha* 'Twaer beter ondersocht hoemen thuijs is gestelt.
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{hoemen thuijs is} \\ \text{hoe 't thuijs al is} \end{array} \right\} [\quad]$
- 78 *Ha* Leert overvloedt, leert pracht, leert hoovaerdij' ontwennen
b [ ] hoovaerdij, [ ] haet leert nijt[ontwennen]

[4] DORIS

COMMENTAAR 'AEger' staat er onder het enige manuscript van dit gedicht. Ziek, logerend in het huis van de Nederlandse ambassadeur in Engeland, Noel de Caron, Heer van Schoonewalle, haalt Huygens zich zijn verbroken vriendschap met Doris voor de geest. Zijn gedicht komt in veel opzichten overeen met het gedicht *Pastorael* dat in de *Nederduytsche Poemata* van Daniel Heinsius uit 1616, is opgenomen. Strofevorm, metrum en zelfs de tijd die in de klacht wordt overbrugd, zijn gelijk.¹ In een pastoraal gedicht kunnen in herdersvermomming persoonlijke ervaringen verwoord worden, zonder dat het een kloppend autobiografisch feitenrelaas hoeft te worden. Vermeer ziet in dit gedicht eerder een vers met een 'pastorale toets', dan een echte pastorale.² In 1614 heeft Huygens Dorothée van Dorp, die toen een buurmeisje van hem werd, leren kennen. Er lijkt een verliefdheid te zijn ontstaan, maar als Constantijn in 1616 als student te Leiden geen brieven meer van haar krijgt, moet hij aannemen dat zij verliefd is geworden op een ander. De affaire heeft hem zo gegrepen dat hij er nu in 1618 nog een gedicht over schrijft. Een gebroken man is hij niet: 'Dan daer de D[=Doris/Dorothée] gebroken is, Daer is de C [=Constantijn] noch heel.' (Gedicht [4.2], zie afbeelding).

107 [4] DORIS

UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 116-122; Davidson en Van der Weel 1996, p. 28-39 (met vertaling in het Engels); Van Strien 1996 (fragmenten, met toelichting).
LITERATUUR	Verdenius 1946, p. 268-270; Michels 1958, p. 309; Bachrach 1962, p. 136 vlgg.; Strenghtolt 1976, p. 53 en 87; Smit 1980, p. 45-46; Vermeer 1982a; Zwaan 1982; Mc Neil Kettering 1983; Keesing 1987a; Keesing 1987b; Leerintveld 1987b.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1618. Een katern van een dubbelblad. Afmeting 310 x 200 mm. De tekst is per bladzijde in twee kolommen geschreven. Regel 1-72 op 1 ^r , 73-156 op 1 ^v en 157-204 op 2 ^r ; 2 ^v is blanco. Op 2 ^r staat onder de plaatstekening en datering het woord <i>Aeger</i> ['ziek']. Ook is hier een berekening van het aantal regels gemaakt: 39 x 6 = 204. Hieronder schreef Huygens een versje over de initialen D (van Dorothea) en C (van Constantijn). Deze initialen tekende hij er ter illustratie bij (zie afbeelding).
DATERING	Het gedicht is geschreven: Londini Prid. Non. Quintil. MDCXIX. (Dit is de dag voor de Nonae van de maand quintilis, = 6 juli 1618).
NOTEN	¹ Keesing 1987b, p. 23-24; Leerintveld 1987b, p. 22-23; McNeil Kettering 1983, p. 22 ² Vermeer 1982a, p. 83.
VARIANTEN	
4	<i>Ha</i> Oost West Zuyden ende Noorden b [Oost] en [West] door Zuydt en [Noorden]
24	<i>H</i> Doris quam<p> mij te gemoet.
32	<i>Ha</i> Dat ick niet en socht te spreijden, b [ ] scheijden,
37	<i>Ha</i> Herder, zeijd' sij, Waer wilt henen? b [ ] sprack [ ]
40	<i>Ha</i> Gheeren, ô ghij Hacchgens eere, b Gheerne, [ ] 's Haeghgens [ ]
41	<i>H</i> Zeijd' ick, maer hier i<s>>sser meere
43	<i>Ha</i> a Halen? riep sij, ende lachten, b β [/ /] lachte,
44	<i>Ha</i> a Och kindt! wist ghij mijn gedachten b β [ ] gedachte
47	<i>H</i> <Daer ick> Diens geselschap ick mach wenschen
61	<i>Ha</i> Plompaerts, zeijde ick tot mijn sinnen b Plompaert, [ ] in [ ]
108	[4] DORIS

- 87 *Ha* Zeijd' ick ende greep haer handt,
b Sprack [/ /]
- 94 *Ha* Doris lach mij in 'tgedachte
b [ ] bleeff [ ]
- 103 *H* Ziet dit rinc<k>>xken heeft gheen ende
- 117 *Ha* 'Tlaetste woordt was, goeden Nacht,
b [ ] Goeden [ ]
- 123 *Ha* Twee half Jaren van haer wech,
b Een paer halve [Jaren] [wech,]
- 124 *Ha* Brieven die met onse gedachten
b [ ] ons' [ ]
- 129 *Ha* Wasser oijt wel uw's gelijk?
b Was daer [oijt]
- 133 *Ha* Ghij die al u jonge Jaren
b [ ] beste [ ]
- 155 *H* Op het hoogste <staen> sijn *verheven*
- 158 *H* Om een ander te <gerie>believen
- 162 *H* <Die>>Maer ick had'se haest gehoort.
- 167 *Ha* Binnen zess oft seven weken,
b } Binnen zess oft seven weken, }
} Hoord ick langs de <*sev*>>velden spreken, }
- 193 *H* <D>>Hebt ghij emmers goet gevonden
- 198 *H* <U>>Mijn orakel uwen mondt.
- 199 *H* Laet mij een genucht behou<den>>wen
- 202 *H* Dat ick dan <zal> m<ogen>>ach overleggen

[5] IS'T QUELLING SONDER VREUCHT

COMMENTAAR Op 28 januari 1619 voltooit Huygens een tweede gedicht in het Nederlands over de bekoelde relatie met Dorothée van Dorp. Elders heb ik aangegeven dat dit gedicht een mooi voorbeeld is van een *epicheirema*, een retorisch betoog, culminerend in de bevestigende erkenning: 'Tis waer, en ick bekent ick heb u lief gehad' (r. 106). Zijn gedicht voorziet hij van een vijftwintigtal citaten uit de klassieke literatuur, met name uit Seneca, die als argumenten in zijn betoog passen. Waarschijnlijk ontleende hij deze aan een editie met aantekeningen van de hand van Justus Lipsius. Huygens maakte ook gebruik van een editie van Stobaeus,

ocysimè) dit gedicht. Hij verontschuldigt zich bij bruid en bruidegom dat hij niet voor hen staat met 'handen vol papiers'. Hij voert als excuus aan dat hij met zijn 'onrijmich rijm' niet te voorschijn wil treden in de stad waar de tiende van de negen Muzen, Anna Roemers Visscher woont. Hij wenst geen Icarus (r. 21-24), geen Phaëton (r. 25-28) te zijn. Hij houdt zich aan het gezegde dat hij in regel 32 aanhaalt en wil niet verder springen dan zijn polsstok lang is. Huygens' roem van Anna Roemers (r. 17-20) heeft haar een reactie ontlokt. Naar aanleiding daarvan schreef Huygens gedicht [7].

LITERATUUR Michels 1958, p. 270-271; Strengholt 1976, p. 127-128 en p. 137 n. 2; Smit 1980, p. 73; Keesing 1987a, p. 41-42; Leerintveld 1989, p. 29-30.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 128-129; Kaakebeen 1918, p. 93-95 (met annotaties)

TRANSLITTERATIE

9 Abusievelijk niet ingesprongen. Na nu sterk verbleekt *Ho* opnieuw, correct, begonnen: *Hoe*

17 Abusievelijk niet ingesprongen. Na nu sterk verbleekt *Aen* opnieuw, correct, begonnen: *Aen*

21 Abusievelijk niet ingesprongen. Beginhaal van N aan de marge doorgehaald. Daarachter opnieuw, correct, begonnen

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, κα XL^a, 1619, fol. 2 en 3. Een dubbelgevouwen blad papier van 157 x 105 mm. Op 2^r staan de regels 1-24, op 2^v de regels 25-40. Fol. 3^r is blanco. Fol. 3^v bevat een *Coppe* van een brief aan Daniel Heinsius gedateerd 6° Cal. April 1620.²

DATERING Het gedicht is gedateerd: Proprid. Cal. febr. 1619 (30 januari 1619). Marcus de Vogelaer en Geertruid van Ceulen gingen 10 januari 1619 in ondertrouw. De bruidegom was een neef van Constantijns moeder. Zij was 'cum filliis filliabus' van 3 tot 14 februari voor de bruiloft te Amsterdam.³

NOTEN

¹ Unger 1885, p. 3.

² Deze niet in Huygens' *Briefwisseling* opgenomen brief aan Daniel Heinsius is uitgegeven door G. Kuiper (Kuiper 1987).

³ Vgl. Jorissen 1871, blz. 40, n. 3 en Ungers editie van het *Dagboek* (Unger 1885), p. 3.

VARIANTEN

1 *Ha* "Ten is noch hert, noch lust, begheerte, wil, noch jonst
b [ ] noch sin, [noch lust,] noch [wil, noch jonst,]

2 *Ha* Die mij, Heer Bruijdegom, tot deser tijdt ontbrecken
b [ ] op [ ] uer [ ]

- COMMENTAAR Vijf dagen na gedicht [7] roept Huygens de eerbiedwaardige Amstelstroom te hulp bij zijn poging om van Anna Roemers schriftelijke bewijzen van haar mondelinge lof aan zijn adres te verkrijgen. Anders accepteert men in Den Haag niet dat hem werkelijk een welkom is bereid: 'te Hooff en looft men niet (Dat weet ghij emmers wel) dan datmen tast en siet.' (r. 33-34). Eerdere pogingen bleken 'verloren praet' (r. 55). Anna had 'uijt last' (r. 59) gesproken en wil dus ook alleen in opdracht schrijven. Huygens verzoekt daarop de Amstel aan Anna 'den voorgewenden last' (r. 75) te geven dat ze haar mooie handen moet gebruiken. 'Uit duizenden heeft u haar als woordvoerder ('Tolck' r. 79) gekozen, waarom zou zij ook niet uw secretaris kunnen zijn?', luidt het einde van zijn pleidooi.
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 130-132.
- LITERATUUR Zwaan 1973b (= Zwaan 1974b, p. 64-65).
- TRANSLITTERATIE
41 [in] niet in *H*
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens KA XL^a, 1619, 4^r + 4^v. Een enkel blad papier van 270 x 100 mm. De regels 1 t/m 32 staan op 4^r, op 4^v volgen de regels 1 t/m 80. Het afschrift, met opschrift en onderschrift in Huygens' hand, waarvan Worp in deel IX van de *Gedichten* melding maakt, heb ik niet teruggevonden. In 1900 maakte dit handschrift deel uit van de verzameling M.C.F. van Maanen die in 1900 werd geveild. (Den Haag, W.P. van Stockum & Fils, Veilingcatalogus KB VC 7943, nr. 457).
- DATERING Huygens dateerde dit gedicht: 19 Feb. MDCXIX.
- VARIANTEN
4 *Ha* Zoo uwen ouden rugghe' <w>>beseijlt wordt, niet betreden,
b [ ] wordt beseijlt, [ ]
11 *H* Zoo haest en <w>>hadd' ick niet u crijstallijne stroomen
33 *H* Neen maeckt ons dat niet wijs: te Ho<v>>off en looft men niet
41 *Ha* O schriftelijck bescheet (seijd' ick [in] mijn gemoet)
b [O] vingerbreedt pampier [ ]
45 *Ha* Ten baette gheen gequel, daer was gheen helpen aen;
b [ ]suer sien, [daer]
56 *H* <'T>>Het minnelijxte woordt, d'ootmoedelijckxte beden
60 *H* (Stracx hadd' sij mij het woordt met desen s<t>>lach gebroken)

- 63 H Dit's haer', ja mijnen last die mij belast en prangh<en>>et
- 72 Ha Stopt den mondt aen die ghen' die mij mijn eer benijden:
b [ ] u gunst [ ]
- 73 H Stelt <*u*>U ontsach te werck: geeft u beroemde maecht,
- 77 Ha D'een d'ander is gelijk: haer pen is waert haer tael,
b } D'een d'ander is gelijk: { [ ]
c } Daer is gheen onderscheijts { [ ]
} Tverschil is cleijn off gheen, [ ]

[9] AAN DE SANG-GODDINNEN

COMMENTAAR In haar sonnet *Aen de sang-goddinnen* [9A] vraagt Anna Roemers de Muzen Constantijn Huygens op te dragen haar ten minste 'eens ter maent' te laten weten wat er 'op Helicon al soets en nieuws gebeurt'. Zelf moet zij noodgedwongen afzien van hun gezelschap. De dood van haar moeder¹ heeft haar in plaats van het zoete gekweel der zanggodinnen de 'Huys-sorch'(r. 7) gebracht 'die swaerder weecht als loot'.

In een sonnet op dezelfde rijmwoorden laat Huygens de Muzen antwoorden dat dat niet zal gaan: 'een moeders rijpe doot' is voor een dochter nog geen reden om 'in leechelijck luy te rusten'. Ze willen haar een maand uitstel geven ('termijn' r. 9). Daarna roepen zij haar 'thuys' (d.w.z. op de Helicon). Bovendien is die Constantijn helemaal niet bekend op de Helicon, laat Huygens de Muzen zeggen. Het is dus wel erg onwaarschijnlijk dat hij zou weten wat men daar 'speelt, veelt, springt, singt of neurt' (r. 12). Anna moet zelf komen kijken naar wat er gaande is, want wie 'selden wordt gesien wordt lichtelijck vergeten' (r. 14). Anna is dus een echte dichteres. Zij hoort thuis op de Helicon. Op de achterzijde van het papier noteerde Huygens een citaat uit Vergilius². Met dit citaat lijkt hij ook voor zichzelf het onontkoombare van dat feit in te zien wanneer hij zegt 'et me fecere Poetam Pierides' (ook mij hebben de Muzen dichter gemaakt). Net als jou. Uit het vervolg van het citaat blijkt echter dat Huygens zich niet kan meten met Anna Roemers: 'sunt et mihi carmina: me quoque dicant Vatem pastores' (ook ik maak gedichten; ook mij noemen de herders een dichter) 'sed non ego credulus illis' (maar ik geloof hen niet). Huygens heeft zijn sonnet aan Anna gestuurd met een condoléancebriefje waarvan hij een kopie noteerde op het overgeleverde handschrift³. De dichter verontschuldigt zich voor de woorden van de Muzen:

Me Joff⁴. Dit volckgen singt zoo't gebeckt is. Het is goet zien dat zijluiden in 't geberchte verre boven 't waterpas vande Werelt wonen. 'Tis niet mogelijk dat zij den handel van hier beneden uijt zoo grooten hooghte anders dan in 't vercleijnen connen aensien. Waer uijt ick dan mede ghisse dat spruijt dese importune cleijn-achtinghe van U.E. droevich *verlies* [...].

Het vervolg van dit briefje is een fraai geformuleerd teken van medeleven.

UITGAVEN	Beets 1881, 2e deel p. 34; Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 135; Kaakebeen 1918, p. 95-97 (met annotaties); Van der Heijden, <i>Spectrum</i> 8, p. 18-19 (met annotatie); Van Strien 1996 (met toelichting); Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 94.
LITERATUUR	Smit 1980, p. 73-74; Leerintveld 1989, p. 29-30 en 34 n. 29; Smits-Veldt 1994, p. 40-41; Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 24-26.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	Autograaf Huygens KA XL ^a , 1619, fol. 5 ^r . Een enkel blad, 100 x 315 mm. Bovenaan op dit blad schreef Huygens het 'Sonnet Aan de Sang—Godinnen' van Anna Roemers [tekstdeel 9A]. Daaronder zijn antwoordsonnet: 'De Sang-goddinnen aen Anna Roemers'. Onder dit sonnet noteerde Huygens een 'Copie' van een brief aan Anna Roemers: 'Me Joffre. Dit volckgen singt zoo't gebeckt is'. ⁴ Op fol. 5 ^v schreef Huygens '- - - et me fecere Poetam Pierides: sunt et mihi carmina: me quoque dicant Vatem pastores; sed non ego credulus illis.'
DATERING	Huygens schreef onder zijn antwoordgedicht 'Constanter. 7 Mart. 1619' in lichtere inkt. Deze datering is dus waarschijnlijk later aangebracht. Mogelijk dateerde Huygens het vers, toen hij bezig was met het klaarmaken van de kopij voor de <i>Otia</i> . Hij nam het gedicht uiteindelijk toch niet op.
NOTEN	¹ Aefgen Jansdr. van Delft sinds 1583 gehuwd met Roemer Visscher, werd op 26 februari 1619 in de Oude Kerk begraven. Zie Worp 1976, p. XII en XIX. ² Vergilius, <i>Ecloga</i> IX, vs. 32. ³ De brief is opgenomen in de <i>Briefwisseling</i> VI. <i>Supplement</i> , nummer 2. ⁴ Zie noot 2. ⁵ Zie noot 3.
VARIANTEN	Geen varianten.

[10] AENDE BREDAESCHE CAMER

COMMENTAAR Nu Huygens door Grotius, Heinsius, Anna Roemers Visscher en door Louise de Coligny, Maurits en Frederik Hendrik is geprezen, excuseert hij zich ervoor dat hij pas 'op 't lest' bij 'sVaders Vaderlandt' (r. 34) aankomt. De Bredase rederijderskamer 'Vreuchdendal' vraagt hij in deze rijmbrief hem te willen straffen voor zijn vergrijp haar niet te kennen. Hij bekent schuldig te zijn en biedt aan zijn eigen hand terecht te laten staan (r. 44). Bij wijze van boetedoening laat hij dan zijn eigen hand dit gedicht schrijven. Mocht de kamer liever uit medelijden een 'schuldich schuldenaer' (r. 48) blij willen maken, laat zij dan genade voor recht laten gelden, zodat de misdaad de basis vormt voor meer vriendschap. Ten bewijze van die vriendschap verlangt Huygens van de kamer slechts 'een bladt, een veers, een woordt geschreven' (r. 51).

De factor van de kamer, Dingman Beens heeft aan dit verzoek voldaan. In de bundel *Refereynen en Baladen / Op verscheyden vragen / Ende Regels ende / In dicht Gestelt, By / Dingman Beens / Soeckt Het Hemels / Wy vaten genucht, In bet/ Vreuchdendal / Onder de Lommer van / t'Berkenryss./* vinden wij op fol. 37recto: 'BALADEN Tot Antwoort op de Groete van Constantin Huygens By hem gesonden aen de Kamer Van Vreuchdendal Anno 1619'.¹

Bostoen heeft zich de vraag gesteld waarom Huygens met dit gedicht contact zocht met de hem onbekende rederijderskamer van Breda. Zijns inziens diende de rijmbrief 'op instigatie van Christiaan Huygens' [...] 'om de bestuurders van de oude trouwe vaderstad welwillend te stemmen' en om Constantijn 'in hun aandacht te bevelen. Op een passend moment zouden ook zij wellicht een goed woord kunnen doen' bij prins Maurits, die op 30 mei 1620 door de stad Breda ontvangen zou worden. De kamer van Vreuchdendal, nauw verweven met het stadsbestuur, was actief bij de voorbereidingen voor dit onthaal betrokken.² Deze 'reconstructie van het kader waarbinnen de rijmbrief functioneerde',³ lijkt mij niet juist. Christiaan Huygens had veelvuldig schriftelijk contact met zijn Bredase familieleden en de bestuurders van die stad. Hen zal hij eerder als een trotse vader kennis hebben willen laten maken met de dichter die zijn zoon was. In de beschrijving van zijn jeugd deelt Constantijn zelf mee dat zijn vader 'kenners gaarne mijn prestaties op het gebied van de letteren en de muziek' voorlegde.⁴ Om Maurits te benaderen met het oog op een betrekking voor zijn zoon Constantijn hoefde de secretaris van de Raad van State naar mijn idee helemaal niet via Breda te gaan.

Op grond van de eerste regels van dit gedicht concludeerde Smit dat Huygens 'kosmische beelden voor supreme individualistische dichter-trots heeft gebruikt'. Ook bij Huygens is sprake van 'kosmische zelfvergroting'.⁵ Nu vaststaat dat het tweede woord van regel 2 niet luidt 'hemel', zoals Worp en Smit lezen, maar 'heuvel', moet het perspectief van waaruit de dichter dit vers begint niet in de kosmos maar op de aarde worden gezocht. Van kosmische zelfvergroting is dan ook geen sprake. Huygens overdrijft hier met kennelijk genoeg de bekendheid van zijn dichtwerk over de hele wereld om de tegenstelling met zijn onbekend zijn met de Bredase rederijders scherper te laten uitkomen.

LITERATUUR Smit 1966, p. 101; Smit 1980, p. 74; Bostoen 1981; Bostoen 1987a.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 135-137; Bostoen 1987a, p. 34-37.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens. KA XL^a, 1619, fol. 6^r en 6^v. Een enkel blad papier van 315 x 105 mm. De regels 1-56 staan op fol. 6^r. Op 6^v schreef Huygens de regels 57-60 en de ondertekening en datering.

DATERING Het gedicht is gedateerd: Prid. Id. Mart MDCXIX (= 14 maart 1619).

NOTEN

¹ De bundel maakt nu deel uit van de collectie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden (Universiteitsbibliotheek Leiden, signatuur Ltk. 2137), zie Bostoën 1987a. Zie Bostoën 1981, p. 155 voor de tekst van het antwoordgedicht.

² Bostoën 1987a, p. 29-30.

³ Bostoën 1987a, p. 30.

⁴ Constantijn Huygens, *Mijn jeugd*, p. 99 en p. 103. Brieven van leden van de familie Backx aan Christiaan Huygens bevinden zich in de Koninklijke Bibliotheek, de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam en in het Rijksarchief Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch.

⁵ Smit 1966, p. 100-101.

VARIANTEN

- 5 *Ha* Daer is noch Locht, noch Zee, noch Stadt, noch Vleck,
b [ ] landt noch [Stadt, noch Vleck,]
- 8 *Ha* (Had' hij maer groot, noijt groots, noijt grootste willen wesen,) }
b { (Had' hij maer [ ] }
{ (Och! had hij [ ] }
- 12 *Ha* Heeft meer dan eens bekend dat mijn pen hem behaechde.
b [ ] hem mijn pen [ ]
- 14 *Ha* Heeft mijnen sang gehoort, gepresen en bemint.
b [ ] } sang gehoort, {
{ dicht gesien, [ ] }
- 22 *Ha* Ontrent den wijsen Vorst van 'tgroote Britten-landt.
b { Ontrent {
{ Tot bij [den [ ] }
- 23 *Ha* En wat resteeter meer? 'Twoordt was mij nouw ontvlogen,
b [ ] } resteeter {
{ gebreeckter [ ] }
- 35 *Ha* *a* *Breda*, beminde naem, *Breda* die gaeft het leven
b *β* [ ] } gaeft het {
{ eerst saeght [ ] }
- 36 *Ha* *a* Aen hem dien ick naest Godt van 'tmijne d'eer moet geven,
b *β* { Aen hem dien ick naest Godt van 'tmijne d'eer moet geven, {
{ Die mij door Godes handt het leven heeft gegeven, }
- 40 *Ha* *Hoe met groot, hoe met recht* ter werelt te verkeerren,
b Hoe een bedochten Sin op Maet en Rijm te keeren,
- 41 *Ha* Ist mogelijk Vreuchdendal dat ick U niet en ken,
b [ ] doelijck [ ]
- 46 *H* En straft haer zoo u dunckt <*d*>haer meester weerdich is.

- COMMENTAAR Deze vertaling van psalm 114 is het oudste gedicht in het Nederlands dat Huygens opnam in zijn verzamelbundel *Otia*.
Waarom hij juist deze psalm vertaalde, valt niet met zekerheid te zeggen. Zouden wij mogen aannemen dat Huygens de jonge Republiek impliciet gelijkstelt aan het in deze psalm genoemde Israël?
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 138
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1619, fol. 7. Een enkel blad 175 x 98 mm. Alleen de rectozijde is beschreven.
- H-Ot* Kopijlaag van *H* voor de druk van *Ot*. In lichtere inkt bracht Huygens in de fase van de voorbereiding van de druk van zijn *Otia* correcties en varianten aan.
- Ot* *Otia* 1625, Liber III. L^r, p. 75.
- K1* *Korenbloemen* 1658. 1e Boek, B^r, p. 9.
- K2* *Korenbloemen* 1672. 1e Boek, B^r, p. 9.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 12° Cal. Maij 1619 (= 20 april 1619).
- VARIANTEN
- [*titel*]
- H* Ps. 114.
- Ot* Psal. 114.
- 3 *H* Des vreemden Volckx *verlieten*,
H-Ot [ ] Volcx [ ]
- 4 *H* Godt stelde sich in Juda prijs en eer,
H-Ot God [ ]
- 8 *H* Te ruggewaert, den loopenden Jordaen
H-Ot [ ] de loopende [ ]
K2 [ ] stroomende [ ]
- 9 *Ha* Werdt achter waert gedreven.
b [ ] wederom [ ]
H-Ot [ ] ruggeling [ ]
- 10 *Ha* Daer werdt gesien den rotsteen springen op
b [ ] de [ ]
- 11 *H* Als eenen ram. Daer saghmen bergh en top
H-Ot Gelijck een ramm. [Daer saghmen bergh en] topp
- 13 *H* Hoe quam het Zee dat ghij van stonden aen
K1 Wat wasser zee, [ ]
K2 [ ] wasser,[ ]

14	<i>H</i>	Te rugge vloot, ghij loopenden Jordaen
	<i>H-Ot</i>	[ ] loopende [ ]
	<i>K2</i>	[ ] stroomende[ ]
15	<i>H</i>	Werdt wederom gedreven?
	<i>H-Ot</i>	[ ] ruggeling [ ]
16	<i>H</i>	Wat sachmen U rotsteenen springen op
	<i>H-Ot</i>	[ ] saghmen [ ]
	<i>K1</i>	[ ] u, Rotsteenen,[ ]
17	<i>H</i>	Als eenen ram, Wat hadt ghij bergh en top
	<i>H-Ot</i>	gelijck een [ram,] topp
	<i>K1</i>	[ ] ghij,[ ]
19	<i>H</i>	Voor 't aengesicht des Heeren die daer leeft
	<i>H-Ot</i>	[ ] leeft,
20	<i>H</i>	Godt Israels, die alles doet en geeft
	<i>H-Ot</i>	[ ] geeft,
22	<i>H</i>	Voor 't aengesicht des wonderlijcken Godts
	<i>H-Ot</i>	[ ] Godts,
		{ <i>ondertekening</i> }
	<i>H</i>	Constanter 12 Cal. Majj 1619
	<i>H-Ot</i>	1619
	<i>Ot</i>	MDCXIX
	<i>K1</i>	{ <i>ontbreekt</i> }

[12] WIJ VLODEN AL VERBAEST

COMMENTAAR Deze regels vormen een vertaling van de verzen 212-219 uit het tweede boek van de *Aeneis* van Vergilius: de beschrijving van de strijd die Laocoön met zijn twee zoons voert met twee reuzenslangen. Huygens greep klaarblijkelijk terug naar de bron bij de voorbereiding van gedicht [13]. Zie het commentaar daar.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 139.

OVERLEVERING

H KA XLIII^a, 1619, [1]^r, autograaf Huygens. Aan vier zijden slordig afgescheurd blaadje papier van maximaal 110 x 105 mm (minimaal 100 x 100 mm). Op de versozijde staat [13].

DATERING Huygens dateerde dit gedicht: Cal. Maijs 1619. (= 1 mei 1619).

THEMATISCHE BRON Huygens vertaalde de regels 212-219 uit het tweede boek van de *Aeneis* van Vergilius. Ik geef ze hier weer naar de uitgave door Maurus Servius Honoratus.

DATERING	6 Non. Maj: 1619. (= 2 mei 1619).
THEMATISCHE BRON	Dit gedicht is een parafrase van een op hetzelfde blaadje boven dit gedicht geschreven vierregelig Latijns vers: Cernimus Hesperijs gemina cum prole ruinis Eductum Batauâ LAOCOONTA manu. Quae non Geiniaco debetur gratia caelo? Quod Proavum fuerat, posteritatis erit. (De volgorde van de woorden 'Proavum' en 'fuerat' was eerst omgekeerd. Door er cijfers (2 en 1) boven te plaatsen liet Huygens ze van plaats verwisselen.) A.G.H. Bachrach vertaalde deze vier regels als volgt: 'We behold Laocoon and his two sons rescued from the Western ruins by a Batavian hand. What thanks are not due to the burin of De Gheyn? That which belonged to the Ancestors shall now be Posterity's'. ⁴
NOTEN	¹ Worp <i>Gedichten</i> , p. 139. Zie voor een Engelse vertaling Bachrach, 1962, p. 226, appendix 54. ² Zie Van Regteren Altena 1983, I p. 125-130, Cat. III, 88. ³ Bachrach 1962, p. 112. ⁴ Bachrach 1962, appendix 54, p. 226.
VARIANTEN	Geen varianten.

[14] OP HET DIAMANTSTIFT VAN JOFF^w. ANNA ROEMERS

COMMENTAAR	Huygens heeft Anna Roemers Visscher meermalen als dichteres geprezen (zie gedichten [7] en [8]). In dit sonnet roemt Huygens Anna om haar glasgraveerkunst. ¹ Hij geeft als verklaring voor haar kunstzinnige prestaties het feit dat de 'penne die zij hadd En over 'sroemers ijs soo wonderbaerlick menden' (r. 6-7) een bevroren druppel uit de Hippocrene is. De diamant waarmee zij graveert, is dus volgens Huygens afkomstig uit de Hengstebron. Zij brengt 'dichtertaal' over op glas. ² Mogen wij in dit lovende sonnet aan het adres van Anna Roemers een nieuw, meer verhuld, argument zien in Huygens' pleidooi haar voor de poëzie te behouden?
UITGAVEN	Beets 1881; Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 140; Kaakebeen 1918, p. 97; Van der Heiden, <i>Spectrum</i> 8, 20 (met annotaties); Huygens 1984, p. 17.
OVERLEVERING	<i>H</i> Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1619, fol. 8. Een enkelblad, 315 x 202mm, in twee kolommen beschreven. Bovenaan in de linkerkolom op fol. 8 ^r schreef Huygens dit sonnet. De rest van het blad is beschreven met gedicht [15].

<i>H-Ot</i>	Kopijlaag in <i>H</i> voor de druk in de <i>Otia</i> . Met lichtere inkt en een bredere pen bracht Huygens in deze fase correcties en varianten aan.
<i>Ot</i>	<i>Otia</i> 1625, Lib. VI, (N2 ^r), p. 102.
<i>Ot-e</i>	Errata zoals opgegeven in de <i>Otia</i> .
<i>K1</i>	<i>Korenbloemen</i> 1658, Boek IV, (21 ^v), p. 262.
<i>K2</i>	<i>Korenbloemen</i> 1672, Boek VIII, (302 ^v), p. 476.

DATERING Huygens dateerde *H*: 5 Non. Majj 1619 (= 3 mei 1619).

NOTEN ¹ Zie over haar graveerkunst: Anna Roemers Visscher 1971, p. 9 en p. 24, n. 2 en 3. Smits-Veldt 1994, p. 20 en de literatuuropgave op p. 115; Ritsema van Eck 1995, p. 33-37.
² Aldus de toelichting in Huygens 1984.

VARIANTEN

	[titel]
<i>Ha</i>	SONNET Op't konstich Glas schrijven van ANNA ROEMERS.
b	[ ] den Glas schrijver [ ]
c	[ ] den Diamantpriem [van] Joff ^w . [ ]
<i>H-Ot</i>	Op het Diamantstift van Joff ^w . [ANNA ROEMERS.]
<i>K1</i>	[ ] R. VISSCHER
1	<i>H</i> Ghij die den snellen treck op het gelasen bladt
<i>H-Ot</i>	[ ] blad
2	<i>H</i> Van 'tVischer Meijsgens handt siet slingeren en wenden,
<i>H-Ot</i>	[ ] Meisgens [ ]
<i>Ot</i>	Van't Visscher Meiskens [ ]
3	<i>H</i> En naewlijck mercken cont waer 'tende zal belenden
<i>H-Ot</i>	[ ] <i>qualijck</i> [ ] kont [ ]
<i>Ot</i>	[ ] nu al [ ] belenden,
<i>Ot-e</i>	[ ] nawlick [ ]
<i>K1</i>	[ ] naw'lick [ ]
4	<i>Ha</i> En van zoo vrenden saeck de reden niet en vat
b	[ ] werck [ ]
<i>H-Ot</i>	[ ] vatt,
5	<i>Ha</i> <G>>Hoort watter onder schuijlt, de penne die zij hadt
b	[ ] hadd
6	<i>H</i> En over 'sroemers ijs soo wonderbaerlijck menden
<i>H-Ot</i>	[ ] wonderbaerlick [ ]
8	<i>Ha</i> Was een bevrosen drop van Hippocrenes nat.
<i>H-Ot</i>	[ ] dropp [ ] natt.
9	<i>H</i> Gaet, Vreemdelingh, <i>veracht</i> ons' coude noorder landen,
<i>H-Ot</i>	[ ] koude [ ]

10	<i>Ha</i>	Bij't heete vruchtbaer sant van u <i>versenghde</i> stranden,
	<i>b</i>	[ ] sand [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] uw[ ]
11	<i>H</i>	Beschuldicht onse vorst van weijnich vrucht off gheen:
	<i>H-Ot</i>	Beschuldight onsen[ ] weinich [ ]
14	<i>H</i>	Oijt costelijcker nat, oijt constelijcker steen?
	<i>H-Ot</i>	[ ] kostelicker [ ] konstelicker [ ]
		[datering]
	<i>H</i>	5 ^o Non. Maij. 1619
	<i>H-Ot</i>	1619
	<i>Ot</i>	MDCXIX.
	<i>K1</i>	XIX.
	<i>K2</i>	[ontbreekt]

[15] ALS ICK EMMERS MOET GELOOVEN

COMMENTAAR	In dit gedicht reageert Huygens op een epigram dat Anna Roemers Visscher hem gegraveerd in een glas had gezonden (Zie Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 95). Huygens toont zich niet onder de indruk van Anna's klachten. Al zou haar normale schrijfmateriaal aangetast zijn door het weinige gebruik, dan heeft zij altijd nog het materiaal van haar glasgraveerkunst om mee te schrijven. Haar opdracht voor haar op de Helicon water te halen om de verhoogde inkt weer te laten vloeien, wil hij niet uitvoeren. Die excursie beschrijft hij als voor hem gevaarlijk, tot mislukken gedoemd en overbodig. Anna kan het ook wel zonder zwarte inkt stellen als ze witte lijnen in het glas trekt. Ze moet ophouden meer te wensen dan zij al heeft. ¹
UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 140-142; Beets 1878, p. 45-46, 72-74; Beets 1881.
OVERLEVERING	<i>H</i> Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1619, fol. 8. Een enkel blad in twee kolommen beschreven. Op fol. 8 ^r in de linkerkolom schreef Huygens onder gedicht [14] de regels 1-30, in de rechterkolom de regels 31-80. Op fol. 8 ^v volgt de rest van het gedicht. Na voltooiing dichtte Huygens twee regels die d.m.v. een verwijsteken tussen de 'oude' regels 98 en 99 geplaatst dienden te worden. Door elke kolom is een verticale streep getrokken en boven het vers schreef Huygens, waarschijnlijk in de fase dat hij de druk van de <i>Otia</i> voorbereidde: 'Dit niet te drucken'.
DATERING	Huygens dateerde het gedicht: 5 ^o Id. Maij MDCXIX. (= 11 mei 1619).

NOOT   ¹ Regel 100 'Soeck niet meer dan ghij besit'. Huygens zinspeelt hier op de spreuk waarmee Anna een aantal van haar gedichten ondertekende: 'Genoegh is meer'.

VARIANTEN

- 2   *Ha*   Dat een penne can *verdooven*,
      b   [ ] de [ ]
- 3   *Ha*   Diens gelijcken noijt en wierdt
      b   [ ] gelijcke [ ]
- 26   *Ha*   Off verschroocken off verstijven,
      b   Wil sij schroocken [ ]
- 27   *Ha*   Daer en belght ghij U niet zeer;
      b   Dat *verachtert* [ ]
- 37   *Ha*   Noch en can het al niet helpen
      b   } Noch en can het { [al niet helpen]
       } Maer t' en can noch {
- 43   *Ha*   'Twater comt hem veel te cort,
      b   Water [ ] hij [ ]
      c   'Kweet niet wat hem niet en schort. [= 44]
- 44   *Ha*   'Kweet niet wat hem niet en schort.
      b   [Water comt hij veel te cort,] [= 43]
- 49   *Ha*   Als off ghij mij w<e>>aerdich kenden
- 57   *Ha*   Sonder nacht off dach te rusten
      b   Heele daghen sonder [rusten]
- 60   *Ha*   Haren Meester en noch meer.
      b   [ ] hooft en eer,
- 81   *Ha*   'Kheb wel somtijdts hooren seggen
      b   [ ] mij [ ] laten [ ]
- 86   *Ha*   Die mij lichtelijck het singen
      b   Daer ick [ ]
- [De regels 99 en 100 voegde Huygens, waarschijnlijk onmiddellijk na 'voltooiing' toe in de marge. Hij herstelde aldus een verstoring in de regelmatige afwisseling van vrouwelijke en mannelijke rijmen.]

[16]   SYMBOLUM APOSTOLORUM

COMMENTAAR   Bij deze parafrase van de christelijke geloofsbelijdenis noteerde Huygens in de marge van zijn handschrift de twaalf artikelen. Ik heb niet kunnen vaststellen dat hij zich hiervoor baseerde op een specifieke tekstuitgave. Meer waarschijnlijk is dat de dichter de artikelen uit het hoofd noteerde.¹

Jorissen veronderstelt dat Huygens deze geloofsbelijdenis schreef bij gelegenheid van zijn eigen belijdenis d.w.z. bij zijn officiële ‘opneming als lidmaat in de Hervormde kerk.’² Een aantrekkelijke gedachte die echter niet met archiefstukken te bewijzen is. Mogelijk heeft Constantijn Huygens zich juist in deze tijd van binnenlandse godsdiensttwisten, beslecht op de Synode van Dordrecht, rekenschap willen geven van zijn eigen geloofsopvattingen.³ Huygens’ Leidse vriend Cesare Callandrini, die na zijn studie theologie predikant was geworden te Londen, deelt per brief van 17 juli 1619 mee dat hij blij is met het gedicht. Huygens moet het hem snel na de voltooiing op 17 juni, hebben gezonden.⁴

Deze parafrase is het eerste Nederlandse gedicht dat er van Constantijn Huygens wordt gedrukt. Zonder de naam van de auteur is het in 1619 bij Aert Meuris te ’s-Gravenhage verschenen.

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 143-147.
- LITERATUUR   Smit 1980, p. 70-71; Zwaan 1984b, p. 216; Strengholt 1981b, p. 181-182; Blom 1996, p. 108-109.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens KA XL^a, 1619, fol. 9 en 10. Een katern van een dubbelblad van 310 x 196 mm. Op fol. 9^r schreef Huygens de regels 1-36, op fol. 9^v de regels 37-72 en op fol. 10^r 73-108. In de binnenmarge naast de laatste strofe berekende Huygens het aantal versregels door eerst het aantal strofen op een bladzijde (9) te vermenigvuldigen met het aantal regels per strofe (4) en dit produkt (36) met aantal bladzijden te vermenigvuldigen (36 x 3 = 108). Fol. 10^v is blanco.
- D1*   De eerste druk: *Verclaringh Vande XII. Artijckelen des CHRISTELICKEN GELOOFS*. [vignet] In ’sGraven-Hage. By Aerdt Meuris, Boeckvercooper, inde Pape-straet, inden Bybel. Anno M.DC.XIX. (ex. Museum van het Boek/Meermanno Westreenianum, Den Haag, 143 L 28)
- D2*   De tweede druk: *Verclaringh Vande XII. Artijckelen des CHRISTELIICKEN GELOOFS*. [in typografisch ornamentale rand: CONSTANTER] In ’sGraven-Hage. By Aerdt Meuris, Boeckvercooper, inde Pape-straet, inden Bybel. Anno M.DC.XIX. (ex Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, KA L^a)
- D2-Ot*   Eigenhandige varianten en correcties in het exemplaar KA L^a van *D2*. Kopij voor de *Otia*. Zie facsimile in deze uitgave p. 769-778.
- Ot*   *Otia*. 1625. ‘Lib. III. BIBEL-STOFF.’ ([K4]^v-[L4]), p. 76-81.
- K1*   *Koren-bloemen* 1658. ‘I. Boeck, Bibelstoff’. (B^v-[B4]^v), p. 10-15.
- K2*   *Koren-bloemen* 1672. ‘I. Boeck. Bibel-stof en Gods-dienst.’ (B-B3^r), p. 9-14.
- DATERING   Huygens dateerde *H*: 17° Junij 1619

NOTEN

¹ Vergelijk Bakhuizen van den Brink 1976.

² Jorissen 1871, p. 44-45.

³ Dit gedicht van Huygens sluit, met het volgende [17], in 'thematiek en vormgeving nauw aan bij datgene wat Grotius op dit moment schrijft' constateert Frans Blom (Blom 1996, p. 108). De Groot schreef tijdens zijn gevangenschap op Loevestein (1618-1621) ook religieuze poëzie in het Nederlands. Hugo de Groot's *Bewijs van den waren godsdienst*, waarvan een 'manuscript version' uit 1619 wordt bewaard in de bibliotheek van het Haagse Vredespaleis (*Grotius collection*, nr. 120) verscheen in 1622 in druk (Nellen 1987, p. 134, n. 5). Huygens, die toen in Engeland verbleef, werd door zijn broer Maurits van het verschijnen ervan op de hoogte gebracht in een brief van 30 mei 1622 (De Haas 1929, No. 11, 'Grotius a mis en lumière un poème: Bewijs van den waeren Godsdienst: bien long, je vous enveroyray par la première occasion et moins coustable'). Constantijn verzocht per brief d.d. 8 juni 1622 hem een exemplaar op te sturen. (*Briefwisseling*, nr. 155 met correctie door Nellen 1987, p. 134, n. 5).

⁴ Worp *Briefwisseling*, nr. 66.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	<i>Symbolum Apostolorum</i> , Paraphrasticè.
	<i>D1</i>	Verclaringh Vande XII. Artijckelen des CHRISTELICKEN GELOOFS.
	<i>D2-Ot</i>	SCHRIFTMAETIGH VERLENGH der <xij> Artijckelen onses Geloofs.
	<i>K1</i>	SCHRIFT-MATIGE UYTBREIDINGH DER ARTYCKELEN ONSES GELOOFS.
1	<i>H</i>	Ick stelle mijn gelooff in eenen Godt almachtich
	<i>D1</i>	[ ] almachtich,
	<i>D2-Ot</i>	[ ] God, [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] Geloov'[ ]
2	<i>H</i>	Van altijd, Voor altijd, alleen in alles crachtich,
	<i>D1</i>	[ ] alleen,[ ] crachtich;
3	<i>H</i>	Die alles wat daer is, Die alles wat daer leeft
	<i>D1</i>	[ ] leeft,
	<i>D2-Ot</i>	[ ] om hoogh, om laegh, en is en leeft,
	<i>K2</i>	[ ] is, leeft en sweeft,
4	<i>H</i>	Aerdt, Hemel, Mensch en Beest uijt niet geschapen heeft.
	<i>D1</i>	Aerd', [ ] Mensch,[ ]
	<i>D2</i>	Aerd, [ ]
	<i>D2-Ot</i>	[ ] heeft,
	<i>K2</i>	[ ] heeft;
5	<i>H</i>	Dien d'oirsaeck van al 'tgheen ter Werelt wordt bedreven
	<i>D1</i>	[ ] 'topsicht [ ] bedreven,
	<i>Ot</i>	[ ] 'tgen' [ ]

- 18 *H* Ons Priester, ons Propheet, ons Coninck, en ons Broeder,
D2-Ot Ons'[ ] ons'[ ] ons'[ ] ons'[ ]
- 19 *H* Den Christus lang beloofd, den Jesus langh *verwacht*
D1 [ ] verwacht,
- 20 *Ha* Den Hoecksteen Israels *verstooten* en *veracht*.
b [ ] van 'tmeerendeel [ ]
D1 [ ] Israels, van t'meerendeel* [ ]
D2 [ ] veracht:
D2-Ot [ ] Israels van 't [ ] veracht;
- 21 *H* Tvoorseijde Vrouwen saet, De Wijsheijt vanden Vader,
D1 *Tvoorsejde[ ]
Ot [ ] Vrouwen-Zaet,[ ]
- 22 *H* Den Mensch gewordden Godt, den Godt en mensch te gader.
D1 [ ] Mensch-gewordden [ ] gader;
K1 [ ] gader,
[artikel 3]
H Die ontfangen is vanden Heijligen Geest, geboren uijt de Maghet Maria.
K1 [ ] Maegd [ ]
- 25 *H* Die uijt den Gheest ontfanen, die uijt een Maecht geboren
D1 [ ] van [ ] geboren,
K1 Die,[ ] die,[ ] een'[ ]
- 26 *H* <*T*>>Het ghene hij hadd' gemaect niet wilde zien *verloren*,
D1 [ ] gheen [ ] verloren;
D2 [ ] gheen'[ ]
- 27 *H* Die sonder Moeder, Godt, Die zonder Vader, Mensch
D1 Die,[ ] die [ ]
D2 Die [ ] Mensch,
D2-Ot Die,[ ] die, [ ]
K1 [ ] die [ ]
K2 [ ] die, [ ]
- 28 *H* Vervulde 'smoeders buijcke, voldede 'sVaders wensch.
D1 [ ] buyck, [ ]
D2 [ ] s'Vaders*[ ]
D2-Ot [ ] 's Vaders[ ]
K1 [ ] voldede, Vaders [ ]
K2 [ ] voldede's Vaders [ ]
[artikel 4]
H Die geleden heeft onder Pontio Pilato. is gecruijst
gestorven ende begraven, nedergevaren ter Hellen.
D1 [ ] Pilato, [ ] gecruyst,
ghestorven, [ ]

- 29 *Ha* *a* Die om ons Vande Sond' van Adams hoff t'ontladen
b *β* Die om ons voor te gaen in 'tstrijden tegen 'tlijden
D1 Die,[ ] 'tlijden,
- 30 *Ha* *a* Met een geveijnsden kus inden hoff werd *veraden*:
b *β* Heeft vande wiegh in 'tgraff in't lijden willen strijden:
D1 [ ] strijden;
- 31 *H* Die om ons vanden bandt der Duijvelen t'ontslaen
D1 Die,[ ] 'tontslaen,
D2-Ot [ ] t'ontslaen,
- 32 *H* Als Moordenaer als Dieff in banden wilde gaen.
D1 [ ] Moordenaer,[ ] Dieff,[ ]
D2-Ot Gelyck voor dieven-schul<t>>d[ ]
- 33 *H* Die om alleen te zijn den grondt van ons herleven
D1 Die,[ ] her-leven,
D2-Ot [ ] de [ ] ons'[ ]
K1 [ ] ons herleven,
- 34 *H* Van alle sijn gevolgh in 't banghste wierdt begheven:
D1 [ ] begheven;
D2-Ot Van 't trouwste sijns gevolghs [in]
- 35 *Ha* *a* Die om de eerste Zond' in eenen tuijn begaen,
b *β* [ ] hoff [ ]
D1 Die,[ ] Hoff[ ]
D2-Ot [ ] d'eersten[ ]
- 36 *Ha* *a* Wierdt met een valschen kus in een tuijn *verraen*.
b *β* [ ] eenen hoff[ ]
D1 [ ] verraen.
D2-Ota Wierd [ ]
b Wierd laest met eenen kuss [ ]
K1 [ ] verra'en.
K2 [ ] laest[ ]
- 37 *Ha* Die om ons van 'tgericht sijns Vaders te verschoonen
b [ ] voor[ ]
D1 Die,[ ] t'Ghericht*[ ] verschoonen,
D2 [ ] t'Ghericht [ ]
D2-Ot [ ] t'Gherecht Sijns[ ]
- 38 *H* Voor 'swerelts Rechterstoel sich selven ginck *verthoonen*,
D1 [ ] s'werelts Rechter-stoel[ ] verthoonen;
D2-Ota [ ] 'sWerelts [ ] Sich[ ] ginch[ ]
b [ ] Menschen Rechterstoel sich Mensche [ ] verthoonen.
K1 [ ] verthoonen:

- 39 *Ha* Die *voor ons' schult ter xxxxxxxxxxx wilde* gaen,
b [ ] } *schult ter xxxxxxxxxxx* { [ ]
           } *xxxxx xxxxx* {
c [ ] als een lam ter banck stilswijgens is gegaen,
D1 Die,[ ] stil-swijghens [ ]
- 40 *Ha* Doe selff den rechter seijd', Wat <d> heeft den Man gedaen?
b [ ] sprack, [ ] misdaen?
D1 [ ] Rechter sprack: Wat [ ]
D2-Ot [ ] de [ ] de [ ]
- 41 *H* Die om ons voor te doen de Cruijcingh onser Leden
D1 Die,[ ] Leden,
D2-Ota [ ] Kruycingh [ ]
b [ ] het kruysen [ ]
- 42 *H* Des Cruijs' vervloecte straff gewilligh heeft geleden.
D1 [ ] Cruys [ ] gheleden;
D2-Ot [ ] Kruys [ ]
K1 [ ] Kruys [ ]
K2 [ ] Kruys [ ]
- 43 *H* Die voor het soete sap van een *verboden* Vrucht
D1 Die,[ ]
Ot Die [ ]
K1 [ ] een' [ ]
K2 Die,[ ]
- 44 *H* Een aengeboden gal *verdrietich* heeft besucht.
K1 Een' [ ]
- 45 *Ha* Die ons om d'oude mensch steeds aff te leeren sterven
b [ ] om ons [ ]
D1 Die,[ ] sterven,
D2-Ot [ ] d'ouden [ ]
- 46 *H* Voor sijn dierbaere doot het leven heeft doen erven:
D1 Door [ ] erven;
D2-Ot [ ] Sijne diere [ ]
- 47 *H* α Die om der sonden vleck sijn's Volcx te wasschen aff
D1 Die,[ ] sijns [ ] aff,
D2-Ota [ ] Sijns [ ]
b β Die om te suiijveren ons' aller roode <Wond>Sond,
Ot Die,[ ]
- 48 *H* α Uijt sijn doorsteken zijd' bloet ende water gaff.
D1 Wt [ ]
D2-Ot β <W>Uijt sijn' geboorde heup beij' Bloed en Water sond'.
Ot Wt [ ]
K2 Uyt [ ]

- 49 *H* Die om de Sabbath rust sijns <v>>Vader naer te comen,
D1 Die,[ ] Sabbath-rust [ ] Vaders [ ]
- 50 *H* Drij daghen in het graff tot rusten heeft genomen:
D1 [ ] ghenomen;
D2-Ot [ ] Sijn[ ]
- 51 *Ha* *a* Die de vrees, die den schrick van alle datter leeft
b [ ] d'algemeene [ ] [→ 55]
c *β* Die om ons rekeningh in als te zien betaelt [← 55]
D1 Die,[ ] ons'[ ] betaelt,
- 52 *Ha* *a* Doot, Duijvel, Hell, *veracht*, *verplet* *verwonnen* heeft. [→ 56]
b *β* [In 'tuijterste gevaer der Hellen is gedaelt.] [← 56]
[artikel 5]
H Ten derden daghe wederom opgestaen *vanden* Dooden.
D1 [ ] weder [ ]
- 53 *Ha* Die om den slaep des Doots ons niet te leeren vreesen
b [ ] ons voor den Doot te leeren niet te [ ]
D1 Die,[ ] vreesen,
- 54 *H* Is uijt der aerden schoot den derden Dagh verresen.
D1 [ ] ten [ ]
- 55 *Ha* *a* Die om ons rekeningh in als te zien betaelt [→ 51]
b *β* Die d'algemeene schrick van alle datter leeft [← 51]
D1 [ ] leeft,
D2-Ot [ ] d'algemeenen [ ]
K1 [ ] alles[ ]
K2 Die,[ ]
- 56 *Ha* In 'tuijterste gevaer der Hellen is gedaelt. [→ 52]
b Doot, Duijvel, Hell, *veracht*, *verplet* *verwonnen* heeft. [← 52]
D1 [ ] verplet, [ ]
D2 [ ] veracht [ ]
Ot [ ] veracht,[ ]
[artikel 6]
H Opgevaren ten Hemel sidt ter rechterhandt Godts des almachtighen Vaders
D1 Opghevaren [ten] Hemel, sidt [ter] rechter-handt [Godts des almachtighen Vaders].
K1 Opgevaren [ten Hemel,] sit [ter] rechter hand Gods [des] almachtigen [Vaders.]
- 57 *H* Die om des Hemels wegh den sijnen te bereijden
D1 Die,[ ] bereyden,
- 58 *H* In lichaem e<t>>n in Ziel ten Hemel is *verscheijden*
D1 [ ] verscheyden,
D2 [ ] verscheyden
Ot [ ] verscheiden.
K2 [ ] verscheiden;

- 59 *H* Ten Hemel opgevoert, daer den *verheven* standt
D2-Ot Ter hoogden [ ] de [ ]
- 60 *H* Sijns heerlijkheijts beduijt des Vaders rechter handt.
D1 Sijn's [ ] rechter-handt.
K1 [ ] rechter hand.
- 61 *H* Van daer Hij, als een Prins die naer 'tgeluckigh strijden
D1 [ ] Hy ([ ] Prins,[ ] strijden,
D2-Ot [ ] Vorst, die[ ]
- 62 *H* Met giften aller handt den Volcke doet *verblijden*,
D1 [ ] allerhandt [ ] verblijden)
- 63 *H* Dien hij van ewicheijt voor Sijne heeft gekendt
D1 Die [ ] ghekendt,
- 64 *H* Sijn gaven dagelijcx genadich over sendt.
D2-Ot Sijn'[ ]
- [artikel 7]
- H* Van daer hij comen zal om te oordeelen de levende *ende* de dooden.
D1 [ ] en de doode.
- 65 *H* Van daer hij opden Dagh die niemant zal ontloopen,
D1 [ ] Hy,[ ]
Ot [ ] dien[ ]
- 66 *Ha* Daer voor den boosen beeft, Godts kinderen naer hoopen,
b [ ] vreest,[ ]
[ ] de boose [ ]
- 67 *H* En beijd' te wachten staet, van al dit groote All
D1 [ ] Al,
- 68 *Ha* Van levendigh' en dood' als Rechter <sitten>comen zal.
D2-Ot [ ] Hoog-Rechter komen sal.
- 69 *Ha* Als Hemel Hel en aerdt sal sitteren en beven,
b [ ] Water, locht[ ]
D1 [ ] Aerd'[ ]
D2-Ot [ ] grouwelen [ ]
- 70 *H* Als beijde Zon en Maen haer clærheijt zal begeven,
K1 [ ] haer'[ ]
K2 [ ] Maen,[ ]
- 72 *H* Des levendighen Godts Voorboden zullen zijn.
D1 [ ] voor-boden [ ]
D2-Ot [ ] sijn:
Ot [ ] zijn;

- 73 *H* Als een <H<<verscheijden Handt het caff van 'tcoorn zal scheijden
D₁ [ ]] scheyden.
D₂ [ ]] scheyden,
D₂-Ot [ ]] verscheyden hand 'tkaff sal van't koren [scheyden,]
K₁ [ ] een' [ ]]
- 74 *H* Als een verscheijden stem 'tschaep vanden bock zal leijden,
D₁ [ ]] leyden:
K₁ [ ] een' [ ]]
- 75 *H* Comt mijn *vercoren* Volck, besit w's Vaders erff,
D₁ [ ]] uws [ ]] erff:
- 76 *H* Gaet heen *vervloecten* hoop in 't eewighe verderff.
D₁ [ ]] t'eewighe* [ ]]
D₂ [ ]] 'teewighe [ ]]
D₂-Ot [ ]] uyt [ ]]
K₁ [ ]] uyt, [ ]] hoop,[ ]]
- 77 *H* Ick stelle mijn gelooff in 'sGheestes Heiligh wesen
D₁ [ ]] heyligh' wesen,
- 78 *Ha* Met-Wijs, met-onbepaelt, met-eewigh, met-gepresen,
b Met-Godt,[ ]]
- 79 *Ha* Des Zoons, des Vaders Gheest, en ijeder een ghemeen,
b [ ]] } en ijeder een } [ ]]
D₁ [ ]] } Zoon, Vader, beijd' } [ ]]
[ ]] } Soon, Vader, beyd' [ ]]
- 80 *H* De derde *vande* drij, met Zoon en Vader een.
D₂ [ ]] een:
- 81 *H* Den Gheest die in 'tverdriet ons' Ziele doet *verblijden*,
D₁ [ ]] ons [ ]]
D₂-Ot [ ]] ons' [ ]]
Ot [ ]] Geest, [ ]]
- 82 *Ha* Den Gheest die ons *vertroost* in des Zoons heijligh lijden,
b [ ]] in's salighmaeckers [ ]]
D₁ [ ]] Gheest,[ ]]
- 83 *Ha* Den Gheest die in ons woont, in ons roert in ons leeft,
b [ ]] werckt [ ]]
D₁ [ ]] werckt,[ ]]
- 84 *H* Den Gheest die ons herbaert en nieuwe hertten geeft.
D₁ [ ]] herbaert,[ ]]
- [artikel 9]
H Ick geloove een heijlige algemeene <kercke> Christelijcke kercke. De
gemeenschap der Heyligen.
D₁ [Ick] gheloove [een] heylighe alghemeyne Christelicke kercke; de Ghemeenschap
[der] Heylighen.

- 85 *H* Ick stelle mijn gelooff in eenen Hoop *vercoren*,
D1 [ ] houde en Gheloov', een Cudde uytvercoren,
D2 [ ] uytveroren*,
D2-Ot [ ] met geloov<v>>f een Kudd' voor uytverkoren,
Ot [ ] Geloov' [ ]
K1 [ ] houd' en ick geloov' een' Kudd' voor-uytverkoren,
K2 [ ] een [ ]
- 86 *H* Een Bruijt den Bruijdegom voor eewich toe te hooren,
D1 [ ] Bruydt,[ ]
K1 Een' [ ]
- 87 *H* Een algemeene kerck, de werelt door *verspreijt*
D1 [ ] verspreydt,
K1 Een'[ ]
- 88 *H* Zoo verr' sich Oost en West der Hemelen *verbreijt*.
D2-Ot Soo wijd als Oost en West, en 'teen van 'tander leijt.
- 89 *H* Veel leden van een hoofd, veel kindren van een <v>>Vader,
D2-Ot [ ] een' [ ]
K1 Veel'[ ] veel' kind'ren[ ]
- 90 *H* Verscheijden en *verdeelt*, en evenwel te gader,
D1 [ ] gader;
- 91 *Ha* Te gader inden geest en Christen' heijlicheijt,
b Te gader in gelooff en waerheijts eenicheijt, [= 92]
D2-Ot [ ] Gheloo*v* [ ]
K1 [ ] geloof [ ]
- 92 *Ha* Te gader in gelooff en waerheijts eenicheijt.
b Te gader inden geest en Christen' heijlicheijt. [= 91]
D1 [ ] Gheest,[ ] Christen [ ]
- 93 *H* Ick stelle mijn gelooff in 't Goddelijck erbarmen
D1 [ ] houde en gheloov' het [ ] erbarmen,
D2-Ot [ ] kenne met geloov' [ ]
K1 [ ] houd' en ick geloov'[ ]
- 94 *H* Daer door den Vader ons ontfanghet in sijn armen
D1 [ ] armen,
D2 [ ] sijn'[ ]
D2-Ot [ ] de [ ]
- 95 *H* En' ons der Sonden schult *genadelijck vergeeft*
D1 En [ ] vergheeft.
D2 [ ] vergheeft,
[artikel 11]
H Opstandighe deses vleesch.
D1 Opstandingh [ ] vleesch.
D2-Ot [ ] vleesch.

- 97 *H* Ick stelle mijn gelooff in 't opstaen deser leden,
D1 [ ] houde en gheloov' het [ ] Leden,
D2-Ot [ ] wachte met geloov' [ ]
K1 [ ] wacht en ick geloov'[ ]
- 98 *H* 'Tverrijsen deses Vleeschs, naer dat het hier beneden
D1 [ ] Vleesch, [ ]
D2 Tverrijsen [ ]
D2-Ot [ ] Vleeschs, [ ]
Ot 'tVerrijsen [ ]
- 99 *H* Des Heeren grooten Dach zal hebben in gewacht,
D1 [ ] inghewacht,
- 100 *Ha* En weder ziel en lijff te samen zijn gebracht.
b [ ] met[ ]
c [ ] met sijn ziel [ ]
D2-Ot [ ] sijn'[ ]
- 101 *H* Ick stelle mijn gelooff in een onsterfflijck leven
D1 [ ] houde en gheloov' een onvergancklijck Leven,
D2-Ot [ ] hope met gheloov [ ]
Ot [ ] geloov' [ ]
K1 [ ] hop' en ick[ ] onverganck'lick [ ]
K2 [ ] hoop' [ ]
- 102 *Ha* Een vreucht een heerlicheijt ten hoochsten top *verheven*,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{vreucht} \\ \text{eer} \end{array} \right\}$ [ ]
c [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{vreucht} \\ \text{rust} \end{array} \right\}$ [ ]
D1 [ ] rust, [ ]
D2-Ot [ ] topp[ ]
K1 Een' [ ] een'[ ] top [ ]
- 103 *H* Een onbepaelde vreucht, een eewich lichten dach
D1 [ ] Dach,
D2-Ot [ ] een'[ ]
K1 Een'[ ]
- 104 *H* Die oore noijt en hoord', die ooghe noijt en sach.
D2 [ ] hoord' [ ]
D2-Ot [ ] en [ ] sagh,
K1 [ ] sagh;
- 105 *H* Voor sieckte, voor *verdriet*, voor swaricheijt, voor plaghen
D1 [ ] plaghen,
D2-Ota [ ] qualen [ ]
b [ ] honich-raed voll galls, voor Werel<t>>d-Vreuchd voll plagen,

106	<i>H</i>	<En>>Een welvaert sonder endt, een stadich welbehagen;
	<i>D1</i>	[ ] wel behaghen.
	<i>D2</i>	[ ] welbehaghen.
	<i>Ot</i>	[ ] wel-vaert[ ] well-behagen.
	<i>K1</i>	Een'[ ]
107	<i>H</i>	Dit ghunne en' gheve ons en alle die hem vreest
	<i>D1</i>	[ ] gunn' en [ ] ons,[ ] vreest,
	<i>D2-Ot</i>	[ ] mij,[ ]
108	<i>H</i>	Dien prijs en eere zij Godt, Vader, Zoon en Gheest.
	<i>D1</i>	[ ] Godt Vader, [ ]
	<i>D2-Ot</i>	[ ] lof ter eewen[ ]
		[onderschrift en datering]
	<i>H</i>	17 ^o Junij 1619 Constanter.
	<i>D1</i>	CONSTANTER
	<i>D2</i>	[ontbreekt]
	<i>D2-Ot</i>	MDCXIX
	<i>Ot</i>	MDCXIX.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

[17] CHRISTELIJCKE BEDENCKINGEN

COMMENTAAR Vrij spoedig na zijn parafraze van de twaalf artikelen des geloofs voltooit Huygens zijn *CHRISTELYCKE BEDENCKINGEN over de THIEN GEBODEN DES HEEREN. tot Vervolgh op voorgaende Verclaring vande xij. articulen des Christelycken geloofs*. Beide dichterlijke bewerkingen verschenen nog in 1619 in een gezamenlijke druk 'In 's Graven-Hage. By Aerdt Meuris'. Ook deze editie is anoniem. Wel vermeldt het titelblad in een rechthoekige lijst Huygens' naamspreuk Constanter. Aan het slot van de uitgave is een acrostichon opgenomen op dezelfde spreuk. De inhoud van dit Latijnse gedicht sluit aan op het acrostichon. De Kruyter stelt: 'the idea of constancy is, in connexion with God's law, central to the contents, so that the ingenious form completely matches the meaningful contents.'¹ Aan Jacob Cats zond Huygens zijn *Bedenckingen* ter beoordeling toe 'eer se noch onder de werelt verstroyt werden ende in onwetende berispers handen geraecken'. Huygens is voorzichtig: 'Mogelyck wat V.E. daerin zoude mogen vinden, daeromme sy voorsichtelycker verdruckt dan ruchtbaer gemaect mochten worden.'² Huygens zond zijn bundeltje gedichten met een begeleidende brief ook toe aan Daniel Heinsius en Petrus Scriverius.³ Ook Johannes Wtenbogaert ontving een exemplaar.⁴ Cesare Calandrini zorgde voor verspreiding in Engeland. Hij schrijft dat hij de *Christelijcke Bedenckingen* 'verheven' (Worps vertaling van het Italiaans) vindt en is onder de indruk van Huygens' theologische kennis.⁵

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 147-161.
- LITERATUUR   Brom 1928; Smit 1980, p. 70-71; Strengholt 1981b, p. 181-182; Zwaan 1984b; Blom 1996, p. 108-109.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens, KA XL³, 1619, fol. 11^r-18^v. Twee katernen van twee dubbelbladen. Het eerste katern (fol. 11-14) meet 200 x 155 mm; het tweede (fol. 15-18) 195 x 155 mm. Op fol. 18^v noteerde Huygens 'Deo Gloria' en daaronder de titel.
- In de tekst bracht Huygens in een later stadium wijzigingen aan. Hierna telde hij op fol. 18^v het aantal verzen per bladzijden op tot een totaal van 'vers 402'. Huygens telde van achteren naar voren: 28 (fol. 18^r), 26 (fol. 17^v), 26 (fol. 17^r), 28 (fol. 16^v), 28 (fol. 16^r), 28 (fol. 15^v), 26 (fol. 15^r), 28 (fol. 14^v), 28 (fol. 14^r), 22 (fol. 13^v), 28 (fol. 13^r), 28 (fol. 12^v), 28 (fol. 12^r), 26 (fol. 11^v), 26 (fol. 11^r). De aanduiding 'vers 402' onder de totaalstreep is met de beginhaal over de lus van de D van 'Deo Gloria' heengeschreven. Huygens wenste waarschijnlijk, na voltooiing van *H*, een totaaloverzicht voor een afschrift dat als kopij voor *D* gediend heeft maar niet bewaard is gebleven. Naast de optelling schreef Huygens op 12 september 1619 ('Prid. Id. 7. MDCXIX') het Latijnse gedicht 'Credite Terrarum claudae moderamina leges'. De eerste letters van de versregels vormen samen het woord CONSTANTER. Dit gedicht is deel blijven uitmaken van de overlevering van de 'Christelijke bedenkinghen'.
- D*   *Christelijke bedenkinghen Over De THIEN GEBODEN Des Heren. Tot vervolgh op voorgaende VERCLAERINGHE Vande XII Artijckelen Des Christelijcken Gheboofs.* [...] In 's Graven-Hage. By Aerdt Meuris, Boeckvercooper, inde Pape-stract, inden Bybel. Anno M.DC.XIX (ex. KB pamflet 2998).
- D-Ot*   In een exemplaar van *D* bracht Huygens t.b.v. de druk in de *Otia* correcties en varianten aan. Deze kopij is bewaard gebleven (KA L^b). Een facsimile ervan is aan deze uitgave toegevoegd. (zie p. 779-796).
- Ot*   *Otia* 1625. 'Lib. III. Bibel-stoff.' ([L4]^v-[N4]^v), p. 82-98.
- Ot-e*   'Errata' achter in *Ot* opgenomen.
- K1*   *Koren-bloemen* 1658. '1. Boeck. Bibel-stof.' ([B4]^v-[D4]^v), p. 16-32.
- K2*   *Koren-bloemen* 1672. '1. Boeck. Bibel-stof en Gods-dienst.' (B3^v-D2), p. 14-27.
- DATERING   Huygens dateerde *H*: 4° Cal. September 1619 (= 29 augustus 1619).
- NOTEN
- ¹ De Kruyter 1971b, p. 47 [=123].
- ² Worp, *Briefwisseling*, nummer 71.
- ³ Worp, *Briefwisseling*, nummer 69. Worp meldt alleen Heinsius. In het handschrift (KA XLIV, no. 32) staat ook de naam van Petrus Scriverius als begunstigde genoemd in een marginale aantekening.

⁴ Worp, *Briefwisseling*, nummer 70. Jacob Smit (1980) ziet hierin een argument voor zijn stelling dat Huygens remonstrantse sympathieën koestert. Zwaan (1984b, p. 219-220) bestrijdt diens zienswijze, stelt dat Smit Huygens' Franse brief aan Wtenbogaert verkeerd interpreteert en levert er een complete vertaling van. Ook Strengholt (1981b, p. 182) is het niet met Smit eens en wijst op het feit dat Wtenbogaert 'vanouds tot de kring der bekenden van de familie Huygens had behoord.'

⁵ Worp, *Briefwisseling*, nummer 72.

VARIANTEN Hieronder volgt eerst een opgave van de varianten in de tekst van het gedicht. Daarna komen de varianten in de marginalia en de tussenteksten aan de orde.

1	<i>H</i> Wel op mijn Ziele dan, die de barmherticheijt <i>D</i> [ ] op, [ ] Ziele, [ ] bermherticheyt <i>D-Ot</i> [ ] dan logge Ziel, [ ] <i>Ot</i> [ ] barmherticheid <i>Kr</i> [ ] dan, [ ]	
2	<i>H</i> Des goedertieren Godts onweerdich hebt <i>verbreijt</i> , <i>D-Ot</i> [ ] altijd-goeden [ ] onwaerdigh [ ] <i>Ot</i> [ ] altijd goeden [ ] <i>Kr</i> [ ] altijd-goeden [ ]	
3	<i>H</i> Onweerdich ondersocht de wonderlijcke daden <i>D-Ot</i> Min waerdigh [ondersocht] het wonder'<w>>Woord en [daden] <i>Ot</i> [ ] wonder-Woord [ ]	
4	<i>H</i> Van die U Cruijs op hem onweerdich heeft geladen, <i>D</i> [ ] gheladen; <i>D-Ot</i> [ ] minst waerdigh [heeft] <i>Kr</i> [ ] uw [ ] geladen:	
5	<i>H</i> Keert weder in U selfs, en laet u' dancbaerheijt <i>D</i> [ ] u [ ] <i>Kr</i> [ ] uw' [ ]	
6	<i>H</i> Den <*w*>Wederom-slach zijn van 'sHeeren goedicheijt. <i>D</i> De [ ] <i>D-Ot</i> [ ] Sijne [ ]	
7	<i>H</i> Het schoone woordt is windt, die niemandt can ontbreken <i>D</i> [ ] ontbreken, <i>D-Ot</i> 'Twel seggen is een wind, [die] weinigh' [ ]	
8	<i>H</i> Het Christelijcke hert moet door de Wercken spreken, <i>D</i> [ ] spreken: <i>D-Ot</i> [ ] wel-doen [ ] <i>Ot</i> [ ] het well-doen [ ]	

- 22 *H* Daer wordt te recht gevoert den naem van Christen mensch.
D [ ] Christen-mensch.
D-Ot [ ] voertmen *rechtelijck* den roem [ ]
- 23 *Ha* Hoe? zal dan ijeder een sijn eigghen vruchten lesen?
b Maer [/h/oe? zal ijeder een sijn eigghen vruchten lesen?]
D-Ot [Maer sal] een yeder dan [ ]
K2 [ ] sijn' eigen' [ ]
- 25 *H* Zal d'eere zal den dienst van een oneijndich Godt
D [ ] d'eere, [ ] on-eyndich [ ]
D-Ot [ ] de [ ] een' [ ]
Ot [ ] on-eindigh' [ ]
K1 [ ] oneindigh [ ]
K2 [ ] oneindigh' [ ]
- 26 *Ha* Gebonden moeten zijn aen 'tmenschelijck gebodt?
b [ ] connen [ ]
- 27 *H* Nu, luyjstert Vleesch en bloet, den Schepper die U 'leven
D Nu [ ] Bloet: [ ]
D-Ot Neen, [ ] de [ ]
- 29 *H* Den levendigen Godt, die't selver heeft geseijt,
D [ ] gheseyt,
D-Ot De levendighe [ ]
- 31 *H* Om sijner knechten dienst als Meester te bepalen,
D [ ] dienst, [ ] meester, [ ]
- 32 *Ha* Gebiet ons uijt sijn handt sijn wil en wet te halen,
b [ ] wet te comen [ ]
c [ ] eijgen wet te [ ]
D [ ] halen;
D-Ot [ ] Sijn' [ ] Sijn' [ ]
- 33 *Ha* Sit selver voor 'tgerecht, roept Oost en West voor hem,
b [ ] in [ ]
D [ ] Ghericht, [ ]
D-Ot [ ] Gherecht, [ ]
- 34 *Ha* Hoort Hemel, aerde hoort naer uwen Rechters stem.
b [ ] uwes [ ]
K1 Hoort, [ ] Aerde, [ ]
- 35 *H* Wel op mijn Ziele dan, dit zijn des Hemels Wetten
D [ ] op, [ ] ziele, [ ]
D-Ot [ ] dan vlugge ziel, [ ]
K1 [ ] op dan, [ ] Wetten,

- 60 *H* Door zee, door wildernis, door allerlei gevaren,
D-Of [ ] en 'vreemste wedervaren,
- 61 *H* (Doch onder 'sHeeren handt, die bij haer dach en nacht,
D [ ] nacht
- 62 *H* Sorchvuld<ich>>elijcken bleeff en stadich hiel de wacht,) (,)
D [ ] bleeff, [ ] selver [ ] wacht)
- 63 *Ha* Gecomen was ontrent de drooghe schorre sanden
b In 'teijnde [was] geraeckt tot bijde [schorre sanden]
c Behouden [ ]
D [ ] Sanden,
- 64 *H* Daer Sinai gebercht den Hemel schijnt te vanden,
D [ ] vanden:
D-Of [ ] de Wolcken[ ]
- 65 *Ha* De verresiende Godt, die wijsselijck *verston*<d>>t
b D'onsterffelijcke[ ]
c De verresiende [ ]
D D'onsterffelijcke[ ]
- 67 *H* Verscheijden was en vreemt, hoe verr' het sondigh vallen
KI [ ] verr [ ]
- 68 *H* Van 'teerste Menschen paer, voorouder van ons allen,
D [ ] menschen-paer, Voor-ouders[ ]
- 69 *H* Van sijnen goeden aert sijn schepsel hadd' gebracht,
KI [ ] hadd [ ]
- 70 *Ha* End' erfelijck *verblint* het menschelijck geslacht.
b Hoe [ ]
D [ ] gheslacht:
D-Of [ ] 'tnu sterffelick [ ]
- 71 *H* Om wederom van nieuws sijn volck aen hem te wennen
D [ ] wennen,
- 72 *H* En sijn gerechticheijt van nieuws te leeren kennen,
D [ ] Sijn [ ] kennen;
D-Of [ ] Sijn'[ ]
- 73 *Ha* Sloech neder sijn gesicht, sondt stemmen en geluyt
b Slaet [ ] sendt [ ]
D [ ] gheluyt,
- 74 *Ha* Sondt donder, wolck en vier als boden voor hem uijt.
b Sendt [ ]
D [ ] vier,[ ] uyt,
KI [ ] boden,[ ]

- 75 *Ha* Daelt schrickelijck om leegh' op Sinaï coude toppen
b [ ] Sinaï [ ]
D [ ] toppen,
D-Ot [ ] ter hoogd [ ] Sinaï [ ]
Ot [ ] Sinaï [ ]
- 76 *H* Stelt palen voor het Volck, kiest twee beminde koppen
D [ ] coppen,
- 78 *H* Genaecken sonder schrick; roept over luid' en seijt.
D [ ] schrick: [ ] overlyud', [ ] seyt:
- 79 *H* Hoort, Israëel, ick spreek: Ick, Schepper, Heer en Vader
D [ ] Heer,[ ] Vader,
- 80 *H* Van alle datter leeft, Godt, Zoon, en Gheest te gader,
D [ ] Zoon en [ ] gader:
Kr [ ] leeft; [ ]
- 81 *Ha* D'onsterffelijcke Godt, die 'tWater en het Vier
b De wonderlijcke [ ] met[ ]
D [ ] Vier,
- 82 *H* Die d'aerde met de Locht vervulle, dwingh en stier,
D [ ] dwingh'[ ] stier:
Ot [ ] dwingh [ ]
- 83 *H* D'onsterffelijcke Godt, 'toneijndelijcke Wesen
D [ ] Wesen,
- 84 *H* Voor allen tijdt geweest, noijt nerghens uijt geresen.
D [ ] noyt,[ ] gheresen:
- 85 *H* De verresiende Godt die d'alder leechste hoeck,
D [ ] verre-siende Godt,[ ] d'alderleeghste [ ]
D-Ot [ ] d'allerlaeghste [ ]
Kr [ ] d'allerlaeghsten [ ]
- 86 *H* Die 't alderdiepste hert doorwandel en doorsoeck,
D [ ] doorsoeck;
D-Ot [ ] 't alderdiepste [ ]
- 87 *H* De levendighe Godt die 't leven hebb' gegeven
D [ ] Godt,[ ] ghegheven,
- 88 *Ha* Aen alle dat ghij ziet in ziel' en lichaem leven.
b [ ] men[ ]
D [ ] ghy [ ] ziel [ ] leven:
- 89 *H* De schrickelijcke Godt die d'ongerechtigheijt
D [ ] Godt,[ ]

- 90 *H* Besoecke, wreeck' en straff' tot inder eewicheijt.
D [ ] eeuwicheyt:
KI [ ] wreeck en straff [ ]
- 91 *H* Die solfer, peck en vlam naer mijnen wenck doe hooren,
D [ ] peck,[ ]
- 92 *H* Die Sodoma *verbrandt*, Gomorrha hebb' doen smooren.
D [ ] smooren:
KI [ ] heb [ ]
- 93 *Ha* Die smettelijck *vergaff* Egypti watervloet
b Hebb'[ ] vervuijlt [Egypti watervloet]
D [ ] watervloet,
D-Ot [ ] Egyptens watervloed;
Ot [ ] smettelicke*[ ]
Ot-e [ ] smettelick [ ]
KI Heb [ ]
- 94 *Ha* Die alles watter swom ded' sterven in het bloet,
b Hebb'[ ] doen[ ]
D [ ] bloet;
D-Ot [ ] sijn [ ]
KI Heb [ ]
- 95 *Ha* Die luijsen uijt het stoff der aerde ded' *verwecken*,
b Hebb'[ ] doen[ ]
D [ ] verwecken;
KI Heb [ ]
- 96 *Ha* Die vorschen heel het landt van Pharao ded' decken,
b Heb [ ] doen[ ]
D Hebb'[ ] 'tgebiedt [ ] decken;
KI Heb [ ]
- 97 *H* Hebb' menschen in haer huijs, hebb' beesten op het Velt
D [ ] velt,
KI Heb [ ]
- 98 *H* Met hagel, vier en schorft geslagen en gevelt.
D [ ] vier,[ ] schorft,[ ] ghevelt;
- 99 *H* Hebb' van het overschot sprinckhanen doen *versaden*,
D [ ] Sprinck-hanen[ ] versaden;
KI Heb [ ]
- 100 *Ha* Hebb' doncker duijsterheijt den lande doen beladen.
b [ ] dicke [ ]
D [ ] beladen;
D-Ot [ ] duysternis [ ]
KI Heb [ ]

- 116 *H* De drooghe wilderniss' met Manna-dauw besaeijde,
D [ ] besaeyde;
Ot [ ] besaeyde,
K1 [ ] wildernis [ ]
K2 [ ] besaeide;
- 117 *H* Die om in Raphidim te coelen uwen dorst
D Die, om, in Raphidim, [te coelen uwen] dorst,
D-Ot [ ] om [ ] Raphidim [ ]
- 118 *H* <Het>> Claer water hebb' geperst uijt Horebs steene corst,
D [ ] corst;
D-Ot Hebb wateren gheperst [uijt Horebs steene corst;]
K1 Heb [ ]
- 119 *H* Die om u ongemack in alles te verlichten
D Die,[ ] verlichten,
D-Ot [ ] uw [ ]
Ot [ ] uw'[ ]
- 120 *H* Hebb' 'tleger Amalecs voor Josua doen swichten.
D-Ot [ ] Amaleck en meer[ ]
K1 Heb Amaleck,[ ]
- 121 *H* Hoort Israël mijn Volck, die ben ick, die alleen
D Hoort, Israël,[ ]
- 122 *H* Voor uwe Vaderen gesorght hebb' en gestreên.
D [ ] ghestreen,
K1 [ ] heb [ ] gestre'en,
- 124 *H* Voor uwen Heer en Godt; op mij alleen betrouwen
D [ ] betrouwen,
- 125 *H* Beminnen mij alleen, van ganscher herten kracht<en>,
D [ ] alleen [ ] cracht:
K2 [ ] gantscher[ ]
- 126 *H* Mijn eer, mijn Heerlijkheit, mijn Goddelijcke macht
D-Ot Mijn'[ ] mijn'[ ] mijn'[ ]
- 127 *Ha* En sult ghij neffens mij, gheen schepselen toeschrijven
b Gheen Goden[ ] toe schrijven
D [ ] toeschrijven;
D-Ot Gheen'[ ]
Ot [ ] geen' [ ]
- 128 *H* In 't alderminste niet bedencken off bedrijven
D-Ot Noijt weinigh, meer off meest [bedencken off bedrijven]

- 129 *Ha* In druck in tegenspoet, in vrolichejt <en>> in pijn
b [ ] vreucht [ ]
D [ ] vrolijckheyt, [in] pijn,
D-Ot [ ] vreucht,[ ]
- 130 *H* *Daerin* mijn Majesteijt vercorttet moge zijn.
D Daer in[ ]
D-Ot [ ]hooge recht[ ]
- [De regels 131 t/m 134 schreef Huygens in *H* aan het einde van zijn parafrese van het eerste Gebod (na (nu) regel 146). Met een verwijsteken bracht hij ze over naar deze plaats.]
- 131 *H* Der Toovenaren hulp en sult ghij voor mijn ooghen
D-Ot [ ] Mijn'[ ]
- 132 *H* Tot 'swaerheijts ondersoeck beroepen noch gedooghen;
D-Ot [ ] waerheijts [ ]
- 133 *H* De waerheijt ben ick selfs, die verder gaet off siet.
D [ ] selff, [ ] siet
Kr [ ] siet,
- 134 *H* En kenn' ick voor het schaep van mijne Cudde niet.
Kr [ ] ken [ ]
- 135 *Ha* Ist armoedt is't *verdriet* is't ballingschap, sijn't plagen
b [ ] armoed [ ]
D [ ] armoed', [ ] verdriet,[ ]
Ot [ ] armoed' [ ]
Kr [ ] armoed', [ ]
- 136 *H* Daer onder ghij *versucht*, mij sult ghij't comen clagen,
D [ ] claghen;
- 137 *H* *a* Is't tijdelijcke goet, *daerom* ghij zijt begaen
D [ ] goet daerom[ ] begaen.
D-Ot [ ] wereldlick genoegh[ ]
Kr *β* [ ] genoegh, is't welvaert, weelde, Peis,
- 138 *Ha* *a* Is't welvaert, weelde, peijs, mij sult ghij roepen aen
b [ ] weeld of[ ]
D [ ] weelde, peys, [ ] aen;
Kr *β* Daerom ghij zijt begaen, komt en doet my den eis:
- 139 *H* Ist Liefde, Hoop' Gelooff, sijn 't geestelijcke gaven
D [ ] Hoop, [ ]
Kr [ ] gaven,
- 140 *H* *Daermaer* u siele dorst, bidt mij, ick zalse laven,
D Daer naer[ ] laven;
Kr [ ]uw'[ ]

- 141 *H* Sijt ghij van hoogher staet gecomen totten val
D [ ] tot den val,
D-Ot [ ] af gesoncken [ ]
- 142 *H* Seght altijd in u hert, de Heere doet het al.
D [ ] al:
D-Ot [ ] binnens herts [de]
- 143 *H* Sijt ghij van uijt het slijck in heerlijkheijt geresen
D [ ] gheresen,
- 144 *H* <Seght, d'>>De Heere neemt en geeft de Heere sij gepresen.
D [ ] gheeft,[ ] ghepresen;
- 144' *H* α Denckt altijd voor het eerst, seght altijd voor het lest,
 β < >
- 144'' α De groote Godt die leeft doet alle dingh om best.
 β < >
[Om de alternantie van vrouwelijk en mannelijk rijm te herstellen haalde Huygens de regels 144' en 144'' in *H* door]
- 145 *H* Begeeft u niet tot rust, begint u dachwerck niet
D [ ] dagh-werck niet,
- 146 *H* U come inden sin, De heere leeft die't ziet.
D [ ] in den sin:[ ] leeft,[ ]
D-Ot [ ] kom' ten sinnen in: [De]
- [In *H* volgen hier nog vier regels. Met een verwijsteken plaatste Huygens ze later na (nu) regel 130.]
- 147 *H* Mijn Cudde kent mijn stem: Die hebb' ick uwe ooren,
D-Ot [ ] Mijn'[ ]
K1 Mijn'[ ] heb [ ]
K2 Mijn [ ]
- 148 *H* Geluckigh Israel *verscheijden* mael' doen hooren,
D Gheluckigh' Israel,[ ] mael [ ]
D-Ot [ ] nu menighmael [ ]
K1 [ ] hooren;
- 149 *H* Maer onder <*t*ond> 'sHemels Rondt daerin ick woon' en ben
D [ ] rondt, [ ] woon [ ] ben,
Ot [ ] lev' [ ]
- 150 *Ha* En leeft den Mensche die mijn gedaente kenn'.
b [ ] niet [die mijn gedaente kenn'.]
D [ ] Mijn [ ] ken';
D-Ot [ ] de [ ] Mijn'[ ]
Ot [ ] Mensch [ ]
Ot-e [ ] Mensche [ ]

- 161 *H* Spreeckt Menschelijck *verstandt* Hell, Hemel, aerd' en al
D [ ] verstandt,[ ] all,
Kr Spreeckt,[ ]
- 163 *H* Sijn't steenen sonder ziel, zijn't blocken sonder leven
D [ ] leven,
- 164 *Ha* Wat eere connen die des levens ghever gheven?
b [ ] sullen [ ]
c [Wat] } eere { [sullen die] } des { [levens] } ghever { [gheven?]
} voorbeelt { van 's } heere {
d [ ] ghever [ ]
D [ ] voorbeeldt [ ] van 'slevens [ ]
- 165 *Ha* Siet, Israel, ick ben u Helper en u Heer,
b [ ] } Helper { [ ]
} Herder {
D [ ] Israël, [ ] Herder [ ]
Kr [ ] uw [ ] uw [ ]
- 166 *Ha* Groot, machtich en jalous van mijner knechten eer,
b [ ] } jalous { [ ] } mijner knechten { [ ]
} zelours { } mijnen dienst en {
D [ ] zeloers [ ] Mijner Knechten eer;
- 169 *Ha* Zoo wie daer onder U zal buijgen hals off handt
b [ ] } buijgen { [ ]
} vouwen {
D [ ] vouwen [ ]
- 170 *H* Voor 'tschoonste dat hij zie in Water, Locht off Landt,
Kr [ ] Locht,[ ]
- 172 *H* Dien sal ick dadelijck mijn sware handt doen smaecken,
D-Ot [ ] Mijn' [ ]
- 174 *H* Hoe swaerlijck mijnen toorn can worden wederstaen.
D [ ] wederstaen:
- 175 *H* Ick die der Vaderen te wel *verdiende* plagen
D Ick,[ ] te-wel-verdiende [ ]
- 176 *Ha* In't vierde boose lidt den Kinderen toe drage,
b [ ] doe dragen,
D [ ] draghen;
- 177 *Ha* Ick die mijn goedicheijt aen duijnsenden *verbind'*
b [ ] } duijnsenden *verbind'* {
} 1000 stammen bind' {
D [ ] Mijn [ ] duysent Stammen bind'
D-Ot [ ] Mijn' [ ]
Ot [ ] dusend [ ]
Kr Ick,[ ]

- 178 *H* Des ghenen die mijn wet om mijnen wil bemindt.
D [ ] Woordt [om] Mijnent [wil bemindt.]
- 180 *Ha* De Reden en 'tverstandt bekennen en beminnen,
b [ ] met den wil [ ]
D [ ] de [ ]
- 181 *H* Zoo eijsch ick doch ijert meer bij d'onbeveijnsde grondt
D [ ] d'ongheveynsde[ ]
Ot [ ] d'ongeveinsden [ ]
- 182 *H* *Daeraen* mijn eere hangt, De Tonghe met den mondt,
D Daer aen[ ] hanght;[ ] de Mondt:
D-Ot [ ]Mijn [ ] den [ ]
Ot [ ]Mijn'[ ]
- 183 *H* Die sul<t>>len <ghij> mijnen naem in alle goede saecken
D-Ot [ ] wel-gegronde[ ]
- 184 *Ha* Haer uijtterste behulp en twijffel-scheijder maecken,
b / /
D [ ] verhael [ ] maecken;
D-Ot [ ] versett [ ]
- 185 *H* Die sullen 'tjae en Neen van haer gerechticheijt
Kr [ ] haer'[ ]
- 186 *Ha* Besweeren op den schrick van mijn' alwetenheijt.
b } Besweeren { [ ]
} Bevesten { [ ]
D Bevesten [ ] Mijn al-wetenheijt.
Ot [ ] Mijn'[ ]
- 188 *Ha* Die mij op loghen-tael onweerdelijck bevloecken.
b [ ] } loghen-tael { [ ]
} loghenen { [ ]
D [ ] loghen-tael [ ] bevloecken;
D-Ot [ ] onwaerdelick [ ]
Kr [ ] bevloecken:
- 189 *Ha* Ick sweere hun den loon van d'ewigh-leste Doot
b [ ] } sweere hun { [ ]
} dreijghe met { [ ]
D [ ] dreyghe met [ ]
- 190 *H* Die haer op mijnen naem beroepen sonder noot.
D [ ] noodt;
Kr [ ] nood,
- 191 *H* Die 'tlasterlijcke woordt der spotteren aenhooren
D [ ] aenhooren,

- 192 *Ha* En allenthalven niet beletten off *verstooren*.
b [ ] } off { [ ]
           } en { [ ]
D [ ] en [ ]
D-Ot [En] oock onmachtich, [niet] en trachten te [verstooren.]
- 193 *H* Wil emmers Israel den name sijnes Godts
D [ ] emmers, Israël, [ ] Godts,
D-Ot [ ] emmers Israel [ ]
- 194 *Ha* Tot mijner Vijanden onlijdelijcken trots
b [ ] *vercleijningh* spijtt en [trots]
D [ ] *vercleijningh*, [ ] trots,
Ot [ ] *verkleiningh* [ ]
- 195 *Ha* Grootmaecken in sijn Hert, en voor den werelt spreken,
b [ ] de [ ]
D Groot maecken [ ]
Ot [ ] hert en [ ]
- 196 *Ha* Stof, oorsaeck, tijdt, noch plaets en can hem niet ontbreken,
b [ ] } noch { [ ]
           } of { [ ]
D [ ] noch [ ] ontbreken;
- 197 *Ha* *a* Elck dencke bij sich selfs, wat wonderlijcker cracht
b *β* [ ] dale in [ ] bedencke door wiens [ ]
D [ ] selfs; [ ]
D-Ot [ ] dael' sich selven in; [ ] wat kracht
- 198 *Ha* *a* D'onsienelijcke ziel in 'tlichaem hebb' gebracht,
b *β* [ ] is [ ]
- 200 *H* Aen ijeder lidt ghemeen, in gheen van all' gelegen,
D [ ] all ghelegghen;
Ot [ ] all, [ ]
Kr [ ] all' [ ]
- 201 *Ha* Doorsoecke lidt tot lidt, *beghinne vanden Dach*
b } Doorsoecke lidt tot lidt, { [ ]
       } Aenmercke tijdt op tijdt, { [ ]
c Aenmercke tijdt op tijdt, [ ]
- 202 *H* Die hij sach aldereerst die alder eerst hem sach
D [ ] aldereerst, [ ] aldereerst [ ] sach;
- 203 *Ha* Beschrijve eerst sijn jeught, *daernaer* sijn oude jaren,
b Herdenck' sijn groene [ ] besie [ ] dorre [ ]
D [ ] Iaren.
D-Ot [ ] sijn' [ ] sijn' [ ]

204 *H* Wat nu sijn haeren zijn, wat doen sijn crachten waeren,
D [ ] hayren [ ] doe [ ] waren;
D-Ot [ ] sijn' haren [ ] sijn' krachten[ ]
Ot [ ] nu [ ]
Ot-e [ ] doe [ ]

205 *Ha* Aenschouwe 's Hemels Rondt, daer, neffens Son en Maen,
b Doorloope [ ]

206 *H* Zoo vele wegen schier als sterrelichten staen,
D [ ] Sterre-lichten staen;
D-Ot [ ] gaen;

207 *Ha* Besie des werelts clood; daer twee *verscheijden* saecken
b Aenmercke s'werelts* [ ]
c Aenschouwe 'swereldts [ ]
D [ ] clood, [ ] saecken,
D-Ot [ ] dien [ ]

208 *H* Het drooghe met het nat een rondte samen maecken,
D [ ] Nat,[ ] ronde t'samen [ ]
D-Ot [ ] tot eene ronde [ ]

209 *H* Daer d'Ebbe, daer den Vloet de stranden op sijn maet
D [ ] de [ ]
D-Ot [ ] sijn'[ ]

210 *H* Off climmende bespoelt, off sackende *verlaet*.
D [ ] verlaet:

211 *H* En laete dan sijn Hert in sijne woorden blijcken,
D-Ot [ ] door heen sijn seggen [blijcken,]

212 *H* En segge, Groote Godt wie isser w's gelijcken?
D [ ] segghe:[ ] Godt,[ ] uw's[ ]

213 *H* En roepe overluydt, Hoort, Goddeloosen, hoort,
D [ ] overluyd', [ ]
K1 [ ] overluyd, [ ]

214 *H* Wij vreesen noch u strop, noch u vier, noch u moort,
D-Ot [ ] uw [ ] uw [ ] uw [ ]
Ot [ ] uw'[ ] uw'[ ]

215 *Ha* Dit's onser aller Hoop, dit's Israels *vertrouwen*,
b [ ] } Hoop, { [ ]
           [ ] } Godt, { [ ]
D [ ] hoop' [ ]

216 *H* Het wit *daerop* wij zien, den grondt *daerop* wij bouwen,
D [ ] daer op[ ] de [ ] daer op[ ]

- 217 *H* Dit is Hij om wiens naem u banden en u pijn
D [ ] Hy, [ ]
D-Ot [ ] uw [ ]
Ot [ ]uw'[ ]uw'[ ]
- 218 *H* Ons' feesten, onsen roem, ons eere zullen zijn.
D Ons [ ]
D-Ot Ons' [ ] onse [ ] ons'[ ]
- 220 *H* Dus wil ick 'tlasterwoordt in loffsang sien *verkeeren*,
D [ ] loff-sangh[ ]
Ot [ ] 'tlaster-woord [ ]
- 221 *H* Dus wil ick mijne macht mijn wejsheijt sonder grondt
D [ ] macht, Mijn [ ]
Ot [ ] Mij'n'[ ]
K1 [ ] Mijnen[ ]
K2 [ ] Mijne [ ]
- 223 *Ha* Wilt ghij in 'sWerelts loop u selven niet verliesen,
b [ ] 's levens [ ]
K2 [ ] verliesen;
- 225 *H* Voor stierman, voor becijdt, voor loot, voor waterpas
D [ ] water-pas
K1 [ ] water-pas,
- 227 *H* Om uijt een ijdel Niet een groot All te *verwecken*,
D-Ot [ ] All-om [ ]
- 228 *Ha* Om uijt de duijsterheijt het claere licht te trecken,
b [ ] Licht[ ]
D-Ot [ ] beter [ ]
- 229 *Ha* Om alles t'overcle'en met een ghemeijne locht
b [ ] Locht
D [ ] t'overclêên* [ ] Locht,
D-Ota [ ] t'overkleven[ ]
b [ ] t'overkleen [ ] een'[ ]
K1 [ ] t'overkle'en [ ]
- 230 *Ha* Die't hooghe van het leegh' voor altydt scheijden mocht.
b [ ] laegh' [ ]
D [ ] Leegh'[ ] mocht,
D-Ot [ ] Laegh'[ ] mocht',
- 231 *Ha* *a* Om 'tdrooghe van het nat bescheidelijck t'ontmenghen
b *β* [ ] t'ontcleven
D [ ] t'ontcleven,
- 232 *Ha* *a* Het water op d'een zijd' op d'ander 'tlandt te brenghen.
b *β* Om <*t*>d'aerde Vrucht en zaet <vrij> gewillich te doen geven.
D [ ] gheven,

- 248 *H* Daer sult ghij uwen Zoon, u Dochter aen gewinnen,
D-Ot [ ] uw'[ ]
- 249 *H* U affgesloofde vee, u Dienaer man off meijt,
D-Ot Uw [ ] uw [ ]
Ot Uw'[ ] uw'[ ]
K1 Uw af gesloofde[ ]
K2 [ ] af-gesloofde[ ]
- 250 *Ha* Den vreemdelingh *daerbij* die t'uwen huijse leijt.
b [ ] *daeraen* [ ] t'uwent binnen[ ]
D [ ] Vreemdelinck daer by[ ]
Ot [ ] vreemdelingh [ ]
- 251 *Ha* Dien sult ghij aen mijn woordt, aan Psalmen en gebeden
b [ ] } Psalmen { [ ]
D [ ] } lofsang { [ ]
D [ ] Lofsang en Gebeden;
- 252 *Ha* In mijnen naem *vergaert* Godts-dienstelijck besteden,
b / /
D [ ] vergaert, Godts-dienstelijck besteden;
- 253 *Ha* Ontvliengen 'swerelts sorgh, begheerlijcheijt en lust,
b } Ontvliengen { [ ]
D } Ontloopen { [ ]
D Ontloopen [ ] sorgh', [ ]
D-Ot Versetten [ ]
- 254 *H* Verheffen 'tvlugge hert naer d'onbepaelde rust
D [ ] 'traghe [ ] rust,
- 255 *H* Naer 'tSabbath zonder endt, den ghenen toegescreven
D [ ] end; [ ] toegheschreven,
- 256 *H* Die 'tSabbath haer's gemoets mijn goetheijt overgeven,
D-Ot [ ] Mijn'[ ]
- 257 *H* Die van het boose werck in ruste leggen stil
D [ ] still,
- 258 *H* En maken mijnen Gheest den Meester van haer wil.
D-Ot [ ] haer'[ ]
- 259 *Ha* 'Tweerspannigh trot<s>>s gemoet en zal ick niet *verdragen*,
b [ ] } zal { [ ]
D } can { [ ]
D } wil { [ ]
D 'Tweerspannich,[ ] sal [ ]
D-Ot 'Tweerspannighe ghemoet [en sal] Ick noyt [*verdragen*,]
- 260 *H* In't sacht, gehoorsaem hert is alle mijn behagen,
D [ ] behaghen;

- 262 *H* Van die ick over U als Hoofden hebb' geset
D [ ] gheset.
K1 [ ] heb geset:
- 263 *H* Den Vader, die U heeft <het> beijd' lichaem *ende* leven
- 264 *H* Door mijn bestuer en macht geschapen en gegeven,
D [ ] Mijner handen cracht [ ]
D-Ot [ ] veroorzaekt[ ]
- 265 *H* De moeder die U heeft gedragen en becrocht
D [ ] becrocht,
- 266 *H* In swaricheijt gebaert, in sorghen op gebrocht,
D [ ] opghebrocht;
D-Ot [ ] levens-nood[ ]
- 267 *Ha* Plicht, eere en ontsach sult ghij haer beijde toonen,
b [ ] eerbied [en]
- 268 *Ha* Hun weldaet t'aller tijdt beleefdelijck beloonen,
b [ ] } weldaet { [ ]
           [ ] } liefde { [ ]
D Hunn liefde [ ] beloonen;
Ot Hunn'[ ]
- 269 *Ha* In band' en ballingschap, in swaricheijt en pijn,
b [ ] overlast [ ]
D [ ] bandt [ ] pijn
- 270 *H* Sult ghij haer toeverlaet, troost, heijl, en hulpe zijn
D [ ] heyl [ ] zijn.
D-Ot [ ] eerste [ ] en laeste[ ]
K1 [ ] zijn:
K2 [ ] laetste[ ]
- 271 *H* Den avondt haeres tijdts, haer sware leste daghen
D [ ] hares [ ] hun [ ]
Ot [ ] hun' [ ]
K2 [ ] hunn'[ ]
- 272 *H* Zal hun U Morgen-son blij-geestich helpen draghen,
D-Ot [ ] ten blijdsten[ ]
Ot [ ] uw'[ ]
- 273 *Ha* Swijght nederich en lijdt, straft haere woorden niet,
b [ ] } haere woorden { [ ]
           [ ] } haer geboden { [ ]
D [ ] nederich,[ ] hare woorden [ ]
- 275 *H* Der Landen overheijt, en wereltlijcke machten,
D [ ] Overheyt [ ]

- 276 *H* Zal uwer ijeder een voor mijn gesanten achten,
D [ ] Mijn [ ] achten;
D-Ot [ ] Mijn'[ ]
- 277 *Ha* Zij sitten op den Stoel daer ickse hebb' gestelt,
b [ ] } daer ickse { [ ]
           [ ] } die ick haer { [ ]
D [ ] die Ick haer [ ]
Kr [ ] heb [ ]
- 278 *H* Haer menschelijck gebiet is Goddelijck gewelt
D [ ] ghewelt,
- 279 *H* Des Vaders in sijn huijs, des Coninckx in sijn landen:
D [ ] sijn' Landen;
Ot [ ] sijn [ ]
Kr [ ] sijn' Landen.
- 280 *Ha* Haer wetten is mijn woordt, <haer> de Princen zijn mijn handen.
b } Haer { [ ] is { [ ]
       } De { [ ] } sijn { [ ] }
D De Wetten zijn [ ] handen:
D-Ot [ ] mijn'[ ]
- 282 *H* Te loone zult ghij zien een langhe levens-dach,
Ot [ ] een' langen levens dagh;
- 284 *H* Het Rijcke Chanaan besitten en berusten,
D Van 'trijcke[ ]
- 285 *Ha* Te loone zult ghij zijn oneijntelijck *verheught*,
b [ ] onsprekelijck[ ] [*< 286a*]
D [ ] oneyndelijck *verheught*
D-Ot [ ] t'aller end onendelijck [ ]
- 286 *Ha* In't Hemelsch Chanaan, d'onsprekelijcke *vreught*.
b [ ] d'oneijntelijcke [ ] [*< 285a*]
D [ ] d'onsprekelijcke [ ]
D-Ot [ ] de noyt begrepen[ ]
- 287 *H* Leeft vredelijck in rust met uwen even naesten,
D-Ot [ ] in een even [ ] even Vriend en [naesten,]
Kr [ ] een'[ ]
- 288 *H* Verstout U niet sijn Doot ontijdelijck te haesten.
D [ ] haesten;
Kr [ ] sijn'[ ]
- 289 *H* 'Tis mijn gelijckenis, mijn maecksel en mijn beeldt,
D-Ot [ ] Mijn'[ ]

- 290 *H* Die van U noch in ziel noch lichaem niet en scheelt
D [ ] scheelt:
- 291 *H* Schendt mijne wercken niet: mijn gramschap zal bestortten
D-Ot [ ] Mijn'[ ]
- 292 *H* Die 'tminste menschen-lid zal schaden off vercortten.
Kt [ ] menschen lid [ ]
- 293 *H* U eijghen vleesch en bloedt behoort mij eijghen toe,
D [ ] bloedt,[ ]
D-Ot Uw[ ]
- 294 *Ha* U leven staet mij aen, al zijt ghij't selver moe,
b [Staet mij] u leven [aen] wat [zijt]
Kt [ ] aen, [ ]
- 295 *Ha* Ick stell' U haer uer, wie <*s*>>zalse niet *verbeijden*?
b [ ] doot [haer uer, wie zalse niet *verbeijden*?]
c [ ] }stell' U doot haer { [ ]
           [ ] }stelle stervens { [ ]
D [ ] stelle stervens [uer, Wie salse[ ]
- 296 *H* Ich voeghe ziel en lijff wie zalse derven scheijden?
D [ ] Lijff,[ ]
- 297 *H* *a* Zal eenen druppel bloets ter aerde sijn geraeckt
D-Ot *β* [ ] ick een [druppel] bloedts [ter aerde] sien [geraeckt]
Kt [ ] een'[ ]
- 298 *H* *a* In spijt en <tegen> weder-wil van die hem heeft gemaect?
D-Ot *β* [ ] hebb'[ ]
Kt [ ] heb [ ]
- 300 *H* U onschult, Israel, zal ick, off niemandt, wreken,
D-Ot Uw[ ]
- 301 *H* Mij comt de wrake toe: Wee, die zijn Broeder slaet,
D [ ] Wee [ ] sijn [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
- 303 *H* Elck voughe sijnen staet naer sijn ontfangen crachten,
D [ ] voeghe [ ] crachten;
D-Ot [ ] maet en[ ] sijn' [ ]
Kt [ ] ontfangen' [ ]
- 304 *H* Die sijn genegentheijt can dwinghen en verachten,
D-Ot [ ] dwinghende [ ]
Kt [ ] sijn' [ ]

- 306 *Ha* Onthoude sijnen lust van 'thouwelijcsche bedt.
b [ ] } ^{lust} } [ ]
           } _{sin} }
D [ ] jeucht[ ] 'tHuweliicksche bedt;
Kz [ ] bed,
- 307 *H* Veel beter connen mij d'ontbonden vrije sinnen
D-Ot [ ] de kommerloose [ ]
- 308 *H* Dan 'thuys-besorghde hert believen en beminnen.
D [ ] 'thuys besorghde [ ]
Ot [ ] 'thuys-besorghde [ ]
- 309 *Ha* Die niet en can ontgaen den moeilijcken brandt
b [ ] weerstaen[ ]
D [ ] ontgaen en can [ ]
- 310 *H* Van't sondigh lusten-vier, beghev' hem inden bandt,
D-Ot [ ] getroost' sich [inden]
- 312 *Ha* Sijn sinnen te geval, en mijn gebodt ter eeren,
b [ ] } ^{sinnen} } [ ]
           } _{ziele} }
D [ ] ziele [ ] ghevall en[ ] eeren.
D-Ot Siin' [ ]
K1 Sijn** [ ] geval, [ ]
Kz Sijn' [ ]
- 313 *H* Dits d'eeuwigh' echten knoop, 'tonbrekelijck verbondt,
D [ ] d'eeuwich-echte [ ]
- 314 *H* In mijnen naem begost in mijne Wet gegrondt.
D [ ] begost,[ ]
Ot [ ] gegrondt:
- 315 *H* Vervloeket zij den Man die selver sijn gedachten
D [ ] de [ ]
Ot [ ] sijn'[ ]
Kz [ ] sijn [ ]
- 316 *H* In sijnes naesten bedt oneerlijck laet vernachten,
D [ ] vernachten;
- 318 *H* Den minsten ooghen-lonck in overspel ontslaet.
D [ ] onslaet.
- 319 *H a* Laet ijeder een de Vrucht van sijn besweette Jaren
D-Ot β [ ] van [ ] sijn'[ ]
- 320 *H a* Besitten ongemoeijt, en vredelijck bewaren:
D [ ] bewaren.
D-Ot β Het onghemoeyt besitt, [en]

- 321 *H* Den mensche raeckt aen goet noch have bij geval,
D-Ota De [ ]
b Der menschen raeckter geen aen [ ] ghevall,
- 322 *H* Van mijn rijck-milde handt, van boven comt het al;
D [ ] Mijn [ ] all:
D-Ot [ ] Mijn' [ ]
- 323 *H* Die 't sijnen Broeder neemt, heeft mij voor eerst bestolen,
D [ ] neemt [ ] bestolen.
Ot [ ] neemt, [ ]
K1 [ ] bestolen,
K2 [ ] bestolen:
- 324 *H* Noijt bleve Dieverij voor mijn gesicht *verhol*en.
D [ ] verhol;en;
- 325 *H* Wacht strooper op het velt, wacht roover onder 'triet,
K2 Wacht,[ ] wacht,[ ]
- 326 *H* Ontgaet de<n>>s rechters handt, mijn oogh ontloopt ghij niet.
D [ ] niet:
K1 [ ] niet;
- 327 *Ha* Wacht vrecke woecker-dieff, die op't oneerlijck rapen,
b [ ] schrapen,
D [ ] schrapen
K1 [ ] vrecken[ ]
K2 Wacht, vrecke [ ]
- 328 *Ha* Bij daghe niet en rust, bij nacht *vergeet* te slapen,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{vergeet te} \\ \text{verlet u} \end{array} \right\} [ ]$
D [ ] vergeet te slapen.
Ot [ ] slapen:
- 329 *H* Wacht schatteren mijns Volckx die vander armen bloedt
D [ ] Volckx,[ ]
K2 Wacht,[ ]
- 330 *H* Onmenschelijk *versaet* uws hertten overvloet.
Ot [ ] overvloed:
- 331 *H* Ick houde rekeningh van all' u boos bedrijven,
D [ ] rekeningh'[ ] all [ ]
D-Ot [ ] dat[ ]
- 333 *Ha* En mijn lanckmoedicheijt, mijn *Goddelijck verdrach*
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{Goddelijck} \\ \text{uijstet en} \end{array} \right\} [ ]$
D [ ] Mijn [ ] Goddeliick [ ]
D-Ot [ ] Mijn' [ ]

- 349 *H* Schout loghen-tal, mijn Volck, ter liefde van U Godt
D [ ] Godt,
D-Ot Schouwt loghen-tael, Mijn [Volck, ter liefde van] uw' God
- 350 *Ha* Die den bedriegher hoont, den loghenaer bespot.
b [ ] } den bedriegher { [ ]
           [ ] } d'achterclapper { [ ]
D [ ] d'achterclapper [ ]
- 351 *H* Gheveijnsde heijlicheijt en zal mij niet bedrieghen,
D-Ot Schijnheiligh' masker-deugh<t>>d en sal My [niet bedrieghen,]
- 352 *H* Voor mij en can den mondt het Herte niet belieghen,
D [ ] belieghen;
D-Ot [ ] de [ ]
- 353 *Ha* Oock ben ick met den schijn van buijten niet gepaeijt
b [ ] } schijn { [ ]
           [ ] } tooch { [ ]
D [ ] de toogh [ ] ghepaeijt,
D-Ot Ick worde [met] den thoon [ ]
Ot [ ] yan*[ ]
Kr [ ] van [ ]
- 355 *Ha* Laet niemant op den schijn van sijne wercken rusten,
b [ ] } wercken { [ ]
           [ ] } sonden { [ ]
D [ ] Wercken [ ]
D-Ot [ ] glimp [ ] buyten-wercken[ ]
- 356 *H* Ick wachte wil noch daet, ick straff de bloote lusten.
D [ ] boose Lusten.
D-Ot [ ] Lusten:
- 357 *Ha* <D>>Wie 'snaesten Huis off goet, uijt giericheijt beweecht,
b [ ] 'sbroeders[ ]
c [ ] 'sanders [ ]
D [ ] Beest,[ ]
- 358 *Ha* Stilswijgende *verwenscht*, heeft Dieverij gepleecht;
b Bedecktelijck [ ] ghepleecht:
- 359 *H* Wie sijn begheerlijcheijt in' tminste heeft begeven
Kr [ ] sijn'[ ]
- 360 *H* Tot 'snaesten <Huijs>>wijff of maecht heeft Overspel bedreven,
D [ ] Maeght,[ ] bedreven:
- 361 *Ha* Wie naer een anders Dood, onredelijck *verstoort*,
b [ ] sijn broeders [Dood,]
c [ ] om [ ]
D [ ] sijn'[ ]

- 389 *H* Wat zal hij brenghen op sijn Schepper te geval
D-Ot [ ] offeren siin' [ ]
- 391 *H* Dus comen wij van U, Genadich Vader, halen,
D [ ] halen
D-Ot [ ] Eijscher,[ ]
- 392 *H* Het ghen' ghij van ons eijst; de middel om betalen
D-Ot Soo veel [ ]
- 393 *H* Van die wij schuldich zijn: Siet ons' ellenden aen
Kr [ ] dien[ ]
- 394 *Ha* In't aengesicht van hem die voor ons heeft misdaen,
b [ ] voldae[n],
D [ ] voldae[n];
D-Ot In syn' onnoosel' <wond>wond' Die [voor ons heeft voldae[n];]
Ot [ ] wond',[ ]
- 395 *H* Laet sijn' onnooselheit voor onse schulden spreken,
D [ ] onnooselheit [ ]
D-Ot [ ] onschuldicheit[ ]
- 396 *H* Laet uwes torens slach op sijn *ver*diensten breken,
D [ ] siin [ ] breken;
D-Ot [ ] siin'[ ]
Kr [ ] breken,
- 397 *Ha* Laet sijn onweerde straff, en onverdiende pijn
b [ ] geleende straff [ ]
D-Ot [ ] siin'[ ]
- 398 *Ha* In U gerechticheijt ons eenich offer zijn.
b Op uwen altaer-steen [ ] vollen [ ]
c [ ] altaer heer [ ]
D [ ] altaer, Heer,[ ]
D-Ot [ ] altaer eens [ ]
- 399 *H* Zoo zal U goedicheijt op aerd' en hemel wesen
D-Ot [ ] uw'[ ] om hoogh, om laeghe[ ]
- 401 *H* Zoo u gerechticheijt den Volckeren bekend
D [ ] bekendt,
Ot [ ] Uw'[ ]
- 402 *H* D'een' onuijtsprekelijck en d'ander sonder ENDT.
D [ ] onuytsprekelick,[ ]
- [onderschrift en datering]
H Constanter. 1619. 4 Cal. September.
D [ontbreekt]
D-Ot MDCXIX
Kr [ontbreekt]

H Deo Gloria
D [ontbreekt]

[titel]

H CHRISTELYCKE BEDENCKINGEN over de THIEN GEBODEN DES HEEREN. tot
Vervolgh op<de> voorgaende Verclaring vande xij. articulen des Christelycken
geloofs.

D-Oza VERLENGH der Geboden Tafelen onses Gods, Tot vervolgh opde Artijckelen
onses Geloofs.

b [VERLENGH der] twee [Gebod]<en>>s-[Tafelen] <onses> Gods. [Tot vervolgh
opde Artijckelen onses Geloofs.]

KI DES HEEREN TWEE GEBODS TAFELN Uytgebreidt Tot vervolgh op de Artijckelen
onses Geloofs.

[Tussenteksten]

In *D* heeft Huygens op A2^{++v} de verzen 1-17 uit Exodus 20 laten afdrukken. Ik
citeer ze hieronder:

EXODI XX.

1. Ende Godt sprack alle dese woorden.
2. Ick ben de Heere uwe Godt, die u uyt Egypten-
landt, uyt den diensthuys gheleyt hebbe.
3. Ghy en sult gheen ander Goden voor mijn aan-
ghesicht hebben.
4. Ghy en sult u gheen beelden noch gheen ghelijc-
kenisse maecken, noch van 'tghene dat boven inden He-
mel is, noch van 'tghene dat onder opder aerden is.
5. En buycht u voor die niet, noch en dientse niet,
want ick ben de Heere uwe Godt, sterck ende yverich,
die de misdaet der *Vadere* besoecke aen den kinderen,
tot in het derde ende vierde lidt, der ghener die my
haten.
6. Ende doe bermherticheyt aen veel duysenden,
der ghener die my lief hebben ende mijne Gheboden
houden.
7. Ghy en sult den name des Heeren uwes Godts
niet te vergheefs oft lichtveerdelick gebruycken. Want
de Heere en sal hem niet onschuldich houden noch on-
ghestrafte laten, die sijnen name misbruyckt.
8. Zijt ghedachtich des Sabbath-daechs dat ghy
dien heylighet.
9. Ses dagen sult ghy arbeyden, ende alle uwe werc-
ken doen.
10. Maer den sevensten dach is den Sabbath des
Heeren uwes Godts: Dan sult ghy geen arbeyt doen,
Noch u Sone, noch u Dochter, noch u Knecht, noch u
Dienstmaecht, noch u Vee, noch de Vreemdelinck die in
uwe Stadt-poorten is.

11. Want in ses daghen heeft de Heere Hemel ende Aerde ghemaect, ende de zee, ende al datter in is, ende hy rustede den sevensten dach, daerom seghende de Heere den Sabbath-dach, ende heylichde den selven.

12. Ghy sult u Vader ende uwe Moeder eeren, op dat ghy langhe leeft opter aerden, ende dat het u wel gae inden lande dat u de Heere uwe Godt gheven sal.

13. Ghy en sult niet dooden.

14. Ghy en sult niet echtbreken.

15. Ghy en sult niet stelen.

16. Ghy en sult gheen valsche ghetuyghenisse spreken teghen uwen naesten.

17. Ghy en sult niet begheeren uwes naesten huys. Ghy en sult niet begheeren uwes naesten Wijff, noch sijnen Knecht, noch sijn Dienstmaecht, noch sijnen Osse, noch sijnen Ezel, noch eenich dinck dat uwen naesten heeft.

In *D-Ot* noteerde Huygens op de versozijde van de titelpagina:

Den Text vande Heilighe Schrift salmen tuschen de Rijmen in voegen, gelijk inde Artijckelen van 't Gelooff gedaen is, volgens het getall der Vaersen vande Text tot <z>>sijne plaetsen bijgevoeght.

Deze instructie is opgevolgd in *Ot* en de latere drukken *K1* en *K2*.

[Marginalia]

In *H* noteerde Huygens in margine verwijzingen naar de Bijbel.

In *D* is toegevoegd:

De leser zij ghewaerschout, dat de by-gebrochte Schriftuerplaetsen, om de smalheyt van 'tformaat, somwijlen voorby den reghel zijn gheschoten daer sy teghen over behoorden te staen.

In *D-Ot* heeft Huygens deze waarschuwing geschrapt en vervangen door:

Weest gewaerschouwt, Leser, daer de Schriftuer-plaetsen somwijlen in 'tsetten voorbij haren reghel geschoten zijn. In *Ot* is deze tekst afgedrukt. In *K1* en *K2* ontbreekt hij.

[Varianten in de marginalia]

13-14	<i>Ha</i>	Ierem.11:20.17:10.20:12.
	b	[Ierem.11:20.17:10.20:12.][Ioh.1:18. 1.Timoth.6:16
15	<i>H</i>	1.Sam. <*xxx*> 16.7.
17	<i>Ha</i>	Heb.6.
	b	[Heb.] 11.6.
37-38	<i>H</i>	Ps.119.54.56.
	<i>D</i>	[Ps.119.54.] 55. [56.] 97.

56	<i>H</i>	Ioh.14:6.
	<i>Of</i>	[ontbreekt]
79	<i>H</i>	Exod.20.
	<i>D</i>	[Exod.20.] Gene.1.26,11.7. Matt.28 19. 1.Ioan.5.7. 2.Cor.13.13.
95-96	<i>H</i>	Exod.8.18. Exod.8.6.
	<i>D</i>	[Exod.8:6.18]
99-100	<i>H</i>	Exod.10.13.14.15.22.
	<i>D</i>	Exod.10.
107	<i>H</i>	Ps.89:35.
	<i>D</i>	[ontbreekt]
125-126	<i>H</i>	Math.22:37. Math.4:10. Apoc.19:20. 22:9
	<i>D</i>	Math.21*:37 [ ]
135	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>D</i>	2.Sam.22.4.7. Matt.11.28.
137-143	<i>H</i>	Ps.145:15.16. 104:27.28. Isai.45:7. Iacob.1:17. Ioh.4:14. Job.1:21.
	<i>D</i>	[Ps.145.15.16. 104.27.28. Esai.45.7] Zach.1.17. [Ioh.4.14. Iob.1.21.] Iere.23.24.
	<i>Ha</i> (141)	<i>Ha</i> Isai.40:18 b [<i><</i> <i>></i>]
191	<i>H</i>	Levit.5:1. Prov.29:24.
	<i>D</i>	[ontbreekt]
228-237	<i>Ha</i>	(232-241) Gen.1:3.4.5. Gen.1:6.7.8. Gen.1:9.10.11.12.13. Gen.1: ⁺ 14. ⁺ 15.16.17.18.19. Gen.1:20.21.22.23. Gen.1:24.25.
	<i>Hb</i>	Gen.1.1. 2. 3. 4. 5. 6.

	De vrijheer van Asperen geeft Huygens gelijk. De luit zweeg terecht toen Anna 'quam ter baen' (r. 73 oudste handschrift). Op haar beurt heeft Anna Roemers Visscher Huygens gecompimenteerd met zijn luitspel en zijn zang. In haar kalligrafisch privé-handschriftje <i>Letterjuweel</i> komt een tienregelig vers voor <i>Aen Constantinus Huijgens, hebbende hem daechs te vooren hooren speelen en singen op Syn Luijt</i> ¹ . Hoewel Beets (gevolgd door Zwaan) een relatie legt tussen beide teksten, ² twijfel ik aan een direct verband. Anna reageert niet op Huygens' gedicht.
UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 161-163
LITERATUUR	Beets 1878, p. 47; Beets 1881, p. 45-47; Anna Roemers Visscher 1971, p. 10; Smit 1980, p. 65; Zwaan 1984c, p. 9, 16-17.
OVERLEVERING	
<i>H1-I</i>	Autograaf Huygens, UBA 28 C 1. Een blad papier van 315 x 200 mm, in twee kolommen beschreven. De linkerkolom telt 44 versregels, de rechter 14. De rechterkolom is ondertekend en gedagtekend: 'Constanter. 3 ^o Id. Nouembris. 1619.'
<i>H1-II</i>	Nadat Huygens <i>H1-I</i> voltooid had, noteerde hij onder de datering en ondertekening in de rechterkolom nog een zestiental regels. Met een verwijsteken werden deze regels ingevoegd tussen de regels 28 en 29 van <i>H1-I</i> . De in te voegen passage markeerde Huygens met een streep aan boven- en ondergrens. Onder de benedenstreep schreef hij daarna de titel.
<i>H2</i>	Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1619, fol. 19 ^r -20 ^r . Op fol. 19 ^r schreef Huygens de regels 1-28, op fol. 19 ^v de regels 29-64 en op fol. 20 ^r de regels 65 t/m 74. <i>H2</i> is een afschrift van <i>H1</i> .
<i>H2-Ot</i>	Ten behoeve van de druk in de <i>Otia</i> bracht Huygens in <i>H2</i> , in een lichtere inkt, enkele wijzigingen aan.
<i>Ot</i>	<i>Otia</i> 1625. De tekst is opgenomen in Liber VI, (S3 ^r -[S4] ^v), p. 143-146.
<i>K1</i>	<i>Koren-bloemen</i> 1658. Boek IV, ([2G4]-2H), p. 251-253).
<i>K2</i>	<i>Koren-bloemen</i> 1672. Boek VIII, (3N2 ^v -3N3), p. 468-469.
DATERING	<i>H1</i> is gedateerd: 3 ^o Id. Nouembris. 1619. (= 11 november 1619).
NOTEN	¹ Anna Roemers Visscher 1971, no. 8. ² Beets 1878, p. 47; Beets 1881, p. 45-47. Zwaan 1984c, p. 9 en p. 16-17.
VARIANTEN	
<i>H1-II a</i>	[titel] snick. Haechsche-herder-boeren-luijt-liedt en Amsterdamsche-Roemer- fluijt-riet van <i>Anna Roemers</i> . Ende <i>daervan</i> het ende aende Ed. Heere Mijn Heere Van Asperen.
174	[18] IJET BOERIGHS

- b Grill| oft| [Haechsche-herder-boeren-luijt-liedt| en|
Amsterdamsche-] $\left\{ \begin{array}{l} \text{Roemer} \\ \text{Visscher} \end{array} \right\} \{-\text{fluijt-riet| van| } \textit{Anna Roemers.} \text{ | Ende}$
daervan het] besluit [aende Ed. Heere | Mijn Heere Van Asperen.]
- c [Grill| oft| Haechsche-herder-boeren-luijt-liedt|] op het|
[Amsterdamsche-] $\left\{ \begin{array}{l} \text{Roemer} \\ \text{Visscher} \end{array} \right\} \{-\text{fluijt-riet| van| } \textit{Anna Roemers.} \text{ |}$
Ende *daervan* het besluit aende Ed. Heere | Mijn Heere Van Asperen.]
- H2 a [*Grill*| Oft| *Haechsche-berder-boeren-luijt-liet*| op het| *Amsterdamsche-*
Visscher[-*fluijt-riet*| van| *Anna Roemers*| Ende *daervan* het besluit aenden
Ed. Heere | Mijn Heere van Asperen.]
- b [Haechsche-herder-boeren-luijt-]lie<t>dt| [op het| *Amsterdamsche-*
Visscher-fluijt-riet| van| Joff. [*Anna Roemer*] Visscher| Aenden
Vrijheere|[van Asperen.] etc.
- H2-Ota I]Jet aenden Vrijheere van |ASPEREN,| aengaende Joff. Anna Visschers.
- b I]Jet boerighs,| <Yet><a>>Aenden [Vrijheere van | ASPEREN,| aengaende
Joff. Anna Visschers.]
- KI Boeren-tael, Aenden Vryheer van Asperen.
- 1 H1-I Roomsch gespan, Veneetsche berders,
H2 [ ]gespan [ ]
H2-Ot [ ]gespann[ ]
- 3 H1-I Haechsche maecksel Fransche crop,
H2-Ot [ ] maecksel,[ ] krops,
- 4 H1-I Fransche stellingh Haechsche cop
H2 [ ] stelling [ ] cop,
H2-Ot [ ] stelling, Haeghsche kopp,
- 5 H1-I Haechsch'-Veneetsche-Fransche spanen,
H2 Haeghsch [ ]
- 6 H1-I Luijt, getuijghe van mijn tranen,
H2 [ ] getuijge [ ]
H2-Ot [ ] mijn'[ ]
- 7 H1-I Luijt getuijghe van mijn vreucht,
H2 Luijt,[ ]
H2-Ot [ ] mijn' vreughd,
- 8 H1-I <L>>Van mijn onbevleekte jeught:
H2 [ ] Jeught:
H2-Ot [ ] mijn'[ ] Jeughd:
- 9 H1-I Luijt, toecomende verblijden
H2 [ ] t'verblijden,
H2-Ot [ ] toekomende verblijden,
- 11 H1-I Van mijn grijse ouderdom;
H2-Ot [ ] mijn' dorren ouderdom;

- [De regels 29 t/m 44 voegde Huygens in een later stadium toe]
- 29 *H1-II* Daer de deuren en de mueren
H2-Ot [ ] muren
- 30 *H1-II* Met ferwiele langhe lueren
H2-Ota [ ] fluweele lange luren
- 31 *H1-II* Sijn behanghen en bedeckt;
H2 Zijn behangen [ ]
- 32 *H1-II* Daermen mette boeren geckt.
H2 Daer men[ ] Boeren [ ]
H2-Ot [ ]geckt,
- 33 *H1-II* Daer het altijdt is vol reucken
H2-Ot [ ] altijdt [ ] voll[ ]
- 34 *H1-II* Min off meer als in een keucken,
H2-Ot Recht [als in] een' kermis-keucken,
Ot [ ] kermis keucken,
- 35 *H1-II* Daer de leren wanten duijm
H2 [ ] leren-wanten [ ]
Ot [ ] le'ren-wanten[ ]
- 36 *H1-II* Steeckt vol muskes en barfuijm.
H2-Ot [ ] parfuijm,
- 37 *H1-II* Daer de mantels en de craghen
H2 [ ] cragen
H2-Ot [ ] kragen
- 38 *H1-II* Zoo veel vreemde cleuren draghen
H2-Ot [ ] veel[ ] kleuren [ ]
Ot Soo [ ] dragen
- 39 *H1-II* Dat het in een mensch sijn oogh
H2 [ ] zijn [ ]
H2-Ot [ ] sijn [ ]
- 40 *H1-II* Flickert als een Reghenboogh.
H2 [ ] regenboogh.
- 43 *H1-II* Om een handtge vol gewins,
H2-Ot [ ] handtjen voll[ ]
- 44 *H1-II* Op een hartigh off een Prins.
H2 [ ] Hartigh [ ] Prins:
H2-Ot [ ] een' Hertogh[ ] een' [ ]
- 45 *H1-I* Luijt mijn eerste wech-bereijder
H2 Luijt,[ ]
H2-Ot [ ] wegh-bereider

46	<i>H1-I</i>	Totten grooten Menschen-Weijder,	Hom. ποιμην λαων
	<i>H2</i>	[ ] Menschen-Weijder	[ ] ποιμην λαων.
	<i>H2-Ot</i>	[ ] Menschen-Weider	[ ] Ποιμὲν λαόν.
	<i>K1</i>	[ ]	[ontbreekt]
47	<i>H1-I a</i>	Verr' benoorden 't Noorder Meer	
	b	} Verr' benoorden { 'tNoorder [ ]	
	c	} West ten noorden { [ ]	
	<i>H2-Ot</i>	West benoorden [ ]	
	<i>H2-Ot</i>	West bij Noorden [ ]	
48	<i>H1-I</i>	(Japick, dunckt mij, hiet den Heer)	
	<i>H2</i>	[ ] Heer.)	
	<i>H2-Ot</i>	Japick, [ ]	
49	<i>H1-I</i>	Die sijn Hooch-geleerde ooren	
	<i>H2</i>	[ ] zijn [ ] Ooren	
	<i>H2-Ot</i>	[ ] sijn' [ ]	
51	<i>H1-I a</i>	Die ghij t' sijner eeren sloeght,	
	b	[ ] hem te wille [ ]	
53	<i>H1-I</i>	Luijt bij Luijten <i>vergeleken</i>	
	<i>H2</i>	Luijt, [ ] luijten [ ]	
55	<i>H1-I a</i>	Luijt die uwes Meesters naem	
	b	[ ] 'sMeesters jonghen [naem]	
	<i>H2</i>	Luijt, [ ] uwes Meesters [naem]	
	<i>H2-Ot</i>	[ ] uwen Trampers [ ]	
	<i>Ot</i>	[ ] uwer [ ]	
	<i>K1</i>	[ ] uwes [ ]	
56	<i>H1-I</i>	Maeckt bekend en aengenaem,	
	<i>H2-Ot</i>	Kondigh maeckt [ ]	
57	<i>H1-I</i>	Twee mael seven jaer geluijstert.	
	<i>H2</i>	[ ] Jaer [ ]	
	<i>H2-Ot</i>	Tweemaal [ ]	
59	<i>H1-I</i>	Luijt te veel gepresen Luijt,	
	<i>H2</i>	Luijt, [ ]	
60	<i>H1-I a</i>	Stopt U banden, <i>Anna</i> fluijt.	
	b	[ ] snaren, [ ]	
	<i>H2-Ot</i>	[ ] uw' [ ]	
61	<i>H1-I</i>	Wt was den Boeren-deun zoo haest het herder-wicht	
	<i>H2</i>	[ ] Boeren-deun, [ ] Herder-wicht	
	<i>H2-Ot</i>	[ ] de [ ]	
	<i>K1</i>	Uyt [ ]	

- 62 *H1-I* Sijn *Anna*, sijnen schrick creech naerder in't gesicht.
H2 Zijn[ ] schrick,[ ] in t'gesicht,
H2-Ot Sijn'[ ]kreegh [ ]
- 63 *H1-I* En sach haer 'tfluijtgen vast van alle canten claren,
H2 [ ] t'Fluijtgen[ ]
H2-Ot [ ] sagh [ ] kanten klaren,
- 64 *H1-I* En sach een jonghen Reij rontsom haer lijff *vergaren*,
H2 [ ] Jonghen[ ] vergaeren,
H2-Ot [ ] sagh een' Jonghe Rei [ ]
- 65 *H1-I* En sach het soet geswel van d'een en d'ander koon
H2-Ot [ ] sagh [ ] geswell[ ] d'een'[ ] d'ander'[ ]
- 66 *H1-I a* Daermede zoo hem docht Sij taste nae den toon.
b [ ] taste { [ ]
} peijlde { [ ]
H2 Daer mede,[ ] docht,[ ] peilde na [ ]
- 67 *H1-I a* Ghij die het Roemer-liedt aen uwe croon gehangen
b [ ] Roemer-liedt { [ ]
} Visscher-liedt { [ ]
H2 [ ] Roemer-liedt [ ]
H2-Ot [ ] Roemer-lied [ ] kroon gehangen,
- 69 *H1-I* Ghij de *verstaet* hoe verr' een *Amsterdamsche* fluijt
H2-Ot [ ] een' *Amsteldamsche*[ ]
- 70 *H1-I* Verdooft en overtreft een Haechsche herder-luijt,
H2 [ ] Herder-luijt,
H2-Ot Verketelt en verdooft een' Haeghsche Herder-Luijt,
- 71 *H1-I* Spreeckt vonnis tuschen tweën, off niet des' lompe jongen
H2 [ ] tusschen[ ] Iongen
H2-Ot [ ] vonniss[ ] de [ ]
- 72 *H1-I a* Sijn schraele snaer-geschrap voorsichtich heeft bedwonghen
b [ ] darm-geschrap [ ]
H2 [ ] schrale [ ] bedwongen
H2-Ot [ ] darm-geschrapp[ ]
- 73 *H1-I* Daer Anna quam ter baen: Off't niet is, zoo hij meent,
H2 [ ] *Anna* [ ] Oft [ ]
H2-Ot [ ] *Annas* keel verscheen; [ ]
- 74 *H1-I a* Best tijdelijck geswicht, dan *schandelijcke* verbeent.
b [ ] eer [ ]
H2-Ot [ ] tijdelick [ ] schandelick [ ]

	[ondertekening en datering]
<i>H1-I</i>	Constanter. 3 ^o Id. <i>Novembris</i> . 1619.
<i>H2-Ot</i>	1619
<i>Ot</i>	MDCXIX
<i>K1</i>	[ontbreekt]

[19] AEN MIJN HEER DE GROOT

- COMMENTAAR Het gedicht [19A] waarop Huygens hier reageert, richt Anna Roemers aan Hugo de Groot, die in juni 1619 voor levenslange opsluiting naar Loevestein is overgebracht.
- Het valt in drie delen te verdelen: een aanspraak tot de zon (r. 1-12), een retorische klacht (r. 13-20) en tenslotte een rechtstreeks aanspreken van Hugo de Groot (r. 21-26).
- Ze raadt de zon aan zijn 'gulden hoofd' te bedekken 'want dees lien' (de contraremonstranten die Grotius c.s. gevangen namen en veroordeelden) houden van de duisternis en willen het licht niet zien.
- Na de klacht uit het tweede gedeelte, volgt in het derde stuk een verontschuldiging rechtstreeks gericht aan Hugo de Groot. Hij moet maar niet kwaad worden als een eenvoudige 'maecht Die U verheven geest op 't alderhoogst behaecht' haar pen op het papier zet, terwijl haar hart hem meer toegeneigen is als haar schrijven geleerd, fraai of kunstig is. Hij moet geloven dat zij het grootste deel van haar lof verzwijgt niet uit onwil, maar uit vrees. Hierop pakt Huygens uit. Haar door de poëzie beroemde tong moet zwijgen, haar onvrouwelijke (voor een vrouw ongekennd grote) verstand moet tot bedaren komen, haar letterrijke pen moet ophouden en haar rusteloze hand moet gaan rusten. Huygens spreekt vervolgens haar ogen aan. Spaart uw geleerde tranen, de juiste tijd om te huilen zal er zelf wel om vragen als de 'overgrooten Groot' de doodsrivier is overgestoken.
- In r. 8 corrigeert Huygens zich. Wat? Tijd om te schreien? Na de dood zal men de zegewagen van de wonderlijke wereldroem de eervolle last van zijn beroemde naam nog zien dragen.
- In de laatste vier regels parafraseert hij het onder het gedicht genoteerde citaat uit Ovidius dat op Daedalus betrekking heeft. Hij vraagt zich af hoe van nu af aan drie wallen en drie grachten (Loevestein) die 'meer als Dedal-geest' (die man die meer vermag dan Daedalus die op wieken van was uit het Labyrint ontsnapte) opgesloten zouden kunnen houden en laten wegteren. Grotius' roem kan niet opgesloten worden, noch door de dood vergaan.
- In de slotregels lijkt Huygens 'even op Grotius' sensationele ontsnapping uit het slot te preluderen' meent Nellen.¹ Dat lijkt alleen maar zo. Misschien is het beeld dat Vondel later opriep wel debet aan deze associatie. Huygens kende natuurlijk zijn Horatius. de grachten en de wallen haalde hij wellicht, net als Vondel deed, uit diens *Oden* III, 16.² Met de woorden 'meer als Dedal-geest'

verwijst Huygens mijns inziens ook naar het gezegde van Horatius dat wie Pindarus naar de kroon wil steken, als Icarus opstijgt met vleugels van was. Grotius had al in 1595 op twaalfjarige leeftijd in het Grieks een Pindarische ode op Frederik Hendrik geschreven.³

- UITGAVEN Beets 1878, p. 42; Beets 1881, II, p. 42; Worp, Ged. 1, p. 163-164; Leerintveld 1996b, p. 120-123 (met afbeeldingen van het handschrift).
- LITERATUUR Beets 1878, p. 42-43; Nellen 1987; Leerintveld 1996b.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1619, fol. 21^r. Een blad papier van 195 x 310 mm. Bovenaan dit blad noteerde Huygens dit sonnet. Na een citaat uit Ovidius volgt onder een streep het afschrift van het gedicht van Anna Roemers in Huygens' hand [tekstdeel 19A].
- DATERING Huygens dateerde het sonnet: 17° *Novembris*. 1619.
- NOTEN
¹ Nellen 1987, p. 126
² Strengholt bespreekt Vondels gedicht bij zijn behandeling van Anna Roemers *Aen den Hoogh-Geleerden Heere Hugo de Groot, Nae sijn welgeluckte Witoomst.* (Strengholt 1989a). Dit gedicht zet in met een drievoudige vergelijking die Anna Roemers ontleent aan Hooft.
³ Horatius *Oden* IV, 2; Leerintveld 1996b, p. 116-123.
- VARIANTEN
1 *H* S<till>>wijcht Rijn-beroemde tongh, still over-vrouw *verstandt*,
2 *Ha* Wacht letter-rijcke pen, rust ruste-loose handt,
b } Wacht { [ ]
} beijdt { [ ]
5 *Ha* Wanneer haer (Och! off noijt een Reden-loose Doodt
b [ ] } Reden-loose { [ ]
} altijd-wrede { [ ]
13 *H* Daer van bekennen zal d'ojt onverwonnen Doo<t>>dt

[20]-[21] OP DE FABEL VAN VENUS ENDE ADONIS

COMMENTAAR Uitgaande van het verhaal van Venus die tevergeefs van liefde voor Adonis brandt, schrijft Huygens twee gedichten, met tegenover elkaar staande conclusies, in de trant van de *controversiae*, *argumentatie-oefeningen*. Het eerste gedicht voorspelt de vrouwen dat zij niet aan de liefdesbrand zullen kunnen ontkomen, zoals ook Venus zelf, al was ze moeder van Cupido en godin, niet aan de pijlen van de liefdesgod is ontsnapt.

Het tweede gedicht redeneert andersom. Al is Venus liefde-gek, dan betekent dat niet dat in het algemeen de vrouwen de liefde niet zouden afweren. Venus' geval was uitzonderlijk.

Een Frans epigram dat op dezelfde pagina is opgetekend, gericht tot een mij onbekend gebleven A. (=Anne) D.G. varieert het thema nog eens: Ik verbaas me niet over Adonis' weigerachtigheid tegenover Venus, maar als hij maar een idee had gehad van jouw ogen, zou hij jou vast en zeker bemind hebben.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 164-165.

LITERATUUR Sluijter 1986, p. 231-232.

[20]

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1619, fol. 22. Een blad papier van 195 x 310 mm. Het gedicht neemt de bovenste helft van het blad in. Het volgende gedicht, een pendant ervan, staat op de onderste helft. Onder het voltooide gedicht noteerde Huygens, waarschijnlijk een dag later, de titel. Boven de titel schreef hij 'Inser'. Zie onder *Datering*.

H-Ot In de periode dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte, bracht hij met lichtere inkt in *H* een aantal wijzigingen aan.

Ot *Otia* 1625, Lib. VI 'Van Als', (N₃-N₃^v), p. 103-104.

K₁ *Koren-bloemen*, 1658, 'III. Boeck. Van Als', (213^v-[214]), p. 266-267.

K₂ *Koren-bloemen*, 1672, 'VIII. Boeck. Mengelingh.' (303^v-[304]), p. 478-479.

DATERING Huygens dateerde *H*: 17 Nov. 1619. Later, mogelijk de dag dat hij de titel noteerde, veranderde hij de datum van '17' in '16'.

VARIANTEN

[titel]

Ha [ontbreekt]

b Besluit genomen uijt de rasende Liefde Coorts.

Aen 't Vrouw-volck, in 't gemeen

c [Besluit genomen uijt] Venus [rasende Liefde Coorts.

Aen 't Vrouw-volck, in 't gemeen]

H-Ot Op de Fabel van Venus ende Adonis. Tegen de Vrouwen.

K₁ [Op de Fabel van] VENUS ende ADONIS.

1 *Ha* Wie hadde Venus-Moer zoo snellen fellen schicht

b [ ] } Venus-Moer { [ ]
[ ] } Venus <t>doch { [ ]

H-Ot [ ] Venus doch [ ]

2 *Ha* Gedreven in het hert? Haer eijghen blinde wicht.

b [ ] de borst? [ ]

H-Ot [ ] eighen [ ]

- 3 *H* Maer was hij niet haer kindt, en was zij niet sijn' moeder?
H-Ot [ ] kind, [ ] sij [ ]
- 4 *H* De lekker en verschoont noch bloedt-*verwandt* noch broeder.
H-Ot [ ] bloed-*verwant*, [ ]
Ot [ ] bloed-*verwant* [ ]
- 5 *H* Maer was zij selver niet Vooghdinne van sijn' handt?
H-Ot [ ] sij [ ] handt?
- 6 *H* Meestersche van het vier, maer slave van den brandt.
H-Ot [ ] brandt.
- 7 *H* Maer was zij niet Goddin om sijn geweld te weeren?
H-Ot [ ] sij [ ] geweld [ ]
- 8 *H* Gheen Goddelijcke borst can dat venijn *verteeren*.
H-Ot [ ] Goddelicke maegh kan [ ] fenijn [ ]
Ot Geen' [ ]
- 9 *H* Och sterfflijck Vrouw-gediert, Doel-witten van de Min,
H-Ot [ ] sterfflick [ ] Min*n*,
Ot Oh [ ]
- 10 *H* Ontstekelijcke waer, nu comt mij inden Sin,
H-Ot Ontstekelicke [ ] komt [ ] Sin*n*,
K1 [ ] waer; [ ]
- 11 *H* Cost Venus noch als moer, noch als Voochdin sijn banden,
H-Ot Kost [ ] Moe'r, [ ] Voochdin*n* sijn' [ ]
- 12 *H* Noch als Goddin ontgaen sijn kinder-pijl-gewelt,
H-Ot [ ] kinder-pijl-geweld,
K1 [ ] kinder-pijl geweld,
- 13 *H* Wat moet het slechtelijck tot uwent zijn gestelt,
H-Ota [ ] slechtelick [ ]
b [ ] grouwelick [ ]
- 14 *H* Die eens al watter smoockt mocht luchterlaegh zien branden!
Ot [ ] branden.
K2 [ ] branden!
- [ondertekening en datering]
Ha Constanter. 17° Nov. 1619
b [ ] 16° [ ]
H-Ot < >

[21]

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL³, (1619), fol. 22. Een blad papier van 195 x 310 mm. Het gedicht vormt de tegenhanger van het vorige dat op hetzelfde blad is geschreven. Onderaan dit blad schreef Huygens een gedichtje in het Frans:

183

[20] OP DE FABEL VAN VENUS ENDE ADONIS

Sur les froideurs d'Adonis
à
Dame A.D.G.
Je ne m'estonne point du desdaigneux refus
D'Adonis; aussi bien n'estoit ce qu'à Venus.
ANNE mais s'il n'eust veu de <tes>>vous yeulx que l'ideé,
Il se fust enrage s'il ne vous eust aimee

Constanter
Postrid. 1619.

In de vierde regel bracht Huygens later een wijziging aan: 'Il se fust enrage' moest plaatsmaken voor: 'Je n'aye point de nez.' In een later stadium schrapte de dichter het hele vers.

H-Ot In de periode dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte, bracht hij met lichtere inkt in *H* een aantal wijzigingen aan.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. VI Van Als', (N3^v), p. 104.

Ot-e Errata-lijst achter in *Ot*.

K1 *Koren-bloemen*, 1658, 'III. Boeck. Van Als.' ([214]), p. 267.

K2 *Koren-bloemen*, 1672, 'VIII. Boeck. Mengelingh.' ([304]), p. 479.

DATERING Huygens dateerde *H*: Die quo 's'. 1619 (= Die quo supra, op de dag waarop het gedicht is geschreven dat *bovenaen* op deze bladzijde staat; d.w.z. 16 november 1619).

VARIANTEN

- [titel]
H Teghen-besluit voor 't Vrouw Volck.
H-Ot Opde selve Voor de Vrouwen.
Ot [ ] selve.[ ]
K2 [ ] selve,[ ]
- 1 *H* Was Venus liefde-geck, wie can *daeruijt* besluyten
H-Ot [ ] kan [ ]
Ot [ ] broecke-broeds,[ ] daer uyt[ ]
- 2 *H* Dat Vrouwen in 'tgemeen off niet off weijnich stuijten.
Ot [ ] stuijten?
- 3 *H* Al was zij haest in brandt dat hadde sijn waerom,
H-Ot [ ] brand [ ]
Ot [ ] wast sij[ ]
Ot-e [ ] was [ ]
- 4 *H* Wien bijt de Duijvel eer dan dieder met gaet om?
Ot Wie [ ]
K2 [ ] mé [ ]

7	<i>Ha</i>	Zou't niet de heetste zijn	die heel de werelt braeijt?
	<i>b</i>	} Zou't niet de heetste zijn {	[ ]
		} Wat zouse zijn als Vonck {	[ ]
	<i>H-Ot</i>	Wat zouse zijn als Vonck	[ ]
8	<i>Ha</i>	Zou't niet een hoere zijn	die al de coppels draeijt?
	<i>b</i>	} Zou't niet een hoere zijn {	[ ]
		} Wat zouse sijn als hoer {	[ ]
	<i>H-Ot</i>	Wat zouse sijn als Hoer	[ ] all [ ] koppels [ ]
	<i>Ot</i>	[ ]	] all' [ ]
		[ondertekening en datering]	
	<i>H</i>	Constanter. Die quo 's'. 1619	
	<i>H-Ot</i>	1619	
	<i>Ot</i>	MDCXIX	
	<i>K₂</i>	[ontbreekt]	

[22] THE

COMMENTAAR	Met dit in boerendialect geschreven gedicht biedt Huygens zijn buurmeisje en vriendin Dorothee van Dorp een pakketje aan dat zij door moet sturen naar Philips Doublet, heer van Groenevelt (de 'groene Groenevelt' uit r. 3), blijkbaar een wederzijdse vriend. Het bevat een paar gedichtjes van hem en een gegraveerd glas. Over één gedicht uit het pakket licht hij Dorothee in. Dat is het 'quickjen Van ien Haeghse boere-jool' (r. 14-15), zijn 'Boeren-deun' (zie gedicht [18]). Dorothee moet raden wie er in dat gedicht geprezen wordt en uit het gegraveerde glas moet zij kunnen opmaken wie die 'Haeghse boere-jool' is. Via dit speelse raadselfersje brengt Huygens zijn vriendin Dorothee (en via haar de andere vrienden) dus op de hoogte van zijn goede contacten met Anna Roemers Visscher. Ik neem dan ook aan dat het glas waarvan sprake is, door Anna Roemers is gegraveerd voor Huygens.
UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 165-166; Zwaan 1984, p. 16-17 (geannoteerd).
LITERATUUR	Sterck 1887, p. 285; Zwaan 1984; Leerintveld 1985; Keesing 1987, p. 31.
OVERLEVERING	
<i>b</i>	Handschrift KA XL ^a , 1619, fol. 23. Afschrift, niet in Huygens' hand. Een blad papier van 295 x 150 mm.
DATERING	Het gedicht is niet gedateerd. Op grond van de inhoud moet het geschreven zijn tussen 11 en 20 november 1619. Van 11 november dateert nl. de met dit gedicht meegestuurde Grill (gedicht [18]) en op 20 november reageert Huygens op een reactie op dit vers.
VARIANTEN	
8 <i>b</i>	Met ien veers<i>>jen drie off vier,

185 [22] THE

- COMMENTAAR Lucretia van Trello wenste niet als een van de ‘verlepte roosjes’ uit gedicht [22] beschouwd te worden. Haar protest – blijkbaar in dichtvorm – wordt in dit speelse vers door Huygens beantwoord. In zijn weerwoord zegt hij dat hij dat gedicht geschreven heeft om een meisje te prijzen. Als hij al van een ander kwaadgesproken zou hebben, dan was dat bij wijze van vergelijking. Niet om iemand te beledigen. Elke man verzint leugens om zijn lief of zijn vriendin te beschrijven. Vanaf r. 30 tot 64 volgt dan, in dialect, zo’n gelogen (komische en petrarkistische) beschrijving. Aan het slot van dit antwoord herhaalt Huygens dat hij het gewraakte vers schreef ‘Om en meijgen te bestieren Die me [...] Meer behaeght/ Die ick Liever sie/ as alden dach’ (r. 95-98). Ter nadere precisering voegde hij later aan deze passus vier regels toe. De laatste twee ervan (‘Dien ick lieff heb met en maer, Niet as vrijster maer as Caer.’ r. 101-102; d.w.z.: ‘van wie ik houd, maar dan niet als geliefde maar als goede vriendin’) verwoorden duidelijk zijn nieuwe verhouding tot Dorothée van Dorp.
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 166-169; Zwaan 1984, p. 18-24 (met annotaties).
- LITERATUUR Sterck 1887; Zwaan 1982; Leerintveld 1985; Grootes 1985, p. 6-8; De Vries 1985; Keesing 1987b, p. 31-32.
- OVERLEVERING
HI Autograaf Huygens, KA XL^a, 1619, fol. 24^r. Een enkelblad papier van 312 x 195 mm, beschreven in twee kolommen. De regels 1 t/m 48 in de linkerkolom, de regels 49 t/m 106 in de rechterkolom. De laatste vier regels met ondertekening noteerde Huygens verticaal, onderaan rechts van de rechterkolom. Onder de linkerkolom noteerde Huygens in een latere fase een viertal regels dat ingevoegd diende te worden na regel 98.
- DATERING Huygens dateerde dit gedicht: 20 *bris* 1619 (= 20 november 1619).
- VARIANTEN
- 8 *HIa* Die men lestereijs ontvillen
     b [ ] me [ ]
- 16 *HIa* ’Kwil noch al ten quaetste keeren,
     b [ ] ’t[ ]
- 20 *HI* Om en aere <w>>te bewijsen
- 21 *HIa* Watten grooten onderscheijt
     b } Watten grooten { [ ]
     c } Datter al wat { [ ]
- 27 *HI* Schole, <m>>Moer, en leert ierst kennen

- 45 *H-I* <*Ov'en*>>Segh in't treën 'tis en paeuw,
 47 *H-I* Segh her ooghjes bennen <s>>Lichges
 57 *H-Ia* Voetges luchter as en kindt,
     b [   ] smaller [   ]
 63 *H-Ia* Maer (sel hier en ander seggen
     b [   ] wijsert [   ]
 67 *H-Ia* Laetje zoo ver niet bedrieghen,
     b [   ] zoo in slaep niet wieghen,
 68 *H-Ia* All het Vrijen staet op lieghen,
     b Allet [   ] op't [   ]
 70 *H-Ia* Comt uijt leughen en uijt jock.
     b Rust op [   ] op [   ]
 76 *H-Ia* Dan hij oijt con waerdich wesen,
     b [   ] mocht [   ]
 96 *H-Ia* *a* Die ick sonder te versieren
     b β [   ] me [   ]
     c $\left. \begin{array}{l} \text{Die me} \\ \text{Die ick} \end{array} \right\} [   ]$
 98 *H-Ia* *a* Meer behaeght as alden dach.
     b β $\left. \begin{array}{l} \text{Meer behaeght} \\ \text{Liever sie} \end{array} \right\} [   ]$
 [99-102 zijn na de voltooiing en ondertekening van het gedicht onder de
 linkerkolom toegevoegd. Een invoegingsteken plaatst dit viertal regels na
 regel 98.]
 102-99 *H-II* (1) Daer ick me in deucht en eeren
               (2) Wo<n>>ngder wel ken ackirderen,
               (3) Die ick lieff heb met en maer,
               (4) Niet as vrijster maer as Caer.
 [ondertekening en datering]
H-I 106 Constanter. 20. *9bris.* 1619 raptim et ludibundus. vix trib. hor!
H-II <106>>110. [Constanter. 20. *9bris.* 1619 raptim et ludibundus. vix [trib. hor!]

[24] WIE SEIJT DAT PIET EN TRIJN

COMMENTAAR Dit gedicht is een parafrase van een epigram van Ben Jonson. Huygens deelt dit zelf onder het gedicht mee. In *The workes of Benjamin Jonson* komt het voor bij de *Epigrammes* als nummer XLII.¹

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 170.

187 [23] GRILLIGH TRILLIGH TRILLOOS KINDT

- LITERATUUR Bachrach 1951; Davidson en Van der Weel 1996, p. 214-215.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1619, fol. 24^v. Een enkelblad papier van 312 x 195 mm. Op fol. 24^r staat gedicht [23].
- DATERING Huygens dateerde dit gedicht: 27 *9bris.* 1619.
- THEMATISCHE
 BRON Naar Huygens' eigen aantekening onder het gedicht is dit een parafrase uit het Engels van Ben Jonson. Ik citeer hier de originele tekst van Jonson naar de folio-uitgave van *The workes of Beniamin Jonson*. Imprinted at London by Will Sansby 1616. (Ex. KB 167 B 28): *Epigrammes* p. 779-780:

XLII.

On Giles and Ione.

Who sayes that Giles and Ione at discord be?
 Th'observing neighbours no such mood can see.
 Indeed, poore Giles repents he married ever.
 But that his Ione doth too. And Giles would never,
 5 By his free will, be in Iones company.
 No more would Ione he should. Giles riseth early,
 And having got him out of doores is glad.
 The like is Ione. But turning home, is sad.
 And so is Ione. Oft-times, when Giles doth find
 10 Harsh sights at home, Giles wisheth he were blind.
 All this doth Ione. Or that his long yearn'd life
 Were quite out-spun. The like wish hath his wife.
 The children, that he keeps, Giles swaeres are none
 Of his begetting. And so swaeres his Ione.
 15 In all affections shee concurreth still.
 If, now, with man and wife, to will, and nill
 The selfe-same things, at note of concord be:
 I know no couple better can agree!

- NOOT ¹ Jonson 1616, p. 779-780. Zie Bachrach 1951, p. 121. Bachrach suggereert dat Huygens door zijn verbroken relatie met Dorothée van Dorp, zich tot het in dit epigram verwoorde beeld van een huwelijk voelde aangetrokken. Hoogstwaarschijnlijk is Huygens op dit moment reeds in het bezit van een exemplaar van Jonson's *First Folio*.

VARIANTEN

- 4 *H* Trijn zeijt <d>het isset stick dat heur oijt meert berouwde,
- 6 *Ha* Moch Trijn doen datse wouw hij raeckte noijt sen lijff.
 b [ ] sij [ ]
 c [ ] se [ ]

10 *H* <Trijn te>>Tuijs zitten bijde man is Trijng her grootste cruijs.
11 *H* Piet wenst hem dickwils bl<e>>indt om 'Trijns gesicht te schouwen,
12 *H* Om Pieter niet te zien zou 'Trijn h<a>>er oogh uijt clouwen,
14 *Ha* Trijn roept schier alle daech om 'stervens lesten dach.
b [ ] 'sleuens [ ]
16 *H* Trijn zeijt daer isser ghen <w>>dat him ken toebehooren,
17 *H* Moet de <m>>Vrouw mette man in alles gaen te gaer
18 *Ha* In iene w<e>>ill en wens, Waer vontme liever paer.
b [ ] wens? [ ] paer!

Ha [onderschrift]
b Ex Anglico Ben. Iohnson.
Paraphr. [Ex Anglico Ben. Iohnson.]

[25] TVROUWE-LOF

- COMMENTAAR 'Loflied op de vrouw oftewel de man is de baas', zo zou men de contradictoire titel van dit gedicht kunnen parafraseren. De ondertitel maakt duidelijk dat Huygens zich op komische wijze richt tot de jeugd van 's-Gravenhage. Aansluitend bij de gedichten [22] en [23] gaat Huygens verder met enkele daarin aan de orde gestelde thema's. Daarbij blijft hij de techniek van de sermocinatio hanteren, het laten optreden van een gefingeerde persoonlijkheid die bepaalde uitspraken in de mond gelegd krijgt.¹ In de rol van een boerenjongen weerlegt hij eerst de blijkbaar in Haagse kringen levende gedachte – hier vertolkt door een vrouwelijke gesprekspartner – dat Anna Roemers de repliek op zijn eerste gedicht geschreven zou hebben. Vervolgens wil hij algemeen bekend maken dat hij zich door bedoelde repliek niet uit het veld heeft laten slaan. Aan dit laatste knoopt hij een beschouwing vast over de superioriteit van mannen. Gesteund door bijbel, klassieke en moderne auteurs² bewijst hij dat 'smans hand boven hoort. In de later ingevoegde regels 353-376 is Huygens, nog steeds in de rol van 'onnosel knecht', expliciet over zijn dichtwerk en zegt hij dat hij in zijn werk vrouwen alleen geprezen heeft bij wijze van oefening van geest. In de peroratie (de later genoteerde regels 445-464) vat hij zijn gedicht nog eens samen. Hij meent tot zijn eigen verontschuldiging te hebben aangetoond dat hij mijlenver van de liefde verwijderd is.
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 171-182; Zwaan 1984c, p. 26-57 (geannoteerd).
- LITERATUUR Zwaan 1984c; Leerintveld 1985; Grootes 1985, p. 6-8; De Vries 1985; Kuiper 1986, p. 11-12; Keesing 1987b, p. 46-47.

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1620, fol. 1^r- fol. 3^r. Papier, 315 x 200 mm. De folia 1 en 2 vormen een dubbelblad; fol. 3 zat daar met spelden aan vast. Fol. 3^v bevat het gedicht 'Gar...' [26]. Het geheel heeft sterk geleden door de inwerking van vocht. Op grond van de plaats die de regels op het papier innemen en de aard van de schrijfstof is voor dit gedicht een viertal stadia in de tekstontwikkeling te onderkennen. Behalve de grondlaag van het gedicht (*H-I*), is een drietal correctie- of aanvullingslagen waar te nemen (*H-II* t/m *H-IV*).
- H-I* Dit is de grondlaag. Huygens noteerde in twee kolommen:
 op fol. 1^r: de regels 1-44 en 45-90;
 op fol. 1^v: de regels 91-136 en 137-180;
 op fol. 2^r: de regels 181-228 en 233-274;
 op fol. 2^v: de regels 275-322 en 323-352 en 377-390;
 op fol. 3^r: de regels 391-436 en 437-444.
 Onder regel 444 staat een streep.
- H-II* Nadat Huygens regel 444 had genoteerd, schreef hij op het ondersteboven gedraaide fol. 3^r de regels 353-376. Door verwijstekens worden ze naar hun definitieve plaats gedirigeerd.
- H-III* Onder de streep na regel 444 schreef Huygens de regels 445-464. *H-II* was toen al geschreven. Gedwongen door de geringe ruimte tussen de streep na 444 en de van de onderzijde af geschreven regels 353-376, ging Huygens meer en meer gedrongen schrijven. De regels staan veel dichter op elkaar. De ruimte bleek uiteindelijk toch te klein: voor de regels 463 en 464, de datering en de ondertekening week Huygens uit naar de buitenmarge.
- H-IV* De regels 229-232 voegde Huygens in een latere fase toe. In verband met deze toevoeging bracht hij ook enige wijzigingen aan. De verzen (*H-I*) 225-228 werden na met enkele aangebrachte veranderingen door middel van een verwijsteken ('*inserantur* 's' ad hanc not.'- worden ingevoegd boven ('s' = supra) bij dit teken) vier regels naar voren verplaatst. De verzen (*H-I*) 221-224 werden sterk gewijzigd en nemen de 'oude' plaatsen 225-228 in. Toevoeging en verwijzing dateren waarschijnlijk van 31 januari 1620, de datum waarop Huygens gedicht [26] 'Gar...' voltooide. De iets zwartere, minder verbleekte, inkt en de scherper gesneden pen waarmee dit gedicht is geschreven komen sterk overeen met de pen en de inkt van *H-IV*.
- h1* Afschrift in andere hand. KA XL^a (1620) fol. 4^r-6^r. De tekst is in twee kolommen geschreven.
 Fol. 4^r bevat de regels 1-44 en 45-90;
 fol. 4^v bevat de regels 91-138 en 139-188;
 fol. 5^r bevat de regels 189-234 en 235-280;
 fol. 5^v bevat de regels 281-326 en 327-372;
 fol. 6^r bevat de regels 373-418 en 419-464.
 De kopiïst van *h1* schreef over met weinig begrip van de tekst. De verwijzing in *H-IV* heeft hij genegeerd. Dezelfde hand schreef *h2*.

<i>b2</i>	Afschrift in andere hand. κα xl ^f , c1a-1s. Dit afschrift maakt deel uit van een doorlopend gepagineerde verzameling kopieën, geschreven in één hand, van Nederlandse gedichten van Huygens die niet tijdens zijn leven zijn gepubliceerd. Het jongste gedicht in deze verzameling is van 1686. De verzameling zal na 1686 zijn aangelegd. De tekst van <i>b2</i> is, in één kolom, geschreven op de bladzijden 131 tot en met 141.
DATERING	Huygens dateerde <i>H-III</i> : 23 Jan. 1620. <i>H-IV</i> dateert mogelijk van 31 januari van dat jaar. De afschriften <i>b1</i> en <i>b2</i> zijn geschreven omstreeks 1686.
TRANSLITTERATIE	<i>H</i> heeft waterschade opgelopen. Een vrij groot aantal regels is niet meer te lezen. In de tekst is tussen [ ] een reconstructie aangeboden op grond van de lezing in de afschriften.
NOTEN	¹ Grootes 1985, p. 8. ² Mevr. G.C. Kuiper heeft de dichter hier gecontroleerd aan zijn bron (Kuiper 1986). Zij komt tot de tweeledige conclusie dat Huygens a) zich in een vrouw-onvriendelijk gedicht beroept op Erasmus, die op dat moment in Holland opnieuw in de belangstelling staat en b) Erasmus' woorden uit hun verband rukt en verdraait 'tot iets wat tegengesteld is aan Erasmus' bedoeling'. Met deze conclusie weet zij vervolgens geen raad. M.i. hoeven wij Huygens hier geen vervalsing van bronnen te verwijten. In de komische context van deze verhandeling voert hij een grote autoriteit op, enkel en alleen pour le besoin de la cause. De ingewijden die bronnen kenden, zullen van de opzettelijk omkering van het citaat genoten hebben.
VARIANTEN	In dit overzicht zijn uit de beide afschriften alleen de woordvarianten genoteerd. De afschrijver was niet vertrouwd met het 'Haags-Delflands', het dialect dat Huygens in <i>'Vrouwe-lof</i> bezigt, en heeft voortdurend de neiging de dialectische eigenaardigheden als <i>en</i> (voor <i>een</i>), <i>-ge</i> , <i>-gie</i> (voor de uitgang van het verkleinwoord) te negeren. Om het apparaat niet onnodig te belasten met steeds terugkerende elementen, die bovendien niet van Huygens zelf zijn, heb ik de varianten van dialectische aard niet opgenomen. Ook niet als ze volgens de definitie van substantiële varianten wel voor opname in aanmerking kwamen.
	[titel]
<i>H-Ia</i>	Tvrouwe-lof alias Mans handt boven /*clu*}ghtiche
b	[ ]/Boertighe/
<i>b1</i>	'T Vrouwen lof[ ] Boertighe
<i>b2</i>	[ ]
<i>H-I a, b</i>	verantwoordingh ande Jeught van 'tsGra[ven]haeg[e]
<i>b1</i>	[ ] van de[ ] Schraven-hagen
<i>b2</i>	]aen de [ ] 'S'graven-Hage.
1	<i>H-I</i> Haegse [kindre, schielick] goet
<i>b1</i>	[ ] kinderen,[ ]
191	[25] TVROUWE-LOF

- 5 *H-I* Sonderlinghe jij Monseurs
h1 Sonderlinghe,[ ]
- 7 *H-I* Vande Cappen en de Prucken,
h1 [ ] Cappen, van[ ]
- 8 *H-Ia* Die jou <du>>blindelingh ontrucken
b [ ] }^{jou} { [ ]
h1 [ ] }^{je} { [ ]
- 9 *H-I* *Talderw<e>>aertste Manne-pandt
h1 'tAlder waerdste minne-pand,
- 12 *H-I* Dan <'t> it moetje niet voordriete
h1 [ ] verdrieten,
- 13 *H-Ia* Dattick nae men slegte staet
b [ ] om [ ] eijghen baet
- 21 *H-Ia* Daer me 't Juffer-rijck Voorhoudt
b [ ] Voorhout
- 24 *H-Ia* Kinders me om mostert stueren,
b Kindre [ ]
- 27 *H-I* <Daer *tLeyd*>>Daeret Waghe-grauw van Leijden
- 36 *H-Ia* Om te dencken watter schuijlen
b En gaan[ ]
- 40 *H-Ia* Khoorde zoo wat van ter sije
b [ ] dochtmen[ ]
h1 [ ] nochtans [ ]
- 53 *H-I* Selmen ommers <achter 't>opp en aen
- 58 *H-I* Dan ick wachte vande meijt.
h1 Als [ ]
- 60 *H-Ia* *Tvolckgen heijt en dicht elesen
b [ ] }^{dicht} { [ ]
h1 [ ] }^{brief} { [ ]
h2 *Tvolckjen [ ] brief [ ]
[ ] heeft[ ] elesen
- 64 *H-I* (Zeijd' ick,) zouw'kme daerin quelle?
H1 Seid' ick, zou'k me daer mé quellen?
- 67 *H-Ia* Isset maer ghien Condemnaci,
b [ ] slechts[ ]
- 72 *H-Ia* Aller pesten pestelenti,
b [ ] pestelenci,

[Door cijfers 2, 1, 3 voor de regels *HI*-a 73, 74 en 75 te plaatsen wijzigde Huygens de volgorde.]

- 73 *H-Ia* (74) Staeter *Mauritz* noch *Soo est*,
h1 [ ] *Soo is't*,
- 74 *H-Ia* (73) Staeter van purge noch arrest
b Isset purje [noch arrest]
c Staeter[ ]
- 76 *H-I* Noch docere noch firmeren,
h1 [ ] doneere[ ]
h2 [ ] doceere[ ]
- 77 *H-Ia* Spelt men naem vrij jaeren langh
b [ ] dage [ ]
h1 [ ] mijn [ ] dan daghe[ ]
- 79 *H-Ia* Stille, soetges, al met sinnen
b Soetges,[ ]
- 82 *H-Ia* Waren al de mejjssen mal
b [ ] mejjssies[ ]
- 88 *H-Ia* Datje 'tien off 'taere lieffje
b [ ] } 'tien off 'taere { [ ]
           [ ] } zoo en seker { [ ]
c [ ] lest en seker [ ]
- 91 *H-I* (Trou[we, 'k wilder nim]ment melden)
h1a [ ] noemen)
b [ ] melden)
- 96 *H-Ia* Om en dichge te beghinne
b [ ] rijmpge[ ]
- 97 *H-Ia* Voor en meisgen diemen hiet
b Van [ ]
h1 Om een Meijsken, dat men Hiet,
h2 [ ] hiet,
- 98 *H-I* Juffer, Juffer: (<I>>Wist ick't niet?
- 103 *H-Ia* Al ter liefden al ter keur
b [ ] } liefden { [ ]
           [ ] } eere { [ ]
c [ ] liefden [ ]
- 105 *H-I* Bloote, blinde Venis-seuntgie,
h1a [ ] Venis-kindtje,
b [ ] Venis-seuntje,
- 111 *H-I* Wat *verblindje* <menich oogh>>metje boogh

- 118 *H-Ia* Dieje de *verlepte* bloemen
b [ ] die[ ]
- 122 *H-Ia* Om getuijgen voor te halen,
b Noch [ ]
br [ ]getuijgens[ ]
- 123 *H-I* 'Tschrifje selver zoo as't leijt
bz 'tSchrifje [ ] soo't leijdt
- 135 *H-I* (Hooghe tarme docht ick vast
br [ ] toonén [ ]vast,
- 140 *H-I* Is 'tberoemde Visserskint,
br [ ] *Visserskint*,
- 141 *H-Ia* *Anne* fleurtge van je nati
b [ ] naci
- 142 *H-I* Ienigh' Hollan<d>cks reppetaci
- 148 *H-Ia* Die ongs' haters brocht te schangdt.
b [ ] de spotter [ ]
bz [ ] tot[ ]
- 154 *H-Ia* Lick en ketel <van> met twie oortgies
b [ ] } ketel { [ ]
} pap-pot { [ ]
br [ ] pap-pot [ ]
- 159 *H-I* Op men kermesijnde coon,
br [ ] mijn [ ] coôn,
- 163 *H-Ia* Daer nochtans de filosoop
b [ ] nochtangs[ ] fijlooop
- 169 *H-Ia* 'Kwilme trouwe niet tribbleren
b trouwe 'Kwilme [ ] tribblere
- 172 *H-Ia* Ben ick oijt beschaemt esien
b [ ] noijt[ ]
- 180 *H-Ia* Mit en averecht gesicht
b [ ] averechs[ ]
- 182 *H-I* Dat ick voor en puer genuchgie
br [ ] door [ ]
- 184 *H-Ia* S'morghens op men bedde schier
b 'S morghens[ ]
- 186 *H-Ia* Daerse, denck ick, niet zoo langhe,
b [ ] loof [ ]

- 187 *H-Ia* (Want ick hebb' al stercker pangt
       b [   ] starcker [   ]
       b1 [   ] beter [   ]
- 189 *H-Ia* <Haddj>>Hadd' me' kenne besich wesen
- 190 *H-Ia* As en ander om te lese,
       b [ ] veel angdren [om   ]
       b2 [   ] met[   ]
- 191 *H-Ia* Datse hadd', zoo me docht,
       b [   ] schier [hadd'   ]
- 193 *H-Ia* Zouwme sulke blaeuwe bloemen
       b [   ] sucke[   ]
- 198 *H-Ia* Boven-mensselicke   paertge,
       b { Boven-mensselicke   { [   ]
       { Onver<l>glijckelicke }
       c { Boven-mensselicke   { [   ]
       { Onverglijckelijcke }
       { Onvergetelijcke   }
       b1 Onverglijckelicke paertje,
       b2 Onverglijck'licke paertje;
- 204 *H-I* Om zoo schandeleusen   stick.
       b1 [   ] soo schandeloose[   ]
- 206 *H-Ia* Quam ick eerst ten princepalen,
       b [   ] princepalen.
- 207 *H-Ia* Voorder, sprack ick, Lieve moer
       b Voorder (sprack ick)[   ]
       b1 Voorder, sprack ick, [   ] moer,
- 209 *H-I* Op men backes late smijte
       b1 [   ] kake [   ]
- 210 *H-I* Songder weer iens uijt te bijte
       H2 Sonder eens weer om te bijten,
- 220 *H-I* Koelde mé de kleuters moet <*Dae*>
       [*H-IV* 221-224 ← *H-I* 225-228]
- 221 *H-I* (225) Waerom heijt je hoofd tw[i]e ooren
- 222 *H-I* (226) Dan om Jae en Nee te hooren?
       H-IV(222) [   ] clacht [en] weer [te hooren?]
       [*H-IV* 225-228 ← *HI* 221-224]

- 225 *H-I* (221) *a* Daer uijt selje schier begripen
H-IV β Soeckt men schriften en men brieven
b1 (221) [ ] <brieven>scriften [en] me [brieven]
b2 (222) [ ] me <b>>scriften, soeckt [ ] brieven,
- 226 *H-Ia* (222) *a* Off ick me vergeefs laet nijpen
b Da'ck me niet [vergeefs laet nijpen]
H-IVa *a* Siet men angtwoordt en men grieven,
b Leest[ ]
b1 (222) [ ] andtwoord [ ]
- 227 *H-I* (223) Daer uijt selje sien ter deegh
H-IV 'Kwedd je wijst wel haest ter deegh
- 228 *H-I* (224) Off ick sloegh off slaghe creegh.
H-IV Wieder [ ]
b1 (224) Wied'er slaegh, of slaghe kreegh.
b1 (224) [ ] slaggh, [ ]
 [*H-I* (225-228) 6 *H-IV* (221-224)]
- 230 *H-IV* Ick en m<a>>eijt <*te*>>her mongt te vieren?
- 232 *H-IVa* Hola! Zoo ver nummermeer.
b [ ] mal[ ]
- 233 *H-I* (231) Alle <mannen> broecken, alle baerden
- 237 *H-I* (233) 'Kwilme mit men eighe vleijen
b1a 'kWilme [ ] eighe [ ]
b [ ] eigh' niet vleijen,
- 238 *H-I* (234) Niet bedrieghen off *verleijen*,
b1a [ ] verbleijen
b [ ] verleijen
- 241 *H-I* (237) In de linkermarge bij deze regel noteerde Huygens het cijfer 318. Hij haalde het later door.
- 245 *H-I* (241) In de linkermarge bij deze regel noteerde Huygens het cijfer 900.
- 246 *H-I* (242) Dat waer 't opperst onder wenden,
b1 [ ] onder-wenden,
b2 [ ] opperst' onder wenden,
- 257 *H-Ia* (253) Com ick bij die aere quantten
b Raeck[ ] quangten
- 258 *H-Ia* (254) Die in Menssen, Beeste, Plantten
b [ ] Plangten
- 265 *H-I* (261) Die wel altijd mans sou maecken
b1 [ ] altoos [ ] maken

- 307 *H-Ia* (303) Hoese bij de rechte lijn
 b [ ] }bij { [ ]
           }dan { [ ]
hI [ ] dan [ ]
- 314 *H-Ia* (310) Datter onder duijsent leuren
 b [ ] ongder[ ]
- 317 *H-Ia* (313) Dieder zoo vijff ses <wou> wil coopen
 b [ ] }vijff ses { [ ]
           }en deel { [ ]
hI [ ] en deel [ ]
- 321 *H-Ia* (317) Hier uijt hebje en angder voordeel,
 b [ ] }hebje { [ ]
           }strack { [ ]
hI [ ] hebje [ ]
- 323 *H-I* (319) Al dat seld[e wordt es]ien
hI En[ ] word esien,
- 331 *H-Ia* (327) Wijstmen en Wijs Vrouwen-dier
 b [ ] ien[ ]
- 332 *H-I* (328) Wat ontstaeter strack en tier!
hI Mèt [ ]
- 336 *H-Ia* (332) Noijt in Hollangt Beer off Reus,
 b [ ] dwergh[ ]
- 346 *H-I* (342) Wil ick vliegghen en niet renne:
hI [ ] maer[ ]
- 351 *H-I* (347) Dat de ooghen bindt en blindt,
hI [ ] kindt of [ ]
- 352 *H-Ia* (348) Daeroff kenn' ick lucht noch windt.
 b [ ] }kenn' { [ ]
           }hebb' { [ ]
hI Daer of heb [ ]

[De regels 353-376 schreef Huygens in een latere fase op een los vel: *H-II* (1)-(24)]

- 363 *H-II* (11) Dat <de>>sen prijzen waerdich was.
- 374 *H-II* (22) M<a>>eer as looffelijck con wesen
hI [ ] om [ ]
- 375 *H-IIa* (23) Zeght vrij allegaer die 't leest
 b }Zeght { [ ]
       }Hoort { [ ]
hI Hoort [ ]

- 376 *H-IIa* (24) 'Tis en oeffeningh van geest.
b } *Tis en { [ ]
} *Twas maer { [ ]
b1 'tWas maer [ ]
- 380 *H-I* (352) 'Ksach men leve <s>>boogh noch schicht
- 382 *H-I* (354) Dat den hemel plecht te vreesen,
b1 [ ] placht [ ]
b2 [ ] pleeght[ ]
- 385 *H-Ia* (357) 'Kheb<b>>wel duijsent mael <st>>gaen weggen
b 'Kheb wel [ ]
- 388 *H-Ia* (360) S'morghens droevich, 'savens blij,
b } S'morghens { [ ] } 'savens { [ ]
} 'Ksaghse { [ ] } ksaghse { [ ]
b1 'k Saghse [ ] 'k saghse[ ]
- 400 *H-Ia* (372) [D'iene seijt het] was om Griet[,]
b [ ] is [ ]
- 401 *H-Ia* (373) [S'heijt] twee ooghjes as en craelt[ge,]
b [ ] en ooghjen [ ]
- 402 *H-Ia* (374) [D'aere] seijt 'twas al om Aeltge[,]
b [ ] 'tis [ ]
- 403 *H-Ia* (375) S'hadde' en keeltgen [as en veel,]
b S'heijt [ ]
- 405 *H-Ia* (377) S'hadd' en [haertgen geel as] koren
b S'heijt [ ]
- 410 *H-I* (382) Wie [en sou]<d>>wer niet mé jocken!
b1 [ ] souder [ ]
- 417 *H-Ia* (389) 417 Wat al paedges sach ick heeren!
b [ ] paedjes [ ]
b1 [ ] paerden sagh [ ] Heeren!
- 418 *H-I* (390) Wat en kangse wou<d>>wer keere!
b1 [ ] kangse wouder keeren!
- 422 *H-I* (394) Singhe mocht honeur an't wammes,
b1 [ ] moest [ ]
- 423 *H-I* (395) <*N*>>*Sa*cke tabbert, muts en <b>>doeck,
b1 Rocken [ ]
- 424 *H-Ia* (396) Vive mantel, hoet en broeck!
b [ ] mangtel,[ ]

Faire de don debuoir, de courtoisie debte,
C'est auoir trop d'oreille, ou n'auoir point de [teste]

Hij ondertekende ze met: Consta[nter.] Feb. 1620.

DATERING Het gedicht is gedateerd: prid. cal. Feb. 1620. (= 31 januari 1620).

VARIANTEN

- 1 *Ha* Tweederhande slach van Vrouwen
b Twiederhande [ ]
- 7 *Ha* Aller dinghen heerlijkheijt
b $\left. \begin{array}{l} \text{Aller dinghen} \\ \text{Al het schepsels} \end{array} \right\} [ ]$
c $\left. \begin{array}{l} \text{Aller dinghen} \\ \text{Al het schepsels} \\ \text{'Tgrootte schepsels} \end{array} \right\} [ ]$
- 10 *Ha* Die hem stooren sel in't lesen?
b [ ] her [ ]
- 18 *Ha* Die her weijnich hooren laten,
b [ ] weijnichst[ ]
- 19 *Ha* In het diepste vande Maes
b En in't[ ]
- 20 *Ha* Gaet het minste stroom geraes.
b Gaetet [ ]
- 30 *Ha* Ick heb nimmer willen melden.
b [ ] schelden.
- 39 *Ha* Dieder op het leure woordt
b Die op 't leurich [ ]
- 40 *Ha* Overtalligh hadd' estoort,
b $\left. \begin{array}{l} \text{Overtalligh} \\ \text{Overleurigh} \end{array} \right\} \text{waer[ ]}$

[27] DOE THYRSIS

COMMENTAAR Begin januari 1620 zakte Maria van Mathenesse onder de ogen van haar verloofde, Jacob van Wassenaar, Heer van Warmond, in de buurt van Leiden door het ijs en verdronk. De Engelse gezant Carleton beschrijft deze tragische gebeurtenis in een brief van 14 januari 1620¹. Op verzoek van dezelfde Carleton schrijft Huygens, naar hij schriftelijk aan Daniel Heinsius mededeelt, dit droevig vierluik *Τετραδακτυον*, vier tranen².

201 [27] DOE THYRSIS

Het Latijnse vers schreef hij op 2 februari, een dag later volgde het Franse en op 4 februari voltooide hij het Italiaanse en het Nederlandse gedicht. Huygens heeft zich voor deze treurige gedichten laten inspireren door de eerste idylle van Theocritus: *Thyrsis' klacht om de dood van Daphnis*. Waarschijnlijk kende hij Heinsius' uitgave ervan.³ Misschien is dat wel de reden waarom Huygens extra benieuwd is naar Heinsius' mening over deze gedichten.⁴ De Haarlemse priester Joan Albert Ban heeft bij dit gedicht emotioneel muziek gecomponeerd⁵.

UITGAVEN Worp *Gedichten* I, p. 183-185.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XLIII^a, (1620), fol. 3. Een blad papier van 235 x 200 mm. Op fol. 3^r schreef Huygens de titel *Τετραδακρον* ('Gewezen in vieren') en de latijnse en Franse versie van dit gedicht. Fol. 3^v biedt plaats aan de Italiaanse en Nederlandse tekst.

D1 De eerste druk van *Τετραδακρον* verscheen achter de eerste uitgave van *Batava Tempe* (Middelburgh, 1622).

D2 Ook de tweede druk van *Batava Tempe* (1623) wordt gevolgd door de tweede druk van *Τετραδακρον*. Deze druk is 'onoversien, onverbetert' opgenomen in de *Otia* (1625).

K1 *Koren-bloemen* 1658, Vierde boeck, *Van als* (212), p. 263.

K2 *Koren-bloemen* 1672. Achtste boeck *Mengelingh*. (302^v), p. 476.

DATERING

Het Latijnse vers is gedateerd: 4° Non. Feb. MDCXX (= 2 februari 1620). Het gedicht in het Frans is gedagtekend: 3° Non. Feb. 1620 (= 3 februari 1620). Onder het Italiaanse gedicht schreef Huygens: prid. Non. Feb. 1620 (= 4 februari 1620). Het Nederlandse gedicht dateert van 'Eod. die' (= dezelfde dag, dus ook 4 februari 1620).

NOTEN

¹ Zie Worp *Gedichten* I, p. 183, n.2

² Worp *Briefwisseling*, nr. 75.

³ De eerste druk verscheen te Leiden in 1603. Zie Sellin 1968, *Checklist* nummer 343.

⁴ Zie noot 2.

⁵ Zie Grijp 1987, p. 103-104.

VARIANTEN

[titel]

H Op de selfde sinn.

D1 HARDERS-KLACHTE | Op den selven sin. | In de welcke Thirsis verthoont den Heere van War- | mon, beclaghende het drouvich ongeval, sijne Bruyd (wijlen | dochter van den Heere van Matenes, Heere van Haserwoude) | door ys-braecke over-ghecomen.

K1 Thirsis op de doot van sijne Phyllis door | Ysbraeck om-gekomen.

2 *H* Al schrickende gevat al schreijend' hadd' <g>>becropen,
KI [ ] gevat,[ ] had [ ]

4 *H* Sijn hert en al *verdronck* in Phillis <wreede>>herde moort,

7 *H* En voelde sijn gemoet met tranen overloopen;
DI [ ] in [ ] overloopen,

8 *H* <Noch>>Wel, seijd' hij noch voor 't lest <,>>(off wanhoop voerde 'twoordt)
KI [ ] en [ ]

9 *H* Wel mijn gedaelde Son, U sterven wil ick achten
DI Wel,[ ]
KI [ ]mijn'[ ] uw[ ]

10 *Ha* Zoo ick U leven de'; Vergaet ghij in het nat,
b [ ] } Vergaet { [ ]
DI [ ] dé: Versinckt [ ] nat?

11 *H* Daer zoeck' ick oick mijn doot maer in een tranen-badt,
DI [ ] soeck [ ] oock [ ] doodt,[ ] tranen-badt;
KI [ ]mijn'[ ]

12 *Ha* Soo sult ghij dan beschreijt ick schreijende versmachten,
b [ ] } versmachten.
DI [ ] beschreyt,[ ] versmachten,
KI [ ] versmachten;

13 *Ha* Als emmers d'een zoo wel als d'ander <ste>>smooren doet,
b En zoo doch[ ] sterven [ ]
c Want [zoo]
DI Als emmers [ ] smooren [ ]

[ondertekening en datering]
H Constanter. Eod. die.
DI [ ]
KI [ontbreekt]

[28] DE VISSCHER DIE MEN ROEMT

COMMENTAAR 'Annae Roemer innotui et Hoofdio ceterisque' (met Anna Roemers heb ik kennismemaakt en met Hoofft en de anderen) luidt de tekst in Ungers uitgave van Huygens' dagboek bij 11 februari 1619. Hoogstwaarschijnlijk vond deze kennismaking echter pas een jaar later plaats bij gelegenheid van de begrafenis van Anna's vader, Roemer Visscher. Huygens' kleinzoon Constantijn IV (1675-1739), die het *dagboek* op basis van authentieke documenten samenstelde, heeft zich voor deze aantekening gebaseerd op een handschrift van Huygens waarin

203 [28] DE VISSCHER DIE MEN ROEMT

deze ontmoeting bij het verkeerde jaar is geplaatst.¹ Hooft zal zeker aanwezig geweest zijn op Roemers begrafenis. Hij wijdde twee grafschriften aan hem.² Maar meer dan oppervlakkig zal toen op 11 februari 1620 de kennismaking tussen Huygens en Hooft niet geweest zijn.

Tien maanden later, in december 1620, na zijn reis naar Venetië die duurde van 25 april tot 7 augustus 1620, zoekt Huygens opnieuw contact met zijn Amsterdamse collega's en schrijft hij dit gedicht. Het begint met een klacht over de dood van Roemer (r. 1-20), waarin de Haagse dichter de beide weesgeworden dochters zeer prijst. Huygens heeft vermoedelijk Hoofts grafschriften op Roemer Visscher gekend. Het tweede daarvan is gedrukt in de door Anna Roemers bezorgde editie van Roemer Visschers *Zinnepoppen* die waarschijnlijk kort na diens overlijden is verschenen.³ De woordspelingen gebaseerd op de naam Roemer en zijn *Sinnepoppen* vinden wij bij beide dichters. In Huygens' eerste twee regels echoën Hoofts gedichtjes na. Huygens overtreft Hooft in woordspeligheid door ook de achternaam *Visscher* in het spel te betrekken.

Met r. 21 introduceert Huygens Hooft in zijn gedicht om hem in r. 30 vervolgens sprekend in te voeren. Hooft biedt zich – in Huygens' woorden – aan de zusjes Visscher aan als hun nieuwe leidsman (r. 21-52).

Hierna maakt de droefheid van twee (van Anna en Maria Tesselschade) plaats voor de vreugde van drie (Hooft is erbij gekomen. r. 53-56).

Huygens eindigt zijn gedicht met een driedelige peroratie: eerst prijst hij de aldus ontstane 'driehoek van de Deughd', vervolgens richt hij zich tot de 'Gheluckich *Hooft*-Poet van all die Holland baerde' (r.61) om te besluiten met een aanspraak aan het 'Geseghent Suster-paer'.

Dit gedicht heeft, op verzoek van Anna Roemers, aan Hooft een gedicht aan Huygens ontlokt. Zie het commentaar bij de reeks [29]-[30].

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 195-196; Worp 1918, p. 14-16 (met annotaties); Van der Heijden, *Spectrum* 8, p. 21-24 (met annotaties); Zwaan 1974a, p. 13-19 (met inleiding en annotaties).
- LITERATUUR   Hinlopen 1814 (woordvormingen); Worp *Briefwisseling* 1, p. xxxvii, n.1; Hellinga 1967, p. 43-44; Tuynman en Zwaan 1968, p. 53; Strengholt 1976, p. 129; Smit 1980, p. 83-84; Van Tricht 1980, p. 106; Strengholt 1986, p. 268; Leerintveld 1989, p. 30-31; Smits-Veldt 1994, p. 39-41; Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 25-26.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1620, fol. 7r. Een enkel blad van 308 x 195 mm. In twee kolommen beschreven. De regels 1 t/m 48 staan in de linkerkolom, de regels 49 t/m 72 in de rechterkolom. De titel is geschreven onder de dagtekening en ondertekening.
- H-Ot*   Dit blad heeft als kopij gediend voor de druk van de *Otia*. Strepen tussen de regels en signaturen duiden daarop. In deze fase zijn ook wijzigingen en correcties aangebracht.

- Ot* *Otia* 1625. 'Lib. VI *Van Als*' M2^r-M3^r, p. 93-95.
- K1* *Koren-bloemen* 1658. 'III. Boeck', *Van Als*, ([2B4]-2C^r), p. 199-201 [onjuist gepagineerd 211-213].
- K2* *Koren-bloemen* 1672. 'VIII. Boeck', *Mengelingb*, (3L-3L2), p. 449-451.

DATERING *H* is gedateerd: VI° Kal. Jan. 1620 (= 27 december 1620).

- NOTEN
- ¹ Unger 1885, p. 10. Roemer Visscher werd op 11 februari 1620 begraven (zie Worp 1976, p. XIX, n. 1). De vermelding bij Unger onder 1619 verstoort de daar gegeven chronologische volgorde, maar komt wel overeen met de tekst in het handschrift waarop Unger zich baseert, thans in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (134 C 27). De datum, 11 februari, en de vooropplaatsing van Anna's naam geven mij echter voldoende grond voor de veronderstelling dat Huygens toch pas een jaar later, op de begrafenis van Roemer Visscher, persoonlijk met haar kennismemaakt heeft. Dat hij bij diezelfde gelegenheid ook 'Hooft en de anderen' heeft ontmoet, ligt dan voor de hand.
- Deze hypothese wint aan waarschijnlijkheid door wat de vermoedelijke bron laat zien, die Constantijn Huygens IV heeft gebruikt bij het samenstellen van het dagboek van zijn grootvader. Voor deze jaren is namelijk een blad met autobiografische aantekeningen van Huygens bewaard gebleven (Koninklijke Bibliotheek, KA XXXIXA, uitgegeven in Boot 1873). Bij 1619 heeft dit blad enkele doorhalingen. Na de vermelding van zijn bezoek aan de Dordtse synode schreef Huygens: '11 febr. Annae Roemer innotui'. Op deze aantekening volgt er een met de datum '19 April' die later werd gewijzigd in '21 Mart'. De daaropvolgende notitie betreft 1620: '25 Aprilis Venetias'. Nu blijkt de vermelding van de kennismaking met Anna Roemers door Huygens zoals hierboven is aangegeven, te zijn doorgehaald en vooraan 1619 opnieuw te zijn geschreven, nog voor '7 Jan.'. Met een andere pen heeft Huygens daar later aan toegevoegd 'et Hoofdio ceterisque'. Mijns inziens verplaatste Huygens deze mededeling per ongeluk in de verkeerde richting. Als hij werkelijk 1619 had bedoeld, dan zou hij door middel van een verwijsteken de verstoring in de chronologie hebben voorkomen. Bij 1620 zou zo'n fout niet zijn opgetreden.
- ² Zie Leendertz-Stoett I, p. 166; Tuynman en Van der Stroom. nummer 156.
- ³ Leendertz 1931, no.221; Schenkeveld-Van der Dussen 1979-1980, p. 14, n. 11.

VARIANTEN

- [titel]
- H* Aen | De Heere P.C. Hooft | ende | Jonckv.^{wen} Anna ende Tessel-schade | Visscher | op haerlieden onderlinghe | drij-hoeckighe vrientdschap.
- H-Ot* Aenden Heere Drossart HOOFT, | ende de Ioff.^{wen} ANNA ende TESSEL | SCHADE VISSCHER, op't overlijden | van haer' Vader.
- K1* [Aen den Heere] Drost [etc. idem als *H-Ot*]
- 1 *H* De *Visscher* diemen *roemt* dat nemmer niet en miste,
- K1* [ ] schier[ ]

- 19 *H* Troostloose Suster-paer, waer is de wijse mondt
H-Ot [ ] Weesen-hert,[ ] mond
Ot Troost'loose[ ]
- 20 *H* Die t'onser onderwijs noijt toe, noijt stil en stondt?
H-Ot [ ] t'uwer [ ] still[ ] stondt?
- 21 *H* Waer is. De voorder clacht wierdt *schielick* wedersproken,
H-Ot [ ] klacht wierd [ ]
Ot [ ] is. De voorder' klacht wierdt *schielick* wedersproken,
K1 [ ] wedersproken;
K2 [is.] [De]
- 22 *H* Den diep-geschapen sucht in sijnen traen gebroken
H-Ot De diepst-geschapen[ ]
Ot [ ] diepst geschapen[ ]
- 23 *H* Door een bekende stem, het droeffelijcxte woordt
H-Ot [ ] stemm,[ ] droeffelicxte woord
K1 [ ] een'[ ] stemm;[ ]
- 24 *H* Soo tijdelijck gestopt als minnelijck gesmoort.
H-Ot [ ] tijdelick [ ] minnelick [ ]
- 25 *H* Der Princen taelman *Hoof*t (die 't *Nederlant* ter eeren
H-Ot [ ] *Nederland*[ ]
Ot [ ] (die,[ ] eeren,
- 26 *H* Den koninghen sijn' spracck, den Keijseren doet leeren,
H-Ot [ ] Keiseren [ ]
- 27 *H* Roept ewen achterwaerts, brenghet landen in sijn landt,
H-Ot [ ] land,
- 28 *H* Sleepst steden in sijn' Stadt, dwinght scepters in sijn' handt)
H-Ot [ ] hand)
- 29 *H* Beweeghde dit gekerm. Stelpt die verloren tranen
Ot [ ] gekerm: [ ]
K1 [ ] traenen,
- 30 *H* O een' en ander' Maeght (begon hij te vermanen)
H-Ot [ ] Maeghd[ ]
K1 [ ] ander [ ]
- 32 *Ha* Zoo langhe 'tschip in storm noch op een ander rijdt?
b [ ] } in storm { [ ]
[ ] } ter zee { [ ]
H-Ot [ ] ter zee [ ]
K1 [ ] lang het schip [ ]
- 33 *H* De Vader die ghij mist belet ick U te derven,
H-Ot [ ] belett[ ]

- 34 *H* Mij̄n leven schenck ick U in plaetse van sijn sterven,
H-Ot [ ] zij voor [ ]
- 35 *H* In 'swerelts drooghe diep, en ongebaeckte sandt
H-Ot [ ] 'swerelds[ ] sand
- 36 *H* Belov' ick U mijn' hulp, mijn' herssenen, mijn' handt.
H-Ot [ ] hand.
- 37 *H* De daghen mijner jeught en ombevleekte nachten,
H-Ot [ ] jeughd[ ]
Ot [ ] onbevleekte [ ]
- 38 *H* In deughden toe gebroght, in ernstighe gedachten,
H-Ot [ ] en [ ]
- 39 *H* In weten-giericheijt sorchvuldichlijck besweet,
H-Ot [ ] weten-giericheit sorchvuldichlick [ ]
K2 [ ] wetens-gierigheit[ ]
- 40 *H* In tael en wetenschap geluckelijck besteedt
H-Ot [ ] geluckelick [ ]
Ot [ ] besteedt,
- 41 *H* Bested' ick weer tot U, de langh verleden jaren
H-Ot [ ] voor[ ]
K1 [ ]u; [ ]
- 42 *H* Van 'swerelts maecksel aff, en zoo veel holle baren
H-Ot [ ] 'sWerelds[ ]
K1 [ ] veel'[ ]
- 43 *H* Als zedert tot op nu daerover sijn gejaeght,
Ot [ ] daer over[ ] gejaeght
K1 [ ] gejaeght,
- 44 *H* En sijn mij niet ont kent, ick hebb' het al doorknaeght,
H-Ot [ ] zijn [ ]
K1 [ ] heb [ ]
- 45 *H* En all tot uwer baet, zoo verr' u lust te maeyen,
K1 [ ] baet; soo verr [ ]
- 46 *H* Mij lust soo goeden grondt van 'tmijne te besaeyen.
H-Ot [ ] grond [ ]
Ot [ ] besaeyen:
- 47 *H* Op 'tsluijten van een Sin in rijmende gedicht
H-Ot [ ] Sin# [ ]
Ot [ ] Sinn'[ ]
K1 [ ] een' Sin [ ]

67	<i>H</i>	Geseghent Suster-paer, der Amstel-nymphen eer
	<i>H-Ot</i>	Geseghend[ ]
	<i>Kz</i>	[ ] den[ ]
69	<i>H</i>	Neen hij ont-oudert u, maer wil u niet ontrieven,
	<i>K1</i>	[ ] ontrieven;
	<i>Kz</i>	Neen,[ ]
70	<i>Ha</i>	<i>a</i> Hij doet u t'eener tijdt verliesen en verlieven,
		<i>b</i> } Hij doet u { t'eener [ ]
		} Dus moet ghij { [ ]
	<i>H-Ot</i>	<i>β</i> Dus moet ghij [ ]
71	<i>Ha</i>	<i>a</i> Hij gheeft u (is het niet genadelijck gerooft?)
		<i>b β</i> Dus[ ] hij nemende (dats verre van gerooft)
		<i>c</i> [ ] } verre van { [ ]
		} hemelijck { [ ]
		<i>d</i> [ ] } hemelijck { [ ]
72	<i>Ha</i>	Voor zoo beminden cop zoo minne waerden <i>Hooft.</i>
	<i>b</i>	Hier [ ] verwaerden [ ] daer [zoo] vermaerden [<i>Hooft.</i>]
	<i>H-Ot</i>	[ ] Kopp[ ]
		[onderschrift]
	<i>H</i>	Constanter. vi ^o Kal. Ian. 1620.
	<i>Ot</i>	MDCXX.
	<i>K1</i>	[geen onderschrift]

[29]-[30] · [SCHONCKEN]

COMMENTAAR Huygens' gedicht *Aenden Heere Drossart Hooft, ende de Ioff.^{wen} Anna ende Tesselschade Visscher* [28] valt bij de Amsterdammers in goede aarde. Anna Roemers zorgt ervoor dat Hooft binnen veertien dagen een lovend sonnet aan zijn Haagse collega schrijft [tekstdeel 29-A].¹ Huygens heeft dit gedicht, waarschijnlijk via Anna, op 9 januari 1621 ontvangen en beantwoordt het nog dezelfde dag met een sonnet op dezelfde rijmwoorden [29].² Hooft dateert zijn *Weder-antwoord* in zijn *Rijmkladboek* op 11 januari [30-A]. Op 17 januari schrijft Huygens *Mijn besluyt aenden selven tot afscheijt, staende om te vertrecken naer Engeland* ([30]). Vóór die datum zullen Anna en Tesselschade Visscher hun bijdrage aan deze *Schoncken*-reeks hebben geschreven. Het sonnet van Tesselschade [30-C] zal blijkens de inhoud van r. 5-8, kort na Koppermaandag 1621, dat is 11 januari, zijn geschreven en is waarschijnlijk van 14 of 15 januari.³ Het gedicht dat Anna bijdraagt, is niet uitgesteld wegens de koppermaandagfestiviteiten. Het zal gedateerd moeten worden rond 11 januari [30-B].

210 [29]-[30] [SCHONCKEN]

De serie wordt aangevuld met bijdragen van J. van Brosterhuizen [30-D] en G.R. Doublet [30-E]. Over de datering van deze bijdragen valt geen zekerheid te geven. Ze zijn in ieder geval geschreven na de vier sonnetten van de beide protagonisten.⁴

In haar sonnet heeft Anna Roemers het belang van deze speelse gedichtenwisseling verwoord:

‘soo ben ick blij dat ick de groene vrijerschap
met rijpe manheijt heb in vriendschap doen ontfoncken.’

Dankzij Anna Roemers’ bemiddeling is tussen de jeugdige Huygens en de vijftien jaar oudere Hooft een grote vriendschap ontstaan.

De sonnettenreeks – naar het eerste rijmwoord ‘*Schoncken*’- *sonnetten* genoemd, zijn overgeleverd in een kalligrafisch net-afschrift. Zie de beschrijving van *h2* onder *Overlevering*. In de fase dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* klaarmaakte bracht hij in deze afschriften veranderingen aan. *h2* is kopij geweest voor de *Otia*. Hierop wijzen de aangebrachte formaatsignaturen en de in Huygens’ hand geschreven instructies: Bij sonnet [29-A] ‘Dit alles in Italiaensche Letteren te drucken’; bij sonnet [30-A] ‘Dit mede in Italiaensche Letteren.’; bij sonnet [30-B] ‘In Italiaensche letteren.’; bij [30-C] ‘In Italiaensche Letteren.’; bij [30-D] ‘In Italiaensche letter.’ en bij [30-E] ‘Dit niet te drucken.’ Onder sonnet [30-F] berekende Huygens het totale aantal versregels van 8 sonnetten. In het tekstdeel zijn de sonnetten opgenomen in de redactie van dit kopijhandschrift *h2*. Van elk sonnet volgen onder *Varianten* de varianten voorzover ze meegekomen zijn met de overlevering van Huygens’ teksten.

UITGAVEN

Alle sonnetten

Beets 1881; Heyting;

Huygens

Worp *Gedichten* 1, p. 197-201;

Hooft

Leendertz-Stoett 1899, p. 169-170 (met woordverklaring); Zaalberg 1967, p. 67

(Hoofts eerste sonnet aan Huygens met annotatie); Tuynman 1971, p. 34-35;

Tuynman en Van der Stroom 1994, nr. 163-164 (met varianten)

Anna Roemers Visscher

Beets 1881; Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 106.

Tesselschade Visscher

Worp 1976, p. 16-18 (met annotatie); Sneller en Van Marion 1994, p. 20-25 (met varianten, annotatie en toelichting)

Doublet

Damsteegt 1981, p. 69 (het niet in de *Otia* opgenomen sonnet).

LITERATUUR

Hellinga 1967, p. 43-44; Hellinga en Tuynman 1971, p. 83-84, 94 en 109 n. 65;

Zwaan 1974, p. 13; Smit 1980, p. 84-85; Van Tricht 1980, p. 106; Damsteegt

1981; Spies 1981, p. 101-116; Van der Blom 1983; Strengholt 1986, p. 268;

Leerintveld 1989, p. 30-31; Van Koeven 1989, p. 48-49; Smits-Veldt 1994;

Schenkeveld-Van der Dussen 1999, p. 105-106.

[29-a]-[29]

OVERLEVERING

- H1* Autograaf Huygens, UBA 28 C 2. Een enkel vel, ca. 200 x 300 mm, oblong beschreven. Links staat in Huygens' hand een afschrift van Hoofts 'SONNET. Aen Heere Constantin Huygens', rechts Huygens' antwoord 'Aen Heere P.C. Hoof'[= 29-A].
- h2* KA XL^a, 1621, fol. 1-3. Een dubbelblad en een enkelblad, oorspronkelijk een katern vormend, afmeting in gevouwen staat 310 x 200 mm. Kalligrafisch afschrift in ongeïdentificeerde hand van alle sonnetten die, naar aanleiding van de eerste door Hooft en Huygens gewisselde sonnetten, op dezelfde rijmwoorden werden geschreven.
- Op fol. 1^r:
P.C. Hooft: 'Men voede Achilles op met Merch uijt Leeuwen schoncken,' [29-a]
Huygens: 'Ick bij den helt gestelt, die uijt de Leeuwen schoncken' [29]
- Op fol. 1^v:
P.C. Hooft: 'Niet bij maer boven selfs Achillis groove schoncken' [30-a]
Huygens: 'Danck hebbe 'tLeeuwen merch en groove Achillis schoncken,' [30]
- Fol. 2^r:
Anna Roemer Visscher: 'Dit heb ick noch gelicht uijt d'uijtgesopen schoncken' [30-B]
Tesselschade Roemer Visscher: 'Hoewel ick noijt en sooch pit wt der Leeuwen schoncken,' [30-C]
- Fol. 2^v:
J. van Brosterhuijsen: 'Cost ick, ick maect een fluijt van d'uijtgesoopen schoncken' [30-D]
G.R. Doublet: 'Hoe dick heeft mij den Teems gesien op merrich schoncken' [30-E]
- Op het toegevoegde fol. 3^r:
G.R. Doublet: 'Kreegh maer Achilles eens een slurpien uijt de schoncken' [30-F]
Op fol. 3^v staat als men het handschrift een kwartslag draait, rechts van het midden: 'De schoncken'.
- h2-Ot* Ten behoeve van de druk in de *Otia* bracht Huygens in een lichtere inkt en met een bredere pen varianten en correcties aan in *h2*.
- Ot* *Otia* 1625, Liber VI *Van Als*. M3^v-N^v, p. 96-100
- K1* *Koren-bloemen* 1658. Vierde Boeck *Van Als*, 2H2^v-[2H4]^v, p. 256-260.
- K2* *Koren-bloemen* 1672. VIII Boeck *Mengelingh*, [3N4]-3O^v, p. 471-474.

DATERING

Op *H1* staat in de linkerbovenhoek in Huygens' hand: Rec^{tum} 5 id. Jan. MDCXXI d.w.z. ontvangen op 9 januari 1621. Onder zijn gedicht noteerde Huygens dezelfde datum.

NOTEN

¹ De rol van Anna Roemers hierin wordt uitvoerig besproken door Damsteegt (Damsteegt 1981, met name p. 53-54). Hij legt het woord 'bestelt' in de oorspronkelijke titel van Anna's bijdrage aan de reeks 'schonckensonnetten'

[tekstdeel 30-B] uit als ‘aangespoord’. Naar het mij voorkomt speelt in ‘bestelt’ toch óók de door Damsteegt verworpen betekenis van ‘bezorgd’ mee.

De gedichtenwisseling tussen Amsterdam – het was winter, Hooft woonde in de stad- en Den Haag zal plaatsgevonden hebben via Anna Roemers. Zij zal Huygens’ teksten aan Hooft hebben bezorgd. Zie ook Smits-Veldt 1994, p. 88.

² Van Seggelen (1987, p. 75 en p. 78, n.20) geeft een beknopt overzicht van de literatuur in de Huygensstudie betreffende dit verschijnsel dat hij ‘boutes rimés’ noemt. Zie voor voorbeelden uit de Italiaanse renaissance-literatuur Bostoen 1987b, p. 43-44 en 89, n. 181.

³ Damsteegt (1981, p. 57) geeft in zijn hoofdtekst 12 januari, maar corrigeert deze datum op aanwijzing van prof. Strengholt in noot 29 in 11 januari.

⁴ Zie voor George Rataller Doublet Strengholt 1986, p. 269 en Damsteegt 1981, p. 70; voor Brosterhuyzen Sassen 1966.

[29a]

VARIANTEN

DE HEERE DROSSANT HOOFT

[titel]

SONNET | Aen Heere Constantin Huygens.

H1 Sonnet | Vanden Drossaert van ’thuijs te Muijden P.C. Hooft|

h2 aen Constantinus Huijgens.

De Heere P.C. Hooft, Drost van Muijden <Ac> Van mij.

h2-Ota [De Heere] Drossart Hooft, [Van mij.]

b Klinck-dicht Van den Drost Hooft.

K1

1 *H1* Men voede’ Achilles op, met mergh wt Leeuweschoncken.

h2 [ ] voed’ *Achilles* op [ ] Merch uijt Leeuwen schoncken,

K1 [ ] schoncken;

2 *H1* Dies siedende oorlooghsucht reed door sijn leden rap.

h2 dies ziedend’ oorloch-sucht [ ]

Ot Dies siedend’ [ ] rapp:

3 *H1* Van rusten wierdt hij mat: van woelen, frisch: en schrap

h2 van [ ] wierd [ ] mat, [ ] woelen Frisch: [ ]

Ot Van [ ] Frisch; [ ]

4 *H1* Stondt hij veel liever, dan hij stack in lust versoncken.

h2 stond [ ] liever [ ]

5 *H1* Maer Huijgens inborst, die, voor sogh, heeft opgedroncken

h2 [ ] die [ ] soch [ ]

6 *H1* Der edler konsten claer en sinnesuijvrend stap,*

h2 der Eed’ler Consten [ ] zinne-suijv’rend sap,

7 *H1* Vlamt op het eerlijck fraeij. Waer nae sijn vrijerschap,

h2 vlamt [ ] fraij, waer [ ] vrijerschap

K1 [ ] vijerschap*

K2 [ ] vrijerschap

213

[29a] [SCHONCKEN] DE HEERE DROSSART HOOFT

- 8 *H1* Wt allen ijver, rent, geprickt met heilghe voncken.
h2 uijt [ ] ijver rent [ ] Heijl'ghe[ ]
Ot Wt [ ]
- 9 *H1* Dies luijstren nu sijn lujt, sijn stem, sijn streeleend dicht,
h2 [ ] luijt,[ ] streeleend dicht,
Ot [ ] sijn [streeleend dicht,]
- 10 *H1* Nae wetten van die geest op alles afgericht.
h2 na [ ] affgericht.
- 11 *H1* Nae dese, schickt haer 'tpuijck sijnre' <w>>uijtgeleesen zeeden.
h2a Nadese *schijnt* [ ] sijnr' [ ]
b [ ] schickt [ ]
Ot Na dese [ ] sijn'r [ ]
- 12 *H1* Doch dit's maer voorspel. T'hans, de welvaerd van sijn Landt
h2 doch [ ] voorspel; thans de welvaert [ ]
- 13 *H1* En vrijgevochten volck, aenstellen wil haer trant,
h2 en [ ] trant
- 14 *H1* Op maetslagh eenes ziels soo vol van rijm en reden.
h2 op maetslach [ ]
[ondertekening]
H1 Omnibus idem. | P.C. Hóóft.
h2 [ontbreekt]

[29] MIJNE ANTWOORD

VARIANTEN

- [titel]
H1 Aen Heere P.C. Hoof
h2 Sonnet tot antwoordt van C. Huijgens.
h2-Ot Mijne Antwoord
Ot Mijne Antwoord.
K1 Antwoord.
- 1 *H1* Ick bijden helt gestelt, die wt de Leeuweschoncken
h2a [ ] bij dien[ ] uijt[ ] Leeuwen schoncken
[ ] den held[ ]
K1 [ ] der[ ]
- 2 *H1* Den oorloghijver soogh, en 'leeuwelijcke rap,
h2 den oorloch ijver soogh [ ] t'Leeuwelijcke[ ]
h2-Ot [ ] oorlogh [ ] t'Leeuwelicke rapp,
- 3 *H1* Die Troijen holpe' in d'asch, en stelden Hector schrap?
h2 die Troijen hielp [ ] Hector schrap!
h2-Ot [ ] schrapp!

- 4 *H1* Zoo diep en legg' ick niet in eijghen-waen versoncken
h2a soo [ ] legh [ ] eijgen waen [ ]
b [ ] eigen [ ] versoncken,
- 5 *H1* Zoo veel en hebb' ick niet uijt Lethe < *v! * > opgedroncken!
h2 soo [ ] heb [ ] *Lethe* opgedroncken
h2-Ot [ ] opgedroncken,
Ot Soo [ ] hebb [ ]
K1 [ ] heb [ ]
- 6 *H1* Dat ick's mij weerdigh kenn', al < heeft > paert het streeleend' sap
h2a datick [ ] weerdich ken; [al] paerd [het] vloeiend [sap]
b [ ] ick's [ ] paert [ ]
h2-Ot [ ] kenn'; [ ] vloeiend' sapp
- 7 *H1* Van uwe *hoofsche* pen 'tonnoosel vrijerschap
h2 van [ ] hoofsche [ ] t'onwetend [ ]
h2-Ot [ ] vrijerschapp
- 8 *H1* Van een rondt Batavier, bij d'edel' Grieksche voncken.
h2a van [ ] ront [ ] d'edel grieksche [ ]
b [ ] rond [ ]
h2-Ot [ ] een' rond' [ ] d'edel' Grieksche [ ]
- 9 *H1* Wat can hij weerdigh zijn die op stem noch op Dicht
h2a [ ] weerdich sijn [ ] noch [op] sang [noch] dicht
b [ ] kan [ ] weerdigh zijn [ ] stem [ ] Dicht,
- 10 *H1* Ervaren, noch op luijt mach heeten afgericht,
h2 ervaren, [ ] affgericht
h2-Ot [ ] Luijt [ ] affgericht!
Ot [ ] afgericht?
- 11 *H1* Veel minder op het puijck van wtgelesen zeden?
h2 veel [ ] uijtgelesen Zeeden?
h2-Ot [ ] Zeden?
- 12 *H1* Dies vinde' ick in u Dichts (Puijckdichter van ons landt)
h2 [ ] vind' [ ] dicht, puijck-dichter [ ] lant
h2-Ot [ ] uw Dicht, puijck-Dichter [ ] landt
Ot [ ] land,
- 13 *H1* Const, jonst, geneghentheijt, maet, rijm en reghel-trant,
h2 [ ] genegentheijt, [ ] regeltrant
h2-Ot Konst, [ ] genegentheijt, [ ] rijm, [ ] regeltrant,
K1 [ ] regel-trant,
- 14 *H1* (Vergeef's mij 'redelijck ontkenen) maer gheen reden.
h2 (vergeeft [ ] 't redelijck [ ] geen [ ])
h2-Ot [ ] 't redelick [ ] geen' [ ])

[ondertekening en datering]
H1 Constanter 5° id. Jan. 1621
h2 [ontbreekt]

[30] MIJN BESLUIJT AENDEN SELVEN TOT AFFSCHEIJT

OVERLEVERING

H1 Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol. 4. Een enkel vel van 316 x 200 mm.
 Zie voor het vervolg de beschrijving onder *Overlevering* bij [29-a]-[29].

VARIANTEN

[titel]
H1 Sonnet | In afscheijt, staende opde reijse naer | Engelandt, aen Heere P.C. Hooft,
h2 Sonnet van C. Huijgens tot affscheijt | staende om te vertrecken naer Engelandt aen P.C. Hooft.
h2-Ot Mijn besluyt aenden selven tot affscheijt, | [staende om te vertrecken naer] Engeland.
Ot [Mijn] besluyt [aenden] selven, [tot afscheid, | staende om te vertrecken naar Engeland.]
K1 Besluyt aenden selven, tot afscheid, op't vertreck naer Engeland
 1 *H1* Danck hebbe 't Leeuwen merch, en grove Achilles schoncken
h2 [ ] merch [ ] groov' *Achillis* [ ]
h2-Ot [ ] grov' [ ] schoncken,
K1 [ ] *Achilles*[ ]
 2 *H1a* Die mijn vercleumde handt en minde niet als rap,
   b [ ] van kramp stijff maeckten [rap,]
h2 die [ ] verkleumde [ ] cramp-stijff [ ]
h2-Ot [ ] hand [ ] kramp-stijff [ ] rapp,
Ot [ ] mijn'[ ]
 3 *H1* En <teghen> stelden teghen 'thoof der hoofden hoofstuck schrap,
h2 en stelden tegen 'thoof der hooffden hoofstuck schrap,
h2-Ot [ ] schrapp,
 4 *H1* Daer sij te voren lach in schimmelschae versoncken.
h2 daer [ ] vooren [ ] schimmel-schae[ ]
h2-Ot Daer [ ] lagh[ ]
 5 *H1* Och hadd' ick eenen drop op Helicon gedroncken
h2 [ ] had ick<ick> [eenen drop op] *Helicon* [gedroncken]
h2-Ot [ ] dropp[ ]
 6 *H1* Van dat daer boven heet het Caballijnsche sap,
h2 van [ ] hencxste-clauwen-sap,
h2-Ot [ ] hencxste-klauwen-sapp,
Ot [ ] Henxste klauwen sapp,
K1 [ ] Henxste-klauwen [ ]

- 7 *H1* En onder 'tgroene hout van 'vochtich Vrijerschap
b2 en [ ] 't groene[ ] 't vochtich vrijerschap
b2-Ot [ ] vochtigh vrijerschapp
- 8 *H1* Een blaeckend' vier gestooct in plaets van dese voncken!
b2 een [ ]
- 9 *H1* Wat hadd' ick langh mijn stem, mijn danckbaerhertich dicht
b2 [ ] had [ ] lang [ ] dicht,
b2-Ot [ ] hadd [ ] danckbaerhertigh Dicht,
Ot [ ] mijn'[ ]
- 10 *H1* Mijn snaren opden toon van u loff affgericht!
b2 [ ] <aen>>affgericht
b2-Ot [ ] uw'[ ] affgericht,
Ot Mijn'[ ]
- 11 *H1* Daer nu mijn onmacht is den regel van mijn zeden.
b2 daer [ ] de regel [ ] mijn' Zeden.
b2-Ot [ ] regel [ ] Zeden.
Ot [ ] mijn'[ ]
- 12 *H1* Vaert wel vol-herssent Hooft; mijn Schipper steeckt van Landt
b2 [ ] volherssent hoofd; [ ] schipper wil [van] lan<t>dt,
b2-Ot [ ] will[ ] land,
Ot [ ] land;
- 13 *H1* Daer gae ick springhen heen op 'Thetis baren-trandt,
b2 daer [ ] *Thetis* baeren<s>>-trant,
b2-Ot Daer [ ] baren-trant,
Ot [ ] baren-trant;
- 14 *H1* Ick ghev' U d'eerste eer, gunt mij de leste reden.
b2 [ ] geeff u [ ] geeft mij<n>[de leste reden.]
b2-Ot [ ] gev' U [ ] gunt [ ]
- H1* [ondertekening en datering]
 Constanter. 16° Cal. feb. 1621
b2 [ontbreekt]

[30-a]-[30-f]
 OVERLEVERING Zie onder *Overlevering* bij [29-a]-[29].

[30-a]
 VARIANTEN WEDER-ANTWOORD VANDEN SELVEN

- [titel]
b2a Sonnet. Wederom antwoord van P.C. Hooft aen Huijgens
 b [ ] C [Huijgens]
b2-Ot Weder-antwoord vanden Selven.
- 1 *b2* Niet bij maer boven selfs *Achillis* groove schoncken
K1 [ ] by, [ ]

217 [30a] [SCHONCKEN] WEDER-ANTWOORD VANDEN SELVEN

- 4 *h2a* die noijt in welsant vande sufferij versoncken.
b [ ] int[ ]
- 6 *h2* daer 't voeder verwer is, aen groene Cruidensap,
h2-Ot //
Ot [ ] Kruyden sap,
- 7 *h2* als kennis heeft gegrijst u groene vrijerschap
h2-Ot [ ] uw[ ]
- 8 *h2* waer aen men wert gewoon soo goddelijcke voncken.
K1 [ ] gewaer [ ]
- 9 *h2* Maer looft *Musaens* om sijn ziele sleepend' dicht
Ot [ ] dicht,
K1 [ ] ziele-sleepend' [ ]
- 11 *h2* off *Orpheus* sangh, die't wilt inscherpte tamme zeden,
K1 [ ] zeden;
- 13 *h2* <d>>Van't geest verleiiden, steens-voeghsaemheijt, bomen<s>>trant,
Ot [ ] boomen trant,
K1 [ ] steens voeghsaemheid, boomen-trant;
K2 [ ] steens-voeghsaemheid, [ ]

[3ob] NOCH OPDEN SELVEN TRANT DOOR JOFF. ANNA ROEMER

VARIANTEN

- [titel]
- h2* Sonnet van Anna Roemers aen P C Hooft ende C Huijgens,
opden | trant vande voorgaende, die aan wederzijden door haer
bestelt waren.
- h2-Ot* Noch opden selven trant door | Joff. [Anna Roemer] Visscher
[æn] heere [Hooft ende] Mij.
- Ot* Noch op den selven trant, door *Joffw. Anna Roemer Visschers*,
Roemers* Visscher*, aen den Heere Hooft ende my.
- Ot-e* [Noch op den selven trant, door *Joffw. Anna Roemer Visschers*,]
[æn den Heere Hooft ende my.]
- K1* Op den selven trant, door *Joffw. Anna Visschers*,
- 1 *h2* Dit heb ick noch gelickt uijt d'uijtgeseopen schoncken
K1 [ ] schoncken,
- 2 *h2* daer van mijn stram verstandt' en stijve pen werdt rap,
K1 Daer [ ] rap;
- 3 *h2a* meer weerde vrijende, om mijn selffs te stellen schrap
b Niet [ ] Vrijenden [ ]
K1 Niet, [ ] Vrijenden, [ ]

- 9 *h2a* gelijck mint sijns gelijck bij sijt ghij door u dicht
b [ ] beij[ ]
K1 Gelijck[ ] gelijck,[ ]
- 13 *h2* want soo de eene speelt, soo gaet de+n+ aer sijn trant
h2-Ot { } } soo gaet de+n+ aer { [ ]
Ot [ ] } gaat d'andere { [ ]
K1 Want[ ] soo gaet den aer [ ] trant,
 ] trant;

[30c] DOOR JOFF. TESSELSCHADE ROEMER

VARIANTEN

- [titel]
h2a Sonnet van Anna Roemers. Noch opden selven trant.
b [ ] Tesselschade [Roemers. Noch opden selven trant.]
h2-Ot Door Joff. [Tesselschade] Roemer Visscher, [Noch opden selven trant.]
Ot [ ] Joff. *Tesselschade Roemer Visscher*, [Noch] op den [selven trant.]
K1 Noch op den selven, *Door Joff. Tesselschade Visscher*,
- 4 *h2* om weer te krijgen 'tgeen in luijheijt was versoncken.
h2-Oza [ ] kanten teghen 'tluij dat d'ijver hield[ ]
b [ ] } kanten { [ ]
 [ ] } kampen { [ ]
c [ ] kanten [ ]
- 5 *h2a* U suijslinck als vermindt lach overstallick droncken
b [ ] overstallig [ ]
Ot [ ] suyghlingh [ ]
K1 [ ] suyghlingh,[ ] vermint, [ ]
- 6 *h2* in weeldens vette schoot, En sooch het suchlich sap
Ot In[ ] en [ ]
- 7 *h2* wt Coppers boesem daer de quickxe vrijerschap
K2 Uyt[ ]
- 8 *h2* wt blusten met hun vier als water uwe voncken.
K2 Uyt[ ]
- 9 *h2* Noch hielt ghij d'overhant, dies stel ick u gedicht
Ot [ ] uw[ ]
K1 [ ] d'overhand:[ ]
- 10 *h2* veer boven helterij Ten oorloch affgericht.
Ot Veer[ ] Heltery ten [oorloch] afgericht:
- 11 *h2* die <*s*> dwingen met geweld, ghij met beleefde seeden.
K1 [ ] geweld;[ ]
- 12 *h2* Min-vaders alle beij vant luckich Nederlant
h2-Ot Moetblasers[ ]

219 [30c] [SCHONCKEN] DOOR JOFF. TESSELSCHADE ROEMER

- 13 *h2* al wat van voeten weet moet dansen nae u Trant,
Ot Al[ ] na uw[ ]
- [3od] DOOR J. VAN BROSTERHUYSEN
 VARIANTEN
- [titel]
h2a Noch opden selven trant
b [ ] van J. van Brosterhuisen.
h2-Ot Door J. van Brosterhuijsen, [Noch opden selven] trant.
Ot Door J. van Brosterhuysen, [ ] op den[ ]
K1 Noch op den selven, Door J. van Brosterhuysen,
- 1 *h2* Kost ick, ick maect een Fluijt van d'uijtesoopen schoncken
Ot [ ] maeck't* [ ]
- 2 *h2* waer op ick speeld' u loff met vinger>>s wis en rap,
- 3 *h2* ghij geesten die u Naem set tegen d'eeuwen schrap,
Ot Ghy[ ] uw[ ]
- 4 *h2* En al wat haest sal sijn in Lethes vloet versoncken.
Ot [ ] *Letbes* [ ]
- 5 *h2* Maer 'k heb noijt (dat ick weet) uijt d'Heijnstebron gedroncken,
K2 [ ] d'Heingstenbron gedroncken;
- 6 *h2a* dit dicht ick door een swier van't Sinne-weerend sap
b [ ] sinneroerend [ ]
- 7 *h2* uws werckelijcken dichts beweecht: wat vrijerschap,
Ot Ws [ ]
K2 Uws[ ]
- 10 *h2* dat noch op weetenschap, noch const is affgericht.
K1 [ ] afgericht:
- 11 *h2* Dies niet op loff van Ziele-slepend' eele Reden',
K1 [ ] Zeden'.
- 12 *h2* Singt selver uwen Loff Hoof<*ft*>>tdichters van ons Lant,
K1 [ ] lof, [ ]
- 13 *h2a* Soo nuerij' ick unae en houw soo wat den Trant
b [ ] u nae[ ]
- 14 *h2* Van u geleerde Rijm en welbeleijde reeden.
Ot [ ] uw[ ]

[3oe] VAN G.R. DOUBLET

VARIANTEN

- [titel]
h2a Noch opden selven trant
b [ ] trant, van G.R. Doublet.

220 [3od] [SCHONCKEN] DOOR J. VAN BROSTERHUYSEN

- 1 *h2* Hoe dick heeft mij den <t>>Teems gesien op merrich-schoncken
3 *h2* clopt, smeert, suijckt, leckt en staet met <handen>>
[hand][en] tanden sch<a>>rap
14 *h2a* IJdelheijt met deft, en lust te matigen met reden.
b IJd'lheijt [ ]
- N.B. Huygens haalde dit sonnet in *h2-Ot* door met een schuine streep. In de linkermarge noteerde hij: 'Dit niet te drucken'.

[3of] DOOR G.R. DOUBLET
VARIANTEN

- [titel]
h2 Noch opden selven trant, *vanden* selven.
h2-Ot [ ] Door G.R. Doublet.
K1 Noch op den selven Door G.R. Doublet.
K2 [ ] selven,[ ]
- 2 *h2a* soo dickmael nu haer schaft; hij wierd van doot weer rap,
b [ ] herschaft; [ ]
K1 Soo [ ] rap
K2 [ ] rap,
- 3 *h2* Hij stelden tegen hell' en all sich selffs wel schrap,
K1 [ ] selven [schrapp,]
- 4 *h2* In wiens gewelt hij leijt soo domm' en diep versoncken.
Ot [ ] domm [ ]
- 7 *h2a* sijn doot-vervrosen hart manhafte vrijerschap
b [ ] herts[ ]
- 10 *h2* op swaerd en pen daer door gelijk'lijck affgericht.
Ot Op[ ] gelijklick afgericht:
K1 [ ] gelijk'lick[ ]
- 11 *h2* Soo dat sijn wreet gemoet getemt door ma⁺c⁺ker Zeeden
Ot [ ] maker* zeden
Ot-e [ ] macker [ ]
- 12 *h2* d'Herschaffers van dat merch, puijck hoofden van ons Lant,
K1 [ ] Puyck-hoofden [ ]
- 13 *h2* Danck weten sou dat sijn wild-woesten oorloghs-trant
Ot [ ] wildwoesten [ ]
- [onderschrift]
h2 Hactenus
h2-Ot OMNIBUS HOC VITIUM EST.

221 [3of] [SCHONCKEN] DOOR G.R. DOUBLET

- H₃-Ot* [ ] | naer Engeland | Door den Heere Drossart Hoof, < *b* > aen mij.
- Ot* Behouden reis [ ] Engeland. | [ ] HOOFT. | Aen my.
- Ot-e* [ ] Voor [my.]
- K₁* [ ] Drost | [HOOFT.]
- 1 *H₂* Trompetter van Neptuin, hebb' ick op U een beê?
- H₃* [ ] Neptuin heb [ ]
- Ot* [ ] beê?
- 2 *H₂* Rondt met de wanghen, en te wercke leght U longhen;
- Ot* [ ] uw' longen;
- 4 *H₂* Doe luytstren wêer en windt: en kundicht over zee,
- H₃* [ ] weer [ ] En [ ]
- 5 *H₂* Wt uwes Coninx naem, soo trouwe vaste vreê,
- H₃* [ ] Coninx [ ]
- Ot* [ ] Konings [ ] vrêe,
- K₂* Uyt [ ]
- 6 *H₂* Als wordt gevierdt, wanneer d'IJsvoghel is < *met* > in't jonghen < , > .
- H₃* [ ] geviert [ ] < *met* > in't jonghen < , > .]
- 7 *H₂* Sijn volck, Oost wtgeseidt, houd' Aeol al bedwonghen,
- H₃* [ ] Volck, [ ] uijtgeseidt, houde' [ ]
- 8 *H₂* Soo lang tot Huighens heb geseilt gewenschte Reê.
- Ot* [ ] *Huygens* [ ]
- 9 *H₂* Of draelt ghij, en wilt eerst uw meester oorlof vraghen?
- H₃* Oft [ ] ghij [ ] U [ ] Oorlof [ ]
- Ot* [ ] uw' [ ]
- 10 *H₂* Gheen noo < t > dt oock. Schipbreuck can Arion niet vertzagen,
- H₃* Geen [ ] vertzagen:
- K₁* [ ] oock [ ]
- K₂* [ ] oock; [ ]
- 11 *H₂* Dien de Dolfijn, als't nauwt, moet dienen tot een schuijt.
- H₃* [ ] < nawt > nauwt, [moet]
- Ot* [ ] Dolfijn; [ ]
- 12 *H₂* Sijn sang zal baren bats, en luyttrufte buijen
- H₃* [ ] sal [ ]

- 13 *H2* Licht, teghen eighen aerdt van tochten woest, opruijen;
H3 [ ] tegen [ ]
- 14 *H2* En maecken zeedigh zee en stormen, met sijn luijt.
H3 [ ] maken [ ] stormen [ ] Luijt.
Ot [ ] Zee zeedigh*[ ]
Ot-e [ ] zeedigh Zee [ ]
- [ondertekening]
H2 Omnibus <j>idem.
H3 [Omnibus idem.]

[31] DAER OP ICK
 OVERLEVERING

Van dit sonnet van Huygens zijn drie handschriften bewaard gebleven, alle drie in Huygens' hand. Eén handschrift bevat open varianten waaruit voor de andere een keuze is gedaan. Dit handschrift is dus het oudste van de drie (*H1*). Sinds 1961 bezit de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam een afschrift in Huygens' hand van Hoofts *Behouden Reis, Aen Heere Constantin Huijgens, naer Engelandt*, waarboven Huygens 'copie' schreef. Waarschijnlijk is dit 'la copie' waarover Huygens schreef in de brief aan zijn ouders van 18 maart 1621, uit Londen. Aan de andere zijde van het blad met deze *copie* schreef Huygens een afschrift van zijn antwoordgedicht (*H2*). Het derde afschrift berust in de verzameling handschriften van de Koninklijke Akademie (*H3*). Het is met wijzigingen in de titel als kopij voor de *Otia* gebruikt. Onderlinge afhankelijkheid tussen *H2* en *H3* heb ik niet kunnen vaststellen. *H2* kan heel goed na *H3* geschreven zijn. Ik presenteer de afschriften alleen in de hier gegeven volgorde om daardoor volgende fasen in de tekstgeschiedenis op een eenvoudiger wijze in het apparaat te kunnen opnemen.

- H1* Autograaf Huygens, UBA 28 C 3. Een blad papier van 183 x 190 mm. Het is een afschrift waarin Huygens op een drietal plaatsen varianten heeft aangebracht zonder de eerder genoteerde woorden door te halen.
- H2* Autograaf Huygens, UBA G e 9 verso. Afschrift op een blad papier van ca. 295 x 192 mm. Op de rectozijde van dit blad schreef Huygens het gedicht van Hooft *Behouden Reis, Aen Heere Constantin Huijgens, naar Engelandt* met daarboven het woord 'Copie'.
- H3* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol. 5 recto. Afschrift op een blad papier van 300 x 190 mm. Bovenaan noteerde Huygens Hoofts gedicht *BEHOUDEN REIS*, daaronder zijn eigen antwoordsonnet.
- H3-Ot* Met lichtere inkt bracht Huygens t.b.v. de druk in de *Otia* in *H3* enkele wijzigingen aan.
- Ot* *Otia* 1625. 'Lib. VI, Van Als' (N2^{ty}), p. 101-102.

224 [31] DAER OP ICK

- 7 *H1* Wie water, windt en weer al singhend' heeft bedwonghen,
H2 [ ] Water, Windt en Weêr [ ]
H3 [ ] weer [ ]
H3-Ot [ ] Wind [ ]
K1 [ ] eu*[ ]
K2 [ ] en [ ]
- 8 *H1a* Tot sijn gescheepte Vriendt beseijlde Jacobs Ree.
b [ ] } } Jacobs { [ ]
} } land en { [ ]
H2 [ ] Jacobs [ ]
H3 [ ] bezejilde [ ] Reê.
H3-Ot [ ] Vriend [ ]
K1 [ ] Ree.
- 9 *H1* Ick gheve vol bescheijt op't ongeloovich vraghen,
H3 [ ] ongeloovigh [ ]
H3-Ot [ ] voll bescheid [ ]
- 10 *H1* Ick, Thetis toren laest, der Schipperen vertzaghen,
H2 [ ] toren, [ ]
H3 [ ] toren [ ] *vertzagen*,
Ot [ ] *vertzagen*.
K1 [ ] *verzaegen*,
- 11 *H1a* Ontswommen, opde kiel van een bewenschte schuijt.
b [ ] } } een { [ ]
} } Hoofts { [ ]
H2 [ ] Hoofts [ ]
H3 Ontswommen [ ]
- 12 *H1* Corinthen hoort; en wijckt. <Zuijd>>Noord-westelijcker buijen
H2 [ ] hoort, [ ] wijckt: [Noord-westelijcker buijen]
H3 Corinthen, hoort; [ ]
H3-Ot [ ] Noord-westelicker [ ]
Ot [ ] hoort, [ ] wijckt; [ ]
- 13 *H1* Te dempen met een woordt, Zuijd-Ooster op te ruijen,
H3-Ot [ ] Zuijd-Ooster' [ ]
- 14 *H1* Dat can een Hollandts liedt, meer als een Grieksche luijt.
H2 [ ] Liet [ ] Luijt.
H3 [ ] liedt, [ ] schuijt.
H3-Ot [ ] kan [ ] Hollands lied, [ ] Luijt.
K1 [ ] een' [ ] Luyt.
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. Londini, Prid. Id. Mart. MDCXXI.
H2 [ ] Londin. [ ]
H3 [ ] Lond. [ ]

H3-Ot [Lond.][MDCXXI.]
Ot MDCXXI.
K1 [ontbreekt]

[32] ROOSE MONGKIE

COMMENTAAR In Engeland ontvangt Huygens een gedicht van een onbekende relatie van zijn vriendin Maeyke de Bye, waarin zij in bescherming wordt genomen tegen Huygens' beledigende opmerkingen in zijn gedicht [22]. Met dit gedicht richt Huygens zich rechtstreeks tot Maeyke de Bye en zegt haar dat zij zich niet moet inlaten met een 'brodder' [...] 'die sen onverstandich lesen, Jou ter schande, mijn ter spijt, Nae soo menigh maenden tijdt, Nae becans en coppel jaren Voor de werrelt comt *verclaren*' (r. 53-58). Huygens betoogt dat hij haar ('Peerel-bietge' r. 132) niet bedoeld heeft. Vanaf r. 141 beschrijft hij de meest vreselijke dingen die hem mogen overkomen als hij in zijn 'Leuren-dicht' haar zou hebben 'beteijckent off beticht'. Mocht deze schriftelijke reactie niet voldoende zijn dan hoopt hij binnenkort een halve dag aan haar zij te mogen doorbrengen om eens en voor al dit 'coppe-spin', dit spinrag, dit hersenspinsel, te verdrijven. Aan het eind van het gedicht vraagt hij haar te helpen wensen: korte mijlen, lang getij, stille zee en westenwind. Kortom de allergunstigste omstandigheden voor een snelle overkomst uit Engeland.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 202-206; Zwaan 1984c, p. 62-73.

LITERATUUR Zwaan 1984c, p. 12.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol. 6^{+v} en 7. Een dubbelblad van 135 x 190 mm. Fol. 6 is aan beide zijden in twee kolommen beschreven, fol. 7 is blanco.

bH 'Copie' in kalligrafische hand, Coligny Genève, Bibliotheca Bodmeriana. Hoogstwaarschijnlijk een autograaf door Huygens. Absolute zekerheid kan ik echter niet geven. De ondertekening van het gedicht is zeker wel eigenhandig. Twee dubbelbladen papier van ca 190 x 304 mm, niet gepagineerd of gefolieerd. Tekstverdeling: [p. 1]: r. 1-28; [p. 2]: r. 29-54; [p. 3]: r. 55-80; [p. 4]: r. 81-106; [p. 5]: 107-134; [p. 6]: r. 135-160; [p. 7]: r. 161-176. De laatste bladzijde is niet beschreven. Links onderaan op [p. 7] staat genoteerd: 'A Mademoiselle Mad.^{le} de Bie A la Haye' en rechtsonder (zeker in Huygens' hand) 'Je diener Huygens-kindt, Constanter. Lond. 8^a Apr. 1621.'¹

DATERING Huygens dateerde *H*: Lond. 7° April. 1621.

NOOT ¹ Misschien is dit het afschrift dat in 1896 op de veiling Scheltema voor *f* 3,- is verkocht (Worp *Gedichten* IX, p. 19). Dr. Leo Jansen attendeerde mij op dit handschrift, waarvoor ik hem hartelijk dank.

227 [32] ROOSE MONGKIE

- 16 *Ha* Daermen Engels mannen hiet,
b Daerme mannen Engels [ ]
- 17 *Ha* Daer het lekker-luij *verlangen*
b [ ] } lekker-luij { [ ]
           } lekker-tongs { [ ]
bH [ ] lekker-tongs verlanghe,
- 18 *H* 'Toester cosje wordt evangen,
bH 'Toester-cosje [ ] evanghe,
- 19 *H* Met een wit pampiere trom
bH [ ] en [ ] papiere [ ]
- 21 *H* Ist en Vrijer ist en prater,
bH [ ] Vrijer, [ ] prater
- 22 *H* Die sen ammereuse snater,
bH [ ] snater
- 23 *H* Of sen impertuijne sang,
bH Off [ ]
- 26 *H* Laet hem now sen stramme coten
bH [ ] nouw [ ]
- 27 *Ha* *α* ('tLange sitten wordtme sat,)
b *β* [ ] } wordtme sat, {
           } achtme quaet, {
bH [ ] achtme quaet)
- 28 *Ha* *α* Wat vertrede langs de stadt.
b *β* [ ] } stadt. {
           } straet. {
bH [ ] vertreden over straet:
- 29 *H* Mergh<en>>e com<t>>pter weer en daeghje,
30 *H* Merghe compt hem weer en vraeghje
bH [ ] vraeghje,
- 31 *H* Of en treckjen inde sin,
bH Off [ ]
- 32 *Ha* Dat is 'tsoe*t*ste vande min.
b [ ] } is 'tsoetste { [van de min.]
           } 's lardere {
bH Dat's 'tlerdère [ ]
- 33 *H* 'Keijsch je niet as ien gesighje
bH 'Keijssje [ ] gesichgie,
- 36 *Ha* Voor je voeten storte moet.
b [ ] voetgies [ ]

- 37 *H* 'Khebb men kollericke buijen
bH 'Khebb'[ ]collericke [ ]
- 38 *H* Zoo besnede tot op huijen
bH [ ] besnerde*[ ] huijen,
- 42 *H* Tergde lam'ren wordde leewen,
bH Terghde[ ] leewen;
- 44 *Ha* Langher dan 't de quade lust.
b [ ] muijter[ ]
- 45 *H* Seker, Bietgie, de quellaedgie
bH Seker *Bietgie*, [ ] quellaedgie,
- 46 *Ha* Dien ick onglancx in men cr'aedgie
b [ ] c'raedgie
bH [ ] onlancx [ ]
- 50 *H* Zoo gekittelt om te spreke,
bH [ ] ekittelt [ ] spreke
- 51 *H* Dattick men gestoorde pen
bH Dat ick [ ]
- 54 *H* Die sen onverstandich lesen,
bH [ ] lesen
- 56 *H* Nae soo menigh maenden tijdt,
bH [ ] maende [ ]
- 60 *Ha* As en Vrouwen advecaet?
b [ ] } Vrouwen { [ ]
           [ ] } Meijssies { [ ]
c [ ] } Vrouwen { [ ]
           [ ] } Meijssies { [ ]
           [ ] } Juffer { [ ]
bH [ ] Meijssies [ ]
- 61 *H* 'Ksett sen leughenen ter sijen,
bH 'Kset [ ] leughene [ ] sijen
- 62 *H* 'Klaet sen bitter bijten glijen,
bH [ ] bijte glije,
- 65 *H* Hebb'ick (buijte roem te spreken)
bH [ ] spreke)
- 66 *H* Ouer 'tjeughdich bloets gebreken,
bH [ ] gebreke,
- 67 *H* <Dat ien>>Dattik deur men passie-roock
bH Dat ick[ ] passie-roock,

- 68 *H* Kijcke ken, en hooren oock.
bH [ ] ken [ ]
- 71 *H* (Luijstert, <*Ca*>>Lieste, 'troert jou eer,
72 *H* En sijn schande noch veul meer)
bH [ ] zijn [ ]
- 74 *H* Met een cleurtgie comt *verlichten*
bH [ ] en [ ] verlichten
- 76 *H* Min noch meer al of hij zeij,
bH [ ] oft [ ]
- 77 *H* Luijstert Broeck, de Keurs sel pleijten,
bH [ ] sal pleijten
- 78 *H* Opte jurieuse feijten
bH [ ] feijte,
- 79 *H* Teghe sijn hoochw<a>>eerdicheijt,
bH Tege [ ] hoochwaerdicheijt
- 82 *H* (Heijt hij qualijck uijtelesen?)
bH [ ] qualick uijt elesen?)
- 83 *Ha* *a* Maeij, uijt hondert keurse keur,
b *β* } Maeij, uijt hondert { [ ]
} Wie als Maeijken { [ ]
c Wilje beter as de fleur,
bH [ ] fleur ?
- 84 *Ha* *a* Maeij, van hondert keure fleur?
b *β* } Maeij, van hondert { [ ]
} Wie als Maeijken { [ ]
c Maeijken aller keurse keur?
bH [ ] keursen keur.
- 85 *H* Lieve knecht, is't al van 'tmallen?
bH [ ] knecht! [ ]
- 87 *H* <I>>Sijnje sinnen uijtte gesp?
bH Zijnje [ ]
- 88 *H* Loofje dat en schrale wesp
bH [ ] wesp?
- 89 *H* Voor en h<o>>eunich*bie* ken strecken?
bH [ ] Heunich-Bie [ ]
- 90 *H* Al te tastelijcke trecken,
bH [ ] tastelicke [ ]

- 93 *Ha* Bij en weijnich-waerde spreker,
b / /
bH [ ] weijnich-waerde [ ]
- 95 *H* Steeckt je noijt in immants schoe,
bH Steeckje [ ] niemandts [ ]
- 96 *H* Off je voet en paster toe;
bH [ ] toe,
- 97 *H* Decktje noijt met immants veren,
bH Deckje [ ] nimmandts [ ]
- 98 *H* Off je kent hem egelleren,
bH [ ] egelleren;
- 99 *H* Ciertje noijt met immants baert,
bH Cierje [ ] niemandts [ ]
- 101 *H* Roemtje nimmandt <no>>oijt te wesen
bH [ ] niemandt noijt [ ]
- 102 *Ha* Off je lijckt hem bij het wesen,
b [ ] schier bij 't wesen;
bH [ ] bij het [wesen;]
- 103 *H* Daerme steeck ick hier en spel,
bH Daer me[ ] spel
- 105 *H* Noch en woortje sel ick voeghe
bH [ ] woordtgie [ ]
- 107 *Ha* En om dat je wachte sout,
b [ ] lette [ ]
bH [ ] omdatje [ ] soudt
- 108 *H* Bietgie, datte groofste fout
bH Bietgie dat de [ ]
- 109 *H* Niet en wordde toe es<h>>chreve
bH [ ] eschreven
- 111 *H* Brengt de woorden iens te gaer
bH Brenght[ ]
- 112 *H* Dien ick uijtsloegh over 'tjaer,
bH [ ] Jaer,
- 113 *Ha* [ontbreekt]
b Teghe 'tschepsel vande Vrouwen,
c [ ] } 'tschepsel vande Vrouwen, {
d Achter [/'t]langhe lof der vrouwen {
bH [ ] 'thooghe *Loff der Vrouwen*,

- 114 *H* Hebb' ick't selver recht onthouwen,
bH [ ] wel [ ]
- 115-120 In *H* heeft Huygens, mogelijk in tweede instantie, achter de regels 115-120 de directe rede aangegeven. In *bH* staan deze tekens aan het begin van de regels.
- 115 *H* <L>>Peerle, seijd ick sijnder veel,"
bH "[ ] seijd' [ ]
- 119 *H* D'eerste dien ick gram sel zien"
bH "[ ] sien
- 120 *Ha* Sel ick segge, datser ien,"
b [ ] Datsen ien:"
bH [ ] [Dat'ser ien,
- 122 *H* In sen blinde Leuren ijver
bH [ ] Leuren-ijver,
- 123 *H* Niet *verdouwe* met gedult;
bH [*verdouwe*]gedult:
- 124 *H* Spreekt sentenci, hebb' ick schult?
bH [ ] Sentenci,[ ]
- 125 *Ha* En jij, Wijve Sekretaris,
b [ ] Sekertaris,
bH + [ ] Wijve-Sekertaris,
- 127 *H* Hebb' ick iemanden eraeck
bH [ ] ijemanden[ ]
- 130 *H* Hier en peerel te doen spreke
bH [ ] Peerel [ ]
- 131 *Ha* Daer ick 't opt leure nam?
b [ ] opte[ ]
bH [ ] op de Leuren[ ]
- 132 *Ha* Peerel-bietgie, soete lam,
b [ ] lieve [ ]
bH + [Peerel-*Bietgie*, [lieve] Lam,
- 134 *H* Clere, wraeck, of haet te vinne,
bH [ ] off[ ] vinnen,
- 135 *H* Hier toe meughjese met Reên
bH Hiertoe [ ] reên
- 136 *H* Samen alle drij besteên,
bH [ ] besteên;
- 137 *Ha* Clere sel den haet ontsteke
b [ ] ontsteken
bH [ ] ontsteken,

- 138 *Ha* Opphet haten volghet wreken,
b Oppet hate [ ]
bH Op het [ ] volghet het wreke,
- 139 *H* Daer betaelj' hem effe mé
bH [ ] me
- 140 *H* Die je dese vriendschop deê,
bH [ ] Vriendschop [ ]
- 141 *H* Mijenthalve, laet men oore
bH + [Mijnent'halve,[ ] oore,
- 142 *H* Noijt in Hollandt, welcom, hoore,
bH [ ] In [ ] welcom hoore;
- 146 *Ha* Opte Schevelinghse stranden,
b [ ] sanden,
bH [ ] sanden;
- [Tussen 146 en 147 staan in *H* twee doorgehaalde regels. Ik kan niet lezen wat Huygens hier geschreven had.]
- 148 *H* Rotte onder knijn en haes,
bH Rotten[ ] Knijn[ ] Haes,
- 149 *H* Hebb' ick't immer durven dencken
bH [ ] ick [ ]
- 150 *H* Van je renemeê te krencken,
bH Om [ ] crencken;
- 152 *H* Schimperich op ijou eweest.
bH [ ] jou eweest,
- 154 *Ha* Jou *verdacht* of *a*I begrepen,
b [ ] *verdachtelijck* [ ]
bH [ ] *voordachtelick* begrepen;
- 155 *H* Hebbick in mèn <V>>Leuren-dicht
bH Hebb' ick [ ]
- 157 *H* Hoogher hebb' ick niet te sweere,
bH [ ] sweren,
- 158 *H* Benje niet te contentere
bH [ ] contenteren
- 159 *H* Met dit onbe<t>>vallick schrift
bH [ ] Schrift,
- 160 *H* Daer ick mette grove sift,
bH Daer ick;[ ]

161	<i>H</i> <i>bH</i>	Tijdeloos, moet overloopen, [ ] overloopen,
162	<i>H</i> <i>bH</i>	Laet men iene weldaet hope, [ ] hopen,
163	<i>H</i> <i>bH</i>	Dattick schier of merghe mach Dat ick [ ] off[ ]
164	<i>H</i> <i>bH</i>	Ienen encklen halven dach [ ] enck'len [ ]
166	<i>Ha</i> <i>b</i> <i>bH</i>	Om je met besette reden / / [ ] reden,
168	<i>H</i> <i>bH</i>	Te <i>verdrijven</i> uijt je sin; [<i>verdrijven</i>] uijtje sin.
169	<i>H</i> <i>bH</i>	Me<g>uglick of men haringhere [ ] off [men] haringere
173	<i>H</i> <i>bH</i>	Help jij wensse, tussen tijen, [ ] wenssen[ ]
174	<i>Ha</i> <i>b</i> <i>bH</i>	Weijnigh' bancke, langhe tijen, Corte mijle, [langhe tijen,] Corte mijlen, lange [ ]
		[ondertekening]
	<i>H</i> <i>bH</i>	Je diener Huygenskindt. [S-fermé] Lond. 7°. April. 1621. [ ] Huygens-kindt. Constanter [Lond.] 8°. Apr. 1621.
		[adres]
	<i>H</i> <i>bH</i>	[ontbreekt] A Mademoiselle Mad ^{le} . de Bie A la Haye.

[33] NAEM-VERSETT

COMMENTAAR Dit tienregelig gedicht schreef Huygens te Amsterdam.¹ De titel geeft aan wat het is: een anagram op de naam van 'Joff^v. s.d.v.'. Regel 10 geeft in kapitalen het anagram: een bijbelse allusie² die Huygens 'zag' in de naam: SVSANNA VOGELAERS. Susanna de Vogelaer was een achternichte van Huygens.³ Het geheel is een gedicht om haar te troosten bij de dood van 'haer's gelijcken Een', Die 't aller zielen pad te vroeghe most betreên.' Mogelijk haar zusje Elisabeth of een goede vriendin.⁴

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 211.

LITERATUUR Smit 1980, p. 92.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol. 8^r, een blaadje papier van 145 x 115 mm. De versozijde is blanco.

H-Ot Ten behoeve van de druk in de *Otia* bracht Huygens met een lichtere inkt wijzigingen en aanvullingen aan.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. VI Van Als', (N3^v-[N4]), p. 104-105.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'III. Boeck. Van Als', ([214]^{r+v}), p. 267-268.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'VIII. Boeck. Mengelingh.' ([304]), p. 479.

DATERING

Onder *H* noteerde Huygens: Constanter Amstelrod. Augⁱⁱ. 1621. Blijkens zijn *Dagboek* was Huygens van 26 juli tot 17 augustus te Amsterdam. Dit gedicht moet dus geschreven of voltooid zijn in de eerste helft van augustus 1621.

NOTEN

¹ Blijkens het *Dagboek* (Unger 1885, p. 4) verbleef de familie Huygens daar van 26 juli tot 17 augustus 1621.

² Vgl: Ps. 90:5-6; 103:15; Jes. 40: 6-8.

³ Zie Unger 1885, Bijlage F.

⁴ In de genealogie (zie vorige noot) vermeldt Unger deze naam met de toevoeging 'st[erft] jong'. Smit (1980, p. 92) spreekt van een vriendin. Ik weet niet waarop hij dit baseert.

VARIANTEN

- [titel]
- H* [Geen titel. Alleen:] \$
- H-Ot* Naem-versett Van Joff^w. s.d.v.
- K1* Naem-verset van s.d.v.
- 1 *H* Een jeughdigh Amsteldier vol ongemeene vlams,
- H-Ot* [ ] voll[ ]
- Ot* [ ] Amstel-dier[ ]
- K1* [ ] ongemeene*[ ]
- K2* [ ] ongemeene [ ]
- 2 *H* Wat meer als Waterlandts, wat meer als Amsterdams,
- H-Ot* [ ] Waterlands, [ ] Amsterdams,
- Ot* [ ] Amsterdams,
- K1* [ ] Amsterdams,
- 3 *H* Ontliet haer schoone twee beweechelijcke cranen,
- H-Ota* { Ontliet } haer' [ ] beweechelicke cranen,
- { Ontstack }
- b *H* Ontliet [ ]
- Ot* [ ] bewegelicke [ ]

4	<i>H</i>	En deckte met een *vloedt* van ongeveijnsde tranen
	<i>H-Ot</i>	[ ] een' vloed [ ] ongeveinsde [ ]
5	<i>H</i>	Den eertijds lieven romp van haer's gelijcken een,
	<i>H-Ot</i>	[ ] eertijds [ ] Een',
6	<i>H</i>	Die 't aller zielen padt te vroeghe most betreen.
	<i>H-Ot</i>	[ ] pad [ ] betreên.
	<i>Ot</i>	[ ] betreên:
	<i>KI</i>	[ ] betre'en:
7	<i>Ha</i>	Doe nu de selven druck die haer gebad te spreken
	<i>b</i>	{ Doe nu { [ ]
		{ *Zoals* { [ ]
	<i>c</i>	Doe nu [ ] selve [ ]
	<i>KI</i>	[ ] beval [ ]
9	<i>H</i>	Sprack, sluijtende met een haer noijt besloten liedt
	<i>H-Ot</i>	[ ] lied
	<i>Ot</i>	[ ] lied,
10	<i>H</i>	ô! LEVEN, ASS VAN GRAS, en meer en zijt ghij niet.
	<i>KI</i>	[ ] AS [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Amstelrod. Aug ⁱⁱ . 1621.
	<i>H-Ot</i>	1621
	<i>Ot</i>	MDCXXI
	<i>KI</i>	[ontbreekt]

[34] MUIJDSCHÉ REIS

COMMENTAAR Dit kunstige trocheïsche gedicht aan Tesselschade Visscher behandelt een waarschijnlijk samen met haar ondernomen zeiltochtje vanuit Amsterdam naar Muiden. Daar maakt Huygens écht kennis met P.C. Hooft. Deze verdiepte kennismaking is in het *Dagboek* vastgelegd.¹ Het reisje voldeed niet helemaal aan Huygens' verwachtingen, zo lijkt hij Tesselschade mee te delen. Het dubbele verzoek aan de winden (eerst aan elk apart om de meest gunstige conditie voor een zeiltocht naar Muiden te bewerkstelligen (r. 1-32) en in tweede instantie aan alle tegelijk om er dan maar stevig op los te waaien (r. 33-56) werd weliswaar door Aeolus ingewilligd (r. 57-60), maar toch kwam Huygens niet zó snel waar hij wezen wilde of hij leerde de vreugde van het land (van over land te reizen) waarderen (r. 65-72). De zeereis had kennelijk te veel tijd gekost. De vreugde verandert in leed, nu hij alweer moet vertrekken voor hij goed en wel gekomen is. In de volgende strofen verwoordt Huygens zijn teleurstelling dat zijn lang verwachte bezoek niet langer kon duren.

Aan het slot van zijn gedicht vraagt hij Tesselschade die dit praatje uit zijn hersenspinsels heeft ontward, het in ontvangst te nemen, te bewaren, open te maken, weer dicht te doen, ernaar te kijken en in zich op te nemen, zoals beloofd, maar het uit medelijden niet aan Hooft te laten lezen.

- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 211-213; Worp 1976, p. 20-22 (met annotatie).
- LITERATUUR Smit 1980, p. 92; Strengholt 1976, p. 74-75 en 129; Strengholt 1986, p. 266.
- TRANSLITTERATIE De allerlaatste regel van dit gedicht is door afbrokkeling van het papier verloren gegaan. Ik heb deze regel tussen [ ] gegeven naar de *Otia*.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol. 9^{r+v}. Een enkel blad papier van 315 x 220 mm. Het papier is aan de randen sterk gesleten. De regels 1 t/m 64 staan op fol. 9^r, de regels 65 t/m 136 op fol. 9^v.
- H-Ot* Ten behoeve van de druk in de *Otia* bracht Huygens in *H* enkele wijzigingen aan. Bij vergissing had hij eerst op de versozijde bovenaan genoteerd:
*Oft niet dees gelijkelijcken overgenomen cost |
zomen het hier can lesen*
- Deze zetinstrucție haalde Huygens door. Het resultaat is daardoor én door de opgetreden slijtage nagenoeg onleesbaar geworden. Hij herhaalde zijn wens in duidelijker bewoordingen op fol. 9^r bovenaan:
Van dese regeltjens moetender maer twee | <p> nevens een staen opde pagie,
gelijck hier. | En die emmers soo wijd van een als het papier kan | lijden<?>.
- Op dezelfde pagina noteerde Huygens in deze fase bij het woord *Hooft* in de rechterkolom (regel 47 en 49) respectievelijk: 'in Casijf' en 'in Capitalen'.
Op fol. 9^v, onderaan in de rechterbuitenmarge, berekende Huygens het aantal regels door het aantal strofen te vermenigvuldigen met het aantal regels per strofe: 17 x 8 = 136.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. VI Van Als', (T^v-T₃^r), blz. 148-151.
- Ot-e* Lijst van Errata achter in *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'III Boeck. Van Als'. (2K^r-[2K₂]^r, p. 261-263.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'VIII. Boeck. Mengelingh'. ([304]^v-3p), p. 480-481.
- DATERING Onder *H* noteerde Huygens: Constanter; Amsterd. Aug^{to}. 1621. Blijkens het *Dagboek* was Huygens van 26 juli tot 17 augustus in Amsterdam. Dit gedicht moet dus geschreven of voltooid zijn in de eerste helft van augustus 1621.
- NOOT ¹ Unger 1885, p. 10. Zie ook het commentaar bij gedicht [28]. Zie voor de tijds aanduiding ook gedicht [49] *Op een' mis-luckte Muijdsche reijse... r. 13-14*. (Vgl: Caron 1969 en Strengholt 1976, p. 71 en 128).

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	[geen titel]
	<i>H-Ota</i>	Muijdsche Reijse.
	b	[ ] Reise.
	c	MUYDSCHER REIS. Aen <D>>Joff ^w . Tesselschade Visscher.
1	<i>H</i>	Vochtich Zuijen
	<i>H-Ot</i>	Vochtigh [ ]
2	<i>H</i>	Schorrt u buijen
	<i>H-Ot</i>	[ ]uw'[ ]
4	<i>H</i>	Eenen dach
	<i>H-Ot</i>	[ ] dagh,
5	<i>H</i>	Die ick gaeren
	<i>H-Ot</i>	Dien[ ]
7	<i>H</i>	Stil, en claer, en
	<i>H-Ot</i>	[ ] klaer, [ ]
8	<i>H</i>	Drooghe sagh.
	<i>H-Ot</i>	[ ] sagh;
	<i>K1</i>	[ ] sagh.
9	<i>H</i>	Noorder vlaghen
	<i>H-Ot</i>	Noorder'[ ]
12	<i>H</i>	Nachten zijn,
	<i>K2</i>	[ ] zijn;
16	<i>H</i>	Sonne-schijn.
	<i>H-Ot</i>	Sonne-schijn;
	<i>K1</i>	Sonne-schijn.
17	<i>H</i>	Helder Oosten
	<i>K1</i>	[ ] Oosten,
18	<i>H</i>	U vertroosten
	<i>H-Ot</i>	Uw [ ]
20	<i>H</i>	Vierich-droogh
	<i>H-Ot</i>	Vierigh-droogh
21	<i>H</i>	Can ick missen,
	<i>H-Ot</i>	Kan[ ]
23	<i>H</i>	Uijt het pissen
	<i>Ot</i>	Wt [ ]
	<i>K1</i>	Uyt [ ]

24	<i>H</i>	Van om hoogh.
	<i>H-Ot</i>	[ ] hoogh;
	<i>Kt</i>	[ ] hoogh.
25	<i>H</i>	U voor 'tbeste,
	<i>Kt</i>	U,[ ]
26	<i>H</i>	U voor 'tbeste,
	<i>Kt</i>	U,[ ]
27	<i>H</i>	Groeiich Weste
	<i>H-Ot</i>	Groeiigh [ ]
28	<i>H</i>	Roep ick aen,
	<i>Kt</i>	[ ] aen;
29	<i>H</i>	Leent u laeuheijt
	<i>H-Ot</i>	[ ] uw' laeuwheid,
30	<i>H</i>	Dat gheen' graeuheit
	<i>H-Ot</i>	[ ] graeuwheid
31	<i>H</i>	'Shemels blaeuwheijt
	<i>H-Ot</i>	[ ] blaeuwheid
32	<i>H</i>	Mach beslaen.
	<i>H-Ot</i>	Mogh'[ ]
35	<i>H</i>	Can bevallen
	<i>H-Ot</i>	Kan[ ]
36	<i>H</i>	Mijn gebedt.
	<i>H-Ot</i>	[ ] gebed,
	<i>Kt</i>	[ ] gebed;
37	<i>H</i>	Valt aen't blasen,
	<i>Ot</i>	[ ] aen blasen,*
	<i>Kt</i>	[ ] aen't blaesen
40	<i>H</i>	Zonder wet.
	<i>H-Ot</i>	[ ] wett.
	<i>Ot</i>	[ ] wett:
41	<i>H</i>	Al u coelen,
	<i>H-Ot</i>	All uw koelen,
42	<i>H</i>	Al u croelen,
	<i>H-Ot</i>	All uw kroelen,
43	<i>H</i>	Al u woelen
	<i>H-Ot</i>	All uw [woelen]
44	<i>H</i>	Over 't Tij,
	<i>H-Ot</i>	[ ] IJ,

45	<i>H</i>	Al u buijen
	<i>H-Ot</i>	All uw [buijen]
47	<i>H</i>	Thooft van Muijen
	<i>H-Ot</i>	<i>Thooft</i> [ ]
49	<i>H</i>	Hooft beloert mij,
	<i>H-Ot</i>	HOOFT [ ]
52	<i>H</i>	Over zee,
	<i>K1</i>	Over zee;
55	<i>H</i>	Van mijn vrenden
	<i>K1</i>	[ ] mijn' [ ]
65	<i>Ha</i>	Daer 'them luste
	<i>b</i>	Waer [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] luste,
63	<i>H</i>	Op de cust, te
	<i>H-Ot</i>	[ ] kust, [ ]
65	<i>H</i>	Maer hij naeckte,
	<i>Ot</i>	[ ] maeckte,
	<i>Ot-e</i>	[ ] naeckte,
	<i>K1</i>	[ ] maeckte,
	<i>K2</i>	[ ] naeckte,
70	<i>Ha</i>	<i>a</i> Dat op eerde
	<i>b</i>	<i>β</i> Wat de weerde
71	<i>Ha</i>	<i>a</i> Maer verkeerde
	<i>b</i>	<i>β</i> Van der eerde
	<i>Ot</i>	[ ] de eerde-
72	<i>Ha</i>	<i>a</i> Vreucht en was.
	<i>b</i>	<i>β</i> Vreuchden [ ]
	<i>Ot</i>	Vreughden [ ]
73	<i>H</i>	Soete uren
74	<i>H</i>	(Ghinck hij truren)
	<i>K1</i>	[ ] treuren*)
	<i>K2</i>	[ ] trueren)
75	<i>Ha</i> (74)	Mocht ghij duren.
	<i>b</i>	[ ]
	<i>Ha</i> (75)	Sonder suren,
	<i>b</i>	< >
77	<i>H</i>	Wat begheerde,
	<i>Ot</i>	[ ] begheerden,

78	<i>H</i>	Onverseerde,
	<i>Ot</i>	Onverseerden,
79	<i>H</i>	Overweerde,
	<i>Ot</i>	Overweerden.
80	<i>H</i>	Nutten waert!
	<i>Ot</i>	[ ] waer't!
82	<i>H</i>	Ghij sijt lijden,
	<i>Ot</i>	[ ] lijden
	<i>Kr</i>	[ ] lijden,
84	<i>Ha</i>	<i>a</i> Staende vliedt
	<i>b</i>	<i>β</i> [ ] gaet
	<i>Ot</i>	[ ] gaet:
85	<i>Ha</i>	<i>a</i> Wie can leven
	<i>b</i>	<i>β</i> Can hij [ ]
	<i>Ot</i>	Kan[ ]
86	<i>H</i>	Sonder beven
87	<i>Ha</i>	<i>a</i> Die't vergheven
	<i>b</i>	<i>β</i> Die beneven
88	<i>Ha</i>	<i>a</i> Naecken siet?
	<i>b</i>	Voor hem[ ]
	<i>c</i>	<i>β</i> 'tScheijen staet?
	<i>d</i>	'tSterven [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] staet.
	<i>Kr</i>	[ ] staet?
89	<i>H</i>	Langh verbeijden,
	<i>H-Ot</i>	[ ] verbeiden,
90	<i>H</i>	Schielijck scheijden,
	<i>H-Ot</i>	Schielick scheiden,
91	<i>H</i>	Een van beijden
	<i>H-Ot</i>	[ ] beiden
92	<i>H</i>	Waer te swaer,
	<i>Ot</i>	Waer'[ ]
93	<i>H</i>	Waerom gaet ghij
	<i>Ot</i>	[ ] ghy,
96	<i>H</i>	Beij te ghaer?
	<i>H-Ot</i>	Bei [ ]
101	<i>H</i>	En mijn wijnen
	<i>H-Ot</i>	[ ] mijn'[ ]

104	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Scheij-asijn? Scheij-azijn?
111	<i>Ha</i> b <i>H-Ot</i>	Zien Vernieten [ ] } Vernieten { [ ] } Vervlieten { [ ] vervlieten
112	<i>H</i> <i>Ot</i>	Eer ick't vinn? [ ] vinn?
113	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Meer en conden [ ] konden
114	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Scheijdens-wonden Scheidens-wonden
115	<i>H</i> <i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Niet verconden [ ] verkonden, [ ] vermonden
116	<i>H</i> <i>Kr</i>	Sonder pijn, [ ] pijn;
118	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Suchten coste, [ ] koste,
121	<i>H</i> <i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Tessel-schaetgie Tessel-schaetgie, Tessel-schaedje,
122	<i>H</i> <i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Cameraetgie, Cameraetgie, Kameraedje,
123	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>Kr</i>	Die dit praetgie [ ] praetje Dit*[ ]
124	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>Kr</i>	Uijt mijn hert, Wt [ ] Uyt [ ]
125	<i>H</i>	<Uijt>>En van binnen
126	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>Kr</i>	Uijt het spinnen Wt [ ] Uyt [ ]
127	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Van mijn sinnen [ ] mijn'[ ]

128	<i>H</i>	Hebt ontwert;
	<i>Ot</i>	[ ] ontwert.
	<i>K2</i>	[ ] ontwert;
131	<i>H</i>	Siet aenschouwt het
	<i>Ot</i>	Siet,[ ]
132	<i>H</i>	Als belooft,
	<i>Ot</i>	[ ] belooft;
134	<i>H</i>	Uijt medooghen,
	<i>Ot</i>	Wt [ ]
	<i>K1</i>	Uyt [ ]
136	<i>H</i>	[verloren gegaan door afbrokking van het papier]
	<i>Ot</i>	Van uw' <i>Hoof</i> t.
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter, Amsterd. Aug ^{co} . 1621.
	<i>H-Ot</i>	Amsteld. [1621.]
	<i>Ot</i>	MDCXXI.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

[35] OP DE VERTALINGHE

- COMMENTAAR In 1622 verschijnt *By Aert Meuris Boeckverkooper inde Papestraet, in den Bybel te 's-Gravenhage de Vertalinghe vande eerste Weeck der Scheppinghe des Werrelts. Ghedaen in't Francois by G. De Saluste, Heere van Bartas. Door den Heere Wessel vanden Boetseler, Vryheere tot Asperen, &c.*. Dit gedicht is daarvoor een drempeldicht. Het is een aansporing aan de Hollander die zich in de schepping wil verdiepen, niet langer tijd, moeite en middelen te wagen om de Fransman Du Bartas op zijn eigen erf te bezoeken, maar *Boetseler* te hulp te roepen. Hij kent in Asperen een directere weg naar de bakermat der wereld. Huygens kende de Vrijheer van Asperen.¹ Waarschijnlijk heeft hij de auteur van advies gediend bij de uitgave van zijn vertaling. In een verzamelbundel handschriften van Huygens vinden we namelijk een ontwerp voor de belettering van de titelpagina.² Het lofdicht verschijnt in het voorwerk van de vertaling te midden van drempeldichten van Daniel Heinsius, Anna Roemers, i.v.v. [= Joost van Vondelen], allen meer of minder bevriend of bekend met Huygens, en Dionysius Spranckhuysen en Victor Rijckelsma, relaties van de Heer van Asperen.³
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 213-214
- LITERATUUR Leerintveld 1992; Sellin 1993a en 1993b.

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^A, 1621, fol. 10. Een blaadje papier van 195 x 153 mm. De versozijde is blanco. Links onder het gedicht schreef Huygens (bij wijze van penneprobeersel?):
mis miserrime Civium.
- D* Huygens' lofdicht verscheen voor het eerst in druk (op * * 2) van: *Vertalinghe vande eerste Weeck | Der | Scheppinghe | Des | Werrelts. | Gbedaan in't Francois by | G. De Saluste, | Heere van Bartas. Door den Heere | Wessel vanden Boetseler, | Vryheere tot Asperen &c.* | [vignet] | In 's Graven-Haghe, | [lijn] | By Aert Meuris Boeckverkooper inde Papestraet, | in den Bybel, Anno 1622. *Met Consent.* (Ex. KB 763 D 1).
- H-Ot* Voor de druk in de *Otia* bracht Huygens in *H* een aantal wijzigingen aan. Aan *D* ging Huygens dus voorbij.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. Vi Van Als', (N3), p. 103.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'III. Boeck. Van Als', (2I3^v), p. 266.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'VIII. Boeck. Mengheling'. (303^v), p. 478.

DATERING Huygens dateerde *H*: Hag. Octob. 1621.

- NOTEN ¹ Vgl. het commentaar bij gedicht [1] en vooral bij [18].
² KA XLVIII fol. 134recto. Ik dank drs. A.R.E. de Heer die mij hierop attendeerde.
³ Zie Leerintveld 1992.

VARIANTEN

- [titel]
- Ha* Opde Nederduijtsche Vertalinghe vande | eerste *Weke der Scheppinghe* van G. de S. | Heere van *Bartas*, door W. *van* Boetzelaer | Vrijheer van *Asperen*.
- b [Opde Nederduijtsche Vertalinghe vande | eerste *Weke der Scheppinghe* van G. de S. | Heer van *Bartas*, door] den heere [W. *van* Boetzelaer | Vrijheer van *Asperen*.]
- D* *Op de Nederduijtsche vertalinge vande eerste Weeck* | DER | SCHEPPINGHE VAN G. DE SALUSTE, *Heere van Bartas*. | Door den Edelen ende Welgeboren Heere WESSEL vanden BOETSELER, *Vrijheere van Asperen. &c.*
- H-Ot* Op de Vertalinghe vande | eerste *Weke der Scheppinghe vanden* | Heere van *Bartas*, door | den Baron van *Asperen*.
- K1* Op de Vertaelinge van de eerste *Weke Der Scheppinge* van den Heere van *Bartas*, door den *Vryheer van Asperen*.
- 1 *H* Brandt u het hertte noch in weten-giericheijt,
H-Ot [ ] herte [ ] weten-giericheit,

2	<i>H</i>	Hollander, graghe geest naer ouderdoms bescheijdt,
	<i>D</i>	Hollander [ ]
	<i>H-Ot</i>	Hollander, [ ] bescheidt,
	<i>KI</i>	[ ] bescheid;
3	<i>H</i>	Spoelt ghij u lusten noch in 'tgrontsop aller jaren,
	<i>D</i>	[ ] uw'[ ] in't gront-sop[ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] u [ ] in 'tgrontsop [ ]
	<i>KI</i>	[ ] uw'[ ]
4	<i>Ha</i>	In d'oude-nieuwen Weeck, die't al in haer sach baren,
	<i>b</i>	[ ] d'oude-jonghe [ ]
5	<i>H</i>	All <in>uijt haer baren siet: Loopt niet zoo willigh meer
6	<i>H</i>	Besoecken op sijn erff den franschen Lelij-heer,
	<i>D</i>	[ ] Lelij-heer;
	<i>H-Ot</i>	[ ] Lelij-heer,
	<i>KI</i>	[ ] sijn' [ ]
7	<i>H</i>	Loopt niet soo willigh meer tijdt, middel, moeijte waghén,
	<i>H-Ot</i>	[ ] tijdt, [ ]
8	<i>H</i>	Om d'aller-dinghen-jeught den vreemden aff te vraghen;
	<i>D</i>	[ ] vraghen:
	<i>H-Ot</i>	[ ] d'aller-dinghen-jeughd [ ] vraghen;
9	<i>H</i>	Neemt <i>Boetzelaer</i> te hulp; hij weet een naerder padt,
	<i>D</i>	[ ] <i>Boetseler</i> [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] <i>Boetzelaer</i> [ ] pad,
10	<i>H</i>	En thoont u <t'As>T'Asperen des Werelts baecckermatt.
	<i>D</i>	[ ] <i>t'Asperen</i> [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] <i>t'Asperen</i> de Werelds [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. Octob. 1621
	<i>D</i>	Constanter
	<i>H-Ot</i>	1621
	<i>Ot</i>	MDCXXI.
	<i>KI</i>	[ontbreekt]

[36] BATAVA TEMPE

COMMENTAAR

1. *Aanleiding*

De aanleiding die Huygens gehad moet hebben om *Batava Tempe* te schrijven, kennen wij niet. Onderzoekers van dit vroege meesterwerk hebben uit geheel verschillende gezichtspunten een bepaalde aanleiding geformuleerd. Huygens

246

[36] BATAVA TEMPE

zou uit de vreugde zijn geliefde *Voorhout* weer te zien na zijn reis naar Engeland aan het gedicht zijn begonnen.¹ Hij zou door literaire voorbeelden op het idee zijn gekomen.² Als beginnend dichter zou hij het in de neo-latijnse en renaissanceïstische poëzie veelvuldig gebruikte genre van de lofzang aangegrepen hebben als ‘stepping stone naar erkenning’.³ Als ambteloos burger zou Huygens met dit gedicht in het openbaar zijn dienst aan het vaderland hebben willen aanbieden. Hierin zou de kiem voor het gedicht gelegen zijn.⁴

Al deze observaties beroepen zich op het gedicht, bevatten waardevolle elementen, maar raken, naar het mij voorkomt, niet de kern ervan. De indringende analyse van de eerste strofe van *Batava Tempe*, bracht Strengholt tot de formulering van wat hij beschouwt als de ‘grondtoon’ van het gedicht, aangeslagen in de eerste regels: ‘het beseft van de vergankelijkheid van al het ondermaanse’.⁵ Het gedicht *Muydsche reis* [34] dat Huygens in de eerste helft van augustus 1621 te Amsterdam voltooit, stelt dezelfde thematiek aan de orde. Zou hij niet vanuit deze melancholische stemming in de gure en natte zomer van dit jaar⁶ aan de zonnige en opgewekte vereeuwiging van het Voorhout kunnen zijn begonnen?⁷

2. Datering

Na weerlegging van de datering die Leendertz uit het begin van het gedicht zelf meende te kunnen afleiden, concludeert Strengholt: ‘Huygens is vóór of in augustus 1621 aan *Batava Tempe* begonnen.’⁸ Het belangrijkste gegeven voor deze stelling is de datering onder het Latijnse versje *In Albo P. Doubletij* dat geschreven staat onderaan op het eerste blad met de tekst van *Batava Tempe*: ‘Hagæ. Aug^{to}. 1621’.⁹ Als men uitgaat van de tekst van *Batava Tempe* dan staat dit gedichtje op zijn kop. Leendertz betoogt dat Huygens na anderhalve kolom *Batava Tempe* niet verder kon, naar Amsterdam ging en bij terugkomst het blad omdraaide om er het albumversje voor Doublet op te schrijven.⁹ Ook Strengholt acht een ‘interval in de creatie’ aannemelijk. Tijdens deze tussenpauze heeft Huygens zijn inscriptie voor het album van Philips Doublet genoteerd op het papier dat hij al voor *Batava Tempe* in gebruik genomen had. Strengholt noemt hierbij ook de ‘notities ten behoeve van de voortgang’ als argument.¹⁰ Deze staan zeer klein geschreven in de ruimte tussen de ondertekening en datering van het albumvers en regel 56 van *Batava Tempe*, de laatste op het blad.

In mijn ogen is er van een onderbreking in de creatie van *Batava Tempe* geen sprake, maar is Huygens zijn gedicht begonnen op een blad papier dat hij al had gebruikt voor het albumvers. M.i. is op het in vieren gevouwen dubbelvel (fol. 11-12) eerst het albumvers geschreven. Het papier is daarna nog eens tweemaal gevouwen geweest zodat de ondertekening en datering bovenop kwamen. Op dit gedeelte is Huygens zijn schematische aantekeningen voor *Batava Tempe* gaan schrijven. Mijn argumentatie ontleen ik aan het papier, aan Huygens’ schriftuur en aan de inhoud van de aantekeningen:

1. Het gedeelte van het papier dat de aantekeningen draagt, is smoezeliger dan de rest van het papier. Het is ooit een buitenkant geweest van het opgevouwen blad.

2. Tussen de strofen van *Batava Tempe* op fol. 11^r en 11^v zie ik geen significant verschil in ductus. Met 'Verte' laat de dichter weten dat omgeslagen moet worden.

3. De aantekeningen zijn zo schematisch dat zij m.i. aan het hele gedicht vooraf gaan. In de regels tot 56, die op fol. 11^r staan, wordt als in een ouverture gepreludeerd op de inhoud van passages die pas op de volgende pagina's uitvoeriger beschreven worden. Naar mijn overtuiging wist de dichter al voor hij met regel 1 begon, dat in zijn opzet plaats was voor de seizoenen. Vergelijk de regels 1-40 met de behandeling van de jaargetijden verderop in het gedicht. Dit betekent dat Huygens aan zijn 'T VOOR-HOUT van 'SGravenhage moet zijn begonnen ná 17 augustus 1621. Het bewuste album van Doublet is helaas niet teruggevonden.¹¹ De maand onder het versje is de meest precieze tijdsaanduiding. De plaatsaanduiding daarbij levert met het gegeven uit het *Dagboek* dat Huygens tot 17 augustus in Amsterdam was, de terminus post quem op.¹² Huygens is na 17 augustus 1621 aan *Batava Tempe* begonnen. Eind oktober 1621 was de dichter midden in het gedicht bezig, naar hij meedeelt in de brief aan Cats die het netafschrift van het gedicht begeleidt.¹³ De datum van voltooiing staat onder het gedicht: '17° 9bris 1621'.

3. Werkwijze

3.1. Creatio

Het handschrift van *Batava Tempe* is een ontwerphandschrift, een handschrift uit de *creatio*fase. Het is het enige handschrift dat er van dit gedicht bewaard is gebleven.

Het eerste blad (fol. 11-12) heeft de dichter, zoals ik hierboven heb betoogd, voor hij aan het schrijven begon, gebruikt om er een schema, een kort inhoudsoverzicht, op te noteren. Ik geef deze notities hier weer:¹⁴

Ligni virtus etc. bellica, Medicaque rursus. quam mirabilis Deus!

Ædificia utrimque. virique incolæ.

Numerus Arborum et series. paritas, latitudo et altitudo¹⁵

Templum. mutatur Ecclesia et ominosum

quod hic olim bellum. nunc pax.-

faxit Deus etiam foris ut intus: ab hoste

tuti simus.

Ver. Frondes recentes raræ, ideoque caræ?

mane. Aurora etc.

Æstas meridie. Æstus etc.

vesperi. deambulatio. Rex Bohemiæ

Autumnus fructus suaveolentes. folia cadentia. moralisatio.

Hyems Vertices candidi, quasi Alpes. Postremo velle hinc numquam

migrare. Deinde sed Deus! Cosmopolitæ sumus, et parati quum

partria vocat. Quin ubi Deus volet sursum in gaudia sempiterna.

In vertaling luiden deze aantekeningen:

Van het hout de goede eigenschappen enz. Voor de oorlog, maar ook voor de geneeskunde. Hoe wonderbaar is God.

De gebouwen aan beide kanten. en de bewoners.

Het aantal bomen, de reeks, de gelijkheid, de breedte en hoogte.

De kerk. De kerk verandert van gezindte en ook is het een voorteken dat hier vroeger oorlog was, nu vrede. –

Moge God geven dat wij zowel voor de buitenlandse als voor de binnenlandse vijand veilig zijn.

Lente	Nieuwe bladeren, niet talrijk en daarom geliefd? ochtend. Aurora enz.
Zomer	middag. Hitte enz. avond. wandeling Koning van Bohemen.
Herfst	lekker ruikende vruchten, vallende bladeren. moralisatie.
Winter	Witte toppen, als Alpen. Tot slot dat ik nooit hiervandaan wil verhuizen. Maar dan God. Wij zijn wereldburgers en staan klaar als het vaderland een beroep op ons doet. Waarom dan niet, als God dat wil naar boven naar de eeuwige vreugde.

Huygens is dit schema gaan uitwerken in de regels 113 en volgende.

Daar was, om met Smit te spreken, het exordium klaar en begon de narratio.¹⁶

De structuur ervan komt overeen met de volgorde van deze notities. Na de voordelen¹⁷ van het (Voor)hout te hebben opgesomd, onder verwijzing naar Dodonaeus, bespreekt Huygens de lotgevallen van de kerk. De wens om vrede in en buiten het eigen land, heeft de dichter gekoppeld aan zijn aanspraak tot de Kloosterkerk (r. 169-184).

Het tweede gedeelte der aantekeningen levert de meeste stof op voor het gedicht. De gang der seizoenen loopt van r. 193-768. De aandacht is aldus verdeeld over de jaargetijden: lente 8; zomer 55; herfst 5 en winter 4 strofen. Het slot telt 9 strofen en vormt de uitwerking van de laatst geformuleerde gedachten van deze notities.

Op twee andere plaatsen in de handschriften vinden wij ook een aantal werkaantekeningen:

Bovenaan fol. 13^r noteerde Huygens:¹⁸

Meridie calet.tum virtus arborum
sicut amici in adversis noscuntur
Deinde de latratu caniculæ.

Vertaling:

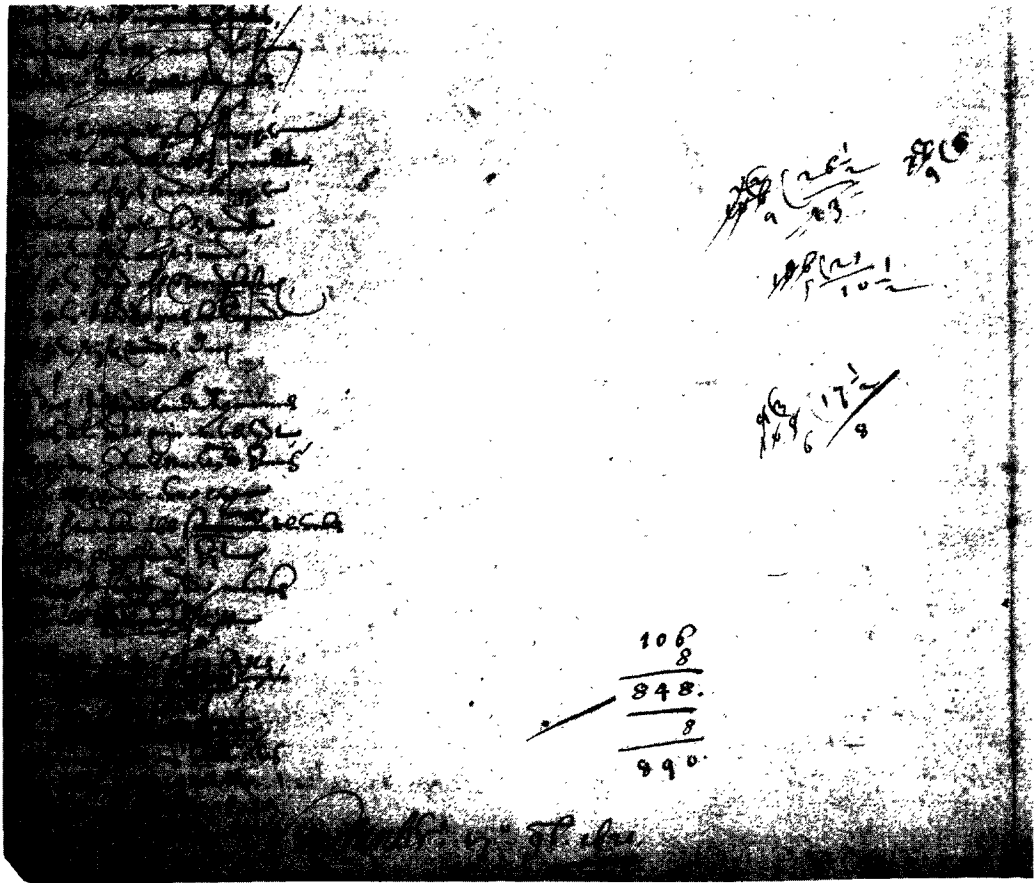
'sMiddags is het heet. dan het nut van de bomen
net zoals je vrienden in tegenspoed leert kennen
Vervolgens over het blaffen van de hond.

Deze notities zijn uitwerkingen van het 'etc' achter 'Æstus' in het eerste schema. Ze hebben geleid tot de regels 425 en volgende. De honden [Hondsdagen] komen voor in r. 430.

Op fol. 13^v vinden wij bovenaan genoteerd:

Allerh.vrijagien.
Prince Maurits. behoorde altemaël laurieren te zijn.¹⁹

Deze paar aantekeningen hebben geleid tot een zeer uitgebreid gedeelte in het gedicht: de regels 448-688. De laurieren treden op in r. 688.

3.2. *Praesentatio*

Op twee plaatsen geven de hierboven besproken handschriften uit de creatio-fase informatie over een volgend stadium in de tekstoverlevering: de praesentatio.

Uit de rekensommetjes die Huygens maakte op fol. 15^v en in de rechter-benedenmarge van fol. 13^r valt naar mijn mening af te leiden hoe het afschrift dat de dichter naar Cats zond, er uitzag.

Fol. 15^v toont drie snelle schuingeplaatste berekeningen tegen de buitenmarge en aan de onderkant een meer definitieve som (zie afbeelding).

De kladberekeningen hebben alle een getal gemeen. Het getal 106. Dit is het aantal strofen dat het handschrift telt. In drie berekeningen achtereen heeft Huygens begroot hoeveel strofen hij op een bladzijde moest schrijven respectievelijk bij 4 (bovenste som), 5 (middelste) of 6 (onderste) bladzijden. De uitkomst van de beide laatste sommen (21 en $17 \frac{1}{2}$), bracht Huygens ertoe het totaal aantal strofen van 106 met één terug te brengen tot 105. (21×5 en $17 \frac{1}{2} \times 6 = 105$).

Dit zien wij in de berekening onderaan. Hier heeft de dichter/opmaker het aantal regels uitgerekend door het aantal strofen met het aantal regels te vermenigvuldigen ($106 \times 8 = 848$). Het verkregen product heeft Huygens vervolgens met 8 (regels, zijnde 1 strofe) verminderd.

De berekening op fol. 13^r gaat ook uit van 105.

Deze rekenarij levert het volgende op: Het netafschrift telde 5 óf 6 bladzijden. Bijvoorbeeld een dubbelblad van 4 en een enkelblad van 2 bladzijden met al of niet een blanco laatste bladzijde of een titelblad.

Een tweede, belangrijker, uitkomst is de wetenschap dat het ontwerphandschrift één strofe te veel telt. Huygens schrapte dus vóór de vervaardiging van het netafschrift een strofe en wel op fol. 12^r.²⁰

4. *Reacties*

Huygens zendt het netafschrift van *Batava Tempe* met een begeleidende brief naar Jacob Cats, pensionaris te Middelburg en bezig met de voorbereidingen voor een bundel Zeeuwsche poëzie *De Zeeuwsche Nachtegael*, die echter pas in 1623 zou verschijnen. Huygens' gedicht was bestemd om in die bundel te worden opgenomen, maar werd toch apart, en eerder, uitgegeven.

De geschiedenis van Huygens' Zeeuwsche drukken behandel ik in de inleiding.²¹ Hier geef ik een passage uit Huygens' begeleidende brief:

Ik maak me zorgen of de inhoud van het gedicht wel in de smaak zal vallen. [...] Als dat werk van mij, vergeleken met de ernst en de waardigheid van de onderneming, als te weinig serieus òf – wat ik eerder vermoed – in vergelijking met de omvang van het boek, als te wijdlopig wordt afgewezen, verzet ik mij daar niet tegen; wel vraag ik dan of het zo snel mogelijk teruggestuurd kan worden om ervoor te zorgen dat het eerder in Hollandse letters vermenigvuldigd kan worden dan dat het daar in de handen van de een of ander verslijt.²²

Huygens wil erg graag horen wat Cats en zijn collega's van zijn nieuwe gedicht vinden. Zelfs onderweg naar Engeland, midden op zee, vraagt hij in een rijmbriefje wat ze van zijn gedicht vinden.²³

De 16de december antwoord Cats. Hij is zeer enthousiast:

Uw kersverse en speelse en toch ook stekelige gedicht, zeer befaamde man, is hier met genoeg en met de diepste en de hoogste bewondering door ons en anderen gelezen en herlezen. U onthoudt toch niet de Bataven, en uw en onze Zeeuwen die honing? Honing, zeg ik, die zo zacht en zoet als hij is, toch wonden toebrengt; precies zo is ook dat Batava Tempe van u.²⁴

Dit goede nieuws heeft Huygens meteen na ontvangst in Engeland per brief aan zijn broer Maurits gemeld. In een briefje aan hem bijgesloten bij een brief aan zijn ouders, zegt hij:

Ik heb zeer kort geleden een brief van Cats ontvangen waarin hij allereerst zegt dat de Zeeuwen ons gedicht hebben geaccepteerd en er zeer dankbaar voor zijn, maar ook vol bewondering en stomme verbazing, als ik dat mag zeggen.²⁵

UITGAVEN

Worp *Gedichten* 1, p. 214-236; Leendertz 1904 (met varianten en annotaties); Strengolt 1978 (met inleiding en annotaties); Kaakebeen 1918 (fragmenten, met annotaties); Davidson en Westerweel 1996 (fragmenten met vertaling in het Engels).

LITERATUUR

Hinlopen 1814 (woordvormingen); Eymael 1914; Defresne 1917; Vos 1962; Smit 1966, p. 22-80; Lievens; Van Haeringen 1975; Strengolt 1976, p. 59 en 65-82 (en stelling 11 in de dissertatie-editie); Strengolt 1978; Smit 1980, p. 92-96; Strengolt 1984; Gelderblom 1991.

TRANSLITTERATIE

46

'lust' uit *Ha* 'reijssens lust' en *Hb* 'reijssens' c.q. 'loopens lust' bij definitieve keuze voor *Hc* 'ijver-vier' met gelijktijdige doorhaling van 'reijssens' en 'loopens' door Huygens niet doorgehaald. Ik beschouw 'lust' als intentioneel gschrapt.

112

Tussen 'Lindelaen' en 'genaeck. een loos streepje.

160

'Topper-puick'. Door vlek bij 'o' lettervorm (minuskel/majuskel) onduidelijk.

456

'leijdt'. Twee laatste letters onduidelijk door vlek.

636

Het alternatief 'baden' voor 'Swemmen' in de tekst met een geïntenteerde 'B', in het variantenapparaat met de genoteerde 'b' weergegeven.

650

'zoo' stond aanvankelijk met majuskel aan het begin van de regel, na wijziging is majuskel blijven staan. Door mij in de tekst aangepast.

676

'Onverwinnelijcke' met intentionele majuskel na wijzigingen in de regel.

780

Het alternatieve 'Aff' met intentionele majuskel.

OVERLEVERING

H

Autograaf Huygens, KA XL^a, 1621, fol.11- fol.16. Oorspronkelijk drie dubbelbladen papier van 310 x 195-215 mm. Ontwerphandschrift. Huygens noteerde zijn gedicht in twee kolommen in strofen van acht regels. De strofen zijn gescheiden door een S-fermé [S]. Tekstverdeling:

252

[36] BATAVA TEMPE

Fol. 11^r: linkerkolom, r. 1-37; rechterkolom r. 38-56;
 Fol. 11^v: linkerkolom, r. 57-104; rechterkolom r. 105-147;
 Fol. 12^r: linkerkolom, r. 148-180; rechterkolom r. 181-224;
 Fol. 12^v: linkerkolom, r. 223-272; rechterkolom r. 273-320;
 Fol. 13^r: linkerkolom, r. 321-368; rechterkolom r. 369-416;
 Fol. 13^v: linkerkolom, r. 417-464; rechterkolom r. 465-512;
 Fol. 14^r: linkerkolom, r. 513-560; rechterkolom r. 561-608;
 Fol. 14^v: linkerkolom, r. 609-656; rechterkolom r. 657-704;
 Fol. 15^r: linkerkolom, r. 705-750; rechterkolom r. 751-792;
 Fol. 15^v: linkerkolom, r. 793-840;

Rechts naast de tekst op fol. 15^v heeft Huygens een berekening gemaakt. Op andere plaatsen rond de tekst staan aantekeningen in Huygens' hand. Zie daarvoor hierboven onder *Commentaar. 3. Werkwijze*. Fol. 16 is blanco.

- D1* BATAVA TEMPE, | Dat Is, | 'tVOOR-HOUT | Van | 'SGRAVEN-HAGE. | Poëtelick aff-ghemaelt | Door | Constantin Huygens, | Secretaris der Ghesanten van de Groot-moghende Hee- | ren Staten Generaal der vereenichde Nederlanden, | jeghenwoordelick by den Coninck van | groot Britaignen. | [dr. m.: Pictoribus atque poëtis. T'is al goet wat cunste doet.] | Tot Middelburgh, | [lijn] | Gedrukt by Hans vander Hellen, voor Ian Pieterss. van de | Venne, woonende by de nieuwe Beurse in de Schildery-winckel, 1622. || (ex. KB 2116 B 22)
- D2* Reeds een jaar later volgde een herdruk. Complete exemplaren ervan zijn zeer zeldzaam. Ik citeer hier de titel van het exemplaar uit de collectie van de Universiteitsbibliotheek van Utrecht, signatuur Z qu 260⁶.²⁶
 BATAVA TEMPE, | Dat Is, | 'tVOOR-HOVT | Van | 'SGRAVEN-HAGE. | Poëtelick aff-ghemaelt | Door den hoogh-gheleerden Heer | CONSTANTIN HUYGENS. | TWEDE DRUCK | [dr. m.: Pictoribus atque poëtis. T'is al goet wat cunste doet.] | TOT MIDDELBVRGH, | Gedrukt by Ian Pieterss vande Venne, woonende op den houck vande | Beurse inde Schildery-winckel; Anno 1623. | Met Privilegie. Deze tweede druk is 'onoversien, onverbetert'opgenomen in boek IV van de *Otia*. De oorspronkelijke titelpagina's voor de tweede druk van *Batava Tempe* en het *Costelick Mall* zijn in de meeste exemplaren van de *Otia* weggesneden en vervangen door een titelpagina voor Boek IV. Zie de beschrijving van Huygens' ontwerp voor deze titel bij [37] onder *Het ontwerp handschrift en de bijlagen*, p. 299.
- Ot* De in de *Otia* opgenomen versie is *D2*. In het hierna volgende overzicht der varianten wordt het sigle *Ot* dan ook niet gebruikt.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, Tweede Boeck I4-N3^v, p. 71-110.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, Tweede Boeck, M-[O4]^v, p. 89-112.

NOTEN

¹ Jorissen 1871, p. 76 vlgg.

² Leendertz (1904, p. VIII-IX) herinnert aan Starters *Nieu Liedeken tot lof van Vrieslandt* (Ian Iansz. Starter, *Friesche Lust-hof*. t'Amstelredam 1621, facsimile-editie uitgegeven door L. Strenght. Amsterdam 1974, p. 55-57) waarvan Huygens een drietal strofen in het Frans heeft vertaald (zie Worp *Gedichten* I, p. 210).

Smit (1966, p. 23) noemt Johan van Heemskerck met *'T Geneuchelijke Paedje* uit 'de voorzomer van hetzelfde jaar 1621' als een voorloper in het Nederlands (opgenomen in *Pub. Ovidii Nasonis Minne-kunst, Gepast op d'Amsterdamsche Vryagien. Met noch andere Minne-Dichten ende Mengel-Dichten, alle nieu ende te voren niet gesien.* (T^rAmsterdam, Voor Dirck Pietersz Vos-kuyt, Boeckverkooper onder 't Stadhuyt. 1622. [Colofon: T^rAmstelredam, Gedruckt by Paulus van Ravesteyn. anno 1622] ex. KB 174 F 7), [X6]^r - 2A2^v).

Strengholt (1978, p. VIII) vestigt de aandacht op het lofdicht op Alkmaar van Cornelis Pieterszoon Schagen uit 1621. Huygens en Schagen maakten allebei deel uit van het gezantschap dat onder leiding van Van Aerssen in 1620 naar Venetië trok. Schagen zou Huygens iets van zijn lofdicht kunnen hebben laten lezen (zie ook Strengholt 1974b, p. 104-105).

³ Smit 1966, p. 23. Vergelijk Strengholt: 'de opbouw van het gedicht doet denken aan een schoolopstel over de straat waar ik woon' (Strengholt 1978, p. IX).

⁴ Smit 1966, p. 73. Strengholt (1978, p. VIII) bestrijdt deze visie. Zie ook Schenkeveld-Van der Dussen 1987, p. 200 en p. 203 noot 19.

⁵ Strengholt 1976, p. 72.

⁶ Strengholt 1987a, p. 39.

⁷ Smit acht aannemelijk dat Huygens' wil om over zijn kwetsbaarheid heen te komen tot de kluchtige elementen in *Batava Tempe* heeft geleid (1966, p. 170-171).

⁸ Strengholt 1976, p. 66.

⁹ Leendertz 1904, p. IX-X.

¹⁰ Zie daarvoor onder 3. *Werkwijze*. Strengholt 1976, p. 66.

¹¹ Niet vermeld in Heesakkers en Thomassen 1986.

¹² Unger 1885, p. 4.

¹³ Worp *Briefwisseling*, nr. 112. Deze brief is een antwoord op een schrijven van Cats van 25 oktober 1621, voor het eerst in de juiste literair-historische context geplaatst door Strengholt (1984, p. 47-68). Zie ook het overzicht van de drukgeschiedenis p. 25 vlgg.

¹⁴ Vergelijk de weergave door Leendertz (1904, p. 170-171, Bijlage C).

In transcriptie en vertaling wijk ik op enkele plaatsen van hem af. Zie ook Smit (1966, p. 35 vlgg).

¹⁵ Deze regel schreef Huygens als eerste. Hij verplaatste hem later met een marginaal boogje naar deze plaats.

¹⁶ Smit 1966, p. 32. Dat de dichter op dit punt gekomen een 'plannetje' op een leeg plaatsje van de eerste bladzijde ging noteren, acht ik mogelijk, maar niet erg waarschijnlijk. Het exordium en het aansluitende deel van de narratio zijn met eenzelfde pen, in een ononderbroken tijdsspanne geschreven. Dat de aantekeningen betrekking hebben op de narratio, lijkt geen twijfel.

¹⁷ Met het 'etc.' achter 'virtus' zal de dichter doelen op de welbekende trits 'eer, voordeel en vermaak'.

¹⁸ Zie Leendertz 1904, p. 170-171 (Bijlage C, b), niet genoemd bij Smit 1966.

¹⁹ Leendertz (1904, Bijlage C, c) en Smit (1966, p. 60) geven ook het woord 'Luna' hierbij. M.i. ten onrechte. Deze marginale aantekening hoort bij r. 418 'Maen-verrasser'.

²⁰ De beschouwing van Smit (1966, p. 36) over dit schrappen, verwijdt zich m.i. van de feiten. De inhoud van de doorgehaalde strofe keert bovendien later terug in de ‘dorpestem’ ’SGRAVENHAGE [102].

²¹ Zie p. 25.

²² Worp *Briefwisseling*, nr. 112.

²³ Worp *Gedichten* 1, p. 236. Aan Jacob Cats, gedateerd: 6 december 1621, “nauigans Angliam versus” r. 9-10; ‘Ecquid vestra tamen *Batava* nuper / Visum est commeruisse praela *Tempe*,[...]’ Of *Batava Tempe* niet onlangs uw persen waardig bleek te zijn [...].

²⁴ Worp *Briefwisseling*, nr. 114.

²⁵ KA XLIX 1. p. 69-70, 71, gedateerd 28 december 1621. Pagina 71 is bijgesloten ‘fratri Mauritio’. Worp heeft deze brief verkeerd geplaatst als nummer 137 na een brief van 5 maart 1622. Zie ook p. 26, noot 76.

²⁶ Dit is het door Leendertz (1904, p. xvi) beschreven exemplaar van Unger. Zie ook Schenkeveld-Van der Dussen 1969.

VARIANTEN

			[titel]
	<i>H</i>		BATAVA TEMPE. dat is. ’TVOOR-HOUT van ’SGravenhage.
	<i>D1</i>		BATAVA TEMPE, DAT IS ’TVOOR-HOUT VAN ’SGRAVEN-HAGE.
	<i>K1</i>		BATAVA TEMPE, ’TVOOR-HOUT VAN ’S GRAVENHAGE.
	<i>K2</i>		BATAVA TEMPE, ’TVOOR-HOUT Van ’S GRAVENHAGE.
1	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Phoebus heeft sijn hooft gestooten
		<i>b</i>	[ ] radt [ ]
		<i>c</i>	{ <i>a</i> Phoebus heeft sijn radt gestooten {
			{ <i>β</i> TSonnen radt beghint te stooten {
	<i>D1</i>		’TSonnen-radt begint te stooten
2	<i>H</i>		Teghen ’tNoorder-Creeft<en>>en-heck,
	<i>K1</i>		Tegens Noorder Kreeften beck,
4	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Voeren hem naer Leewens neck:
		<i>b</i>	{ <i>a</i> Voeren hem naer Leewens neck: {
			{ <i>β</i> Grijpen naer den Leewen-neck {
		<i>c</i>	{ <i>a</i> Voeren hem naer Leewens neck: {
			{ <i>β</i> { Grijpen { naer den Leewen-neck: {
			{ Drijven’t {
		<i>d</i>	{ <i>a</i> Voeren hem naer Leewens neck: {
			{ <i>β</i> { Grijpen { naer den Leewen-neck: {
			{ Drijven’t {
			{ Rucken’t {
	<i>D1</i>		Rucken’t naer den Leewen-neck:
	<i>K1</i>		Slepen ’t [ ]
5	<i>H</i>		Daer met gaen de daeghjens crimpen
	<i>D2</i>		[ ] daghjens [ ]
	<i>K1</i>		[ ] daeghjens [ ]
	<i>K2</i>		[ ] mé [ ]

- 6 *H* Die men langher hoopt als heijt,
DI [ ] heyt;
- 7 *Ha* Heij! wat's al des Werelts glimpen
b [ ] } wat's al { [des Werelts glimpen]
           } wat is {
DI [ ] wat's [al]de [ ]
- 8 *Ha* Als een soete spijticheijt?
b Min als tegenwoordicheijt?
- 9 *H* Daer me<d>>t ijdelen u' scha'uwen
DI [ ] uw schauwen
K1 [ ] uw' scha'uwen,
K2 [ ] mé [ ]
- 10 *H* Haeghsch-Voorhoutsche-Joffrou-rack,
D Haegs-Voorhoutsche Ioffrou-rack,
- 11 *H* Daer met gaet u groente grauwen,
K1 [ ] uw' [ ] graeuwen,
K2 [ ] mé [ ]
- 12 *H* Munnick-tuijntgien, blader-dack;
DI Munnick-tuyntgie, [ ]
K1 Monick-tuyntie, [ ]
K2 Monick-tuyntje, [ ]
- 13 *H* Daer met naeck t u jaerigh sterven,
DI [ ] sterven
K1 [ ] uw [ ] sterven,
K2 [ ] mé [ ]
- 14 *H* Linde-toppen, weeldigh hout,
DI [ ] weeldrich [ ]
- 15 *H* En dat nootelijck *verderven*
K1 [ ] verderven,
- 17 *H* Sterven? neen: noch sult ghij leven,
DI [ ] leven
K1 [ ] leven,
- 18 *H* 'Tzij de Somer blaectt off swicht,
DI [ ] swicht;
- 20 *H* Isser leven in mijn Dicht.
DI [ ] Dicht:
- 22 *H* Van u soete lommer-looff,
DI [ ] uw [ ]
K1 [ ] lommer-loov;

- 23 *H* Maer ons oore te *verdooven*
KI [ ] ons'[ ]
- 24 *Ha* Sluijt ick uijt den winter-rooff.
b [ ]buiten [ ]
c [ ] tijden-rooff.
DI [ ] Iaren-roof.
KI [ ] Iaeren roov.
- 25 *H* Als u tacken sullen duijcken
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 26 *Ha* Onder't vlockigh Winter-meel,
b / /
- 27 *H* En u bladerloose struijcken
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 28 *H* Proncken met de bloote steel,
KI [ ] den blooten[ ]
- 29 *H* Dan sal noch u bloessem bloeijen
DI [ ] uw[ ] bloeyen,
- 31 *H* Helpt mijn stramme rijm aen 'tvloeyen)
DI Helt* [ ]
KI Helpt [ ]
- 32 *Ha* In des Hagnaers gedacht.
b } In des Hagnaers gedacht. }
c } Als een sterlicht inder nacht. }
DI In des Hagnaers gedacht.
DI [ ] den[ ]
- 34 *H* Mette scheenen voor de vlam,
DI Met de[ ]
- 35 *H* Mette tanden inde butter,
DI Met* tanden [ ]
KI Met de[ ]
- 36 *H* Inden beulingh, inde ham,
DI [ ] beuling [ ]
KI [ ] beuling, [ ]
- 37 *Ha* Inde nieuwe-jaersche weggen,
b / /
DI [ ] Nieuwe-jaersche[ ]
- 38 *H* T'mijnder eeren spreken, Maer,
KI T'mijner [ ]

- 39 *H* Maer hoe kent die Vrijer seggen,
DI Maer,[ ]
- 40 *Ha* 'tGaet al offet Seumer waer!
b } 'tGaet { [ ]
 } 'tluijdt { [ ]
DI 'tGaet [ ]
- 41 *H* Vreemdelinghen die de bochten
DI *Vreemdelinghen*, [ ]
- 42 *H* Van 'tgebultte werelt-padt
DI [ ] Werelt-padt,
- 46 *Ha* Hebt u reijzens lust gekoelt
b [ ] } reijzens { [ ]
 } loopens { [ ]
c [ ] ijver-vier [gekoelt]
- 47 *Ha* Tot beneden in de baren
b [ ] } beneden { [ ]
 } hier onder { [ ]
DI [ ] hier onder [ ]
- 48 *H* Daer de Son haer paerden spoelt.
DI [ ] Sonn'[ ] spoelt:
KI [ ] Son haer' peerden spoelt;
- 49 *H* Comt, <*'s*>> laet u gedachten deijsen
KI [ ] uw'[ ]
- 50 *Ha* Daer u lichaem eertijds was,
b [ ] } u { [ ]
 } het { [ ]
DI [ ] het [ ]
- 51 *H* Laet u sinnen over-reijsen
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 52 *H* Al des ronde bodems plas,
DI [ ] plas;
- 53 *H* Niet en haeck ick meer te hooren,
DI [ ] hooren
- 56 *H* Die mijn Linde-lij beschaem.
DI Dat [ ]
K2 Die [ ] beschaem'.
- 58 [marge] *H* *ROMA*.
DI *Roomen*.

- 59 *H* Daer de Vagheviers-gesinden
DI [ ] Vageviars-gesinde
KI [ ] Vageviars-gesinden
K2 [ ] Vagevyers gesinden
- 62 *H* Maecken haren-ziel-tyran,
KI [ ] een almachtigh man,
- 63 *H* Die de keijseren bevechten
DI [ ] bevechten,
KI [ ] Recht rechten,
K2 [ ] der [ ]]
- 64 *Ha* En haer Croonen vellen can?
b [En] op [Croonen] treden [can?]
- 66 *H* Schaduw' van u' oude glans,
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw' ouden[ ]
- 67 *H* Eertijts hoeft van u' geburen
DI [ ] uw gebueren,
KI [ ] uw'[ ]
- 68 *H* Nu nauw bloeme van haer crans;
KI [ ] bloem [ ] haeren[ ]
- 69 *H* Gaet u schoonheijt elders paren,
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ] paeren;
- 70 *H* T'mijnent gelt sij weijnich meer,
DI T'onsent [ ]
KI [ ] geldt[ ]
- 71 *H* Al u' luijster sijn u' jaren,
DI [ ] uw[ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 72 *H* En u' schimmel al u eer.
DI [ ] uw[ ] uw [ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 73 *H* Is het<,>> moghelijck, te soecken
DI [ ] mogelick [ ]
- 74 [marge] *H* VENETIA.
DI Venetien.
- 77 *H* Neen bedompte water-dallen,
DI Neen,[ ]

- 95 *Ha* Vande vier <en> en achtien boghen
b [ ] veerthien[ ]
- 96 *H* Met haer felle water-smack?
KI [ ] haer' fellen[ ]
- 97 *H* Sal ick't eijntelijcke strijcken
KI [ ] eindelick noch strijcken,
- 97 [marge] *H* *ANTWERPEN.*
DI (98) *Antwerpen.*
- 98 *Ha* Schelde-stroomen <Aen> *An u Werff*
b Schelde-diepten [ ]
DI [ ] *An u werff,*
KI Schelde-diepten, Aen uw' werf,
- 99 *H* Die ick allen *vergelijcken*
DI [ ] *vergelijcken,*
- 100 *Ha* Jae voor allen stellen derff;
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{stellen} \\ \text{prijsen} \end{array} \right\} [ ]$
DI [ ] stellen derff?
- 101 [marge] *H* *AMSTERDAM.*
DI (102) *Amsterdam.*
- 102 *Ha* Averechte Masten-houdt
b [ ] Masten-<h>>woudt
DI [ ] Masten-woudt,
- 103 *H* Wonderweelde van ons' daghen
DI Wonder-weelde[ ] dagen,
- 104 *Ha* Slijck vol steenen, sack vol goudt?
b $\left. \begin{array}{l} \text{Slijck} \\ \text{Veen} \end{array} \right\} [ ]$
DI Veen [ ]
- 105 *Ha* Wel, ick lov' u al te samen,
b $\left. \begin{array}{l} \text{Wel,} \\ \text{Jae,} \end{array} \right\} [ ]$
DI Wel [ ] alle t'samen,
KI Wel, [ ]
- 107 *H* Roem' u' eere, vier' u' namen:
DI Roem uw [ ] vier uw namen,
KI [ ] uw'[ ] uw' namen;
- 108 *Ha* Maer waerom zoo ver geseijlt?
b [ ] verr'[ ]
DI [ ] wijt verseylt,

- 110 *H* Op mijn eerst bedorven smaeck,
KI [ ] mijn' [ ] smaeck;
- 111 *H* Noch en vind' ick niet in allen
KI [ ] vind [ ] allen,
- 112 *H* Dat mijn Lindlaen genaeck.
DI [ ] Linde-laen genaeck?
KI [ ] mijn' [ ] ghenaeck'.
- 113 *H* Linde-laen mijn zoet versinnen
DI Linde-laen, [ ] versinnen,
- 114 *Ha* Waer ontginn' ick uwen loff,
b [ ] prijs,
DI [ ] roem,
KI [ ] ontgin [ ]
- 115 *H* Aen u schorsse taeij om spinnen,
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw' [ ]
- 116 *Ha* Aen u stam, u tack, u looff?
b [ ] u bladt, [ ] rijs?
DI [ ] uw [ ] uw [ ] uw bloem?
KI [ ] uw' [ ] uw' [ ]
- 117 *Ha* Schorssen, stammen, tacken, bladren.
b [ ] rijsen, [ ]
DI Schors, en stam, en bloem, en bladren
KI [ ] blad'ren,
- 118 *H* IJeder eijichte sijn verhael,
DI [ ] verhael;
- 119 *Ha* Een wil ick uijt allen gadren
b } Een wil ick { [ ]
} Laet mij een { [ ]
DI Laet my een [ ]
KI [ ] gad'ren
- 120 *Ha* Dat gehoort u altemael.
b } Dat gehoort u { [ ]
} Als u eijghen { [ ]
DI Als u eygen altmael*.
D2 [ ] altemael.
- 122 *H* Vande tweede Blixem-slach;
DI [ ] Blixem-slach
KI Van den tweeden [ ]

- 123 *Ha* Die Vulcanus uijt sijn dennen,
b [ ] Vulcaen van [uijt]
KI [ ]sijn' [ ]
- 124 *H* Maer benijdende, besach;
DI [ ] besach,
- 125 *H* Dat sijn gheele solffer-cruijmen
DI [ ] Solffer-cruymen,
KI [ ]sijn' [ ]
- 126 *H* Dat sijn snelle flicker-Sout
DI [ ] flicker-Sout,
- 127 *H* Selden Loott off Yser ruijmen
KI Loot of yser niet doen [ ]
- 127 [marge] *H* *Dodon. Herbar.* | 29. 16
D (125) [ ] | l. 29. c. 16.
- 128 *H* Sonder u *vercoolde* hout?
DI [ ] uw [ ]
- 130 *H* Dat hij oijt op rauwe wond
DI [ ] wond?
- 131 *Ha* Reeder Balsamen te leggen
b Soeter [ ]
- 131 [marge] *H* *Ibid. Add.*
D (130) *Ib. Ad.*
- 132 *Ha* Dan gekaude Linden vond;
b [ ] u' bladren-caewsel [vond;]
DI [ ] uw blader-knauwsel vond?
- 133 *Ha* Sal hij jaer-getij *verwinnen*
b [ ] 'tjaer-getij [ ]
c [ ] } 'tjaer-getij { [ ]
[ ] } 'tmaen-getij { [ ]
DI [ ] 'tjaer-gety [ ]
- 134 [marge] *H* *ibid.*
D (133) *Ib.*
- 135 *Ha* En sijn baten reeder vinnen
b [ ] gereeder baten [ ]
- 136 *Ha* Dan in't water van u vrucht?
b [ ] de geesten [ ]
DI [ ] uw [ ]
KI [ ] uw' [ ]

- 137 *H* Sulcke tacken, sulcke blaren
DI Sulcker[ ] sulcker blâren,
KI [ ] blâ'eren,
- 138 *H* Sulcker stammen, zoo gelaên
KI [ ] ghela'en,
- 139 *H* Vind ick twee mael twintich paren
DI Vind'[ ] twee-mael [ ]
KI Vind [ ]
- 140 *H* Over eene lenghde staen;
DI [ ] staen.
- 141 *H* Knoop nu all' u Mar<b>>mer-boôghen
DI [ ] all uw Marmer-bogen,
KI [ ] all' uw'[ ]
- 142 *H* Roomen, in een reghel-rij,
KI [ ] een'[ ]
- 144 *H* Dat het sulcken rije zij.
KI [ ] sulck'en[ ]
- 145 *Ha* Laet ick voorts mijn ooghe weijden
b [ ] hier [ ]
c [ ] dan [ ]
- 146 *H* Over d'een' off d'ander kant,
DI [ ] d'een [ ]
- 147 *H* 'Kvinder altijd-groene weijden
DI [ ] weyden,
- 148 *Ha* Met gebouwen omgeplant;
b [ ] } gebouwen { [ ]
           [ ] } haer huijsen {
c [ ] } gebouwen { [ ]
           [ ] } gestichten {
DI [ ] gestichten om-geplant;
- 150 *Ha* Hier meer <g>huijsen off meer houts,
b Off [ ]
DI [ ] huysen, [ ]
- 151 *H* Maer waer sachmen oijt bewoonen
DI [ ] sach-men[ ]
KI [ ] sagh men[ ]
- 152 *H* Zoo veel Stadts in zoo veel wouts?
DI [ ] Stadts,[ ]

[De op deze plaats in *H* neergeschreven strofe heeft Huygens na voltooiing van de kladversie van geheel *Batava Tempe*, waarschijnlijk bij de vervaardiging van het afschrift dat hij aan Cats zond, doorgehaald. Zie boven (p. 251) het commentaar onder 3.2. *Praeparatio*. De doorgehaalde regels nummer ik: 152 + 1 t/m 152 + 8.]

- H* (152+1) En wie sal mij helpen wijsen
H (152+2) Watter meest in reden staet
Ha (152+3) Off <het> 'tgroen voor de straet te prijsen
b [ ] de straet [ ] 'tgroen [ ]
H (152+4) Off de groente voor de straet?
H (152+5) Om de middel-wech te vinden
Ha (152+6) Dunckt mij dat ick seggen zou,
b [ ] ick [ ]
[ ] men [ ]
H (152+7) Het gebouwe ciert de Linden
H (152+8) En de Linden het gebouw.
- 153 *H* Schoone spitsche ghevel-toppen,
D1 [ ] gevel-toppen
K1 [ ] gevel-toppen,
- 154 *Ha* Die u hemel-blauwe Leij,
b [ ] uw flickerende [ ]
K1 [ ] uw' [ ]
- 155 *Ha* Die u weder-wijse knoppen
b [ ] uw [ ]
D1 [ ] knoppen,
K1 [ ] uw' [ ]
- 156 *H* Als een jonge-juffer-reij
D1 [ ] jonge Ioffer-rey,
D2 [ ] jonghe Ioffer-rey
K1 [ ] een' [ ] Ioffer-rey,
- 157 *H* Neffens eene siet stae<t>>n glimpen,
- 158 *H* Laet mij groeten in u roij
D1 [ ] uw [ ]
K1 [ ] uw' [ ]
- 159 *Ha* (Onbehaelt van listich schimpen)
b (Tegen 'tboose laster-schimpen)
- 160 *H* 'Topper-puijck van all u moij.
D1 [ ] uw [ ]
- 161 *H* Welcom dan herstelde stijlen,
K1 [ ] dan, [ ]

- 162 *Ha* En wel eer misbruijckte vloer,
b //
Di [ ] *Mis-bruyckte* [ ]
- 164 *Ha* Over 't grove blixem-roer,
b Oppet [ ]
Di Op het [ ]
- 165 *Ha* D'aller felste menschen-moorder,
b Oppet [ ]
c Oppden [ ]
Di Op de felle [ ]
Ki [ ] den fellen [ ]
- 166 *H* D'aller snelste slingher-slang,
Di Op de snelle [ ]
- 168 *Ha* Donder-trotscher, Duijvel-sang.
b Donder-doover, [ ]
- 169 *H* Welcom vrijgesproken muren
Di [ ] vry-gesproken [ ]
Ki Welkom, [ ]
- 171 *Ha* Noch soo langh moet ghij duren
b [ ] langhe [ ]
c Even [ ]
- 172 *Ha* Als den hemel hemel zij,
b [ ] de werelt werelt [ ]
Di [ ] zy;
- 173 *Ha* Noijt en moet' u wedervaren
b Lancksæm [ ]
Di [ ] moet [ ]
Ki Langhsæm [ ]
- 174 *H* 'Tslijgh knaghen vanden tijdt,
Di [ ] van de [ ]
Ki [ ] den [ ]
- 175 *Ha* Altijdt blijven u Pilaeren
b Langhe [ ]
Ki [ ] uw' [ ]
- 176 *Ha* Vrede-stammen, kettters-spijt.
b [ ] kettters-nijdt.
Ki [ ] Kettters-nijd;
- 177 *Ha* Altijdt moeten in u dondren
b Langhe [ ]
Ki [ ] dond'ren

- 178 *Ha* Wet, en woort, en werck, en eer,
b [ ] loff, [ ]
c Wetten woorden waerheijt [eer,]
DI Wetten, woorden, waerheyt, eer,
- 179 *H* Straff, genade, werck en wondren
DI [ ] werck'[ ]
KI [ ] wercken, wond'ren
- 180 *H* Vanden Eenen aller Heer,
DI [ ] Heer;
- 181 *Ha* Altijdt moeten u begheven
b Langhe[ ]
- 182 *Ha* Schande, scheuring, schimp en spijt,
b [ ] hoon [ ]
DI [ ] spijt;
- 183 *Ha* Altijdt moet ghij staen en leven,
b Langhe[ ]
- 184 *Ha* Altijdt wesen dat ghij zijt.
b Langhe[ ]
- 185 *H* Maer mijn Peerdt ontloopt sijn toomen,
KI [ ] sijn'[ ]
- 186 *H* 'Tis te langh op straet gepraet,
DI [ ] de [ ] bepraet,
- 188 *H* Daer zoo zoeten weijde staet.
DI [ ] staet;
KI [ ] soet'en[ ]
- 189 *H* Nu wel aen, gevlochten spruijten
DI [ ] spruyten,
- 190 *H* Eer mij weer mijn handt ontvaer',
KI [ ] mijn'[ ]
- 194 *H* In't herdencken van de tijdt,
KI [ ] den[ ]
- 194 [marge] *H* VER.
KI (193) LENTE
- 195 *H* Die ghij even als herboren
KI [ ] ghy, [ ] herboren,
K2 [ ] ghy; [ ]
- 196 *H* In u kindtsche jaren zijt;
DI [ ] stonden[ ]
KI [ ] uw'[ ]

- 197 *Ha* Inde drijmael dertich daghen
b }Inde drijmael dertich daghen {
}Als des hemels fackel-waghen { }
c Inde drijmael dertich daghen
DI [ ] dry-mael[ ]
- 198 *Ha* Als des hemels kandelaer
b }Als des hemels kandelaer {
}Suijd en Noorden even naer {
c Als des Hemels kandelaer
- 204 *Ha* Daer de Rijder onlanx dreeff?
b [ ] }de Rijder { [ ]
}het schuytgien { [ ]
DI [ ] het Schuytgien [ ]
KI [ ] Schuytien onlangs [ ]
K2 [ ] Schuytjen [ ]
- 205 *H* 'Ksie u bolle botgiens bersten,
DI [ ] uw'[ ]
- 207 *H* Als een Vruchtgie dat haer persten
DI [ ] vruchtgien[ ]
KI [ ] vruchtien [ ]
K2 [ ] vruchtjen [ ]
- 208 *H* Doe't in 'smoeders lichaem satt.
DI [ ] darmen sat:
- 209 *H* 'Ksie die onlanx doove struijcken
DI [ ] onlangs [ ]
- 210 *H* En soo menich schralen tack,
KI [ ] menigh'[ ]
- 211 *H* In een oogenblick ontluijcken,
DI [ ] ontluyccken
KI [ ] een'[ ] ontluyccken,
- 214 *Ha* (Roep ick dan den hemel aen)
b (Spreeck [ick])
- 215 *H* Hoe veel meer besien de ooghen
KI [ ] ons'[ ]
- 216 *H* Dan de herssenen *verstaen*!
KI [ ] ons'[ ]
- 217 *H* Maer oock dalen mijn gepeijnsen
DI [ ] oick [ ]
KI [ ] mijn'[ ]

- 218 *H* Somtijds uijt de locht in 'tslijck;
Dr [ ] int slijck;
- 219 *H* (Wie can heel den mensch ontveijnsen
Dr [ ] ont-veynsen
- 220 *H* Dat hij nerghens uijt en kijck!)
Dr [ ] kijck?)
- 221 *H* <*Jo*>Nieuwe spruijtgien van der aerde,
Kr [ ] spruytiens [ ]
Kz [ ] spruytjens [ ]
- 222 *H* Hebb' ick menichmael geseijt,
Kr Heb [ ]
- 223 *H* Hoe veel hoogher is u waerde
Dr [ ] uw [ ]
Kr [ ] uw'[ ]
- 224 *H* In u jonghe weijnicheijt.
Dr [ ] uw [ ] weynicheyt!
Kr [ ] uw'[ ]
- 225 *H* Waerder altijd sulcken dierte
Kr Waerd'er[ ] sulck'en[ ]
- 226 [marge] *H* nisi de puellis mavis
Dr [ontbreekt]
- 228 *H* Niet soo dicht gesaeijt en waer,
Dr [ ] waer;
- 229 *H* O! wat soudter op een woelen
Dr O, [ ]
Kr O! [ ] soudt'er[ ]
- 231 *H* Die sijn waerde nu moet voelen
Kr [ ] sijn'[ ]
- 233 *H* Somtijds hebb' ick weer gaen singhen
Dr [ ] singen,
Kr [ ] heb [ ]
- 234 *H* Als ick't nieuwe looff besach,
Dr Zoo[ ]
- 235 *Ha* Eij! hoe soet sijn alle dinghen
b [ ] swerelts[ ]
- 236 *H* Opten eersten nieuwen dach!
Dr Op den[ ]

- 237 *Ha* Maer o soetste werelts-vreuchden
b [   ] schaduw-vreuchden
D_I Maer, ô lichte [   ]
K₂ [   ] schaduw-vreughden,
- 240 *Ha* Met het grijsen vande tijd!
b / /
D_I [   ] grijsen [   ]
K_I [   ] van den [   ]
- 242 *H* Die ick vanden hemel houw,
D_I [   ] houw'
- 244 *H* Met een 's anderdaeghs-berouw?
D_I [   ] 'sander-daechs berouw?
D₂ [   ] 'sanderdaechs [   ]
K_I [   ] 's anderdaeghs [   ]
- 246 *H* Die het misgenoeghen gaff?
D_I [   ] mis-genoegen [   ]
- 247 *H* T'vonnis can sijn selven uijttē;
D_I [   ] uytten,
- 248 *Ha* T'nieuwe, lieve, nieuw was aff.
b T'jonghe, [   ]
K_I 'tjonghe lieve nieuw [   ]
- 249 *H* Jonghe, lieve, nieuwe blaertgiens
D_I [   ] blaertgiens,
K_I [   ] blaertiens,
K₂ [   ] blaertjens,
- 250 *H* Schepseltgiens van eenen nacht
D_I [   ] nacht,
K_I Schepseltiens [   ]
K₂ Schepseltjens [   ]
- 251 *H* All' u aêrtgiens, all' u haertgiens,
D_I All uw aêrtgiens, all uw haertgiens
K_I All' uw' a'êrtiens, all' uw' haertiens
K₂ [   ] a'êrtjens, [   ] haertjens
- 252 *H* Zijn ons nu in eer en acht;
D_I [   ] acht.
K_I [   ] acht;
- 253 *H* Maer hoe dichter ghij u tacken
D_I [   ] milder [   ] uw tacken,
K_I [   ] uw' [   ]

254 *H* Met u breeder groente vult,
Di [ ]uw [ ]
Ki [ ]uw'[ ]
 255 *H* Hoe u eere meer sal sacken,
Di [ ]uw'[ ]
 258 *H* Teghen stroom van 'swerelts-waen
Di [ ] 'swerelts-waen,
Ki [ ] 's werelds waen,
 259 *H* En u waerde doen verbreijden
Di [ ]uw [ ]
Ki [ ]uw'[ ]
 260 *H* Beijd' in't groeijen en 'tvergaen.
Di [ ] 'tvergaen:
 260 [marge] *H* *AESTAS.*
Ki (258) *SOMER.*
 261 *H* Siet den Hemel is aen 'tbranden,
Ki Siet,[ ]
 262 *H* En sijn lichter op het hoogst,
Ki [ ] hoogst;
 263 *H* Spout de Landt-man inde handen
Di Spouwt[ ]
Ki [ ] handen,
 264 *H* 'Tis op hope van den Oogst.
Di Tis [ ]
D2 'tIs [ ]
 265 *H* Drijmael drij en seven uren
Di Dry-mael[ ]
 266 *H* Sien wij Titan opde jacht
Di Sien ick [ ] jaght,
Ki [ ] jaght;
 268 *H* Tot het nutten vande nacht.
Di [ ] van den Nacht;
 270 [marge] *H* Virgo
D [ontbreekt]
 271 *H* (Blinde Minnaer! staeckt u hopen
Di [ ] uw loopen,
 272 *H* 'Tis het Lauwer-meijsken niet,)
Di [ ] niet:)

- 272 [marge] *H* Daph<*o*>>ne.
DI [ontbreekt]
- 273 *H* Wie wil nu het bedde ruijmen,
DI [ ] ruymen
- 274 *H* En het clamme peuluw-sweet,
KI [ ] peuluw sweet,
- 277 *Ha* Op mijn Buren op mijn Vrinden,
b [ ] } Buren op mijn { [ ]
           [ ] } Haghenaers mijn { [ ]
DI Op, mijn Hageaers, [ ]
KI [ ] mijn' [ ] mijn' [ ]
- 278 *H* Dit's te langhen Somer-nacht,
KI [ ] langh'en Somer-nacht;
- 280 *H* Nae den dagheraedt gewacht.
DI Naer[ ]
- 281 [marge] *H* *Aurora.*
KI *Morgenstond.*
- 281 *Ha* Hier is al't gedierte ontslapen,
b [ ] alle 't dier [ ]
DI [ ] alle Dier [ ]
- 282 *H* Hier is 't Crekeltgien <in>>aen 'tgaen,
KI [ ] Krekeltien [ ]
K2 [ ] Krekeltjen [ ]
- 284 *H* Hier is 'tQuackeltgien aen 'tslaen,
KI [ ] is't Quackeltien [ ]
K2 [ ] Quackeltjen [ ]
- 285 *H* Hier de Nachtegael aen 't neuren,
KI [ ] neuren
- 286 *H* Hier de Distelvinck in swangh,
KI [ ] Distel-vinck[ ]
- 286 [marge] *Ha* fenestr. et auror.
b / /
DI [ontbreekt]
- 288 *H* Hier de lijster aen de sangh.
DI [ ] aen den sang,
- 290 *Ha* Hier den Reijgher inde lucht,
b [ ] de [ ]
- 291 *H* Hier den Oijevaer aen 'tcleppen
DI [ ] 'tcleppen,

- 292 *H* Hier de Zwaluw inde vlucht.
DI [ ] Zwaluw'[ ] vlucht,
KI [ ] Swaluw [ ]
- 294 *H* Over 's anders ongeval,
KI [ ] yemands [ ]
- 295 *H* Isser niemant die sijn fluijten
DI (Isser yemant [ ])
- 296 *Ha* Leeren off ontleeren sal?
b [ ] moet [off] leeren [sal?]
DI [ ] moet, [ ] leenen zal?)
- 297 *H* Can u 'tOore niet betrecken,
DI [.] 'thooren[ ]
- 299 *H* Siet de Dach-bodinn' haer recken
DI [ ] recken,
- 300 *H* Recht al schoot sijn uijt de vaeck;
DI [ ] vaeck:
KI [ ] den[ ]
- 302 *H* 'Kwedd' hij hadse noch te bedt,
DI [ ] bedt
KI 'kWedd [ ] bedt,
- 307 *H* Wangh en lippen als coralen,
DI [ ] Coralen
- 308 *Ha* Is haer dagelijcksche schijn.
b / /
DI [ ] dagelicksche schijn:
- 309 *H* Vrijers, all' u jonghe leven
DI [ ] al uw[ ]
- 311 *H* Comt en helpt het vonnis geven,
DI Comt,[ ]
- 313 *H* Comt en helpt mij opwaerts kijken
DI Comt,[ ]
- 314 *H* <N>>Langs der Linde-toppen goudt,
- 318 *H* Met cieraten overhoop,
DI [ ] over hoop,
- 318 [marge] *H* Ps. xix.
DI Psalm. 19.
- 320 *H* Nae de voor-eer vande loop.
KI [ ] van den[ ]

- 321 *Ha* Op mijn gesellen nae de Linden,
b [ ] [gesellen nae de Linden,]
Dr Op, [ ] naer [ ]
- 322 *Ha* Op mijn' maetgiens, op mijn' mans,
b [ ] mackers, [ ]
Dr Op, mijn [ ] mijn [ ]
Kr [ ] mijn' [ ] mijn' [ ]
- 323 *Ha* Die hem reedtst bij mij zal vinden
b [ ] } bij mij { [ ]
           [ ] } te veld' { [ ]
Dr [ ] te velde' [ ]
- 324 *H* Spaer ick noch een buijtecans.
Dr [ ] buyte-cans:
Kr [ ] een' buyten kans:
- 325 *H* Laet ons' oochgiens zoo wat weijden,
Dr [ ] ons 'tooge [ ]
Kr [ ] ooge [ ]
- 326 *Ha* Moghelijck waer op de straet
b [ ] } op { [ ]
           [ ] } bij { [ ]
Dr Misselick [ ] by de straet,
- 327 *H* Deur off Venster, off van beijden,
Dr Deur, [ ] beyden
- 328 *H* Hier off ghinder, open gaet.
Dr [ ] ghinder [ ]
Kz [ ] gaet:
- 329 *Ha* Sulck een Deurtgien mochter clappen,
b [ ] Venster [ ]
Kr [ ] een' [ ] mocht'er [ ]
- 330 *H* Sulck een Deurtgie mocht het zijn,
Kr [ ] Deurtie [ ]
Kz [ ] Deurtje [ ]
- 331 *H* (Sonder ijemandt te besnappen)
Dr Sonder [ ] besnappen,
- 332 *H* 'Twaer een tweede Sonneschijn.
Dr [ ] Sonne-schijn:
- 333 *H* *a* (Hemel laet u niet mishaghen
Dr *β* Hemel, [ ] mishagen,
- 334 *H* Voert ghij schooner lichten twee,
Dr [ ] twee

- 335 *H* Dieder duijsent met hun draghen,
K2 [ ] dusend [ ]
- 336 *Ha* α Inde werelt isser mé.)
b //
c Hier beneden[ ]
D1 β [ ] mé.
- 337 *H* Sulck een Venster mochter luijcken,
K1 [ ] een'[ ]
- 338 *H* Sulck een deurtgie gapen weer,
K1 [ ] Deurtie [ ]
K2 [ ] Deurtje [ ]
- 340 *H* In het clippigh Minnen-meer;
D1 [ ] minnen-meer:
- 341 *H* Costelijcker minnen-balsem
D1 [ ] minnen-balsem,
- 342 *Ha* Quamper nummermeer in 'tlicht,
b //
D1 Quam daer nemmermeer[ ]
- 343-349 [marge] *H* Haec *omnia* | nosse | salus | est | *adulescentulis* [Dit is een citaat uit Terentius (*Eunuchus*, 940): Dit alles in te zien betekent de redding voor een jongere)]. Dit citaat ontbreekt in *D1*.
- 346 *H* Wat het Meijsgien voor gestel,
D1 [ ] Meysken [ ]
- 347 *Ha* Wat voor haer, jae off sij haer heijt,
b [ ] en [ ]
K1 [ ] ofs' oock[ ]
- 348 *H* Wat voor verw, voor vleesch, voor vel;
D1 [ ] gedaente, vleesch off vel:
- 349 *H* Smerghens eer de lippen kleven,
D1 'sMorgens [ ]
K1 's Morgens,[ ]
- [De regels 353-360 waren in *H* in eerste instantie geschreven ná de regels 361-368. Door verticale strepen met de volgnummers 2 en 1, naast deze strofen gaf Huygens later de gewenste orde aan. Voorafgaand aan deze omzetting had hij reeds de regels 361-364 en 365-368 van plaats laten wisselen. Ook deze verplaatsing gaf Huygens aan met verticale haken voorzien van de volgnummers 2, 1. De verplaatsing van de regels 361-364 en 365-368 noem ik *omzetting I*, de verwisseling der beide strofen (de regels 353-360 en 361-368) *omzetting II*].
- 352 *H* Dat den Hemel noijt en schonck.
K1 [ ] schonck;

- 353 *Ha* Eer <t>>de tuijten, eer de quicken,
b Eer de tippen, eer de knoppen, [omzetting 1:< 357]
c Eer de lobben, eer den bouwen, [omzetting 11:< 361]
K1 [ ] de [ ]
- 354 *Ha* Eer de crullen, eer den bras,
b Eer de steenen, eer de veer, [omzetting 1:< 358]
c Eer de craghen, eer de cant, [omzetting 11:< 362]
- 355 *Ha* Eer de micken, eer de stricken
b [ ] } micken, { [ ]
           [ ] } linten, { [ ]
c Eer de wronghen, eer de doppen [omzetting 1:< 359]
d Eer de wiecken, eer de mouwen, [omzetting 11:< 363]
- 356 *Ha* Gheven datter noijt en was.
b } Eer de slinger eer de keer { [omzetting 1:< 360]
       } Eer de peerel, eer de Speer {
c Eer de ketingh, eer de want, [omzetting 11:< 364]
- 357 *Ha* Eer de tippen, eer de knoppen,
b Eer de tuijten, eer de quicken [omzetting 1:< 353]
c Eer de boorden, eer de banden, [omzetting 11:< 365]
- 358 *Ha* Eer de steenen, eer de veer,
b Eer de crullen, eer den bras, [omzetting 1:< 354]
c Eer de reepen, eer den rock [omzetting 11:< 366]
D1 [ ] Rock,
K1 [ ] de [ ]
- 359 *Ha* Eer de wronghen, eer de doppen
b Eer de } micken, { eer de stricken [omzetting 1:< 355]
           } linten, {
c Eer de moffel, eer de randen [omzetting 11:< 367]
D1 [ ] Randen,
- 360 *Ha* Eer het guldezijdt-geweer
b Eer de slinger eer de keer
c } Eer de slinger eer de keer {
       } Eer de peerel, eer de Speer {
d Gheven datter noijt en was. [omzetting 1:< 356]
e Eer de vlechten, eer de lock. [omzetting 11:< 368]
D1 [ ] Lock,
- 361 *Ha* Eer de lobben, eer den bouwen,
b Eer de tippen, eer de knoppen, [omzetting 11:< 353]
- 362 *Ha* Eer de craghen, eer de cand,
b Eer de craghne, eer de cant,
c Eer de steenen, eer de veer, [omzetting 11:< 354]

- 363 *Ha* Eer de wiecken, eer de mouwen,
b Eer de wronghen, eer de doppen [omzetting II:< 355]
DI [ ] Doppen,
- 364 *Ha* Eer de ketingh, eer de want,
b } Eer de slinger eer de keer { [omzetting II:< 356]
} Eer de peerel, eer de Speer {
DI Eer de Peerel, eer de Speer,
- 365 *Ha* Eer de boorden, eer de banden,
b Eer de tuijten, eer de quicken, [omzetting II:< 357]
- 366 *Ha* Eer de reepen, eer den rock
b Eer de crullen, eer den bras, [omzetting II:< 358]
KI [ ] de [ ]
- 367 *Ha* [ontbreekt]
b Eer de moffel, eer de randen
c Eer de { micken, } eer de stricken [omzetting II:< 359]
} linten, {
DI Eer de Linten, eer de Stricken
- 368 *Ha* Eer de moffel, eer de lock.
b [ ] vlechten, [ ]
c Gheven datter noijt en was. [omzetting II:< 360]
- 369 *H* Ghinder salder een staen geewen,
DI [ ] een' [ ]
- 370 *H* Dit heen staetter een en niest,
DI Herwaert [ ]
KI [ ] een' [ ]
- 372 *H* Die men voor de schoonste kiest.
DI [ ] kiest,
- 375 *Ha* Beijd bequijlt, begroeijt, begrommelt,
b [ ] besweet, [ ]
DI Beyd' [ ]
- 376 *Ha* Beijde. Soetgiens, niet te hoogh.
b } Beijde. { <S>>zedigh. [niet te hoogh.]
} Beij maer {
DI Beyde. Zedigh; [niet te hoogh.]
- 377 *H* Siet mijn Vrijers, siet mijn quanten,
KI [ ] mijn' [ ] mijn' [ ]
- 378 *H* Siet mijn hersse-loose maets,
DI [ ] hersseloose [ ]
KI [ ] mijn' [ ] maets;

- 379 *Ha* Dese zijn de lieve Santen
       b } Dese zijn de lieve Santen }
           } Dit zijn menichmael de Danten }
       Di Dit zijn menichmael de Danten
- 380 *H* Die u kosten zoo veel praets;
       Di [   ] praets,
- 381 *Ha* Zoo veel eerens, zoo veel vierens,
       b Zoo veel pronckens, zoo veel cierens, [*< 383*]
- 383 *Ha* Zoo veel pronckens, zoo veel cierens,
       b Zoo veel eerens, zoo veel vierens, [*< 381*]
- 387 *H* Alsser twee te bedt *vergaren*,
       Di [   ] bedde garen
       Ki Als'er [   ]
- 388 *H* Daer noijt hij de zij en *< *z* >*sach:
       Di [   ] sach;
- 390 *H* Mette veren voor de huijt,
       Ki Met de[   ]
- 391 *H* Mette verwen voor de wanghen,
       Ki Met de[   ]
- 392 *H* Mette kleeren voor de bruijdt.
       Ki Met de[   ]
- 393 *H* Hola Meijsgiens, sonder jocken,
       Di [   ] buyten [   ]
       Ki Hola, Meisjens, [   ]
- 394 *H* Noode bouw ick op't geval.
       Di [   ] bouw'[   ] op 'tgevall,
       Ki [   ] bouw [   ] 't gheval;
- 395 *H* Deckt men zoo veel met de rocken
       D2 [   ] rocken?
- 396 *H* *< *Deckt men zoo vee* >*Beter buijten Hollandt mal,
       Di [Beter buijten Hollandt] mal;
- 397 *H* Inde warme Zuijder landen
       Di [   ] landen,
- 401 *H* Maer de vroegh-tijdt is verlopen,
       Di [   ] verlopen
- 402 [marge] *H*   *Meridies*
           Ki (401) *Middagh.*

- 426 *H* Over 'tonbeboomde vlack,
KI [ ] vlack;
- 427 *H* Mij en sullen sij niet raecken
DI [ ] naecken
- 428 *Ha* Door 'tgevlochten Linden-dack<*'en*>.
b [ ] 'tgesloten [ ]
DI [ ] Linden-dack;
- 430 *H* Van u meer als dollen Hondt;
DI [ ]uw'[ ]Hondt,
KI [ ]Hond;
- 431 *H* Maer hij zou' sijn tanden slijten
DI [ ] zouw'[ ]
- 432 *H* Eer hij mij <d>>te vatten vondt.
DI [ ] vondt:
KI [ ] vond?:
- 433 *H* Jae vergadert all de dompen
DI [ ]all'[ ]
KI Iae,[ ]
- 435 *H* Laetse tsamen neder plompen
DI [ ]t'samen[ ]
- 439 *H* Coel in hitte, droogh in reghen
DI [ ]regen,
- 441 *H* Wat en hadd' ick niet te spreken
KI [ ]had [ ]
- 442 *Ha* Vande soete Somer-sucht
b [ ] Zephijr-sucht
DI [ ] Zephyr-sucht,
- 443 *H* Die door 't loome looff comt breken
KI [ ] loov [ ]
- 444 *H* Met een ruijsschende gerucht,
DI [ ]gerucht;
KI [ ]een'[ ]ghenucht;
- 445 *H* Met een flauwe Somer-soelte?
KI [ ]een'[ ]
- 446 *H* Ah! wat hebb' ick dick geseijt,
DI [ ]geseijt!
KI [ ]heb [ ]geseit,

- 447 *Ha* Is't Voorhout een groene coelte,
b } Is't Voorhout {
 } Sit ick in <u> { [een groene coelte,]
D1 Sitt ick in [een groene coelte,]
K1 [ ] een' [ ]
- 448 *H* Off een coele groenicheijt?
K1 [ ] een' [ ]
- 449 *Ha* Coele Cloris, wreede Marmer,
b [ ] } wreede {
 } steghe { [ ]
D1 [ ] wreede Marmer
K1 [ ] Marmer,
- 450 *H* (Hoord' ick onlancx hier ontrent
D1 [ ] onlangs [ ]
- 451 *H* Suchten een door-schoten karmen
K1 [ ] een' [ ]
- 452 *H* In sijn weelderigh ellendt)
K1 [ ] sijn' [ ]
- 454 *H* Die mij mijn getrouwicheijt,
K1 [ ] mijn' [ ]
- 455 *H* Zoo veel hoogher doet bekoopen
D2 [ ] veul [ ]
K1 [ ] veel [ ]
- 456 *H* Als sij boven d'uwe leijdt.
D1 [ ] leyt:
- 458 *Ha* Vande felle Somer-brandt,
b [ ] doffe [ ]
K1 Van den doffen [ ]
- 460 *H* Naer den dichten Linden-pandt,
D1 [ ] Linde-pant,
K1 [ ] Linden-pand,
- 461 *H* Hebt ghij sijn gewenschte lommer
K1 [ ] sijn' [ ]
- 463 *H* En de laffe Middach-commer
K1 [ ] middagh kommer
- 464 *Ha* Nu zoo menichmael <g>>ont-duijckt;
b } Nu {
 } Hier { [ ]
D1 Hier [zoo] menich-mael ontduyckt,
K1 [ ] menigh mael [ ]
K2 [ ] menighmael [ ]

- 465 *H* Sonder emmermeer te weggen
D1 [ ] emmer t'overwegen
- 466 *H* In u over-aerts verstandt,
D1 [ ] uw[ ]
- 467 *H* Hoe hem 'tharte-pack moet weggen
K1 [ ] 't herte-pack[ ]
- 470 *Ha* Van de Sonne verr' om hoogh,
b [ ] een [ ]
c } Van een { [ ]
} Eener { [ ]
D1 Eener [ ]
- 472 *H* Van u een en ander oogh?
D1 [ ] uw'[ ]
K1 [ ] uw [ ]
- 473 *H* Een en ander oogh, de tortsen
D2 [ ] trotsen*
K1 [ ] tortsen
- 474 *H* Van mijn blindt-gehockte jeught,
K1 [ ] mijn'[ ]
- 475 *H* Vonck en voetsel van mijn cortsen,
K1 [ ] mijn'[ ]
- 476 *H* Mijn verschricken en mijn vreught,
K1 [ ] mijn'[ ]
- 477 *H* Ooghen die mij doet beswijcken
D1 Oogen, [ ]
- 481 *H* Sal sij nummermeer ontdekken
D1 [ ] nemmermeer [ ]
- 482 *H* Door u gittighe crystal,
D1 [ ] uw'[ ] Crystall,
- 483 *H* Dat mij eenen sucht can trecken
K1 [ ] eene [ ]
- 484 *H* Uijt het bitter ongeval
D1 Wt [ ]
K2 Uyt [ ]
- 485 *H* Van mijn altijdt versche wonden?
D1 [ ] altijdt-versche [ ]
K1 [ ] mijn'[ ]
- 486 *H* Cloris brandt al watse siet,
D1 [ ] wat sij[ ]

- 487 *Ha* (Ondoorgrondelijcke gronden!)
b } (Ondoorgrondelijcke { [ ]
c } *O on*grondelijcke { [ ]
(Ondoorgrondelijcke gronden!)
- 488 *Ha* Datse brandt en siet se niet.
b Dat sij [ ] sij [ ]
DI Datse [ ]
- 490 *Ha* Met den bloet sijn kinderpraet,
b [ ] kindertael,
c [ ] kindertael, {
} minne-tael, {
DI [ ] de [ ] kinder-tael,
KI [ ] sijn' kinder-tael;
- 492 *H* *Twaer te langhen naeverhael;
DI [ ] nae-verhael;
KI [ ] nae-verhael:
- 493 *H* Vrijers wilt ghij dieper delven
DI Vryers, [ ]
- 496 *Ha* Daer gaet van gelijcken om.
b } Daer gaet van gelijcken { [ ]
} Van gelijcken gaeter { [ ]
c Dat, en ergher gaeter om,
- 497 [marge] *H* *Vesper.*
KI *Avondtstond.*
- 498 *H* Sonn' en hoenderen te koj,
KI Son [ ]
- 499 *Ha* Alle huijsen, alle tacken,
b [ ] } huijsen, { [ ]
} gevels, { [ ]
DI [ ] ghevels, [ ]
- 500 *H* Alle meisgiens even moij,
KI [ ] Meisjens [ ]
- 501 *H* Alle caeckgiens even <r>>bloosigh,
KI [ ] kaeckjens [ ]
- 503 *H* Alle lippgiens even roosigh,
KI [ ] lipjens [ ]
- 504 *H* Alle mondtgiens even nauw.
KI [ ] mondtjens [ ]
- 505 *H* Achter nu verkeerde wijsers,
DI [ ] nu, [ ]

- 507 *H* Hart-gehoofde loghen-prijers
DI [ ] logen-prijers,
- 508 *H* Die voor reden noijt en weeckt.
DI [ ] weeckt;
- 510 *Ha* Als de keerssen vande nacht
b / /
DI [ ] keerssen [ ]
KI [ ] van den[ ]
- 512 *H* Al gevoelende <d>>veracht.
- 513 *H* Comt de Minnemoer niet blincken
DI [ ] Minnen-moer[ ]
- 514 [marge] *H* *Hesperus*
DI [ontbreekt]
- 517 *H* Sijn oick niet de avondtstonden
DI [ ] oock[ ] Avondt-stonden
- 518 *Ha* Altijdt soeter als het licht
b / /
DI [ ] soeter als [ ] licht,
- 519 *Ha* Altijdt handigher bevonden
b / /
c [ ] handigher [ ]
- 520 *Ha* Totte vrije Vrijer-plicht?
b Tot de[ ]
- 523 *H* Sal bekennen dat den av<o>>endt
- 524 *H* Decksel is van alle goor,
DI [ ] goor;
- 525 *H* Datse met die slimme ghevel,
KI [ ] dien slimmen[ ]
- 526 *Ha* Met dat vuijle snot-verlaet,
b [ ] muffle[ ]
- 527 *H* Met die spitsche sneppe-snevel
KI [ ] dien spitschen[ ]
- 529 *H* Maer om lack bij lack te stellen,
KI Maer,[ ]
- 531 *H* Menich knechgjen soud' ick tellen
KI [ ] knechjen [ ]
- 532 *Ha* Die den avondt niet en haet;
b Dat [ ]

- 533 *Ha* Die de duijsterheijt doet breken
b Dat [ ]
- 534 *Ha* Door het bloode dach-verschiet,
b [ ] schaem-verschiet,
Di [ ] bloote [ ]
Ki [ ] bloode [ ]
- 535 *Ha* Die den <avondt> doncker meer doet spreken
b Dat [den doncker meer doet spreken]
Di [ ] spreken,
- 539 *Ha* Sullen veel geladder glijen
b Moeten[ ]
Di [ ] glyen,
- 540 *Ha* Daer hij niet gesien en wordt;
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{hij} \\ \text{men} \end{array} \right\} [ ]$
c [ ] hij [ ]
Di [ ] wordt:
- 541 *H* Maer oick in een jonghe schroomer
Di [ ] oock[ ]
Ki [ ] een' jonghen[ ]
- 544 *H* Die sijn Vijandt niet en ziet.
Ki [ ] sijn'[ ]
- 546 *H* Naer de Linden-duijsterheijt,
Di Nae [ ]
Ki [ ] der[ ]
- 547 *Ha* Hier uijt joocken al de hielen
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{joocken al} \\ \text{kittelen} \end{array} \right\} [ ]$
Di [ ] kittelen [ ]
- 548 *H* Met als 'tclockgie neghen seijt.
Di [ ] 'tClockgie, Negen, zeydt;
Ki [ ] als't Klockje, [ ]
- 549 *H* Hier uijt <iss> is het niet te houwen
- 550 *Ha* Al wat op het vrijen staet,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{staet,} \\ \text{gaet,} \end{array} \right\}$
Di [ ] staet,
- 552 *H* Met de Vleermuijs opde straet.
Di [ ] Vleer-muys[ ]

- 553 *H* Linde-blaetgiens lujster-vincken
DI Linde-blaetgiens, [ ]
KI Linde-blaetiens, [ ]
K2 Linde-blaedjens, [ ]
- 554 *H* Van zoo menigh apen-clucht,
KI [ ] menigh' [ ]
- 556 *Ha* Van zoo menigh' malle sucht,
b [ ] sotte [ ]
DI [ ] menigh sotten [ ]
KI [ ] menigh' [ ]
- 558 *H* Wat een stommelend gelaet,
DI [ ] stommelend' [ ]
KI [ ] stommelend [ ]
- 561 *H* Trijntgie, seijdt daer somtijds eenen,
KI [ ] lestmael [ ]
- 562 *Ha* Bij mijn eer ick hebb' u lieff,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mijn} \\ \text{men} \end{array} \right\}$ [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{u} \\ \text{je} \end{array} \right\}$ [ ]
DI [ ] men eer, [ ] hebbje [ ]
- 564 *Ha* Staen ick onder u belieff
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{u} \\ \text{jou} \end{array} \right\}$ [ ]
DI [ ] you belieff;
- 565 *Ha* Laet mij draven, <*laet*> doet mij loopen,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij} \\ \text{me} \end{array} \right\}$ [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij} \\ \text{me} \end{array} \right\}$ [ ]
DI [ ] me [ ] me [ ]
- 566 *Ha* *a* Heet mij vliegghen als een ball,
b *β* [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij vliegghen} \\ \text{me stappen} \end{array} \right\}$ [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{een ball,} \\ \text{en tel,} \end{array} \right\}$
DI [ ] me stappen as een Tel,
KI [ ] een' [ ]
- 567 *Ha* Doet mij schencken, heet mij coopen,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij} \\ \text{me} \end{array} \right\}$ [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{mij} \\ \text{me} \end{array} \right\}$ [ ]
DI [ ] me [ ] hiet me [ ]
- 568 *Ha* *a* Siet wat ick u weijghren sal.
b *β* [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{u} \\ \text{je} \end{array} \right\}$ [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{sal.} \\ \text{sel.} \end{array} \right\}$
DI [ ] je weyghre sel.
KI [ ] weygh're [ ]

- 569 *H* Dirckgien (hoor ick weer een ander)
D1 [   ]strack[   ]
K1 [   ](hoord[   ]een'[   ])
- 571 *H* Smackje staech een oogh op Sander,
D1 [   ] en [   ]
D2 [   ] een [   ]
- 572 *H* En mijn <sm> woordtgies inde windt?
K1 [   ] mijn' [   ]
- 573 *H* Staet sijn mutsgie zoo veel trotser
D1 [   ] trotser,
K1 [   ] mutsje [   ]
- 575 *H* Hangt mijn rockje zoo veel schotser
D1 [   ] schotser,
- 576 *Ha* Soo veel loomer as het sijn?
b / /
D1 [   ] loomer [   ]
- 577 *H* Weer een ander van ter sijen.
D1 [   ] zyen;
- 578 *H* Nou men Troosgie stoor je niet;
D1 Nou,[   ]Troosgie,[   ] niet,
- 579 *H* Liever as ick Griet sou vrijen,
D1 [   ] souw[   ]
- 580 *H* Liever as ick jou *verliet*;
D1 [   ] you verliett,
- 585 *H* Weer een ander: Wel Agnietgie,
K1 [   ] ander. [   ]
- 586 *H* Wel mijn hartgie, wel mijn longh,
D1 [   ] men [   ] men [   ]
K1 Wel,[   ] hartje, wel, [   ]
- 587 *H* Hoe beviel je 'tbeste liedtgie
K1 [   ] liedje
- 588 *H* Dat ick ghister av<o>>endt songh.
D1 [   ] song?
K1 [   ] avond [song?]
- 589 *H* Heer wat stond ick nat bedropen
D1 Heer![   ]
- 590 *H* Voor je deurtgien in dat weer!
D1 [   ] weer,

- 592 *Ha* Inde mackelijcke veer.
b [ ] lodderlijcke [ ]
- 593 *H* <W>>Noch een ander op een banckgie:
Di [ ] ander,[ ]
Ki [ ] banckje:
- 594 *H* Wel eseijt mijn soete moer,
Di [ ] eseijt,[ ]
Ki [ ] mijn?[ ] Moer;
- 595 *H* Jouwenthalven ick bedanckje,
Ki Iouwenthalven,[ ]
- 598 *H* 'Ksou ons racje met ons tveen
Di [ ] tveen
- 599 *H* Op een waghentie r'ontrollen
Di [ ] en wagentgie [ ]
Ki [ ] wagentje [ ]
- 600 *H* Al dit moeijelicke Neen.
Di [ ] moeyelicke,[ ]
- 601 *H* Weer een ander aen een boompjie.
Di [ ] Boompjie:
Ki [ ] Boompje:
- 602 *H* Dats nou al men moertgies goet,
Di [ ] nouw[ ]
Ki [ ] Moertjes goed;
- 603 *H* Maer dan hebb' ick noch een Oompjie,
Di [ ] en [ ]
Ki [ ] Oompje,
- 604 *H* Ô wat ist een rijcken bloet!
Di O [ ] en [ ]
- 605 *H* Met sen bogaert, met sen weuning,
Di [ ] bogert, [ ]
- 606 *H* Met sen Coren met sen ooft,
Di [ ] Coren,[ ] Ooft;
- 608 *H* Al dit hanght hem over 'thooft.
Di [ ] boven[ ]
- 610 *H* Dat off Pen off Deghen voert,
Di [ ] Penn',[ ] voert:
Ki [ ] Pen, [ ] voer':

- 637 *Ha* Niet dat ick mij can *verblijden*
b [/ /] } can { [ ]
           } moet { [ ]
c [ ] soeck te blijden
- 638 *Ha* In mijn evenbroers *verdriet*,
b / /
DI In mijn even-broers [ ]
KI [ ] verdriet;
- 642 *Ha* Wt de laeghten op't gebercht,
b / /
DI Wt de laechten op 'tgebercht,
KI [ ] 't gebercht;
K2 Uyt [ ]
- 643 *H* Ghinder crijgh ick in't gesichte
KI [ ] gesichte,
- 644 *H* Dat u all u crachten verght;
DI [ ] all' uw [ ]
KI [ ] uw' [ ]
- 645 *H* Ghinder is een wolck aen 'tdrijven
KI [ ] een' [ ]
- 646 *H* Van een overwolckigh Volck,
DI [ ] over-volckigh Volck;
- 647 *H* Maer wie sal u volck beschrijven
KI [ ] uw [ ] beschrijven,
- 648 *H* Volle volckerijcke Wolck?
DI [ ] Volcken-rijcke [ ]
- 649 *H* Pronckt op 'tschoonste, Linde-toppen
DI [ ] 'tschoonste Linde-toppen,
KI [ ] op't schoonste, [ ]
- 650 *Ha* Zoo verr all u schoonheijt streckt,
b reckt [Zoo verr] [u] groente reckt,
DI Reckt zoo verr' uw' [ ] reckt;
KI [ ] verr [ ]
- 652 *H* Hebt ghij nemmermeer bedeckt<, >>.
- 654 *H* Bhemer-eijghen-Vorst u voet,
DI *Bhemer-vorst* u eygen [ ]
KI [ ] uw' [ ]
- 656 *H* Noch *vertrappen* sal en moet?
KI [ ] sal; of [ ]
K2 [ ] sal, [ ]

- 657 *H* Sien ick niet u handt geleijden
KI [ ]uw'[ ]
- 659 *H* Dat de Hope noch heet beijden
DI [ ] doet [ ]
- 664 *H* Van het slibberigh Ghevall,
DI [ ] ghevall;
- 666 *H* Van uw' vroech-besnoeijt gebiedt,
DI [ ]uw [ ]
- 667 *Ha* Zoo ghij Linden-looff hergroeijen
b [ ]ghij't[ ]
KI [ ]ghy't Linden-loov [ ]
- 668 *H* Naer sijn jarigh snoeijen ziet;
DI Nae [ ] ziet:
- 669 *Ha* Keere noch des hemels zeghen
b Weere [ ]
- 670 *Ha* Zwaerder onweer van u bloedt,
b [ ]uw [ ]
DI [ ]uw'[ ]
KI [ ]uw [ ]
- 671 *H* Zoo hij van u, zon en reghen
DI [ ]uw*[ ]
KI [ ]u [ ]
- 673 *H* Maer, ô trouwe Leewen-hoeders,
DI [ ] Getrouwe Leeuwen-hoeders,
- 676 *Ha* Meer als menschelijcke paer;
b onverwinnelijcke [paer;]
DI Onverwinnelicke Paer,
- 677 *Ha* O de grootste wonderheden
b [ ] twee vande [ ]
- 679 *H* Geeft mij toe een vrije reden,
KI [ ] een'[ ]
- 680 *Ha* Dese gangh betaemt u niet.
b [ ] en past [ ]
- 681 *H* Soecken wij u dan t'ontrecken
DI [ ] t'ontrecken
D2 [ ] t'ontrecken
- 682 *Ha* 'Tsomer-nutten van dit padt?
b 't nutten [van dit] Somer-padt?
DI 'tSomer-nutten van dit Padt?
KI 't Nutten van dit Somer-pad?

- 683 *H* Neen: maer wenschen u te decken
Di Neen; [ ]
- 684 *H* Onder een *verdiender* bladt.
Di [ ] bladt:
- 689 *H* U alleen ontbonden Schapen,
Ki [ ] alleen, [ ]
- 691 *H* Minne-kindens, u te rapen
Ki [ ] raepen,
- 692 *H* U *vermaen'* ick dese vreught.
Di [ ] verman' [ ]
Ki [ ] vermaen' [ ]
- 693 *Ha* Vatt de daghen bij de veeren,
b [ ] haer [ ]
Ki [ ] haer' [ ]
- 695 *Ha* Eer daer noch vier vijftien keeren
b [ ] der [ ]
Di Eerder [ ]
Ki Eerd'er [ ]
- 697 [marge] *H* AUTUMNUS
Di (698-699) AUTUMNUS.
Ki (696) HERFST.
- 697 *Ha* *α* Dan sal dack en tack staen leken,
b *β* [ ] schreijden
c *θ* [ ] schreijen
- 698 *Ha* *α* Dan sal dauw in mist *vergaen*
b Met een vochten <'Lenten'>herffsten-traen [*Ha* (698)=*Hb* (700)]
Di [ ] Herffsten-traen,
Ki [ ] een' [ ]
- 699 *Ha* *α* Dan zal stoff in slijck *verweecken*
b *β* [ ] *vercleijden*
c *θ* [ ] *vercleijen*
Di [ ] *vercleyen*,
- 700 *Ha* [ontbreekt]
b Dan sal dauw in mist *vergaen*. [= *Ha* (698)]
Di [ ] *vergaen*,
- 701 *H* Dan sal ijeder blae<t>>dtgien spreken
Ki [ ] blaedtjen [ ]
- 702 *Ha* Dat den Lindentack ontswaeijt,
b [ ] het Lindenrijs [ ]
Di [ ] Linden-rijs [ ]

- 703 *H* Meijskens leert den hoochmoet breken
Di [ ] breken,
Ki Meiskens, [ ]
- 704 *H* Alle schoon-int-oogh *verwaeijt*;
Di [ ] schoon int oogh *verwaeyt*.
Ki [ ] schoon-in't-oogh *verwaeyt*.
- 705 *H* Waer is 'tgroen dat noijt en dordden
Di [ ] dordde
- 706 *H* Onder 'tnijpen vanden tijdt?
Di [ ] van de [ ]
Ki [ ] den[ ]
- 708 *H* Onlancx was ick dat ghij zijt:
Di Onlangs [ ] zijt;
- 709 *H* Hier in zijn wij t'ongelijcken,
Ki [ ] t'onghelijcken;
- 710 *H* Dat ick hadde, wacht ick weer,
Di [ ] hadde [ ]
Ki [ ] weer;
- 711 *Ha* Maer uw luijster gaet beswijcken
b [ ] luijster-schoon [gaet] wijcken
Di [ ] uw'[ ]
Ki [ ] uw [ ]
- 712 *H* Buyten hoop' van wederkeer.
Di [ ] hoop [ ] weder-keer.
Ki [ ] hoóp [ ]
- 714 *H* Oogh-verleijdster, schaduw-schim,
Di [ ] schaduw' schim,
- 715 *H* Wordt ghij boomen *vergeleken*
Ki [ ] vergeleken,
- 716 *H* Oordeelt niet het oordeel slim,
Di [ ] slim;
- 718 *H* Met der jaren Winter-keer
Di [ ] Winter-keer,
- 719 *H* Lindetacken te verlijcken
Di Linde-tacken[ ]
Ki [ ] gelijcken
- 721 *H* Laet eens ouderom begroeven
Ki [ ] doorgroeven

- 723 *H* Dat gheen spieghel laet behoeven
K1 [ ]geen' [ ]
- 724 *H* Die sijn rimpels gheren telt;
K1 [ ]sijn'[ ]
- 726 *H* Vanden eertijds tanden-trap,
D1 [ ]Tanden-trap
- 728 *Ha* Naer de kinderlijcke pap.
b Op [ ]
K2 [ ]pap:
- 729 *H* Waer op zult ghij schae-verhalen,
D1 [ ]schaê-verhalen
K1 [ ]schae-verhaelen
- 731 *Ha* Waer is maer soo diepen dalen
b [ ]is't naar[ ]
K1 [ ]ist,[ ]diep'en[ ]
- 734 *H* Daer ghij eijntelijck op swilt?
K1 [ ]eindelick [ ]
- 735 *Ha* Neen, zij zullen u bevechten
b [ ]*verslechten*
- 736 *Ha* Daer ghij mede strijden wil<*I'en>>t.
b [ ]*vaacke*sche*rme'n [wilt.]
c [ ]noch op stuijten [ ]
D1 [ ]stoffen [ ]
- 737 [marge] *H* [ontbreekt]
D1 *HYEMS.*
K1 [ontbreekt]
K2 *WINTER.*
- 737 *H* Maer laet maendt en jaer *verouwen*
K1 Maer,[ ]
K2 [ ]*verouwen*,
- 738 *H* Laet verdorren al dat groeijt
D1 [ ]groeyt,
- 739 *Ha* Laet den hemel self *vercouwen*
b [ ]het lochten-vack [ ]
D1 [ ]*vercouwen*,
K1 [ ]*verkouwen*
- 740 *H* Laet vercorsten al dat vloeijt
D1 [ ]vloeyt,

- 741 *H* Noch al pleijt ick voor mijn linden
DI [ ] Linden,
KI [ ] mijn' [ ]
- 742 *Ha* En haer dickbesneewde rijs,
b [ ] winter grauwe [ ]
DI [ ] winter-grauwe [ ]
- 747 [marge] *H* *Alpes*
DI [ontbreekt]
- 748 *Ha* Naer de hooghste berghen buckt,
b [ ] hoochten [ ]
DI [ ] buct;
KI [ ] hooghden [ ]
- 750 *H* Berghen siet en wolcken zeyt,
DI [ ] zeyt;
- 751 *H* Daer u, Roomen, van uw Keijser
DI [ ] uw' [ ]
- 753 *H* 'Khebb die eewich-witte steijlen
DI 'kHebb' [ ] eeuwich witte [ ]
KI 'kHeb [ ] eeuwich-witte [ ]
- 755 *H* (Feijl ick, liefde help mij deijlen
DI [ ] help' [ ]
- 757 *H* Maer besneewde linde-cruijnen
DI Maer, besneeuwde Linde-cruymen,*
KI [ ] Linde-kruynen,
- 758 *H* Noch *verwacht* ick te verstaen
KI [ ] verstaen,
- 759 *H* Waer in die bevrosen duijnen
DI [ ] duymen*
KI [ ] duynen
- 760 *Ha* Boven uwe waerde staen.
b [ ] } uwe waerde { [ ]
           [ ] } u te prijsen { [ ]
c [ ] uwe waerde [ ]
DI [ ] staen:
- 761 *H* Spitsen zij haer hemel-hooghte
KI [ ] haer' [ ]
K2 [ ] Hemel hooghte
- 762 *H* Op u neder-dalicheijt,
DI [ ] uw' [ ]

763	<i>Ha</i>	Schempt weer haer altijd-droochte
	<i>b</i>	[ ] op [haer]
	<i>c</i>	Duijstert [weer] [ ]
	<i>K1</i>	[ ] haer']
	<i>K2</i>	[ ] altijd drooghte
764	<i>H</i>	Met u nemmer-schralicheijt:
	<i>D1</i>	[ ] uw' [ ]
765	<i>Ha</i>	'tSchoon van't alle staet in't schelen
	<i>b</i>	[ ] Alle [ ]
	<i>D1</i>	'tShoon* [ ] schelen,
	<i>K1</i>	'tSchoon [ ]
767	<i>Ha</i>	Die*n* het maeckte wilde 't deelen
	<i>b</i>	Die [ ]
768	<i>Ha</i>	Veel in veelen, all in gheen.
	<i>b</i>	[ ] allen, [ ]
770	<i>Ha</i>	Heeft het luck u toe-gesomt,
	<i>b</i>	[ ] sijn handt [u]
	<i>K1</i>	[ ] Sijn' [ ]
772	<i>H</i>	Als men t'eijnde prijsens comt,
	<i>D1</i>	Daermen 'teynde [ ]
773	<i>H</i>	'Tzij ick op 'sjaers kinder-daghen
	<i>D1</i>	[ ] kinder-dagen,
774	<i>H</i>	'Tzij ick op sijn <vo>>Jeughetcracht,
	<i>D1</i>	[ ] jeughet-cracht,
	<i>K1</i>	[ ] sijn' jeughde kracht,
775	<i>H</i>	'Tzij ick op sijn vochte vlaghen
	<i>D1</i>	[ ] vochte-vlagen,
	<i>K1</i>	[ ] sijn' vochte vlaeghen,
777	<i>H</i>	Ô die eewich buijten commer
	<i>D1</i>	O! [ ]
	<i>K1</i>	[ ] dien [ ]
778	<i>H</i>	<v>>Van ontijdelijck <i>verlett</i>
780	<i>Ha</i>	Uijt te leven waer gesett!
	<i>b</i>	} Uijt { [ ]
		} Aff { [ ]
	<i>D1</i>	Aff [ ]
	<i>K1</i>	[ ] waer' [ ]
781	<i>H</i>	Ô die eewich als gevanghen
	<i>D1</i>	O [ ] eewich [ ]
	<i>K1</i>	O! [ ]

- 782 *Ha* Binnen uwe palen laegh!
b [ ] dese[ ]
- 787 *H* Wildt mij, Vaderlandt, vergeven
Di [ ] Vader-landt,[ ]
Ki [ ] vergheven,
- 788 *Ha* Wensch ick buijten reghel-snoer,
b [ ] 't reden-snoer,
Di [ ] 'treden-snoer;
- 790 *H* In mijn' lecker' lusten niet,
Di [ ] mijn lekker [ ]
Ki [ ] mijn' lekker' [ ]
- 792 *Ha* Daer't mij uw begheerte riedt.
b [ ] } begheerte { [ ]
           [ ] } begheeren { [ ]
Di [ ] uw' begheerte [ ]
- 793 *H* Emmers dat ick adem-suijghe
Di [ ] adem-suyghe,
- 799 *H* Emmers hebt ghij halff te <t>dwinghen
- 803 *H* Houd' ick van des Hemels gunnen
Ki Houd [ ]
- 804 *H* Dat u gunste waerdich zij,
Di [ ] uw'[ ]
Ki [ ] zy;
- 806 *Ha* Met een woordtgje, met een wenck,
b } Met een woordtgje, { [ ]
       } Heet mij vluchten, { [ ]
Di [ ] my vluchten [ ]
Ki [ ] een'[ ]
- 807 *Ha* Moet' ick strack in Sout verkeijen,
b //
Di Moet ick [ ] verkeyen
- 808 *Ha* Zoo ick maer te rugge denck<en>.
b Daer[ ]
- 809 *H* Hebb' ick eens de krijtte stranden
Ki Heb [ ]
- 811 *H* Hebb' ick eens der Zuijder-landen
Ki Heb [ ]
- 812 *H* Steijlste spitsen affgepeijlt,
Di [ ] aff-gepeylt;

- 814 *Ha* Noch die voet om gaen en staen,
b [ ] verder gaen,
- 816 *H* Bieden u haer plichten aen.
KI [ ] haer'[ ]
- 818 *Ha* Die niet alle werelts-gron<t>>dt,
b /
DI [ ] Werelt-grondt,
KI [ ] allen[ ]
- 819 *H* Aller menschen medeborgher
KI [ ] medeborgher,
- 820 *H* Vaderlandts-gelijck en vondt,
DI Vaderlandts gelijck [ ]
KI [ ] vond;
- 822 *Ha* Off hem Zuijd off Noord<*en*> besach,
b / /
DI [ ] Noord?[ ] Zuyden sach,
KI [ ] Noord [ ]
- 823 *H* Off hem 't bedde-gaen beSonnde
DI [ ] besonde,
- 826 *H* Boven al dat min-verleijdt,
KI [ ] min-verleidt;
- 827 *Ha* Stijght dan Hemelwaert u zinnen
b [ ] mijn[ ]
KI [ ] hemelwaert, mijn' sinnen,
- 828 *H* Daer uw vader-erve leijt,
DI [ ] leyt:
KI [ ] uw'[ ]
- 829 *Ha* Ziele streckt uw stramme vlercken
b [ ] traghe [ ]
DI Ziele,[ ] uw'[ ]
- 830 *H* Daer ghij hergesonden zijt,
DI [ ] her-gesonden[ ]
- 832 *Ha* Voor uw tijdelijck verslijtt.
b Eer [ ] eijndelijck[ ]
DI [ ] uw' endelijck verslijt:
KI [ ] uw [ ] verslijt':
- 833 *H* <*Leert aen*>>Leert het stoff u stoff bevelen,
DI [ ] uw'[ ]
KI [ ] uw [ ]

834	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Leert genaecken dat ghij beijdt,
	<i>b</i>	<i>β</i>	ontstrammen eer ghij loopt,
835	<i>H</i>		Leert u van u selven stelen,
	<i>D_I</i>		[ ] uw[ ]
836	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Leert u scheijden eer ghij scheidt;
	<i>b</i>	<i>β</i>	[ ] genaecken dat ghij hoopt;
	<i>D_I</i>		[ ] hoopt:
	<i>K_I</i>		[ ] hoôpt:
837	<i>Ha</i>		Maer oock, Heer, om uwer eeren
	<i>b</i>		[ ] } uwer { [ ]
			} dijner { [ ]
	<i>D_I</i>		[ ] Heer, [ ] Dijner eeren,
	<i>K_I</i>		[ ] Heer, [ ]
839	<i>Ha</i>		Leert haer uijt uw Leere leeren
	<i>b</i>		[ ] } uw { [ ]
			} dijn { [ ]
	<i>D_I</i>		[ ] dijn [ ]
	<i>K_I</i>		[ ] dijn' [ ]
			[ondertekening]
	<i>H</i>		Constanter, 17 ^o 9bris. 1621
	<i>D_I</i>		<i>Constanter.</i>
	<i>K_I</i>		[ontbreekt]

[37] 'T COSTELIJCK MALL

COMMENTAAR

1. *Het ontwerp handschrift en de bijlagen*

De verzameling handschriften met Nederlandse poëzie van Huygens bevat in de jaaromslag 1622 acht bladen die betrekking hebben op het *Costelick Mall*.¹ Zie de afbeeldingen op p. 306-318. In de volgorde van de later aangebrachte foliëring zijn het:

Fol. 1^r (73 x 52 mm) een pentekeningetje door Huygens van een man en een vrouw in de kleding zoals beschreven in de regels 1-10 (de man) en 31-47 (de vrouw) van het gedicht.

Fol. 1^v is blanco

Fol. 2^r (157 x 208 mm) het handschriftelijk ontwerp voor een nieuwe titelpagina voor boek vier in de *Otia*:

OTIORUM | LIB. IV | Der | LEDIGHE UREN | Van | CONSTANTIN HUYGENS |
 VIERDE BOECK. | daer in | 'T KOSTELICK MALL | ende | 'TVOORHOUT: |
 Met <ijet> weinigh meer. | Alles vanden Zeewschen Druck, ende |
 mi<d>>tsdien onoversien, onverbetert. | |

Huygens moet deze titelpagina ontworpen hebben in de tijd dat hij de druk van de *Otia* voorbereidde. De titel in de *Otia* (op [Q2]) komt met dit ontwerp overeen, een enkel verschil in spelling en belettering daargelaten.

Fol. 2^v is blanco.

Fol. 3^{rv} (310 x 103 mm) is geheel benut voor de notering van citaten uit John Williams. *A Sermon Of Apparell, Preached before the Kings Maiestie and the Prince his Highnesse at Theobalds, the 22. of February, 1619.* (London, Printed by John Bill, Printer to the Kings most Excellent Maiestie M.D.C.XX.)² De foliëring is, achteraf, aan de verkeerde zijde aangebracht. Op fol. 3^v schreef Huygens bovenaan de tekst die Williams tot uitgangspunt had genomen voor zijn preek: 'What went you out to see? A man clothed in soft raiment? Behold, they that beare soft clothing are in Kings houses. Math. 11:8'. Daarna volgt een groot aantal citaten uit tekst en marginalia van de preek. Huygens noteerde deze in de volgorde van zijn lectuur.

De aantekeningen dateren van voor 24 december. Vóór deze datum moet Huygens *A sermon of apparell* gelezen hebben. In fol. 3 bezitten wij Huygens' excerpt ervan. Het is niet aannemelijk dat Huygens na de conceptie van zijn satire een dergelijk uittreksel gemaakt heeft. Ditzelfde geldt voor de folia 4 en 5. Ook fol. 7^v moet reeds beschreven zijn geweest voor Huygens de eerste regels van het gedicht op papier zette. De aard van de aantekeningen duidt daarop. Ook het minuscule schrift op fol. 7^r, vindt aldus een verklaring. Evenals de aanwending van een nieuw blad (fol. 8) na de beschrijving van fol. 7^r. In een later stadium maakte hij uit deze citaten een keuze door te onderstrepen wat hij meende te kunnen gebruiken. Door middel van een verwijssysteem met letters bracht Huygens later uit deze onderstreepte citaten een kleiner aantal over naar de marge bij zijn gedicht. Het laatste citaat uit Williams, op fol. 3^r, wordt gevolgd door een tweetal aanhalingen uit Horatius. Ze gaan vergezeld van werkaantekeningen, opmerkingen van Huygens aan zichzelf als: 'adde ubi vande wassche wiecken'. 'Adde Montagn 451'. Deze citaten en opmerkingen zijn mogelijk genoteerd in het stadium dat Huygens de selectie maakte uit zijn leesaantekeningen van Williams. Ik heb de teksten van fol. 3^{rv} volledig weergegeven met een vertaling op p. 362-368.

Fol. 4^{rv} (310 x 100 mm) is ook geheel volgeschreven met citaten. De meeste zijn afkomstig uit de *Polyanthea* van Josephus Langius.³ Ook hier selecteerde Huygens op dezelfde wijze als bij fol. 3 beschreven is. Zie voor een volledige weergave van de citaten p. 369-374.

Fol. 5^r (202 x 154 mm) bevat citaten uit beide bovenvermelde bronnen. De eerste tien 'loci' heeft Huygens overgenomen uit Langius. Williams leverde de volgende vijf, terwijl de laatste plaats weer afkomstig is uit Langius. Ook hier is de selectie en verwijzing op dezelfde wijze gebeurd als boven is beschreven. Rechts onder staat een rekensommetje: $132 - 28 = 104$. Deze berekening heeft waarschijnlijk betrekking op de opmaak van het netafschrift dat als kopij heeft gediend voor de eerste druk. Het getal 132 geeft het totaal aantal versregels aan

van de rechterkolom van fol. 7^r (112) vermeerderd met de daarbij behorende 20 regels op fol. 8. Dit aantal (132) verminderde Huygens door er de 28 regels van de (later met vier regels uitgebreide) slotpassage (r. 465-492) vanaf te trekken. Waarschijnlijk is dit sommetje een gedeelte van de berekening die Huygens maakte om de tekst van het *Costelick Mall*, in dit ontwerphandschrift uitgeschreven op drie pagina's van een dubbelblad, over te brengen op vier bladzijden net.

Fol. 5^v is beschreven met een vijftal bijbelplaatsen uit een Engelstalige bijbel. Met de cijfers van 1 tot 5 gaf Huygens later een gewijzigde volgorde aan van deze plaatsen. Met een fijnere pen noteerde hij onder dit vijftal nog een plaats uit een Engelse bijbel, een bijbelwoord uit de Vulgaat en een Nederlandse regel. Na een open ruimte volgt een citaat uit Seneca met een parafrase in het Nederlands. Hieronder noteerde Huygens een aansporing aan zichzelf. Onder deze tekst volgen twee berekeningen.

Links telde Huygens de aantallen versregels per kolom van elke bladzijde op ($54 + 66 + 74 + 74 + 86 + 112 + 20 = 486$).

De rechter berekening ($268 - 218 = 50$) heeft, denk ik, te maken met de opmaak van het afschrift. Huygens rekende het verschil uit tussen het aantal versregels op fol. 6 (de vier eerstgenoemde aantallen uit de linkerkolom, samen 268) en dat op fol. 7 en 8 (de laatste drie aantallen, samen 218).

Zie voor een precieze opgave van de citaten p. 375-377.

De folia 6, 7 en 8 bevatten de tekst van 't*Costelick Mall*. Gezien de correcties, doorhalingen open varianten en toevoegingen is het handschrift onmiskenbaar een ontwerp. De bladen 6 en 7 waren coniunct, maar zijn door slijtage van elkaar geraakt. De folia meten 310 x 195 mm. De tekst, geschreven in twee kolommen, is als volgt verdeeld over de bladen:

fol. 6^r regel 1-54 en regel 55-124,

fol. 6^v regel 125-198 en regel 199-272,

fol. 7^r regel 273-358 en regel 359-470,

fol. 7^v citaten en werkaantekeningen

fol. 8^r regels 471-494.

fol. 8^v is blanco.

De citaten op fol. 7^v zijn afkomstig uit Langius' *Polyanthea* en wel uit het lemma *vestis*. Behalve deze citaten noteerde Huygens op dit blad werkaantekeningen als opmerkingen over de plaats van een bepaald onderdeel in het geheel, geheugensteuntjes om bepaalde anekdoten niet te vergeten e.d.

2. Datering

Aan het einde van de brief van 16 december 1621 waarin Cats het Zeeuwse enthousiasme voor *Batava Tempe* verwoordt, vraagt hij zijn jonge collega-dichter ook eventueel volgend werk op te sturen:

Het ga u goed en mooi als ook Engeland u iets nieuws in de pen geeft – want ook daar hopen wij op inspirerende Muzen –, laat dan niet na ons dat mee te delen, zodat dat met de verzen die ik hier al van u heb, als u wilt, kan worden samengevoegd.⁴

Huygens moet meteen aan het werk zijn gegaan. Boven de eerste kolom van het ontwerphandschrift van Huygens' nieuwe gedicht 't*Costelick Mall* staat de datum

genoteerd: 24 december 1621. Per brief van 9 januari 1622 stelt Huygens zijn ouders te Den Haag op de hoogte van Cats' nieuwe vererende verzoek: Puis le S^r. Catz m'a comme obligé de sa requeste à joindre une autre piece des mienes dans leur raccolte. J'y ay desja quelques commencements bien avancez.⁵

Voor de lovende woorden over *Batava Tempe* uit Cats' brief van 16 december 1621 dankt Huygens in een schrijven van 20 februari 1622. Hij verontschuldigt zich voor zijn lange zwijgen. In zijn ogen moet het nieuwe gedicht net zo goed worden als *Batava Tempe*. Het kost hem echter meer moeite dat peil te evenaren dan hij gedacht had. Hij heeft het erg druk en de rust en afzondering die hij nodig heeft, krijgt hij niet genoeg. Huygens vraagt dan om nog wat uitstel, want zijn gedicht is al zover af dat hij het graag zal willen voltooien. Wanneer dat zal zijn, kan hij niet beloven daar hij geen zeggenschap over zijn eigen tijd heeft. Hij is benieuwd van Cats te horen wat de deadline is die zij met de zettters in Zeeland zijn overeengekomen.⁶

Hoogstwaarschijnlijk is Huygens als hij dit schrijft, met zijn gedicht gevorderd tot en met regel 316. Na deze regel gebruikt hij een duidelijk andere, zwartere, inkt. Ook de inhoud van regel 317 doet daar een hervatting vermoeden: 'Hoe hebb' ick't, waerde Cats, hoe raeck ick hier om hoogh?'

Cats antwoordt op 5 maart. Huygens ontvangt deze brief de 18de:

Als u in Engeland nog een kind krijgt, raad ik u aan het bij dit werk [*Batava Tempe*] te voegen; dit kan zeker zonder tijdverlies gebeuren, want voordat de zaak hier klaar is, kunnen uw nieuwe verzen gemakkelijk worden opgestuurd;⁷

Nog vóór hij Cats' antwoord had ontvangen, is Huygens verder gegaan met zijn gedicht. Dit vervolg rondt hij af op 11 maart. Onder regel 490 noteert hij de datum: 5 Id. Mart. Vóór deze datum had de dichter bij regel 470 zijn werk willen beëindigen. Daaronder vinden we namelijk een ondertekening *Constantier*.

Op 16 maart voegt Constantijn nog een viertal regels toe aan r. 490 en op 22 maart zendt hij een afschrift van het voltooide gedicht naar Jacob Cats.

Op 30 maart schrijft hij aan zijn ouders:

Parmy tant de destourbiers, encore ay -ie eu soin de complaire à Cats d'un autre Poëme Flamen d'assez d'estendue sur un sujet qui ne vous desplaira point, ni ne sera mal à propos d'estre vue à la Haye.⁸

't*Costelick Mall* is dus in drie maanden ontstaan:

24 december 1622	begin
9 januari 1623	enkele beginnetjes gereed
20 februari 1623	een belangrijk gedeelte af (r. 1-316)
11 maart 1623	gereed t/m r. 470; regel 471-490 geschreven
16 maart 1623	slotregels (490-494) geschreven
22 maart 1623	het voltooide afschrift naar Cats gezonden

De verdere lotgevallen van het manuscript worden behandeld bij de bespreking van de geschiedenis van de 'Zeeuwse druk' van *Batava Tempe* en 't*Costelick Mall*.⁹

3. Inhoud

'Maer op 'tkostelick vermallen/Sal ons' weelde noijt vervallen', schreef Huygens in zijn *Dagh-werck*, het 'gedicht over voornemens' waarin hij, rond 1630, het

leven schetst dat hij zich voorstelde met Susanna van Baerle te leiden.¹⁰

Deze regels maken ten overvloede duidelijk wat Huygens zelf als thema van zijn satire beschouwde. Hij stelt de kostbare gekte van de veranderlijke mode aan de kaak, een onderwerp dat in zijn tijd actueel was en ook al kon bogen op een rijke literaire traditie.¹¹

De belangrijkste onmiddellijke bron voor Huygens' satire is de preek van Williams. De leesaantekeningen op fol. 3, het uitgangspunt voor de marginale citaten, bewijzen dat. Leendertz en Smit hebben het belang van Williams' preek niet onderkend. Zij beschouwden de citaten als losse elementen, als 'steentjes waarmee grote stukken van het Costelick Mal als een mozaiek zijn samengevoegd'.¹² Dat deze mozaieksteentjes voor meer dan de helft van hun aantal gedolven zijn in één groeve, in de preek van Williams namelijk, verandert ons inzicht in Huygens' werkwijze. De citaten blijken niet zo maar te getuigen van een tweede- of derde-handse geleerdheid. Ze onthullen ons integendeel, teruggeplaatst in de context waaruit Huygens ze lichtte, de voornaamste bron voor de satire.

Huygens herkende in de preek van Williams een mogelijkheid om, blijvend binnen het genre van de satire, terwijl hij de dwaasheid van de mode hekelde, zijn eigen kleedgedrag te verantwoorden. Williams noemt in zijn preek de overdaad, het gebrek aan matigheid, maar gaat daar als het ware aan voorbij om uit te komen bij de rechtvaardiging van rijke kledij voor hen die een belangrijk ambt bekleden. Het is juist deze strekking die Huygens in het slot van zijn gedicht aanhaalt (r. 456 vlgg.).

Wie sal een' Volcker-vorst, soo veler hoofden hoofd,
Of 't kraeckende geblick van door-gegoude zijden
Of 't flickerend behangh van steenen schat besnijden?
Wie kan hem op de leest van alle man beslaen?

Deze rechtvaardiging klinkt mijns inziens ook door in Huygens' al eerder aangehaalde brief naar huis van 30 maart 1622:

Ce long sejour pardeçà commence à tres-mal s'accommoder avec mon povre unique habit de satin, qui a desia beaucoup pati en carosse et à cheval; outre ce que les rangs des personnes que j'ay l'honneur de hanter journellement ne requerroient guere moins de me veoir un peu en autre appareil. (...) Sans qu'encor lors auray-ie faict aucune provision de bas, de bottes, de chappeaux, de gands, comme chacun a accoustumé de faire en ces occasions. Je parois, à la verité, tres mal aupres de toute nostre jeunesse, qui se pare gagliardement, qui ne me fasche pas par vanité, mais par consideration de debvoir respectueux.¹³

Na deze bekentenis vraagt hij zijn ouders: 'Consolez moy, s'il vous plait, de quelque consultation favorable sur cette affliction'.

Smit heeft een antwoord gegeven op de vraag waarom Huygens besloot een satire op de kleding te schrijven. Mij bevredigt zijn antwoord niet. Op grond van dezelfde bronnen karakteriseer ik Huygens niet als een door 'de hem van thuis opgelegde burgerlijke moraal, zijn calvinistische opvoeding' gefrustreerde 'cavalier' die zich zo graag 'met grote zorg en distinctie' had willen kleden.¹⁴

Ik beschouw hem eerder als een dichter die de stof voor zijn satire ook vond in zijn persoonlijke leven. In het *Costelick Mall* lees ik, zeker aan het slot ervan, een oratio pro domo.

4. Receptie

Huygens levert met zijn *Costelick Mall* in de woorden van Smit, 'een zeer persoonlijk werkstuk'.¹⁵ Smit vindt toch dat de 'stijl' ervan, 'ondanks alle rijkdommen ook hier, niet helemaal de rake trefkracht heeft van Batava Tempe'.¹⁶

De satire is na verschijnen in 1622 en vooral 1625, gretig gelezen. Zonder naar volledigheid te streven, geef ik hier een aantal vroege reacties. Het komt mij voor dat Hooft in november 1623 in de brief waarmee hij het van Huygens geleende boek van d'Aubigné terugzendt, doelt op Huygens' satirisch vermogen bij de woorden: 'Doch dit al onder verbeteringh, en in bieght tegens UE die ook niet houdt van zakken met zijde te naejen' [...].¹⁷

Jacob Westerbaen liet zich door Huygens' *Batava Tempe* en 't *Costelick Mall* inspireren tot zijn *Sic soleo amicos, Satyra, Ofte 't Nood-saeckelick Mal* dat in 1624 verscheen in zijn bundel *Minne-dichten*.¹⁸

In Valerius' *Gedenck-clanck* van 1626 worden de regels 69-71 geciteerd.¹⁹ In zijn hekeldicht *Roskam* geeft Vondel deze lof:

En eischt men meer bescheits, men vraeg het Huygens zoon
In 't Kostelijcke Mal; die weet van top tot toon
De pracht en zotte prael tot op een hair t'ontleden.²⁰

Tesselschade zinspeelt in een brief aan Hooft op de regels 345-376 van het *Costelick Mall*.²¹

In Zeeland en in Holland werd Huygens dus gelezen.

UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 243-258; Leendertz 1904 (met varianten en annotatie); Colenbrander 1907 (fragment met aantekeningen); Kaakebeen 1918 (fragmenten met inleiding en aantekeningen); Van der Heijden 10 (met inleiding en toelichting); Strengholt 1978 (met annotatie).
LITERATUUR	Hinlopen 1814 (woordvormingen); Koopmans 1904; Eymael 1908; Eymael 1914; Kronenburg 1939; Smit 1966, p. 81-116; Smit 1980, p. 97-98; Leerintveld 1991.
TRANSLITTERATIE	
332-338	Achter de regel genoteerde aanhalingstekens door mij vooraan geplaatst.
371	Bij de wijziging <i>Ha</i> 'Van verw, van schilderen' in: <i>Hb</i> 'Van schilderijen vreucht,' eenmaal 'van' door mij behandeld als intentioneel geschrapt.
385	'wispelturich' dubbel onderstreept. Ik kan daarvoor geen verklaring leveren.
390-420	Achter de regel genoteerde aanhalingstekens door mij vooraan geplaatst.
476	<i>Ha</i> 'vereijschen off' in <i>Hb</i> betwijfeld, onderstreept en van het alternatief 'nootsaeckelijck' voorzien, dat om twijfel aan te geven ook weer onderstreept werd. Ik heb deze 'open variant' niet nogmaals geopend.
304	[37] 'T COSTELIJCK MALL

OVERLEVERING

- H* Ontwerphandschrift, KA XL^a, 1622, fol. 6-fol. 8. Zie voor een gedetailleerde beschrijving: *Het ontwerphandschrift en de bijlagen*. p. 301.
- D1* ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ ΜΑΕΤΙΕ | Satyra. | Dat Is. | 'tCostelick Mal. | Aen De Heere | Iacob Cats, | Raedt ende Pensionaris der Stadt | Middelburgh. | Door | Constantin Huygens, | Secretaris der Ghesanten van de Groot-moghende Heeren Staten | Generaal der vereenichde Nederlanden, jeghenwoordelick by | den Coninck van groot Britaignen. | [dr. m.: Pictoribus atque poëtis. T'is al goet wat cunste doet.] | Tot Middelburgh, Gedruckt by Hans vander Hellen, voor Ian Pieterss. van de Venne, | woonende by de nieuwe Beurse in de Schildery-winckel, Anno MDCXXII. || (ex. KB 2I 16 B 21)
- D2* Reeds een jaar later volgde een herdruk. Complete exemplaren ervan zijn zeer zeldzaam. Ik citeer hier de titel van het exemplaar dat M.A. Schenkeveld-Van der Dussen heeft beschreven:²²
 ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ ΜΑΕΤΙΕ, | SATYRA. | dat is, | 'T COSTELICK MAL. | Aen de Heere | IACOB CATS, | Raedt ende Pensionaris der Stadt | DORDRECHT. | *Door den hoogh-gheleerden Heer* | CONSTANTIN HUYGENS. | TWEEDE DRUCK . | Hier kan by-ghevoecht werden de *Zeusche-Nachtegael*, ende *Tafereel* | van *Sinne-Mall*. [vignet] TOT MIDDELBVRGH, | Gedruckt by *Ian Pietersz vande Venne*, Cunst ende Boeckdrucker, woonende | op den houck van de nieuwe Beurse in de Schildery-winckel, Anno 1623. | *Met Privilegie*.
 Deze tweede druk is 'onoversien, onverbetert' opgenomen in boek iv van de *Otia*. De oorspronkelijke titelpagina's voor de tweede druk van *Batava Tempe* en het *Costelick Mall* zijn in de meeste exemplaren van de *Otia* weggesneden en vervangen door een titelpagina voor Boek iv. Zie de beschrijving van Huygens' ontwerp voor deze titel onder *Het ontwerphandschrift en de bijlagen*, p. 299-300.
- Ot* De in de *Otia* opgenomen versie is *D2*. In het hierna volgende overzicht der varianten wordt het sigle *Ot* dan ook niet gebruikt.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, Tweede Boeck (G3^r-I3^v), p. 53-70.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, Tweede Boeck (K2-[L4]^v), p. 75-88.

NOTEN

¹ 'Aan het HS. zijn eenige losse papieren toegevoegd, op welke de noten staan geschreven zonder bepaalde volgorde, zoodat niet eens alle noten, die in de uitgaven zijn opgenomen, daarin waren terug te vinden' (Worp *Gedichten* 1, p. 243, n. 1.).

² Ik raadpleegde de facsimile-uitgave naar een exemplaar uit de Cambridge University Library (Williams 1979). John Purves publiceerde in 1918 naar aanleiding van Leendertz' uitgave (Leendertz 1904) zijn ontdekking van deze bron. Zie ook: Smit, 1966, p. 82-84 en Leerintveld 1991.

³ P. Leendertz Jr. wees op deze bron (Leendertz 1904, p. xxiv-xxv). Ik raadpleegde een editie uit 1613 (Langius 1613).

- ⁴ Worp *Briefwisseling*, nr. 114.
- ⁵ Worp *Briefwisseling*, nr. 121.
- ⁶ Worp *Briefwisseling* nr. 131.
- ⁷ Worp *Briefwisseling* nr. 136.
- ⁸ Worp, *Briefwisseling* nr. 141, geciteerd naar het handschrift KA XLIX-1.
- ⁹ Zie p. 25 vlgg.
- ¹⁰ *Dagh-werck* (Zwaan 1973a), r. 305-306. De geciteerde kenschets is van Strengolt (Strengolt 1976, p. 93 vlgg.).
- ¹¹ Smit (1966, p. 88 vlgg) noemt tal van voorbeelden uit de Westeuropese literatuur. Zie voor de actualiteit van het thema Strengolt 1978, p. XII-XIII Leerintveld 1991, p. 203-204.
- ¹² Smit 1966, p. 85.
- ¹³ Zie noot 7.
- ¹⁴ Smit 1966, p. 81-82. Zie ook Leerintveld 1992.
- ¹⁵ Smit 1966, p. 88.
- ¹⁶ Smit 1966, p. 115.
- ¹⁷ Van Tricht *Briefwisseling* nr. 199. Worp plaatste deze brief waarvan hij het gedateerde afschrift niet kende, tussen 22 december 1629 en 1 januari 1630.
- ¹⁸ Zie Worp 1886, p. 170-173.
- ¹⁹ Valerius 1942, p. 52
- ²⁰ Bergsma 1920, p. 45, r. 113-115.
- ²¹ Het handschrift van deze ongedateerde brief is niet teruggevonden. Michels (1964, p. 155-160) dateert de brief op grond van deze allusie vroeg in de jaren twintig. Van Tricht wijst deze argumentatie af en plaats de brief wegens het ontbreken van ieder vast houvast' achteraan in zijn *Briefwisseling* (dl. 3, 1979, nr. 1332).
- ²² Schenkeveld-Van der Dussen, 1969.

Quanta amentia est, offensa mutari naturam: pictura quibus? Alamblicus p[er]p[et]u[us] 5
 in adultis opera omnia sunt. Si n[on] impudicitia, hic naturam adultat. Aug[ustinus] lib. 2. de serm. dom.

Palmas manus d[omi]ni infans quando ad q[ui] ille formavit, n[on] formavit, et transfigurari optavit,
 resurcit, quia op[er]a d[omi]ni. N[on] omni q[ui] nascit[ur]: diaboli q[ui]cumq[ue] representat. Id. Ibid.

Uiles pictura d[omi]ni, mulier: p[er] multo r[ati]o naturali eandem obliuio: si x[rist]o r[ati]o r[ati]o p[er]funde
 Ambros. in H. xam.

Orbes pullos agni d[omi]ni, ut candidas: ornatus et sordis pari modo fugiunt d[omi]ni,
 q[ui]a alitum d[omi]ni, alitum gloria n[on] dolet. Hier[onymus] in ep[istola] ad Xip.

Oratio eor[um] uanitati notitia inuenerit op[er]i. Exh[ib]itio n[on] sup[er]fluitas inuenerit uanitati
 iudicium est. Molia indumentis animi nulli d[omi]ni indicant: q[ui]m curare op[er]i cultus
 nisi prius neglecte p[er]it[ur] onera inculta uirtutib[us]. Chrys[ostomus] in Apol.

Oratio mundum multum d[omi]ni dicitur q[ui] ornata p[er]u[er]na, ornata. id q[ui] eam uide
 compositione ac modestior d[omi]ni. Oratio id n[on] p[er]tinet, inq[ui]t, neq[ue] smaragdus neq[ue] purpura,
 sed q[ui]cumq[ue] addidit, uim ac specie[m] honestatis ac uirtutis. Gaert. p. 6. c. 8.

Anima uertit d[omi]ni. In solo uide[m] ep[iscop]o, uerum nitore atq[ue] pompas, sed id in ip[s]o
 sordib[us] lutois d[omi]ni posse iactantiam et p[er]iculose[m] q[ui] n[on] d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni.

Oratio q[ui] n[on] q[ui] uirgo est, q[ui] d[omi]ni ueris, uide[m] aurum, q[ui] carnem uide[m] et secula. Nec monitum aut
 uirtutem q[ui] ornata, ad merum. Cyp[rianus] lib. 2. de hab. uirg.

Quid de habitu d[omi]ni? in quo iam non calor sed color arguit, magisq[ue] cultus uirtutem
 q[ui] uirtutum inuenerit. Bernard. sup. Passus est.

Tolle sup[er]biam, et diuitie n[on] nocebunt. Aug[ustinus].

In uirtutem hominum et h[ab]it[us] uirtutis cultus, hoc ac h[ab]it[us] apte uirtutum. Symmach. lib. 7. c. 9.

Cultus q[ui] uirtus atq[ue] magnificus addit h[ab]it[us] autoritate. Quintil. lib. 8.

Uig in dignitate q[ui] d[omi]ni, p[er] h[ab]it[us] uirtutis q[ui] cultus induunt, non p[er] d[omi]ni,
 sed ad d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni. Aug. 1. 2. q. 169. art. 1. ad 2.

Talares tunicas et manicatas tunicas habere, apud Romanos flagitium erat. n[on]ne
 autem honesto loco natis, n[on] eas habere flagitium. Aug. Tom. 3. lib. 9. de doct. Chr. cap. 12.

Ornatus uirtutum cuiusq[ue] d[omi]ni iuxta q[ui] d[omi]ni d[omi]ni. Abel. in Math. 11. 8.

Statu uirtutis holocaustis ac purpura n[on] aduincit: talis op[er]e esse q[ui] eas induunt. Tertull.

1923
10/4

Handwritten manuscript in Latin script, likely a liturgical book or prayer book. The text is arranged in two columns. The left column contains the main text, and the right column contains smaller text, possibly a commentary or a different version of the same text. The script is dense and cursive, typical of 17th-century manuscripts. There are some red ink markings and initials throughout the text. The page number '314' is visible at the bottom left, and '[37] 'T COSTELIJCK MALL' is written at the bottom center.

1. Alre... 2. Alre... 3. Alre... 4. Alre... 5. Alre... 6. Alre... 7. Alre... 8. Alre... 9. Alre... 10. Alre... 11. Alre... 12. Alre... 13. Alre... 14. Alre... 15. Alre... 16. Alre... 17. Alre... 18. Alre... 19. Alre... 20. Alre... 21. Alre... 22. Alre... 23. Alre... 24. Alre... 25. Alre... 26. Alre... 27. Alre... 28. Alre... 29. Alre... 30. Alre... 31. Alre... 32. Alre... 33. Alre... 34. Alre... 35. Alre... 36. Alre... 37. Alre... 38. Alre... 39. Alre... 40. Alre... 41. Alre... 42. Alre... 43. Alre... 44. Alre... 45. Alre... 46. Alre... 47. Alre... 48. Alre... 49. Alre... 50. Alre... 51. Alre... 52. Alre... 53. Alre... 54. Alre... 55. Alre... 56. Alre... 57. Alre... 58. Alre... 59. Alre... 60. Alre... 61. Alre... 62. Alre... 63. Alre... 64. Alre... 65. Alre... 66. Alre... 67. Alre... 68. Alre... 69. Alre... 70. Alre... 71. Alre... 72. Alre... 73. Alre... 74. Alre... 75. Alre... 76. Alre... 77. Alre... 78. Alre... 79. Alre... 80. Alre... 81. Alre... 82. Alre... 83. Alre... 84. Alre... 85. Alre... 86. Alre... 87. Alre... 88. Alre... 89. Alre... 90. Alre... 91. Alre... 92. Alre... 93. Alre... 94. Alre... 95. Alre... 96. Alre... 97. Alre... 98. Alre... 99. Alre... 100. Alre...

Handwritten manuscript page with dense Latin text in two columns. The text is written in a cursive script. Marginal notes are present on the right side. A large number '7' is written in the top right corner. The page contains various annotations and references, including dates like '16. 11. 1599' and '16. 11. 1598'. There are also some small diagrams or symbols interspersed within the text.

10. Altemer...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...

Ouid. de Medici. fac. 8

+ Rentes colli lapidis onice pectus,
 et gnamet olus d'auri helleborus. Ouid.

ΗΕΚΥΖΕΣ ΙΝ ΛΥΔΙΑ. in bar...
 in cultu apud Smyrnam h. d. Regiom.
 ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ ΜΑΖΤΙΣ

de or. sapuaconis cultu orata, quod...
 in or. fuit oratus additur neque...
 aut gnomus. Regiom. quomian...
 hion. agitur, met. vad. q's...
 ingitua, ant. s. hancu. exomata.

VARIANTEN

- [titel]
- H* KEPKYPAIA MAETIE. | Dat is | 't Costelijck Mall. | Aenden heer Jacob Catz,
Pensionaris van Middelburgh. ||
- D₁* KEPKYPAIA MAETIE, | SATYRA. | Dat is, | 'tCostelijck Mal. | AEN DE HEERE |
IACOB CATS, | Pensionaris der Stadt | Middelburgh. ||
- D₂* KEPKYPAIA MAETIE, | SATYRA. | DAT IS, | 'TCOSTELICK MAL. | AEN DE HEERE |
IACOB CATS, | Pensionaris der Stadt | DORDRECHT. ||
- K₁* KEPKYPAIA MAETIE, | 'TKOSTELICK MAL. | AEN DEN HEERE | JACOB CATS, |
Doemael | Pensionaris der Stadt | DORDRECHT. ||
- 1 *H* Een opgesnoeijde broeck, een hangende bragoen,
D₁ [ ] op-ghesnoeyde Broeck,[ ] sackende Bragoen;
K₁ Een' [ ] een' [ ]
- 2 *Ha* Een holle harnas tip, een door gehacte schoen,
b [ ] } gehacte { [ ]
 } gecapte { [ ]
D₁ [ ] hollen Harnasch-tipp,[ ] door-gecapte Schoen,
K₁ [ ] holle [ ]
- 3 *H* Een averechte Teijl, dack-decksel vande luijsen,
D₁ [ ] van de luysen;
K₁ Een' [ ]
- 4 *H* Een opgekrulde strop om ratten in te huijsen,
D₁ [ ] op-ghekrulde Strop,[ ] huysen;
K₁ Een' [ ]
- 5 *Ha* Een omgeslagen hemd, spijt Wasschsters blooten arm,
b [ ] } omgeslagen { [ ]
 } omgeworpen { [ ]
c [ ] } omgeslagen { [ ]
 } omgetrocken { [ ]
D₁ [ ] om-gheworpen [ ] Waschters [ ] arm;
- 6 *Ha* Een halff geworghde kuijt, spijt Beulinghmaecksters darm,
b [ ] } halff { [ ]
 } om { [ ]
D₁ [ ] om-geworghde [ ] Beuling-maecksters darm;
- 7 *Ha* Een over-lintte voet, spijt doffers ruiche pooten,
b [ ] } over-lintte { [ ] ruijghe [ ]
 } /s/ { [ ]
D₁ [ ] over-lintte [ ] pooten;
K₁ [ ] over lintte [ ]

- 8 *Ha* Een Moscovijtschen hiel, spijt Satyrs spitse cooten,
b [ ] } Moscovijtschen { [ ]
 } steijle stelten { [ ]
D1 [ ] stelten-hiel, [ ] kooten;
K1 [ ] koôten;
- 9 *H* Een swaeijende Cappoot, <een>> meer hinderlijck als nut,
D1 [ ] dan [ ]
- 10 *H* Meer vlagghe dan *verdeck*, meer ballast als beschut.
D1 [ ] dan [ ]
- 11 *H* Ghij licht, geleerde *Cats*, ick gunne'u dat *vermaecken*,
D1 +[ ] *Cats*; [ ]
- 12 *H* Die milte-kittelingh, die oeffening van caecken,
D1 [ ] caecken;
- 13 *H* Maer siet wat achter om, deijst eens tot opden dach
D1 [ ] deynst [ ] op den [ ]
- 14 *H* Die ons' ghemeene Vaêr eerst besien eerst besach.
D1 [ ] ons [ ] besjen*[ ] besach:
D2 [ ] ons besjen*[ ]
K1 [ ] Vaêr, eerst aengesien, [eerst] sagh:
- 18 *Ha* <*Staan*>>Ghedraejt in't overslaen wat beter was gelooft,
b [ ] } was { [ ]
 } waer { [ ]
D1 [ ] int over-slaen [ ] waer' [ ]
- 20 *H* Off met het zee-gediert een' zonne-reijs te voren.
D1 [ ] een [ ] voren!
K1 [ ] een' [ ]
- 21 *H* Waer hadd' hij 'twoordt gesocht (hij diese al cost vinden
K2 [ ] all' [ ]
- 22 *H* Om al dat voor hem quam aen tong en tael te binden)
D1 [ ] stont [ ]
- 23 *H* Waer had' hij 't achterhaelt en in wat herssen-hoeck,
D1 [ ] hadd' [ ] achter-haelt, [ ]
- 24 *Ha* Om dit herschapien dier in 'tgroote werelt-boeck
b [ ] } 'tgroote werelt-boeck {
 } 't aller dingen boeck {
D1 [ ] int aller dinghen boeck
- 25 *H* Te plaetsen op sijn rij? En ghij ontleende lenden,
D1 [ ] ghy, [ ]
K1 [ ] sijn' [ ]

- 38 *Ha* Met verr' en diep gesocht en daerom diere steenen,
b [ ] } diere { [ ]
           } waerde { [ ]
D1 [ ] diep-ghesocht [ ] weerde steenen;
K1 [ ] verr [ ] diep-gesocht, [ ] weerde, [ ]
K2 [ ] waerde [ ]
- 39 *H* Een omgebanden hals, trots eenich brack-gespan;
D1 [ ] om-ghebanden [ ]
- 40 *H* Een schuijsche rimpel-craegh trots aller boeren wan;
D1 [ ] rimpel-craegh, [ ]
- 41 *Ha* Een rond-om-stalen arm, trots allen Oorloghs vonden,
b [ ] } aller Crijchsluij [ ]
D1 [ ] rontom stalen [ ] vonden;
- 42 *H* Een open Memmen-hol, trots windt en winters wonden,
D1 [ ] wonden;
- 43 *H* (Trefte' eener niet te recht dit onbeschaemde moij,
D1 (Treff' [ ]
- 45 *H* Een steghe walvisch romp, platt achter, spits van voren;
D1 [ ] Walvisch-romp, [ ]
- 45 *H* Een opgetrosten trans, trots eenigh kercken-toren;
D1 [ ] op-getrosten Crans, [ ] Clocken-toren;
K2 [ ] eenig' [ ]
- 47 *Ha* Een om-gehoepde pack, trots eenigh karren-vat
b [ ] } karren-vat {
           } keernen-vat {
c [ ] } karren-vat {
           } keernen-vat {
           } keeren-vat {
D1 [ ] Keernen-vat;
K1 Een' [ ] Keernen vat;
- 48 *Ha* Een. 'Kweet niet langher hoe, al weet ick langher wat;
b [ ] } weet { [ ]
           } wist { [ ]
D1 [ ] 'kweet [ ] wist [ ]
D2 Een, [ ] wat.
- 49 *Ha* Hadd' u dit vreemt-gesicht, dit schielijckst aller dinghen
b [ ] } vreemt-gesicht, { [ ]
           } *angst*-gesicht, { [ ]
c [ ] wereltspooch, [ ]
D1 [ ] Werelt-spooch, [ ]

- 50 *H* Niet wel u huijden-rock off uw' huijdt doen ontspringen?
D1 [ ]uw[ ]uw [ ]
- 51 *H* Hadd' ghij niet wel geschreewt met een *verschrickte* keer
D1 Hadt [ ]geschreeuwt,[ ]keer,
K1 [ ]een'[ ]
- 52 *H* Wech Sielen-moorder, wech, ick eet gheen appels meer?
K1 Wegh,[ ]geen' [ ]
- 53 *H* Maer oock verleijde schaep, Stieffmoeder aller Wijven,
D1 [ ] oock,[ ]
- 54 *H* Stondt kinders kindren toe met Bestemoer te kijven,
D1 Stond' [ ] Beste-moer[ ]
K1 [ ] kind'ren [ ]
- 55 *H* Mij dunckt ick u voor al, in rechtelijck beclach,
D1 [ ] al [ ] beclach
- 56 *Ha* De vleckte van dit lack haest op te pleijten sach.
b [ ]cladd' [ ] onse schult licht[op]
- 57 *Ha* "Wie toond' u 'tvijgen-bladt? de schaemte. Wie het schamen?
b //
D1 Wie [ ]
- 58 *Ha* "Ervarentheijt van schand. Wie leerd' u <sch>'tquaet beramen?
b [ ] quaet. [ ]
D1 [ ] 'tquaet. [ ]
D2 Ervarentheyt [ ]
- 59 *H* "Een soet-getongde beest. Wie bond' u aen haer woordt?
D2 Een [ ]
K2 [ ] soet getonghde[ ]
- 60 *H* "Mijn ongebonden keur. O smettelijcke moort!
D2 Mijn [ ]
- 61 *Ha* O struijckel die met u soo menigh eewen-erven
b O![ ]dij[ ]
D1 [ ]struyckel,[ ]
- 62 *Ha* Geruckt hebt in 'tverderff van Sijn *vergaen* en sterven
b [ ] hebt[ ] 'tverdriet [ ] worden, zijn[ ]
D1 [ ] sterven,
K1 [ ] werden, [ ]
- 63 *H* Uijt d'aller heijlen hooghd', in 'taller qualen dal,
D1 Wt [ ] hoogd [ ]
K2 Uyt [ ]

- 64 *H* Daer galle groeijt in 'thert, en 'thertte broeijt in gall
[De regels 65-68 zijn in *H* marginaal toegevoegd.]
- 65 *H* Vervloecte snoepperij naer dijn verboden beten
D1 [ ] snoepery, [ ]
K1 [ ] dijn' [ ]
- 66 *Ha* Besueren wij de straff van 'tsondich Willen-weten,
b [ ] 'tgulsich [ ]
D1 [ ] doot [ ]
- 67 *H* Die worttel heeft in ons bij tacken voortgebracht
D1 [ ] voort-gebracht
- 68 *Ha* Cou, schaemte, Cleederen, Schaemt, cleederen, en pracht.
b [/ /] begerlijckheit, [ ]
D1 Couw, Schaemte,[ ] Begeerlicheijt, [ ]
- 69 *H* Die 'tlecke Schip beschreijt zeijlt *daerom* niet te dichter,
D1 [ ] beschreyt, [ ] dichter;
K1 [ ] beschreidt,[ ]
- 70 *H* Die onder 'tpack *versucht* draeght *daerom* niet te lichter:
D1 [ ] versucht,[ ]
- 71 *H* Leent schouders al dat leeft, elck lijde voor sijn deel,
K1 [ ] schouders,[ ]
K2 [ ] deel;
- 72 *Ha* Noijt sach ick zeer in sucht, noijt wond' in tranen heel.
b [ ] seer [ ]
D1 [ ] wond [ ]
- 73 *H* Mijn's deels, *vermaemde Catz*, ick swicht en duyck, en draegh'et,
D1 [ ] draeg het
D2 [ ] duyck [ ]
K1 [ ] het;
- 74 *Ha* Zoo veel een ander raeckt, ick sie <lach>belach, beclaegh'et:
b [ ] draeght,[ ] belach, [ ]
- 75 *H* 'Tbeclach is broederlijck; en 'twaer te herdden hertt,
D1 [ ] hert
- 77 *H* 'Tbelachen lichtelijck sal ijemandt min genoeghen
D1 [ ] genoeghen;
- 78 *H* Als off verdriet en vreucht in een gespan te voeghen,
D1 [ ] voegen
D2 [ ] voegen,

- 79 *H* Onhebbelijcker leeck dan den henxt bijde Meer,
D1 [ ] leeck,[ ]
K1 [ ] 't Henxt-peerd by de[ ]
- 80 *H* Onlijdelijcker neep dan een knip op een sweer;
D1 [ ] sweer.
K2 [ ] als 't knippen[ ]
- 81 *Ha* Die hoore mijn verschoon; van duysent ongevallen
b [ ] Van[ ]
D1 +[ ] verschoon: van [ ]
- 82 *H* Die ick doordelven zie gesontheijts teere wallen,
D1 [ ] door-delven[ ]
- 83 *H* Comt mijder een te voor, dat beij' stadt en Casteel,
D1 [ ] beyd'[ ] Casteel
K1 [ ] myd'er[ ]
- 84 *H* Des Cleijne-werelts treft, <bij>beij' neer en opperdeel,
D1 Der Cleyne-weerelt [ ] beyd' [ ] opper-deel:
K1 [ ] beid; [ ]
- 85 *H* De Sieckte die 'tgedruijs van haer versufte toonen
K1 [ ] haer'[ ]
- 85 [marge] *Ha* Phrenesis
b Phrenitis
- 86 *H* Can opwaert stijgen doen tot daer de zinnen woonen;
D1 [ ] doen,[ ]
- 87 *Ha* Wat apelijcker partt, wat cluchtiger gelaet
b [ ] spottiger [ ]
K1 [ ] pert, [ ]
- 88 *Ha* Baert ons niet dit eylaes! dit seer gemeene quaet?
b Sien wij niet dagelijckx aen [dit] [ ]
- 89 *Ha* (Ghemeen? jae daeghelijck, als't allesins geweten
b [ ] meer als ghemeen, [ ]
D1 [ ] gemeen*:[ ]
D2 [ ] gemeen: [ ]
K1 [ ] geweten,
- 90 *Ha* En niet ontkent en wierdt bij die het heeft beseten)
b [ ] *vermomt*[ ]
D1 [ ] wierd' [ ]
K2 [ ] beseten.)

- 92 *Ha* Spreeckt hooge, treedt niet laegh, *cromt* de borst, weijt den crop;
b [ ] spant borst en buijck en [crop;]
D₁ [ ] [en] crop,
- 93 *H* Is dunckend-heer van al, maeckt van 'toost sijnen zetel,
D₁ [ ] dunckend'-Heer[ ]
- 94 *H* Sijn voetbanck van het West, noemt de Zee sijnen ketel,
D₁ [ ] voet-banck[ ]
K₁ Sijn'[ ]
- 95 *Ha* Het zonnelicht sijn Vijer, 'Tgedierte sijn gebraet,
b [ ] 'Tgevogelt[ ]
D₁ [ ] Sonne-licht[ ]
- 96 *Ha* Het Mane-rondt sijn Toorts, den Sterre-gang sijn Straet,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{Sterre-gang} \\ \text{Sterre-padt} \end{array} \right\} [ ]$
D₁ [ ] Sterre-pat [ ] Straet
D₂ [ ] stradet,
K₁ [ ] sijn' [ ] sijn'[ ]
- 98 *Ha* Den Reghen sijn gespouw, den blixem sijn verluchten,
b [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{gespouw,} \\ \text{gequijl,} \end{array} \right\} [ ]$
D₁ [ ] gequijl [ ]
D₂ [ ] gequijl, [ ]
- 100 *Ha* Maeckt Keyzers in een woordt, brenght Coninghen in swanck,
b Velt [ ] met een wenck, [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{swanck,} \\ \text{dwanck,} \end{array} \right\} [ ]$
D₁ [ ] dwanck.
K₁ [ ] een'[ ]
- 101 *Ha* Wat is dit *nu* voor een? vraeght die hem zien en hooren,
b [ ] hij inder daet? [ ]
- 103 *H* Sulck scheidt sich eenen schrick van alle dat hem naeckt,
K₁ [ ] naeckt:
- 104 *Ha* Wat reden? 'tis gelas al datmen aen hem raeckt;
b [ ] lett hem?'tis [ ]
D₁ [ ] watmen [ ]
K₁ [ ] van glas [al watmen [ ]
- 105 *H* De stoelen zijn sijn doodt, het bedde doet hem beven,
K₁ [ ] sijn' [ ]
 [De regels 106' en 106'' zijn pas in *K₁* toegevoegd.]

106' *K1* Daer grouwt hem voor een' soen, daer trilt hy voor een' knip,
106'' *K1* Als een verlegen schip voor 't stooten vande klip.
107 *H* En noch meer; (ô die't saegh aen 'tmeerendeel der menschen!)
D1 [ ] meer [ ]
K1 [ ] saeg' [ ]
K2 En,[ ] meer, [ ]
108 *H* In die doorluchtigheijt, sal sijn wil, sal sijn wenschen,
D1 [ ] doorluchticheyt [ ]
110 *Ha* Voor al dat ooghen heeft te proncke sijn gestelt.
b [ ] ten toone [ ]
D1 [ ] heeft,[ ]
111 *H* Sulck laedt sijn aengesicht met een versierde snevel,
K1 [ ] een'[ ]
112 *Ha* Daer hem noch boom, noch staeck, noch mast, noch spriet, noch gevel
b / /
D1 [ ] noch boom, noch staeck, noch [ ] [noch gevel]
113 *H* Bij te verlijcken dunckt. Een ander, die ick gis
D1 [ ] gis,
115 *H* Buckt waer hij staet of sitt; vrest Kercken-stijlen leeghde;
D1 [ ] sit, [ ]
116 *H* Want off sijn hoornen-cruijn de welffselen beweeghde,
D1 [ ] beweegde
K1 [ ] beweegde,
K2 [ ] hoornen kruyn [ ]
120 *H* Hoe soo? bedeckt hij 'thoof wat raet met d'esels-ooren?
D1 [ ] bedect' [ ] d'Esels ooren?
D2 [ ] bedeckt [ ] 'thoof,[ ]
121 *H* 'Tzijn droeve teecken van een gequetste geest,
K1 [ ] een' gequetsten[ ]
122 *H* Toegangen, soo het schijnt, des mensche tot de beest,
D1 Toe-gangen,[ ] menschen[ ] beest.
K2 [ ] beest,
123 *H* Verdrieten sonder paer: dat opper-stuck der leden,
D1 [ ] paer; [ ]
124 *H* Dat edle Redenhuijs soo leegh te sien van reden.
D1 [ ] edel reden-huys [ ]
126 *H* Dien al dit mijmeren niet eens aen 'tlachen creegh?
D1 Die [ ]

- 127 *H* Die kijcker van dit spel sich niet en liet ontvallen
DI [ ] ontvallen,
KI Die,[ ]
- 128 *H* Wat drolligher *verdriet*, wat droeffelijcker mallen!
DI [ ] mallen;
KI [ ] mallen!
- 129 *H* +Hier leijt de reden, *Catz*, waerom mij dunckt ick mach
DI Hier [ ]
KI [ ] light[ ]
- 130 *H* Noch altijdt sijn *vernocht* aen d'eene Wijsens lach,
DI [ ] altijts [ ]
- 131 *Ha* Noch aen des anders traen, in't aensien off *vertalen*
b [ ] verhalen
c [ ] vertalen
d [ ] verhalen
DI [ ] oft vertalen,
- 133 *H* Hoe menigh lippen-beet en heeft mij niet gecost
KI [ ] menigh'[ ]
- 134 *H* *Tontmoeten van een dier dat ick ontmoeten most
KI [ ] Dier,[ ]
- 135 *H* Met een geboghen hooft, om dat het corts sijn leden
KI [ ] sijn'[ ]
- 136 *Ha* Met dier-gedoopte wol, met diere linnen-snedes,
b [ ] versche[ ]
- 137 *Ha* Met diere wormen-web versierlijck had bevracht!
b [ ] niewe[ ]
DI [ ] hadd'[ ]
KI [ ] had [ ]
- 138 *H* En als ick somtijdts dan mijn stralende gedacht
KI En,[ ]
- 139 *Ha* Door die gewaten dreeff, en stelde mij aen't tellen
b [ ] drijff, [ ] stelle [ ]
KI [ ] drijv, [ ]
- 140 *Ha* De stucken die ick wist met die gevoeghde vellen
b [ ] weet[/ /]
DI [ ] ghevoeghde[ ]
- 141 *Ha* De Const verborghen had, wat hatelijcker lucht,
b [ ] heeft,[ ]

- 142 *Ha* Wat schandiger gesicht, wat dompiger gerucht,
b / /
Di [ ] schandigher[ ] gherucht
- 143 *H* <W*>>Daer onder sijn gehuijst (*vergeeft* mij Joffer-dieren;
Di [ ] ghehuyst,[ ]
- 147 *H* Ô mensch-gelijcke list, ô dicht-doortrapte trecken,
Ki O mensch gelijcke [ ]
- 150 *H* Noch oogh, noch neus belust om te genaecken vondt;
Di [ ] vont,
- 152 *Ha* Bij sommighe geacht een heijlichdom te wesen!
b [ ] velen word[ ]
- 153 *H* *Tnootsaeckelijck *verdeck* waer noch verschoonens waerd,
Di [ ] waert;
- 154 *H* De Winter leert zoo wel de kleeren als den haert,
Di [ ] haert;
- 156 *H* Dat ghinder oorbor is waer hier de sieckte terghen;
Di [ ] oorboor heet[ ] tergen:
- 157 *H* Maer, Hollandt, oude roem, van slechte defticheijt,
Di Maer [ ] roem [ ]
- 158 *H* Waer haelen wij een schilt voor uw' gerechticheijt
Ki [ ] een'[ ]
- 159 *Ha* In't smettelijck behael van d'overseesche prachten,
b [ ] d'overzeesche [ ]
Di [ ] d'over-zeesche[ ]
- 161 *Ha* Uw' mannelijcke sweet' in haer geschrabde leer
b [ ] smeer,
Di [ ] sweet [ ]
- 162 *H* <W*>>Schaemd' haer mijn Penne niet ick noemden uijt wat leer?
Di [ ] niet,[ ]
- 163 *Ha* Den eersten opper-voocht van 'tmachtich Seven-berghen,
b [ ] }eersten { [ ]
Di [ ] }tweeden { [ ]
Ki De tweede [ ]
- 164 *Ha* Den grooten Werelt-Vorst, die Middernacht en Merghen,
b De groote [ ]
- 165 *H* Middach en Avontstondt in eenen Lauwer vlocht,
Di [ ] avont-stont [ ]

- 166 *Ha* En drijmael d'ijsre door aen 'tvredigh sluijten brocht
b [ ] deur [ ]
DI [ ] dry-mael [ ]
KI [ ] d'ys're [ ]
- 168 *Ha* Die hij versleten heeft? Sijn' huijs Sijn' <H>>Zuster-Vrouwen
b [ ] doorsleten [ ]
DI [ ] door-sleten [ ] Sijn [ ] sijn [ ]
KI [ ] sijn' Suster-Vrouwen,
- 169 *H* Sijn e'el *verwantte* bloet besteden hem den dach
DI [ ] dach,
- 170 *H* Daer hij de vruchten van sijn <rug> lenden decken sach,
KI [ ] sijn' [ ]
- 171 *H* En anders geen en sach. Hoe maecken't onse tijden?
KI [ ] geen' [ ]
- 173 *H* De Perss, den Indiaen, en al dat spinnen can:
DI [ ] can;
- 174 *H* Heel vlack-Italien beslommert Vrouw en Man,
DI [ ] Man
D2 [ ] man,
- 176 *Ha* Om 'tijdel over-cleet van ons' *versierde* zoomen.
b [ ] altijd-nieuw [ ]
DI [ ] zoomen:
- 177 *Ha* *a* (Verfoeijich cleet nochtans, sints eene die het hadt
b *β* [ ] sleet
- 178 *Ha* *a* Uijt d'hoogste levens vreucht in 'leechste sterven tradt)
b *β* Naer [ ] het leechste [ ] leedt)
DI [ ] levens-vreucht [ ]
- 179 *Ha* 'Tonnosel wolle-vee van't machtigh Engel-eijlandt
b } 'Tonnosel { [ ]
} 'Tonschuldich { [ ]
DI 'tOntschuldich [ ]
- 180 *H* Besuert ons' hovaerdij; daer groeijt gebreck van weijlandt
DI [ ] ons [ ]
KI [ ] ons' [ ]
- 181 *Ha* Met ons' begheerlijckheijt. Nu spreek ick in mijn geest,
b In [ ]
DI [ ] ons [ ]
KI [ ] ons' [ ] mijn' [ ]

- 184 *H* Van die den hemel deekt, daer voor, *daerom*, *daeronder*
D1 [ ] daer om, daer onder,
- 185 *H* Al dat leeft, leven heeft, daelt van dien hooghen trap,
D1 [ ] leeft [ ]
- 186 *Ha* Duijckt onder 'twolle warm van een gevilden lap,
b } Duijckt { [ ]
} cruijpt { [ ]
D1 Duyckt [ ] gevilde [ ]
K1 [ ] een' gevilden [ ]
- 187 *H* Verçiert sich metten buijt van een gestolen pis-ziel
D1 [ ] met den [ ] pis-ziel,
K1 [ ] een' gestolen' pis ziel,
K2 Verçiert [ ] pis-ziel,
- 188 *Ha* Daermee den eijghenaer zoo onlancx inde miss viel,
b / /
c *Daermet* [ ]
D1 Daer met [ ]
K1 [ ] onlangs [ ]
K2 [ ] mé [ ]
- 189 *H* Zoo onlancx hoornen droegh, zoo onlancx hooren dé,
D2 [ ] dé
K1 [ ] onlangs [ ] onlangs [ ]
- 190 *Ha* Dat al sijn moeders tael clonck als een Grieksche B.
b [ ] grieksche [ ] was voor en achter [B.]
K1 [ ] sijn' [ ]
- 193 *H* Moet onsen dorst verslaen, de tobben van uw natt
D1 [ ] uw' nat,
K1 [ ] uw nat
K2 [ ] nat,
- 194 *Ha* Sijn onses overdaets betamelijcxte badt.
b [ ] } betamelijcxte { [ ]
} behaechelijcxte { [ ]
D1 [ ] behaechelijcxte [ ]
- 196 *H* En sijn geen reden meer, ons stinckende geraemte
D1 [ ] ons' [ ]
K1 [ ] geen' [ ] meer: ons [ ]
- 197 *H* Vereijscht ijert meer als warm; Wij sperren 'toogh om hoogh,
D1 [ ] warm: [ ]

- 198 *Ha* 'Tverheuchelijcke licht van 'shemels Water-boogh
b / /
D1 [ ] s'shemels*[ ]
D2 [ ] 'shemels [ ]
- 199 *H* Bekittelt onsen lust. Zou daer het root staen blaecken,
D1 [ ] blaecken
- 200 *Ha* En 'tgeel in 'tblauw, en 'tgroen; en in ons mantel-laecken
b [ ] en[ ]
c // //
D1 In 'tgeel, in [ ] mantel-laecken,
- 201 *Ha* In onse rocken niet? Neen, mensche lijdt het niet;
b [ ] min? [ ]
- 202 *H* Waer voor heef ghij den aep diet al maeckt dat hij ziet?
D1 [ ] die [ ]
K2 [ ] na-maeckt wat[ ]
- 203 *H* Knoopt de daet aenden naem. Daer moet de woll verdrincken,
K1 [ ] aenden naem de daed.[ ]
- 205 *Ha* (*Tgeschil wordt noch bepleijt welck schoonst i*n't* d*ra*ghen zij)
b (*Tgeschil wordt noch bepleijt [ ] } i*n't* d*ra*ghen { [ ]
(Men pleijt noch op't geschil [ ] } te noemen { [ ]
D1 (Men pleyt noch op 'tgeschil, [ ] te noemen [ ]
- 206 *H* Off nae den gheelen rijs, off nae den blauwen brij.
D1 [ ] naer[ ] naer[ ]
- 207 *H* Wie zou' sich in 'tgewaet met Een verw laten pacijen,
D1 [ ] sou [ ]
K1 [ ] een' [ ]
- 208 *H* Daer't zoo breedt weijen is? een' Aexter bijde Craeijen,
D1 [ ] weyden[ ] een [ ] Craeyen
K1 [ ] een' [ ]
K2 [ ] breed' [ ]
- 209 *H* Is veel te schoonen dier: Wat is 'tswart van een Cauw
D1 [ ] vanden [ ]
- 210 *Ha* Bij 'tglimpen van een Specht, bij 'tvlammen van een Pauw?
b / /
D1 [ ] Specht, [ ]
K1 [ ] een'[ ]
- 213 *H* Verstouten op het werck; men valtter aen <het vel>de huijt;
D1 [ ] huyt,

- 214 *H* Die drinckt verw en vernis meer als een nieuwe Luijt.
D1 [ ] dan [ ]
K1 [ ] een' [ ]
- 215 *H* Die wanghen sien te doodts, sij mosten anders leven,
D1 "Die [ ] zijn [ ] moesten [ ]
K1 [ ] leven;
- 216 *H* "En wat raedt, Pieterne! me vrouw, 'tpinceel sal gheven
D1 [ ] Me-vrouw, [ ] geven,
- 217 *H* "Dat de Natuer vergatt; weest meester van uw vell,
D1 [ ] vergat [ ]
D2 [ ] vergat; [ ]
- 218 *H* "Wat zoud' u hinderen? die, die, die, doet het wel.
D1 [ ] soud' [ ] die [ ]
K2 [ ] wel,*
- 219 *H* "Die tanden sien te gheel, wie soude het deksel soenen
D1 [ ] zijn [ ] sou [ ]
- 220 *H* "Van sulcker peerlen doos? Wat raet? Men moetse boenen.
D1 [ ] peerlen-doos? [ ]
- 221 *H* "Dat waer den moor gezeept, 'tis aengeboren vuij,
D1 [ ] aen-geboren [ ]
- 222 *H* "De verw is doorgeweyckt. Ruckts' uijt de worttelkuijl.
D1 [ ] door-geweyckt. Ruckts' [ ] wortel-cuyl.
K1 [ ] Ruckts' [ ]
- 223 *H* "Neen, beter gheel als gheen. Hoort, zonder mij te melden,
D1 "Hout, [ ]
K1 [ ] geel' [ ] geen'. [ ]
- 224 *Ha* "Een brockxken Olijphants sal heel de scha' vergelden;
b [ ] } brockxken { [ ]
           [ ] } splinter {
c [ ] nieuw ijvoorgebit [ ] d'oude [ ]
D1 [ ] Yvoor-gebit [ ] schae vergelden:
- 225 *Ha* "En wat raedt met dit haer, des' sweeterighe klis?
b "Maer [ ]
c "Bij Venus, dats een const die Venus waerdigh is. [= *Ha* (226)]
D1 [ ] Venus [ ] weerdich [ ]
K1 [ ] waerdigh [ ]

- 241 *H* "Te vroegh betreden heeft, <En>en met die blonte kuijff
D_I [ ] blondte[ ]
K_I [ ] blonde kuyv
- 242 *H* "De werelt is ontruckt gelijk een suere druiff:
D_I [ ] ontruckt,[ ]
K_I [ ] een'[ ] druyv:
- 243 *H* "Ist waer dat d'eene mensch tot voordeel vanden andren
D_I [ ] mensch,[ ] and'ren,
K_I [ ] mensch [ ] and'ren
- 244 *H* "Het leven is vergunt, hoe soudn sij malcandren
D_I [ ] gegunt, [ ]
- 245 *H* *a* "Een gifte weijgeren die d'eene nae sijn doot
D_I [ ] weygeren,[ ] naer[ ]
K_I Een' [ ] sijn'[ ]
K₂ *β* [ ] maer aen 'tGraf gerooft
- 246 *H* *a* "Can missen sonder scha', de locken van sijn hoo't?
D_I [ ] hoot?
K_I [ ] schae; [ ]
K₂ *β* "De doo mist sonder schae;[ ] hoofd!
- 247 *H* Ô wettelijcke const, die met der dochtren sterven
D_I "O[ ]
- 248 *H* De moeders menichmael haer naeste goet doet erven!
D_I "De[ ] erven,
K_I [ ] haer'[ ]
- 249 *Ha* Const boven alle consten, die d'ewicheijt beduijt,
b [ ] aller consten bluff, [ ]
D_I "Const[ ]
- 250 *H* En eewich leven doet een sterffelijcke tuijt!
D_I "En[ ]
K_I [ ] een' sterffelicken[ ]
- 251 *H* Die pop is opgetoijt; wie salse nu geleijen?
D_I [ ] op-getoyt;[ ]
- 252 *H* Vier henghsten nae de kerck. wat salsij daer doen? schreijen.
D_I [ ] salse [ ]
- 253 *H* Wat lett haer? 'tsondenpack. Ô Schepper die dijn kerck
D_I [ ] 'tsonden-pack. O! Schepper,[ ]
K_I [ ] dijn'[ ]

- 254 *Ha* Vervuylt ziet metten hoon van dijn verfoeijde werck,
b [ ] ziet [ ]
D1 [ ] met den [ ]
D2 [ ] werck!
- 255 *H* Straelt het genadich oogh van dijn barmherticheden
D1 [ ] barmherticheden
K1 [ ] dijn' [ ]
- 257 *Ha* Van een geverwde lipp² becommert dij de traen
b Van dijn Verachteren? [ ]
K1 [ ] dijn' [ ]
- 259 *H* Van een geverwde lipp² beweghen dij de slaeghen
D1 [ ] slagen,
K1 [ ] een' [ ]
- 260 *Ha* Dien een verhoerde borst berouwich schijnt te draghen
b Die [ ]
K1 [ ] een' [ ]
- 261 *H* Van soo vervloecten handt, die dagelijcx dijn macht,
K1 [ ] dijn' [ ]
- 262 *H* Dijn onbegrepen const begrijpende veracht?
D1 [ ] werck [ ]
- 263 *Ha* Mijn reden is verhuijst, of 't strijdt met alle reden
b [ ] stinckt voor [ ]
D2 [ ] reden,
K1 Mijn' [ ]
- 264 *H* Gebreck en overdaet gelidt-gelijck te treden
K1 [ ] gelidt gelijck [ ]
K2 [ ] gelidt-gelijck [ ]
- 265 *H* Als mede-bedelaers. Wat doet ghij hemel-spijt,
D1 [ ] hemels-spijt,
K1 [ ] ghy, hemels spijt,
- 266 *H* Schandvlecke van't geslacht, is 't ootmoet of verwijdt
K1 Schand-vlecke [ ]
- 267 *H* Dat u lipp davren doet? <Eijscht> <g>>off sijn sij't beij te gader?
D1 [ ] beyd' [ ]
D2 [ ] bed* [ ]
K1 [ ] beid' [ ]
- 268 *H* Verworpens-waerde kindt, eijscht ghij broodt van u Vader,
K1 [ ] uw' [ ]

- 269 *H* En smart sijn heijligh oogh met uw' vermetelheijt,
KI [ ] smert [ ]
- 270 *H* Behangen met den rooff van die daer leijt en schreijt
KI [ ] light[ ]
- 271 *H* Voor u verstockte deur, en over 'tjaer sou teeren
D1 [ ] deur; [ ] soud'[ ]
KI [ ] uw'[ ]
- 272 *Ha* Op den versnoepten cost van uw' lint en uw' veeren,
b //
D1 [ ] 'tCostelicke mal [ ] uw [ ] uw [ ]
KI [ ] uw' Veeren;
- 273 *Ha* Die uijt uw' lobbe-crull twee hembden scudden sou,
b [ ] schudden[ ]
D1 [ ] uw Lobben-crul [ ] reken [ ]
KI [ ] uw' Lobben Krull [ ]
- 274 *H* Vier mantels uijt uw rock, drij broecken uijt uw' mouw.
D1 [ ] u mouw;
KI [ ] uw'[ ] uw'[ ]
- 275 *H* Die uijt het oor-gewicht van uw' gereckte lellen
D1 [ ] uw [ ] lellen,
D2 [ ] Oorgewicht [ ]
KI [ ] uw' [ ]
- 276 *Ha* Drij pachten, eenen coop, vier hueren sagh te tellen,
b [ ] } pachten, { [ ]
           [ ] } renten, { [ ]
D1 [ ] tellen;
- 277 *H* Die met het ringh-geraes dat uwe handt begraeft
D1 [ ] begraeft,
- 278 *Ha* Sijn uijtgequijlt gesinn*te* van spinnen saegh ontslaeft?
b [ ] gesinn [ ]
D1 [ ] uyt-gequijlt[ ] sagh [ ]
KI [ ] saegh [ ]
- 279 *Ha* Eij! cant de <reden>schaemte niet, laet reden u verstommen.
b [ ] geen [ ] meer,[ ]
D1 [ ] verstommen;
- 280 *H* Hier sit ghij voor 'tgerecht daer dicht-bedochte mommen
D1 [ ] 'tgerecht,[ ]
- 281 *H* Doorluchte glasen zijn, daer een alwetenheit
KI [ ] een' Al-wetenheit

- 282 *H* Siet datmen niet en hoort, hoort datmen niet en zeijt.
DI [ ] zeyt:
- 283 *Ha* Daer ghij die clachten seijndt, staet op de poort geschreven
b [ ] voor de school [ ]
DI [ ] sent, [ ] geschreven,
- 284 *H* Leent daer de nootdruft maent, houwt nemmer op van geven
DI [ ] hout nimmer [ ] geven,
- 285 *Ha* Zoo langh daer eijsschers zijn, ontgrendelt handt en hart,
b [ ] } daer { [ ]
           [ ] } der { [ ]
DI [ ] zijn; [ ] hert;
- 286 *Ha* Mij steeckt der armen dorst, mij steeckt haer honghersmart,
b [ ] stickt [ ]
DI [ ] honger-smert,
- 287 *H* Ick zitter van haer cou', mij doen haer wonden bloeijen,
DI [ ] sitter' [ ] koud', [ ]
KI [ ] sitter [ ] haer' [ ] haer' [ ]
- 288 *Ha* Ick ben de vreemdelingh, ick hincke naer de boeijen,
b [ ] } naer de { [ ]
           [ ] } van haer { [ ]
DI [ ] naer haer [ ]
KI [ ] haer' [ ]
Kz [ ] haer [ ]
- 289 *H* <*Mij*>>Ick druijp van haren traen, mij maeckt haer stenen mat;
DI [ ] mat,
- 290 *Ha* Die hun de deure sluijt, keert mij het schouderblat,
b [ ] wijst, [ ]
DI [ ] schouder-blat;
- 291 *Ha* Die hun het hore stocht, heeft zoo van mij te wachten;
b [ ] Oore stopt, [ ]
- 292 *H* Leent, laeft, salft, huijst, verlost, <stopt> stuijt suchten, hindert clachten,
DI [ ] breeckt [ ]
KI [ ] lindert [ ]
- 294 *H* Voor 'tdubbel woecker-loon, op weijnigh jaren dagh.
KI [ ] weijnigh' [ ]
- 295 *H* Wel op berouwen ziel, laet dat berouw eens blaecken,
DI [ ] op, [ ]
KI [ ] blaecken;

- 296 *H* Gaet jaeght een milde scheer door all 'tverschimmelt laecken
D1 [ ] al verschimmelt [ ]
D2 [ ] al 'tverschimmelt [ ]
K1 [ ] een'[ ]
- 297 *H* Daer uwe kist of berst, onlast u van 't verrot,
D1 [ ] verrot
D2 [ ] verrot,
- 298 *Ha* En dect gheen tafels meer voor de muijs *ende* mott,
b } En dect { [ ]
} Stoffeer { [ ]
c } En dect { [ ]
} Versorgh { [ ]
D1 Versorgt [ ] en de [ ]
K1 [ ] geen' [ ] noch voor muys noch voor mot,
K2 [ ] het zy voor muys of mot;
- [Regel 299b en 300a marginaal toegevoegd in *Hb*]
- 299 *Ha* Uw broeder vaster nae. beswaeren u de brocken
Hb {Uw broeder vaster nae.} heb ghij vier nieuwe rocken
D1 Uw' [ ] nae: hebt [ ] rocken,
K1 Uw [ ]
- 300 *Ha* [Uw broeder vaster naer. beswaeren u de brocken]
b Het paer behoort hem toe. [beswaeren u de brocken]
D1 [ ] toe: [ ]
- 301 *H* Van <L>>lecker overvloet, verschoont uw' swacke maegh,
D1 [ ] u [ ] maegh;
K1 [ ] lekker' [ ] uw' [ ]
- 302 *H* Een uijtgehongerde, die mogelijck van daegh
D1 [ ] uyt-gehongerde [ ]
K1 Een' uyt-gehongerde, [ ]
- 303 *H* Van u gehandgift wordt, sal 't overschott vertieren
D1 [ ] uw'[ ]
K1 [ ] u [ ]
- 304 *H* En leven van uw cruijm; Bedroeven u de ghieren
D1 [ ] cruym: [ ]
K1 [ ] uw'[ ]
- 305 *Ha* Die om uw crancke bedt den laesten adem-tocht
b [ ] } crancke { [ ]
} coortsigh { [ ]
D1 [ ] u coortsich bedd' [den] lesten [adem-tocht]
K2 [ ] adem tocht

306	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Van uw <i>verrotte</i> longh verlanghen uijt gecrocht
	<i>b</i>	β	/ /
	<i>c</i>		[ ] van avont [ ]
	<i>DI</i>		[ ] u [ ] uyt-gecrocht
	<i>KI</i>		[ ] uw' [ ]
307	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Veel liever nu te sien dan uijtgestelt tot merghen,
	<i>b</i>	β	/ /
	<i>c</i>		Verlanghen wel soo lief als [ ]
	<i>DI</i>		[ ] uyt-gestelt [ ]
308	<i>H</i>		En achter uw' gordijn een lachend' oogh verberghen,
	<i>DI</i>		[ ] u [ ] vrolick [ ]
	<i>K2</i>		[ ] uw' [ ]
309	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Daer 'tander over 't uw' weemoedich hanght en giet
	<i>b</i>	β	[ ] druijpt
	<i>DI</i>		[ ] over u [ ] druypt,
310	<i>Ha</i>	<i>a</i>	En met een scheeven swier uw' kisten overspiet,
	<i>b</i>	β	[ ] overluijpt,
	<i>DI</i>		[ ] uw [ ]
	<i>KI</i>		[ ] een' [ ] uw' [ ]
311	<i>Ha</i>		Ontcommert uw gemoet, laet deuchdelijcker Erven
	<i>b</i>		/ /
	<i>c</i>		[ ] gunt hoeffelijcker [ ]
	<i>DI</i>		[ ] uw' [ ]
	<i>KI</i>		Onkommert uw [ ]
312	<i>H</i>		Den onbespieden buijt van uw geruster sterven;
	<i>DI</i>		[ ] sterven:
313	<i>Ha</i>		Schudt pack en ballast uijt ghij die op't *leggen* staet.
	<i>b</i>		[ ] vliegen [ ]
	<i>DI</i>		[ ] staet,
	<i>KI</i>		[ ] uyt, [ ]
314	<i>H</i>		Gheeft dat onhouwbaer is, gaert schatten daer ghij gaet:
	<i>DI</i>		[ ] gaet,
315	<i>Ha</i>	<i>a</i>	En spreeckt den Hemel toe met ongeveijnsde voncken
	<i>b</i>	β	[ ] dan opwaert aen [ ]
	<i>D2</i>		[ ] voncken,
316	<i>H</i>		Croon, Heer, dijn eijghen werck, schenk heer ick hebb geschonken!
	<i>DI</i>		[ ] werck; schenck, Heer, [ ] hebb' geschoncken.
317	<i>H</i>		Hoe hebb' ick't, waerde Cats, hoe raeck ick hier om hoogh?
	<i>DI</i>		[ ] weerde <i>Cats</i> , [ ]
	<i>KI</i>		[ ] waerde [ ]

- 320 *H* Eij! loert mij weer ter handt, off cortt mij dese stelten;
DI Off [ ]
- 323 *H* Siet noch een vrolijck padt staet mij met u te treden,
DI Siet,[ ]
- 325 *H* Om eene boven all' die ick te noemen plach
DI [ ] al, [ ]
- 326 *Ha* Het redelijcxt waerom van ongeveijnsde lach.
b [ ] Lach.
- 327 *H* Waer noch de Broecken-vorm, de Rocken-maet gevonden
KI [ ] gevonden,
- 328 *H* Daer Oud' en jongher eew voor eewich aen gebonden
DI [ ] gebonden,
- 329 *H* Voor eewich onder croop; stond noch de capp, de craegh,
DI [ ] Craeg
KI [ ] Kraeg,
- 320 *H* Off nu als ghisteren, off merghen als van daegh,
DI [ ] daeg;
- 331 *Ha* Cost noch de jongh' April sijn buermaent Meij beweghen,
b [ ] nieu [ ]
DI [ ] buer-maent[ ]
KI [ ] sijn'[ ]
- 332 *Ha* "De Hoeden die ick draegh staen emmers soo ter degghen,
b [ ] vorm [ ]
DI [ ] ymmers [ ]
K2 [ ] immers [ ]
- 334 *H* "Mijn Mantels soo besnoeijt, mijn schoenen soo besett,
DI [ ] beset;
KI "Mijn'[ ] mijn'[ ]
- 335 *Ha* "Aenveert eens goet voor goet, weest eens met wel, te vreden,
b [ ] Wel,[ ]
D2 [ ] met,[ ]
KI "Aenvaert [ ] goed,[ ]
- 336 *Ha* "Eens reden is't altijdt, eens goet is altijdt reden.
b [ ] reden;
DI [ ] reden,
KI [ ] reden:
- 337 *H* "Staet twaelef Broederen van een gelijkje staet
KI [ ] oock twaelf [Broederen van] een' gelijkjen [staet]

- 339 *Ha* Noch waer't dan *lijdelijck* 'tsiz men de Poosche lutzen,
b [   ] 'tsiz [   ] Poolsche[   ]
D1 [   ] lijdlick, [   ]
- 340 *Ha* 'Tzij men de fransche Teijl, 'tzij men de Zweetsche mutsen
b [   ] Pott, [   ]
D1 [   ] den Franschen[   ] Mutsen,
- 341 *H* 'Tzij men <*d*>>off 'tEngelsch geel, off 'thollands blauw verkoos,
342 *H* 'Twaer maer halff sotticheijt, die't eens waer voor altoos.
K2 [   ] altoos:
- 343 *H* Maer verr van dese strandt versejjen onse lusten,
D1 +[   ] verr'[   ] lusten;
- 344 *H* Dat geest heet inde mensch vindt ongemack in 'trusten,
K2 [   ] in den[   ]
- 345 *H* Rust in't veranderen, lust in de niewicheijt,
D1 [   ] nieuwicheyt;
- 346 *H* Drij daghen sijn de maet van ons' gestadicheijt:
D1 [   ] ons [   ]
K1 [   ] ons' [   ]
- 347 *H* 'Tschijnt ons de maenloop leijdt, off (sall ick't naerder raecten)
D1 [   ] maen-loop[   ]
- 348 *H* 'Tschijnt ons het maenlicht terghet, en ons versnipperet laecken
D1 [   ] maen-licht[   ]
- 349 *Ha* Met haer verscheppinghen gelijk verscheppen doet.
b [   ] sijn [   ]
K1 [   ] sijn' [   ]
- 350 *Ha* Nu prijst sij Cap en Keurs, nu prijst hij broec en Hoet:
b [   ] Rock, [   ] } prijst { [   ]
   } looft {
- 351 *Ha* Spreeckt beijden eens weer aen, eer thienmael Hoet of Rocken
b Besoeckt een bejide weer, [   ]
D1 [   ] thien-mael[   ] rocken,
- 352 *H* Eer thien mael Cap of Broeck, des Avonts uytgetrocken
D1 [   ] thien-mael [   ] broeck [   ] uyt-getrocken,
- 353 *H* Des Merghens aengedaen, sijn Meester hebb gedeckt.
D1 [   ] morgens aen-gepast, [   ] hebb' gedeckt,
K1 [   ] sijn'[   ]
- 354 *H* Begeckt mij ewelijck, soo <die>> hij u niet begeckt,
D1 [   ] eeuwelick [   ] hijse[   ] begeckt;
K1 [   ] eeuwelick,[   ]

- 355 *H* Zoo sij u niet *verfoeijt*, en beijd' u liegen heeten
D1 [ ] syse[ ] heeten,
[De regels 356 en 357a zijn in *Hb* marginaal toegevoegd.]
- 356 *Hb* Dat emmer haer *vermuft*, die lenghte, met die breedten,
D1 [ ] lengde [ ]
- 357 *Ha* Dat emmer haer *vermuft* dat snoer, die sne, die snebb,
b <d>>Die ploij, die plujs, die planck, [dat snoer, die sne, die snebb,]
D1 [ ] snebb',
D2 [ ] sné, [ ]
- 358 *H* Dien tuijt, dien tip, dien top voor fraeij gekoren hebb.
D1 [ ] vercoren hebb'.
- 359 *H* Dus, hadden wij te deel den *oer*verdienden seghen
D2 [ ] dien[ ]
- 360 *H* Des wreveligen volcx, dien Broodt-en-Quackel-regen
D1 [ ] broot en quackel-regen
- 363 *Ha* Waer't onse rocken oock in drijmael vijftien jaren
b [ ] webben[ ]
D1 [ ] dry-mael[ ]
- 365 *H* Wij smoorden onder 'tpack van stadicheijts ellend<e>,
366 *H* Wij stickten in't verlang van 40. jaren end,
D1 [ ] veertich [jaren end,]
- 367 *H* Den Hemel liep gevaer van averechts beclaghen;
D1 [ ] beclagen,
- 368 *Ha* Dat daer ghenade was waer hier het huijs vol plaghen;
b [ ] } het huijs { [ ]
} den hals { [ ]
D1 [ ] den hals [ ]
K1 [ ] was,[ ]
K2 [ ] plagen.
- 369 *Ha* Dan danck hebb' scheer en verw, *verslijtens* taeijen stondt
b [ ] } verw, { [ ]
} cuijp, { [ ]
D1 Dan,[ ] Verw; [ ]
K2 [ ] taeye [ ]
- 370 *H* Vergolden wij te minst met menigh schoonen vondt
K1 [ ] menigh'[ ]
- 371 *Ha* Van verw, van schilderen, van hackelen, van kerven
b Van schilderijen vreucht, [ ]
D1 [ ] Schilderyen-vreucht, [ ] snipperen[ ] kerven,

- 372 *H* Tot opden laesten draedt: want dexsel-loos te sterven
D1 [ ] sterven,
D2 [ ] laetsten[ ]
- 373 *H* Is op gheen thiende mijl genaeckelijcke smett
D1 [ ] genaeckelick verlet
K1 [ ] geen' [ ] verlet,
- 374 *Ha* Bij lekker kittelen van niewicheijts versett.
b [ ] 't [lecker]
- 375 *Ha* Staet nu dijn reghel vast getrouwe Princen-hoeder,
b [ ] dan uw[ ]
D1 +[ ] vast,[ ]
- 376 *Ha* Misloonde Keijser-vooght die met dijn Meesters moeder,
b [ ] uw [ ]
D1 Mis-loonde Keyser-voogt, [ ] u [ ]
K1 [ ] uws [ ]
- 377 *H* Onnoosel, onbehaelt, getuijghe zijt geweest
D1 [ ] onbehaelt getuyge [ ] geweest,
K1 [ ] onbehaelt,[ ]
- 378 *H* <[*]>>Wat een onmenschlijck mensch gemeens heeft mette Beest
D1 [ ] beest,
- 379 *Ha* Heeft nu dijn leere grondt, dat wijsheijts eigghen wesen
b [ ] dan uw[ ]
D1 [ ] u [ ]
- 380 *H* In d'altijdt eene will en weerwill staet te lesen,
D1 [ ] wil, [ ] weer-wil [ ]
- 381 *H* Wat roeij verdienen wij in dijne Scholen niet,
D1 [ ] uwe [ ]
- 382 *Ha* Dien voor en achter-noen de selve selden siet?
b [ ] niet en[ ]
D1 Die [ ] selden [ ]
- 383 *Ha* Hoe hadt ghij *tegen* ons gerechtelijck besloten
b [ ] buijten ongelijck had ghij van ons [ ]
- 384 *H* Wat gae<n>>t het rader-werck van binnen uijt de coten,
- 385 *Ha* Daer buijten om de handt soo wispelturich wijst:
b / /
D1 [ ] op [ ] wispel-uerich wijst.
D2 [ ] wijst!

- 386 *H* Wat poelen moetent zijn daer sulcken schuijm af rijst!
Di [ ] zijn,[ ] rijst.
Ki [ ] rijst!
- 387 *H* Dan, Lujstert, groote Man, noch wilmen met u dinghen,
Di Dan luystert [ ]
Ki [ ] luystert, [ ]
- 388 *H* Noch vindt het seer sijn salff; “Wat reden sal mij dvinghen,
Di “Noch[ ] salff. Wat [ ]
Ki [ ] sijn’ salv. [ ]
K2 [ ] sijn salv: [ ]
- 389 *Ha* (Dus praet eens Coninckx wijff, dus pleijt ee<n>>ns Vorsten Vrouw)
b [ ] praet {
           [ ] vraegt { [ ]
Di [ ] praet [ ] een [ ]
Ki [ ] eens [ ]
- 390 *H* “Wat wettelijcke wet sal mij mijn muts, mijn mouw,
Ki [ ] mijn’ [ ] mijn’ [ ]
- 391 *H* “Mijn harnas, mijnen hoep, mijn tuijte-crull beletten
Di [ ] tuyten-croll beletten,
- 392 *H* “Leegh, los, langhs, overdwers, Noord <-o>>Oost, Zuijd West te setten,
Di [ ] overdweers, Noord-oost, Zuyd-west [te]
Ki [ ] over dwers, [ ]
- 393 *H* “En anders alle daegh? De minste vanden hoop
Di [ ] hoop,
- 394 *Ha* “Daer ick bij ’tjaren-tall den handen-dienst aff coop,
b [ ] Joffer-dienst [ ]
- 395 *H* “Stroopt mij de hielen schier, treedt soo dicht op mijn’ treden,
Di [ ] naer [ ] mijn [ ]
Ki [ ] mijn’ [ ]
- 396 *Ha* “Dat licht een vreemdelingh <met>>sijn opgepronckte reden
b / /
Ki [ ] sijn’ [ ]
- 397 *H* “Onrecht besteden sou, en buijten onderscheijt
Di [ ] onderscheyt,
Ki [ ] en, [ ]
- 398 *H* “Bestuijpen voor mijn hoofd het backhuijs van mijn meijt.
Di [ ] meyt:
Ki [ ] mijn’ meid.

- 399 *Ha* “Besnoeijt mij nu de macht van niewicheijts *vercuijpen*,
b [ ] }macht { [ ]
 [ ] }hulp { [ ]
Di [ ] macht [ ]
- 401 *H* De Vrouw heeft schier gelijk. Maer leent eens ’tander oor
Di [ ] gelijk: [ ]
- 402 *H* “Aen ’tmeijskens weder-clacht: De slechste Joffer-sloor
Di [ ] wederclacht. [ ]
K1 [ ] slechtste[ ]
- 403 *H* “Die over straetsteen treedt pronckt met mijn nieuwe vonden,
Di [ ] straet-steen[ ]
K1 [ ] treedt,[ ] mijn’[ ]
- 404 *H* “Verduijstert mijn gewaet, behangen en bebonden
Di “Verbijstert [ ]
- 405 *H* “Al waerse mijns gelijk, die met mijn edlen bill
Di [ ] waer sy mijner waerd,[ ]
K2 “Alwaer [ ]
- 406 *H* “Een princelijcke Coets dus daghelijcks bedrill:
Di [ ] bedrill.
- 407 *H* Wel soete Joffer-sloor, waer haelt ghij uw *verschoonen*?
Di Wel,[ ] uw’[ ]
K2 [ ] uw [ ]
- 409 *H* “Te gader wierdt gepapt, siet sondaeghs als een, Ick,
Di [ ] wierd’ [ ] een [ ]
K1 [ ] een’ [ ]
- 411 *Ha* “Die beu segh vande Snep, en haer bedreckte soppen,
b / /
Di [ ] walge [ ] Snep [ ]
- 412 *H* “Die selden anders swelgh als Spaensche Druijve-droppen,
Di [ ] druyven droppen,
D2 [ ] druyven droppen;
K2 [ ] druyven-droppen;
- 413 *H* “(<En salme>>Getuijgh ’tgeluckigh vat daer in ick mij ontlast,
- 414 *H* “Daervan de soete gheur op ’tlecker voetsel past)
Di “Daer van[ ]
- 416 *Ha* “Off costelijcker keurs verbieden te verslijten
b [ ] boord[ ]
Di En [ ] verslijten,

- 417 *H* “Dan hier een schele Truij, dan daer een leepe Trijn
Di [ ] Trijn,
Ki [ ] een'[ ] een'[ ]
- 418 *H* “Die soo verr vanden trap van mijn' *meriten* zijn?
Di [ ] verr'[ ] mijn [ ]
- 420 *H* Van die Trijn, van die Truij <h>>geduldich te vereeren
- 421 *Ha* Met een vernedert oor. Maer Vrouwen pleijterij
b [ ] Vrouwen-pleijterij
Di [ ] oor: [ ] Wijven-pleijterij
- 422 *H* Loopt op te langhen roll, en ongeluckigh hij
Di [ ] roll; [ ]
- 423 *H* Die tuschen hanghens-keur off Wijven-rechter wesen
Di [ ] Vrouwen-rechter[ ]
- 424 *H* Vertwijffelt staet en beeft, en drijmael valt aen 'tlesen
Di [ ] dry-mael[ ] 'tlesen,
- 425 *H* En drijmael 'tworghen kiest, en drijmael 'trechter-ampt
Di [ ] dry-mael[ ] dry-mael 'tRechter-ampt,
- 426 *H* En drijmael op de dood <drijmael> en weer op 'tlevens vlamt.
Di [ ] dry-mael[ ] strop, [ ]
- 427 *H* Soo diep doorgrond' ick 'tpitt van al die holle reden,
Ki [ ] doorgrond [ ] all'[ ]
- 429 *H* Te samen had gecnoopt, en al den middeltijdt
Di [ ] had'[ ] middel-tijt
Ki [ ] all'[ ]
- 431 *H* Van eertijds houdt noch sté, dat naer den Spraken-toren
Di [ ] sté; [ ]
- 433 *H* Noch stond hij halver wech, en buijten allen schijn
Di [ ] stond'[ ]
Ki [ ] stond [ ]
- 434 *Ha* Van noch de naeste weeck ten enden reijss te zijn.
b [ ] pijns [ ]
Di [ ] eynden[ ]
- 435 *H* Wat middel middeltijds? waer salmen 'tvonnis strijcken
Di [ ] middel-tijts? [ ]
- 437 *H* Elck dect sich met de huijck van min en minders dwangh:
Di [ ] dwang;

- 438 *H* Dats 'toude Vijgenblatt van <V>>Man, en *Vrouw*, en *Slang*.
D1 (Dat's[ ] vijgen-bladt [ ] *vrouw* [ ] *slang*)
- 439 *Ha* Daer dan een silte vloet van opgejaeghde baren
b [ ] volle[ ]
D1 [ ] op-gejaeghde[ ]
- 442 *Ha* Wat golve*n*, seggen wij, doe*n* hier het meeste quaet,
b [ ] golve, [ ] doet [ ]
D1 [ ] quaet?
- 443 *Ha* *a* Off die de voorste loopt, off die de voorste voordraeght,
b β [ ] voordout,
D1 [ ] voor-douwt,
- 444 *Ha* *a* Off die de tweede stoot, off die de derde door-jaegt?
b β [ ] door-stout?
- 445 *H* Hadd' ick stem in 'tgerecht, <ick> dus tradd' ick tuschen tween,
D1 [ ] trad [ ]
- 447 *Ha* Maer 'jocken bujten boort, om 'twijse woordt te spreken,
b [ ] jocken [ ] boort. Om[ ]
D1 [ ] boort: om [ ]
- 449 *Ha* Dat haer gewoonte doet, en eertijds ijde toij
b [ ] Gewoonte[ ] ijden[ ]
D1 [ ] yd'len toy,
K1 [ ] doet [ ]
- 450 *H* En eertijds overdaet is nu gedwonghen moij:
D1 [ ] moy.
- 452 *Ha* Rijst doch de Menschen-marckt naer rijsen vande rocken,
b [ ] 'trijsen[ ]
D1 [ ] menschen-merct na 'prijzen [ ]
D2 [ ] 'tprijzen [ ]
- 453 *H* Wordt doch 'tSchip naer de vlagh, 'tpitt naer de schell geloôft,
D1 [ ] na [ ] na [ ]
- 454 *H* Wie sal een Volcker-vorst, <een>>zoo veler hoofden hoofd,
K1 [ ] een'[ ]
- 455 *H* Off't crakende geblick van door geGoude zijden,
D1 [ ] door-gegoude [ ]
- 456 *Ha* Off 'tblickerend' behang Steenen-schatt besnijden?
b [ ] 'tflickerend' [ ] van [Steenen-schatt]
K1 [ ] steenen-schat [ ]
K2 Of't flickerend [ ]
- 457 *H* Wie can hem <binnen> opde leest van alle-man beslaen?
D1 [ ] alle man [ ]

- 458 *H* Hoe past een reusen-<s>>voet in 'tschoentgien van een naen?
DI [ ] int schoentjen [ ]
 [De regels 459-462 zijn in *Hb* marginaal toegevoegd]
- 459 *Hb* 2 Wie sal een rechter-heer sijn Tabbaert-eer onthouwen
c 1 [Wie sal een pleijter-voss sijn hochgeleerde mouwen,]
DI [ ] hoch-geleerde[ ]
- 460 *Hb* 1 Wie sal een pleijter-voss sijn hochgeleerde mouwen,
c 2 [Wie sal een rechter-heer sijn Tabbaert-eer onthouwen]
DI [ ] onthouwen,
KI [ ] een'[ ] sijn' [ ]
- 461 *Hb* Een spijlich Spijs-gesell sijn schrickelijcke Veer,
KI [ ] sijn'[ ]
- 462 *Hb* Sijn wreede Sluier-lap, sijn leewelijck geweer?
KI Sijn' wreedden[ ]
- 464 *H* Die steeds sijn ghissinghen op uw getij can maecten
DI [ ] gety' [ ] maken,
KI [ ] sijn'[ ]
- 465 *H* Wat leeft hij boven 'tpeijl van 'tmenschelijck gemeen,
DI [ ] gemeen!
D2 [ ] boven peyl [ ]
KI [ ] boven't peil [ ]
- 466 *Ha* Hoe scheijt hij luyjster-eer en hoovaerdij van een,
b Wat scheelt hem[ ]
- 467 *Ha* Hoe doopt hij wijselijck met ver verscheijden namen,
b [ ] scheijt [ ]
DI [ ] verr'[ ] namen
KI [ ] verr'-verscheiden [ ]
- 469 *H* Hoe stelt hij over 'tstuer van sijn' genegentheijt
DI [ ] 'stier [ ] sijn [ ]
KI [ ] sijn' [ ]
- 470 *H* Een altijdt even-streeckx bewogen stadicheijt!
KI Een'[ ]
 [De regels 471-480 zijn in *H* toegevoegd]
- 471 *H* O Welcom waerde Deucht, helpt mij de stengh bedwinghen
DI [ ] welcom [ ]
D2 [ ] streng [ ]
- 472 *H* Van jonckheijts weder-will, laet mij noijt mij ontspringhen;
DI [ ] weder-wil; [ ]

- 489 *H* Met haer vereewighen den lesten Dieven-nacht
DI [ ] vereeuwigen,[ ]
- 490 *H* Bestendelijck bedenck', *verlangende verwacht*'.
DI [ ] bedenck, [ ]
KI [ ] bedenck', [ ]
- [De regels 491-494 voegde Huygens vijf dagen later aan *H* toe.]

- 492 *H* Al duerden uw gedult, mijn wijsheijt is ten ende:
DI [ ] u [ ]
KI [ ] uw [ ] mijn' [ ]

- 494 *Ha* Bij die selfs noch zoo diep in't droombedd leijt en maelt?
b [ ] noch selfs [ ]
DI [ ] selfs noch [ ] droom-bedd' [ ]
KI [ ] light [ ]

[Datering en ondertekening]
H Voor regel 1 noteerde Huygens: 24^{en}. 10bris 1621
 Na regel 470 staat een ondertekening: Constanter
 Na regel 490 schreef Huygens:
 Constanter. Lond. 5 Id. Mart 1622.
 Na regel 494 staat geschreven:
 Constanter. Lond. Postrid. Id. Mart. 1622.

DI Constanter. | LONDINI. MARTIO. MDCXXII.

KI LONDINI. MDCXXII

VARIANTEN IN
 DE MARGINALIA

In deze paragraaf presenteer ik de varianten uit de marginalia in een gelemmatiseerd apparaat. Na het sigle *H* (zie: *Overlevering* blz. 305) geef ik de lezing in het handschrift. Een naar links gewende teksthaak (]) leidt de gewijzigde versie in, steeds voorafgegaan door het sigle van de bron waarin de wijziging optreedt. Bij elk lemma verwijs ik naar de regeltelling in de basistekst. Het regelnummer staat tussen haakjes als de marginale aantekening in de basistekst ontbreekt en dus later in de overlevering is opgenomen. Het gecursiveerde nummer bij *H* is het nummer van de aantekening in de noten bij de basistekst. Liggende streepjes (- -) geven aan dat de kanttekening óf nog niet aanwezig was in de bron óf is komen te vervallen.

Opgenomen zijn:

- gevallen van weglating of toevoeging;
- gevallen van wijziging van bepaalde woorden;
- gevallen van verandering in de woordvolgorde.

Niet opgenomen zijn:

- de verkortingen die Huygens doorvoert in de bronvermeldingen van zijn citaten;
- de verandering in de onderlinge volgorde van meer citaten bij een regel;

– de gevallen waar Huygens in *H* uit de bijbel citeert en in de volgende bronnen volstaat met alleen het noemen van de bijbelplaats.

Talrijke zetfouten (vooral in *D1*) zijn gemarkeerd met een asterisk. Als in de overlevering na een vermelde asterisk niets meer verschijnt, betekent dit dat de zetfouten niet zijn gecorrigeerd. (De fouten uit *D1* blijven soms tot in *K2* staan.) De veelvuldig achterwege gebleven afbrekingstekens (vooral in *D1*) zijn stilzwijgend aangebracht.

H, D1, D2: - -, K1 [verso titelpagina]:

Quàm latè patet vester hic error, qui ornari posse aliquid vestimentis æstimatis alienis! Ad id fieri nequit. Nam si quid ex apposis luceat, ipsa quidem quæ sunt apposita laudantur; illud verò eis tectum atque velatum in sua foeditate perdurat. Boeth. de Cons. Phil. l. 2.

- 16 2 *H* Quid] *D2* Quod] *K1* Quid
- 32 7 *H* Psilotro] *D1* Psilothio*] *K1* Psilotro
- 35 8 *H*] *D1* - -
- 38 9¹*H* Imus in] *D1* Imus et in
H manium] *D1* Alanium*] *K1* Manium
- 9²*H* Induitis collo lapides] *D1* Lapidés
- 39 10¹*H*] *D1* - -
- (39) *H, D1, D2, K1, - - , K2* Ut hoc utimur maxumè more moro Molestoque multum. Plaut. Men. 4.2.
- (48) *H, D1, D2, K1, - - , K2* Nec mihi tot positus numero comprehendere fas est; Adjicit ornatus proxima quæque dies. Ovid. 3. de Art.
- 57 13 *H* supplicio] *D1* susplicio*] *D2* supplicio
- 75 17 *H* prona] *D2* proua* (geverseerde *n*)] *K1* prona
- (114) *H* - -, *D1* Furentem dicere verum quid vetat?
- (123) *H* - -, *D1* Est hoc siscerum* excelsissimum, proximumque cælo; hanc habent sensus arcem, hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Laurent.] *D2* [...] siderum [...]
- (130) *H* - -, *D1* Caput humanæ mentis arx, rationis sedes, sapientiæ domicilium, memoriæ, cogitationum (quibus humanum genus intelligentijs est simillimum) officina editissimum locum obtinens, an non supremam illam et angelicam mundi partem pulchrè refert? D. Laurent.
- (147) *H, D1, D2, K1* - -, *K2* Hoc Laboramus errore, sic nobis imponitur, quod nerainem* æstimamus eo quo est, sed adjicimus illi & ea quibus adornatus est. Atqui, cum voles veram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspice. Sen. 10. Ep. 77.
- (147) *H, D1, D2, K1* - -, *K2* Multa viros nescire decet: pars maxima rerum offendit, si non interiora tegas. Ovid. 3. de Art.

- 153 22 *H* iste] *D*₁ ista
- 159 23¹*H* Ita fit] *D*₁ Ita sit*] *K*₁ Ita fit
 23²*H* convehuntur] *D*₁ convehunt
 23³*H* pretiosorum] *D*₂ pretio soris*] *K*₁ pretiosorum
- 167 26 *H* Petrarch. de Rem. Suetonius] *D*₁ Sueton.
- (172) *H* - , *D*₁ Nonne vides Mercatores at extremas barbarorum* partes mille periculis pervenire, propter serica hæc licia? Chrys. Feruntur quidam ex India vermiculi huiusmodi facere vestes. Id.] *D*₂ [...] barbororum [...]
- 177 28 *H* Luc. 16. 23.] *K*₁ - -
- 182 29 *H* itaque] *D*₁ itaque ista
- (183) *H* - , *D*₁ Thaumata thaumátoon. Plat.
- 184 30 *H* Psal. 8. v. 6. 7.] *D*₁ Gen. 1. 28. Psal. 8. 6. 7.
- 186 31²*H*] *D*₁ - -
- (186) *H*, *D*₁, *D*₂ - -] *K*₁ 'Αν' εὐεματῆς ταῦτα προ σου προβατιον εἶχεν. Stob. ex Sotad.
- 195 32¹*H*, 32²*H*] *D*₁ - -
 32³*H* ergo] *D*₁ ego*
 32⁴*H* gratia, sed tantum ut vulgo et forensibus admirationi sint, talibus induuntur] *D*₁ gratia talibus induuntur, sed tantum ut vulgo et forensibus admirationi sint.
 32⁵*H* requiritur, magisque cultui vestium quam virtutum insistitur.] *D*₁ requiritur.
- (195) *H*, *D*₁, *D*₂, - - , *K*₁ Habitus fæminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant: ornatum quem immundum muliebrem convenit dici. Tertul.
- 215 33 *H* non bene illum] *D*₁ illum non bene
 39¹*H* Displicet illis nimirum plastica Dei: in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cum emendant etc. Tertull. lib. de cult. fæmin. *D*₁ Displicent* [...] reprehendunt, redarguunt artificem omnium. Tertul. [In *H* is dit citaat opgenomen bij regel 261, no. 39.]
- 218 34 *H* Tunc autem consummata est, infelicitas, ubi turpia non solum delectant sed etiam placent: et desinit] *D*₁ Desinit [...]
 34¹*H* facerunt, nolumus] *D*₁ facerent, nollemus
- (218) *H*, *D*₁, *D*₂, - - , *K*₁ Quid, crinibus vestris quiesere* non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis. Tertull.] *K*₂ [...] quiescere [...]
- (218) *H*, *D*₁, *D*₂, *K*₁ - - , *K*₂ Cura dabit faciem. Ovid. 3. de Art. Sanguine qua vero non rubet, arte rubet. Id. ibid.
- (230) *H* - - , *D*₁ Poudre de Cypres
- 353 [37] 'T COSTELIJCK MALL

- (255) *H, D1, D2 - -, K1* Etiam contra istam aperias oculum tuum? Iob. 14. 14.
- 258 38 *H* oculi tibi] *D2* oculitibi*] *K1* oculi tibi
- (258) *H, D1, D2 - -, K1* Cedite* benedictæ, quomodo præcepta Dei custodietis, lineamenta non custodientes? Tertull.
- 261 39²*H*] *D1* - - [zie ook bij 215] .
- 268 40 *H* non est opus meum?] *D1* opus meum non est?
- (268) *H, D1, D2 - -, K1* Quod nascitur, opus Dei est: ergo quod fingitur, diaboli negotium est. Tertull.
- 270 41 *H* quem tu] *D1* quem ta*] *K1* quem tu
41 *H* marcescit] *D1* marcessit*] *K1* marcescit
- 271 42 *H* inseritis] *D1* inferitis*] *K1* inseritis
- (271) *H - -, D1* Ad exacerbandum oculos gloriæ illius. Iesai. 3.9.*
- 272 43¹*H, 43²H,] D1 - -*
- 275 45¹⁻³ en ¹⁻⁶*H*] *D1* - -
- (275) *H, D1, D2 - -, K1* Uno lino decies sestertium inseritur. Saltus & Insulas revera cervix fert. Graciles aurium cutes calendarium expendunt: & in sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hæ sunt vires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo bajulare. Tertull.
- (275) *H, D1, D2, K1 - -, K2* Quis pudor est census corpore ferre suos! Ovid. 3. de Art.
- 282 46 *H*] *D1* - -
- 287 49 *H* Math. 25.35.] *D1* Math. 25. 35. 36.
- 291 50 *H* Proverb. 21. 13.] *D1* Prov. 21. 19*
- 297 54 *H* includas] *D1* concludas
- 312 58 *H* subtrahis] *D1* substrahis*
- 316 61¹⁺³*H*] *D1* - -
- 345 64¹*H* Est quoque cunctarum] *D1* Cunctarum [...]
- 371 68 *H* Frequentiores] *D1* Frequentes
68 *H* vestium] *D1* vertium*] *K1* sunt vestium
68 *H* sane] *D1* sunt sane
- 384 70 *H* curarent] *D1* curaret
70 *H* notitiam] *K1* notam
- 438 73 *H*] *D1* - -
- 450 74¹*H* tunicas] *D1* turnicas*] *K1* tunicas

- 452 75 *H* concessus] *D1* consessus*] *K1* concessus
- 454 77 *H* Math. 11. 8.] *K1* Math. 18. 8.*
- (484) *H*, *D1*, *D2* - -, *K1* Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpurâ pudicitiaë. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem. Tertull.
- (494) *H* - -] *D1* Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est; somnium narrare vigilantis est. Sen.
- [slot] *H* - -, *D1* Hæc ego mecum Compressis agito labris, ubi quid datur oti Illudo chartis. Hor.
- [slot] *H*, *D1*, *D2*, - -, *K1* Aliquid de moribus ausus. Juv.

Toegevoegde marginalia

Uit het overzicht van de varianten in de marginalia blijkt dat Huygens gedurende de tekstgeschiedenis marginalia heeft toegevoegd. Ik geef hier per bron de toegevoegde citaten, voorzien van een vertaling. De marginalia bij de basistekst heb ik met een vertaling opgenomen onder *Thematische bronnen* (zie p. 358-385). Tussen haakjes geef ik voor de citaten de plaats bij de tekst.

D1

- (114) Furentem dicere verum quid vetat?
(Wat kan iemand afhouden van in razernij de waarheid te zeggen?) Huygens past een regel uit de eerste satyre van Horatius aan. (Horatius. *Satyra* I, 1. 24-25); *ridentem* (lachend) wordt *furentem*.
- (123) Est hoc siscerum [= siderum] excelsissimum, proximumque cælo; hanc habent sensus arcem, hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Laurent.
(Dit is de hoogste ster, het dichtst bij de hemel; dit is de burcht van de zinnen, hier is de hoogste top, hier is de zetel van het verstand. Laurentius. Zie volgende citaat)
- (130) Caput humanæ mentis arx, rationis sedes, sapientiaë domicilium, memoria, cogitationum (quibus humanum genus intelligentijs est simillimum) officina editissimum locum obtinens, an non supremam illam & angelicam mundi partem pulchrè refert? D. Laurent.
(Het hoofd is de burcht van de menselijke geest, de zetel van het verstand, het verblijf van de wijsheid, de werkplaats van het geheugen en het overleg waarin het menselijk geslacht gelijk is aan de intelligentiaë en neemt de hoogste plaats in; is het dan niet een mooi evenbeeld van dat hoogste en engelgelijke deel der wereld?) De citaten bij 123 en 130, zijn afkomstig uit: A. Laurentius. *Opera Anatomica*. (Hanoviae, 1601). Ik geef deze plaatsen via Veenstra (1968, p. 129-130). Huygens citeert vermoedelijk niet rechtstreeks uit Laurentius. Zijn directe bron voor deze citaten heb ik echter niet kunnen achterhalen.
- (172) Nonne vides Mercatores at extremas barbarorum partes mille periculis pervenire, propter serica hæc licia? Chrys. Feruntur quidem ex India vermiculi hujusmodi facere vestes. Id.
Huygens nam deze citaten over uit Williams. (Zie onder *Thematische bronnen*, fol. 3^v, no. 24.)

- 183 Thaumata thaumátoon. Plat.
(Het wonder der wonderen) Regel 183 *Het opper-schepsel mensch, het wonderlicxte wonder* vormt Huygens' verwerking van deze woorden uit Plato. De precieze plaats voor dit citaat heb ik niet gevonden. Waarschijnlijk heeft Huygens deze woorden niet rechtstreeks uit Plato overgenomen, maar citeert hij een bron die teruggaat op het eerste boek van Plato's *Wetten*. Daar wordt (in 644 d en 645 b) gesproken over de mens als $\theta\alpha\upsilon\mu\alpha$.
- (215) Displacent illis nimirum plastica Dei, in ipsis reprehendunt, redarguunt, artificem omnium. Tertul.
Dit citaat, overgenomen uit Williams (zie *Thematische bronnen* fol. 3^v, no. 6) plaatste Huygens in *H* bij regel 261.
- (230) Poudre de Cypres.
Huygens geeft hier in de marge de Franse benaming van het poeder dat in de regels 228-233 ter sprake komt.
- (271) Ad exacerbandum oculos gloriae illius. Iesai. 3. 9.*
Deze woorden vormen het slot van vers 8 niet 9.
- (494) Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est; somnium narrare vigilantis est. Sen.
(Waarom niemand zijn fouten bekent? Omdat hij er nog in is; dromen vertelt men als men wakker is)
Dit citaat bestemde Huygens reeds op fol. 5^v voor het slot van zijn gedicht. Zie onder *Thematische bronnen*.

(aan het slot) Hæc ego mecum
Compressis agito labris, ubi quid datur oti
Illudo chartis. Hor.
(Dit overleg ik bij mijzelf met samengeknepen lippen, en wanneer mij enige vrije tijd gelaten wordt, vertouw ik het speels toe aan het papier. Horatius 1, 4, 137)

In *K1* werden toegevoegd:
Op de versotitelpagina voegde Huygens bij wijze van motto toe:
Quàm latè patet vester hic error, qui ornari posse aliquid vestimentis æstimatis alienis! Ad id fieri nequit. Nam si quid ex appositis luceat, ipsa quidem quæ sunt apposita laudantur; illud verò eis tectum atque velatum in sua foeditate perdurat. Boeth. de Cons. Phil. l. 2.
(Hoezeer wordt bij jullie toch alles beheerst door de misvatting dat men met geen vreemde veren kan pronken! Maar dat kan onmogelijk. Want als iets zijn glans ontleent aan wat eraan is toegevoegd, dan maakt dat toegevoegde de beschouwer geestdriftig, maar het ding zelf, hoezeer ook door dat andere aan het gezicht onttrokken, wordt er niet minder lelijk op. Boëthius, ed. Brouwer 1990, Boek II, (5 (p), p. 98). Huygens had in zijn bibliotheek: Boeti. *Opera philosophica*. Basel 1570 (catalogus 'M2^o, 305').
- (186) 'Αν' εὐεματῆς ταῦτα προ σου προβατιον εἶχεν. Stob. ex Sotad
(Je bent wel mooi gekleed, maar voor jou heeft een schaap dat zelfde gedragen)
- 356 [37] 'T COSTELIJCK MALL

Huygens citeert hier Stobaeus. In de editie van Hugo de Groot (Parisiis, 1623, blz. 114-115) is deze uitdrukking opgenomen onder Titulus xxii: *De superbia*.

- (195) *Habitus fæminae duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant: ornatum quem immundum muliebrem convenit dici. Tertul.*
(Het uiterlijk van de vrouw vertoont een dubbel aspect: de opschik (*cultus*) en de schoonheidsmiddelen (*ornatus*). Met opsmuk bedoelen wij dat wat het toilet der vrouw wordt genoemd, met schoonheidsmiddelen datgene wat beter de ontsiering der vrouw zou heten. Vert. Gerlo 1955, p. 28)
- (218) *Quid, crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis, modò suscitatis, modo elisis. Tertull.*
(Waarom is het uw haren niet veroorloofd te rusten aangezien gij ze nu eens opbindt, dan weer laat los hangen, nu eens lang laat en dan weer afknipt? Vert. Gerlo 1955, p. 10)
- (255) *Etiã contra istam aperias oculum tuum? Iob 14.14.*
- (258) *Cedite [drukfout voor: Credite] benedictæ, quomodo præcepta Dei custodietis, lineamenta non custodientes? Tertull.*
(Geloof mij, gezegenden, hoe zult gij de voorschriften Gods bewaren, als gij de trekken van zijn hand aan u zelf niet bewaart? Vert. Gerlo 1955, p. 9)
- (268) *Quod nascitur, opus Dei est: ergo quod fingitur, diaboli negotium est. Tertull.*
(Wat geboren wordt is het werk van God. Wat daaraan wordt toegevoegd is bijgevolg het werk van de duivel. Vert. Gerlo 1955, p. 8.)
- (275) *Uno lino decies sestertium inseritur. Saltus & Insulas revera cervix fert. Graciles aurium cutes calendarium expendunt: & in sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hæ sunt vires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo bajulare. Tertull.*
(Aan één enkele draad wordt één millioen geregen; bossen en huizenblokken hangen rond een tengere hals; aan dunne oorlelletjes bengelen hele schuldenregisters, en elke vinger van de linkerhand speelt met een zak vol geld. Zó zijn de krachten der behaagzucht; één enkel lichaam, nog wel van een vrouw, torst de opbrengst van zo grote vermogens. Vert. Gerlo 1955, p. 35.)
- (484) *Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpurâ pudicitia. Taliter pigmentatæ. Deum habebetis amatorem. Tertull.*
(kleedt u met de zijde der eerbaarheid, met het lijnwaad der heiligheid, met het purper der kuisheid. Derwijze getooid zult gij God zelf tot minaar hebben. Vert. Gerlo 1955, p. 22.)
- [slot] *Aliquid de moribus ausus. Juv.*
Huygens zinspeelt hier op de tweede satire van Juvenalis: 'Ultra Sauromatas fugere hinc libet et glacialem Oceanum, quotens aliquid de moribus audent qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt.'

(Soms zou ik tot voorbij de Sauromaten of IJszee willen vlieden, als er weer over fatsoen gesproken wordt door lieden die stijf bekakt doen maar bacchantisch leven. Juvenalis, ed. d'Hane-Scheltema 1984, *Satire* II, regel 1-3.

In *K2* voegde Huygens nog toe de citaten:

- (39) Ut hoc utimur maxumè more moro Molestoque multum. Plaut. Men. 4.2.
(What slaves we are to this consummately crazy confoundedly chafing custom!)
Plautus *Menaechmi* IV.2. Vertaling: Paul Nixon (London etc. 1917, Loeb)
vs. 570-571.
- (48) Nec mihi tot positus numero comprehendere fas est; Adjicit ornatus proxima
quæque dies. Ovid. 3. de Art.
(Net zomin (...) kan ik van zovele kapsels het juiste aantal geven: er komen
nieuwe kapsels bij, elke dag weer dat wij leven. Ovidius, *Minnekunst*, ed. Kat, III,
151-152.)
- (147) Hoc Laboramus errore, sic nobis imponitur, quod nerainem [zetfout voor:
neminem] æstimamus eo quo est, sed adjicimus illi & ea quibus adornatus est.
Atqui, cum voles veram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum
inspice. Sen. 10. Ep. 77.
(In dit opzicht lijden wij aan een illusie en laten wij ons bedriegen, dat wij
niemand taxeren op dat wat hij zelf is, maar dat we alles waarmee hij opgetuigd
is als iets van hem beschouwen. Maar als je een mens op zijn werkelijke waarde
wilt schatten en wilt weten hoe hij is, bezie hem dan in zijn naaktheid. Seneca,
Brieven aan Lucilius. 76, 32. Ed. C. Verhoeven 1980.)
- (147) Multa viros nescire decet: pars maxima rerum offendit, si non interiora tegas.
(Het is goed dat veel geheim blijft voor ons mannen: de meest dingen geven
aanstoot als je ze niet goed verbergt. Ovidius, *Minnekunst*, ed. Kat, III, 229-230.)
- (218) Cura dabit faciem. Ovid. 3. de Art. Sanguine qua vero non rubet, arte rubet.
Id. ibid.
(Slechts zorg kan voorkomen dat een mooi gezicht verwelkt. En wie niet
van nature bloost, neemt daarvoor gewoon een zalf. Ovidius, *Minnekunst*,
ed. Kat, III, 105 en 200.)
- (275) Quis pudor est census corpore ferre suos! Ovid. 3. de Art.
([Als je zoveel kleuren ook voor minder geld kunt kopen,] ben je gek om rond
te lopen met je vermogen aan je lijf. Ovidius, *Minnekunst*, ed. Kat, III, 172.)

THEMATISCHE
BRONNEN

In de paragraaf *Het ontwerpbandschrift en de bijlagen* heb ik erop gewezen dat Huygens voor hij aan het schrijven van het *Costelijck Mall* begon, aantekeningen heeft gemaakt uit John Williams, *A Sermon Of Apparell* en uit de *Polyanthea* van Josephus Langius. De meeste van deze aantekeningen zijn in de vorm van een marginaal citaat opgenomen in de edities van Huygens' *Costelijck Mall*. In het hier volgende *schema* bied ik een overzicht van de vindplaats van deze citaten. Na het nummer dat het citaat als noot bij de tekst van deel I heeft gekregen en het nummer van de regel uit de basistekst waarbij het geplaatst is,

volgt een opgave van de plaats in het handschrift en de bijlagen waar het voor de eerste maal is genoteerd. Een deel van de citaten noteerde Huygens in de marge van zijn ontwerp-tekst (zie de opgave daarvan hierna), een ander en groter deel bracht hij van zijn blaadjes met aantekeningen via een verwijssysteem met letters over naar het gedicht. De laatste kolom van het *schema* wordt gevormd door de vermelding van Huygens' primaire bron. Via dit overzicht valt te achterhalen welke citaten Huygens uit welke bron heeft genomen.

Achter het schematische overzicht volgt de beschrijving van de inhoud van de achtereenvolgende aantekenbladen: fol. 3^{v+r}, fol. 4^{r+v}, 5^{r+v} en 7^v. Ik heb de citaten genummerd; een ° achter het nummer geeft aan dat Huygens het citaat gebruikt heeft. Per citaat geef ik aan waar het in Huygens' bron gevonden kan worden. Ook geef ik een vertaling.

Na de beschrijving van de aantekenbladen geef ik per blad van het ontwerp-handschrift een overzicht van de citaten die Huygens bij de tekst noteerde en die hij niet eerst op een van bovenbeschreven aantekenblaadjes heeft genoteerd. Ook van deze citaten is een vertaling opgenomen.

Marginalia bij het *Costelijck Mall*

nummer	regelnummer van de tekst	eerste vermelding		bron
		bij tekst	of op aantekenblad	
[titel]		fol. 8 ^r , B3		Langius
1	15	fol. 6 ^r , 1		bijbel
2	16	fol. 6 ^r , 2		
3	19	fol. 6 ^r , 3		
4	20	fol. 6 ^r , 4		
5	22	fol. 6 ^r , 5		
6	26	fol. 6 ^r , 6		
7	32	fol. 6 ^r , 7		
8	35	fol. 6 ^r , 8		
9-1	38		fol. 3 ^r , 1	Williams
9-2	38	fol. 8 ^r (zie ook no. 45-6)		
10-1	39		fol. 3 ^v , 12	Williams
10-2	39		fol. 3 ^v , 13	Williams
11	44		fol. 7 ^v , 35	anecdote
12	50		fol. 7 ^v , 3, 4	genesis
13	57		fol. 3 ^v , 18	Williams
14	60	fol. 6 ^r , 9		Langius
15	66	fol. 6 ^r , 10		Langius
16	68		fol. 4 ^r , 20	(Pico)
17	75	fol. 6 ^r , 11		Langius
18	85	fol. 6 ^r , 12		(woordverkl.)
19	125	fol. 6 ^v , 1		Juvenalis, vgl. Williams, p. 22, c.

<i>nummer</i>	<i>regelnummer van de tekst</i>	<i>eerste vermelding</i>		<i>bron</i>
		<i>bij tekst</i>	<i>of op aantekenblad</i>	
20	138	[=fol. 6 ^v , 2]	fol. 7 ^v , 13	Langius
21	148		fol. 3 ^r , 25	Horatius
22-1	153	fol. 6 ^v , 3		Williams
22-2	153	fol. 6 ^v , 4		Lucretius lib 5
23-1	159	fol. 6 ^v , 5		Pers 6
23-2	159		fol. 3 ^r , 2	Williams
24	161	fol. 6 ^v , 6		(woordverkl.)
25	163	fol. 6 ^v , 7 vgl. fol. 7 ^v , 19, 20, 21		Langius
26	167	fol. 6 ^v , 8 vgl. fol. 7 ^v , 19, 20, 21		Langius
27	174	fol. 6 ^v , 9		(woordverkl.)
28-1	177	fol. 6 ^v , 10		Williams
28-2	177		fol. 3 ^v , 21	Williams
29	182		fol. 3 ^v , 20 vgl. fol. 7 ^v , 23, 24	Williams Langius
30	184	fol. 6 ^v , 11		
31-1	186		fol. 3 ^v , 19	Williams
31-2	186		fol. 3 ^r , 5	Williams
32-1	195		fol. 3 ^v , 17	Williams
32-2	195		fol. 3 ^v , 2	Williams
32-3	195		fol. 3 ^v , 23	Williams
32-4	195		fol. 3 ^r , 9	Williams
32-5	195		fol. 5 ^r , 9	Langius
33	215		fol. 3 ^v , 15	Williams
34-1	218	fol. 6 ^v , 12		
34-2	218	fol. 6 ^v , 13		
35	237	fol. 6 ^v , 14		
36	252		fol. 4 ^v , 17	Williams
37-1	254		fol. 3 ^v , 14	Williams
37-2	254		fol. 3 ^v , 16	Williams
38	258		fol. 4 ^v , 16	Williams
39-1	261		fol. 3 ^v , 6	Williams
39-2	261		fol. 5 ^r , 1	Langius
39-3	261		fol. 5 ^r , 2	Langius
39-4	261		fol. 5 ^r , 3	Langius
40-1	268	fol. 6 ^v , 15		
40-2	268		fol. 4 ^v , 19	Williams
41	270		fol. 3 ^r , 14	Williams
42-1	271		fol. 3 ^r , 11	Williams
42-2	271		fol. 3 ^r , 13	Williams
43-1	272		fol. 3 ^r , 8	Williams
43-2	272		fol. 4 ^v , 15	Williams

<i>nummer</i>	<i>regelnummer van de tekst</i>	<i>eerste vermelding</i>		<i>bron</i>
		<i>bij tekst</i>	<i>of op aantekenblad</i>	
44	274		fol. 4 ^r , 21	Vgl. Pico
45-1	275		fol. 3 ^v , 8	Williams
45-2	275		fol. 3 ^v , 9	Williams
45-3	275		fol. 3 ^v , 10	Williams
45-4	275	fol. 7 ^r , 1		
45-5	275	fol. 7 ^r , 2		
45-6	275	fol. 7 ^r , 3 (zie ook no. 9-2)		
46-1	282	fol. 7 ^r , 4		
46-2	282	fol. 7 ^r , 5		
47	284		fol. 5 ^v , 4	
48	285		fol. 5 ^v , 1	
49	287		fol. 5 ^v , 3	
50	291		fol. 5 ^v , 2	
51	292		fol. 5 ^v , 6 (zie ook fol. 5 ^v , 8)	
52	293		fol. 4 ^v , 10	Langius
53	294		fol. 5 ^v , 7	
54	297		fol. 4 ^v , 2	Langius
55-1	299		fol. 5 ^v , 5	
55-2	299		fol. 3 ^r , 12	Williams
56	301		fol. 4 ^v , 1	Langius
57	311	fol. 7 ^r , 6		
58-1	312		fol. 4 ^v , 3	Langius
58-2	312		fol. 4 ^v , 9	Langius
59	313		fol. 4 ^v , 8	Langius
60-1	314		fol. 4 ^v , 4	Langius
60-2	314		fol. 4 ^v , 5	Langius
60-3	314		fol. 4 ^v , 7	Langius
60-4	314		fol. 4 ^v , 11	Langius
61-1	316		fol. 4 ^v , 13	Langius
61-2	316		fol. 4 ^v , 14	Langius
61-3	316	fol. 7 ^r , 7		
62-1	319	fol. 7 ^r , 8		
62-2	319	fol. 7 ^r , 9 (zie ook fol. 3 ^r , 25)		
63	335		fol. 4 ^r , 6	Langius
64-1	345		fol. 4 ^r , 12	Langius
64-2	345		fol. 4 ^r , 5	Langius
65	347		fol. 4 ^r , 16 (en 3)	
66	360	fol. 7 ^r , 10		
67	364	fol. 7 ^r , 11		
68	371		fol. 4 ^r , 22	(Pico)

nummer	regelnummer van de tekst	eerste vermelding		bron
		bij tekst	of op aantekenblad	
69	379		fol. 4 ^r , 1	Langius
70	384		fol. 5 ^r , 5	Langius
71	386		fol. 4 ^r , 9	(Guicc.?)
72	432	fol. 7 ^r , 12	Langius	
73	438	fol. 7 ^r , 13		
74-1	450		fol. 5 ^r , 14	Williams
74-2	450		fol. 4 ^r , 18	(Pico)
74-3	450		fol. 4 ^r , 19	(Pico)
75	452		fol. 5 ^r , 12	Williams
76	453		fol. 5 ^r , 13	Williams
77	455		fol. 3 ^v , 1	Williams
78	463		fol. 5 ^r , 11	Williams
79	466		fol. 4 ^r , 15	Langius
80-1	476		fol. 5 ^r , 15	Williams
80-2	476		fol. 3 ^v , 5	Williams
81	480		fol. 5 ^r , 16 (vgl. ook fol. 7 ^v , 27)	Langius
82	485		fol. 3 ^r , 15	Williams
83	487	fol. 8 ^r , A1		
84	489	fol. 8 ^r , A2		
85	490	fol. 8 ^r , A3		Langius
86	494	fol. 8 ^r , A4	fol. 5 ^v , 9	

Citaten op fol. 3^v

- 1° What went you out to see? A man clothed in soft raiment? Behold, they that beare soft clothing are in Kings houses. Math. 11.8.
+ Williams p. 1.
- 2° Tantum ob vanitatem et inanem gloriam, ac ut vulgo et forensibus admirationi sint talibus induuntur. Chrysost. hom. 37. in Gen.
+ Williams p. 2, f.
(Alleen wegens de ijdelheid en nutteloze roem, en om bij de massa en de buitenlui bewonderd te worden, trekken zij zulke kleren aan.)
- 3° Ut stultus est qui <hominem> equum ex strato et frænis; sic stultissimus qui hominem ex veste inspicit. Senec. epist. 47.
+ Williams p. 3, c.
(Zo dwaas als hij is die een paard naar het zadel en de teugels taxeert, zo uitermate dwaas is hij die een mens naar zijn kleding beoordeelt.)
- 4° Qui ut vermium texturas gestent solliciti sunt: et (*quod gravissimum*) in eis superbiunt. Chrys. Hom. 37. in Gen.
+ Williams p. 4, c.
(Die erop uit zijn weefsels van wormen te dragen en (wat het ergste is) daar trots op zijn.)

- 5° Tenetur homo se ornare, ne offendant oculos *proximorum*, per vilitatem *quam* ostendit foris, Consideratâ intentione sui status. Tostat. operum Tom. 10 in Math. cap. 11 *quæstio* 24.
+ Williams p. 4, d. Huygens liet het tweede woord uit zijn bron (quippe) weg.
(De mens is gehouden zich sierlijk te kleden, met inachtneming van de verplichtingen van zijn stand, om niet de ogen van zijn naasten te beledigen door het goedkope uiterlijk, dat hij in het publiek vertoont.)
- 6° Displicet illis nimirum plastica Dei: in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem *omnium*. Reprehendunt *enim* cum emendant *etc.* Tertull. lib de cult. fæmin.
+ Williams p. 6, c.
(Aan hen mishaaft natuurlijk het scheepsel van God: in hun eigen persoon, weerleggen zij, keuren zij af de maker van alle dingen. Zij keuren immers af als zij trachten te verbeteren.)
- 7° Conspicitur id *quod* diabolus adinuenit. Ciprian. de habit. virg.
+ Williams p. 6, d.
(In aanzien is datgene wat de duivel heeft helpen tot stand te brengen.)
- 8° An vulnera inferri auribus Deus voluit, ut de <a>earum cicatricibus et cauernis pretiosa grana dependeant? Id.
+ Williams p. 6, e.
(Of heeft God gewild dat de oren doorwond zouden worden, opdat aan die littekens en gaten kostbare stenen zouden hangen?)
- 9° Delectant et vulnera ut aurum auribus inseratur. Ambros. lib. de Naboth. c. 5.
+ Williams p. 6, e; met drukfout: inferatur.
(Zelfs wonden behagen, opdat er goud in de oren bevestigd kan worden.)
- 10° Perforantur aures præter naturam. Clem. Alex. pæd. lib. 2. c. 12.
+ Williams p. 6, e.
(De oren worden doorboord tegen de natuur in.)
- 11 Nec monilia Deus instituit quibus ceruicem *quem* fecit absconderet.
(Ciprian. loc. *scilicet* cit.)
+ Williams p. 6, f.
(God heeft ook geen halskettingen ingesteld waarmee Hij de nek die hij gemaakt heeft zou verbergen.)
- 12° Delectantur et compedibus mulieres, dummodo auro ligentur. Ambr. lib. de Nab. Israel. c. 4.
+ Williams p. 7, a.
(Vrouwen scheppen zelfs behagen in boeien, als zij maar met goud vastgebonden worden.)
- 13° Mihi *quidem* videntur sua sponte vinculis alligatæ. Clem. Alex. l. 2. c. 12.
+ Williams p. 7, a.
(Voor mij althans schijnen ze vrijwillig in de boeien gegaan te zijn.)

- 14° Non tibi sufficit diuina *formatio*? an vero veluti excellentior opifex diuinum opificem corrigis? Chrys. Hom. 4. in 1. ad. Timoth.
+ Williams p. 7, b.
(Is de goddelijke schepping u niet voldoende? Of verbetert gij als waart gij een voortreffelijker kunstenaar, de goddelijke kunstenaar?)
- 15° Quasi plasmator non bene illum fecerit vultum Origen. Tom. 3. hom. 4. in 6. cap. Math.
+ Williams p. 7, b.
(Alsof de Schepper dat gezicht niet goed gemaakt had.)
- 16° Impugnatio hæc est diuini operis. Aug. Tom. 3. lib. 4. de doctr. Christi ex Cipriano
+ Williams p. 7, b.
(Een aanval is dit op het goddelijke werk.)
- 17° Quod pro sola inani gloria, vestimentum pretiosius *queritur*, res ipsa testatur. [Gregor. Tom. 2. Hom. ult. in Euang.] unde nemo vult ibi *pretiose* indui ubi ab aliis *non potest* videri.
+ Williams p. 9, a. Het gedeelte vanaf *unde* is afkomstig uit de tekst van de preek, regel 6-7.
(Dat alleen uit ijdele roemzucht het kostbaarder kleed gezocht wordt, blijkt uit de zaak zelf; vandaar dat niemand daar kostbaar gekleed wil zijn, waar hij niet door anderen gezien kan worden.)
- 18° Itaque vestium amictus *continuum* nobis sit monumentum, quo memores simus, quantis bonis exciderimus, et discamus, quanto supplicio humanum genus ob inobedientiam sit affectum. Chrys. Tom. 2. Hom. 18. in Genes.
+ Williams p. 12, b.
(Derhalve moet het dragen van kleren voor ons een voortdurend signaal zijn, waardoor wij blijven bedenken uit welke grote zaligheid wij vervallen zijn, en leren met welke grote straf het menselijk geslacht wegens de ongehoorzaamheid gestraft is.)
- 19° Nos *tamen* sumptuosas vestes redarguimus, dicentes, Vos estis pili ouium. Clem. Alex. pædag. lib. 2. c. 12.
+ Williams, p. 13, c.
(Wij echter wijzen die kostbare kleren af met de woorden: gij zijt het haar van schapen.)
- 20° Qui itaque *admirantur* sunt stupidissimis ouibus *stupidiores*. Heruetus.
+ Williams p. 13, c.
(Zij die dat bewonderen, zijn derhalve nog dommer dan de domste schapen.)
- 21° Quod si culpa *non esset*, nequaquam sermo dei tam uigilanter exprimeret quod diues qui torquebatur apud inferos bysso et purpura indutus fuisset. Gregor. Homil. 40. in Euangel.
+ Williams p. 14, a.
(Als dit geen zonde was, zou Gods woord volstrekt niet zo uitdrukkelijk verklaren dat de rijke die gekweld werd in de onderwereld met fijn lijnwaad en purper gekleed geweest was.)

- 22 Quisquis sic utitur exterioribus ut metas *consuetudinis bonorum* (inter quos *versatur*) excedat, aut aliquid *significat* (*quod faciunt magistratus et ministri sacri*) aut flagitiosus *est*. Aug. lib. 3. de doctr. *Christiana*.
+ Williams p. 15, a.
(Wie zó de uiterlijkheden gebruikt, dat hij de grenzen van de gewoonte der goeden (onder wie hij verkeert) te buiten gaat, geeft daarmee een bepaalde satus aan (hetgeen bestuurders of geestelijken doen) ofwel is misdadig.)
- 23° Dico *ergo hominem non alia de causa opus* habere vestimentis, *quam ut tegatur corpus ad, maxima frigora et vehementes æstus propulsandos*. Hic est vestis scopus. Clem. Alex. Pædag. lib. 2. c. 10.
+ Williams p. 15, c.
(Ik beweert derhalve dat de mens om geen andere reden kleren nodig heeft, dan om het lichaam te bedekken tegen de felste kou en om de hevige hitte af te weren; dit is het doel der kleding.)
- 24° Nonne vides Mercatores etc. ad extremas barbarorum partes mille *periculis peruenire, propter serica hæc licia?* Chrysost. Tom. 2. hom. 50. in Math. Feruntur *quidam ex India vermiculi hujusmodi facere* <Id>>vestes. Idem Tom. 4. hom. 2. in 1. ad Timoth.
+ Williams p. 15, d.
(Zie je dan niet dat de kooplui enzovoorts, naar de verste uithoeken van de onbeschaafde streken gaan onder duizenden gevaren, om deze zijden stoffen? Er wordt verteld dat bepaalde wormpjes uit India dergelijke kleren maken.)
- 25° Pride so farre transporteth a priuate man, that the Indians (the remotest people of the world) must bee *continually* busied to tricke up and trimme him. In spinning of their trees for silke to apparell him, in diuing to their seas for pearles to adorne him in picking their rockes for diamonds to sparkle him, in digging to their Center for golde to lace him, in hunting their vermin for smels to fume him.
+ Williams, tekst p. 15 en 16.
- Citaten op fol. 3r*
- 1° Imus in viscera terræ, et in sede manium opes *quaerimus; eousque* penetrat luxuria. Plin. lib. 33.c.1.
+ Williams p. 16, d.
(Wij gaan tot in de ingewanden der aarde en zoeken schatten in de woonplaatsen der schimmen; zover gaat onze zucht naar weelde.)
- 2° Quid memorem *pretiosorum aromatum, quae ex India, ex Arabia et ex Perside convehuntur?* Chrysost. Tom. 4. hom. 2. in 1. ad Timoth.
+ Williams p. 16, e.
(Waartoe zal ik de kostbare reukwerken vermelden, die uit Indië, uit Arabië en uit Perzië worden aangevoerd?)

- 3 Quare *non* sufficit homini mendicanti quod sufficit cui eleemosynam praebenti? Aug. Tom. 10. serm. de Temp. De Tinctura agit.
+ Williams p. 16, tekst regel 13-15 en f. In de tekst staat foutief: oui)
(Waarom is voor de bedelende mens niet voldoende, wat voor het schaap dat de aalmoes geeft wel voldoende is? Hij heeft het over het verven.)
- 4 This is the strangest humor of all, that when God hath made man, simply the best he will needes make himselfe the meanest of the creatures.
+ Williams p. 17, regel 5-9.
- 5° Si quis auro se ornari putat is auro est inferior slem. alex.
+ Williams p. 17, regel 10-11.
(Indien iemand meent dat goud hem siert, staat hij lager dan goud.)
- 6 Oportet id quod tegitur ex tegumento ostendere se esse eo melius. Id. Pæd. lib. 2. c. 10.
+ Williams p. 17, b.
(Dat wat bedekt wordt behoort uit de bedekking te laten blijken beter dan de bedekking te zijn.)
- 7 Et sua vestimenta et vestes stragulas suffumigant, et aspergunt: atque adeo vel ipsas prœpmodum matulas. Clem. alex. Pæd. lib. 2. c. 8.
+ Williams p. 17, e.
(Ook hun kleren en dekens parfumeren en besprenkelen zij; en het scheelt niet veel of zij doen dat zelfs met hun po's.)
- 8 In quo dedecore vos pecuniis abutimini? Chrys. Tom. 2. hom. 50. in Math.
+ Williams p. 18, b.
(In welke schande misbruikt gij uw geld?)
- 9° Ipsi quidem ad nullam utilitatem, neque necessarij usus gratia, sed tantum ut vulgò et forensibus admirationi sint, talibus induuntur. Chrys. hom. 37. in Genes.
+ Williams p. 18, f.
(Zij zelf althans trekken zulke kleren niet aan om er nut van te hebben, noch voor een noodzakelijk gebruik, maar alleen om bij de massa en de buitenlui bewondering te oogsten.)
- 10 To see a man to have a Farme clapt upon his feete, a Coppy holde dangling up and down his <feet>legges, a Mannor wrapt about his body, a Lordship hanging upon his shoulders, nay (peradventure) the Tythes (Christ's patrymonie) turnd to a cap, and the bread of the poore to a plume of feathers.
+ Williams p. 18, regel 8-17, in plaats van *holde* heeft de tekst *bolde*.
- 11° Cum inedia multi laborent, cum esuriens Christus et nudus in medio vestri versetur, vos sericum calceis inseritis. Chrys. tom. 2. Hom. 50. in Math.
+ Williams p. 19, c.
(Terwijl velen lijden door voedselgebrek, terwijl Christus hongerend en naakt onder u verkeert, vlecht gij zijde aan uw schoeisel.)

- 12° Absurdum est turpe unum laute et luxuriose vivere, cum multi esuriant. Clem. pæd. lib. 2. c. 12.
+ Williams p. 19, d.
(Het is absurd en schandelijk dat één op grote voet leeft en in weelde baadt, terwijl velen honger lijden.)
- 13° Quot pauperum ventres possent inde pasci? et quot corpora nude agentium contegi? Chrysost. hom. 37. in Genes.
+ Williams p. 19, d.
(Hoeveel magen van armen zouden daarvan gevoed kunnen worden?
En hoeveel lichamen van naakt rondlopende mensen gekleed?)
- 14° Esurientis est panis, quem tu retines, Nudi est vestis quam in arca custodis, discalceati calceus qui apud te marcescit, egentis argentum, quod tu possides. Basil. 1. hom. 6. in 12. cap. luc.
+ Williams p. 19, e.
(Aan de hongerende behoort het brood, dat jij achterhoudt. Aan de naakte, de kleding, die jij in je kist bewaart, aan hem die blootsvoets gaat, de schoen, die bij jou staat te verrotten, aan de arme het geld, dat jij bezit.)
- 15° Non ut candidum corpus efficias, et splendores adjicas: sed ut animam tuam, aureis reddas virtutibus decoratam. Chrys. hom. 28. in ep. ad Hebr.
+ Williams p. 23, c.
(Niet opdat jij een stralend schoon lichaam krijgt en dat met glans overdekt: maar opdat je (bij je dood) je ziel teruggeeft gesierd met gouden deugden.)
- 16 Exterior cultus indicium est quoddam conditionis humanæ et ideo +est+ in illo [-est] excessus, defectus et medium. Aquin. 1. 2.de q. 169 art. 1 ad 3.
+ Williams p. 24, c.
(De zorg voor het uiterlijk is een indicatie van de situatie van de mens, derhalve is ook daarin overdaad, tekort en een middenweg.)
- 17 Ornatus vestium cuicumque est licitus juxta condecenciam status. Abul. in Math. 11.8.
+ Williams p. 25, a.
(Sierlijke kleren, in overeenstemming met de status, zijn aan iedereen geoorloofd.)
- 18 Excessus vel varietas in ornatu, si non transeat in alium modum (scilicet virilis in fæmineum) non est semper illicitus. Id.
+ Williams p. 25, a
(Overdaad of afwisseling in de kleding is, behalve als zij overgaat in een andere dracht (namelijk van mannelijk in vrouwelijk), niet altijd ongeoorloofd.)
- 19 Illi qui in dignitatibus constituuntur pretiosioribus vestibus quam cæteri induuntur, non propter gloriam, sed ad significandam excellentiam sui ministerii. Aq. 1. 2. q. 169. art. 1. ad. 2.
+ Williams p. 25, b.
(Zij die in hoge functies aangesteld worden, gaan gekleed in kostbaarder kleren dan de overigen, niet om te pronken, maar om de verhevenheid van hun ambt uit te drukken.)

- 20 Cloathes must not only defend us from injuries of the aire but also of men.
Vid. Will. optime 25.
+ Williams p. 25, regel 19-20.
- 21 Nolo ut de vestimentis auri vel vestis *praeproperam* habeas in *prohibendo*
sententiam. Aug. tom. 2. ep. 37 ad Possidium.
+ Williams p. 28, l. In plaats van *vestimentis* heeft Williams *ornamentis*.
(Ik wil niet dat gij over de sieraden van goud of die op kleding overhaast van
mening bent dat ze verboden moeten worden.)
- 22 *Regibus* et *manentibus* in domo *Regum*, *conveniunt* vestes *pretiosæ*. *Idem est* de
prælati et *cæteris Clericis*, *quibus* etc. pag. 28.
+ Williams p. 28, o.
(Koningen en hen die in het huis der koningen verblijven, past kostbare kleding.
Hetzelfde geldt voor kerkvorsten en andere geestelijken die enz.)
- 23 Propter simplices, [-et] qui *aliter non* cognoscunt *dignitatem* divini ministerii.
Abul. n. 1. in Math. 11. Vid. plures locos Will. 25.
+ Williams p. 27, d.
(Terville van de eenvoudigen, die anders de waardigheid van het goddelijk ambt
niet herkennen. Zie meer plaatsen bij Will [iams p.] 25.)
- 24 An *vigilare* metu *exanimem*, *noctesque* *diesque*,
Formidare malos *fures*, *incendia*, *servos*
Ne te compilent *fugientes*, *hoc* *juvat*?
Hor. Serm. I. 1.
(Of is halfdood van angst wakker liggen, dag en nacht bang zijn voor geslepen
dieven, voor brand of slaven die je plunderen en er vandoor gaan, wat je wilt?
Horatius. *Sat.* I. 1. 76-78.)
- 25 Si *interdicta* *petes*, *vallo* *circumdata* (nam te
Hoc *facit* *insanum*) *multæ* *tibi* *tum* *officient* *res*:
<Custodem>*Ad* *talos* *stola* *demissa*, *et* *circumdata* *palla*:
Plurima *quæ* *invideant* *pure* *apparere* *tibi* *rem*.
Hor. Serm. I. 2
Add. montagn. 451 et Ovid. ib. alleg.
Eundem Ovid. add. *ubi* *vande* *wassche* *wiecken*, *et* *eundem* *de* *medic.* *faciei*.
(Maar als je verboden vruchten zoekt, die goed beschermd worden (dit immers
maakt je gek) dan zullen vele obstakels je in de weg staan: een tot op de enkels
afhangend kleed, en een omgeslagen mantel: veel dingen die verhinderen dat
je een open en bloot zicht op de zaak krijgt. Horatius. *Sat.* I. 1. 96-97; 99-100.
Voeg Montaigne 451 toe. en Ovidius dezelfde allegorie. voeg daaraan toe
dezelfde Ovidius, waar het gaat over de wieken van was en dezelfde, over
make-up.
Hoogstwaarschijnlijk doelt Huygens met Montaigne 451 op een passage over de
ambitie, inderdaad te vinden op p. 451 van het derde boek van Montaignes
Essais (zie Strowski, 1912).

Citaten op fol. 4r

- 1° Quid est sapientia? semper idem velle atque idem nolle. non potest idem semper placere, nisi rectum? Sen. Epist.
+ Langius, *Inconstantia*, p. 609.
(Wat is wijsheid? Altijd hetzelfde te willen en niet te willen. Hetzelfde kan niet altijd behagen, tenzij het goed is.)
- 2 Leotychidas à quodam quasi minus constans esset notatus, mutor, inquit, sed pro temporum ratione, non ut vos. Plut. in lacon.
+ Langius, *Inconstantia*, p. 609.
(Toen Leotychidas door iemand als weinig standvastig werd gestigmatiseerd, zei hij: 'Ik verander inderdaad, maar al naargelang de omstandigheden, niet zoals jullie.')
- 3° Gaen op en aff als een Maen, off Planeten.
- 4 Abstrusus quidam error humanæ peritiæ et cognitioni insultat, sursum deorsumque trahens, ac permiscens omne consiliorum studium, et velut tesseras evertens firmis decretis nixas deliberationes. Niceph. Gregor. Hist. l. 4.
+ Langius, *Inconstantia*, p. 611.
(Een verborgen dwaling tart de menselijke ervaring en het verstand, door het hele stelsel van overwegingen door elkaar te gooien en op vaste grondslagen berustende gedachtengangen als dobbelstenen om te keren.)
- 5° Assolent humanæ mutabilitati omnia sordere præsentia. Paul. Oros de Ormesta. lib. 1.
+ Langius, *Varietas*, p. 1333.
(Alles wat bij de hand is, pleegt voor de veranderlijke mens onaantrekkelijk te zijn.)
- 6° Cum omnis vitæ humanæ mutatio periculosa est, tum qui in præsentia statu nihil quod desideret habet, is usitatam sibi vitæ rationem, nulla alia re quam stultitia adductus mutat, atque à consuetis alio transfert. Plut. in Numa. Hæc Ital.
+ Langius, *Mutatio*, p. 875.
(Terwijl elke verandering in het menselijk leven gevaarlijk is, verandert hij die in zijn tegenwoordige toestand niets meer te wensen heeft, door niets anders dan dwaasheid gedreven zijn oude levenswijze en stapt van wat hij gewend was over op iets anders. Dit cursief).
- 7 Quando mutatur vestitus, est signum futuræ mutationis, mutatio enim vestitus est parvum quiddam, et tamen significat magnam levitatem in aliis, in altrui. Guicc.
+ Bron niet gevonden.
(Wanneer de kleding verandert, is dat een teken van een toekomstige verandering; immers de verandering van de kleding is weliswaar een kleinigheid maar zij wijst toch op een grote wispelturigheid in andere zaken.)
- 8 Novitatis in vestitu affectatio multas ex eo alias pestes gignit, et plerumque animi vitia prædit atque alit. Id.
+ Bron niet gevonden.
(Modezucht brengt uit zichzelf vele andere ziekten voort en brengt meestal gebreken van de ziel aan het licht en voedt die.)

- 9° Qui tantopere monstruosa veste delectantur, animos etiam monstruosos habent. Id.
+ Bron niet gevonden.
(Wie zozeer behagen scheppen in monsterlijke kleding, hebben ook een monsterlijke ziel.)
- 10 Mutatio habitus seu vestitus usitati plerumque affert mutationem vitae, <et> morum, et tandem etiam status publici. Id.
+ Bron niet gevonden.
(Een verandering in je gewone uiterlijk of kleding brengt meestal een verandering mee van leven, van gewoonten en uiteindelijk zelfs in je maatschappelijke positie.)
- 11 Inter <*cunct* > corruptelas rerum publicarum merito affectatio sive novitatis, sive peregrinitatis in vestitu numerari debet. Id.
+ Bron niet gevonden.
(Onder de verdorvenheden van de maatschappij moet terecht gerekend worden de zucht naar nieuw of vreemd in de mode.)
- 12° Est quoque cunctarum novitas gratissima rerum. Ovid. 3. Pont. 4.
+ Langius, *Novitas*, p. 891.
(Van alle overige dingen is de nieuwheid ook het aangenaamst.)
- 13° Laudari possit constantia Pr. Auriaci.
(De standvastigheid van de Prins van Oranje kan wel geprezen worden.)
- 14 Vilia sunt nobis quaecumque prioribus annis vidimus, et sordes quidquid spectavimus olim. Calphurn. Eccles. 7.
+ Langius, *Novitas*, p. 891.
(Goedkoop is voor ons alwat wij in vroeger jaren gezien hebben en waardeloos alwat wij sinds lang hebben aanschouwd.)
- 15° Ut sunt flumina quaedam, quae cum eadem sint. diversis locis diversa sortiuntur nomina: Ita quaedam res in alio homine variis nominibus mutantur: velut fastus in principe splendor appellatur: in privato superbia. Erasm. Simil.
+ Langius, *Novitas*, p. 891.
(Zoals er rivieren zijn, die, terwijl ze toch dezelfde blijven, op verschillende plaatsen verschillende namen krijgen; zo ook veranderen sommige zaken bij een ander mens van naam: zo heet praal bij een vorst luister, bij een particulier pronkzucht.)
- 16° Stultus sicut luna mutatur. Eccles. 27. 11.
(De dwaas is veranderlijk als de maan.)
- 17° Habes ornatum satis illo maiorem. Habes aliud spectaculum, ad illud te spectaculum compone. Quod ergo tibi est spectaculum? Caelum, angelorum innumera multitudo. Chrysost. Hom. 28. in c. 12 ad Hebr.
+ Williams, p. 31, a.
(Je hebt een sieraad veel groter dan dat. Je hebt een ander schouwspel, richt je op dat schouwspel. Welk schouwspel heb je dan? De hemel, de ontelbare menigte engelen.)

- 18° Vestium <figura> *consuetudo probatur*: ut *quae olim damnatae fuerunt, progressu temporum laudentur*. Io. Fr. Pic. Mirand. ep. lib. 2.
 + Een rechtstreekse bron voor deze citaten uit Pico della Mirandola heb ik niet gevonden. Huygens' citaten komen niet letterlijk overeen met de tekst van Pico's brief 'Iustum de vestibus volumen scribere institueram' in Ioannis Francisci Pici, Mirandulae Domini, *Opera quae extant omnia* (Basiliae, 1601. ex: KB 187 A1, p. 831-833.
 (De mode in de kleding vindt bijval: zodat kleren die vroeger afgekeurd waren geweest, mettertijd geprezen worden.)
- 19° Vestis talaris fæminea et mollis *etiam* apud mollissimos *personas* habebatur, diuturna *tamen* obtinuit *consuetudo*, ut postea gravissimum et virile haberetur, et pene religiosum. Ibid.
 + Zie vorig citaat
 (Het lange kleed werd zelfs bij de meest verwijfde personen voor vrouwelijk en verwijfd gehouden, toch heeft het langdurige gebruik ervoor gezorgd dat het later voor zeer deftig en mannelijk, ja zelfs voor heilig gehouden werd.)
- 20° Vestis usus *necessitate*, utilitate, honestate introductus est. abusus vanitate, dispendio, turpitudine culpandus est. ibid.
 + Zie vorig citaat
 (Het gebruik van kleding is voortgekomen uit noodzaak, nut en eerbaarheid. Het misbruik dient men te wijten aan ijdelheid, verkwisting, schandelijkheid.)
- 21° Hiantibus manicis et patulis, adeò ut mediocres inde vestes confici *quirent*. ibid.
 + Zie vorig citaat
 (Met wijdgapende en lang afhangende mouwen, en wel zozeer dat daarvan behoorlijke jassen gemaakt kunnen worden.)
- 22° Frequentiores et affectati limbi, crebrae fenestræ, quæ vulnera vestium, intempestivæ et peregrinæ fimbriæ et earum dispendia *condemnanda sane*. ibid.
 + Zie vorig citaat
 (De steeds talrijker wordende overdreven zomen, de talloze openingen, die zijn als wonden in de kleding, de misplaatste en uitheemse franje en de geldverspilling daarvoor, dienen veroordeeld te worden.)
- Citaten op fol. 4v*
- 1° Utere cibis electis, et pretiosis, sicut consuevisti, quia aliter non potes, *quia* si *consuetudinem* mutas, ægrotas, conceditur tibi, utere necessariis, da pauperibus superflua, utere pretiosis, da pauperibus vilia. Aug. de verb. Dom.
 + Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
 (Gebruik uitgelezen en kostbare spijzen, zoals je gewend bent, omdat je niet anders kunt, omdat je ziek wordt als je je gewoonte verandert, het wordt je toegestaan, gebruik het noodzakelijke, geef de armen wat overblijft, gebruik het kostbare, geef de armen het goedkope.)

- 2° Cave ne inter oculos tuos includas [tuos includas; Huygens schreef deze woorden abusievelijk nóg eens] salutem <pauperum> inopum: tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum. Ambr. in Ps. 118.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Pas ervoor op dat je niet in je geldkistjes het welzijn van de behoeftigen opbergt: alsof je het leven der armen in grafheuvels begraaft.)
- 3° Laudent te viscera <inopum> esurientium non ructantium opulent<es>>a convivia. Hier. in epist.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Laat de buiken der hongerenden je prijzen, niet de kostbare gastmalen der zwelgers.)
- 4° Quæ stultitia est, illic relinquere, unde exiturus es: et illuc non praemittere, quo iturus es? Illic ergo substantiam tuam colloca, ubi patriam habes. Chrys. in Math. 6.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 415.
(Wat een dwaasheid is het, daar iets achter te laten, vanwaar je zult moeten vertrekken: en niet daarheen vooruit te zenden, waarheen gij zult gaan. Verzamel dus daar uw bezittingen, waar je vaderland is.)
- 5° Qui collocat thesauros in terra; non habet, quod speret in coelo. Ut quid respiciat in Coelum. ubi nihil habet repostium? Id. ibid.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 415.
(Wie schatten verzamelt op aarde, heeft niets om op te hopen in de hemel. Waarom zou hij dan naar de hemel uitzien waar hij niets gedeponceerd heeft?)
- 6 <Panis est famelici quem tu tenes, nudi tunica, quam in conclavi conservas, dicalceati calceus, qui penes te marcescit; indigentis <aurum> argentum quod possides: quocirca tot labefactas, quibus subvenire vales? Bas. hom. 1.>
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 415. Huygens haalde deze aanhaling door. Hij noteerde het ook als citaat uit Williams p. 19, c op fol. 3^r, no. 14.
(Het brood dat jij achterhoudt is van de hongerende, van de naakte het kleed, dat jij in je kast bewaart, van hem die blootsvoets gaat, de schoen die bij jou verrot, van de arme het geld dat jij bezit: laat jij daarom zovelen vallen die je zou kunnen helpen?)
- 7° Da quod non potes retinere, ut recipias quod non poteris amittere. Aug. in epist.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Geef wat je niet kunt behouden, opdat je ontvangt wat je niet zult kunnen verliezen.)
- 8° Cursores qui in agone currunt, vestimenta etiam pene necessaria <confi>>abiiciunt. Ita iturus in Coelum, ut expeditior sit, divitias pene omnes pauperibus distribuunt. Chr. hom. de poenit;
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 415.
(Hardlopers die in een wedstrijd lopen werpen zelfs bijna de noodzakelijke kleren af. Laat zo ook hij die op weg is naar de hemel, om minder gehinderd te worden, bijna al zijn rijkdom onder de armen verdelen.)

- 9° Erga fratres calamitosos benignus esto. Quod ventri subtrahis tribue esurienti. Exæquet *omnia* justus Dei timor. Duas inter se *contrarias* affectiones, tuam videlicet *satietaem* et fratris famem, modesta *continentia tempera* atque moderare. <sic non faciunt>. Chrysost. in orat. de paup. amand.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 416.
(Wees welwillend tegenover je ongelukkige broeders. Wat je je buik onthoudt geef dat aan de hongerende. Laat een gerechtvaardigde vreze Gods alles vereffenen. Beheers en regel met een bescheiden zelfbeheersing de twee tegenstrijdige gevoelens namelijk jouw verzadigdheid en de honger van je broeder.)
- 10° Dicit tibi Christus, da mihi ex eo *quod* dedi tibi, de meo quaero: da et redde, habuisti me largitorem, fac me debitorem, habeam te foeneratorem. Aug. de verb. Dom.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Christus zegt tot jou, geef mij van wat ik jou gegeven heb, ik vraag van het mijne: geef en geef terug. Je hebt me als weldoener gehad, maak mij je schuldenaar, laat mij jou als geldschieter hebben.)
- 11° Ante mortem benefac amico tuo, et secundum vires tuas da pauperi. Eccles. 14.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Doe voor je dood goed aan je vriend, en geef de arme naar je vermogen.)
- 12° Ante obitum tuum operare justitiam: *quoniam non est quod* quaeras apud inferos cibaria. Ecclesiast. 14. 13. 17.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Betracht de rechtvaardigheid voor je sterven: aangezien er geen reden is om in het dodenrijk te proberen voedsel te verkrijgen.)
- 13° Misericordiâ et veritate redimitur iniquitas. Prov. 16.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Door barmhartigheid en waarheid wordt de onbillijkheid te niet gedaan.)
- 14° Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis. Dan. 4. 27.
+ Langius, *Eleemosyna*, p. 414.
(Koop je zonden af met aalmoezen en je ongerechtigheden door barmhartigheid tegenover de armen, misschien vergeeft God je misdaden.)
- 15° Cuius scilicet pretio plurimi eiusdem naturae homunculi vestirentur. Claud. Espenc. in. 1. ad Tim. c. 2.
+ Williams p. 19, b.
(Voor de prijs waarvan toch zeer vele arme mensen van dezelfde natuur gekleed konden worden.)
- 16° Deum videre non poteris, cum oculi tibi non sint quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Cypr. lib. de Hab. virg.
+ Williams p. 21, e.
(God zul je niet kunnen zien, omdat je ogen niet zijn zoals God ze heeft gemaakt, maar zoals de duivel ze heeft besmet.)

- 17° Quo pacto ingemiscere potes et lachrymas fundere, *quae* ejusmodi ornatu compta procedis? Chrys. in. 1. ad Tim. c. 2. Hom. 8 in Morali.
+ Williams p. 21, c.
(Hoe kun jij zuchten en tranen vergieten, die in een dergelijke opschik over straat gaat?)
- 18° Noch een gemicke vande *verandering*, Kinderen van Israël non attritæ vestes, si *idem nobis* imitaretur
Maer siet hoe alles van beyden can gedisputeerd worden,-
Een prins sal seggen, Siet mijn ondersaet doet dat ick dee.
Dien ander <zij> +seijt, sulck overtreft mij+ een bruijt,
een meijken etc. hieruijt de *verandering*:
’tlandt ondergelopen is
dus als
’tschip van onse ijdelheden voortgedreven wort
sal d’een baer tegen d’ander disputeren, <h>>Sij doet het,
Sij doet het.
Nochtans is ’tredelijck groot van cleyn te onderscheijden.
for to defend us from injuries of the airs and men.
Vid. Will. cpt. 25.
Hoe dan <+aen* in alle dese dingen sapiens? sicut statua vestibus utitur. et *aeque praecipuam curam* habebit.
Het eerste Latijnse citaat (*non attrita*) vinden we terug in Langius onder het lemma *Vestis* (zie ook fol. 7^v, no. 1). Het Engels komt inderdaad van Williams p. 25. Het tweede Latijnse citaat komt gedeeltelijk overeen met een citaat uit Langius dat voluit genoteerd staat op fol. 5^r, no. 16.
(Nog een punt van de veranderlijkheid. De kinderen van Israël droegen niet gesleten kleren. Als datzelfde bij ons ook zou kunnen, maar zie hoe alles van twee kanten besproken kan worden—
Een vorst zal zeggen, zie mijn onderdaan doet wat ik doe, terwijl die ander zegt, zo een overtreft mij (een bruid, een meisje enz.). Dit is dus een voorbeeld van de veranderlijkheid; zo zal als het land ondergelopen is (het schip van onze ijdelheid verder wordt gedreven) de ene golf het de ander betwisten: zij doet het, (nee) zij doet het. Toch is het redelijk onderscheid te maken tussen groot en klein, om ons te beschermen tegen de ruwheid van de lucht en de beledigingen van de mensen. Zie Will. hoofdstuk 25. Hoe gedraag je je dan in al deze dingen als een wijze? zoals een standbeeld kleren draagt. En hij zal evenzeer bijzondere zorg daarvoor hebben.)
- 19° Nonne metuis, ne te ad sua promissa venientem removeat et excludat Deus dicens, Hoc *non* est opus meum? Aug. Tom. 10. serm. 247. de tempore.
+ Williams p. 21, d, waar het slot luidt: *opus hoc meum non est?*
(Ben je niet bang dat God je wanneer je tot de zaligheid komt die hij beloofd heeft, verwijdert en buitensluit met de woorden: ‘Dit is mijn werk niet?’)

Citaten op fol. 5r

- 1° Quanta amentia est, effigiem mutare naturæ, picturam quaerere? tolerabiliora propemodum in adulterio <opera> crimina sunt. Ibi enim impudicitia, hic natura adulteratur. Augus. lib. de serm. dom.
+ Langius, *Vestis*, p. 1353 en *Ornatus*, p. 931.
(Wat een grote dwaasheid is het, het beeld van de natuur te veranderen, een schilderij na te streven. De misdaden bij echtbreuk zijn bijna vergeeflijker. Daar immers wordt de kuisheid verkracht, hier de natuur.)
- 2° Foeminæ manus Deo inferunt, quando id, quod ille formavit, reformare, et transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne quod nascitur: diaboli quodcunque <semper> mutatur. Id. Ibid.
+ Langius, *Vestis*, p. 1353 en *Ornatus*, p. 931.
(Vrouwen heffen de hand op tegen God, wanneer zij wat hij heeft gevormd, willen vervormen en veranderen, omdat zij niet weten dat al wat wordt geboren Gods werk is, maar des duivels al wat wordt veranderd.)
- 3° Deles picturam Dei, mulier: si vultum tuum materiali candore oblinias: si exquisito rubore perfundas. Ambr. in Hexam.
+ Langius, *Vestis*, p. 1353 en *Ornatus*, p. 931.
(Je vernielt Gods schilderij, vrouw, als je je gezicht met glanzende stof besmeert, als je het bevochtigt met uitgelezen rood.)
- 4 Vestes pullas æque devita, ut candidas: ornatus et sordes pari modo fugiendi sunt, quia alterum deliciis, alterum gloria redolet. Hier. in ep. ad. Nep.
+ Langius, *Vestis*, p. 1353. Bij *Ornatus*, p. 931 komt dit citaat ook voor alleen luidt daar het woordt *deliciis: delitiis*.
(Vermijd een vuilgrauw kleed evenzeer als een stralend wit: pracht en morsigheid moeten op gelijke wijze geschuwd worden, omdat het ene riekt naar het genot en het andere naar de roem.)
- 5° Vanum cor vanitatis notitiam ingerit corpori. Exterior enim superfluitas interioris vanitatis indicium est. Mollia indumenta animi molliciem indicant: non tantum curarent corporis cultus, nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus. Bern. in Apol.
+ Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Een ijdel hart geeft aan het lichaam het brandmerk van de ijdelheid. Uiterlijke overdaad is immers een bewijs van innerlijke ijdelheid. Zachte kleren duiden op zwakte van geest: men zou de lichaamscultus niet zozeer koesteren als niet eerder de geest verwaarloosd was geweest en verstoken van deugden.)
- 6 Crates mundum muliebrem dicebat esse. quod ornat foeminam; ornat autem id quod eam reddit compositiorem ac modestiorem. Verum id non præstat, inquit, neque smaragdus neque purpura, sed quæcumque adderent vim ac speciem honestatis ac verecundiæ. Laert. l. 6. c. 5.
+ Langius, *Mulier*, p. 862.
(Crates zei dat vrouwelijke cosmetica was alwat de vrouw siert: en haar siert datgene wat haar ingetogener en meer bescheiden maakt. Dat echter, zei hij,

- krijgt noch de smaragd noch het purperen kleed voor elkaar, maar al wat haar het wezen en het uiterlijk van deugd en eerbaarheid kan bijbrengen.)
- 7 Animadvertendum <non> est +non+ in solo rerum *corpore*, earum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosus esse posse iactantiam et eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis dei decipit. Aug. de Serm. Dei.
+ Langius, *Ornatus*, p. 931. Onder *Vestis*, p. 1353 komt het ook voor. Daar is *corpore* vastgehecht aan *earum* en luidt *quo: quod*.
(Opgemerkt moet worden, dat niet alleen in de glans en de praal van het lichaam de pronkzucht gevonden kan worden, maar ook juist in de bemodderde vuile kleren en deze is des te gevaarlijker, omdat zij onder het mom van dienstbaarheid aan God misleidend is.)
- 8 Vince vestem *quæ* virgo, es, *quæ* Deo servis, vince aurum, *quæ* carnem vincis et seculum. Nec monilium aut vestium *quære* ornamenta, sed morum. Cyp. lib. de hab. virg.
+ Langius, *Ornatus*, p. 931. Ook opgenomen onder *Vestis*, p. 1353 waar voor *Nec* gedrukt staat: *nec*.
(Sta boven de kleding, jij die maagd bent, die God dient, sta boven het goud, jij die staat boven het vlees en de wereld. Zoek niet de sieraden van halskettingen of kleren maar van goede zeden.)
- 9° Quid de habitu dicam? in quo jam non calor sed color requiritur, magisque cultui vestium *quam* virtutum insistitur. 1. Bernard. sup. Passus est.
+ Langius, *Ornatus*, p. 931.
(Wat zal ik zeggen van de kleding? waarvan geen warmte meer verlangd wordt maar kleur en waarbij men zich meer toelegt op de verzorging van de kleren dan de beoefening van de deugd.)
- 10 Tolle *superbiam*, et divitiæ non nocebunt. Aug.
+ Langius, *Divitiæ*, p. 369.
(Neem de trots weg en de rijkdom is niet langer schadelijk.)
- 11° In vestitu hominum, cæteroque vitæ cultu, loco ac *tempori* apta sumuntur. Symmach. lib. 7. ep. 9.
+ Williams p. 27, e.
(Bij de kleding van de mensen en hun overige levenswijze neemt men wat voor tijd en plaats geschikt is.)
- 12° Cultus *concessus* atque magnificus addit *hominibus* autoritatem. Quintil. lib. 8.
+ Williams p. 25, g.
(Geoorloofde en prachtige kleding voegt autoriteit toe aan mensen.)
- 13° Illi *qui* in dignitatibus constituuntur, *pretiosioribus* vestibus *quam* cæteri induuntur, non *propter* gloriam, sed ad *significandam* excellentiam sui ministerii. Aq. 1. 2. q. 169. art. 1. ad 2.
+ Williams p. 25, b.
(Zij die in hoge functies aangesteld worden, gaan gekleed in kostbaarder kleren dan de overigen, niet om te pronken, maar om de verhevenheid van hun ambt uit te drukken.)

- 14° Talares <tunicas> et manicatas tunicas habere, apud Romanos flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, *non eas habere flagitium*. Aug. Tom. 3. lib. 3. de doct. Chr. cap. 12.
+ Williams p. 25, c.
(Het hebben van enkellange kleren met lange mouwen was bij de Romeinen schandalig; nu echter is het voor mensen van aanzienlijke geboorte een schande, ze niet te hebben.)
- 15° Ornatus vestium cuicumque est licitus juxta *condecenciam* status. Abul. in Math. 11. 8.
+ Williams p. 25, a.
(Sierlijke kleren in overeenstemming met de status zijn aan iedereen geoorloofd.)
- 16° Statuæ vestes holosericas ac purpureas *non* sentiunt: tales oportet esse qui eas induunt. Thriver. in apoph. 125.
+ Langius, *Vestis*, p. 1354. Zie ook fol. 7^{verso}, 27.
(Standbeelden voelen de zijden en purperen kleren niet; zo moet het ook met hen zijn, die ze aantrekken.)

Citaten op fol. 5v

- 1 Deuteron. 15. 7. 8. *etc.* If there bee among you *etc.*
- 2 Prov. 21. 13. He that stoppeth his ears *etc.*
- 3 Math. 25. 35. *etc.* I was hungrij, thirstij, naked, sick, stranger, prisoner.
- 4 Math. 5. 42. Give to him that asketh thee, lend *etc.* Luc. 6. 30.
- 5 Luc. 3. 11. He that hath twoo coats, let him impart.
- 6 Luc. 6. 38. Give and it shall bee given unto you.
- 7 Fæneratur domino qui *miseretur* pauperis.
+ Dit is een citaat uit *Prov.* 19.17. (Die zich over de arme ontfermt, leent de HEERE).
- 8 leent, geeft, laeft, salft, huijst, verlost
- 9 Posset *concludi* Satyra dicto Sen. quare vitia sua nemo *confitetur*? quia *etiam* nunc in illis *est*; somnium narrare vigilantis *est*. NB. Ick mach swijghen opdat men mij niet *verwijte*, dat ick droomen al droomende *vertell*.
(De satyre zou besloten kunnen worden met het gezegde van Seneca: Waarom niemand zijn fouten bekent? Omdat hij er nog in is; dromen vertelt men als men wakker is.)
- 10 et excusando loquacitatem vid. Polyanth.
(En om de praatzucht te verontschuldigen. Zie Polyanth.)

Citaten en opmerkingen op fol. 7v

- 1 Vestes Israelitarum *nin* attritæ. Deut. 29-5
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1352.
(De kleren der Israëlieten zijn niet gesleten.)

- 21 Credo si idem nobis accidat, immutatueros ritum et *formam*.
(Ik geloof dat wij, als om hetzelfde zou overkomen, het gebruik en de vorm zouden veranderen.)
- 3° Vestes Abrah. et qui prius ficulna folia. Gen. 3.7. deinde pelliceæ. ibid. 3.21.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1352.
(De kleren van Abraham en van hen die vóór hem leefden waren vijgebladeren; en later vellen van dieren.)
- 4° Nonne Eva (si hæc vidisset) scidisset pelliceam suam uijt haer vel gespro<ken>>ngen.
(Zou Eva (als zij dit zou hebben gezien) niet haar huidenrok verscheurd hebben?) uit haar vel gesprongen.)
- 5 Vestitus mulierum qualis. 1. Timoth. 2.9. 1. Pet. 3.3.4.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1352.
(Hoe de kleding der vrouwen is.)
- 6 [Bijgeschreven] Primò *luxum* taxare, deinde ad mei excusare ex more.
(Eerst over de overdaad oordelen en daarna die van mij verontschuldigen met een beroep op de gewoonte.)
- 7 *Non* offectandæ sordes vestium. *quia* et hic excessus. August. 3028 ad finem B.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Men moet niet uit zijn op vuile kleren want dat is op zichzelf ook een excus.)
- 8 [Bijgeschreven] hic optimè de Monachis, adde Cap. de hypocris. 1337C.
(Hier uitstekend over de monniken, voeg er het hoofdstuk over de schijnheiligheid aan toe.)
- 9 [Bijgeschreven] Optime Socrates Artistheni *per* scissuram pallii video vanitatem. 3030 hæc ad finem.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353, Apophthegmata.
(Zeer juist (zei) Socrates aan Artisthenus: Ik zie door de scheuren in je kleed heen je ijdelheid. Dit aan het einde.)
- 10 [Bijgeschreven] In excusando et hoc. Vid Aristippum.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353, Apophthegmata.
(Bij het verontschuldigen ook dit. Zie Aristippus. [zie no. 30])
- 11 In adulterio pudicitia, in vestibus natura adulteratur. *utrum* præstal. Aug. 3029A.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Bij overspel wordt de kuisheid verkracht, in de kleding de natuur. Wat is beter?)
- 12 Nullarum pretiosior cultus, *quam* quarum pudor vilis. Cyprian. ibid. vid. et. seg. dictum.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Er zijn geen vrouwen van wie de make-up kostbaarder is dan de vrouwen van wie de kuisheid goedkoop is.)

- 13° Inter sericum et linteamina intellige te nudum. consissum, sordidum mendicantem. Hier. 3029A.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Besef dat je onder je zijde en linnen naakt, ongezond, armzalig en bedelaar bent.)
- 14 Vid. et seg. dictum et ibi minas Hieron.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Zie ook het volgende gezegde met de bedreigingen van Hiëronymus aldaar.)
- 15 [Bijgeschreven] hoc extende quam ridiculum mihi occurrat hoc est in abstracto saepe consideranti.
(Werk dit uit: hoe belachelijk dit voor mij is, die de dingen vaak in abstracto bekijkt.)
- 16 Non curat corpus, nisi qui prius mentem neglexit. Bern. ib.*
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Niemand verzorgt zijn lichaam als hij niet eerst zijn geest heeft verwaarloosd.)
- 17 Dilemma: aut pulchrum aut foedum subest. si illud, cur tegis, si hoc quid ornas?
(Dilemma: er zit of mooi of lelijk onder. Als het eerste opgaat, waarom bedek je dat dan? Als het tweede geldt, waarom versier je het dan?)
- 18 Superbiae vexillum, nidus luxuriae. Petrarch. ib. quod est Aug. Cæsaris 3031.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Het vaandel van de trots, het nest van de luxe. Bij Petrarca het verhaal van Keizer Augustus.)
- 19° Augusto nebat uxor, filia, soror etc.
+ idem.
(Voor Augustus weefde zijn vrouw, zijn dochter, zijn zuster enz.)
- 20° [Bijgeschreven] Siquid virtus decrevit, crevit superbia.
+ idem.
(Als de deugd is afgenomen, is de hoogmoed toegenomen.)
- 21° [Bijgeschreven] Nobis nent Belgæ, Seres etc. <Plutarch>> Petrarch. ib.
+ idem.
(Voor ons weven de Nederlanders, de Chinezen enz.)
- 22 Recte Socrates Xantippæ vestem bellam induenti, non ut spectes sed specteris ait. 3030.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1353.
(Terecht zei Socrates tot Xantippe toen zij een mooi gewaad aantrok: niet om te zien, maar opdat je gezien wordt.)
- 23° Stulti splend. vestiti, sunt vellera aurea. Diog. χρυσομέλα 3030.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1354.
(Schitterend geklede dwazen zijn gouden vachten.)
- 24° Hoe dickwils comt de wil van't eene schaep op 't ander, de sij <van> uijt den eenen worm op den anderen.

- 25 Vestimentum *animæ* corpus. *χ*risti philos. 3031.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1354.
(De kleding is het lichaam van de ziel.)
- 26 [Bijgeschreven] Circa finem hoc *potest* adhiberi. Add. 1. Petr. 3.3.
(Aan het einde kan dit te pas gebracht worden. Voeg toe 1. Petr. 3.3.)
- 27 Statuæ vestes holoseric. *non* sentiunt, sic oportet sapientes.
+ Vergelijk Langius, *Vestis*, p. 1354.
(Standbeelden voelen geen zijden kleren, dat moet ook voor de wijzen gelden.)
- 28 [Bijgeschreven] Ad finem hoc, ubi de excusando.
(Dit aan het einde waar ik spreek over het verontschuldigen.)
- 29 NB male *non est* morem sequi modo absyt *superbia*.
(N.B. Het is niet verkeerd de mode te volgen, als er maar geen hoogmoed
bijkomt.)
- 30 [Bijgeschreven] add. dictum Aristippi 1171 *κρατεί ἡδονῆς, δύχ* etc.
+ Zie Leendertz 1904, p. 144, n. 3. en (vertaling) p. 147, n. 3.
(Voeg het gezegde van Aristippus toe.)
- 31° Possunt mutari loca *superbiæ*.
(De plaatsen over de trots kunnen verwisseld worden.)
- 32 Si quis intelligi volens oportet *comiter loquatur, quin* et nosci volens *comiter*
vestiatur? Vid. 107. *favorianus* et *demonax* 108.
(Als het voor iemand die verstaan wil worden nodig is minzaam te spreken,
waarom zou hij die gekend wil worden zich dan niet zorgvuldig kleden?)
- 33 Ocito *cum* alius, mingo *cum* alius. sic *etiam* in vestitu semper proni sumus ad
imitandum.
(Ik gaap als een ander gaapt, ik water als een ander watert, zo zijn wij ook in de
kleding steeds geneigd tot na-apen.)
- 34 Mocht ick teghen Adam ende Eva pleijten, ick soude haer self de schult geven
superbiæ minimé.
(Als ik tegen Adam en Eva moest pleiten, dan zou ik hun zelf de schuld geven,
zeker niet de hoogmoed.)
- 35° Sur les tetins des femmes, l'histoire de Gondomar, des perdrix blancs de
Espagne.
(Over de vrouwenborsten, de geschiedenis van Gondomar, witte Spaanse
patrijzen.)
- 36 Nil erit ulterius quod *nostris* morib. addat
Posteritas, eadem cupient facientque minores
Omne in *praecipiti* vitium stetit. Juv. 1.
(Ons nageslacht heeft niets meer toe te voegen aan dit verval van zeden, want
men zal later ook slecht, maar nooit meer slechter leven en elke ondeugd staat
al aan de afgrond. Vert.: M. d'Hane-Scheltenma 1984, p. 14.)

- 371 De tegmine *necessario ferendum* fortasse sed *quod* de luxu?
(Noodzakelijke bedekking moeten we misschien verdragen, maar wat te zeggen van de overdaad?)
- 38 [Bijgeschreven] hanc partem cum dicto Bernardi i[nserendam] ad hanc *
[zie no. 16] et hic inseratur dictum Epicuri. 1171 *χάρης etc.*
+ Zie Leendertz 1904, p. 173.
(Dit gedeelte kan bij het gezegde van Bernardus gevoegd worden, bij dit teken * [zie no. 16] en hier kan het woord van Epicurus ingevoegd worden.)
- 39 Hic *consid. pauper. Conclude.*
(Hier een beschouwing over de arme. sluit af.)
- 40 Aliud malum, instabilitas formæ [voorgevoegd: et aliud item excessus of qualities].
(Een ander kwaad is de onstandvastigheid en een ander is de overdrijving in de kwaliteiten.)
- 41 Tum et fortasse de opinione *destituenda* cum iudice.
(Vervolgens ook misschien over het niet hebben van een mening en een oordeel.)
- 42 Quid sapiens inter hos fluctus. nam et in alteram partem peccatur.
(Wat moet een verstandig man nu in deze stromingen. Ook aan de andere kant wordt immers gezondigd.)
- 43 Socr. dicere solitus illum etiam Dijs simillimum; qui quam pauciss. egeret. 1123.
Laert. lib. 2.
(Socrates was gewoon te zeggen dat hij zelfs aan de goden zeer gelijk was die zo min mogelijk behoeften had.)
- 44 Vid. eiusd. dictum ibid. Idem per finem. etc.
(Zie zijn uitspraak op dezelfde plaats. Hetzelfde tegen het einde enz.)
- 45 N. Post excessum vestium commodé de numero et varietate. *quod malum seipsum* plectit sæpe. cum servatæ multum vestes grow out of fashion ende dan comense in masquer, *quod transitum* erit ad Instabilitaem formæ.
(NB. Na de buitensporigheid in de kleding kan geschikt over aantal en afwisseling gesproken worden. En dit kwaad straft vaak zichzelf want lang bewaarde kleren raken uit de mode en worden dan maskers. Dit zal de overgang vormen naar de onstandvastigheid van het uiterlijk.)
- 46 N. In tract. de luxu etiam illud in ipsa templa sic ornatus intrare. Nunc autem Ecclesia a foro nihil differt, et (si non temerarium dictu) fortasse nec scena ipsa. Chrysost. tom. 4. hom. 36. in 1. ad Corinth. <Vid> quantum mali proxime hac inseratur vid. Williams, *omnino*. pag. 19. 20. et seq.
+ Williams p. 19, g.
(NB. Bij de behandeling van de overdaad ook dit nog. Zelfs tempels gaat men zo uitgedost binnen. Nu echter verschilt de Kerk helemaal niet van de markt, en (als het niet al te vermetel is om te zeggen) misschien zelfs niet van het toneel. Om te weten hoe groot het kwaad is, zie vlakbij de plaats waar dit is ingevoegd, vooral pagina 19, 20 en volgende van Williams.)

- 471 N. In luxu a tinctura lanii ad formam *corporis*.
(NB. Bij de overdaad van het verven van de wol naar het uiterlijk van het lichaam.)
- 48 Contra luxum vestitum. vid. minas Esaiaë 3. 16. et seq.
(Tegen overdadige kleding zie de bedreigingen van Esaia. 3. 16 en volgende.)
- 49 Nec facias *quod*
Umidius *quidam* (non longa est fabula) dives,
ut metiretur nummos; ita sordidus ut se
Non *umquam* servo melius vestiret. Hor. 1. Serm. 1.
(En handel niet als een zekere Umidius (een kort verhaaltje is het) die zo rijk was dat hij zijn geld kon meten; maar zo vies-vrekkig dat hij zich nooit beter kleeedde dan een slaaf. Hor. 1.1. 94-97.)
- 50 De puellis, à marier, qu'il y a de l'excuse d'un peu bien se vester. sij meenent
daerbij veeltijds halen.
- Marginalia bij de tekst (fol. 6 recto)*
- 2 Quid diceret ergo, vel quo *non* fugerit, si nunc hæc monstra videret? Juven. 15.
(Wat zou hij zeggen, of waar zou hij zich verstoppen, als hij dit soort gruwels nu mee zou maken? Juvenalis. *Sat.* 15; 171, 172. Vert. M. d'Hane-Scheltema)
- 7 Psilotro nitet, aut arida latet abdita cretâ. Mart. lib. 6. ep. 93. 9.
(Zij glimt van de ontharingscrème of blijft verborgen onder een droge korst krijtpoeder.)
- 8 Plin.
Plinius. (Nat. Hist. L. xxv, C 11. Het verhaal van de kunststukjes van Alelles en Protogenes. Zie Leendertz, 1904, bij dit vers)
- 9 Illo magno peccato primi *hominis natura* ibi *nostra* in deterius *commutata*, non solum facta *est* peccatrix, verum *etiam* genuit peccatores. Aug. de nupt et *concupisc.* C. 34.
+ Zie Langius, *Peccatum*, p. 982.
(Door die grote zonde van de eerste mens is daar onze natuur ten kwade veranderd en niet alleen zelf een zondares geworden maar zij brengt zelfs ook zondaars voort.)
- 10 Peccatum *quod* ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed et peccatum *est* et poena peccati. Gregor. l. 24. moral.
+ Zie Langius, *Peccatum*, p. 980.
(De zonde die uit de zonde geboren wordt, is niet meer alleen zonde, maar én zonde én straf voor de zonde.)
- 11 Natura *hominum* prona *est* ad clementiam, et in alieno peccato sui *quisque* miseretur. Ambr. in epist.
+ Zie Langius, *Misericordia*, p. 826.
(De natuur van de mensen is geneigd tot medelijden en in andermans zonden heeft ieder medelijden met zichzelf.)

- 12 <Phrenesis> Phrenitis
(Krankzinnigheid.)
- (fol. 6 verso)
- 1 Quis tam ferreus ut teneat se. Iuven. Sat. 1.
(Wie is zo van ijzer dat hij zich beheersen kan? Juvenalis, *Satire* 1. 31).
- 2 Inter serium et linteamina, quibus tibi videris fulgidus et formosus, intellige te nudum, conscissum, sordidum, mendicantem. Hier. in epist.
(Zie voor de vertaling: fol. 7^v, 13. Het tussenzinnetje (*quibus-formosus*: waarmee jij jezelf schitterend en prachtig zult vinden) ontbreekt daar.)
- 3 Propterea ista nobis tribuit Deus ut operiamus nuditatem. Chrys. hom. 28. in cap. 12 ad. Hebr.
+ Williams p. 26, b.
(Daarom heeft God ons die dingen toebedeeld, opdat wij onze naaktheid konden bedekken.)
- 4 Verbera ventorum vitare imbresque coactos Lucr. lib. 5.
(Gedwongen om er het geesslen van regenbuien en stormen te mijden.
(Lucretius, *Over de natuur*, vertaald door Aeg. W. Timmerman, bezorgd en ingeleid door P.H. Schrijvers, 1984, Boek 5, 955.)
- 5 Ita fit postquam <hoc> sapere urbi
Cum pipere et paemis venit nostrum hoc maris experts. Pers. 6.
(It's always so; ever since this emasculated wisdom of ours entered the city along with dates and pepper. Persius, *Sat.* VI, 38-39 vert. uit de editie in de Loeb-reeks.)
- 6 Civett.
(Civet, welriekende olieachtige stof afgescheiden door de civetkatten.)
- 12 Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant sed etiam placent: et desinit esse remedio locus: ubi quæ fuerant vitia mores sunt. Sen. ep. 28.
(Maar het dieptepunt van ongeluk is dan bereikt, wanneer schandelijk gedrag niet alleen een bron van genoegen is, maar ook verdedigd wordt, en er is geen ruimte voor remedie meer, waar tot levenshouding geworden is wat als fout begonnen is. Seneca, *Ad Lucilium epistulae morales*, 39, 6. Vertaling: C. Verhoeven, 1980.)
- 13 Inter causas malorum nostrorum est quod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nolumus imitari, quum plures facere coeperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur, et recti apud nos locum tenet error ubi publicus factus est.
(Een van de oorzaken van onze ellende is dat wij ons in het leven laten leiden door voorbeelden, en ons niet op de rede verlaten, maar met de mode meegaan. Als iets door weinig mensen gedaan werd, zouden wij het niet willen navolgen,

maar zodra meer mensen datzelfde gaan doen wordt het als het ware meer een morele norm omdat het meer voorkomt en gaan we het overnemen. Zelfs een fout neemt bij ons de plaats van een redelijk beginsel in, zodra zij gangbaar geworden is. Seneca, *Ad Lucilium epistulae morales*, 123, 6. Vertaling: C. Verhoeven, 1980.)

- 14 Arist. de Ani.
(Aristotelis, *De Anima*)

(fol. 7 recto)
- 1 Auribus extensis magnos commisit elendros. Iuven. 6.
(Zij draagt in haar uitgerekte oren reuzenparels. Juvenalis, *Satire* VI, 458).
- 2 Seneca alibi, patrimonium auribus inser. etc.
(Seneca ergens anders over vermogens die in de oren worden gehangen enz....
+ Een letterlijk citaat heb ik in deze woorden niet kunnen zien. Huygens doelt waarschijnlijk op Seneca's brief 87 'Discussies over het goede', waar in passage 18 te lezen staat: 'Idem evenit magnorum dominis patrimoniorum: accessiones illorum et appendices sunt'. (Hetzelfde gebeurt met de eigenaren van grote vermogens: zij zijn niet meer dan bijkomstigheden en aanhangsels van die vermogens. Vertaling: C. Verhoeven, 1980).
- 3 Lapidibus oriente petitis et quantos onus est aure tulisse duos. Ovid. de Med. fac.
(You adorn your necks with stones sought from the East, and so large that the ear finds two a burden to bear. Ovidius, *De medicamine faciei liber*, 21, 22. Vertaling: J.H. Mozley, 1929 [Loeb] .)
- 6 Hor. 4. Carm. Od. 7. Cuncta manus avidas fugient hærendis, amico quæ dederis animo.
(Alles wat jij voor je eigen toekomst liefdevol spaarde, wordt door de erven verspild. Vert. Schrijvers 1993)
- 8 A divinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi <ex> in desam umbram ex claro sole rediere. Sen. Nat. quaestiones lib. 3, praefat.
(Whenever you withdraw from an association with divine things and turn to human affairs you will be blinded, like the eyes of those who turn from bright sunlight to dark shade. (Seneca, *Naturalis Quaestiones* I, III, pref. II, p. 206-209 in de editie van Thomas H. Corcoran, 1971 [Loeb] .)
- 9 Rapidi vicinia solis Mollit odoratas pennarum vincula ceras. Ovid. Metam. 8.
(De nabijheid van het snelle zonlicht maakte de vleugellijm – geurrijke bijenwas- al zacht. Ovidius, *Metamorphosen* VIII, 225-226. Ed. M. d'Hane-Scheltema 1993)
- 9a Sen. epist. Quid est sapientia? semper idem velle atque idem nolle.
(Seneca. *Epistulae Morales* (xx, 5). Wat is wijsheid? Altijd hetzelfde te willen en niet te willen.)

12 Nec mutam profectò repertam ullam esse Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.
Plaut. Asin.
(And then that common saying: 'Never now, nor through the ages, never any woman dumb'. Plautus, *Alularia*, 125-126. Vertaling van Paul Nixon, *The pot of gold*, 1916 [Loeb].)

(fol. 8 recto A bij de tekst in de linkerkolom)

3 Horam ultimam idcirco dominus noster nobis voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta: ut dum illam praevidere non possumus, ad illam sine intermissione properemus. Greg. in Homil.
+ Langius, *Mors*, p. 845
(Daarom heeft de Heer gewild dat ons ons laatste uur onbekend zou zijn, opdat het altijd verwacht kan worden; zodat wij er, omdat we het niet kunnen voorzien, zonder ophouden heen ijlen.)

4 Quare vitia sua nemo confitetur² quia etiam nunc in illis est, somnium narrare vigilantis est. sen.
(Waarom geeft niemand zijn fouten toe? Omdat hij nog altijd daarin ondergedompeld is: om een droom te vertellen moet je wakker zijn. Lucius Annaeus Seneca, *Ad Lucilium epistolae morales* 53, 8. Vertaling: C. Verhoeven, 1980.)

(fol. 8 recto B in rechterkolom)

1 Ovid. De Medic. fac. Induitis collo lapides Oriente petitos. Et quantos onus est aure tulisse duos Ovid.
(Deze aanhaling uit Ovidius is middels een verwijsteken geplaatst bij regel 38. Huygens noteerde het citaat ook op fol. 7^r, 13. Zie voor een vertaling aldaar.)

2 HERCULES IN LYDIA induebatur muliebri cultu apud Omphalem. Lyd. Reginam.
+ Deze anecdote uit Plutarchus wordt verhaald bij Langius, *Otium*, p. 935.
(Hercules werd in Lydië bij Omphale, de koningin van Lydië, gehuld in vrouwenkleren.)

3 <C>>ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ ΜΑΣΤΙΞ, de re supervacaneo cultu ornata. quadrat in ea quibus ornatus additur neutiquam decorus aut congruus. Cercyræis quoniam crebris seditionibus agitabantur, mos erat gestare flagra ingentia, ansis eburneis exornata.
+ Huygens ontleende dit beeld aan Langius, *Vestis* en wel de laatste rubriek van dit lemma: Adagia.
ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ ΜΑΣΤΙΞ, een Corcyraeïsche gesel. Men zegt dit van iets dat met overbodige pracht versierd is. Het slaat op het versieren van zaken waarbij een versiering absoluut niet mooi is of gepast. Aangezien de Corcyraeërs herhaaldelijk met opstanden werden geconfronteerd, bestaat bij hen de gewoonte reusachtige zwepen te dragen die met ivoren handvatten waren versierd.

COMMENTAAR

Na de voltooiing van zijn *Costelick Mall* dat nogal wat contacten met Cats en diens Zeeuwse kennissen met zich meebracht, richt Huygens zich vanuit Londen met dit gedicht opnieuw tot zijn Amsterdamse vrienden Hooft en de zusjes Anna en Tesselschade Visscher. Blijkbaar had hij er behoefte aan de vriendschapsband, ontstaan in 1620 (vgl. gedicht [28]), het jaar daarop bestendigd (vgl. de 'Schoncken' [29-30] en Hoofts uitgeleidegedicht [31]) opnieuw aan te halen.

Na de begroeting maakt Huygens zich als schrijver van deze rijmbrief bekend, waarbij hij aangeeft zelf bij hen vergeleken maar een matig dichterje te zijn 'die den topp van 'tconstigh hoeven-vocht Soo menichmael besucht, soo selden heeft besocht' (r. 19-20). Hij deelt zijn 'hoe, wat, waer en wanneer' mee (r. 29-49) en stelt zich het vaderland voor ogen dat hij al zo'n vijf maanden niet meer gezien heeft. De regels 49-84 roepen achtereenvolgens de vaderlandse plaatsen op die Huygens in zijn poëtische terugreis aandoet: 's-Gravesande, Den Briel, Scheveningen, Den Haag, Haarlem en Muiden. Bij Muiden aangekomen, herinnert hij aan de gebeurtenissen die Hooft op het toneel heeft gebracht, aan de kunstzinnige bezigheden van Anna Roemers en laat hij Tesselschade de naar zee vertrekkende schepen behouden vaart wensen. Het slotgedeelte (r. 85-116) gebruikt Huygens ter beschrijving van de dichterlijke macht die zij gedrieën bezitten. Deze macht kan hem een voorspoedige thuisreis bezorgen en moet zelfs in staat zijn 't vreedsamighe begeeren Des Britschen Onder-Godts (open variant:Israels) tot Hollandts baet te keeren' (r. 108-110).

Huygens heeft deze brief in verzen naar zijn broer Maurits in Den Haag gezonden met het verzoek hem door te sturen naar Amsterdam. Op 6 juni 1622 ontving Constantijn in Londen de bevestiging dat aan zijn wens was voldaan. Maurits schrijft hem op 30 mei:

De dag nadat ik uw verzen heb gekregen, ik ontving ze 's avonds om 10 uur, heb ik ze doorgestuurd naar Amsterdam, zodat het niet aan mij gelegen zal hebben als ze ze niet kersvers hebben gekregen.¹

Vervolgens geeft Maurits de mening weer die ze thuis over dit nieuwe vers van Constantijn hadden gevormd:

Ik heb ze gelezen met Vader en Moeder enz. Zij begrijpen er niets van, en niet veel beter verging het mij, die voortaan alleen nog maar wat van u komt kan bewonderen op de manier zoals men zich verbaast over het vreemde taaltje van een Indiaan, Turk of laten we zeggen een Fries en als enig oordeel zeggen 'Wat gek'.²

In Huygens' familiekring werd zijn vernuftige stijl dus niet gewaardeerd. In een brief van 8 juni aan zijn ouders zegt hij hierover:

Ik heb er lak aan dat men mijn gedichten moeilijk vindt; ik ben nooit uit op duisterheid, maar op ongebruikelijke en tegelijk krachtige woorden, zolang mijn lezer, die er plezier in heeft in wat ik gemaakt heb, door te dringen, maar niet in zijn moeite teleurgesteld wordt. Zonder deze inzet wordt het een wel erg laffe zaak, zulk rijmwerk dat zomaar de hersenen van de meest hersenlozen ingaat.³

Die waardering verwachtte Constantijn wel van zijn Amsterdamse vrienden. In een postscriptum onder een brief van 23 juni aan zijn ouders laat hij weten dat het hem verbaast nog geen antwoord van die Amsterdamse dichters te hebben ontvangen.⁴

Dit gedicht leverde binnen de Huygensstudie argumenten voor discussie op twee terreinen: dat van de psychologie en dat van de politiek. Smit en Poulssen tekenen vooral in verband met *De uytlandighe Herder* [41] Huygens' psychische gesteldheid. Zij menen dat Huygens in Engeland in een zware depressie verkeerde. Zwaan betoogt daarentegen (in forse bewoordingen) dat hun voorstelling van zaken 'in hoofdzaak op fantasie' berust. Hij ziet in de regels 32-48 van dit gedicht een argument voor de stelling dat Huygens 'Geestelijk goed toegerust' en 'ook lichamelijk gezond' was.⁵ Voor dit gedicht heeft Zwaan m.i. gelijk. Op deze kwestie kom ik terug bij gedicht [41]. In het Hoofjaar 1981 publiceert Marijke Spies de visie dat Huygens met dit gedicht, en dan met name vanaf regel 91, Hooft wilde bewegen 'iets te ondernemen waardoor het Engelse parlement – Hoger- en Lagerhuis – milder zou kunnen worden gestemd'. Tineke ter Meer heeft, in het Huygensjaar 1987, deze visie weerlegd door het gedicht te plaatsen in de traditie van het propemptikon. Zij ziet geen reden om deze regels een politieke bedoeling mee te geven.⁶

- UITGAVE   Worp *Gedichten* 1, p. 259-261; Worp 1976, p. 24-28 (met annotaties); Van der Heijden, *Spectrum* 8 (met inleiding en annotaties)
- LITERATUUR   Smit 1966, p. 121; Zwaan 1969; Smit 1980, p. 98-100; Spies 1981; Ter Meer 1987, p. 32-37; Schenkeveld-Van der Dussen 1988, p. 16-17.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1622, fol. 9^r. Een enkelblad van 305 x 207 (aan de onderzijde: 200 mm). Dit handschrift is vermoedelijk een afschrift van een eerdere kladversie. Zie de variant in regel 103 waar Huygens aanvankelijk de aanvang van regel 105 had genoteerd.
- D1*   Dit gedicht werd voor het eerst uitgegeven, op een apart ongesigneerd half vel achter de eerste druk van *Batava Tempe* [...] Tot Middelburgh, | Ghedruckt by Hans vander Hellen, voor Jan Pieterss. van de | Venne, woonende by de Beurse in de Schildery-winckel, 1622 (zie onder *Overlevering* bij gedicht [36]). In het ex. KB 2116 B 22 is het ongesigeneerde halve vel foutief ingebonden in het midden van het laatste katern, *e*, dat ook een half vel groot is.
- D2*   In de tweede druk van het *Costelick Mall* en *Batava Tempe* (Middelburg, 1623) is dit gedicht opgenomen achter het *Costelick Mall*. Het beslaat de niet genummerde pagina's C2^v-[C4]^r. Deze tweede druk is 'onversien, onverbetert' opgenomen in boek IV van de *Otia*. (zie onder *Overlevering* bij [37].)
- Ot*   = *D2*
- K1*   *Koren-bloemen* 1658, IIII Boeck 'Van Als', (2A3-[2A4]^v), p. 189-192.
- K2*   *Koren-bloemen* 1672, VIII Boeck. 'Mengelingh' (3K-3K2^v), p. 441-444.

DATERING *H* is gedateerd: Id. Maijs 1622 (= 15 mei 1622).

- NOTEN
- ¹ 'Le Lendemain que j'ay reçu vos Vers (je les recus lesoir a 10.heures) je les ay envoyé a Amsterdam tellement qu'il n'aura tenu a moy qu'il[s] ne les ayent tout frais' Ik citeer naar het handschrift dat zich bevindt in de collectie Cuypers van Velthoven in het Rijksarchief Noord Brabant te Den Bosch. De brief is uitgegeven door M. de Haas (De Haas 1929, nr. 11). Worp geeft slechts een gedeelte naar een vroegere publikatie (*Briefwisseling* nr. 154). De vertaling van Smit (Smit 1980 p. 99) is niet vrij van fouten.
- ² 'Je les ay leu, avecq Mon Pere, Ma Mere etc. Il[s] n'y entendent rien, ny moy non guieres plus, qui ne scay d'orenavant qu'admirer ce qui vient devous, a la façon qu'on s'estonne du langage estranger de quelque Indien, Turcq, ou Frison pour le moins, et dire pour tout jugement 'Maer hoe drollich gaet dat.' Zie vorige noot.
- ³ Worp *Briefwisseling* nr. 155. 'Je me ris de la difficulté qu'on trouve en mes compositions; jamais je n'affecte l'obscurité, mais des paroles inusitées et ensemble energetiques, si que mon lecteur, s'amusant à penetrer ma conception, ne se trouve frustré de son attente. Sans cette diligence c'est chose grandement fade que la rime, qui desormais passe par la cervelle des plus escervelez.' Zie ook Schenkeveld-Van der Dussen 1988, p. 17. en Van Strien 1990, p. 30-34, m.n. p. 32 n. 2.
- ⁴ Worp *Briefwisseling* nr. 158. 'Je m'estonne de ce que je ne reçooy aucune responce de ces poètes d'Amsterdam.' Overigens had Maurits (en mogelijk ook de rest van de familie) niet zo veel op met Hooft en de andere Amsterdammers. Dat maak ik althans op uit het feit dat Maurits in een brief van 15 juli 1622 lijkt te reageren op dit postscriptum door een actueel incident aldus in te leiden: 'Vostre P.C. Hooft a un sot de frère, grand Arminien...'. (Mijn cursivering.) De betekenis van dit incident wordt verklaard door Van Tricht in de toelichting bij brief 188 (Van Tricht 1976, p. 455). Het handschrift van Maurits' brief maakt deel uit van de collectie Cuypers van Velthoven (Rijksarchief Den Bosch. Zie De Haas 1929, p. 8-9.
- ⁵ Smit 1966, p. 117-155; Poulssen 1972; Zwaan 1976, p. 1-55. Smit heeft zijn visie (blijkens Smit 1980, p. 98-100) bijgesteld.
- ⁶ Spies 1981, p. 109-116; ook in haar Vondeluitgave (Vondel 1987, deel 1, p. 221-222 en 256 n. 108); Ter Meer 1987, p. 32-37.

VARIANTEN

- [titel]
- H* Aende Joffrouwen | Anna ende Tessel-schade Vischers | ende de Heere | P.C. Hooft, Drost van Muijden.
- D1* GROETE | AEN DE IOFFROUWEN | Anna ende Tesselschade | Visschers; | MITSGADERS DE HEERE | P.C. HOOFT | DROST VAN MUYDEN.
- D2* GROETE | AEN DE IOFFROUWEN | ANNA ende TESSELSCHADE | VISSCHERS; | MITSGADERS DE HEERE | P.C. HOOFT, DROST VAN MUYDEN.
- K1* AEN DE IOFFROUWEN | ANNA ende TESSELSCHADE | VISSHERS*; | MITSGADERS DE HEERE | P.C. HOOFT, DROST VAN MUYDEN.
- K2* Aen de JOFFROUWEN | ANNA ende TESSELSCHADE | VISSCHERS; | *Mitsgaders den* HEERE | P.C. HOOFT, | DROST VAN MUYDEN.

- 1 *H* Van over 't Noorder Nauw, daer Roomen buijten slinger
D1 [ ] 'tNoorder-nau, [ ] slinger,
K1 [ ] Roomen,[ ]
- 2 *H* 'Tvervloeckende gedreijgh van sijn gelasen vingher
K1 [ ] sijn' verachten[ ]
- 3 *H* Voor doove deuren sendt; daer aen den <Heijlg'en> Heijl'gen dis
D1 [ ] sendt, [ ]
- 4 *H* On-overlichaemt Broodt der zielen voetsel is,
D1 Onoverlichaemt [ ]
- 5 *Ha* Besoect u <t>dese groet; vereertse met den opslagh
b [ ] vereert haer[met]
D1 [ ] opslagh,
- 6 *H* Van een goetwillich oogh; al waert dat Roemer op sagh,
D1 [ ] *Roemer* [ ] sach
K1 [ ] sagh,
- 7 *H* Getrouwer vrienden-handt en reijckten hij u niet
D1 [ ] vrienden handt [ ]
D2 [ ] niet,
- 8 *Ha* Dan daer ghij in dit witt den pennen-spoor af siet.
b [ ] het [ ]
D2 [ ] pennen spoor [ ]
K1 [ ] pennen-spoor [ ]
- 10 *H* 'Tis Huijgens, die 'tgeswell van langh-vergaerden ijver
D1 [ ] *Huygens* [ ] lang-verspaerden [ ]
- 11 *H* Comt perssen daer hij gist van sijn gedachtenis
D1 [ ] u [ ]
K1 [ ] uw [ ]
- 12 *H* Off weijnich overschots, off gheen gedacht en is.
D1 Daer[ ] overschots [ ] is;
K1 Of [ ]
- 13 *H* Die Huijgens, die 'tgeluck van metgenoot van jaren
D1 [ ] *Huygens*, [ ] met-genoot in [ ]
D2 [ ] jaren,
K1 [ ] mé-genoot [ ]
- 14 *Ha* *Groot, Heins en Cats* te zien niet all derft paren
b [ ] end' all [derft]
D1 [ ] en [ ]
- 15 *H* Met uwer vrientschaps gunst: Die Huijgens, die de print
D1 [ ] gunst; [ ] *Huygens*, [ ]

16	<i>H</i>	Van uw drij-waerdicheijt affwesende bemindt,
	<i>D₁</i>	[ ] u [ ]
	<i>K₁</i>	[ ] uw [ ] af wesende [ ]
	<i>K₂</i>	[ ] uw' [ ]
17	<i>Ha</i>	Affwesend' met hem draeght, affwesende doet vieren
	<i>b</i>	[ ] } met hem { [ ] } bij sich { [ ]
	<i>D₁</i>	[ ] by sich [ ]
	<i>K₁</i>	Af wesend' [ ] af wesende [ ]
18	<i>H</i>	Door all dat nae de doodt soeckt leven in Laurieren.
	<i>D₁</i>	[ ] Laurieren;
19	<i>H</i>	Die Huijgens die den topp van 'tconstigh hoeven-vocht
	<i>D₁</i>	[ ] <i>Huygens</i> , [ ]
20	<i>H</i>	Soo menichmael besucht, soo selden heeft besocht,
	<i>D₁</i>	[ ] menich-mael [ ]
21	<i>H</i>	Soo menichmael den randt van uw' verheven pluijmen
	<i>D₁</i>	[ ] menich-mael [ ] boort [ ]
22	<i>Ha</i>	Verslaghen heeft staen sien het wolcken-water schuijmen,
	<i>b</i>	/ /
	<i>D₁</i>	[ ] aen-ghesien [ ]
	<i>D₂</i>	[ ] aen-gesien, [ ]
	<i>K₁</i>	[ ] aen-gesien [ ]
23	<i>H</i>	En mogelijk het vier ontleenen van een sterr,
	<i>K₁</i>	[ ] een' Ster
24	<i>H</i>	Wt aller veeren reijck, uijt aller ooghen sperr.
	<i>D₁</i>	[ ] sperr,
	<i>K₁</i>	Uyt [ ] sper;
25	<i>H</i>	Terwijl hij, worm gelijk, met sijn gewicht <i>verleghen</i> ,
	<i>D₁</i>	[ ] hy worm-ghelijck [ ]
	<i>K₂</i>	[ ] hy, worm-gelijck, [ ]
27	<i>H</i>	Van 'sWerelts slijck doorcroop, en bij uw vlijtich hoogh
	<i>D₁</i>	[ ] door-kroop, [ ]
29	<i>H</i>	Heeft noch vergetelheijt in gheene van uw' borsten
	<i>D₁</i>	[ ] verghetenheyt [ ]
30	<i>H</i>	Het vriendelijcke murw soo dick-diep doen vercorsten
	<i>D₁</i>	[ ] vercorsten,
31	<i>H</i>	Off 'tvragen naer uw' Vriendts hoe, wat, waer en wanneer,
	<i>D₁</i>	[ ] uw's Vrients, [ ] Wanneer
	<i>K₁</i>	[ ] uw [ ]

- 32 *H* Verstreckt u noch een vreucht; Hij leeft; en, vrij noch meer,
D1 [ ] leeft, en [ ]
- 33 *H* Hij voert een rappe ziel, een onverlemde reden
K1 [ ] een'[ ]
- 34 *H* In 't onverroest gespan van lemteloose leden:
D1 [ ] leden;
K1 [ ] leden.
- 35 *Ha* Herneem sijn volle jeught, en midden in 'tgedrangh
b besitt [ ]
K1 [ ] sijn'[ ]
- 37 *H* Van menighmalen meer betreckende mallooten
K1 [ ] Mallooten,
- 38 *H* Dan daer de Grieksche Vos in't oor van sijn pilooten
K1 [ ] sijn'[ ]
- 40 *Ha* Sijn ongestadicheijt ded' steunen op sijn mast,
b [ ] wanckelmoedicheijt [ ]
- 42 *H* Van Ebb' en Vloets gemoet, en als de minder Booten
K2 [ ] ontmoet, en, [ ]
- 43 *H* Gecabelt metten rugg van die haer vorens gaen,
D1 [ ] met den [ ]
K1 [ ] aen [ ]
- 44 *H* Beslaet als metgesleept een eerlijck achter-aen
D1 [ ] met ghesleept [ ]
D2 [ ] ghesleep*[ ]
K1 Beslaet, [ ] ghesleept, [ ]
K2 [ ] mé [ ]
- 45 *H* Bij 's Vader-landts pinas, dat aen de Teemsche stranden
D1 Aen [ ]
K1 [ ] Vader lands*[ ]
K2 [ ] Vader-lands [ ]
- 46 *H* Drij en twee reijsen nu den maenringh sien ontranden
D1 [ ] Maen-ringh [ ]
- 47 *Ha* Drijreijs sien vullen heeft, en onverduldich wacht
b Vijffreijs [ ]
D1 Vijff-mael [ ]
K1 Vij mael [ ]
- 48 *H* Op 't eijntelijck en wel ontladen van sijn vracht.
D1 [ ] 'teyndelick [ ]
K1 [ ] sijn'[ ]

- 49 *H* O 's Gravesander spits, ô Brielsche boet en baecken,
D1 [ ] 'sGravesander-spits,[ ]
- 50 *H* Wat soeter Aeols kindt sal sijn beleefde caecken
K1 [ ] sijn' [ ]
- 51 *H* Ontswellen op dit zeijl, en in uw Mase-mondt
D1 [ ] u [ ]
K1 [ ] uw [ ]
- 52 *H* Doen kiezen op de Ree den ouden ancker-grondt?
K1 [ ] ancker grond?
K2 [ ] ancker-grond?
- 53 *H* O Schevelingher Duijn, ô Haegsche boter-weijen,
K2 [ ] Scheveninger [ ]
- 54 *H* O Voor en achter-hout, mijn mijrt, mijn lauwer-meijen,
D1 [ ] Voor [ ] achter-hout, [ ]
K1 [ ] mijn' [ ]
- 55 *H* Wanneer sal Huijgens weêr, ontballast van 'tgewicht
D1 [ ] Huygens [ ]
D2 [ ] weer, [ ]
- 56 *H* Van Hooffs becommeringh, in uw gewenscht gesicht
D1 [ ] uw' [ ]
K1 [ ] uw [ ]
- 58 *H* Daer van wraeck, van bedroch, van dubbel-sin, van veijnsen
D1 [ ] dubbelsin, [ ]
D2 [ ] dubbelsin,* [ ]
K1 [ ] dubbelsin, [ ]
- 59 *H* De smett niet aen en cleeft, maer vré, maer eerbaerheijt,
D1 [ ] aen cleeft,* [ ]
K1 [ ] aen en cleeft, [ ]
- 60 *H* Maer jock, maer gulden eews herboren slechticheijt?
D1 [ ] Gulden-eews [ ]
- 61 *H* Wanneer sal wederom 'tgerammel van sijn snaren
D1 [ ] 'tgherommel [ ]
K1 [ ] sijn' Snaeren,
- 62 *H* Verdommelt met sijn keel tot over Haerlems baren,
K1 [ ] keel, [ ]
K2 [ ] sijn' [ ]
- 63 *H* Tot over 'tprachtich Veen, tot <op>voor de blauwe poort

- 64 *H* Van Hollandts Zuyder-diep te Muijden sijn gehoort?
D1 [ ] Zuyder-diep, [ ]
K1 [ ] Muiden, [ ]
- 65 *Ha* Te Muijden daer men seijt de *Meer en min der* boden,
b [ ] hij weet [ ]
D1 [ ] *meer en minder** [ ]
K1 [ ] *meer en min der* [ ]
- 66 *H* Het schuijmende gevolgh van Wint en Water-goden
K1 [ ] Watergoden
K2 [ ] Wind- en Water-goden
- 67 *H* Soo menighmael om herr te lujster sijn geweest
K1 [ ] geweest,
- 69 *H* Op Amstel-landts thooneel gevoordert en beschreven
K1 [ ] Amstel lands [ ]
- 69 [marge]
H adjourné. citatus. *gedreven. ob ambiguitatem*
D1 Adjourné
D2 Adjourné.
- 70 *H* Door Hoofts geleerde cracht, van nieuws te sien herleven
D1 [ ] *Hoofts* [ ] cracht [ ] herleven,
- 71 *H* Van nieuws te *sien* betrapt, beticht, beloont, geslacht,
D1 [ ] betrapt te sien, [ ]
- 72 *Ha* Den eenen in sijn ton, den andren in sijn gracht.
b [ ] } ton, { [ ]
           [ ] } cuijp, { [ ]
D1 [ ] Cuyp, [ ] gracht;
K1 [ ] and'ren [ ] sijn' [ ]
- 73 *H* Te Muijen daer de gheest van Hoofts gesoghen lessen
D1 [ ] Muijden [ ] *Hoofts* [ ]
- 74 *H* Gevatt wordt en gegaert in suijs're *roemer*-flessen,
D1 [ ] suijsver *Roemer*-flessen,
K1 [ ] suijs're [ ]
- 76 *H* Vermaeghdt, verliefelijckt, de Wereldt over spat.
D1 [ ] spat;
D2 [ ] overspat;
K1 [ ] over spat;
- 77 *H* Te Muijden, soet vernacht, daer op de dicke dijcken
K2 [ ] daer, [ ]
- 78 *H* Die Goeijlandt borghe staen <van w> voor 'twijcken en beswijcken
D2 [ ] beswijcken,

- 79 *H* De jongher *Visscher* meijt het drijvende gedruijs
KI [   ] *Visscher*-meyd [   ]
- 82 *H* Vaert, seijt, gevareloos; van kerven en van pompen
D1 [   ] ghevareloos, [   ]
D2 [   ] zeylt, [   ]
KI [   ] seght, [   ]
- 83 *H* Houd' u den Hemel vrij, en <huijden> merghen off van daegh
- 87 *H* Te trouwen hebt gebrocht, en selver hand-gemeen
D1 [   ] ghebracht, [   ]
- 88 *H* U drijen hebt verwandt met all' end' ijeder een,
D1 [   ] en [   ]
KI [   ] een;
- 89 *H* Dit's d'opgehoopte som van uws Vriendts t'achterheden;
KI [   ] t'achterheden
- 90 *H* Boogh uw medooghen oijt voor ongeveijnsde reden,
D1 Boogh' [   ]
KI Boogh [   ]
- 91 *H* Buijght, soete Willen, buijght, rept uw rotz-roerens cracht,
D1 [   ] u [   ]
KI [   ] uw' [   ]
- 92 *H* Uw steenen-slepens const, uw' Orpheus-lijcke macht,
D1 Uw' [   ] macht;
- 93 *H* Hij kneede 't harde hartt van d'emmer onbewoghen
D1 [   ] 'therdde hertt [   ]
- 95 *H* Vermocht gheen weijgeringh op't smeecken van sijn snaer,
KI [   ] sijn' [   ]
- 97 *Ha* Van 'shemels opperhuijs naer   uwen toon te draeien;
b [   ] 'thoogh' en middel-huijs [naer   ]
KI [   ] draeyen,
- 98 *H* Die 'tWinden windaes dwinght, mijn zeijl te doen bewaeijen
D1 [   ] wind-aes [   ]
- 99 *H* Met een West achter-in; die 't Water-werck beleijt,
D1 [   ] beleyt
D2 [   ] achter in; [   ]
- 100 *H* En al dat boven drijf<'>>t en al dat onder leij<e,>>dt,
D1 [   ] drijft, [   ]
- 101 *H* Mijn kielen gae te slaen, mijn ancker-tandt te hechten,
KI Mijn' [   ] mijn' [   ]

COMMENTAAR Boven zijn berijming noteerde Huygens het volgende schematische overzicht van de inhoud der *Threni*, de Klaagliederen van Jeremia.

Threni continent quinque sermones quorum	}	1 est Ecclesiæ quæ est cap. 1.	enarrat calamitates. contestatur adversus hostes
		2 est Prophetæ quæ cap. 2	expostulat pro populo affert documenta ecclesiæ laboranti.
		3 est Ecclesiæ quæ cap. 3	expostulat de malis gravissimis. exponit certamina spiritualia et victoriam orat posteaquam ex certaminibus fidè emersit.
		4 est Prophetæ quæ cap. 4	expostulat de reb. omnib. divinis. et humanis eversis. Causas illarum calamitatum explicat. denunciat iudicium hostib. et salutem Ecclesiæ
		5 est Ecclesiæ oratio quæ c. 5	expostulat confitetur peccata ad pœnam Petit misericordiam

In vertaling

De Klaagliederen bevatten vijf verhandelingen: 1. van de Kerk dat is het eerste hoofdstuk; 2 van de Profeet dat is het tweede hoofdstuk; 3 van de Kerk dat is hoofdstuk 3; 4 van de Profeet dat is hoofdstuk 4; 5 dat is een rede van de Kerk, hoofdstuk 5.

[Hoofdstuk 1] verhaalt de ramp; men strijdt tegen de vijanden.

[Hoofdstuk 2] klaagt uit naam van het volk; draagt de bewijzen aan aan de lijdende kerk.

[Hoofdstuk 3] klaagt over de zeer ernstige rampen; stelt voor ogen de geestelijke strijd en de overwinning; bidt dat zij getrouw uit de strijd opkomt.

[Hoofdstuk 4] klaagt over alle te gronde gerichte zaken van God en mens; geeft redenen voor al die rampen; kondigt de vijanden hun veroordeling aan en het behoud aan de Kerk.

[Hoofdstuk 5] klaagt; belijdt haar zonden dat zij straf verdienen; vraagt medelijden.

Dit schema is gedateerd: 27 Majj 1622. De *Proeve op 't beghinn der Klachten Ieremie* zal op die dag, of kort daarna zijn ontstaan. Blijkens het schema was Huygens van plan alle vijf *de Klaagliederen* te vertalen. Het schema komt op mij over als een excerpt uit een of andere verhandeling over de *Klaagliederen*.

De tekst waarna hij deze vertaling heeft gemaakt, heeft Huygens gevonden in de Latijnse bijbel met de vertalingen van Tremellius en Junius.¹

Huygens' *Proeve* vertoont opmerkelijk veel overeenkomst met *The Lamentations of Jerem*, for the most part according to *Tremelius* van John Donne.²

Deze overeenkomst is waarschijnlijk terug te voeren op de gemeenschappelijke bronnen die beide dichters gebruikt hebben. De mogelijkheid dat Huygens door Donne's *Lamentations* geïnspireerd werd, valt evenwel niet helemaal uit te sluiten. Huygens heeft al in de eerste decennia van de 17de eeuw kennism gemaakt met werk van Donne, hij heeft hem waarschijnlijk in 1619 ontmoet in Den Haag en heeft hem meermalen horen preken.³

Huygens' keuze van deze stof 'is mede te verklaren uit de kammervolle situatie van het continentale gereformeerde protestantisme.' Zonder dat de gelijkstelling expliciet verwoord wordt, past Huygens de klacht van de profeet over de schuld en de ellende van Jeruzalem toe op zijn eigen tijd.⁴

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 262; Zwaan 1974a, p. 62-65 met inleiding en annotatie; Huygens 1984, p. 18-19 (gemoderniseerde spelling, met toelichting).
- LITERATUUR   Poulsen 1972, p. 60,65-66; Zwaan 1974a; Sellin 1982/1983, p. 201 vlgg; Daley 1990, p. 83 vlgg; Streekstra 1994, p. 199-249.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1622, fol. 10. Een enkelblad papier van 315 x 202 mm. Boven het gedicht noteerde Huygens een schematisch overzicht van de inhoud der *Threni*, de Klaagliederen van Jeremia (zie onder *Commentaar*). Dit schema is gedateerd: 27 Majj 1622.
- H-Ot*   Het handschrift is kopij geweest voor de *Otia*. De naast de titel geschreven signatuur K8 fol. 74, een met potlood genoteerd cijfer 2 daarboven en afdrukken van beïnkte vingers in de rechtermarge duiden daarop. Waarschijnlijk op het moment dat hij dit blad aan de kopij toevoegde, heeft Huygens zijn schema met enkele diagonale strepen doorgehaald. Hij voegde toen ook de regels 25 t/m 28 (strofe 7) en de datering toe.
- Ot*   *Otia*, 1625, liber III, 'Bibel-stoff', [K4]^v, p. 74.
- K1*   *Koren-bloemen*, 1658, I. Boeck, 'Bibel-stof', [A4]^v, p. 8.
- K2*   *Koren-bloemen*, 1672, I. Boeck, 'Bibel-stof en Gods-dienst', [A4]^v, p. 8.

DATERING De datering van het schema bovenaan: 27 Maj 1622, geeft aan dat *H* vermoedelijk op of vlak na deze datum geschreven is.

NOTEN ¹ Zie Streekstra 1994, p. 201-203 en het commentaar bij gedicht [41] en Zwaan 1974a, p. 62-63.
² Sellin 1982/1983, p. 201-202 en met name noot 23. Lamotius' vertaling van de *Commentaries on the Lamentations van John Udal* verschilt sterk van de vertaling van Huygens (en Donne). Sellins suggestie dat 'his [Lamotius] translation is connected with the efforts of both Donne and Huygens', neem ik niet over. Koos Daley mengt op onverantwoorde wijze de gegevens uit Sellins artikel door elkaar wanneer zij stelt: 'Huygens' letter of the siege of Bergen op Zoom that he shared with Donne in September 1622 may well have prompted both poets to translate Jeremiah' (Daley 1990, p 85). Streekstra heeft in zijn dissertatie fragmenten van de vertalingen van Donne en Huygens met elkaar vergeleken (Streekstra 1994, p. 199-249).
³ Paul R. Sellin (1988, p. 17, 23-30, 91, 133) maakt zeer aannemelijk dat Huygens via adellijke Engelse militairen als Sir Edward Conway kennis heeft gemaakt met Donne's *Problems and paradoxes, Biathanatos* en wellicht ook met diens *Conclave Ignati*. De suggestie van Bachrach (1976, p. 114) dat de eerste kennismaking van Huygens met werk van Donne verliep via de *Table talks* van Sir Henry Wotton, in 1614 ambassadeur van Engeland in Den Haag, wordt door Sellin m. i. op goede gronden betwijfeld.
⁴ Huygens 1984, p. 106. Zie ook Zwaan 1974, p. 62.

VARIANTEN

[titel]
Ha [ontbreekt]
b Proeve op 't beghinn der Klachten <van Jeremia>>Jeremiae.
Kr Proeve, [ ]

3 *Ha* Die aller Landen hoeft en Vorstelijcke Croone
b [ ] } hoeft { [ ]
} eer { [ ]
Ot [ ] eer [ ]

4 *H* Verwoest, <w>>Verweduw-lijckt haer' hateren ter schatt?

6 *H* Den langhen droeven nacht haer wanghen overweent?
Ot [ ] haer'[ ] over-weent?

7 *H* Hoe vindtsij om end om haer eertijds trouwe vrinden
Ot [ ] om-end-om [ ]
Kr [ ] haer'[ ]

9 *H* Haer' borgherij ontvluch<ten>>t haer' onderslaefde muren,

10 *H* En Juda loopt om <vre>rust en vrijcheijts geniet

- 11 *H* Daer gheen te vinden is; haer' <g>>spijtighe geburen
Ot [ ] is, [ ]
KI [ ] is; [ ]
- 14 *H* Zij viert noch Autaer-dienst noch Tempelfeesten meer,
Ot [ ] Tempel-feesten[ ]
- 16 *H* Haer' maechden uijtgeweent *ver*bitteren haer zeer.
H-Ot [ ] maeghden [ ]
Ot Haer [ ]
KI Haer' [ ]
- 17 *Ha* Sij siet sich overmant van die sij placht te dwinghen,
b [ ] overheert [ ]
Ot [ ] over-heert[ ]
- 18 *H* Haer Vijanden in vré (soo straft des Heeren <handen> arm
Ot Haer'[ ]
- 21 *H* Der Dochter Zions glans is heel van haer verscheijden,
KI [ ] van haer af gescheiden,
- 22 *H* Vervallen en *ver*plaett; haer' Vorsten overmandt,
H-Ot [ ] overmant,
Ot [ ] overmant
- 23 *H* Gelijcken 'tmatte wilt <met>>dat niet en vindt te weijden,
H-Ot [ ] wild [ ]
- 24 *H* En vlieden sonder weer des overwinners handt.
H-Ot [ ] hand

[De regels 25 t/m 28 (strofe 7) en de datering voegde Huygens toe. Blijkens de kleur van de inkt, nu bruinig, is dat gebeurd toen Huygens zijn gedichten doorkeek ter voorbereiding van zijn *Otia*. In deze tint zijn alle veranderingen in de kopij voor de *Otia* geschreven. De inkt van de vroeger genoteerde verzen is nu grijs-zwart.]

- 25 *H* [ontbreekt]
H-Ota Jerusalem herdenckt in dese commer-daghen
b [ ] kommer-daghen
- 26 *H* [ontbreekt]
H-Ota Tvoorspoedighe geniet van haer' verleden tijdt,
b //
Ot [ ] verleden [ ]
- 27 *H* [ontbreekt]
H-Ot Terwijl sij hulpeloos haer' borghers siet verslagen,

28	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ota</i>	Haer' vijanden rondom ter spott sitt en ter spijt.
	^b	/ /
	<i>Ot</i>	[ ] rondom [ ]
		[datering]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	MDCXXII.
	<i>K1</i>	[in plaats van de datering staan onder het gedicht drie streepjes. Huygens' aanduiding voor het fragment-karakter van zijn <i>Proeve?</i>]
	<i>K2</i>	[ontbreekt]

[40] KLUCHT UIJT DE VUIJST

COMMENTAAR Het 'ridder-slaen' vat Huygens in dit grapje letterlijk op als het slaan van een ridder. Hij is zelf kort te voren slachtoffer geworden van de meer gangbare betekenis van de uitdrukking. Op 27 oktober 1622 sloeg koning Jacobus hem tot ridder.¹

In een brief van 25 juli schrijft Huygens aan zijn vader dat hij uit de laatste brief van zijn moeder begrepen heeft dat 'de wereld zich is beginnen te roeren over een zeker gerucht dat ik ridder word'.² In dezelfde brief doet hij iets van de achtergronden daarvan uit de doeken. Blijkbaar had hij daarvoor zijn broer Maurits gevraagd om precieze gegevens voor het wapen dat hij als ridder zou voeren. Maurits begint namelijk zijn brief van 26 juli 1622 aldus 'Hierbij uw wapen en aangezien u mij daar in bedekte termen naar gevraagd hebt, voeg ik daar niets aan toe'.³ Op 14 november feliciteert Maurits zijn broertje in Londen: 'De broer van kapitein Killigrew heeft mij uw allerlaatste brief gebracht. Uw laatste waarin u mij hebt gevraagd Uw Ridderschap in orde te maken, heb ik daarvoor niet kunnen beantwoorden. [...] Met het Ridderschap, feliciteer ik u, en ik zie dat Vader, op zijn dringend verzoek lezend wat u mij daarover heeft geschreven, er meer voldoening van heeft dan te voren, zich niet in de lectuur van een en ander storen latend en af en toe zuchtend van 'zo'.⁴

Vervolgens beantwoordt Maurits de voorlaatste brief: 'Ik zal dat ook doen en discreet'. Waarschijnlijk heeft Maurits ook bijgedragen in de betaling van het nogal duur uitgevoerde adelsdiploma dat Constantijn had besteld.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 269.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XLIII^a, 1622, fol. 4^r. Een blad papier van 290 x 205 mm.

DATERING

H is gedateerd: Non. November. 1622 (= 5 november 1622).

NOTEN

¹ Smit 1980, p. 100-101; Unger 1885, p. 10: '22 Octob. diploma equestre', '27 Octob. 'l'Accollade'. Het adelsdiploma wordt bewaard in de British Library te Londen.

² Worp *Briefwisseling* no. 164: 'le monde avoit commencé à s'alarmer de certain bruit de ma chevalerie'.

³ 'Voycy vos armoiries et puisque vous me servés à plats couverts, nihil amplius addo'. De Haas 1929, nr. v. Het daar gegeven jaartal '1626' is een drukfout voor '1622'. Maurits past aan het einde van de zin een citaat uit Horatius' eerste satire toe (Horatius, *Satiren* 1. 1.121).

⁴ 'Le frere du Cap.^e Killigrew m'a livré vos perultiemes. Vos dernieres par ou vous me mandés l'accomplissement de *Votre* Chevalerie, ne les avois rendu devant.[...] De la Chevalerie, Congratulor, et je voy que Mon Pere, par les lir[e] en instances que [vous] m'en avés escrit, en a plus de satisfaction qu'à devant, voire ne laissé de le vues cy et la avecq quelque peu de Tanto.' Geciteerd naar het handschrift in de Koninklijke Bibliotheek, KA xxxviii^c, 14 november 1622 (door Constantijn ontvangen op 28 november 1622). Worp *Briefwisseling* 1, no. 195, geeft een regest.

⁵ 'Je le fais aussij et à discretion.' Zie vorige noot.

VARIANTEN

	[titel]
Ha	Iocus ex tempore
b	Klucht uijt de Vuijst, van 't Ridder slaen.

[41]

DE UIJTSLANDIGHE HERDER

COMMENTAAR

Het handschrift van Huygens' *Uytlandighe Herder* bestaat uit twee in elkaar gevouwen dubbelbladen.¹ Het buitenste blad doet dienst als omslag en titelpagina. De eerste bladzijde draagt de titel *Den uytlandigen Herder* en dit citaat: Hæc est consolatio mea in afflictionibus meis, | psallendi argumenta esse mihi statua tua, in | loco peregrinationum mearum. Psal. 119² Ik beschouw deze woorden als een motto. De strekking ervan verklaart m.i. 'een van de meest curieuze gedichten uit de 17e eeuw'.³ In de moderne psalmvertaling van Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde luiden deze regels zo: 'Ben ik in kommer, dit troost mij: [...] Harpmuziek blijft mij: uw verbondseisen in het huis mijner vreemdelingschap.'⁴ In het vervolg van deze inleiding bespreek ik kommervolle omstandigheden, het 'vreemdelingschap' en de rol van harp c.q. luit. Onder zijn rijmbrief aan Hooft en de zusjes Visscher die Huygens op 15 mei 1622 voltooide [38], citeert hij uit de psalmcommentaar van Augustinus: 'Hij haat zijn vaderland pas echt, die meent er goed aan te doen in het buitenland te verkeren.'⁵ Huygens citeert hier instemmend. Hij heeft allerminst een hekel aan zijn vaderland en hij verlangt ernaar weer thuis te komen.⁶ Dat verlangen heeft hij in mei; in het najaar heeft hij het nog. De onderhandelingen die gevoerd moeten worden, duren hem al te lang en lijken uitzichtsloos.⁷ De weigerachtigheid van de Engelse koning om de Protestantse zaak in de Palts te steunen – die steun te verwerven was één der opdrachten van het gezantschap –, verminderde bovendien Huygens' hoop op een wending ten

goede in de oorlog van de Republiek tegen Spanje. Keer op keer blijkt uit de brieven die hij in deze tijd wisselde met broer Maurits en zijn ouders zijn honger naar informatie over de vrijheidsstrijd van zijn land- en geloofsgenoten.⁸ Het gevoel ver van huis te zijn en weinig of niets te kunnen uitrichten, maakte hem depressief.⁹ In deze omstandigheden zoekt Huygens troost in de Bijbel. De woorden van psalm 79 vindt hij van toepassing op zijn eigen situatie en die van zijn volk en vaderland. Uitgaande van de impliciete gelijkstelling van de Republiek met het Bijbelse Israël maakt Huygens een berijming van deze psalm. Hij voltooit zijn bewerking op 13 november 1622. In de woorden van de psalmist klaagt Huygens:

Wij eertijds dijnen roem, wij leden dijner eeren,
Wij sitten spottelick den schimperen te praet,
Wij sijn der bueren jock, en waer wij 'tvoorhoofd keeren
Wij zien, wij hooren niet dan vingheringh en smaed.
Hoe langh, gestoorde God, hoe langh verachtst du 'tschreewen
Van dijner kindren onuijtschreewelijck ellend? (r. 197-202)

Hij richt zich tot God om hulp:
O onser saligheits hoop, heul en heijlandt, Heere,
Reick ons dijn' hand en hulp in desen harden stuijt; (r. 217-218)

Twee weken later, omstreeks 1 december 1622¹⁰, bedt Huygens zijn psalm literair in: Hij dicht een *Introductio* (r. 1-176) en een *Epilogus* (r. 241-440), die hij voltooit op 12 december. Aldus wordt de psalmberijming het middendeel van het drieluik *De uijtLandighe Herder*.

De beide zijluiken geeft Huygens een pastorale aankleding. Zijn voorliefde voor de herdersvermomming in de literatuur zijn we al eerder tegengekomen (zie [4] en [18]). Zwaan heeft erop gewezen dat het lied van de herder-koning David, de psalm, voor Huygens een bijzondere reden geweest is om pastoraal te zijn.¹¹

In het eerste zijluik introduceert Huygens 'een hollantsch herder-jongen' (r. 15) die bedroefd liggend op het strand van de oostkust van Zuid-Engeland de eb vraagt aan de overkant te vertellen hoe het met hem, de 'balling-borger' (r. 54) gaat en dat hij met zijn gedachten steeds bij zijn vaderland is. (r. 55-80). Voor hij uitgesproken was, was de eb echter al vertrokken. Door eenzaamheid en stilte daartoe aangezet, herneemt de herdersjongen zijn klagen. Hij richt zich nu tot zijn luit en vraagt haar nu eens geen 'grillen' (r. 125; vgl. [18]) te begeleiden, maar hem bij te staan:

Om den Schepper aller wesen
In sijn dreijghende gerecht
Met het smeecken te belesen
Van sijn Herder-Coningh-knecht; (r. 133-136)

Geef mijn 'ontleende dichten' (r. 139: zijn aan Ps.79 ontleend gedicht) vleugels, vraagt hij. Misschien zullen wij doordringen in het oor dat ook de zang heeft gehoord van de harpspelers die vanuit de Babylonische ballingschap het droeve lot van Sion bezongen.¹²

Hierna zingt hij de bewerking van de psalm. Dit is het middenluik. De *Epilogus*, het tweede zijluik, schetst wat het lied te weeg heeft gebracht. Aanvankelijk lijkt het erop dat het (ook in figuurlijke zin) opklaart en dat de zon goed nieuws brengt. Helaas weigert de zon stil te staan en antwoord te geven op zijn vragen. Ten prooi aan tegenstrijdige gevoelens ('Schongel-vlotich van gemoede' r. 261) gaat de herdersjongen daarop terug naar zijn makkers. De rest van dit slotstuk wordt ingenomen door een in drieën te verdelen toespraak tot Daniel Heinsius (r. 265-440). Allereerst vraagt de ikfiguur hierin of Heinsius misschien de reden kan vertellen waarom de zon niet wenste te antwoorden. Hij somt een aantal vermoedens op: Wilde hij weer snel terug naar de roemvolle kust die hij 'smorgens had achtergelaten? Wenste hij snel in Amerika het behoud van Bergen op Zoom bekend te maken? Wedijverde hij in snelheid met Spinola die van Bergen op Zoom weggevlucht was? Al deze vermoedens blijken Godlof bewaarheid te worden (r. 265-304). Vervolgens verzoekt hij Heinsius een loflied aan te heffen. Zonder zijn hulp, is de ikfiguur daartoe nu niet in staat. Zijn hart stikt bijna in het verwerken van de plotselinge vreugde. Als hij wil voorgaan dan zullen de ikfiguur en zijn metgezellen hem volgen met hun lieren en luiten (r. 305-352).¹³ Het derde en omvangrijkste deel van deze *Epilogus* gebruikt Huygens om in vermakelijke regels de identiteit van de herdersjongen in ballingschap te laten samenvallen met die van de ikfiguur Huygens.

Vooraf deze laatste honderd versregels zijn aan de basis gelegd van (diepte-) psychologische beschouwingen. Smit betoogt dat Huygens in de balling de 'zelfvervreemding projecteert die hij in zijn voortgezet verblijf in Engeland ongetwijfeld bij zich opmerkte.'¹⁴ Hij spreekt van een 'splitsings- of verdubbelingsmotief' en formuleert als mogelijke verklaring hiervoor dat Huygens aldus een verantwoording wil geven voor zijn conflict: 'de herder is de ver-angelste Huygens die niet naar Nederland terug wil.'¹⁵ Poulssen probeert in een uitvoerig artikel aan te tonen dat er bij Huygens sprake is van een godsdienstig conflict dat in verband staat met zijn dichterschap.¹⁶ Zwaan heeft dit artikel afgedaan als onleesbaar en verward. Hij is van mening dat de visie van Smit en Poulssen op de psychische toestand van 'gespletenheid' van Huygens op fantasie berust. Wie zoiets aanneemt past op 'anachronistische wijze een modern psychopathologisch begrip toe op de lichamelijk en geestelijk gezonde Huygens die van zulke zaken nog nooit gehoord had en er in zijn stevig Godsgeloof ook niet vatbaar voor was'. Zwaan beschouwt deze regels als een spel van Huygens. 'Meer dan een spel is het niet!'¹⁷ Het is een spel met woorden. De gelijkstelling van de balling met de ikfiguur levert prachtige spiegelscenes op, de een is de echo van de ander.¹⁸ Hiernaast is het ook een spel met het genre van de pastorale. W. Vermeer heeft hierop gewezen. Huygens gaat zijn eigen weg, zich bedienend van een gangbare literaire vorm, de pastorale, waarvoor Heinsius in zijn *Nederduytsche poemata* met het gedicht 'Pastorael' het navolgenswaardige model leverde.¹⁹ Met dit slot van zijn *Uytlandighe Herder* doorbreekt Huygens de ongeschreven spelregel van de pastorale dat 'de identiteit van herders of herderinnen *binnen* het gedicht niet onthuld wordt.'²⁰

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 269-281; Zwaan 1976, p. 15-55 (met varianten, annotatie, vertalingen, commentaar en inleiding); Davidson en Van der Weel 1996 (fragment met vertaling in het Engels).
- LITERATUUR   Hinlopen 1814 (woordvormingen); Smit 1966, p. 117-155; Zwaan 1974; Verkuyl 1976; Stutterheim 1976; Poulssen 1972; Sassen 1977; Van der Blom 1978; Smit 1980, p. 106-108; Vermeer 1982; Strengholt 1983, p. 57; Strengholt 1984, p. 62-63; Van der Heide 1987; Van Strien 1990, p. 53.
- TRANSLITTERATIE
- 39   *H* 'ongeveijnsde'. Door mij 'n' toegevoegd.
- 161   *Hb* 'off't. Huygens voegde op de regel de 't' toe. Wegens onduidelijkheid daar later doorgehaald en bovengevoegd.
- 213   *H* (37)   'gedachtenis'. Huygens veranderde in *H-Ot* de mediale 's' in een mediale. (Zie voor voorbeelden: Hermkens 1984, p. 22)
- 218   *H* (42)   'stuijt'. In *H-Ot* voegde Huygens boven de 'u' het diakritische teken toe.
- 406   *Hb*   'Drinck', in *Ha* 'Drinckt' 't' intentioneel geschrapt.
- OVERLEVERING
- H*   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1622, fol. 11-14. Twee in elkaar gelegde dubbelbladen papier. Afmetingen in dichtgevouwen toestand: 290 x 202 mm. Het binnenste vel (fol. 12-13) heeft Huygens het eerst beschreven. Fol. 12^r en een gedeelte van fol. 12^v bevatten een bewerking van psalm 79, later *B* genoemd. Onderaan fol. 12^v is Huygens begonnen met het gedeelte dat later het begin van het gedicht zou gaan worden, aanvankelijk *Introductio*, in een later stadium *A* genoemd. Op fol. 12^v staan daarvan de verzen 1-32. Dit gedeelte wordt voortgezet op fol. 13^r (regel 33-88 en 89-128; twee kolommen van zes achtregelige strofen). Fol. 13^r is beschreven in drie kolommen van zes achtregelige strofen. Onder de eerste kolom sluit een streep het eerste deel (*A*) af. De twee volgende kolommen bevatten bijna de helft van het gedeelte dat aanvankelijk *Epilogus* heette en later als deel *C* het drieluik *De uytländige Herder* besluit. Het andere dubbelblad (fol. 11 + fol. 14) doet dienst als omslag. Op fol. 11^r staan de titel *Den uytländigen Herder* en een citaat.
Hæc est consolatio mea in afflictionibus meis, | psallendi argumenta esse mihi
statua tua, in | loco peregrinationum mearum. Psal. 119
- Fol. 11^v is blanco. Fol. 14^r bevat in twee kolommen van zes achtregelige strofen en een derde 'kolom' (met slotstrofe, ondertekening en datering) het vervolg van deel *C* dat op fol. 13^v is aangevangen. Fol. 14^v is blanco.
- H-Ot*   In het stadium dat Huygens de kopij voor de *Otia* gereedmaakte, bracht hij in *H* varianten en correcties aan. Hij noteerde in de marge van zijn berijming van psalm 79 (de regels 177-240 van het gedicht) in deze fase de Latijnse tekst van Tremellius en Junius.
De inkt waarvan Huygens zich in deze fase bedient is door de grijs-zwarte tint te onderscheiden van de bruinige tint in *H*. *H-Ot* is kopij geweest. Dit blijkt uit
- 404   [41] DE UIJTLANDIGHE HERDER

het nummer dat in potlood linksboven op fol. 11^r is neergeschreven. Er staat een 6. Kopijkenmerken zijn ook: de inktvingers (vooral op fol. 11^r), de formaatsignaturen en de zetinstructies.

Op fol. 11^r: Dit moet staen daer dit teecken staet te weten bijde B.

Op fol. 12^r (rechtermarge onderaan): Dit in Casijf. Aan het einde van de delen (B, A en C) heeft Huygens in de marge de aantallen der versregels berekend:

Voor B (fol. 12^r): $16 \times 4 = 64$

Voor A (fol. 13^v): $22 \times 8 = 176$

Voor C (fol. 14^v): $25 \times 8 = 200$

Onder de laatste berekening maakte Huygens een optelling van het totale aantal: $64 + 176 + 200 = 440$.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. III, Daer is meest BIBEL-STOFF', O^r-Q^r, p. 99-115.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'I. Boeck, Bibel-stof', E-G. p. 33-49.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'I. Boeck. Bibel-stof en Gods-dienst', D2-[E4]^r, p. 27-39.

DATERING De berijming van psalm 79, later als het middenstuk (B) opgenomen in het gedicht, is gedateerd in *H*: 13^a. *gbris* 1622. Onder het hele gedicht noteerde Huygens in *H*: Londini, Prid. Id. Decembris 1622 (= 12 december 1622).

NOTEN

¹ Zie voor een gedetailleerde beschrijving onder *Overlevering*.

² Deze woorden zijn een combinatie van ps.119: 50a en 54: 'Dit is mijn troost in mijne ellende... Uwe inzetten zijn mij gezangen geweest ter plaatse mijner vreemdelingschappen'. (Zwaan 1976, p. 31)

³ Vermeer 1982a, p.85.

⁴ *De psalmen*. Uit het Hebreeuws vertaald door dr. Ida G.M. Gerhardt en dr. Marie H. van der Zeyde. 1972.

⁵ Odit valde patriam qui sibi bene putat, cum peregrinatur. Augustin sup. Psal.39/43.

⁶ Zie voor een iets andere mening Mans van der Heide 1987, p. 38-42. Van der Heide legt mede op gezag van Smit (1966, p. 141) de nadruk op Huygens' vrijwillige ballingschap. Zij hanteert dat als 'schema', met behulp waarvan het gedicht 'iets minder curieus' blijkt.

⁷ Zie een beknopt verslag hiervan bij Hofman 1983, p. 45-47.

⁸ Zie vooral De Haas 1929. Van zes van deze brieven geeft Worp *Briefwisseling* een samenvatting zoals eerder gepubliceerd in *De Militaire Spectator* (de nrs. 152, 154, 163, 167, 172 en 183). Zie ook Strenght 1984, p. 62-63.

⁹ Smit (1966, p. 121 vlgg.) ziet in het verlies van een aan Huygens in bewaring gegeven som gelds een belangrijke reden voor deze gemoedstoestand. Zwaan (1976, p. 8-10) betoogt dat dit incident na het voltooiën van het gedicht plaats gevonden zal hebben en laat het bij zijn interpretatie buiten beschouwing.

¹⁰ Smit 1966, p. 126 citeert de regels 46-48 'de deuren van de Rhijn Die nu sesmael sestigh dagen Mijnes onbevaren zijn.' Op 5 december 1621 verliet Huygens Holland.

¹¹ Zwaan 1976, p. 7. Zie ook Vermeer 1982a.

¹² Regel 145-152. Zwaan geeft een letterlijke vertaling. Ik benadruk alleen de hier expliciet aanwezige parallelie met Israël.

¹³ Terecht wijst Poulssen bij deze passage op de parallel met Horatius' ode 'Pindarum quisquis studet aemulari', *Carmina* IV, 2. (Poulssen 1972, p. 78).

¹⁴ Smit 1966, p. 141-142.

¹⁵ Smit 1966, p. 152-153. Zie ook noot 6.

¹⁶ Met deze verregerende poëtologische en psychologische uitleg houdt Poulssen weinig rekening met de renaissancistische literaire praktijk waarin translatio en imitatio een belangrijke – niet aan een 'dichterpersoonlijkheid' gebonden – rol spelen. Ik kan de *Uijtlandighe Herder* dan ook niet beschouwen als een poging van Huygens om zijn innerlijke conflict op te lossen.

¹⁷ Zwaan 1976, p. 1, 14 en 49 (citaten). Vanzelfsprekend kan een later ontwikkeld beschrijvings- of analysemodel achteraf met vrucht toegepast worden op historische zaken. Met Zwaans argumentatie ben ik het niet eens. Zijn opvatting dat Huygens hier een spel speelt, deel ik wel.

¹⁸ Deze passage herinnert aan Narcissus in Ovidius *Metamorphosen* III, r. 450-473.

¹⁹ Heinsius 1983, p. 26-33. Huygens had dit gedicht van Heinsius ook al nagevolgd in nummer [5].

²⁰ Vermeer 1982a, p. 85-90, het citaat op p. 87.

VARIANTEN

	<i>H</i>	[titel]	introductio
	<i>H-Ot</i>	[boven het gedicht]	De uijtlandige <i>etc.</i>
		[marginaal]	A. De uijt Landighe Herder. Aenden Heere Daniel Heins, Ridder <i>etc.</i>
	<i>Ot</i>	<i>De uytlandige Herder.</i> Aen den Heere DANIEL HEINS, <i>Ridder &c.</i>	
	<i>K1</i>	D'uytlandige Herder. Aen den Heere DANIEL HEINS Over het Beleg en Ontset van Bergen op Zoom.	
4	<i>H</i>	Eertijds laghen aengehaect,	
	<i>H-Ot</i>	Eertijds [ ]	
5	<i>H</i>	(Can de ghissing overweghen	
	<i>H-Ot</i>	(Kan [ ] over wegghen	
	<i>Ot</i>	[ ] overwegen	
7	<i>H</i>	Die <*lang*>>tot voordien grooten reghen	
	<i>Ot</i>	[ ] van [voor den]	
8	<i>H</i>	Inde<n>>s werelts wieghe sien.)	
	<i>Ot</i>	In de [ ] sien)	
9	<i>H</i>	Onder aen 'die' krijttersen	
14	<i>H</i>	En haer cabbelend' gewelt,	
	<i>H-Ot</i>	[ ] kabbelend' [ ]	
	<i>K2</i>	[ ] haer' [ ]	

- 16 *H* Droeffelijck ter neer gevelt.
H-Ot Droeffelick [ ]
- 17 *Ha* Mallen-brand van minne-perten
b } Mallen-brand { [van]
} 'Tjeughden-pack {
H-Ot 'Tjeughden-pack [ ]
- 18 *H* Hadd' sijn' Ziele niet gelaên,
Ot [ ] gelaên,
- 19 *H* Onder duijsent jonghe hertten
H-Ot [ ] duijsend[ ] herten
Ot [ ] dusend [ ]
- 20 *H* Hadd' hij altijdt vrij gegaen,
H-Ot [ ] altijd [ ]
- 21 *Ha* En het oogh was noch te schapen
b / /
H-Ot [ ] onschapen
K1 [ ]'t [ ] ongeschapen
- 22 *H* (Emmers noch te vinden was't<,>>)
- 25 *Ha* Dieper oorsaeck dan genuchten,
b } Dieper { [ ]
} Scherper {
H-Ot Scherper [ ]
- 26 *H* Dan vermakelijck *verdriet*,
H-Ot [ ] vermakelick [ ]
- 28 *H* Smolt sijn' ooghen in een' vliedt.
H-Ot [ ] vliedt.
Ot [ ] sijn [ ] vliedt:
K1 [ ] sijn' [ ]
- 29 *H* Die de weeld' haer' tranen <*schengken*>>leenen
- 31 *H* 'Tis quaed mallen en met eenen
H-Ot [ ] quaed [ ]
- 32 *H* Stilleswijgens droeve sijn.
Ot Stille-swijgens[ ]
- 33 *H* Clachten van verijlde koppen,
H-Ot Klachten [ ]
K1 [ ]vau verijlede koppen.*
K2 [ ]van verijlde koppen.

34	<i>Ha</i>	Inder daedt <i>verweende</i> sangh,
	b	} Inder daedt { [ ] } Stenens-kunst, { [ ]
	<i>H-Ot</i>	Stenens-kunst, [ ]
	<i>Ot</i>	Stenens kunst, [ ]
37	<i>H</i>	Hij was rijckelijck te vreden
	<i>H-Ot</i>	[ ] rijckelick [ ]
39	<i>Ha</i>	Son en Hemel ongeveijnsde reden;
	b	Van sijn' [ ]
41	<i>H</i>	Ebbe, seid' hij (tghingh van ebbe)
	<i>K1</i>	[ ] ebbe(*
	<i>K2</i>	[ ] ebbe)
42	<i>H</i>	Dubbeldaeghsche water-beurt,
	<i>Ot</i>	Dubbel-daeghsche [ ]
48	<i>H</i>	Mijnes onbevaren zijn,
	<i>H-Ot</i>	[ ] zijn:
	<i>Ot</i>	[ ] zijn;
52	<i>H</i>	Die de droochte nu <i>vermult</i> ;
	<i>Ot</i>	[ ] <i>vermult</i> ,
53	<i>H</i>	Seght hun. Ebb', op mijn bevelen
	<i>K1</i>	[ ] bevelen,
55	<i>H</i>	Hoeder in sijn' vochte schelen
	<i>K1</i>	Hoed'er [ ]
56	<i>Ha</i>	Altijdt hoogen sprinck vloet staet.
	b	} Altijdt hoogen { [ ] } Stadich volle { [ ]
	<i>H-Ot</i>	Stadich 't volle spring-Tij staet:
	<i>Ot</i>	[ ] staet.
	<i>K1</i>	[ ] staet:
58	<i>H</i>	Hoe sijn' suchten altijdt vers
	<i>K1</i>	[ ] vers,
62	<i>H</i>	Mijmeringhen sonder end',
	<i>Ot</i>	[ ] end,
63	<i>H</i>	Knoopen zijn van werr-gedachten,
	<i>Ot</i>	[ ] [<i>ontbreekt</i>]*[werr-gedachten,]
	<i>K1</i>	[ ] van [werr-gedachten,]
	<i>K2</i>	[ ] werr-gedachten
64	<i>H</i>	Schilderijen van ellend.
	<i>H-Ot</i>	[ ] ellend:

- 66 *Ha* Op het Suijste vanden dach
b Die van over 'tSchelde comt.
H-Ot [ ] komt.
- 68 *H* Droeffelijcken overmomt;
H-Ot Droeffelicken [ ]
- 71 *H* All' de grouwelen can lesen
H-Ot [ ] kan [ ]
- 73 *H* Hoe de donder, hoe het weerlicht
Kr [ ] Weerlicht,
- 74 *Ha* Daer sijn Vaderlandt aff beeft
b [ ] Vader Erff [ ]
H-Ot [ ] erf [ ]
Ot [ ] Vader-erff [ ]
Kr [ ] beeft,
- 75 *H* Daer hij over zee ter neer light
Kr [ ] light,
- 76 *H* In sijn herssenen herleeft;
H-Ot [ ] sijn' [ ]
Ot [ ] herleeft:
- 77 *H* Hoe hij al die eere-graven
Ot [ ] de* [ ]
- 78 *H* Met sijn tranen overstelt,
Ot [ ] sijn' [ ]
- 79 *H* Hoe sijn ziele wordt begraven
Kr [ ] sijn' [ ]
- 81 *H* Seght hun, Ebbe. Maer de platen
Ot [ ] hun [ ]
Kr [ ] hun, [ ]
- 82 *H* Laghen meest te zeewaert blick.
Ot [ ] blick;
- 83 *H* Soo besnoeyden hij sijn praten
Ot [ ] besnoeyde [ ]
Kr [ ] besnoeyden [ ]
- 84 *H* Met een opgekropte snick:
Kr [ ] snick;
- 87 *H* Soo voleijnden hij <s>>met weenen
Ot [ ] voleinde [ ]
Kr [ ] voleinden [ ]

- 88 *H* Die met schreijen hadd' begost.
K1 [ ] had [ ]
- 89 *H* Doen hem 'tredelijck beschamen
H-Ot Doe [ ]
- 91 *H* En het <vr>>mannelijck betamen
- 92 *H* In bedencken hadd' gebracht,
K1 [ ] had [ ]
- 93 *H* Viel hij schielijck aen 'tbeduchten
H-Ot [ ] schielick [ ]
K1 [ ] aen't beduchten,
- 94 *H* Aen 'tbesichten langs het gras
K1 [ ] gras,
- 96 *H* Gheen getuijgh' om herr en was:
K1 [ ] was.
- 97 *H* Eenicheijt hadd' alle paden
Ot Eenicheid,[ ]
K1 [ ]had [ ]
- 98 *H* All om dubbel veijl besett,
K1 Allom [ ]
- 100 *H* Aelus lach sieck te bedt,
H-Ot All' de winden in haer bedd,
Ot [ ] bedd:
- 102 *H* Die hij vond' en niet en sagh
Ot [ ] vond [ ]
- 104 *H* Van sijn onvolendt beclach.
H-Ot [ ] onvollendt beklagh
- 105 *H* Over sijn' gecruijste kuijten
H-Ot [ ] gekruijste [ ]
- 106 *H* Lagh sijn' Haechsche Herder-tromp,
Ot Langh*[ ] Haeghsche'[ ]
K1 Lagh [ ]
- 108 *H* Sijn beruchte rammelromp,
Ot [ ] rammel-romp,
K1 [ ] rammel romp,
K2 Sijn'[ ]

- 128 *H* 'Kvergh u heel een ander lied.
H-Ot [ ] lied.
- 132 *H* En uw hulp te baet genooijt,
Ot [ ] uw'[ ]
- 136 *H* Van sijn Herder-Coningh-knecht;
Ot [ ] Herder-Koningh-knecht,
Kr [ ] Herder-Koningh-knecht:
- 137 *Ha* O beleijt noch nu de schichten
b Oh! beleijdt [noch]
- 138 *H* Die ick derwaert steijgren doe,
Kr [ ] steig'ren doe:
- 139 *H* Vleugelt mijn' ontleende dichten,
Kr [ ] Duchten,*
- 142 *Ha* Noijt *vergeeffs* gestort wordt
b [ ] en wierd gestort,
- 143 *H* Daer het loonrecht en 't erbarmen
Ot [ ] loon-recht[ ]
- 144 *H* Pondtsgelijck gemeten wordt.
H-Ot Pondsgelijck [ ]
Ot Ponds-gelijck [ ]
- 145 *H* Moglijck off wij 'toore boorden
Ot Mog'lick [ ]
- 147 *H* Vande balling-harpers hoorden,
Kr [ ] hoorden
- 150 *H* Sions snaren dede<s>>n gaen,
H-Ot Trage[ ]
- 151 *H* Hoe bevallijcker hoe droever,
H-Ot [ ] bevallicker [ ]
- 152 *H* Opden dropp van Judacs traen.
H-Ot [ ] Sions [ ]
- 153 *Ha* Moglijck off die groote goetheijt
b [ ] Goetheijt
Ot Mog'lick [ ]
- 154 *H* Dat oneijndich over-all,
H-Ot [ ] oneijndigh [ ]
- 155 *H* Dien mijn ziele voor de voet leijdt,
Kr [ ] mijn'[ ]

- 156 *H* Sijn genadich welgevall
H-Ot [ ] genadigh [ ]
Ot [ ] wel-gevall
- 157 *H* Quam te willen laten dalen,
Ot [ ] dalen
- 158 *Ha* Op sijn waerdelooste worm,
b [ ] Sijn waerdeloosten[ ]
H-Ot [ ] Sijn'[ ]
- 159 *H* En mijn treuring te bestralen
K1 [ ] mijn'[ ]
K2 [ ]treurigh*[ ]
- 160 *Ha* Door sijn heetsten toren-storm:
b [ ] Sijn [ ]
H-Ot [ ] Sijn'[ ]
- 161 *Ha* Moglijck off dien eewich-trouwen
b [ ] off't[ ] Eewich-trouwen
Ot Mog'lick [ ]
- 162 *Ha* Sijner Vrede heughen mocht,
b [ ] } Vrede { [ ]
           [ ] } cudde { [ ]
H-Ot [ ] kudde [ ]
- 164 *Ha* Die ons t'onder heeft gebrocht,
b [ ] } ons { [ ]
           [ ] } se { [ ]
H-Ot [ ] se [ ]
- 165 *Ha* Moglijck off hij 'tlangher stortten
b [ ] langher 't[ ]
Ot Mog'lick [ ]
- 166 *H* Sijner weesen niet verdroegh,
H-Ot [ ] en droegh,
- 167 *Ha* En sijn lemmer quam te schortten
b [ ] Sijn [ ]
H-Ot [ ] Sijn'[ ]
- 168 *H* Metten vré-roep, 'Tis genoegh.
Ot [ ] vre'-roep',*[ ]
K1 [ ] vre'-roep, [ ]
- 170 *H* (Met ontschorden hij sijn' keel
Ot [ ] sijn [ ]

- 171 *H* Om sijn' handen te *vertolcken*)
Ot [ ] sijn [ ]
- 174 *H* Dan van onder tongh en tandt,
H-Ot [ ] tandt,
- 176 *H* Van mijn seerich Vaderlandt.
H-Ot [ ] seerigh Vaderland.
- [Bovenschrift]
H [ontbreekt]
H-Ot B. Hæc est consolatio.
Ot Hæc est consolatio mea in afflictionibus meis, psallendi | argumenta esse mihi
statuta, in loco pere – | grinationum mearum. Psal. 119.
- 177 *H* (1) Hoe lijdelijker leedt voltraenden onse ooghen
K1 [ ] ooghen,
- 178 [Marge]
H [ontbreekt]
H-Ota Ps. LXXIX. | Ad vers. Junij et Tremellij.
b < >
- 179 *H* (3) Op sijn's gelijcken sleet, en 't menschelijck medooghen
H-Ot [ ] menschelick [ ]
- 180 *H* (4) Het sorgeloos verdriet van onse sielen was;
H-Ot [ ] zielen [ ]
- 181 *H* (5) Hoe sorghelijker zeer *verrettert* nu de leden
H-Ota [ ] <grouwelijcker,> smettelijcker smert [*verrettert*]
b [ ] smettelicker [ ]
- 181 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ota 1. | Ingressæ sunt gentes in | possessionem tuam;
b 1. | O Deus [Ingressæ]
K1 [ ] tuam.
- 182 *H* (6)a Van dijn' gesalfden, Heer; nu die verspreijde wolck
b [ ] } verspreijde { [ ]
} gespreijde { [ ]
H-Ot [ ] gesalfde, [ ] gespreijde [ ]
- 183 *H* (7) Dijn erue, dijn besitt, dijn lot, dijn eijgheden
H-Ot [ ] erve, [ ]
Ot [ ] Dijn'[ ]
- 184 *H* (8)a <Verstolpt heeft>>Verstolpet met een zee van mis-geloovigh Volck!
b [ ] } mis-geloovigh { [ ]
} Mis-geloovigh { [ ]
Ot [ ] een'[ ] Mis-geloovigh [ ]

- 185 *H* (9) Dijn Heijligh Heijlighste, dijn Heijlicheijts *vertooningh*,
Ot [ ] Dijn'[ ]
- 185 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot polluerunt Templum sanctitatis | tuæ;
- 186 *H* (10) Dijn Zielen-offer huijs leijdt op en ouer-smett
H-Ot [ ] leght [ ] over-smett
Ot [ ] Zielen-offer-huys [ ]
- 187 *H* (11) Van hare grouwelen; dijn uijtverkoren wooningh,
Ot [ ] grouwelen: [ ] wooningh
KI [ ] wooning,
- 187 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot disposuerunt Ieruschalaima | in cumulos.
- 188 *H* (12) Dijn hoofstadt steen met steen <*vermor*<t>>*selt*>>te morselen *verplett*.
Ot [ ] Hoofstadt,[ ]
KI [ ] op [ ]
- 189 *H* (13) De wraeckeloose moordt van dijne dienaer-vrinden
H-Ot [ ] moord [ ]
- 189 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 2. | Dederunt cadauer seruorum | tuorum cibo uolucris. cæli; | carnem eorum
quos benignitate | prosequeris bestiis terræ.
Ot [geheel gelijk aan *H-Ot*, alleen is in *carnem* een zetfout gemaakt: *earnem**]
KI [idem, zetfout gecorrigeerd: *carnem*]
- 190 *H* (14) Verslaet den drooghen dorst van haere wreetheijt niet,
H-Ot [ ] heeten [ ]
- 193 *H* (17) De bloedt en etter-beeck getapt uijt hare wonden
H-Ot [ ] bloed [ ]
KI [ ] etter-beeck,[ ] wonden,
- 193 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 3. | Effuderunt sanguinem eorum | velut aquam circa Ieruschalaima | nec erat
qui sepeliret.
Ot III. | Effuderunt* [sanguinem eorum velut aquam circa Ieruschalaima nec erat
qui sepeliret.]
KI [III.] Effuderunt [sanguinem eorum velut aquam circa] Ieruschalaima, [nec erat
qui sepeliret.]
- 194 *H* (18) Stroomt om de vestinghen als waert een water-runne,
KI [ ] vestingen, [ ]

- 195 *H* (19) En onder allen een en isser niet gevonden
H-Ot [ ] wordt'er [niet]
- 196 *Ha*(20)a Die haer het laeste bedd van onder aerden ghunn?
 b [ ] hun [ ]
Ot [ ] gunn.
K1 [ ] gunn?
K2 [ ] laetste[ ]
- 197 *H* (21) Wij eertijds dijnen roem, wij d'eere dijner eeren,
H-Ot [ ] leden [ ]
K1 Wy, wy wel eer Dijn [ ]
K2 [ ] Dijn'[ ]
- 197 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 4. | Sumus opprobrio nicinis | nostris;
- 198 *H* (22) Wij sitten spottelijck den schimperen te praet,
H-Ot [ ] spottelick [ ]
- 199 *H* (23) Wij sijn der bueren jock, en waer wij 'voorhoofd keeren
K1 [ ] keeren,
- 199 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot sannæ et ludificationi cir-|cumstantibus nos.
- 200 *H* (24) Wij zien, wij hooren niet dan vingheringh en smaedt.
H-Ot [ ] smaedt.
- 201 *H* (25) Hoe langh, gestoorde Godt, hoe langh verachtst du 't schreewen
H-Ot [ ] God, [ ]
- 201 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 5. | Quousque Iehoua? | irasceris in æternum? | ardebit velut ignis zelus tuus?
- 202 *H* (26) Van dijner kindren onuijtschreewelijck ellend?
K1 [ ] kind'ren[ ]
- 203 *H* (27) Bewaerst du dijnen toorn voor aller ewen ewen,
Ot Bewaertst[ ]
K2 [ ] dijne [ ]
- 204 *H* (28)a En vlamt dijn ijver-vijer van nu aff sonder end?
 b [ ] vlamt [ ]
H-Ot [ ] vlamt [ ]

- 215 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Festinantes præueniant nos mise- | rationes tuæ, | Nam attenuati sumus valdè.
- 216 *H* (40) Ons' crachten leggen doch wanhopelijck ter neêr.
H-Ot [ ] krachten [ ] toch wanhopelick [ ]
Ot [ ] doch*[ ] neer.
- 217 *H* (41) O onser salicheijts hoop, heul en heijlandt, Heere,
H-Ot [ ] salicheits [ ]
- 217 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 9. | Auxiliare nobis deus salutis nostræ | *propter* honorem nominis tui: et eripe | nos, | *expiationemque* fac de peccatis nostris | *propter* nomen tuum.
- 218 *Ha*(42) Reijckt ons dijn' hand en hulp in dese harden stuijt,
b [ ] } dese harden stuijt,
} des' swaar zielen-stuijt,
H-Ot Reick [ ] } desen harden stuijt;
- 221 *H* (45) Waeromme soudtst du ons de smaetheijt laten draghen
H-Ot [ ] soudst [ ] smaetheit [ ]
- 221 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 10. | Cur dicturæ essent istæ gentes,
- 222 *H* (46) Van de versmaderen van dij en dijn gebodt,
H-Ot [ ] gebodt,
- 223 *Ha*(47) En waerom ongestraft <v>>aen dijnen dienaers vraghen,
b [ ] ons laten achter-vraghen,
- 223 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot ubinam est deus istorum?
- 224 *H* (48) Waer is haer' toevlucht nu, waer is nu haren Godt?
H-Ot [ ] hare Godt?
Ot [ ] haer [ ]
K2 [ ] nu en [waer is nu] haer [God?]
- 225 *Ha*(49) Laet die moetwillighen dijn all-om-zijn ontmoeten
b [ ] } die moetwillighen {
} sulcke lasteraers {
H-Ot [ ] sulcke lasteraers [ ]
- 225 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot innotescat in istis gentibus | ante oculos *nostros*,

- 226 *H* (50) In dijner wraeckx te-recht-bestede vinnicheijt,
H-Ot [ ] vinnicheit,
Ot [ ] Dijne [ ]
- 227 *H* (51) Zoo dat zij voor het bloedt in ons gesichte boeten
H-Ot [ ] bloed [ ]
Ot Soo [ ]
- 227 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot ultione sanguinis seruorum | tuorum effusi.
- 228 *H* (52) Dat dijn<aer>>er dienaren door hun *vergoten* leijdt.
H-Ot [ ] leijt.
- 229 *H* (53) Laet der gevanghenen ⁺*versuchten*⁺ uijt haer' banden
- 229 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 11. | Perueniat ante faciem tuam gemitus | vincti;
- 231 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot pro magnitudine brachij tui. fac ut | reliqui sint *qui* jam traduntur morti.
- 232 *H* (56) Die opden dorpel-tré van doots verhuysen staen.
H-Ot [ ] doods[ ]
Ot [ ] doods-verhuysen[ ]
K1 [ ] dorpel-trê [ ]
- 233 *H* (57) Tell onse buren toe de sevenfout *vergeldingh*
H-Ot [ ] sevenvoud [ ]
K1 [ ] seven voud[ ]
- 233 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 12. | Redde ergo vicinis *nostris* septuplo | in sinum ipsorum:
- 234 *H* (58) Van 'tghene zij ons, Heer, oijt hebben aengedaen;
K2 [ ] 't geen [ ]
- 235 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot opprobrium ipsorum quo affecerunt | te, *Domine*.
- 236 *H* (60) Die dijne heijlicheijt van hun heeft uijtgestaen.
H-Ot [ ] heijlicheit [ ]
- 237 *H* (61) En wij dijn eigghen volck, de cudde dijner weijden,
H-Ot [ ] eighen [ ] kudde [ ] weiden,
K1 [ ] wy,[ ]

- 237 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 13. | Et nos populus tuus, et grex pastus | tui celebrabimus te in sæculum,
Ot XIII [Et nos populus tuus, & grex pastus tui] celebrabimus* [te in sæculum.]
K1 [XIII Et nos pupulus tuus, & grex pastus tui] celebrabimus [te in sæculum.]
- 238 *H* (62) Wij sullen dijnen naem de Werelt maecken condt,
H-Ota [ ] cond,
b [ ] Wereld[ ] kond:
- 239 *H* (63) Ter eewen ewicheijt dijn roem-gerucht *verspreijden*
H-Ot [ ] ewicheit [ ] *verbreiden*
- 239 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot in quamque generationem enarra- | bimus <gloriam> laudem tuam.
K1 [In quamque generationem enarrabimus] audem* [tuam.]
K2 [ ] laudem [ ]
- 240 *Ha*(64) En stadich leven doen in kindts kindts kindren mondt.
b [ ] kinders-kindren mond.
- [ondertekening]
H 13^a. *gbris.* 1622. Londini.
H-Ot [vervalt]
- [titel, derde deel]
H epilogus
H-Ot C.
- 242 *H* Van sijn heijligh-droeve liedt
H-Ot [ ] lied
- 244 *H* Om-geroerde herssens niet?)
Ot Omgeroerde [ ]
- 246 *H* Dat de Son die claerer scheen
H-Ot [ ] klaerer [ ]
K1 [ ] Son, [ ] scheen,
- 247 *H* Ongehoôpter <tijdt>>maren brachte
H-Ot Ongehoôpter [ ]
Ot Ongehoopter [ ]
K1 Ongehoôpter [ ]
- 248 *H* Dan sijn wielen lang bereên.
H-Ot [ ] sijn'[ ]
Ot [ ] bereên.
K1 [ ] sijn [ ] bere'en.

- 249 *H* Spreeckt, beleefden all-*verwarmer*,
H-Ot [ ] beleefde [ ]
- 250 *H* Riep hij 'tsnelle dagh-oogh toe,
Ot [ ] 'tsnelle-dagh-oogh [ ]
- 251 *H* Troost een' troosteloose *Karmer*;
H-Ot [ ] troosteloosen[ ]
- 254 *H* Gheen en wierd hem cond gedaen,
H-Ot [ ] werd [ ] kond [ ]
K1 [ ] gedaen;
- 255 *Ha* *Want het* schier in 't ouer-oost was
b *Tlicht dat [ ] over-oost [ ]
K1 't Licht, [dat] was;
- 261 *H* Schongel-vlotich van gemoede
K2 [ ] gemoede,
- 262 *H* Tradt den armen herder-guijt
H-Ot Trad hij arme [ ]
Ot [ ] armen [ ]
K1 [ ] Herder-guyt,
- 263 *H* Soo hij naer sijn mackers spoedde
H-Ot [ ] sijn'[ ]
K1 [ ] spoedde,
- 265 *H* Grooten *Heins*, mijn hoogst *verwondren*,
H-Ot Groote [ ]
Ot Grooten [ ]
K1 [ ] verwond'ren,
- 267 *H* Die 't van bijs hebt hooren dondren,
K1 [ ] dond'ren,
- 268 *H* En de dreuningh uijtgeherdt
Ot [ ] uyt geherdt
- 272 *H* En uw' bolsters heeft geschutt,
H-Ot [ ] geschutt,
Ot [ ] geschutt.
K1 [ ] geschutt;
- 274 *H* Dese voerman hadd' gelaên,
K1 [ ] had [ ]
- 275 *Ha* Die hem tot des knechts believen
b [ ] }believen {
H-Ot [ ] }gerieven {

- 276 *H* Conden weeren te *verstaen*:
H-Ot Konden [ ]
- 278 *H* En sijn' posten dubblen hiet
K1 [ ] dubb'len[ ]
- 279 *H* Nae de Lauwer-waerde custen
H-Ot [ ] kusten
- 280 *H* Die hij 'smerghens achter liedt?
H-Ot [ ] liet?
- 282 *H* Nae de <w>>Wester slapens uer
K1 [ ] uer.
K2 [ ] uer,
- 283 *H* Om sijn boden-broodt te halen
H-Ot [ ] boden-brood [ ]
- 284 *H* Bij der Mooren ouer-buer,
H-Ot [ ] over-buer,
- 285 *H* Om hem 'niews te gaen *verconden*
H-Ot [ ] *verkonden*
- 286 *H* Vande vroom-*geberghde* Stadt,
Ot [ ] vroom *geberghde* [ ]
- 287 *Ha* Hoe sijn Volck met neus en monden
b [ ] heer [ ]
H-Ot [ ] heir [ ]
- 288 *H* Hare wallen hadd' gevatt?
K1 [ ] hadd [ ]
- 290 *H* Op 't *verhitten* van sijn as,
H-Ot [ ] ass,
- 291 *H* Op 't *verschem'ren* van sijn' raden
H-Ot [ ] *verschemren* [ ]
K1 [ ] *verschem'ren*[ ]
- 294 *H* Over vier-voet dede vlien
K1 [ ] vlien,
- 295 *H* Om een' Genoueesche vluchter
H-Ot [ ] Genoueeschen[ ]
- 300 *H* D'ewigh-een-almachticheijt,
H-Ot D'ewigh-een-almachticheit,
- 301 *H* Godt den onomvanckelijcken,
H-Ot God' [ ] onomvanckelicken,
Ot God [ ]

- 302 *H* Godt in Israël gelooft
H-Ot God' [ ]
Ot God [ ]
K1 [ ] Israel [ ]
K2 [ ] Israël [ ]
- 303 *H* Zij voor eewich danckelijcken
H-Ot [ ] danckelicken
- 304 *H* Sijner wonderen geloôft.
K1 [ ] gelooft.
- 305 *Ha* Sijnder langher loff-gedichten,
b [ ] luyder Trommel-dichten,
K1 Sijnd'er[ ]
- 306 *H* Isser langher Nassau-liedt
H-Ot [ ] Nassau-lied
- 307 *Ha* Off te <dichten>singen off te dichten,
b Uijt te roepen op [te dichten,]
Ot Wt [ ]
K1 [ ] roepen,[ ]
K2 Uyt [ ]
- 308 *H* Wacht het van mijn handen niet:
H-Ot [ ] mijn'[ ]
- 309 *H* Waer mijn ziel, van vreuchden holler,
H-Ot Waer' mijn' [ziel,]
- 310 *H* Weijnich lochter over-tasst,
K2 [ ] over tast,
- 311 *H* Moglijck waer mijn tong en voller
H-Ot Moglick waer' [ ]
Ot Mog'lick[ ]
- 313 *Ha* Waer mijn hert *verlost* van sticken
b [ ] gevrijdt[ ]
H-Ot Waer'[ ]
- 314 *H* 'Twaer luydruchtigher *verheught*,
H-Ot 'Twaer' [ ]
K1 [ ] verheught:
- 315 *H* Maer nu cropt het aen het slicken
H-Ot [ ] kroppt[ ]
- 316 *H* Van een' onvoorsiene vreught,
H-Ot [ ] vreughd,
K2 [ ] vreughd;

- 317 *H* Over-voll belett te leken,
Ot [ ] leken.*
- 320 *Ha* Schielickheijt bevriest den *Sinn.*
b [ ] } bevriest den { [ ]
           } stremt sangh en {
H-Ot [ ] stremt sangh en [ ]
- 324 *Ha* Die nu vrolijck swijghen moet,
b [ ] } swijghen { [ ]
           } swichten {
c [ ] swijghen [ ]
H-Ot [ ] vrolick [ ]
- 325 *Ha* Heins, alleen aen uw gevallen
b } Heins, { [ ]
           } Vriendt, {
H-Ot Vriend, [ ]
- 327 *H* Wilt ghij aenden voor-sang vallen
K1 [ ] vallen,
- 328 *H* 'Ksie mijn' herssenen ontwertr.
K1 [ ] ontwent.*
K2 [ ] ontwert.
- 329 *H* Op, geluckigh reij-geleijder
H-Ot [ ] Rei-geleider
- 330 *H* Vande Christen letter-jeucht,
H-Ot [ ] letter-jeughd,
- 331 *H* Op, triomfelijck *verbreijder*
H-Ot [ ] triomfelick *verbreider*
- 332 *H* Van des Hemels barens-vreucht,
H-Ot [ ] barens-vreughd,
- 333 *H* Die ons *vanden* heijlgen Jonghen
Ot [ ] Heil'gen Iongen
- 334 *H* Van 'tgesalfde maeghden kindt
H-Ot [ ] kind
- 335 *H* 'Tbaecker-liedt hebt voorgesongen
H-Ot 'Tbaecker-lied [ ]
- 336 *H* Dat sijn' gade niet en vindt.
Ot [ ] vindt,
K1 [ ] vind.

338	<i>Ha</i>	God en Englen te gevall,
	b	[ ] } Englen { [ ] } menschen { [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] Englen [ ]
	<i>K1</i>	[ ] Eng'len [ ]
340	<i>Ha</i>	Voederen met<wed> snaren-schall,
	b	[ ] } snaren-schall, { } stemmen-schall, {
	<i>H-Ot</i>	[ ] snaren-schall,
343	<i>Ha</i>	En met uw' victori-Psalmen
	b	} En met { [ ] } Achter { [ ]
	<i>H-Ot</i>	Achter [ ]
345	<i>Ha</i>	Daelt dan oock uw overdencken
	b	[ ] } dan oock { [ ] } ghij dan { [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] dan ook [ ]
346	<i>H</i>	Uijt den Hemel Wereld-leegh,
	<i>Ot</i>	Wt [ ]
	<i>K2</i>	Uyt [ ]
348	<i>H</i>	Staen wij u ten dienste dweegh,
	<i>K1</i>	[ ] dweegh:
349	<i>H</i>	Vlecht <i>Oragnen</i> in Laurieren
	<i>Ot</i>	[ ] Oragnen [ ]
350	<i>H</i>	Om de horens vanden Rijn,
	<i>K1</i>	[ ] Rhijn;
351	<i>H</i>	Onse Luyten onse Lieren
	<i>H-Ot</i>	[ ] Luyten,[ ]
353	<i>H</i>	Onder duijsend metgesellen
	<i>Ot</i>	[ ] dusend [ ]
355	<i>Ha</i>	Sult ghij oock den balling tellen
	b	[ ] Balling [ ]
356	<i>H</i>	Cortelingh door mij <i>vertaelt</i> :
	<i>H-Ot</i>	Even dus [ ]
357	<i>H</i>	Comt hij sijn gevolgh te weigren
	<i>H-Ot</i>	Komt [ ]
	<i>K1</i>	[ ] weig'ren,
358	<i>H</i>	Vreemdeling van 's Vaders Cust,
	<i>H-Ot</i>	[ ] Kust,

- 359 *H* 'Ksall sijn weerwill oversteijgren
H-Ot [ ] sijn' [ ]
Ot [ ] weer-will [ ]
K1 [ ] oversteig'ren
- 361 *H* 'Ksall hem Hollandtsch doen herwordden,
H-Ot [ ] Hollandsch [ ] herworden,
- 362 *H* 'Ksall hem in mijn boeijen doen,
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 363 *H* In mijn eijghen gorddel gordden,
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 364 *H* Gespen in mijn eijghen schoen;
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 365 *H* 'Ksall hem door mijn eijghen ooghen
Ot [ ] mijn' [ ]
K1 [ ] eigen' [ ]
- 367 *H* Met mijn eijghen vingher tooghen,
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 368 *H* Draghen op mijn eijghen Voet:
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 369 *H* 'Ksall hem mijnen a'ëm doen halen,
Ot [ ] aem [ ]
K1 [ ] a'em [ ]
K2 [ ] halen
- 370 *Ha* Heeten spreken door mijn stem;
b spreken Heeten [ ]
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 371 *H* 'Ksall sijn wandelingh bepalen
H-Ot [ ] sijn' [ ]
- 372 *H* Met de zoomen van mijn hem;
H-Ot [ ] hemm;
Ot [ ] hemm:
- 374 *H* Op mijn eijghen snaren-rij,
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 375 *H* En mijn rechter sal niet trecken
H-Ot [ ] mijn' [ ]
- 377 *Ha* Vraeght mij niet te wetens-geerich
b [ ] } wetens-geerich {
[ ] } weet-begeerich {
H-Ot [ ] weet-begeerich

- 380 *Ha* Op mijn eijghen landsman houw.
b [ ] } eijghen { [ ]
           [ ] } euen { [ ]
H-Ot [ ] mijn' [ ]
Ot [ ] even [ ] houw:
- 387 *H* Metten adem aengecomen
H-Ot [ ] aengekomen
- 388 *H* Voor sijn dagelijcksche hell;
H-Ot [ ] sijn' dagelicksche [ ]
- 391 *H* Gichten hopeloos van heelen
Kr Gichten,[ ] heelen,
- 392 *H* Sijn van 'tschrickelijck getall:
H-Ot Zijn[ ] 'tschrickelick getal:
- 393 *Ha* Desen is te beurt gevallen
b [ ] } beurt { [ ]
           [ ] } deel' { [ ]
H-Ot [ ] deel' [ ]
Kr [ ] deel [ ]
- 396 *H* Is mijn bijzijn sijn gequell,
Kr [ ] gequell:
- 398 *Ha* Spreeckt hij, ick beroer mijn tong,
b Spreeck ick, hij beroert sijn [ ]
H-Ot [ ] sijn' [ ]
- 400 *Ha* Singht hij, 'khael het uijt mijn long.
b [ ] } 'khael het uijt mijn long. {
           [ ] } ick verhael mijn long; {
H-Ot Singh ick, hij verhaelt sijn' [ ]
Ot [ ] longh,
- 401 *Ha* Wandelt hij, ick roer mijn' beenen,
b [ ] reck [ ]
Ot [ ] beenen
Kr [ ] beenen,
- 402 *Ha* Overgaet hij, ick word moe,
b Overgaen ick, hij wordt [ ]
- 403 *Ha* Warmt hij hem, ick brand mijn scheenen,
b [ ] sengh [ ]
- 404 *Ha* Slaept hij, 'ksluit mijn' oogen toe,
b Spiegel ick, hij wenckt mij [toe,]
Ot [ ] toe.
Kr [ ] toe,

- 429 [marge]
H E cælo descendit γνῶθι | σεαυτόν Juu.
H-Ot [ ] Nosce | te ipsum.[ ]
Ot [ ]
Kt [ ] γνῶθι σεαυτόν.
- 430 *H* Daer ick noch soo ra<u>>w in ben,
- 433 *H* 'Tis het hertt dat in mijn a'êren
H-Ot [ ] mijn'[ ]
- 434 *H* In mijn geesten leijt en stooft;
H-Ot [ ] light[ ]
Ot [ ] mijn'[ ]
- 438 *Ha* 'Tis, off ick en ben het niet,
b [ ] } ick en ben { [ ]
           [ ] } Huijgens is { [ ]
H-Ot [ ] ick en ben [ ]
- 440 *H* Onder 'tspoor van uw gebiedt
H-Ot [ ] gebied
Ot [ ] gebied,
- [ondertekening en datering]
H [Handtekening: Huygens. | Constanter. | Londini. Prid. | id. Decembris 1622. ||
H-Ot C.H. | Londini. 1622. ||
Ot C.H.
- H* [Na ondertekening en datering noteerde Huygens in
Den uijt-landighen Herder. | Aende Heere DANIEL HEINS, | Ridder etc. ||
Deze titel werd in *H-Ot* doorgehaald.]

[42] KLACHTEN

COMMENTAAR 'Singultus' noemde Huygens dit gedicht eerst, hetgeen zoiets betekent als: 'snikken', 'hikken'. Dit zijn geen werkwoorden maar zelfstandige naamwoorden in het meervoud. Het gedicht is een samenstel van rijmende snikken, afwisselend eenlettergrepige met mannelijk rijm en tweelettergrepige met vrouwelijk (dubbel)rijm.

De latere betiteling 'Klachten' heeft niet zozeer betrekking op de vorm als wel op de inhoud. In deze gekunstelde vorm klaagt Huygens erover dat hij nog steeds niet terug is onder de linden van zijn geliefde Voorhout, waaraan hij bij alles wat hij in Engeland doet blijft denken. (r. 1-24) Hij hoopt dat de zee open blijft zodat hij terug kan keren (r. 25 vlgg.). Vervolgens bidt hij tot God en vraagt Hem zijn woede op te schorten tot grote vreugde van 'Uw man, Uw knecht, die Uw waarlijk onder alle omstandigheden trouwe dienaar is' (...) 'Nooit (...) leugenachtig, tot stelen en helen geneigd, achterbaks, boosaardig, stiekem, gluiperig of doortrapt.'

Deze laatste verzekering over zijn goede inborst heeft Huygens noodzakelijk gevonden nadat door nalatigheid van zijn bediende een aan hem toevertrouwde tas met geld van de koets gevallen en verloren gegaan was. Dit incident vond vermoedelijk plaats op 16 december 1622. Het gedicht is dus in de tweede helft van december geschreven.

UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 282-283; Zwaan 1976, p. 11-13 (met vertaling en commentaar); Ram 1987 (met commentaar en vertaling); Van Strien 1996 (met toelichting).

LITERATUUR Smit 1966, p. 121-125; Zwaan 1967, p. 55; Zwaan 1976, p. 11-13; Smit 1980, p. 108; Ram 1987.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1622, fol. 15 en 16. Een enkelblad papier, maximaal 300, minimaal 240 mm. hoog en 202 mm. breed, dubbelgevouwen, zodat er vier pagina's zijn ontstaan. Van fol. 16 is de rechterbenedenhoek afgeknipt. Op fol. 15^r schreef Huygens in drie kolommen de regels 1-104. Fol. 15^v bevat de regels 105-120 en de ondertekening en datering. Fol. 16 is blanco.

H-Ot In *H* bracht Huygens in zwartere inkt en met een forsere hand varianten en correcties aan. *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Het volgnummer 24 (in potlood linksboven op fol. 15^r), een formaatsignatuur en aanwijzingen voor de overgang naar een volgende kolom (na regel 18, 36, 54, 76 en 98) duiden daarop. Bij regel 24 en regel 84 heeft Huygens, waarschijnlijk toen hij bezig was zijn verzen in kolommen te verdelen, korte streepjes gezet.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als, V3^v-[V4]^r', p. 160-161.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'IIII Boeck. Van Als', 212^v-213^r, p. 272-273.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'VIII Boeck. Mengelingh', 3p3^r-3p3^v, p. 485-486.

DATERING *H* is gedateerd: 1622, Decembri. Zie voor een nadere datering onder *Commentaar*.

NOOT ¹ De parafrazen ontleen ik aan Karin-E. Ram 1987. Alleen r. 30 lees ik anders. Ik beschouw 'Ree'en' als een meervoud. Het 'en' hoeft dan geen voegwoord te zijn (vgl. Ram 1987, p. 46 en Zwaan 1976, p. 12).

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	Singultus.
	<i>H-Ot</i>	KLACHTEN.
5	<i>H</i>	Claegh ick,
	<i>H-Ot</i>	Klaegh [ ]
6	<i>H</i>	Laegh ick
	<i>H-Ot</i>	Laegh'[ ]

430 [42] KLACHTEN

9	<i>H</i>		Inden
	<i>Kt</i>		In den
11	<i>H</i>		Die <Ks>
12	<i>H</i>		'Ksie
	<i>Ot</i>		'kSie,
13	<i>H</i>	α	Clærlick
	<i>H-Ot</i>		Waer ick
14	<i>H</i>	α	Waer ick
	<i>H-Ot</i>		Vaer, ick
17	<i>H</i>		Handel,
	<i>H-Ot</i>		Handel',
18	<i>H</i>		Wandel,
	<i>H-Ot</i>		Wandel',
19	<i>H</i>		Blijff,
	<i>Ot</i>		Blijv,
20	<i>H</i>		Lijff
	<i>H-Ot</i>		Lijff,
	<i>Ot</i>		Lijv,
21	<i>H</i>		Tanden
	<i>H-Ot</i>		Tanden,
23	<i>H</i>		Roer,
	<i>H-Ot</i>		Roer',
24	<i>H</i>		Voer!
	<i>H-Ot</i>		Voer'!
26	<i>H</i>		Coude
	<i>H-Ot</i>		Koude
27	<i>H</i>		Vorst
	<i>Ot</i>		Vorst-
28	<i>H</i>		Corst
	<i>H-Ot</i>		Korst
30	<i>H</i>		<Reen>>Ree'en
35	<i>H</i>		Tijdt,
	<i>H-Ot</i>		Tijd,
37	<i>H</i>		Menschen
	<i>Ot</i>		'sMenschen
38	<i>H</i>		Wenschen
	<i>Ot</i>		Wenschen,

39	<i>H</i>		En <d>
42	<i>H</i>		s'Karmen
	<i>H-Ot</i>		s'Karmen,
45	<i>Ha</i>	<i>α</i>	Weeckrigh
		<i>b</i>	$\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ Weeckrigh} \\ \beta \text{ Vleijich} \end{array} \right\}$
	<i>H-Ot</i>	<i>β</i>	Vleijich
	<i>Ot</i>		Vleyigh,
46	<i>Ha</i>	<i>α</i>	Smeeckrigh
		<i>b</i>	$\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ Smeeckrigh} \\ \beta \text{ Schreijich} \end{array} \right\}$
	<i>H-Ot</i>	<i>β</i>	Schreijich
47	<i>H</i>		Traen
	<i>Ot</i>		Traen-
48	<i>H</i>		Slae<t>>n
	<i>H-Ot</i>		Slaen,
60	<i>H</i>		Landt
	<i>H-Ot</i>		Land,
69	<i>H</i>		<s>>Sluijten,
75	<i>H</i>		Clacht,
	<i>H-Ot</i>		Klacht,
80	<i>H</i>		Cort
	<i>H-Ot</i>		Kort
85	<i>H</i>		Treffens,
	<i>H-Ot</i>		Treffens;
86	<i>H</i>		Seffens
	<i>H-Ot</i>		Zeffens
97	<i>H</i>		Gaende
	<i>Ot</i>		Gaende,
113	<i>Ha</i>	<i>α</i>	Clappigh
		<i>b</i>	<i>β</i> Steeligh
114	<i>Ha</i>	<i>α</i>	Snappich
		<i>b</i>	<i>β</i> Heeligh
117	<i>H</i>		Sluijpich,
	<i>H-Ot</i>		Sluijpigh,
118	<i>H</i>		Luijpich,
	<i>H-Ot</i>		Luijpigh,

120	<i>H</i>	Nood
	<i>H-Ot</i>	Noot
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Hacten. ² Londini. Moestiss. ^{us} , 1622. Decembri.
	<i>H-Ot</i>	Londini. Moestiss. ^{us} , 1622.
	<i>Ot</i>	* * * Londin. moestiss. ^{us} MDCXXII.
	<i>K1</i>	* * *

[43] AENDE H^R. H. NOBEL OUDBURGEMEESTER VAN ROTTERDAM

COMMENTAAR	In dit rijmbriefje aan zijn vriend Hendrik Nobel, oudburgemeester van Rotterdam ¹ , maakt Huygens speels gebruik van de wenscultuur bij de jaarwisseling om mee te delen dat zijn verblijf in Engeland hem deze keer tegenstaat. . Nu het Nieuwjaar geworden is wenst alles wat pap eet iets nieuws. Ieder wenst weer wat hij of zij kan gebruiken. Als Huygens ook in deze tombola aan de beurt zou mogen komen zou hij nieuwe mensen willen wensen. Of om duidelijker te laten zien waar hem de schoen wringt: hij wenst in het nieuwe jaar het oude Engeland terug. Of hij met dit ‘oude Engeland’ doelt op het Engeland dat hij op zijn eerste reis had leren waarderen of – met een woordspeling – op het land van de Engelen ² , is niet duidelijk. Het tegenwoordige Engeland, dat de ambassade waaraan hij deelneemt voortdurend tegenwerkt ³ , wenst hij in ieder geval niet.
UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 282-283.
OVERLEVERING	
	<i>H</i> Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1622, fol. 17. Een blaadje papier van 142 x 197 mm.
	<i>b</i> Afschrift in onbekende hand, KA XL ^f , b, stuk 6, fol. 2 ^r . Dit afschrift maakt deel uit van een verzameling kopieën van Nederlandse gedichten van Huygens, die niet tijdens zijn leven zijn gepubliceerd. Zie <i>Inleiding</i> , p. 16-17.
DATERING	<i>H</i> is gedateerd: 26 Decembris 1622 / 6 Jan. 1623.
NOTEN	¹ Zie over hem Worp <i>Gedichten</i> 1, p. 282 noot 1 en NNBW 1, 1384. Hendrik Nobel (1567-1649) was in 1618 bij het verzetten van de wet uit zijn ambt ontslagen maar werd in 1623 herbenoemd. ² Vgl. gedicht [37], r. 179: ‘Engel-eijlandt’. ³ Zie Smit 1980, p. 96.
VARIANTEN	
	[titel]
	<i>H</i> Aende H ^r . H. Nobel oudburgemeester van Rotterdam.
	<i>b</i> Aenden H ^r . H. Nobel Outburgemeester der stad Rotterdam.

- 1 *H* Vriend Nobel, 'toude Jaer sloot ghisteren sijn deuren
b [ ] deuren,
- 2 *H* Wat sult ghij niewicheijts in 't niewe sien gebeuren?
b [ ] <gh'in't niewe>> ghij niewicheijts [in't niewe sien gebeuren?]
- 3 *Ha* 'Thaect all nae niewicheijt dat pap *verdouwen* can,
b Twensch allom al om niew, wat [ ]
b [ ] news, [ ]
- 4 *Ha* 'tKindt nae de niewe kolff, 'twijff nae den neuen man.
b [ ] om [ ] om [ ]
b [ ] een [ ] een [ ]
- 5 *Ha* Veel mans nae niewe wijffs, veel knechts nae niewe heeren,
b [ ] om [ ] om [ ]
- 6 *Ha* Veel vrecken nae niew gelt, veel gecken nae niew' kleeren,
b [ ] om [ ] om [ ]
- 7 *Ha* Veel boeren nae niew' vrucht, veel hoeren nae niew' vreucht,
b [ ] om [ ] om [ ]
b [ ] niew [ ]
- 8 *Ha* Veel kalen nae niew haer, veel grijse nae niew' jeught;
b [ ] om [ ] om niewe [ ]
b [ ] jeugh<t>>d;
- 9 *Ha* Veel graghe om niewe wijn, veel arme om niewe neeringh
b [ ] maghere om niew vett, [ ]
b [ ] neeringh,
- 10 *Ha* Veel boose om niewe wett, veel booser om niewe leeringh,
b [ ] niew' [ ]
b [ ] wett', [ ] niew leeringh;
- 11 *Ha* Veel graghe om niewe wijn, veel leckre om niew gerecht,
b [ ] druijff, [veel]
c [ ] dorstighe [om] niew nat, [ ]
b [ ] gerecht<en>,
- 12 *Ha* Veel stille om niewe vré, veel stoute om niew gevecht,
b [ ] droeve [ ] dollé [ ]
b [ ] <gerechtén>>gevecht,
- 14 *H* Hoort Nobel Vriendt en lacht, Ick wensch om niewe menschen:
b [ ] Vriend, [ ] lacht; [ ]
- 15 *H* Off wilt ghij claerder zien waer mij het schoen-oor spant.
b [ ] sien, [ ] schoen oor spandt,

COMMENTAAR

De dertiende februari 1623 was Huygens weer thuis uit Engeland.¹ De vrije tijd die hij nu genoot, benutte hij o.a. om fragmenten uit *Il Pastor Fido* van Battista Guarini (1538-1612) te vertalen. De vertaling is – een uitzondering op de regel – alleen voorzien van een jaartal: 1623. Smits mededeling dat Huygens in maart hieraan werkte, is in alle exactheid niet juist.² Ver zit Smit er evenwel niet naast. Op grond van Huygens' *Voor de eenparicheijt der dichten, ende vande Voet-maet*, een schriftelijke discussie die hij met Hooft voerde in de periode mei-juli 1623, vermoed ik dat hij gedurende deze maanden ook bezig was met zijn vertaling uit Guarini.³

In dit stuk brengt Huygens namelijk, nadat hij is ingegaan op Hoofts voorbeelden uit Franse en Italiaanse poëzie van drie toegestane 'veranderingen' in de 'gemeene maet', ook, en nog wel op de eerste plaats, tegenvoorbeelden uit Guarini te berde.

Huygens is van mening dat poëzie zingbaar is door de accentuering van de lettergrepen.⁴ De klassieke metra benaderen dit ideaal in zijn ogen beter dan de Franse en Italiaanse uit Hoofts voorbeelden. Hooft is niet overtuigd en repliceert door te wijzen op de 'versi sciolti' van de Italianen, de verzen 'daer de rijm gebreeckt'. Daarin luisteren zij toch, bij alle vrijheid die zij zich veroorloven, naar wat anders dan naar het aantal lettergrepen of het rijm? Waarop Huygens antwoordt dat hij juist daarom deze voorbeelden heeft gegeven:

Versi sciolti sijn 't die ick hier uijt Guarini bijgebracht hebbe. Soo is ten meestendeele sijn heele P.fido. Daer hij sich niettemin alle de selven toom geeft, die hij en andere in volslagen rijmen plegen te nemen.

Hiervan merkt Hooft ten slotte op: 'Onder dese zijn er zeer weenigh bujten de voorgestelde maeten loopende.'

Welnu, in zijn vertaling uit de *Pastor Fido* heeft Huygens geprobeerd de *versi scolti* van Guarini na te volgen. Zijn *endecasillabi* (verzen van elf lettergrepen) en *settenarii* (verzen van zeven lettergrepen) gaf hij weer in regels met exact hetzelfde aantal lettergrepen. Waar hij rijm aantrof, schreef hij ook rijm.⁵

De blijvende resultaten van deze werkzaamheden vormen de hier gepresenteerde regels, uitgegeven naar het enig bewaardgebleven handschrift dat als kopij heeft gediend voor de *Otia*. Dit handschrift bevat 272 regels uit de tweede scène van het eerste bedrijf en 79 verzen van de rei na datzelfde bedrijf.

P.E.L. Verkuyl heeft in zijn omvangrijke studie over Guarini's *Il Pastor Fido* ook Huygens' vertaalarbeid behandeld.⁶ Enkele gegevens daaruit neem ik hier over. Welke editie Huygens gebruikt heeft bij zijn vertaling is, bij gebrek aan substantiële varianten tussen de vroege edities van Guarini's tekst, niet uit te maken. Vergelijking met de tekst van de *editio definitiva* uit 1602 leert dat Huygens' vertaling passages kent die 'grotendeels geslaagd mogen worden genoemd'. Zijn soms 'minder gelukkig geformuleerde weergave van Guarini's kunstige en zwaarwichtige tekst' is aldus Verkuyl, 'ongetwijfeld een gevolg van zijn poging om, behalve Guarini's syllaben-aantal, ook diens rijmschema op de

voet te volgen.' Met de scène-tekst, in *versi scolti*, heeft Huygens minder moeite gehad dan met de rijmende tekst van de rei na het eerste bedrijf.⁷

Nadat Huygens had besloten zijn vertaling in de *Otia* op te nemen, schreef hij een verantwoording voor zijn vertaalarbeid, gedateerd 9 maart 1625.⁸ Hierin spreekt hij de hoop uit dat

dese te voren ongebruijckte maniere van doen daer voor niet te houden ware, dat sij in 'tvertalen van Gedichten soo de geesticheid vande uijtsprake naertracht, dat sij sich minst vande waerheid af geeft (r. 22-24).

De 'ongebruijckte maniere van doen' preciseert hij verderop aldus:

In een woord, de *Rima sciolta*, het Rijmeloos ongebonden dicht vande Italianen heeft mij doen hopen, datmen met even soo veel bods ten naesten bij even soo ver reicken soude mogen (r. 45-48).

Aan het slot van deze verantwoording deelt Huygens nog mee dat wat hij hier aanbiedt slechts een vijfde deel is van wat er komt. De andere vier (vijfde) delen 'hebben van onse kloekste Jonge letter-luijden door mijn toedoen onder sich laten verdeelen' (r. 59-61). Resultaten van deze verdeling zijn niet bekend. Worp vermoedt dat Huygens met de genoemde 'letter-luijden' zijn vrienden Brosterhuysen en Van der Burgh bedoeldt. Waarop dat vermoeden berust weet ik niet.⁹

In de gedrukte gedichtenbundel *Otia* is een veel minder uitgebreide versie van deze verantwoording opgenomen. Waarschijnlijk is Huygens tot verkorting overgegaan wegens plaatsgebrek in het laatste boek van zijn bundel.

UITGAVEN   Worp *Gedichten* 1, p. 284-294.

LITERATUUR   Verkuyl 1971, p. 475-488; Smit 1980, p. 11-112; Vermeer 1982a, p. 90-91; Grijp 1987, p. 100-101; Blommendaal 1989; Streekstra 1994, p. 260-269.

OVERLEVERING

H-Ot

Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 2-9, en fol. 1. Een katern van vier dubbelbladen, in gevouwen toestand 320 x 208 mm.

Fol. 2^{r+v} bevat een vroege versie van de voorrede. Erboven schreef Huygens 'Dit niet te drucken'. Een sterk verkorte versie, nu op een los blad van dezelfde afmetingen (fol. 1^r) kwam ervoor in de plaats. De verdeling van de hoofdttekst over de folia 3-9 is als volgt:

fol. 3 ^r : regel 1-26	fol. 3 ^v : regel 27-52
fol. 4 ^r : regel 53-79	fol. 4 ^v : regel 80-107
fol. 5 ^r : regel 108-133	fol. 5 ^v : regel 134-160
fol. 6 ^r : regel 161-185	fol. 6 ^v : regel 186-210
fol. 7 ^r : regel 211-238	fol. 7 ^v : regel 239-266
fol. 8 ^r : regel 267-290	fol. 8 ^v : regel 291-317
fol. 9 ^r : regel 318-351.	

Fol. 9^v bevat geen tekst. Huygens noteerde er deze instructie aan de zetter: 'Dit moet op de laeste Page alleen | staen, in middelmatige Capitalen. | SATIUS <EST> OTI<O>>ARI EST, | QUAM NIHIL AGERE. | |

H-Ot is kopij geweest voor de *Otia* en wel voor het laatste onderdeel van de laatste afdeling. Het cijfer 27 in potlood op fol. 1^r, katernsignaturen en zetinstructies, duiden daarop. Zo noteerde Huygens op fol. 3^r in de binnenmarge links naast de scène-aanduiding: *Dit in casijf*. Op dezelfde hoogte op hetzelfde blad lezen wij: *Alle dat op de kant staet in casijf*. Bij de regels 235-238 op fol. 7^r staat ook: *Dit in Casijf*. *H-Ot* is een eigenhandig afschrift. Blijkens de aard der correcties en varianten maakte Huygens dit afschrift in de tijd dat hij de kopij voor zijn *Otia* gereed maakte, vermoedelijk in maart 1625. De voor-en achterzijde van het eerste blad, benutte Huygens voor de eerste versie van de 'VOOR-MANING', gedateerd: 9 Mart. 1625. In de fase der kopijvoorbereiding noteerde Huygens hierboven: *Dit niet te drucken*. De definitieve versie (fol. 1) die in de *Otia* werd opgenomen, is van later.

- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. VI, Van Als', X3^v-[Z2]^r, p. 168-181.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'IIII Boeck. VAN ALS', 2M^v-[2N4]^r, p. 278-291.
K2 *Koren-bloemen* 1672, Tweede deel, 'XXVII. Boeck. Vertalingen', 4A3^v-[4B4]^v, p. 558-568.

NOTEN

- ¹ Unger 1885, p. 10 'Feb. ex Anglia reversus'.
² Smit 1980, p. 111. Vermoedelijk baseert hij zich op Worp die deze vertaling in zijn uitgave van de gedichten vooraf laat gaan aan een gedicht van 5 april 1623. Zie ook Verkuyl 1968, p. 55-56, n.4.
³ Deze discussie is naar het handschrift van Huygens, gedateerd: 'Majjo. MDCXXIII' en (de dupliek) 'Julio, MDCXXIII', gepubliceerd door Van Tricht (1976, Bijlage 209, p. 857-875).
⁴ Deze opvatting wordt ook, zonder overigens daarbij deze discussie te betrekken, toegepast bij het moderne muziekhistorisch onderzoek. Zie Grijp 1991, 'Metriek' p. 239-255.
⁵ Zie voor Huygens' gebruik van de *versi scolti* Blommendaal 1989, p. 266-270.
⁶ Verkuyl 1971, p. 475-488.
⁷ Verkuyl 1971, p. 480-482, de citaten komen van p. 487. Overigens is het opvallend dat juist bij de door Huygens zo formeel getrouw nagevolgde overzetting geen spoor te vinden is van de oorspronkelijke melodie waarop Guarini's rei gezongen moet zijn. Vgl. Grijp 1987, p. 100-101.
⁸ Zie p. 448-452.
⁹ Worp *Gedichten* I, p. 285, noot 2. Zie ook Verkuyl 1971, p. 482, n. 31.

VARIANTEN

- [titel]
H-Ot Del Pastor <Iet>>Fido | *Atto primo. Scena seconda* | Eerste <uijt>>Bedrijv.
Tweede Uijtkomst.
K1 Vyt den Trouwen Herder | VAN | BATTISTA GUARINI, | [Eerste] bedrijv, Twede
uytkomst.
1 *H-Ot* Wrang' Amarill, die seluer <*d*> met het bitter
2 *H-Ot* Van uwen naem leert bitterlick beminnen,
K1 [ ] beminnen;

- 3 *H-Ot* O Amarill veel blancker en veel schooner
K1 [ ] vel* [ ]
K2 [ ] veel [ ]
- 4 *H-Ota* Dan 'tschoone blancke Ceelcruijt,
b [ ] Keelkruijd,
K2 Dan heldere Liguster;
- 17 *H-Ot* Zal in mijn aensicht spreken,
K1 [ ] spreken,*
K2 [ ] spreken,
- 18 *H-Ot* Ja word' het alle stom, ten langen laesten
K1 [ ] lesten
- 19 *H-Ot* Sal noch mijn sterven schelden
Ot [ ] schelden,
- 20 *H-Ot* En mijne dood sal u mijn' <p>>smerte melden.
- 21 *H-Ota* Mirbill, de Minn was oijt een' *coele* quelling,
b [ ] felle [ ]
K1 [ ] quellingh;
- 23 *H-Ot* Want vanden toom der woorden
Ot [ ] woorden,
- 24 *H-Ot* Daer med' een' Minnaers tong wordt ingebonden
Ot [ ] ingebonden,
- 25 *H-Ot* <Verkrij>Gewint sij kracht en sterckte
Ot [ ] sterckte,
- 27 *H-Ot* Ghij hoordt mij dan de oorsaeck van uw' Vlamme
K1 [ ] d'oorzaeck dan [ ] ontsteken
- 30 *H-Ot* Hoe menighmael hebb ick gesezt, M<ij>>irtill brandt,
- 33 *H-Ota* Beleefde Ergasto en ick blev' noch in 't swijgen,
b Beleefd' Ergasto, [ ] bleef [ ]
K1 [ ] Ergast', [ ]
- 34 *H-Ot* Maer de needsaklickheid is't die mij stout maeckt.
Ot [ ] needsaeklickheid [ ]
K1 [ ] maeckt,
- 35 *H-Ot* 'Koor een gerucht van aller sijden momplen
K1 [ ] momp'len
- 37 *H-Ot* Van Amaryllis haest aenstaende Bruijloft,
Ot [ ] haest-aenstaende [ ]
K1 [ ] Bruyloft;

- 38 *H-Ot* Maer wie dat daer af spreeckt, swijgt all de reste,
Ot [ ] afspreect, [ ]
K2 [ ] af spreeckt, [ ]
- 39 *H-Ot* En ick en derv niet dieper ondersoecken
Ot [ ] ondersoecken,
- 40 *H-Ot* Soo wel om achterdenck van mij te weeren,
Ot Niet min[ ]
- 41 *H-Ot* Als om niet waer te vinden 't gen' ick vreese,
Ot [ ] vreese:
- 42 *H-Ot* 'Kweet seer wel, en de Minn bedriegt mij geensins,
K1 Ick weet, en laet my niet van min bedriegen,
- 43 *H-Ot* Dat mij mijn' arm' onwaerdicheit niet toe la<a>>et
Ot [ ] arm [ ]
- 45 *H-Ot* Soo schoonen Nymph, soo lustigh en soo aerdigh,
K2 [ ] geestigh[ ]
- 47 *H-Ota* Ten echtelicker Trouw verbonden werde,
b Ter [ ]
- 48 *H-Ota* Ick ken seer wel den inhoud van mijn' sterre.
b [ ] kenn[ ] sterre:
- 49 *H-Ota* 'Kben tot de vlam gemaect en alleen waerdigh
b [ ] vlam[ ]
Ot [ ] gemaect,[ ]
- 50 *H-Ot* Om haer te branden, niet <*om*>>van haer te nutten.
- 51 *H-Ota* Maer is het soo bestelt in 'sHemels voorsicht
b [ ] voor-raed
Ot [ ] voor-raed,
- 52 *H-Ot* Dat ick mijn <st>dood, en niet mijn leven minne,
Ot [ ] mijn' [ ]
- 54 *H-Ot* Als oorsaeck van mijn' dood, mijn' dood begnaden.
Ot [ ] begnaden,
K1 [ ] mijn [ ]
- 56 *H-Ot* En maer en seide, Sterft, op 't laeste suchten.
K2 [ ] laetste[ ]
- 57 *H-Ota* Ick wilde weleer dat sij met haer bruijloft
b [ ] dan [ ]
c [ ] [dat sij] mij, eer dat haer' [bruijloft]
K1 [ ] haer [ ]

- 58 *H-Ot* Een ander gaet voor mij geluckigh maken,
K1 [   ] gae [   ]
K2 [   ] ga [   ]
- 59 *H-Ot* Maer eens en hoorde. Nu soo ghij mij <*d*>>lief hebt,
- 60 *H-Ot* <Beleefd' Ergasto>>Oft met mij deernis hebt, beleefd' Ergasto,
- 63 *H-Ot* Voor een die sterven gaet, maer swaer om krijgen.
K1 [   ] gaet; [   ]
- 64 *H-Ot* Sij waerd'er <*d*>qualijck aen, soo oijt haer Vader
- 65 *H-Ota* Quam' te vernemen dat sij t'oor gene*e*cht had
b [   ] d'oor' geneight hadd
- 66 *H-Ot* Tot eenigh steelsgewijs versoeck, oft dat sij
Ot [   ] steels-gewijs[   ]
- 68 *H-Ot* Daerom is 't moglick dat sij van u voorloopt,
K1 [   ] mo'glick[   ]
K2 [   ] verloopt,
- 69 *H-Ota* En moglick heeft s'u lief en dervt't niet thoonen;
b [   ] thoonen:
Ot [ ] mog'lick[   ] derft't [   ]
- 70 *H-Ot* Een' vrouw is wel in hare lusten brooser,
K1 [   ] brooser
- 71 *H-Ota* Maer in 'tbedeck van hare lusten <b>>looser.
b Dan wij, [Maer in 'tbedeck van hare lusten <b>>looser.]
- 74 *H-Ot* Hij luystert te vergeefs die niet kan helpen.
K1 [ ] luyster* [   ] helpen:
K2 [ ] luystert   [   ]
- 75 *H-Ota* Hij vlucht medoogentlick, die met sijn still-staen
b [ ] vluchtt[   ]
K2 [   ] stil staen
- 76 *H-Ota* Een ander quellen souw: en hij doet wijslijck,
b [   ] wijslick,
- 77 *H-Ot* Die strax laet gaen het ghen' hij niet kan houden.
K2 [ ] spoedigh los laet dat [   ]
- 89 *H-Ota* 'Kbenijd' u 'túwe niet, maer claeg' van 'tmijne.
b [   ] klaeg' [   ]
- 91 *H-Ot* Want hij meer deereniss dan nijds verdient heeft.
Ot [   ] medeleeds[   ]
K2 [   ] veel deernis meer [dan   ]

94	<i>H-Ota</i> b	Hoewel soo'ckt recht aenschouwe, [ ] soo'kt [ ]
97	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	Uijt die twee schoone ooghen Wt [ ] Uyt [ ]
98	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	All 'tvier verademt heeft, en all haer liefde. [ ] haer' [ ]
101	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	Om dat den Hemel ons met dat versamlen [ ] varsam'len* [ ] versam'len
102	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	Arcadias heil belooft. hebt ghij geen' kennis [ ] belooft, [ ] [ ] belooft; [ ]
103	<i>H-Ot</i> <i>K1</i>	Hoe alle jaren hier aen ons' Goddinne [ ] jaere [ ]
104	<i>H-Ota</i> b	D'ellendighe, de dootelicke schatt-schult [ ] schatt-schuld
105	<i>H-Ot</i>	Van eener Nim<f>ph onnoosel bloed betaelt wordt?
106	<i>H-Ot</i> <i>K1</i>	'Tzijn nieuwe tijdingen die ick noijt hoorde, [ ] hoorde;
108	<i>H-Ot</i>	En altijd meest geweest een boss-<*m*>bewoonder,
109	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Gelijck't de Minn, gelijk mijn' <*Aert*> Lot begeert heeft. [ ] gelijk't [ ]
110	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Maer wat voor sond' is't <d>toch die dit verdient heeft? [ ] sonde [ ] oock [ ]
111	<i>H-Ot</i> <i>K1</i>	Hoe gaert een Godlick hert soo hoogen gramschapp? [ ] God'lick [ ]
113	<i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Dat uijt der eicken schorsch, 'klaet staen de menschen [ ] menschen,
114	<i>H-Ot</i> <i>K1</i>	Medoogen en beklagh souw konnen trecken. [ ] trecken
114'	<i>H-Ot</i> <i>K1</i>	[ontbreekt] Van voren af ten einde toe vertrecken.
116	<i>H-Ota</i> b <i>Ot</i> <i>K1</i> <i>K2</i>	<D>>En 'theiligh Priester-ampt den jongen Priesters, [ ] de jonge [ ] [ ] 'tHeeligh*[ ] den jongen [ ] [ ] 'tHeiligh [ ] [ ] Priester'n,

- 146 *H-Ot* Des trouwen Herders haers beminde Priesters:
Ot [ ] haer* [ ]
K2 [ ] haers [ ]
- 147 *H-Ot* Zoo dat de toorn op<st>>blasende 'tmedoogen
K2 Soo dat, [ ] opblasende, [ ]
- 148 *H-Ot* De vinnicheit ontstack; die haer ded' nemen
Ot [ ] ontstack: [ ]
- 149 *H-Ot* Haer' straf-gepeesden Boogh, en schielick schieten
K1 [ ] hard gepeesden [ ]
- 153 *H-Ot* De Menschen heen van alle soort en ouder *sesso*
Ot [ ]°soort [ ] ouder: °*sesso*.
- 156 *H-Ot* Viel menighmael<en> de Meester voordien siecken.
- 158 *H-Ot* Van 'sHemels hulp. <soo>soo werdter strax gesonden
- 159 *H-Ot* Om troostelick bescheed aen 'tmaest<en>>' Orakel;
- 160 *H-Ota* Daer quam een' antwoord af, goet om begrijpen,
b [ ] goed[ ]
- 161 *H-Ota* Maer schrickelick en *do'lick* boven maten;
b [ ] doodlick [ ]
- 167 *H-Ot* Lucria dan, na lang-vergeefsche klachten,
K1 [ ] klachten.*
K2 [ ] klachten
- 172 *H-Ota* Daer neel sij bevende de swacke knijen,
b [ ] boogh[ ]
- 175 *H-Ot* Van buijten scheen 't aen sijn' ontsteken <*k*> lippen
K1 [ ] lippen,
- 176 *H-Ota* Hij stack voll wraeck en toorn: Daermede sprack hij,
b [ ] toorn en wraeck: [ ]
- 178 *H-Ot* Lucria leert uijt uw' ellend' wat Minnaer
K1 Lucria,[ ]
- 180 *H-Ota* Uijt desen slagh: met dese woorden
b leert het [Uijt desen slagh: met dese woorden]
- 181 *H-Ota a* Treft' hij sich selfs; en in sijn' eighen borste
b β [ ] berghden [in sijn'] [borste]
Ot [ ] sijn [ ]
- 182 *H-Ota a* Verberghd' hij 'theele swaerd, en viel haer in de armen
b β Het heel [swaerd, en viel haer in de armen]

- 184 *H-Ot* Op een soo nieuw' soo schrickelicken schouwspel
K1 [ ] schouwspel*
K2 [ ] schouwspel
- 185 *H-Ot* Versonck de arme Maeghd in diepe flauwte,
Ot [ ] diepte*[ ]
K1 [ ] in diepte* flauwte.
K2 [ ] diepe flauwte,
- 188 *H-Ot* Maer soo sij eerst stemm en gevoelen weer kreegh
K1 [ ] kreeg,
- 189 *H-Ot* Sprack sij al klagende, Trouw' kloeck' 'Aminta,
Ot [ ] Trouw',[ ]
- 192 *H-Ot* Was uw verlaet mijn' schuld, siet ick betaelse
Ot Verliet ick u met. [ ]
- 193 *H-Ot* Met ewighlick mijn' Ziel aen d'uw' te voeghen;
Ot [ ] d'uw*[ ]
K1 [ ] d'uw' [ ]
- 196 *H-Ot* Uijt 't dood' en al te laet beminde lichaem
Ot Wt [ ]
K1 [ ] lichaem,
K2 Uyt [ ]
- 199 *H-Ot* En moglick in sijn' Arm den stuijt gevoelde.
K2 [ ] mog'lick[ ]
- 202 *H-Ot* <G>>Ellendigh Herder-knecht, maer oock geluckigh
Ot [ ] geluckigh,
K1 [ ] Herder knecht, [ ]
K2 [ ] Herder-knecht, [ ]
- 205 *H-Ot* <Toen hij>In ijemands hert met sijn' dood te doen leven.
- 207 *H-Ot* Werd' Cynthia gepacijt nam 't quaet een ende?
K1 [ ] gepaeyt,[ ]
- 215 *H-Ot* Dat men soo dan, als voorders alle jaren
K2 [ ] men,[ ] jaren,
- 221 *H-Ot* En, soo ghij haren aerd wil<t>>d recht bemercken
Ot [ ] wilt [ ] bemercken,
K1 En [ ]
- 223 *H-Ot* Een wett in bloed geschreuen, dat van doen af
Ot [ ] geschreven: Dat[ ]
- 224 *H-Ot* Wat vrouw oft Maegd in d' een' manier oft d'ander
K1 [ ] Vrow*[ ]
K2 [ ] Vrouw[ ]

- 225 *H-Ot* Der Minnen trouw vervalschten of bevleekte,
Ot [ ] Minnen-trouw [ ]
- 232 *H-Ot* Van nieuws gevraeght wat ende <d>>toch den Hemel
- 234 *H-Ot* Voorseide 't recht in dese selve woorden.
K2 [ ] woorden:
- 235 *H-Ot* *Gbij sult geen ende sien van uwe qualen*
K1 [ ] *quaelen,*
- 238 *H-Ot* *Een <tr>TROUWEN HERDER<s>>s trouw sal sien betalen.*
Ot [ ] TROVWE HERDERS [ ]
K1 *Eens* TROVWEN [ ]
- 239 *H-Ota* Nu in Arcadien en zijn nu ten daghe
b [ ] [zijn nu ten daghe]
K1 [ ] t'onser dagen
- 240 *H-Ot* Geen rancken meer van Hemelicke wortel
Ot [ ] wortel,
K1 Geen'[ ]
- 244 *H-Ot* Door ons' onachtsaemheit, een' Mann en Vrouwe
Ot [ ] onse[ ]
- 249 *H-Ot* Soo is doch dit de grond; de rest leght voorders
K1 [ ] light [ ]
- 250 *H-Ot* Verborgten <inde> in sijn grondeloose diepte,
Ot [ ] de [ ]
- 254 *H-Ot* Soo menigh oorlogs-wapen,
Ot [ ] oorloghs-wapen
- 256 *H-Ot* En was niet, sonder 'noodlot<t>,>
- 260 *H-Ot* Met tranen en met pijnen
Ot [ ] pijnen.
- 261 *H-Ot* Komt gaen wij, ick belo<o>>v v
Ot Komt,[ ] beloov [v]
K1 [ ] belov'u,
- 262 *H-Ot* 'Ksall all mijn' macht gebruijcken
Ot [ ] all'[ ]
K1 [ ] gebruycken,
- 263 *H-Ot* Dat u de schoone Nimph van daegh gehoor gev'.
Ot [ ] gev';
- 265 *H-Ota* D<at>>ie suchten en dat clagen
b [ ] klagen

- 266 *H-Ot* Zijn niet, na uw <g> behagen,
- 267 *H-Ota* Verkoelingen van smerte
b [ ] des herten,
- 270 *H-Ot* Onsteken doen, en tertten,
K1 Ontsteken[ ]
- 272 *H-Ot* Uijt wolcken van verdriet veel' tranen-buijen.
Ot Wt [ ]
K2 Wat*[ ]
- [Tussentekst. Scène-aanduiding]
- H-Ot* *Att. 1. Choro.* | Reij van't eerste Bedrij<f>v.
K1 Rey [van't eerste Bedrijv.]
- 274 *H-Ot* Geschreven, ja geboren,
K1 [ ] geboren:
- 283 *H-Ot* Van oorsaecks kettingen doen gaen en swieren.
Ot [ ] swieren;
- 285 *H-Ot* Soo vreemden wonderheden,
K1 [ ] wonderheden;
- 289 *H-Ot* Sjins selven deeligh maeckt, en met doet leven.
Ot [ ] leven
K1 [ ] leven;
K2 [ ] mé [ ]
- 290 *H-Ot* Wordt 'leven ons gegeven
K1 Word [ ] gegeven;
- 292 *H-Ota* Siet d'Aerde sich versieren
b [ ] verçieren,
K2 [ ] verçieren,
- 297 *H-Ot* Van blij', van droevighe, van wreede sterren,
Ot [ ] sterren
K1 [ ] sterren,
- 298 *H-Ot* Daer in ons' levens palen
K1 [ ] paelen,
- 301 *H-Ot* All dat het leven doet gerust van sinne,
K2 [ ] maeckt[ ]
- 306 *H-Ot* Indien 't in uw belei<t>>d is
K1 [ ] is,
- 313 *H-Ot* Twee ..... lieven, *fatali*
Ot [ ] °noodelotsche [lieven,] °*Fatali*.

- 314 *H-Ot* En hebben ons haer' stemmen niet belogen
K1 [ ] belogen,
- 318 *H-Ot* Die vanden Hemel komt en strijdt'er tegen
Ot [ ] tegen,
K1 [ ] tegen;
- 321 *H-Ot* En stooren uwen will met sijn beweghen,
K1 [ ] bewegen;
- 325 *H-Ot* En die hem is een doodelicke schoonheit
K2 [ ] noodlotlijcke [ ]
- 334 *H-Ot* En wapent sij van nieuws nieuw' Hemel-winn<ers>>aers
Ot [ ] Hemel-winners
K1 [ ] Hemel-winnaers
- 336 *H-Ot* Is dit ons' macht, en sullen sich twee blinden
K1 [ ] blinden,
- 337 *H-Ota* De Minn en Haet den Stern-dwang onderwinden?
b [ ] Spijt [ ]
c [ ] Haet [ ]
K1 Die [ ] Haet, [ ]
K2 De [ ]
- 338 *H-Ot* Ghij die, van boven lucht, luck, lot en sterren
K1 hy* [ ] sterren,
K2 Ghy [ ]
- 339 *H-Ot* Hoog-machtigh Hemel-drijver
K1 [ ] Hemel-drijver,
- 341 *H-Ot* Slaet <d>>toch een oogh op dit vertwijfelt werren,
Ot [ ] doch [ ]
- 343 *H-Ota* U Lot met Liefd' en Haet, Spijt, en 'tvier van Minnen
b Uw [ ] [en 'tvier van Minnen]
- 344 *H-Ot* Met koele vluchters Sinnen
Ot [ ] sinnen;
- 345 *H-Ot* Dat soo de blinde weer-will van een ander
Ot [ ] een' ander'
- 346 *H-Ot* Ons' oude heil-beloft niet en verander.
Ot [ ] verander'.
- 347 *H-Ota* Wie weet oock? Die wij moglick
b <>
Ot [ ] dat [ ] mog'lick

348 *H-Ot* Als onvermijddlick vreesen
Ot [ ] onvermijdd'lick[ ]
 [Onderschrift en datering]
H-Ot FINIS. MDCXXIII
Ot MDCXXIII.
 [Hieronder volgt in *Ot* de tekst van fol. 9^v uit *H-Ot*:
 CONSTANter. | SATIVS OTIARI EST, | QVAM NIHIL AGERE.
Kt [Geen onderschrift, geen datering]

Huygens' prozacommentaar

Aan zijn vertaling liet Huygens een 'Voor-maning' voorafgaan. Deze wordt hieronder weergegeven. Ik geef de beide handschriftelijke versies in hun geheel. Ze verschillen zozeer van elkaar dat het niet goed mogelijk is de ene versie in de varianten van de andere te laten zien. De oudste, uitgebreide, versie gaat vooraf. De varianten erin heb ik in een gelemmatiseerd apparaat daar meteen achter aangegeven. De verkorte versie die Huygens in de *Otia* heeft opgenomen, volgt daarna, met varianten.

IJET OVERGESETS.

Men kent mij voor een stout wederspreker van alle Oversettingen; Selfs van de ghene die ick bekenne dat nutticheits halven niet en behooren wedersproken te worden, kan ick mij qualijck beletten te walgen, soo wanneer 't sich gedraegt, dat ick de oorspronckelicke Tale verstaende mij soo
 5 stege Menschen ontmoeten die oock de oversettinge boven 't overgesette derven verheffen. Want dewijl de stoffe de selve blijft, ende midsdien dat over-prijzen alleen op de aerdicheit van 't uijtspreken gevest wordt, meene ick noijt toe te staen dat oijt de Tolck die eigene aengenaemheid, oft beter, die aengename eigenschapp vanden voor-seggers woorden genaken kan; ten zij bij
 10 omspraken; die dan menighmael soo ongevoelick vande waerheit aff leiden, datmen noch beter de oprechte rouwicheit uijt staen soude, dan 'tgevaer van bedrieghelicke bijwegen. Niettegenstaende soo bitsen vooroordeel, ben ick noch de Mann die mij de oversetting onderwonden hebbe van 'taerdighe Italiaensche werck, daarvan hier weinighe proeven achter aen volgen, mogelick als
 15 bewijsredenen van 'tgene ick tegen de vertaling staende houde. Seker tot sulcken ende ben ick te vreden die te laten gebruijcken, Biddende ondertusschen wie sich het Boeck-beroep oijt bekroont heeft, met mij te bedencken, off, in gevalle van Oversettigen (die wij doch door de all-begeerlickheid deser tijden niet en kunnen ontgaen) dese te voren ongebruijckte maniere van doen daer voor niet
 20 te houden ware, dat sij in 'tvertalen van Gedichten soo de geesticheit vande uijtsprake naertracht, dat sij sich minst vande waerheit af geeft. De Fransche oversettingen buijtens dichts die ons van dit Herder-spel ter hand komen, hebben 't soo vermomt, dat sij mij van *Guarini* wel eer deden oordeelen, als oock geleerde Luyden van Homerus uijtspraken, hebbende niet als de
 25 Latijnsche oversettinge van sijn Gedichten verstaen, ende daer op ernstelick gevraegt off die gecke Grieck oock bij Menschen van verstand in achtingh wesen konde. Hoe konden sij min met all dat over ende weder *Hunc vero rursum*

448 [44] DEL PASTOR FIDO ATTO PRIMO

Dea caesijs oculis Minerva. Hanc rursus allocutus est valde prudens Telem.. Pedibus celer Achilles. Dea albas-habens-ulas Inno. Hunc vero. Hanc autem. met all die toenamen
 30 van Menschen en dingen, die eighen Grieccksche segs-woorden, die in haer
 eerste maecksel soo voll aerdighe defticheits steken? Hoe konde ick min met
 alle dergelijcke verapingen die noodelick d'een van d'ander Tael lijden moet,
 ende in dit allersoetste Gedicht soo veel scherper afsteken als het in sijne eighen
 35 oorsprong boven alle soort-gelijcke staet? De gerijmde vertaling, soose ten
 eenen mijns bedunckens maer vande middelmatighe is, vind' ick ten anderen den
 eersten Schrijver soo konstich belieghen, dat ick niet laten kan dien Oversetter
 oft van onwetenheit, oft van onachtsaemheit oft veeltijds van beiden schuldigh
 te houden. Van dus langher hand most mijn Leser leeren hoe ick tot een' sake
 40 vervallen ben die ick in andere soo verwerp. In een woord, de *Rima sciolta*, het
 Rijmeloos ongebonden dicht vande Italianen heeft mij doen hopen, datmen met
 even soo veel bods ten naesten bij even soo ver reicken soude mogen. En, seide
 ick, dewijl sich die stercke Pennen die ruijnte geven, wat reden dwingt ons tot
 scherperen dwang. Dus sonder mij doorgaens aen eenigh rijmen te verbinden
 dan daer ick merckte den Auteur sulx oft ernst geweest te hebben oft
 45 onverhoedts ontvallen te zijn, hebbe ick mij elders, namenlick inden Choro, aen
 all de selve maten en weerslagen verplicht, die hij met soo veel moeijtns niet
 ontwerpen en heeft, oft sij en hebbens bijnaer wel soo veel in 't naerbooten
 gekost, daer ick gaern bekenne de waerheit somtijds vrij wat krachts geleden te
 hebben, emmers vrij wat vercierings, soo 'tgeen verkleiningh heeten moet.
 50 Endelick, dese jongens zijnder af gekomen, met een' goede menigthe meer die
 wat bet als 'teen vijfde deel van 'tSpel uijtmaken. De andere vier hebben van
 onse kloeckste Jonge letter-luijden door mijn toedoen onder sich laten
 verdeelen, sullende, acht ick, schier of mergen te vreden zijn haer goud onder
 mijn koper te laten smelten, ende soo t'samen een Niew werck aenden dagh
 55 helpen stellen dat sommige, naer wat gewoontes, aenvaerdelick oordeel sullen.
 Te weten, *mibi si concedere nolis, Multa poëtarum veniet manus auxilio quae Sit mibi. nam
 multo plures sumus.*¹ Voor eerst is 't reden dat ick eerste hoofd-ketter den eersten
 slagh vande oordeelen uijt stae. Soo verre ben ick van die 'tmijnen voordeel te
 willen afbedelen, dat ick oock de all te gunstighe Rechters niet versekeren derve
 60 van mijn eighen tegenseggen vrij te gaen, op den grond die ik boven aengeroot
 hebbe. Want, sonder ons te vleijen, zijn de vertalingen van fraeije schriften veel
 meer als schaduwen van schoone lichamen² en zijn die niet menighmael de
 ongelijkste, de mismaeckste?

9^a Mart. 25.

¹ Horatius. *Satiren*, l.IV, 140-142: cui si concedere nolis, |
 multa poetarum veniat manus, auxillio quae |
 sit mihi (nam multo plures sumus).
 (weigert gij mij hierin bij te treden, dan komt wel een schare dichters die mij
 helpt, – want wij zijn veruit in de meerderheid–)

YET OVERGESETS

1 Ouersettingen
 2 van de ghene < desghene

	bekenne dat < bekenne
3	qualijck < niet
4	wanneer 't sich gedraegt <
	wanneer ick *weer dengeen' 't liever can gedooogen*,
5	oversettinge < oversettingen
6	Want dewijl de stoffe < Want dewijl <dat over prijzen> de stoffe
	[onmiddellijke variant]
	de selve < altijd de selve
8-9	die eigene aengenaemheid, oft beter, die aengename eigenschapp
	< de aengenaemheid
10	ongevoelick < dapper
	leiden < slippen
13	die mij < die niet
13-14	'taerdighe Italiaensche werck < 't aerdighe werck
	daervan < <van> hier [onmiddellijke variant]
15	tegen de vertaling < deseshalven
15-16	sulcken ende < sulcken
17	sich het < sich dat
	bekroont < onderwonden
19	dese te voren ongebruijckte < dese ongebruijckte
20	dat sij in 't < dat sij <de> [onmiddellijke variant]
	de geesticheid < den geesticheid
22	ons < mij
23	<i>Guarini</i> wel < <i>Guarini</i> schier wel
	oordeelen < vragen [onmiddellijke variant]
25-26	ernstelick gevraegt < vragen
27	dat over ende weder < dat
27-28	rursum Dea caesijs < rursum caesijs
28	est valde prudens < est prudens
28-29	Telem.. Pedibus (...) Iuno. Hunc
	< Tellem.. Hunc
30	dingen, die eighen Grieksche segs-woorden, die < dingen, die
32	d'een van d'ander < van d'een aen d'ander
34	oorspronck < oorspronck
	<gelijc>>soort-gelijcke<n>
34-35	soose ten eenen mijns bedunckens < mijns bedunckens
35	vind' ick ten anderen < vind' ick
37	oft van onachtsaemheit < oft onachtsaemheit
39	verworp < veracht
41	even soo < soo even
42	ons < mij
43-49	genoteerd in bovenmarge. Blijkens een invoegingsteken hier te plaatsen.
44-45	oft onverhoedts ontvallen < oft ontvallen
45	hebbe ick mij < hebbe mij ick
	Choro, aen < Choro met

46 maten en weerslagen < maten en toonen
 49 <moet>>heeten moet
 50-51 een' goede menighte meer die wat bet als 'teen vijfde deel < eenen anderen
 goede menighte die wat meer als 'tvijfdene* deel
 55 <bre>stellen
 56 Te weten < Soo dat
 In de marge voor het citaat noteerde Huygens: Hor.
 Dit citaat schreef Huygens aan het einde onder het gedicht. Met een
 verwijsteken dirigeert hij het naar deze plaats.
 58 vande oordeelen < vande allerhande oordeelen
 60 tegenseggen vrij te gaen, < tegenseggen

IJET OVERGESETTS.

VOOR-MANING.

Neemtmen de ruijmt in 't Oversetten, soo kan de waerheid niet vrij van geweld
 gaen: Staetmen scherp op de woorden, soo verdwijnt de geest vande
 uijtspraeck. Vinden wij dit waer *inden* ongebonden Stijl, wat kanmen van
 vertaelde Dichten hopen, die geene verstandige sullen ontkennen het
 5 derdendeel van haere waerde den aerd van schrijven schuldigh te zijn?
 Nochtans, Leser, dese toemaet behoort mede aen VAN ALS. Gewennt u eens
 aenden ongewoonen sleur van der Italianen Thooneel-Stijl, *ende* helpt mij
 overleggen, off niet, in gevall van vertalinge, dese meest rijmeloose regelen
 onder meesterlicker handen dan de mijne geraeckt, den minsten affbreuck van
 10 aerd *ende* van waerheid lijden souden. Soo weinigh mogense u mishagen, *multa*
Poëtarum veniet manus, auxilio quae Sit mihi, nam multo plures sumus, die de hand aen
 dese nieuwe Reijen geslagen hebben, *ende* schier of naer eens den heelen Herder
 de Hollandsche huijck om sullen hangen, wanneer eenighe jonge Letter-luijden
 gedoogen sullen haer Goud onder mijn Koper gesmolten te worden. Voor eerst
 15 was het redelick dat ick eerste Hoofdletter in desen den eersten stoot vande
 oordeelen uijt stonde. Doch soo verre ben ick van die t'mijnen voordeele te
 willen afbedelen, dat ick oock de all te gunstige Rechters voor mijn eighen
 tegenspreken niet en derve versekeren, op den grond die ick boven aengewesen
 hebbe. Want, sonder ons te vleijen, zijn de vertalingen van fraeije Schriften veel
 20 meer als schaduwen van schoone lichamen? *ende* zijn die niet menighmael de
 ongelijkste, de slimste, de mismaeckste?

VARIANTEN

In het handschrift

[titel]

IJET OVERGESETTS. | [streep] | VOOR-MANING <

<IJet Over> IJET OVERGESETTS

2 <*w*>scherp
 2 geest<*icheid*>
 3 <c>>kanmen
 4 <Ged>>Dichten
 7 onge<*rem*>>woonen

7 Thooneel-stijl, < Herder stijl,
 8 off niet < off
 8-9 regelen onder meesterlicker handen dan de mijne geraeckt, den
 < regelen den
 9 den <affbre> minsten affbreuck
 12 naer eens den heelen Herder < naer den <h>>Heelen Auteur
 13 om sullen hangen < om hangen sullen,
 14 <g>>Goud <k>Koper
 gesmolten te worden < te smelten
 15 Hoofdletter in desen < Hoofdletter
 17 voor < van
 21 <ongelijcx>ongelijkste

In de drukken.

[titel]

H-Of IJET OVERGESETTS. | VOOR-MANING.] *K1* VOOR-MAENING.
 5 *H-Of* schrijven] *K1* schrijven *
K2 schrijven
 6 *H-Of* Leser, dese toemaet behoort mede aen VAN ALS. Gewennt]
K2 Leser, gewent
 8 *H-Of* regelen] *Of* regelen,
 10-16 *H-Of* Soo weinigh mogense u mishagen, *multa Poëtarum veniet manus, auxilio quae Sit*
mibi, nam multo plures sumus, die de hand aen dese nieuwe Reijen geslagen hebben,
 ende schier of naer eens den heelen Herder de Hollandsche huijck om sullen
 hangen, wanneer eenighe jonge Letter-luijden gedoogen sullen haer Goud onder
 mijn Koper gesmolten te worden. Voor eerst was het redelick dat ick eerste
 Hoofdletter in desen den eersten stoot vande oordeelen uijt stonde.
Of [Soo ... hand] aen dese uytheemsche [Reijen ... vande] oordcelen* [uijt stonde.]
K1 [Soo weinigh] mogense mishagen [*multa ... Sit*] mihi; [*nam ... dat*] ick, eerste
 Hoofdletter in desen, [den ... stonde]
K2 Ick ben te vreden geweest, als eerste Hoofdletter in desen, den eersten stoot
 van de oordeelen uyt te staen.
 21 *H-Of* mismaeckste] *Of* mismaeckste

In *K2* volgt nog dit citaat:

Difficile est alienas lineas insequentem non alicubi excedere; arduum, ut, quæ aliena
 lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione conservent. Significatum
 est aliquid verbi proprietate? non habeo meum quo id efferam; & dum quæro
 sententiam longo ambitu, vix brevis viæ spatia consummo. Accedunt
 hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, varietas figurarum: ipsum
 postremò suum, &, ut ita dicam, vernaculum linguæ genus. Si ad verbum interpretor,
 absurde resonat: si ob necessitatem aliquid in ordine & in sermone mutavero,
 ab interpretis videbor officio recessisse. *Hieronym-Presb. præfat. in Chron. Eusebii.*

- COMMENTAAR In dit zesregelige versje combineert Huygens parafrases van citaten uit Persius, Horatius en Martialis tot een syllogisme dat hij in de laatste twee regels verrassend besluit.
Door de viermaal herhaalde anafoor 'Tschijnt dat men niet en' binnen overigens vier parallel gestructureerde zinnen, bereikt de dichter een maximale spanning tussen de werkwoorden 'leven, weten, eten en zien'. Deze verba lijken noodzakelijkerwijs van elkaar af te hangen, uit elkaar te volgen.
Via de stijlfiguur van de 'versus rapportati' in regel 5 waar eerst de genoemde vier werkwoorden worden opgesomd en pas in de tweede helft van het vers in een parallelle reeks van een (voorzetsel)bepaling worden voorzien, leidt de dichter zijn als een retorische vraag geformuleerde conclusie in. Leeft men niet door elkaar, weet men niet voor elkaar, eet men niet met elkaar, is men niet bezorgd ('sien om') om elkaar, waar leven, eten, zien en weten van anderen (dus niet van elkaar) afhankelijk zijn?
Het antwoord kan alleen bevestigend zijn. Aldus vormen deze zes regels Huygens' bewijs voor de spreekwoordelijke stelling: 'Nemo sibi nascitur' (Niemand wordt voor zichzelf geboren) waarvan de eerste twee woorden de titel van dit vers vormen.
- UITGAVE Worp *Gedichten* 1, p. 294.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 10. Een blaadje papier van 145 x 165 mm.
- DATERING *H* is gedateerd: Non. April. MDCXXIII (= 5 april 1623).
- VARIANTEN
5 *Ha* Leeft, weet, eet siet *de mensch, met* voor, *med om malcandren,
b [ ] *en niet, bij* [ ] *bij* [ ]
c [ ] men niet door, [ ] van [ ]
d [ ] met [ ]
- THEMATISCHE
BRON Deze zes regels zijn blijkbaar geïnspireerd op een aantal klassieke plaatsen. Boven het gedichtje staan onder de cijfers 13.1, twee regels uit Martialis (Lib. XIII, 1, 1-2). De cijfers geven dus boek en volgnummer van Martialis' epigram aan.
Ne toga cordijlis <desit> et panula desit oliuis,
Aut inopem metuat sordida vlatia famen
(In de rechtermarge noteerde Huygens: 'cordijllis'. Hij was waarschijnlijk onzeker over de spelling van dit woord.)
Onder het gedicht staat:
- Nisi te scire hoc sciat alter.
Paillum sepultæ distat inertia celata virtus.

De eerste regel hiervan is een citaat uit Persius (1, 27), de tweede komt van Horatius (*Carm.* 4. 9. 29).
 (Persius): 'It is so futile to know things unless you are known to them?'
 (Horatius): Begraven lafheid en moed die verborgen blijft verschillen weinig
 (Schrijvers 1993)

- COMMENTAAR De aanleiding die Huygens had om dit gedicht te schrijven, noemt hijzelf in de tekst. Het gedicht is een weerwoord aan 'een of andere Haagse grootheid' die Huygens van hoogmoed beschuldigd had omdat hij eens op straat niet gegroet had en zou azen op een regeringsambt.
 Huygens noemt de naam van zijn opponent opzettelijk niet in deze apologie. Hij weerlegt de beschuldiging door te wijzen op zijn slechte ogen². Zijn schouders en zijn hoofd (r. 116 vlgg.) zijn bovendien nog veel te teer om 'land-sorgh' te kunnen dragen. Op de drie buitenlandse reizen die hij tot op heden heeft gemaakt, heeft hij dankzij de leiding van Van Aerssen, voldoende ervaring opgedaan. Hij heeft geleerd dat het belangrijker is onderweg deugdzaam te zijn dan aan het einde van je reis al dan niet beloond te worden (r. 157 vlgg.).
 Dit gedicht is in drie handschriften overgeleverd: het ontwerphandschrift (*H1*) dat Huygens opnam in de kopij voor zijn *Otia* (*H1-Ot*), een netafschrift in Huygens' hand van *H1* (*H2*) en een afschrift in andere hand van deze netautograaf (*b*).³ Het netafschrift, met een rose lintje tot een katerntje gevouwen, zou Huygens wel eens vervaardigd kunnen hebben om aan iemand uit zijn omgeving (zijn ouders? vgl. r. 151-156) aan te bieden.
- UITGAVEN Worp *Gedichten* 1, p. 295-300; Zwaan 1976, p. 56-79 (met inleiding, varianten en annotatie).
- LITERATUUR Hinlopen 1814, p. 252, 268 (woordvormingen); Vermeeren 1959, p. 266-272; Stutterheim 1976, p. 536; Verkuyl 1976, p. 278, 281; Smit 1980, p. 111; Van Strien 1990, p. 48-51, 98-102.
- TRANSLITTERATIE
- 9 *H1* onder *mijn*' een loze streep
- 22 *H1-Ot* Huygens schreef *binckt* door het reeds geschreven *sucht* heen. Wegens het onleesbare resultaat noteerde hij daarna het woord *binckt* erachter.
- 70 *H1* *sprak[e]loos*. Het tweede deel van de *k* zag Huygens aan voor een *e*.
- 71 *H1* *viendt*. Door de *e* heen is de staart van de *p* van *sprakeloos* (70) geschreven.
- 77 *H1-Ot* *beclapt*. In deze fase de *l* en *p* verduidelijkt?

- 82 *HI-Ot* *ruckt*. In deze fase *u* van diakritisch teken voorzien.
schielick. Aanvankelijk door *schielijck* heengeschreven daarna opnieuw daarachter genoteerd.
- 85 *HI-Ot* *Can* door overschrijving van *C* met *K* in *Kan* veranderd. Later *Kan* nog eens geschreven.
nu. u verduidelijkt door plaatsing diakritisch teken.

DATERING *H* is gedateerd: 10 Majj. 1623.

OVERLEVERING

- HI* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 11. Een ontwerphandschrift, een enkelblad papier van 305 x 190 mm, aan weerszijden beschreven in twee kolommen:
fol. 11^r bevat de regels 1-54 en 55-112,
fol. 11^v de regels 113-168 en 169-194.
Onder de laatste regel noteerde Huygens: 184. Dit is het aantal regels. Na de ondertekening en datering volgen in de rechterkolom van fol. 11^v Latijnse citaten.
- H2* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 12-17. Een netafschrift van *HI*.
Een katern van drie nu los in elkaar liggende dubbelbladen papier, oorspronkelijk met rose zijde samengebonden. Afmeting in gevouwen toestand: 288 x 194 mm.
Fol. 12^r is beschreven met Latijnse citaten. Fol. 12^v is blanco. De tekst van het gedicht is als volgt verdeeld:
Fol. 13^r, regel 1-22
Fol. 13^v, regel 23-46
Fol. 14^r, regel 47-71
Fol. 14^v, regel 72-96
Fol. 15^r, regel 97-120
Fol. 15^v, regel 121-144
Fol. 16^r, regel 145-168
Fol. 16^v, regel 169-184
Fol. 17 is blanco.
- b* Apograaf, KA XL^a, 1623, fol. 18-21. Twee dubbelbladen papier met touwtjes samengebonden tot een katern. Afmeting in gevouwen toestand: 327 x 213 mm. Dit afschrift gaat terug op *H2*. De tekst is, in disticha, als volgt verdeeld over de pagina's:
Fol. 19^r, regel 1-36; fol. 19^v, regel 37-76;
fol. 20^r, regel 77-116; fol. 20^v, regel 117-158;
fol. 21^r, regel 159-184 en ondertekening en datering.
Fol. 21^v is blanco. Het katern is gevouwen geweest: Boven en onderzijde werden omgeslagen, vervolgens werd het geheel dubbelgevouwen. Op de zo ontstane voor- en achterzijde werden de Latijnse citaten van fol. 12^r (is de voorzijde van *H2*) geschreven. Op de voorzijde (d.w.z. op fol. 18^r in niet gevouwen toestand, verticaal boven het midden) staan de citaten 4, 5, 6 en 7; op de achterzijde (onder het midden van fol. 18^v) staan de citaten 8, 9 en 10.
- HI-Ot* Met een bredere pen en lichtere inkt bracht Huygens in *HI* varianten en correcties aan in de tijd dat hij de kopij voor zijn *Otia* voorbereidde. Boven de

citaten op fol. 11^v noteerde Huygens de aanwijzingen: 'Dit opden kant' en '*All* dit volgende onderaen | ende achtereen de letters'. Deze laatste mededeling wijzigde Huygens later in: 'dit volgende op deze kant volgens de letters'. Deze laatste instructie is uitgevoerd.

- Ot* *Otia* 1625, 'Lib VI. VAN ALS', L2^r-M2^r, p. 87-93.
Ot-e Lijst van errata achter in *Ot*.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'III. Boeck. Van Als', 2b^r-[2b4]^r, p. 205-211
K2 *Koren-bloemen* 1672, 'VIII. Boeck. Mengelingh', 3k2^v-3l^r, p. 444-449.

- NOTEN
¹ Zwaan 1976, p. 56.
² Zie de uitgebreide annotatie bij Zwaan (1976, p. 67) en Van Lieburg 1987, p. 172.
³ Zie Vermeeren 1959, p. 266-272.

VARIANTEN
 In het hier volgende variantenapparaat zijn ook de varianten uit de afschriften *H2* en *b* opgenomen. Van *H2*, dat een afschrift is van Huygens' eigen hand, zijn alle varianten opgenomen. Uit *b* kwamen alleen de substantiële varianten in aanmerking.
 In het apparaat zijn de varianten uit deze afschriften cursief gezet. De siglen *H2* en *b* zijn enigszins buiten de normale orde gesteld. Door deze presentatie blijft de overlevering van ontwerphandschrift tot laatste druk overzichtelijk, terwijl ook de variatie in de afschriften op de meest geschikte plaats in oenschouw kan worden genomen.

- [titel]
H1a MYN VYANDT VREUCHT, MYN' HATER | VREDE.
b [ ] VYAND VREUCHD, [ ]
H2 [ ] MYN [ ]
H1-Ot Gedwongen onschuld. | MIJNEN VIJAND [VREDE.]
- 1 *H1a* Die noch sijn tonghe noijt tot uwen ondienst rept,
b [ ] t'uwen ondienst noch sijn' tonghe noijt en [repte,]
H2 [ ] sijn Tonge [ ]
- 3 *H1a a* Die u voor onbekent altijd heeft aengesien
b β [ ] aengeschout
c [ ] tot noch toe heeft aenschout
H2 [ ] aengeschouwt,
H1-Ot [ ] aengeschouwt
- 4 *H1a a* En des te meer voor een van d'eere waerde lien,
b β [ ] daerom alle deught onwetens toebetrouwt,
c [ ] heeft betrouwt,
H2 [ ] Deucht [ ]
b ende*[daerom] [ ]
H1-Ot [ ] deughd[ ]

5	<i>H1</i>	Die sich noijt toe en schreef den roem van uwe kennis,
	<i>H2</i>	[ ] <i>schreeff</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] schrev' [ ] kenniss,
	<i>K1</i>	[ ] schreef [ ]
6	<i>H1</i>	Veel min de vreese van u onuerdiende schenniss,
	<i>H2</i>	[ ] <i>Vreese</i> [ ] <i>uw' onuerdiende</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>schenniss</i> <..>;
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>uw' onuerdiende schenniss</i> ,
7	<i>H1a</i>	Groet u met desen inct; die dicker lopen souw
	<i>b</i>	[ ] } <i>dicker</i> [ ]
		[ ] } <i>trager</i> [ ]
	<i>c</i>	[ ] <i>dicker</i> [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>V</i> [ ] <i>Inct</i> , [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>souw</i> ,
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>inkt</i> ; [ ]
	<i>Ot</i>	[<i>niet ingesprongen</i>]
8	<i>H1</i>	Hadd' hij de tranen niet te hulpe vanden rouw
	<i>H2</i>	<i>Ontleend' hij niet te hulpe de tranen</i> [ ]
9	<i>H1</i>	Die u misgunsticheijt uijt mijn' onnoosel' ooghen
	<i>H2</i>	[ ] <i>uw' misgunsticheijt</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>uw' misgunsticheid</i> [ ]
10	<i>H1</i>	Met golpen heeft geperst, met bobbelen gesoghen.
	<i>b</i>	[ ] <i>geperst</i> [ ] <i>bob' b' elen</i> [ ]
11	<i>H1a</i>	Waer bowt* ghijt seggen op daer soo veel galls in steeckt?
	<i>b</i>	Vriendt (soo u dese<n> naem het herte niet en breeckt) [=12]
	<i>H2</i>	+ <i>Vriend</i> (<i>zoo v</i> [ ]
	<i>b</i>	<i>Vriendt</i> , [ ] <i>dese</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	+ <i>Vriend</i> [ ]
12	<i>H1a</i>	Vriendt (soo u dese<n> naem het herte niet en breeckt)
	<i>b</i>	Waer bowt* ghijt seggen op daer soo veel galls in steeckt? [=11]
	<i>H2</i>	[ ] <i>bouwt</i> [ ] <i>gals</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>gals</i> [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] <i>bouwt</i> [ ] <i>steeckt</i> ,*
13	<i>H1a</i>	Waer op de lastering daer ghij mijn <*jo*>>groene daghen
	<i>b</i>	[ ] die [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>lasteringb</i> , [ ] <i>mijn'</i> [ ] < <i>Jaren</i> >> <i>Dagen</i>
	<i>b</i>	[ ] <i>lasteringb'</i> [ ] <i>daghen</i> ,
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>mijn'</i> [ ]
	<i>K1</i>	[ ] <i>lasteringb</i> , [ ]
14	<i>H1a</i>	Gelijck een somer-uier getracht hebt op te jaghen?
	<i>b</i>	[ ] <i>somer-vier</i> [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>Somer-vier</i> [ ]

- 15 *H1* Heeft u des werelts gunst op haerder eeren steijl
H2 [ ] *v* [ ] *Werelts* [ ]
H1-Ot [ ] werelts [ ] haerer [ ] steil
- 16 *H1* Soo sachten stoel gestelt, soo verre bouen 'tpeijl
H2 [ ] *Stoel* [ ] *zoo* [ ] *boven* [ ]
H1-Ot [ ] 'tpeil
- 17 *H1* Van mijne waerdicheijt, en cont ghij noch de stralen
H2 [ ] *mijn'* [ ]
b [ ] *mijn* [ ]
H1-Ot [ ] *mijn'* onwaerdicheid, [ ] kont [ ]
- 18 *H1a* Van u verheuen haet op mijne hutt doen dalen?
b [ ] } haet { [ ]
[ ] } spijjt { [ ]
H2 [ ] *uw verbeuen spijt* [ ]
b [ ] *uw'* [ ]
H1-Ot [ ] *uw* [ ] *spijjt* [ ]
- 19 *H1* En gaet het u noch aen hoe mijne voet het padt,
H2 [ ] *v* [ ] *Voet* [ ]
b [ ] *mijnen* [ ] *padt*
H1-Ot [ ] pad,
K2 [ ] nu mijn [ ]
- 20 *H1* Het leege padt betreedt dat ghij wel eer betradt,
H2 [ ] *leeghe padt,* [ ]
b [ ] *padt* [ ]
H1-Ot [ ] laege pad [ ]
- 21 *H1a* En sijt ghij noch gemoeijt hoe't in mijn armoed omgaet
b [ ] } sijt ghij noch gemoeijt { [ ]
[ ] } treckt ghij noch ter hert { [ ]
H2 [ ] *treckt ghij noch ter bertt wat [in] mijn' armoed' [omgaet]*
b [ ] *Hert'* [ ] *mijn* [ ] *omgaet.*
H1-Ot [ ] treckt ghij noch ter hert wat [in] mijn' [armoed omgaet]
Ot [ ] *hy** [ ]
Ot-e [ ] *ghy* [ ]
- 22 *H1a* Die onder 'tgoet versucht en nae de weelde cromm gaet?
b [ ] } onder 'tgoet versucht { [ ] gaet?
[ ] } naden geltsack sucht { [ ] *staet*?
H2 [ ] *nae den Geltsack sucht,* [ ] *Weelde crom gaet?*
b [ ] *ende** [nae de Weelde] *crom'[gaet?]*
H1-Ot [ ] naden geltsack hinckt [en] na [ ] kromm gaet?
- 23 *H1* Die ick soo weijnich gunde (ick gunn het niemant niet)
H2 [ ] *gunde'* (*Ick gun* [ ] *niemandt* [ ]
b [ ] *gunn'* [ ]
H1-Ot [ ] gund' [ ] niemand [ ]

24	<i>H1</i>	Die wilde ick van mijn oogh het uijterlijck geniet
	<i>H2</i>	[ ] wild' [ ] uijtterlijck [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] wild' [ ] uijterlick [ ]
25	<i>H1a</i>	Soo wel als 'tinnerlijck, het innerlijck besnijden,
	<i>b</i>	[ ] van mijn' hert [ ]
	<i>H2</i>	Zoo [ ] hertt [ ]
	<i>b</i>	[ ] besnijden:
	<i>H1-Ot</i>	[ ] innerlick besnijden;
	<i>Ot</i>	[ ] als'*[ ] besnijden,
	<i>K1</i>	[ ] als [ ]
26	<i>H1</i>	Mijn kennis en mijn gunst gelijckelijck be<s>nijden.
	<i>b</i>	[ ] benijden:
	<i>H1-Ot</i>	Mijn' kenniss [ ] mijn' [ ] gelijckelick [ ]
27	<i>H1</i>	Maer seggens siecke sucht vervoert u buijten 't padt
	<i>H2</i>	+ [ ] V [ ]
	<i>H1-Ot</i>	+ [ ] pad
28	<i>H1</i>	Van redens middelmaet. Of hebt ghij mis-gevatt,
	<i>H2</i>	[ ] Redens [ ] Off [ ] mis gevatt,
	<i>b</i>	[ ] off [ ] misgevatt
29	<i>H1</i>	En anderen haer schorft mijn' lenden ouerspoghen.
	<i>H2</i>	[ ] mijn [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] ouerspoghen?
30	<i>H1a</i>	Voor waer het hooge hertt wordt mij of opgelogen
	<i>b</i>	het hooge hertt voor waer [ ]
	<i>H2</i>	Het hooghe hertt voorwaer [ ] off opgeloghen
	<i>b</i>	[ ] opgelooghen,
	<i>H1-Ot</i>	O, emmers 'thooge hertt [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] opgelogen,
31	<i>H1a</i>	Of onuoorsichtelijck onwetens togedacht;
	<i>b</i>	[ ] onschuldich [ ]
	<i>c</i>	[ ] mismejnens [ ]
	<i>H2</i>	Off onvoorsichtelijck mismeenens togedacht:
	<i>ba</i>	[ ] onversichtelick [ ]
	<i>b</i>	[ ] onvoorsichtelick [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] onuoorsichtelick [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] mismeenens togedacht:
33	<i>H1</i>	Beschuldight mijn gemoet van al te leeghen waerde
	<i>H2</i>	[ ] all [ ]
	<i>b</i>	[ ] laeghe [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] laeghen [ ]

34	<i>H1a</i>	Om hoogher op te sien dan 'twaterpass der aerde,
	<i>b</i>	[ ] 'twatervlack [ ]
	<i>H2a</i>	[ ] 'twaterpass [ ]
	<i>b</i>	[ ] 'twater<*igb*> vlack [der aerde,]
	<i>b</i>	[ ] 'twater-vlack [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] 't water-vlack [ ]
35	<i>H1a</i>	Om ijemant smaddelijck te hoonen over mij
	<i>b</i>	[ ] onder [ ]
	<i>H2</i>	[ ] ijemandt [ ]
	<i>b</i>	[ ] smadelijck [ ] mij,
	<i>H1-Ot</i>	[ ] ijemand smadelick [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] smadelick* [ ] my,
36	<i>H1</i>	Die velen achter loop en weijnighe voorbij.
	<i>H1-Ot</i>	[ ] achter velen [ ] weijnighe [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] velen achter*[ ]
	<i>K2</i>	[ ] voor by.*
37	<i>H1a</i>	Maer druijuen ouerdaet en die malcandren volghen
	<i>b</i>	[ ] } ouerdaet { [ ]
		[ ] } gulsigheijt {
	<i>c</i>	[ ] ouerdaet [ ]
	<i>H2</i>	[ ] overdaet, [ ] malkander [ ]
	<i>b</i>	[ ] volgen,
	<i>H1-Ot</i>	+ [ ] overdaed, en, [die] malkandren volghen,
38	<i>H1a</i>	Spel, kijven en geuecht, <van>>naer datmen volgeswolghen
	<i>b</i>	[ ] twisten [ ]
	<i>H2</i>	Spell, kijven [ ] vol geswolghen
	<i>b</i>	[ ] geswolghen.
	<i>Ot</i>	[ ] twisten,[ ] voll geswolghen
39	<i>H1</i>	Tong, voet en vingeren beroerende nae giss
	<i>H2</i>	[ ] vingberen [ ] naer [ ]
	<i>b</i>	[ ] voet', [ ] beroerende [ ]
	<i>K2</i>	[ ] giss,
40	<i>H1</i>	Het halue herssen-huijs geen meester meer en is,
	<i>H2</i>	[ ] halve [ ] gheen [ ]
	<i>b</i>	[ ] berssen huijs [ ]
41	<i>H1</i>	En hebb' ick noijt geuolgt: de vuijle vrouwen kennis
	<i>H2</i>	[ ] gevolgt: [ ] vuijle-Vrouwen [ ]
	<i>b</i>	[ ] gevolcht. [ ] vuijle vrouwen kennis,
	<i>Ot</i>	[ ] heb [ ] kennis,
	<i>K1</i>	[ ] kennis

- 54 *H1* In't auerechtsche blad van 'sleuens eere setten;
H2 [ ] *averechtsche* [ ] *setten:*
b [ ] *setten.*
H1-Ot [ ] blad [ ]
- 55 *H1* 'Tis quaet het quaet te doen, en prijsen die het schouwt
H2 [ ] *doen* [ ] *schouwt,*
b [ ] *doen,* [ ] *schouwt;*
Ot [ ] *schouwt,*
- 56 *H1* Gods hujs t'ontimmeren en eeren die het bouwt.
b [ ] *t'ontimmeren,* [ ] *bouwt;*
Ot [ ] *t'ontimmeren,*[ ]
- 57 *H1* Dit heeft mij vijanden berockent daar ick vriden
H2 [ ] *Vijanden* [ ]
b [ ] *vri<e>nden*
- 58 *H1a* Te hulpe heb en te loon gehoopt gehaeckt te vinden,
b [ ] *gehaeck* gehoopt [ ]
c [ ] *gehaeck* te loon [ ]
H2 [ ] *hebb' gehaeckt,* [ ] *vinden;*
b [ ] *gehaeck.* [ ] *vinden.*
Ot [ ] *gehaeck,* [ ]
- 59 *H1* Hier hebb ick menichmael 'tverwijten om gehoort
H2 [ ] *hebb'* [ ]
b [ ] *heb* [ ] *tverwijten* [ ]
- 60 *H1* Van trots van eijginsin en menich spitscher woordt.
H2 [ ] *trots,* [ ] *eijghensin* [ ]
b [ ] *eijgen sin,* [ ]
H1-Ot [ ] *trots,*[ ] *eijginsinn,*[ ] *menigh* [ ] *woord.*
- 61 *H1* Dan dat v euenwel, dien rijpicheijt van jaren
H2 [ ] *V*[ ] *Jaren*
b [ ] *evenwel* [ ]
H1-Ot [ ] *rijpicheit* [ ]
- 62 *H1* Gestijft heeft en geciert met reden en eruaren
H2 *Gestijf<f>>t*[ ] *ervaren,*
H1-Ot [ ] *ervaren,*
K2 [ ] *geciert* [ ]
- 63 *H1* Dat u die blinde stroom ter dwaling hebb' vervoert,
H2 [ ] *V*[ ] *dwalingh* [ ] *vervoert*
b [ ] *vervoert,*
Ot [ ] *de**[ ] *vervoert*
K2 [ ] *vervoert,*

- 64 *H1a* Dat valt mij niet in 'ther: Daer wordt wat meer geroert
b En [ ]
b [ ] *int bert.* [ ]
- 65 *H1a* Dat mij van hoouardij tot uwent schijnt te nopen
b [ ] <noopte>
           [van] doet betichten;
H2a [ ] *hoouardij* [ ] *schijnt te betichten;*
b [ ] *doet [betichten;]*
c [ ] *mijn booch-berten-draff [tot uwent doet betichten;]*
b [ ] *betichten:*
- 66 *H1* Tschijnt of ick onuer<*x*>>hoe<t>>ds op 'tbeste Sonne-lichten,
H2 [ ] *off* [ ] *onverhoe<t>ds [op't] laeste [Sonne-lichten,]*
b [ ] *laetste* [ ]
- 67 *H1* Op 'tgrauwen vanden dach u' defticheijt ontmoet
H2 [ ] *uw'* [ ]
b [ ] *dach,* [ ]
H1-Ot [ ] *dagh uw' defticheit ontmoett*
- 68 *H1* Of niet off wat te laet de kruijne van mijn' hoet
H2 *Off* [ ] *mijn Hoet*
b [ ] *niet,* [ ] *laet,* [ ]
K1 [ ] *niet,* [ ]
- 69 *H1a* Ter aerden hebb gewent, en buijten alle reden
b [ ] *geswiert,* [ ]
H2 [ ] *en,* [ ] *reden,*
Ot [ ] *en,* [ ] *reden,*
- 70 *H1a* Gedeckt en sprakloos voorbij u heen getreden.
H2 [ ] *sprakeloos* [ ] *v* [ ]
b [ ] *<ben> [getreden.]*
Ot [ ] *sprakeloos* [ ] *getreden:*
- 71 *H1* Och, vriendt, hoe past ghij dit op't 'tandere verwijt
H2 [ ] *Vriendt,* [ ]
b [ ] *vriend <g>hoe* [ ] *verwijt,*
- 72 *H1* Van mijn gelasen oogh, daer ghij soo bits in bijtt,
H2 [ ] *bijtt,*
b [ ] *ooch:* [ ]
- H1* Daermede ick ijeder eens gheheijmen, naer uw' schampen
H2 *Daermed'* [ ] *geheijmen,* [ ] *uw* [ ]
ha *Daermede* [ ] *van u* [ ]
b [ ] *naer* [ ]
H1-Ot [ ] *uw* [ ]
Ot *Daer med'* [ ] *schampen,*

- 74 *H1a* Sijn gaen, sijn doen, sijn' oogh, sijn' letselen, sijn *crampen*
b [ ] mondt,[ ] sijn' rampen
H2 [ ] *sijn mondt, sijn* [ ]
H1-Ot [ ] mondt,[ ]
- 75 *H1a* Door heen te booren tracht, verr van, gelijk 'tbehoort,
b [ ] veel minder dan 'tbehoort
- 76 *H1* Te vreden met het geen een ijeder siet en hoort.
H2a [ ] *gheen dat* [ ]
b [ ] *een* [ ]
b [ ] *dat* [ ]
Ot [ ] hoort?
- 77 *H1* Oh! die mij hier beclapt, Leent lieuer uw medoogen
H2 [ ] *leent liever* [ ] *medooghen*
ba [ ] *beclapt,* [ ] *uw' med'ooghen*
b [ ] *becladt,* [ ]
H1-Ot [ ] beklapt,[ ]
- 78 *H1* En broederlijk beclach: twee groote flickeroogen,
H2 [ ] *beklach: Twee* [ ] *flickerooghen*
b [ ] *beklach,* [ ] *flickeroogen*
H1-Ot [ ] broederlick beklagh:[ ]
- 79 *H1a* Die in mijn aengesicht te wachte staen geplant
b / /
H2 [ ] *Aengesicht* [ ]
H1-Ot [ ] geplant;
Ot [ ] geplant,
- 80 *H1* Voldoen haer' plichten niet: een ingesoncken sandt
H2 [ ] *baer* [ ] *Een*[ ]
b [ ] *niet,* [ ]
H1-Ot [ ] sand
- 81 *H1* <Verd>>Becommert mij de strael die 't uijtterlijcke blincken
H2 [ ] *uijterlijcke* [ ]
H1-Ot Bekommert [ ] uijtterlicke [ ]
- 82 *H1a* Der dinghen van hun ruckt, en met een snel gewincken
b [ ] schielijck wincken
H1-Ot [ ] schielick [ ]
- 83 *H1* Den sinnen t'huys bestelt. Soo dat ick of van bijts
H2 [ ] *Sinnen* [ ] *bestelt;* [ ] *off* [ ]
b [ ] *bestelt,* [ ]
Ot [ ] bestelt, soo [ ]

- 84 *H1a* 'Tgesicht beclennen moet, of met een wijle tijds.
b [ ] met [ ]
           ] in [ ]
c [ ] met [ ]
H2 [ ] *beklemmen* [ ] *off* [ ]
H1-Ot [ ] *beklemmen* [ ] tijds.
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] in [ ]
- 85 *H1* Can ijemandts reden nu gerechtelijck begrijsen
H2
b [ ] *begrijsen*,
H1-Ot Kan ijemandts [ ] gerechtelick [ ]
- 86 *H1* Soo ick somwijl een vriendt gebreke te bewijsen
H1-Ot [ ] *vriend* [ ]
Ot [ ] een'[ ]
- 87 *H1* 'Tgeen ick hem schuldich ben, soo ick somwijlen oock
H2 'Tgben' [ ] *Soo* [ ]
b t'geen [ ] *ben?* [ ]
H1-Ot [ ] schuldigh [ ]
- 88 *H1* Met een geleende hulp strael door der dicken roock
H2 [ ] *doorden*[ ]
b [ ] <d>strael [ ] *roock*,
Ot [ ] een'[ ]
- 89 *H1* Die mij allom ontmoet, en om den haet te schouwen,
b [ ] *al om* [ ] *schouwen*
Ot [ ] en,[ ]
- 90 *H1* Mijn oogh verbonden hebb mijn handen te betrouwen?
H2 [ ] *Oogb* [ ] *heb* [ ]
b [ ] *betrouwen*.
Ot [ ] mijn'[ ]
- 91 *H1* Van lesens gulsicheijt en menich middernacht
b [ ] *gulsicheijt*, [ ]
H1-Ot [ ] *gulsicheid* [ ] *menigh* [ ]
- 92 *H1* In't boeck en uijt het bedd hardneckigh toegebracht
H2 [ ] *Boeck* [ ] *buijten 'bedd har<t>>dneckigh toegebracht*,
b [ ] *boeck*, [ ] *t'bed, hertneckich* [ ]
H1-Ot [ ] toegebracht,
- 93 *H1* Van menich smallen stipp, van dusernt smaller streken
H2 [ ] *duijsent* [ ]
b [ ] *smalder streepen*
Ot [ ] *menigh'* [ ] *smalle**[ ]

- 94 *H1* Getoghen en besternt, beerv' ick des' gebreken,
H2 [ ] gebreken;
b [ ] gebreecken,
Ot [ ] beerv' [ ] gebreken.
H1 [ ] gebreken,
- 95 *H1* En draeghse met gedult, dewijl ick seker ben
b [ ] gedult: [ ]
H1-Ot [ ] geduld,[ ]
- 96 *H1* 'Tis Godes geesseling, die ick mij waerdich ken
H2 <'Tisjn>>'Tis [ ] geesselingb, [ ] ken;
H1-Ot [ ] ken,
K1 [ ] ken.
- 97 *H1a* Hij heeft mijn oogh gevormt, hij sal't mij niet ontdecken
b [ ] verlicht, [ ] bedecken
H2a [ ] Oogb *gevormt*, [ ] bedecken,
b [ ] verlicht, [ ]
b [ ] oogb' [ ]
- 98 *H1* Can't eenichsins ter eer van sijne grootheijt strecken:
b Kan +r' [ ] eer' [ ] strecken,
H1-Ot [ ] grootheit [ ]
- 99 *H1* Wordt hij mijn langher sien off oock mijn leuen moe,
- 100 *H1* Wat wil ick worstelen? sijn schepsel hoort hem toe.
H2 [ ] Schepsel [ ]
b [ ] worstelen, [ ]
H1-Ot [ ] will [ ]
- 101 *H1a* a Maer o ghij, wie ghij sijt, leert de gewoonte sparen
b [ ] } α leert de gewoonte sparen }
H2 [ ] O [ ] zijt, zoo moet ghij noijt gevoelen }
H1-Ot β [ ] } β Soo moet ghij noijt gevoelen }
- 102 *H1a* a Van uwes euenbroers beswaernis te beswaren
b } α Van uwes euenbroers beswaernis te beswaren }
H2 } β Hoe hardt de slaghen sijn in 't allerteerst gevoelen, }
H2 Hoe hard de slaghen zijn in 'tallerteerst gevoelen,
b [ ] int alderteerst [ ]
H1-Ot β Hoe hardt de slaghen sijn in't allerteerst gevoelen,
- 103 *H1* Bespot geen creupelen, soo emmermeer sijn voet
H2 Bespott gheen kreupelen, [ ]
b [ ] kreupelen [ ] immermeer [ ]
H1-Ot Bespott geen' kreupelen, [ ]

- 113 *H1* Des ben ick met u eens, wanneer ghij alle menschen
H2 [ ] *eens met V*, [ ]
b [ ] *u* [ ]
K2 [ ] *u*, [ ]
- 114 *H1a* Aen u verbonden hadt met eenen will en wenschen.
b [ ] tot [ ]
H2 [ ] *V*[ ]
b [ ] *wenschen*,
Ot [ ] *wenschen*,
K1 [ ] *wenschen*:
- 115 *H1* Maer lieue leeft gerust, noch mogelijk in lang
H2 *Maer, lieve*, [ ] *langb*
Ot *Maer, lieve*, [ ]
- 116 *H1* Siet ghij mijn schouders niet in staten-volghers drang,
H2a **Soeck**[ ] *Staten-volghers drangb*;
b *Vindt* [ ]
b [ ] *drangb*,
Ot [ ] *mijn*'[ ]
K1 [ ] *drangh*;
- 117 *H1a* Ick kense veel te swack, en 'tkopstuck dat sij dragen
b [ ] *swack*, { [ ]
H2 [ ] *teer*, { [ ]
H1-Ot [ ] *teer*, [ ] *draghen*
- 118 *H1* Te groen, te licht, te holl om land-sorg op te waghen;
H2 [ ] *Landsorgh* [ ] *waghen*.
b [ ] *holl*, [ ]
Ot [ ] *wagen*.
- 119 *H1* Hebb' ick de slechte gift van mijn genegentheijt
b *Heb* [ ]
H1-Ot [ ] *genegentheijt*
Ot [ ] *mijn*' *genegentheijt*,
- 120 *H1* Mijn vaderlandt nu eens nu drijmael voorgeleijt
H2 [ ] *Vaderlandt* [ ]
b [ ] *eens*, [ ] *voorgeleijt*;
H1-Ot [ ] *vaderland* [ ] *voorgeleit*
Ot [ ] *eens*, [ ] *voorgeleidt*,
- 121 *H1a* *a* 'Tis buijten 'shuijs geweest, en onder 'twijs beleijt
b *β* [ ] *beleijden*
b [ ] *'twijs* [ ]

122	<i>H1a</i>	<i>α</i>	Van sulcken als ick wensch mijn jeugt noijt van gescheijdt
	<i>b</i>	<i>β</i>	[ ] noijt van te mogen scheijden
	<i>H2</i>		[ ] moghen scheijden:
	<i>b</i>		[ ] scheijden,
	<i>Ot</i>		[ ] scheiden.
123	<i>H1</i>		Die hebben met gedult mijn' rouwe trouw omhelst
	<i>H2</i>		[ ] mijn [ ] omhelst,
	<i>H1-Ot</i>		[ ] geduld [ ]
124	<i>H1a</i>		Mijn' domme groenicheijt gebogen als een Elst,
	<i>b</i>		[ ] swacke [ ]
	<i>H2a</i>		Mijn *domme* [ ] geboghen [ ]
	<i>b</i>		[ ] swacke [ ]
126	<i>H1</i>		Gelijck de sneewen-cluijt<eruaring af *mach*>>eruaring's schatt vervoeren
	<i>H2</i>		[ ] Sneewen-cluijt, ervarings [schat vervoeren]
	<i>b</i>		[ ] sneewen cluijt, eervaring's-schat *vervoeren,
	<i>H1-Ot</i>		[ ] sneewen-cluijt [ ]
	<i>K1</i>		[ ] Sneeuwen kluyt [ ]
127	<i>H1</i>		En werelts wetenschap in Hollandt brenghen mocht.
	<i>H2</i>		[ ] Werelts-wetenschap [ ]
	<i>b</i>		[ ] werelts wetenschap [ ] mocht;
	<i>H1-Ot</i>		[ ] Holland [ ]
128	<i>H1</i>		Hebb' icker in uw oogh soo weijnich afgebracht,
	<i>H2</i>		Hebb [ ] aff gebracht
	<i>b</i>		Hebb' [ ] u [ ] affgebracht,
	<i>K1</i>		Heb [ ]
129	<i>H1a</i>		Dan u soo hopeloos van mij can leeren hopen,
	<i>b</i>		Als [ ]
	<i>H2</i>		[ ] V [ ] heeten [ ]
	<i>b</i>		[ ] hoopen:
	<i>H1-Ot</i>		[ ] kan [ ]
	<i>Ot</i>		[ ] heeten [ ]
130	<i>H1</i>		Bruijckt lijdsaemheijt en wacht, mijn lang en langher loopen
	<i>H2</i>		[ ] langh [ ]
	<i>H1-Ot</i>		[ ] lijdsaemheit [ ]
131	<i>H1</i>		Belooft noch beteringh: dat d'eene mensch bespringt
	<i>H2</i>		[ ] bespringht
	<i>b</i>		[ ] beteringh, [ ] bespringht,
	<i>K1</i>	<i>α</i>	[ ] Dat een mensch hier bespringht
132	<i>H1a</i>		Bekruijpt den anderen: de handt die alles dwingt
	<i>b</i>		[ ] de [ ]
	<i>H2</i>		[ ] den [ ] dwinght
	<i>b</i>		[ ] anderen, [ ]
	<i>H1-Ot</i>		[ ] andere: [ ] hand [ ]
	<i>K1</i>	<i>α</i>	Bekruypt een ander daer: [ ]

133	<i>H1a</i>	Verdeijlt verscheijdelijck haer afgesonden giften,
	<i>b</i>	Vertiert [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>verscheijde</i> < <i>n</i> > <i>lijck</i> [ ] <i>affgesonden</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] verscheijdelick [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] haer'[ ]
	<i>K1</i>	[ ] afgesonden' giften;
134	<i>H1</i>	Gietse hier met tobben uijt, verstuiftse daer met siften:
	<i>H2</i>	<i>Stolpts'</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>siften</i> ,
	<i>Ot</i>	Giets' [ ]
135	<i>H1a</i>	Waer d'eenes onuerstandt den anderen tot pijn,
	<i>b</i>	[ ] } tot { [ ] [ ] een { [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>onuerstandt</i> [ ] <i>een</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	Waer'[ ] onuerstand [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] een pijn
	<i>K1</i>	[ ] een' pijn,
136	<i>H1a</i>	Geen armer schepselen dan die de cloeckste sijn.
	<i>b</i>	[ ] minst beesten [ ]
	<i>H2</i>	<i>Gheen</i> [ ] <i>zijn</i> .
	<i>H1-Ot</i>	[ ] <i>zijn</i> .
	<i>Ot</i>	Geen'[ ]
137	<i>H1a</i>	Soo doch in 'tlange lest mijn affgeploeghe jaren
	<i>b</i>	[ ] opgeploeghe [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>'tlange</i> [ ] <i>Jaren</i>
	<i>b</i>	[ ] <i>jaren</i> ,
	<i>K1</i>	[ ] mijn' [ ]
138	<i>H1</i>	Noch pluckenswaerde vrucht noch bloessemblom en baren,
	<i>H2</i>	[ ] <i>pluckens-waerde Vrucht</i> , [ ] <i>bloessemblom</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>bloessem-bloem</i> [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] pluckens waerde vrucht,[ ] bloessembloem [ ]
	<i>K1</i>	[ ] bloessem-bloem [ ]
139	<i>H1</i>	Noch sal ick eene deucht betrachten aller macht
	<i>b</i>	[ ] <i>macht</i> .
	<i>H1-Ot</i>	[ ] deughd[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] macht,
140	<i>H1a</i>	Noijt meer mijn schouderen te vergen dan haer cracht,
	<i>b</i>	[ ] zenuwen [ ]
	<i>H2a</i>	[ ] <i>schouderen</i> [ ] < <i>m</i> > <i>cracht</i> ,
	<i>b</i>	[ ] <i>zenuwen</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>cracht</i> ;
	<i>H1-Ot</i>	[ ] kracht,
	<i>Ot</i>	[ ] mijn' [ ] haer' [ ]

- 141 *H1* En eijghen baets gewinn veel lieuer sien versincken
H2 [ ] *gewin* [ ] *liever* [ ]
b [ ] *versincken,*
H1-Ot [ ] eighen [ ]
- 142 *H1a* Dan Land en Luijden eer naer mijnen dienst sien hincken.
b [ ] dienst [naer mijnen dienst] te [hincken.]
H2 [ ] *luijden eer* [ ]
b [ ] *land'* [ ]
H1-Ot [ ] eer [ ]
- 143 *H1a* Gewinn' ick oock 'tgerucht van *nutt* of aengenaem
b [ ] dienstigh of bequaem
H2 *Gewin* [ ] *nut off aengenaem*
b [ ] *aengenaem,*
H1-Ot a [ ] nutt of aengenaem
K1 [ ] aengenaem,
- 144 *H1* En 'taengenaeme loff van <B>>Waerde burghers naem,
H2 [ ] 't *allerliefste* [*loff*] *Burghers* [ ]
b [ ] 't *alderliefste* [ ]
H1-Ot a [ ] 't *allerliefste* [ ]
- 145 *H1* Dewijl 't der kinderen ter scholen eerste leer is
H2 [ ] *Scholen* [ ]
b [ ] 't <'e>> *der* [ ] *is,*
- 146 *H1* Dat weldoens eijghen loon, alleen en all de Eer is,
H2 [ ] *alleen,* [ ]
b [ ] *weldoens t'eijgen loon alleen* [ ]
Ot [ ] wel-doens[ ] alleen,[ ]
- 147 *H1* Wat reden can mij noch doen spenen van de hoôp
H2 [ ] *hoop*
b [ ] *hoop,*
H1-Ot [ ] kan [ ]
- 148 *H1* Die allen eijgen is, een' croone voordien loop,
H2 [ ] *een kroone* [ ] *loop?*
b [ ] *all<e>en* [ ]
H1-Ot [ ] eigen [ ] kroone [ ]
- 149 *H1* Een' spade toebetrouwt om binnen Hollands hecken
H2 [ ] *Spade toebetrouwt* [ ]
b [ ] *toevertrouwt,* [ ]
- 150 *H1* Een' struijck te wortelen, een ongewas te trecken?
H2 *Een* [ ]
b [ ] *wortelen* [ ]

- 151 *H1* Die mij ter wereltd heeft gevoordert en geteelt
H2 [ ] *Werelt* [ ]
ha [ ] *gevoordert* [ ] *geteelt,*
b [ ] *gevoordert* [ ]
H1-Ot [ ] *Wereld* [ ]
Ot [ ] *gevoordert** [ ]
- 152 *H1* Heeft aende selve Ploegh sijn' vingheren vereelt,
H2 [ ] *sijn Vingheren* [ ]
b [ ] *plough* [ ]
- 153 *H1* En menich hagel-stoot, en menich middach-commer
H2 [ ] *hagelstoot,* [ ] *menigh* [ ]
b [ ] *middach-kommer,*
H1-Ot [ ] *menigh'*[ ] *menigh middach-kommer*
Ot [ ] *menigh' middagh kommer*
- 154 *H1* Beslapen buijten dack, bearbeijt buijten lommer;
H2 [ ] *lommer:*
b [ ] *lommer,*
H1-Ot [ ] *bearbeit* [ ]
- 155 *H1a* Waer het het vreemst geuall daer Hollant oijt af sprack
b [ ] *dit* [ ]
H2 [ ] *<de>>bet*[ ] *gevall* [ ] *Hollandt*[ ] *aff*[ ]
b [ ] *sprack,*
H1-Ot *Waer'*[ ]
Ot *Waer* [ ]
K1 [ ] *sprack,*
- 156 *H1* Van een goedaerdigh' Boom een sijns gelijcken tack?
H2 [ ] *goetaerdich* [ ]
b [ ] *sijns-gelijcken* [ ]
Ot [ ] *een'*[ ] *gelijcke* [ ]
- 157 *H1a* Verdien ick oijt mijn loon, en wordt het mij onthouden,
b [ ] **oick**[ ]
H2 [ ] *oock* [ ]
b [ ] *loon* [ ] *onthouwen,*
H1-Ot [ ] *oock*[ ]
Ot [ ] *onthouwen,*
- 158 *H1* Ontloopen of ontwijdt, noch salt mij niet berouden
H2 [ ] *off ontnijdt;* [ ] *berouw<en>>den*
b *ontloopen,* [ ] *ontnydt,* [ ] *berouwen*
H1-Ot [ ] *sal't*[ ]
Ot [ ] *ontnijdt;* [ ] *berouwen*

- 159 *H1* Mijn Manne-jaren cracht, mijn *Kinderheit*, mijn *Ieucht*,
H2 [ ] *kindertijt*, [ ] *Ieught*
H1-Ot Mijn'[ ] kracht, mijn'[ ] *Ieughd*,
Ot [ ] *Kindertijt*, mijn' *Ieughd*
- 160 *H1* Te hebben afgerent ind'oorlogh vande Deucht.
H2 [ ] *affgerent* [ ]
H1-Ot [ ] *Deughd*.
- 161 *H1a* Die 'tende van sijn reijs, verbijstert in het gissen,
b [ ] misreket [ ] sijn [ ]
c [ ] verbijstert [ ] het [ ]
H2 [ ] *ghissen*,
H1-Ot [ ] sijn' reis, [ ]
- 162 *H1* Ten ende van sijn reijs verdrietigh comt te missen,
H2 [ ] *verdrietich* [ ]
H1-Ot [ ] sijn' reis [ ] komt [ ]
- 163 *H1* Heeft emmers bijden wegh de reijsens vreucht gehadt,
H2 [ ] *bijde wech* [ ] *reijsens-vreucht* [ ]
b [ ] *immers* [ ] *reijsens vreucht* *gehadt*;
H1-Ot [ ] reisen[ ]
Ot [ ] reisen-vreughd[ ]
K1 [ ] reisen vreughd[ ]
K2 [ ] reisen-vreughd[ ]
- 164 *H1a* En loopt de rest te niet, het onderwegh is wat.
b [ ] onderweegh[ ]
H2 *En*, [ ] *onderwegh'* [ ] *wat*:
b *En* [ ] *onderweegh'* [ ] *wat*.
H1-Ot *En*, [ ]
Ot [ ] onderwegh' [ ]
- 165 *H1a* (Oh dien met dat bespreck uw' burighe Landouwen,
b [ ] die [ ]
H2 (*Oh! dien* [ ] *landouwen*
b (*och!* [ ] *vuijrighe** *landouwen*,
H1-Ot (*Oh*, [ ]
Ot [ ] dien [ ] *landouwen*
K1 [ ] *landouwen*,
- 166 *H1* Verschimmelt Roomens pijn gebeuren mocht t'aenschouwen,
b [ ] *puijn*, [ ]
K1 [ ] *puy*n, [ ]
- 167 *H1* En vanden valschen baas van Heijl'ghe Pieters school
H2 [ ] *Baes* [ ] *heijl'ge* [ ] *School*
b [ ] *school*,
K1 [ ] *Meester-knecht* en [ ]

168	<i>H1a</i>	Noch croon noch stoel te sien noch vischers-ring, noch sooll)
	<i>b</i>	[ ] Cruck[ ]
	<i>H2</i>	<i>Noijt Croon, noijt</i> [ ] <i>sien, noijt Vischersring, noijt Sooll)</i>
	<i>b</i>	[ ] <i>vischers ringh,</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	Noijt kroon noijt [ ] noijt[ ] noijt[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] <i>Vischers ringh,</i> [ ]
169	<i>H1</i>	Mij salmen mede soo mis-loont sien en te vreden,
	<i>H2</i>	[ ] <i><mis>vergist</i> [<i>sien</i>]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] vergist [ ]
170	<i>H1</i>	Verstooten en getroost: Noijt spijtighe gebeden,
	<i>b</i>	<i>Verstooten,</i> [ ] <i>gebeden</i>
	<i>Ot</i>	[ ] getroost; [ ] gebeden
171	<i>H1a</i>	Noijt wraecke-vloeck sien doen op 'svaderlands bestier
	<i>b</i>	[ ] <i>wraecke-vloecken</i> [ ]
	<i>H2</i>	[ ] <i>wraeke-vloecken</i> [ ] <i>'sVaderlands</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>wraecke vloecken</i> [ ] <i>bestier,</i>
172	<i>H1a</i>	Daer ick misdeelt in ben: niet een suer ooghe schier
	<i>b</i>	[ ] $\left. \begin{array}{l} \text{niet} \\ \text{noijt} \end{array} \right\} [ ]$
	<i>H2</i>	[ ] <i>Noijt</i> [ ]
	<i>b</i>	[ ] <i>ben,</i> [ ]
	<i>H1-Ot</i>	[ ] noijt [ ]
173	<i>H1a</i>	Sien stralen opden rugh van die ick sal bekennen
	<i>b</i>	Besteden [ ]
	<i>H2a</i>	<i>Sien stralen</i> [ ] <i>rugg</i> [ ]
	<i>b</i>	<i>*Verwijten*</i> [ ]
	<i>c</i>	<i>Besteden</i> [ ]
174	<i>H1</i>	Voor crujschers van mijn wegh, voor stuijters van mijn rennen:
	<i>H2</i>	[ ] <i>krujschers</i> [ ] <i>rennen.</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] krujschers [ ] mijn'[ ]
175	<i>H1a</i>	Neen, seluer niet op u, die mij, dus jong gedreijght
	<i>b</i>	[ ] <i>V,</i> [ ] gedreight
	<i>H2</i>	[ ] <i>selver</i> [ ] <i>V,</i> [ ] <i>jongh gedreijght</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] gedreight,
176	<i>H1a</i>	Een hert ontsloten hebt misgunstich toegeneijght,
	<i>b</i>	[ ] toegeneight,
	<i>H2a</i>	[ ] <i>soo</i> [<i>misgunstich</i>] <i>toegeneijght.</i>
	<i>b</i>	[ ] <i>wangunstigh</i> [<i>toegeneijght.</i>]
	<i>Ot</i>	[ ] toegeneight.
177	<i>H1a</i>	Neemt tot versekeringh van mijns gemoets bedaertheit
	<i>b</i>	[ ] bedaertheit

- 178 *H1a* Dees' onberoerde penn, die uwen naem gespaert heijt,
b [ ] heit,
H2a *Des'* [ ] *Pen,* [ ] **heeft**
b [ ] *beijt,*
b *dees* [ ] *pen* [ ] *beijt*
- 179 *H1a* *α* En willens ouer slaen de feijlen die sij *minacht*,
b *β* [ ] dat ijemant min geterght,
H2 [ ] *overslaen* <dat> 'tghen' ijemandt [*min*] geterght
b [ ] *overslaen, t'geen ijemant, [min] geterght,*
Ot [ ] *overslaen* [ ] geterght
K1 [ ] *overslaet* [ ]
- 180 *H1a* *α* (Wie leefter sonder een?) voor 'swerelts oogh gebracht,
b [ ] feijl? [ ]
c *α* (Wie leefter sonder feijl?) voor 'swerelts oogh gebracht,
b (Daelt in u self en swicht) beswaerlick had geb<r>ergh,
H2 (*Daelt in uw selfs en swicht*) beswaerlijck hadd gebergh.
b [ ] *u selfs* [ ]
H1-Ot *β* (Daelt in u self en swicht) beswaerlick had gebergh,
Ot [ ] *uw selfs* [ ] gebergh.
- 181 *H1* Een deuchdelijcke wraeck sult ghij alleen besueren
H2 [ ] besueren,
b [ ] besuijren
H1-Ot [ ] deuchdelicke [ ]
Ot Een' [ ] besuren,
- 182 *H1* Mijn lijff mijn leuen mij te moeten soo sien stueren,
b [ ] lijff, [ ] leuen, [ ] stuijren
Ot [ ] lijf, [ ]
- 183 *H1a* Dat uwen achterclap van <z>>Zijn en Schijn berooft
b [ ] uw beschuldighen [ ]
H2 [ ] <sj>Zijn [ ]
b [ ] *u* [ ] berooft,
- 184 *H1* Bij ijeder een verdacht, bij niemandt werd gelooft.
H2b *Den quaden werd' verdacht, den goeden noijt* [ ]
b [ ] <v>>werd [ ] niet [ ]
H1-Ot [ ] niemand [ ]
Ot [ ] werd' [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 10^a. Maij. 1623. Hag.
H2 [ ] | *Hag. Com. Maijo* | MDCXXIII.
H1-Ot [ ] | 1623. Hag.
Ot MDCXXIII.
K1 1623.

- CITATEN [In *H1* noteerde Huygens na de ondertekening en datering een twaalfstal citaten. Ik geef ze hier weer in de volgorde waarin Huygens ze neerschreef.]
- 1 Plato, cum quidam ei retulisset esse nonnullos, qui ipsum conuitijs et maledictis insectarentur. At ego, inquit, ita mores componam, ut illis fides *non* habeatur. Anton. serm. de Contumelia
- 2 Qui nullum *quamuis* malum laedit, gausurus, Etiam si respiscat, satis opinor Christianè diligit omnes. Erasm. dial de Amicitia.
- 3 Ad calumnias tacendum non est, non ut *contradicendo* nos ulciscamur: sed ne mendacio inoffensum progressum permittamus: aut eos qui seducti sunt, damno inhijtere sinamus. Basil. ep. 65.
- 4 Jehoua, non fuit altus animus meus. neque elati oculi mei. Ps. 131.
- 5 Cauete à murmuratione inutili, et ab obtreccatione <inutil> contincte linguam, quia sermo occultus *non* est imponé abiturus. Sap. 1.11.
- 6 Multiloquorum labia narrant *quae non* attinent ipsos, prudentum verò sermones staterâ ponderantur. Eccles. 21.28:
- 7 Tu *autem* quis es qui iudicas proximum tuum? Jac. 4.12.
- 8 Aiunt homines plus in alieno negotio uidene quam suo. Senec. 19. ep. 110.
- 9 Tenue est mendacium; perlucet, si diligenter inspexeris. Id. 11 ep. 80.
- 10 Non est prudentis errantes odisse; alioquin ipse sibi odio erit. Id. de Irâ.
- 11 Non credunt? esto. *Hi* lum *non* ego deterior, sed nec tristior: qui sto apud Iudicem, cui nemo mentitur. Curuæ illae mentes sunt, *quae* de me tam curua. – . de sermunculis parum est, quos nemo pas mihi uitauit nemo major. Lips. Ep. ad *Borrol*.
- 12 Deposite mendacio loquamini veritatem quisque a proximo suo quoniam sumus alij aliuntur membra. Eph. 4.25.
- 13 Neque *detilateram* calumniatam. Ibid. 29.
- H2* Op fol. 12^r nam Huygens over de citaten: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 en 11. De enige varianten zijn:
- citaat 8* *H1* in alieno negotio videre] *H2* uidere in alieno negotio
- citaat 11* [vindpaats] *H1* Lips Ep ad *Borrol*.] *H2* Lips. ep.
Bij regel 182 en na de ondertekening nam Huygens op fol. 16^v de citaten 1 en 3 over. Bij beide noteerde hij alleen de auteur en niet het geschrift waar het citaat uit afkomstig is.
- H1-Ot* In deze fase koos Huygens uit de citaten die hij in *H* had genoteerd er vijf uit die hij als marginalia in de *Otia* opgenomen wenste te zien. Hij plaatste nr. 4 bij regel 30, nr. 2 bij regel 175, nr. 7 bij regel 179, nr. 1 bij regel 182 en nr. 3 bij de laatste regel, regel 184.
Bij dit laatste citaat schrapte Huygens het gedeelte na *permittamus*.

- Ot-e* Het citaat bij regel 179 (*H1-Ot*) wenste Huygens blijkens *Ot-e* liever bij regel 180 te plaatsen.
- K1* In deze fase werden twee citaten toegevoegd: Bij regel 100: *Δοιδορῶμενοι ἐυλογῶμεν*. 1. Cor. 14.12. (Het eerste woord begint hier abusievelijk met een Δ het behoort te beginnen met een Λ. Zo ook in *K2*) Bij regel 108:
Quæ tibi res | animos in me | facit impro – | be? curve Ca – | sibus insultas | quos potes ipse | pati? Ovid. | 5. Trist. 8.
 In het laatste citaat, kwam de volgende variant tot stand:
- Ot* [... nos ulxiscamur: sed ne mendacio ...]
- K1* [ulxiscamur ut mendacio ...]

[47] GRILL

COMMENTAAR

Wanneer men het papier van het handschrift met dit gedicht éénmaal vouwt, staat op de buitenzijde te lezen:

Want ijder uer een eew is
 Die 'sminnaers hert in wachten doet verteeren
 Naer d'ingebeelde vreucht van sijn begheeren.

Deze regels kunnen beschouwd worden als een inleiding op Huygens' *Grill*. Verkuyl heeft gewezen op het verband van deze tekst met de regels 57-61 uit de eerste scène van het derde bedrijf in Guarini's *Il Pastor Fido*.¹ Uit dit toneelstuk heeft Huygens enkele fragmenten vertaald (zie [44]). De echo-scène in Guarini's toneelstuk (iv,8) is, aldus Verkuyl, 'het beroemdste Echo-gedicht in West-Europa geworden'.² Via een 'kleine excursie in het gebied van de echo-poëzie' komt Verkuyl tot de conclusie dat Huygens met zijn *Grill* een Echo-gedicht heeft geschreven 'dermate oorspronkelijk (...) niet-traditioneel, van alleen déze dichter, dat een persoonlijke achtergrond waarschijnlijk lijkt'.³ De regels 11-12 van het Franse gedicht *Susanne, un jour* dat Huygens twee weken eerder, op 30 april, voltooidde, vertonen in hun formulering ook enige gelijkenis met de hierboven weergegeven tekst:

Loin de tes yeulx, je m'estimoy un aâge
 Susanne, un jour.⁴

Beide gedichten, de *Grill* en *Susanne, un jour*, zijn voor Verkuyl 'een afscheid van eenzelfde ontrouwe vrouw'. De gissing van Jorissen dat deze vrouw Susanna van Baerle is, komt hem dan ook mede op grond van deze gesignaleerde overeenkomst als zeer waarschijnlijk voor.⁵

Susanna van Baerle (1599-1637) die in 1627 de echtgenote zou worden van Constantijn Huygens, wordt nu hier gezien als een ontrouwe vrouw. Deze paradox laat zich verklaren met een beroep op een stukje familiegeschiedenis.

In 1622 werd Susanna met inzet van bijna de gehele familie Huygens aangezocht als toekomstige vrouw voor Constantijns broer Maurits.⁶ Via brieven werd Constantijn, toen in Londen, op de hoogte gehouden van de vorderingen. Zelf gaf Constantijn zijn broer en zusters goede raad. In een brief van 10 augustus 1622 schrijft hij: 'Mijn hartelijke groeten aan Suzanneke, als ze

goedgunstig is voor Broer anders riskeert ze mijn verontwaardiging'.⁷ Susanna bleef echter weigerachtig. Maurits schrijft zijn broer de 24ste augustus zeer openhartig over zijn vrees dat zijn pogingen zullen stranden.⁸ Zelfs een uitgebreide brief van vader Huygens, geschreven op 14 januari 1623, mocht niet baten. Susanna trouwde niet met Maurits.

Een maand later was Constantijn terug in de Haagse familiekring. De veronderstelling dat Constantijn met deze *Grill* en met *Susanne, un jour* in verholde vorm te kennen heeft gegeven dat de hele familie Huygens in haar teleurgesteld was, lijkt mij zeer aantrekkelijk. Ik acht het waarschijnlijk dat Constantijn in de *Grill* en *Susanne, un jour* het dreigement aan Susanna dat hij boos zou worden als zij Maurits niet zou trouwen, literair heeft uitgevoerd.⁹ Na de eerste vier versregels, die Verkuyl 'traditioneel' noemt binnen het patroon van het 'Echo-gedicht', volgen oorspronkelijke regels bedoeld om Echo te 'confronteren met haar wreedheid, haar leed, haar lot en haar liederlijkheid.'¹⁰ Via een reminiscentie aan het tragische lot van Piramus en Thisbe, roept de ik-figuur bij Echo haar eigen – onbeantwoorde – liefde voor Narcissus in herinnering. Op zijn – voor wie het verhaal uit Ovidius' *Metamorphosen*¹¹ kent – venijnige vraagjes echoot Echo haar antwoorden (r. 15-36). In regel 37vlgg. vraagt de ik-figuur vervolgens of zij soms 'een' knecht' vergelijkt met een in het veld opgerichte bloem. Met deze vraag zinspeelt de dichter op nog een ander tragisch liefdespaar uit de klassieke oudheid: Venus en Adonis.¹² Venus schiep uit het bloed van de gedode Adonis de windbloem. Haar restte van de mooie Adonis slechts wind.

In zijn *Grill* legt Huygens vervolgens de aangesproken Echo een ontwijkend antwoord in de mond op de vraag of zij misschien nog steeds dronken is van diezelfde liefdesdrank waardoor hopen mensen naar 'Blommen loop en nae wint' hopen. De dichter schetst daarna haar liefdeloze bestaan, waarin ze zelfs meer dan zes satyrs zou begeren.

Bij r. 57 wordt het de dichter toch te veel. 'Stop', zegt hij, 'gij, luidklok van uw eigen schande, als gij zou kunnen zwijgen, zou alles goed zijn.' 'Vaarwel', klinkt dan de echo.

UITGAVE   Worp *Gedichten* 1, p. 301-302.

LITERATUUR   Verkuyl 1968; Hellinga en Tuynman 1971, p. 97-99, p. 110-111; Smit 1976, p. 208-209; Kuiper 1977, p. 47-57; Smit, 1980 p. 103-106, 110; Grijp 1987, p. 94-95, 107; Keesing 1987 p. 59 vlgg.

TRANSLITTERATIE

58   *swijghen* In *H* schreef Huygens *swighen*. In *H-Ot* bedoelde Huygens *swijghen* te schrijven. Hij maakte van de letters *ig* een *ij* door er twee punten boven te plaatsen. De *g* realiseerde hij echter niet nog eens.

OVERLEVERING

H   Autograaf Huygens, KA XL^A, 1623, fol. 22. Een blad papier van 308 x 195 mm. Fol. 22^r bevat regel 1-40, fol. 22^v de regels 41-58 en de ondertekening en

datering. Het blad is gevouwen geweest, er is een vouw zichtbaar tussen de regels 18 en 19. De versozijde vormde de buitenzijde. Onderaan fol. 22^v staan drie regels, ondersteboven genoteerd. Als het blad papier dubbelgevouwen is, zijn ze rechtstandig te lezen als een soort introductie tot het gedicht. Zie onder *Commentaar*.

H-Ot Voor de opname van dit gedicht in de bundel *Otia* bracht Huygens in *H*, varianten aan in een lichte tint inkt. Formaatsignaturen duiden op het kopij-karakter.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van als', S^{r+v}, p. 139-140.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'IIII Boeck. Van als', 2g^v-2g2^v, p. 246-248.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste boeck. Mengheling'. 3n^{r+v}, p. 465-466.

DATERING Huygens dateerde *H*: 16 Maj 1623.

NOTEN ¹ Verkuyl 1968, p. 56. Zie voor de populariteit van echo-scènes in Nederlandse toneelstukken uit de eerste helft der zeventiende eeuw ook Van Eemeren 1986.

² Verkuyl 1968, p. 57.

³ Verkuyl 1968, p. 57-60. Het citaat op p. 60.

⁴ Worp *Gedichten* 1, p. 295. Verkuyl 1968, p. 56.

⁵ Verkuyl 1968, p. 61

⁶ Met het meeste inlevingsvermogen is hierover geschreven door Elisabeth Keesing (1987, p. 59 vlgg.). Zie ook Smit 1980, p. 103-106, 110.

⁷ Vertaling door Elisabeth Keesing (1987, p. 61) van Huygens' Frans. Worp *Briefwisseling* no. 169.

⁸ De Haas 1929, p. 14. Zie ook Keesing 1987, p. 63. Vergelijk ook Smit 1980, p. 105.

⁹ Zie Keesing 1987, p. 67-68.

¹⁰ Verkuyl a.w., p. 59.

¹¹ Ovidius *Metamorphosen*, III, r. 351-401.

¹² Ovidius *Metamorphosen*, x, r. 710-739.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	Grill:
	<i>Ot</i>	Grill.
	<i>K1</i>	BOS-DICHT.
1	<i>H</i>	Eccho, leden-loose Gheest,
	<i>H-Ot</i>	Echo, [ ] Geest,
2	<i>H</i>	Dien soo menich Minnaer vreest,
	<i>H-Ot</i>	[ ] menigh [ ]
3	<i>H</i>	Om de waerheijt niet te hooren
	<i>H-Ot</i>	[ ] waerheid [ ]

- 4 *H* Die hem 'thert breeckt door sijn ooren.
H-Ot [ ] sijn'[ ]
- 5 *H* Kreet ghij niet om Thisbes doodt
H-Ot [ ] dood
- 6 *H* En haer' lieuen Min-genoodt? Noot.
H-Ot [ ] Min $\mathcal{N}$ -genoot? [ ]
- 7 *H* Herde hoer, cont ghij verachten
H-Ot [ ] kont [ ]
- 8 *H* Zoo medoogentlijke klachten? 'clachten.
H-Ot [ ] medoogentlicke [ ] 'klachten.
- 9 *H* Kont ghij lachen, spijgh vell,
H-Ot [ ] lacchen, vinnigh [ ]
- 11 *H* Die de Min veracht die slaetse,
H-Ot [ ] Min $\mathcal{N}$ [ ]
- 13 *Ha* Was niet Pijrams steruen soet
b [ ] } ^{niet} { [ ]
          [ ] } _{dan} { [ ]
H-Ot [ ] dan [ ]
- 14 *H* In sijn Thisbes arm en bloedt? Armen bloet!
H-Ot [ ] sijn'[ ]
- 15 *H* Daer met comt v, can ick hooren
H-Ot [ ] komt [ ] kan [ ] hooren,
K2 [ ] mé [ ]
- 16 *H* Weder d'oude Min, te vooren, min te voren.
H-Ot [ ] Min $\mathcal{N}$ [ ]
K1 [ ] voren. [ ]
- 17 *Ha* Doe Narcis u handt ontwoeij
b [ ] uw [ ]
H-Ot [ ] hand ontwoeij,
Ot [ ] uw'[ ]
- 20 *H* Welcke wegh van steruen nam hij?
- 21 *Ha* *Comt* v nu de smalte weer
b β Doet [ ] } ^{de smalte} { [ ]
          [ ] } _{tgedenken} { [ ]
H-Ot [ ] de smalte [ ]
- 22 *H* α Van sijn schoon gestalte seer? Al te seer.
- 23 *H* Emmers uijt sijn har<t>>d medooghen

- 24 *H* Quam somtijdts een soen gevloghen; Loghen.
H-Ot [ ] somtijds [ ]
- 25 *H* Wild' hij nemmer naeder treên,
Ot [ ] tre'en,
- 28 *H* Altijdt een die hem verselden? Selden.
H-Ot Altijd [ ]
- 30 *Ha* Altemet wat vande wegh. Wech.
b [ ] vande {
           } bijde { [ ]
H-Ot [ ] bijde [ ]
Ot [ ] by den [ ]
- 31 *H* Altijdt leijt de waerheijt achter,
H-Ot [ ] leit [ ] waerheit [ ]
- 32 *H* Of de vleierij versachter. Sachter.
H-Ot [ ] vleierij [ ]
Ot [ ] versacht'er [ ]
- 35 *H* Isser van hem niet gebleuen
- 36 *H* Soo veel als hij was in't leuen? Euen.
- 37 *H* Vergelijckt ghij dan een knecht
H-Ot [ ] een? [ ]
- 38 *H* Bij een' bloem in 'tveldt gerecht? recht.
- 39 *H* Wat is dan de schoonheidts waerde
H-Ot [ ] schoonheids [ ]
- 40 *H* Die den Hemel noijt en paerde? Aerde.
H-Ot Off s'al schoonheit [noijt]
- 41 *H* En wat <*hem*> wint hij diese vindt,
- 43 *H* Sietme'r veel naer Blommen loopen
H-Ot [ ] veel? [ ]
- 44 *H* En nae windt en aerde hopen? Hoopen.
H-Ot [ ] wind [ ] hoopen? [ ]
- 45 *H* Waert ghij niet van 'tselue soch
- 46 *H* Droncken doe; of sijt ghij't noch? och.
K1 [ ] Och!
- 47 *H* Hoe ontwaeckt ghij dus vroech 'smorghens
K2 [ ] 's mergens.

- 51 *H* Of *xxx xxx xxx xxx xxx*
H-Ot [ ] de Satirs nu eens quamen
- 52 *H* *Twoen dien Satirs met haer* namen? Amen.
H-Ot En u in haer' koten [namen? Amen.]
- 53 *H* Sult <ghij dan het>
ghij eewich 'tminne-liedt
H-Ot [ ] 'tminne-lied
- 54 *H* Singhen, en verlaten niet? Laet en niet.
K1 Sing en*, [ ] Laet, [ ]
K2 Singen, [ ]
- 55 *H* Soudt ghij'r voor uw' daeghs geneeren
Ot [ ] u [ ]
- 56 *H* *Wel een* half dozijn begheeren? gheeren.
H-Ot Meer dan't [ ]
- 57 *H* Houdt; ghij eigghen schande bell,
H-Ot [ ] eighen [ ]
Ot [ ] eigen-schande-bell,
K1 Houdt;*[ ]
K2 Houdt; [ ]
- 58 *H* Condt ghij swighen all waer wel. vaer well.
H-Ot Kondt [ ] swijghen [ ]
K1 [ ] swijgen, [ ]
- H* [onderschrift en datering]
Constanter. raptim. et ludibundus. |
16° Maij 1623. Hagæ
- H-Ot* raptim. 1623.
Ot Raptim. MDCXXIII.
K1 [onderschrift en datering ontbreken]

[48] MUIJDEN ICK KOM

COMMENTAAR Medio mei van het jaar 1623 wenst Huygens een bezoek te brengen aan Hooft met wie hij sedert zijn terugkeer uit Engeland schriftelijk van gedachten wisselde over de *eenparicheijt der dichten* (zie [44]). Bezoek en discussie komen in dit gedichtje samen.

De versregels *Muijden ick kom*, geschreven tussen Haarlem en Amsterdam¹, vormen Huygens' bewijs dat 'wij in onse Tale mede wat vloeiends machtich zijn te maken'. Huygens dicht deze tien regels in de jambische versmaat. Zijn woorden passen daar met hun natuurlijke accentuering heel goed op.

In een brief van 30 oktober 1624 vraagt Huygens 'gansch haestich' aan Hooft om toestemming hun 'onderlinghe redenen ende verantwoordingen die wel eer

tusschen U. E. ende mij in geschrifte gegaen zijn, roerende de maet vande Nederlandsche dichten² in zijn *Otia* te mogen opnemen. Hooft weigerde. Daardoor werd het gedicht ook pas voor het eerst gepubliceerd in de tweede druk van de *Koren-bloemen* uit 1672.

- UITGAVE Worp *Gedichten* I, p. 302-303; Tuynman-Zwaan 1968, p. 60-61; Van Tricht 1976, p. 867-868, 874 (noten).
- LITERATUUR Heinsius 1903; Tuynman-Zwaan 1968, p. 60-61; Van Tricht 1976, p. 867-868, 874 (noten); Smit 1980, p. 111.
- OVERLEVERING
- H1* Autograaf Huygens, KA xLa, 1623, fol. 23. Een blaadje papier van 195 x 150 mm. Het is in achten gevouwen geweest.
- H2* Huygens nam het gedichtje op in zijn 'Weder-antwoord teghen des H^{en}. P.C. Hoofts 'Aenmerckingen op mijn Wederlegh'. Autograaf, UBL, Pap. 2, twee dubbelbladen papier van 303 x 190 mm, in moderne hand gepagineerd 1-8. Het gedicht staat op p. 4. Onderaan p. 8 dateerde Huygens het geheel: 'Julio, MDCXXXIII'.
- H1-Ot* In de tijd dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereed maakte, voor dit gedichtje vermoedelijk eind oktober 1624, bracht hij met lichtere inkt en anders versneden pen enkele wijzigingen aan in *H1*, die hij deels reeds in *H2* had gerealiseerd. Het gedicht is niet opgenomen in de *Otia*.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'VII. BOECK. Mengelingh', p. 491-492. Huygens plaatste het hier onder de titel 'Ander Proeve' na 'Begonnen Ontschuldinge aen den Heere HOOFT, Tot een proeve van Gemeten Onrijm'.

DATERING

H1 is niet gedateerd. De afmeting van het papier, het feit dat het klein opgevouwen is geweest en de inhoud maken heel aannemelijk dat *H1* inderdaad tussen Haarlem en Amsterdam geschreven is toen Huygens op weg was naar Muiden, medio mei 1623.³

- NOTEN
- ¹ Zie Van Tricht 1976, p. 867.
- ² Geciteerd naar brief 209 in Van Tricht 1976, p. 499. Hoofts' antwoord is nummer 210. De brieven zijn ook opgenomen in Worp, *Briefwisseling* 1, nr. 250 en 251.
- ³ Zie Tuynman en Zwaan 1968, p. 60-61.

VARIANTEN Omdat *H2* niet rechtstreeks in de overlevering van het gedicht betrokken is, heb ik de varianten gecursiveerd weergegeven.

- I *H1* Muijden ick kom, hergunt mij de gunst die'ck langhe geleden
H2 *Muijden*, [ ]
K2 [ ] kom; [ ]

2	<i>H1</i>	Van uw' beleefden Heer, van uw' Heerinne genoot.
	<i>H2</i>	[ ] <i>genoot</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] uwen aerdighen [ ] genoot.
3	<i>H1</i>	Had ick van herten verherth hun weldaet konnen vergeten.
	<i>H2</i>	<i>Hadde' [ick van] barten verhardt [ ] vergeten,</i>
	<i>H1-Ot</i>	Had ick in't herte verherdt [ ] vergeten.
	<i>K2</i>	[Hadd [ ] hunn'[ ] vergeten,
4	<i>H1</i>	Had ick, als sonder verdienst, sonder gevoelen geweest,
	<i>H2</i>	<i>Hadd' [ ]</i>
	<i>K2</i>	Hadd [ ]
5	<i>H1</i>	Ghij soudt buijten de vrees en uw meester buijten gevaer zijn
	<i>H2</i>	[ ] <i>vrees, [ ] 'gevaer zijn,</i>
	<i>K2</i>	[ ] vrees,[ ] Heerschapp [buijten gevaer zijn,]
6	<i>H1</i>	Beij van 'tselue gevaer, beijde van 'tselue verdriet,
	<i>H2</i>	[ ] <i>vande selve ongeneucht, [ ]</i>
	<i>H1-Ot</i>	Beijde van selue ongenucht,[ ]
	<i>K2</i>	Bey van de selv' [ ]
7	<i>H1</i>	Beij vande pijn, en beij vande pijn, en beij vande quelling,
	<i>H2</i>	[ ] <i>sorgh, [ ]</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] sorgh,[ ]
8	<i>H1a</i>	Beij vande moeiijt die u beij van mijn genaken genaect.
	b	[ ] <i>*met* [ ]</i>
	c	[ ] <i>*van* [ ]</i>
	<i>H2</i>	[ ] <i><van>>met [ ]</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] met [ ]
	<i>K2</i>	[ ] genaect:
9	<i>H1</i>	Maer hun onthael was te soet, en moet ick't samen bekennen
	<i>H2</i>	[ ] <i>soet; [ ] ick 'nauwste bekennen,</i>
	<i>H1-Ot</i>	[ ] ick't nawste [bekennen]
	<i>K2</i>	[ ] en,[ ] bekennen,
10	<i>H1</i>	Kwaer bij de toespisj alleen sonder de spijse verleijt.
	<i>H2</i>	[ ] <i>mette [ ] hun [ ] verleijdt. etc.</i>
	<i>H1-Ot</i>	[Kwaer bij de[ ] hun[ ] verleijt.]
	<i>K2</i>	[ ] alleen,[ ] haer' spijse, [verleidt.]
		[Datering en onderschrift]
	<i>H1</i>	1623
	<i>H2</i>	<i>Constanter. Hag. Iulio, MDCXXIII. [= datering van 'Weder-antwoord']</i>
	<i>K2</i>	* * *

COMMENTAAR

In mei 1623 treft Huygens te Muiden het Muiderslot aan als een 'onthoofde Romp'. Hooft is er niet'. Terug in Den Haag voltooit hij dan op 23 juni *Op een' mis-luckte Muijsche reijse, vermits het afwesen des Heeren Drossarts Hooft* [49].

In dit gedicht, mogelijk geïnspireerd door een epigram dat Buchanan wijdde aan een mislukt bezoek aan Scaliger², spreekt Huygens het Muiderslot toe. Hij herinnert aan zijn bezoek van anderhalf jaar daarvoor,³ en vraagt het slot aan zijn heer de boodschap over te brengen dat 'de waerdelooste Vrund Die hij Emmer heeft begunt;' (r. 25-26), Huygens dus, sinds zijn terugkeer uit Engeland zo'n zes weken heeft 'gehongert nae sijn spreken' (r. 28). Huygens verhaalt hoe hij zich nadat 'd'Amstelandsche Jeughd' hem had vrijgelaten, zeer verheugde op een bezoek aan Muiden, maar ontnuchterd, als een dromer die uit een mooie droom wreed ontwaakt, moest vaststellen dat Hooft niet thuis was. Huygens vraagt dan het 'Grauw gebouw', de 'vereeuwe Wallen' zijn klachten op te sluiten in de kerkers. Misschien zullen zij de 'Hooft-Heer' als hij is teruggekeerd, bewegen tot het aanbod 'dat hagelick beklagh' (dat aangename – en Haagse – geklaag) op een plezieriger dag goed te maken.

Kennelijk is Hooft een afschrift onder de ogen gekomen met Huygens' oorspronkelijke titel *Seght hem goeden Avond van mijnnent wegen*. Hooft dicht namelijk als antwoord *Dankeht Voor den goeden avont vanden H C Huigens gewenscht in mijn afwesen van Muiden* [49A]. Tot zijn verbazing merkt Hooft bij zijn terugkeer dat het Huygens gelukt is het Muiderslot wel veertien dagen zijn klachten te laten bewaren. Want al halverwege tussen Amsterdam en Muiden hoort hij zijn slot de klachten van Huygens uiten. Huygens vermag veel. De meerminnen uit de Zuiderzee zouden alle was uit het Gooi nodig hebben om, net als Odysseus, hun oren dicht te stoppen voor zijn 'mój Zingen'. Hooft is niet bang om verleid te worden. Hij vraagt zich echter wel af of het redelijk is dat hij moet boeten voor Huygens lichtgeraaktheid. Hij kon er niets aan doen dat hij niet op het slot was. Hij was verzeild geraakt in de haven van Circe waar men zich wentelt in de vreugde van varkens. Hooft woonde een bruiloft bij.⁴ Met zijn excuus blijft Hooft binnen de zoëven door hem opgeroepen Homerische wereld. Met de ook uit Homerus afkomstige vergelijking dat de winden van de wereld niet in een zak te binden zijn, dat met andere woorden, de zaken gaan zoals ze gaan, besluit Hooft zijn antwoord.

In zijn *Wederantwoord* [50] leidt Huygens Hoofts dankbaarheid in de richting van het Muiderslot. Hij hervat zijn laatste woorden:

Jae, danck hebt, beleefde Moppen, (r. 1)

en brengt met verschuldigde eerbied in Hoofts herinnering aan de echo een correctie aan. Hij heeft het kasteel niet zomaar beschouwd als een echo die 'een toegedochte klanck' weergeeft. Hij heeft het slot bezield, het een gedicht in de mond gelegd, zoals minnaars de levenloze natuur bezielen om de liefdeswanhoop mee te kunnen delen (r. 9-20).

In de volgende passage verwelkomt hij het aldus tot leven gewekte slot en deelt mee verder wel genoeg te nemen met het onbewoonde slot. Als hij met

zijn ‘krancke knepen’ al bewerkstelligd heeft dat er een ‘flauwen galm’ van zijn klachten over de Zuiderzee klonk, hoe niet te vatten groot is dan het gevolg van ‘het krachtighe beknippen Van sijn’ dagelicksche stem^m’ (de stem van Hooft r. 41-51). Aldus erkent hij in Hooft zijn meerdere. In zijn woorden tot het slot heeft Huygens dus een compliment aan Hooft opgenomen.

UITGAVEN Worp *Gedichten* I, p. 303-309; Kaakebeen 1918, p. 110-113 (met annotaties); Tuynman en Zwaan 1968, p. 35-80 (met inleiding, annotatie, varianten en manuscriptologische aantekeningen); Van der Heijden, *Spectrum* 8, p. 35-46; Tuynman en Van der Stroom 1994, nr. 191 (met manuscriptologische aantekeningen).

LITERATUUR Heinsius 1903; Strengolt 1967, p. 55-56 en 128-129; Tuynman en Zwaan 1968, p. 35-80; Smit 1968; Van Selms 1968; Zwaan 1974, p. 53; Caron 1969; Smit 1977, p. 227; Smit 1980, p. 111

NOTEN ¹ Hij is waarschijnlijk te Amsterdam op de bruiloft van Magdalena van Erp en Joost Baeck die op 5 mei 1623 in ondertrouw gingen. Het huwelijk werd voltrokken op 23 mei. (Tuynman en Zwaan 1968, p. 60-61.)
² Smit 1968, p. 279; Smit 1977, p. 227; Smit 1980, p. 111.
³ De tijdsaanduiding uit r. 13-14 (Doe het Sonn-rad om sijn ass | Drijmael buijtens t’achter was;) is pas in 1969 door Caron ontrafeld. Caron 1969, p. 108-111. Zie ook Strengolt 1976, p. 71.
⁴ Zie noot 1.

Hieronder volgen per gedicht een overzicht van de *Overlevering*, de *Varianten* en eventueel aantekeningen betreffende de *Translitteratie*.

[49]

OVERLEVERING

- H1* Autograaf Huygens, Voorburg Huygensmuseum. Een enkel blad papier van circa 200 x 150 mm. De rectozijde is in twee kolommen beschreven, de versozijde in een.
- bH2* Kalligrafisch afschrift in ongeïdentificeerde hand met correcties door Huygens. KA XL^a, 1623, fol. 24-25, een dubbelblad papier van 310 x 197 mm. Fol. 24r bevat de regels 1-30, fol. 24v de regels 31-63 en fol. 25r de regels 64-96 en de datering. Fol. 25v is blanco. In de rechterbovenhoek draagt fol. 24r het cijfer 1.
- bH2-Ot* Met lichtere inkt en bredere pen bracht Huygens in *bH2* varianten en correcties aan ten behoeve van de druk in de *Otia*. *bH2* is kopij geweest. Het volgnummer 10 in potlood middenboven fol. 24r, katernsignaturen en zetinstructies als: ‘in cursif’ bij regel 5 en ‘cursif’ bij regel 86, duiden daarop.
- Ot* *Otia* 1625, ‘Lib. VI. Van Als’, [O4]^v-P2^r, p. 114-117.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, ‘III Boeck – Van Als’, 2d2^f-2d3^v, p. 223-226.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, ‘VIII Boeck. Mengelingh’, [3L4]^{r+v}, p. 455-456.

TRANSLITTERATIE

- 23 *H1* Huygens schrapte abusievelijk *in* in plaats van het woordje *se* dat hij door *hem* verving. In tekst en varianten heb ik deze fout hersteld.
- 24 *bH2* Tussen *bij* en *bet* verduidelijkte Huygens de woordscheiding met een streep.
- 27 *bH2* Evenzo tussen *zess* en *en*.
- 53 *bH2* Achter *toij* een inktvlekje zonder betekenis.
- 59 *bH2* Tussen *ooren* en *lellen* verduidelijking van het koppelteken?
- 85 *H1* Huygens wijzigde *Tegen 't voorhoofd* in *Voor bet voorhoofd*. Hij schrapte *Tegen*, maar liet 't staan. Ik beschouw 't als intentioneel doorgehaald.

VARIANTEN

- [titel]
- H1* [ontbreekt]
- bH2a* Seght hem goeden Avond | van mijnent wegen.
- b* Op de mis-luckte Muijsche | reijse, vermits het afwesen des | Heeren Drossarts Hóóft
- bH2-Ot* [Op] een' [mis-luckte Muijsche | reijse, vermits het afwesen des | Heeren Drossarts Hóóft]
- Ot* [Op een' mis-luckte Muysche reise, | vermits het afwesen des] Heere Drossarts | HOOFT.
- K1* Mis-luckte Muysche reise, vermits het | afwesen van den Drost.
- 1 *H1a* Muijder huijs, onthoofde romp,
- b* [ ] } huijs, { [ ] }
[ ] } slot, { [ ] }
- bH2* [ ] Slot, [ ]
- 2 *H1* Zedert v de glimp ontglomp,
- bH2* [ ] U[ ]
- 4 *H1* Westelijck saecht van v dalen
- bH2a* [ ] sach [ ] U[ ]
- b* [ ] saecht [ ]
- bH-Ot* Westelick saeght [ ]
- 5 *H1a* Van het sonne-glinstrend hoofd
- b* [ ] sonne-lijcke [ ]
- bH2a* [ ] hóóft
- b* [ ] Sonne-lijcke Hóóft
- 6 *H1a* Dat de sterckste stralen dooft.
- b* [ ] sterren[ ]
- bH2* [ ] <Serren>>Sterren [dooft.]
- bH2-Ot* [ ] dooft;

9	<i>H1</i>	<Hebt ghij> Vande halue honich-nacht
	<i>bH2</i>	[ ] halve [ ]
	<i>Ot</i>	Van den halven[ ]
10	<i>H1</i>	<Di>>Noch een schemerigh gedacht,
	<i>bH2</i>	[ ] schemmerigh[ ]
	<i>bH2-Ot</i>	[ ] schemerigh [ ]
11	<i>H1</i>	Die ick, minste van het ghilde,
	<i>bH2</i>	[ ] Ick,[ ] vanhet ghilde,
12	<i>H1</i>	Binnen uw' bepaling spilde,
	<i>bH2</i>	[ ] bepalingh[ ]
	<i>Ot</i>	[ ]spilde
	<i>K1</i>	[ ]spilde,
13	<i>H1</i>	Doe het Son-rad om sijn ass
	<i>bH2-Ot</i>	[ ] Son ~~n~~ -rad[ ]
14	<i>H1</i>	Drijmael buijt lens t'achter was.
	<i>bH2</i>	[ ] was;
	<i>K1</i>	[ ] buyt'lens[ ]
15	<i>H1</i>	Delft in uw' bedoluen boghen
	<i>bH2a</i>	[ ] v bedolven <bedolven> boghen
	b	[ ] uw' [bedolven boghen]
17	<i>H1a</i>	Die mijn uit geperst gemoet
	b	[ ] opgekropt [ ]
	c	[ ] half gebelgt [ ]
	<i>bH2</i>	[ ] half-gebelght[ ]
18	<i>H1</i>	Onder v betrouwen moet.
	<i>bH2</i>	[ ] U[ ] moet:
19	<i>H1</i>	En soo haest ghij weer 't gereutel
	<i>bH2</i>	Ensoo ras [ ]
	<i>Ot</i>	En soo [ ]
20	<i>H1</i>	Zult vernemen vande sleutel
	<i>bH2</i>	Sult [ ] vanden Sleutel
	<i>bH2-Ot</i>	[ ] vande [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] vanden [ ]
21	<i>H1</i>	Daer uw' vrij en vejlicheijt
	<i>bH2</i>	[ ] Vrij[ ] Veijlicheijt
	<i>bH2-Ot</i>	[ ] Veijlicheid
22	<i>H1a</i>	Onder is te rust geleijt;
	b	[ ] pand[ ]
	<i>bH2</i>	[ ] geleijt,
	<i>bH2-Ot</i>	[ ] geleit,

23	<i>H1a</i>		Seght hem die se in 't bewind heeft
	b	[ ]	hem [ ]
	<i>bH2</i>	[ ]	'tbewint [ ]
	<i>K1</i>	[ ]	] heeft,
25	<i>H1</i>		Van de waerdelooste vrundt
	<i>bH2</i>	[ ]	] Vrundt
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] Vrund
26	<i>H1</i>		Die hij emmer heeft beghunt;
	<i>bH2</i>	[ ]	] Emmer[ ] begunt;
	<i>Ot</i>	[ ]	] begunt,
	<i>K1</i>	[ ]	] begunt;
27	<i>H1a</i>	α	Dat ick zess en soo veel weken
	b	β	[ ] die [ ]
	<i>bH2</i>	[ ]	] zoo [ ]
	<i>Ot</i>	[ ]	] veel'[ ]
28	<i>H1a</i>	α	Hebb gehongert nae sijn spreken
	b	β	heeft [ ]
	<i>bH2</i>	[ ]	] spreecken,
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] na [ ]
29	<i>H1a</i>	α	Zedert ick deser zijde 't nat
	b	β	Sints hij [ ]
	<i>bH2</i>	[ ]	] hij, [ ] Natt,
30	<i>H1</i>		Hollands oeuver jongst betradt,
	<i>bH2</i>	[ ]	] oever [ ] betradt;
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] betrad;
31	<i>H1a</i>	α	Dat ick dien geswollen ijuer
	b	β	[ ] hij [ ]
	<i>bH2</i>	[ ]	] ijver
32	<i>H1</i>		Docht te losen in een vijver
	<i>bH2</i>	[ ]	] Vijver
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] een'[ ]
33	<i>H1</i>		Van genietens volle vreucht,
	<i>bH2</i>	[ ]	] vreucht
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] vreuchd,
31	<i>H1a</i>	α	Als mij d'Amstellandsche jeught
	b	β	{Als } hem[ ]
			{Naer }
	<i>bH2</i>	[ ]	] Naer [hem d'] Amstelandsche Jeught
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] Jeughd
35	<i>H1</i>		Met het moeilijcke melcken
	<i>bH2-Ot</i>	[ ]	] moeilicke [ ]

- 36 *H1* Van haer opgedronghen kelcken
bH2 [ ] opgedrongen [ ]
bH2-Ot [ ] haer' [ ]
K1 [ ] opgedroncken*[ ]
- 37 *H1* Moed gepijnicht, moed gequelt
bH2 [ ] gequelt,
bH2-Ot Moed' [ ] moed' [ ]
K1 Moe [ ] moe [ ]
- 38 *H1* Vrij en vredich had gestelt.
bH2 [ ] gestelt:
bH2-Ot [ ] vredigh hadd' [ ]
K1 [ ] had [ ]
- 39 *H1a* α Dat ick onder dat vertrouwen
b β [ ] hij [ ]
bH2-Ot [ ] vertrouwen,
- 40 *H1* Sonder achterdencks berouwen
bH2-Ot [ ] berouwen,
- 41 *H1a* α Van het honck geweken ben
b β [ ] is
- 42 *H1a* α Daer ick eerst gebleken ben.
b β [ ] hij [ ] is.
bH2 [ ] gebleecken is
bH2-Ot [ ] gebleken is,
K1 [ ] is;
- 43 *H1a* α Daer ick, bouen 't aengeboren
b β [ ] hij, [ ]
bH2 [ ] hij boven 'taengeboren
bH2-Ot [ ] hij, [ ]
- 44 *H1* Blinde Vaderlands-bekoren
bH2a [ ] Vaderlandts becooren,
b [ ] bekoren,
bH2-Ot [ ] Vaderlands [ ]
- 45 *H1* En dat kinderlijck gewoon,
bH2-Ot [ ] kinderlick Gewoon,
- 46 *H1* Aller schoonheijts schoonste schoon,
bH2 [ ] schoonheijt [ ]
bH2-Ot [ ] schoonheit [ ]
- 47 *H1* Aller Haghen soetst behagen,
bH2 [ ] Hagen [ ]

- 48 *H1a* [ontbreekt]
       b Aller wagens dichtste Wagen,
bH2 [   ] dichtsten [   ]
Ot [   ] dichsten*[   ]
- 50 *H1a* α Waerdeloos heb laten staen,
       b β [   ] heeft[   ]
bH2 [   ] staen;
- 52 *H1* Van sijn tuchtich onderwijsen
bH2-Ot [   ] tuchtigh [   ]
K1 [   ] onderwijsen,
K2 [   ] sijn' [   ]
- 53 *H1* Dan bekommert metten toij
bH2a [   ] bekommert [   ]
       b [   ] met den [   ]
bH2-Ot [   ] bekommert [   ]
Ot [   ] toij,
K1 [   ] toy
- 54 *H1* Van het onnut Haegsche moij.
bH2 [   ] onnutt[   ]
- 55 *H1a* α Doe ick nu mijn' pijl sach staken
       b β [   ] hij [   ] sijn' [   ]
bH2 +[Doe   ]
- 56 *H1* Eer hij doel-wit con geraecken,
bH2 [   ] kon genaken,
bH2-Ot [   ] kon'[   ]
- 57 *H1a* α Doe ick nu mijn afscheijt las
       b β [   ] hij [   ] sijn   [   ]
bH2 [   ] afscheijt[   ]
bH2-Ot [   ] afscheid[   ]
- 58 *H1a* α Eer ick half gekomen was,
       b β [   ] hij [   ] ten ancker [was,]
- 59 *H1a* α Dat men mij mijn' ooren-vellen
       b β [   ] hem sijn ooren-lellen
bH2 Datmen [   ]
- 60 *H1a* α Op mijn schouders heeft sien vellen
       b β [   ] sijn [   ]
bH2a [   ] sijn' schoders* [   ] vellen,
       b [   ] schouders [   ]

- 61 *H1a* Euen als dien Droomer placht
b [ ] de [ ]
bH2 Even [ ]
- 62 *H1* Die sijn slaperigh gedacht,
bH2 [ ] gedacht
- 63 *H1* Met de swarte nacht-pinceelen
bH2 Met <t>>de[ ]
- 64 *H1* Heeft paleijsen, heeft juweelen
bH2 [ ] Paleijsen, [ ] Juweelen,
bH2-Ot [ ] Paleisen, [ ]
- 65 *H1* Heeft een onbetelbaer gelt
bH2 [ ] Gelt
bH2-Ot [ ] onvertelbaer Geld
- 66 *H1a* Opgeschildert, opgetelt.
b Toegeschildert,[ ]
bH2 Opgeschildert, opgetelt;
- 67 *H1* Tot hij, endelijck de knoopen
bH2 [ ] hij [ ]
bH2-Ot [ ] endelick, [ ]
- 68 *H1* Van sijn mijmering ontkropen
bH2 [ ] ontkroopen
bH2-Ot [ ] sijn'[ ] ontkropen
- 70 *H1a* Vindt sich van dat hooghe hoogh
b [ ] blijde [ ]
- 71 *H1* Inde droeffelijckste dallen
bH2-Ot [ ] droeffelickste [ ]
- 72 *H1* Van vergiste vreucht gevallen,
bH2-Ot [ ] vreughd[ ]
- 73 *H1* Ongeluckich des alleen
bH2 Ongeluckigh [ ]
- 74 *H1* Dat hij corts geluckich scheen.
bH2 [ ] korts geluckigh [ ]
- 75 *H1* + Grauw gebouw, vereewde wallen,
bH2 [Grauw] Wallen,
- 77 *H1* Soo en moet' v nemmer sien
bH2 [ ] moet ghij *nemmer*[ ]

- 78 *H1* Die oragnen tegendien,
bH2 [ ] Oragnen tegendien',
Ot [ ] tegen dien',
K1 [ ] dien';
- 80 *H1* Tot ghij wederom uw' nachten
bH2 [ ] uw Nachten
bH2-Ot [ ] uw' [ ]
- 81 *H1* Dagen sult geworden sien:
bH2 Daghen[ ] sien;
- 82 *H1a* Moglijcke mach 't geschien
b Mogelijcke con [ ]
bH2 [ ] kon 'tgeschien
bH2-Ot Mogelijcken[ ]
Ot Mogelick of 'tkon' geschien
K1 [ ] of't kon [ ]
- 84 *H1* Donderlijck, soo holl als helder
bH2 [ ] helder,
- 85 *H1a* Tegen 't voorhoofd moghen slaen
b Voor het[ ] moghten[ ]
bH2 [ ] mochten[ ]
- 86 *H1* Dat uw hooftheer heeft gelaên,
bH2 [ ] Hooft-Heer [ ] gelaen;
bH2-Ot [ ] *Hooft*-Heer [ ]
- 87 *H1* Mog'lijck ofs' uijt sijn beweghen
bH2a Mogelijck off s'uijt[ ] wegen
b Mog'lijck [ ] bewegen
- 88 *H1* IJet medoogentlijckx verkregen,
bH2 [ ] medoogentlijcks [ ]
bH2-Ot [ ] medoogentlicks [ ]
K1 [ ] verkregen;
- 89 *H1* Mog'lijck of s'hem seggen deên,
bH2 [ ] off[ ] deên,
bH2-Ot Mog'lick[ ]
Ot [ ] de'en,
- 90 *H1* Onverdiende blauwe scheen
K1 [ ] scheen,
- 91 *H1* 'Kben onschuldich aen uw' buijlen,
bH2a 'Kheb [ ] <v>>uw' buijlen;
b 'Kben onschuldigh [ ]

- 92 *H1* En dat huijlen en dat pruijlen
bH2 [ ] pruijlen,
- 93 *H1* En dat Haeghelijck beklach
bH2 [ ] hagelijck beclach,
bH2-Ot [ ] hagelick beklagh,
K1 [ ] keblagh,*
K2 [ ] beklagh,
- 94 *H1* Sal ick noch een witter dach
bH2 Zal[ ]
bH2-Ot [ ] een'[ ] dagh
- 95 *H1* Met een heuchelijck onthalen,
bH2-Ot [ ] heuchelick [ ]
- 96 *H1* Achterstell en all, betalen.
Ot [ ] all [ ]
K1 [ ] al, [ ]
- [onderschrift en datering]
H1 Constanter. Hag. 23. Iunij 1623.
bH2 [ ] | [ ] Junio MDCXXIII.
bH2-Ot MDCXXIII
K1 [ontbreekt]
- H1* Insr: | SEGHT HEM GOEDEN AVOND VAN MIJNENT WEGEN.
bH2 [ontbreekt]

[49a] SIJN' ANTWOORD
 De tekst van dit gedicht is naar de versie van de *Otia*. De achterin de *Otia* opgesomde errata zijn gecorrigeerd. Ook de door Tuynman uit vergelijking met het handschrift geconstateerde drukfouten zijn verbeterd volgens onderstaande lijst:¹

- Ot* 7 gewoont, die > geboomt en
 11 gebacke > gebacken
 13 Stadigh > staedigh
 18 vondt 'er > vondt der
 19 onthielden > onthielen
 25 redên > reeden
 32 Dien 'er > Dien der
 43 Tegens [...] tegens > Tegen [...] tegen
 58 onthielden > onthulden
 59 En > End'
 84 begaet. > begaet?
 105 Waer't > Waert

Ik geef hieronder de overlevering van de tekst voor zover hij binnen de lijn Huygens is overgeleverd.

OVERLEVERING

- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', P2^v-[P4], p. 118-121.
Ot-e Erratalijstje achterin *Ot*.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', [2d3]^v-[2e]^v, p. 226-230.
K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh.' [4l]^v-3m^v, p. 456-458.

NOOT

¹ Zie Tuynman en Zwaan 1968, p. 61-63.

VARIANTEN

- 28 *Ot* is*] *Ot-e* in
 41 *Ot* voer] *K1* voor*
 68 *Ot* Waetr'en en*] *Ot-e* Waetr'en

[50]

MIJN' WEDERANTWOORD

TRANSLITTERATIE

- 7 *H b klapperach[t]ich. [t]* niet gerealiseerd, vermoedelijk zag Huygens in de stok van de *d* uit *versierde* (*Ha*) een *t*.
 18 In *b* is deze regel aanvankelijk vergeten. Huygens schreef hem later eigenhandig in niet kalligrafisch schrift in de marge. Tussen de regels 17 en 19 en voor deze marginale regel plaatste hij in *b-Ot* verwijstekens. Of ook de hele regel in *b-Ot* toegevoegd is, kan ik niet uitmaken.
 20 *Ijet* Vermoedelijk in *b-Ot* voorzag Huygens de genoteerde *Y* van punten.

OVERLEVERING

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, UBA G e 11. Een enkelblad papier van 313 x 202 mm. Alleen de rectozijde is beschreven. De tekst is verdeeld in twee kolommen, de linker bevat de titel en r. 1-44, de rechter r. 45-76 en de ondertekening en datering.
b Kalligrafische afschrift van *H*, KA XL^a, 1623, fol. 26-27, een dubbelblad papier, gevouwen, 310 x 202 mm. Fol. 26^r bevat de regels 1-27, fol. 26^v de regels 28-60 en fol. 27^r de regels 61-76 met ondertekening en datering. Fol. 27^v is blanco. Rechtsboven op fol. 26^r staat het cijfer 3.
b-Ot In lichtere inkt en met bredere pen bracht Huygens in *b* varianten en correcties aan ten behoeve van de druk in de *Otia*. *b-Ot* is kopij geweest. Het in potlood genoteerde nummer 12 bovenaan op fol. 26^r en de katernsignaturen duiden daarop.
Ot *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', [P4]^v-Q^v, p. 122-124.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', [2d4]^v-[2e3]^r, p. 230-233.
K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh.' 3m^v-3m2^r, p. 458-459.

DATERING

Huygens dateerde *H*: XI^a Julij 1623.

495

[50] MIJN' WEDERANTWOORD

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	'T STEENEN-BOECK TE MUYDEN. Op des Heeren P.C. Hoofts <d>>Danckhebt voor mijn Goeden Avond.
	<i>b</i>	'TSTEENEN BOECK TE MUYDEN. Op des <i>Heeren P.C. Hóófts</i> DANCK-HEBT; Voor mijne GOEDEN-AVOND.
	<i>b-Ot</i>	Mijn' Wederantwoord.
	<i>Ot</i>	Mijn' Weder-Antwoord.
	<i>KI</i>	Weder-Antwoord.
1	<i>H</i>	Jae, danck hebt, beleefde moppen,
	<i>b</i>	[ ] Moppen,
2	<i>Ha</i>	Die mij uw' bekalckte kropp en
	<i>b</i>	[ ] bepuijnde[ ]
	<i>b</i>	[ ]kropp, en
	<i>Ot</i>	[ ]kropp' en
	<i>KI</i>	[ ]krop [ ]
4	<i>H</i>	Soo gewillich hebt geleent,
	<i>KI</i>	[ ] geleent;
5	<i>H</i>	Trouwer tuijghen van mijn' weening
	<i>b</i>	[ ] mijn weening,
	<i>b-Ot</i>	[ ] mijn'[ ]
6	<i>H</i>	Trouwer tolcken van mijn' meening
	<i>b</i>	[ ] Tolcken[ ] mijn [ ]
	<i>b-Ot</i>	[ ] mijn' [ ]
7	<i>Ha</i>	Dan 'tversierde klappers Riet
	<i>b</i>	[ ] het klapperach/ <i>t</i> /ich[ ]
	<i>b</i>	Da<t>>n het klapperachtich Riedt
	<i>b-Ot</i>	[ ] klapperachtigh Ried
8	<i>H</i>	Dat den Koninck Esel hiet.
	<i>b</i>	[ ] Coninck [ ]
	<i>b-Ot</i>	[ ] Koning [ ]
9	<i>H</i>	Maer vergeeft mij, klare klinckaert,
	<i>b</i>	+ [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] my [ ]
	<i>KI</i>	[ ] my, [ ]
10	<i>H</i>	Mijn vertrouwen op uw' klinck-aert
	<i>b</i>	[ ] uw klinck-aerdt
	<i>b-Ot</i>	[ ] uw' klinck-aerd
12	<i>H</i>	Maer een toegedichte sanck:
	<i>b</i>	[ ] sanck;

- 13 *H* Recht gelijk de Minnaers pleghen,
b [ ] minnaers pleghen
- 14 *H* Inde wilderniss verlegen
b [ ] verlegghen
- 15 *H* Om een oogh, en om een oor,
b [ ] een' [ ]
- 10 *H* Om een tuijghende gehoor;
b [ ] gehoor,
- 17 *H* Struijcken, ongezielde lijuen
b [ ] lijven,
- 18 *H* Ziel en adem in te lijuen
ba [ontbreekt]
b Ziel en adem in te lijven,
- 19 *H* Om de wanhoop van de Min
b [ ] Wanhoop [ ] minn
- 20 *Ha* IJet te scheppen van versin.
b [ ] } scheppen { [ ]
          [ ] } banen { [ ]
c [ ] scheppen [ ]
b-Ot [ ] versinn.
- 21 *Ha* Sien ick nu mijn weeldrigh jocken
b sie [ ] enckel [ ]
- 22 *Ha* In volmaeckten ernst betrocken,
b [ ] een dubbel [ ]
b-Ot [ ] een' [ ]
Ot [ ] een [ ]
- 23 *Ha* Sien ick leuen 'tgen' ick docht,
b Sie [ ]
b [ ] leven [ ]
- 24 *Ha* Amij! off het leuen mocht,
b [ ] mocht!
b [ ] leven mocht,
Kr [ ] moght;
- 26 *H* Vande Marmer-hacker fluijten
b Van den [ ]
- 27 *H* Die de Vrijster van zijn snè
b [ ] sné
- 28 *H* 'Tleuen in soogh met sijn bé?
b 'Tleven [ ] sijn [ ]
b-Ot [ ] sijn' [ ]

- 29 *H* Welkom dan, en welkom, klinckers,
Or [ ] klinckers
Kr [ ] klinckers,
- 31 *Ha* Welkom welkoms waerde tras,
b [ ] welbelesen [ ]
ba [ ] rijcke welbelesen [ ]
b [ ] welbelesen [ ]
Or [ ] wel-belesen [ ]
- 32 *H* Welkom rijcke letter-kas,
b [ ] letter-kas;
- 33 *Ha* 'Kwil van nu af niet meer vragen
b [ ] n<e>>immer dagen
c [ ] niet meer [ ]
b [ ] aff[ ] daghen
- 34 *Ha* Naer het dagen van uw' dagen,
b Die uw [ ] moet doen [ ]
b [ ] uw' daghen [ ] daghen
- 35 *Ha* Naer het stijgen van uw' Son
b Met [ ] sijn [ ]
b [ ] stijghen[ ] sijn' Son*n*,
Or [ ] Sonn
- 36 *H* Die ick onlanx onder von'.
b [ ] onderwon;
b-Or [ ] ondervon*n*;
Or [ ] onder vonn,
Kr [ ] von;
- 37 *H* 'Khouw mij ruijm en vol te vreden
b [ ] voll[ ]
- 39 *Ha* Daer de volheijt van uw Heer
b Die [ ] schaduw [ ]
b [ ] uw' heer
- 40 *H* Somtijds met haer volheijt eer;
b [ ] volheij<t>>d eer.
b-Or Somtijds [ ] haer' volheid eer'.
- 41 *H* Hebben v mijn krancke knepen
b [ ] u [ ]
b-Or [ ] mijn'[ ]
- 42 *H* 'Tleuen uijt de borst genepen,
b 'Tleven [ ]

- 43 *H* Gauwt ghij door den flauwen galm
Ot Bauwt [ ]
- 44 *H* Van mijn klachten ouer 't kalm
b [ ] klachten, over[ ]
b-Ot [ ] mijn'[ ]
- 45 *H* Van de vlacke Zuyder ebbe,
b Vande [ ] Zuyder-Ebbe
Kr [ ] Zuyder-Ebbe,
- 46 *H* Die ick maer besien en hebbe
Ot [ ] hebbe,
- 48 *H* Dat mijn reijs verloren was<.>>;
b [ ] mijn'[ ] was,
b-Ot [ ] reis [ ]
Kr [ ] was;
- 51 *H* Van <s>>Sijn dagelijcksche stem,
b [ ] sijn [ ]
b-Ot [ ] sijn' dagelicksche stem $\mathcal{M}$,
Ot [ ] stemm;
- 52 *H* Hoe haer krakende gehem
b-Ot [ ] gehem $\mathcal{M}$
- 53 *H* Door vw' lagen heen moet booren;
b [ ] laghen[ ]
- 54 *Ha* Wat ghij oog, wat ghij ooren
b [ ] tonghen, [wat]
b [ ] tong<he>>en, [wat] ooren,
- 55 *Ha* Wat ghij roerende gebeent
b [ ] } roerende { [ ]
           [ ] } roerens in't {
c [ ] } roerende { [ ]
           [ ] } rammlens in't {
b [ ] ramm'lens[ ]
b-Ot [ ] rammlens [ ]
Kr [ ] ramm'lens[ ]
- 56 *Ha* Van hem leert, en van hem leent.
b [ ] Hem[ ] Hem[ ]
b [ ] leent;
- 57 *Ha* Wat hij uw' vermurwde schoncken
b [ ] Hij[ ]
b [ ] hij [ ]

- 58 *H* Leer en leersaemheijts geschoncken
b [ ] geschoncken,
b-Ot [ ] leersaemheits [ ]
- 59 *Ha* Wat hij letters, monden voll,
b [ ] Hij[ ] monde [ ]
b [ ] <*x*>>letters monde-voll
- 60 *H* Heeft vergoten in uw holl.
b [ ] vergooten[ ]
b-Ot [ ] holl!
- 61 *H* 'Kweet het, kalck, ick weet het, steenen,
b + [ ]
Kr [ ] steenen;
- 62 *Ha* Dat ghij leent, dat kont ghij leenen,
b [ ] } ghij { [ ]
           [ ] } hij { [ ]
c [ ] ghij [ ]
b [ ] leent [ ]
- 63 *Ha* En all dat ghij bergt en draegt
b [ ] soo veel[ ]
b [ ] berght [ ] draeght
- 64 *Ha* Deijlt ghij die 't v vergt en vraegt,
b Veijlen [ ]
c } Veijlen { [ ]
           } Deijlen { [ ]
b Veijlen [ ] u verght [ ] vraeght;
b-Ot Veilen [ ]
- 65 *H* Ksal't u vragen, 'ksalt u verghen,
b 'Ksal't[] vraghen,[ ] vergen,
- 67 *H* 'Ksal als in een Bijen-fuijck
b Ksal [ ] een' Bijenfuijck
Ot [ ] Bijen fuyck
- 68 *H* Komen smoddren in het puijck
ba [ ] s'modderen[ ]
b [ ] s'modd'ren [ ]
- 69 *H* Van de Goijsche Honich-raden,
b Vande [ ] honich-raden,
b-Ot [ ] honigh-raden,
- 70 *H* Ksalder mijn begeert' in baden,
b 'Ksalder mijn'[ ]

71	<i>H</i>	En mijn snacken in verslaen,
	<i>b-Ot</i>	[ ] mijn' [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] mijn [ ]
72	<i>H</i>	Sonder seggen, op het gaen
	<i>b</i>	[ ] seggen [ ]
73	<i>H</i>	Dan, <d>>Danck hebt beleefde moppen
	<i>b</i>	[ ] danck hebt, [ ]
74	<i>Ha</i>	Die mij uw' becalckte kropp; en
	<i>b</i>	[ ] bepuijnde [ ]
	<i>ba</i>	[ ]kroppen kropp en
	<i>b</i>	[ ]kropp en
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. <*xxx*> xi ^e Julij 1623.
	<i>b</i>	[ ] Hag. Julio.
	<i>b-Ot</i>	MDCXXIII.
	<i>K</i>	[ontbreekt]

[51]-[52] DEXEL VANDE VUIJLE POTT

COMMENTAAR Jacob Smit noemde het eerste, voltooide, gedicht van dit tweeluik Huygens' 'allervieste gedicht'.¹ Hij plaatste het in de traditie van Francesco Berni, waarmee hij ook 'minder frisse' passages uit *'Costelick Mall* verbindt.² Smit kan hier gelijk in hebben, wat niet wegneemt dat beide gedichten een nadere beschouwing verdienen.

Gedicht [51] is opgebouwd uit vier strofen van 14 regels. In de eerste vraagt de dichter aan het deksel van een kookpot waarin allerlei vuiligheid wordt opgekookt of de hel ooit een toverachtiger gerecht heeft opgeleverd. In de tweede strofe richt hij zich tot de lap die een 'uitgeweeckte huijt' aan het oog en het hart onttrekt. De dichter vraagt waarom deze lap niet voor ieder even genadig is door verborgen te houden dat de dag liever niet zag. Hij weet ook wel dat al het vuil uit de keuken door de afvoer gespoeld moet worden waar ook het zeepsop doorheen gaat. Dit vuil heeft gebrek aan twee van dergelijke afvoerputjes. Hoewel, in de derde strofe, bedenkt de dichter dat twee putten niet genoeg zijn. Er moet ook een – diepere – zinkput zijn. Hij walgt vervolgens van de opgeroepen vuiligheid en houdt erover op. In de laatste strofe komt het metaforisch karakter van de voorgaande regels aan het licht en deelt de dichter mee niet meer te willen zegen over de persoon die hij in de eerste drie strofen op de korrel heeft genomen dan dat het een Q, een quidam, een zeker iemand, een X, een onbekende is. Wanneer men met de wetenschap uit de laatste strofe de eerste drie nog eens leest, wordt duidelijk hoe fel Huygens van leer trekt tegen iemand die – als een heks op een tekening van De Gheyn³ – hem uit minderwaardig vuil blijktbaar een grove

onwaarheid heeft bereid. Iemand die zelf, onder de deksel van de huid een grote drekpoel moet zijn.

Gedicht [52] dat de pendant moest worden is niet verder af gekomen dan de eerste strofe. Ook hier blijft Huygens in de keuken. Hij spreekt de korst van zoet gebak toe, gemaakt van de heerlijkste hemelse ingrediënten. Was er ooit een die Jupiter aangenamer vond?

UITGAVEN Worp, *Gedichten* 1, p. 310-311.

LITERATUUR Smit 1966, p. 93-94.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 28^r. Fol. 28^v bevat fragment [52].
Een blad papier van 315 x 197 mm. De tekst is verdeeld in vier strofen.
Het blad is in vieren gevouwen geweest. Elk kwart biedt plaats aan een strofe.

DATERING *H* is gedateerd: ult^a Jul. 1623 (= 31 juli 1623).

NOTEN ¹ Smit 1966, p. 94.
² A.w. p. 91.
³ Zie bijvoorbeeld De Gheyn 1985, nr. 71.

VARIANTEN

3 *H* Daer de puijsten en de rouen
4 *H* 'Smerghens, 'sauonds, 'snachts in stouen,
13 *H* Had de Hell oijt ouerleight
15 *Ha* Lieue luijf, beleefde lapp,
b } Lieue luijf, { [ ]
} Evenwel, { [ ]
17 *Ha* (Schaemt v, meucke mispel-schellen,
b [ ] Mispel-schellen,
24 *Ha* Die de dach niet siet en sach?
b [ ] hij lieuer [niet] [en sach?]
33 *H* Schoots-vell daer het <*<b>>vette*> vette best
41 *Ha* Sprack mijn maegh wel honger-leegh
b [ ] } wel { [ ]
} eer { [ ]
42 *Ha* Eer ick 't uijt mijn longer kreegh.
b } Eer { [ ]
} Dan { [ ]
50 *H* Lieuer binnens lipps te schuijlen
51 *Ha* Maer benijpt ghij mij te deun
b [ ] vervolght [ ]

502 [51] DEXEL VANDE VUIJLE POTT

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 28^v. Fol. 28^v bevat [51]. Het linkerbovenkwart van een blad papier van 315 x 197 mm, dat in vieren gevouwen is geweest, biedt plaats aan 14 regels, een strofe van een gedicht dat waarschijnlijk de positieve pendant van [51] had moeten worden.

DATERING Het gedicht is niet gedateerd, Op grond van de samenhang met het voorgaande plaats ik het hier.

VARIANTEN

- 4 *H* Mil<t>>d geheeten heeft in velen:
 5 *Ha* Die uw' klaren onder-rock
     b [   ] } klaren {
           } gaven { [   ] }
 11 *H* <Onderling>Inde somer strael te drooghen

[53], [54], [56]-[60], [62], [63], [65]-[70], [72], [73], [75], [76], [110], [112]   PRINTEN

COMMENTAAR De reeks 'Characteres dat zijn Printen' krijgt hier eerst een algemene inleiding. Per 'print' volgen daarna specifiek commentaar en variantenapparaat.

Ontstaan

'En aldus is tot mijn verbazing het weinige dat ik voor mijn plezier als oefening in Karakters bijeen geschreven had, in een voortdurende stroom geleidelijk uitgegroeid tot zo'n hoeveelheid dat er zelfs wel een boekje mee te vullen zal zijn'. Deze woorden richt Huygens op 30 oktober 1623 tot Cats.¹ En hiermee geeft hij voor het eerst te kennen dat zijn 'printen' gedrukt zouden kunnen worden en dat ze in een voortdurende stroom zijn ontstaan.

De voortgang laat zich aflezen uit onderstaand overzicht van de handschriften:

<i>datum</i>	<i>nr</i>	<i>titel</i>	<i>hs.</i>	<i>omvang</i>
18-8-23	[53]	Een gesant	29 ^f	24r
21-8-23	[54]	Een algemeen Poeet	29 ^v	42r
22-8-23	[56]	Een Bedelaer	32 ^f	38r
24-8-23	[57]	Een rijcke Vrijster	32 ^v -33 ^f	42r
26-8-23	[58]	Een Koningh	33 ^f -34 ^v	50r
2-9-23	[59]	Een ghemeen Soldaet	34 ^v -35 ^f	50r
6-9-23	[60]	Een goet Predikant	35 ^f -36 ^f	60r
18-9-23	[62]	Een Alchymist	36 ^{f+v} + 39 ^v	48r
19-9-23	[63]	Een Dwergh	39 ^f	12r
26-9-23	[65]	Een Sott Hoveling	39 ^v -42 ^f	142r
4-10-23	[66]	Een Professor	42 ^f -43 ^f	70r

<i>datum</i>	<i>nr</i>	<i>titel</i>	<i>hs.</i>	<i>omvang</i>
10-10-23	[67]	Een onwetend medicijn	43 ^r -44 ^v	78r
12-10-23	[68]	Characterista oft print-schrijver	44 ^v -45 ^r	42r
14-10-23	[69]	Een Comediant	45 ^v	24r
20-10-23	[70]	Een Matroos	46 ^{r+v} + 50 ^f	74r

Na zijn brief aan Cats volgden nog in dezelfde stroom:

13-11-23	[72]	Een Boer	50 ^f -53 ^r	170r
16-11-23	[73]	Een Waerd	53 ^r -54 ^v	84r
21-11-23	[75]	Een Beul	54 ^v +56 ^{r+v}	54r
-	[76]	[Een tollenaer]	56 ^v	6r

Het laatstgenoemde vers is een fragment gebleven.²

In drie maanden tijd heeft Huygens dus ruim 1100 regels Karakterisering en geschreven.

Dit type poëzie, gedichten waarin een karakteristiek van een menselijke figuur wordt gegeven, heeft Huygens waarschijnlijk leren kennen via zestiende- en zeventiende-eeuwse heruitgaven van de *Karaktères* van Theophrastos³ en de Engelse navolgingen daarvan door Joseph Hall, Sir Thomas Overbury, John Stephens en andere.⁴

Voor al zijn *Characteres* hanteert Huygens ongeveer een gelijke basisstructuur.⁵ Er zijn drie delen te onderscheiden: De opening wordt gekenmerkt door een opeenvolging van 'verrassende beelden waarmee verschillende aspecten van het betrokken beroep flitsend worden aangegeven'. Dan volgt een middendeel 'beschrijvend of beschouwend van aard'. Een kort deel van meestal slechts een paar regels besluit het gedicht.

Kopij-voorbereiding

In de tijd dat hij daadwerkelijk bezig was om deze gedichten gereed te maken voor de drukpers, heeft Huygens het gedicht 'Een sott Hoveling' voorzien van een pendant: 'Een wijs Hoveling' en een 'Voorspraeck'; ze verschijnen hier als nummer [112] en [110].

Aantekeningen van Huygens zelf op fol. 38^v geven enig inzicht in de manier waarop hij te werk is gegaan. Dit document is voor het eerst met een uitgebreide toelichting uitgegeven door Strengholt⁶. Het volgende steunt op zijn bevindingen.

Fol. 38^v is de schriftelijke neerslag van Huygens' inventarisatie van zijn oogst. Nadat hij eerst met 'Een Bedelaer' was begonnen, draaide hij het papier ondersteboven en begon opnieuw met de opsomming. Nu noteerde hij wel als eerste het eerste gedicht uit de reeks:

Een Ambassadeur.
Een Poet.
Een Bedelaer.
Een rijke Vrijster
Een Koningh.

Een gemeen soldaet.
Een goet Predicant.
Een Alchijmist.
Een Dwergh.
Een Sott Hoveling.
Een Professor.
Een <Print-schrijver> onwetend Medicijn.
Een Print-schrijver.
Een Matroos.
Een Boer.
Een Waerd.

In deze opsomming ontbreekt 'Een comediant'. Strengholt heeft aannemelijk gemaakt dat Huygens deze korte karakterisering gewoon vergat. Als we aannemen dat 'Een Beul' toen Huygens ging inventariseren, nog niet was geschreven, hebben wij een datering voor het eerste rijtje namen. Dat moet dan geschreven zijn tussen 16 november 1623, de datum onder 'Een Waerd' en 21 november, de datum van 'Een Beul'. Waarschijnlijker is echter dat Huygens ook 'Een Beul' gewoon over het hoofd zag bij zijn opsomming.

De titels 'Een Sott Hoveling' en 'Een Professor' zijn in dit eerste rijtje doorgehaald. Blijkbaar wilde Huygens deze gedichten niet laten drukken. Ze bevatten mogelijk te herkenbare allusies op bestaande personen uit Huygens' omgeving.⁷ Naast deze opsomming zette Huygens een tweede reeksje:

Coningh
Bedelaer
Rijke vrijster
Predicant
Ambassadeur.
Soldaet
Medicijn
Waerd
Alchijmist
Dwergh
Poet
Matroos
Beul
Een Boer
Sott hoveling
Wijs hoveling
Printschrijver

Hier treffen wij 'Een Sott Hoveling' wel aan. Hij wordt nu gevolgd door zijn pendant 'Een Wijs Hoveling' die Huygens voltooide op 16 november 1624. Door de 'Sotte Hoveling' van een 'wijze' pendant te voorzien werd dat gedicht alsnog publicabel geacht. Het tweede reeksje is dus van na 16 november 1624. Het eerste rijtje titels moet

genoteerd zijn voor die datum. In het najaar van 1624 was Huygens inderdaad bezig met de verzorging van de kopij voor zijn bundel *Otia*.⁸

Voor de titels uit het tweede rijtje zette Huygens in potlood de nummers 1 tot en met 17. In een volgende fase van de kopijvoorbereiding schreef hij boven de eerste titel 'Coningh' de aanduidingen 'Voorspraeck' en 'Aenden Leser'. (Hij veranderde toen meteen de 'C' van 'Coningh' in een 'K'.) Aangezien dit laatste stuk in het handschrift de datum draagt van 26 februari 1625, weten wij dat deze fase geplaatst moet worden in het vroege voorjaar van 1625. Toen kregen de titels opnieuw een volgnummer. Aanvankelijk probeerde Huygens de reeds geplaatste potloodnummering voor de titels aan te passen aan de nieuwe, die twee nummers hoger lag, maar daar zag hij toch vanaf. Achter de titels verschenen nu de volgnummers 1 tot 19. In een nog latere fase ontdekte Huygens dat hij in het tweede rijtje (evenals in de eerste opsomming) 'Een comediant' was vergeten. Deze werd alsnog tussengevoegd, met potlood, tussen 'Waerd' en 'Alchijmist'. De nummering moest daarna opnieuw worden aangepast. Dit is ook gebeurd op de handschriften zelf.⁹

Deze manuscripten zijn ontwerphandschriften die, naar Strengholt formuleerde, bevorderd werden tot 'de rang van kopij'. Huygens bespaarde zich de moeite van het kopiëren.¹⁰ De nummering van deze kopij was dan ook van belang. Misschien heeft het staatje op fol. 38^v de zetter wel tot een handleiding gediend.

Het belangrijkste verschil tussen de beide rijtjes op dit blad is de volgorde. De gedichten wenste Huygens niet in de volgorde van ontstaan te laten drukken in zijn *Otia*. Bij de ordening hebben thematisch-inhoudelijke overwegingen een rol gespeeld. 'Een Koningh' behoorde natuurlijk de rij te openen. Daarnaast heeft Huygens bepaalde gedichten bijeen geplaatst omwille van het contrast. Pendanten als 'Een sott Hoveling' en 'Een wijs hoveling' kwamen achter elkaar. Een derde overweging kan de lengte geweest zijn. De lang uitgevallen printen werden enigzins achteraan geplaatst om de lezer 'niet meteen te vermoeien met breed uitgewerkte karakteristieken'.¹¹

Voorspraecken

Zoals reeds opgemerkt liet Huygens aan zijn printen twee 'Voorspraecken' voorafgaan: Een gedicht met de volledige titel: 'Voorspraeck van de PRINTEN; Aen mijn' Broeder, Secretaris van State', hier opgenomen als nummer [110] en een prozatekst die ik aan het einde van deze inleiding afdruk met de varianten. Het eerste 'woord vooraf' is een verantwoording, Huygens formuleert nadrukkelijk wat zijn bedoeling is met deze poëzie. Of liever gezegd, wat hij niet ermee bedoelde: kwetsen. Zijn broer Maurits roept hij hierbij tot getuige om dit mogelijke misverstaan de wereld uit te helpen.¹²

In zijn prozatekst aan de 'LEDIGHE LESER' legt Huygens uit welke nieuwe naam hij heeft gegeven aan deze soort gedichten, deze 'onder ons nieuwe maniere van Schriften' (r. 2-3). Theophrastus noemde ze 'CHARACTERES'. Huygens vindt deze benaming 'verre eigentlicker dan de suiijverste onder de Romeinen, dieder NOTATIONES af gemaect hebben' (r. 7-8). Onder verwijzing naar de woorden van de apostel Paulus die Christus 'den Charactera van God des Vaders wesen noemt' (r. 10-11), voor welke term Huygens geen adaequate vertaling is tegengekomen,

stelt hij voor de term 'Printen' te gebruiken voor de Griekse benaming 'CHARACTERES'. Voor deze term heeft hij zich 'aende Drucksels' gehouden om de waarheid 'ten deunsten te genaken' (zo dicht mogelijk te benaderen r. 24) en gekozen voor het woord 'print', dat is 'afdruk'. Zoals de vorm en het gevormde, de letter en het gedrukte, de plaat en de afdruk zo veel als mogelijk is op elkaar lijken, zo hoopt hij dat 'print' de term 'Charactera' het best benadert.¹³

Ontvangst

In de laatste fase der kopijvoorbereiding geeft Huygens na de print 'Characterista oft Een Print-schrijver' [68] die de laatste wordt van de reeks in de *Otia*, deze citaten:

Libera per vacuum posui vestigia princeps:

Non aliena meo pressi pede.

...Iuvat immemorata ferentem

Ingenuis oculisque legi manibusque teneri. Hor.

De werkgroep van Utrechtse Neerlandici geeft van de eerste twee regels uit Horatius (*Epistolae* 1, 19, r. 21-22) de aardige vertaling op rijm van De Brune de Jonge:

'Ik stapte kloeklijk d'eerst langs onbetreede baan:

En volgd' op vreemder spoor geen ander achter aan.'

Het tweede paar regels (*Epistolae* 1, 19, r. 33-34) kreeg in Heinsius' editie van de *Korenbloemen* deze vertaling: 'Het verheugt mij, die iets nieuws breng, in de handen der ontwikkelden te komen en door hen gelezen te worden.'¹⁴

Deze regels uit Horatius wenste Huygens 'zoo daer plaets overschiet' achter de 'Characteres' gedrukt te zien. Ze werden daar geplaatst en hebben, in combinatie met de 'Voorspraeck' en het 'Ledighe Leser' tamelijk veel commentaar opgeleverd bij literatuurhistorici. In zijn uitgave van de *Zede-printen* uit 1891 bestrijdt Eymael in de inleiding Jorissens' voorstelling dat Huygens 'een navolger van Theophrastus' is:

Wanneer eene vergelijking van beide werken, en wat vorm en wat inhoud betreft, niet terstond elke gedachte aan navolging uitsloot, het zelfstandig karakter en het eigen woord van hem (...) bleven er ons borg voor.

Hierna volgt het tweede deel van het bovenvermelde citaat uit Horatius. Eymael heeft, dunkt mij, gelijk. Het citaat is daarbij echter een verkeerd argument om Huygens oorspronkelijkheid te onderstrepen.¹⁵ Ook Jacob Smit becommentarieert dit citaat. Hij kan niet verklaren waarom Huygens hiermee een primeur voor zich opeist. 'Totdat er een betere verklaring komt' ziet hij erin 'een symptoom van een diepe drang tot persoonlijke literaire distinctie'.¹⁶ De betere verklaring kwam in de uitgave *Zes Zedeprinten* door een Utrechtse werkgroep van Neerlandici. Zij betrekken namelijk de context waaruit de citaten gelicht zijn in hun beschouwing. Dat leidt tot de conclusie dat Huygens met deze citaten alleen wil zeggen dat hij hetzelfde doet als Horatius die als eerste Latijnse dichter een bepaald Grieks model volgt.¹⁷

De vreugde met deze gedichten voor de dag te komen, doorklinkend in Huygens' aanwending van de twee laatstgenoemde regels uit Horatius, werd in

zijn vriendenkring met wedervreugde beantwoord. Schreef Hooft reeds begin februari 1624 dat Laurens Reael en hijzelf uitkeken naar de 'Characters'¹⁸, na de verschijning van de *Otia* reageerden 'ontwikkelde' vrienden als Caspar Barlaeus¹⁹ en Jacob van der Burgh enthousiast. Hoofts bewondering voor de printen blijkt zelfs nog jaren later als hij Huygens complimenteert met zijn vertalingen uit Donne²⁰.

NOTEN

¹ Worp *Briefwisseling*, nr. 208. Zie ook *Zes zedeprinten* p. 8.

² Strengholt 1982, p. 96 'misschien het begin van een karakteristiek van een lommerdhouder.'

³ Bijvoorbeeld Isaäc Casaubonus' editie uit 1592 met Latijnse *Notationes* of de editie door Daniel Heinsius (Leiden, 1613, Sellin 1968, no. 350).

⁴ Zie hiervoor Wijngaards 1966, Smit 1967, en *Zes zedeprinten*.

⁵ *Zes Zedeprinten*, p. 13.

⁶ Strengholt 1982. Zie ook de afbeelding.

⁷ Zie Strengholt 1982 en Strengholt 1987c.

⁸ Zie de Inleiding, hoofdstuk 4, p. 58 vlgg.

⁹ Voorbeelden van latere manipulaties met deze cijfers geeft Strengholt (1982, p. 104).

¹⁰ Strengholt 1987c, p. 251.

¹¹ Strengholt 1982, p. 104-105. *Zes zedeprinten*, p. 14.

¹² Zie verder het inleidende commentaar bij gedicht [110].

¹³ In de karakteristiek 'Een Print-schrijver' gebruikt Huygens deze metafoor ook. De schrijver print daar een beeld 'Daer 'trechte wesens-kroost der moeder-vorm in speelt' ([68], r. 26), dat de waarheid dus 'ten deunsten' benadert.

¹⁴ *Zes zedeprinten*, p. 10, n. 1.

¹⁵ Eymael 1891, p. ix. Zie voor invloeden op Huygens in dezen de in noot 4 genoemde studies.

¹⁶ Smit 1967, p. 15.

¹⁷ *Zes zedeprinten*, p. 10, n. 1.

¹⁸ Van Tricht 1976, nr. 203. Postscriptum bij de brief waarin Hooft Huygens condoleert met de dood van zijn vader op 7 februari 1624.

¹⁹ 'Uit uw characteres, vol diepzinnige geleerdheid, proef ik nu eens wijze lessen, dan weer feestelijk genot'. (Barlaeus aan Huygens 20 september 1625, Worp, *Briefwisseling* I, 286; mijn vertaling van Barlaeus' Latijn). 'Depuis que j'ay leu vos *Characteres*, j'ay quitté la poesie flamende. Je meure, si j'ay rien veu de pareil en nostre langue. Ils pourroyent servir d'epithaphe a tous nos poetes.' Van der Burgh aan Huygens 3 januari 1626, Worp, *Briefwisseling* I, no. 301. Zie ook *Zes Zedeprinten*, p. 15.

²⁰ 'Blijve doch echter daer bij, datter U Ed, Ambre blancq, ende Printen niet voor swichten zouden.' Hooft aan Huygens 27 augustus 1630, Van Tricht 1976, no. 383.

De tekst van Huygens' inleiding

Ledighe Leser

In de jaaromslag 1625 van KA XL^a bevindt zich een dubbelvel papier van 320 x 210 mm, gefolieerd 3 en 4, waarop Huygens een inleiding op zijn 'printen' heeft geschreven. Alleen fol. 3r bevat tekst. Het dubbelvel is in zeventiende-eeuwse

hand (door Huygens?) in de bovenhoeken der buitenmarges gemarkeerd met respectievelijk de letters E, F, G en H. Blijkens het potloodcijfer in de linkerbovenhoek van fol. 3r en de daar geplaatste signatuur heeft dit vel deel uitgemaakt van de kopij voor Huygens' *Otia*.

Ik geef hieronder de tekst gevolgd door de varianten in de verschillende bronnen:

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a 1625, fol. 3r
H-Ot In de tijd dat Huygens de kopij voor de *Otia* samenstelde, bracht hij in *H* in lichtere inkt wijzigingen en correcties aan.
Ot *Otia* 1625, 'Lib.v. Characteres. Dat zijn Printen'. C3r, p.21.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen.' O3r, p. 117.
K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen.' [P4]r, p. 119.

DATERING *H* is gedateerd: 26 feb. 25 (= 26 februari 1625)

TEKST LEDIGHE LESER;

5
10
15
20
25

Noch dese drij woorden tot voorspraeck vanden nieuwen naem dien ick dese onder ons nieuwe | maniere van Schriften gegeven hebbe. De Griecken, daer van wijse te leen | houden, *ende* onder haer Theophrastus, die de sijne schreef op het 99^e. Jaer sijns ouderdoms, | noemden *CHARACTERES*, mijns bedunckens verre eigentlicker dan de suiiverste | onder de Romeinen', dieder *NOTATIONES* af gemaect hebben. Dat sullen mij toestaen alle die op de spreucke vanden Apostel tot den Hebrëen gelett | hebben, daer hij onsen eewigen Saligmaker den *Charactera* van God | des Vaders wesen noemt; met soo krachtighen beduijdinge, datse de | geleerste oversetters in geene Talen mijner kennisse sonder omspraeck ten rechten hebben | weten naer te komen. *Signum*, *Species*, *Imago*, *Figura* *ende* de woorden die de | hedendaegsche Talen van dese Latijnsche verschapen hebben, kunnen den Text hierin | niet voldoen, Daer moet sulcken gedaente uijtgedruckt werden die tuschen | haer selven *ende* haren oorsprong als geene kennisse van onderscheit en late, oock | min dan men tuschen den gesneden *ende* den gedruckten Segel gewaer wordt. | Dienvolgende, hoewel wij het in andere als Gods eigenschappen dus nauw niet en behoeven | te soecken, om nochtans te thoonen dat mijn voornemen geweest is de waerheit ten deunsten te genaken, hebbe ick mij oock in desen aende Drucksels gehouden, *ende* wetende | dat menschenhanden (die geene twee dingen malkanderen volkomentlick | kunnen doen gelijken) geene min berispelicke gelijkenissen en kunnen voortbrengen | dan daer is tuschen de vorm en 'tgevormde, tuschen de letter *ende* 'tgedruckte, | tuschen de Plaet *ende* 'tgeprintte, hebbe mij soo lang metten naem van *PRINTEN* | (daer bij mogelijk de Italianen haer woord *Empronte* souden mogen vergelijcken) voor de Grieksche *Characteres* willen genoeg, tot dat mij mijne vrienden | t'samen den mislagh *ende* de betering sullen aenwijzen willen, | *ende* mij in de voordere mijne feilen met soo oprechten suchteloosen gemoed bejegenen als ick verklare in allen desen te werck | gelegte hebben.

509 PRINTEN

NOOT ' Autor ad Herenn.

VARIANTEN

H

1 voorspraeck < verdediging
1-2 dese onder ons nieuwe < dese nieuwe
4 op het 99e. Jaer sijns ouderdoms < op sijn 99e. Iaer
5 [marge] Autor ad Herenn. < Auth. ad Herenn
7 den Hebréen < de Collocensen
gelett hebben < gelett sullen hebben
Saligmaker <God> den *Charactera* van God
8 *<noemet>* noemt
11-12 van dese Latijnsche verschapen hebben, < vande Latijnsche ontleent
hebben
14 als geene kennisse van onderscheit en late, oock < geene kennisse
van onderscheit en late, noch
16 andere als Gods eigenschappen < in wereldsche saken dus nauw
18 mij oock in desen aende < mij selver aende
20-21 geen onberispelicker gelijckenissen < geen onbe-
grijpelicker gelijckenissen
23 soo lang < dus lang
PRINTEN (<D>>daer <toe> bij mogelick de Italianen haer woord
24 *Empronte* soudén mogen vergelijcken) voor de Grieksche <
PRINTEN voor de Grieksche
26-27 sullen aenwijsen willen, ende mij in de voordere mijne feilen
met soo oprechten suchteloosen gemoed bejegenen als < sullen aengewezen
hebben met soo oprechten suchteloosen gemoed als
28 in allen desen < in allen dezen

H – Ot

10 sonder omspraeck ten rechten < oorspronckelijck hebben
10-11 komen. Signum, Species < komen. Species
16 Dienvolgende, < Daerom,
17-18 soecken <om*me*>>om nochtans te thoonen dat mijn voornemen geweest
is de waerheit ten deunsten te genaken, hebbe < soecken hebbe
20-21 geen' min berispelicker gelijckenissen < geen onberis-
pelicker gelijckenissen
25 tot dat mij mijne vrienden < tot dat mij beter kenneren dan deze
[Datering] <26 Feb. 25>

H-Ot – Ot

1 woorden] woorden,
4 CHARACTERES,] CHARACTERES:
9-10 kennisse sonder omspraeck] kennisse, sonder omspraeck,
12 hierin] hier in
voldoen,] voldoen.

510 PRINTEN

- 13 sulcken] sulck eene
werden] werden,
- 14 late,] late;
- 16 Dienvolgende,] Dien volgende
- 19 gehouden,] gehouden:
mensenhanden] menschen handen
- 21 voortbrengen] voortbrengen,
- 27 bejegenen] bejegenen,
- Ot – K1*
[titel] LEDIGE LESER;] LEDIGE LESER.
- 4 bedunckens] bedunckers*
- 6-8 op de spreucke vanden Apostel tot den Hebrëen gelett hebben, daer hij onsen
eewigen Saligmaker den *Charactera* van God des Vaders wesen noemt;]
gedencken dat onse eewige Saligmaecker de Character van God des Vaders
wesen wert genoemd;
- 13 sulck eene] sulck' eene
- K1 – K2*
4 bedunckers*] bedunckens

[53] EEN GESANT

COMMENTAAR De eerste print die Huygens schrijft, karakteriseert een ambassadeur. Het gedicht droeg ook eerst de titel 'Een Ambassadeur'. Waarschijnlijk uit puristische overwegingen veranderde Huygens de titel in de kopij.¹ Of deed hij dat om een al te directe verbinding met de officiële hoogste vertegenwoordigers van de Republiek, die 'Ambassadeurs' heten, te voorkomen? De keuze van juist dit onderwerp komt zonder twijfel voort uit Huygens' eigen ervaring. Niet uit 1618, als Smit² meent, maar veeleer uit de teleurstellingen die Huygens tijdens zijn derde verblijf in Engeland (van 5 december 1621 – 13 februari 1623), als *secrétaire d'ambassade* van Van Aerssen, Bas en Tuyl van Serooskerken meemaakte. Dit uitzonderlijk langdurige verblijf aan het hof van Jacobus I liep uit op een fiasco. De gezanten bereikten niets.³ Ook op het persoonlijke vlak was deze periode voor Huygens teleurstellend. Zelfs met de steun van Van Aerssen en met de via hem verkregen ridderlijke waardigheid bleek het niet gemakkelijk een passende betrekking te vinden. De opzet hem te laten benoemen tot assistent van Noël de Caron, de vaste vertegenwoordiger van de Republiek in Engeland, in de hoop hem te kunnen opvolgen, mislukte. Huygens maakte in deze periode ernstige crises door. Hij voelde zich te kort gedaan. Tegenover zijn vele mondeling gewaardeerde inspanningen stond geen passende financiële vergoeding, zodat hij nog steeds afhankelijk was van ondersteuning door zijn vader.⁴ Tegen deze achtergrond is het, mijns inziens, begrijpelijk dat Huygens een half jaar na terugkomst uit Engeland zich oefenend in het schrijven van

‘Characteres’, juist begint met ‘Een Ambassadeur’. De frustratie klinkt door in regels als 9-12:

Een sprekend Tafereel van die hem heeft gesonden,
En weder t’eener sprong ontljst, ontlast, ontbonden;
Een heiligh buijtens lands, aensienlick om den rock;
Een meest vergeten t’huijs of half verschimmelt block;
(Een pratende geschilderde representant van degene die hem uitgezonden heeft, die echter wel van het ene moment op het andere ‘uit de lijst gehaald, van zijn opdracht ontlast, van zijn taak ontbonden wordt. Een heilige in het buitenland, om zijn ambtskleding in aanzien; Thuis meestal een vergetene of een half verschimmeld blok (aan het been van zijn opdrachtgevers.)

of r. 16-18a:

Een balling die sijn honck liefst weder noijt en saegh;
Een Koning bijder maend; een voll-op Herberg-houder
Daer ’s Koninks bors’ uijt hangt;
(Een banneling die men op zijn thuisbasis liever nooit meer terugzag; Iemand die steeds voor een maand koning is; iemand die het er in de herberg, waar de koning betaalt, goed van neemt.)

Deze print heeft Huygens niet voltooid. In de kopij verschijnen na de laatste regels sterretjes waarmee de auteur deze regels als een fragment laat afdrukken. Het gedicht komt structureel niet verder dan een opeenstapeling van ‘naamwoordelijke delen’ achter de openingswoorden ‘Hij is’. Huygens heeft afgezien van een tweede deel ‘in rustiger beschrijvende of beschouwende trant en een derde afsluitend gedeelte met een conclusie, een gebed, een woord tot de lezer of iets dergelijks.’⁵ Ook hieraan zal de persoonlijke ervaring debet zijn. In de periode dat Huygens bezig is met de kopijvorming van zijn printen, najaar 1624 – voorjaar 1625, sterft Caron. Tot zijn opvolger wordt benoemd de Zeeuw Albert Joachimini.⁶ Een glanzende diplomatieke carrière als vertegenwoordiger in Engeland zit er dan voor Huygens niet meer in. Het lijkt mij dan ook niet vreemd dat hij zich in de gegeven situatie afkeert van ‘Een Ambassadeur’ en zich richt op ‘Een Poet’, zijn volgende print.

UITGAVEN Eymael 1891, p. 10, 61-63; Worp *Gedichten* II, p. 1; Kaakebeen 1918 (met annotaties); Van der Heijden, *Spectrum* 10 (met annotaties).

LITERATUUR Smit 1967, p. 17; Strengholt 1982, p. 105 vlgg.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 29^r. Een blad papier van 312 x 197 mm. Op fol. 29^v staat [54]. Aan de grondlaag van dit gedicht (H-I) voegde Huygens marginaal een viertal regels toe (H-II). Aanvankelijk zou deze toevoeging na regel 16 hebben moeten komen. Daar haalde Huygens het invoegingsteken echter weg om het te plaatsen na regel 4.

H-Ot In de fase dat Huygens de kopij voor de *Otia* klaarmaakte, bracht hij in *H* met lichtere inkt enkele wijzigingen aan. *H* is kopij geweest. Vingers en formaatsignatuur duiden daarop. De cijfers in de linkerbenedenhoek: het getal 314 met daaronder een streep en onder de streep de verdubbeling ervan: 628, zullen in deze fase zijn genoteerd. De zin van deze getallen ontgaat mij. Zie voor een samenhangende bespreking van de kopij van de 'printen' p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. v Characteres. Dat zijn Printen', D3^r-D3^v, p. 29-30.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen ende Stede-stemmen', P3^r-P3^v, p. 125-126.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen ende Stede-stemmen', Q3, p. 125.

DATERING Huygens dateerde *H*: 18^a Augⁿ. 1623.

NOTEN
¹ Strengolt 1982, p. 108.
² Smit (1967, p. 17.) heeft Wijngaards (1966, p. 339) onjuist geïnterpreteerd.
³ Zie hierover het samenvattend overzicht in Hofman 1983, p. 45-47.
⁴ Zie hiervoor Smit 1980, p. 95-97; Hofman 1983, p. 62-68 en p. 48-52; Groenveld 1988a, p. 6-8.; Groenveld 1988b, p. 59.
⁵ Strengolt 1982, p. 107.
⁶ Hofman 1983, p. 67-68, Groenveld 1988a, p. 8.

VARIANTEN

[titel]
H-Ia *a* Een Ambassadeur
b *β* [ ] Ambassadeur.
H-Ot [ ] Gesant.
1 *H-Ia* *a* Is een geboren Spie; een buijtens-baet-besorgher;
b [ ] bekende [ ]
c *β* Hij [Is een] eerlick [Spie;]
3 *H-I* Eens Vorsten langsten Arm; een ongeroepen gast,
K2 [ ] Vorstens [ ]
4 *H-I* Die nochtans nootelick aen 'thooger ende past;
K1 [ ] noodelick [ ]
[De regels 5-9 voegde Huygens marginaal toe]
6 (2) *H-IIa* Op Tuijn, op muer, op grond van ijeders naest gelegen;
b [ ] verr' of [ ]
K1 [ ] ver [ ]
8 (4) *H-IIa* Op't sluijmeren gelaect, op't slapen noijt gedoo<d>>ght.
Ot [ ] gedooght;

- 9 *H-I* Bespraecte schilderij van die hem heeft gesonden,
H-Ot Een sprekend Tafereel[ ]
- 10 *H-I* En weder t'eener spronck ontlijst, ontlast, ontbonden;
H-Ot [ ] sprong [ ]
K1 [ ] ontlijst; [ ]
K2 [ ] ontlijst, [ ]
- 11 *H-I* Een heijligh buitens lands, aensienlijck om den rock;
H-Ot [ ] heiligh [ ] aensienlick [ ]
- 12 *H-I* Een heel vergeten t'huijs, en half verschimmelt block;
H-Ot [ ] meest[ ] of [ ]
- 13 *H-I* Den vreemden meer als mensch, den sijnen een geraemte;
H-Ot [ ] meest[ ]
- 15 *H-I* Een Schiltwacht buijtens dijckx; een Klappermanⁿ bij daegh;
H-Ot [ ] walls; [ ]
- 16 *H-Ia* Een balling die sijn honck liefst nemmer weder saegh;
b [ ] weder noijt en [ ]
- 17 *H-Ia* Een Koninck bijder maend; een voll-op Herberg-houder
b [ ] Koning [ ]
- 18 *H-I* Daer 's Koninks bors' uijt hangt; een algemeene schouder
Ot [ ] 'sKonings [ ]
- 19 *H-I* Van all dat Landsman heet; een machtich Aduocaet,
H-Ot [ ] machtigh [ ]
- 21 *H-I* Een schadelijck geweer daer Princen mede steken;
H-Ot [ ] schadelick [ ]
- 22 *H-I* Min schadelijck nochtans dewijl sij't laten wreken,
H-Ot [ ] schadelick [ ]
- 24 *H-I* Dien hij sijns Buermans neus ten spijte dragen doet.
H-Ot [ ] sijn' Weder-buer[ ]
- [ondertekening en datering]
H-I Constanter. Hag. | 18a. Aug^h. 1623.
H-Ot < >
- H-I* [ontbreekt]
H-Ot * * *

- COMMENTAAR Het meest opvallende aan het handschrift van deze print is het nieuwe begin dat Huygens ervoor schreef in de fase van de kopijvoorbereiding. Dus nadat hij de print 'CHARACTERISTA oft Een Print-schrijver' [68] had vervaardigd. Boven deze nieuwe versie zei hij in de woorden van Horatius: 'Eerstens zal ik mij niet tot hen, die ik erken als dichters, rekenen.'¹ Mét Horatius beschouwt Huygens iemand die alleen een vers afmaakt of spreektaal bezigt niet als dichter. De titel van dichter wordt gereserveerd voor iemand met vernuft, 'de geest van een ziener en een mond om grootse dingen te verklanken'.² In deze print geeft Huygens een portret van een 'algemeen poëet', een broodschrijver. Dit is geen zelfportret. Huygens beschouwde zichzelf niet als een 'Hoveling vermeend' of een 'Prediker na giss'.³ Hoe hij zich wèl zag kunnen wij lezen in gedicht [68] 'Characterista oft Een Print-schrijver'. Het curieuze is nu dat Huygens in dat portret, later, ook in de fase van de kopijvoorbereiding, elementen heeft ingebracht die hij in diezelfde fase schrapte uit zijn 'algemeen poëet'. De perifrases 'Een weerschijn aller verw' en 'een all dat iemand is' (uit regel 10, oudste fase van 'Een poëet') kwamen toen namelijk terecht in 'Een Print-schrijver' (r. 2 en r. 8). Kennelijk was hij zo in zijn schik met deze vondsten dat hij ze zonder in zijn ogen de karakterisering wezenlijk aan te tasten kon overbrengen van het ene naar het andere gedicht.⁴ Niettemin geeft Huygens in deze print een scherp afwijzend beeld van 'Een algemeen poëet'. Mieke B. Smits-Veldt heeft dit beeld geanalyseerd en Huygens' voorstelling verduidelijkt door voor de twintigste-eeuwse lezer het poëtische en literair-historische kader waarbinnen Huygens zijn uitspraken doet, aan te geven. 'In de eerste 22 regels beschrijft Huygens', ik citeer met instemming Mieke Smits-Veldt, 'de geestelijke gecorrumpeerdheid van een brood- en gelegenheidsdichter die gebrek aan talent en redelijk onderscheidingsvermogen paart aan de kameleontische eigenschap om zich te voegen naar alle wisselende wensen van een onoordeelkundig groot publiek, waaraan hij zich schaamteloos opdringt'.⁵ De volgende regels geven inzicht in de 'geestelijke bagage' van deze rijmelaar. Hij blijkt Ovidius' *Metamorfosen* te koesteren en er een anachronistische en triviale betekenis aan toe te kennen. Alles wat in deze 'dichtersbijbel' staat gelooft hij letterlijk en betreft hij op zijn eigen situatie. Dit geloof in de *Metamorfosen* maakt Huygens belachelijk. Zo'n poëet is een 'ongediert in menschelijcken schijn, Dat ijder een bespott, en ijder een will zijn.' (r. 41-42). Een 'omgekeerd gemetamorfoseerd' wezen dus, 'lager op de trap der schepselen dan de minste mens', in de woorden van Smits-Veldt.⁶
- UITGAVEN Eymael p. 19-42, annotaties p. 77-79; Worp *Gedichten* II, p. 1-2; Van der Heijden, *Spectrum* 10 (met annot.);
- LITERATUUR Strengholt 1982, Mieke B. Smits-Veldt 1987.

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 29^v. Een blad papier van 312 x 197 mm. Op fol. 29^r staat [53].
- H-Ot* Met lichtere inkt bracht Huygens in *HI* varianten aan. Hij deed dit in de tijd dat hij de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte. De eerste tien regels van het gedicht wijzigde Huygens in deze fase helemaal. Hij schreef de nieuwe versie op een blaadje papier van 109 x 197 mm (KA XL^a, 1623, fol. 30^r), dat aan fol. 29 was vastgespeld. Het kopijkarakter blijkt uit vingerafdrukken van de zetter en uit de driemaal voorkomende instructie in Huygens' hand: *Dit innewaert* (bij regel 11, regel 23 en regel 37). De kopij voor al de 'printen' wordt samenhangend besproken op p. 503 en de volgende pagina's.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v Characteres. Dat zijn Printen.', F^{r+v}, p. 41-42.
- Ot-e* Errata achter in *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen'. R^r-R^v, p. 137-138.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen'. R₃^v-[R₄]^r, p. 134-135.

DATERING

H is gedateerd: 21 Aug^u. 1623.

NOTEN

- ¹ Horatius, Sat. 1,4, 39-40. Vertaling ontleend aan Van de Laar 1988.
- ² Aldus de volgende regels in Horatius' satire. Zie vorige noot.
- ³ Aldus de eerste versie van regel 9.
- ⁴ Vermeer (1982b, p. 74) schetst de gang van zaken als volgt: 'Huygens zal aan de 'Poëet' zijn begonnen toen hij nog niet dacht over een 'Printschrijver'. Wanneer hij die naderhand als onderwerp neemt, vindt hij in het oudere gedicht enkele karakteristieken die hij in het nieuwe goed gebruiken kan. Hij verplaatst ze naar 'De Printschrijver' maar moet dan voor de 'Poëet' een ander begin bedenken.' Vermeer ziet echter over het hoofd dat de overbrenging van het ene naar het andere gedicht in één en dezelfde fase is geschied. De verworpen perifrassen uit 'Een Poëet' werden alternatieven voor reeds geformuleerde regels in 'Een Printschrijver'. Strengholt (1982, p. 110-111) onderkent een overbrenging in meer fasen. Volgens mij verrichtte Huygens deze transplantaties echter in één fase, die der kopijvoorbereiding. Toen heeft hij ook geconstateerd dat hij de omschrijving 'Een schilder mette penn' tweemaal had gebruikt. Het eerst in 'Een poëet' (r. 4) en daarna in 'Een Printschrijver' (r. 7). Bij het doorzien van zijn gedichten toen hij ze klaarmaakte voor de druk, schrapte hij deze woorden in 'Een poëet' en liet ze in 'Een printschrijver' staan.
- ⁵ Smits-Veldt 1987. Het citaat op p. 185.
- ⁶ Smits-Veldt 1987, p. 190. Haar interpretatie van de laatste regel deel ik niet. In haar uitleg wordt de positie van dit soort dichters toch ook versterkt doordat zij die hen uitlachen, 'eigenlijk ook willen zijn als zij'. Met Van Strien (1990, p. 29)

beschouw ik 'Dat' als subject. De parallel met de perifrased 'Een all dat iemand is' (zie boven, noot 3) die Strengholt onder aanhaling van de eerste omschrijving van 'Een Comediant' ('Hij is een Alleman') verklaarde als: 'iemand die zich met het grootste gemak metamorfoseert al naar de omstandigheden die hij berijmt' (Strengholt, 1982, p. 112), beschouw ik als een argument voor de uitleg van Van Strien. In de boven geciteerde passage noemde Smits-Veldt zelf reeds de 'kameleontische eigenschap' van deze 'Poëet'.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>Ha</i>	Een Poet
	b	[ ] *hongerigh* Poet.
	<i>H-Ota</i>	[ ] algemeen [ ]
	b	[ ] Poëet om den kost.
	c	[ ] Poëet.
		[bovenschrift]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	PRIMUM EGO ME IL LORVM, DEDERIM QVI<B> BVS ESSE POETAS. EXCERPAM NUMERO. HOR.
1	<i>H</i>	Hij is een krakend' wiel dat stadich maelt en knarst;
	<i>H-Ot</i>	[ ] krakend [ ] knarst,
2	<i>Ha</i>	Van all dat hij beweeght zijn d'herssenen 'tverwarst;
	b	[ ] } hij beweeght { [ ] } in hem leeft { [ ]
	<i>H-Ota</i>	[ ] in hem leeft [ ]
	b	[ ] 'tverwarst,
3	<i>H</i>	Hij is een leereling diens Meesterschapp is liegen;
	<i>H-Ot</i>	De Maegh het onversienst, 'tvermoedste Tong en Longer;
4	<i>Ha</i>	Een Schilder met de penn, een fluijter vande wiegen;
	b	[ ] } een fluijter vande wiegen; { } die ooren kan bedriegen; {
	c	[ ] om ooren te bedriegen;
	<i>H-Ota</i>	Een kruijper bijder aerd <al>al noemt hij't selver vliegen
	b a	Een Waersegger, van dorst, een Logenaer, van hunger;
5	<i>Ha</i>	Een kraej die op't vervall van Menschen beten past,
	<i>H-Ota a</i>	Een vlieger soo hij meent; een kruijper inder daedt,
	c β	Een aller paerden Sael; [ ]
	<i>Ot</i>	Een' [ ]
6	<i>H</i>	Een keffer die den wind van 'swerelds wij<s>>z' bebast;
	<i>H-Ota a</i>	Een suffer waer hij sitt, een muffer waer hij gaet;
	b β	Een vlieger soo hij meent, [ ]

- 7 *H* Een Meerkatt sonder staert; een suffer met genuchten;
H-Ota [ ] Staerteloosen Aep;[ ]
 b *α* Een aller paerden Sael; een algemeen berijmer
 c *βγ* Een suffer waer hij sitt;[ ] allgereedt bedichter
- 7 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ota Siue opus in
 b < >
- 8 *H* Een quellgeest sonder pijn; een dorre boom voll vruchten;
H-Ota Van rouw, van vrolickheit; een haestigh woorden-lijmer;
 b *γ* [ ] woorden-vlichter;
- 9 *H* Een Houeling *vermeend*; een Prediker na giss;
H-Ota [ ] van dorst; [ ] Waersegger[ ]
 b Een misgeboort van't School; een wilde Latinist;
- 10 *H* Een weerschijn aller verw; een all dat iemand is.
H-Ota [ ] onnutt wan-geback van semelen en gist.
 b [ ] windigh[ ]
- 11 *H* Hij niest en hoest in rijm, en daer hem staet te kiezen
H-Ot + [Hij] Rijm, [en]
Ot [ ] hiesen*
Ot-e [ ] kiezen
- 12 *H* Van rijm <of>of reden een, 'tlaest sal hij liefst verliesen.
H-Ot [ ] Rijm [ ] Reden[ ]
K2 [ ] 't laetst[ ]
- 13 *H* Besnijt hem 'twandelen, en eenicheijts geniet,
H-Ot [ ] eenicheits [ ]
Ot [ ] 'twandelen [ ]
- 14 *H* In 't druckste vanden drang siet hij de menschen niet:
H-Ot [ ] niet;
- [De regels 15-22 ontbreken in *H*. Huygens schreef ze in *H-Ot* in de linkermarge. Een verwijsteken geeft de plaats van invoeging in de tekst aan.]
- 15 *H-Ot* Hij tuijt sijn daglix Dicht in allerhande ooren;
K1 [ ] dag'lix[ ]
- 16 *H-Ota* En wee den haestigen, of die het onachtsaem hooren,
 b [ ] die't [ ]
- 16 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Non hic cuiquam parcat amico: | Et quodcumque semel chartis illeuerit, |
 omnes Gestiet à furno redeutes scire lacuque, Et pueros, | et anus. Iuuen.

- 17 *H-Ota* Hij ringelts' achteraan, en refereijnts' in swijm:
b [ ] refereints' [ ]
- 18 *H-Ota* Den min doorsichtige, dien't klappen vanden rijm
b De [ ]
- 21 *H-Ot* Dat in de kiese klemm van d'ooore niet en gaet
KI [ ] gaet,
- 23 *H* Sijn Bijbel is de Schatt der wederboren dieren;
H-Ot + [ ] wederschapen[ ]
- 23 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Metamorphosis Ovid.
KI [ontbreekt]
- 26 *Ha* Want datmen aende Const door druijuen-dropp geraeckt
b [ ] Konst[ ]
KI Want,[ ] geraeckt,
- 27 *H* Dat vloeckt hij *in de verzen*: Maer Midas loon van ooren
H-Ot Dat sweert hij bij sijn penn: [ ]
Ot [ ] sijn'[ ]
- 28 *Ha* Beuindt hij mogelijk, doch schrickter van te hooren.
b [ ] mogelick, [ ]
H-Ot [ ] mogelijk, [ ]
- 29 *H* De moeilijcke vreucht van Tantals wan-besitt
H-Ot [ ] moeilicke vreuchd [ ]
- 30 *H* Gevoelt hij soo vervult, als off hij 'teenich witt
H-Ot [ ] 'teenigh [ ]
- 31 *H* Des Dichters waer' geweest, en 'theel verhael beschreuen
- 32 *H* Op't rijckelijck gebreck van sijn verhongert leuen.
H-Ot [ ] rijckelick [ ]
- 33 *Ha* Actaeons hooge croon gewint hij van sijn Wijff,
b [ ] kroon[ ]
KI [ ] Wijff;
- 34 *H* Dat's voor sijn Lessenaer te maken van haer lijff,
KI [ ] lijf;
- 35 *Ha* Doch *predickt maendelang* van haer bedeckte weggen
b [ ] *beter nijd* [ ]
H-Ot a [ ] hij versett den hoon [ ]
KI [ ] haer'[ ]

- 36 *H* Meest op de gulde klucht van Jupiters gereghen.
H-Of a [ ] met [ ]
- 37 *H* Van d'oudste Wijsen herr berekent hij 'tgeslacht
H-Of + [ ]
- 38 *H* Van dichtens diepe Konst, al sitse nu veracht.
H-Of [ ] Dichtens[ ]
- 40 *H* Daer is hij 'thoofstuck van: *en het hoogste van't *verwecken**
H-Of [ ] wien staet het aen te trecken?
Of [ ] 'thoofstuck* van; [ ]
Ki [ ] 't hooft-stuck [van;]
- [ondertekening en datering]
H Constanter. | 21^a Aug^u. 1623, Hagæ.
H-Of < >
- [Links naast de ondertekening, die met de twee laatste regels in de linkermarge geschreven is, staan twee of drie woorden onleesbaar doorgehaald]

[55] DE DROLLIGHE DICHTER DESER DRIJDERHANDE

- COMMENTAAR Blijkens het onderschrift schreef Huygens dit d-dicht met alleen maar d-woorden in een boekje met gedichten dat hij aan Anna Roemers cadeau had gedaan. Gelet op de ondertekening van dit versje zal dat een exemplaar van de tweede 'Zeeuwse' druk van *Batava Tempe* en het *Kostelick Mall* zijn geweest. Misschien wel als aanvulling bij een exemplaar van de *Zeeusche Nachtegael*, die Anna Roemers waarschijnlijk wel van de Zeeuwen gekregen had. Worp vond dit 'kunststuk' waarschijnlijk geen poëzie. Hij heeft het in zijn uitgave niet opgenomen.
- UITGAVE Beets 1890.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 31^r. Fol. 31^v is blanco. Een blaadje papier van 218 x 191 mm.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 22^a Aug^u. 23.
- NOOT ¹ Beets 1890, p. 144.
- VARIANTEN
2 *H* <d>>Deughts
4 *H* droeuighen
9 *H* dauerenden.

- COMMENTAAR De eerste zestien regels van deze print wijdt Huygens aan omschrijvingen voor de bedelaar. Met het pregnante 'Sijn' maegh sitt op sijn' tong' (r. 17) begint het middengedeelte waarin zijn voornaamste aktiviteit, het bedelen, wordt behandeld. Huygens tekent hem daar onder andere als een tweede Orpheus die 'd'oude Luijt van Orpheus' te schande maakt door met doedelzak of lier ook 'leeuwen' te temmen en zelfs in de handen op te vangen. Met 'leeuwen' doelt Huygens bij de bedelaar op munten die van een leeuwepkop zijn voorzien. Zo'n vergelijking met een mythologisch figuur en het woordspel met leeuw, is kenmerkend voor Huygens.
Dat de schrijver voor zijn beschrijving niet ver van huis hoefde te gaan, blijkt uit de regels 31-32: De bedelaar zorgt pas voor de winter als het gesneeuwd heeft, dan wil hij nergens anders zijn dan bij de turfmanden van het Spui, de Haagse turfmarkt.
En ook al heeft de rijke in ruil voor zijn moeite op de verre toekomst voorbereid te zijn, niet veel meer dan de arme bedelaar, toch eindigt Huygens deze print met een korte smeekbede: Moge God hen bijstaan, de bedelaars.¹
- UITGAVEN Eymael 1891, p. 6-7 (met annot.); Worp *Gedichten* II, p. 3; Colenbrander 1907, p. 121-124 (met aantekeningen); (Van der Heijden, *Spectrum* 8, p. 211-213 (met annotaties).
- TRANSLITTERATIE
36 In *H* schreef Huygens 'Valt't een of off 'tander schaers'. Ik beschouw dit tweemaal *of* als een verschrijving.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 32^r. Een blad papier van 312 x 195 mm. Op fol. 32^v staat gedicht [57]. Voor de laatste zes regels week Huygens uit naar de linkermarge van de bladzijde.
- H-Ot* In de tijd dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte, bracht hij met lichtere inkt in *H* enkele wijzigingen aan. *H-Ot* is kopij geweest. Formaat-signatuur en zetinstructies (bij r. 16: *Dit in Italiaense letter*, r. 17 en 27: *Dit innewaert*) duiden daarop. Zie voor een samenvattende bespreking van de drukgeschiedenis der 'printen', p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen'. [C4]^v-D^r, p. 24-25.
- Ot-e* Errata achterin *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [O4]^v-P^r, p. 120-121.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', Q^{r+v}, p. 121-122.

DATERING *H* is gedateerd: 22 Aug. 23.

NOOT ¹ Zie voor een historische beschouwing over bedelaars Van Deursen 1978, I, p. 71-89. Zie ook Van Vaeck 1994, p. 783-803.

VARIANTEN

- 1 *H* [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Dwaelsterre
Ot Dwaelsterr
- 3 *Ha* Die sonder sout versmelt; Mensch, menschelij<c>>xt *door een vallen*,
b [ ] van allen,
- 4 *H* Mensch totte menschlijckheit van d'eerste Mensch heruallen;
H-Ot [ ] menschlickheit [ ]
Ot [ ] d'eerste#[ ] hervallen,
KI [ ] hervallen;
- 5 *H* Een na-neef van den Krijgh; een' spruijt van ouerdaet;
- 6 *Ha* Een *af-hurer van de wegh*; een pachter vande straet;
b [ ] Monnick sonder kapp; [ ]
- 7 *H* Een logge <g>legher-luijs; een' inbreuck vande werck-keur;
Ot Een'[ ] leger-huys;* [ ]
Ot-e [ ] leger-luys; [ ]
- 12 *Ha* De weij van't ongediert, het broeij-bed vande neten;
b [ ] broeij-boss[ ]
- 13 *H* <Ee>>Het uijterste gepoogh van 'swerelds ongevall;
- 14 *H* Een niemands bloedverwand; een opgeschopt<en>>e ball,
- 14 *H* [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Quia egens relicta est misera, ignoratur parens. Terent.
- 15 *Ha* Die elck een ander sent, die allesins moet stuijten;
b [ ] en [ ]
KI [ ] een' ander'[ ]
- 16 *H* Een rogge kruijmelkorf; een Thresorier van duijten.
H-Ot [ ] *Thresorier* [ ]
KI [ ] *Thresorier* [ ]
- 17 *Ha* Sijn' tong sitt op sijn' tong, en maecktse bedel-rapp;
b [ ] maegh[ ]
H-Ot +[ ]
- 18 *H* Brenght sij gheen kleij ten dijck, dan spreeckt hij met een' schrapp,
KI [ ] geen' [ ]

- 20 *Ha* En doet medoogtheit den neck ter borse bucken;
b [ ] medoogtheit [ ]
K1 [ ] bucken.
- 21 *H* Sijn uijterst toeueraet is kinder-keel-getier,
- 23 *H* Daer brengt hij d'oude Luijt van Orpheus met ter schand<en>>e,
Ot [ ] schanden,
K2 [ ] mé [ ]
- 24 *H* Daer dwingt hij Leewen met, en vangtse met sijn' handen;
Ot [ ] handen,
K2 [ ] mé, [ ]
- 25 *H* Die luijeren op't gemack; en, gingh de dach-rent vast,
H-Ot [ ] luij'ren [ ]
Ot [ ] luypen*[ ]
Ot-e [ ] luy'ren [ ]
- 26 *H* So lief leegh bedelaer, als ambachtsman te gast.
H-Ot [ ] ambachtsman# [ ]
- 27 *H* Een Schouteth is sijn dood, een Lijckhuijs is sijn leuen;
H-Ot +[ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] leve'n;*
- 28 *H* Hij loont sijn' gheueren met meer dan hij kan geuen,
K1 [ ] geven;
- 30 *Ha* Hij leeft van dggh tot dagh; hij sorght voor 'twinter-nest
b [ ] dagh [ ]
K1 [ ] 't winter-nest,
- 31 *H* Als 't Sneew <gevallen>geregent heeft, dan sweert hij bijde koruen
K1 [ ] heeft; [ ]
- 32 *H* Die 'tSpuij begrommelen met kruijmel-mull van toruen;
- 34 *H* Meest bijde kommer-loos, dat's dobbel wel geleeft;
K1 [ ] kommer-loos; [ ]
- 35 *H* Hij vindt sich in 'tgeniet van dexel en van kleeren,
K1 [ ] kleeren;
- 36 *H* Valt 't een of off 'tander schaers, hij deelt weer met de Heeren.
- 37 *Ha* Wat heeft de rijke meer voor langhe voorsorghs pijn?
b [ ] pijn? {
[ ] tijd? {
H-Ot [ ] pijn?
Ot [ ] voor-sorghs [ ]

38 *Ha* Niet veel. Dan evenwel, GOD HELPSE die<t>het sijn.
b [ ] } HELPSE { [ ] } sijn. {
 } HELP U { [ ] } sijn. {
H-Of [ ] En [ ] HELPSE [ ]

38 [marge]
H [ontbreekt]
H-Of Non tamen hoc tanti est, | pauper ut esse velis. Ouid.
 [ondertekening en datering]
H Constanter. 22 Aug. 23 Hag.
H-Of < >

[57] EEN RIJCKE VRIJSTER

COMMENTAAR Boerse, mythologische én, naar men aanneemt, persoonlijke elementen heeft Huygens samengebracht in deze satirische karakteristiek van een rijke, weifelende, wispelturige vrijster die niet weet wat ze wil. Het persoonlijke element komt, althans in de literatuur over dit gedicht, het meest pregnant tot uitdrukking in de vroegste versie van de beide slotregels: Men heetse Perel, Roos, Goddin, Sterr, Sonn en Maen; Ick noemse droeffelick, WANNEER VAN WAER-RAECK-AEN.

In de laatste regel van deze print, noemt een ik de rijke vrijster bedroefd WANNEER VAN WAER-RAECK-AEN. We hebben geen reden om aan te nemen dat niet Huygens die ik is. Jacob Smit vertaalt de naam als “Wanneer en waar raak ik er aan, d.w.z. zal ik haar krijgen”. De ‘ik’ is dan Huygens en de vrijster is Suzanna van Baerle, althans dit portret is op haar geïnspireerd. Het definitieve bewijs van Huygens’ persoonlijke betrokkenheid ziet Smit in ‘het feit zelf’ dat hij de eerste helft van de laatste regel wijzigde en de voorafgaande regel aan die wijziging aanpaste tot: D’een heetse Roos of Sterr, en d’ander Sonn of Maen; Maer meeste van gevoel, WANNEER VAN WAER-RAECK-AEN.¹

Hellinga en Tuynman zijn niet overtuigd door Smits interpretatie. Zij brengen Dorothea van Dorp in herinnering en wijzen erop dat de benaming niet iets hoeft te zeggen van de naamgever, maar ook opgevat kan worden als iets zeggend ‘over de situatie van de vrijster’.² Dat Dorothea van Dorp Huygens’ inspiratrice zou zijn geweest voor dit gedicht wijst Smit van de hand. Hij noemt de geopperde mogelijkheid ‘ongewild komisch’. ‘Huygens (had) maar een vinger uit te steken om die door Dorothea met beide handen aangegrepen te krijgen.’ Op de door Hellinga en Tuynman voorgestelde oplossing dat de naam iets zegt van de vrijster, gaat Smit niet in. Hij vindt ‘De biografische vraag wie en wat hem op het thema van de rijke vrijster bracht’ overigens aan het einde van zijn weerwoord ‘niet zo biezonder belangrijk’.³ Gelet op de ervaringen van de gehele familie Huygens met de vrijerij van broer Maurits aan het einde van 1622, acht

ik het zeer waarschijnlijk dat Huygens door Suzanna van Baerle geïnspireerd werd voor zijn 'Rijcke Vrijster'.⁴

- UITGAVEN Eymael 1891, p. 6-7 (met aantek. p. 56-59); Worp *Gedichten* II, p. 4-5; Colenbrander 1907, p. 126-132 (met aantekeningen); Van der Heijden, *Spectrum*, 10, p. 213-216 (met annotaties).
- LITERATUUR Smit 1967, p. 17-20; Verkuyl 1968, p. 62; Hellinga en Tuynman 1971, p. 110 n.76.; Smit 1976, p. 210-212; Strengholt 1976, p. 87-88; Smit 1980, p. 113-114 (met een afbeelding van het slotgedeelte van het handschrift), Keesing 1987, p. 68.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 32^v-33^r. De regels 1-28 staan op fol. 32^v, de regels 29-42 op fol. 33^r. De losse bladen papier meten 310 x 195 mm.
- H-Ot* Bij de voorbereiding van zijn kopij voor de *Otia* bracht Huygens in *H* enkele wijzigingen en correcties aan in lichtere inkt. Het kopijkarakter van *H-Ot* blijkt uit de aangebrachte formaatsignatures, inktvingers en de zetinstrucitie: *Dit innevaert* (r. 8, 19, 23, 33). Zie voor een samenhangende bespreking van de kopij der 'printen', p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', D^r - D^v, p. 25-26.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', P^{r+} 4, p. 121-122.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', Q^v - Q2^r, p. 122-123.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 24 Aug^{tt}. 23.
- NOTEN
- ¹ Smit 1967, p. 17-20;
- ² Hellinga en Tuynman 1971, p. 110, n. 76.
- ³ Smit 1976, p. 211. Strengholt (1976, p. 87-88) wijst op de 'persoonlijke toespeling' in r.36. Huygens veranderde de minuskel in het handschrift in een majuskel. De kopij heeft 'Door' terwijl de eerste druk 'Deur' heeft. Strengholt 'acht het aannemelijk' dat Huygens het verstandig vond deze toespeling op Dorothea van Dorp weg te werken. Huygens gebruikt, volgens Strengholt, normaliter 'deur' maar alleen in regels die met Dorothea van Dorp in verband gebracht kunnen worden 'door'.
- ⁴ Zie ook gedicht [47] en Verkuyl 1968, p. 62.
- VARIANTEN
- [titel]
- H* Een rijcke Vrijster.
- Ot* EEN' RYCKE VRYSTER.
- K1* EEN [   ]

- 17 *H* Hoe haer' b<*u*>>ors grooter gaet, hoe sij meer Maechdoms heeft,
H-Ot [ ] Sij[ ] Maeghdoms [ ]
K1 [ ] heeft;
- 18 *H* Die <a>>erger dencken derft verdient niet dat hij leeft;
Ot [ ] leeft.
- 19 *H* Sij is het Venus-beeld der Parisen van heden,
H-Ot + [ ]
- 20 *H* Daer Iuno noch om licht, waer' Pallas maer te vreden;
K2 [ ] vreden
- 21 *H* Haer ooghe spreeckt Schiedams, sijn uijtgestraelde geest
K1 [ ] Schiedams; [ ]
- 22 *H* Betoouert Menschen-vlees, maer Beesten onnae meest;
- 23 *H* Haer wapen is een Koeij in klauerveld te weijden,
H-Ot + [ ] weiden,
Ot [ ] een'[ ]
- 24 *H* Die ouergeten schijnt, en vande melck wil scheiden.
H-Ot [ ] will[ ]
K1 [ ] scheiden;
- 26 *H* Een stock-bors inde Kroon geswollen van 'tgewass,
Ot Een'[ ]
- 27 *H* <D>>Het loofwerck om end om sijn leckere pampieren,
- 28 *H* En lieuer parcckement, daer Segelen aen swieren;
- 29 *H* Haer' Boomen van geslacht sijn Bogaerds sonder endt,
K1 [ ] Boomgaerden[ ] endt;
- 30 *Ha* Dat's van het *verste* Eël, of Eua is ontkent;
b [ ] oudste [ ]
- [De regels 31 en 32 voegde Huygens toe in de linkermarge]
- 31 *Ha* [ontbreekt]
b Al is sij kladdpapier sij heeft *vergulde kanten*,
Ot [ ] kladd-papier[ ]
K1 [ ] klad-papier, [ ]
- 32 *Ha* [ontbreekt]
b En die de hand mishaeht die kustse door de wanten;
Ot [ ] wanten.
- 33 *H* Sij haect nae Trouwens nacht, en vreest hem bet en bet;
H-Ot + [ ]

34	<i>Ha</i>	De bruijdt en 'tVrijster-rijck gaen t'eener uer te bedd.
	<i>b</i>	[ ] Bruijdt [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] bedd;
	<i>Ot</i>	[ ] bedd,
	<i>Kt</i>	[ ] bed:
34		[marge]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	Imperat ergo viro sed mox haec regna relinqui<d>>t.
35	<i>H</i>	Dus valt haer 'tJae-woord hard, en 't Neen niet min, om 'twachten;
	<i>Kt</i>	[ ] min [ ] 'twachten.
35		[marge]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet Amantis. Iuuen.
36	<i>H</i>	Daer's onraed voor haer door, men trommelter bij nachten;
	<i>H-Ot</i>	[ ] Door,[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] haer' Deur,[ ]
37	<i>H</i>	Haer' bell is affgeluijdt, de klepel roept gena'
	<i>Kt</i>	[ ] genaë
39	<i>H</i>	Mijn rugg-been gaet ter plett; haer' stoele-sporten schreewen
	<i>Ot</i>	[ ] haer [ ]
	<i>Kt</i>	[ ] haer' [ ]
40	<i>H</i>	Van onuerduldicheijt als hongerighe spreewen;
	<i>H-Ot</i>	[ ] onuerduldicheit [ ]
41	<i>H</i> <i>a</i>	Men heetse Perel, Roos, Goddin, Sterr, Son <i>n</i> en Maen;
	<i>H-Ot</i> <i>β</i>	D'een heetse Roos of Sterr, en d'ander, [Son <i>n</i>] of [Maen;]
42	<i>H</i> <i>a</i>	Ick noemse droeffelick, WANNEER VAN WAER-RAECK-AEN.
	<i>H-Ot</i> <i>β</i>	Maer meeste <en wel>van gevoel,[ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 24 ^a . Aug ^u . 23.
	<i>H-Ot</i>	< >

[58] EEN KONING

COMMENTAAR In dit gedicht, een karakteristiek van een koning, gevangen in zijn eigen hof, ambt en staat, heeft Huygens Jacobus I geportretteerd, een vorst van wie de Republiek in de strijd tegen katholicisme en Spanje veel verwachtte. Na zestien regels van perifrases beschrijft Huygens in het middengedeelte van deze print hoe de koning door de functionarissen aan zijn hof van de waarheid wordt afgehouden. Dit tafereel nu zal Huygens opgetekend hebben met zijn eigen ervaringen in Engeland aan het hof van Jacobus I in het achterhoofd. Als secretaris van de

528 [58] EEN KONING

- 3 *H* Het hooge dack van 't Rijck dat all den hagel uijtstaet;
Ot [ ] uyt staet;
K1 [ ] staet;,*
K2 [ ] staet;
- 4 *H* Het groote reken-boeck <al> van all dat in en uijt gaet;
- 5 *H* Een Penning van <d>'metael daer wij af sijn gemaect,
K1 [ ] gemaect;
- 7 *H* Een Vrij-heer inde boeij; een eewighe geuanghen;
K1 [ ] Vry heer [ ]
K2 [ ] Vry-heer [ ]
- 8 *H* Een bidder met gebied; een slot-rijm van <g>>Gesanghen;
- 13 *H* Een noodich onder-God; een stadich man te roer;
H-Ot [ ] noodigh [ ] stadigh [ ]
K1 [ ] roer:
- 16 *H* Een uijtgemaecte Mann; een schepsel van sijn laegher;
Ot [ ] laeger.
K1 [ ] sijn' laeger'.
- 17 *H* 'Svolckx will is dat sijn will voor aller willen will';
H-Ot [ ]
Ot [ ] will?
Ot-e [ ] will'.
K1 [ ] wil,
K2 [ ] will'
- 18 *H* Sijn will is ijeders wett, sijn wett is ijeders will;
Ot [ ] sijn' [ ]
- 19 *H* Sijn adem stickt in 'tnauw van liefelijcke lieghers,
H-Ot [ ] liefelicke [ ]
- 19 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Cum tot populis stipatus eas. In tot poulis vix una fides. Sen.
- 20 *H* Van treffelijck geboeft, en heerlijcke bedrieghers;
H-Ot [ ] treffelick [ ] heerlijcke [ ]
Ot [ ] heer-lijcke bedriegers,
K1 [ ] bedriegers;
- 21 *Ha* Die waeijen waerheijts wind sorghuuldich van sijn oor;
b [ ] lucht [ ]
H-Ot [ ] waerheits [ ]
Ot [ ] locht [ ]
K1 [ ] oor:

- 22 *Ha* Is't dat hij onuersiens door haer' besetting boor,
b [ ]Sij [ ]
Ot [ ] boor',
- 23 *Ha* Sij scheppen sijn geweld, en door de kromme fluijten
b [ ] haer[ ]
Kr [ ] breecken [ ]
- 24 *Ha* Van hunn' vercieringen ontwringen hem sijn stuijten;
b [ ] haer[ ]
Ot [ ] stuyten.
- 25 *H* De vriendschapp kent hij niet, dat's wedergaden vreucht;
H-Ot [ ] vreuchd;
Kr [ ] niet; [ ]
- 26 *H* <Die m>>Dier heeft hij binnen geen, en buijten is 'tgeen deught,
H-Ot [ ] deughd,
- 27 *H* Maer eijgen baets bejagh; de Vorsten sijn geen' vrinden
H-Ot [ ] eigen [ ] zijn[ ]
- 29 *H* Soo is de vreesse meest de kopplers van sijn' trouw,
H-Ot [ ] kopp'lers[ ]
- 30 *H* En schrickt hij voordien Oom hij maeckt de Nicht sijn' vrouw.
H-Ot [ ] Vrouw;
Ot [ ] Vrouw:
Kr En,[ ] Oom,[ ]
- 31 *H* Dan <heeft hij min>>is zijn voordeel min dan van minste slauen,
H-Ot [Dan is zijn voordeel min dan] vande [minste slauen,]
- 32 *Ha* Hij haelt de Meer op stall en heeftse niet sien drauen;
b [ ] heeftse { [ ]
H-Ot [ ] machse { [ ]
Ot [ ] heeftse [ ] draven.
- 33 *Ha* Sijn vrienden sijn hem vreemd tot inden hoogsten nood,
b } Sijn vrienden sijn hem { [ ]
H-Ot } De goede achtmen hem { [ ]
+ Sijn' [vrienden] zijn [hem]]
- 34 *H* Dan raecht hun 'svaderlands bederuen in sijn' dood<,>>:
Ot [ ] dood?:
- 35 *H* Soo lang hem lang geluck de deucht doet wareloosen
H-Ot [ ] deughd[ ]
- 36 *H* Vermengen sij haer eer niet garen met de boosen,
Kr [ ] geerne[ ]

- 37 *H* Veel lieuer stortten sij haer' tranen inden stroom
- 38 *H* Daer tegen all haer kracht onkrachtich is en loom;
H-Ot [ ] onkrachtigh [ ] loom.
Kr [ ] al' haer'[ ]
- 39 *H* Sijn daghen zijn niet sijn', de Dachraed en de sorghen
H-Ot + [ ]
Kr [ ] sijn'; [ ]
- 40 *H* Bekruipen hem gelijk; van Auond aff tot Morghen
- 41 *Ha* Geniet hij all de rust die slaep ontstelen kan,
b [ ] Vaeck[ ]
H-Ot [ ] nauw[ ]
Kr [ ] kan;
- 41 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Totâ nocte sopor non est bene consiliantis, sub quo tot populi cui tanta et talia curæ. Stob. ex Hom.
Kr Ου χρῆ παρνύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα. Stob ex. Stom.
- 42 *H* Soo lang hij niet en leeft, leeft hij sijn eigghen mann;
H-Ot [ ] eighen [ ]
- 43 *H* Sijn sieckten seggen hem dat schoone bloemen welcken,
H-Ot Sijn'[ ] groote [ ]
Kr [ ] welcken;
- 44 *Ha* Dat doet hem sitteren voor schotelen en kelcken.
b [ ] voor't schuijmen vande[ ]
- 45 *H* <Al diende 'them sijn soon,>>
Voor 't dagelijcx gerecht, al diende 'them sijn soon,
H-Ot [ ] dagelix [ ]
- 46 *H* Die *nu vrij en* staende voets kan reijcken inde kroon.
H-Ot [ ] moglick [ ] reicken [ ]
Ot [ ] mog'lick staende-voets [ ]
Kr [ ] staende voets [ ]
- 47 *H* Vergulde distelen, wie kan men uw' verblijden
H-Ot + [ ]
Kr [ ] uw [ ]
- 48 *H* Door soo veel Aloës bedachtelijck benijden?
H-Ot [ ] bedachtelick [ ]
- 49 *H* Wie wensche na de hoocht daer 'tsoo gestadich waeijt,
H-Ot [ ] hooghd[ ]

50	<i>H</i>	Daer 't soo dier slapen is en 'thoof't soo dapper draeijs?
	<i>H-Ot</i>	[ ] goe'koop[ ]
50		[marge]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	Heu! magna magnis sunt malis obnoxia. Stob. ex Eurip. Exlex potestas illa, quam vulgo stupent, Nil aliud est quam splendida infelicitas. Id. ex eod.
	<i>KI</i>	Φεῦ. φεῦ, τὰ μεγάλη, μεγάλη και πάχει κακά. Stob. ex Eurip. Alc. Ηαυ [magna magnis sunt malis obnoxia!] Τοδ' ἔχατον δῆ τοῦτο θαυμασον βροτοῖς τυραννις, οὐχ ἔυροις ἄν ἀθλιώτερον. Idem ex ejusd. Peli. [Exlex potestas] ista, [quam vulgò stupent, Nil aliud est quàm splendida infelicitas.] Ω τισάθλιοι βασιλῆις, τί πλέον ἔχουσι τῶν ἄλλων; id. ex Menand. Reges ô miserrimi, nam quid præcipuum tandem habent?
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 26 ^a Aug. 1623.
	<i>H-Ot</i>	< >

[59] EEN GHEMEEN SOLDAET

COMMENTAAR Schreef Huygens in de print die aan deze vooraf gaat over *Een Koning* dat hij is: Een' Sonn die noch gelijk, noch duijsteringh kan lijden, Of onweer volchter op, en warrelwind van tijden; ([58], r. 11-12) (Een zon die nog zijns gelijke noch verduistering kan velen, of daar volgt onweer op en tijden van verwarring.)

in deze print beschrijft hij de gewone soldaat die in de 'warrelwind van tijden' zijn kostje bijeen moet zien te krijgen. Ontstaan er door wat voor reden ook conflicten tussen vorsten, de gewone soldaat doet het vuile werk. Voor wie het best betaalt vecht hij: De goe, de quade saeck van Koningen, van Staten Beproeft hij bijde Sold, de best' betaler wint; (r. 20-21)

In zijn omschrijvingen (r. 1-10) en de meer uitgebreide uitwerkingen in het middendeel (r. 11-42), geeft Huygens een rake karakterisering van de gewone soldaat. Het beeld dat hij schetst kennen wij ook uit andere bronnen.¹ Huygens tekent geen negatief portret. De beroepssoldaat is onvermijdelijk noodzakelijk: 'Sijn' vinghers zijn de heij van 's hemels hardste roeijen;' (r. 11. Zijn vingers vormen de takken van de hardste geselroeden van de Hemel). De soldaat is een instrument in Gods hand.

In het middendeel toont Huygens oog te hebben voor de sociale kanten van het soldatenbestaan. Hij tekent de armoede, de wisselende krijgskans en de daarmee gepaard gaande kans op tijdelijke overvloed of langdurige honger. Hij verhaalt zelfs enigszins kritisch, met argumenten ontleend aan de Oude Geschiedenis,

dat de gewone soldaat die de overwinning heeft bevochten, niet deelt in de glorie en de eer daarvan.

In het slotgedeelte (r. 43-50) spreekt de dichter de 'stale moeden' (de ijzeren harten, r. 49) toe. Hij vreest voor hen. In het Einde der Tijden zullen zij Hem ontmoeten, een duur gevaar. Van Hem komt immers het woord: 'Wel hem, die noijt geweest en waer' ('Gelukkig voor hem, als hij niet geboren zou zijn'). Jezus spreekt deze woorden aan het adres van Judas, Zijn verrader. Door de toepassing van dit bijbelwoord geeft Huygens te kennen dat hij de daden der soldaten afschuwelijk vindt. Zij zullen daarvoor verdoemd worden. Maar tegelijk legt hij zich neer bij de onvermijdelijkheid van hun bestaan en bedrijf. Zoals de Hemel ook Judas gebruikte, zo worden de gewone soldaten gebruikt.

UITGAVEN Eymael 1891, p. 11-12 (aantek. p. 63-65); Worp *Gedichten* II, p. 6-7; Terwey 1902, p. 44-46 (met annotaties); Van der Heijden, *Spectrum* 10, p. 220-222 (met annotaties); *Zes zedeprinten*, p. 38-51 (met annotaties en uitvoerige cultuur-historische toelichting).

TRANSLITTERATIE

17 ALS overeenkomstig de rest van het citaat dat Huygens in kapitalen heeft weergegeven. *H* heeft *Als*.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 34^r-35^r. Een dubbelblad papier van 310 x 195 mm. Bovenaan fol. 34^r staat het slot van [58], op fol. 35^r begint [60]. De verdeling van de tekst is als volgt: fol. 34^r: regel 1-12, fol. 34^v: regel 13-44, fol. 35^r: regel 45-50.

H-Ot In de tijd dat Huygens de kopij voor de *Otia* gereedmaakte bracht hij in lichtere inkt varianten en correcties aan in *H*. *H-Ot* is kopij geweest blijkens vingers, signaturen, potloodnummer (8) links naast de titel en de instructie: *Dit innewaert* (r. 11, 33 en 43). Zie voor een samenhangende bespreking van de kopij der 'printen' de p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. V. Characteres. Dat zijn Printen', D3^v-[D4]^r, p. 30-31.

Ot-e Errata achter in *Ot*.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', P3^v-[P4]^r, p. 126-127.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ede Stede-stemmen', Q3^v-[Q4]^r, p. 126-127.

DATERING

Huygens dateerde *H*: 2 Septembris 23.

NOOT

¹ Zie voor meer cultuurhistorische achtergrond: *Zes zedeprinten*, p. 46-50.

VARIANTEN

- 1 *Ha* Hij is een' ijsre sport aen 'theck van 'tvaderland;
b [ ] in [ ]
KI [ ] ijs're [ ]
- 2 *H* Een Prediker op 'tmess<,>>: een Raedsheer mette hand;
- 4 *H* Een vreeslijck Ambachts-mann, een Wees en Weduw-maker;
H-Ot [ ] vreeslick [ ]
- 4 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ota [ontbreekt. Zie marginale aantekening bij r. 50]
b Hoc ipsum, Militem profiteri, est malorum Lernam confiteri. Erasm.
- 5 *H* Een eijgenaer van all dat 'svijands eighen is;
H-O [ ] eijgenaer [ ]
- 6 *H* Een Landsman die met vreucht van vré te dreijgen is;
H-O [ ] vreughd [ ]
- 7 *H* Een' rest van Moses rott, die noch den dans besint heeft
- 8 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Exod. 32.
- 9 *H* Een' duijve binnens koijs, een duijvel buijten <p>>band;
- 10 *H* Een vleghel opden Boer; een' Zeissem op sijn land;
Ot [ ] land.
- 11 *H* Sijn vinghers <s>>zijn de heij van 'shemels hardste roeijen;
H-Ot + Sijn' [ ]
KI [ ] het rijs [ ]
- 12 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Si circumspicias, nemo est Medicorum omnium Rectè valere amicos qui cupitat suos, Nec Miles urbis placidum qui exoptet statum. Stob. ex Philem. Sic.
KI "Ουτε γαρ ιατρος ουδè εις αν ευ σκοπησ τοϋς αυτου αυτου βουλεθ' υγιαίνειν φιλες. Ουτε στρατιώτης πολιν οραν ανευ κακου. Stob. ex. Philem. Sic.
[Si circumspicias, nemo est Medicorum omnium rectè valere amicos qui cupiat suos, Nec Miles urbis placidum qui exoptet statum.]
- 13 *H* Hij wenscht om veeg te sijn; sterft daermen niet en sterft,
H-Ot [ ] zijn; [ ]

- 13 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Periculi quam moræ <im>patientior est; ingrata sunt quæ tuta: et ex temeritate venit illi spes. Tacit. Amice qui non mortis sit peculium Miles, qui vitæ causa se auctorat neci? Stob. ex Antiph.
KI [Periculi quam moræ patientior est; ingrata sunt quæ tuta & ex temeritate venit illi spes. Tacit.]
Τίς δ' οὐχὶ θανάτου μισθοφορός, ὡ φιλιτατν, ὡς ἔνσκατου ζῆν ἔρχετ' ἀποθανουμενος. Stob. ex Antiph.
[Amice qui non mortis sit peculium Miles, qui vitæ causa se auctorat neci?]*
- 14 *H* Verlegen met het geen een ijeder noodste derft;
Ot [ ] gen' [ ]
- 15 *H* Is't vloecken Christelijck, hij oeffent het met eeren;
H-Ot [ ] Christelick, [ ]
- 16 *H* Vergeeft ONS ONSE SCHVLT, dat kan hij bidden leeren;
H-Ot VERGEV' [ ] SCHVLD, [ ]
- 17 *H* ALS WII ONS' SCHVLDENAERS, dat wilder langsaem uijt;
- 18 *Ha* Het heele VADER ONS versuijmd' hij om een buijt;
b Sijn[ ] versuijmden [hij om] [buijt];
Ot [ ] VADER-ONS [ ]
- 19 *H* Sijn' auerechtse Corts verhitt van 't Aderlaten;
- 20 *H* De goe, de quade saeck van Koningen, van Staten
KI [ ] Staeten,
- 21 *H* Beproeft hij bij de Sold, de best' betaler <windt>wint;
KI [ ] Sold; [ ]
- 21 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Venalesque manus: ibi fas ubi maxima merces. Lucan. <Nullam opulentiam fert>>Nullam fert opulentiam Militia. Vita ductitatur in diem, studijque, sterilis sera est experientia. Stob. ex Mena.
KI [Venalesque manus: ibi fas ubi maxima merces. Lucan.] Στρατεία δ' ὀυδεμειαν περιουσίαν φέρει. ἐφήμερον δε καὶ προπετῆ βιον. Ου πειραν ἔχομεν ὄντος οὐ σωτηρίου. Stob. ex Men.
[Nullam fert opulentiam Militia. Vita ductitatur in diem, studii que sterilis sera est experientia.]
- 22 *Ha* De ballast sijns geuolgs sijn, Knapsack, Vrouw en Kindt;
b [ ] zijn, [ ]
- 23 *H* Daer vecht hij vrolick voor; en wel hun, valt hij bouen;
- 24 *H* Hunn' maghen sullen't <h>sich drij daghen lang belouen,
- 27 *H* Dien doode Jans verdienst van allen minst doet swellen;
KI [ ] swillen.

- 28 *H* Noch wenschen sij maer half dat hij het mocht vertellen,
H-Ot [ ] moght [ ]
- 29 *H* Verlegen met een stomp, verrijckt van 't derde been;
K1 [ ] been:
- 31 *H* Dat Graffschrift schencken hem de naeste van sijn magen,
Ot [ ] Graf-schrift [ ] sijn' [ ]
- 32 *H* En dat's de rotte vrucht van bloed om goed te wagen;
Ot [ ] wagen.
- 33 *H* Eer is sijn voeder niet; verdient hij het geluijt,
H-Ot + [ ]
- 34 *H* Van wel doen en wel staen, dat's d'<o>>Ouerste sijn buijt,
K1 [ ] buyt;
K2 [ ] buyt.
- 35 *H* Dat rockenhoofst verswelgt wat menigh dusend spinnen,
K1 [ ] spinnen;
K2 [ ] rocken-hoofst [ ]
- 36 *H* Sijn toesien is verdienst; sijn rockenen is winnen,
H-Ot [ ] winnen;
K1 [ ] rock enen* [ ]
K2 [ ] rockenen [ ]
- 37 *H* Hoe hiet de Roomsche Ieught Carthagos vall en vell?
K1 [ ] Ieughd, [ ]
- 38 *H* De Schrijuers weten't niet, 'tWas Scipios bestell,
Ot [ ] niet; [ ]
K1 [ ] bestel;
- 39 *H* Die 'tstuck bekrabbelden vergingen voor een ander,
K1 [ ] bekrabbelden, [ ] ander;
- 40 *H* Heel Macedonien heet heden Alexander;
K1 [ ] Alexander.
- 41 *H* Gaet loten inde kans van dusenden om een,
K1 [ ] duysenden [ ]
K2 [ ] dusenden [ ]
- 42 *H* Gaet worden niet om niet, en van gering tot geen.
Ot [ ] yet, [ ]
- 43 *H* Siet hooger Christenen, ghij gaet de uer ontmoeten,
H-Ot + Nu [hooger [ ]]
Ot Noch hooger, [de] ueront moeten,*
Ot-e [ ] uer ontmoeten,
K1 [ ] ontmoeten

- 44 *H* Den langhen oogenblick, die een voor all sal boeten;
Kz [ ] all[ ]
- 45 *Ha* *a* Mijn' sorghen volghden v met kort-nauwer stappen naer,
b *β* [ ] sorghe [ ] veel tragher dan sij doet,
- 46 *Ha* *a* Als ijeder leew in 'tveld te hujs een Heijligh waer,
b *βγ* Waer [ ] [een Heijligh] in 'tgemoot,
Kz Waer'[ ] in't gemoed:
- 47 *Ha* Maer een belast gemoet met boos-beleefde daghen,
b *γ* [ ] belaste Ziel [ ]
Ot [ ] een'[ ]
- 48 *H* Een eewigh onberouw den<Hemel>Rechter op te draghen?
Kz [ ] draegen!
- 49 *Ha* Wee stale Ziele, wee. 'Tis kostelick gevaer
b *γ* [ ] moeden, wee. [ ]
- 50 *Ha* Daer van het, Wel hem, comt, die noijt geweest en waer.
b / /
H-Ot [ ] komt, [ ]
Kz [ ] waer'.
- 50 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ota Hoc ipsum, Militem profiteri, est malorum Lernam confiteri. Erasm. Paraphr.
in Math. cap. 3.
b [Huygens noteerde boven dit citaat: Ad initium (bij het begin). Het citaat
schreef hij vervolgens in de marge bij regel 3-5, waarna het hier doorgehaald
werd.]
[ondertekening en datering]
H Constanter. Hag. 2 Septembris 23.
H-Ot [Hier haalde Huygens de datering en zijn naam niet door. Bij de andere printen
deed hij dat wel. Ik vermoed dat hij hier de datering over het hoofd heeft
gezien en laat haar ook hier achterwege.]

[60] EEN GOET PREDIKANT

COMMENTAAR Aandacht voor het 'Goddelijk Woord' en Zijn bedienaren is een constante in Huygens' leven en werk. In zijn jeugdautobiografie verhaalt hij hoe zijn vader hem en zijn broer al op jeugdige leeftijd vertrouwd maakte met de welsprekendheid door de gezamenlijk bijgewoonde preken te analyseren en te becommentariëren.¹ Onder zijn latere gedichten bevinden zich talrijke epigrammen over predikanten. Een fraai voorbeeld van Huygens' behandeling van dit thema vormt het gedicht 'Aen sommige predikers' van 27-28 oktober 1666. Hierin

538 [60] EEN GOET PREDIKANT

verwoordt de dichter op een voorbeeldig retorische manier zijn kritiek op het in zijn ogen te gekunstelde, retorische optreden van de predikant.²

Ook reeds in de print 'Een goet Predikant' komt deze kritiek tot uiting. Na een inleiding van een twaalfstal regels met omschrijvingen van de predikant volgt een lang middengedeelte waarin de dichter de taken en de goede eigenschappen van hem behandelt. Het gedicht eindigt met een smeekbede tot de 'Groot Herder Israëls' om meer van dergelijke goede predikanten te zenden (r. 57-60).

De eerste goede eigenschap die Huygens in het middengedeelte aan de orde stelt, is de welsprekendheid van de predikant.³

De goede predikant heeft de retorica niet nodig, behoeft althans de 'ornatus' (de stijlqualiteit van de 'versiering' met 'stijlfiguren' en een bijzondere zinsbouw, de 'composito')⁴ niet aan te wenden. God Zelf spreekt immers door zijn mond, zoals ook de bij r. 16 in de marge gegeven Bijbelplaats Ex. 4.12 verklaart.

In het verhaal over zijn jeugd heeft Huygens een passage opgenomen over de welsprekendheid waarin hij twee predikanten uit zijn tijd zeer zegt te prijzen om hun redenaarskunst: Wtenbogaert en Donne. Beiden staan voor Huygens op gelijke hoogte. 'Diep in mijn hart', zegt hij, 'staan zij gegrift als modellen van absoluut volmaakte welsprekendheid.' Zij konden 'met hun natuurlijke gratie' alle 'retorische opsmuk' zonder problemen missen.⁵

Zonder hun namen te noemen, wat hij zes jaar later wel doet in zijn autobiografie, heeft Huygens, naar het mij voorkomt, de eigenschappen van Wtenbogaert en Donne in zijn print 'Een goet predikant' tot een ideale karakterschets samengebracht.

UITGAVEN Eymael 1891, p. 8-10 (p. 59-60 aantekeningen); Worp *Gedichten* II, p. 7-9; Van der Heijden, *Spectrum*, 10, p. 216-218; *Zes zedeprinten*, p. 20-36 (met annotaties en cultuurhistorische toelichting).

LITERATUUR Eymael 189; Brom 1928; *Zes zedeprinten* 1976.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a 1623, fol. 35^r-36^r, twee dubbelbladen papier van 310 x 192 mm. Op fol. 35^r staat ook het slot van gedicht [59]; op fol. 36^r begint ook gedicht [62]. De verdeling van de tekst is als volgt: Fol. 35^r: regel 1-18, fol. 35^v: regel 19-46 en fol. 36^r: regel 47-60.

H-Ot Bij de voorbereiding van de kopij voor de *Otia* bracht Huygens met lichtere inkt in *H* varianten en correcties aan. *H-Ot* is kopij geweest. Signaturen, vingers, potloodnummer 6 en zetinstructies (*Dit innewaert* bij r. 13, 33 en 41 en *Dit in Catijf* bij *Religie*, r. 24) duiden daarop. Zie voor een samenhangende bespreking van de kopij der 'printen' de p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', D2^r-D3^r, p. 27-29.

Ot-e Errata achter in *Ot*.

- 14 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Rom. 9. 19. 20.
- 15 *H* Onraed van woorden-keur beswaert sijn uijtspraeck niet,
Ot [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] niet;
- 16 *H* Wel spreken is 'tbestell van <d>>Die hem spreken hiet,
K1 Wel-spreken [ ]
- 17 *H* En altijd spreeckt hij wel die boden-brood komt halen;
K1 [ ] haelen:
- 18 *H* Maer garen laken wij de lakers onser qualen;
K1 [ ] geerne [ ]
- 19 *H* Die stormen staet hij uijt, en menigh bitsen tand,
Ot [ ] menigh' [ ]
- 20 *H* En menigh schudde-muts van menigh onuerstand;
Ot [ ] menigh' [ ]
K1 [ ] onverstand.
K2 Een*[ ]
- 21 *H* 'Tverleckerend' voll-op van troetelende leughen,
Ot [ ] troetelende' [ ]
K2 't Verleckerend [ ]
- 24 *H* Religie 'tonderscheid des menschens vande beest,
H-Ot *Religie* [ ]
K1 Gods-dienstigheid 't verschil [des]
K2 Gods-dienstigheid, [ ]
- 25 *Ha* Niet redens gaev' alleen. sijn' boecken sijn de bladen
b [ ] Sijn' [ ] zijn [ ]
- 26 *Ha* Van 'theilige verbond; de fackel sijner paden
b [ ] 'theilige { [ ]
           [ ] 'tdubbele { [ ]
H-Ot [ ] 'tdubbele [ ]
- 26 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Psal. 1<o>>19. 105. [← marge bij r. 30]
- 27 *H* Ontsteeckt hij aen dat licht; die troostelicke <f>>brand
Ot [ ] licht, [ ]
K1 [ ] dien troostelicken [ ]
- 28 *H* Begaeft, beroert, beleydt, sijn tong, sijn hert, sijn hand;
H-Ot [ ] beleydt, sijn' [ ] sijn' [ ]

- 29 *H* Het veijnsen waer hem konst; het recht gaen heet hij loosheit;
H-Ot [ ] veinsen [ ]
- 29 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 1. Petr. 2. 1.
- 30 *H* Des werelts wijsheit, spel; haer schoonste deughden boosheit,
H-Ot De [ ] jock; [ ]
Ot [ ] haer' [ ] boosheid;
Kr [ ] boosheid,
- 30 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ota Psal. 119. 105. [← marge bij r. 26]
b 1. Cor. 1. 20.
- 31 *H* Haer soetste reucken, roock; haer dierste peerlen snott;
Ot Haer' [ ] haer' [ ]
- 32 *Ha* En alle *xxxxx xxxx xx xx* Godt.
b En alle vreucht verdriet *van* elders als van God.
H-ot [ ] vreughd [ ]
- 33 *H* Gedwongen ootmoets pracht is in hem niet te lesen;
H-Ot + [ ]
- 34 *Ha* Sijn oog is nederigh, sijn hart gelijckt sijn wesen,
b [ ] Ziel [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
- 35 *H* Dat defticheijt bedaert soo verr beleeftheijt lijd;
H-Ot [ ] defticheit [ ]
- 37 *H* Sijn kercken sijn soo veel' als huijsen van ellende,
H-Ot Sijn' [ ] zijn [ ]
Kr [ ] veel [ ] ellende;
- 40 *Ha* En plaestert schrickeloos de grouwlen die hij siet;
b [ ] grouwel-loos [ ]
Ot [ ] grouw'len [ ] siet.
- 41 *H* Bekommering van staet, wat Princen doen en laten
H-Ot + [ ]
Kr [ ] laeten,
- 43 *H* Ontmoet hem onuerhoeds; hij guntse niet een oor;
Kr [ ] overhoeds;* [ ]
- 45 *H* En daer hij 'tlos beleijs der Coninghen siet hellen
H-Ot [ ] beleid [ ] Coninghen [ ]

- 46 *H* Tot Godsdiensts ondergang en Waerheijt achterstellen,
H-Ot [ ] Waerheits [ ]
- 47 *H* Daer roept hij brand, verraed, en, Vorsten belght u niet,
Ot [ ] Vorsten en* [ ]
Ot-e [ ] Vorsten belght [ ]
K1 [ ] Vorsten, [ ]
- 48 *H* Ick buijghe voor een Wett van Hooger hands gebied;
Ot [ ] gebied.
K1 [ ] een' [ ]
- 48 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Act. 4. 19. 5. 29.
- 49 *H* Geschillen, 'twilde vier van all te heete herten
H-Ot [ ] herten,
- 49 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Tit. 3. 8. 9. 10. Tim. 6. 3. 4.
Ot [ ] 2. [4.]
- 53 *H* <C>>Komt d'een van d'ander hand nootsakelick te scheiden
Ot [ ] scheiden,
K1 [ ] d'een' [ ] d'ander' [ ]
- 57 *H* Groot Herder Israëls, laet dijn' verkoren kudden
Ot [ ] Israëls [ ]
K1 [ ] Israëls, [ ]
- 58 *H* De vruchten dijns Verbonds van sulcke tacken schudden,
K1 [ ] schudden;
- 59 *H* Sendt knechten inden Oogst van dese' en beter stoff
Ot [ ] des' [ ] stof,
K1 [ ] beter' [ ]
- 60 *Ha* Ons wel-zijn hangter aen, en daer aen dijnen loff.
b [ ] dijne [ ]
K1 [ ] hangt dijn [loff.]
K2 [ ] sijns* naems eigen lof.
- [ondertekening en datering]
H Constanter. Hag. 6^a Septembris 1623.
H-Ot < >

- COMMENTAAR Een persoonlijk gedaan verzoek maakt meer kans op inwilliging dan zomaar een geschreven briefje. Huygens laat daarom zijn verzoek aan de gezusters Visscher om twee 'beschreven ruijten' overbrengen door zijn nicht Susanna van Baerle. Haar persoon, of eerder haar 'lipp'(r. 10, hier als pars pro toto voor 'mond', dat wil zeggen: wat met de mond gesproken wordt: woorden, voorspraak) zal hun 'van stael egoten' of 'uijt klippe-kleij esproten' harten vermurwen. Huygens noemt Susanna, die in 1627 zijn vrouw zou worden, hier 'moije Maeght' en 'soete Vrijer-knipp'. Haar schoonheid en haar reputatie van 'val of net om vrijers te strikken, alsof het vogeltjes zijn,' had hij een jaar tevoren bij de mislukte vrijerij van broer Maurits van dichtbij leren kennen. Anna en Maria Tesselschade Roemers konden zeer kunstig graveren in glas (zie gedicht [14]). Door hen gegraverde roemers worden bewaard in het Rijksmuseum te Amsterdam.¹ Ook Huygens graveerde zelf op glas. Een ruitje voorzien van zijn naamspreuk 'Constanter' wordt bewaard in het Stedelijk Museum De Lakenhal te Leiden.²
- UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 9; Worp 1976, p. 32-33 (met annotaties).
- LITERATUUR Smit 1980, p. 110; Keesing 1987, p. 68.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 37. Een blaadje papier van 192 x 167 mm. Alleen de recto-zijde is beschreven.
- DATERING H is gedateerd: 7 Septembris. 23.
- NOTEN ¹ Zie Mieke Smits-Veldt 1993, p. 53 en 54 (afbeelding) en de literatuur op p. 115. Zie ook Ritsema van Eck 1995.
² Inv. nr. 3647. Zie Roeseling 1900, p. 211-216.
- VARIANTEN
7 H <Lijdse ni> Off se sijn van stael egoten,

- COMMENTAAR In de bovenmarge bij gedicht [58] noteerde Huygens: 'Alchymist specht'. Hiermee legde hij een vergelijking vast die in het eerste deel van dit gedicht terugkeert in de regels 3 en 4:
 Hij is de wijse beest die inde boomen pickt
 En t'elcker hoôpt het hout is daer met doorgebickt,
 De alchymist is een specht die in de bomen pikt en telkens (bij elke pik) hoopt dat het hout doorgebickt is. In deze vergelijking heeft de dichter het fanatieke van de alchymist vastgelegd en het zinloze van zijn onderneming.
 Het eerste deel tot en met regel 14 bevat meer van dergelijke rake karakterisering. Fraai is de omschrijving in regel 10; 'Een Krijghs-heer voor Ter Gouw, die eewich voorde wall light;' (Een legeraanvoerder die eeuwig voor de wallen (van Gouda) ligt om het Goud te veroveren.)
 Het middengedeelte van deze print (r. 15-46) opent met de doelstelling:
 Sijn witt is Goddelijck, op 't scheppen legt hij toe,
 En juist hierom staat Huygens negatief tegenover de alchemie, zoals blijkt uit de conclusie van het gedicht. De armoede en de ellende die de alchymist over zichzelf en zijn gezin afroept is terecht want 'zo wordt de hand klemgezet die ernaar streeft op God te gelijken en wat God geschapen heeft kapotmaakt bij zijn poging van die betere zaken slechtere te maken' (r. 47-48).
- UITGAVEN Worp, *Gedichten* II, p. 10-11; Eymael 1891, p. 17-18, (met aantekeningen p. 74-77); *Zes zedeprinten*, p. 68-78 (met annotatie en cultuurhistorische toelichting).
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623. Het gedicht beslaat drie pagina's van een dubbelblad papier van 310 x 192 mm. In de strikt chronologische orde waarin de handschriften zijn gefolieerd heeft het dubbelblad waarop dit gedicht staat geschreven, de nummers 36 en 39 gekregen. Twee losse blaadjes die in het dubbelblad liggen, zijn gefolieerd: 37 en 38. Gedicht [62] is al volgt over de bladen verdeeld: Fol. 36^r, regel 1-12; fol. 36^v, regel 13-40 en fol. 39^r, regel 41-48.
- H-Ot* *H* heeft deel uitgemaakt van de kopij voor de *Otia*. Kopijkenmerken zijn: Het, veranderde, potloodcijfer (<11>>12) naast de titel, de formaatsignatuur, en de zetinstructie (*Dit innewaert*) bij regel 15 en 25. In deze fase bracht Huygens in lichtere inkt een enkele wijziging aan. Zie voor een samenhangende bespreking van de gehele kopij der 'printen', p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', [E4]^{r+v}, p. 39-40.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [Q4]^{r+v}, p. 135-136.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', R2^v-R3^r, p. 132-133.

DATERING *H* is gedateerd: 18^e 7bris. 1623 (= 18 september 1623).

VARIANTEN [De regels 1 en 2 heeft Huygens later toegevoegd in de marge.]

- 1 *Ha* [ontbreekt]
b Hij is een' ruijme sift, daer 'tkoren met sijn' aeren
H-Ot [ ] a'ren
K1 [ ] aeren
K2 [ ] aeren,
- 2 *Ha* [ontbreekt]
b De stuijers met de beurs, 'tland met de hoev door varen.
Ot [ ] varen;
- 3 *H* Hij is de sotte beest die inde boomen pickt
H-Ot [ ] wijse [ ]
K1 [ ] pickt,
- 4 *H* En t'elcker meent het hout is daer met doorgebickt,
H-Ot [ ] hoôpt [ ]
K1 [ ] hoôpt, [ ]
K2 [ ] mé door gebickt,
- 5 *H* Dat nemmer wesen sal; Hij is een Molen-drauer,
- 6 *H* Die blindling loopt en sterft, en sem'len eet voor hauer;
- 7 *H* Een snepper bijden dagh; een jagher bouen wind;
- 9 *H* Een Reijsigher op 't spoor van een vergulde stall-licht;
K1 [ ] stallicht;
- 10 *Ha* Een Krijghs-heer voordr Gouw, die eewich voorde wall light;
b [ ] voor Ter [ ]
Ot [ ] voordr [ ]
- 13 *H* Een heer van all, en niet; een Toouenaer in't wilde;
- 14 *H* Een deken, soo hij seght, van't Muntemeersters gilde;
Ot [ ] gilde.
- 15 *H* Sijn witt is Goddelijck, op 'tscheppen leght hij toe,
H-Ot + [ ]
K1 [ ] Goddelijck; [ ] toe;
- 16 *H* Om dat hij 't noijt gewint en wordt hij 'nemmer moe,
K1 [ ] moe;
- 17 *H* En vond hij dat hij soeck, hij mocht het leeren laken,
K1 En, [ ] laecken;
- 18 *H* Najagen spitst begeert, besitt bedompt vermaken;
Ot Na-jagen [ ]

- 19 *H* Veel hebben dat hij jaegt, en eten sich maer sat
H-Ot [ ] satt;
- 21 *H* Hoe ongewisser Iaght, hoe dat hij meer gewilt is;
- 22 *Ha* Maer dese weijman vraeght, hoe, waer, en off het wilt is,
b [ ] }vraeght, { waer, hoe, [ ]
           }soeck, {
Ot [ ] soeck, [ ]
K1 [ ] is;
- 24 *H* Dat sal sijn affcomst noch doen smelten van verlang.
K1 [ ] sijn'[ ]
- 25 *H* Doch hope keert noch staegh den vaeck van uijt sijn' oogen,
H-Ot + [ ]
- 26 *H* En hadd' die kleij geuatt, en hadd die kroes gedogen,
K1 [ ] hadd'[ ] gedogen;
K2 [ ] gedogen,
- 27 *H* En hadd' die koël gevonckt, en hadd' dat glas geduert,
Ot [ ] koël [ ] geduert
K1 [ ] geduert,
- 28 *H* Sijn Maechden hadden lang een goude pan geschuert,
H-Ot [ ] Maeghden [ ]
Ot Sijn'[ ]
K1 [ ] een'[ ] geschuert:
- 29 *Ha* Nu *leijdt* de hoöp in 'tsant en heel den hoop in d'assen:
b [ ] leght [ ] 'tsand [ ]
Ot [ ] hoop in't sand, [ ] d'assen;
K1 [ ] d'assen:
- 31 *H* 'Tplecht-ancker is sijn tongh, die roert hij in 'tgedrang
Ot [ ] sijn'[ ]
K1 [ ] tongh; [ ]
- 41 *Ha* Sijn naeckte bedd-gemael, sijn hemdeloos gebroetsel
b [ ] gebroetsel
Ot Sijn'[ ]
K1 [ ] bed gemael, [ ]
K2 [ ] bed-gemael, [ ]
- 42 *Ha* Sijn seluer uijtgedraeft om decksel, dack en voetsel,
b [ ] voetsel,
H-Ot Zijn [ ]
K1 [ ] voetsel;
- 43 *H* Hij volgt hun op het spoor; in d'assen vindt hij dat,
K1 [ ] dat;

44 *H* Die saeijen sij in 'tgaen; ten laesten brengt hem 'tpad
K2 [ ] saey en*[ ] laetsten[ ]

45 *H* In't achterste vertreck van wanhoops dorre gasten,
K1 [ ] gasten;

46 *H* Daer 't selden vleesdach valt, en menichmael halfvasten.
H-Ot [ ] vleesdagh [ ] menighmael [ ]
Ot [ ] half-vasten.

47 *H* Soo wordt de hand geklemt die naer de Godheijt tracht,
H-Ot [ ] Godheit [ ]

48 *H* En beter schepselen om erghere verkracht.
Ot [ ] beter'[ ]
K1 [ ] beter [ ]

[ondertekening en datering]
H Constanter. Hag. 18^a 7bris. 1623. febricitans.
H-Ot < >

[63] EEN DWERGH

COMMENTAAR Na de alchimist, een armoedzaaier die met list en bedrog zelfs aan het hof zijn kunsten weet te slijten, portretteert Huygens een andere figuur die men ook, om redenen van curiositeit aan de hoven kon aantreffen: de dwerg. Een portret kan men dit gedichtje eigenlijk niet noemen. Huygens karakteriseert zijn onderwerp aan het slot van zijn print negatief. De dwerg lijkt net zoveel op een man als een pint op een kan, een zweep op een dorsvlegel, een koot op een kegel en dit versje op een kaars. Met deze laatste woorden wijst Huygens op de vorm van zijn gedicht. Met zijn lange versregels aan het begin en korte aan het einde lijkt dat absoluut niet op een rechte kaars. Men zou in deze vorm wel een gebochelde dwerg op korte beentjes kunnen zien.

UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 11; Eymael 1891, p. 18 (aantekeningen p. 77).

LITERATUUR Strengholt 1982, p. 105

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 39^r. Het gedicht is geschreven rechts onder op de derde pagina van een dubbelblad papier van 310 x 192 mm dat gefoliceerd is: 36 en 39.

H-Ot *H* heeft deel uitgemaakt van de kopij der *Otia*. Het potloodcijfer naast de titel (eerst 10, vervolgens 12 dat daarna 13 werd) en de formaatsignatuur duiden daarop. Zie voor een samenhangende bespreking van de gehele kopij der 'printen' p. 503-511.

- COMMENTAAR Ook in deze print is een duidelijke dieldeling te bespeuren. Na een reeks minder vleiende vergelijkingen ter lengte van twaalf regels volgt een lang middenstuk waarin Huygens de zotte hoveling portretteert door zijn aard en bezigheden te beschrijven. De dichter eindigt zijn portret met een tweeregelig grafschrift dat een dodelijk dieptepunt vormt voor de hoveling, maar het hoogtepunt is van de beschrijving:
 Hier onder legt een romp ontladen van sijn' Geest,
 Een Mensch, een Hoveling, een Niet-met-all geweest.
- Naar het mij voorkomt heeft Huygens in dit negatieve portret vooral de tegenspelers van zijn tweede Ambassade-reis naar Engeland (5 december 1621 - 13 februari 1623) geschetst. Het Engelse hof van Jacobus I, dat hij in deze periode zeer goed leerde kennen, was eigenlijk ook het enige echte hof dat hij van dichtbij meemaakte. Elders heb ik gewezen op reminiscenties in deze print aan zijn satire *'tCostelick Mall*, die hij in die periode in Engeland vervaardigde.¹ Huygens heeft deze print pas willen laten drukken nadat hij er een positieve pendant bij had geschreven: 'Een wijs hoveling' [112].
- UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 11-15; Eymael 1891, p. 27-31 (aantekeningen p. 92-98).
- LITERATUUR Wijngaards 1966; Strengholt 1982; Leerintveld 1994.
- TRANSLITTERATIE
- 35 *H* *van*: over aanzet tot *G* (van *Geleent?*) heen?
- 57 *H* *Hoe*: eerst *w* (van *wind*) willen schrijven?
- 87 *H* *walgh en*: in *H-Ot* verduidelijkte Huygens de woordscheiding. Door inktvlekken zijn in *H* de woorden *ouervloet* (r. 87), *'tuoelen*, *verandren* (r. 88), *'tmidden* (r. 89) en *Danaes* (r. 90) minder goed leesbaar geworden; in *H-Ot* verduidelijkt Huygens ze door ze opnieuw boven de vlekken te schrijven. Alleen in *verandren* bracht hij verduidelijkingen aan door overschrijving.
- 129 *H* *van dit lijffs* → deses lijffs. Huygens vergat *van* te schrappen.
- 136 *H* *shommelplaets*: verschrijving voor *schommelplaets*
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 39^v - 42^r. Fol. 39 maakt deel uit van het dubbelblad dat gefolieerd is: 36 en 39. Fol. 40 en 41 zijn een dubbelblad. Fol. 42 maakt deel uit van het dubbelblad 42-43. De bladen zijn van papier en meten 310 x 193 mm. De tekst is als volgt verdeeld: Fol. 39^v, regel 1-26; fol. 40^r, regel 27-52; fol. 40^v, regel 53-78; fol. 41^r, regel 79-106; fol. 41^v, regel 107-138 en fol. 42^r, regel 139-142.
- H-Ot* *H* heeft behoort tot de kopij voor de *Otia*. Het volgnummer (<17>>18) naast de titel, formaatsignaturen, en vingers (vooral op fol. 40^v en 41^v) duiden daarop.

In deze fase bracht Huygens in een lichtere inkt varianten en correcties aan.
Zie voor een samenvattende bespreking van de kopij der 'printen' de p. 503-511.

- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', G3^r - H^v, p. 53-58.
Ot-e Errata achter in *Ot*.
K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', S3^r - T^v,
 p. 151, 150-154.
K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [S4]^r - T2^r,
 p. 143-147.

DATERING *H* is gedateerd: 26^a 7bris. 1623. (= 26 september 1623).

NOOT ¹ Leerintveld 1994.

VARIANTEN

- [titel]
H Een Sott Houeling.
 1 *Ha* Hij is een IJdel-man, een Edelbeest gelijk;
 b [ ] Edel beest[ ]
 2 *H* Een blaes die bersten will; een ouerguld stuck slijck;
Ot Een'[ ]
 3 *H* Een wimpel aen 'het schipp van 'svaderlands groot Stuerman;
Ot Een'[ ] groot-Stuermann;
K1 [ ] groot-Stuerman:
 4 *Ha* Een vreesslick schaepen oogh; een spijtigh borgers buerman;
 b [ ] } schaepen oogh; { [ ]
 } hoender-hoof; { [ ]
 c [ ] } schaepen oogh; [ ]
 5 *Ha* Een deughniet op *den vliet*; een huerling om de sopp;
 b [ ] sijn hoofs; [ ]
K1 [ ] hooft*; [ ]
K2 [ ] hoofs; [ ]
 8 *Ha* Een Snijder mette tong; een Wever mette beenen;
 b [ ] met de[ ] } Wever { met de[ ]
 } *slijper* { [ ]
 c [ ] } Wever [ ]
 9 *H* Een trotse Treues-leew; een blixem opde straet;
 11 *Ha* Een' vuijle <m>>Muskus-doo; een onnutt straet-gewicht;
 b [ ] Staet-gewicht;
 12 *Ha* Een' sterr, die seuer doof van 'sPrincen weerschijn lichtt.
 b [ ] luyjster [ ]
H-Ot [ ] die,[ ] doof,[ ]

- 13 [marge]
H Dispereo, quotiès nobilitatem sanguinis Iactare quis piam audet vita ignobilis.
 Stob. ex. Epich.
KI Πνίγεμ' ὅταν λυγένουαιαν, οὐδεν ᾧν, καλως λεγῆ τις αὐτὸς δυσγενῆς ᾧ τῶ τρόπῳ.
 Stob ex Ep.
 [Dispereo, quoties nobilitatem sanguinis iactare quispiam audet vita ignobilis.]
- 14 *Ha* Is't Masqer van sijn doen; daer derft hij op betijen
b [ ] Masker [ ]
KI [ ] betijen,
- 15 *Ha* Als waer sijn Ouderen de voor-eer van't Geuest
b [ ] off [ ]
H-Ot [ ] sijn' [ ]
- 16 *H* Op schande waer' vergunt, op schelmerij geuest;
- 17 *H* De Wijsheit derft hij self soo mannelick verachten
KI [ ] verachten,
- 19 *Ha* Als waer' het edelst eël <gesoncken> geborgen in het bloet,
b [ ] bloed,
- 20 *Ha* En niet veel eer in 'tmergh van 'tvoeder vanden hoet;
b [ ] <*xxx*>['tmergh] hoed;
- 20 [marge]
 [In eerste instantie plaatste Huygens dit citaat bij regel 21. De verwijzende *b* haalde hij weg voor een *a*.]
H Prima mihi debes animi bona. Iuuen.
- 21 *H* Daer Menschen-snijders doch een Edelman van binnen
H-Ot [ ] den Edelen [ ]
- 21 [marge]
 [In eerste instantie plaatste Huygens deze citaten bij regel 20. Van het verwijsteken *a* maakte hij later een *b*]
H Cum separavit alma mortales parens, os finxit æqualem in modum Fæcunda
 Tellus, nil habemus proprium. Sunt semen unum nobiles Ignobilesq^{ue}, lege sed
 discrimina Reperta perfecit dies. Mens cauta verè nobiles reddi, dei Quæ dote,
 non censu datur. Stob. ex Eurip.
KI Τὸ γὰρ πάλαι καὶ ζωζον ὅτ' ἐγενομεθα Διὰ δ' ἔκριεν ἅ τεκοῦσα γὰβροτῆς
 Ομοίαν χθὴν ἀπασι ἐῆεπαίδευσιν ἕψιν Ἴδιον οὐδεν ἐχομεν μία δέ γονὰ το τ'
 ευγενῆς καὶ τὸ δυσγενῆς Νομῶ δε γαυρὸν ἀντωκράινει χρονος τὸ φρονικον
 ἐυγίνεια, καὶ τὸ συνετὸν. Ὁ θεός δίδωσιν, οὐχ ὁ πλούτος. Ib. ex Eurip.
 [cum ... Eurip.]
K2 [Cum ... parens,] eos [finxit ... Eurip.]
- 22 *H* Gelijkken bij een boer, op't huijs nae vande sinnen;
H-Ot [ ] den [ ]
KI [ ] sinnen,

- 22 [marge]
H Ου γαρ ἔν ἄλλω τινὶ τῶν ἀνθρωπίνων εὐγένειαν ὑπάρχειν νυμιζομεν,
 ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. Dion Halicar. lib. 3. <non enim>
H-Ot < [gehele citaat doorgehaald] >
- 23 *H* Daer sprout de wortel uijt wel eer soo hoogh geeert
Ot [ ] ge-eert
K2 [ ] ge-eert,
- 24 *H* Soo Adelick beloont, van Stout, Rijck of <g>>Geleert;
Ot [ ] geleert.
- 25 [marge]
H Quis enim generosum dixerit hunc, qui Indignus genere et preclaro nomine tantum Isignis? etc. Iuuen.
- 26 *H* Veraerde bastarden verdienen niet als 'thacken.
Ot [ ] 't hacken:
K1 [ ] bastaerden[ ]
- 27 *H* Hij kent alleen het Stout, en meijnt het maeckt den Man,
H-Ot [ ] meint [ ]
- 27 [marge]
H Iuvenile vitium est fastus atq̄ue audacia. Stob. ex Metrod.
K1 Τὸ νεόν ἅπαν υψηχὸν ἐστὶ καὶ θρασύ. [Stob. ex Metrod.]
- 28 *H* <E>>Slaet van hem als een henxt, raeckt waer hij reicken kan;
K1 [ ] riecken*[ ]
K2 [ ] reicken [ ]
- 29 *H* Hij lieght soo veel hij gaept, maer wee die 't hem verwijten,
K1 [ ] gaept; [ ]
- 30 *H* Gij liegt is hoogh Alarm, daer voor hij andre smijten
H-Ot *Gij liegt* [ ]
K1 [ ] and're[ ]
- 30 [marge]
H Quantulacumque adeo est occasio sufficit iræ. Iuuen.
- 31 *H* Oft slaghen wachten moet; en wordt hij dan geueldt
Ot Of [ ] geueldt,
- 32 *H* Oft veldt hij andere, hoe is sijn Eer herstelt,
H-Ot [ ] sijn'[ ]
- 33 *H* Hoe beter maeckt hem 'tquaet, hoe hebben hem de plaschen
K1 [ ] 'tquaet;[ ]
- 34 *H* Van sijn oft andren bloed de logen affgewasschen!
K1 [ ] and'ren[ ]

- 35 *H* Wanschappen stouticheit, <*G*>>van ouer Zee geleent,
- 36 *Ha* Wie heeft u 'thuijs verhuert van 'tedele gebeent?
b [ ] 'tEdele[ ]
- 37 *Ha* Hoe onbevleekter eer waer', buijten vrienden palen,
b [ ] Eer[ ]
- 38 *H* In <heme> Godes groot krackeel op't ongelooft te halen!
- 39 *H* Wat vindt hij dagelickx, die naer wat keruens lust,
- 40 *Ha* Verkoeling van sijn vier in 'swerelts ongerust!
b [ ] 'swerelds[ ]
- 41 *Ha* Hoe veijligh waer' hij stout, die schouwde met de plecken
b [ ] veijligh [ ]
- 42 *Ha* Van Abels ruchtigh bloed de handen uijt te strecken
b [ ] *broeder-*bloed[ ]
H-Ot [ ] ruchtigh [ ]
- 43 *H* Voor 't ewighe gericht, daer 'laeste oogenblick
Ot [ ] 'laetste[ ]
- 45 *Ha* Daer't all moet kinderlijck van schrick voor leeren sweeten
b [ ] kinderlick [ ]
- 46 *Ha* Dat manlijck onuersaeght, en saligh stout wil heeten!
b [ ] onuerzaeght, [ ]
- 47 *H* Stout zij die 't wesen will, een is het inder daet,
Kr [ ] wil; [ ]
- 48 *H* Die 'tsteruen niet en vreest om dat hij leuen gaet.
H-Ot [ ] 'tsteruen [ ]
- 49 *H* Een Sondaghs Sonneschijn is 'thoogst van sijn begeeren,
Ot [ ] Sonneschijn,[ ]
Kr [ ] Sonneschijn [ ]
- 50 *H* Dan misten hij soo lief sijn tafel als sijn kleeren;
H-Ot [ ] den hutspott[ ] de [ ]
- 51 *H* Dan drijft hij door de wolck, als sterre met een staert,
Ot [ ] een'[ ]
Kr [ ] een [ ]
- 52 *Ha* Die <voor> op de predick-uer voor 'sVorsten huijs vergaert;
b [ ] [ ] Predick-uer [ ]
Kr [ ] [ ] Predick uer [ ]
- 53 *H* Trapt trappen op en aff, slaet door de door-tapijten
Ot [ ] deur-tapijten
Kr [ ] deur-tapijten,

- 54 *H* Als waer' sijn arm een sweep, als hoorde 't hem te spijten
Ot [ ] een' [ ]
- 55 *Ha* Dat ijert bekommerlickx sijn incompst wederstaet:
b [ ] incompst [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] yets [ ]
K2 [ ] bekommerlickst [ ]
- 56 *H* Geraeckt hij naer sijn Heer de naeste mann op straet
Ot [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] straet,
- 57 *Ha* Die schielick omme siet, en vraeght hem <*w*>>Hoe de wind is,
b / /
K1 [ ] is;
- 58 *Ha* Schelt die dan anders denckt dan dat hij 't waerdste kindt is;
b Wee [ ] kind [ ]
K1 [ ] is,
- 58' *H* [ontbreekt]
K1 *a* Dan dat sijn snel begrip, sijn kennis hoogh en diep,
K2 [ ] sijn' [ ]
- 58'' *H* [ontbreekt]
K1 *a* Gevraeght wert daer sich geern een minder op besliep.
- 59 *H* Hij sluijt hem oor aen oor, en antwoordt, Oost ten Noorden,
K1 [ ] antwoordt [ ] Noorden;
K2 [ ] antwoordt, [ ]
- 60 *H* Een schrickelick geheim, 'twaer schaed dat 't iemand hoorden.
K1 [ ] geheim; [ ]
- 62 *H* Off aende Galgh verschijnt, off opde pijnbanck beidt,
H-Ot [ ] leit;
K1 [ ] leyt:
- 63 *H* Maer een bestouen krull gekrinckelt om sijn' ooren
K1 [ ] krul, [ ] sijn ooren,
K2 [ ] sijn' [ ]
- 66 *H* Maer 'tkijcken staet hem bij; van d'een' tot d'ander' spell
K1 [ ] d'ander [ ]
- 68 *H* In 't opgetoijde heir van murwe Memme-dieren;
Ot [ ] Memme-dieren:
- 69 *H* Ontvliegtter een' een lonck, die hem van hondert naeckt,
K1 [ ] naeckt;

- 71 *H* En, kleuter, weest gerust, men sal u naerder spreken,
Kr [ ] spreken;
- 73 *H* Dat kost <n>>Naemiddaghen van twee tot seuen toe.
Ot [ ] Na-middagen [ ] toe,
- 75 *H* Nae dese een tweede Iacht, daer slimme slobber-stegen
H-Ot +[ ] des' [ ]
Ot [ ] lacht,*[ ]
Ot-e [ ] Iacht, [ ]
- 76 *H* Het vlackste veld af zijn; die d'onbeschaemtste plegen
Ot [ ] zijn: [ ]
- 77 *H* Bij sterreloose Nacht en auerechtse Maen;
Kr [ ] sterreloosen[ ]
- 78 *H* Hij maect de Maendachsmerckt getuijghe van sijn gaen,
Ot [ ] Maendaghs-Merckt[ ]
- 81 *H* Aen 'tghen hij garen doet. Onstaender plaesters uijt,
Kr [ ] geerne[ ]
- 82 *Ha* En boort de Ziele-vleck tot bouen door de huijt,
b [ ] het Ziele-seer [ ]
H-Ot [ ] Zielen-seer[ ]
- 83 *H* En hinckt hij nae den slach van Venus klapp om d'ooren,
H-Ot [ ] slagh [ ]
Kr [ ] d'ooren;
- 85 *H* Aen 'tvijfde vierendeel van Adels volle schild,
H-Ot [ ] sulcken [Adels] schild,
Kr [ ] schild;
- 86 *H* En die den beet ontsiet wat doet hij achter 'twilt?
H-Ot [ ] 'twild?
- 87 *H* Maer walgh en ouervloet versellen meest den andren;
H-Ot [ ] overvloed[ ]
Kr [ ] and'ren;
- 88 *H* De volle vreucht bestaet in 'twoelen van 'tverandren:
H-Ot [ ] vreugd [ ]
Kr [ ] van't verand'ren:
- 89 *Ha* Nu lust hem naer de bloem in 'tmidden vande doorne,
b [ ] vanden doorn,
- 90 *H* Naer druijven buijtens reijckx, naer Danaes in den Toorn.
H-Ot [ ] reickx, [ ]
Ot [ ] Toorn:
- 91 *H* Dat gelt v echte Bedd; en, Mannen, past op't vinckslagh,

- 92 *H* Daer vliecht een Coeckoeck om, en dreijcht v met een quinckslagh.
H-Ot [ ] vlieght [ ] Koeckoeck [ ] dreight [ ]
- 93 *H* Geluckt hem 'tquaetdoen niet, en komt hem just te voor
Ot [ ] juyst [ ]
- 94 *H* Van dusend wijuen een die d'eerbaerheijt in d'oor
H-Ota [ ] duzend [ ] d'eerbaerheit [ ]
b [ ] hondert [ ]
Ot [ ] een' [ ]
- 95 *H* De trouw in 'therte huijst, 't en kan hem niet als spijten,
KI [ ] spijten;
- 96 *H* Maer die 'them spijten doet en kan 'them niet verwijten,
KI [ ] verwijten;
- 98 *H* Verwijt is lijdlick die 'tschuldich dragen moet,
H-Ot [ ] 'tschuldigh [ ]
KI [ ] moet;
- 99 *H* Maer onschult en verwijt valt steenigh om verdouwen,
H-Ot [ ] onschuld [ ]
- 100 *H* En doet d'onschuldighe der onschult self berouwen;
Ot [ ] ontschuld* [ ]
KI [ ] onschuld [ ]
- 101 *H* Die wraeck wringt hij haer op: Hoe is Mevrouw vergist
Ot [ ] vergist,
- 102 *H* Die dieuegg heet, en heeft de stelens vreughd gemist!
- 103 [marge]
- 104 *H* Iam vino quærens, jam somno fallere curam. Hor.
- 105 *H* Daer gaet hij uijt sich selfs, en noemt dat vrolick doll,
KI [ ] het [ ]
- 106 *Ha* En segt, dat het groot Rond-om der Schepselen is voll,
b [ ] Het [ ]
- 107 *Ha* Hoe soud't de mensch niet zijn, die 'tkleijne beelt van't groot is?
b [ ] Mensch [ ]
H-Ot [ ] 'tkleine beeld [ ]
Ot [ ] is!
- 108 *H* Soo strijdt hij mette Deught, tot dat hij 'sauonds kloot is,
H-Ot [ ] Deughd, [ ]
- 110 *H* Van menigh' herssen-schroef en ongeboorde fluijt.
H-Ot [ ] herssen-schroef, [ ]
KI [ ] herssen schroef [ ]

- 111 *Ha* De Middagh weckt hem op; de hooftpijn doet hem duchten
b [ ] den hooftsweer[ ]
H-Ot + [ ]
- 112 *H* Dat 't weder Mergen is: hij voelt sijn Borse suchten,
Ot [ ] sijn'[ ]
- 112 [marge]
H Quin corpus onustum Hesternis vitijs animum quoque praegravat unà, Atque affigit humo diuinæ particulam auræ. Hor.
- 113 *Ha* En swijmen op sijn' sijd, van gister auonds stoot;
b [ ] zijd, [ ]
Ot [ ] zijd', [ ] gister-avonds [ ]
- 115 *H* Op 'tloten leijt sijn hoôp, en dobbel' dobbel-kansen;
H-Ot [ ] leit sijn' [ ]
Ot [ ] hoôp, [ ]
Kr [ ] dobbel-kanssen.
- 116 *Ha* En weigert hem 'tgeluck sijn' trommel na te danssen,
b Maer[ ]
H-Ot [ ] pijpen [ ]
Ot [ ] sijn [ ]
Kr [ ] sijn' [ ]
- 177 *Ha* Sta bij dan kermis-konst; en steenen swijght,
b [ ] beleefde [steenen]
Kr [ ] Steenen,[ ]
- 119 *Ha* Daer moet gewonnen sijn; wil't qualick rechts gebeuren,
b [ ] zijn; [ ]
- 120 *H* Men mach de Luck-godin haer slippen slinckx af scheuren
Ot [ ] haer'[ ]
- 121 *H* 'tGeluck is wetenschap; <gelu> die min <d>doet dan hij can
H-Ot [ ] wetenschapp;[ ] kan
Kr [ ] kan,
- 122 *H* <Verdie>Beklaeght sich t'ongelijck, al waer't hij nemmer wann.
- 123 *H* Noch lijdt den Hemel 'tleedt, noch veijnst hij niet te hooren,
H-Ot [ ] 'tleed, [ ] veinst [ ]
Kr [ ] hooren:
- 124 *H* Tot dat den ouderdom komt sneewen om sijn' ooren,
Kr [ ] ooren;
- 125 *H* Dan stort hij wraeck op wraeck, en d'een op d'ander quael,
H-Ot [ ] quael;
Kr [ ] d'ander'[ ]

140	<i>H</i>	Den wandelaer vermaectt met sestien woorden lesens
	<i>H-Ota</i>	[ ] weinigh' [ ]
	b	[ ] sesthien [ ]
142	<i>Ha</i>	Een Mensch, een Houeling, een Nietmetall geweest.
	b	[ ] Nietmedall [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] Niet-met-all [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hagæ. 26 ^a . 7bris. 1623.
	<i>H-Ot</i>	< >

[66] EEN PROFESSOR

COMMENTAAR De print 'Een Professor' heeft Huygens in portefeuille gehouden. In de linkermarge bij deze tekst, die met de bundeling van de andere printen meeding naar de zetterij, schreef hij: 'Dit niet te drucken'. Volgens Strengholt wilde Huygens 'zijn Leidse leermeesters en connecties niet kwetsen met de karakteristiek van een hoogleraar die zich behalve door zijn geleerdheid voornamelijk onderscheidt door zijn verslaafdheid aan de drank.'¹

UITGAVEN Worp, *Gedichten* II, p. 16-18; Eymael 1891, p. 43-45, aantekeningen p. 118-122; Van der Heijden, *Spectrum*, p. 250-254 (geannoteerd); *Zes zedeprinten*, p. 92-113 (kritische tekst met annotaties, cultuurhistorische toelichting en als bijlage een diplomatisch afschrift met aantekeningen en foto's van het handschrift).

LITERATUUR Stoett 1936; Smit 1967; Strengholt 1987c.

TRANSLITTERATIE

15-16a Deze regels haalde Huygens door. Ze keren terug als regel 19 en 20.

37 *Hb* *boor-huijs*. Van het eerder genoteerde *boor-plaets* haalde Huygens alleen *aets* door.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 42^r-43^r. Een dubbelblad papier van 310 x 195 mm in gevouwen toestand. Verdeling van de tekst: Fol. 42^r, regel 1-20; fol. 42^v, regel 21-50 en fol. 43^r, regel 51-70. Het dubbelblad maakte deel uit van de kopij der 'printen'. Op fol. 42^r bovenaan staat het slot van gedicht [65]; onderaan fol. 43^r begint gedicht [67] dat doorloopt op fol. 43^v. Door gedicht [66] heeft Huygens een verticale streep gezet. Links naast de titel schreef hij: *Dit niet te drucken*. Zie voor een samenvattende bespreking der kopij van de 'printen', p. 503-511.

Hb Vanaf regel 39 is het gedicht geschreven door Huygens' moeder. Onder het gedicht noteerde Huygens: *Æger manu Materna* (ziek, in de hand van moeder).

Ook de ondertekening en de datering schreef Huygens zelf. Voor hij het gedicht ondertekende corrigeerde Huygens in regel 44 een hoorfout. Blijkbaar heeft hij de tekst aan zijn moeder gedikteerd.

DATERING *H* is gedateerd: 4^a 8bris [= 4 oktober 1623]

NOOT ¹ Strengolt 1987c, p. 251. In noot 4 van zijn artikel (p. 262) wijst Strengolt erop dat de gedachte dat deze print een portret van Heinsius zou zijn – Heinsius was een berucht drankorgel – voor de hand ligt, maar dat Huygens vooral een type wilde schetsen.

VARIANTEN

- 2 *Ha* Een Mannen ABC; een Kluijsenaer in Stadt;
     b [ ] } Mannen ABC;
           } pre<d>ker buijtens koors; { [een]
- c [ ] } Mannen ABC
           } preker buijtens koors; { [een]
           } weeldrigh werelts Abt, {
- 3 *H* Een wett-steen vande Ieught; een schaeft van groene rijsen,
- 7 *Ha* Een trommel inde stall *waer* 'toneruaren veulen,
     b [ ] daer [ ]
- 9 *H* Den Iongen Reijsigher, dien *Franfords* groote Miss
- 11 *Ha* Hij schouwt een kinder-Baes met euen sulcken ooghen
     b [ ] ooghe
- 14 *H* En met een nedrigh spijt sijn vedren <'>t'samen ruckt.
- 15 *Ha* Sijn boeck-kass is een bosch daer all de boomen spreken,
     die hoort hij [→ 19, 20]
     b Vermach hij sijn begeert met Leijden te palen,
     c [ ] bepalen,
- 18 *Ha* En inde gulden eew van 't Rijk te vreden leeft.
     b { En {
       } Die { [ ] Te vreden[ ]
- 22 *H* En weder stroomeling de drooge Ieught bebaedt.
- 24 *H* *H* Sijn <beste>liefste vrager is, die kruijssen in sijn hand boor<D>>t;
- 27 *Ha* Sijn kommer is eene daeghs van vier en twintich uren,
     b [ ] sorg [ ]
- 29 *H* Maer leght hij luijer-sieck of<f>>t inde kelderklem,

- 36 *Ha* Ten laesten komt hij weer als uijt een mist geresen
b [   ] op [   ]
- 37 *Ha* En straelt sijn hoor-plaets door, en klatert door sijn baer<t>>d
b [   ] hoor-huijs [   ]
- 39 *Hb* Den nutten Reden strijdt jonge letter haenen
H [   ] van [jonge   ]
- 44 *Hb* Midts hij *vergouden* blijft, en alles gaet te buijten
H [   ] aller scha [   ]
- 54 *Hb* Doet Rispen in hebreuxs   en braeken in latijn,
H [   ] <h>>Hebreews[   ]
- 58 *Hb* Roept ijmant onverhoeds, wat Deugdelicker man.
H [   ] man!
- 59 *Hb* Wat tuchtelicker le<*s*>er Daer staender onder allen
H [   ] leer! [   ]
- 64 *Hb* Dat sij hem heeft gebrockt in Dagerac<d>>ts ontbijten.

[67] EEN ONWETEND MEDICIJN

COMMENTAAR 'Uit uw characteres, vol diepzinnige geleerdheid, proef ik nu eens wijze lessen, dan weer feestelijk genot. Hoe aardig neemt u de medische stand, waartoe ik helaas behoor, te grazen.' schrijft Caspar van Baerle op 20 september 1625 aan Huygens.¹ Van Baerle las deze gedichten in gedrukte vorm in de *Otia*.

Al in de eerste tien regels van dit gedicht dat volgens het bekende procédé is opgebouwd, laat Huygens geen misverstand bestaan over wat hij van 'Een onwetend Medicijn', een onervaren geneesheer, vindt. In de verschillende qualificaties maakt de dichter duidelijk dat hij zo'n medicus een gevaarlijke moordenaar vindt, een tweederangs beul (r. 1), een 'zeis van de dood' (r. 8).

In het middengedeelte tekent Huygens hoe de jonge onervaren universitair geschoolde dokter al snel verwordt tot een op geld beluste oplichter. Van r. 36 tot r. 62 geeft hij in de directe rede, als het ware in een toneelscène, een visite weer van de dokter aan een rijke bedlegerige mevrouw. Hierbij weet de dichter het medische Latijnse jargon van de geleerde dokter op een meesterlijke wijze te integreren in de alexandrijn van het vers. Na de vermelding dat mevrouw is genezen, terwijl ze niet eens ziek was (r. 63-64), waarschuwt Huygens, als een epiloogspreker bij een toneelvoorstelling, de toeschouwers:

Nu, Borgeren, siet toe, met dese kinder-slagh
 Wordt menigh krancke veegh, die beter buijten lagh
 Versloft, verwaerdeloost in ongeleerde handen,

Dan onder 'tscherp Latijn van meesterlicke tanden. (r. 65-68)
(Welnu, burgers, kijk, met zo'n kinderlijk eenvoudige truc wordt menige zieke doodziek, die beter buiten de stad onverzorgd en verwaarloosd in handen van iemand die niet gestudeerd heeft, had kunnen liggen dan onder het Latijnse gevaar uit de mond van iemand met de universitaire titel meester.)

In het slotgedeelte van dit gedicht komt Huygens terug op de onervarenheid van de dokter en neemt hij de beulsvergelijking waarmee hij zijn gedicht opende, weer op. Waarom mag een dokter oefenen op levende mensen, terwijl de beul zich eerst bekwaamt op appels, stropoppen of stukken vlees van mindere soort, vraagt hij zich af. Met een korte smeekbede aan God eindigt dit gedicht: 'God, sta hier (op aarde) bij alwie het slachtoffer is van de onervaren dokter en wees in het hiernamaals de dokter genadig'

UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 18-20; Eymael 1891, p. 12-14 (aantekeningen p. 66-69); Van der Heijden, *Spectrum* 8, p. 223-226 (met annotatie); *Zes zedeprinten*, p. 52-67 (met annotatie en uitvoerige cultuurhistorische toelichting).

TRANSLITTERATIE

13 *H* boven *nu* een loze streep.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a 1623, fol. 43^r-44^v. Fol. 43 is het tweede blad van het dubbelblad 42-43, 310 x 195 mm groot; fol. 44 maakt deel uit van het dubbelblad 44-45 dat 312 x 200 mm meet. De tekst is als volgt verdeeld: fol. 43^r, regel 1-7; fol. 43^v, r. 8-36; fol. 44^r, r. 37-66 en fol. 44^v, regel 67-78.

H-Ot *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Het cijfer naast de titel, signaturen, vingers en zetinstructies (*Dit innewaert* bij r. 11, 21 en 63; *All dat gereguleert is in Casijff*. bij r. 44) bewijzen dat. In deze fase bracht Huygens wijzigingen en correcties aan. Zie voor een samenvattende bespreking van de kopij der 'printen' de p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', [D4]^v-E^v, p. 32-34.

Ot-e Errata achter in *Ot*.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [P4]^v-Q^v, p. 128-130.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [Q4]^r-R^r, p. 127-129.

DATERING *H* is gedateerd: 10° 8bris. 23. (= 10 oktober 1623).

NOOT ¹ Worp *Briefwisseling* I, nr. 286.

VARIANTEN

3	<i>H</i>	Een' Vroedvrouw met een baerd; een constich Menschen-moorder.
	<i>H-Ot</i>	[ ] konstigh Menschen-moorder;
	<i>Ot</i>	Een [ ] een'[ ]
	<i>K1</i>	Een'[ ] een [ ]
	<i>K2</i>	[ ] een'[ ] een'[ ]
4	<i>H</i>	Een' dobbble kerckhoff-ploegh; een Boeren borsen-boorder.
	<i>H-Ot</i>	[ ] borsen-boorder;
	<i>Ot</i>	[ ] Beren* [ ]
	<i>Ot-e</i>	[ ] Boeren [ ]
	<i>K1</i>	[ ] dobb'le[ ]
5	<i>Ha</i>	Een Raetseer met een P. voor 'tmidden of op 'tend;
	<i>b</i>	[ ] vooraen;
7	<i>H</i>	En vallen inde gracht daer door hij mochte treden,
	<i>K1</i>	[ ] treden;
8	<i>H</i>	Een Zeijsssem vande Doodt; een Besem vande Steden:
	<i>H-Ot</i>	[ ] Dood; [ ]
	<i>Ot</i>	Een'[ ]
9	<i>H</i>	Een onbegrijplick vat, dat min begrijpt dan 'tgeeft.
	<i>H-Ot</i>	[ ] 'tgeeft;
	<i>K1</i>	[ ] onbegrijp'lick[ ]
10	<i>H</i>	Een mild-mond van een man die geeft en niet en heeft.
	<i>K1</i>	[ ] een' man,[ ]
11	<i>H</i>	Soo haest hem 'tkneuel-spits komt luijsteren in d'ooren
	<i>H-Ot</i>	+ [ ]
12	<i>H</i>	Dat Leijdens laffe less sijn lang-bewandelt hooren
	<i>H-Ot</i>	[ ] Leidens [ ]
	<i>K1</i>	[ ] langh bewandelt[ ]
14	<i>H</i>	Soo waerdigh heeft betreên van 'thooge Meester-schapp,
	<i>Ot</i>	[ ] betreên [ ]
17	<i>H</i>	Van d'een in d'ander eew, en kroppen 't Aerdrijck op;
	<i>K1</i>	[ ] d'een [ ] d'ander'[ ]
19	<i>H</i>	Maer, Koster, haelt hem in met karren vol vereering,
	<i>Ot</i>	[ ] vereeringh
	<i>K1</i>	[ ] vereeringh,
20	<i>H</i>	Hij brengh v 'twoecker-loon van wagenen vol neering.
20		[marge]
	<i>H</i>	Parùm docti et satis seduli officiosissimè multos occidunt. Sen.

- 21 *H* Dien handel vangt hij aen met opsett van gewin;
H-Ot + [ ]
- 23 *H* Een Tandsucht onuerhoeds van uijt haer <h>>plaets <g>>bewogen
Ot Een?[ ]
K1 [ ] haer' [plaets] bewogen,
- 24 *Ha* Soo konsteloos geheelt als konstelick belogen
b [ ] gonstelick [ ]
Ot [ ] belogen,
- 25 *Ha* Slaet sloten voor hem op daer grijse eruarenheijt
b [ ] eruarenheit
Ot [ ] ervarentheid
K1 [ ] grijs' [ ]
- 26 *H* Geen vatten, geen besien, geen dencken naer en heijt.
H-Ot [ ] grijpen,[ ] heit.
- 27 *H* Dat kan het lecker nieu, en vreemdicheijts verkleeden.
H-Ot [ ] vreemdicheits [ ]
- 28 *H* De spijs' en is maer een, niet meer en is 'tbereeden,
Ot [ ] spijs [ ]
K1 [ ] is't bereeden;
- 29 *H* Maar nieuwe schotelen ontsteken nieu begeert,
Ot [ ] nieu'[ ]
K2 [ ] ontsteken*[ ]
- 29 [marge]
H In hac artium solâ euenit ut unicuique M.se professo statim credatur, quum sit
periculum in nullo mendacio majus. Plin.
K1 [In ... unicuique] Medicum [se ... Plin.]
K2 [In hac artium] schola* [evenit ... Plin.]
- 30 *Ha* En onder Heiligen sijn d'oude minst geëert.
b [ ] sijn [ ]
- 31 *H* Die malle menschen-buij beleijt hem bij der ooren
H-Ot [ ] beleidt[ ]
K1 [ ] menschen buy [ ]
- 33 *H* Daer wiel en paerd door gaet, de ruijme trappen op
K1 [ ] op,
- 34 *H* Daer rijcke weelde woont: Daer leght een *kerme* popp
H-Ot [ ] een' siecke [ ]
Ot [ ] wilde [ ]
- 34 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Quæ corpore sano aduocat Archigenem. Iuuen.

- 35 *H* Gewentelt in 'tfluweel van ouer-zeesche dekens;
- 36 *H* Hoe is v, schoon' Me Vrouw? Mij lust te weinigh sprekens.
Ot [ ] Mevrouw?* [ ]
Kz [ ] Mevrouw? [ ]
- 37 *H* Beswaert v duijseling? <m>>Mij dunckt de kamer sackt.
- 38 *H* Met herssen-knagingen? Als werdense gehackt.
Ot [ ] herssen knagingen? [ ]
KI [ ] herssen-knagingen? [ ]
- 39 *H* Hoe doet de maegh haer werck? Foeij! lieue, swijgt van eten.
- 40 *H* Wat doet het onder-lijff? Ick heb het schier vergeten
Ot [ ] vergeten,
- 41 *H* Soo lang vergeet het mijns. Geen nepen in de Zij?
Ot [ ] Geen'[ ]
- 42 *H* Bij poosen onuersiens, met rommeling daerbij.
- 43 *Ha* Met oorlof reijckt den Arm: hem, hem, daer is onsteltheit,
b [ ] onsteltheit,
KI [ ] oorlof, [ ]
- 43 [marge]
[Eerst genoteerd ter hoogte van 41, met een haaltje naar 43 gebracht.]
H Sic fabulatur natio medentium, Quæ levia magni, grauia plus æquo aestimat,
Laudi paradæ. Stob. ex Mimn.
KI Οια δὲ φιλοῦσιν οἱ ἰατροὶ λέγειν τὰ φαῦλα μειζω, καὶ τὰ δεῖν ὑπὲρ Φοβόν,
Πυρογοντες αὐτοῦς. [Stob. ex Mimn.]
[Sic ... Mimn.]
- 44 *Ha* *Festinat languidè*. Maer dat v meest gequelt heijt
b [ ] heit
KI [ ] heit,
- 45 *Ha* *Fuliginosus est vapor ventriculi,*
b } *Fuliginosus* { [ ]
} *Is flatuosus* {
H-Ot *Is flatuosus* [ ]
- 45 *H* *a* Die uijt haer poelen stijght, *quod est periculi,*
H-Ot *β* Gestegen uijt haer' poel, [ ]
KI [ontbreekt]
- 47 *H* *a* En stopt *in cerebro spirituum meatus,*
H-Ot *β* Die[ ]
- 48 *H* Die willen worstelen *vi proprij conatus,*
H-Ot *Et hos circumagit* [ ]

- 51 *H* α Maer *quam est prouidi* de hulp in tijds te halen.
H-Ot β [ ] [in] tijds te vigileren!
- 52 *H* α *Tollamus itaque de causam* deser qualen
H-Ot β [ ] seeren
Kt [ ] itaque [ ] seeren,
- 53 *H* Soo sterft *effectus* oock. <S>>Maecht mannen-moet, Mevrouw,
H-Ot [ ] volgt [ ] nae. [ ]
- 54 *H* 'Twaer' onvermeesterlick dat mij vermeestren souw;
Kt [ ] vermeest'ren[ ]
- 55 *H* Met dese regelen besweer ick vw' gesontheit;
- 56 *Ha* Walgt voor <d>het swelgen niet, dat bitterst *inde* mond leijt
b [ ] leit
- 57 *H* Werckt werckelixt om 'thert, <betro>noch <b>>geeft mijn *Recipe*
Kt [ ] om't hert; [ ]
- 58 *H* Verr minder tegenheijt dan emmer ijemands dé,
H-Ot [ ] *nauseam* [ ]
Kt [ ] dé;
- 59 *H* Sij weten 'tall niet all: betrouwt mij negen dagen
H-Ot [ ] v [ ]
Kt [ ] 't all'[ ]
- 60 *H* Tbeleijden van mijn' hand, den Thienden sult gij vragen,
H-Ot Tbeleiden [ ]
- 61 *H* Hoe mach't den mensche gaen die sonder honger eet;
Ot [ ] eet,
- 62 *H* Die waer sijn milte <w>>leght, en waer sijn longer, weet.
Kt Die,[ ] sijn'[ ] light, [ ] sijn'[ ]
- 63 *H* De thiende dagh is om; de siecke heeft ontbeten,
H-Ot + [ ]
Kt [ ] ontbeten:
- 65 *H* Nu, Borgeren, siet toe, met dese kinder-slagh
Kt En, [ ] desen[ ]
- 67 *Ha* Versloft, *veroeckeloost* in oneruaren handen,
b [ ] ongeleerde[ ]
H-Ot [ ] verwaerdeloost [ ]
Ot [ ] verwaerdeloost, [ ]
- 68 *H* Dan onder 'tscherp latijn van meesterlicke tanden.
H-Ot [ ] Latijn[ ]

- 69 *H* Eruaren, segt men mij, is Dochter vanden tijdt,
H-Ot [ ] tijdt,
- 72 *H* En die sich 'tglas geneert moet somtijds ruijten breken:
H-Ot [ ] somtijds [ ]
- 72 *H* [marge]
H Medicinæ efficiacissimus præcipuè magister, usus. Plin.
- 73 *H* Ick hebb geen wederlegh. Doch heijligh Hencker dan,
Ot [ ] wederlegh: [ ]
K2 [ ] heilig' [ ]
- 74 *H* Die op een appel-kloot, die op een' stroijen man
Ot [ ] een'[ ] stroye [ ]
K1 [ ] appeltien, [ ] stroyen [ ]
- 75 *H* Vw' ongewissen arm ten swaerde leert bestieren,
H-Ot den [ ]
K1 [ ] sweerde [ ]
- 76 *H* En kostelicker vleesch aen minderkoop quartieren:
Ot [ ] minder-koop [ ]
- 77 *H* Maer menschen-moorderij te leeren in haer bloedt,
H-Ot [ ] bloed,
- H* [ondertekening en datering]
H Constanter. 10^a 8bris. 23. Hagae.
H-Ot < >

[68] CHARACTERISTA

COMMENTAAR Een zelftypering, een karakteristiek van zijn eigen hoedanigheid als printschrijver, ontbreekt niet in de reeks printen. In deze karakterisering heeft Huygens tegelijkertijd een verantwoording gegeven voor zijn aanpak en zijn bedoelingen. Hij wil met zijn printen het nuttige met het aangename verbinden: 'Sijn opper ooggh-merck is profijtlick vermaeck' (r. 9). Deze uitspraak die onmiddellijk herinnert aan Horatius' 'omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci' (Wie het nut met het plezier verbindt, wint ieders stem), opent het middenstuk van dit gedicht.
 In het eerste deel hiervan behandelt Huygens de slachtoffers van de hekeldichter. 'Met wat voor een goede vooruitziende blik zou ieder zijn kastijding moeten omhelzen en zich van schaamte erop moeten beroemen dat die pleister voor hem is!', zegt hij in de regels 17 en 18. Vervolgens legt de dichter uit hoe hij te werk gaat: van ieders verborgen gebreken vormt hij een klomp, een massa grondstof waarvan hij dan een 'print' maakt die alle kenmerken van de moedervorm in zich draagt. Deze 'print' houdt de schrijver

zijn object voor. En wie daarvoor terugdeinst, loopt achterwaarts van zichzelf weg om zonder het te willen, blind, uit te komen waar hij behoort uit te komen (r. 19-30). 'Maar', vervolgt Huygens in het derde deel van het middenstuk, 'ook de hekeldichter gaat gebukt onder een algemeen gebrek: hij kent zichzelf niet.'

In de peroratie (vanaf het midden van regel 36) vraagt hij dan ook alwie hem echt doorgrondt om hulp. Aan ogen die niet vitten, vraagt hij zijn 'Printen' die alle beginnen met 'Hy is', met een 'Ghy zyt' te willen belonen, maar dan wel graag met mededogen. Zijn 'redens-kracht' heeft hem namelijk geleerd: 'koudweg te kunnen zeggen wat hij ziet, koudweg te kunnen horen wat hij doet.'

- UITGAVEN Eijmael 1891, p. 45-46, (met 'aanteekeningen' op p. 122-124); Worp *Gedichten* II, p. 20-21; Van der Heijden, *Spectrum* 10, p. 254-256 (met annotaties).
- LITERATUUR Smit 1980, p. 114; Strengtholt 1982, p. 110-111; Vermeer 1982b; Van Strien 1987.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 44^v-45^r. Een dubbelblad papier van 312 x 200 mm. De regels 1-14 staan op fol. 44^v, 15-42 op fol. 45^r.
- H-Ot* *H* heeft deel uitgemaakt van de kopij der *Otia*. Het nummer naast de titel, signaturen en zetinstruities (*Dit innewaert* bij r. 11, *Dit in casijff* bij het woord *print* in r. 25, *Dit in kleine Capitalen* bij regel 40) duiden daarop. In deze fase bracht Huygens in een lichtere inkt ook varianten en correcties aan. Onder het gedicht noteerde Huygens in dezelfde inkt:
Dit achter de Characteres te setten, zoo daer plaets overschiet, in kleine Capitalen.
LIBERA PER VACVVM POSVI VESTIGIA PRINCEPS:
NON ALIENA MEO PRESSI PEDE.
----- IVVAT IMMORATA FERENTEM
INGENVIS OCVLISQUE LEGI MANIBVSQVE TENERI. Hor.
Zie voor een samenvattende bespreking van de kopij der 'printen' de p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn printen'. K2^v-K3^r, p. 78-79.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', X2^v-X3^r, p. 172-173.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', X^r-X^v, p. 161-162.
- DATERING *H* is gedateerd: 12^a. 8bris. 23 (= 12 oktober 1623).
- NOOT ¹ Horatius, *Ars poetica* r. 343. De vertaling is ontleend aan de editie Schrijvers 1980. Zie ook Van Strien 1987, p. 66.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	CHARACTERISTA oft Een Print-schrijver.
	<i>Ot</i>	CHARACTERISTA, Een Print-Schrijver.
	<i>K1</i>	EEN PRINT-SCHRYVER.
1	<i>H</i>	Hij is een spiegel-ruijt die elck sijn seluen toont;
	<i>Ot</i>	[ ] sijn'[ ]
	<i>K1</i>	[ ] een'[ ] sijn [ ]
2	<i>H</i>	Een Eccho vande Faem; een viller van Gewoont;
	<i>H-Ot</i>	[ ] weerschijn aller verw; [een]
3	<i>H</i>	Een katt die nagels heeft en krabblen moet daer 't rouw is,
	<i>K1</i>	Een'[ ] krabb'len[ ] row [ ]
4	<i>H</i>	Maer glijen ouer 'tgladd; een tong die nergens schouw is
	<i>Ot</i>	[ ] een'[ ]
4		[marge]
	<i>H</i>	Ut per léue seueros Effundat junctura ungues. Pers.
6	<i>H</i>	Een all-om Waersegger, al waeght hij <i>W</i> aer noch <i>W</i> ie;
	<i>Ot</i>	[ ] waer [ ] wie;
7	<i>H</i>	Een schilder mette pen, al ruijckt sij nae sterck-water;
	<i>K1</i>	[ ] rieckt [ ]
8	<i>H</i>	Een kusser met een kneep; een ernstigh kluchten-prater;
	<i>H-Ot</i>	Een all dat iemand is; [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] kluchten-prater.
9	<i>H</i>	Sijn opper oogh-merck is profijtelick vermaeck;
	<i>H-Ot</i>	+ [ ]
10	<i>H</i>	D'een treck'er voetsel af, den anderen maer smaeck,
	<i>H-Ot</i>	[ ] een ander niet dan[ ]
11	<i>H</i>	Hij heefter twee voldaan, doch beide maer ten haluen:
	<i>K1</i>	[ ] voldaan; [ ]
12	<i>H</i>	Maer 'tspertelende been is moeijelick om saluen.
13	<i>Ha</i>	Wie dan noch vrucht noch vreucht will vinden in *sijn* dicht,
	<i>b</i>	[ ] vreughd[ ] zijn [ ]
17	<i>H</i>	Hoe wel-voordachtelick omhelsden elck sijn roe,
	<i>Ot</i>	[ ] sijn'[ ]
18	<i>H</i>	En roemde sich van schaemt, Die plaester hoort mij toe!
	<i>K1</i>	[ ] toe.
	<i>K2</i>	[ ] toe!

- 19 *H* Hij wandelt bijder wegh met slechte, sluijcke treden,
K1 [ ] by den [ ] treden;
- 20 *Ha* Maer wacht v, die hem moet, voor 'tooge van sijn' Rede,
b [ ] Reden,
K1 [ ] voo't* ooge [ ]
K2 [ ] voor't [ ]
- 21 *H* Hij straelt'er sterling met door 't buffel-leder heen:
K2 [ ] mé door 't buffel leder [ ]
- 22 *H* Hij stroopt de schaduw-deucht de spieren van het been,
H-Ot [ ] schaduw-deughd [ ]
- 23 *H* En van soo menigh' bleijn, soo veelderhande pocken
K1 [ ] pocken,
- 24 *H* Als duijcken onder 'tdack van Broecken en van Rocken
K1 [ ] Rocken,
- 25 *H* Versamelt hij een klomp, en *print* daer af een beelt
H-Ot [ ] beeld
Ot [ ] een' [ ]
K1 [ ] een [ ] print [ ] beeld,
K2 [ ] een' [ ]
- 27 *H* Soo tracht hij ijeder een sijn bulleback te maken,
Ot [ ] sijn' [ ]
- 28 *H* En door sijn eijgen Door de Deucht te doen genaken.
H-Ot [ ] sijn' [ ] Deughd [ ]
Ot [ ] genaken:
K1 [ ] Deur [ ]
- 29 *H* Die voor <sijn>sijn seluen schrickt ontloopt sich ruggeling,
- 30 *H* En daer hij wesen moet geraeckt hij blindeling.
H-Ot [ ] raect doch daer hij hoort onwillens, [blindeling.]
- 31 *Ha* Het groot schort schort hem oock; de kennis van sijn seluen,
b Maer 'tgroot [ ]
Ot [ ] oock, [ ]
K1 [ ] selven;
- 32 *H* Dien dicken dampen-dijck en kan hij niet doordeluen;
- 33 *H* Sijn kaers en licht hem niet, sijn heel lijf staet'er voor,
Ot Sijn' [ ]
K1 [ ] keers [ ] voor;
- 34 *H* Sijn oogen sien hem niet, hij sluijpter tuschen door,
Ot Sijn' [ ]
K1 [ ] door;

- 18 *H* Veel' staen op sprekens roll, veel dienender voor stommen;
Ot [ ] veel' [ ]
- 19 *H* Veel' drauen, veel' staen still, veel' <f>dalen, veel' gaen op,
- 20 *H* Veel sweeten om gewinn, veel scheppen 't mette schopp:
Ot Veel' [ ] veel' [ ] schopp;
KI [ ] sweeren* [om]
- 21 *H* Geluckigh hij alleen, die kriegen kan en houwen
Ot [ ] alleen [ ] houwen,
K2 [ ] alleen, [ ]
- 21 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Gaudendum est atq^{ue} dolendum; Nam natus homo es: nolisq^{ue} licet. Ita lex fert magna deorum. <Stob. ex Eurip.> Stob. ex Eurip. Ego ob res istas doleo vehementer quidem, Sed præ dolore sapere non cesso tamen, Hoc est quod me hominem præstat, hoc me sospitat. Id. ex Philem. Sard. Quidquid necesse est ferre, nec habendum grave est. Id. ex Eurip. Quem res plus nimio delectauere secundæ Mutatæ qualient. Hor.
- Ot* [Gaudendum ... Sard. Quidquid] nocesse* cit* [ferre, ... Hor.]
KI Δὲι δὲ σεχαίρειν και λυπῆιθαι, θνητὸς γαρ ἴφυς κᾶν μῆσυ θέλης τὰ θεων ὄυτω νενόμισαι. Stob. ex Eurip. [Gaudendum est atque dolendum: Nam natus homo es: nolisque licet, Ita lex fert magna Deorum.] Εγὼ δὲ λυπῆμαι μὲν εἰς ὑπερβολὴν Επὶ τοῖς παρουσιν, ἐν δὲ τῇ λύπη φρονῶ Τοῦτο τὸ μὲ τηροῦν ἐτι κᾶνθρωπον ποιοῦν. Id. ex Philem. Sard. [Ego ob res istas doleo vehementer quidem, sed præ dolore sapere e non cesso tamen. Hoc est quod me hominem præstat, hoc me sospitat.] Ου δεινὸν οὐδὲν τῶν ἀναγκάιων βροτοῖς. Id. ex Eurip [Quidquid necesse est ferre, nec habendum grave est. Quem res plus nimio delectavere secundæ, Mutatæ quatient. Hor.]
- 23 *H* En lacchen matelick <op> in suer of soet gelagh,
- 24 *Ha* En seggen. Is't nu soo, God kent den naesten dagh.
b [ ] } God kent den naesten dagh. {
[ ] } Wie weet hoe 't worden magh. {
H-Ot [ ] God kent den naesten dagh.
- [ondertekening en datering]
H Constanter. | Hagæ. 14.^a 8bris | 1623.
H-Ot < >

- COMMENTAAR Opvallend aan de print 'Een Matroos' is, dat Huygens na het binnen deze reeks traditionele begin van zo'n tien regels vol kwalifikaties, van een matroos overgaat op een bevelvoerend officier om het gedicht met regel 47 een godsdienstige wending te geven.
De dichter laat de eenvoudige matroos op een oorlogsschip carrière maken. Langs de 'distelen, die in het Zee-sopp groeijen' (de doorstane gevechten, r. 15) klimt hij op tot stuurman ('Naeld en Roers beleid' r. 18). Dan voorspelt hem de Eer in een droom dat hij is 'geresen Om hooger op te sien' (r. 21-22). Hij wordt namelijk opperbevelhebber als 's Hemels hooger hand scheeps hooge hoofd' (r. 23) komt te vellen.
Als hoogste machthebber bestrijdt hij ieder die het op zijn drijvende republiek gemunt heeft. Hij kent geen vrees en als hij wordt aangevallen door een driedubbele overmacht, blaast hij liever zichzelf op met zijn maats dan in gevangenschap te gaan. 'Behalve met rijke buit en zonder verliezen naar huis te gaan om als overwinnaars gekroond te worden, is het ook eervol sneuvelend de vijand te verslaan', houdt hij in de regels 45 en 46 zijn matrozen voor.
Een dergelijk zelfmoordcommando wijst Huygens in het vervolg van het gedicht ten zeerste af. Zo'n dapperheid is een bedenkfel van de duivel. Alleen aan God behoort het recht toe ziel van lichaam te scheiden. De dichter roept de christen-zeelieden op standvastig te blijven (r. 54) en op God te vertrouwen (r. 61). Het is laf uit angst voor gevangenschap de dood te kiezen. Het is 'zonneklaar' (r. 69) zegt hij de 'Hollander': Christus (de 'Waarheid') heeft zelf gezegd: 'Ghij sult geen doot-slagh doen' (r. 70).
Voor dapperheid is dan toch nog wel ruimte, namelijk voor degene die de dood rustig durft af te wachten. Wie op de dood kan wachten, gaat hem al genoeg tegemoet. Niemand moet de dood minachten, behalve wie hem moet ondergaan; op het laatst is daar nog tijd genoeg voor. Maar bedenk wel, de dood komt u thuis opzoeken, of niet, en als hij niet komt, is doorleven het beste voor u.
- UITGAVEN Eijmael 1891, p. 20-22 (met 'Aanteekeningen p. 79-83); Worp *Gedichten* II, p. 22-24; Van der Heijden, *Spectrum* 10, p. 235-238 (met annotaties).
- TRANSLITTERATIE
- 17 *Gebiedens* De gevlekte eerste letter van dit woord schreef Huygens in *H-Ot* opnieuw.
- 25-27 In *H-Ot* voegde Huygens anderhalve regel toe. Aanvankelijk ingepast in het midden van regel 25, werd het invoegingsteken verplaatst naar het midden van regel 26.
- 42 *kruijd-tonn* Na door het woord *bodem* de *k* en *r* heengeschreven te hebben, noteerde Huygens zijn nieuwe keuze (*kruijd-tonn*) voor de duidelijkheid boven de regel.

- 531 *Verlaten* De gevlekte *a* herhaalde Huygens boven het woord.
- 70 In de marge schreef Huygens in de *H-Ot* fase hier iets dat hij meteen weer doorhaalde. Schreef hij: *Kap.* (Een zetinstructie voor woorden uit r. 70)?

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623. Een dubbelblad papier van 312 x 187 mm. In de strikt chronologische orde waarin de handschriften zijn gefolieerd, draagt het de nummers 46 en 50. In dit dubbelblad liggen de folia 47 en 48-49: de inhoudsopgave en een dubbelblad met de tekst van gedicht [71]. Fol. 46^r bevat de regels 1-30, fol. 46^v de regels 31-58 en fol. 50^r de regels 59-74.
- H-Ot* *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Het potloodcijfer naast de titel, formaatsignaturen, vingers en de instructie: *in casijf* boven het woord *Republijck* in regel 28 duiden daarop. Zie voor een samenvattende bespreking van de gehele kopij der 'printen' de p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', F2^r-F3^r, p. 43-45.
- Ot-e* Errata achter in *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', R2^r-R3^r, p. 131-133. (foutief gepagineerd: 139-141).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [R4]^r-S^r, p. 135-137.

DATERING *H* is gedateerd: 20.^a 8bris. 1623. (= 20 oktober 1623).

VARIANTEN

- 1 *H* Hij is een Waterkatt; een Dansser naerden aert
H-Ot [ ] aerd,
Ot [ ] een'[ ]
- 2 *H* Die drijuende beweeght; een Wiegling met een baert;
H-Ot [ ] baerd;
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] wieg'ling [ ]
- 3 *H* Een Mensch-geuallen Visch; een tarter van geuaren;
Ot [ ] Mensch gevallen [ ]
K1 [ ] Mensch-gevallen [ ]
- 5 *H* Een' Kabeljauws genand, van wegen 'tKabel-gauw;
K1 Een [ ]
- 6 *H* Een Zeesche Koren-bloem, grauw onder, bouen blauw;
- 7 *H* Een kaetsball vande Wind; een Hell en Hemel-naker
K1 [ ] kaets-bal [ ]

577 [70] EEN MATROOS

- 8 *H* Eer 't iemand seggen kan, een keurlick kaerten-maker
H-Ot [ ] dencken derft; [een]
K1 [ ] kaerten-maecker,
- 10 *Ha* Een arger Argos-maet, en op een schooner buijt.
b [ ] schoonder[ ]
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ]bruyt.
K2 [ ] een [ ]
- 12 *H* <E>>Alleen om roof en sold tot pless-danck te verdienen,
K1 [ ] verdienen;
- 13 *H* Eer is sijn *voetsel* niet, tot dat hij tienmael schrapp
H-Ot Eer'[ ] oogh-witt[ ]
Ot Eer [ ]
- 14 *H* <T>>Vijfkogels heeft gestuijtt, en noch soo menigh' schrapp;
K1 [ ] schrap.
- 16 *H* <*b*>>Beklawtert hij den trapp die na<e> de gulde boeijen,
Ot Beklawtert[ ]
- 17 *Ha* Gebiedens leckren last, het naeste toepad leijdt.
b [ ] leidt.
Ot [ ] leidt,
K1 [ ] leck'ren[ ] leidt.
- 18 *Ha* Geklommen door verdienst tot Naeld en Roers beleid,
b [ ] beleid,
K1 [ ] Roersbeleid,
K2 [ ] Naeld- en Roers-beleid,
- 20 *H* Van d'Eere Deuchts geuolgh; en segt, Ghij sijt geresen
- 22 *H* En laet den droom sijn oogh maer noijt sijn hert ontgaen,
Ot [ ] ontgaen.
K1 [ ] oogh,[ ]
- 23 *Ha* Geraeckt 's<h>>Hemels hooger hand scheeps hooge hoeft te vellen,
b Komt [ ]
- 24 *H* Hij heet de naeste mann die meeste wonden tellen
Ot [ ] sijn [naeste]
K1 [ ] man, [die]
- 25 *H* *a* En meeste kusten kan: Nu siet hij van dat steijl neer
H-Ot *β* [ ] die 'tSuijden meest besweet
- 26 *H* [ontbreekt]
H-Ot *β* En 't Noorden heeft betrielt, die Waer en Waer<mè>heen weet
K1 [ ] betrielt; [ ]

- 42 *Ha* Is door de *bodem* heen, ontsteekt het laeste vier,
b [ ] kruid-tonn[heen,]
K1 [ ] heen;[ ] vier;
K2 [ ] laetste[ ]
- 44 *H* En steruen Wij voor uijt, sij sullen 'taest bekarmen;
H-Ot [ ] wij [ ]
K2 [ ] 't laetst[ ]
- 45 *H* Naest rijck en onuerseerd om Kroonen t'hujs te gaen
- 46 *H* Is eerlick scheidende sijn vijanden te slaen.
Ot [ ] schiedende*[ ]
Ot-e [ ] scheidende [ ]
- 48 *H* Den zielen die haer selfs haer lichamen ontscheuren;
H-Ot [ ] self [ ]
Ot [ ] haer'[ ]
- 49 *H* Dat recht behoort hem toe die bejide t'samen bracht.
H-Ot [ ] beide [ ]
- 49 [marge]
H ontbreekt
H-Ot Retinendus est *animus* in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est nobis datur ex *hominum* vitâ migrandum est, ne munus humanum <à deo> assignatum à deo defugisse videamur. Cic. <in Somn. Scip.>
- 50 *H* Vervloecte vromicheijt, in 'tswarte Rijck bedacht!
H-Ot [ ] vromicheit, [ ]
- 51 *H* <Heeft>Daer ons des Vorsten hand ter schildwacht heeft bewesen,
K1 [ ] bewesen.
- 52 *H* Verdriet ons 'tlanger staen, dat's, langer Sijn' te wesen?
Ot [ ] dat's [ ]
- 54 *H* Staet, Christenen, staet vast, uw'uer en is niet om:
Ot Staet [ ]
K1 Staet, [ ]
- 55 *H* Geworden, is gewis. Te worden, is onseker;
Ot [ ] onseker:
- 57 *Ha* [ontbreekt]
b Wat schu<i>>ijlter onversiens in't doncker van 'tgeuall!
Ot [ ] onvoorziens[ ]
K1 [ ] onvorsiens* [ ]
K2 [ ] onvoorsiens [ ]
- 59 *Ha* Oock stuijten inde vlucht, oock schorten in het sincken,
b / /
- 62 *H* Of noemt u auerechts, en van v<an>>erbaestheit koen,
K1 Oft[ ]

- 62 [marge]
Ha [ontbreekt]
 b Multos in summa *pericula* misit venturi timor ipse mali, fortissimus ille est, qui
promptus metuenda pati, si *comminus* instent, et differae potest. Lucan. 7.
- 63 *Ha* En onuersaeght nijt noot; soo sijn sij die voor schanden,
 b [ ] zijn [ ] die, [ ]
- 64 *H* Voor spott, voor dienstbaerheit in ouerwinners handen,
- 65 *H* <Verkiesen>Een sachter ongeuoel verkiesen in haer dood,
H-Ot [ ] haer' [ ]
- 66 *Ha* En trachten nae de winst van kleijn verdriet om groot.
 b [ ] voor [ ]
- 67 *H* Hollander, 'tpast v niet, noch voor een Mensch te vreesen,
Kr [ ] een' [ ]
- 68 *Ha* Noch vande rechte vrees van bouen vreemt te wesen:
 b [ ] vreemd [ ]
Ot [ ] wesen;
- 69 *Ha* Wat soecken wij het licht op 'thoogste vanden Noen?
 b [ ] den dach [ ]
- 70 *H* De Waerheit heeft gese<ijt>>ght, *Gbij sult geen doot-slagh doen.*
Ot [ ] *geen' doot-slagh* [ ]
- 73 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Ad mortem non pigre ire satis est. Curt.
Ot [ ] frigidè [ ]
- 74 *H* Maer 'tsteruen komt u t'huijs, of 'tleuen is v best.
 [ondertekening en datering]
H 20.^a 8brzs. 1623. Hag.
H-Ot [Hier haalde Huygens de datering en zijn naam niet door. Bij de andere printen deed hij dat wel. Ik vermoed dat hij hier de naam en de datum vergeten is te schrappen. Ik laat ze weg.]

[71] AEN DE VRIJE NEDERLANDEN

COMMENTAAR Aan het handschrift van dit gedicht gaat op fol. 47r een inhoudsopgave vooraf. Ik geeft de tekst hieronder:
 In deze Ode wordt den Vrije Nederlanden vertoont |
 1 Haren ellendigen staet onder de spaensche verwoestingen, veruolgingen etc. |
 2 Hare verquicking onder den trouwen bijstand van Ho. Mem. de Heere Pr. van Orangen, |

581 [71] AEN DE VRIJE NEDERLANDEN

3 Daer door selver de naburige Vorsten met begeerlickheit ouer haer dorsten
ontsteken. |
4 Haer droeuighe benautheit door 't verongelucken vanden hooghgemelten Heere
Prince. |
5 Wederom haren nieuwen troost op de jonge Manhafticheit van sijne jegenw.^e
Ex.^{cic} |
6 Het geluckige succes van Sijne Wapenen; <namentlicken in de slagen> onder
anderen inde Veltslagen van Turnh. ende Niup. |
7 Mede <van soo> in 'tveroueren van soo menighe steden ende sterkten. |
8 Die na gevrijdt vande Roomsche Slauernije, in allerhande Weelde, voorspoet en
welvaert.bl[ocjen] |
9 <Waer door endelick de spaensche hoogmoet geuallen Landen den Treues aff
komt smeecken.> Waerdoor haer endelick de Spaensche gevallen hoogmoet als
Vrije Landen den Treues is aff <is> komen smeecken. |
10 Na den welcken de oorloge wederom aengeuangen sijnde worden de Borgeren
aenge[maent] | <d>>voorden seluen onder soo geluckighen hoeft niet te
schroomen; sonderling totte | Eendracht in Religie ende andersins aengemaent,
daer uijt sij niet als veruolg | van voorspoet ende ouerwinning hebben te
verwachten. |

Deze puntsgewijze opsomming noemde Vermeeren een 'omschrijving' die 'een zijlicht op Constanters werkmethode' werpt.² Nadere beschouwing maakt echter duidelijk dat er niet zozeer sprake is van enig licht op de werkmethode, als wel op de bedoeling die Huygens met deze Ode had. De eerste negen van de bovenvermelde punten zijn namelijk argumenten, ontleend aan de eigen recente geschiedenis van de 'Vrije Nederlanden', voor de in het laatste punt verwoorde aanmaning niet bang te zijn om, nu het Twaalfjarig Bestand afgelopen is, opnieuw in oorlog te gaan. De burgers worden daarbij in het bijzonder gemaand eenheid in de godsdienst te betrachten. Zij kunnen dan continuering van de voorspoed en de overwinning verwachten.

In zijn gedicht heeft Huygens deze argumentatie vorm gegeven op een manier die ik voor zijn dichterschap typerend vind. In trocheïsche versregels voegt hij op associatieve wijze de stof aaneen tot een gedicht dat aan begin en eind bijna identiek is en dus een formele afsluiting kent. In het handschrift gaf hij het de genre-aanduiding 'Ode' mee, aldus de verhevenheid van zijn stof en zijn hoge achting voor de 'Vrije Nederlanden' tot uitdrukking brengend.

Nadat hij tot en met regel 74 de vier eerst genoemde argumenten heeft verwoord, voegt de dichter ook een uitvoerige bijbelse argumentatie in, die in het gegeven overzicht ontbreekt. Van regel 91 tot 130 vergelijkt hij de strijd van de Vrije Nederlanden tegen Spanje met die van David tegen Goliath, een meer gebruikt thema.³

In het slotgedeelte, vanaf r.223, wekt Huygens het vaderland op aan iedereen de toekomstige overwinning voor ogen te stellen. (Laat zien:) 'Hoe die hooge Reusen hoogd Voor uw' David heeft gebooght'. God zal u ook bij de hervatting van de strijd helpen.

UITGAVEN   Worp, *Gedichten* II, p. 24-30.

TRANSLITTERATIE

- 28   *H*   *niet*. Aan het begin van dit woord een aanzet van een *e*?
- 73-74 *H*   Bij de laatste woorden van deze regels (*Helt, gevelt*) streepte Huygens de slotkrul van eindhaal van de *t* door. Waarschijnlijk om te voorkomen dat deze voor een *s* werd aangezien.

OVERLEVERING

- H*   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 47 en fol. 48-49. Fol. 47 is een blad papier, aan de linkerkant nogal gehavend, van 310 x 200 mm. Het bevat een opsomming van de inhoud van de *Ode* in tien punten. Zie voor de tekst ervan onder *Commentaar*. Fol. 48-49 is een dubbelblad papier van 312 x 200 mm. Fol. 48^r bevat, in twee kolommen de regels 1-30 en 31-60; fol. 48^v de regels 61-92 en 93-126; fol. 49^r de regels 127-162 en 163-196 en fol. 49^v de regels 197-230 en 231-270.
- H-Ot*   *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Potloodnummer naast de titel, signaturen en vingers (vooral op fol 49^v) wijzen daarop. In deze fase heeft Huygens met een lichtere inkt een aantal wijzigingen en correcties aangebracht.
- Ot*   *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als', [N4]^r-[O4]^v, p. 105-114.
- K1*   *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van als', 2cv-2d^r, p. 202-211 (foutief gepagineerd: 214-217, 219, 218, 220-223).
- K2*   *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 312^r-[314]^r, p. 451-455.

NOTEN

- ¹ Ik geef hier de door Huygens doorgehaalde tekstgedeelten tussen < > en zijn wijzigingen daar meteen achter. Door afbrokkeling van het papier niet meer leesbare tekst is tussen [ ] gereconstrueerd. Zie ook Worp *Gedichten* II, p. 24 noot 1.
- ² Vermeeren 1959, p. 266.
- ³ Zie Spies 1994.

VARIANTEN

- [titel]
- H*   ODE | Aen de | VRIJE PROVINCIEEN.
- H-Ot*   Aen de | VRIJE NEDERLANDEN.
- K2*   Aen de | VRYE NEDERLANDEN. | Ten einde van het twaelfjarigh Bestand.
- 2   *H*   Van der Landen luyster-bloem,
Ot   [   ]luyster-bloem;
- 3   *H*   Straet van steden, Stadt van dorpen,
Ot   [   ]Dorpen
- 4   *H*   Die den anderen beworpen,
K1   [   ]beworpen;

583   [71] AEN DE VRIJE NEDERLANDEN

5 *H* Hooghe heckens vanden Leew
Ot [ ] hecken [ ]
Kt [ ] heckens [ ]
 7 *H* Leert v kennen, Weelde-weiden,
 8 *H* Leert v seluen onderscheiden
 9 *H* Van v seluen metten tijdt
H-Ot [ ] na den tijdt
 12 *Ha* Nae de doncker' donder-dagen,
b Na [ ]
 14 *H* Die u ouer zijn gegaen;
 16 *Ha* En hij seluer schemer-blickten
b [ ] sijn ooge [ ]
c [ ] haer[ ]
 17 *Ha* Door den smoockerighe wolck,
b [ ] de [ ]
 18 *H* Die van midden uijt uw volck
Ot [ ] volck'
 19 *H* En haar' opgeschroeyde wonden
H-Ot [ ] opgeschroeyde [ ]
 21 *Ha* Die den opgeruckten geest
b [ ] opgedregen [ ]
H-Ot [ ] de verre vlugge [ ]
 22 *H* Lang te bouen was geweest.
Ot [ ] geweest:
 23 *H* Doe den Huis-mann van uw' velden
Ot [ ] de Huysmann [ ]
 29 *H* Die der Heiligen <g>>Gewiss
 30 *Ha* Waerheit, wegh, en Leuen is:
b Waerheit,[ ]
 32 *H* Van uw' droeuige Riuieren
 37 *H* Diese vochtich ouerstolp,
 38 *H* En de dorpels ouer help.
Ot [ ] help:
 39 *Ha* Eenicheit trad door uw' straten
b Eenicheit[ ]
Kt [ ] straeten,

40 *Ha* Die den Roouer hadd verlaten
b [ ] de [ ]

46 *H* Aende Willigen geuest:
Ot [ ] gevest;
Kr [ ] gevest:

48 *H* Konden in't voorbij gaen vragen
Ot [ ] vragen,

54 *H* Die v uijt de flauwte bracht?

55 *H* *Wel bem* in het eewich rusten,
Kr Wel hem [ ]

56 *Ha* *Wilhem* *hem sy* die v kusten
b [ ] *geuen* [ ]
c [ ] was het [ ]
Ot [ ] kusten,
Kr Wilhem [ ]

57 *H* *Wilhem* die v uijt het sand
Kr Wilhem [ ]

58 *H* Steunden op sijn' trouwe hand,
Ot [ ] sijn [ ]
Kr [ ] sijn' [ ] hand;

59 *Ha* Die v Vaderlijck omarmden,
b [ ] Vaderlick [ ]
Ot [ ] omarmde,
Kr [ ] omarmde;

60 *H* Die uw' aderen verwarmden,
Ot [ ] ademen verwarmde,

61 *H* Diese, seluer afgeuoedt,

62 *H* Voede met sijn herten-bloedt.
H-Ot Voedde[ ] herten-bloed.

65 *Ha* Die soo menigh buren-vorst
b [ ] Buren-vorst

67 *Ha* Maer hoe wierd v weer te moede
b [ ] werd [ ]

69 *H* Die den Hemel op v sleet,

74 *H* Voor uw' Voeten saeght geuel?

75 *H* Hemel, sprack in v 'tbenouwen,

76 *H* Is v 'tgroote werck berouwen,

78 *Ha* Dijn^r Vrijheit uijt den sinn?
b Mijner Vrijheid [ ]

80 *H* En ter haluer hoogd' geklommen

81 *H* Tegen 'tfeller ongeuall

83 *Ha* Eewigh Rechter, sijn 't dijn' rechten
b [ ] zijn [ ]

86 *Ha* Vroege voor ten krijghe gaen,
b [ ] strijde [ ]
c [ ] trommel[ ]

87 *H* End en sulstu hunne dagen
Ot End'[ ]

98 [marge]
H Goliath
Ot [ontbreekt]

100 *H* Die <m>>dij met haer hooghde trotsen,
H-Ot [ ] de [ ]

101 *Ha* Hooge rots van Israëll!
b [ ] Rots[ ]
K1 Rooge' [ ]
K2 Hooge [ ]

103 *H* Die de Mannen dede beuen?

104 *H* Most dat h<e>>arde hart niet sneuen
Ot [ ] hert [ ]

105 *H* Voor het onuerstaelde scherp

106 *H* Van een' teere slinger-werp?
K1 [ ] teeren[ ]

108 *H* In uw' ongesienste tijden
Ot [ ] tijden,

109 *Ha* In 'tbenauwste van uw' brand,
b [ ] 'tbedompste[ ]

110 *H* Ouerblixemd Vaderland.

113 *H* Buijten v alleen besat,

114 *Ha* Spa<eg>>gnen, op sijn hoogde pratt
b [ ] vander aerden platt

115 *Ha* Ouer 'tReusen-peijl gewassen,
b [ ] peil [ ]

- 116 *Ha* Quam uw' kleenicheit verbassen,
b [ ] kleijnicheit[ ]
- 117 *H* En uw teere tegenweer
H-Ot [ ] swaerste[ ]
Ot [ ] u [ ]
- 119 *H* Maer uw' trouwe Broeder-Borgers
Ot [ ] Broeder-Borgers,
- 120 *H* Vaderlijke Toeversorgers
K2 [ ] toeversorgers,
- 122 *H* Op een' teere *Dauids* hand;
- 123 *H* Teer en onbedreuen beijde,
- 124 *H* Soo sij vande memme scheidde
Ot [ ] scheidde,
- 128 *H* Gingh Hij Goliath ontmoeten,
Ot [ ] ontmoeten;
- 130 *H* Hart en handen naer om hoogh.
Ot Hert [ ]
- 132 *H* Nae de voorbaet vande slagen;
H-Ot Na [ ]
- 133 *H* Vragen 't spruijten van uw bloed
K1 [ ] bloed,
- 135 *H* Sendtse na de Moore-mannen
H-Ot [ ] naer [de]
- 136 *H* Die de hengsten in sien spannen
Ot [ ] Henxsten[ ]
- 137 *H* Daer de Sonne-karr na rent,
H-Ota [ ] naer[ ]
b [ ] na [ ]
- 138 *H* Sendtse naer het Auond-end,
- 138 *H* Sendse door de Zuijder Engde
Ot [ ] Engde,
- 141 *Ha* Vanden gulden werelt-kluijt
b [ ] wereld-kluijt
- 146 *H* Voor een' afgestoruen vriend,
- 148 *H* Van Oragnen wederuaren,
- 149 *Ha* En het welbeleijd geweld
b [ ] welbeleid [ ]

- 151 *Ha* Soo verr hebben hem de slagen
b [ ] Hem[ ]
- 152 *Ha* Van sijn Trommelen gedragen
b [ ] Sijn'[ ]
Ot [ ] gedragen,
- 154 *Ha* Voor en achter sijn geschutt.
b [ ] Sijn [ ]
Ot [ ] geschutt,
- 155 *Ha* Soo verr voelde men de voncken
b [ ] } voelde men { [ ]
           [ ] } telde men { [ ]
H-Ot [ ] telde men [ ]
- 156 *Ha* Die sijn ijsre handen kloncken
b [ ] Sijn [ ] vuijsten[ ]
Ot [ ] Sijn'[ ]
K1 [ ] ijsr'e * [ ]
K2 [ ] ys're [ ]
- 157 *H* Uijt het Arragonsche stael,
Ot Wt [ ]
K2 Uyt [ ]
- 158 *Ha* Daer hij Spagnen leerde dencken
b [ ] Hij[ ]
- 161 *Ha* Wat den Hemel door den slagh
b dat [ ]
- 162 *Ha* Van een' slinger al vermagh,
b [ ] all[ ]
- 169 *Ha* Hoe hij daer sijn' Vorsten-hand
b [ ] Hij[ ] Sijn'[ ]
- 170 *H* Aenden voor-slagh hadd verpandt,
K1 [ ] verpandt;
- 171 *Ha* Hoe hij daer Sijn Macker-mannen,
b [ ] } Macker-mannen, {
           [ ] } Vaendel-mannen, {
c [ ] Macker-mannen
Ot [ ] Sijn' [ ]
K1 Doe [ ]
- 175 *Ha* Hoe hij 't Noorder-nat verengde,
b [ ] Hij 't Noorder-natt[ ]

177	<i>H</i>	En sijn stranden vloet op vloet
	<i>H-Ot</i>	[ ] vloed[ ] vloed
	<i>Ot</i>	[ ] sijn'[ ] vloed,
178	<i>Ha</i>	Dé vermangelen in bloedt;
	<i>b</i>	[ ] } vermangelen { [ ]
		[ ] } verstremmelen { [ ]
	<i>H-Ot</i>	[ ] verstremmelen [ ] bloed;
	<i>Ot</i>	Dé' [ ] bloed,
	<i>K1</i>	[ ] bloed;
	<i>K2</i>	Dé[ ]
179	<i>H</i>	Bloedt den ooghen uijtgetogen
	<i>H-Ot</i>	Bloed [ ]
182	<i>H</i>	Vanden ouerjaerden wrock
186	<i>H</i>	Voor een' Oostenrijcker slaggh.
	<i>K1</i>	Door[ ]
189	<i>H</i>	En de laeste wonderen
	<i>K2</i>	[ ] laetste[ ]
190	<i>H</i>	Sullen 'teerst verdonderen.
	<i>Ot</i>	[ ] verdonderen:
192	<i>Ha</i>	Van Sijn' onuer* w* aecte sorgen
	<i>b</i>	[ ] onuervaeckte [ ]
192	<i>Ha</i>	En den afgeronnen trots
	<i>b</i>	In [ ]
194	<i>Ha</i>	Van soo menigh' aerden rots,
	<i>b</i>	[ ] aerde [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] aerden [ ]
195	<i>H</i>	Daer de Woluen achter schuijlden
197	<i>Ha</i>	En ontruckten van uw Vee;
	<i>b</i>	[ ] ontgrabbelden [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] Vee,
	<i>K1</i>	[ ] Vee;
199	<i>H</i>	Mette woecker gingh betalen,
	<i>Ot</i>	Met den[ ]
201	<i>H</i>	<i>α</i> Met Oragnens Vaendel-swacij
	<i>H-Ot</i>	<i>β</i> [ ] vlagge-swacij,
202	<i>H</i>	<i>α</i> Datter eeuwich over wacij'<,>>.
	<i>H-Ot</i>	<i>β</i> dieder [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] waey':

- 232 *H* Tegen klingen vreesen deden
Kz Tegen-klingen [ ]
- 233 *Ha* Tegen sijn <gelucki>>gesegent loot
b [ ] Sijn [ ]
H-Ot [ ] loodt
- 234 *Ha* Stomp gestooten sijn en doodt
b [ ] zijn [ ] doot,
Kr [ ] dood;
- 235 *H* Hoe de vuyjsten diese dreuen
- 236 *Ha* Voor de Sijne zijn staen beuen,
b [ ] quamen[ ]
- 237 *Ha* Die die trotse tong geueld
b Doesij haer [trotse]
c Does' [ ]
- 238 *Ha* Met een, Vrede, groote helt,
b Tot [ ]
- 242 *H* *Tnederigst<e> <gelaet>>gebaer toe broght.
- 246 *H* D<ij>>oorstaen van een' swarer slagh,
- 248 *H* Van een' holler zee ontuaren,
- 252 *H* Mannen Borgers komt u 'tschroomen
Ot [ ] Borgers,[ ]
- 254 *Ha* *a* Moedich, moedich, die 'beginn
b *β* [ ] aen[ ]
Ot [ ] aen't beginn,
- 255 *Ha* *a* T'uwer baten, t'uwer eeren,
b *β* Die het ende [ ]
- 256 *Ha* *a* Soo geluckigh hebt sien keeren.
b *β* T'uwer baten [ ]
- 258 *Ha* Staet u buijten weer en wacht.
b [ ] [weer] voor uijt en[ ]
- 259 *H* Sluijt de seuen trouwe handen
- 260 *H* Die de twe<en>>e en acht vermanden,
Ot [ ] vermanden.
Kr [ ] vermanden,
- 261 *H* Sluijtse datter win<t>>d noch dagh
- 263 *Ha* *a* Konnen sij des Hemels schatten,
b [ ] de waerheijts Schatten,
c *β* [ ] swaerste [ ]

264	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Met gemeene handen vatten,
	<i>b</i>	<i>β</i>	'Shemels waerheij<t>>d t'samen [vatten,]
	<i>K1</i>		[ ] Waerheid, [ ]
265	<i>H</i>		En betrouwen haer gewel<t>>d
268	<i>H</i>		Minne en kan v niet bedijen
	<i>H-Ot</i>		Min [ ]
269	<i>H</i>		Laeghe Landen, <sonder> buijten roem,
			[ondertekening en datering]
	<i>H</i>		Constanter. 28. ^a 8bris 1623. valetudine parum prosperâ.
	<i>H-Ot</i>		1623.
	<i>Ot</i>		MDCXXIII
	<i>K1</i>		[ontbreekt]

[72] EEN BOER

COMMENTAAR

De print 'Een Boer' is een fraai voorbeeld van Huygens' veelzijdig poëtisch talent. Tot en met regel 40 past dit gedicht uitstekend in het stramien dat hij ook voor de andere printen hanteert. Na de inleiding met de naamwoordelijke aanvullingen op de openingswoorden 'Hij is', volgt een beschrijvend gedeelte waarin Huygens de boer vooral tekent als slachtoffer van de oorlog. Als men die oorlogstijden buiten beschouwing laat ('Kipt Trommel-tijden uijt' (r. 25) dan is de boer een koning van een woning waar Vrede woont en 'kostelick Genoegh' (de kostbare tevredenheid). Bij wijze van slot volgen dan de regels 29 - 40 met een beschrijving van de zesdaagse arbeid van de boer en zijn redengeving voor de zondagse rustdag. Voor hem is die dag niet een dag om niet te hoeven werken maar een dag om zijn God te leren kennen. Dit is een min of meer afgerond geheel.

Hier knoopt de dichter vervolgens een dubbel genrestuk aan vast. Eerst beschrijft hij een scène waarin de boer in een gloedvol betoog in Hollands dialect' een vrouw, Trijn, overhaalt met hem te trouwen (r. 45-80A). Als dat huwelijk inderdaad gesloten en gevierd is, volgen vanaf r. 99 nog ruim 50 versregels met een wederom in Hollands dialect gevoerde dialoog tussen de boer, die Jan Govertse blijkt te heten, en zijn boerin. Dit gesprek wordt gevoerd op de kar waarmee zij hun producten ter verkoop naar de stad brengen en behelst commentaar op de wijze waarop men in de stad gekleed gaat. Trijn geeft commentaar op de vrouwen, Jan op de mannen. Hun dialoog is een boeren-variant op Huygens' eigen *Costelijck Mall* [37]. Met kennelijk plezier nam Huygens dat thema weer op. In de regels 114, 150 en 156 verwijst hij woordelijk naar zijn eigen satire.

In de laatste tien regels van dit gedicht geeft Huygens de moraal van dit boerencommentaar. Onder verwijzing naar de exemplarische wijsgeer Diogenes, die zelfs geen nap nodig had om uit te drinken, besluit hij met de sententie:

592 [72] EEN BOER

- 4 *Ha* Een soon die om den kost sijn Groote Moeder vilt;
b } Een soon die om den kost sijn Groote Moeder vilt; {
c } *Een gistloose geback; een ongesoden wilt; * {
Ot Een Soon die om den kost sijn Groote Moeder vilt;
Kr [ ] Groote-Moeder [ ]
[ ] sijn' [ ]
- 7 *H* In 'tspreken maer een half', ten zij bij ongeual,
- 8 *H* Soo braeckht hij wel een woord dat wijsen wel geual',
- 9 *Ha* Soo rispt hij wel een vraeg die Letter-luij uijt suiipen
b [ ] daer [ ]
Ot [ ] ripst* [ ] Letter-luij' [ ]
Kr [ ] een' vlaegh [daer] Letter-li'en [uijt]
- 11 *H* Hij leeft gelijkmen leeft daer 't Leuen leuend is,
H-Ot + [ ] leuen [ ]
- 13 *H* Tot <t>>dat de Trommel komt, en Lonten die hem <d>>tergen
- 16 *H* Oft malen't uijt sijn Terw, oft maeijen 't van sijn gras.
Ot Of [ ] sijn' [ ] of [ ]
Kr Oft [ ]
- 17 *H* Die stormen duijckt hij door soo lang sij hem vermennen,
Ot [ ] vermennen;
- 18 *H* Maer schept hij uijt den nood het hert van wederspannen
Kr Maer, [ ]
- 19 *H* Door Boeren-buren hulp, Soldaten kiest de wijck,
Kr [ ] hulp; Soldaten, [ ] wijck;
- 20 *Ha* Elck vlegel wordt een Roer, en elke vorck een Pijck.
b [ ] pols [ ]
Ot [ ] Pijck;
Kr [ ] een' [ ]
- 21 *H* De wraeck sitt in sijn hert, de Wanhoop in sijn' handen,
Ot [ ] wanhoôp [ ]
Kr [ ] wanhoop [ ]
- 23 *H* Noch Room, noch Schapenkaas voor menschen vleisch en bloed;
H-Ot [ ] vleisch [ ]
Kr [ ] bloed:
- 25 *H* Kijpt Trommel-tijden uijt, geen sijns gelijcke Koning;
Kr 'k Neem [Trommel-tijden]
- 26 *H* Sijn't andre van een Rijck, hij is het van een Woôning,
Ot [ ] and're [ ] een' Wooning,
Kr [ ] andre [ ] Wooning;

28 *H* En 'tkostelick Genoegh; dat hebben andre min.
K1 [ ] and're [ ]

29 *H* Den sess-dagh sweet hij uijt, van dat de Son te karr klimt
H-Ot + [ ]
K1 [ ] Son 'te * [ ]
K2 [ ] Son' te [ ]

30 *H* Tot dat de <d>>Nacht-bodin, de Minne-Moeder-starr glimt;
H-Ot [ ] Minne-Moeder-Starr, [ ]
Ot [ ] Minne-Moeder-Sterr, [ ]
K1 [ ] Minne-Moeder-Starr [ ]
K2 [ ] Minne-Moeder-Starr, [ ]

31 *H* Soo voedt hij met sijn hand sijn lustigh lijf in 'tgroen,
Ot [ ] sijn' [ ]

33 *H* De seuendaeghsche Rust en wenscht hij niet verschenen
Ot [ ] seven-daegsche [ ]

34 *H* Om werckens vrij te zijn (gewoonte doet hem meenen
K1 [ ] (gewonte* [ ]

35 *H* Dat sweeten Mensch zijn is, en arbeit Leuens lot)
K1 [ ] Levenslot)

36 *H* Maer om des ijuers will ter <W>>Kennis van sijn' God,

40 *Ha* Dan daer 'tgeleert Gebed door Amber-wanten gaet.
b [ ] 'tgeleerd [ ]

41 *H* Verlengt de Somer-Sonn sijn achter-Middagh-uren,
K1 [ ] sijn' [ ]

42 *H* Hij schenckt het ouerschott sijn' naestgelegen' bureen,
H-Ot [ ] den [ ]

43 *Ha* En hangt daer 'tcroontgien uijt, den Avond blijfter bij;
b [ ] hangter 't Kroontgien [ ]
K2 [ ] Kroontjen [ ]

44 *H* Daer vindt hij mogelick sijn' gadingh aende Rij,
K1 [ ] Rij;

45 *H* En wringter sich ontrent, en segt haer met een douw, Trijn,
Ot En, [ ] een' [ ]
K1 En
K2 [ ] douw [ ]

46 *H* Trijn 'kweet gien langer raedt, me denckt je moet men Vrouw zijn,
H-Ot [ ] raedt, [ ]
Ot [ ] raed, [ ]

- 47 *H* Me denckt je moetse zijn, en inden Hemel benje't,
H-Ot [ ] seltse [ ]
- 48 *H* We staender lang te boeck; en, Troosje, noch ontken je't,
H-Ot [ ] stænder [ ]
Ot [ ] staender [ ] boock; [ ]
- 49 *H* Noch blijf j<e>>'-en stickgien Ijs, soo klaer, soo hard, soo koel,
- 50 *Ha* Al waer men hart en haert, en Aenbeelt of en Oue,
b [ ] Ambeelt [ ] Ove,
Ot As [ ]
- 52 *Ha* En slijpstien of en Pott; men suchjes doen hem stoue,
b [ ] him [ ]
- 53 *H* Men traentgies lengen 'tsopp; en, offer vier <ont>ombrack,
H-Ot [ ] træntgies [ ]
- 54 *H* Iou vierige versier ontsteeck <t>>de kolen strack;
H-Ot [ ] kole [ ]
- 55 *H* Die kolen sijn men Long, men Leuer en men Niertgies,
H-Ot [ ] kole [ ]
- 56 *H* Soo veulderhande vonck, soo veulderhande viertgies;
H-Ot [ ] veulderhangde [ ] veulderhangde [ ]
- 57 *H* En ick wel eer de knechtgroen licken as en gras
Ot [ ] gras,
- 58 *Ha* Ga dorren lick en hoij, ga stuijue lick en ass;
b [ ] dorre [ ]
- 59 *Ha* Wie wenst hem bij en aer sen <w>>Weuning te verwarmen?
b [ ] verwarme?
- 60 *Ha* En benje 'n Meijsgie, Trijn, en doe je 't bij sen darmen?
b [ ] darne?
K1 [ ] men [ ]
- 63 *Ha* All vloogh ick bij de gront? nouw weer en are slinger,
b [ ] grond? [ ]
H-Ot Al [ ] grongd? [ ] aere [ ]
K1 [ ] grond? [ ]
- 64 *H* Mick, mick, men hieltgie drilt all waer 't de Speulmans vinger.
Ot [ ] vinger:
- 65 *H* Hoe slofter Teunis bij, hoe staetet Kees ter hand,
H-Ot [ ] stætet [ ]
Ot [ ] hand,

- 66 *Ha* Hoe sleeptet logge goet de biendere door 'tsand,
b [ ] 'tsand!
Ot [ ] door't sangd!
- 67 *H* De Waerheit wilder uijt, all stinckt den aêm van 'tprijsen,
Ot [ ] wærheid [ ] aêm van't prijse,
K1 [ ] a'em[ ]
- 68 *H* All dangst' jck inde kleij, 'ken mocht niet taeijer rijsen.
Ot [ ] rijse.
- 72 *H* Verbij de wætering is all men eijghen slijckje,
H-Ot [ ] eighe [ ]
Ot [ ] Wætering[ ]
K1 [ ] iege* [ ]
K2 [ ] eige [ ]
- 73 *H* Klinck klare klæuer, Kind: Ick weet van huer noch pacht,
Ot [ ] klære[ ]
K1 [ ] pacht;
- 74 *H* Men eruen hoore mijn, gelicken ick 'tgeslacht:
- 75 *H* Lett op men Laen erreijs, hoe roijtse na men hecke;
H-Ot [ ] Læn [ ]
- 78 *H* Om ijou, men Hartegin, te vatte voor sen <v>>Vrouw.
- 79 *Ha* Een soen, een lonck, een snick, een kneep, een tré, een suchgien
b [ ] suchtgien
- 81 *H* Dat 'sanderdaegs moij weer, of water dreijgt of wind:
H-Ot [ ] dreigt [ ]
- 82 *H* En jong, en welbekleijd, en goelick, ienigh kind?
H-Ota En [ ] welbekleid, [ ]
b En [ ]
- 83 *H* Wat lett him? segt haer hart, en 'tspringt gelijk haer kuitjen.
H-Ota "Wat[ ]
b Wat [ ]
Ot "Wat[ ] haer'[ ]
- 84 *H* Die pankoeck schuijft, denckt hij, of 't sell him haest gedij'n:
H-Ota "Die[ ]
b Die [ ]
Ot "Die[ ]
- 86 *Ha* Men Vaer en ick sijn ien, lick Druijue-sopp en wijn,
K1 [ ] wijn;
- 87 *Ha* Wilt slegh, we selle ijou het Klavre Vrouwtgie maken
b [ ] slech, [ ]
K1 [ ] klav're [ ]

- 88 *H* Bin icker 't Heertgien of. Sij antwoord met de kaken.
Ot [ ] of: [ ]
K1 [ ] of. [ ] kaecken;
- 89 *H* Met glijdt een silure Trouw van sijn' aen haren duijm;
K1 [ ] een'[ ]
- 91 *H* Of sij half *crachteloos*. T'huijs derfts' hem sien en toonen;
H-Ot [ ] melaets van hand. [ ]
Ot [ ] sy'* [melaets]
K1 [ ] thoonen:
- 93 *Ha* De Bruijgom binnens koijs; Daer vindt hij soo veel vreught,
b [ ] } Daer { [ ] } veel { } vreughd,
c [ ] } Die { [ ] } voll { }
[ ] Daer [ ] veel [ ]
- 94 *Ha* Als Alexander oijt kost eijschen van sijn leugt,
b [ ] leugd,
H-Ot [ ] eischen [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
- 96 *H* En brachten niet te bedd<d> als vier ontkleedde Lijuen.
H-Ot [ ] saem [ ]
Ot [ ] Lijven:
- 99 *H* Nu is hij dobbeld Man; en 'tleuen van te voren
- 100 *H* Gelijckt hij bij een Doodt; soo kan hem Trijn bekoren,
H-Ot [ ] Dood; [ ]
Ot [ ] een'[ ]
- 101 *Ha* Soo reddert sij sijn' stall; soo serpt sij vloer en Tin,
b [ ] Tinn,
- 102 *H* Soo klaert sij Mouw en Tonn; soo draeft sij naer sijn' sin
Ot [ ] Tonn, [ ]
K1 [ ] sijn [ ]
K2 [ ] sijn' [ ]
- 106 *H* En heeft sijn liefste schatt van achteren gelaên:
K1 [ ] sijn' liefsten [schatt] gela'en
- 108 *H* Het veulen met het kalf sijn mannelick bestieren;
Ot [ ] Voelen[ ]
- 110 *H* Des Avonds munt bij munt, en beijde borsen stijf.
H-Ot [ ] beij de[ ]
- 114 *Ha* Op't KOSTELICKE MALL van't steedsche VEELDER' HAND!
b [ ] / / VELERHAND!

- 115 *H* Kedaer, Ian Gouertse, segt sij, dat benne bouwens,
Ot Ke dær, [ ]
K1 [ ] bouwens;
- 115 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Ridiculum acri Fortiùs et meliùs magnas plerùmque secat res. Hor.
- 116 *H* O rijcke Lieuen Heer wat kost je 'tgoetgien houwens!
K2 [ ] het goetien [ ]
- 117 *Ha* Kedaer begett, dat staet, goud spellenwerck op zij,
b [ ] speldewerck [ ]
H-Ot [ ] stæt, [ ]
Ot Ke dær [ ]
K1 [ ] stæt; [ ]
- 119 *H* <Sij>Kijck sij nouw mitten Hoep, en m<etter>>ittet spitse hielgtie,
Ot [ ] met den [ ]
K2 [ ] nouw, [ ]
- 120 *H* Ia wel toch moer in 'tslick, ja lieve flenter-sieltgie,
- 121 *Ha* Wat geeft de Scheij an 'tMess, den blaker an de kaers?
b [ ] Schei [ ]
K2 [ ] aen [ ]
- 122 *H* <*In't hem vergoedie niets*> Die moij is is't in 't hem, Ick toon je naers
om naers.
K1 [Die moy is ist in't] hemd, [ick toon je naers om naers.]
- 123 *H* En jij mé, Moolicken, rock of ereijs de Luijue,
Ot [ ] Moolicke, [ ]
- 124 *H* Laet kijcke wat je deekt, ick schatt je bijde kuijue
H-Ot Lae [ ]
- 125 *H* Voor Molenare Wijfs; hoe is't m<e>it Neus en Wang?
- 126 *Ha* D'ien mach bepockpett sijn, den andre slim, of lang;
b [ ] magh [ ] zijn, [ ]
Ot [ ] langh:
- 127 *Ha* Well, hadd ick't niet esien ick hiet men Vaertgie fluijten,
b [ ] fluijte,
K1 [ ] esien, [ ]
- 131 *H* Still, Trijne-Moer, segt hij, laet <w>>Wijfgies wat bedrijve,
- 132 *H* Se <s>>zijnder Wijfgies voor; Maer Manne werde Wijue:
- 134 *Ha* In't Le'ere Wagentgie, sen lockgies mé voll ass;
Ot [ ] Le'ere [ ]

- 135 *H* T'en hangt him opte schoer; en <vro>vrouw die half ehult is
H-Ot *Tien[ ]
- 137 *H* Hoe hangt him 'tlubbe-tuijch efommelt ouer ien,
K1 [ ] ien!
- 138 *H* 'Tis schier en heele webb, all mach het nimmend si<e>>en,
- 139 *H* O 'tis en wondre krull van veulderhande laeghies,
K1 [ ] wond're[ ] laeghies:
- 140 *H* Al staetet bouen op gelick men hemde kraeghies,
K1 [ ] kraeghies;
- 141 *Ha* *a* All eueliens*oo*, Trijn, of ick en Bijbel hadd
b *β* [All eueliens] [of ick en] dicke [Bijbel hadd]
K1 [ ] had,
- 142 *Ha* *a* En nimmend nimmend sien as oppet opper-blad.
b *β* [ ] liet him [ ]
- 143 *Ha* Siet nouw sen Manteltgie, van buijte rood as panne,
b [ ] Mangteltgie,[ ] Panne,
K2 [ ] Mangteltie, [ ]
- 144 *Ha* Van binnen as en grass, voll sije bont espanne,
b [ ] bongt[ ]
K1 [ ] espanne:
- 145 *H* Trijn, onse Domine <p> die preeckten op en dagh
Ot [ ] ongse[ ]
- 146 *H* Van 'tHemels Brulloft-kleed, of 't dit kleur wese magh?
K1 [ ] Brulloft-kleedt;[ ]
- 147 *H* Ick houw j'en biertgie, neen 't. Maer lett op 't wammes tuijtgie,
K1 [ ] wammes-tuytgie;
- 148 *Ha* Hoe sluijttet na den Riem, lick 'tvoorste van men schuijtgie,
b [ ] sluijcktet[ ]
- 149 *H* En all <fij>fijn klatergoud tot snippertgies versneen,
K1 [ ] versneen
- 150 *H* Ia heer hoe *kostelick* is 't *mallen* inde ste'ën!
Ot [ ] Ste'ën!
K1 [ ] Ste'ën!
- 152 *Ha* Trots trotser Keijseren, haer eijgen <*gier*> Wooning-wagen
b [ ] eijgen [ ]
- 153 *H* Is haer Victori-koets; daer sien sij van om laegh
K1 [ ] Victori-koets, [ ]
- 154 *H* Of een geLauwert Vorst sijn' slauen oversaegh;

155	<i>H</i>	En roepen binnens monds, Siet, Slauen, ghij sult steruen,
	<i>Ot</i>	[ ] sterven
	<i>Kr</i>	[ ] sterven,
156	<i>H</i>	En 't <i>Malle kostelick</i> wel moeten leeren deruen;
157	<i>H</i>	Begint het tijds genoegh: Wat baet hem ouervloed
159	<i>H</i>	'T is uijt een' Boeren-lipp een hooge less gesogen,
	<i>Kr</i>	[ ] een'[ ]
160	<i>H</i>	Maer diese niet en <*siet*> hoort begriipse met sijn' oogen:
	<i>H-Ot</i>	[ ] onthaelse door[ ]
		[De regels 161 en 162 zijn in H-Ot marginaal toegevoegd.]
161	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i> <i>a</i>	Wie een' geraghen geest op allen voorvall slaet
	<i>Kr</i>	[ ] slaet,
162	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	Studeert in't groote Boeck, ter Scholen waer hij gaet.
163	<i>H</i>	De Bedelaer sweegh still, die op sijn' koten huckt<en>>e
	<i>Kr</i>	[ ] huckte,
164	<i>H</i>	En met een holle hand na 'tBeken-water buckte,
	<i>Kr</i>	[ ] een'[ ]
165	<i>H</i>	En schept<e'm>>en in die kruijck dien nooddruft uijt dat vat,
	<i>Kr</i>	[ ] vat:
166	<i>H</i>	Maer die daer in sijn Kuijp sich selfs en all besat,
	<i>Ot</i>	[ ] sijn'[ ]
168	<i>H</i>	En schaemde sich sijn' Napp ten ouervloed te huijsen.
169	<i>H</i>	Geleerde spreken veel, maer Boeren seggen 's meer,
	<i>Kr</i>	[ ] meer;
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 13. ^a 9briz. 23.
	<i>H-Ot</i>	< >

[73] EEN WAERD

COMMENTAAR Ook in zijn print 'Een Waerd' doorbreekt Huygens het bekende patroon. Ter inleiding geeft de dichter vijfmaal een kwalifikatie na de openingswoorden 'Hij is'. Daarna portretteert hij de waard in zijn bezigheden. In een poging de aandacht van zijn minder goede schotels af te leiden, zet de opperkok zijn gasten taaiere kost voor: nieuws. De economie, de godsdienst, de oorlog in Bohemen, de politiek van Spanje en Engeland, alles komt ter tafel, ook de

aanslag waaraan Maurits is ontsnapt. De woordenstroom van de waard eindigt in een voorstel op het heil van de prins te drinken.

Op dat moment voert de dichter zichzelf ten tonele. Hij onderbreekt de waard en formuleert een heilwens aan Maurits (r. 49-55A). Vervolgens gaat hij in discussie met de waard na diens repliek dat 'thert spreekt in den wijn' (r. 55B). Huygens vindt dat maar niets. Als men een heilwens uitbrengt moet men dat nuchter doen:

Geluck of ongevall wordt toe noch af gedroncken.

Gesonthheit wordt den Mensch, maer uijt geen kann, geschoncken, (r. 61-62)

Fraai is vervolgens de manier waarop de dichter weer uit deze moralisatie terug in de print komt. Hij sluit zichzelf in bij diegene op wier preken de waard zonder één woord te spreken reageert met een forse rekening (r. 65-68). Daarna gaat het weer over de waard. Zijn portret eindigt in een grafschrift.

UITGAVEN Eymael 1891, p. 14-16, ('Aanteekeningen' p. 69-84); Worp *Gedichten* II, p. 35-36; Colenbrander 1907, p. 134-144 (met annotaties); Van der Heijden, *Spectrum* 10, p. 227-231

TRANSLITTERATIE

18 *vreemde*. Huygens verduidelijkte later de eerste *e*.

62 Achter *geschoncken* is slechts een gedeelte van een leesteken, een ,(?) leesbaar.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, κλ XL^a, 1623, fol. 53^r-54^v. Twee enkelbladen papier van 312 x 194 (oplopend tot 198) mm. Verdeling van de tekst: Fol. 53^r: r. 1-6, fol. 53^v: r. 7-36, fol. 54^r: r. 37-66 en fol. 54^v: r. 67-84.

H-Ot *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Potloodcijfer naast de titel, signaturen, vingers (vooral op fol. 53^v) en de zetinstructie (*Dit innewaert* bij regel 9, 17, 21, 69, 73 en 77) duiden daarop. In lichtere inkt bracht hij, ook in deze tijd, varianten en correcties aan. Zie voor een samenvattende bespreking van de gehele kopij der 'printen' p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, Lib. V. Characteres. Dat zijn Printen', E2^r-E3^r, p. 35-37.

Ot-e Errata achter in *Ot*.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', Q2^r-Q3^r, p. 131-133.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', R^r-R2^r, p. 129-131.

DATERING *H* is gedateerd: 16.^a 9bris. 23. (= 16 november 1623).

VARIANTEN

2 *H* Die inde schouw gekipt, en aenden haert gebroeijt is;
Ot [ ] gegroeyt [ ]
K1 [ ] gebroeyt [ ]

602 [73] EEN WAERD

4	<i>H</i>	Van Koop, van Wellekom, van Vrede van Geschill,
	<i>Ot</i>	[ ] en [ ]
	<i>K1</i>	[ ] Vrede,[ ]
	<i>K2</i>	[ ] van [ ]
5	<i>Ha</i>	Daer slemp op sluijten will; een Vincker uijt sijn stoepen,
	<i>b</i>	[ ] kan; [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] sijn' Stoepen
	<i>K1</i>	[ ] Stoepen,
6	<i>Ha</i>	Die met een Rijnsche Pijp sijn wiltbraed weet te roepen,
	<i>b</i>	[ ] wildbraed[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] roepen;
	<i>K1</i>	[ ] Pijp*[ ]
	<i>K2</i>	[ ] een'[ ] Pijp [ ]
6		[marge]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	Non hospes ab HOSPITE tutus. Ouid.
7	<i>Ha</i>	Een vrolick man om gelt; al hadd hij suchtens sin#;
	<i>b</i>	[ ] Man [ ]
9	<i>H</i>	Sijn Huijsgesin is vlott; in weijnigh' uren vlo<ij>eijt het,
	<i>H-Ot</i>	+ [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] vlot, [ ]
	<i>K1</i>	[ ] vlot; [ ]
10	<i>H</i>	In weijnigh' ebbt het uijt, op Kermis-weken bloeijt het.
	<i>K1</i>	[ ] uyt; [ ]
11	<i>H</i>	Ter Kercken is sijn bé, verleent mij eters, Heer,
	<i>H-Ot</i>	[ ] Verleent[ ]
12	<i>H</i>	Mijn dagelicksche Brood verrott van 't vochtigh weer;
	<i>K1</i>	[ ] weer:
14	<i>H</i>	Mijn Keucke-meijd en kan de koelte niet verdragen,
	<i>H-Ot</i>	[ ] Keucke-meid [ ]
	<i>K1</i>	Mijn' Keucken-meid [ ]
15	<i>H</i>	En staen mijn Iongens leegh, mijn Borse wordt het oock,
	<i>K1</i>	En,[ ] mijn'[ ] mijn'[ ] oock;
16	<i>H</i>	Hoe licht is mijn versoeck die niet en eisch als roock!
	<i>H-Ot</i>	[ ] eisch [ ]
17	<i>Ha</i>	De Voerluij queeckt hij aen voor afgerichte eenden,
	<i>b</i>	[ ] } queeckt { [ ] Enden,
		[ ] } voedt { [ ]
	<i>H-Ot</i>	+ Voerluijden queeckt [hij]
	<i>K1</i>	[ ] Enden;

- 18 *H* Die doen hem 'tvreemde Wild tot in sijn fuijck belenden,
Ot [ ] in sijne [ ]
K1 [ ] belenden;
K2 [ ] tot in sijn'[ ]
- 19 *H* 'Tgeraeckter 's Auonds in, en moglick 's Mergens uijt,
K1 [ ] mog'lick[ ] uyt;
- 21 *H* Gebreeckter aen't gebraed, valt opden vissch te seggen,
H-Ot + [ ]
- 23 *H* <*Die c*>>Dat taeij om kauwen is: Hij heeften <s>>zegels af
- 24 *H* Wat nu een Actiê geeft, hoewel sij gistren gaf,
Ot [ ] een' Acti' [ ]
K1 [ ] Actie[ ] gist'ren gaf;
- 25 *H* Hoe 'tHolland buijten gact bij Witt' en Moremannen,
K1 [ ] Mooremannen;
- 25 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot 1623.
K1 [geplaatst bij r. 27]
- 26 *H* Hoe 't Christenen betaemt aen Machome<tt*>> te spannen,
K1 [ ] Mahomet [ ] spannen;
- 27 *H* Hoe 't Bhemmen tegen loopt, hoe 't Oostenrijck geluckt
H-Ot [ ] stroomt, [hoe]
Ot Hoe' [ ]
Ot-e Hoe't [ ]
K1 [ ] geluckt;
- 28 *Ha* Hoe beijde lucken sall, waer Gabor henen ruckt,
b Hoe 't [beijde]
K1 [ ] sal; [ ] ruckt;
- 31 *H* Hoe 't meent, hoe 't niet en meent, in seuen jaer, in twee,
- 32 *H* Sijn' dieren Maghedom te veijlen ouer Zee;
H-Ot [ ] veilen [ ]
K1 [ ] Maeghdom op [te veilen]
- 33 *Ha* Hoe Roomen Raest of niet; hoe 't Ratten-kruijt daer dier is,
b Hoe 't [Roomen] raect [of]
K1 [ ] Ratten-kruyd[ ]
- 34 *H* En 'teen verCardinaelt eer 'tandere te vier is:
Ot [ ] is;
- 35 *H* Hoe 't Fransche Rijck sijn woord sijn' kindren houden sal;
K1 [ ] sijn' [ ]
K2 [ ] sijn [ ]

- 36 *H* Hoe Embden gast-vrij raeckt; Hoe MAURITZ 'tongeuall
Ot [ ] raeckt: [ ]
Kr [ ] raeckt; [ ]
- 37 *H* Van menigh' blinde laegh <v>>geluckigh is ontkomen,
Kr [ ] ontkomen;
- 38 *H* Maer onlanx bijder hand den Moordenaer ontnomen
Kr [ ] ontnomen,
- 39 *Ha* En 'tLand geschoncken is: hoe dat hij door een' Brill,
b [ ] weer geboren [ ]
- 41 *Ha* Hoe 'tChristenrijckx geuaer sijn' dagen van sijn' nachten
b [ ] 'tChristenrijcks [ ]
Ot Hoes' Christenrijcks [ ]
- 43 *H* Die alles voor haer sien geuloden of geuelt,
- 44 *H* Siet stuijten tegen 'tstutt van sijn beknoopt gewelt.
Kr [ ] beknoopt [ ]
- 45 *H* All waer 't een Almanach hij mocht niet wijder weiden:
Kr [ ] Almanach,[ ]
- 46 *H* Maer waer belendt sijn praet? Mijn Heeren, eer wij scheiden,
Kr [ ] scheiden
- 47 *Ha* <Des Vorsten>De voorspoet vanden Vorst daer't Land soo veel aen leijt,
b [ ] leit,
- 48 *H* Heel schelm of halluf Geus die, kick, daer tegen zeijt.
H-Ot [ ] halve [ ] zeit.
Kr [ ] die eens [ ]
- 49 *H* Leeft lang, leeft, groote Vorst, soo lang 't uw vijand knagen,
Ot [ ] uw'[ ]
Kr [ ] uw [ ]
- 50 *H* Vw' vrienden troosten magh, wordt nemmermeer verslagen
- 51 *H* Die 't nemmermeer en waert, mijn' Ziele stemt 'er toe,
Kr [ ] waert; [ ]
- 52 *H* En keurt uw' laesten dagh der Landen eerste Roe;
Kz [ ] laetsten[ ]
- 53 *H* Dan emmers in een Kelck die Koeijen kon' verschricken
Ot [ ] een'[ ]
Kr [ ] uyt[ ]
- 54 *Ha* En is noch vrienden vré, noch vijands *vloott* te lichten
b [ ] spoet,[ ] *spoedt*[ ]
c [ ] *spijt* [ ]
H-Ot [ ] vré, [ ] vall [ ] licken

- 55 *Ha* “Of Duijtsland waer’ geberght. Maer ’thert spreeckt in den wijn:
b Of [ ]
H-Ot “Of [ ]
Ot [ ] wijn,
- 56 *Ha* “Soo wensch ick drinckende den Princen wel te zijn.
b Soo [ ]
H-Ot “Soo [ ]
- 60 *H* De Princen eijschen meer, men dientse niet te gast:
H-Ot [ ] eischen [ ]
K1 [ ] meer; [ ]
- 65 *H* Geluck of ongeual<en drinckmen> wordt toe noch af gedroncken;
Ot [ontbreekt]
K2 Gesondheit wordt den Mensch, maer uyt geen kan, geschoncken; [= *H* 62]
- 62 *H* Gesontheit wordt den Mensch, maer uijt geen kann, geschoncken,
Ot [ ] geen’[ ]
K1 [ ] geen [ ] geschoncken;
K2 Geluck of ongeval wordt toe noch af gedroncken: [= *H* 61]
- 63 *H* Geneest een siecke vorst daar iemand, droncken-doodt,
Ot [ ] yemand [ ]
- 64 *H* Op sijn gesontheit leght in ’tbedd of inde goot?
Ot [ ] sijn’[ ]
K1 [ ] light [[in’t]bedd, [ ]
- 65 *H* Wie sulcke Texten preeckt, en maticheit van leuen
- 66 *Ha* In ombewijnde vreught, betaelt de Waerd met schreuen,
b [ ] onbewijnde [ ]
- 67 *Ha* En klaeght dese dat de greep te diep gaet in sijn’ Tess,
b Klaeght [ ]
- 69 *H* Geloof en kent hij niet, oft emmers geeft het selden;
H-Ot + [ ]
- 70 *H* De liefde toont hij meest aan wie daer meest derft gelden,
K1 [ ] gelden;
- 71 *H* De hope houdt hem op, en siet hij maer een kist
Ot [ ] en* [ ]
Ot-e [ ] een [ ]
K1 [ ] een’[ ]
- 72 *H* En vrest sy gaet v<e>>oorbij, de Hoop segt, t’uwent ist.
Ot [ ] voor-by, [ ]
- 73 *H* Sijn *Oest*maend spelt met *er*, soo kans’ op *Oester* sluijten;
H-Ot + [ ]
Ot [ ] *Oest*-maend [spelt] *er*, [soo] *Oester* [sluijten;]

- 76 *H* Hij leert hem 'tRefereijn om eenen Auond Most.
- 77 *H* Hoe hooger ouderdom hoe hooger blos hem aengroeijt,
H-Ot + [ ]
Ot [ ] hen* aen groeyt,
K1 [ ] ouderdom, [hoe] groeyt;
K2 [ ] hem [ ]
- 78 *H* Tot dat hij steruende gelijk een grammen haen gloeijt.
- 79 *H* Gesteenten gaert hij veel, al erftme'r weijnigh af,
K1 [ ] af;
- 80 *H* Robijnen voert hij meest met Neus en all in 'tgraf;
Ot [ ] in't graf,
K1 [ ] graf;
- 81 *H* "Daer spreeckt hij door sijn' sarck: *Die lieuer Waerd als gast was,*
Ot Daer [ ]
- 82 *H* "Die voorspoet rekende hoe meer mijn huijs belast was,
Ot Die [ ]
- 83 *Ha* "Groot schrijuer, kleine klerck, verwacht hier 's*heren*-dagh,
b [ ] 'sRechters-dagh,
Ot Groot [ ]
- 84 *Ha* "Geboren <*v*> in't geschreij, gestoruen in 't Gelagh.
b [ ] geschrei, [ ]
- H* [ondertekening en datering]
H Constanter. 16.a 9bris. 23. Hag.
H-Ot [Huygens haalde hier de datering en zijn naam niet door. Bij de andere printen deed hij dat meestal wel. Hier vergat hij blijkbaar te schrappen. Ik laat onderschrift en datering hier ook weg.]

[74] TESSELSCHADE

COMMENTAAR Op 28 oktober 1623 noteerde Huygens onder gedicht [71]: 'valitudine parum prospera' (in niet zo voorspoedige gezondheid). Toen hij in diezelfde tijd uitgenodigd werd in Amsterdam de bruiloft van Tesselschade Roemers Visscher en Allard Crombalch' bij te wonen, overwoog hij dan ook de uitnodiging af te slaan, ook met het oog op het winterweer. In een gedicht van tien strofen van acht trocheïsche regels met het rijmschema aaaBcccB somt de dichter de mogelijke redenen om weg te blijven op. Sneeuwbuien (r. 17-24), lichamelijke zwakte (r. 25-32) en het winterweer in het algemeen (r. 33-56) houden hem in Den Haag.

Vanaf regel 57 is het echter gedaan met de excuses. Ondanks de zwaarwegendheid daarvan kan de dichter eenvoudig niet wegblijven. Huygens neemt de uitnodiging aan. Hij zal van de partij zijn.
Het gedicht is dan ook te beschouwen als één groot understatement.

UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 37; Worp 1976, p. 54-55 (met annotaties); Kaakebeen 1918, p. 99-100 (met annotaties).

LITERATUUR Smit 1980, p. 114-115; *Maria Tesselschade* 1994, nummer 24.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 55. Een blad papier van 310 x 190 mm. Alleen de rectozijde is beschreven. Vanuit de binnenmarge loopt een scheur naar boven, van regel 12 tot regel 4. Er is geen tekstverlies door ontstaan. De tekst is verdeeld in tien strofen van acht regels. Drie strofen vullen één kolom. Naast de derde kolom schreef Huygens de laatste strofe met daaronder de ondertekening en de datering.
Rechtsonder op de pagina is een rekensom zichtbaar: $32 \times 4 = 128$. Deze berekening kan ik niet in verband brengen met dit gedicht.

H-Ot In *H* bracht Huygens ten behoeve van de druk in de *Otia* een enkele correctie aan in een lichtere tint inkt. *H* is kopij geweest blijkens de formaatsignatuur T6, fol 152.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', T3^{rtv}, p. 151-152.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', [2k2]^{rtv}, p. 259-260 (foutief gepagineerd: 263-264).

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3p^{rtv}, p. 481-482.

DATERING Huygens dateerde *H*: 17.^a Novembris 1623.

NOOT ¹ Zij trouwden op 26 november 1623. Op 1 november hadden zij hun huwelijk laten aantekenen in het puiboek van Amsterdam. (Smits-Veldt 1994, p. 44).

VARIANTEN

[titel]
H Aen de selve, | *onder Trouw*.
K1 *Onder Trouw*, | Aen de selve.
K2 *Aen de selve*.
3 *H* Niet te spade
Ot [ ] spade,
8 *H* Die hij droegh
Ot [ ] droegh;

12	<i>H</i>	Seggen doet,
	<i>Ot</i>	[ ] doet;
15	<i>H</i>	Daer ick rust en
	<i>Ot</i>	[ ] rust,[ ]
23	<i>H</i>	Somer-spreewen,
	<i>Ot</i>	Somer-spreewen
	<i>Kt</i>	Somer-spreewen,
33	<i>H</i>	Hadde Son ⁿ en
	<i>Kz</i>	Had de[ ]
34	<i>Ha</i>	Locht begonnen
	<i>b</i>	Lucht [ ]
36	<i>Ha</i>	'Tsoet gelach
	<i>b</i>	[ ] gelacch
41	<i>H</i>	'Kwaer' geschapen
	<i>Kt</i>	'kWaer [ ]
42	<i>H</i>	Uw' beslapen
	<i>Ot</i>	Vw [ ]
43	<i>H</i>	Te begapen
	<i>Ot</i>	[ ] begapen,
48	<i>H</i>	Van mijn' geest,
	<i>Ot</i>	[ ] geest:
49-56	<i>Ha</i>	En 'taenschouwen van uw trouwen Hadd mijn trouw en Woord vervult: Maer 'tbenijden Deser tijden Moest ick lijden Met gedult.
	<i>b</i>	En 'taenschouwen Van uw trouwen Hadd mijn trouw en Woord vervult: Maer 'tbenijden Deser tijden Moet $\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ ick lijden} \\ \beta \text{ mij vrijden} \end{array} \right\}$ $\left. \begin{array}{l} \alpha \text{ Met gedult.} \\ \beta \text{ Vande schuld.} \end{array} \right\}$

	c	Maer 'tbenijden Deser tijden Moet ick lijden Met gedult. Tsijn geen' treken Om te wreken Woord te breken Sonder schult.
52	<i>H</i> <i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	Met gedult. [ ] geduld [ ] geduld,
54	<i>H</i> <i>Kr</i>	Om te wreken [ ] wreken,
55	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Sonder schult. [ ] schuld.
62	<i>H</i> <i>Ot</i>	Alle vreesen [ ] vreësen
63	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Sijn geresen Zijn geresen
64	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>Kr</i>	Uijt mijn bloed: Wt [ ] Uyt [ ]
65	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Kranckheit, lijden, Swackheit, [ ]
66	<i>H</i> <i>Ot</i>	Winter-tijden Winter-tijden,
68	<i>H</i> <i>Kr</i>	Staet van kant, [ ] kant;
77	<i>H</i>	Ia ick, meen ick;
79	<i>H</i> <i>Ot</i>	Gae ick? neen ick: [ ] ick;
80	<i>H</i>	Ia ick toch.
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. 17. ^a Nouembrijs 1623. hag.
	<i>H-Ot</i>	1623.
	<i>Ot</i>	MDCXXIII.
	<i>Kr</i>	[ontbreekt]

- COMMENTAAR In de print 'Een Beul' geeft Huygens een portret van deze gerechtsdienaar en zijn mening over diens werk. Tussen de bijna gelijklopende regels: 'Hij is een Ambachtsman die niet en doet als recht' (r. 1), 'Sijn Recht en is niet recht, of 't moet'er goet bij wesen;' (r. 36) en 'Sijn recht en is niet recht al is het recht en goed.' (r. 50) ontwikkelt zich Huygens' visie.
- In de eerste geciteerde versregel constateert de dichter dat de beul een ambachtsman is die alleen maar het recht uitvoert (met daarbij de connotatie dat hij alleen maar goed doet). Na een beschrijving van de gruwelen van een terechtstelling, maakt de tweede aangehaalde regel deel uit van de conclusie dat de manier waarop de beul recht doet alleen maar goed is, als het technisch naar behoren wordt gedaan.
- Tenslotte formuleert Huygens dat dit recht voor de beul niet langer een recht is, ook al klopt het juridisch en technisch, als hij persoonlijke gevoelens tijdens zijn werk zou toelaten. Hij is slechts een instrument.
- In de vierregelige conclusie komt de dichter daar impliciet op terug: Als je maar eens echt de mensen in het hart zou kunnen zien (door de dijk van het veinzen heen), dan zou je zien dat de beul voor anderen is, wat anderen voor zichzelf zijn. Voor iedereen is het eigen hart een beul, waaraan gewetenswroeging knaagt. Er is eigenlijk geen mens te vinden (maar een op de miljoen) die daar geen last van heeft. De beul is met andere woorden het collectieve geweten.
- UITGAVEN Eijmael 1891, p. 22-23, ('Aanteekeningen' p. 83-85); Worp *Gedichten* II, p. 38-39; Van der Heijden, *Spectrum* 10, p. 239-241 (met annotatie); *Zes zedeprinten* 1976, p. 80-91 (met annotatie).
- LITERATUUR Strengholt 1976, p. 109.
- TRANSLITTERATIE
13 *adellijcke* Het eerstgenoteerde *adellicke* wilde Huygens veranderen in *adellijcke*. De toegevoegde j plaatste hij abusievelijk links van de i.
- OVERLEVERING
H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 54^v, fol. 56^{r+v}. Door de strikt chronologische ordening en foliëring der handschriften is tussen fol. 54 en fol. 56 het blad met gedicht 74 (fol. 55) terecht gekomen. Fol. 54 is een enkelblad papier van 312 x 194 (tot 198 olopend) mm. Fol. 56 maakt deel uit van een dubbelblad papier van 312 x 190-198 mm. Fol. 57 is blanco. De tekst van het gedicht is als volgt verdeeld: Fol. 54^v: regel 1-10; fol. 56^r: regel 11-40 en fol. 56^v: regel 41-54.

- H-Ot* *H* behoort tot de kopij der *Otia*. De potloodnummering naast de titel, signaturen, vingerafdrukken (vooral op fol. 56^r) en de zetinstructie: *Dit innewaert* (r. 19 en 21) bewijzen dat. In een lichtere inkt heeft Huygens in *H-Ot* varianten en correcties aangebracht. Zie voor een samenvattende bespreking van de gehele kopij der 'printen' p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', F3^r-[F4]^r, p. 45-47.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', R3^r-[R4]^r, p. 133-135 (foutief gepagineerd: 141-143).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', S^r-S2^r, p. 137-139.

DATERING Huygens dateerde *H*: 21.^a 9bris. 23. (= 21 november 1623).

VARIANTEN

- H* In de linkermarge van fol. 54^v, naast de beginregels van het gedicht, noteerde Huygens verticaal:
Een <h>>Hacker uijter hall, meest midden opde Merck[t]
Een Houwer die alleen aen Menschen beelden werck[t]
Deze regels zijn niet ingepast in het gedicht. In de drukken komen ze niet voor.
- 1 *H* Hij is een Ambachtsman die <*niemant noijt* als* rech* >
niet en doet [als] recht,
Ot [ ] recht;
- 2 *H* De scherpe-sure saus van 'tbitter laest gerecht;
K2 [ ] laetst[ ]
- 4 *Ha* Een chirurgijn in 'tgros, die 't all geneest met koppen;
b [ ] } Chirurgijn in 'tgros, [ ] }
c [ ] } *gemeene* Chirurgijn, [ ] }
- 5 *H* Een Snijder buijten 'tGild; een Maeijer bouen 'tgras;
- 7 *H* Een <v>>Veerman vande Doodt die Charon meest helpt winnen,
K1 [ ] dood, [ ]
- 8 *H* Op Vorsten Legers naer, en Saluers die beghinnen,
Ot [ ] beginnen;
- 9 *H* Een eerlijck Moordenaer, al heeft hij 't oock begost
K1 [ ] begost,
- 10 *H* Gelijck de snoodste doen, om kleeren en om kost,
K1 [ ] kost;

- 11 *Ha* Ten zij het scherpe recht sijn oomen en haer' vadren
b [ ] Ooms en haere [ ]
H-Ot [ ] Over-over [ ]
Ot [ ] sijn' [ ] Vad'ren
- 12 *H* Gehoore van der Wieg; soo voert hij in sijn' adren
Ot [ ] ad'ren
- 13 *Ha* Het adelicke bloed, dat vander Princen gonst
b [ ] adelijcke [ ]
- 16 *Ha* Soo leert hij vander jeught dat Appelen op staken
b [ ] jeughd [ ]
- 17 *Ha* Verdoemde hoofden sijn, en Leewen op een' brugg
b verwezen [ ]
Ot [ ] hooofden* [ ]
- 19 *H* Noch schrickt hem d'eerste Galg; en, iss'er bloed te tappen,
H-Ot + [ ]
- 21 *H* 'K vergev' hem 'twankelen, 'tis kloeckere geschiet:
H-Ot + [ ]
- 22 *H* Door<*o*>>-oeffening te huijs geeft buijten 'voorhoofd niet:
- 23 *H* Stoutsprekers binnens muers, voor kennissen, voor magen,
Ot Stout-sprekers [ ]
- 25 *Ha* Verschenen inden ring van omgeseten volck
b [ ] in 'tbegaep [ ]
- 26 *H* Sijn dom $\mathcal{m}$ en stom $\mathcal{m}$ gesien, als of die swarte wolck
H-Ot Zijn [ ]
- 27 *H* Haer' herten hadd bewalmt, haer' herssenen beknepen,
Ot [ ] hadd' [ ]
- 28 *Ha* Haer' longeren gedemt, en haer van haer gegrepen;
b [ ] } haer [ ] } haer [ ] }
[ ] } *hem* [ ] } *hem* [ ] }
- 30 *H* Den een' des andren Wolf, wij worden stom $\mathcal{m}$ van een)
Ot [ ] een [ ]
KI [ ] and'ren [ ]
- 30 [marge]
H Homo homini Lupus.
Lupi Moerim videre priores. Virg. Ecl.
- 31 *H* Verge<e>>velijcker is't die tuschen 'tmenschlick grouwen
KI [ ] 't mensch'lick [ ]

- 32 *Ha* Van Godes maeckselen te sticken of te houwen,
b [ ] worgen[ ]
- 34 *H* En soo veel' oogen draegt, *Gemeente*, staet en beeft.
Ot [ ] Gemeente, [ ]
- 37 *H* Of 't vreesen is hem 'tnaest, en 't steenige gejouw
[ ] gejouw,
- 38 *H* Op 'tkraken van een' stropp, op 'tsagen in een' houw.
Ot [ ] houw,
KI [ ] houw.
- 39 *Ha* De Waerheijt, lijdt sij last, beknepen inde banden,
H-Ot [ ] Waerheit, [ ]
- 40 *H* Begrauen binnen 'theck van ijser-harde tanden,
40 [marge]
H [ontbreekt]
KI ἔργος δδόντων. Hom.
- 41 *Ha* En vindt geen' trouwer vriend, geen' machtiger als Hem;
b [ ] vindt [ ]
[ ] kent [ ]
c [ ] vindt [ ]
Ot [ ] hem,
KI [ ] hem;
- 43 *H* En leijt sij diep en dwars, en kan sij qualijck rijsen,
H-Ot [ ] legt [ ] qualick [ ]
- 44 *Ha* Nijpts'er uijt met Touw en Tang en Rijsen,
b Slaet [Nijpts'er]
H-Ot [ ] geesselt [Nijpts'er]
Ot Slaet,[ ]
KI [ ] geesselt,[ ] Rijsen;
- 47 [marge]
H [ontbreekt]
KI Vn Prince fait executer un mechant justement: mais il est meu d'animosité plus que du fait. L'oeuvre est juste en soy. Celuy qui le fait, injuste neantmoins. Pour son regard, il est homicide. Ce n'est disje plus un criminel, qu'il fait executer; c'est son prochain qu'il tue. Plessis Medit. in Ps. 101.
- 48 *H* En derft sijn' eijgen lust in 's Heeren last verkoelen,
H-Ot [ ] eigen [ ]
KI [ ] verkoelen;
- 49 *H* Soo haest en vindt de Wraeck geen Herberg in sijn bloed,
Ot [ ] geen'[ ]

COMMENTAAR De vorm van gedicht [74] vond Huygens kennelijk zo aantrekkelijk dat hij in deze periode nog twee zulke gedichten schreef: [77] en [78]. In gedicht [77] geeft Huygens nogmaals aan hoe graag hij Tesselschades bruiloft bijwoont. Hij richt zich tot de winterse dagen met het verzoek hun stormen maar eens naar Maas en Schelde te verleggen, zodat hij intussen snel over de 'Meeren' (het Haarlemmer- en Leidermeer r. 14) naar Amsterdam kan reizen. Mochten zijn beden niet verhoord worden, dan zal hij over de weg en het Spaarne, de golven van de zee (c.q. de 'meren') ontwijken.

UITGAVEN Worp, *Gedichten* II, p. 39-40; Worp 1976, p. 55-57 (met annotatie).

LITERATUUR Smit 1980, p. 114-115

TRANSLITTERATIE

61 *Neder vloeyen*, Boven de *n* staat een horizontale streep waaraan ik geen betekenis kan toekennen.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 58. Een blad papier van 310 x 190 mm. Alleen de rectozijde is beschreven. Tien strofen van acht regels vormen drie kolommen van drie strofen. De laatste strofe met datering en ondertekening staat rechts naast de derde kolom.

H-Ot Ten behoeve van de druk in de *Otia* bracht Huygens in *H* een enkele correctie aan. *H* is kopij geweest blijkens signaturen en inktvingers. In deze fase bracht Huygens varianten en correcties aan.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als'. [T4]^r-[T4]^v, p. 153-154.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', 2k2^v-2k3^v, p. 260-262 (foutief gepagineerd: 264, 165, 266).

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3p^v, p. 482.

DATERING Huygens dateerde *H*: 24.^a 9bris. 23 (= 24 november 1623).

VARIANTEN

[titel]
H Vertreckende ouer Haerlem, | Op 'tVertreck; tegen den |
Oosten-wind.

H-Ot Opde selve Bruijloftreise over Haerlem.

Ot [ ] Bruyloft reise, *Over Haerlem*.

K1 [ ] reyse.

3 *H* Vande vlagen

Ot [ ] vlagen,

6	<i>H</i>	Schijnt te binden
	<i>Ot</i>	[ ] binden,
	<i>K1</i>	Schijnt*[ ]
	<i>K2</i>	Schijnt [ ]
8	<i>H</i>	Haegh op wacht.
	<i>Ot</i>	[ ] wacht;
11	<i>H</i>	Ouer Maes en
12	<i>H</i>	Ouer Scheld:
15	<i>Ha</i>	[ontbreekt]
	<i>b</i>	T'mijner eeren
16	<i>H</i>	Ongequelt.
	<i>Ot</i>	Ongequelt:
32	<i>H</i>	rijcken Poel.
	<i>Ot</i>	[ ] Poel:
33	<i>H</i>	<d>>Daer mij 'tsingen,
37	<i>Ha</i>	Dat men garen
	<i>b</i>	[ ] gaeren
41	<i>H</i>	Sijn uw' ooren
	<i>H-Ot</i>	Zijn[ ]
51	<i>Ha</i>	Danck hebb sparen
	<i>b</i>	[ ] Sparen
	<i>Ot</i>	[ ] hebb'[ ]
62	<i>H</i>	En bevroeyen
	<i>Ot</i>	[ ] bevroeyen,
64	<i>H</i>	Uw' gerucht.
	<i>Ot</i>	Vw [ ]
69	<i>Ha</i>	*Kort* de hielen
	<i>b</i>	Schudt [ ]
76	<i>H</i>	In den ban ⁿ
	<i>K1</i>	[ ] ban:
77	<i>Ha</i>	<i>a</i> Van 'tverleijden
	<i>b</i>	<i>β</i> En 'tverachten
78	<i>Ha</i>	<i>a</i> Van uw' vleijden
	<i>b</i>	<i>β</i> [ ] krachten
79	<i>Ha</i>	<i>a</i> Sonder beijden
	<i>b</i>	<i>β</i> [ ] wachten,

H [ondertekening en datering]
 Constanter. 24.^a 9bris. 23. Hag.
H-Ot MDCXXIII
K1 [ontbreekt]

[78] AENDE HEEREN VAN ASPEREN, LIERE

COMMENTAAR De vormgeving van gedicht [74] en [77] vond Huygens zo goed dat hij die in Amsterdam op 26 november 1623, de huwelijksdag van Tesselschade, nog eens gebruikte voor een rijmbrief naar vrienden in Den Haag. Hij zegt erin zijn vrienden 'Van Asperen, Liere, Mansart en Calvart'¹ te missen. Huygens voelde zich 'onder de lawaaiige drinkende bruiloftsgasten onbehagelijk' en verlangde naar huis.² De dichter vraagt in de laatste strofe zijn vrienden hem in een 'Rensche-n iewe Pint'³ te helpen wensen dat de wintertijd snel voorbij zal zijn, zodat het 'schoone weder' (r. 114) hem weer zal volgen. Deze strofen beschouw ik als een virtuoos vertoon van vormkracht.

UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 40-41.

LITERATUUR Smit 1980, p. 115.

TRANSLITTERATIE
 95 Huygens verduidelijkte de scheiding tussen *Sitt* en *en* in *H-Ot* met een verticale streep.
 [ondertekening en datering]
 Door slijtage is de datering van het handschrift nauwelijks nog leesbaar.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 59-60. Een dubbelblad papier dat alleen aan de voorzijde (fo. 59^r) is beschreven. Afmeting in gevouwen toestand: 325 x 205 mm. De tekst is geschreven in vier maal vier strofen van acht regels.

H-Ot In *H* bracht Huygens ten behoeve van de druk in de *Otia* correcties en varianten aan. *H* is kopij geweest. Dit blijkt uit signaturen en vingerafdrukken maar ook uit instructies aan de zetter. Naast de woorden *Wijck* (r. 44) en *Rijsen* (r. 45) noteerde Huygens: *In cursief*. Na de regels 43 en 96 gaf Huygens met het woord *calvuce* aan waar de overgang moest liggen tussen linker- en rechterkolom. Bij de overgang van fol. 157 naar fol. 158 (r. 123-124: *Rensche* – | *n iewe* | gaf Huygens in de marge duidelijk aan wat hij wilde:
 Dese n moet niet capitael zijn, maer
 gelijk hier een weinig af staen.

Huygens wilde de hik zichtbaar maken.⁴

Ot *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', [T4]^v-V2^f, p. 154-157.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck, Van Als', 2k3v-[2k4]v, p. 262-264 (foutief gepagineerd: 266-268).

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3p2^{rtv}, p. 483-484.

DATERING Huygens schreef dit gedicht te Amsterdam op de bruiloft van Tesselschade: 26 november 1623.

NOTEN ¹ 'Van Asperen' moet een zoon zijn van Wessel vanden Boetzelaer (zie bij gedicht [35], waarschijnlijk Philip Jacob (ca. 1601-1652, zie Des Tombe 1969, p. 219 vlgg). 'Liere' is waarschijnlijk Frederik van Liere (gestorven in 1659, broer van Willem van Liere, Heer van Oostervijck (r. 48), (zie Worp *Briefwisseling* 1, p. 6, 114, 152, zie ook gedicht [81]), 'Mansart' is Jhr. Louis de Maulde, 'Calvart' is mogelijk Jhr. Levyn de Calvart. Liere, Mansart en Calvart behoorden tot de hofhouding van prins Maurits (zie Worp *Gedichten* 11, p. 41 met een verwijzing naar Leupe 1870. Zie ook Tiethoff-Spliethoff 1989.)

² Smit 1980, p. 115.

³ Met een 'hik'. zie onder *Overlevering*.

⁴ Hierop wees mevr. L. Hellinga-Querido. Zie: Hellinga-Tuynman 1971, p. 103-104, n. 23.

VARIANTEN

	[titel]
<i>H</i>	Aende Heeren Van Asperen, Liere, Mansart ende Caluart.
<i>Ot</i>	Aen de Heeren <i>Van Asperen, Liere, Mansart ende Caluart.</i>
<i>K2</i>	<i>Aen de Heeren</i> VAN ASPEREN, LIERE, MANSART ende CALUART.
1	<i>H</i> Lieue LIEVEN,
2	<i>H</i> Die, door 'tlieuen
3	<i>H</i> En 'tbelieuen
4	<i>H</i> Vande Ieught,
	<i>H-Ot</i> [ ] Ieughd,
8	<i>H</i> Van uw' deught;
	<i>H-Ot</i> [ ] deughd;
10	<i>H</i> Vrolick Mans hart;
	<i>Ot</i> [ ] hart,
12	<i>H</i> En een Helt
	<i>H-Ot</i> [ ] Held
16	<i>H</i> Uijt het velt;
	<i>H-Ot</i> [ ] veld;
	<i>Ot</i> [ ]
	<i>K1</i> [ ]

22	<i>H</i>	Alle viere
	<i>H-Ot</i>	Waerde [ ]
	<i>Ot</i>	[ ]viere,
24	<i>H</i>	Minn, en eer'.
	<i>Ot</i>	Minn', [ ] eer':
33-35	<i>Ha</i>	Wech gedragen Met een wagen Uijt den Haeg en
	<i>b</i>	Deser Dagen Wech gedragen Uijt den Haeg en
35	<i>Ot</i>	Wt den Haeg en
	<i>K1</i>	Uyt[ ]
38	<i>H</i>	Die 't vercierien
	<i>K2</i>	[ ]vercierien
41	<i>H</i>	Verr' verscheijden
	<i>H-Ot</i>	[ ]verscheiden
	<i>K1</i>	Ver [ ]
42	<i>H</i>	Vande Weijden
	<i>H-Ot</i>	[ ]Weiden
43	<i>H</i>	Die ons leijdden
	<i>H-Ot</i>	[ ]leidden
44	<i>H</i>	Na de Wijck
	<i>H-Ot</i>	[ ] <i>Wijck</i>
	<i>K1</i>	[ ] <i>Wijck</i> ,
45	<i>H</i>	Daer de Rijsen
	<i>H-Ot</i>	[ ] <i>Rijsen</i>
48	<i>H</i>	Oosterwijck,
	<i>H-Ot</i>	OOSTERWIJCK,
49	<i>H</i>	Menigh' reijsen
	<i>H-Ot</i>	[ ] reisen
50	<i>H</i>	Gae ick peijsen
	<i>H-Ot</i>	[ ] peisen
51	<i>H</i>	Onder 'treisen,
52	<i>H</i>	Soeten <h>>Haeg,
54	<i>H</i>	Lieue Landen
	<i>Ot</i>	[ ] Landen,

59	<i>H</i>	V te vinden
60	<i>H</i> <i>K1</i>	Haeck ick meest, [ ] meest;
65	<i>H</i>	Als 'tgeuoelen
68	<i>Ha</i> b	Vande vreught, [ ] vreughd,
69	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	'Kwaer' <uw>v allen 'kWaer uw [ ] [ ]
72	<i>Ha</i> b <i>K1</i>	Deser jeught; [ ] jeughd; [ ] jeughd.
78	<i>H</i>	'Touerwinnen
80	<i>Ha</i> b <i>H-Ot</i> <i>Ot</i>	No*o*t gelooft; Noijt [ ] [ ] gelooft. [ ] gelooft:
82	<i>H</i> <i>K2</i>	Door 'tvermogen [ ] 't vemogen*
87	<i>H</i>	Dat de <gl>>dwasen
89	<i>H</i>	Gae ick leuen
90	<i>H</i>	Stadigh, euen,
91	<i>H</i> <i>K2</i>	Still, en euen [ ] even,
97	<i>H</i>	Ia, 'tbenouwen
102	<i>Ha</i> b	gaen bestelen [ ] veruelen,
108	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	Uijt het kruijs Wt [ ] Uyt [ ]
112	<i>H</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	Van mijn' t'huys; [ ] thuys; [ ] t'huys;
118	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Stadigh kraken Stadich [ ]
120	<i>H</i>	Welgeuall.

124	<i>H</i>	n iewe Pint,
	<i>K2</i>	nieuwe[ ]
128	<i>H</i>	Van Uw' Vrindt
	<i>H-Ot</i>	[ ] Vrind
	<i>Ot</i>	[ ] Uw' Vrind
	<i>K1</i>	[ ] uw vrind.
	<i>K2</i>	[ ] uw'[ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	C.H. [De initialen in cursief, dooreen gestrengeld.] Constanter. Amstelodami, 26. ^a [die Novembriis qæ nuptialis Tesselschadæ] [1623]
	<i>H-Ot</i>	C.H. Amstelod. 1623.
	<i>Ot</i>	C.H. MDCXXIII.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

[79] VIER EN VLAM

COMMENTAAR Op de bruiloft van Tesselschade heeft Huygens Machteld van Kampen leren kennen, een nichtje van de bruid.¹ Hij werd verliefd op haar en schrijft, terug in Den Haag, op 12 december 1623, een lange rijmbrief aan Tesselschade 'om voorspraeck bij Ioff. Machteld van Kampen'. Zijn brief van 266 trocheïsche versregels begint Huygens met een aanspreking waarin hij in tweede instantie zijn vondst uit zijn vorige gedicht aan Tesselschade ([74]) opnieuw opneemt: Tesselschade, die uw' gade Hebt gevonden, niet te spade (r. 3-4).

Hij vraagt haar of ze nog weet hoe er om haar gunsten geworven werd, toen zij nog alleen was en of ze nog weet hoe heftig de verliefdheid kon zijn. Na deze inleiding die Tesselschade in de juiste stemming moet brengen, verzoekt Huygens haar om drie woordjes van voorspraak bij Machteld van Kampen, drie 'toover-woorden'(r. 23). Het eerste 'woordje' behelst een uitvoerige, af en toe absurde, beschrijving van de verliefdheid van de 'Haegsche herder' Huygens (r. 30-86). Na een intermezzo waarin Huygens Tesselschade vraagt waarom zij hem op haar bruiloft heeft genodigd met al deze gevolgen van dien, volgt het tweede 'woordje': een lange opsomming van Huygens' 'kwaliteiten': zijn gebrek aan uiterlijke schoonheid, zijn armoe, zijn ongeletterdheid, zijn onvolkomen sterrenkunde, zijn muzikale gestuntel, zijn onbeholpen dichtkunst (r. 123-210 en – samengevat – r. 211-230). Het derde 'woordje' zouden, als de twee eerdere succesvol schijnen, de woorden moeten zijn waarmee Alard Crombalck háár veroverde. Hierop volgt een afweging van de kansen, positief en negatief. Huygens besluit het gedicht met de samenvattende regel: 'Vraegt haer, of sij will, of niet?'. Dit gedicht werd beantwoord door Hooft. Hij temperde Huygens' 'Vier en Vlam' met een 'Koelte van antwoordt'.² Men gaat ervan uit dat Hooft dat deed

op verzoek van Tesselschade.³ Ik twijfel daaraan. Het komt mij waarschijnlijker voor hier te spreken van een spel tussen twee dichters naar aanleiding van een bruiloft die zij beiden hadden bijgewoond en waar de Haagse herder inderdaad verliefd zal zijn geworden. Huygens' gedicht zal eerder voor Hooft dan voor Tesselschade zijn geschreven. De toevoeging 'niew-getrouwde' in de titel, de herhaling van regels uit een eerder aan Tesselschade gezonden gedicht⁴, maar vooral de inhoud van de rijmbrief, duiden daar mijns inziens op.⁵ Huygens schreef bovendien zelf onder de oudste versie in het handschrift 'Om den deun'.

Hooft vond Huygens' 'Vier en vlam' niet zo geslaagd en hij nam Machteld van Kampen in bescherming. Huygens moest maar eens duidelijk maken of hij het meende of niet. Bij nader inzien wenste Hooft Huygens zijn reactie toch niet in zijn geheel te sturen. Hij geeft daarvoor het argument dat Tesselschade het, twee maanden na Huygens' gedicht, nog niet gezien had. Zij immers zou er haar naam aan moeten verbinden. Het antwoord zou toch – in het spel tussen beide heren – zogenaamd van Tesselschade komen?

In een brief van begin februari 1624 werd Huygens' verzoek om toezending door Hooft afgewimpeld:

De rijmerij oft revelkal daer UE van gedenkt is mijn harssen ontsnapt; maer noch mijn handen niet. *Ach wat noodt UE deese dochter ten hoof? t en is 'er geen maxcel nae.* 'T is een geboorte die ick liever te smachten had als te echten: ende zij is noch onder de ooghen van haer peet niet geweest, daer ze den naem af hebben zoude.⁶

Hoofts reactie heeft Huygens pas in 1671 in zijn geheel kunnen lezen in de uitgave van Hoofts *Werken*.

Huygens moet zelf nogal gecharmeerd geweest zijn van zijn eigen gedicht. Hij heeft er een bijna kalligrafisch afschrift van laten maken (*h*), dat hij later bij de kopij voor zijn *Otia* voegde. Hoofts antwoord had hij graag ook opgenomen. Omdat Hooft daar niet in toestemde en een poging via achterneef Jan van Baerle ook niet lukte⁷, besloot Huygens alleen de laatste regels ervan te laten drukken. Hooft had hem die in zijn brief van begin februari meegedeeld. Hij noteerde er wel bij dat het hem speet voor de 'Bemidders van 't dichten' dat hun het antwoord werd onthouden dat Hooft 'hier op gespeelt' had. In de kopij van zijn gedicht wijzigde Huygens de achternaam *KAMPEN* eerst in *MAPKEN* en later in *KAPNEM*.⁸ Zijn verliefdheid was over, het spel was uit. Door haar naam in een anagram enigszins te camoufleren, werd dit gedicht publicabel voor een groter publiek.

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* II, p. 42-49; Worp 1976, p. 57-65 (met annotatie); *Proeven* II, p. 81-144 (met manuscriptologische aantekeningen, varianten en woordverklaringen); Tuynman en Van der Stroom, nr. 196.
- LITERATUUR   Worp *Briefwisseling* I, nr. 215, 216 en 438; Van Tricht, *Briefwisseling Hooft* I, brief 203 en 204; Strengolt 1976, p. 88; Smit 1980, p. 115-116; Mieke Smits-Veldt 1994, p. 49-50

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1623, fol. 61-62. Een dubbelblad papier gevouwen tot vier pagina's van 310 x 205 mm. De buitenmarge is zeer aan slijtage onderhevig. Vooral bij de laatste pagina heeft dit tot tekstverlies geleid. De tekst, geschreven in twee kolommen is als volgt verdeeld:
fol. 61^r: regel 1-38 en r. 39-70,
Huygens noteerde de regels 3 tot en met 16 in een later stadium rechts naast de rechterkolom. Ook de regels 19 tot en met 22 schreef hij later en wel tussen de beide kolommen in. Met verwijstekens voegde Huygens ze in de tekst in.
fol. 61^v: regel 71-104 en 105-138,
fol. 62^r: regel 139-170 en 171-202,
fol. 62^v: regel 203-236 en 237-266.
- bH* Kalligrafisch afschrift van *H*. KA XL^a, 1623, fol. 63-66. Een katern van twee dubbelbladen papier, in gevouwen toestand 310 x 190 mm. Verdeling van de tekst:
fol. 63^r: r. 1-25; fol. 63^v, r. 26-80; fol. 64^r: r. 81-138; fol. 64^v: r. 139-196; fol. 65^r: r. 197-236; fol. 65^v: r. 237-266.
- bH-Ot* In de fase dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* gereedmaakte bracht hij in *bH* aanvullingen en correcties aan. *bH* is kopij geweest voor de *Otia*. Formaat-signaturen, het potloodcijfer linksboven op fol. 63^r, vingerafdrukken (op fol. 65^{r+v} zeer duidelijk) en zetinstructies duiden daarop. Zo noteerde Huygens naast de titel:
Dese Titel behoeft dus | breed niet uijtgesett te | worden. Maer aldus; [Volgt de titel zoals onder de varianten *bH-OA* is genoteerd.]

De instructie *Dit innewaert* treffen we aan op fol. 64^r (bij regel 131), op fol. 64^v (regel 143, 155). Verkort tot *Innewaert* op fol. 64^v (regel 163, 175, 191) en fol. 65^r (bij regel 231). Naast de toegevoegde regel uit Ovidius onder het gedicht vinden we op fol. 65^v de instructie; *In Capitalen*. Naast de versregels uit Hooft (fol. 66^r) vinden we *Dit in Casijff* (r. 3) en *Capitaalgiens* (laatste regel naast het woord *Vastaert*).
Op fol. 66^r maakte Huygens een berekening. Verticaal, iets boven het midden, aan de binnenmarge, staan onder elkaar een 5 en een 2. Ernaast staat een som (?) van drie regel: 800
7.13
<8>>792.7
Het hoe en waarom van deze getallen ontgaat mij.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', [Q4]r-[R4]^v, p. 129-138 (p. 134 foutief gepagineerd: 118).
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', 2d^r-2g^v, p. 225-234 (foutief gepagineerd: 237-246).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh.' 3m3^r-3n^r, p. 461-465.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 12.^a *1obris*. 23. (= 12 december 1623).

NOTEN

- ¹ Zij was de dochter van Cornelis van Campen en Catharina Queeckel, zij woonde in de Warmoesstraat te Amsterdam. Ze overleed voordat haar huwelijk, met een ander dan Huygens, kon worden voltrokken en werd op 13 mei 1626 begraven (zie: *Proeven* II, p. 108 en 111).
- ² *Proeven* II, p. 108-144; Tuynman en Van der Stroom, nummer 196.2.
- ³ *Proeven* II, p. 109; Smit 1980, p. 115; Smits-Veldt 1994, p. 49-50.
- ⁴ Zie gedicht [74], r. 1-8.
- ⁵ Mieke Smits-Veldt (1994, p. 49) noemt het 'dit nogal zelfgerichte rijmvuurwerk, dat toch meer een uitdaging leek tot weer een literair spel dan dat het blij gaf van serieuze gevoelens.'
- ⁶ Van Tricht 1976, nr. 203.
- ⁷ Van Tricht 1976, nr. 204. Huygens ontving deze brief in Londen op 10 maart 1624. Van Trichts transcriptie van het jaartal is onjuist. Bovendien luiden r. 4 en 5 in het handschrift (UBA 28 O): 'het gedicht van de coelte tegen Vier en vlam' (*de coelte tegen* is in de linkermarge bijgeschreven).
- ⁸ De suggestie in *Proeven* II, p. 126 onderaan, dat dit anagram op te vatten zou zijn als 'kap(pe)n em(encl.hem)= elimineren hem (de naam)' moet als te spitsvondig verworpen worden.

VARIANTEN

- [titel]
- Ha* VIER EN VLAM. | Aen Joff. T. Visschers, nieuwgetroude | met S^f. Allard Krombalck | om voorspraeck | bij Ioff. Machteld van Kampen.
- b* [VIER EN VLAM. | Aen Joff. T. Visschers, nieuwgetroude | met S^f.] Alard [Krombalck | om voorspraeck | bij Ioff. Machteld van Kampen.]
- bH* VIER EN VLAM. | [lijn] | Aen Joffrouw | *Tesselschade Visschers*, | nieuwgetrouwde met S^f. | *Alard Crombalck*. | [lijn] | om voorspraeck bij | Joffrouw | *Machteld van Campen*.
- bH-Ota* [VIER EN VLAM. | [lijn] | Aen Joffrouw | *Tesselschade Visschers*, | nieuwgetrouwde met] | [*Alard Crombalck*. | [lijn] | om voorspraeck bij | Joffrouw] | M. van <MAPKEN>KAPNEM.
- b* VIER EN VLAMM. | [lijn] | Aen Joff.^w Tesselschade | Visschers, nieuw-getrouwde; | om voorspraeck bij | Ioff.^w M. van Kapnem.
- Ot* VIVIER EN VLAMM. | *Aen Joff^w Tesselschade Visschers* | nieuw-getrouwde; | *Om voorspraeck by Ioff^w M. van Kapnem*.
- K1* *Aen Joff^w Tesselschade Visschers*, | Nieuw-getrouwde;
- K2* Aen Joff.^w TESSELSCHADE VISSCHERS, | Nieuw-getrouwde; | Jock.
- 2 *H* Onlanx Maegd, en onlanx Vrouw,
- bH* [ ] vrouw,
- bH-Ot* [ ] Vrouw,
- 3-6 *Ha* α [ontbreekt]
- b* β Tesselschade die uw' gade
Hebt gevonden, niet te spade,
Hebt verbonden, niet te vroeg,
Vande wonden die hij droeg.

7	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Hebt ghij noch in 't nieuwe leuen
	<i>b</i>	β	<h>>Heeft v [noch]
9	<i>H</i>		Huijst ghij noch in uw gedacht
	<i>bH</i>		[ ] uw' gedacht',
	<i>K1</i>		[ ] uw gedacht,
10	<i>H</i>		Die die huijsing, als ge<b>>pacht,
11	<i>H</i>		In uw' vriendlickheit besaten,
	<i>bH</i>		[ ] vriendlickheijt [ ]
	<i>bH-Ot</i>		[ ] vriendlickheid [ ]
	<i>K1</i>		[ ] vriend'lickheid[ ]
12	<i>H</i>		Doe ghij, eenigh bijder straten,
	<i>bH</i>		[ ] Straten,
14	<i>H</i>		Mette eenicheit besett,
	<i>bH</i>		[ ] eenicheijt [ ]
	<i>bH-Ot</i>		Met de eenicheid[ ]
15	<i>H</i>		Spotte met des jongers toortsen
	<i>bHa</i>		[ ] jongens [ ]
	<i>b</i>		[ ] Jongens[ ]
	<i>bH-Ot</i>		[ ] de [ ]
	<i>K1</i>		[ ]toortsen,
17	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Onuerbiddelick *gewelt*
	<i>b</i>	β	Onuerbiddelicken brand
	<i>bH</i>		Onverbiddelijcken brandt
	<i>bH-Ot</i>		Onverbiddelicken brand
	<i>K2</i>		Onafbidelicken [ ]
18	<i>Ha</i>	<i>a</i>	T'uwer beurten heeft *geveldt*:
	<i>b</i>	β	[ ] vermandt
	<i>bH-Ota</i>		[ ] vermant,
	<i>b</i>		[ ] vermannt,
	<i>K1</i>		[ ] vermant;
19-22	<i>Ha</i>		[ontbreekt]
	<i>b</i>		Sijt ghij noch bedenckens machtigh Hoe de Herten, heet en jaghtigh Na de beeck te koelen gaen Die de Min ten Doele staen,
19	<i>H</i>		Sijt ghij noch bedenckens machtigh
	<i>bH-Ot</i>		Zijt[ ]
20	<i>H</i>		Hoe de Herten, heet en jaghtigh
	<i>bH</i>		[ ] harten, heeten [ ]
	<i>bH-Ot</i>		[ ] herten, heet en [ ]

22	<i>H</i>	Die de Min ten Doele staen,
	<i>bH</i>	[ ] doele [ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] Minn[ ]
23	<i>Ha</i>	Leent mij een der toouer-woorden
	<i>b</i>	[ ] drij [ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] toover-woorden
25	<i>Ha</i>	Een aen't schoone Kamper-hoof
	<i>b</i>	Drij [ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] ....-hoof
	<i>Ot</i>	[ ] .... Hoof
	<i>K1</i>	[ ] Lauren [ ]
26	<i>H</i>	Dat het mijne van mij roof.
	<i>bH</i>	[ ] roof
	<i>Ot</i>	[ ] roof,
	<i>K1</i>	[ ] roof;
28	<i>Ha</i>	On-uoorsiens hebb deruen naken,
	<i>b</i>	On-voorsiens [ ]
29	<i>Ha</i>	Off het vier dat blaken most
	<i>b</i>	Oft [ ]
30	<i>H</i>	Blaken sonder branden kost.
	<i>bH</i>	[ ] zonder [ ]
31	<i>H</i>	Seght haer. Wie? Oh! vraeght niet verder.
	<i>bHa</i>	Leght* [ ] wie? [ ]
	<i>b</i>	Seght [ ]
	<i>K2</i>	[ ] verder:
32	<i>H</i>	Seght haer, Hoe een Haegsche herder,
	<i>bH</i>	<*L*>>Seght [haer,] <*>>hoe [een]
33	<i>H</i>	Hoe een ouerrompelt knecht
34	<i>H</i>	Min op 'tminnen afgerecht
	<i>bH</i>	[ ] affgerecht
35	<i>H</i>	Dan sijn' Lammeren op 'tvliegen,
	<i>bH</i>	[ ] sijn' lammeren [ ] 'tvlieghe,
	<i>bH-Ot</i>	[ ] sijn' [ ]
38	<i>Ha</i>	<i>a</i> Van soo menigh fieren vonck,
	<i>b</i>	<i>β</i> [ ] Minne Lonck,
	<i>bH</i>	[ ] lonck,
	<i>Ot</i>	[ ] menigh' Minne-lonck,
39	<i>Ha</i>	<i>a</i> Voncken die hij sagh haer' punten
	<i>b</i>	<i>β</i> Loncken [ ]

40	<i>H</i>	Op sijn' wederliefde munten,
	<i>bH</i>	[ ] muntten
	<i>bH-Ot</i>	[ ] munten
42	<i>Ha</i>	Om van hen met min te zijn,
	<i>b</i>	[ ] hun belonckt [ ]
43	<i>H</i>	Endelick de fierer schichten
	<i>bH</i>	[ ] Schichten
44	<i>Ha</i>	Van haer' ongemeene lichten
	<i>b</i>	[ ] } ongemeene { [ ]
		} meer als staende {
	<i>c</i>	[ ] ongemeene [ ]
46	<i>H</i>	D'onuerwonnen borst te bien:
	<i>bH</i>	D'onverwonnen [ ] bien:
	<i>K1</i>	[ ] bi'en:
47	<i>H</i>	Daer sijn' herssenen af davren,
	<i>bH</i>	[ ] herssenen [ ]
	<i>K1</i>	[ ] dav'ren,
48	<i>H</i>	Euen als de langste klauren,
	<i>bH</i>	Even als de [<i>opengelaten</i>]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] langste klavren,
	<i>K1</i>	[ ] lanchste* klav'ren,
	<i>K2</i>	[ ] langste [ ]
50	<i>Ha</i>	Van een dichte Noorder-vlaegh;
	<i>b</i>	In [ ]
	<i>bH</i>	[ ] een' [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] een [ ] Noorder-vlaegh,
	<i>K1</i>	[ ] een' [ ] Noorder-vlaegh;
51	<i>H</i>	Daerom nu sijn' kortte nachten
	<i>bH-Ot</i>	Daer hem [nu]
52	<i>H</i>	Swart<e>' historien van klachten,
54	<i>H</i>	Nachtsgelijck geworden zijn;
	<i>Ot</i>	Nachts gelijck [ ] zijn,
	<i>K1</i>	Nacht [ ] zijn;
	<i>K2</i>	Nachts-gelijck [ ]
56	<i>H</i>	Aenden A<e>mstel nauw om vallen,
	<i>bH</i> <i>a</i>	[ ] [<i>opengelaten</i>] uw te* [om]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] Amstel nauw [ ]
57	<i>H</i>	En de ruijmste kaden schaers,
	<i>bH</i> <i>a</i>	[ ] mijne te*[ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] ruijmste [ ]

- 59 *H* Soo beduijslen hem de roocken
bH-Ot [ ] beduijslen [ ]
Kr [ ] beduyz'len[ ]
- 60 *H* Soo en zijn sijn' ooggen schier,
bH [ ] sijn zijn' [ ]
bH-Ot [ ] zijn sijn' [ ]
- 62 *H* Soo en sien sij niet als vier.
bH [ ] sijn [ ]
bH-Ot [ ] sien [ ]
Ot [ ] vier:
- 63 *H* Soo en kan hij niet bepeijzen,
bH-Ot [ ] bepeisen,
- 64 *H* Schoon ten ende van sijn reijzen,
bH [ ] zijn [ ]
bH-Ot [ ] sijn reisen,
- 65 *H* Schoon bij Zuijden 'tZuijder Meer
bH [ ] hij Huijden*[ ]
bH-Ot [ ] bij Zuijden [ ]
- 66 *Ha* Schoon den voorsten voet op 't veer,
b [ ] de [ ]
c Met den [ ]
- 67 *H* Wie hem, van het IJ gescheijden,
bH-Ot [ ] gescheiden,
Ot [ ] hem [ ]
- 68 *H* Overtoouert heeft tot Leijden
bH Overtoovert [ ]
bH-Ot [ ] Leiden,
- 69 *H* En de Schipper die hem bracht
bH [ ] schipper [ ]
bH-Ot [ ] Schipper [ ]
- 70 *H* Staet en bedelt om sijn vracht;
bH Staeten [ ]
bH-Ot Staet en [ ]
Ot [ ] sijn'[ ]
- 71 *H* Veerman, segt hij, weest te vreden,
bH [ ] Segt[ ]
- 72 *H* Loon voor arbeit staet in reden,
bH [ ] arbeijdt Staet[ ]
bH-Ot [ ] arbeid staet [ ]

- 73 *H* Maer de reden maeckt geen schult
bH [ ] schult,
bH-Ot [ ] schuld,
Ot [ ] geen' [ ]
- 75 *H* Schaemte weijgert v te wenschen
bH [ ] u [ ]
bH-Ot [ ] weigert [ ]
- 76 *H* Heele vracht van halue menschen,
bH [ ] halve [ ]
Kr [ ] menschen
- 77 *H* En den mensche die ghij siet,
bH [ ] Menschen[ ]
bH-Ot [ ] de [ ]
Ot [ ] Mensche dien[ ]
- 80 *H* Daer haer 'tiefelick bevloecken
bH [ ] be*c*loecken
bH-Ot [ ] bevloecken
- 83 *Ha* Uijt mijn' borst heeft heeten scheijden;
b [ ] de [ ]
bH-Ot [ ] scheiden;
Ot Wt [ ]
Kr Uyt [ ]
- 84 *H* Herte, segt, komt voort, na Leijden
bH-Ot [ ] Leiden
Kr [ ] Leiden,
- 85 *H* 'Tgelt mij noch een halue vracht,
bH [ ] halve [ ]
Ot [ ] een' [ ]
- 86 *H* 'Tgelt hem 'tleuen die v wacht.
bH [ ] u wacht:
- 87 *H* *Schaetgen*, segt ghij dat ick mijmer?
bH [ ] mijne*?)*
bH-Ot [ ] mijmer?
Kr *Schaedtgen*, [ ]
- 88 *H* Dat vergeeft men aen een Rijmer;
Ot [ ] een'[ ]
- 89 *H* Komt gij't met een suer besien
bH [ ] meteen suer-besien
bH-Ot [ ] met een[ ]

- 90 *H* Aen een Minnaer oock verbien?
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] verbi'en?
- 91 *H* Voeght het rijmen, en het minnen,
K1 Voeght,[ ]
- 95 *H* En mijn on-eruaren oogen,
bH [ ] onervaren [ ]
Ot [ ] mijn'[ ]
K1 [ ] oogen;
- 96 *H* Dunckt v dat hij min medoogen
bH [ ] u [ ]
- 99 *H* Maer bedenckter bij, vriendinne,
bH-Ot [ ] Vriendinne,
K1 [ ] bedenckt'er[ ]
- 100 *H* Waertoe quam't v inden sinne
bH [ ] u inde [ ]
Ot [ ] in den[ ]
- 101 *H* D'onbedacht' onnooselheijt
bH [ ] onnooselheijt,
bH-Ot [ ] onnooselheit,
K1 [ ] onnooselhied,*
K2 [ ] onnooselheit,
- 102 *H* Van mijn' tegenwoordicheit
bH [ ] tegenwoordicheijt
bH-Ot [ ] tegenwoordicheit
- 103 *H* Uijt de veile rust<e> te halen
Ot Wt [ ] halen,
K1 Uyt [ ]
- 106 *H* T'uwen luyster hadt ontboon?
bH T'uwer luyste* [ ] ontboôn?
bH-Ot T'uwen luyster [ ]
- 107 *H* Uw' beleeftheit doet mij steruen,
bH [ ] beleeftheijt[ ] sterven,
bH-Ot [ ] beleeftheit [ ]
K1 [ ] sterven;
- 108 *H* D'eerste steen van mijn bederuen
bH [ ] bederven
- 109 *H* Heeft uw' gunsticheit geplant.
bH [ ] gunsticheijt[ ]
bH-Ot [ ] gunsticheit [ ]

110	<i>H</i>	Vijand-vriendelicke hand,
	<i>bH</i>	Vijandvriendelicke [ ]
	<i>bH-Ot</i>	Vijand-vriendelicke [ ]
111	<i>Ha</i>	Hebt ghij d'eerste door ontsloten
	<i>b</i>	[ ] Door[ ]
	<i>bH</i>	[ ] door [ ]
	<i>Kr</i>	[ ] deur [ ]
112	<i>H</i>	Om mijn broose borst te blooten,
	<i>bH</i>	[ ] blooten
	<i>Ot</i>	[ ] mijn'[ ] blooten,
	<i>Kr</i>	[ ] blooten;
114	<i>H</i>	Die mijn' Vrijheit heeft gevelt,
	<i>bH</i>	[ ] vrijheijt [ ] gevelt,
	<i>bH-Ot</i>	[ ] vrijheit [ ]
	<i>Kr</i>	[ ] gevelt;
116	<i>H</i>	D'eerste plaester toe te rusten
	<i>bH</i>	[ ] plaetse* [ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] plaester [ ]
117	<i>H</i>	Ouer d'eerste Minne-kneep
	<i>bH</i>	Over [ ]
119	<i>H</i>	Oh! of oock die hooger stralen
	<i>Ot</i>	[ ] hooger'[ ]
120	<i>H</i>	Tot medoogen wilden dalen,
	<i>bH</i>	[ ] meedoogen[ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] medoogen [ ]
121	<i>H</i>	En de voedster van mijn pijn
	<i>Ot</i>	[ ] mijn'[ ]
122	<i>H</i>	Mijn' geneester <w>>konde zijn!
124	<i>H</i>	Soo sij nijdigh onderrecht waer,
	<i>bH</i>	[ ] hij*[ ]
	<i>bH-Ot</i>	[ ] Sij [ ]
126	<i>H</i>	Soo veel deruens heeft betrouwt,
	<i>bH</i>	[ ] dervens [ ]
	<i>Kr</i>	[ ] betrouwt;
127	<i>Ha</i>	<*Lxxx*>>'Tiss een, segt, vande jaren
	<i>b</i>	'Tisser [ ]
129	<i>H</i>	En de statelicke vreugt,
	<i>bH</i>	Ende [ ]
	<i>bH-Ot</i>	En de [ ] vreugd,

- 130 *H* Palen aende tweede jeugt.
bH-Ot [ ] jeugd.
Ot [ ] jeughd:
- 131 *H* "Twelgeuall van schoone leden
bH "Twelgeval [ ]
Hb-Ot + [ ]
- 132 *H* Schreef hem niemand toe met reden,
bH [ ] nieman<*t*>>d [toe]
- 133 *H* Aen het bruijnen van sijn' huijd
bH [ ] huijt
- 135 *H* Maer hij dunckt sich selfs te blosen
bH [ ] sij* dunck* zich [ ] blo<*t*>>sen
bH-Ot [ ] hij dunckt [ ]
- 136 *H* Als de morgestondse roosen,
bH [ ] morgenstontsche [ ]
bH-Ot [ ] morgenstondsche [ ]
- 137 *H* Zedert hij den wederslagh
bH [ ] zij*[ ]
bH-Ot [ ] hij [ ]
- 138 *H* Van haer oog in't sijne sagh,
bH [ ] Oogh [*opengelaten*]
bH-Ot [ ] in 'tsijne sagh
Ot [ ] sagh;
- 143 *Ha* Ouer-wight van gulde schijuen
b Ouer-wigh [ ]
bH Over-wight [ ]
bH-Ot + [ ]
Kr [ ] schijven,
- 144 *H* Die't ter Werelt all bedrijuen,
bH Dietter werelt al [ ]
bH-Ot Die't ter [werelt]
- 145 *H* Meer als noodelicke munt
bH [ ] noodelijcke mun<dt>>t
bH-Ot [ ] noodelicke [ ]
- 146 *H* Heeft sijn' sterr hem niet vergunt,
bH [ ] sijn [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
Kr [ ] vergunt;

- 147 *Ha* <*Kleijn besitt*>Matigh leren, matigh ploeghen,
b Weijnigh leeren weinigh [ploeghen,]
c [ ]maeijen [ ]
bH Weinich [ ] weijnich ploegen
bH-Ot Weinigh maeijen, weijnigh [ ]
Ot [ ] ploegen,
- 148 *Ha* Kleijn besitt en groot genoeghen,
b [ ] in [ ]
bH [ ] genoeghen,
bH-Ot Klein [ ]
- 149 *H* En dat Middelmaticgh veel
bH [ ] middelmaticgh [ ]
bH-Ot [ ] Middelmaticgh Veel
- 150 *H* Sijn geuallen tot sijn deel;
bH [ ] gevallen [ ]
bH-Ot Zijn [ ]
- 151 *H* Maer sijn *Kampensche* gedachten
bH [ ] *Kampensche* [ ]
bH-Ot [ ] sijn' *Kapnemsche* [ ]
Ot [ ] *Kapnemsche* [ ]
KI [ ] nieuwe Min-gedachten
- 152 *H* Heele dagen, halue nachten,
bH [ ] dagen halve nachten.
bH-Ot [ ] dagen,[ ] nachten,
- 153 *Ha* Sijn sijn' schatten in 't gemoet
b Zijn [ ]
bH Sijn [ ]
bH-Ot Zijn [ ]
- 154 *H* Daer hij Rijck af heeten moet.
bHa1 [ ] moet, [in *bH* abusievelijk tweemaal geschreven.]
² [ ] aff[ ] moet,
b [ ] moet.
- 155 *H* Voorraed van gegeten lettren
bH voorraed [ ]
bH-Ot + Voorraed [van]
Ot [ ] lettren,
KI Vorraed* [ ] lett'ren,
- 156 *H* Om Geleerde t'ouerschettren
bH [ ] geleerde t'overschettren
Ot [ ] t'overschettren,
KI [ ] t'overschett'ren,

- 157 *H* Schuijlt'er weijnigh in sijn hoof;
bH Schrijfter*[ ] hoof,
bH-Ot Schuijlt'er [ ] hoofd,
KI [ ] hoofd;
- 158 *H* Waer' het evenwel geklooft
KI Waer [ ]
- 161 *H* Maer met hope van gena,
bH [ ] hoope[ ]
- 163 *H* Sterre-stocken aen te stellen
bH Sterrestocken [ ]
bH-Ot + [ ]
Ot [ ] stellen,
- 164 *H* Om de fackelen te tellen
bH [ ] Fackelen[ ] tellen,
- 167 *Ha* Sijn gesifte wetenschappen
b Zijn[ ]
bH *α* [ontbreekt]
bH-Otaβ Sijn gesifte wetenschappen
b Zijn[ ]
- 168 *H* Die sijn' herssenen ontsnappen,
bH *α* [ontbreekt]
bH-Otaβ Die sijn' herssenen ontsnappen,
- 170 *H* Weijgeren haer vier soo hoogh;
bH-Ot Weigeren [ ]
- 172 *H* Sijn de doelen van sijn weten,
bH-Ot Zijn[ ]
- 173 *H* En de sterren die hij schiet,
KI [ ] schiet;
- 174 *Ha* Hooger Hem'len kent hij niet.
b [ ] Hemel [ ]
Ot Hooger'[ ]
- 175 *H* Stemme-streeling, snaren-krabbling,
bH-Ot + [ ]
KI [ ] snaeren-krabb'ling,
- 176 *H* Is een konstelijcke brabbling
bH [ ] een'[ ]
bH-Ot [ ] konstelicke [ ]
KI [ ] brabb'ling

- 177 *Ha* Die mijn handen en mijn keel
b [ ] sijn [ ] sijn [ ]
bH [ ] sijn' [ ]
bH-Ot [ ] sijn' [ ]
- 178 *H* Niet en kennen als ten deel
bH [ ] deel
bH-Ot [ ] deel,
Kr [ ] deel;
- 179 *H* Maer, al stinckt het eighen roemen,
bH [ ] slinght*[ ] eijgen [ ]
bH-Ot [ ] stinckt [ ] eigen [ ]
- 180 *Ha* *Kampen*, kan mijn keel niet noemen
b [ ] sijn [ ]
bH [ ] sijn' [ ]
bH-Ot *Kapnem*, [ ]
Ot *Kapnem*, [ ]
Kr *Laura*, [ ]
- 182 *Ha* Als een Eijcken-blad in't wild;
b [ ] Eijcken-rijs [ ]
bH [ ] int [ ]
bH-Ot [ ] Eicken-rijs [ ]
Ot [ ] Eicken rijs [ ]
- 183 *Ha* Snaren kan mijn' hand niet raken
b [ ] sijn' [ ]
bH snaren [ ] Sijn handt [ ]
bH-Ot Snaren [ ] Sijn'[ ]
- 184 *H* Die wat *Machteld* achtich kraken
bH-Ot [ ] ..... achtich [ ]
Ot [ ] *Kapnem* achtigh [ ]
Kr [ ] *Lauras*-achtich [ ]
- 185 *H* Of sijn vingers gaender af
bH [ ] zijn [ ] aff
bH-Ot [ ] sijn'[ ]
- 186 *H* Als een viervoet naer een draf;
bH [ ] naerden Draff
bH-Ot [ ] naer een [ ]
Ot [ ] een' draf,
Kr [ ] draf;
- 187 *H* Daer dan Hand en keel vergaren,
bH [ ] hand [ ]

- 188 *H* *Kampen* seggen all de snaren,
bH [ontbreekt]
bH-Ota *Kampen* [ ] al [ ] snaren
b *Kapnem* [ ]
Ot *Kapnem* [ ]
Kr *Laura* [ ]
- 189 *H* *Kampen* kort en *Kampen* lang
bH-Ot *Kapnem* kort, [ ] *Kapnem* [ ]
Ot *Kapnem* kort [ ] *Kapnem* [ ]
Kr *Laura* [ ] *Laura* [ ]
- 190 *H* Zijn de noten van sijn' sang.
bH Sijn [ ] Noten [ ] sijn [ ]
bH-Ot Zijn [ ] sijn' [ ]
- 191 *H* Verr en versch-geraepde Rijmen
bH [ ] rijmen
bH-Ot + [ ]
- 192 *Ha* Regel-recht aen een te lijmen,
b Regel-dicht [ ]
- 193 *H* Is sijn' Penn te veel geveghet:
bH Te sijn waer* [ ] geveghet,
bH-Ot Is sijn penn [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
Kr [ ] sijn [ ] geveghet;
- 195 *H* Kruijpen kan hij, gaen, en springen,
bH [ ] gaen [ ]
- 196 *H* En gelijkx der aerde singen,
bH-Ot [ ] gelijk [ ]
Kr [ ] singen;
- 198 *H* Heeft sijn' lippen noijt geraeckt:
bH [ ] sijn Lippen [ ] geraeckt;
bH-Ot [ ] sijn' [ ]
Ot [ ] geraeckt,
Kr [ ] geraeckt;
- 199 *H* Maer de welgevoegde giften
bH [ ] wel gevoegde [ ]
- 200 *H* Die den Hemel, door de siften
bH [ ] Hemel [ ]
- 201 *H* En het keurlick onderscheit
bH [ ] keurlijck onderscheijt
bH-Ot [ ] keurlick onderscheit

- 202 *H* Van een milde giericheit,
bH [ ] giericheijt,
bH-Ot [ ] giericheit,
Ot [ ] een'[ ]
- 203 *H* Over haer beminde kuijven
bH [ ] kuijuen
bH-Ot [ ] kuijven
Ot [ ] haer'[ ]
- 204 *H* Nederwaert heeft laten stuijven,
bH [ ] stuijuen,
bH-Ot [ ] stuijven,
Ot Nederwaerts[ ]
- 205 *H* Kittelen sijn' aendacht <*met*> <*C*>nauw,
- 206 *Ha* Het vliegen wordt hem wel soo gauw
b ʔT [ ]
- 210 *H* Rijst hem seluer uijt 'tgesicht.
bH [ ] selver [ ]
- 212 *H* Vande schoonheit niet gekregen,
bH [ ] schoonheijt[ ]
bH-Ot [ ] schoonheit [ ]
- 215 *H* [st]jerren kan hij niet beroemen
bH Sterren [ ]
- 216 *H* [van] de seuen een te noemen;
bH Vande seven [ ]
Ot [ ] een'[ ]
- 217 *H* [O]p de noten is hij schorr,
bHa *a* Op [ ] schoor*,
b *β* [ ] schorr,
- 218 *H* [O]p de Snaren vinger-dorr;
bHa *a* Op [ ] snaren vinger-door*;
b *β* [ ] vinger-dorr;
- 220 *H* [A]ls de Ploeger inde baren,
bH Als [ ] Ploegher[ ]
- 221 *Ha* Als de Schipper inde Terw,
b [ ] Zeeman [ ]
bH Als de [openge]laten[ ] inde [ ]
bH-Ot [ ] Zeeman [ ]
- 222 *H* Als de blinden inde verw;
KI [ ] verw:

- 240 *H* Die wij t'samen kunnen vijlen.
bH [ ] vijlen
bH-Ot [ ] vijlen;
- 242 *H* Van een herder Hert vermant,
bH [ ] vermand,
Ot [ ] vermand;
- 246 *H* Proije van mijn eijgen strick!
bH [ ] mijn' [ ] strick!
bH-Ot [ ] eijgen [ ]
- 247 *H* Sullen niet mijn eijgen schachten
bH-Ot [ ] eijgen [ ]
Ot [ ] mijn' [ ]
- 248 *Ha* Met den Interest van krachten
b [ ] } Interest { [van]
           [ ] } woecker-winst {
bH Met den [opengelaten]
bH-Ota [ ] Interest van krachten
b [ ] } Interest { [van]
           [ ] } Woeckerloon {
c [ ] Woeckerloon [ ]
- 249 *Ha* Keeren op het broose blood
b [ ] bloot
- 251 *H* Oh! ick spell het lang te voren
bH-Ot [ ] voðren
Ot [ ] voren,
- 252 *H* Lieve Tolck, ick sal 't besmooren
bH [ ] *besmoren*,
bH-Ot [ ] besmooren,
Kt [ ] besmooren;
- 253 *H* 'Khebb geen' Lauwer om de muts
bH [ ] geen [ ]
bH-Ot [ ] geen' [ ]
- 255 *Ha* *Soud* haer dan een moort vermaken?
b Will s'haer [ ] in bloedt [ ]
bH Wil haer * [ ]
bH-Ot Wil's haer [ ] bloed [ ]
- 256 *Ha* Ia sij: 'ksie den dach genaken.
b [ ] de doodt [ ]
bH [ ] genaken,
bH-Ot Ja [ ] dood [ ]

- 257 *H* Neen sij; *Tis geen Maeghden deught.
bH [ ] sij [ ] geen' [ ]
bH-Ot [ ] sij; [ ] Maegden deughd;
- 258 *H* Ia sij; *Tis onnoosel vreught.
bH [ ] onnosel vreught;
bH-Ot Ja [ ] vreughd;
Ot [ ] onnoosel' [ ]
- 259 *H* Neen sij; *Tmocht haer namaels rouwen.
bH [ ] sij, [ ] rouwen
bH-Ot [ ] sij; [ ] rouwen;
- 260 *H* Ia sij; droefheit kan verkouwen.
bH [ ] droefheijt [ ]
bH-Ot Ja [ ] droefheid [ ] verkouwen;
- 261 *H* Neen sij; *Khebb het niet verdient.
bH [ ] verdient
bH-Ot [ ] verdient;
- 262 *H* Ia sij; om een lieuer vriend.
bH [ ] vriendt.
bH-Ot Ja [ ] vriend.
Ot [ ] een' liever' [ ]
Kz [ ] vriend,*
- 263 *Ha* *α* Foeij! hoe waggelen mijn' sinnen;
b *β* Oeij! daer waggelt [ ] vermoeyen;
bH O [ ] vermoeyen
bH-Ot Oeij! [ ] vermoeyen;
- 264 *Ha* *α* Tesselscha, om tijd te winnen,
b *β* [ ] $\left. \begin{array}{l} \text{tijd} \\ \text{wegh} \end{array} \right\} [ ] \text{spocijen};$
c [ ] tijd [ ]

[ondertekening en datering]

H Constanter. | Hag. 12.^a *Iobris*. 23. | Om den deun.

bH [ontbreekt]

bH-Ota Constanter. | 1623. *Decembris*.

b 1623.

Ot MDCXXIII

[Toegevoegde tekst]

Hier wordt alleen de tekstgeschiedenis in de lijn Huygens gegeven. Hoofd heeft van de oudste versie van de tekst (H) een afschrift gemaakt, voor het laatst uitgegeven in de editie Tuynman en Van der Stroom. (Zie onder *Uitgaven*.)

bH-Ot In *bH-Ot* noteerde Huygens onder het gedicht een regel uit Ovidius:
Non lecta est operi, sed data caus*s*a meo. Ouid.

Op fol. 66^r van *bH* schreef Huygens in de fase van de voorbereiding van de kopij voor de *Otia* een aantal regels uit het antwoord dat Hooft op zijn gedicht had geschreven. Huygens leidde deze regels in met een tekst waarin hij naar mijn indruk onmiddellijk varianten aanbracht. Ik druk hier Huygens' inleiding af in de drie stadia die ik in het ontstaan ervan kan onderkennen:

- a Ick beklage de <M*>>Bemidders van 't dichten dat haer de | Heere Drossart Hooft de Antwoord onthoudt die ick | wete bij hem hier op *gemaect* te zijn, hoewel icksé uijt | sijne gunste niet meer <oft> hebben kunnen te sien komen als | dit Slot van alles:
- b [Ick beklage de Bemidders van 't dichten dat haer de | Heere] Drossard [Hooft de Antwoord onthoudt die ick | wete bij hem hier op *gemaect* te zijn,] daarvan icksel self uijt | sijne gunst [niet meer hebben kunnen te sien komen als | dit Slot van alles:]
- c [Ick beklage de Bemidders van 't dichten dat haer de | Heere Drossard Hooft de Antwoord onthoudt die ick | wete bij hem hier op] gespeelt [te zijn,] hebbende [icksel self uijt sijne gunst] daarvan [niet meer] <hebben> <kunnen te sien komen> [kunnen te sien] komen, [als | dit Slot van alles:]

Na deze inleiding volgen uit het gedicht van Hooft:

<S>>Zoetgies, toef wat, noch een woor<t>>djen,
Ick v bijten moet in't oortjen,
Dat mijn hoofjes rammelrad
Schoontjes, schier, vergeten had;
Spreeck je 't Meisje blondt van ha<re>>eren,
Past voor al<l> haer te verkl<ar>>aeren,
Klaerder dan ghij 't mij bediedt,
Vastaert oft ghij't meent oft niet,

Onder deze regels van Hooft herhaalde Huygens regel 263 uit zijn gedicht, nu in kapitalen, en tussen twee lijnen:

OEY! DAER WAGGELT MIIN VERMOEYEN.

Ot In de *inleidende tekst* verschijnen in *Ot* komma's achter *dichten* (r. 1) en *onthoudt* (r. 3). Behoudens spelling en typografie is deze inleiding gelijkgebleven aan de versie van *bH-Ot*.

K1 Hooft's vers kent de volgende variatie in *Ot*: (r. 1) *woordjen*
De inleidende tekst voor de versregels van Hooft werd:
Slot-regel vande Antwoord vanden Drost Hooft op het voorgaende.

De herhaling van r. 263 aan het slot kwam te vervallen.

- COMMENTAAR Overstromingen worden hier voorgesteld als door het polderland lopende, koren etende goden met natte voeten. Huygens vond zo'n levendig ingevulde personificatie blijkbaar leuk. Hij overwoog zelfs het gedichtje in zijn *Otia* op te nemen.
- UITGAVEN Worp, *Ged.* II, p. 60.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1624, fol. 1^r. Een blaadje papier van 200 x 155 mm. Fol. 1^v is blanco. De ondertekening heeft Huygens in lichtere inkt doorgehaald. De titel is in diezelfde tint inkt later toegevoegd. Schrapping en toevoeging hebben waarschijnlijk plaatsgevonden in de tijd dat Huygens de kopij voor zijn *Otia* voorbereidde. Om een of andere reden heeft dit gedichtje toch geen deel uitgemaakt van de kopij.
- b* Afschrift in andere hand, KA XL/f, b, stuk 6, fol. 1^v. Dit afschrift maakt deel uit van een verzameling kopieën van Nederlandse gedichten van Huygens die niet tijdens zijn leven zijn gepubliceerd. Zie *Inleiding*, p. 16.
- DATERING Huygens dateerde dit gedicht in eerste instantie (bij vergissing?): 13 Jan. 24. In tweede instantie maakte hij van 13 Jan. 16 Jan.
- VARIANTEN
- [titel]
- Ha* [ontbreekt]
- b* Op de hooge vloeden van 't jaer | 1624
- 5 *H* 'Tkonde Holland niet mishagen
- b* [ ] mishagen,
- 6 *H* <[aanzet tot]> M>>Off ghij all bij korte vlagen
- [ondertekening en datering]
- Ha* Constanter. | <13>>16.^a Jan. 24.
- b* < >

- COMMENTAAR De 26ste februari, een paar weken na de dood van zijn vader, vertrok Constantijn Huygens voor de vierde maal met een ambassade naar Engeland. Op 5 juli zou hij weer terug zijn in Den Haag. Zijn moeder hield op zijn verzoek een dagboek bij waarvan zij regelmatig een deel naar Londen stuurde. De laatste dag van maart ontving Huygens te Londen wat moeder op 24 maart had verzonden:

Oock moet ghy weten, dat den soeten Emery, het soontgen van de heer van Oosterwyck, totter doot toe cranck is, daer geen kleyne droefheyt om en is;¹

Op 20 april kwam de mededeling:

Wy comen van Ryswyck, daer wy geweest hebben den rou beclaegen van den soeten Emery.²

Het huwelijk van Willem van Liere, heer van Oosterwijck, met Maria van Leefdael had hij in 1615 met een bruiloftsdicht opgeluisterd.³ Nu schrijft hij een gedicht bij het overlijden van hun oudste zoon.⁴

Zijn troostgedicht herinnert in het begin aan regels die hij zo'n vier maanden daarvoor gedicht had voor zijn vrienden, onder anderen voor Frederik van Liere, een oom van de overleden Emmery. Met die herinnering werden vorm en metrum van dit gedicht bepaald.⁵ Het eindigt in een grafschrift.

UITGAVEN   Worp *Gedichten* II, p. 118-119.

OVERLEVERING

H   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 13. Een blad papier van 310 x 195 mm. Het blad is beschreven in strofen van 8 regels. Er zijn drie kolommen van 4 strofen onder elkaar en een kolom met twee strofen. Fol. 13^v is blanco.

H-Ot   *H* is kopij geweest voor Huygens' *Otia*. Dit blijkt uit aanwijzingen voor de overgang naar een nieuwe kolom, uit katernsignaturen en uit de mededeling rechtsboven: *Dit moet volgen naerde 22*. In de inkt van deze aanwijzingen noteerde Huygens onder de laatste strofe: Constanter. Hag. 27^a Mart. 1625. Dit is dus de datum waarop Huygens dit gedicht gereedmaakte voor de druk. Deze datering is later doorgehaald en vervangen door de aanduiding: Lond. MDCXXIV.

Ot   *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als', V2^r-V3^r, p. 157-159.

K1   *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', 21^r-212^r, p. 265-276 (foutief gepagineerd: 269-271).

K2   *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3p2^v-3p3^r, p. 484-485.

DATERING   Op grond van de kleur van de inkt is vast te stellen dat de dichter zich bij het klaarmaken van de kopij vergiste. Het handschrift van dit gedicht was – bij uitzondering – niet gedateerd. In plaats van de oude datum te redigeren, wat hij bij alle gedichten die kopij werden, deed, noteerde Huygens de actuele dag: '27a Mart. 1625'. Daarna haalde hij door deze datum een kruis en noteerde daaronder: 'Lond. MDCXXIV'. De dood van de oudste zoon van Willem van Liere, Emerij, werd Huygens gemeld door zijn moeder in een brief die hij op 20 april 1624 ontving. Het gedicht zal dus dateren van eind april 1624.

NOTEN   ¹ Worp *Briefwisseling*, nr. 221. Ook – met de datum van ontvangst – in Jorissen 1871, p. 361-367.

² Worp *Briefwisseling*, nr. 229.

³ Zie Worp *Gedichten* I, p. 73-82. Gegevens over Willem van Liere staan op p. 73, noot 3.

⁴ De datering van Worp (*Gedichten* II, p. 119, noot 1) en dus de plaatsing in zijn uitgave berust op een verkeerde interpretatie van Huygens' datering.

⁵ Zie gedicht [78], r. 44-48.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ot</i>	MEDELIJDEN met Heere Willem van Lijere, Heere van Oosterwijk etc. Over de dood van sijnen oudsten Sone.
	<i>K1</i>	<i>Aen Heer Willen van Liere, Heere van Oostervijck, &c.</i> Over de dood <i>Van sijnen oudsten Soon.</i>
2	<i>H</i>	Mijn gedachten
	<i>H-Ot</i>	Mijn'[ ]
6	<i>H</i>	Moedigh rijsen
	<i>H-Ot</i>	Droevich[ ]
7	<i>H</i>	Op den wijsen
	<i>H-Ota</i>	Om[ ]
	b	Met[ ]
	c	Om[ ]
8	<i>H</i>	Oosterwijk:
	<i>H-Ot</i>	OOSTERWIJCK:
15	<i>H</i>	Vanden tijdt en
	<i>H-Ot</i>	[ ] tijd [ ]
24	<i>H</i>	Van sijn' straff.
	<i>Ot</i>	[ ] straf;
	<i>K2</i>	[ ] straff:
27	<i>H</i>	Noijt en droogen,
	<i>K1</i>	Selden[ ]
28	<i>H</i>	Maer gelijk
	<i>K1</i>	En [ ]
29	<i>Ha</i>	*Losse* kranen
	b	Losse [ ]
30	<i>H</i>	Eewich staen, en
	<i>H-Ot</i>	Stadich [ ]
31	<i>H</i>	Eewich tranen
	<i>H-Ot</i>	Stadich [ ]
32	<i>H</i>	Op sijn Lijck,
	<i>K1</i>	[ ] Lijck;

40 *H* Naestens schoen;
Ot [ ] schoen:
 44 *Ha* *a* Of ick sie
b *β* Ick en [ ]
 45 *Ha* *a* Sijnen *maden*
b *β* [ ] gaeven,
 46 *Ha* *a* *Overladen*
b *β* Doe soo braven,
 47 *Ha* *a* En *gevloden*
b *β* Nu begraven
 48 *Ha* Emmerij;
b Emmerij;
 61 *Ha* Dat mijn eten
b [ ] mij 't[ ]
 64 *Ha* In den tand:
b [ ] tand;
 68 *H* Op mijn' stroot,
Kr [ ] stroot;
 69 *Ha* Dat mijn' velen
b [ ] Velen
 72 *Ha* Naer de dood.
b [ ] dood:
 78 *H* Lieven Iongen
 81 *Ha* Maer, gedachten,
b [ ] Gedachten,
 86 *H* En vergaren
Ot [ ] vergaren,
 89 *Ha* *a* Will hij suchten.
b *β* [ ] neuren,
 90 *Ha* *a* *Vals ontvluchten*
b *β* Naer uw treuren,
 91 *Ha* *a* *Door de lucht en*
b *β* Gaet ghij deur, en
 92 *H* Stuijt hem kort,
Kr [ ] kort;
 93 *Ha* 'Khoev te leenen
b [ ] het weenen

99	<i>H</i>	<*Die*>>Daer de beenen
100	<i>H</i>	Van het *wicht*
	<i>H-Ot</i>	[ ] Wicht
101	<i>H</i>	Onder pletten
	<i>Ot</i>	[ ] pletten,
105	<i>H</i>	BUIJGT V NAER DE
108	<i>H</i>	LESER-VRIND,
	<i>K2</i>	LESER VRIND,
		{ondertekening en datering}
	<i>H</i>	{ontbreekt}
	<i>H-Ota</i>	Constanter. Hag. 27. ^a Mart. 1625.
	b	Lond. MDCXXIV.
	<i>K1</i>	{ontbreekt}

[82]-[107] STEDESTEMMEN

COMMENTAAR De hierboven gegeven nummers duiden een reeks van 24 gedichten aan: *De stemmen der stemmende steden van Holland ende Westvriesland daerbij zes beruchte dorpen* (met twee opdrachtgedichten: [82] en [101]). In steeds tienregelige versjes laat Huygens de steden van Holland en West-Friesland en de dorpen rond Den Haag zich aan het publiek voorstellen. De dichter maakt gebruik van de stijlfiguur van de *prosopopoeia*, de personificatie. De woorden *stemmen* en *stemmende* uit de titel moeten dus ook letterlijk opgevat worden: de steden hebben niet alleen stemrecht, ze spreken ook.

Huygens heeft 'een eeuwenoud genre op eigen wijze geïmiteerd', merkt De Kruyter op in zijn uitgave van de *Stede-stemmen en Dorpen*.¹ De geschiedenis van het Latijnse stededicht tot in de zeventiende eeuw is uitvoerig in kaart gebracht door Frans Slits.² Zijn boek besluit Slits met een bespreking van Huygens' Nederlandstalige bijdrage aan het genre, die hij vergelijkt met de latere Latijnse stededichten van Barlaeus. Hij noemt mogelijke voorgangers bij wie Huygens inspiratie kan hebben opgedaan, zowel voor de opzet van de reeks als voor de afzonderlijke behandeling van stad of dorp.³

In zijn inleiding behandelt De Kruyter de belangrijkste motieven en stijlfiguren die Huygens aanwendt in deze gedichten. In de stedenlof komen vaste argumenten naar voren, vaststaande formuleringen, 'topoi', onder andere: de ligging van de stad, de etymologie van de naam, de roemruchte historie, de dapperheid van de burgers. Veel gebruikte stijlfiguren zijn: de apostrophe (de aanspreking), de perifrasede herhaling.⁴

Voor de moderne lezer vormen de historische feiten een mogelijke barrière tot deze gedichten. Huygens vond zijn gegevens in kronieken, bijvoorbeeld *D'oude Chronijcke ende Historien van Holland...vermeerdert, verbeterd ende verciert met... Steden,*

Dorpen... ende andere beschrijvinghen van Hollandt, door W. van Gouthoeven. (Dordrecht, Peeter Verhagen 1620).⁵ Hij moet ook gebruik gemaakt hebben van Guicciardini en Hadrianus Junius.⁶

Huygens noemde zijn *Stede-stemmen en Dorpen* in een brief het beste wat hij had gemaakt.⁷ Verschillende 'Stemmen' werden na de publikatie in 1625 nagevolgd of 'hergebruikt' bijvoorbeeld op prenten onder stadsgezichten en dergelijke.⁸ Voor de volgorde waarin de dichter de 24 gedichten schreef en presenteerde verwijs ik naar de rubriek *Overlevering*. Over het ontstaan van de reeks heeft Strengholt een uitvoerig artikel geschreven, waarvan bij de beschrijving van de handschriften dankbaar gebruik gemaakt is.⁹ De handschriftelijke overlevering van elk afzonderlijk gedicht is onderdeel van de ontstaansgeschiedenis van de reeks. De overlevering van de reeks komt eerst ter sprake. Per gedicht volgt daarna een beknopt overzicht met de opgave der varianten.

- UITGAVEN [De gehele reeks]
Worp *Gedichten* II, p. 66-75; De Kruyter 1981, (met inleiding en annotaties);
[Afzonderlijke gedichten; Ik som hier alleen publikaties op waar meer dan een gedicht uit de reeks is opgenomen mét enige toelichting. Zie ook Slits 1990, p. 356-357.]
– Terwey 1902, p. 87-93 (Dordrecht, Haarlem, Amsterdam, Rotterdam, Den Briel, Hoorn, Purmerend, 's-Gravenhage, Rijswijk en Scheveningen)
– Kaakebeen 1918, p. 32-34 (Amsterdam, 's-Gravenhage en Haarlem)
– Zwaan 1974, p. 99-103 (Dordrecht, Delft, Amsterdam, Monnikendam en 's-Gravenhage)
– Huygens 1984, p. 21-22 ('s-Gravenhage en Amsterdam)
– Gelderblom 1994, p. 23-24 (Amsterdam, Rotterdam, Schiedam en 's-Gravenhage)
- LITERATUUR [De gehele reeks]
Smit 1968, p. 4-6; Smit 1980, p. 122-123; De Kruyter 1981; Strengholt 1989; Slits 1990, p. 272-300;
[Afzonderlijke gedichten]
Haslinghuis 1914 (Den Briel); Zwaan 1974b, p. 65 (Opdrachtgedicht aan de Staten); Strengholt 1976, p. 75-76 (s-Gravesande); Strengholt 1979 (Alkmaar); Broekmans e.a. 1987 (Delft); Strengholt 1989 (Delft); Van der Blom 1993 (Delft)
- OVERLEVERING Binnen de jaaromslag 1624 van de verzameling handschriften van Constantijn Huygens, KA XL^a, hebben de folia 2-21 betrekking op de *Stede-stemmen en Dorpen*. Fol. 2 en fol. 21 vormen samen een dubbelblad dat als omslag dienst doet voor de gehele reeks. Fol. 2^r is het titelblad. Het draagt in Huygens' hand het jaartal 1624 met een superieure b. Enkele latere aantekeningen op het blad hebben betrekking op de blijkbaar steeds wisselende inhoud van dit omslagblad. Ze blijven hier verder buiten beschouwing. Fol. 2^v en fol. 21^{r+v} zijn blanco.

H1

De folia 3^r-12^r bevatten de ontwerphandschriften van de gedichten. Huygens beschreef ze van 12 augustus tot en met 21 september in chronologische orde. Op 4 oktober voegde hij daar het opdrachtgedichtje van de *Dorpen* aan toe. Per dubbelblad volgt hier een weergave van de inhoud. Na *titel* en *datering* vermeld ik per gedicht het *nummer* dat Huygens aan elk gedicht gaf toen hij voor het netafschrift *H2* de reeks ordende.

(Eerste dubbelblad, fol. 3-4, afmeting 310 x 196 mm)

<i>vindplaats</i>	<i>titel</i>	<i>datum</i>	<i>nummer</i>
fol. 3 ^r	Valckenburgh	12 augustus 1624	6
	Loosduijnen	13 augustus 1624	<3>>4
fol. 3 ^v	Schevering	14 augustus 1624	5
	Rijswijck	16 augustus 1624	3
fol. 4 ^r	'SGravesande	18 augustus 1624	2
	SGravenhaghe	27 augustus 1624	1
fol. 4 ^v	heeft Huygens op 4 oktober beschreven met het opdrachtgedichtje: De Dorpen, aller dorpen Dorp.		

(Tweede dubbelblad, fol. 5-6, afmeting 310 x 196 mm)

<i>vindplaats</i>	<i>titel</i>	<i>datum</i>	<i>nummer</i>
fol. 5 ^r	Dordrecht	30 augustus 1624	1
	Haerlem	4 september 1624	2
fol. 5 ^v	Delft	5 september 1624	3
	Leiden	6 september 1624	4
fol. 6 ^r	Amsterdam	7 september 1624	5
	Goude	9 september 1624	6
fol. 6 ^v	Enckhuijsen	11 september 1624	14
	Hoorn	12 september 1624	13

(Derde dubbelblad, fol. 7-8, afmeting 320 x 205 mm)

<i>vindplaats</i>	<i>titel</i>	<i>datum</i>	<i>nummer</i>
fol. 7 ^r	Alckmaer	12 september 1624	12
	Purmerende	13 september 1624	18
fol. 7 ^v	Edam	15 september 1624	15
	Monickendam	16 september 1624	16
fol. 8 ^r	Schoonhoven	17 september 1624	10
	Gorichom	18 september 1624	8
fol. 8 ^v	Medenblick	18 september 1624	17
	Rotterdam	18 september 1624	7

(Vierde dubbelblad, fol. 9-10, afmeting 320 x 205 mm)

<i>vindplaats</i>	<i>titel</i>	<i>datum</i>	<i>nummer</i>
fol. 9 ^r	Schiedam	<19>>20 september 1624	9
	Briel	21 september 1624	11
fol. 9 ^v en fol. 10 ^{r+v}	zijn blanco.		

(Vijfde dubbelblad, fol. 11-12, afmeting 320 x 205)

- fol. 11^r heeft Huygens benut voor een ontwerp van het titelblad van de reeks in de *Otia*:
DE STEMMEN | der | STEMMENDE STEDEN | van | HOLLAND |
ende | WESTVRIESLAND. | Daerbij zess | BERVCHE DORPEN. |
Constanter. | MDCXXIV.
In de rechtbovenhoek van deze pagina staat in negentiende-
eeuwse hand: *1e deel F.o 163-74*. Dit is de vindplaats in de
tweede druk der *Koren-bloemen*.
- fol. 11^v is blanco.
- fol. 12^r bevat het gedicht waarmee Huygens zijn *Stede-stemmen*
opdraagt aan de 'STATEN ende STEMMENDEN STEDEN van
HOLLAND.'
De opdracht is geschreven op 21 september 1624.
- fol. 12^v is blanco.

H2 De folia 13-20, vier in elkaar gestoken dubbelbladen papier van 320 x 205 mm, vormen een met paarse zijde samengebonden katern. Het is een eigenhandig afschrift van *H1* in een grijzige tint inkt. De gedichten zijn erin opgenomen in de volgorde die Huygens in de ontwerphandschriften met nummers heeft aangegeven. Na de titel (fol. 13^r) en het opdrachtgedicht aan de STEMMENDEN STEDEN van HOLLAND (fol. 13^v) volgen:
fol. 14^r: Dordrecht (1) en Haerlem (2)
fol. 14^v: Delft (3) en Leiden (4)
fol. 15^r: Amsteldam (5) en Goude (6)
fol. 15^v: Rotterdam (7) en Gorichem (8)
fol. 16^r: Schiedam (9) en Briel (11)¹⁰
fol. 16^v: Schoonhoven (10)¹⁰ en Alckmaer (12)
fol. 17^r: Hoorn (13) en Enckhuijsen (14)
fol. 17^v: Edam (15) en Monickendam (16)
fol. 18^r: Medenblick (17) en Purmerende (18)
fol. 18^v: (titel) DE DORPEN en 'SGravenhage (1)
fol. 19^r: 'SGravesande (2) en Rijswijck (3)
fol. 19^v: Loosduijnen (4) en Schevering (5)
fol. 20^r: Valckenburg (6) en (ondertekening) *Constanter*
fol. 20^v is blanco

Wanneer het afschrift is gemaakt valt niet precies te achterhalen. Het moet in ieder geval zijn vervaardigd ná 21 september 1624, de datum onder het opdrachtgedicht (fol. 12^r) aan Staten en Steden, en vóór 4 oktober, de datum onder het gedicht waarmee Huygens de *Dorpen* opdraagt aan Dorothea van Dorp. Dit laatste gedicht heeft Huygens namelijk pas in de fase van de kopijvoorbereiding voor de *Otia* in *H2* opgenomen. Kennelijk was Huygens toen hij het afschrift *H2* maakte nog niet van plan de *Dorpen* afzonderlijk aan iemand op te dragen. *H2* is dus geschreven tussen 21 september en 4 oktober 1624.

H2-Ot In een lichtbruinige inkt en met een scherpere pen bracht Huygens in *H2* aanvullingen en correcties aan ten behoeve van de druk in de *Otia*. *H2* is kopij geweest. Dit blijkt uit de signaturen, zetinstructies en vingers.

Per bladzijde geef ik hier een overzicht van deze kopijmerken:

- Fol. 13^r (links boven deze titelpagina): *Dit alleen moet een page | vullen.*
fol. 13^v (bij het opdrachtgedicht): *Dit in grootachtighe Casijff<oft>.*
fol. 14^r (bij de eerste titel): *Alle dese Titelgiens in middelmatige capitalen, Romeinsch niet Catijff*
fol. 14^v (bovenaan); *signatuur* A4/fol. 4
fol. 15^r (bovenaan); *signatuur* A5/fol. 5
fol. 15^v (bovenaan); *signatuur* A6/fol. 6
fol. 16^r (bovenaan); *signatuur* A7/fol. 7
(Bij de 2 boven de titel *Briel*): *Dese 2 staet hier om dat Schoonhoven voordien Briel gaen moet*
fol. 16^v (bovenaan); *signatuur* A8/fol. 8
fol. 17^r (bovenaan); *signatuur* B prima/fol. 9
fol. 17^v (bovenaan); *signatuur* B2/fol. 10
fol. 18^r (bovenaan); *signatuur* B3/fol. 11
fol. 18^v (bovenaan); *signatuur* B4/fol. 12
Tussen de titel en het eerste *Dorp* voegde Huygens hier het opdrachtgedicht aan Dorothea van Dorp toe. Hierbij de aanwijzing: *Dit in grootachtighe Catijff.*
fol. 19^r (bovenaan); *signatuur* B5/fol. 13
fol. 19^v (bovenaan); *signatuur* B6/fol. 14
fol. 20^r (bovenaan); *signatuur* B7/fol. 15
Onder de ondertekening *Constanter* die in deze fase werd doorgehaald, noteerde Huygens: *Tuschen De Characteres oft Printen + en dit laeste+ behoort | wel de Spatie van een pagina oft anderhalf te komen.*
- Ot* *Otia* 1625, 'Otiorum Lib. v. Der Ledige Uren van Constantin Huygens Vijfde Boeck. daer in De Stemmen eeniger Steden ende Dorpen van Holland: Mitsgaders sijne Characteres oft Printen', A^r-[B4]^r, p. 1-15.
- Ot-e* Errata achter in *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', [X4]^r-Z3^v, p. [175]-184, 189-194.
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', X2^r-Y3^v, p. 163-174.

NOTEN

¹ De Kruyter 1981, p. 6.

² Slits 1990

³ Slits 1990, p. 272-300.

⁴ De Kruyter 1981, p. 6-22.

⁵ Het gebruik van deze bron voor de 'Stem van Alkmaar' wordt door Strengholt aannemelijk gemaakt. Zie Strengholt 1979, p. 112-113 en de bijlage p. 119-120.

⁶ De Kruyter 1981, p. 23-24, Slits 1990, p. 280-297.

⁷ Worp *Briefwisseling*, nr. 571. Huygens aan Erycius Puteanus, januari 1631. Zie ook Strengholt 1989b, p. 88.

⁸ De term 'hergebruik' is van Strenght (1989, p. 107), die ook aan aantal navolgingen bespreekt. Slits geeft hiervan een uitgebreid aanvullend overzicht met ook gegevens over de lofdichten op prenten (Slits 1990, p. 356).

⁹ Strenght 1989b, p. 88-110, over het ontstaan p. 89-94.

¹⁰ Door boven deze titels de cijfers 2, 1 te plaatsen herstelde Huygens de volgorde.

VARIANTEN Hierachter volgt per gedicht een opgave der varianten. Aan het variantenapparaat laat ik onder het kopje *Overlevering* een preciese vermelding van de vindplaats per bron voorafgaan. De volgorde der *Stede-stemmen* in het tekstdeel is niet chronologisch. De reeks als zodanig staat wel op de chronologisch juiste plaats, maar binnen de reeks is de ordening van *H2* aangehouden. Voorafgaand aan de reeks voegde Huygens in *K2* op de versotitelpagina ([X4]^v) dit citaat toe:
Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecuniâ ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc inprimis exolevit. Plin. sec. Epist. 1.3.

[82] DEN STEMMENDEN STEDEN

OVERLEVERING (Zie de *Overlevering* van de reeks p. 647-652)

H1 fol. 12^r

H2 fol. 13^v

H2-Ot

Ot A^v, p. 2

K1 Y^r, p. 177

K2 X3^r, p. 165

DATERING *H1* is gedateerd: 21 *7bris* 24 (= 21 september 1624).

VARIANTEN

[titel]

H1 DEN STATEN | ende | STEMMENDEN STEDEN | VAN | HOLLAND | ende | WESTVRIESLAND | werden dese | hare | STEMMEN | toegedicht, | door | haer geringste Ondersaet | C.H.

H2 [DEN STATEN | ende | STEMMENDEN STEDEN | VAN | HOLLAND | ende | WESTVRIESLAND | werden dese | hare | STEMMEN |] toegedicht | [door |] haren geringsten [Ondersaet | C.H.]

H2-Ot [DEN | STEMMENDEN STEDEN | van | HOLLAND | ende | WESTVRIESLAND |] GELUCK.

K1 [DEN | STEMMENDEN STEDEN | van | HOLLAND | ende |] WEST-VRIESLAND | [GELUCK.]

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 5^r
H2 fol. 14^v
H2-Ot
Ot A2^r, p. 3
K1 Y^v, p. 178
K2 X3^v, p. 166

DATERING *H1* is gedateerd: 30.^a Aug.ⁱⁱ 24 (= 30 augustus 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* In mijns gelijcken schaer besitt ick 'teerste woord,
H2 [ ] Schaer [ ] 't eerste woord;
- 2 *H1a* All waer't mijn waerde niet, dat geeft mij mijn gebo<rt>>ort
 b [ ] } waerde { [ ]
           [ ] } waer te { [ ]
 c [ ] waerde [ ]
H2 [ ] mijn' [ ] geboort,
- 3 *H1a* En^a 'tplaten vande Kroon op onser Voochden hoeden;
 b [ ] hoeden:
H2 [ ] kroon [ ] Vooghden hoeden.
- 3 [marge]
H1 De Graven van Hollant plegen, ter *verschijninge* der Staten vanden Lande, te Dord. gehult te worden.
H2 [De Graven van] Holland plegen [ter verschijninge der Staten] vanden Lande [te] Dordrecht [gehult te worden.]
- 4 *H1a* Doe satt ick inde kleij die oock mijn' buren voedden;
 b [ ] sat [ ]
H2 [ ] kleij; [ ] voedden:
Ot [ ] kley, [ ]
- 5 *H1* Sints heeft mij^b eenen Nacht Venetien gemaect,
H2b [ ] eene [ ]
- 5 [marge]
H1 a.^o 1421. Door den grooten watervloed die 72. Dorpen wech nam.
H2 A.^o [ ] hoogen [ ]
Ot ANNO [ ]
K1 In 't laer [1421] water-vloed [die]
- 6 *H1* En all mijn wandeling in handeling gestaect;
H2 [ ] all' mijn' [wandeling in] Handelingh gestaect.

7	<i>H1</i>	Maer of de Spaensche keel na mijne Stapel-mosten
	<i>H2</i>	[ ] off[ ]
	<i>K1</i>	[ ] Stapel-mosten,
8	<i>H1a</i>	Ten dierste dorsten dorst, het soud hem 'tswemmen kosten,
	b	Als elders [ ] haer [ ]
	<i>H2</i>	[ ] soud'[ ] kosten;
	<i>H2-Ot</i>	Na mijn' Munt [dorsten]
	<i>K1</i>	[ ] dorst;[ ]
9	<i>H1</i>	<E>>Dat's menigh natten voet, en water in <mij>>haer wijn;
	<i>H2</i>	[ ] menigh'[ ] haer' Wijn:
	<i>K1</i>	[ ] menigh [ ] haer [ ]
	<i>K2</i>	[ ] haer' [ ]
10	<i>H1</i>	Is't niet de Land-scha waerd soo veijl begracht te zijn?
	<i>H2</i>	[ ] veil [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter Hag. 30. ^a Aug. ^{ti} 24
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[84] HAERLEM

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 5^r

H2 fol. 14^r

H2-Ot

Ot , A2^r, p. 3

K1 Y^v, p. 178

K2 X3^v, p. 166

DATERING *H1* is gedateerd: 4.^a 7bris 1624 (= 4 september 1624).

VARIANTEN

1 *H1a* a 'Khebb oock tot mijner tijd^a des Vorsten Hoff gevoedt,

b β All hebb ick t'mijnder [ ] der [ ]

H2 Al hebb' [ ]

K1 [ ] heb [ ]

1 [marge]

H1 Graeff Floris de Vette heeft sijn hoff te haerlem gehouden met sijn gemale Petronella, Dochter van Saxen, die het Klooster te Rhijnsb. stichte.

H2 [Graeff Foris de Vette heeft sijn] Hoff [te] Haerlem gehouden, [met sijn] Gemale [Petronella, Dochter van] Saxen [die het Klooster te] Rhijnsburg [stichte.]

Ot [Graeff ... met] sijn' [Gemale ... van] Saxen, [die ... stichte.]

655 [84] HAERLEM

- 2 *H1a* a Als dat's mijn laagen roem, mijn hoogste leght in 't bloed
b *β* 'Tis [mijn] geringste [ ] staet [ ]
H2 [ ] bloedt,
H2-Ot [ ] bloed,
- 3 *H1* Der Goddeloosen bloed; van^b doen mijn' stale kielen
H2 [ ] bloedt; [ ] Stale [ ]
H2-Ot [ ] bloed; [ ]
- 3 [marge]
H1 De Haerlemmers worden geseht onder Jo.^r Willem naermaels 13. Grave van Hollant met den K.^r Freder. Barbarossa tegen de Saracenen getrocken, de Stad Damiata <verov. te hebben;> te hebben helpen veroveren; <met> snijdende de ketenen die de haven sloten met de sagen die sij aende kielen van hare Schepen geslagen hadden.
H2 [De Haerlemmers worden] geseht [onder] Jonckheer Willem, [naermaels] 13.^e [Grave van Hollant met den] Keijser Fred. [Barbarossa tegen de] Sarracenen [getrocken, de Stad] Damiata [te hebben helpen] veroveren, [snijdende de ketenen die de haven sloten met de sagen die sij aende kielen van haren Schepen geslagen hadden.]
Ot [De ... Keiser] Freder. [Barbarossa ... hadden.]
- 4 *H1* Haer Ijsren hauen-touw aenvaerdden te vernielen.
H2 [ ] Haven-touw [ ] vernielen.
K1 [ ] Ys'ren [ ]
- 5 *H1* Thuijs hebb ick oock voor God, voor goed, <v>>en vrijckheit
H2 T'huijs hebb' [ick] Vrijckheit
K1 [ ] heb [ ]
- 6 *H1* Mijn' Borgheren gewaeght, en Spagnen noijt gevleidt.
H2a [ ] Borgeren [ ] gevleijdt.
b [ ] gevleidt.
- 7 *H1* Zijn 't koele wonderen, en hoorens' andren meer toe,
H2 [ ] andre [ ]
K1 [ ] and're [ ] toe;
- 8 *H1* Van 't aller wonderste komt mij alleen de eer toe,
H2 [ ] 'tallerwonderste [ ] toe;
- 9 *H1a* Geen ongemeender *vonst*, geen *nae* gemeener stuck,
b [ ] ongesiener naem, [ ] gesiener [ ]
c [ ] aengenamer [ ]
k1 [ ] stuck;
- 10 *H1* °Khebb konst en konstenaers geholpen inden druck.
H2 °Khebb'[ ] Druck.

VARIANTEN

- 1 *H1a* *Ten ware 'tnijdigh duijn, <of>en 'tRijnsch verdwaelde soch
b [ ] van [ ]
c [ ] of [ ]
H2 [ ] Duijn, off [ ] *verdwaelde* sogh,
K1 [ ] sogh
- 2 *H1a* Ick waer', spijt Rotterdam, de grootste Rijnstadt noch;
b [ ] andere, [ ]
H2 [ ] Rhijnstadt [ ]
K1 [ ] waer, [ ]
- 3 *H1* Om nevens Katwijck uijt mijn wraecke te gaen halen
H2 [ ] mijn' wrake [ ]
- 4 *H1* Van 't Arragonsch gewelt. hoe souden sij 'tbetalen
H2 [ ] Hoe [ ] sij't betalen
- 5 *H1* Die^a op mijn al<d>>lerweeckst voor 'tstuijvende gerucht
H2 Die,^a[ ] aller weeckst, [ ]
- 5 [marge]
H1 a.° 1574.
H2 A.° 1574
Ot Anno. [1574.]
K1 [1574.]
- 6 *H1* Van een verrotte muer verstouen inde vlucht!
H2 [ ] een' [ ] verstoven [ ]
H2-Ot [ ] verrotten [ ]
- 7 *H1* Nu doen ick meer van verr; nu doen ick oock te Roomen
H2 [ ] ick's [meer van] verr, [nu]
- 8 *H1* Mijn' ware Wetenschap, mijn' wijse Waerheit schroomen:
H2 [ ] Wetenschapp, [ ]
Ot [ ] schroomen;
- 9 *H1* Krabt, swarte Phariseën, krabt, snoodste die ick ken,
H2 [ ] dien [ ]
K1 [ ] kloeckste [Phariseën,] van alle die [ ]
- 10 *H1a* *Tzijn scherpe naghelen die 't meer sijn dan mijn Pen.
b [ ] zijn [ ]
H2 [ ] nagelen [ ] mijn' Penn.
[ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 6. *7bris* 1624.
H2 [ontbreekt]

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 6^r

H2 fol. 15^r

H2-Ot

Ot A3^r, p. 5

K1 Y2^v, p. 180

K2 [X4]^r, p. 167

DATERING Huygens dateerde *H1*: 7.^a 7bris. 24 (= 7 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* Gemeen' verwondering betaemt mijn' wondren niet,
H2 Ghemeen' *verwondering* [ ] wond'ren [ ]
Ot [ ] wondren [ ]
K1 [ ] niet
K2 [ ] niet;
- 2 *H1* De vreemdeling behoort te swijmen die mij siet:
H2 [ ] Vreemdeling [ ] siet.
- 3 *H1* Swijmt, vreemdeling, en segt, hoe komen all' de machten
H2 [ ] Vreemdeling, [ ] Hoe [ ]
Ot [ ] hoe [ ]
K1 [ ] Hoe [ ]
- 4 *H1* Van all dat machtich is besloten in uw' grachten?
H2 [ ] machtigh [ ]
- 5 *H1* Hoe komt ghij, gulde Veen, aen 'sHemels ouerdaet?
H2 [ ] 'shemels overdaedt?
- 6 *H1a* Packhuijs van Oost en West, hooftader vanden Staet,
     b [ ] hert-ader [ ]
H2 [ ] Hert-ader vanden [ ]
H2-Ot [ ] heel Water en heel Straet,
K1 Pack-huys [ ]
- 7 *H1* Tweemael-Venetien, waer's 'teijnde van uw' wallen?
H2 [ ] 'tende [ ] Wallen?
K1 [ ] 't einde [ ]
- 8 *H1* Segt meer, segt, vreemdeling, segt lieuer niet met allen;
H2 [ ] Vreemdeling. Segt liever [ ] allen:
- 9 *H1* Roemt Roomen, prijst Parijs, craejt Cairos heerlickheit,
H2 [ ] kraejt [ ] heerlickheit;

- 10 *H1* Die schricklixt van mij swijgt heeft aller best geseijt.
K1 [ ] schrick'lixt[ ]
 [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 7.^a 7bris. 24
H2 [ontbreekt]

[88] GOUDE

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 6^r
H2 fol. 15^r
H2-Ot
Ot A3, p. 5
K1 Y2^v, p. 180
K2 [X4]^r, p. 167

DATERING *H1* is gedateerd: 9.^a 7bris. 1624 (= 9 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* Mijn' Gouwe voert meer Gouds, mijn IJssel meer gewins
H2 [ ] mijn'[ ]
- 2 *H1* 'Khebb' meer van hun te bat': doe^a mijn' gebuerstadt branden
H2 'Khebb [ ] Doe mijn^a gebuer-Stadt branden,
H2-Ot [ ] brandden,
K1 [ ] bat: [ ]
- 3 [marge]
H1 Oudewater. a.^o 1575.
H2 Oudewater A.^o 1575.
Ot Ouderwa- | water.^a ANNO 1575.
K1 Ouderwater. 1575
K2 Oudewater. [ ]
- 4 *H1* En baedden in haer bloed haer' moordenaren handen
H2 [ ] bloedt[ ] handen,
H2-Ot [ ] bloed [ ]
- 5 *H1* Ontswomm' ick hun gewelt, en duijckten in mijn Gouw
H2 Ontswom [ ] mijn' Gouw,
H2-Ot Ontswom^m [ ]
- 6 *H1* En kroôp mijn IJsseldiept' ten hals toe inde mouw.
H2 [ ] mijn'[ ]
Ot [ ] Yssel diept'[ ]

7	<i>H1</i>	Spijt Spagnen dan, ick stae: oock sonder d'oude muren
	<i>H2</i>	[ ] dan [ ] sta: Oock [ ]
	<i>K1</i>	[ ] dan, [ ]
8	<i>H1a</i>	<En>>Van 't Kasteleijns gebiedt: wie sijt ghij mijner bueren
	<i>b</i>	[ ] bueren
	<i>H2</i>	[ ] Kasteleins gebiedt. Wie zijt [ ] Buren
	<i>H2-Ot</i>	[ ] gebied. [ ]
9	<i>H1a</i>	Die door den neus spreeckt, en mij 'tgebreck verwijtt?
	<i>b</i>	[ ] noch [spreeckt,]
	<i>H2</i>	[ ] 't gebreck <i>verwijtt</i> ?
10	<i>H1a</i>	Ick <n>>segg t'mijnen roem, Ick ben den Brille <i>quijt</i> .
	<i>b</i>	[ ] 'k [ ] brill en Brillen[ ]
	<i>H2</i>	[ ] 'kben Brill [ ] brillen[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] roem', [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter. Hag. 9. ^a <i>7bris</i> 1624
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[89] ROTTERDAM

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 8^v

H2 fol. 15^v

H2-Ot

Ot A3^v, p. 6

K1 Y3^r, p. 181

K2 [X4]^v, p. 168

DATERING *H1* is gedateerd: 18.^a *7bris*. 24 (= 18 september 1624).

VARIANTEN

1	<i>H1</i>	'Tzij Wael, of Rhijn, of Maes, of <d>alle drij te saem,
	<i>H2</i>	[ ] off [ ] off [ ] off [ ]
2	<i>H1</i>	'Tzij IJssel, Merw, of Leck of drij in eenen naem,
	<i>H2</i>	[ ] off Leck, off [drij]
3	<i>H1</i>	Of zess in eenen buijck, sij moeten t'mijnent bueren,
	<i>H2</i>	Off [ ] buijck; [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] buijck, [ ]
4	<i>H1</i>	En willen niet in Zee of kussen eerst mijn' Muren;
	<i>H2</i>	[ ] off [ ] muren;

- 6 *H1* Dat die mij nu besiet kan vragen waer ick stond.
K1 [ ] besiet,[ ]
- 7 *H1* Ô Muren en ô Grond, ô welgevoeghde stroomen,
H2 [ ] Muren,[ ] welgevoegde Stroomen,
Ot O [ ] wel gevoeghde[ ]
- 8 *H1a* Wijckt voor^ade Wilderniss der averechte boomen;
b [ ] voor de [ ]
H2 [ ] Boomen,
- 9 *H1* Maer wijckt voor haer geluck: En, Vreemdeling, seght ghij,
H2 [ ] segt [ ]
Ot [ ] ghy
K1 [ ] ghy,
- 10 *H1* Hoe verr en wint het niet mijn' Maze van haer IJ?
H2 [ ] Mase [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 18.^a 7bris 24 Hag.
H2 [ontbreekt]

[90] GORICHOM

OVERLEVERING (Zie ook p. 647-652)

- H1* fol. 8^r
H2 fol. 15^v
H2-Ot
Ot A3^v, p. 6
Ot-e Errata achter in *Ot*
K1 Y3^t, p. 181
K2 [X4]^v, p. 168

DATERING Huygens dateerde *H1*: 18.^a 7bris. 24 (= 18 september 1624).

VARIANTEN

- [titel]
H1 GORICHOM.
K1 GORNICHEM.
- 1 *H1* Die mij, benijdelick, 'shoogs Arkelhuijs besitt
H2 [ ] mij benijdelick 's hooghs Arckel-huijs[ ]
- 2 *H1* Ter aerden effende, was verre van sijn witt:
H2 [ ] effende [ ]

3	<i>H1</i>	Wat gell ick zedert min, wat kan ick minder gelden
	<i>K1</i>	[ ] geld[ ]
4	<i>H1</i>	Zoo lang mijn' muren staen, en 'tklauer in mijn' velden
	<i>H2</i>	Soo [ ] 'tklaver [ ]
5	<i>H1</i>	Voor klaver niet en wijckt? soo lang mijn' volle Merw
	<i>H2</i>	[ ] zoo [ ] Merw,
6	<i>H1</i>	Mijn' wel-gewronghen melck, mijn' altijd-bollen Terw
	<i>H2</i>	[ ] welgewrongen [ ] terw
	<i>Ot</i>	[ ] altijd bollen [ ]
	<i>K1</i>	Mijn [ ]
7	<i>H1</i>	Te winste van mij haelt, soo lang mijn' aerde Punten
	<i>H2</i>	[ ] haelt; [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] haelt, [ ]
	<i>K1</i>	[ ] haelt; [ ]
8	<i>H1</i>	Het oogh verbijsteren dat op hun derve munten?
	<i>H2</i>	[ ] mij [ ]
9	<i>H1</i>	Segt dan, segt seluer, Nijd, segt met den bitsten beck,
	<i>H2</i>	[ ] seght selver,[ ]
10	<i>H1</i>	Maer segt waerschijnelick, dat's Gorichoms gebreck.
	<i>H2</i>	[ ] Gorichems [ ]
	<i>H2-Ot</i>	[ ] Wat's Gorichoms [ ]
	<i>Ot-e</i>	[ ] gebreck?
	<i>K1</i>	[ ] Gornichems[ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter. Hag. 8. ^a 7bris. 24
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[91] SCHIEDAM

OVERLEVERING (Zie ook pagina 647-652)

H1 fol. 9^r

H2 fol. 16^v

H2-Ot

Ot [A4]^r, p. 7

K1 Y3^v, p. 182

K2 [X4]^v, p. 168

DATERING Huygens dateerde *H1* aanvankelijk: 19.^a 7bris. 14. Hij wijzigde waarschijnlijk onmiddellijk daarna 19.^a in 20.^a (= 20 september 1624).

664 [91] SCHIEDAM

VARIANTEN

- 1 *H1* ^aTwee stroomen scheiden mij van't achterleggend' Land,
H2 [ ] Stroomen [ ]
- 2 *H1* In 'tmidden staet mijn stoel op wel-gestutte stijlen,
H2 In't midden [ ] welgesteunde stijlen;
- 4 *H1* Daer oeffen ick mijn' Jeugt op 'tnoodigh kennep-quijlen
H2 [ ] Jeugt op't noodigh kennep-quijlen,
Ot [ ] kennip-quijlen,
- 5 *H1* En 'truggeling gespinn; die reekt haer spinsel uijt
H2 [ ] 'truggelingh gespinn, Die [ ]
- 6 *H1* Tot dat het licht en dicht den haring-buijt besluit
H2 [ ] besluit,
Ot [ ] daer [ ]
- 7 *H1* En <'t>>t'mijnent binnen sleept, van daer hij met mijn' brieven
H2 [ ] Brieven
- 9 *H1* Die mij klein Rotterdam en groot Delfshauen noemt
H2 [ ] Delfshaven [ ]
Ot [ ] Delfs-haven [ ]
K1 [ ] noemt,
- 10 *H1* Heeft niet te laeg gelaeckt en niet te hoogh geroemt.
H2 [ ] laegh [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | <19>20.^a 7bris. 24
H2 [ontbreekt]

[92] SCHOONHOVEN

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 8^r
H2 fol. 16^v
H2-Ot
Ot [A4]^r, p. 7
K1 Y3^v, p. 182
K2 Y^r, p. 169

DATERING *H1* is gedateerd: 17.^a 7bris. 24 (= 17 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* De beurt en wederbeurt van 'tnemmer staende radt
H2 [ ] van't nemmer [ ] rad
K1 [ ] wederbeurt*[ ]
K2 [ ] wederbeurt [ ]

665 [92] SCHOONHOVEN

- 2 *H1* Daer 's Werelts werr op draeyt, hebb' ick <voll> op 't ruijnst gehadt:
H2 [ ] draeyt heb [ick op't ruijnst gehadt:]
Ot [ ] draeyt,[ ]
- 3 *H1* Noch is mijn overschott van d'eertijds schoone houen,
H2 [ ] hoven,
- 4 *H1* De Peters van mijn' naem, voor andere te louen.
H2 [ ] loven.
- 6 *H1* En meest all winnende, minst wijckende gestreen,
H2 [ ] wijckende [ ]
Ot [ ] gestreên,
K1 [ ] gestreen,
- 7 *H1* Maer evenwel gestreên. Land-vooghden, die de stangen
H2 [ ] Land-Voogden, [ ]
K1 [ ] gestreen. [ ]
- 8 *H1* Van dit Gebiedt berecht, 'kweet meer als Salm te vangen;
H2 [ ] gebiedt [ ] vangen:
K1 [ ] berecht: [ ]
- 9 *H1a* Of't weer op 'tnijpen quam, denckt hoe icka.vormaels de,
b [ ] 't prangen [quam]
H2 Off't[ ] dé,
K2 [ ] quam;[ ]
- 9 [marge]
H1 Ten tijde van Vrouw | Jacoba, tegen die | van Rotterdam, *ende* met | die van
ter Goude | inden slagh te Alphen etc.
H2 [Ten tijde van Vrouw Jacoba, | tegen die van Rotterdam, *ende* | met die] vander
Goude, [in | den slagh te Alphen etc.]
Ot [Ten ... Vrouw] Jacoba [tegen ... etc.]
K1 [Ten ... tegen] dio* [van ... te] Alphen, [etc.]
K2 [Ten ... tegen] die [van ... etc.]
- 10 *H1a* En stelt op 'tWapen-boeck, Schoonhouen staet voor twee.
b [ ] in [ ]
H2 [ ] Schoonhoven [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 17.^a 7bris. 24. Hag.
H2 [ontbreekt]

[93] BRIEL

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 9^r

H2 fol. 16^r

666 [93] BRIEL

H2-Ot

Ot [A4]^v, p. 8

K1 [Y4]^r, p. 183

K2 Y^r, p. 169

DATEERING Huygens dateerde *HR*: 21.^a 7bris. 24 (= 21 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* 'Ken ken geen^a Heele meer en Breehiel is mij vreemt:
H2 [ ] meer, [ ]
- 1 *H1a* 1 [marge]
Soo wordt de Mase genoemd door Plinius.
b <De Maze word.>
De mond van *de* Mase word Helium geheeten door Plin.
H2 [ ] Maze wordt *Helium* [ ] Plinius.
- 2 *H1* Nu houd ick met den naem die opden neuse klemt:
H2a [ ] houd' [ ]
b [ ] ick't [met]
Ot [ ] houd [ ]
- 4 *H1* All vroegh sijn avont-uer en hoe 't'er noch sou rasen
H2 [ ] sijn' avont-uer, [en]
- 5 *H1* Om Hollands Vrijheit las. Wat leijt mij aenden lof
H2 [ ] Vrijheidt, [las.] [Wat] leght [mij] aenden loff
Ot [ ] las.] [Wat]
K1 [ ] las.] [Wat]
- 6 *H1* Van uijt de diept' gedijckt, van kleij geworden stof,
H2 [ ] stoff,
- 7 *H1* Van stercke Zee-gebuert?^b 'khebb door het spits gebeten,
H2 [ ]^b 'Khebb [ ]
- 7 [marge]
H1 a.^o 1572.
H2 A.^o 1572.
Ot Anno [1572.]
K1 [1572.]
- 8 *H1* Dat heeft vrij Nederland mijn' tanden danck te weten;
H2 [ ] weten:
- 9 *H1* Daer gaet'er veel ten strijd, en 'twinnen wordt gemeen,
H2 [ ] strijd', [ ]

10 *H1* En volgers winnen oock, maer voor en wint maer een.
H2a [ ] wind[ ]
 b [ ] wint [ ]
K1 [ ] oock; [ ]

[ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 21.^a 7bris 24. Hag.
H2 [ontbreekt]

[94] ALCKMAER

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 7^r
H2 fol. 16^v
H2-Ot
Ot [A4]^v, p. 8
K1 [Y4]^r, p. 183
K2 Y^r, p. 169

DATERING *H1* is gedateerd: 12.^a 7bris. 24 (= 12 september 1624).

VARIANTEN

1 *H1a* *Twas All meer daer ick sta, en nu is't vrij all meer;
 b [ ] *All Meer* [ ]
Ot [ ] All Meer [ ]

1 [marge]
H1 Van 21. Meeren die | daer rondom pl<a>>egen | te leggen segtmen den |
 naem gekomen te zijn.
H2 [Van 21. Meeren die daer | rondom] lagen segt men [den | naem gekomen te
 zijn.]

2 *H1* Soo haest^b Verone viel beërfden ick haer' eer,
H2a [ ] *beleefden* [ick]
 b [ ] beerfden [ ]
Ot [ ] beërfden [ ]
K2 [ ] be-erfden [ ]

2 [marge]
H1 1303.
H2 [ontbreekt]

3 *H1* En groeijsden uijt haer ass^c, tot dat ick oock eens ass werd,
H2 [ ] Ass, [ ]

3 [marge]
H1 a.^o 1166
H2 [ontbreekt]

668 [94] ALCKMAER

4	<i>H1</i>	En wederom verreês, en dubbel wel te pas werd.
	<i>H2</i>	[ ] pass[ ]
	<i>K1</i>	[ ] verrees, [ ]
5	<i>H1</i>	Sints segt de Vreemdeling die op mijn' waerde lett
	<i>H2-Ot</i>	[ ] lett,
6	<i>H1</i>	Waer isser eene meer <die op> soo suiiver en soo vett?
7	<i>H1</i>	Dat sagh de Spaensche Wolf, die naer mijn' adren dorste
	<i>H2-Ot</i>	[ ] na [ ] dorste,
8	<i>H1</i>	Doe noch het Haerlemsch bloed sijn' aderen uijt borste,
	<i>H2</i>	[ ] borste;
	<i>K1</i>	Doc*[ ]
9	<i>H1</i>	Maer, eere <s>>zij den God die 'thooge boos verworpt,
	<i>H2</i>	[ ] verworpt,
10	<i>H1</i>	^d Hij weeck, en hadde's meer gespogen dan geslorpt.
	<i>H2</i>	[ ] weêck, [ ] hadd'es [ ]
10		[marge]
	<i>H1</i>	a. ^o 1573. 25. <i>ocotobris</i> .
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	A. ^o 1573.
	<i>Ot</i>	ANNO [1573.]
	<i>K1</i>	[1573.]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter. Hag. 12. ^a <i>7bris</i> . 24
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[95] HOORN

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

<i>H1</i>	fol. 6 ^v
<i>H2</i>	fol. 17 ^r
<i>H2-Ot</i>	
<i>Ot</i>	B ^r , p. 9
<i>K1</i>	[Y4] ^v , p. 184
<i>K2</i>	Y ^v , p. 170

DATERING Huygens dateerde *H1*: 12.^a *7bris*. 24 (= 12 september 1624).

VARIANTEN

1	<i>H1a</i>	Ben ick de MoederStad van soo veel *minlick* bloedt,
	b	[ ] moedigh [ ]
	<i>H2</i>	[ ] bloed,
	<i>Ot</i>	[ ] Moeder-Stadt [van]

669 [95] HOORN

- 2 *H1* Dat soo veel wondren dé, en soo veel wondren doet,
H2 [ ] doet;
Ot [ ] doet,
K1 [ ] veel' wond'ren [dé,] veel' wond'ren [doet,]
- 3 *H1* Van Mannen die vermant voor mannen noijt en weken,
H2 [ ] *vermant* [ ] Mannen [ ]
Ot [ ] die, vermant, [voor]
- 4 *H1* Van Zeilers die verzeilt voor Zeilers noijt en streken;
K1 [ ] die, verzielt, [voor]
- 5 *H1a* Hebb ick^a van allen eerst het Haring-nett gebreijdt;
b [ ] allen^a[ ] 'tgroot [Haring-nett]
H2 Heb [ ] <h>'tgroot [ ]
Ot [ ] gebreidt,
- 5 [marge]
H1 a.^o 1416.
H2 A.^o 1416.
Ot Anno [1416.]
K1 [1416.]
- 6 *H1* Van allen eerst gespreijt, van allen eerst verbreijdt;
H2 [ ] gespreidt,[ ] *verbreijdt*;
- 7 *H1* Ben ick de Zuijvel-mouw van voor en achter Stavren,
K1 [ ] Stav'ren,
- 8 *H1* Ben ick soo verr ick sie de Vrouwe vande klavren,
H2 [ ] Klavren;
Ot [ ] Klavren,
K1 [ ] ick,[ ] sie,[ ] Klav'ren,
- 9 *H1* En vraeght men hoe ick Hoorn van ouds herr heeten moet?
H2 [ ] vraegtmen [ ]
- 10 *H1* En heet ick anders recht als Hoorn van Ouervloed?
H2 *a* [ ] als^b[ ] Overvloed?
H2-Ot *β* [ ] als [ ]
- 10 [marge]
H1 Cornucopiæ.
H2 *a* b. [Cornucopiæ.]
H2-Ot *β* [Cornucopiæ.]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 12.^a 7bris. 24
H2 [ontbreekt]

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 6^v

H2 fol. 17^r

H2-Ot

Ot B^r, p. 9

K1 [Y4]v, p. 184

K2 Y^v, p. 170

DATERING *H1* is gedateerd: 11.^a Sept. 24 (= 11 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* Van enckel' huijsen is groot Roomen op-gegroeijt,
H2 [ ] *enckel'-huijsen* [ ]
Ot [ ] Enckel'-huysen [ ]
- 2 *H1* En ick van enckele. groot Roomen heeft gegloeijt;
H2 [ ] Groot [ ] gegloeijt,
Ot [ ] enckele: [ ]
- 3 *H1* En ick ben platt^a gebrandt. groot Roomen is herboren,
H2 [ ] gebrandt: [ ]
- 3 [marge]
H1 a.^o 1292. Door den *heere* Jan | van Arkel *ende* Vincent | van Putten van wegen
de | Hollanders.
H2 [Door] de Heeren [Jan van | Arkel *ende* Vincent van Putten | van wegen
de Hollanders.]
- 4 *H1* En ick van nieuws herbouwt, beij beter dan te vooren.
H2 [ ] voren:
- 5 *H1* Groot Roomen heeft sijn Iock den Spagnaert opgedruckt,
H2 [ ] jock [ ] Spagnart [ ]
K1 [ ] Spagnaerd [ ]
- 6 *H1* En ick mijn' vrijen hals het Spaensche jock ontruckt.
K1 [ ] ontruckt,
- 6 [marge]
H1 1572.
H2 A.^o [1572.]
Ot ANNO [1572.]
K1 [1572.]
- 7 *H1* Noordholland hebt uw deel in d'eere van uw' Vrijheit,
H2 Noordholland,[ ]

- 8 *H1* Maer weet dat d'eerste steen van 'tgroote werck in mij leijt;
H2 [ ] leit;
Ot [ ] leit,
- 9 *H1* En, quam de heele buert te deijnsen tot den vall,
H2 [ ] deinsen [ ] vall
Ot [ ] vall,
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 11.^a Sept. 24.
H2 [ontbreekt]

[97] EDAM

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 7^v
H2 fol. 17^v
H2-Ot
Ot B^v, p. 10
K1 Z^t, p. 189
K2 Y^v, p. 170

DATERING *H1* is gedateerd: 15.^a 7bris. 24 (= 15 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* De dam die 'tzuijderdiep het binnen-IJ onthiel
H2 [ ] binnen IJ [ ]
- 2 *H1a* *a* Gaf mij d'Edammer naem; dien ick soo lang behiel
b *β* [ ] d'IJdammer [ ] langer hiel
H2 Gaff [ ] <soo>niet [langer]
- 3 *H1a* *a* Tot dat het vett gerucht van mijn' gewilde Kasen
b *β* Dan Tot [ ]
H2 [ ] tot [ ]
- 4 *H1* De Werelt hadd' gevult en naer mijn aes doen rasen,
H2 [ ] Wereld had gevult, [ ] rasen;
H2-Ot [ ] hadd[ ]
Ot [ ] rasen:
- 5 *H1* Sint⁺s⁺ noemen sij 't Eet-dam daer soo veel etens groeijt.
H2 [ ] *Eet-dam* [ ]
- 6 *H1* Maer datmen mijner melt soo verr het ebbt en vloeijt
H2 [ ] <heb>ebt [en] vloeijt,

672 [97] EDAM

- 7 *H1a* Is elders op gevest: Hollander, de wielen
b [ ] hoort [Hollander,]
H2 [ ] Hoort[ ]
Ot [ ] hoort,[ ]
- 8 *H1* Van uw' Victori-j-koets zijn uw' bezejde kielen,
H2 [ ] bezejde kielen;
H2-Ot [ ] Victori-koest [ ]
- 9 *H1a* Dat sijn de mijne meest. behoort niet meest de danck
b [ ] zijn [ ]
H2 [ ] meest: [ ]
- 10 *H1* Den Rademaker toe van 'swaghens gladden ganck?
H2 [ ] Raden-maker [toe van] 'swagens [gladden]
 [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 15.^a 7bris 24 Hag
H2 [ontbreekt]

[98] MONICKENDAM

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 7^v
H2 fol. 17^r
H2-Ot
Ot B^v, p. 10
K1 Z^r, p. 189
K2 Y2^r, p. 171

DATERING Huygens dateerde *H1*: 16.^a 7bris. 24 (= 16 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* 'T Zuijd-Ooste Purmer-end besett ick met den dam
H2-Ot [ ] dam^m
- 2 *H1* Die van een Monick-meer weleer sijn doopsel nam,
H2 [ ] wel eer[ ] nam.
H2-Ot [ ] Monick-Meer [ ]
- 4 *H1* Van baren^a ingeslockt? als minder' visschen varen
h2 [ ] minder Visschen [ ]
- 4 [marge]
H1 a. De Monick meer is nu inde Zuyderzee begrepen.
H2 a [ ] Monickmeer legt [nu] met de Zuyderzee gemeen.

- 5 *H1a* Van die haer meerder' zijn. en vraeg ick't all de faem
b [ ] oock [ ]
H2 [ ] meerder [ ] En, vraegh [ick't] faem,
Ot [ ] En [ ]
K1 [ ] En, [ ]
- 6 *H1* 'Ken leere geen bescheet van d'ouder baren naem.
H2 [ ] bescheijt [ ]
H2-Ot [ ] d'ouder'[ ]
- 7 *H1* All vult ghij dan mijn' Schilt, staet buijten Halve-papen;
H2 [ ] mijn [ ] Halve-Papen;
H2-Ot [ ] Schild,[ ]
Ot [ ] halve-Papen,
K1 [ ] mijn' [ ]
- 8 *H1a* Om blijven dat ick ben behoev' ick meer als Apen;
b [ ] als't gapen;
H2 [ ] als 'tgapen:
K1 [ ] ben,[ ]
- 9 *H1* Mijn' Borghers moeten beij Gods-dienstich zijn en koen;
H2 [ ] Borgers [ ] Godsdienstich [ ]
- 10 *H1* Hun wel-zijn hangt gelijk aen bidden en aen doen.
H2 [ ] 'tBidden [en] 'tdoen.
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 16.^a 7bris. 24.
H2 [ontbreekt]

[99] MEDENBLICK

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 8^v
H2 fol. 18^r
H2-Ot
Ot B2^r, p. 11
K1 Z^v, p. 190
K2 Y2^r, p. 171

DATERING Huygens dateerde *H1*: 18.^a 7bris. 24 (= 18 september 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* Westvriesen weest getuijgh', 'khebb Koningen gevoedt,
H2 West Vriesen, [weest] getuijgh, ['khebb]^aKoningen [gevoedt,]
Ot West-Vriesen, [ ]
K1 [ ] getuygh', [ ]

[ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 18.^a 7bris 24.
H2 [ontbreekt]

[100] PURMERENDE

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 7^r

H2 fol. 18^r

H2-Ot

Ot B2^r, p. 11

Ot-e Errata achter in *Ot*

K1 Z^v, p. 190

K2 Y2^r, p. 171

DATERING *H1* is gedateerd: 13.^a 7bris 24 (= 13 september 1624).

VARIANTEN

1 *H1* Hoe oud en ben ick niet die 't seluer niet en weet?

H2 [ ] selver [ ]

K1 [ ] niet, [ ]

K2 [ ] weet!

2 *H1* <D>>Hoe weet ick't die soo jong soo menigh meester sleet?

H2 [ ] ickt, [ ]

3 *H1* Sints^a Eggers dicke beurs den Jonghen Vorst verbonde,

H2 [ ] Beurs [ ] jongen [ ] verbonde

3 [marge]

H1 Jo.^r Willem Eggert | hadde den jongen hertogh | Willem van Beijeren (in | ongenade van sijn Vader H. Albert | wesende) door bijstand van | gelde sulcx verplicht dat | hij hem onder andere belooningen | vergunde het Slot te Pur|mereijnde te bouwen, daervan hij de eerste was a.^o 1410.

H2 [Jo.^r Willem Eggert | hadde den jongen hertogh | Willem van Beijeren (in | ongenade van] sijn' | [Vader] hertog [Albert] zijnde) [door bijstand van gelde] sulx | verplicht, [dat hij hem onder | andere belooningen vergunde | het Slot te Purmereijnde | te bouwen, daervan hij de eerste] heere werd [a.^o 1410.]

Ot Ior. [Willem ... werd] an. 1410

Ot-e Io.^r [ ]

K1 [Io.^r ... te] Purmerende | [te ... werd] 1410.

4 *H1* Die mij te danckbaerheit het hooge Huijs vergonde.

H2 [ ] huijs vergonde.

K2 [ ] ter[ ]

676 [100] PURMERENDE

5	<i>H1</i>	Maer dobbel was de gonst, all was sij't bij geuall
	<i>H2</i>	[ ] geuall,
	<i>Ot</i>	[ ] dubbel [ ]
6	<i>H1</i>	Van die mijn' wooningen beringden in een Wall.
	<i>H2</i>	[ ] besloten [ ] een' Wall<e>;
7	<i>H1</i>	Met werd ick Stadt genoemt, met hebb ick stadt gegrepen
	<i>H2</i>	[ ] Stad [ ] stad [ ]
8	<i>H1</i>	In 'sVaderlands bewint; daer segg ick onbegrepen
	<i>H2</i>	[ ] segh [ ]
9	<i>H1</i>	Of, Ja, wanneer 't mij lust, of als ick weiger, Neen;
	<i>H2</i>	Off,[ ] 'tmij [ ] off,[ ] weigher,[ ]
	<i>Ot</i>	[ ] Neen:
10	<i>H1</i>	Wat schaet mijn' kleinicheit? de grootste en zijn maer een.
	<i>H2</i>	[ ] schaedt [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] grootst' [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter. Hag. 13. ^a 7bris. 24.
	<i>H2</i>	Constanter
	<i>H2-Ot</i>	< >

[101] AEN JOFF^w. DOROTHEA VAN DORP

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

<i>H1</i>	fol. 4 ^v
<i>H2</i>	[ontbreekt]
<i>H2-Ot</i>	fol. 18 ^v
<i>Ot</i>	B2 ^v , p. 12
<i>K1</i>	Z2 ^f , p. 191
<i>K2</i>	Y2 ^v , p. 172

DATERING Huygens dateerde *H1*: 4.^a 8bris 24 (= 4 oktober 1624).

VARIANTEN

		[opschrift]
	<i>H1</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	Aen Joff. ^w DOROTHEA VAN DORP.
1	<i>H1</i>	De Dorpen, aller Dorpen DORP,
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[De Dorpen, aller Dorpen DORP,]
2	<i>H1</i>	Die ick den Nijd te voren worp,
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Die ick den Nijd te voren] worp

677 [101] AEN JOFF^w. DOROTHEA VAN DORP

3	<i>H1</i>	Gehooren ijeder aen een Heer
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Gehooren ijeder aen] een' [Heer]
	<i>K1</i>	[ ] Heer,
4	<i>H1</i>	Behoeder van hun vred' en eer:
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Behoeder van hun] <r>>Recht [en] Eer;
5	<i>H1</i>	Den meesten schort het aen een Vrouw;
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Den meesten] schortt [het aen] een' Vrouw'.
	<i>Ot</i>	[ ] Vrouw:
6	<i>H1</i>	Gedoogt dat ick'er V aen trouw;
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	Gedooght [dat ick'er V aen] trouw',
7	<i>H1</i>	Die, warens' all of elck een Stadt,
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Die, warens' all of elck een Stadt,]
8	<i>H1</i>	Aen noch soo veel' te weinigh hadt.
	<i>H2</i>	[ontbreekt]
	<i>H2-Ot</i>	[Aen noch soo veel' te weinigh hadt.]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter Hag, 4. ^a <i>Octobris</i> 24
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[102] 'S GRAVENHAGE

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

<i>H1</i>	fol. 4 ^r
<i>H2</i>	fol. 18 ^v
<i>H2-Ot</i>	
<i>Ot</i>	B2 ^v , p. 12
<i>K1</i>	Z2 ^r , p. 191
<i>K2</i>	Y2 ^v , p. 172

DATERING *H1* is gedateerd: 27.^a Aug.^{ti} 1624 (= 27 augustus 1624)

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H1</i>	'S GRAVENAGHE.
	<i>H2</i>	'S GRAVENHAGE.
1	<i>H1a</i>	<i>α</i> De winckel van het Recht, het speel-huijs <i>vande</i> vreugt,
	<i>b</i>	<i>β</i> Het heele Land in 'tkleijn, de Waghe vanden Staet,
	<i>H2</i>	[ ] 'tkleijn, [ ] Wage [ ]

678 [102] 'S GRAVENHAGE

- 2 *H1a* *α* De hooghe School van 't Land, de Schave vande Ieugt,
b *β* De Schave vande Ieught, de Schole vande daed,
H2 [ ] Schave [ ] jeugt, [ ] van de Daed,
H2-Ot [ ] jeugt, [ ]
- 3 *H1* Het dorp der dorpen geen daer ijeder steeg een pad is,
H2 [ ] Dorp [ ] Dorpen [ ] Steeg [ ]
- 4 *H1* Maer dorp der Steden een daer ijeder stract een Stad is;
H2 [ ] <Stad> Dorp [der] Straet [een] is,
H2-Ot [ ] Stadt [ ]
- 5 *H1a* <Des Boers verwondering all k>
De rondom groene Buert, <d>>het rondom steenen hout,
b [ ] Hout,
- 6 *H1* Des Boers verwondering, all komt hij uijt het woudt,
H2 [ ] verwondering, al [ ] woudt,
H2-Ot De [ ]
K1 Des [ ]
- 7 *H1* Des Stémans steedsch vermaeck all komt hij uijt de muren,
H2 [ ] vermaeck, al [ ]
H2-Ot De [ ]
K1 Des [ ]
- 8 *H1* Der vijanden <ver>ontsach, de vrijster vande buren,
H2 [ ] Vijanden ontsagh, [ ] Vrijster [ ] Buren,
- 9 *H1* Der werelts lecke+r+nij, des Hemels wellgeuall;
H2 [ ] Werelds [ ] welgevall;
H2-Ot De [ ]
- 10 *H1* Is 't daer met all geseht soo ben ick meer dan all.
H2 [ ] geseht, [ ] <all>[dan]
[ondertekening en datering]
H1 Constanter. | 27.^a Aug.^{ti} 1624
H2 [ontbreekt]

[103] 'SGRAVENSANDE

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

H1 fol. 4^r
H2 fol. 19^r
H2-Ot
Ot B3^r, p. 13
K1 Z2^v, p. 192
K2 Y3^r, p. 173

679 [103] 'SGRAVESANDE

DATERING Huygens dateerde *H1*: 18.^a Aug.ⁱⁱ 24 (= 18 augustus 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1a* All swoer ick wat ick was ick vonde nauw geloof.
b [ ]]geloof,
H2 Al [ ]]gelooff;
K1 [ ] was,[ ]
- 2 *H1a* Wie t' 'SgraucSande gingh die gingh eertijds te hoof.
b [ ] voer [ ] wel eer [ ]
H2 [ ] t' 'SGravesande [ ]]hooff.
Ot [ ] vertrock [ ]
- 3 *H1* Mijn' Sandvloed hebb ick sints mijn' Sondvloed moeten noemen,
H2 [ ] Sandvloed'[ ] Sondvloed'[ ]
Ot [ ] Sandvloed [ ] Sondvloed [ ]
- 4 *H1* En 's Grauen Marmeren in diijnen sien verdoemen.
H2 [ ] 'sGraven [ ] Duijnen[ ]
- 5 *H1a* Daer sijnder dat ick was. Maer daer de kloot op gaet
b Nu [ ]
H2 [ ] zijnder [dat]
- 6 *H1* Is een bedencklick punt, soo is de tijd die staet,
H2 [ ] Soo [ ] staet.
Ot [ ] staet,
K1 [ ] punt; [ ]
- 7 *H1* En <da>>Nu is nu verbij, en Zijn en is maer vlieten,
- 8 *H1* Herdenckens achter-om het stadigste genieten;
H2 Herdenkens [ ]
- 9 *H1* Stelt <w>>Was en Is bij een, wat sheelt* den Haeg en ick?
H2 [ ] schilt [ ]
Ot [ ] scheelt [ ]
- 10 *H1* Een tegenwoordicheit, geen thiende van een snick.
Ot Een'[ ] een'[ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter | Hag. 18.^a Aug.ⁱⁱ 24.
H2 [ontbreekt]

[104] RIJSWIJCK

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 3^v
H2 fol. 19^r
H2-Ot

680 [104] RIJSWIJCK

Ot B3^r, p. 13
K1 Z2^v, p. 192
K2 Y3^r, p. 173

DATERING *H1* is gedateerd: 16.^a Aug.^u 24 (= 16 augustus 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1* Mijn Rijs en wijckt voor geen, soo lang Castilien wijckt
Ot [ ] geen [ ]
K1 [ ] geen, [ ]
- 2 *H1* Voor Nassaus hooger hand, die 't dagelix verrijckt.
H2a [ ] hooge [ ]
     b [ ] hooger [ ]
Ot [ ] *Nassaus* [ ]
- 3 *H1* Men mocht mij opde rij van mijns gelijcken tellen,
K1 [ ] tellen;
- 4 *H1* Maer Mauritz is te verr voor sijns gelijk te stellen;
H2 [ ] *Mauritz* [ ] stellen,
K1 [ ] stellen;
- 5 *H1* Die lujster hangt mij aen. Men noeme mij dan Stof,
H2 [ ] stoff,
- 6 *H1* Ick noeme mij sijn Hof, ten minsten sijnen Hof;
H2 [ ] Hoff,[ ] Hoff.
- 7 *H1* *Tviervoetige gebroet, sijn liefste Houelingen,
H2 *Tviervoetighe gebroedt, [sijn] Hovelingen
H2-Ot [ ] gebroed, [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] Hovelingen,
- 8 *H1* Sijn aen mijn borst gespeent; waer Spagnen is te dwingen
H2 [ ] mijn' [ ] dwingen,
Ot [ ] gespeent, [ ]
K1 [ ] gespeent; [ ]
- 9 *H1* Daer worden sij met Hem ten voorsten uijt gesett;
Ot [ ] uytgesett,
- 10 *H1* Verdien ick niet wat lofs in 'sVaderlands ontsett?
H2 [ ] loffs [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constantet. | Hag. 16.^a Aug.^u 24.
H2 [ontbreekt]

OVERLEVERING	(Zie ook de pagina's 647-652)
<i>H1</i>	fol. 3 ^r
<i>H2</i>	fol. 19 ^v
<i>H2-Ot</i>	
<i>Ot</i>	B ₃ ^v , p. 14
<i>K1</i>	Z ₃ ^r , p. 193
<i>K2</i>	Y ₃ ^r , p. 173
DATERING	Huygens dateerde <i>H1</i> : 13. ^a Aug. ⁱⁱ 24 (= 13 augustus 1624).
VARIANTEN	
1	<i>H1a</i> Geen looser dijn dan 'tmijn, geen graselooser stoff;
	b [ ] 't mijn, [ ] stoff,
	<i>H2</i> [ ] <i>looser dijn</i> [ ]
2	<i>H1a</i> <In>Oock op mijn aller schoonst geen dorrer ^a Monick-hoff;
	b [ ] krachtichste [ ] dorrer Monck-hoff:
	<i>K2</i> [ ] Nonnen-hof:
2	[marge]
	<i>H1</i> Weleer de Abdije van S. ^{te} Bernard. orde.
	<i>H2</i> [ontbreekt]
3	<i>H1</i> Noch leef ick inden mond van gierigh' ondervinders,
	<i>H2</i> [ ] leeff [ ]
	<i>H2-Ot</i> [ ] lev' [ ]
4	<i>H1</i> Die geen verwondering en stellen voor mijn ^b kinders
	<i>H2</i> [ ] <i>verwondering</i> [ ] mijn' Kinders;
	<i>Ot</i> [ ] geen? [ ]
4	[marge]
	<i>H1</i> a. ^o 1276. werd geseght <i>ende</i> gelooft dat Vr. ^e Margariet<e> dochter <i>ende</i>
	Erfgenaem van Graef Floris de 4 ^e . op den vloeck van een bedelaers –
	364. kinderen van eenen dracht baerde, daer van hier de Doop –
	beckens bewaert souden worden.
	<i>H2</i> [bij regel 5]
	Vrouw Margariet Dochter <i>ende</i> Erfgenaem van Graeff Floris de 4 ^e . die
	gesegt wordt 364 kinderen t'eener draght gebaert te hebben.
	<i>K1</i> [Vrouw ... kinderen] t'eeuer* [draght ... hebben.]
	[ ] t'eener [ ]
5	<i>H1</i> Danck hebb' Griet Floriskindt, en 'tvinnigh bedel-wijff,
	<i>H2</i> [ ] hebb ^a [ ] bedel-wijff
	<i>H2-Ot</i> [ ] Floriskind, [ ]
	<i>Ot</i> [ ] hebb' [ ] Floris kind, [ ]
	<i>K1</i> [ ] bedel-wijff,

- 6 *H1* Die heel een Almanack dé krielen uijt haer lijff,
H2-Ot [ ] den[ ]
- 7 *H1a* En 'teene half jaer Jan, en 'tander Lijs sagh noemen.
b [ ] vrolick 'thalf [jaer Jan, en] 'thalf jaer [Lijs sagh noemen.]
c [ ] 'thalue [jaer] na<er> [Jan, en 'thalf] na<er> [Lijs sagh noemen.]
H2 [ ] 'thalve Jaer [na Jan]
Ot [ ] 'thaltv' [ ]
- 9 *H1* Mij viertmen om dat was; Soo doetmen Roomen oock.
H2 [ ] Zoo[ ] oock,
Ot [ ] was, [ ]
K1 [ ] oock;
- 10 *H1a* Dat was een grooter vier, maer wat verschilt de roock?
b [ ] schooner[ ]
H2 [ ] Vier, [ ]
- H1* [ondertekening en datering]
 Constanter. | Hag. 13.^a Aug.^u 24.
H2 [ontbreekt]

[106] SCHEVERING

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)

- H1* fol. 3^v
H2 fol. 19^v
H2-Ot
Ot B3^v, p. 14
K1 Z3^t, p. 193
K2 Y3^v, p. 174

DATERING Huygens dateerde *H1*: 14. Aug.^u 24. (= 14 augustus 1624).

VARIANTEN

- 1 *H1a* Al hiet ick Schepering, de naem betaemde mij,
b [ ] waer't oock [Schepering,]
K1 [ ] mij;
- 2 *H1* Soo pass ick op het nett en 't siltige Getij,
H2 Zoo[ ] getij;
K1 [ ] gety.
- 3 *H1* Gij weet het, leckren Haegh, die sess gevoerde vissen
H2 Ghij[ ] het [ ] Haeg [ ] zess [ ] Vissen
Ot [ ] Haegh, [ ]
K1 [ ] het, leck'ren[ ]

- 4 *H1* Voor drij gedraghene vermuijlen kont en missen.
H2 [ ] gedragene *vermuijlen* [ ]
- 5 *H1a* Noch zijn mijn^a Waghens vrij mijn' Schepen dubbel waerd;
b [ ] is [ ] Waghen ruijm [ ] Pincken [ ]
H2 [ ] mijn Wagen [ ]
- 5 [marge]
H1 de Zeilwagen.
H2 [ontbreekt]
- 6 *H1a* Mijn' pachters prijsen oock sijn seijlen ouer d'aerd
b [ ] bij der [ ]
H2 [ ] Pachters [ ] Zeilen [ ]
k2 [ ] sijn' [ ]
- 7 *H1* Voor d'oude water-konst die 'tgoud soo verr gaet halen.
H2 [ ] waterkonst [ ] halen:
Of [ ] water-konst [ ]
- 8 *H1* 'Tis waer, noch vinn noch veer en kan hem onderhalen,
H2 [ ] waer [ ] vinn, [ ]
Of [ ] waer, [ ]
K2 [ ] vim, [ ]
- 9 *H1a* *a* Noch Phoebes hellen wiel, noch Aeols hollen aem,
b *β* [ ] Aeols hollen aem, [ ] Phoebes hellen tredt,
c [ ] Titans [ ]
H2 [ ] <gaen>aem, [noch [ ]
H2-Of [ ] helle [ ]
Of [ ] aem, [ ]
K1 [ ] tredt;
- 10 *H1a* *a* Maer eene loopt verbij, haer groote Meesters faem.
b *β* hij *snelt U* all [verbij,] maer hunluij altijd met.
c Hij loopt het [ ]
H2 [ ] *verbij*, [ ] altijd [ ]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 14. Aug.^{ti} 24.
H2 [ontbreekt]

[107] VALCKENBURG

OVERLEVERING (Zie ook de pagina's 647-652)
H1 fol. 3^r
H2 fol. 20^r
H2-Of
Of [B4]^r, p. 15

684 [107] VALCKENBURG

K1 Z_{3v}, p. 194

K2 Y_{3v}, p. 174

DATERING Huygens dateerde *H1*: 12.^a Aug.ⁱⁱ 24 (= 12 augustus 1624).

VARIANTEN

- [titel]
- H1* VALCKENBURGH.
H2 VALCKENBURG.
- 1 *H1* Soo verr vier voeten gaen, vier voeten in 'tbeslagh,
H2 Zoo[ ]<inden dw>in 'tbeslagh,
- 2 *H1* Soo verr men ringt en springt onthaeltmen de geruchten
H2 Zoo[ ] springt,[ ]
- 4 *H1a* Van mijn' Septemberfeest en Iaerlicksche genuchten.
b [ ] woelende [ ]
H2 [ ] September-feest[ ]
- 5 *H1* Die mijne Peteren mijn aenstaen hadd vertelt
H2 [ ] hadd' vertelt,
Ot [ ] hadd [ ]
K1 [ ] had [ ]
- 8 *H1* Soo treck, soo send ick uijt het min en meerder Vølen;
H2 [ ] meer en minder Vølen.
- 9 *H1* Wat dunckt u, Vreemdeling, van 't wedersijds verstan<t>>d?
H2a [ ] Vreemdelingh [ ] 'tweezijds [ ]
b [ ] 'twederzijds [ ]
Ot [ ] Vreemdelingh,[ ]
- 10 *H1a* Heel Holland vult mij op, en ick heel Nederland.
b [ ] Nederland [vult] mij, [en]
- [ondertekening en datering]
H1 Constanter. | Hag. 12.^a Aug.ⁱⁱ 24
H2 Constanter
H2-Ot < >
Ot MDCXXIV

[108] DEUN

COMMENTAAR De titel 'DEUN' en de toevoeging 'Ludibundus' aan de ondertekening geven het aan: dit gedicht is een kluchtje gemaakt voor de lol. Huygens schildert in dit gedicht trefzeker hoe mensen in hun verwachtingen worden teleurgesteld door een rondreizende toneeldirecteur.

685 [108] DEUN

24 *H* Uijt den Noorden jaeght in 'tZuijen:
Ot Wt [ ]
KI Uyt [ ]
 27 *H* Maeghden bouen alle vrouwen
 28 *H* Warender niet uijt te houwen.
Ot [ ] houwen,
 31 *Ha* Mejskens saghmen waer men heen sagh,
b Meiskens [ ]
KI [ ] sagh;
 32 *H* Moglick offmer een' van tweeën sagh,
Ot Mog'lick[ ]
 33 *H* Moglick offer thien gevraeght
Ot Mog'lick[ ]
 34 *Ha* Hadd' gesworen, Wij sijn Maeght.
b [ ] sijn Maeghd.
 38 *H* Satmen eermen ijet vernam.
Ot [ ] vernam:
 39 *H* Sontijds roerder ijet van <*hier*> binnen,
 40 *H* En men riepe'r, sij beghinnen,
Ot [ ] Sij [ ]
 41 *Ha* Off den eenen door een' spleet,
b Zeij [ ]
 42 *H* Wacht, de thiende wordt gekleedt,
KI [ ] gekleedt;
 43 *H* <Off een an>Andre swoeren door de klampen
Ot [ ] klampen,
KI And're[ ]
 49 *Ha* Na veel' ongedulde klachten,
b [ ] onvervulde[ ]
 49 *Ha* Komt den Baes voor uijt getreên
b [ ] de [ ]
Ot [ ] getre'en
 50 *H* Met de Roll van dese reên;
Ot [ ] re'en;
 52 *H* Die ons garen saeght beghinnen
KI [ ] geerne[ ]
 54 *Ha* Daer sijn volck niet staen en kost,
b [ ] sijn [ ]
KI [ ] kost;

- 55 *Ha* Wilt ghij zien thien Maegden handlen
b [ ] sien [ ]
Ot [ ] hand'len
- 56 *H* Daer gheen vijff en konnen wandlen?
Ot [ ] gheen'[ ] wand'len?
- 57 *H* En besiet eens rondom mij,
H-Ot Lieue siet [ ]
- 58 *H* Isser plaets genoegh voor drij?
H-Ota [ ] hier [plaets] [ ]
b Hier en is geen [plaets voor] drij!
Ot [ ] geen'[ ] dry?
- 59 *Ha* 'Ksie v 'tmisverstand bekennen
b [ ] 'tonverstand [ ]
Ot [ ] bekennen,
- 61 *H* Opden roep van niewicheit
H-Ot [ ] niewicheit
- 62 *H* Sonder bondiger bescheit:
H-Ot [ ] schaduw' van bescheid:
- 63 *H* Maer een ander' hoor ick klagen
H-Ot [ ] een'[ ]
- 64 *H* En tot aller onschult vragen,
H-Ot [ ] onschuld[ ]
Kt [ ] vraegen
- 66 *H* Niet een ruijmer plaets gemaect?
Ot [ ] een'[ ]
- 68 *H* All en ist niet ouer-pluijs,
Kt [ ] over-pluys;
[ondertekening en datering]
H Constanter. | Ludib. Hag. 8.^a 8bris 24
H-Ot Ludibundus.1624
Ot MDXXIV*
Kt [ontbreekt]

[109] BIDDAGHS-BEDE

COMMENTAAR Naar aanleiding van de 'Algemeene Vast ende Bededach' uitgeschreven door de Staten Generaal, om God te bidden 'van ons te nemen de welverdiende straffe der Pestilentie ende andere Sieckten, mitsgaders der vyanden desseinen en aenslagen te breecken',¹ voltooit Huygens op zondag 13 oktober 1624 dit gebed. De dichter manifesteert zich hierin als 'voorbiddere van de natie'.² In een

688 [109] BIDDAGHS-BEDE

gedragen taal, die door de vele parallelismen en herhalingen oud-testamentisch overkomt³, verwoordt Huygens de noden waaronder de Republiek gebukt gaat.

Het gedicht kent een hechte drieledige structuur:

i. Na de inleiding waarin de dichter God vraagt te luistren (r. 1-16), beschrijft hij de plagen die zijn volk treffen: watersnood (r. 24-32)⁴ en het vuur van de pest die de lucht besmet en de aarde vol van grafkuilen heeft gemaakt, waardoor jeugd én ouderdom vergaan (r. 33-48). Vol schuldbesef richt de dichter zich vervolgens tot God met de vraag wanneer Hij het einde van deze kwalen zal bepalen. Deze vraag wordt gevolgd door een smeekbede om redding, juist nu het volk, waarvoor hij spreekt, door een tienvoudige meerderheid van geloofsvijanden dreigt ten onder te gaan (r. 61-72).

ii. Het tweede deel opent met de vraag, in alle onderworpenheid, waarom, nu er sprake is van twee groepen zondaren, 'wij' meer getroffen worden dan 'zij'. Zij zouden Gods toorn meer verdienen. Van regel 77 tot 104 geeft Huygens dan, met een hamerend herhalend 'Meer', een opsomming van hun overtredingen van Gods geboden. In een tot in de details tegengesteld parallel gedeelte, van regel 105-140 met een herhaling van 'Min', volgt dan een uiteenzetting over hen die wel volgens Gods wetten leven.⁵

iii. Het derde deel vangt aan met de smeekbede de duizenden die voor Gods eer strijden, bij te staan en de duizenden tegenstanders te treffen; niet alleen met plagen, maar ook met de Goddelijke Waarheid. De dichter vraagt om kwantitatieve en kwalitatieve steun voor hen die het geloof ook bij de vijanden brengen en eindigt zijn gebed met het uitspreken van de wens dat het ooit mogelijk moge zijn dat 'Wolff' en 'Schaep' in vrede met elkaar leven.

In dit gebed toont Huygens zich een geëngageerd dichter. Hij is oprecht begaan met de rampen die de Nederlanden treffen. In zijn geloof vindt hij kracht en bemoediging. De parallellie tussen het bijbelse Israël en de Zeven Provinciën is voor Huygens hierbij zonneklaar.⁶

Vooraf uit het tweede gedeelte blijkt hoezeer hij in de oorlogen van zijn dagen een geloofsstrijd ziet tegen de katholieken. Hun genadeleer (r. 79-84), beeldenverering (r. 85-92), biecht (r. 93-96), kloosterleven (r. 97-100), leer der transsubstantiatie (r. 101-104) klaagt hij aan als dwalingen die Gods toorn verdienen.

Huygens gaf dit gedicht een 'ereplaats' in zijn *Otia*. Hij achtte het dus inhoudelijk en voor zijn dichterschap van grote betekenis.⁷

- UITGAVEN   Worp *Gedichten* II, p. 77-82; Zwaan 1974, p. 70-81 (met annotatie).
- LITERATUUR   Eymael 1911, p. IX, n.1; Den Eerzamen 1928; Smit 1980, p. 123; Strengholt 1981b, p. 182; Strengholt 1989b, p. 89, n. 8.
- OVERLEVERING
    HI   Autograaf Huygens, UBA 28 C 4. Twee gepagineerde dubbelbladen papier van 322 x 215 mm. De tekst is als volgt over de pagina's verdeeld: p. 1 regel 1-28, p. 2 regel 29-56, p. 3 regel 57-84, p. 4 regel 85-112, p. 5 regel 113-144, p. 6

regel 145-176, p. 7 regel 177-188 met de ondertekening en datering. Rechtsonder op deze pagina staat een vage rekensom. De getallen kan ik niet thuisbrengen. Pagina 8 is blanco.
Varianten, correcties en aanvullingen in de marge (regel 183-186) bestempelen dit handschrift tot een ontwerp.

bH Afschrift van *HI* in andere hand met correcties. De correcties en de marginale aantekeningen zijn vermoedelijk wel eigenhandig door Huygens aangebracht.
UBA 28 E 1. Twee dubbelbladen papier van ca. 310 x 190mm. De tekstverdeling is: p. 1 regel 1-24, p. 2 regel 25-52, p. 3 regel 53-80, p. 4 regel 81-108, p. 5 regel 109-136, p. 6 regel 137-164, p. 7 regel 165-188, p. 8 is blanco. Het afschrift maakt de indruk nogal haastig tot stand gekomen te zijn. Op de interpunctie of de elisie die Huygens metri causa aanbracht is nauwelijks acht geslagen. Van dit afschrift heb ik alleen de substantiële varianten in het apparaat opgenomen.

H2 Autograaf Huygens, KA XL^a, 1624, fol. 23-26. Twee in elkaar gelegde dubbelbladen papier van 320 x 208 mm met groene zijde tot een katern samengebonden. Verdeling van de tekst:
fol. 23^r: r. 1-24; fol. 23^v: r. 25-52; fol. 24^r: r. 53-80; fol. 24^v: r. 81-108; fol. 25^r: r. 109-136; fol. 25^v: r. 137-164; fol. 26^r: r. 165-188.
Fol. 26^v is blanco. Alleen is in de rechterbovenhoek in 19e-eeuwse hand geschreven: Folio 3 1ste deel. Deze aantekening doelt op de plaats waar dit gedicht begint in *K2*.
H2 is een afschrift van *HI*.

H2-Ot *H2* werd opgenomen in de kopij voor de *Otia*. Huygens bracht bij die gelegenheid nog een enkele variant aan.
Dat *H2* kopij is geweest blijkt uit de vingerafdrukken van de zetter (vooral op fol. 25^v en 26^v staan zeer duidelijke), signaturen en de nummering in potlood linksboven op fol. 23^r: <1>>8.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. III. BIBEL-STOFF', K^t-[K4]^r, p. 67-73.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Eerste Boeck. BIBEL-STOF', A^t-[A4]^r, p. 1-7.

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Eerste Boeck. BIBEL-STOF EN GODS-DIENST', A2^t-A4^v, p. 3-8.

DATERING Huygens dateerde *HI*: 13.^a Octobris. 24 (= 13 oktober 1624).

NOTEN
¹ Geciteerd uit N.C. Kist, *Neêrland's Bededagen en Biddagbrieven*. Leiden 1849, II, ~ p. 128, via Worp *Gedichten* II, p. 77, n.1.
² Strengholt 1989b, p. 89, n.1.
³ Men heeft wel opgemerkt dat het hele gedicht 'een aaneenschakeling van bijbelteksten is'. (Den Eerzamen, 1928, p. 300). Ook Psalm 79, die Huygens vertaalde en tot middenstuk van [41] *De uijtLandighe Herder* maakte, komt er geheel in voor.
⁴ Vgl. gedicht [80] Op de hooge vloed van 't jaer 1624.
⁵ Tot deze groep rekent ook de dichter zich. Hij blijft in dit gedeelte weliswaar bescheiden impliciet, maar toch spreekt hij in de openingsvraag (r. 73) van 'onse'.

⁶ Zie bijvoorbeeld r. 156 waar David genoemd wordt en Maurits bedoeld. Vergelijk ook gedicht [71].

⁷ Strengolt 1981, p. 179-180 en Strengolt 1989b, p. 89, n.1.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H1a</i>	Biddaeghs – 9 ^{en} Octob. <i>ris</i> 1624
	<i>b</i>	Biddaghs-Bede op den [9 ^{en}]
	<i>bH</i>	Biddaghs Bede Den 9. ^{en} octobris 1624
	<i>H2</i>	Biddaghs-Bede, [Den 9. ^{en}] Octob <i>ris</i> [1624]
	<i>O1</i>	BIDDAGHS-BEDE Den 9 ^{en} . Octob. MDCXXIV.
	<i>K1</i>	BID-DAGHS-BEDE MDCXXIV.
1	<i>H1</i>	Sluijt dijne Wolcken niet, die bouen dijne Wolcken
	<i>H2</i>	[ ] Dijne[ ] Die boven Dijne [ ]
	<i>K1</i>	[ ] Wolcken,
2	<i>H1a</i>	Ter hoede van dijn Volcken,
	<i>b</i>	[ ] dijner [ ]
	<i>bHa</i>	[ ] volcke
	<i>b</i>	[ ] volcken
	<i>H2</i>	[ ] Dijner [ ]
4	<i>H1</i>	<V>>Der Volcken die in ons vervolghen dijne eer;
	<i>H2</i>	[ ] vervolgen Dijne eer.
5	<i>H1a</i>	+ De pijlen onses herts, de schichtichste gebeden
	<i>b</i>	[ ] van ons' hert, [de]
	<i>bHa</i>	[De] ons Hert, de schichste* [gebeden]
	<i>b</i>	[ ] schichtigste [gebeden]
	<i>H2</i>	[ ] Gebeden
8	<i>H1</i>	Van dijn' onsienlickheits onafgepeilde peil,
	<i>H2</i>	[ ] Dijn' Onsienlickheits onaffgepeilde[ ]
9	<i>H1</i>	+ Die Kalvren onser lipp en konnen niet geraken
	<i>bH</i>	De kalveren [ ]
	<i>H2</i>	Die Kalvren [ ]
	<i>K1</i>	[ ] kalv'ren [ ]
9		[marge]
	<i>H1</i>	Hos. 14.3.
	<i>bH</i>	[ontbreekt]
	<i>H2</i>	[Hos. 14.3.]
11	<i>H1</i>	*Ten zij dijn' Oore dael'
	<i>bH</i>	Ten sij dijn o>>Oore dael
	<i>H2</i>	['Ten zij dijn' Oore dael']

11		[marge]
	<i>H1</i>	Deuter. 4.7.
	<i>bH</i>	[ontbreekt]
	<i>H2</i>	[Deuter. 4.7.]
12	<i>H1</i>	En onsen laffen aem van mond ten Hemel hael'.
	<i>H2</i>	[ ] aëm [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] aem [ ]
13	<i>H1</i>	+ Hael op den droeuen galm van dijn' verslagen' kindren,
	<i>H2</i>	[Hael] droeven [ ] Dijn' [verslagen' kindren,]
	<i>Ot</i>	[ ] verslagen [ ]
	<i>K1</i>	[ ] kind'ren,
14	<i>H1</i>	Die meerderende mindren,
	<i>bH</i>	[ ] minderen,
	<i>H2</i>	[ ] mind'ren,
16	<i>H1</i>	En voor Dijn' viericheit, als Sneewe, niet en staen.
	<i>bH</i>	[ ] dijn [ ] Sneeuw [ ]
	<i>H2</i>	[ ] Dijn [ ] Sneewe, [ ]
17	<i>H1</i>	Wat smoochter in 'besluit van Dijn' voorsichticheden?
	<i>bHa</i>	[ ] ind*[ ]
	<i>b</i>	[ ] in't [ ]
	<i>H2</i>	[ ] Voorsichticheden?
20	<i>H1a</i>	Niew' roeden onder ons, en buijten niew verwijt?
	<i>b</i>	[ ] binnens huijs, [en buijten] }niew verwijt? {
	<i>H2</i>	[ ] }niewe strijd? {
		[ ] niew verwijt?
21	<i>H1</i>	Hoe onlangs hebben wij de schadelicke slagen
	<i>bH</i>	[ ] <la>>onlangs[ ]
22	<i>H1</i>	Van dijne vochte plaghen
	<i>H2</i>	[ ] Dijne[ ] plaghen
23	<i>H1</i>	Ten halse toe gevoelt;
	<i>H2</i>	[ ] <gedra>>gevoelt;
	<i>Ot</i>	[ ] toegevoelt;*
	<i>K1</i>	[ ] toe gevoelt;
25	<i>H1</i>	De Stroomen die dijn' hand tot grachten onser Vesten
	<i>H2</i>	[ ] Dijn' Hand[ ] Grachten[ ] Vesten,
26	<i>H1</i>	Tot doornen onser nesten
	<i>H2</i>	[ ] Nesten
28	<i>H1</i>	Nu tegen ons geroert, geruckt heeft en gevelt!
	<i>Ot</i>	[ ] gevelt:
	<i>K1</i>	[ ] gevelt!

- 29 *H1a* All hadden wij in 'thoof t de stroomen die ons quollen,
b [ ] vloeden [ ]
H2 [ ] in't Hoof t [ ] Vloeden [ ]
H2-Ot [ ] Hoof d [ ]
- 29 [marge]
H1 <Esai> Jerem. 9. 1.
H2 Jerem. 9. 1.
- 30 *H1* De wateren die swollen
H2 [ ] Wateren, [ ]
- 31 *H1a* Tot bouen kant en kae
b [ ] ouer [ ]
H2 [ ] over [ ] kae,
- 32 *H1* Voldeden ons gebreck van tranen nergens nae.
H2 [ ] nergens [ ]
- 33 *H1a* Doe waren't Wateren; nu hebt ghij 't Vijer ontboden,
b [ ] hebst du [ ]
H2 + [Doe waren't] Wateren. Nu [hebst] ontboden;
- 35 *H1* Van Broeder en verwant
H2 [ ] Verwant,
- 36 *H1* Van hier een groeiend' vijer, van daer een' vollen brand:
K1 Van, [ ] van, [ ]
- 37 *H1a* Maer brand, maer ander Vijer, vijer wateren te krachtigh,
b [ ] Vijer [ ]
H2 [ ] Brand, [ ] Vijer; [ ]
- 38 *H1* En Mannen-macht te machtigh,
H2 [ ] machtigh;
Ot [ ] mannen macht [ ]
K1 [ ] mannen-macht [ ]
- 39 *H1* Vijer vijerigher dan Vijer,
H2 [ ] vijeriger [ ]
- 40 *H1* Vijer dat genadigh brandt daer 't drij vernielt van vier.
H2 [ ] Drij vernielt [ ]
K1 Vyer, [ ]
- 41 *H1* Waer' Aerd en Locht dan vrij! Maer Locht en Aerde moeten
H2 + [Waer'] Aerd' [en]
- 42 *H1a* Dijn' gramschap helpen boeten;
b [ ] wrake [ ] boeten,
- 43 *H1* Beij' grouwelick, beij' vuij],
H2 [ ] beij [ ]
Ot Bey [ ]

44	<i>H1</i>	D'een' rondom smettelick, en d'ander' niet als kуйl:
	<i>bH</i>	[ ] ron<d>>tom[ ]
	<i>H2</i>	[rondom] kуйl.
45	<i>H1</i>	Soo sien wij onse Ieught, den bloessem onser krachten,
	<i>bH</i>	{ } onser* Ieucht den blossen [ ]
	<i>H2</i>	[ ]Jeught, [ ]
46	<i>H1</i>	Al bloeijende versmachten,
	<i>H2</i>	[ ] versmachten;
	<i>Ot</i>	[ ] versmachten,
47	<i>H1</i>	Soo sien wij 'tgrijse hoofd
	<i>H2</i>	Zoo[ ] hoofd,
48	<i>H1</i>	Den steun der kinderen den kinderen ontroof.
	<i>H2</i>	[ ] kinderen,[ ]
49	<i>H1</i>	Waer heen, gestoorde God? waer wilt du 'tende palen
	<i>H2</i>	[ ] God, [ ]
50	<i>H1a</i>	Der aengewende qualen?
	<i>b</i>	[ ] ongeende [ ]
	<i>H2-Ot</i>	[ ] ongeënde [ ]
	<i>K2</i>	[ ] onge-ende [ ]
51	<i>H1</i>	Waer is den eersten dagh
	<i>K2</i>	[ ] die [ ]
52	<i>H1a</i>	Die ons doen hooren sal, Daer is den laeste slagh?
	<i>b</i>	[ ] de [ ]
	<i>bH</i>	[ ] den laesten slach
	<i>H2a</i>	[ ] zal,[ ] den [ ]
	<i>b</i>	[ ] de laeste slagh?
	<i>Ot</i>	[ ] laetste[ ]
	<i>K1</i>	[ ] laeste [ ]
	<i>K2</i>	[ ] laetste[ ]
53	<i>H1a</i>	Wij pleiten om geen recht, wij kennen meest de seeren,
	<i>b</i>	[ ] zeeren,
	<i>H2</i>	+ [ ]
54	<i>H1a</i>	De lemten ende sweeren
	<i>b</i>	[ ] en de[ ]
	<i>bH</i>	[ ] lempten[ ]
	<i>H2</i>	[ ]zweeren
57	<i>H1</i>	Wij weten, soo du wilt dijn' rekening sien sluijten,
	<i>H2</i>	[ ] zoo [ ] Dijn' Rekeningh[ ] sluijten
	<i>Ot</i>	[ ] weten [ ]
	<i>K1</i>	[ ] weten, [ ] sluyten

- 58 *H1* En, all' ontfarmen buijten,
bH En al ontfermen buijten
Ot [ ] ontfermen [ ]
- 59 *H1* Dijn' rechten sien voldaeen,
H2 [ ] Rechten[ ]
- 60 *H1a* Soo hebst du, hoe begonst? noch niet begonst te slaen.
b [ ] volendt? [ ]
H2 [ ] Du, Hoe <begost>vollend' [noch niet] begost [te slaen.]
- 61 *H1* Maer slae dijn slincker oogh op't ooghe vande volcken
H2 + [ ] Dijn [slinker] Oogh [op't] Volcken
- 62 *H1* Die onse adren molcken
H2 [ ] ad'ren[ ]
Ot [ ] adren [ ]
K1 [ ] ad'ren molcken,
- 63 *H1a* Doe dijn' verdiende straff
b [ ] gerechte [ ]
H2 [ ] Dijn'[ ]
- 64 *H1* Hun ongerechticheit weleer den teugel gaff.
H2 Hunn'[ ] wel eer [den]
K1 [ ] dan*[ ]
K2 [ ] den [ ]
- 65 *H1* Nu staen sij thien om een, nu werden wij verdondert
H2 [ ] worden[ ] *verdondert*
- 66 *H1* Met duzenden om hondert;
H2 [ ] Dusenden[ ] Hondert;
- 67 *H1* En wilt du noch 'tgetall
H2 [ ] Du[ ]
- 69 *H1* O! spaer de handen t'huijs die buijten moeten wercken
H2 [ ] thuijs [ ]
Ot [ ] t'huys [ ]
- 70 *H1* Ten bouwe dijner kercken;
H2 [ ] Dijner[ ]
Ot [ ] kercken:
- 71 *H1a* O! slae de handen t'huijs
b [ ] kort[ ]
bH [ ] te*[ ]
H2 [ ] <te>>de [handen]
- 72 *H1a* Die'r overwinning is 'tvernielen van Dijn Huijs.
b [ ] 'tverwoesten[ ]
bH Dier overwinninch* [ ]

- 73 *H1* Haer' ouertredingen gewoghen tegen d'onse,
H2 + [ ] overtredingen gewogen [ ]
K1 [ ] d'onse;
- 74 *H1* Het overwicht verslonse,
H2 [ ] verslonse:
- 75 *H1* Du bist gerechtich, Heer,
H2 [ ] gerechtigh, [ ]
- 77 *H1* M<a>eer zijn <t>sijt die den schatt van dijn bevolen wetten
H2 [ ] Dijn'[ ] Wetten
K1 [ ] sy't, [ ]
- 79 *H1* Meer zijn sij't die bestaen
K1 [ ] sy't, [ ]
K2 [ ] sy't [ ]
- 80 *H1a* De meesterlicke hand aen dijn' gebod te slaen;
b [ ] Gebod[ ]
H2a [ ] Dijn'[ ]
b [ ] Dijn [ ]
- 81 *H1* Meer, die de vol-verdienst van dijnen Een-geboren
H2 [ ] vollverdienst [ ] Dijnen Eengeboren
Ot [ ] voll-verdienst[ ]
K2 [ ] voll'verdienst [ ]
- 83 *H1* En roemen of de schult
H2 [ ] off[ ]
H2-Ot [ ] schuld
- 84 *H1a* Voor haer' betalinghen ten deele werd' vervult,
b Door[ ] oock t'ouer[ ]
H2 [ ] betalingen [ ] t'over wierd *vervult*.
Ot [ ] vervult;
K2 [ ] wierd [ ]
- 85 *H1* Meer, die het eenigh pad van Waerheit, Wegh, en Leuen
H2 [ ] Wegh [ ] Leuen
- 85 [marge]
H1 Joh. 14.6.
H2 Joh. 14.6.
- 86 *H1* Afgoddelick begeuen,
H2 Affgoddelick begeven,
K2 Afgodelick [ ]
- 87 *H1* En soecken inden nood
H2 [ ] in den[ ]

- 88 *H1* Aen machteloos gebeent het Leuen inde dood:
H2 [ ] leven in de Dood;
- 89 [marge]
H1 Imagines +*Christi et*+ Sanctorum venerandæ | sunt non solum per
 [bij 91] accidens, vel | impropiè, +sed+ ita ut ipsæ terminent | venerationem ut in se
 considerantur, | et non solum ut vicem gerunt exemplaris. Bellarm. cap. 21. de
 Cult. Imag.
H2 [Imagines Christi et sanctorum |] uenerandæ [sunt non solùm per
 [bij 89] accidens. |] uel [impropiè, sed ita ut ipsæ termi- | nent venerationem, ut in se
 conside | rantur, et non solùm ut vicem gerunt | exemplaris. Bellarm.] de Cult.
 Ima. | cap. 21.
Ot [Imagines ... exemplaris.] Bell rm.* [de Cult. Ima. cap. 21.]
K1 [ ] Bellarm. [ ] Cul. [ ]
 [vertaling naar Zwaan 1974, p. 75: De beelden van Christus en de heiligen
 moeten worden vereerd niet zo bij toeval of op onjuiste wijze, maar zo als zij
 zelf hun verering bepalen, zoals zij op zichzelf beschouwd worden, en niet
 alsof ze slechts de rol vervullen van een voorbeeld. Bellarmino (1542-1621)]
- 90 *H1* De knie, dijn maecksel, vouwen,
H2 [ ] knije, Dijn maexel, [ ]
H2-Ot [ ] knie, [ ]
- 91 *H1* En d'innerlicken plicht
H2 [ ] d'innerlicke [ ]
- 92 *H1* Verplichten aen 't begripp van't uijterlick gesicht.
H2 [ ] gesicht,
Ot [ ] gesicht;
- 93 *H1* Meer, die dijn Hemel-recht van geuen en vergeuen
H2 [ ] Dijn[ ] geven [ ] vergeuen
Ot Meer [ ]
K1 Meer,[ ]
- 94 *H1* Hun veinsen toegeschreuen,
H2 [ ] toegeschreven,
- 95 *H1* En geuen huns gelijk
H2 [ ] geven [ ]
- 96 *H1* Dat Du den geueren sulst weigren in Dijn Rijck:
bH [ ] gevren [ ] weijgeren[ ]
H2 [ ] geueren [ ] Rijck;
K1 [ ] weig'ren [ ]
- 97 *H1a* Die't sondelicke vijer van aengeboren lusten,
b Meer, [Die] het sondich [vijer van] ingeboren [lusten,]
H2 Meer die [ ] sondigh Vijer [ ]
K1 Meer,[ ]

98	<i>H1</i>	Die Leêchheit noijt en blusten,
	<i>Or</i>	[ ] Lêcheit [ ]
99	<i>H1</i>	Onsteken inden dwang
	<i>H2</i>	Ontsteken in den[ ]
100	<i>H1a</i>	Van booser eenicheit dan 'swerelts boost gedrang
	b	[ ] booste drang
	<i>H2a</i>	[ ] drang;
	b	[ ] boost gedrang;
101	<i>H1</i>	Meer zijn sij't, meer en meest, die Dij, hunn' grooten Voedder,
	<i>H2</i>	[ ] meer,[ ] hun' [ ]
102	<i>H1a</i>	<i>α</i> Doen leuen in h<e>>un voeder,
	b	<i>β</i> [ ] steruen, [in [ ]
		[ ] sterven [ ]
		[ ] hunn' [ ]
103	<i>H1a</i>	Doen steruen naer den noot,
	b	<i>β</i> [ ] leuen, [ ] nood,
	<i>H2</i>	[ ] leven [ ]
104	<i>H1</i>	En maken die't hun geeft hun Dagelixe brood.
	<i>H2</i>	[ ] haer[ ] haer <i>dagelixe Brood.</i>
105	<i>H1</i>	Min zijn sij't (sooder min van Sonden voor Dijn Oogh is
	<i>H2a</i>	+ [ ] 't, (isser min van Zonden voor Dijn Oogh
	b	[ ] (zoeder[ ] misdaet [ ] is,
106	<i>H1</i>	Dien 'tlaegste min te hoog is)
	<i>H2</i>	[ ] hoogh[ ]
108	<i>H1a</i>	Dijn ongelogen wett der Zielen regel is:
	b	[ ] ongewrongen [wett [ ]
	<i>H2</i>	Dijn' [ ] Wett [ ] Reghel is;
109	<i>H1</i>	Die d'een medoogentlick den anderen die schatten
	<i>H2</i>	[ ] Schatten
111	<i>H1</i>	Uijt die, gemeener macht,
	<i>Or</i>	Wt [ ]
	<i>K2</i>	Uyt [ ]
112	<i>H1a</i>	<i>α</i> De Wijsheit louteren die 't Werelt-wijs veracht:
	b	<i>β</i> [ ] Sotheit [ ]
	c	[ ] dwaesheit[ ]
	<i>H2</i>	[ ] veracht;
112		[marge]
	<i>H1a</i>	<i>α</i> Iob. 37. 24. 1. Cor.
	b	<i>β</i> 1. Cor. 21

- 113 *H1* Die gaerne, naer 't gepoogh van wel doen en wel weten,
K1 [ ] geerne, [ ]
- 116 *H1* Off alle sonder Een versmachten inden vall:
H2 [ ] in den vall;
- 117 *H1* Die, sonder andre hulp dan die de hulp alleen is,
H2 [ ] ander'[ ] Die[ ]
- 118 *H1* En met het hert te vreën is,
H2 [ ] Hert[ ]
Or [ ] vrëen [ ]
- 118 [marge]
H1a 1. Sam.1.13, 16.7.8
b 1. Sam.1.13,
H2 1-Sam.1.13.
- 119 *H1* Om 't tweede Leuen gaen
H2 [ ] leven [ ]
- 120 *H1a* Bij die door d'eene dood voor d'andre heeft voldaan.
b [ ] d'eerste [dood] de tweede [ ]
H2 [ ] Die[ ] Dood [de] voldaan;
- 120 [marge]
H1 Col.2.13. Col.1.19.20.
H2 Colos. 2.13, 1.19.20.
- 121 *H1* Die met gevouwen' hand maer meer gevouwen zielen
H2 [ ] gevouwen'[ ]
K1 [ ] gevouwen hand, [ ] Zielen,
- 122 [marge]
H1a 1. Sam.1.13.16.7.8.
b 1. Sam.16.7.8.
- 123 *H1* En soecken hout noch Gout
H2 [ ] Hout[ ]
- 124 *H1* Om Dij te naerderen Die d'Ooren heb<t>>st gebouwt<:>>;
K1 [ ] naerderen,[ ]
- 125 *H1* Min zijn 't die schuldenaers den
H2 affslagh harer schulden
K1 [ ] 't,[ ]
[ ] die, schuldenaers, [den]
- 128 *H1a* Verachten voor de hand die schuldigh is als sij:
b [ ] die schuldigh is als {
} licht schuldiger dan { [ ]
H2 [ ] die schuldigh is als sij;
K1 [ ] van [ ]

- 142 *H1* En smeecken te verschijnen
H2 En 'tsmeecken[ ]
- 143 *H1* Van drij in dijnen naem,
H2a [ ] Drj [ ] Dijnen[ ]
b [ ] Drij[ ]
- 144 *H1a* Hier zijnder duzenden en noch zoo veel' te saem.
b [ ] } zijnder { [ ]
           [ ] } zijn wij { [ ]
H2 [ ] zijn wij [ ] veel [ ] saem:
K1 [ ] dusenden,[ ] veel, [ ] saem.
- 145 *H1* Strij voor de duzenden die voor dijn' eere strijden,
H2 [ ] Duzenden[ ] Dijn'[ ]
- 146 *H1a* Helpt Israël ontlijden
b Help [ ]
H2 [ ] ontlijden,
- 147 *H1a* En Babel ondergaen;
b [ ] } Babel ondergaen; {
           [ ] } Babijlon vergaen; {
H2 [ ] Babijlon vergaen;
- 148 *H1a* Slae op de duzenden die op dijn' knechten slaen;
b [ ] strijders [ ]
H2 [ ] Duzenden[ ] Dijn'[ ]
K1 [ ] slaen:
- 149 *H1* Maer slae hun door het hert den blixem dijner Waerheit,
bHa [ ] hem[ ]
b [ ] hun [ ]
H2 [ ] Blixem Dijner[ ]
H2-Ot [ ] oock in't [ ]
- 152 *H1a* Maeckt van haer' steghe stael een vleessigher Gewiss;
b Maeck [ ] steen[ ]
Ot [ ] haer [ ]
K1 [ ] haer' stegen [ ]
K2 [ ] stégen [ ]
- 153 *H1* Schepp Paulen onder haer die Saulen willen heeten,
H2 [ ] haer,[ ]
- 155 *H1* Hoe lakeloosen recht
H2 [ ] recht,
- 156 *H1* Hoe du verdedight wordst door DAVID dijnen knecht.
H2 [ ] Du[ ] *David* Dijnen [ ]

- 157 *H1a* Oft staen sij eewelick in dijnen Doem beschreuen
b [ ] } beschreuen {
 [ ] } verschreuen {
bH [ ] verschreven
H2 [ ] Dijnen[ ] verschreven
H2-Ot [ ] voorschreven
- 158 *H1* Om nemmermeer te leuen,
H2 [ ] leven,
- 159 *H1* Ruijm elders het getal
H2a Ruijmt[ ]
b Ruijm [ ]
- 160 *H1* Dat dijn genadigh, *Komt*, ten laesten hooren sal:
bH [ ] kompt,[ ]
H2 [ ] Dijn[ ] zal:
Ot [ ] komt, [ ]
K1 [ ] *komt*, [ ]
K2 [ ] laetsten[ ]
- 161 *H1* Geleij den Leideren die dijne waerheit leiden
H2 [ ] Dijne Waerheit[ ]
- 164 *H1a* Van Menschen, min als Mensch en meer dan Beesten zijn.
b [ ] dan[ ]
H2 [ ] als Mensch, [ ] als [ ]
- 165 *H1a* O! geef het groeijen daer den welgemeenden planten
b [ ] welgeraeckten [ ]
H2 [ ] geeff[ ] welgeraecte [ ]
H2-Ot [ ] welgeraeckten [ ]
K1 [ ] geev [ ]
K2 [ ] geev' [ ]
- 166 *H1* Die dijne Paulen planten,
H2 [ ] Dijne[ ]
Ot [ ] planten.
K1 [ ] planten,
- 167 *H1* En dijn' Apollos voort
H2 [ ] Dijn'[ ]
- 168 *H1* Besproeijen uijt de bronn van dijn herbarend' woord,
bHa Besproeijnd*[ ]
b Besproeijn* [ ]
H2 Besproeijen [ ] Dijn[ ] woord;
- 169 *H1* Kapp steenen uijt die rots die opden Hoecksteen sluijten;
H2 [ ] Rots[ ] op den[ ] sluijten,

- 170 *H1a* Snij Menschen uijt die kluijten;
b [ ] Christnen [ ]
H2 Snijdt <Mens>>Christnen>Christnen [uijt die] kluijten,
H2-Ot Snij [Christnen uijt die kluijten,]
K1 [ ] Christ'nen [ ]
- 171 *H1* En gunn ons 'tboden-brood
K2 Engun* [ ]
- 172 *H1* *a* Van ^dsLeuens ^btijdingen gedragen inde ^adood.
H2 [ ] 'sLevens [ ] Dood:
- 172 [marge]
H1a Luc.2.10. Ioh.5.25. Ioh.3.16. 1.Ioh.4.9
b *a* ^b[Luc.2.10] ^a[Ioh.5.25] ^d[Ioh.3.16. 1 Ioh.4.9]
H2 Ioh.3.16.1. Ioh.4.9. Ioh.5.25. Luc.2.10.
- 173 *H1* Of Zion mogelick den voorspoet harer muren
H2 Off[ ] Voorspoet[ ]
- 174 *H1* Ten loere van haer' buren
H2 [ ] Buren
- 175 *H1a* Zo wel besteden moght
b [ ] <z>>sien [besteden]
H2 Zoo[ ]
K1 [ ]moght,
- 176 *H1* Dat Israël van nieuws aen Iuda werd' verknocht,
H2 [ ] verknocht,
- 177 *H1* En beid' aen eenen disch haer zielen wilden spijsen:
H2 [ ] Disch [ ] spijsen.
K1 [ ] haer'[ ]
- 178 *H1* Oh! sal de Sonn noch rijsen
hH + Och[ ]
H2 + Oh! [ ]
- 179 *H1* Van soo gewenschten dagh
H2 [ ] zoo [ ]
K1 [ ] dagh,
- 180 *H1* Dat Juda dit belev' en Israël belacch?
H2 [ ] belev' [ ] belacch?
K2 [ ] belacch?
- 181 *H1a* Geluckigh, soo zij zat die tuijgen sullen wesen
b [ ] rijst, [die]
H2 [ ] zoo sij [ ]
- 182 *H1a* Van dat geluckigh wesen,
b [ ] 'tieffelicke [ ]

[De regels 183-186 voegde Huygens later toe in de marge van *H1*]

183	<i>H1a</i>	[ontbreekt]
	b	En sien den Wolf het Schaep
	<i>H2</i>	[ ] Wolff[ ]
184	<i>H1a</i>	[ontbreekt]
	b	Noch dreighen metten tand, noch stooren inden slaep;
	<i>bH</i>	[ ] <ge>>dreijghen met den tanden,[ ]
	<i>H2</i>	[ ] met den tand, [ ]
185	<i>H1a</i>	[ontbreekt]
	b	Geluckigh dien 'tgeluck geluckigh sal bekljuen,
	<i>H2</i>	[ ] zal bekljiven,
	<i>H2-Ot</i>	[ ] geluckich [ ]
	<i>K2</i>	[ ] 't* [geluckigh sal bekljiven,]
186	<i>H1a</i>	[ontbreekt]
	b	Om eewelick te blijuen
	c	[ ] erffelick [ ]
	<i>H2</i>	[ ] blijuen
187	<i>H1a</i>	<E>>Als Borghers van dijn' stad:
	b	Inborghers [ ]
	<i>H2</i>	[ ] Dijn' Stad.
188	<i>H1a</i>	Of! maeck hem aller een die dus voor allen bad.
	b	Heer,[ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H1</i>	Constanter. Hag. 13. ^a Octobris 24
	<i>bH</i>	[ontbreekt]
	<i>H2</i>	[ ]
	<i>Ot</i>	[ontbreekt]
		[onderschrift]
	<i>H1</i>	O mucro Jehovæ, usquequò non quiesces? Jerem. 47.6.
	<i>bH</i>	[ontbreekt]
	<i>H2</i>	[ontbreekt]

[110] VOORSPRAECK

COMMENTAAR   In dit gedicht verantwoordt en verdedigt Huygens zijn 'Printen'. De lezer die zichzelf wenst te bedriegen en Huygens' pen ten onrechte beschuldigt (r. 1-4), de vijanden die klagen dat Huygens door 'segge-sucht' (praatziekte) bevangen, alles zegt wat hij denkt (r. 5-8), de vrienden die opkomen voor de eer die iemand krachtens geboorte of verdiensten toekomt (r. 9-12), tot hen allen richt hij zich. De dichter verklaart nadrukkelijk dat hij deugden heeft willen samenkneden ('verhechten') tot een massa, een klont

specie, om hiervan vervolgens een afdruk te maken waarin het precieze wezenskenmerk van het origineel zichtbaar is.¹ Hetzelfde heeft hij ook gedaan met de ondeugden. Het 'Beeld', de 'Print' toont zowel de goede als de slechte zijn evenbeeld, de goede tot een aansporing nog deugdzamer te worden, de slechte tot afgrijzen.

Huygens roept hierbij zijn broer Maurits tot getuige. Die weet immers als oudere broer heel goed dat hun beider vader hen heeft opgevoed met gouden zelfvergaarde lessen. Na een piëteitsvolle herinnering aan vader Christiaan die op 7 februari 1624 was overleden, vraagt Huygens zijn broer hem te helpen bij het – in deze gedichten – noemen van de vruchten van hun opvoeding en het aan de kaak stellen van de leugenaar die hem ten onrechte beticht van het leveren van kritiek (r. 107-108). De dichter eindigt zijn gedicht met de woorden dat hij die valse aantijgingen met genoegen zal verdragen maar de veiligste rust van al zal genieten in het welgevallen van zijn broer alleen.

- UITGAVEN Eymael 1891, p. 1-3 en 49-52 (aantekeningen); Worp *Gedichten* II, p. 82-85
- LITERATUUR Koopmans 1904, p. 293; Smit 1980, p. 123; Van Strien 1987, p. 66.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, κα XL^a, 1624, fol. 27-28. Een dubbelblad papier van 320 x 205 mm. De pagina's zijn gemarkeerd: A-D. De tekst is geschreven in twee kolommen. Verdeling: Fol. 27^r: r. 1-28 en 29-60; fol. 27^v: r. 61-92 en 93-112. Onder de tweede kolom op fol. 27^v noteerde Huygens zijn naamspreuk en de datering van het gedicht. Daaronder geeft 'V.112.' het aantal versregels aan. Fol. 28^r en 28^v zijn blanco.
- H-Ot* Blijkens signaturen, vingerafdrukken, correcties en varianten heeft *H* behoort tot de kopij voor de *Otia*. Dit opdrachtgedicht vormt de introductie tot de *printen*. Zie voor een overzicht van de drukgeschiedenis van deze reeks p. 503-511.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. V. Characteres. Dat zijn Printen', C^r-C2^v, p. 17-20.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', O^r-O2^v, p. 105-108 (foutief gepagineerd: [113], 114-116).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', P2^r-P3^v, p. 115-118.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 10.^a *gbris* 24. (= 10 november 1624).
- NOOT ¹ Vergelijk gedicht [68] 'CHARACTERISTA oft Een Print-schrijver' r. 25-26. Voor de hier gebruikte termen is het wellicht nuttig te beseffen dat Huygens een verdienstelijk medailleur of penningsnijder was. Vgl. De Heer 1993.

VARIANTEN

- [titel]
Ha Voorspraeck | van de | PRINTEN; | Aen mijn' Broeder, | Secretaris vande Raed van State.
 b [Voorspraeck | van de | PRINTEN; | Aen mijn' Broeder, | Secretaris] [van State.]
K1 Derde Boeck, | ZEDE-PRINTEN. | Voorspraeck der selve [| Aen mijn' Broeder,] den heer | MAURITS HUYGENS | [Secretaris van State.]
- 1 *H* 'Ksall hem ernstigh heeten liegen
H-Ot [ ] ernstich [ ]
- 2 *Ha* Die sijn selven will bedriegen,
 b [ ] sich [ ]
- 3 *Ha* a En beschuldig mijn *Gegiss*
 b β [ ] beschuldigen [mijn] mond
H-Ot γ [ ] mijn' Penn
- 4 *Ha* a Daer *het allermijnst aff is*
 b β [ ] hem niemandt schuldigh vond.
H-Ot γ [ ] ick schuldeloos af ben:
K2 [ ] ben,
- 8 *H* Door mijn' tanden hebb' gevoert:
Ot [ ] gevoert;
K1 [ ] gevoert:
- 9 *H* 'Kwill geen' <vrj>vrienden laten dencken
- 12 *H* Andren van Verdiensten hoort.
K1 And'ren[ ]
- 15 *H* a Voor de geesel van mijn Penn,
H-Ot β [ ] mijn' mond,
- 16 *H* a 'Ksegg hier dat ick niemand kenn
H-Ot β [ ] noijt en vond
K2 [ ] hier,[ ]
- 17 *H* Dien all 'tgoede kan betamen,
H-Ot [ ] kon'[ ]
- 17 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Tales nequeo monstrare, et sentio tantum. Iuven.
- 18 *H* Dien all 'tquade kan beschamen
H-Ot [ ] kon [ ]
Ot [ ] kon'[ ]
- 20 *Ha* Dat ick op de quade legg.
 b [ ] Quade[ ]

- 22 *H* Ondeughd hebb ick willen <*gaeren*>ga'eren
- 24 *H* Naer mij hier +de+ <d>>Deughd toe glomp,
- 27 *Ha* Om den Goeden op het Beelt
b [ ] tot [ ]
H-Ot [ ] Beeld
- 29 *H* 'Tbeelt van deughden, 'tbeelt van Eeren,
H-Ot 'Tbeeld[ ] 'tbeeld[ ]
- 32 *H* Heel end al gelijcken will';
Ot [ ] end'[ ]
- 36 *H* Voor sijn' eighen schaduw loop'.
Ot [ ] loop.
Kt [ ] loop'?
- 39 *Ha* Als het van mijn jaren staet,
b Als't [ ] mijne[ ]
- 43 *Ha* 'Svaderlands gewenschte goet
b [ ] gewenschte~~n~~ spoed
- 44 *Ha* Tegen staet en spoeden doet;
b Tegenstaet [ ]
- 45 *H* Broeder, deel van dese Ziele,
Ot BROEDER,[ ]
- 48 *H* Door den etter van een <s>>zeer
- 55 *H* Treedt de <b>>Boosen op den teen,
- 56 *H* Die 't mij garen overstre'ên.
Ot [ ] overstreên.
Kt [ ] geerne overstreên:
- 59 *H* Die de mijn' van <teerder>teerer leught
- 61 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Insuevit Pater optimus hoc me, ut fugerem exemplis vitiorum *quæ*que notando.
Hor.
- 64 *H* 'Tander leuen heeft begost,
- 67 *H* Met een rechter tegen-bocht
Ot [ ] een'[ ]
- 68 *H* Daer't hem slinx geneghen docht:
H-Ot Waer't [ ]
- 77 *Ha* Tuchtigen van gulder waerden,
b Tuchting[van] vergulder [waerden,]

78	<i>H</i>	Die sijn' sorgen opvergaerden,
	<i>Ot</i>	[ ] op vergaerden,
80	<i>H</i>	Stortten in mijn' holle ~~n~~ sinn'<..>;
	<i>Ot</i>	[ ] sinn;
87	<i>H</i>	"Temmer onbeschoncken <vatt>vat
	<i>K1</i>	't Emmer-onbeschoncken [vat]
90	<i>H</i>	D' 'eerste' geur kan doen verliesen,
	<i>Ot</i>	d'Eersten [ ]
91	<i>H</i>	Die <soo>, tot dat het sterven gaet,
93	<i>H</i>	Mog'lick <of> sullen sij besluyten,
95	<i>H</i>	Daer soo vroegh, soo trouwen hand
	<i>K2</i>	[ ] trouw'en[ ]
96	<i>H</i>	Soo voorsichtigh heeft geplantt
	<i>K1</i>	[ ] geplant,
101	<i>H</i>	Sulcke, Broeder, sulcke derv' ick
	<i>Ot</i>	[ ] BROEDER,[ ]
102	<i>H</i>	(Daer op le<u>>v' en daer op sterv' ick)
107	<i>H</i>	Die mij garen schieten sagh
	<i>K1</i>	[ ] gerne[ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 10. ^a <i>gbris</i> 24.
	<i>Ot</i>	MDCXXIV.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

[111] MIJNE ANTWOORD

COMMENTAAR   Begin november 1624 ontvangt Huygens een rijmbrief uit Leiden van zijn vriend Jacob vander Burgh. Dit kunstige gedicht [111A] is zeer complimenteus voor de ontvanger. Vander Burgh spreekt Huygens meteen al in de eerste regel aan als 'Pronck der wenschelijcker menschen' (Pronkstuk onder de meer verkieslijke mensen) en wenst hem meer heil en zegen uit de hemel toe dan ooit enig ander mens gekregen heeft. Hij verontschuldigt zich voor een mogelijk ongelegen komen van dit vers, door erop te wijzen dat Huygens' eigen poëzie er de schuld van is.

Vander Burgh stuurt zijn versregels naar Den Haag; ze moeten daar de dichter gaan opzoeken die het bestaan heeft de linden van het Voorhout voor verdorren te vrijwaren en die door de kracht van zijn poëzie de winter tot de terugtocht dwong. Zelf kan Vander Burgh niet weg uit het door de pest

geteisterde Leiden, waar op dat moment alleen straten vol lijken te zien zijn en vreugdeloze mensen (r. 18-30).

'Maar', vervolgt de dichter, 'wat een totaal andere tijd zal het zijn, als ik weer deelgenoot zal mogen zijn van het goddelijke geluid dat voor mij bijna de hemel opent met de 'smeeckelijcke (aandringende, met succes vragende) toonen, dieder in sijn (= Huygens') vingers woonen'. Alles zal zijn vergeten, niemand heeft nog weet van droefheid, als 'dat zielvervoerend trecken' (zijn in extase brengende luitspel) ons blijdschap brengt en 'die dommelende spraek, Opgepronckt met gulde woorden, 'T leven geeft aen doode coorden, dat het rotsen schier vermaeck'" (die zacht ineenvloeiende luitmuziek, versierd met prachtige woorden, dode snaren tot leven brengt, zodat zelfs rotsen er bijna door vermaakt worden (r. 31-42)).

Hierna vraagt Vander Burgh aan Huygens ('Vast-hart') of hij hen in Leiden misschien eerder wil verblijden door hen te voorzien van 'dat wonder geurich roosjen Dat Lycoor' gaf sulcken bloosjen' (r. 51-52). Volgens Huygens' eigen aantekening bij de kopij van dit gedicht doelt Vander Burgh hiermee op 'een Italiaensc madrigal (...) beginnende, *Donò Licori à Batto*' [una rosa] (Licoris gaf aan Batto een roos).

Tot slot wenst Vander Burgh hem, mede namens Johan Brosterhuizen, als zijn wens tenminste de hemel daartoe zou kunnen bewegen, opnieuw meer heil en zegen toe dan Huygens zelf wensen kon.

In een gedicht met hetzelfde metrum en dezelfde rijmwoorden antwoordt Huygens op 12 november 1624. Hij wil op deze manier graag gestoord worden. Als zijn gedichten zulke klinkende verzen helpen voortbrengen, dan mogen zij van hem 'half gehackelt, half gehouwen, Uijt den ruijgen, uijt den rouwen' (dat wil zeggen half af, in hun ruwe vorm) van zijn aambeeld afspringen. 'En', zegt Huygens aan de ronde linden op het Rapenburg, 'kon ik maar de oogjes bereiken waarnaar uw buurman en burger vrijt, dan zouden die gedichten alles wat ik deze winter heb gemaakt (zijn *Characteres* naar hij in de marge aangeeft) in de schaduw stellen (r. 1-24).

Maar, als het slap getokkel van mijn vingers op de snaren, vermengd met mijn woorden u kunnen boeien, wacht dan, hier zijn de 'Roose-woorden Die ick op mijn voose koorden Hebb gewijdt tot uw vermaeck'. Huygens zendt dus het gevraagde madrigaal dat hij op zijn nietswaardige snaren voor hun vermaak op muziek heeft gezet. Als ze er genoeg van hebben, mogen ze om nieuwe komen. Zijn luit houdt niet op. (r. 37-45)

Aan het slot van zijn antwoord brengt Huygens hen de beste wensen van de vrienden over en herhaalt hij zijn uitnodiging: 'Kom met zijn tweeën, als jullie komen'.

Blijkens de hierboven besproken inhoud van deze gedichten moet Huygens met de marginale aantekening bij de regels 52-53 van Vander Burghs gedicht [111A] doelen op zijn muzikale activiteit. Hij heeft bij het Italiaanse madrigaal *Donò Licori à Batto* muziek gecomponeerd,¹ vandaar: 'mijn macxel'. Het is niet strikt noodzakelijk om hier te denken aan een vertaling in het Nederlands van dit

madrigaal van Guarino.² Huygens bleef voor deze tekst overigens wel een zwak houden. Hij vertaalde hem minstens drie maal in het Nederlands (in 1654, 1657 en 1687). Elisabeth Keesing heeft de vertaling van 1657 overtuigend in verband gebracht met Dorothée van Dorp, die toen overleed. Zij vraagt zich af of Huygens deze regels van Guarino misschien ook op Dorothée toepaste, toen hij ze voor het eerst gebruikte. Huygens' bewerking zou dan kunnen stammen uit de tijd dat hij op haar verliefd werd: oktober 1614.³

UITGAVEN   Worp *Gedichten* II, p. 85-88.

LITERATUUR   Verkuyl 1961; Smit 1980, p. 124; Keesing 1987a, p. 121-122; Keesing 1987b, p. 24 en 145.

OVERLEVERING

[111-A]

Autograaf Jacob van der Burgh, UBL, Hug.37, Burgh 5, een dubbelvel papier van 328 x 220 mm, gevouwen tot 4 pagina's. De tekst is geschreven op p. 1. Pagina 2 en 3 zijn blanco. P. 4 draagt het adres: 'A Monsieur Monsr Constantin Huygens Chevalier A la Hay'. Huygens noteerde onder het adres de maand van ontvangst: '9ber 24'. Bij de kopijvoorbereiding schreef Huygens boven het gedicht: 'J. vander Burgh Rechtsgel: Aen mij.' Het handschrift is bij de kopij gevoegd. Het draagt in potlood het nummer 13 en de formaatsignaturen Q3/fo1125 en Q4/fo1126.

[111]

H   Autograaf Huygens, KA XL^a, 1624, fol. 29. Een enkelblad papier van 320 x 210 mm. Aan de rechtermarge is op enkele plaatsen het papier omgekruld en ingescheurd. Er is geen tekstverlies. Fol. 29^r is in twee kolommen beschreven (r. 1-30 en r. 31-60). Fol. 29^v is blanco.

H-Ot   *H* heeft behoord tot de kopij voor de *Otia*. In deze fase bracht Huygens in een lichtere inkt varianten en correcties aan.

Ot   *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als', Q3^r-[Q4]^r, p. 127-129.

Ot-e   Errata achter in *Ot*.

K1   *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', [2e4]^r-2^r, p. 223-225 (foutief gepagineerd: 235-237).

K2   *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3m2^v-3m3^r, p. 460-461.

DATERING   *H* is gedateerd: 2.^a 9bris 24 (= 2 november 1624).

NOTEN

¹ Huygens past hiermee in de traditie die Rasch in zijn analyse van Huygens' muziekbibliotheek schetst. Zie Rasch 1987, p. 159.

² Vergelijk Verkuyl 1961, p. 317-318, die meent dat Huygens het over een vertaling heeft.

³ Keesing 1987a, p. 121-122, Keesing 1987b, p. 24 en 145; Leerintveld 1987a, 174; Leerintveld 1987b, p. 24 n. 6.

710

[111] MIJNE ANTWOORD

- 25 *H* Nu benijd' ick v sijn beijen,
K1 [ ] beiden,
- 26 *Ha* Minnen-moer, pampierigh Leijen,
b Minne-moer, [ ]
Ot Letter-moer, [ ]
K1 [ ] Leiden,
- 27 *H* Nu misgunn' ick v sijn' jeught,
H-Ot [ ] jeughd,
K1 [ ] misgun [ ]
- 30 *H* Naer de Leid-sterr van sijn' vreught.
H-Ot [ ] vreughd.
- 31 *H* Kijcker, spaert uw' ooghen-scheelen,
K2 [ ] oogen-schelen;
- 33 *Ha* Die haer wekelick gelijk
b [ ] geluijt
- 38 *Ha* Van mijn' *snaren-slagen* wecken
b [ ] darmen-nijpers [ ]
- 39 *H* Doorgedommelt door mijn spraeck;
H-Ot [ ] mijn'[ ]
- 41 *H* Die ick op mijn voose koorden
Ot [ ] mijn'[ ]
- 45 *H* Mijnen tramp en neemt geen end.
Ot Mijnent ramp*[ ]
Ot-e Mijnen tramp [ ]
K1 Mijn getramp [ ]
- 47 *Ha* Door het all te stadighschijnen
b [ ] stadigh schijnen
- 48 *Ha* Van de Sonne van uw' Lent.
b [ ] die[ ]
K1 [ ] Lent,
- 49 *H* 'Kmagh't medoogentlick wel lijn
K1 [ ] lijden
- 50 *Ha* Dat mijn' vrienden haer verblijn
b [ ] sich [ ]
K1 [ ] verblijden,
- 51 *Ha* *Maer* ick geefse maer te leen;
b Dan [ ]
- 53 *Ha* Uw' Lycorelijcke bloosjen
b [ ] Licorelijcke [ ]

55	<i>Ha</i>	*Hout, Verburgh, haer hoogh* vermaken,
	<i>b</i>	En ghij, droncken in't [ ]
56	<i>Ha</i>	Kont ghij taeij van daer geraken
	<i>b</i>	Die soo [ ] kont raken [ ] raken,
58	<i>Ha</i>	*Ksegh't* van veler vrienden wegghen,
	<i>b</i>	Hoort [ ]
59	<i>Ha</i>	*Noemt het dus van* vrienden segghen
	<i>b</i>	Komt ontfangt der [ ]
60	<i>Ha</i>	*Sie* komt dobbel soo ghij kunt.
	<i>b</i>	Maer [ ]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag 12. ^a <i>gbris.</i> 24.
	<i>H-Ot</i>	1624
	<i>Ot</i>	MDXXIV.*
	<i>KI</i>	[ontbreekt]

[112] EEN WIJS HOVELING

COMMENTAAR Om zijn giftige portret van de zotte hoveling [65] te neutraliseren, schreef Huygens, toen hij bezig was met de kopijvoorbereiding van zijn eerste bundel, er een tegenhanger naast: 'Een wijs Hoveling'.¹ Huygens' portret van de wijze hoveling eindigt, net als dat van de zotte hoveling, met een grafschrift:
(...) Hier light voor Mier en Maeij,
Die geen gelijk en hadd, 'ten waer' een' witte Kraeij.
(r. 503-504)

Was de zotte hoveling een niemendal, de wijze kent zijn gelijke niet of het zou een witte kraai moeten zijn. Huygens tekent de wijze hoveling als een deugdzaam man. Hij is de vierde van de drie broers die door Nebukadnezar in het vuur werden geworpen omdat zij niet wensten te buigen voor zijn gouden beeld, maar door God werden gered (Dan. 3). De 'modder vanden Hoff Daer Bloemen onkruijt zijn'(r. 13-14) heeft geen vat op hem, net zo min als liegen en bedriegen en ledigheid. Hij besteedt zijn tijd goed. Hij studeert en weet desgevraagd deskundig te informeren over 'Roomens dolingen'(r. 66), over kosmologische kwesties, het nut van kompassen, instrumenten om de hoogte te meten, vestingbouw en wereldgeschiedenis. Hij beheerst ook het dansen:

(...)‘Simme-schreden,
Dien vluggen Aexter-gang, dat konstelicke Mall,
Dat rijsen als een Veer, dat stuijten als een Ball.’
(r. 100-102)

Hij musicceert op fluit, vedel of luit. ‘En gond’ hem God een’ keel die Snaren kan versellen, Hij leertse danckelick sijn’ wonderen vertellen’ (r. 111). Hij is bovendien een volleerd ruiter en een geoefend jager.

Iemand met dergelijke kwaliteiten mag zich natuurlijk verheugen in de gunst van de vorst. Maar dan komt de afgunst van de ‘wroeters’(r. 148) en de ‘werre-wateren, geboren tot het woelen, Die van haer self soo witt, soo swart van hem gevoelen’ (r. 203-204). Zij ‘wringen uijt sijn tong een onverhoeds ontkennen, Dat, Liegen, wordt gedoopt’(r. 207-208). Meteen daarop wordt hij uitgedaagd tot een duel.

Hier zet Huygens zijn beschrijving als het ware even stil om ruim 130 verzen lang te wijden aan de overwegingen die de wijze hoveling dan door het hoofd spelen. In r. 315 gaat de beschrijving weer door en geeft de hoveling als antwoord op de uitdaging:

Seght, Page, segt uw’ Heer; ick leerde nimmer wijcken
Als voor de Redenskracht; die zal mijn recht doen blijcken
Daer ’t Eer en Reden zij. Maer Meester van de leen
Die hij en ick besitt is Die se maeckt’ alleen.
’Kben Christen, en Soldaet, en Edelman geboren.
En trachte met de twee het eerst altijd te hooren.
(r. 319-324)

Huygens zet na de weergave van het ridderlijke gedrag in de strijd, de beschrijving van de wijze hoveling weer voort, contrasterend met die van de sotte. De wijze hoveling gaat eerzaam met vrouwen om en kiest zich een vrouw die niet schoon is van het ‘velle-schoon’, maar door de deugd. De kinderen die hen dan geschonken worden, leert hij matigheid. Zij plaats en als zijn leven eindigt, bovenvermeld grafschrift.

De beschrijving van de ideale hoveling heeft Huygens grotendeels ontleend aan theoretische beschouwingen als het veelgelezen handboek van Baldassar Castiglione.² Daarnaast heeft hij de christelijke waarden door het hele gedicht heen mee laten spreken. In Marnix van St. Aldegonde en de Heer van la Noue ziet hij navolgenswaardige voorbeelden van dergelijke christelijke ridders. Hun namen voegt Huygens in de marge toe.

UITGAVEN Eymael 1891, p. 31-43 (en aantekeningen p. 98-118); Worp, *Gedichten* II, p. 89-101.

LITERATUUR Wijngaards 1966; Strengolt 1976, p. 76; Strengolt 1982; Leerintveld 1994.

TRANSLITTERATIE

251 *Wat*. In *H-Ot* schreef Huygens over de *W* heen een sierletter *W*.
386 *verschapen*. Boven gevlekte *a* schreef Huygens deze letter opnieuw.
473 *vergaerde*. Gevlekte tweede *r* opnieuw erboven geschreven.

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1624, fol. 30-38. Twee dubbelbladen (fol. 30-31 en fol. 34-35) en vijf enkelbladen (fol. 32, 33, 36, 37 en 38) papier van 310 x 190 mm. De tekst is als volgt over de bladen verdeeld:
 fol. 30^r: regel 1-26; fol. 30^v: regel 27-58;
 fol. 31^r: regel 59-92 (inclusief de in een later stadium toegevoegde regels 79-82);
 fol. 31^v: regel 93-124;
 fol. 32^r: regel 125-152; fol. 32^v: regel 153-180;
 fol. 33^r: regel 181-210; fol. 33^v: regel 211-242;
 fol. 34^r: regel 243-278; fol. 34^v: regel 279-308;
 fol. 35^r: regel 309-338; fol. 35^v: regel 339-370;
 fol. 36^r: regel 371-400; fol. 36^v: regel 401-430;
 fol. 37^r: regel 431-458; fol. 37^v: regel 459-488;
 fol. 38^r: regel 489-504 met ondertekening en datering. Hieronder noteerde Huygens vóór de toevoeging op fol. 31^r het aantal verzen: V,500.
 Fol. 38^v is blanco.

H-Ot *H* is gevoegd bij de kopij voor de *Otia*. Het maakt deelt uit van de *printen*. Linksboven op fol. 30^r noteerde Huygens in potlood 18, het volgnummer van deze *print*. Dit nummer haalde hij door. Ervoor kwam te staan 19 (in potlood, de 1 is later weggeëmd. De moet is nog zichtbaar). Behalve uit het potloodnummer is het kopijkarakter af te leiden uit de signaturen, de vingerafdrukken van de zetter en zetttersinstructies als: *Dit innewaert* (r. 19, 51, 59, 231, 375). Zie voor een samenvattende bespreking van de gehele kopij der *printen* p. 503-511.

Ot *Otia* 1625, 'Lib. v. Characteres. Dat zijn Printen', H^v-K2^v, p. 58-76. (p. 76 foutief gepagineerd: 78).

Ot-e Errata achter in *Ot*.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', T^v-X2^v, p. 146-164 (foutief gepagineerd: 154, 155, 156, 159, 158-165, 156 geverseerd, 167-172).

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Derde Boeck. Zede-printen Ende Stede-stemmen', T2^r-X^r, p. 147-161.

DATERING Huygens dateerde *H*: 16.^a *gbris*. 24 (= 16 november 1624).

NOTEN ¹ Strengholt 1982, p. 96-112, m.n. p. 102.
² Wijngaards 1966, m.n. p. 343-346.

VARIANTEN

1	<i>Ha</i>	Hij is een stille kaers in d' IJdelheden wind,
	b	[ ] Lamp in [IJdelheden]
	<i>Ot</i>	[ ] een'[ ]
2	<i>H</i>	Die op sijn' stadicheit geen slingeren en vindt;
	<i>K1</i>	[ ] sijn [ ]

- 3 *H* Een dienstigh IJdel-man; een volger die kon leiden
Ot [ ] Ydelmann; [ ] leiden,
K1 [ ] Ydel man; [ ]
- 6 *H* Een' Ioffer daer hij will, en daer hij moet een Mann;
K1 [ ] Ioffer, [ ] moet, [ ]
- 7 *H* Voll leuens onder 't Stael, van Marmer in de kleeren,
- 9 *H* Een <*Slak*>Ooster Steen in 'tgoud bij Aernemmers gesett,
Ot [ ] Ooster-steen [ ]
- 10 *H* Maer Aernemmers ontkent, <of>en die der los op lett,
Ot [ ] lett;
- 11 *Ha* Een vierde broer van drij die't inden ouen herdden,
b [ ] Broer [ ]
- 13 *Ha* Soo dringt hij drooge-voets door't modder vanden hoff
b [ ] Hoff
- 14 *Ha* Daer Bloemen onkruijt zijn, en all de vruchten stoff;
b [ ] meest [de]
- 15 *H* Soo leght hij inde School daar <'tlieghe> van beleeftheit, liegen,
K1 [ ] daer, [ ] beleeftheid [ ]
- 17 *Ha* De Meester-lassen zijn: maer Deught staet aen sijn Oor
b [ ] Deughd [ ]
Ot [ ] sijn' [ ]
- 19 *Ha* Het liegen is hem vreemt, behalven daer het prijsen
b [ ] vreemd, [ ]
H-Ot + [ ]
- 22 *H* Van Vrienden sijne waerd' ter ware waerd' will rijsen,
K1 [ ] waerd, [ ] rijsen;
- 21 *Ha* Daer lieght hij deugdelick, en slaet sijn seluen af,
b [ ] sich [ ]
- 22 *H* En, <ben>>hebb ick dat ghij prijst, prijst, seght hij, die 'tmij gaff.
- 29 *H* En vallen in sijn' punt: <maer> de Mann l<c>>ight still en recht,
Ot [ ] sijn [ ]
- 31 *Ha* 'Tverdrijuen vanden tijd is verre van sijn pooghen,
b 'Tverdrijven [ ]
- 34 *H* En *Wesen* van een Ael verandert in een' Macij.
Ot [ ] een' [ ]
- 38 *Ha* Die in des Vorsten dienst gheen besigheit en lijdt:
b [ ] nauw besicheit [ ]
K1 [ ] den [ ] lijdt.
K2 [ ] des [ ]

- 39 *Ha* Der Heeren aensien staet in 'tleegstaen veler knechten;
b [ ] Grooten[ ]
Ot [ ] in't leeg staen[ ]
- 40 *Ha* Dat is haer' vredewerck die buijten voor hun vechten.
b [ ] haer stede-werck [ ] vechten
Ot [ ] stedewerck [ ] vechten,
- 41 *H* Een' Sael, een' Galerij te cieren met gedrang:
K2 [ ] cieren [ ]
- 42 *H* Hij staet'er oock sijn' uer, en moglick uren lang,
K2 [ ] mog'lick[ ]
- 46 *Ha* In vredigheit voll vreucht, in vrolickheit voll vr<e>>ucht;
b [ ] vruuehd,[ ]
Ot [ ] vrucht,
- 47 *Ha* Maer uren dit't berouw van 'Sauonds niet en baren,
b [ ] 'sAuonds [ ]
- 50 *H* En wel bedenckende noch eens te leuen heeft.
- 51 *Ha* Sulck' uren leeft hij daeghs soo veel' hij'r daegs moet leegh staen;
b [ ] staen,
H-Ot + [ ]
- 52 *H* En vatt all waer hij kan sijn wijser op sijn leeghst aen,
Ot [ ] sijn'[ ]
K1 [ ] sijn [ ]
- 53 *Ha* En suiight hem uijt den mond off oeffening van Deught,
b [ ] Deughd,
- 54 *H* Off wat hij niet en kan, off wat hem niet en heught;
K1 [ ] heugt,
- 55 *H* Duijckt altijd nederigh met sijn', oock meerder', gauen,
K1 [ ] meerder, [ ]
K2 [ ] meerder', [ ]
- 56 *Ha* Op hoop van meerdere: hoe sedigher begrauen
b [ ] zedigher [ ]
K1 [ ] hoop [ ] begraven,
- 57 *Ha* Hoe hooger spruijt de Deught, noijt wordt sij soo gesmoort
b [ ] Deughd,[ ]
K2 [ ] Deughd;[ ] gesmoort,
- 58 *H* Sij'n wordt noch blindeling geroken of gehoort;
K1 [ ] gehoort.
- 59 *H* Soo kijckt hij menigh-mael door 'tdunne van sijn' vragen:
H-Ot + [ ]

- 60 *Ha* Mèt mist hij vragens beurt, en moet het spreken wagen;
b [ ] seggen [ ]
Ot [ ] wagen:
KI [ ] waegen;
- 65 *H* Maer verr van gierigh, als ontsteken en niet leck;
Ot [ ] ontsteken,[ ]
KI Maer,[ ]
- 63 *Ha* Daer worden sij gewaer dien d'ooren van geen steen zijn,
b [ ] niet [van][ ]
- 64 *Ha* Waer heen sijn' eenigheid, waer all de uren heen sijn
b [ ] zijn
- 67 *H* In Waerheits onderscheit, dat wisselick beschrijuen
KI [ ] wijsselijck[ ]
- 68 *H* Hoe 's Hemels Soldering d'een d'andere doet drijuen;
68 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Quæ Mare compescant causæ, quid temperet annum; Stellæ sponte suâ jussæne
vagentur et errent; Quid premat obscurum Lunæ, quid temperet orbem. Hor.
- 69 *H* Hoe, waerom, en wanneer de Sonn het Masker draeght;
KI [ ] draeght,
- 70 *H* Waer't altijd ongelijck, waer't alltijd effen daeght;
Ot [ ] daeght,
- 74 *H* Onsichtbaer werden souw die bij de Sterren stond;
Ot [ ] souw,[ ]
- 75 *H* Hoe 'trond te meten is, hoe bierighe Matroosen
KI [ ] Matroosen,
- 76 *Ha* De Zee vermeesteren door stomme Stale Roosen;
b [ ] Stale[ ]
KI [ ]Roosen:
- 77 *H* Hoe 'tooghe door een' spleet van verr versekeren kan
KI [ ] versek'ren [ ]
- 78 *Ha* Zoo dickmael houdt dat steil de lengde van een' man:
b [ ] } man: {
c [ ] } *reuse*: {
[ ] man:
[De verzen 79-82 zijn in *H* in een later stadium in de rechtermarge toegevoegd.]
- 79 *Ha* [ontbreekt]
b Hoe 'tpuntigh aerden-werck der slechter eewen Torens

- 80 *Ha* [ontbreekt]
b En Muren overtreft; wat Manen, en wat Horens
K1 [ ] Maenen[ ]
- 81 *Ha* [ontbreekt]
b De trouwste borgen zijn, wat ganghen onder d'aerd;
- 82 *Ha* [ontbreekt]
b Wat buijten best bespringt, wat binnen best bewaert;
K2 [ ] bewaert,
- 84 *H* En ruijm sijn' Herssen en wat voller dan sijn mond is:
K1 [ ] is.
- 86 *H* Van gaghe vragheren door 'swerelts wonderboeck,
Ot [ ] wonder boeck,
K1 [ ] wonder-boeck,
- 87 *H* Van d'eerste luren aff tot daer sy leerde swemmen,
Ot [ ] uuren*[ ]
K1 [ ] laeren[ ]
- 88 *H* Van daer tot opden dagh van 'tHemelsch ouerstemmen
- 90 *Ha* Tot datter die se gaff den hals voor hadd gesett,
b [ ] Die[ ]
- 91 *Ha* De wijste twijffelen hoe 't kennen in hem komt;
b [ ] weten [ ]
- 96 *Ha* Eerbieden sijn onthout, en deruen hem benijden,
b [ ] deruen't [hem]
- 98 *H* Naer 'tbucken niet en buijgt, naer 'tlezen niet en stinckt:
Ot [ ] stinckt.
- 100 *H* Hij schijnt'er toe gevormt; oock tot de Simme-schreden,
K2 [ ] Simme-schreden
- 101 *H* Dien *ijlen*vluggen Aexter-gang, dat konstelicke Mall,
- 102 *H* Dat rijsen als een Veer, dat stuijten als een Ball;
Ot [ ] een'[ ] Ball:
- 103 *H* Hij doet het, en gelooft, als emmers, bouen 'tsingen,
- 104 *Ha* Volmaeckte vrolickheit het Herte *kan* doen springen
b [ ] will [ ]
Ot [ ] springen,
- 105 *Ha* *a* En 'thert den heelen Man, best springt hij die daer laet
b *β* [ ] 'tgelaet
- 106 *Ha* *a* Sijn springen matigen in reden, rijm en maet;
b *β* Van [ ] dwingen laet [in]
K1 [ ] maet:

- 108 *H* Dat d'eere daer uijt volgh' die'r kindren in betrachten;
Ot [ ] betrachten.
Kr [ ] kind'ren[ ]
- 109 *Ha* Soo acht hij 't vingerspel, *en* 'tklatren van een' Fluijt,
b [ ] soo [ ]
Ot [ ] vinger-spel,[ ]
Kr [ ] vingerspel, [soo't] klat'ren [van]
- 110 *H* Soo 'tsnuijven van een Veel, soo 'tkraken van een' Luijt;
Ot [ ] een'[ ]
Kr [ ] een [ ]
- 114 *Ha* Soo jeughdelick vermaect als deughdelick verheught.
b [ ] behaeght [ ]
- 115 *H* Maer siet hem naer in 'tgroen, eer 'tSonne-paerd van honck scheidt,
Kr [ ] 'tSonne-peerd [ ]
- 117 *Ha* Hij maect de logen waer die 't Paerd versieren dorst
b Gij vindt [ ]
Kr [ ] Peerd [ ]
- 118 *H* Dat menschen-maexel was van bouen tot de Borst;
Ot [ ] menschen maexel [ ]
- 120 *H* Der dijen die hij sluijt, der schencken die hem voeren;
Ot [ ] voeren,
Kr [ ] voeren;
- 121 *H* Zoo doet sijn' stiller hand dan of sij niet en dé
Kr [ ] sijn [ ]
- 121
H [marge]
Kr [ontbreekt]
Havendo io gia piu volte pensato meco onde nasca questa gratia lascia#do quelli, che dalle stelle l'hanno, trovo una regola universalissima, laqual mi pare valer circa questo in tutte le cose humane, che si facciano o dicano piu que alcuna altra. E cio è fuggir quanto si può, e come un asperissimo e pericoloso scoglio la affettatione, è per dir forse una nova parola, usar in ogni cosa una certa sprezzatura che nasconda l'arte, è dimostri cio che sifa, e dice venir fatto senza fatica, e quasi senza penservi. Da questo credo io che derivi assai la gratia, perche delle cose rare e ben fatte ogn' un sala difficultà, onde in esse la facilita genera grandissima maraviglia; e per lo contrario, il sforzare e (comme si dice) tirar per li capegli da somma disgratia, e fa estimar poco ogni cosa per grande che ella si sia. Però si può dir quella esser vera arte, che non appare esser arte, ne piu in altro si ha da poner studio, che nel nasconder la, perche, se e scoperta, leva intutto il credito, e fa l'huomo poco estimado. Balth. Castigl. Cortig. 1.
Kz [Havendo ... quasi senza] pensarvi. [Da ... fatte ogn' un] sa la [difficultà, ... esse la] facilità [genera ... maraviglia; e] pero [contrario, il sforzare] che [(come ... poco] stimato. [Balth. Castigl. Cortig. I.]

- 122 *H* Dat Paerd en Ruijter doen, en geen en schijnt van twee.
[ ] Peerd [ ]
- 123 *Ha* Met sulcken rappen tuijgh vertrouwt hij sich 'tverschijnen
b [ ] radden [ ] betrouwt [ ]
- 125 *H* Off op een feller Leew, of op een' sneller' Haes
Or [ ] een' feller' [ ]
- 126 *H* De schaduw schildren will van 't Krijchelick geraes,
K1 [ ] schild'ren [ ]
- 126 [marge]
H Xenoph. de Venat.
K1 [ontbreekt. Zie marge 121]
- 127 *Ha* Daer staet hij voor een' Mann; en will het Wilt noch ramen,
b [ ] gaet [ ]
K1 [ ] en, [ ]
- 128 *Ha* Noch struijcklen voor sijn' schoôt, hij wringt sijn' krachten t'samen
b [ ] sterckte [t'samen]
K1 [ ] struyck'len [ ] schoôt; [ ]
K2 [ ] t'saemen
- 129 *H* En onderhaelt sijn' vlucht, en thoont hem met een speer
Or [ ] een' [ ]
K1 [ ] speer,
- 130 *H* Dat kracht ten strijde baet maer oeffening noch meer,
K1 [ ] baet, [ ] meer:
- 131 *Ha* De Prince spuert hem naer met half verslagen' oogen,
b [ ] siet [ ] na [ ]
- 133 *Ha* Maer volght besluytende, Die't opde Beesten kan,
b [ ] op de [ ]
- 134 *H* Sal't, van gewoonte schier, niet weigren opden mann.
K1 [ ] weig'ren [ ]
- 135 *H* Daer mede gaept de Door van 'sHeeren welgeuallen,
K1 [ ] Deur [ ]
- 136 *Ha* Die, deunder onderricht door eene Deught van allen,
b [ ] Deughd [ ]
- 137 *H* Sijn oor gewonnen geeft, sijn gunsticheit, sijn' Minn,
Or Sijn' [ ] sijn' [ ]
K1 [ ] Min.
- 138 *Ha* Den eighenaer te loon. Dat ridderlick gewinn,
b [ ] Ridderlick [ ]
K2 [ ] gewinn

- 140 *H* Besitt hij even koel als waer' het noch te hopen,
Kr [ ] waer [ ]
- 142 *H* En wie't hem ouerstrijdt bedanckt hij voor de gonst,
- 144 *H* Dat hun waer-achtigh dunckt. Maer even met het blaken
Ot [ ] waerachtigh [ ]
- 145 *Ha* Van voorspoets volle vlam onsteekt de Nijd de Sijn';
b [ ] voorspoeds[ ]
- 146 *H* Geluckigh en gerust is't allom niet te zijn,
Kr [ ] zijn;
- 147 *Ha* Van allom minst te Hoof; daer moet hij voelen smoocken
b te Hoof Van allom minst; [ ]
- 148 *Ha* De *heeren* die sijn doen of trachten te beroocken,
b [ ] *vlijers* [ ]
c [ ] wroeters [ ]
- 149 *Ha* Off doen, soo't doenlick is, off saeijen in sijn pad
b [ ] en [ ]
Ot [ ] doen't, [soo't]
- 152 *Ha* Als roeck hij lont noch kruijt: dat gisteren, dat heden,
b [ ] kruijd:[ ]
- 153 *Ha* Dat staet hij morgen uijt; tot dat hij, als in 'tveld,
b [ ] te veld,
- 154 *Ha* Besett, bestreden wordt met onbeschaemt geweld,
b [ ] geweld,
- 155 *H* En maskerloosen haet; soo werdt hem spijt en logen
Kr [ ] logen,
- 156 *Ha* En onverdiend verwijt gevreuen onder d'oogen.
b [ ] gevreven [ ]
Ot [ ] d'oogen,
Kr [ ] d'oogen;
- 157 *Ha* Hij swijght, en al wat hij doet sien malen met de koel,
b Soo moet hij [ ]
Kr [ ] mallen voor [de]
- 158 *Ha* Soo ten beschimpen staen van bouen tot de zoel.
b [ ] beschimpe [ ]
- 161 *H* En perst' er soo den wind en soo den etter uijt
Kr [ ] uyt,
- 163 *Ha* Noch is sijn' bede vrij van quaet op quaet te vergen;
b [ ] verr[ ] om[ ]

- 187 *Ha* Dat 's 'truggeling gewinn van nijdige Gesellen,
b Dat's 'truggeling [ ]
- 188 *H* Die door hun wiggelen, verr vanden boom te vellen,
Ot [ ] haer[ ]
- 189 *H* Die in hun spijtigh oogh te wel gewortelt stond,
Ot [ ] haer[ ]
- 191 *H* Maer 'tkatten-spell komt laest, men gaet hem met de pert aen
Ot [ ] laest; [ ]
Kz [ ] laetst;[ ]
- 192 *Ha* Die d'aller hoofschte heet, men tast hem in het hert aen;
b [ ] Hoofschte[ ]
Kr [ ] Hoofschte heet;[ ]
- 193 *H* En seght hij heeft'es geen, of 'tis gelijk een Noôt,
Kr [ ] een'[ ]
- 194 *H* Of 't hadd sijn eighenaer gedragen door den nood:
Ot [ ] sijn'[ ]
- 195 *H* Het klagen is te kindsch, het kijuen is te hoerigh,
- 197 *Ha* De wraeck is mannelick, en Adels eighen recht;
b [ ] Recht;
- 198 *H* Soo dat te soecken is, men vindt het in't geuecht;
- 199 *H* Een schrappen oogenblick betaelt'er soo veel' slechter;
Ot [ ] slechter';
- 200 *H* Wat leght hem aen 'tgeding die dus sijn' eighen Rec<te>>hter
- 201 *H* Heeft hangen aende zijd; maer moglick of die kling
Ot [ ] zijd?[ ]
Kr [ ] mog'lick[ ] de [ ]
- 202 *H* Uijt die gevanckeniss haer handgift oijt ontfing.
Ot Wt [ ] haer'[ ]
Kz Uyt [ ]
- 203 *Ha* Die werre-wateren, geboren tot het woelen,
b De [ ]
- 205 *H* En steken daer de spell van haren moetwill niet<.;>>;
- 206 *Ha* Maer jagen naer 't verwijt van dadelick bediet;
b [ ] dadelijck[ ]
- 207 *Ha* En jagen hem op 'tlijff een onverhoeds ontkennen,
b [ ] wringen uijt sijn tong [een]
Kr [ ] sijn'[ ]

- 226 *H* Neen, 'twaer te veel geleên: der boosen onuerstand,
Ot [ ] geleen; [ ]
K1 [ ] gele'en; [ ]
- 227 *Ha* Den hooghmoed dient gestraft, 'kwill andre met mij wreken,
b [ ] zij [ ]
K1 [ ] gestraft; [ ] and're [ ] wreken
- 228 *Ha* En dergelijcken slag van dergelijcken breken;
b [ ] dergelijcken [ ] op dergelijcke [ ]
Ot [ ] breken,
- 230 *Ha* Sal andre voor altijd doen schroomen voor mijn' lemm.
b Magh [ ]
K1 [ ] and're [voor] lem,
K2 [ ] lem.
- 231 *H* Maer lemm bewaert uw' scee, (soo komt de koele Reden
H-Ot + [ ]
K2 Maer, lem, [bewaert]
- 232 *Ha* Ten stijde tegen 'tHert sijn' vierigheid getreden)
b [ ] vierigheid [ ]
- 233 *H* Waer heen ontsteken bloed? wat soeckt ghij in de moord
Ot [ ] onsteken [ ]
- 234 *Ha* Van 'tschepsel dat alleen sijn' Schepper toe behoort?
b [ ] 'tmaexel [ ] Maker [ ]
K1 [ ] toebehoort?
- 235 *Ha* Uw' terger heeft de schult, wilt ghijs' hier op v halen,
b [ ] schuld, [ ]
K1 Vw [ ] schuld; [ ]
- 237 *H* Komt v de straffe toe der ongerechtigheit
K2 [ ] ongerechtigheit,
- 238 *Ha* Daer die se niet en lijdt, Mijn' is de wrake, seijt?
b [ ] seijt?
K1 [ ] Mijn [ ]
- 238 [marge]
H Deuter. 32. 35. Rom. 12. 19. <Prou. 20. 22>
- 239 [marge]
H Prou. 20. 22.
- 240 *H* Wat leght v aen de haest? die't quade moet bekoopen
- 242 *H* Wat scheelt v 'tonderscheit of't flus of t'Auond zij?
- 243 *Ha* 'Tsall wesen als hij 't doet die niet en kans als recht doen;
b [ ] Hij [ ]

- 244 *Ha* Dat kan hij door uw' hulp en welgeluckt gevecht doen,
b [ ] Hij[ ]
H-Ora [ ] welbeleidt [ ]
b [ ] welbeleidt [ ]
Ot [ ] wel beleidt [ ]
K1 [ ] doen;
K2 [ ] doen,
- 245 *H* Maer wacht ghij door sijn hulp uw' Mann te sien vermant
Ot [ ] sijn'[ ]
K1 [ ] vermant,
[De regels 247-250 zijn in *H-Ot* marginaal toegevoegd]
- 247 *H* [ontbreekt]
H-Ora Die sijn gedulden terght, om dat het uw' geterght wordt?
b [ ] wordt,
- 248 *H* [ontbreekt]
H-Ora Die hem wilt onrecht doen, om dat het v geverght wordt?
b [ ] wordt;
Ot [ ] wordt?
- 249 *H* [ontbreekt]
H-Ora Als hadd de knecht gelijk die van sijn medeknecht
b [ ] vw [ ]
Ot [ ] sijn'[ ]
- 250 *H* [ontbreekt]
H-Ot Verongelijckt, voor hem, v selver eerst bevecht?
- 251 *H* Wat is de smalle stipp, 't onzichtbaer *Punt van eeren*
K1 [ ] Punt van eeren,
- 253 *Ha* Een schaduw van een schimm, een bastaert van de deught,
b [ ] Deughd,
K1 Een'[ ]
- 254 *Ha* Een twistball uijt de Hell, een stall-licht voor de jeught:
b [ ] jeughd:
H-Ora Een [ ]
- 254 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ora Que frenesia de Satanas causò | este mal abuso con el hombre, que | tan
desatinado lo tiene? Como si | no supiessemos que la honra es – | hija de la
virtud. | Math. Al<eman>.
- 255 *Ha* Off eer en is geen Eer of 'tis de loon van 'tgoede;
b [ ] Eer[ ]
Ot [ ] geen'[ ]

- 256 *H* Uijt opgemesten grond met broederlicken bloede
Ot Wt [ ]
K2 Uyt [ ]
- 257 *Ha* En sproôt die spruijte noijt; en d'eerste vanden Stam
b [ ] Stamm
- 258 *H* Daer v het beter zijn dan andere van quam
- 259 *H* Gewanse verr van soo: Ia mannelicke slagen
- 260 *H* Verheffen sijnen roem; maer deughdelick geslagen,
K2 Verhieven [ ]
- 261 *K2* Maer nootelick besteedt, daer Gods gerechte straff
Ot [ ] noodelick[ ]
- 263 *H* O rechten Adel-boom <uijt>van adelijcke bladen
K1 [ ] blaeden,
- 265 *Ha* Maer daden voor't Gemeen; ^aStoutheit van ongedult,
b [ ] ongeduld,
H-Ot [ ] Gemeen: ^bStoutheit [ ]
- [marge]
Ha Ea animi elatio, quæ cernitur | in periculis et laboribus, si | justitiâ vacat,
pugnatque non | pro salute communi, sed pro | suis commodis, in vitio est. |
Cic. 1. de offic.
H-Oth [Ea *[enzovoorts, gebele citaat ongewijzigd]*]
- 266 *Ha* En moet voor eigen baet zijn selden sonder schult.
b [ ] Moet [ ] schuld.
- 267 *Ha* Wat soeckt ghij dan? Mijn' eer. Waer is die eer te vinden?
b [ ] Eer.[ ] Eer[ ]
- 268 *H* Op diese mij ontstall. Wie kon't sich onderwinden?
Ot [ ] kan't [ ]
K1 [ ] onderwinden;
K2 [ ] onderwinden?
- 272 *Ha* Sijn verre buijtens reijcks van sulcker vingren vatten,
b Zijn[ ] reicks [ ]
K1 [ ] ving'ren vatten;
- 273 *Ha* Hij spouwt wel nae de Maen maer raeckt noch geen gewelf:
b } Hij spouwt wel { na [ ] } raeckt { [ ]
} *Sij roepen* { } raken { [ ]
c Hij spouwt wel [ ] raeckt [ ]
K1 [ ] Maen,[ ]

- 274 *Ha* Wie eer heeft kanse maer verliesen door sijn self.
b } Wie eer heeft kanse { [ ] sijn { [ ]
 } Uw eere kunt ghij { [ ] u { [ ]
c Wie Eer heeft kanse [ ] sijn [ ]
H-Ot Wie [ ]
- 274 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Tanto que uno fuere | virtuoso serà honrado, y | serà imposible quitarme | la
 honra, si no me quitaren | la virtud, que es el centro | d'ella. Math. Al.
- 275 *H* Noch neem ick hem voor dief; hij hebb' v kunnen roouen
- 277 *Ha* Dat die v bijder straet ontmantelt off ontgeldt
b [ ] ontgeld
K2 [ ] ontgeldt,
- 278 *H* Sijn straffe tegen v sal halen in het veld,
K1 Sijn'[ ]
- 279 *Ha* <*Om*>>En bouen 't eerste quaet een argher mogen hopen,
b [ ] quaed[ ]
- 282 *Ha* <Die>>Heet manen in mijn hemd, en gijselen met gevaer?
b [ ] gijslen [ ]
K1 [ ] gijz'len [ ]
K2 [ ] mijn'[ ]
- 283 *H* Daer staet de Rechtbank voor; daar staet hij voor te daghen
Ot [ ] Rechtsbanck [voor;]
- 283 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Nec tibi | deerit Ultio, si juste | defertur causa querelæ. | Juuen.
- 287 *H* Maer mannelick geschill moet mannelick geboett zijn;
Ot + [ ]
- 288 *H* Hoe waer't mij eers genough die eerlick will ontmoett zijn
K1 [ ] genoegh [ ] zijn,
- 289 *H* En mann voor mann gestraft, oft straffen, zoo hij kan,
K2 [ ] of [ ]
- 290 *Ha* Te roepen daer een kindt soo veel hiet als een Mann?
b [ ] bestaen kan voor[ ]
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] een [ ]
- 291 *Ha* Hij heeft gheen' eer verdient die'r <sel> in sijn herte geen berght,
b [ ] is geen eere waerd [ ]
Ot + [Hy is] geen' [eere [ ] geen'[ ]
K1 [ ] geen [ ]

- 309 *Ha* Die uw' vervloeckers zijn, en bidt Hen <voor>om den soen
b [ ] bidden [ ] haer' [soen]
- 311 *Ha* All staet Verlies en Winst van ewicheit voorschreuen,
b [ ] voorschreven,
K1 [ ] voorschreven;
- 312 *Ha* Sij<n> wanck'len in ons oogh; die hopen will, kan beven:
b [ ] moet,[ ]
Ot [ ] moet [ ]
K1 [ ] moet,[ ]
- 313 *H* Maer wordt uw selven baes, verwint uw eighen bloed,
Ot [ ] u [ ]
K1 [ ] uw'[ ]
- 313 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Quippe minuti *Semper* | et infirmi est animi | exiguique voluptas Ultio. | Iuuen.
- 317 *Ha* Die 'tbitsigh briefken braght, maer hem en dunckt het niet,
b [ ] 'tmoorder-briefken[ ] 'tdunckt den Bode [ ]
K1 [ ] 't moorder Briefken braght; [ ]
- 318 *Ha* Soo spoedigh komt hem voor dit mondeling bediett:
b [ ] bediett:
- 319 *H* Seght, Page, segt uw' Heer; ick leerde nemmer wijcken
Ot "Seght,[ ] Heer, [ ]
K1 "Gaet, vriend, en segt uw' vriend, [ick]
- 320 *H* Als voor de Redenskracht; die sal mijn recht doen blijcken
Ot "Als[ ] Redens kracht,[ ]
K1 [ ] kracht;[ ] blijckez,
- 321 *H* Daer 't<e>> Eer en Reden zij. Maer Meester van de leên
Ot "Daer't [ ]
- 322 *H* Die hij en ick besitt is Die se maeckt' alleen.
Ot "Die [ ]
K2 [ ] alleen:
- 323 *H* 'Kben Christen, en Soldaet, en Edelman geboren,
Ot "kBen[ ]
- 324 *H* En trachte met de twee het eerst altijd te hooren.
Ot "En[ ]
K1 [ ] hooren:
- 325 *Ha* 'Tbeschermen is mijn' konst, het Schermen zij de sijn',
b [ ] sijn';
Ot "tBeschermen[ ]
K1 [ ] sijn;
K2 [ ] sijn';

- 326 *Ha* Die sal ick besighen daer 't moet' en moghe zijn.
b [ ] zijn:
Ot "Die [ ]
- 327 *H* <Het>>Quaet doen van tijdverdrijff ben ick van jongs ontwassen:
Ot "Quaet [ ] ontwassen;
- 328 *Ha* Valt hij mij aen daer 'tvalt, 'ksall op mijn' hoede passen,
b Bespringht hij mij te moet,[ ]
Ot "Bespringht [ ] moet [ ]
K1 [ ] hoede' passen;
- 329 *Ha* Maer bidd' hem om gedult tot daer wij Vijand sien;
b [ ] geduld[ ]
Ot "Maer [ ]
- 330 *H* Daer sal de beste mann de leste zijn in 't vliën
Ot "Daer [ ] vliën,
K1 [ ] vli'en,
- 330 [marge]
H Demaratus Spartanus, apud | Herodotum, cum Xerxe in | Græcam transituro
disserens, | Ego, inquit, neque cum decem promittam | me posse deimicare,
neque cum duobus; | ac ne singulari quidem certamine libens | certamine: At si
necesse fuerit, aut vehemens | discrimen institerit, promtissime cum uno quovis
| istorum omnium dimicarem, qui se singulos ajunt | idoneos ad dimicandum
cum ternis Græcorum.
Ot [Demaratus ... omnium] dimicarim, [qui ... Græcorum.]
K1 [Demaratus] Spartanus [apud ... promtissime cum] uuo* [quovis ... Græcorum.]
K2 [Demaratus ... cum] uno [quovis ... Græcorum.]
- 331 *H* Soo spreekct hij door uw' mond, groot Doender, en groot Spreker,
Ot [ ] spreker.*
- 331 [marge]
H De Heeren van Sintaldegonde ende van La Noüe.
K1(331) De Heer van S. Aldegonde
(335) De Heer van La Noüe
- 333 *H* Sijn Deghen en sijn' Penn, beij mannelick gevelt
K1 [ ] Sijn [ ]
- 334 *Ha* Op't Seven-berghs versier, en 'tArragonsch geweld:
b [ ] en Arragonsch [ ]
Ot [ ] geweld.
- 334 [marge]
H Roomsch
Ot [ontbreekt]

- 335 *H* Soo stamert hij naer v, <voorsich> stout-Christen *Arm-van-ijser*,
Ot [ ] Arm-van-ijser,
K1 [ ] Stout Christen [ ]
- 335 [marge] zie 331 [marge]
- 336 *Ha* Die soo veel min verzaeght daer't wesen most, als wijser
b [ ] wezen [ ]
- 337 *Ha* Daer d'Eer oneerlick scheen, dorste<n d> aengaen daer hij vlood
b [ ] dorst' [ ]
Ot [ ] dorstt [ ]
- 338 *Ha* Dien ghij geweyghert hadd't het weerslaen sonder nood.
b [ ] wagen [ ]
c [ ] weerslaen [ ]
- 339 *Ha* Die stappen stappt hij na, wanneer de *nood* van saken
b [ ] dwang [ ]
- 340 *H* Sijn' Meester buijtens Walls ten tegen-weer doet waken;
Ot [ ] tegenweer [ ]
- 342 *H* Daer een geborghen Stadt pasteijs-gewijs in stack;
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] Pasteis gewijs [ ]
- 343 *H* Off proeven op een Heij' waer 't Noodlot henen will,
K1 [ ] Heid'[ ]
- 348 *H* Daer doet hij noijt enough; naer andere vermanen,
Ot [ ] genoegh; [ ]
- 349 *H* Daer doet hij <dat> wat hij hoort; naer and're wat hij moet;
H-Ot [ ] and're,[ ]
- 350 *H* Naer and're, veel te lauw, naer and're, koel van bloedt:
Ot [ ] bloed.
- 351 *H* Hij doet het evenwel; en die hem 't Hert betast hadd
K1 [ ] evenwel, [ ] hadd,
- 353 *Ha* Maer died'er 'tlood in sonck, sou 'voelen dat sijn vier
b [ ] vier
K2 [ ] sonck; [ ]
- 354 *Ha* Sich seluen, soo beklempt, most vijen van getier.
b Sijn [ ] moett[ ]
K1 [ ] getier:
- 355 *H* De pitt-ziel van dat Vijer is eene van de voncken
K1 [ ] het [ ]

- 356 *H* Die ziel en herssenen naer 'teewigh vijer doen loncken
K1 [ ] loncken,
- 358 *H* Die 'sLeuens vodde-vreughd, en schroomens onverstand
- 359 *Ha* Voor d'uer die komen moet, all komtse <laet of> vroegh of la<e>>ter,
b [ ] soo veel [later,]
- 361 *H* Van stael en blixem-lood doet schreijen van vermaeck
K2 [ ] Stael-[ ]
- 362 *Ha* In't wel verdedighen van sijn' gerechte saeck.
b [ ] Sijn' [ ]
- 367 *H* Maer deun en is maer deun dien leuende gedachten
- 367 *H* 'Tontleuen staende voets van voren doen verwachten,
- 369 *Ha* En 'tis hem seluen vreemt hoe dat hem 'tbeven staet
b [ ] vreemd [ ]
K1 [ ] vreemd,[ ]
- 370 *H* Die t'samen opden tipp van Dood en Leuen staet.
- 370
H [marge]
K1 saligh zijn.
[ontbreekt]
- 371 *H* Ontkomt hij leuendigh, hij wasscht niet eer sijn' handen
- 372 *H* Het bloed aff dan sijn' tong, die datelick in banden
K1 [ ] sijn [ ]
- 373 *H* Moet swijgen wat hij ded', en lijden datmen 't segg',
K1 [ ] segg';
- 375 *H* T'huijs in de Winter-rust is't verre van sijn derven
H-Ot + [ ]
K1 [ ] derven,
- 376 *H* Te blasen, daer, en daer, en daer genaect' ick 'tsterven,
K1 [ ] 't sterven
- 378 *Ha* Om Iofferen te verslaen met wonderen van schrick:
b [ ] slaen [ ]
- 379 *H* Dat malscher Menschen deel, die minnelicke Dieven
K1 [ ] Menschen-deel, [ ]
- 381 *H* Met soeter onderhoudt dan redenen van stael,
H-Ot [ ] onderhoud [ ]
- 382 *Ha* En kluchten die het Haer doen steigheren in 'tverhael;
b [ ] steigh'ren [ ]
K1 [ ] in't verhael.

- 383 *H* Geraeckt hij in die schaer, (hij wilder somtijds raken,
K1 [ ] schaer' (soo [ ]
k2 [ ] (hy [ ]
- 385 *H* Hij schuddt'er soo den Mann, den Krijghsman emmers, uijt,
K1 [ ] emmers uyt
K2 [ ] emmers, [ ]
- 386 *H* Als waer' een Trommel-tonn verschapen in een Luijt.
Ot [ ] een' [ ]
K1 [ ] een [ ]
K2 [ ] een' [ ] een' [ ]
- 387 *H* Spel iss'er meest sijn Witt, sijn' meeste Wijsheit, jocken;
Ot [ ] jocken,
K1 [ ] jocken;
- 389 *Ha* Ten Oorboor menighmael; want datmen oock de Deught
b [ ] Deughd
- 390 *H* En bitt're leeringen vergulden kan met vreughd
K1 [ ] vreughd,
- 391 *Ha* Besluit hij uijt den Lent' van 'sWerelts kinder*dagen,*
b [ ] kinderjaren,
c [ ] 'sWerelts Griecsche jaren,
- 393 *Ha* En Menschen hard als *keij* vermorwden door 'tgeluid
b [ ] klipp [ ]
- 394 *H* Dat Menschen-tuchteren bedreuen op haer' Luijt:
Ot [ ] Luyt.
K1 [ ] haer [ ]
K2 [ ] haer' [ ]
- 397 *H* Quaet mijden is de trapp die naest ten Hemel leijdt;
Ot [ ] leidt:
- 398 *Ha* Dat doet hij met sijn' tong, die noijt van tand en scheidt
b [ ] Tong, [ ]
K1 [ ] rand* [ ] scheidt,
K2 [ ] tand [ ]
- 400 *H* Het noodeloose slot van Ia en Neen te maken;
- 401 *H* *a* (Lands Heeren acht't ghij oock op sulck' een Dienaers Eed
Ot (LandsHeeren [ ] een' [ ]
K1 (Lands Heeren [ ] een [ ] Eed,
K2 *β* Lands [ ]
- 402 *H* *a* Die't derde woord bevloeckt en selver niet en weet?)
K1 [ ] weet?*)
K2 *β* [ ] weet?

- 403 *Ha* Noijt willens-onverhoeds naer woorden die de teenen
b [ ] na [ ]
Ot [ ] te*[ ]
K1 [ ] de [ ]
- 405 *H* Sijn adem stincken doet, en lichten 'teerste wijff,
Ot Sijn'[ ]
K1 Sijn [ ]
- 408 *H* Van sijn' berisperen ten loone te berispen
K1 [ ] sijn [ ]
K2 [ ] sijn' [ ]
- 409 *H* Toppswaet van Druijven-damp; al waer de misdaet min,
K1 [ ] min;
- 410 *H* De beestlickheid van 't quaed vervremdt het van sijn' sinn.
K1 [ ] beest'lickheid[ ] sijn [ ]
K2 [ ] sijn' [ ]
- 413 *Ha* En mogelick nu ruijm, en mogelick dan scherp
b [ ] mild, [ ]
- 416 *Ha* Hij doet, hij seijt'er soo, dat menigh ijdel prater
b [ ] zeijt'er [ ]
- 417 *H* Moet lijden dat<de> +sijn'+ winst van <sij> taeije Ioffer-gonst
- 418 *H* Een ander mede vall' die soo veel nà begonst.
Ot Een' ander' [mede vall' die soo] langh na [begonst.]
K2 [ ] ná [ ]
- 419 *Ha* Noch vindt de Wangunst self in *all sijn doen een* Laten,
b [ ] sijn geregelt [ ]
- 420 *H* In sijn besneden Doen niet waerdigh om te haten,
k1 [ ] sijn'[ ]
- 421 *H* Dan dat sij 'r niet en vindt: Dat Laten en dat Doen
Ot [ ] sy'er[ ]
- 422 *Ha* Schijnt met hem opgegroeijt sints 'SMoeders eersten soen;
b [ ] sint 's Moeders [ ]
- 423 *Ha* Hij doet niet wat hij doet off 'tpast hem als sijn eten,
b [ ] dat [ ]
K1 [ ] doet,[ ]
- 424 *H* Hij laat niet wat hij laet off schijnt niet bet te weten:
k1 [ ] laet,[ ]
- 429 *Ha* Het hoogste welgevall dat hijd'er in geniet,
b } Het hoogste welgevall { [dat]
} *sijn Vorsten ere merck* {
c Het hoogste welgevall [ ]

- 430 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Quod si rem | potiùs spectes <*quos*> quam | vocis sonum, Legiti | mus est
frugi ommis, | et nequam nothus. | Stob. ex Menandr.
KI Ἀλλ' εἰ δικαίως ἐξετασεῖς, καὶ γνήσιος ὁ χρηστος ἐστίν; ὁ δὲ πονηρὸς καὶ νόθος.
Stob. ex. Menand. [Quod si ... nothus.] Νοῦν χρῆ θεασθαι. οὐδέν τι, τῆς
ἐπιμορφίᾳς ὄφελος, ὅταν τις μὴ φρενας καλὰς ἔχῃ. Stob. ex Eur. Spectanda mens
est, nil decus formæ juvat. Si pulcher absit animus, recta indoles. Εἰ νοῦς
ἔνεστιν. εἰ δὲ μὴ, τὶ δέῃ καλῆς Γυναικος. εἰ μὴ τὰς Φρένας χρησὰς ἔχοι. Id. ex eod.
Si benè animata est, perplacet. Sin, quo mihi Formosa vultum, pectore
intestabili?
[Ἀλλ' ... πονηρὸς καὶ] νόθος [Stob. ... καλῆς] Γυναικὸς; [εἰ ...intestabili?]
- 431 *H* Bereijckt sijn' Rekening den tweeden, derden mann niet,
Ot [ ] tweeden [ ]
- 432 *H* Ia is hij self de mann die d'eerste na sijn Van hiet,
Ot [ ] sijn' [ ]
- 433 *Ha* De Peter van 'tgeslacht die't *Velsens* E'el begon
b [ ] den stamm[ ]
c [ ] 'tgeslacht [ ]
Ot [ ] Velsens [ ]
- 433 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Malo pater tibi sit | Thersites etc. Iuven.
Ot [geplaatst achter het citaat bij regel 441]
- 434 *H* Was thien mael *Gerrit* waerd die 't smoorden in sijn' Tonn:
Ot [ ] thienmael Gerrit [ ]
- 435 *H* En sullens' Edel zijn die uijt hem sullen teelen
KI En,[ ] teelen,
- 435 [marge]
H [ontbreekt]
KI Quod si tam Græcis novitas invisâ fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? Hor. lib. 2.epist. 1.
Malo pater tibi sit Thersites &c-Iuv.
[Dit laatste citaat stond in *H-Ot* bij regel 433 en in *Ot* bij regel 441]
- 436 *Ha* Hoe lichtt sijn' kaers min licht dan dien hij 't Licht sal deelen?
b [ ] sij [ ]
- 439 *H* Gevalt hem dan die gonst van een' der Minder-menschen
KI [ ] een [ ]
- 439 [marge]
H [bij *Minder-menschen*] Jongvrouwen
H-Ot < >

- 440 *Ha* Dien sijne gonst gevall', en dunckts' hem waerd om wenschen,
b Die [ ]
K1 [ ] wenschen
K2 [ ] wenschen,
- 441 [marge]
H [ontbreekt]
H-Ot Si benè animata est | perplacet. Sin, quo mihi | Formosa vultum, pectore |
intestabili? Stob. ex | Eurip. Spectanda mens est. nil decus | formæ juuat.
Si pulcher | absit animus et recta | indoles. id. ex eod.
K1 [geplaatst bij regel 430]
- 442 *H* Het velle-schoon en maect niet half het schoone wijff;
K1 [ ] vel-diep schoon [en] wijff,
- 443 *H* Maer geeft een schoone ziel in tamelicke leden,
Ot [ ] een'[ ]
K1 [ ] leden.
K2 Maer,[ ] leden,
- 445 *H* En stellen haer Lantaern soo doorschijn voor't gesicht
Ot [ ] voor gesicht
Ot-e [ ] voor't[ ]
- 446 *H* Dat oock de dicker Hoorn sall monsteren <*x*>>voor licht.)
Ot [ ] licht)
- 448 *H* En segt, Mijn hert en is met weigring niet te tergen,
K1 [ ] weig'ringh[ ]
- 450 *Ha* Ghij toont v half vernoeght, ick mij heel wel bedocht,
b [ ] } mij heel { [ ]
} ken mij { [ ]
c [ ] } mij heel [ ]
K1 [ ] } bedocht.
- 451 *Ha* Ick schaemde mij den eisch: maer, op het <still> stomm bekennen
b [ ] 'tversoeck: [ ]
Ot [ ] 'tversoeck; [ ]
K2 [ ] maer [ ]
- 453 *H* Van menigh' eerbaer' uer, verstout ick desen mond
K1 [ ] eerbaer [ ]
- 454 *H* Op't binnenst ondersoeck van uwen herte-grond:
K2 [ ] uwes herten-grond:
- 459 *Ha* Maer vreest geen' worsteling, all lust v niet te singen
b En [ ]
c Dan [ ]
K1 Dan, [ ]

- 460 *H* Soo ick te voren fluijt'; de Minn verstaet geen dwingen;
K1 [ ] fluijt', [ ] dwingen,
- 461 *H* Dit vrijen stond mij vrij in 't vrijste van 't gemoed;
K1 [ ] van't gemoed,
- 462 *H* <S>>Doet vrijlick wat v dunckt, segt vrijlick wat ghij doet.
- 463 *H* All hadd hij niet gesegh, de kennis van sijn' waerde
K1 [ ] sijn [ ]
K2 [ ] sijn' [ ]
- 464 *H* Sprack sterren uijt haer' Lucht en Boomen uijt haer' Aerde;
Or [ ] Lucht, [ ]
K1 [ ] Aerd.
- 465 *Ha* Sij antwoord stommeling; tot dat het flauw gerucht
b [ ] sij 'tflauw [ ]
- 466 *H* Van 't maechdelicke Ia ter diepster long uijt sucht.
- 467 *H* Maer 't Ja wordt soo bedoeckt met weigerlijcke veinsing,
- 468 *H* Met deinsend' stille staen, met stillestaende deinsing,
Or [ ] 'stille staende [ ]
- 469 *H* Dat wie min Maeghden hadd behandelt en betreen
K1 [ ] betre'en
- 470 *Ha* Nam't voor een Neenigh Ia, of voor een Iaigh neen.
b [ ] Neen
- 472 *H* Hij wordt'er <med>met te vreen den Oud<e>'ren toegesonden;
Or [ ] vreên [ ]
K1 [ ] vre'en [ ]
K2 [ ] mé [ ]
- [472' en 472'' pas in *K1* toegevoegd. Huygens wilde wellicht de alternantie mannelijk-vrouwelijk in het rijm herstellen.]
- 472' *H* [ontbreekt]
K1 Den Oud'ren twee en twee op sulcken voet verknocht,
- 472'' *H* [ontbreekt]
K1 Dien 't nu bejehent wat haer eertijds oorboor docht,
K2 [ ] docht;
- 473 *Ha* Die garen aen <g>>haer' spruijt van haer vergaerde stroncken
b [ ] de [ ]
Or [ ] haer' [ ]
K1 [ ] geeren [ ]

- 474 *H* Een Int verhechten sien die Inten kan verproncken,
Ot [ ] in't [ ]
Ot-e [ ] Ent[ ]
K1 Een' Int [ ]
- 476 *Ha* *a* Weer <w>vreucht, weer ander' Vrucht verlangende van wacht.
b *β* [ ] vrucht, [ ] Vreuchd[ ]
- 477 *Ha* *a* Die vrucht, die ander <vreught>vrucht beërven sij bij tijden,
b *β* [ ] vreuchd,[ ]
K2 [ ] be-erven[ ]
- 478 *H* Soo 'sHemels suer verdriet de booser eew will lijden
K2 [ ] lijden,
- 479 *H* Maer stadige misvall, en bastard wangebroet
K1 [ ] bastaerd[ ]
- 480 *Ha* Te sien vertemperen door soo veel tegen-goedt.
b [ ] tegen-goedt.
- 481 *Ha* + Sijn <swel>groeiend' <w>>vaderschapp verheft sijn danckbaer Heere,
b [*inspringing ongedaan gemaakt*]
K2 [ ] sijn' danckbaer' [Heere,]
- 482 *Ha* Die sijne Ieught genoôt, met trapp op trapp van eere,
b [ ] Ieughd[ ]
- 485 *H* Sijn kind<e>'ren, d'ernstigste van sijn' bedaerder sorghen,
- 487 *Ha* Daer 'tbrooser goed verbrandt, en't voosere versinckt;
b [ ] loosere [ ]
c [ ] voosere [ ]
K1 [ ] versinckt.
- 489 *Ha* Hij leent en leert het hun soo achteloos genieten
b [ ] laet [ ]
- 490 *H* Als hij't <verg>versamelt heeft; noijt walgelick vergieten;
- 492 *Ha* Die <in sijn' treden treedt> nae hem treden will, en schoeijen in sijn' schoen.
b [Die] 't eewigh soecken [will, en schoeijen] op [sijn' schoen.]
- 495 *Ha* Tot daer 'tgesoncken Lood den Haven-dorpel raeckt,
b [ ] raeck',
- 496 *Ha* Tot daer het Ancker segt, Te Lande, Mann, ick haeck,
b [ ] segg,[ ]
- 498 *Ha* Om eewigh op de hoogh van Zion te verwint'ren,
b [ ] het[ ]

498		[marge]
	<i>Ha</i>	Ps
	b	<>
500	<i>H</i>	Leer' <*sch*>keuren voor een blaes, een punt, een Niemendall.
	<i>Ot</i>	[ ] een' [ ] Nietmetall.
	<i>KI</i>	[ ] een [ ]
501	<i>H</i>	O Edel stamm-gesinn van sijn', gelijcke Erven,
	<i>Ot</i>	[ ] sijn' [ ]
504	<i>H</i>	<i>Die geen gelijck en hadd, 'ten waer' een' witte Kraeij.</i>
	<i>Ot</i>	[ ] <i>geen' gelijck'</i> [en]
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 16. ^a <i>gbris</i> 24.
	<i>H-Ot</i>	< >

[113] AEN J. VAN BROSTERHUIJSEN

COMMENTAAR	De 26ste november 1624 vraagt Huygens aan zijn Leidse vrienden Brosterhuijsen en Van der Burgh het liedje terug dat hij hun een dag of tien eerder gezonden had [111]. Hij wil het naar Engeland ('Over 't Noorder natt' r. 10) sturen. Een dag later ontving Huygens het gevraagde begeleid door een versje van Brosterhuijsen op dezelfde rijmwoorden [113A].
UITGAVEN	Worp <i>Gedichten</i> II, p. 102-103.
LITERATUUR	Smit 1980, p. 124.
OVERLEVERING	<i>H</i> Autograaf Huygens, KA XL ^a , 1624, fol. 39. Een aan de linkerzijde slordig afgescheurd blaadje papier van 185 mm hoogte en een breedte van 105-127 mm.
DATERING	Huygens dateerde <i>H</i> : 26 ^a <i>gbris</i> 24 (= 26 november 1624).
VARIANTEN	[titel] <i>H</i> Aen J. van Brosterhuijsen
4	<i>Ha</i> Dese regeltjens bescheits b [ ] bescheids

COMMENTAAR Met nieuwjaar 1625 zendt Huygens Isabeau Rataller Doublet¹ een (waarschijnlijk uit hout) 'gedraaid doosken' met een gedichtje daarbij. In elf regels met hetzelfde eindrijm speelt de dichter een spelletje rond 'eenpaer' dat aaneengeschreven (r. 3) betekent: 'gelijk aan' en als twee woorden gezien (r. 11): 'een paar, een stelletje'. Isabeau mag haar zieltje niet bezwaren met het leugentje dat het doosje niet 'eenpaer' zou zijn aan een van goud of parels. Het is immers wel een paar, gevormd door doos en deksel. Door gebruik te maken van dialect ('songde', 'hangt'), ouderwetse rederijker-swoorden ('idoon', 'kaer') en een hortende versificatie wil de dichter zijn versje extra grappig maken.

UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 103.

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 1. Een aan de onderzijde slordig afgescheurd blaadje papier van ca. 235 x 232 mm.
- b* Afschrift in andere hand, KA XL/f, b, stuk 6, fol. 1^r. Dit afschrift maakt deel uit van een laat-zeventiende-eeuwse verzameling kopieën van Nederlandse gedichten van Huygens die niet tijdens zijn leven zijn gepubliceerd. Zie *Inleiding*, p. 16.

DATERING *H* is gedateerd: 1625. Blijkens regel 10 begeleidt dit versje een nieuwjaars-geschenk. Het zal dus rond nieuwjaar 1626 zijn geschreven.

NOOT ¹ Zij was een dochter van Philips Doublet en diens tweede vrouw Cornelia Rataller. Zie Worp *Gedichten* II, p. 103, n.2 en de genealogie die als 'Bijlage H' gepubliceerd is in Unger 1884.

VARIANTEN

- [titel] De titel lijkt mij later, in lichtere inkt, boven het gedicht geschreven. Waarschijnlijk heeft Huygens overwogen het op te nemen in de kopij voor de *Otia*.
- 2 *H* <Seg>>Waerdighe kroost van je Moer en je Vaer,
- 3 *H* Seghje men gifjen en is niet eenpaer
b [ ] een paer,
- 4 *H* Offet van goud of van parele waer?
b [ ] paeren[ ]
- 7 *Ha* Eer je de songde je sieltge beswaer;
b [ ] sieltje [ ]
[regel 8 en 9 zijn later marginaal toegevoegd.]
- 8 *Ha* [ontbreekt]
b a Eerme men hangd of men backes ontvaer,

- 9 *Ha* [ontbreekt]
b *a* Raeck ick en reijs oppet gramme gebaer
c Raect' [ick]
b [ ] een [reijs] gebaer,
- 10 *H* 'Ksou je doen lieghen in 't soet nieuwe jaer:
b [ ] Nieuwe jaer;
- 11 *H* Een doos en een deksel is emmers een paer.
b [ ] immers [ ]
 [datering]
H 1625
b [ontbreekt]

[115] AEN J. VANDER BURCH

- COMMENTAAR Met dit kunstige gedicht met regeltjes van één lettergreep bij mannelijk rijm en twee bij vrouwelijk rijm volgens het schema AABBBcccc of DDEEFFgg tracht Huygens op 22 januari 1625 zijn vriend Van der Burgh over te halen het door de pest geteisterde Leiden te verlaten. Het gedicht beslaat vier zinnen die lopen van r. 1-40, 41-48, 49-96 en 97-124. Van der Burgh beantwoordt dit vers op 24 januari met een gedicht op dezelfde rijmwoorden met regels van vier versvoeten [115A].¹ Het gevaar is geweken. Het vuur van de pest is bedaard. Van der Burgh komt Huygens nu nog met inkt bezoeken maar hoopt binnenkort zijn rijmpjes te kunnen volgen naar Den Haag. Huygens heeft overwogen ook dit antwoordgedicht in de *Otiorum libri sex* op te nemen. Het bewaard gebleven handschrift, blijkens Huygens' aantekening op de adreszijde ontvangen op 25 januari 1625, draagt in Huygens' hand het opschrift: 'Sijne Antwoord' en het nummer 26, dat de volgorde in de kopij aangeeft.²
- UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 105-109; Van Vloten (1859-1860), p. 212-213 (alleen [115A]).
- LITERATUUR Van Vloten (1859-1860), p. 211-213; Smit 1980, p. 124.

[115]

OVERLEVERING

- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 2. Een blad papier van 310 x 200 mm. Fol. 2^r is beschreven met acht kolommen van wisselende lengte. Fol. 2^v is blanco.
- H-Ot* Blijkens formaatsignaturen en aanwijzingen voor de overgang naar een nieuwe kolom is *H* kopij geweest voor de *Otia*. Ongeveer midden op het blad berekende Huygens het aantal en de lengte van de kolommen, nodig om het gedicht op een pagina druks te krijgen. Rechts deelde hij het aantal regels (124) door 5 (mogelijk aantal kolommen) en verkreeg als uitkomst een kolomlengte

743 [115] AEN J. VANDER BURCH

van 24. Links leverde de deling 124 : 4 een kolomlengte van 28 op. Tussen deze sommetjes in rekende Huygens uit dat bij vier kolommen van 30 regels (de in de *Otia* aangehouden zethoogte) 120 regels konden worden geplaatst. Streepjes met daarbij *cal.* (= *calvus* of *calvitium*: kaal(heid) – ‘wit?’) geven de uiteindelijk verkozen verdeling aan: 3 x 2 regels (op p. 161), 3 x 30 (op p. 162) en 1 x 10 en 2 x 9 (op p. 163).

- Ot* *Otia* 1625, ‘Lib. vi. Van Als’, [V4]^f-X^r, p. 161-163.
K1 *Koren-bloemen* 1658, ‘Vierde Boeck. Van Als’, 213^{r+v}, p. 269-270 (foutief gepagineerd: 273-274).
K2 *Koren-bloemen* 1672, ‘Achtste Boeck. Mengelingh’, 3p3^v-[3p4]^r, p. 486-487.

DATERING *H* is gedateerd: 22.^a Ian. 1625.

NOTEN ¹ Johan Brosterhuisen zendt het op verzoek van zijn vriend Vander Burgh naar Huygens (Worp *Briefwisseling* nr. 253) met een mooie verklaring waarom hij er geen gedicht van zijn hand heeft bijgedaan. Zie voorts het commentaar bij [117].
² Zie inleiding p. 56.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ota</i>	Aen I. vander Burgh, Advocaet, doemaels te Leiden.
	b	[ ] Burch, <*Ju*> [ ]
	<i>K2</i>	[ ] Tot [Leiden.]
1	<i>H</i>	Vrindt
	<i>H-Ot</i>	Vrind
6	<i>H</i>	<A>>Waerde
7	<i>H</i>	Naer de
	<i>Ot</i>	[ ] den
	<i>K1</i>	Naer de
10	<i>H</i>	Treen,
	<i>H-Ot</i>	Tre’en,
22	<i>H</i>	Uijttten
	<i>Ot</i>	Wtten
	<i>K1</i>	Uyttten
27	<i>H</i>	<g>>Grond,
33	<i>Ha</i>	a *Met,*
	b	β Leer,
34	<i>Ha</i>	a *Het,*
	b	β Smeer,

35	<i>Ha</i>	<i>a</i>	*Holl*
		<i>b</i>	β <*speck*>
		<i>c</i>	γ Speck,
35	<i>Ha</i>	<i>a</i>	*Voll*
		<i>b</i>	β <*dreck*>
		<i>c</i>	γ < Dreck,
45	<i>H</i>		<V>>Straten
49	<i>H</i>		*Tis <wis>
54	<i>H</i>		lagen,
65	<i>Ha</i>		Een
		<i>b</i>	<Een>>Daer [onduidelijk resultaat]
	<i>H-Ot</i>		Daer
69	<i>H</i>		Raken,
	<i>Kr</i>		Raecken;
72	<i>H</i>		*tLaken;
	<i>Ot</i>		*tLaken,
81	<i>H</i>		Meen
	<i>H-Ot</i>		meen
82	<i>Ha</i>		Reen,
	<i>b</i>		Re'en,
84	<i>Ha</i>		Be-
	<i>b</i>		be-
85	<i>Ha</i>		Soecken,
	<i>b</i>		soecken,
	<i>Kr</i>		soecken;
91	<i>Ha</i>		Tijdt
	<i>b</i>		Tijd
93	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Inden
		<i>b</i>	β Inde
94	<i>Ha</i>	<i>a</i>	Blinden
		<i>b</i>	β Blinde
109	<i>H</i>		*Tou<w>>de,
116	<i>H</i>		Veel
	<i>Ot</i>		Veel'
121	<i>Ha</i>		Vrindt
	<i>b</i>		Vrind
			[ondertekening en datering]
	<i>H</i>		Constanter. 22. ^a Ia<*n>> 16*25.

H-Ot MDCXXV
K1 [ontbreekt]

[115-A]

OVERLEVERING

h Autograaf Jacob vander Burgh, een dubbelblad papier 322 x 220 mm, UBL, Hug 37, Burgh 1, moderne paginering 1-4. Tekstverdeling: p. 1 in twee kolommen: r. 1-48 en r. 49-96, p. 2 is blanco, p. 3: r. 97-124 in een kolom. Het blad is gevouwen geweest en verstuurd naar Huygens. Op p. 4 staat het adres: 'A Monsieur Monsieur Constantin Huigens Chevalier'. Onder het adres tekende Huygens de datum van ontvangst aan: '25^a Jan. 25.'. Op deze zijde van het blad in het midden van de linkermarge, noteerde Huygens een paar rekensommen. Kennelijk houden ze verband met de kopijberekening voor de *Otia*. Ik geef ze hier weer zonder de betekenis ervan te doorgronden. In de linkerkolom zijn bovenaan twee getallen zichtbaar: 76 [streep] 974. Dit laatste getal is blijkbaar een uitkomst. Daaronder trok Huygens van 1299 het (zelfde?) getal 76 af, om van de uitkomst daarvan (1223), het getal 974 af te trekken met als resultaat: 294. In de rechterkolom staat een optelsom: 1222 [dit zal 1223 moeten zijn] + (opnieuw) 76 = 1299. Onder dit laatste getal staat nog: 1050. Naast de eerste twee termen van deze som noteerde Huygens onder elkaar de getallen 12 en 8.

VARIANTEN

[Titel]
Huygens noteerde boven dit gedicht in de fase dat hij de kopij voor zijn *Otia* klaarmaakte: 'Sijne Antwoord'. Hij gaf het gedicht het nummer 26 en nam het in zijn kopij op. Het kwam later echter te vervallen.
25 erinner<en>>de
26 hinder<en>>de

[116]

AEN J. VANDER BURCH

COMMENTAAR

Op 8 maart 1625 ontving Huygens een 'Brief Beghinnende: 'Wijckt kindsche Godheijt, wijckt' [116A] van Jacob vander Burgh uit Leiden. Vander Burgh deelt in dit gedicht, dat inderdaad als brief verzonden is, mee dat hij zijn luit gaat versnaren. Zijn vroegere repertoire van liefdesliedjes zegt hij vaarwel. Hij laat dat 'mallen' varen en wil voortaan het edelste geluid van zijn luit, dat alleen bij Huygens past, ook voor hem reserveren. Hij vraagt de hoogstaande Huygens slechts 'een swenckje van't gesicht' (r. 24, een oogwenkje) en zegt dat zijn ziel zich dan aan Leiden zal ontworstelen om meteen naar Den Haag te komen en met Huygens te zingen. Vander Burgh zegt vervolgens afscheid te nemen van Leiden, het bedroefd Athene. Hoewel de stad zich kan beroepen op het aantal geleerden dat er woont, en een schat aan vreemde talen, is haar roem, vergeleken bij Huygens, toch niet zo wonderbaarlijk.

746

[116] AEN J. VANDER BURCH

Hij verlaat daarna zijn geliefde Rosemondte en nodigt Brosterhuizen uit hem naar Den Haag te vergezellen. De dichter eindigt deze brief met een gelukwens aan Huygens.

Zo'n vleidend compliment moest Huygens natuurlijk waarmaken. Hij antwoordt Vander Burgh dan ook in een veeltalig gedicht dat hij de Spaanse titel 'Olla Podrida' (mengelmoes) meegaf. Huygens' antwoord is een polyglot hoogstandje: 148 regeltjes van twee jamben waarbij de oneven regels in een vreemde taal en de even in het Nederlands zijn. De vreemde taal wisselt per zin of 'strofe'. De eerste drie zinnen (r. 1-16, 17-32 en 33-40) zijn deels in het Frans. Daarna volgen Italiaans (r. 41-64), Spaans (r. 65-80), Latijn (r. 81-94), Duits (r. 95-108), Engels (r. 109-128) en Grieks (r. 129-134). In de laatste zin gebruikt Huygens de genoemde vreemde talen per regeltje nog eens in dezelfde volgorde (Frans, Italiaans, Spaans, Latijn, Duits, Engels en Grieks), afgewisseld met Nederlands. Deze mengelmoes is desondanks toch niet ontaard in een Babylonische spraakverwarring. Huygens raadt in dit antwoord zijn vriend Vander Burgh ten zeerste af zijn liefde achter te laten. Hij neemt het haar zelfs kwalijk Vander Burgh te laten gaan. Van zo'n scheiding kan alleen liefdesverdriet komen. Huygens geeft hem in de laatste strofe de raad dan toch maar te komen, alleen of met haar. Het Haagse volk is benieuwd naar haar.

UITGAVEN   Worp *Gedichten* II, p. 109-111; Van Vloten (1859-1860), p. 214-215 (alleen [116A])

LITERATUUR   Smit 1980, p. 128.

[116A]

OVERLEVERING

b

Autograaf Jacob vander Burgh. UB Leiden, Hug. 37, Burgh 2, een dubbelvel papier van 318 x 215 mm, gevouwen tot vier pagina's. Pagina 1 draagt in de hand van Vander Burgh het adres: 'A Monsieur Mons. Huigens, Chevalier A la Haye'. Onderaan noteerde Huygens de datum van ontvangst: '8^a Mart. 25'. Pagina 2 en 3 bevatten elk 6 x 5 regels van de tekst die op p. 3 is ondertekend en gedateerd. Pagina 4 is blanco.

[116]

OVERLEVERING

H1

Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 5-6. Een dubbelblad papier van 320 x 208 mm. Het is een ontwerphandschrift dat linksboven op fol. 5^r vermeldt: Antwoord aen I. <Verburgh> Vander Burgh, | Op sijnen Brief Beghinnende Wijckt kindsche Godheit.

De tekst is geschreven in twee kolommen:

fol. 5^r: r. 1-28 en 29-58;

fol. 5^v: r. 59-88 en 89-116;

fol. 6^r: r. 117-144 en 145-148.

Fol 6^v is blanco.

- H2-Ot* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 7-8. Een dubbelblad papier van 270 x 190 mm. Het is een afschrift waarin Huygens de zinnnetjes ineen vreemde taal in een sierlijke romein heeft geschreven en de Nederlandse regels in zijn normale Italiaanse hand.
Verdeling van de tekst:
fol. 7^r: r. 1-24 en 25-48;
fol. 7^v: r. 49-76 en 77-102;
fol. 8^r: r. 103-128 en 129-148.
Fol. 8^v is blanco.
Waarschijnlijk heeft Huygens dit afschrift gemaakt ten behoeve van de druk van de *Otia*. Het is kopij geweest, blijkens de katernsignaturen, kolomverdeling en de opmerking na de datering op fol. 8^r:
Hier moet geen' lange linie onder gestelt werden, maer datelick in kleine Romein volgen het opschrift van 'tvolgende Latijnsche Vaersen, diemen in Cursif setten zal, als alle d' andere latijnsche.
Met de druk houdt mogelijk ook verband de omzetting van de Griekse letters uit de regels 129, 131, 133 en 147 in Latijnse.
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. vi. Van Als', X^r-X2^r, p. 163-164.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', [2L4]^r-2M^r, p. 271-273 (foutief gepagineerd: 275-277).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', [3p4]^{r+v}, p. 487-488.

DATERING Huygens dateerde *H1*: 11.^a Mart. 1625.

VARIANTEN

- [titel]
- H1a* Antwoord aen I. Verburgh. | Op sijnen Brief Beghinnende | Wijckt kindsche Godheit. OLLA PODRIDA.
- b [Antwoord aen I.] Vander Burgh, [| Op sijnen Brief Beghinnende | Wijckt kindsche Godheit. OLLA PODRIDA.)
- H2-Ot* Aen I. vander Burch. | Antwoord. | [lijn] | [OLLA PODRIDA.)
- Ot* Aen den selven. | [Antwoord. | [lijn] | OLLA PODRIDA.)
- K1* [ ] [[lijn] | OLLA PODRIDA.)
- 1 *H1* Ie n'ayme pas
- 6 *H1* Die v soo los
- H2* [ ] u [ ]
- 9 *H1* A la jeunesse,
- H2* [ ] Jeunesse,
- 11 *H1a* Leur faire boire,
- b Luy [ ]
- 12 *H1* In plaets van hoore'
- K1* [ ] hoore

748 [116] AEN J. VANDER BURCH

13	<i>H1a</i> b <i>K1</i>	Que leur messied, [ ] luy [ ] Ce qui [ ]
14	<i>H1</i> <i>H2</i>	Dat niemand weet [ ] weet,
17	<i>H1</i> <i>K1</i>	Changeons langage; Autre [ ]
21	<i>H1</i> <i>H2</i>	N'estoit la Belle [ ] belle
22	<i>H1</i> <i>H2</i>	Die v moet quelle' [ ] u [ ]
23	<i>H1</i>	Je vous croirois
25	<i>H1a</i> b	Mais la bell' Ame [ ] cher' [ ]
26	<i>H1</i> <i>H2</i>	En lijf te same [ ] same,
28	<i>H1</i> <i>H2</i>	Te lang ontleent [ ] ontleent,
30	<i>H</i> <i>K1</i>	Tot uw verandre' [ ] verand're
31	<i>H1</i> <i>H2</i> <i>Ot</i> <i>K1</i>	De là icij, [ ] icij, [ ] la [ ] [ ] là [ ]
33	<i>H1a</i> b <i>H2</i>	Mechante fille, Mauuaise [ ] Mauvaise Fille,
34	<i>H1</i> <i>H2</i> <i>Ot</i>	Waerom en willje [ ] will je [ ] wilje,
38	<i>H1</i> <i>H2</i>	Waerom en span je [ ] spann[]
39	<i>H1</i> <i>H2</i>	Pas si longtemps [ ] long temps
40	<i>H1</i> <i>K1</i>	Aen andre mans? [ ] and're [ ]
41	<i>H1</i> <i>H2</i>	Anzi, Gentile, [ ] gentile,

- 43 *H1* Mandalo quà
H2 [ ] quà,
- 44 *H1* Die nu of nà
Ot [ ] na
- 46 *H1* En met ons leve'.
H2 [ ] leve<.>>,
Ot [ ] leve'.
- 47 *H1a* Non siale à noi
b [ ] sij [ ]
- 48 *H1* Zoo wreed als moij;
H2 Soo [ ]
- 53 *H1* <Om eens> E far pensar
- 58 *H1* Het halve jaer;
H2 [ ] laer;
- 61 *H1* E rivedere
H2 [ ] rivedere,
- 62 *H1* En sonder kleere'
K1 [ ] kleere
- 64 *H1* En werden Vaer.
H2 [ ] Va'er.
- 66 *H1a* Dat het soo wel ga;
b Eer't hem soo[ ]
- 67 *H1* Yo prometrè
H2 [ ] prometrè
Ot [ ] prometrè,
- 68 *H1* Dat hij weer ree
H2 [ ] wy*[ ]
K2 [ ] hy [ ]
- 70 *H1a* Voor uwe Tralje
b [ ] Traelje
H2 [ ] traelje.
K1 [ ] traelje
- 73 *H1* Querrà dexarte,
K1 [ ] dexarte;
- 78 *H1a* Gaen doen verteere',
b Sall [ ]
H2 Sal [ ]

80	<i>H1a</i>	Sijn eighen seer.
	<i>b</i>	[ ] zeer.
	<i>H2</i>	[ ] eigen [ ]
83	<i>H1</i>	Te possidere
	<i>H2</i>	[ ] possidere,
90	<i>H1a</i>	Op 'slevens beste
	<i>b</i>	Noch eens op 'tleste
92	<i>H1</i>	Aenvaerd't mijn' Lesse,
	<i>H2</i>	[ ] mijn [ ]
	<i>K1</i>	[ ] mijn' [ ]
94	<i>H1</i>	Van een van <b>twée.
	<i>H2</i>	[ ] een' [ ]
95	<i>H1</i>	Es sein kein sachen
	<i>K1</i>	[ ] sint [ ]
96	<i>H1</i>	Om met te lachen,
	<i>H2</i>	[ ] lacchen;
97	<i>H1a</i>	Wer weist das nach
	<i>b</i>	[ ] was [ ]
	<i>K1</i>	[ ] wist [ ]
98	<i>H1</i>	<We>Gebeuren mach?
	<i>H2</i>	[ ] magh?
100	<i>H1a</i>	Om vrouwen-dieren
	<i>b</i>	Voor [ ]
	<i>H2</i>	[ ] Vrouwe-Dieren
102	<i>H1a</i>	Dat niet bestaet
	<i>b</i>	<Een>En weeldrigh quaet
	<i>H2</i>	[ ] qua<t>>ed,
103	<i>H1a</i>	In *solchen der*
	<i>b</i>	Ohn lohn und ehren,
	<i>K1</i>	[ ] ebrén,*
	<i>K2</i>	[ ] ehren,
104	<i>H1a</i>	Als <veel>vele heden
	<i>b</i>	Die'r [vele] geeren
105	<i>H1a</i>	Sich rumen wollen
	<i>b</i>	Aufs [ ]
	<i>c</i>	Durch g'winnen sollen.
107	<i>H1a</i>	Vnd wend euch herr
	<i>b</i>	[ ] her
	<i>H2</i>	[ ] herr,
	<i>K2</i>	[ ] herz,*

109	<i>H1</i>	Your loving pine
	<i>Ot</i>	[ ] paine
112	<i>H1</i>	Somtijds een' reijs
	<i>H2</i>	[ ] reis
113	<i>H1a</i>	From farrer off
	b	[ ] farther[ ]
	<i>H2</i>	[ ] far<r>>ther of,
115	<i>H1</i>	Upon you looke,
	<i>K1</i>	V ponyou*[ ]
	<i>K2</i>	U pon *you look,
116	<i>H1</i>	Daer v een boeck
	<i>H2</i>	[ ] u [ ] boeck,
120	<i>H1</i>	Wat dat v lett;
	<i>H2</i>	[ ] u [ ]
	<i>K2</i>	[ ] lett:
121	<i>H1</i>	Till both at Leiden
	<i>H2</i>	[ ] Leiden,
122	<i>H1</i>	Om noijt te scheiden
	<i>H2</i>	[ ] scheiden,
123	<i>H1a</i>	One day shall*s* meet,
	b	[ ] shall [ ]
125	<i>H1a</i>	And all <i>your</i> teares
	b	<i>Your</i> sighs, [<i>your</i>]
	<i>H2</i>	[ ] teares,
126	<i>H1</i>	Voll vreugd, voll eers,
	<i>K2</i>	[ ] vreugds,[ ] eers.
127	<i>H1a</i>	Veel' jaren tijd
	b	Kissing requite [= 128 <i>H1a</i>]
128	<i>H1a</i>	Kissing requite
	b	Veel' jaren tijd [= 127 <i>H1a</i>]
	<i>H2</i>	[ ] tijd.
129	<i>H1a</i>	Οὐ φαίνῃ γαρ
	b	Ou pháinæ gâr
	<i>K1</i>	Ου φαίνει γαρ
	<i>K2</i>	Οὐ [ ]
130	<i>H1</i>	Soo gra<e>>uw van haer,
	<i>H2</i>	Zoo[ ]

131	<i>H1a</i>	Ὅστε σέ δεῖν
	b	Oste se dein
	<i>H2</i>	hOste se dein
	<i>K1</i>	Ὡστε σε δεῖν
	<i>K2</i>	"Ὡστε [σε]
132	<i>H1</i>	Soo haestigh zijn
	<i>H2</i>	Zoo[ ]
133	<i>H1a</i>	<L.>> Πρὸς τὸ γαμεῖν,
	b	Pros to gamein
	<i>K1</i>	Πρὸς τὸ γαμεῖν
	<i>K2</i>	[ ] γαμεῖν,
134	<i>H1</i>	Die langhe pijn.
	<i>H2</i>	[ ] lange [ ]
138	<i>H1</i>	Dien soo wel, ηα
	<i>H2</i>	[ ] zoo[ ]
139	<i>H1</i>	El dezir
	<i>K1</i>	[ ] decir
	<i>K2</i>	[ ] dezir
143	<i>H1</i>	Werd verstehn
	<i>H2</i>	[ ] verstehn.
144	<i>H1</i>	Om eens een
	<i>H2a</i>	[ ] een'
	b	[ ] een
146	<i>H1</i>	Haren Bidder.
	<i>H2</i>	[ ] <*Broeder*> Bidder,
147	<i>H1a</i>	Ἐρῶσο,
	b	Errooso
	<i>H2</i>	Errooso;
	<i>K1</i>	*Ἐρρωσο:
	<i>K2</i>	E'ῤῥωσο:
148	<i>H1</i>	Kwensch u soo.
	<i>H2</i>	[ ] zoo.

[ondertekening en datering]

H1a *Comment* | Als | v.E. Gunstigste vriend | c.H. | Constanter. | Hag. 11.^a Mart.

1625.

b 1625

H2 MDCXXV

Ot MDCXXIV [zetfout?]

K1 [ontbreekt]

In *HI* volgen nog vier regels die later zijn doorgehaald:
Dus op mijn bedd,
Daer mij niet lett,
Dan sulck een' Meid
Als u verleidt.

[117]

AEN J. VAN BROSTERHUIJSEN OP SIJN VERLANG

COMMENTAAR

Huygens schrijft in het najaar van 1624 aan Hooft dat hij 'een vergaderingh van oude ende nieuwe rammelingh' – oude en nieuwe beuzelpraat (zijn gedichten) – uit gaat geven. Hij verzoekt hem om toestemming daarbij ook hun discussie over de 'maet van de Nederlandsche dichten' op te nemen. En hoewel de drukkers nog niet zo ver zijn, vraagt Huygens hem haast te willen maken.¹ Hooft weigert, maar biedt wel aan, als hij daartoe weer in staat is, een lofdicht op de nieuwe bundel te schrijven.² Waarschijnlijk is dit het gedicht *Om 't wtkomen der Gedichten van den Heere Constantin Huygens* geworden dat Huygens in het voorwerk van zijn bundel opnam met de ondertekening 'N.N.'. Het opent met de regel: 'Nieuw, en niet herboore rijmen'.³

Hooft heeft zijn vers ingeschreven in zijn *Rijmkladboek*. Later heeft hij echter de datering nagenoeg onleesbaar gemaakt. In de literatuur rond dit gedicht, worden als tijd van ontstaan genoemd december 1624 of maart of mei 1625.⁴ Gezien Hoofts bovenvermelde aanbod ben ik geneigd dit gedicht eerder in december 1624 te plaatsen dan in maart 1625. Huygens kende in ieder geval in maart 1625 het begin ervan. Linksboven het handschrift van gedicht [117] zette hij namelijk eerst abusievelijk; 'Antwoord aen Brosterhuisen beghinnende Nieu en niet herboren Rijmen'. Huygens vergiste zich hier. Bij de kopijvoorbereiding van zijn bundel herstelde hij zijn vergissing door het eerdere opschrift te vervangen door 'Aen J. van Brosterhuisen, op sijn verlang naer 't uijtkomen mijner Dichten'. Hellinga en Tuynman hebben in een uitvoerig artikel geprobeerd voor de contemporaine lezer (Huygens inclusief) de historische kontekst te reconstrueren van het gedicht *Om 't wtkomen..* dat als 'N.N.-GEDICHT' in het voorwerk van de *Otia* voorkomt. Zij zijn er daarbij vanuit gegaan dat gedicht [117] beschouwd kan worden als een reactie op dit 'N.N.-GEDICHT' en dat Huygens een 'spel' speelt met de 'anonieme' maker ervan.⁵

Dit nu lijkt mij een misvatting. Gedicht [117] is een reactie op een brief van Brosterhuijsen die Huygens op 28 januari 1625 ontving. Dit schrijven begeleidt een gedicht van Jacob vander Burgh, [115A].

Brosterhuijsen deelt erin mee dat hij de prachtige verzen van zijn vriend wel vergezeld zou willen hebben laten gaan van wat mindere regels van zijn makelij, al was het alleen maar om door de schaduw daarvan des te meer het licht van de perfectie van die verzen te laten uitkomen. Maar waarom zou hij eigenlijk? De zon schijnt voldoende door zijn eigen helderheid, nietwaar? Ik praat slechts

als een echo, alleen op verzoek; voor de rest zwijg ik totdat ik openbarst, zegt hij, en juist de volgende passage heeft Huygens voor zijn reactie aangegrepen. Brosterhuijsen vervolgt:

Als de welwillendheid van uw Musen zich verwaardigde enkel de geringste druppel van uw Hippocrene te sprenkelen op de Tantalidische lippen van mijn dorstige hart, zou ik niet aarzelen om alles op te drinken wat er zich aan poëtische wateren bevindt van hier dwars over de toppen van de grote Atlas, die hemeldrager, sterren-lichter, de zonne-val, sneeuwverzuiger, stromengieter etc, tot aan Hoxocoquacmolit, dat verschrikkelijke verblijf van de grote Patagoniër Priester Jan. Maar helaas, de antiperistaltiek van de hielen van onze antipoden van daarginds maakt het onmogelijk ooit zichtbaar te kunnen binnendringen in de dikte van de ruimte van atomen, tierlantijntjes, hippocentaurs en weet ik veel welke schimmen. Maar, vooruit, ik breng u niet in verwarring en stop hiermee. Maar, even iets anders, als u mij laat weten hoe het u vergaat en mij al was het maar een heel klein beetje van uw poëzie stuurt, dan hebt u er ogenblikkelijk een dichter bij.⁶

Op 13 maart 1625 voltooit Huygens gedicht [117] dat in de openingszin meteen refereert aan de hierboven geciteerde brief van Brosterhuisen:

‘Waarom, Brosterhuisen, sta je, als de sluizen in Waterland, open voor een vingerhoedje vocht, alsof er zomaar een zee vol kostelijks uit mijn dorre pen zou neerstorten? Hij maakt de vreugde van het drinken korter die zijn wangen zo wijd oprekt dat hij nooit eens de begeerte drinkt, maar het bittere inslikt zonder het aan te raken en het zoete zonder te proeven, net als een fuik voor grote vissen een klein visje.’(r. 1-12)

Huygens geeft hem vervolgens de raad met dichtere lippen op hem te wachten. Zijn anders dove netels zullen dan zijn mondholte kittelen en zijn anders niet gehoord geluid zijn oren. Hij zal intussen zijn zetter en zijn drukker tot spoed aanmanen. Hij zal de binder flink laten opschieten en de voerman op Leiden met dubbele zwepen zijn paard als een Phaeton laten besturen. Hij zal van het pakket snelpost maken en de brievenbesteller zo aan zijn bel laten rukken en trekken dat de meid zal zeggen: ‘wat is er nu met de klepel?’. Daarop zal de bode boerend vanuit zijn bierkeel melden dat ze moet opschieten met het geld omdat Brosterhuisen op het pakje wacht.

Aan het slot van het gedicht (r. 49-58) belooft Huygens zijn wensen in te slikken en te beamen dat zijn vermoedens vals waren, als Brosterhuisen onmiddellijk nadat hij het zegel van het pakje losgemaakt en de vellen doorgekeken zou hebben, klagen zou; ‘Wat een laffe kost! De bergen hebben belachelijke muizen gebaard’.⁷ In dat geval zal Huygens niet meer zeggen dan: ‘Waarom gaap je, Brosterhuisen?’.

Brosterhuisen beantwoordt dit gedicht met een poëem op dezelfde rijmwoorden, [117A].⁸ Juist nu er hoop is dat Huygens’ ‘sluizen’ net zoveel vocht uit zullen braken, als de Hengste-bron ooit uitstortte, ‘gaapt’ Brosterhuisen wijder. Het vervolg van het gedicht is een uiterst positieve ontvangst van wat Huygens beloofde in zijn gedicht. Er moeten meer zettters aan het werk. Binder, voerman,

besteller maken allemaal haast. Brosterhuisen zal de besteller meteen volgieten met bier, zijn geld geven en hem opdragen, nadat hij weer aan het dichten geslagen is ('nae 't breecken van mijn vasten' r. 46) dit gedicht of iets soortgelijks bij Huygens te bezorgen. In de laatste regels zegt Brosterhuisen dat hij meteen bij het doorkijken van de regels en de vellen van Huygens' gedichten, uitroept: 'Wat een stevige kost!'

- UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 113-115.
- LITERATUUR Jorissen 1871, p. 188-189; Worp *Gedichten* II, p. 334, IX, p. 22; Hellinga en Tuynman 1971; Smit 1980, p. 124-125; Van Tricht 1976, nr. 215.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 9-10. Een dubbelblad papier van 310 x 205 mm. Verdeling van de tekst: Fol. 9^r: r. 1-26, fol. 9^v: r. 27-53, fol. 10^r: r. 54-58.
Fol. 10^v is blanco. Uit dit laatste blad is onderaan een stuk (110 x 205 mm) weggeknipt.
- H-Ot* Blijkens de katernsignaturen heeft dit handschrift deel uitgemaakt van dekopij voor de *Otia*. Rechtsboven op fol. 9^r is deze aanwijzing te lezen: *Dit moet naest aende 18. volgen.*
- Ot* *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als', [S4]^v-T^v, p. 146-148.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', 2H^v-2H2^r, p. 242-243 (foutief gepagineerd: 254-255).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3N3^r-3N3^v, p. 469-470.
- DATERING Huygens dateerde *H*:13.^a Mart. 25 [= 13 maart 1625].
- NOTEN
- ¹ Van Tricht 1976, nr. 209. Zie het commentaar bij [44] en [48].
- ² 'Ende is daerom mijn ernstighe bede, gelieve hierinne te verschoonen mij, die gaerne een tijdigher geboorte soude ter wereldt brengen om haeren lof te zingen...' (Van Tricht 1976, nr. 210).
- ³ Zie Appendix 2, Nederlandstalige lofdichten op de *Otia*. nr. 8.
- ⁴ Van Tricht 1976, nr. 215; Leendertz 1931, p. 62; Leendertz-Stoett I, p. 217-219 lezen de doorgehaalde datum als 'Xber. 1624.' = december 1624. Tuynman geeft in *Proeven* II, p. 151 een zorgvuldig overzicht van de mogelijke maandaanduidingen en concludeert dat er '*Martij* of *Majj*' gestaan 'kàn' hebben.
- ⁵ Hellinga en Tuynman 1971, p. 81-119, m.n. p. 82: 'Het enige gedicht waarin het verlangen naar het uitkomen van Huygens' gedichten expliciet wordt uitgesproken, is dat van N.N. die daarin ook juist de zetter aanspoort.'
- ⁶ Worp *Briefwisseling* nr. 253: 'Si la bienveillance de vos Muses daignoit d'espandre seulement la moindre goutte de vostre hippocrene sur les levres Tantalides de mon coeur alteré, je ne manquerois de trinquer tout ce qu'il y a des eaux poëtiques d'icy à travers les precipices du grand Atlas porte-ciel,

trousse-estoiles, croule-soleil, hume-neiges, verse-fleuves, etc., jusques à Hoxocoquacmoclit, terrible séjour du grand Patagon Prete Gianni. Mais las! l'antiperistase des talons de nos antipodes de deça ne sçauroit jamais perceptiblement penetrer l'espesseur de vuide des atomes, fanfreluches, hippocentaures et chimeres de je ne sçay quoy. Mais ventre St. Gris, sans vous troubler, Monsr, je quitte tout cela. A propos, s'il vous plaist de m'advertir parfois de vostre disposition et de m'envoyer tant soit peu de vos vers, vous ferez devenir poëte en un instant...⁷ Zie voor een vertaling ook Smit 1980, p. 125.

⁷ Huygens alludeert hier op Horatius *Ars poetica*, 139 'parturient montes, nascetur ridiculus mus' ('Bergen gaan zwanger van ... een miezerige muis.' vertaling P.H. Schrijvers 1980).

⁸ KA XLII^a, n° 9. Ook de 'reconstructie' van de gang van zaken rond dit gedicht door Hellinga en Tuynman (Hellinga-Tuynman. p. 99-100) berust op onvoldoende grond (vgl: Van Tricht 1976, nr. 215, toelichting bij regel 9). Naar mijn mening reageert Brosterhuisen op Huygens' vers nog voor de *Olia* gedrukt waren. In regel 52 is immers sprake van 'vellen'.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	Antwoord aen Brosterhuisen beghinnende Niew en niet herboren Rijmen.
	<i>H-Ot</i>	Aen I. van Brosterhuijse, op sijn verlang naer't uytkomen mijner Dichten.
	<i>K1</i>	[Aen I. van Borsterhuysen, Op sijn verlang naer 't uytkomen] deser [Dichten.]
	<i>K2</i>	[Aen J. van Brosterhuysen, Op sijn verlangh naer 't uytkomen] mijner [Dichten.]
1	<i>H</i>	Waerom gaept ghij, Brosterhuijsen,
	<i>Ot</i>	[ ] ghy [ ]
	<i>K1</i>	[ ] ghy, [ ]
3	<i>Ha</i>	Naer een' vingerhoet voll natts,
	<i>b</i>	[ ] vingerhoed[ ]
5	<i>H</i>	Uijt mijn' dorre penn sou storten?
	<i>Ot</i>	Wt [ ]
	<i>K1</i>	Uyt [ ]
6	<i>Ha</i>	Tis de swelgens vreughd verkorten
	<i>b</i>	[ ] drinckens[ ]
9	<i>Ha</i>	Maer de gall golpt sonder raken,
	<i>b</i>	[ ] slijckt [ ]
13	<i>Ha</i>	Wacht mij dan met nauwer lippen
	<i>b</i>	[ ] wat [ ] engher [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] enger' lippen,
17	<i>H</i>	En mijn' anders doove netlen
	<i>K1</i>	[ ] net'len

18	<i>H</i>	Zullen uwe nauwte ketlen,
	<i>K1</i>	[ ] ket'len,
19	<i>Ha</i>	En mijn anders doof gelujt
	<i>b</i>	[ ] domm[ ]
21	<i>Ha</i>	Ksall den Zetter onder wijlen
	<i>b</i>	[ ] mijn' [Zetter]
	<i>Ot</i>	[ ] onderwijlen
23	<i>Ha</i>	Ksall den drucker slaven doen,
	<i>b</i>	[ ] mijn' [drucker]
	<i>Ot</i>	'kSall [ ]
24	<i>H</i>	En van stappen draven doen,
	<i>K1</i>	[ ] doen;
25	<i>H</i>	Ksallse beide met haer sweeten
	<i>Ot</i>	'Ssalse* [ ]
	<i>K2</i>	'kSalse [ ]
27	<i>H</i>	Ksall den Binder voor een blad
	<i>Ot</i>	'kSall [ ]
30	<i>H</i>	Dobble sweepen heeten breijen,
	<i>K1</i>	Dobb'le [ ]
32	<i>H</i>	Als waer' Phaethon op't veer.
	<i>Ot</i>	[ ] Phaëthon [ ]
33	<i>H</i>	Ksall het pack met Citos decken,
	<i>Ot</i>	'kSall [ ]
35	<i>H</i>	En doen rucken aen uw' bell
	<i>K2</i>	[ ] bell,
36	<i>Ha</i>	Dat de Meid sall seggen, wel,
	<i>b</i>	[ ] roepen, [ ]
38	<i>H</i>	Daer op sal hij soo wat grover,
	<i>K2</i>	[ ] hy, [ ]
41	<i>Ha</i>	Ripsen, voor sijn beste antwoord,
	<i>b</i>	[ ] de reedste [ ]
42	<i>H</i>	Hier ijou varcke, reickt je hand voort,
	<i>H-Ot</i>	[ ] reick [ ]
	<i>Ot</i>	[ ] jou vercke, [ ]
	<i>K2</i>	[ ] varcke, [ ]

- 44 *Ha* <Tege luijf stoep>
Ot Teugens [ ] en luijf en dack
K2 Tegens [ ]
[ ] luijv [ ]
- 45 *H* Offer heel Breda na vaste,
K1 [ ] vaste;
- 47 *H* Haelme geld, stapp hene, drà,
K2 [ ] héne, drá,
- 49 *Ha* α Valt ghij dan aen't Zegel-pluijsen,
b β Zoo [ ] het [ ]
K1 [ ] zegel pluysen,
K2 [ ] zegel-pluysen,
- 51 *Ha* α En zoo laest ghij hebt begost
b β Niet [zoo laest]en [ ]
Ot [ ] begost,
- 52 *H* Off ghij klaeght, Wat laffer kost!
Ot [ ] kost.
K1 [ ] kost!
- 53 *Ha* Ziet de Bergen zijn verlost
b Foeij, [de]
- 54 *H* Van belacchelicke Muijsen,
K1 [ ] Muysen;
- 55 *H* Khael mijn wenschen door den hals,
Ot 'Khael [ ]
- 56 *H* All mijn' gissingen zijn vals:
K1 All' [ ]
- 57 *H* Ksall niet <anders pleiten> wederspreken, als
Ot 'kSall [ ]
- [ondertekening en datering]
Ha Constanter. | 13.^a Mart. 25.
H-Ot 1625.
Ot MDCXXV.
K1 [ontbreekt]

- COMMENTAAR Met dit gedicht in zijn bekende versmaat van vier trocheeën draagt Huygens het zesde boek van zijn *Otiorum libri sex* op aan zijn Zeeuwse vrienden. Hij bedankt ze hierin, omdat zij zijn ‘misvallen grillen Med’ gevroevrouwt, med’ geluert Door de Wereld (hebben) gestuert’ (r. 43-45: zijn mislukte gedichten kraamhulp hebben gegeven, in de luiers hebben gelegd en de wereld in hebben gestuurd. Het allereerste woord van dit gedicht (“Nachtgalen”) herinnert onmiddellijk aan de bundel waarmee de Zeeuwse collega’s in 1623 voor den dag kwamen: *Zeeusche Nachtegael*. Het was de bedoeling geweest dat Huygens’ *’tKostelick Mall* en *Batava Tempe* hierin voor het eerst gepubliceerd zouden worden. De eerste druk verscheen echter al een jaar eerder apart.¹
- UITGAVEN Worp *Gedichten* II, p. 116-118.
- OVERLEVERING
- H* Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 11-12. Een dubbelblad papier van 320 x 210 mm. Fol. 11^r bevat in twee kolommen de regels 1-28 en 29-58, fol. 11^v de regels 59-86 en 87-98.
- H-Ot* *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Signaturen en zetttersinstructies maken dat duidelijk. Op fol. 11^r bovenaan links staat deze instructie: *Dit sal wel in Cursive gespelt dienen*. Inderdaad is in de *Otia* dit gedicht in cursief gedrukt. Op fol. 12^r maakte Huygens het volgende ontwerp voor de titelpagina van het zesde boek der *Otia*:
- OTIORUM | LIB. VI. | [lijn] | DER | LEDIGHE UREN | VAN | CONSTANTIN
 HUYGENS | <Z>>SESTE BOECK. | Daer in | VAN ALS. | [lijn].
 Fol. 12^v is blanco.
 Met het gedicht op fol. 11^r draagt Huygens dit zesde boek op aan zijn Zeeuwse vrienden.
- Ot* *Otia* 1625, ‘Lib. vi. Van Als’, L¹-L²^v, p. 83-86.
- Ot-e* Errata achter in *Ot*.
- K1* *Koren-bloemen* 1658, ‘Vierde Boeck. Van Als’, 2A¹-2A²^v, p. 185-188 (foutief gepagineerd: 197-200).
- K2* *Koren-bloemen* 1672, ‘Achtste Boeck. Mengelingh’, [3I4]^{r+v}, p. 439-440.
- DATERING Huygens dateerde *H*: 26.^a Mart. 1625.
- NOOT ¹ Zie de commentaar bij [36] en [37] en de Inleiding p. 25 vlgg.
- VARIANTEN
- [titel]
H [ontbreekt]
H-Ot Aen | MIJNE VRINDEN | in | ZEELAND. |

	<i>Ot</i>	<i>Aen</i>	[		]
	<i>Kz</i>	<i>Aen</i>	[		] MET VAN ALS.
3	<i>H</i>		Die de mijn' van schimmel-klamm,		
	<i>Kr</i>		[ ] mijn', [ ] schimmel klam,		
6	<i>H</i>		Van vergeten in <d> 't verrotten		
	<i>Ot</i>		[ ] in't verrotten*		
	<i>Ot-e</i>		[ ] verrotten		
9	<i>Ha</i>		(Al mis-staet mijn *aard* het stuijten)		
	<i>b</i>		[ ] mij 'teighen [ ]		
	<i>Kz</i>		[ ] mis staet [ ]		
11	<i>Ha</i>	<i>α</i>	Luijten die men gaeren terght		
		<i>α</i>	} Luijten die men gaeren terght {		
	<i>b</i>	<i>β</i>	} *Dats 'er werden van getergt* {		
	<i>c</i>	<i>α</i>	Luijten die men gaeren terght		
	<i>Kr</i>		[ ] geerne terght.		
12	<i>Ha</i>	<i>α</i>	En het nieuwe Liedgien vergt.		
		<i>α</i>	} En het nieuwe Liedgien vergt. {		
	<i>b</i>	<i>β</i>	} [ ] Liet gevergt. {		
	<i>c</i>	<i>α</i>	En het nieuwe Liet gevergt.		
13	<i>H</i>		Vrienden die mij t'uwen luijster		
	<i>H-Ot</i>		Vrinden [ ]		
	<i>Ot</i>		Vrienden, [ ]		
14	<i>H</i>		Uijt het onbenijdde duijster		
	<i>Ot</i>		Wt [ ]		
	<i>Kr</i>		Uyt [ ]		
15	<i>H</i>		Hebt getogen daer ick sta,		
	<i>Kr</i>		[ ] stae		
23	<i>H</i>		Met de waerheid die ick daer		
	<i>Kr</i>		[ ] waerheid, [ ]		
24	<i>Ha</i>		Hebb gevonden bij den haer,		
	<i>b</i>		[ ] geslingert [bij]		
25	<i>H</i>		Binnens lipps kon overmommlen,		
	<i>Kr</i>		[ ] overmomm'len,		
26	<i>H</i>		Sonder mij te laten trommlen		
	<i>Kr</i>		[ ] tromm'len		
27	<i>Ha</i>		Bijder straet, aen kerck en poort,		
	<i>b</i>		[ ] Kerck en Poort,		
28	<i>H</i>		Als een' nieuwe wan-geboort.		
	<i>Kz</i>		[ ] wan-geboort:		

- 29 *Ha* Vrinden, evenwel noch vrinden,
b [ ] Vrinden,
- 30 *H* Die mij maer te wel besinden
K1 [ ] besinden,
- 32 *H* Vrinden gonste waer' geweest,
K2 Vrienden[ ] geweest;
- 34 *H* Overvrindelick bewegen
K2 Overvriendelick[ ]
- 39 *Ha* En de weldaet sonder daet
b [ ] weldaet[ ] daet
- 40 *Ha* Om 'twel-willen nemmer quaet.
b [ ] quaed.
K1 [Om't] wel willen[ ]
- 41 *H* Voor die daed en beter willen,
H-Ot + [ ]
- 43 *H* Med' gevroeuvrouwt, med' geluert
K2 Mé [ ] mé [ ]
- 45 *H* Kenn ick schuld van lange Iaren,
- 47 *H* Uijt den Westen oversagh,
Ot Wt [ ]
K2 Uyt [ ]
- 49 *H* En verbonden balling lagh
Ot [ ] lagh,
- 50 *H* Van uw minnelick verdragh
Ot [ ]u [ ]
K1 [ ]uw [ ]
- 59 *Ha* Klagen met her jongeren
b [ ] haer[ ]
c [ ] voor haer' [jongeren]
- 64 *Ha* En haer tafelen ontbrieven
b [ ] avond-mael [ontbrieven]
Ot [ ] ontbrieven,
- 65 *Ha* En besnoeijen haer' ontbijt:
b [ ] ont-Inten [ ]
Ot [ ] ontInten [ ]
- 69 *Ha* <*Die>>Daer* de rest van eener leest
b Daer [ ]
- 70 *H* Zoo ter schaduw heeft geweest.
K1 Wel [ ]

73	<i>H</i>	Daer te stuijten eer ghij docht
	<i>Ot</i>	[ ] stuyten,[ ]
74	<i>H</i>	Dat de voet-maet waer' vollbrocht,
	<i>K2</i>	[ ] vollbrocht;
81	<i>H</i>	Van mijn' gasten die voortae
	<i>Ot</i>	[ ] gasten,[ ]
83	<i>H</i>	Maer sal oock mijn spa betalen
	<i>K2</i>	[ ] spá betalen:
84	<i>H</i>	Sijn' vergeving bij v halen?
85	<i>H</i>	Ia het, mijn vertrouwen leit
91	<i>H</i>	Emmers, Vrinden, all' de duijten
	<i>K2</i>	[ ] Vrienden,[ ]
93	<i>Ha</i>	Zijn all' duijten uijt de Munt
	<i>b</i>	[ ] Duijten[ ]
94	<i>H</i>	Die ghij 'tgelden hebt gegunt,
	<i>K2</i>	[ ] gegunt;
96	<i>H</i>	Meest maer tweederhande slagen
	<i>Ot</i>	[ ] slagen,
97	<i>Ha</i>	Zoo wat vroeds, en zoo wat Mals,
	<i>b</i>	[ ] Vroeds,[ ]
	<i>K2</i>	[ ] Mals;
		[ondertekening en datering]
	<i>H</i>	Constanter. Hag. 26. ^a Mart. 1625.
	<i>Ot</i>	CONSTANTER. MDCXXV.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

[119] SNICKEN

COMMENTAAR In 38 paarsgewijs afwisselend mannelijk en vrouwelijk rijmende regeltjes van één versvoet demonstreert Huygens letterlijk zo kort mogelijk wat het spreekwoordelijke Latijnse motto betekent dat hij aan dit gedichtje meegaf: 'de malis minimum' (zo weinig mogelijk van het kwade). Met 'malis' (kwade) doelt hij op zijn gedichten.

In de eerste van de drie zinnen waaruit dit versje bestaat (r. 1-10), verontschuldigt hij zich ook voor de 'Quaden Sang-Gang', de slechte metriek, van zijn 'Sucht-Klucht'. Hij vouwt zijn versregels, zegt hij in de tweede zin. Hij houdt ze kort en legt zeven keer een grens waar anderen dat maar een keer zouden doen.'

Korter kan hij, zegt hij in de laatste zin, met behoud van een redelijke inhoud ('Na de Re'en' r. 32-33), zijn gedichten niet maken.

763 [119] SNICKEN

UITGAVEN Worp, *Gedichten* II, p. 124.

LITERATUUR Hellinga 1962, nr. 91; Ram 1987, p. 45 [119].

OVERLEVERING

H Autograaf Huygens, KA XL^a, 1625, fol. 14. Een blaadje papier van 208 x 198 mm. Dit ontwerphandschrift schreef Huygens, in anderhalve kolom (r. 1-30 en 31-38) aan de linkermarge van de recto-zijde. De verso-kant is blanco.

H-Ot *H* is kopij geweest voor de *Otia*. Rechts onder op het onder *H* beschreven blad papier noteerde Huygens het gedicht in de lay-out die hij het in zijn *Otia* wenste te geven: Daarboven schreef hij:

Van deze regeltjens mogen maer 3. ten hoogsten | neffens een opde page
staen. Dus salmen dit | gedicht setten mogen met 12. in elcke colomme als |
hier onder aangewesen is; Van gelijcken salmen alle | de volgende aff tellen
mo<g>>eten, dat sij ten naesten | bij gelijck staen.

Huygens berekende de lengte en het aantal der kolommen blijkens een rekensommetje dat tussen de hierboven geciteerde tekst en het lay-out-model staat genoteerd. Andere kopijkenmerken zijn het nauwelijks nog leesbare potloodcijfer 23 en de formaatsignatuur en de zetinstructies naast de titel van *H* (*in Capitalen, Cursif*) of naast de aanduiding *De malis minimum* tussen de laatste regel van *H* en de datering (*Capitaeltjens*).

Ot *Otia* 1625, 'Lib. VI. Van Als', V₃^{rv}, p. 159-160.

K1 *Koren-bloemen* 1658, 'Vierde Boeck. Van Als', 2l₂^r, p. 267 (foutief gepagineerd: 271).

K2 *Koren-bloemen* 1672, 'Achtste Boeck. Mengelingh', 3p₃^r, p. 485.

DATERING Huygens dateerde *H*: 1625. Zie voorts onder *Commentaar*.

NOOT ¹ Schorten: WNT, XIV, 909; teven: WNT XVI, i.v. teuven 'tegenhouden, stremmen'.

VARIANTEN

		[titel]
	<i>H</i>	SNICKEN. De malis minimum. Aen mijnen Leser.
	<i>H-Ota</i>	SNICKEN <DE MALIS> <i>De malis minimum</i>
	b	[ ] De malis minimum.
3	<i>H</i>	Na den
	<i>H-Ot</i>	Na den
4	<i>H</i>	Quaden
	<i>H-Ot</i>	Quaden
6	<i>H</i>	gang,
	<i>H-Ot</i>	<g>>Gang,

11	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	'Khouwse Huygens noteerde hierbij eerst ook het woord van de volgende regel (12) en daaronder de regels 13, 14 en 15. Hij haalde deze door en begon opnieuw, correct in de tweede kolom.
13	<i>H</i> <i>K2</i>	Kort, Kort;
15	<i>H</i> <i>H-Ot</i>	Seuen Zeven
24	<i>H</i> <i>H-Ota</i> b	Vouwen Vouwen, Vouwen.
26	<i>Ha</i> <i>H-Ota</i> b	Snicken, <i>Snicken</i> SNICKEN:
34	<i>H</i> <i>K1</i>	Geen Geen,
		[onderschrift en datering]
	<i>H</i>	[ontbreekt]
	<i>H-Ota</i>	De malis minimum. 1625
	b	MDCXXV.
	<i>K1</i>	[ontbreekt]

APPENDIX I LOFDICHTEN 1622

COMMENTAAR De Zeeuwse uitgave van Huygens' *Batava Tempe* en *'Costelick Mall* wordt ingeluid door vier drempeldichten van Zeeuwse dichters: twee gedichten zijn van Jacob Cats, het eerste ondertekend met F.C.¹ en het laatste dat als ondertekening de initialen I.A.F. draagt.² De tweede plaats wordt ingenomen door een gedicht van Johan de Brune.³ Het derde gedicht is van de Middelburgse advocaat Jacob Luyt.⁴

Voor het eerste lofdicht heeft een zekere faam verworven. Cats geeft daarin op heldere uitgesponnen wijze advies hoe de gedichten van Huygens genuttigd moeten worden:

'Hier moet de Leser doen, gelijk de kieckens drincken,
Dat is, op yder woort een ruyme wijle dincken;'

Cats' karakterisering van Huygens' poëzie als moeilijk, maar voor de aandachtige lezer zeer de moeite waard, wordt een gemeenplaats in het voorwerk van Huygens' dichtbundels.⁵

- UITGAVE   Worp *Gedichten* 1. Bijlage, p. 312-316.
- LITERATUUR   Eymael 1913; Schenkeveld-Van der Dussen 1988, p. 18.
- OVERLEVERING   De gedichten worden gepresenteerd volgens de versie van de *Otia* (dit is de tweede ongecorrigeerde Zeeuwse druk van 1623). Naar de tekstgeschiedenis ervan is geen onderzoek in gesteld. In de volgende drukken van Huygens' Nederlandse gedichten komen deze lofdichten niet meer voor.
- NOTEN   ¹ F. C. = Felius Cats. Zie: Eymael 1886, p. 4 en Breugelmans 1977.
² I.A.F. = Jacobus Adriani Felius. Zie Buitenrust Hettema 1904 en Breugelmans 1977.
³ Zie Verkruijsse, Hendriks en Mateboer 1988.
⁴ Zie over hem Meertens 1943, p. 232-233.
⁵ Schenkeveld-Van der Dussen 1988, p. 18.

APPENDIX 2   LOFDICHTEN 1625

- COMMENTAAR   Een vergelijking van de drempeldichten voor de Zeeuwse uitgave van *Batava Tempe* en *'tCostelick Mall* met die voor de bundel *Otiorum libri sex* brengt een opvallend verschil aan het licht. Werd de Zeeuwse bundel ingeluid door Zeeuwen, deze Haagse bundel kent lofdichten van Amsterdamse en Leidse dichters en – als laatste opgenomen – ook een van Jacob Cats, die toen reeds pensionaris te Dordrecht was. Om de Amsterdamse en Leidse gedichten had Huygens zelf gevraagd. Aan Hooft schrijft hij in april 1625:
'Dus hebben mij ten laesten mijne Vrienden met den arm op Straet gesett; daer ick nochtans voorgenomen hebbe sonder u.E. goetvinden niet te verschijnen. Dat goetvinden versoeck ick vriende/ in weinighe regulen van u.E. hand uijtgedruckt te mogen sien; Ick salder het voorhoofd van desen Boeck mede verstaelen...'¹
- Waarschijnlijk op dezelfde dag vraagt hij in het Latijn aan zijn Leidse vrienden Brosterhuisen en Van der Burgh hetzelfde. Uit Amsterdam komen drempeldichten van Hooft, Laurens Reael en Joost van den Vondel, uit Leiden krijgt Huygens verzen van Van der Burgh, Brosterhuisen, Barlaeus en Westerbaen.²
- Worp heeft de lofdichten voor de *Otia* opgenomen in de bijlage van het tweede deel van de *Gedichten*. Van de drempeldichten die ik hier opneem geef ik in volgorde van Appendix 2, in het kort relevante verdere gegevens.
- I
Dit sonnet van Hooft is hier afgedrukt naar de versie in de *Otia*. Zie voor de meest recente uitgave Tuynman en Van der Stroom 1994, nr. 205. Zie voor een commentaar op dit sonnet Leerintveld 1994. Zie ook *Proeven II*.

2

Zie voor dit tweede gedicht van Hooft ook *Proeven II* en Tuynman en Van der Stroom 1994, nr. 206. Ook dit gedicht is afgedrukt naar de *Otia*.

3

Dit sonnet van Laurens Reael is bewaard gebleven in het handschrift dat Huygens bij de kopij voor zijn bundel heeft gevoegd. Het wordt bewaard in de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam (signatuur 29 Am). Op het handschrift van Reael noteerde Huygens twee alternatieven, die, nadat hij ze aan Reael had voorgelegd, in de *Otia* zijn terechtgekomen. Zie voor een uitgebreide bespreking hiervan Leerintveld 1991, waarin ook Rerael's hoffelijke antwoord op Huygens' suggesties voor het eerst is gepubliceerd.

De tekst van het gedicht is naar de *Otia*.

De varianten in het handschrift zijn:

r. 2 *Reael*: soete *Huygens*: serpe

r. 3 *Reael*: serpe schamperheijt *Huygens*: <s>>heil'ghe bitterheit *Reael*: heylsaem' bitterheyt

4

Dit gedicht van Jacob van der Burgh is ook bewaard in een handschrift dat bij de kopij voor de *Otia* heeft behoord (UBL, Hugh.37, Burgh 4.) Ik geef de tekst wederom naar de *Otia*, die het handschrift getrouw volgt.

Enkele wijzigingen door Van der Burgh in het handschrift aangebracht zijn:

r. 9 Nut, in de marge na knoeiwerk *<V>>Nut* herhaald.

r. 20 haren] sijn

r. 38 hebt hooren] kan hooren] en hooren

r. 47 Rijkend] Stijgend'

5

Van dit gedicht door Jacob Westerbaen heb ik geen handschrift gevonden.

Het is weergegeven naar de *Otia*.

6

Dit vers van Johan Brosterhuisen is werkelijk 'naar Den Haag gegaan'. De brief met dit gedicht is bewaard gebleven in de UBL (Hug. 37, Brosterhuisen 2). Het eerste blad van deze brief draagt het adres: A Monsieur Monsr. Constantin Huijgens Chevalier etc. à La Haije. Cito Cito port. Huygens noteerde er de datum van ontvangst op: 7^a Apr. '25. Het handschrift kent een verduidelijking in regel 4. Brosterhuisen herhaalde het woord 'waer' boven het gevlekte in de regel.

7

Ook van het lofdicht van Vondel is het handschrift bewaard: (UBA, Vdl. Hss. 1 A 29). Ook dit heeft tot de kopij behoord. Huygens noteerde er als datum van ontvangst op: 8^a Majj 25. De tekst is wederom naar de *Otia*, die niet verschilt van het handschrift.

8

Dit is het derde lofdicht van Hooft, in de *Otia* opgenomen met de ondertekening N.N. Waarschijnlijk om de niet ingewijde lezer niet de indruk te geven dat de vriendschap en niet de poëzie zoveel lovende woorden uitlokte. Zie ook mijn commentaar bij gedicht [117], waar ik de door Tuynman en Hellinga onderkende mystificatie afwijs.³ Het gedicht wordt hier afgedrukt naar de *Otia*. Zie ook *Proeven II* en Tuynman en Van der Stroom 1994.

9

Ook dit lofdicht van F.B. (= Jacob Cats) is in handschrift overgeleverd (UBA, 28 E 19, collectie Diederichs). Het heeft één wijziging: r. 4 Maar] En

NOTEN

¹ Van Tricht 1976, nr. 214, Worp *Briefwisseling*, nr. 257.

² Zie Worp *Briefwisseling*, nr. 258 – nr. 267.

³ Hellinga en Tuynman 1971.

Facsimile's van de gedrukte kopij van
[16] Symbolum apostolorum en
[17] Christelycke bedenckingen

Verclarings

4

Vande XII. Artijckelen

des

CHRISTELIJKEN GELOOFS.

SCHRIFTMAETIGH VERLENGH.

des xij Artijckelen om y Geloofs.

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
CONSTANTER.
VVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVV

IN 'sGRAVEN HAGE.

By *Aerde Meuris*, Boeckvercooper, inde Pape-stract,
inden Bybel. Anno. M. DC. XIX.

Met Consent vande E. Heeren Burghmeesteren van 'sGraven-Hage.

Door Constantyn Huygens (Conslanter) eigen.
handig, voor een 2de druk, verbeterd. -

Ein bibliographische
Curiositeit.

Van de XII. Artijckelen

des
Christelijcken Gheloofs

Ick gheloove in Godt den Vader almachtigh, Schepper des Hemels ende der Aerden.

Ick stelle mijn Ghelooff in eenen Godt almachtigh,
Van altijd, voor altijd, alleen, in alles, crachtigh,
Die alles wat daer is, die alles wat daer leeft,
Aerd, Hemel, Mensch, en Beest, nyt niet gheschapen heeft.

Dien topficht van al' gheen ter Wereldt worde bedreven,
Ten laster worde ontseft, met reden toegeschreven,
Die, wijs in goedicheyt, goet in gherechticheyt,
Het goede selver doet, het quade self beleydt.

Diens Woordt den Rotzsteen is daer op wy moetē bouwen,
Diens werck den Spieghele is daer in wy hem aenschouwen,
Diens wonderlijcke macht blyckt in het minste zier,
Diens Wil de reden is van alle sijn bestier.

Ende in Iesum Christum, sijnen eenich-gheboren Sone, onsen Heere

Ick stelle mijn Ghelooff in Lam, voor onse sonden
A 2 Voor

164de Roll 6

Voor allen tijd gheschickt, ~~ten~~ ⁱⁿ ~~zijn~~ ⁱⁿ tijd ghesonden,
 Des Vader eenigh Soon, daer van der Wolcken Stemm
 Ghetuyghenisse gaff: Dit is Hy; hoort naer hem.

Het vleesch-gewordē Woord, ons Heylant, ons Behoeder,
 Ons Priester, ons Propheet, ons Zoninck, en ons Broeder,
 Den Christus langh beloofst, den Iesus langh verwacht,
 Den Hoecksteen Israels, van smeerendeel veracht;

'Tvoorseyde Vrouwen Zaet, de Wijshedy vanden Vader,
 Den Mensch-geworden God, den God en Mensch te gader;
 Godt, om des Vaders toorn te boeten met gheduld,
 Mensch, om der menschen straff te draghen sonder schuld.

III.

Die ontfanghen is vanden Heylighen Gheest, gheboren nyt de Maghet
 Maria.

Die vanden Gheest ontfien, die nyreen Maecht gheboren,
 Het ghen'hy hadd' ghemaect niet wilde sien verloren,
 Die sonder Moeder, Godt, die sonder Vader, Mensch,
 Vervulde 'sMoeders' buyck, voldede 'sVaders wensch.

III.

Die gheleden heeft onder Pontio Pilato, is ghesuyft, ghestorven, ende
 begraven, nedergevaren ter Hellen.

Die, om ons voor te gaen in 'tstrijden teghen 'tlijden,
 Heeft vande Wiegh in't Graff in 'tlijden willen strijden;
 Die, om ons vanden band der Duyvelen ontflaen,
 Als Moordenaer, als Dieff, in banden wilde gaen.

Gelyck voor dieven-schuld.

3

Die om alleen te sijn den grondt van ons her-leven,
Van alle sijn ghevolgh in 't banghste wierdt begheven;
Die, om de eerste sond' in eenen Hoff begaen,
Wierdt met een valsch en lus in eenen Hoff verraen. *S d'eersten* *Wierdt laest mit eenen*

Die, om ons voor 't Ghericht sijns Vaders te verschoonen,
Vooreerelste Rechter soelich selven ginch verhoonen,
Die, als een Lam ter banck stil swijgens is ghegaen,
Doe self den Rechter sprack: Wat heeft den Man misdaen? *Door Menschen Rech*
Wierdt sich Menche
ginch verhoonen.

Die, om ons voor te doen de Cruycingh onser Leden,
Des Cruys vervloecte straff ghewillich heeft gheleden;
Die, voor het soete sap van een verboden Vrucht
Een aengheboden Gal verdrietich heeft besucht. *het Cruysen*

Die, om ons d'oude mensch steeds aff te leeren sterven,
Door sijn dierbare Dood het Leven heeft doen erven;
Die, om der sonden vieck sijns Volcks te wasschen aff,
Wt sijn doortseken sijn bloedtende water gaff. *Syne diere*

Die, om de Sabbath-rust sijns Vaders naer te comen,
Sijn Dry daghen in het Graff tot rusten heeft ghenomen;
Die, om ons rekeningh in als te sien beraelt;
In 'tuyterste ghevaer der Hellen is ghedaelt. *Die ons te luyden op alle*
Goode vanden Son

Ten derden daghe meder opgestaen vanden dooden.

Die, om ons voor de Doodt te leeren niet te vreesen,
Is uyt der aerden schoof ten derden dach verreesen.
Die d'algemeene schrick van alle datter leeft,
Doodt

A 3

Dood, Duyvel, Hel, veracht verplet, verwonnen heeft.
 Opghevärenten Hemel, sijn ver rechter-handt Gods des almachtighen Vaders.
 Die, om des Hemels wech den sijnen te bereyden, In Lichaem en in Ziel ten Hemel is versheyden.
 Ter hoogden Ten Hemel opghewoert, daer den verheven Standt Sijn's heerlickheyds beduydt des Vaders rechter-handt.
 Vorst Van daer Hy (als een Prins, die naer 'tgheluckigh strijden, Met giften allerhandt den Volcke doet verblijden) Die Hy van eeuwicheydt voor Sijne heeft ghekent, n. ix Sijn gaven daghelijck ghenadich over sendt.
 Van daer hy comen sal om te oordeelen de levende en de doode.
 Van daer Hy, op den dach die niemandt sal ontloopen, Daer voor den boesen vreeft, Gods kinderen naer hoopen, En beyd' te wachten staet, van al dit groote Al, Van levendigh' en dood' als Rechter comen sal. Hoog-Rechts
 Groowelen Als Water, Locht, en Aerd, sal smeren en beven, Als beyde Son en Maen haer clærheyd sal begheven, Als Hemel sonder licht, als Sterren sonder schijn Des levendighen Gods voor-boden sullen sijn.
 Koff sal van? Als een versheyden handt het koff van teoorn sal sheyden, Koren Als een versheyden stem' t'chaep vanden bock sal leyden: Comt

146
500 Comt mijn verloren volck, besit uws Vaders erff:
Gact heen vervloecten hoop in't eenwighe verderff.

K k x t
uyt

IX. Ick gheloove in den Heylighen Gheest.

Ick stelle mijn Gheloof in 's Gheestes heyligh wesen,
Met-Godt, met-onbepaelt, met-eeuwich, met-ghepresen,
Des Soons, des Vaders Gheest, Soon, Vader, beyd'ghemeen,
De derde vande Dty, met Soon en Vader een:

Den Gheest die in 't verdriert ons ziele doet verblijden,
Den Gheest, die ons vertroost in 's Salichmakers liiden,
Den Gheest die in ons woont, in ons werckt, in ons leeft,
Den Gheest die ons herbaert, en nieuwe herten gheeft.

IX.

Ick gheloove een heylighe alghemeyne Christelicke Kercke, de Ghe-
meenschap der Heylighen.

Een Bruydt, den Bruydegom vooreeuwich toe te hooren,
Een alghemeyne Kerck, de Wereld door verspreydt,
Soe verr' sich Oost en West der Hemelen verbreydt.

Veel leden van een hoofd, veel kinderen van een Vader,
Verscheyden en verdeelt, en evenwel te gader,
Te gader in Gheloof en waerheyt's eenicheydt,
Te gader in den Geest, en Christen heylicheydt.

X. De ver.

Christelijke bedenkinghen.
OVER DE
THIEN GEBODEN
DES HEEREN.

Tot vervolg op voorgaende
VERCLARINGHE
Vande XII. Artijkelen
Des Christelijcken Gheloofs.

5.
VERLENGH
de 10de Geboden Tafel in
Gods,
Ten verolge op de
Artijkelen des 1 -
Geloofs.

Psalms 119. 9.
Hoe sal eenen Tongelincck sijnen vrech onstraffelijck
gaen? Wanneer hy hem houdt naer uwe
woorden.

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
CONSTANTER.
VVVVVVVVVVVVVVVVVVVV

IN 's GRAVEN HAGE.
By *Aerd. Mewis*, Boeckvercooper, inde Pape-stract,
inden Bybel. Anno. M. DC. XIX.

EXODI XX.

1. Ende Godt sprack alle dese woorden.
2. Ick ben de Heere uwe Godt, die u uyt Egyptenlandt, uyt den diensthuysse gheleyt hebbe.
3. Ghy en sult gheen ander Goden voor mijn aengesicht hebben.
4. Ghy en sult u gheen beelden noch gheen ghelijckenisse maecken, noch van 'rghene dat boven inden Hemel is, noch van 'rghene dat onder opder aerden is.
5. En buyght u voor die niet, noch en dientse niet, want ick ben de Heere uwe Godt, sterck ende yverigh, die de misdaey der Vaderē besoecke aen den kinderen, tot in het derde ende vierde lijd, der ghener die my haten.
6. Ende doe barmherticheyd aen veert duysenden, der ghener die my lief hebben ende mijne Gheboden houden.
7. Ghy en sult den name des Heeren uwes Godts niet te vergheefs oft lichtveer delick gebruycken. Want de Heere en sal hem niet onschuldigh houden noch ongestrast laten, die sijnen name misbruyckt.
8. Zijt ghedachtigh des Sabbath-daeghs dat ghy dien heylighet.
9. Ses dagen sult ghy arbeyden, ende alle uwe werken doen.

A 2

10. Maer

10. Maer des ~~seventen~~ ^{seventen} dagh is de Sabbath des Heeren ^{uwes} Gods: Dan sult ghy geenen arbeit doen, noch ^{uwer} Sone, noch ^{uwer} Dochter, noch ^{uwer} Knecht, noch ^{uwer} Dienstmaechd, noch ^{uwer} Vee, noch de Vreemdeling, die in ^{uwer} Stadt-poorten is.

11. Want in ses daghen heeft de Heere Hemel ende Aerde ghemaect, ende de Zee, ende al datter in is, ende hy rustede den sevensten dagh, daerom seghende de Heere den Sabbath-dagh, ende heylighe den selven.

12. Ghy sult u Vader ende ^{uwer} Moeder eeren, op dat ghy langhe leeft opter aerden, ende dat het u wel gae inden lande dat u de Heere ^{uwes} God gheven sal.

13. Ghy en sult niet dooden.

14. Ghy en sult niet echtbreken.

15. Ghy en sult niet stelen.

16. Ghy en sult gheen valsche ghetuyghenisse spreken teghen ^{uwer} naesten.

17. Ghy en sult niet begheeren ^{uwer} naesten huys. Ghy en sult niet begheeren ^{uwer} naesten Wiff, noch ^{uwer} sijnen Knecht, noch ^{uwer} sijnen Dienstmaecht, noch ^{uwer} sijnen Offe, noch ^{uwer} sijnen Ezel, noch eenigh ding dat ^{uwer} naesten heeft.

Chri-

Neen,

Nu luyfere Vleesch en Bloet des Schepper Die u'tleven
Ter eeren Sijnes naems ghemaect heeft en ghegheven,
Des levendighen Gods, Die'tsel er heeft gheleyt,

1. Sam. Ick eysche Bock noch Schaep, Ick soeck gehoorfaemhey,

15. 22. Om Sijner knechten dienst, als meester, te bepalen,

Ezec. 20. Ghebiedt ons uyt Sijn' hand Sijn eyghen Wetten halen;

19. e Sit selver in't Ghericht, roept Oost en West voor Hem,

Hooft Hemel, Aerde hoor naer uwes Rechters stem.

— Wel op, mijn ziele, dit sijn des Hemels Wetten

1. Sam. Daer u des Man naer 'thert des Heeren op leert letten,

Die hy sprack, die hy songh, die hy by nacht en dagh

Off in sijn herte hadt, oft voor sijn ooghen sagh;

Volght desen voetstap naer, keert herwaerts u gedachten ^{abb}

Laet dit u dagh-werck sijn, besteedt hier in u nachten; ^{abb}

Denckt yder ooghenblick verloren overbrocht,

Die 's Heeren will en Wet niet hebbe overdocht;

Doorsoeck de wortel vry, houdt nemmer op van knagen,

In 't minste woorden is wijsheit te bejagen,

De minste letter spreekt, de slechtste reghel sluyt,

De kleinste stippel heeft sijn Goddelijck beduyt,

Wech deessem deser Aerd', wech Wijsheit van beneden,

Wech Menschen-mymeringh, onredelijcke Reden,

Wech Dool-hoff sonder end, wech loecke sotticheyt,

Scherp-sinnighe verdriet, en ydel ydelheyt.

Ick hebb' u langh ghenoech gheleent mijn jonghe jaren,

Ick hebbe langh ghenoech ghetuymelt in u baren,

Ick hebbe langh ghenoech ghewentelt in u slijck,

Mijn herte wil om hoogh' naer 'teeuwigh' eeuwelijck,

Mijn Penne lat voortraen om 's Hemels Waerheyt sweve,

Stuert hare jongen loop sghy Waerheyt, Wegh en Leve,

Beley haerdomme kracht: Soo zy Valijdt, Heer,

Roem, prijs en heerlicheyt loff, danckbaerheyt en eer.

Go, Gelijck, Gelyck, Gelyck, Gelyck,

Go, Gelyck, Gelyck, Gelyck, Gelyck,

Go, Gelyck, Gelyck, Gelyck, Gelyck,

Go, Gelyck, Gelyck, Gelyck, Gelyck,

Das blugge Ziel

omfayen in song

at roef

sijn' stappes

Call' is

voor' in m' al'

Den 4. 6.

1. Oct. 7.

20. 27.

goud' u'bb' u'bb'

We 2. Gel. 84

Soo jong' blugge

102. 14. 6

11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

100. 11. 10. 11

Egypten

4 boos Egyptens
diepe van myn
Mijn Jansen
voor diep
krachten
volck

nooddonges

Hebb' waarn
ubb
1.5 am

Gen. 19. Die solpher, peck, en vlam naer mijnen wenc doe hooren,
 24.25. Die Sodoma verbrandt, Gomorra hebb' doen smooien;
 Exod. 7. Hebb' finettelijck vervuylt Egypti watervloed;
 20.21. Hebb' alles watter swom doen sterven in het bloet;
 Exod. 8. Hebb' Luysen uyt het stoff der aerde doen verwecken;
 6.18. Hebb' Vorscheen heel 'r gebiedt van Pharao doen decken;
 Exod. 9. Hebb' menschen in haer huys, hebb' beesten op het wêld,
 Met haghel, vier, en schorft, gheslaghen en ghevelt;
 Exod. 10. Hebb' van het overschot Sprinck-hanen doen verladen;
 Hebb' dicke duysterheit den lande doen beladen;
 Exod. 12. Hebb' d'eerstgheboren vrucht van alle dat Ick vondt
 29. In eenen nacht besocht en doodelick ghewondt;
 Hebb' 'rgrouwelicke heyr van heel Egypte crachten,
 Exo. 14. In 'r diepte vande zee doen sincken en versmachten;
 27.28. En alles, Israël, om u te sien ghevrijt
 Van slaverny, van spot, van schamperheyt en spijt.
 De goedertieren Gode, Die noyt en ben ghebleken
 Mijn Goddelijcke woord te hebben overstreken;
 Die alles hebb' ghedaen, en alle aenghewendt
 Tot voorderingh' mijns volck naer 't langh ghewenschte
 Exod. 13. Die t' uver sekerheydt in onbekende Landen (endk.
 21.22. By daegh' een Wolcke dreeff, by nacht een Vier deed' brā-
 Exo. 14. Die d'ongheteroomde zee, Die 'r grondcloose nat (den;
 22.29. Ghedroocht hebb' en gheschort voor uver voeten pad;
 Exo. 16. Die uven honghers-noodt met Quackelen versfeyde,
 13.14.15. De drooghe Wildernis' met Manna-dauw besfeyde;
 Exod. 17. Die, om in Raphidim, te koelen uven dorst,
 6. Klaer water hebb' gheperst uyt Horebs steene korst;
 Exod. 17. Die, om u onghemack in alles te verlichten,
 13. Hebb' den Amaleck voor Iosua doen swichten;
 11.11.12. Hoort, Israël, Mijn volck, Die ben Ick; Die alleen
 Voor uve Vaderen ghesorgh't hebb' en ghestreen,
 102.17.3. Dies sul't ghy My alleen voor uven Vader houven,
 Iere. 17. Voor uven Heer en Gode; op My alleen betrouven,
 2. Bemin-

Beminnten My, alleen van ganscher herten tracht : Deut. 6.5
 Mijn eer, mijn heerlijkheit, mijn Goddelijcke macht Matt. 21
 Gheen Goden neffens My, geen sechepleen roelchrijven 37.
 In salderminste niet bedencken off bedriiven
 In vreucht, in teghenspoet, in vrolijckheit, in pijn
 Daer in Mijn Majesteyt verkortet moghe zijn
 Der Toovenaren hulp en sult ghy voor Mijn ooghen
 Tot waerheys ondersoeck beropen noch ghedoogen Deut. 28
 ; 11. 12.

De Waerheyt ben Ick self, die verder gaet off siet
 En kenn' Ick voor het Schaep van Mijne Kudde niet. Ioel. 14.6
 Is't armoed', is't verdriet, is't ballingschap, zijn't plaghen 2. Sam. 22.4-7.
 Daer onder ghy versucht, My sult ghy't lomen bliagen; Matt. 11.
 Is't ijdelike goet daerom ghy sijt begaen 28.
 Is't vvelvaert, vveelde, peys, My sult ghy roepen aen; Psal. 145
 15. 16.
 Is't Liefde, Hoop, Ghelooff, sijn't gheestelike gaven Ioel. 27.
 Daer naer u ziele dorst, bidt My, Ick salse lauen; 28.
 Sijt ghy van hoogher aert ghebornen tot den vall; Esai. 45.
 Seght altijd in u hers, de Heere doet het all; Zach. 7.
 Sijt ghy van uyt het slijck in heerlijkheit gherelen; 27.
 De Heere neemt en gheeft, de Heere zy ghy presen; Ioel. 4. 14
 Beghe, si u niet tot rust, begint u dagh-vverck niet; Iob 1. 21
 Iere. 23.
 Vcomē in den sin : De Heere leeft, die's liet. 24.

Mijne Kudde kende Mijne stem : Die hebb' ick uyve ooren,
 Gheluckigh' Israēl, verscheyden mael doen hooren,
 Maer onder 's Hemels rond, daer in Ick vvoor en ben, Ioel. 1. 18
 En le- ft den Menschē niet die Mijne ghedaente ken; 1. Thim.
 Dies sult ghy mijnen naem in gheenighe metalen, 6. 16
 In gheenerhande stoff besluyen off bepalen.
 De Son en ben Ick niet, Ick hebse daer gheplant;
 De Maen gelijk Ick niet, 'tis tmaecksel van mijn hande;
 We Water, Vier off Locht en ben Ick niet te rapen;
 Hoefoud' de Schepper sijn het ghen' Hy heeft geschape?
 Spreect,

Spreect, Mensch, wie heeft u met reden eerst verlicht?
 Spreect, Aerde, wie heeft u ghehanghen in 'ghewicht?
 Spreect, Helle, wie heeft u van 's Hemels licht gebannend
 Spreect, Hemel Sterren-veld, wie heeft u rondgespannen?
 Spreect Menschelijck verstand, Hell, Hemel, Aerd' en all,
 Efaie 40. Wat kont ghy leveren dat My ghelijcken sal?
 Zijn 's steenen sonder ziel, zijn 's blocken sonder leven,
 Wat voorbeeld sullen die van 's levens Ghever ghenen?
 Siet, Israël, Ick ben u Herder en u Heer,
 Groot machtich en zeloers van mijner Knechten eer,
 Soo wie daer onder u her Godde loos afgrijfen
 Des my ontfolen plichts sal voorderen off prijsen,
 Soo wie daer onder u sal vouwen hals off hand,
 Voor 's schoonste dat hy sie in Water, Loecht off Land,
 Dien sal Ick Mijne straf ghereckelijck doen raccken,
 Dien sal Ick dadelijck Mijne sware hand doen smaecten,
 Dien sal Ick inde ziel doen voelen en verstaen
 Hoe swaerlijck Mijnen toorn kan worden wederstaen,
 Ick, Die der Vaderen te wel-verdiende plagen
 In 't vierde boose lid den Kinderen doe draghen,
 Ick die Mijne goedicheyt aen duysend Stammen bind
 Des genen die Mijne Woord om Mijnent will beminnt.

III.

Als het herte Mijne al ist dat My van binnen
 De Reden met de Will bekennen en beminnen,
 Soo eysch Ick doch yet meer by d'ongheveynsde grond
 Daer aen Mijne ere hanght; De Tonghe met de mond
 Die sullen Mijnen naem in alle goede laecken
 Haer uyterste verbael en twijffel-schey der maecken,
 Efaie 19. Die sullen 't lae en Neen van haer gherechticheyt
 18, 65. Bevesten op den schrick van Mijne al-werenheyt
 16. Daer teghen will Ick slaen en grouwelijck besoecken
 Jere. 12. Die My op lochten-tael onwerdelijck bevloecken,
 26. Ick

Ick dreyghe met den Loon van d'euwigh. leste Dood / Lev. 24.
 Die haer op Mijnen naem beroepen sonder nood / 16.
 Die tasterlike woord der Spotters aenhooren,
 En allenhalven niet beletten en verstooren.
 Willemers / Israël den name sijnes Gods,
 Tot Mijner Vyanden verleyningh', spijt en trots,
 Groot maecten in sijn hert en voor de Westrelt sprecken,
 Stoff, oorfaet, tijdt, noch plaets en ran hem niet ontbreke,
 Elck dale in sich selfs, bedencke door wijs cracht,
 D'onstnelike Ziel in't Lichaem is ghebracht,
 D'onstnelike Gheest, onsterfelijk bewegen,
 Aen yeder lid ghemeen, in gheen van all gheleggen,
 Aenmercke tijdt op tijdt, beginne vanden dach,
 Die hy sach aldereerst, die aldereerst hem sach,
 Herdenck sijn groene jenght, besie sijn dorre laren,
 Wat nu sijn hayren zijt, wat doe sijn crachten waren,
 Doorloope s'hemels rond, daer neffens Son en Maen,
 Soo vele wegen schier als Sterre-lichten haen,
 Aenhouwe's Waterelds sloot, daer twee verscheyden
 Het Drooghe met het Nat, een ronde sijn maecten,
 Daer d'Ebbe, daer de Vloed de Stranden op sijn maet,
 Of klimmen de bespoelt, off sackende verlaet,
 En laete dan sijn hert in sijne woorden blijcken,
 En segghe: Groote Godd, wie isser uw's ghelijcken,
 En roepe overluyd', Hooit, Goddeloosen, hooit,
 Wy vreesen noch u Strop, noch u Vier, noch u Moort,
 Dit's onser aller hoop', Dit's Israëls vertrouwen,
 Met wie daer op vvy sien, de grond, daer op vvy bouwen,
 Dit is Hy, om vviens naem u banden en u pijn,
 Ons seesteu, onser roem, ons'eere sullen zijn,
 Dus vill Ick Mijnen naem in Israël sien siveeren,
 Dus vill Ick d'astervoordt in loff-sangh sien verkeeren,
 Dus vill Ick Mijne macht, Mijne vvijsheyt sonder grond,
 Sien prijfen in' rghemoed, sien voeren in de mond.

B 2 IV. Wilt

All-Om

Gen. 1.

Wilt ghy in 'slevens loop u selven niet verlieten,
 Volgt Mine ganghen naer : Wie sal het Schepsel kiesen
 Voor Stierman, voor beleydt, voor lood, voor water-pas
 Dan Die hem heeft ghemacckt het ghen' hy niet en was?
 I. Om uyt een ydel Niet een groot Ait te verwecken,
 Om uyt de Duysterheyt het elere Licht te trecken,
 II. Om alles t'overleeren niet een ghemeene Locht,
 Die 'tHooge van het Laegh' voor altijd s'cheyden mocht,
 III. Om 'tDrooghe van het Natbelscheydelijk t'ontleeven,
 Om d'Aerde Vrucht en Zaer ghewillich te doen gheven,
 IV. Om Jaer, Maend, Dach en uer by Sterren Son en Maen
 Een ongefeyle loop ghestadich te doen gaen,
 V. Om 'tvlugge Heyn-gebeent de Locht te doen doorsnijde,
 'Tgheschubde zee ghediert door'twater te doen glijden,
 VI. Om 'tCruypfel voeteeloos, om Vier voer allerhand,
 Beyd' Elephant en Mier, te setten op het land,
 Om 'tlaeste Meester-stuck, het Cort-begrip van allen
 De Eleyne Weerele Mensch, naer Mijn goet vyeel gevallen
 Te schepen, als een Heer die alle heerschen mocht,
 Sefs' daghen hebb' Iek daer vry-willich in vervrocht,
 Gen. 1.
 Den sevenden gherust, gheseghent en ghepresen,
 Voor eeuwich t' Mijner eer gheheylicht heeten vlesen,
 Sefs' daghen sal den uwen van uwen arbeyd/zijn,
 Sefs' daghen hooren u, de sevenden is Mijn
 Dien'sult ghy, Israël, voor Mijnen Sabbath kennen,
 Daer sult ghy uven Zoon, u Dochter aen ghevennen,
 't'afghelooftde Vee, 't' Dienaer Man off Meye,
 Den Vreemdelinck daer by die t'uvvent binnea leyt,
 Dien sult ghy aen Mijn Woort, aen Loffang en Gebede,
 In mijnen naem vergaert, Gods-dienstelick besteden,
 Onloopen's We'reldts sorgh', begheerlijckheyt en lust,
 Verheffen t'raghe hert naer d'onbepaalde rust,
 Naer

Dit valt be.

spany

abb
abb

fol. 92.

Christians

Naer 't Sabbath sonder ende den ghenen toegheschreven, *Esai. 66*
Die 't Sabbath haers gemoods Mijn goetheyt overgeven, *23.*
Die van het boose werck in ruste legghen still, *1. Cor. 7*
En maecken Mijnen Gheest den meester van haer vwill, *1. Cor. 7*

12. Ghy sult ubb Vnde
V
178
Tweerspannich wets ghemoet en sal Ick niet verdragen, *Levi. 26*
In 'tsacht, ghehoorsaem hert is alle Mijn behaghen, *18. 19.*
Ghehoorsaem sult ghy zijn den Wille, Keur en Wert, *Deut. 11*
Van die Ick over u als Hoofden hebb' gheset, *17.*

Den Vader die u heeft beyd' Lichaem ende Leven, *1. Cor. 7*
Door Mijner handen tracht gheschapen en ghegheven, *1. Cor. 7*
De Moeder die u heeft ghedraghen en bedrocht, *1. Cor. 7*

In swaricheyt ghebaert, in sorghen opgebrocht, *1. Cor. 7*
Plicht, eerbiedt en ontsach sult ghy haer beyde roonen, *1. Cor. 7*

Hun liefde t'aller tijdt beleefdelyck beloonen, *1. Cor. 7*
In bandt en ballinghschap, in overlaf en pijn, *1. Cor. 7*
Sult ghy haer toetsen troost, huyfse hulpe zijn, *1. Cor. 7*

Den avond hares tijds, hun sware leste daghen, *1. Cor. 7*
Sal hun u morghen-Son by gheestich helpen draghen, *1. Cor. 7*
Svviight nederich, en lijdt, straf hare vvoorden niet, *1. Cor. 7*
In recht off onghelijck buycht onder haer ghebiet, *1. Cor. 7*

Der Landen Overheyt en Wereltlijcke machten, *1. Cor. 7*
Sal uwer yeder een voor Mijn Ghesanten achten, *1. Cor. 7*

Sy siten op den stoel die Ick haer hebb' ghestelt, *Rom. 13*
Haer Menschelijck ghebiedt is Goddelijck ghevvelt, *1. Pet. 2*

Des Vaders in sijn Huys, Des Coninckx in sijn' Landen, *13. 14.*
De Wetten zijn mijn Woordt, de Princen zijn mijn han- *Tit. 3. 1.*
Begheeft u onder haer (doch redelijck) ontsach, (den: *Exod. 18*
19. 20.

Te loone sult ghy sien een langhe levens-dagh, *21.*
Te loone vol ghelucks, de voor-beloofde Custen, *Act. 4.*
Van 'trijcke Chanaan besiten en beruften, *17. 18. 19*
5. 29.

Te loone sult ghy zijn oneyndelijck verheught, *1. Cor. 7*
In 't Hemelijck Chanaan, dien sprekelijcke vreught, *1. Cor. 7*

In 't Hemelijck Chanaan, dien sprekelijcke vreught, *1. Cor. 7*
VI. Leest

B 3

VI. Leest

Leef in v. 8. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VI.
Leef vredelick in rust met vrien Even nachten,
Verstout u niet sijn doot onrijdelick te haften;
'Tis Mijn ghelijckeniss, Mijn maecksel en Mijn beeld;
Die van u noch in ziel noch lichaem niet en scheelt:
Schent Mine vvercken niet: Mijn gramscap sal bestorten
Die tinnste Menschen lid/sal schaden off verforten!
Vreyghen vleesch en bloed, behoort my eyghen toe;
Staet My u leven aen vvat zijt ghy't selver moe?
Ick stelle stervens uer, Wie salse niet verbeiden?
Ick voeghe Ziel en Lijff, Wie salse degen scheidt?
Sal eenen druppel bloedts ter aerde lijn gheraecte
In spiit en vveder vwill van Die hem hoef ghemaecte?
Wee allen die de handt aen Miine rechten steken;
Y onschult, Israël, sal Ick off niemands vvreken,
My komt de vvrake toe: Wee die sijn Broeder slaet,
Off met de tonghe quetst, off metter herten haet.

VII.
Elck voeghe sinnen staet naer sijn ontfanghen crachten;
Die sijn gheneghentheyten dvinghende verachten,
In vvoordsen vvercken kuyfch, van herten onbesmet,
Onthoude siine jeucht van 't Huvvelickche bedt,
Veel beter konnen My d'onthonden vvre sinnen
Dan 'thuis besorghde hert believen en beminnen.
Die niet ontgaen en can den moeyelicken brande
Van 'fondich lusten vier, begheer hem inden bandt,
Bepale sinnen lust verplichte sijn begheeren,
Sijn ziele te ghevall en Miin Ghebodt ter eerem.
Dit's d'eeuvvich echte knoop, 'tonbrekeliick verbondt,
In Miinen naem begoft, in Miine VVer ghegrondt;
Vervloeket zy de Man die selver sijn ghedachten
In sines Naesten bedt oneerliick laet vernachten;

u 22
127-8-9-10

De Rom. 13. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Vervloeket zy de Vrouw die haren Camer-raede
Den minsten ooghen jonckin Overspel onslaets

March. 5.
28.
Rom. 7.
7.

Laet yeder een de vrucht van sijn besweete jaren
Besitten onghemoeyt, en vredelick bewaren.

Handwritten notes: *Se. ghehoort*

Deft wenscherabelken goet noch have by ghevall
Van mijn rijck-milde handt, van boven comt het all

Pfal. 20.
27. 28.
Proy. 20.
22.

Diet sijnen Broeder neemt heeft my voor eerst bestolen
Noyt bleve Dievery voor mijn ghesicht verholen;

Luce 3.
14.

Wacht Strooper op het veld wacht Rooyer onder 'triet
Ontgaet des Rechters hant, mijn oogh ontloopt ghy niet;

Luce 6.
35.
Pfal. 15.

Wacht vreeke Woecker-Dieff, die op 'toncerlijck schrapē
By daghe niet en rust, by nacht vergeet te slapen.

Exod. 22.
25.
Levit. 25.

Wacht Schatteren mijns volckx, die vander armen bloed
Onmenschelijck verlaet uw's herten overvloedt.

Esaie 35.
25.
Luc. 3. 14

Ick houde rekeningh' van all' boos bedrijven,
Dat salick t' sijnen tijde voor mijn Ghericht beschrijven,

En mijn lanckmoedicheyt, mijn Goddeliick verdragh
Vergelden met den schrick van soo veel swaerer slach.

Onwaerheyt, achterclap, bedrieghelike woorden
Zijn grouwelen voor my, en gheestelike moorden,

Handwritten notes: *al ghy ghy, al ghy ghy*

En meer als Dievery: Wie quert sijn Broeder meer
Off die hem neemt sijn goet, off die hem steelt sijn eert

Handwritten notes: *Tredvoudig*

Her snelle Tonghen-blad en hebb' Ick sonder reden
Veel corter niet ghetoomt dan 's lichaems ander leden;

Meeft alle zijn ghepaert, dit staeter maer alleen
Ghewortelt in her vleesch, besloten in het been.

Pfal. 25.
3. 14. 3.

Wel hem die sonder leed van Vrinden en Ghebueren
Soo sorgbeliicken lidt kan dvinghen en bestueren;

Die liever 's naesten schand' sijn swiighende bedeckt al
Dan yemands goeden naem met loghenen beveleckt;

Handwritten notes: *al liggende*

Dien

In Carif.

1. Cor. 3. 19.
Sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum.

Cedite Terrarum claudæ moderamina Leges,
Occidat ad Solem Cynthia vestra meum :
Navigat ad lumino delixum Sydus Olympo
Scilicet, hæc animi quassa carina mei.
Tollor, æve Tellus superas libet ire per auras :
Annue, Cælorum Rector, & affer opem.
Nitimur in vanos, nisi Te præeunte, labores ;
Tende manum, persto, tolle, relabor idem.
Erige Divino trepidam sufflamine mentem,
Restat in auxilio spes rediviva Tuor.

Sen
Quam contempta res est Homo, nisi supra humana
se erexerit.

Bibliografie

- Andriessse 1993
C.D. Andriessse, *Titan kan niet slapen. Een biografie van Christiaan Huygens*. Amsterdam/Antwerpen 1993
- Bachrach 1951
A.G.H. Bachrach, 'Sir Constantijn Huygens and Ben Jonson'. In: *Neophilologus* 35 (1951), p. 120-129
- Bachrach 1952-1953
A.G.H. Bachrach, 'Some Dutch Contacts with the Bodleian Library'. In: *Bodleian Library Record* IV (1952-1953), p. 149-160
- Bachrach 1962
A.G.H. Bachrach, *Sir Constantine Huygens and Britain: 1596-1687. A pattern of cultural exchange*. Vol. I: 1596-1619. Leiden/London 1962
- Bachrach 1976
A.G.H. Bachrach, 'Constantijn Huygens' Acquaintance with Donne: A note on Evidence and Conjecture'. In: *Essays Presented to G.I. Liefstinck. Vol. III, Neerlandica Manuscripta*. J.P. Gumbert & M.J.M. de Haan (eds). Amsterdam 1976, p. 111-117
- Bakhuizen van den Brink 1976
J.N. Bakhuizen van den Brink, *De Nederlandse Belijdenisgeschriften. In Authentieke teksten met inleiding en tekstvergelijkingen*. Tweede druk. Amsterdam 1976
- Beck 1993
David Beck, *Spiegel van mijn leven; een Haags dagboek uit 1624*. Ingeleid en van aantekeningen voorzien door Sv. E. Veldhuijzen. Hilversum 1993
- De Beer 1892
Taco H. de Beer, 'Huygens gedichten'. In: *Noord en Zuid* 15 (1892), p. 284-287
- Beets 1878
Nicolaas Beets, 'Mededeling betreffende een aantal tot hiertoe onuitgegeven gedichten van Anna Roemer Visschers'. In: *Verlagen en Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde. Tweede Reeks. Achtste deel*. Amsterdam 1878, p. 35-80 en p. 264-268
- Beets 1881 zie Anna Roemers Visscher 1881
- Beets 1890
Nicolaas Beets, 'Huygens Deïst'. In: Nicolaas Beets, *Poëzie in woorden en andere opstellen*, Haarlem 1890, p. 143-147
- Ten Berge 1976
Domien ten Berge, 'Jacob Cats als Renaissancistisch dichter'. In: *De nieuwe taalgids* 69 (1976), p. 111-117

- Ten Berge 1979
Domien ten Berge, *De hooggeleerde en zoetvloeiende dichter Jacob Cats*. Den Haag 1979
- Bergsma 1920
J. van den Vondel, *Hekeldichten. Met de aantekeningen der 'Amersfoortsche' uitgave*. Uitgegeven en toegelicht door J. Bergsma. Zutphen z.j. [1920], [Klassiek Letterkundig Pantheon]
- Blom 1996
F.R.E. Blom, 'Constantijn Huygens en de ontwikkeling van de poëzie in de landstaal in het eerste kwart van de zeventiende eeuw'. In: Nellen en Trapman 1996, p. 97-111
- Van der Blom 1978
N. van der Blom, 'Militaria bij Huygens en Revius'. In: *De nieuwe taalgids* 71 (1978), p. 411-414
- Van der Blom 1983
N. van der Blom, 'Over de motti onder de Schoncken'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 99 (1983), p. 41-46
- Van der Blom 1993
N. van der Blom, 'Nog eens: Huygens' Delf(t)'. In: *De nieuwe taalgids* 86 (1993), p. 435-436
- Blommendaal 1989
J.L.P. Blommendaal, 'Huygens als hoofdketter: de versvorm in vertaalde Italiaanse herdersspelen'. In: *Spiegel der Letteren* 31 (1989), p. 257-277
- Boëthius, *De vertroosting van de filosofie*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door R.F.M. Brouwer. Baarn (1990)
- Boot 1873
J.C.G. Boot, 'Korte biografische aantekeningen van Constantijn Huygens'. In: *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde. Tweede Reeks. Derde Deel*. Amsterdam 1873, p. 344-356
- Bos en Gruys
Jan Bos en J.A. Gruys, 'Van *Museum Catsianum* naar *Cats Catalogus*'. In: *Cats Catalogus*, p. 27-55
- Bos en Van der Lof 1984
J.J.M. Bos en N.J.P. van der Lof, *Inventaris van het archief van prof. dr. Jan te Winkel (1847-1927)*. Den Haag 1984
- Bostoën 1981
K.J.S. Bostoën, 'Dingman Beens en de kamer van Vreugdendal'. In: *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda 'De Oranjeboom'*. Deel xxxiv (1981), p. 134-163
- Bostoën 1987a
Karel Bostoën, 'Hoe een bedochten Sin op Maet en Rym te keeren? Constantijn Huygens en de Bredase rederijkers'. In: *Veelzijdigheid*, p. 21-38

- Bostoën 1987b
K. Bostoën, *Dichterschap en koopmanschap in de zestiende eeuw. Omtrent de dichters Guillaume de Poitou en Jan vander Noot*. Deventer 1987 [Proefschrift Universiteit van Amsterdam]
- Bredero 1974
G.A. Bredero, *Spaanschen Brabander*. Ingeleid en toegelicht door prof. dr. C.F.P. Stutterheim. Culemborg 1974
- Bredero 1986
G.A. Bredero, *Verspreid werk*. Verzameld en toegelicht door G. Stuiveling, voltooid door B.C. Damsteegt. Leiden 1986
- Breugelmans 1977
R. Breugelmans, 'De eerste publicaties van Jacob Cats (1593-1598)'. In: *Archief* 1977. *Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1977), p. 212-219
- Briels 1974
J.G.C.A. Briels, *Zuidnederlandse boekdrukkers en boekverkopers in de Republiek der Nederlanden omstreeks 1570-1630*. Nieuwkoop 1974 [Bibliotheca Bibliographica Neerlandica 6]
- Brom 1928
G. Brom, 'Bijbelkennis en literatuurstudie'. In: *De nieuwe taalgids* 22 (1928), p. 124-129
- Broekmans e.a. 1987
Th.H.J. Broekman, P.P.G.H. van Dooren en F.P.T. Slits, 'Huygens' Delf(t)'. In: *De nieuwe taalgids* 80 (1987), p. 224-228
- Buitenrust Hetteema 1904
B[uitenrust] H[etteema, F]., '[Kleinigheden] LIV [over J.A.F. onder een drempeldicht voor het *Costelick Mall*]'. In: *Taal en letteren* XIV (1904), p. 515-516
- Caron 1969
W.J.H. Caron, 'Drijmael buijt lens t'achter'. In: *Taal en Tongval* 21 (1969), p. 108-109
- Catalogus* 1874
Catalogus van de boekerij der Koninklijke Akademie van Wetenschappen gevestigd te Amsterdam. Eersten Deels Eerste Stuk. Nieuwe Uitgaaf. Amsterdam 1874
- Cats Catalogus*
Cats Catalogus. De werken van Jacob Cats in de Short-Title Catalogue, Netherlands. Inleiding Paul Dijstelberge. Redactie Jan Bos en J.A. Gruys. Den Haag 1996
- Constanter*
Constanter. Leven en werk van Constantijn Huygens 1596-1687. [Tentoonstellingscatalogus. Den Haag, Museon 28 maart-31 mei 1987; Apeldoorn, Paleis Het Loo 20 juni-13 september 1987]
- Colenbrander 1907
J.H. Colenbrander, *Van Vondel en Huygens. Veertig dichtstukken en fragmenten met aantekeningen, zinsontledingen, woordverklaringen en parafrazen ten dienste van hen, die voor de Hoofdakte of voor vergelijkende examens studeeren*. Purmerend 1907

- Daley 1990
 Koos Daley, *The triple fool. A critical evaluation of Constantijn Huygens' translations of John Donne*. Nieuwkoop 1990 [Bibliotheca Humanistica & Reformatorica 46]
- Damsteegt 1981
 B.C. Damsteegt, 'De Schonckensonnetten'. In: B.C. Damsteegt, *Van Spiegel tot Leeuwenboek. Syntactische en stilistische verschijnselen in 17e-eeuwse teksten*. Leiden 1981, p. 49-77 [Eerder verschenen in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 96 (1980)]
- Davidson en Van der Weel 1996
A Selection of the Poems of Sir Constantijn Huygens (1596-1687). A parallel text translated, with an introduction and appendices by Peter Davidson and Adriaan van der Weel. Amsterdam 1996
- Dawn of the Golden Age*
Dawn of the Golden Age. Northern Netherlandish art 1580-1620. Amsterdam/Zwolle 1993-1994
- Defresne 1917
 A. Defresne, 'Acht regels van Huygens'. In: *De nieuwe gids* 32 (1917), p. 645-652
- Des Tombe 1969
 J.W. Des Tombe, *Het geslacht Van den Boetzelaer*. Bewerkt door C.W.L. Baron van Boetzelaer. Assen 1969
- Van Deursen 1978
 A.Th. van Deursen, *Het kopergeld van de Gouden Eeuw. 1. Het dagelijks brood*. Assen/Amsterdam 1978
- Dorleijn 1984 zie Leopold 1984
- Du Bartas 1963
 Guillaume de Saluste Sieur Du Bartas, *La Sepmaine ou Creation du Monde*. Kritischer Text der Genfer Ausgabe von 1581 herausgegeben von Kurt Reichenberger. Tübingen 1963
- Dudok van Heel 1994
 S.A.C. Dudok van Heel, 'Waar stond "'t Saligh Roemers huys" waar Vondel te gast was?'. In: *Amstelodamum* 81 (1994), p. 51-62
- Van Eeghen 1978
 I.H. van Eeghen, *De Amsterdamse boekhandel 1680-1725*, v, Amsterdam 1978
- Van Eemeren 1986
 G. van Eemeren, 'Echo-scènes in Nederlandse toneelstukken uit de eerste helft der zeventiende eeuw'. In: *Eer is het lof des deuchts. Opstellen over renaissance en classicisme aangeboden aan dr. F. Veenstra*. Onder redactie van H. Duits, A.J. Gelderblom, M.B. Smits-Veldt. Amsterdam 1986, p. 63-76
- Den Eerzamen 1928
 F. den Eerzamen, 'Huygens en de bijbel'. In: *De nieuwe taalgids* 22(1928), p. 300-305

- Eyffinger 1987
Huygens herdacht. Catalogus bij de tentoonstelling in de Koninklijke Bibliotheek ter gelegenheid van de 300ste sterfdag van Constantijn Huygens 26 maart-9 mei 1987. Onder redactie van Arthur Eyffinger. Den Haag 1987
- Eymael 1886
 H.J. Eymael, *Huygens-studiën. Nalezingen met critische aantekeningen op uitgaven van C. Huygens' werken door Dr. Verwijs, Prof. Verdam, Bilderdijk, Van Vloten en A.W. Stellwagen.* Kuilenburg 1886
- Eymael 1891 zie C. Huygens, *Zedeprinten*, 1891
- Eymael 1892
 H.J. Eymael, 'De Nieuwe Huygens-uitgave'. In: *De Nederlandsche Spectator* 1892, p. 159-161
- Eymael 1908
 H.J. Eymael, 'De eerste twee regels van het Costelick Mal.' In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 27 (1908), p. 249-255
- Eymael 1911
 Constantijn Huygens, *Trijntje Cornelisdr. klucht*. Uitgegeven en van eene inleiding en aantekeningen voorzien door H.J. Eymael. Zutphen 1911
- Eymael 1914a
 H.J. Eymael, 'Costelick Mal'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 33 (1914), p. 40-53
- Eymael 1914b
 H.J. Eymael, 'Batava Tempe. 't Voor-Hout van 'sGravenhage'. In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 33 (1914), p. 98-115
- Gaskell 1974
 Philip Gaskell, *A New Introduction to Bibliography*. Oxford 1974 [Reprinted with corrections. First published 1972]
- Gedrukt in Nederland*
Gedrukt in Nederland. Vijf eeuwen letter, beeld & band. Tentoonstelling georganiseerd door de werkgevers- en werknemersorganisaties in het grafisch bedrijf in samenwerking met het Rijksmuseum. Amsterdam 1960
- Van Gelder 1957
 H.E. van Gelder, *Ikonografie van Constantijn Huygens en de zijnen*. 's-Gravenhage 1957
- Gelderblom 1991
 Arie Jan Gelderblom, 'De identiteit van een grijze dutter. Naar aanleiding van Huygens' *Voorhout* r. 33-40'. In: Arie Jan Gelderblom, *Mannen en maagden in Hollands tuin*. Amsterdam 1991, p. 41-45. [Eerder verschenen in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 97 (1981), p. 27-34.]
- Gelderblom 1994
 'k *Wil rijmen wat ik bouw*'. *Twee eeuwen topografische poëzie*. Samenstelling Arie Jan Gelderblom. Amsterdam 1994 [Griffioenreeks]

- Gerbenzon 1961
P. Gerbenzon, 'Enkele opmerkingen over uitgavetechniek'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 78 (1961), p. 20-31
- Gerbenzon 1963
P. Gerbenzon, 'Teksteditie anders'. In: *De nieuwe taalgids* 56 (1963), p. 328-333
- Gerlo 1955
Q. S. Fl. Tertullianus, *De opschik der vrouwen – De vrouwelijke tooi*. Ingeleid en vertaald door Dr. Aloïs Gerlo. Amsterdam/Antwerpen 1955
- Gerritsen 1978
J. Gerritsen, 'De eerste druk van de *Palamedes*'. In: *Uit Bibliotheektuin en Informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosheide bij zijn afscheid als bibliothecaris van de Rijksuniversiteit Utrecht*. Onder redactie van H.F. Hofman e.a. Utrecht 1978, p. 219-230
- De Gheyn 1985
Jacques de Gheyn II (1565-1629) als tekenaar. [Catalogus bij de tentoonstelling in Rotterdam en Washington 1985-1986]
- Greg 1970 (=1950-1951)
W.W. Greg, 'The Rationale of Copy-Text'. In: *Art and Error* 1970, p. 17-53. Eerder gepubliceerd in: *Studies in Bibliography* III (1950-1951), p. 19-36
- Grijp 1987
Louis Peter Grijp, 'Melodieën bij teksten van Huygens'. In: *Veelzijdigheid*, p. 89-107
- Grijp 1991
Louis Peter Grijp, *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw. Het mechanisme van de contrafactuur*. Amsterdam 1991
- Groenveld 1986
S. Groenveld, 'Het Mekka der schrijvers? statencolleges en censuur in de zeventiende-eeuwse Republiek'. In: *Eer is het lof des deuchts. Opstellen over renaissance en classicisme aangeboden aan dr. F. Veenstra*. Onder redactie van H. Duits, A.J. Gelderblom, M.B. Smits-Veldt. Amsterdam 1986, p. 225-245
- Groenveld 1988a
S. Groenveld, 'Een out ende getrouw dienaar, beyde van den staet ende welstant in t'huys van Oragnen. Constantijn Huygens (1596-1687), een hoog Haags ambtenaar'. In: *Holland, regionaal-historisch tijdschrift* 20 (1988), p. 3-32
- Groenveld 1988b
S. Groenveld, 'C'est le pere, qui parle. Patronage bij Constantijn Huygens (1596-1687)'. In: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* 1988, p. 52-107
- Grootes 1970
E.K. Grootes, 'De varianten in de editie 1618 van Bredero's Spaanschen Brabander'. In: *De nieuwe taalgids* 63 (1970), p. 28-32

- Grootes 1985
E.K. Grootes, 'Zeventiende-eeuwse literatuur als bron van historische kennis'. In: *De zeventiende eeuw* 1 (1985), p. 3-11 [ook opgenomen in Grootes 1996, p. 131-139]
- Grootes 1996
E.K. Grootes, *Visie in veelvoud. Opstellen van prof. dr. E.K. Grootes over zeventiende-eeuwse letterkunde*. Ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag verzameld door M. Spies en J. Jansen. Amsterdam 1996
- Grotius collection*
The Grotius Collection at the Peace Palace. A Concise Catalogue. Assen 1983
- Gruys en De Wolf 1989
J.A. Gruys en C. de Wolf, *Thesaurus 1473-1800. Nederlandse boekdrukkers en boekverkopers. Met plaatsen en jaren van werkzaamheid*. Nieuwkoop 1989 [Bibliotheca Bibliographica Neerlandica 28]
- De Haas 1929
M. de Haas, 'Een vijftiental brieven van Maurits Huygens aan zijn broer Constantijn (van 20 mei 1622 tot 7 juni 1624)'. In: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap* 50 (1929), p. 1-40
- Van Haeringen 1975
C.B. van Haeringen, 'Voorhout 637-640: een alternatieve interpretatie'. In: *Taal- en letterkundig gastenboek voor prof. dr. G.A. van Es. Opstellen, de 70-jarige aangeboden ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen*. Groningen 1975, p. 63-65
- Van Halsema 1989
J.D.F. van Halsema. *Bijeen het vroeger en het later, de dichter Leopold en zijn bronnen. Een onderzoek naar de verwerking van de bronnen in een groep onvoltooide gedichten uit de nalatenschap van J.H. Leopold*. Utrecht/Antwerpen [1989] [Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1986]
- Haslinghuis 1914
E. Haslinghuis, 'Over Huygens' stedestem "Briel"'. In: *De nieuwe taalgids* 8 (1914), p. 219
- De Heer 1993
A.R.E. de Heer, 'Constantijn Huygens en de penningkunst'. In: *Jaarboek voor munt- en penningkunde* 80 (1993), p. 271-288
- Heesakkers en Thomassen 1986
C.L. Heesakkers en K. Thomassen, *Voorlopige lijst van alba amicorum uit de Nederlanden vóór 1800*. Den Haag 1986
- Van der Heide 1987
Mans van der Heide, 'Huygens in Engeland: de teleurstelling van D'Uytlandighe Herder'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 38-42 [Huygensnummer]

- Heijbroek 1982
Met Huygens op reis. Tekeningen en dagboeknotities van Constantijn Huygens jr. (1628-1697). Amsterdam, 1982. [Catalogus van de tentoonstelling Amsterdam, Rijksprentenkabinet 20 nov. 1982-29 febr. 1983/ Gent, Museum voor Schone Kunsten, 5 maart 1983-8 mei 1983]
- Van der Heijden, *Spectrum* 8
'T Hoge Huis te Muiden. Teksten uit de Muiderkring. Samenstelling, toelichting en inleiding van M.C.A. van der Heijden. Utrecht (1972). [Spectrum van de Nederlandse letterkunde 8]
- Van der Heijden, *Spectrum* 10
Profijtelijk Vermaak. Moraliteit en satire uit de 16de en 17e eeuw. Samenstelling, toelichting en inleiding van M.C.A. van der Heijden. Utrecht (1968). [Spectrum van de Nederlandse letterkunde 10]
- Heinsius 1983
Daniel Heinsius, *Nederduytsche poemata*. Faksimiledruck nach der Erstausgabe von 1616. Herausgegeben und eingeleitet von Barbara Becker-Cantarino. Bern, Frankfurt am Main 1983.
- Heinsius 1903
J. Heinsius, 'Naar aanleiding van een gedicht van Huygens en een gedicht van Hooft'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 22 (1903), p. 292-295
- Hellinga 1952-1953
W.Gs. Hellinga, 'Principes linguistiques d'edition de textes'. In *Lingua* 3 (1952-1953), p. 298-308
- Hellinga 1954
W.Gs. Hellinga, 'De nieuwe P.C. Hooft-editie. Over winst en verlies'. In: *Handelingen der Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 8 (1954), p. 47-60
- Hellinga 1955
W.Gs. Hellinga, [bespreking van: Jan van der Noot, *Het Bosken en Het Theatre*, uitgegeven met inleiding en aantekeningen door W.A.P. Smit met medewerking van W. Vermeer. Amsterdam-Antwerpen 1953]. In: *Museum* 60 (1955), p. 164-167
- Hellinga 1962
W.Gs. Hellinga, *Kopij en druk in de Nederlanden*, Amsterdam 1962
- Hellinga 1969
W.Gs. Hellinga, 'Analytische bibliografie: eisen en grenzen'. In: *Handelingen van het XXVII Vlaams Filologencongres* (1969), p. 260-263
- Hellinga en Tuynman 1971
W. Hellinga en P. Tuynman, '*Susanne van iover*. Hooft en Huygens' *Otia*'. In: P.K. King and P.F. Vincent (eds.), *European Context. Studies in the history and literature of the Netherlands presented to Theodoor Weevers*. Cambridge 1971, p. 81-119

- Hellinga 1967
W. Hellinga, 'Document en anecdote'. In: *Lessen in lezen. Essays uit 12 jaargangen Maatstaf*. Den Haag 1967, p. 31-56
- Hermkens 1963
H.M. Hermkens, 'Tekseditie'. In: *De nieuwe taalgids* 56 (1963), p. 79-83
- Hermkens 1964
H.M. Hermkens, *Bijdrage tot een hernieuwde studie van Constantijn Huygens' gedichten*. Nijmegen 1964 [Dissertatie Nijmegen]
- Hermkens 1984
H.M. Hermkens, *Handleiding bij het lezen van Huygens' schrift*. Hilvarenbeek 1984 [Gewijzigde heruitgave van deel I van Hermkens 1964, als bijlage bij Hermkens 1987]
- Hermkens 1987-1992 zie Huygens 1987-1992
- Heyting
A. Heyting, *Het boek der sonnetten*. Tweede druk. Amsterdam 1912
- Hinlopen 1814
N. Hinlopen, 'Verhandeling over het duistere in de werken van C. Huygens, voor zoo verre het de tale betreft'. In: *Verhandelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*. Tweede deels eerste stuk. Leyden 1814, p. 221-279.
- Hofman 1983
H.A. Hofman, *Constantijn Huygens (1596-1687). Een christelijk-humanistisch bourgeois-gentilhomme in dienst van het Oranjehuis*. Utrecht 1983
- Hoftijzer 1993
P.G. Hoftijzer, *De zeis in andermans koren. Over nadruk in Nederland tijdens de Republiek. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van uitgeverij en boekhandel vanwege de Dr P.A. Tiele-Stichting aan de Universiteit van Amsterdam op 17 september 1993*. Amsterdam 1993 [BBI-reeks 4]
- Hooft, *Briefwisseling* zie Van Tricht 1976
- Hooft 1981
P.C. Hooft, *Overvloed van vonken*. Een keuze uit de gedichten, samengesteld door M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, L. Strengholt en P.E.L. Verkuyl. Amsterdam 1981
- Hooft 1994
P.C. Hooft, *Lyrische Poëzie*. Nieuwe tekstuitgave door P. Tuynman, bezorgd door G.P. van der Stroom. Amsterdam 1994 [Nederlandse klassieken]
- Ter Horst 1938
Catalogus van de handschriften der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, in bruikleen in de Koninklijke Bibliotheek. Bewerkt door D.J.H. Ter Horst. 's-Gravenhage, 1938

- Van der Horst 1978
K. van der Horst, 'Cats en de uitgave van de *Faces Augustae*'. In: *Uit Bibliotheektuin en Informatieveld. Opstellen aangeboden aan dr. D. Grosbeide bij zijn afscheid als bibliothecaris van de Rijksuniversiteit Utrecht*. Onder redactie van H.F. Hofman e.a. Utrecht 1978, p. 231-244
- Huygens 1891
Constantijn Huygens, *Zedeprinten. Vermeerderd met de tot dusver onuitgegeven print van 'Een professor'*. Ed. H.J. Eymael. Groningen, 1891 [= Eymael 1891]
- Huygens 1892-1899
[Constantijn Huygens], *De gedichten van Constantijn Huygens* naar zijn handschrift uitgegeven door J.A. Worp. Groningen, 1892-1899, 9 delen. [= Worp *Gedichten*]
- Huygens 1904
Constantijn Huygens, *Kostelick Mal en Voor-bout*. 3e dr. Ed. P. Leendertz. Jr. Amsterdam 1904 [= Leendertz. 1904]
- Huygens 1911
Constantijn Huygens, *Trijntje Cornelisdr.klucht*. Uitgegeven en van eene inleiding en aantekeningen voorzien door H.J. Eymael. Zutphen 1911 [= Eymael 1911]
- Huygens 1967
Constantijn Huygens, *Hofwijck*. Ed. P.J.H. Vermeeren. Wassenaar, 1967. Haagse teksten 11 [= Vermeeren 1967]
- Huygens 1968
Constantijn Huygens, *Avondmaalsgedichten en heilige dagen*. Ed. F.L. Zwaan. Zwolle 1968. Zwolse drukken en herdrukken 68. [= Zwaan 1968]
- Huygens 1973
[Constantijn Huygens], *Dagh-werck*. Uitgegeven door F.L. Zwaan. Assen 1973 [= Zwaan 1973]
- Huygens 1974
Constantijn Huygens, *Heilighe dagen*. Ed. L. Strengholt. Amsterdam, 1974 [= Strengholt 1974]
- Huygens 1976
Constantijn Huygens, *Zes zedeprinten*. Ed. werkgroep Utrechtse neerlandici. 2e dr. Utrecht, 1976. [Ruygh bewerp IV]
- Huygens 1977
Constantijn Huygens, *Cluijs-werck*. Uitgegeven en toegelicht door F.L. Zwaan. Jeruzalem 1977 [= Zwaan 1977]
- Huygens 1977
Constantijn Huygens, *Hofwijck*. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door F.L. Zwaan. Jeruzalem 1977 [= Zwaan 1977b]

- Huygens 1979
Constantijn Huygens, *Voorhout, Kostelick Mal en Oogentroost*. 2e dr. Ed. L. Strengholt. Zutphen [1979], Klassiek letterkundig pantheon 9, [= Strengholt 1979]
- Huygens 1981
Constantijn Huygens, *Stede-stemmen en dorpen*. Ed. C.W. de Kruyter. Zutphen, (1981), Klassiek Letterkundig Pantheon 223 [= De Kruyter 1981]
- Huygens 1984
Constantijn Huygens, *Ooghen-troost*. Ed. F.L. Zwaan. Groningen, 1984 [= Zwaan 1984a]
- Huygens 1984
Constantijn Huygens, *Dromen met open ogen. Een keuze uit de gedichten*. Samengesteld door M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, L. Strengholt en P.E.L. Verkuyl. Amsterdam 1984
- Huygens 1984
Constantijn Huygens, *TVrouwelof*. Een cyclus van vijf gedichten van de jonge Constantijn Huygens. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door F.L. Zwaan. Tilburg 1984 [= Zwaan 1984c]
- Huygens 1987
Constantijn Huygens, *Mijn jeugd*. Ed. C.L. Heesakkers. Amsterdam, 1987. [Griffioenreeks]
- Huygens 1990
Constantijn Huygens, *Mengelingh*. Amsterdam 1990 [= Van Strien 1990]
- Huygens 1987-1992
Constantijn Huygens, *Trijntje Cornelis*. Uitgegeven door dr. H.M. Hermkens. Utrecht 1987-1992. 2 delen in vier volumina. [Eerste Deel, volumen 1: i Inleiding, ii Tekst naar de autograaf met manuscriptologische aantekeningen en variantenapparaat, iii Bijschriften met manuscriptologische aantekeningen en variantenapparaat; volumen 2: iv Autograaf, facsimile, v Apograaf, facsimile. Tweede Deel, volumen 1: i Inleiding, ii Realia, iii Taalkundige inleiding, iv Woordregister; volumen 2: v Tekst naar K2 met hertaling en annotaties, vi Bijschriften, vertaling en commentaar. Met zeven lithografieën (stadsgezichten van Antwerpen) van Jeroen Hermkens.] [= Hermkens 1987-1992]
- Janssen 1989
Frans A. Janssen, *Auteur en drukker in de geschiedenis van de typografische vormgeving*. Amsterdam 1989
- Jorissen 1871
Th. Jorissen, *Constantin Huygens. Studiën* 1. Arnhem, 1871
- Jorissen 1873
Th. Jorissen, 'De handschriften van Huygens'. In: *Verlagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. Tweede Reeks. Derde deel*. Amsterdam 1873, p. 211-243

- Jorissen 1885
Th. Jorissen, 'Mr. Daniel Veegens en zijne Haagsche Studiën'. In: *De Gids* 49 (1885), p. 373-411
- Jutten 1902
G.C.A. Jutten, 'Grafchriften in de St. Janskerk te Sluis'. In: *De wapenheraut* 1902, p. 98
- Juvenalis 1984
Juvenalis, *De Satiren*. Vertaald door M. d'Hane-Scheltema. Baarn, Amsterdam 1984
- Kaakebeen 1918
Bloemlezing uit de gedichten van Constantijn Huygens. Verzameld en toegelicht door C.G. Kaakebeen. Groningen 1918. [Van alle tijden no. 7]
- Kalff 1913
G. Kalff, 'Heeft Cats geld verdiend met zijn poëzie?' In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 32 (1913), p. 151 [Kleine mededeelingen 11]
- Kamphuis 1981
G. Kamphuis, 'Enkele kanttekeningen bij de biografie van Constantijn Huygens door Jacob Smit'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 97 (1981), p. 276-296
- Keesing 1987a
E. Keesing, 'Hoe is het met Dorothée van Dorp verder gegaan?' In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 115-124 [Huygensnummer]
- Keesing 1987b
E. Keesing, *Het volk met lange rokken. Vrouwen rondom Constantijn Huygens*. Amsterdam 1987
- Kleerkooper en Van Stockum 1914-1916
M.M. Kleerkooper en W.P. van Stockum jr., *De boekhandel te Amsterdam voornamelijk in de zeventiende eeuw. Biographische en geschiedkundige aantekeningen*. 'sGravenhage 1914-1916, 2 delen [Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel 10]
- Klinkend boeket*
Klinkend boeket. Studies over renaissancesonnetten voor Marijke Spies. Onder redactie van Henk Duits, Arie Jan Gelderblom en Mieke Smits-Veldt. Hilversum 1994
- Van Koeven 1989
Erna van Koeven, 'Een onwaerdeerlycke vrouw. De tekst van Tesselschades Nederlandse gedichten uit de editie van Worp-Sterck vergeleken met de vroegste handschriften of drukken'. In: *Vóortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 10 (1989), p. 47-62
- Kok 1898
A.S. Kok, *Van dichters en schrijvers. Studiën en schetsen van Nederlandsche Letterkunde*. Culemborg 1898
- Koopmans 1904
J. Koopmans, 'Huygens' Kostelick Mal'. In: *Taal en Letteren* XIV (1904), p. 289-302

- Kossmann 1937
E.F. Kossmann, *De boekhandel te 's-Gravenhage tot het eind van de 18e eeuw*. 's-Gravenhage 1937. [Bijdragen tot de Geschiedenis van den Nederlandschen Boekhandel xiii]
- Kossmann 1925 zie Anna Roemers Visscher 1925
- Kossmann en Annegarn 1960
F. Kossmann en A. Annegarn, 'Amour blesse mon sein. Een Frans lied onder de handschriften van Constantijn Huygens'. In: *Tijdschrift van de Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis* 19 (1960), p. 89-93
- Kronenburg 1939
Annie Kronenburg, Huygens' Modegisping in 'Costelick Mal'. In: *Vondelkroniek* 10 (1939), p. 364-270
- De Kruyter 1971a
C.W. de Kruyter, *Constantijn Huygens' Oogentroost. Een interpretatieve studie*. Meppel 1971
- De Kruyter 1971b
C.W. de Kruyter, 'Constantier on the title-page'. In: *Quaerendo* 1 (1971), p. 46-55 (= p. 122-131)
- De Kruyter 1972
C.W. de Kruyter, 'Constantine Huygens's Pamphlets'. In: *Quaerendo* 2 (1972), p. 48-54
- De Kruyter 1981
Constantijn Huygens, *Stede-stemmen en dorpen*. Ed. C.W. de Kruyter. Zutphen 1981 [Klassiek Letterkundig Pantheon 223]
- Kuiper 1977
G.C. Kuiper, 'Huygens, Suzanna en de luie Fabri van 1637'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 93 (1977), p. 47-56
- Kuiper 1986
G.C. Kuiper, 'De filologie als toetssteen'. In: *De zeventiende eeuw* 2 (1986), p. 3-16
- Kuiper 1987
G.C. Kuiper, 'Huygens' eervolle opdracht: Een brief aan Heinsius over Oranjes grafschrift'. In: *Hermeneus* 59 (1987), p. 177-180
- Kuitert 1993
Lisa Kuitert, *Het ene boek in vele delen. De uitgave van literaire series in Nederland 1850-1900*. Amsterdam 1993
- Van de Laar 1988
Horatius, *Satiren en brieven*. Ingeleid, vertaald en toegelicht door Louis van de Laar. Baarn 1988
- Langius 1613
Josephus Langius, *Novissima polyanthea in libros xx dispersita [...] Nunc vero [...] repurgatum [...] auctum [...] locupletatum exornatumque, studio & opera Josephi Langii [...]*

- Francofurti [...] Sumptibus Lazari Zetneri Bibliopolae. Anno MDCXIII
 (ex: Koninklijke Bibliotheek, 's Gravenhage 401 C22)
- Leeman en Braet 1987
 A.D. Leeman en A.C. Braet. *Klassieke retorica*. Groningen 1987
- Leendertz 1904
 Constantijn Huygens, *Kostelick Mal en Voor-bout*. 3e dr. Ed. P. Leendertz Jr.
 Amsterdam 1904
- Leendertz 1931
 P. Leendertz Jr., *Bibliographie der werken van P.C. Hooft*. 's Gravenhage 1931
- Leendertz-Stoett
Gedichten van P.C. Hooft. Volledige uitgave door Dr. F.A. Stoett. Tweede geheel
 herziene, opnieuw bewerkte en vermeerderde druk van de uitgave van P. Leendertz
 Wz. Eerste deel. Amsterdam 1899
- Leerintveld 1985
 A. Leerintveld, [recensie van Zwaan 1984c]. In: *Spektator* 15 (1985-1986), p. 305-
 308
- Leerintveld 1987a
 A.M.Th. Leerintveld, 'Huygens vertaalt Du Bartas. Huygens' eerste dichtwerk in het
 Nederlands, een vertaling van een tweetal fragmenten uit Du Bartas vergeleken met
 de vertaling door Van Liesvelt'. In: *Veelzijdigheid*, p. 173-182
- Leerintveld 1987b
 A.M.Th. Leerintveld, 'Liefdesverdriet bij Huygens'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987),
 p. 17-26 [Huygensnummer]
- Leerintveld 1988
 A.M.Th. Leerintveld, 'Ter goeder memorie van mynen naem, de nalatenschap van
 Constantijn Huygens'. In: *Soeticheydt des Buyten-levens. Leven en leren op Hofwijck*.
 Red. V. Freijser. Delft 1988, p. 97-115
- Leerintveld 1989
 Ad Leerintveld, 'Van dichtende bekende tot bekend dichter. De jonge Constantijn
 Huygens op weg naar brede erkenning'. In: *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek*,
 10 (1989), p. 21-35
- Leerintveld 1991a
 Ad Leerintveld, 'Vondel, Reael en Huygens' *Otia*'. In: *De nieuwe taalgids* 84 (1991),
 p. 227-235
- Leerintveld 1991b
 Ad Leerintveld, 'Een preek en een satire, Huygens en Williams'. In: *Accidentia*.
Taal- en letteroefeningen voor Jan Knol. Onder redactie van Jan Noordegraaf en Roel Zemel.
 Amsterdam 1991, p. 199-206

- Leerintveld 1992
Ad Leerintveld, 'Politiek, religie en literatuur. Het fonds van de Haagse drukker en uitgever Aert van Meurs en de familie Huygens'. In: *De zeventiende eeuw* 8 (1992), p. 139-149
- Leerintveld 1994a
A.M.Th. Leerintveld, *Huygens over hovelingen*. Voorburg 1994 [Hofwijckreeks nr. 1. – Eerste dr. J.A. Worp-lezing 2 oktober 1993]
- Leerintveld 1994b
Ad Leerintveld, 'Lof van Hooft voor Huygens' *Otia*'. In: *Klinkend boeket*, p. 99-103
- Leerintveld 1996a
A.M.Th. Leerintveld, 'Constantijn Huygens niet de dichter "Van de Schoonheit"'. In: *Spiegel der letteren* 38 (1996), p. 62-72
- Leerintveld 1996b
Ad Leerintveld, 'Hugo de Groot in de Nederlandstalige literatuur van het eerste kwart van de zeventiende eeuw'. In: Nellen en Trapman 1996, p. 113-123
- Leerintveld 1997
Ad Leerintveld, 'Enkele vondsten en bevindingen naar aanleiding van de historisch-kritische editie van Huygens' vroege Nederlandse gedichten'. In: Streekstra 1997, p. 33-49
- Leopold 1984
J.H. Leopold, *Gedichten uit de nalatenschap*. Uitgegeven en van editie-technisch en genetisch-interpretatief commentaar voorzien door G.J. Dorleijn. 2 delen. Amsterdam etc. 1984. Verwezen wordt naar deel 1. 'De gedichten voorafgegaan door editie-technisch commentaar [= Dorleijn 1984]
- Leupe 1870
P.A. Leupe, 'Hoe de tafels in de hofhouding van Prins Maurits waren ingedeeld'. In: *De oude tijd* 1870, p. 345-349
- Van Leuvensteijn 1987
J.A. van Leuvensteijn, [bespreking van Hermkens 1987]. In: *Taal en tongval* 39 (1987), p. 196-198
- Lievens
R. Lievens, 'Lezenderwijs. "Kon Huygens optellen?"' In: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*. 35 (1981), p. 187-208.
- Van Lieburg 1987
M.J. van Lieburg, 'Constantijn Huygens en Suzanna van Baerle. Een pathobiografische bijdrage'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987). p. 171-180. [Huygensnummer]
- Luijten 1991-1992
H. Luijten. 'Belachelijke dingen, ende nochtans niet sonder wijsheyt'. De prenten in Jacob Cats' *Sinne- en minnebeelden*'. In: *De Boekenwereld* 8 (1991-1992), p. 202-214

- Luijten 1996
Jacob Cats. *Sinne- en minnebeelden*. Studie-uitgave met inleiding en commentaar verzorgd door Hans Luijten. 3 dln. Den Haag 1996 [Monumenta Literaria Neerlandica IX]
- Maas 1987
N. Maas, *De Nederlandsche Spectator. Schetsen uit het letterkundig leven van de tweede helft van de negentiende eeuw*. Utrecht 1986
- Maria Tesselschade* 1994
Maria Tesselschade en haar literaire vrienden. [Catalogus bij de expositie in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam]. Amsterdam 1994
- Mathijsen 1992-1993
Marita Mathijsen, 'Autorisatie als twistappel'. In: *Spektator* 22 (1992-1993), p. 100-115
- Mathijsen 1995
Marita Mathijsen, *Naar de letter. Handboek editiewetenschap*. Assen 1995
- McNeil Kettering 983
Alison McNeil Kettering, *The Dutch Arcadia. Pastoral art and its audience in the Golden Age*. Montclair 1983
- Ter Meer 1987
T.L. ter Meer, 'De Arion-sonnetten van Hooft en Huygens uit 1621'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 27-37 [Huygensnummer]
- Ter Meer 1991
T.L. ter Meer, *Snel en dicht. Een studie over de epigrammen van Constantijn Huygens*. Amsterdam 1991 [Dissertatie Vrije Universiteit]
- Meertens 1942
P.J. Meertens, *De lof van den Boer*. Amsterdam 1942
- Meertens 1943
P.J. Meertens, *Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en in de eerste helft der zeventiende eeuw*. Amsterdam, 1943
- Michels 1958
L.C. Michels, *Filologische opstellen* 11, Zwolle 1958 p. 309
- Michels 1962
L.C. Michels, 'Voorsmaak van Hooft'. In: *De nieuwe taalgids* 55 (1962), p. 82-89 [Ook opgenomen in Michels 1964, p. 271-284]
- Michels 1964
L.C. Michels, *Filologische opstellen* 14. Zwolle 1964
- Van Moerkerken 1887
Hooft en Huygens. Keur uit beider werken. Met levensschets en aantekeningen door P.H. van Moerkerken. Sneek 1887

- Molhuysen 1905
P.C. Molhuysen, 'Brief van Jacob Cats aan Const. Huygens'. In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 24 (1905), p. 208
- Moltzer 1885
H.E. Moltzer, 'I.A.F.s' gedicht op Huygens' "Voorhout ende Cost. Mall" vs. 45 en vlgg.' In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 5 (1885), p. 308-309
- Nellen 1987
H.J.M. Nellen, 'Een Haags dichter over "de Delftse Cicero"'. Hugo Grotius in de brieven en gedichten van Constantijn Huygens'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 125-137 [Huygensnummer]
- Nellen en Trapman 1996
De Hollandse jaren van Hugo de Groot (1583-1621). Lezingen van het colloquium ter gelegenheid van de 350-ste sterfdag van Hugo de Groot ('s-Gravenhage, 31 augustus-1 september 1995).
Onder redactie van H.J.M. Nellen en J. Trapman. Hilversum 1996
- NNBW
Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Onder redactie van P.C. Molhuysen, P.J. Blok e.a. Leiden 1911-1937. 10 dln.
- Ovidius 1996
Ovidius, [*Ars amatoria*] *Minnekunst*. Vertaald door Micha Kat. Baarn, Antwerpen (1996)
- Penon 1884
G. Penon, *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*. Derde en laatste deel. Groningen 1884, p. 175-204
- Porteman 1985
K. Porteman, 'T 'Is al goet wat cunste doet. Beschouwingen bij een drukkersmerk van de gebroeders Van de Venne'. In: *Liber amicorum Leon Voet*. Onder redactie van Francine de Nave. Antwerpen 1985 (= *De gulden passer* 61-63 (1983-1985)), p. 328-345
- Poulssen 1972
J. Poulssen, 'Huygens' Uijtlandige herder'. In: *Raam*, oktober 1972, p. 58-92 [Knuveldernummer]
- Proeven I*
Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek. I De psalmberijmingen.
Ed. tekst: Bureau van de commissie voor de uitgave van het Verzameld Werk van P.C. Hooft onder leiding van W.Gs. Hellinga, commentaar: W.A.P. Smit met medewerking van F.L. Zwaan. Amsterdam 1961 [Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. Nieuwe Reeks. Deel Lxviii] [= Smit 1961]
- Proeven II*
Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofts lyriek II. Gedichten voor Huygens.
Tekstverzorging: P. Tuynman, commentaar: F.L. Zwaan. Amsterdam 1968 [Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. Nieuwe Reeks. Deel Lxxiii] [= Tuynman en Zwaan 1968]

- Purves 1918
 J. Purves, 'A hitherto unidentified source of Huygens' satire "T Kostelick Mal"'.
 In: *The modern language review* XIII (1918), p. 78-82
- Ram 1987
 Karin-E. Ram, 'Vrinden in den Haegh'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 43-49
 [Huygensnummer]
- Rasch 1987
 R.A. Rasch, 'De muziekbibliotheek van Constantijn Huygens'. In: *Veelzijdigheid*,
 p. 141-162
- Van Regteren Altena 1983
 I.Q. van Regteren Altena, *Jacques de Gheyn. Three generations*. The Hague, Boston,
 London 1983
- Ritsema van Eck 1995
 Pieter C. Ritsema van Eck, *Glass in the Rijksmuseum* Volume II. Zwolle 1995, p. 33-37
- Roelevink 1983
Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe Reeks 1610-1670. Deel 5, (1621-1622). Bewerkt
 door J. Roelevink. Den Haag 1983
- Roeseling 1900
 J. Roeseling, 'Constantijn Huygens' voornaam en naamspreuk'. In: *Oud-Holland* 18
 (1900), p. 211-216
- Sassen 1966
 F.L.R. Sassen, 'Levensberichten van de hoogleraren der Illustre School te Breda'.
 In: *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda*
 'De Oranjeboom' 19 (1966), p. 123-157, over Brosterhuysen p. 134-137
- Schapelhouman en Schatborn 1993
 Marijn Schapelhouman en Peter Schatborn, *Tekeningen van oude meesters. De verzameling*
Jacobus A. Klaver. Zwolle 1993
- Scheibe 1971
 S. Scheibe, 'Zu einigen Grundprinzipien einer historisch-kritischen ausgabe.'
 In: *Texte und Varianten*, München 1971, p. 1-44
- Scheibe 1988
Vom Umgang mit Editionen. Eine einföhrung in Verfahrensweisen und Methoden der Textologie.
 Von Siegfried Scheibe (Leitung). Berlin 1988
- Schenkeveld-Van der Dussen 1969
 M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, 'Huygens en de *Zeeusche Nachtegael*'. In: *De nieuwe*
taalgijs 62 (1969), p. 126-127
- Schenkeveld-Van der Dussen 1979-1980
 M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, 'Anna Roemers Visscher: de tiende van de
 negen, de vierde van de drie'. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*
te Leiden 1979-1980, p. 3-14

- Schenkeveld-Van der Dussen 1987
M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, 'Otium en *Otia*'. In: *Veelzijdigheid*, p. 194-204
- Schenkeveld-Van der Dussen 1988a
M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, *Duistere luister. Aspecten van obscuritas*. Utrecht 1988 [Inaugurele Rede]
- Schenkeveld-Van der Dussen 1988b
M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, 'Word and image in Huygens' *Otia*. The author as hidden persuader'. In: *Word & Image* 4 (1988), p. 238-245
- Schenkeveld-Van der Dussen 1999
Gedichten van Anna Roemersdochter Visscher. Een bloemlezing met inleiding en commentaar door Riet Schenkeveld-Van der Dussen en Annelies de Jeu. Amsterdam 1999 [Amazone-reeks 1]
- Schinkel 1840
Opgave der handschriften van Constantijn en Christiaan Huygens, benevens die handschriften, welke tot hen betrekkelijk zijn en vóór weinige jaren onder derzelve nakomelingen nog berustende waren. 's-Gravenhage, (A.D. Schinkel), 1840
- Schinkel 1851
A.D. Schinkel, *Nadere bijzonderheden betrekkelijk Constantijn Huygens en zijne familie, alsmede eenige door hem vervaardigde doch onuitgegeven dichtstukjes*. 1851. Twee delen
- Schinkel 1853
Handschriften en oude drukken (incunabelen), deel uitmakende van de kunst- en letter-verzamelingen van A.D. Schinkel. 1853
- Schrijvers 1993
Horatius, *De lyrische gedichten*. Vertaald en ingeleid door Piet Schrijvers. Baarn 1993
- Van Seggelen 1987
André van Seggelen, 'Huygens' Franse poëzie'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 71-78 [Huygensnummer]
- Sellin 1968
Paul R. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England. With a short-title checklist of the works of Daniel Heinsius*. Leiden, London 1968
- Sellin 1982/1983
Paul R. Sellin, 'John Donne and the Huygens Family, 1619-1621'. In: *Dutch Quarterly Review of Anglo-American Letters* 12 (1982-1983), p. 193-204
- Sellin 1988
Paul R. Sellin, 'So Doth, So Is Religion'. *John Donne and Diplomatic Contexts in the Reformed Netherlands, 1619-1620*. Columbia 1988
- Sellin 1993a
Paul R. Sellin, 'P.C. Hooft, Constantijn Huygens, and the *Méditations Chrestiennes* of Rutger Wessel van den Boetzelaer, Baron van Asperen'. In: *From Revolt to Riches*.

Culture and History of the Low Countries 1500-1700. International and Interdisciplinary Perspectives. London 1993, p. 211-234

Sellin 1993b

Paul R. Sellin, 'Zeventiende-eeuwse criteria voor psalmvertalingen: loftuitingen van Hooft en Huygens aan het adres van Rutger Wessel van den Boetzelaer, Baron van Asperen'. In: *Neerlandica extra muros* 31 (1993), p. 32-35

Van Selm 1974

Bert van Selm, 'G.A. Brederoods Spaanschen Brabander...1616?'. In: *De nieuwe taalgijs* 67 (1974), p. 53

Seneca, *Ad Lucilium. Epistolae morales. Brieven aan Lucilius*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door C. Verhoeven. Baarn 1980

Slits 1990

Frans P.T. Slits, *Het latijnse stededicht. Oorsprong en ontwikkeling tot in de zeventiende eeuw*. Amsterdam 1990 [Proefschrift Nijmegen]

Sluijter 1986

Eric Jan Sluijter, *De 'Heydensche Fabulen' in de Noordnederlandse schilderkunst, circa 1590-1670. Een proeve van beschrijving en interpretatie van schilderijen met verhalende onderwerpen uit de klassieke mythologie*. Enschede 1986. [Proefschrift Leiden]

Smit 1961

J. Smit, [Recensie van *Proeven* I]. In: *AUMLA. Journal of the Australasian Universities Language and Literature Association*. Number 16. November 1961, p. 249-251

Smit 1961 zie *Proeven* I

Smit 1966

J. Smit, *Driemaal Huygens. Vergelijkende karakteristieken van Constantijn Huygens' Batava Tempe, 't Costelick Mal en de Uytlandighe Herder*. Assen 1966

Smit 1967

J. Smit, 'De Characteres en Constantijn Huygens'. In: *Forum der Letteren*, 8 (1967), p. 13-23

Smit 1968

J. Smit, [Recensie van *Proeven* II]. In: *AUMLA. Journal of the Australasian Universities Language and Literature Association*. Number 30, 1968, p. 278-279

Smit 1976

J. Smit, 'Varia over Huygens en de Huygens-studie'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 92 (1976), p. 203-215

Smit 1977

Jaap Smit, 'The study of Constantijn Huygens's poetry – Past, present and future'. In: *Festschrift for Ralph Farrell*. Ed. A. Stephens e.a.. Bern 1977, p. 221-227

Smit 1980

Jacob Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel. Het leven van Constantijn Huygens*. 's-Gravenhage 1980

- Smits-Veldt 1987
M.B. Smits-Veldt, 'Huygens' kritiek op "Een algemeen poëet", 21 augustus 1623'.
In: *Veelzijdigheid*, p. 183-193
- Smits-Veldt 1994
Mieke B. Smits-Veldt, *Maria Tesselschade. Leven met talent en vriendschap*. Zutphen 1994
- Sneller en Van Marion 1994
De gedichten van Tesselschade Roemers. Uitgegeven en toegelicht door A. Agnes Sneller en Olga van Marion m.m.v. Netty van Megen. Hilversum 1994
- Spies 1981
Marijke Spies, 'Arion-Amphion: Huygens en Hooft in de stormen van 1621-1622'.
In: *Uyt liefde geschreven. Studies over Hooft 1581-1981*. Groningen 1981, p. 101-116
- Spies 1981-1982
Marijke Spies, [recensie van Smit 1980]. In: *Spektator* 10 (1981-1982), p. 362-365
- Spies 1986
Marijke Spies, 'Orde moet er zijn': over de inrichting van zeventiende-eeuwse dichtbundels'. In: G. van Eemeren & F. Willaert (red.), *'tOndersoeck leert. Studies over middeleeuwse en 17de-eeuwse literatuur ter nagedachtenis van prof. dr. L. Rens*. Leuven, Amersfoort 1986, p. 179-187
- Spies 1994
Marijke Spies, 'Verbeeldingen van vrijheid: David en Mozes, Burgerhart en Bato, Brutus en Cato'. In: *De zeventiende eeuw* 10 (1994), p. 141-158
- Sterck 1887
J.F.M. Sterck, 'Charles de Trello en zijne dochter Lucretia, de "Parthenine" van C. Huygens'. In: *Oud-Holland* 5 (1887), p. 275-294
- Stoett 1936
F.A. Stoett, 'Huygens' zedeprent *Een professor*'. In: *De nieuwe taalgids* 30 (1936), p. 404-407.
- Streekstra 1987
N.F. Streekstra, 'Huygens als Donne-vertaler. Linguïstisch-stilistische aspecten van een vertaalstrategie'. In: *Huygens in Noorder Licht. Lezingen van het Groningse Huygens-symposium*. Red. N.F. Streekstra en P.E.L. Verkuyl. Groningen 1987, p. 25-44
- Streekstra 1994
N.F. Streekstra, *Afbeeldingsrelaties. Een taal- en letterkundig essay over Huygens' Donne-vertalingen*. Groningen 1994 [Dissertatie Groningen]
- Streekstra 1997
N.F. Streekstra 'De groote Webb'. In: *Constantijn Huygens 1596-1996. Lezingen van het tweede Groningse Huygens-symposium*. Onder redactie van N.F. Streekstra. Groningen 1997, p. 9-31

- Strenght 1970a
L. Strenght, 'Sonnetten en pseudosonnetten bij Vondel'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 86 (1970), p. 194-212
- Strenght 1970b
L. Strenght, 'Waterlantsche Trijn heeft nog een appeltje te schillen'. In: *De nieuwe taalgids* 63(1970), p. 127-131
- Strenght 1974a
Constantijn Huygens, *Heilighe dagen*. Ed. L. Strenght. Amsterdam, 1974
- Strenght 1974b
L. Strenght, 'Kitman: mythe of werkelijkheid?'. In: *Alkmaars Jaarboekje* 1974, p. 98-109
- Strenght 1976
L. Strenght, *Huygens-studies. Bijdragen tot het onderzoek van de poëzie van Constantijn Huygens*. Amsterdam 1976 [Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam]
- Strenght 1978
Constantijn Huygens, *Voorbout, Kostelick Mal en Oogentroost*. 2e dr. Ed. L. Strenght. Zutphen 1978. [Klassiek letterkundig pantheon 9]
- Strenght 1979
L. Strenght, 'De stem van Alkmaar in de poëzie van Constantijn Huygens'. In: *Alkmaarse Historische Reeks* III (1979), p. 108-120
- Strenght 1981a
L. Strenght, 'Over Huygens epigrammen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 97 (1981), p. 192-204
- Strenght 1981b
L. Strenght, [recensie van Smit 1980.] In: *De nieuwe taalgids* 74 (1981), p. 178-182
- Strenght 1982
L. Strenght, 'Terug naar de handschriften van Huygens' Zede-printen'. In: *Spiegel der Letteren* 24 (1982), p. 96-112
- Strenght 1983
L. Strenght, 'Bilderlijk over Huygens'. In: *De nieuwe taalgids* 76 (1983), p. 51-59
- Strenght 1984
L. Strenght, 'Twee brieven aan Constantijn Huygens'. In: *Voortgang. Jaarboek voor de Neerlandistiek* v (1984), p. 47-68
- Strenght 1986
L. Strenght, 'Over de Muiderkring'. In: *Cultuurgeschiedenis in de Nederlanden van de Renaissance naar de Romantiek. Liber Amicorum J. Andriessens, A. Keersmaekers, P. Lenders*. Leuven, Amersfoort 1986, p. 265-277
- Strenght 1987a
L. Strenght, *Constanter. Het leven van Constantijn Huygens*. Met medewerking voor de illustraties van A.R.E. de Heer. Amsterdam 1987

- Strengolt 1987b
L. Strengolt, 'Een aansporing achteraf? Over de datering van Vondels "Spore aen den Heer Hooft, tot voltrekking sijner aengevange Nederlantsche Historie"'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 103 (1987), p. 314-329 [Vondelnummer p. 80-93]
- Strengolt 1987c
L. Strengolt, '*Dit niet te drucken*. Over de gedichten die Huygens niet publiceerde'. In: *Veelzijdigheid*, p. 251-263
- Strengolt 1989a
L. Strengolt, 'Anna Roemers aan Hugo Grotius'. In: *Liber Amicorum Prof. dr. K. Langvik-Johannessen*. Ed. K. Porteman en K. Schöndorf. Leuven 1989, p. 199-208
- Strengolt 1989b
L. Strengolt, 'De *Stede-stemmen* van Constantijn Huygens. Een serie gedichten op Hollandse steden en dorpen'. In: *Holland, regionaal-historisch tijdschrift* 21 (1989), p. 88-110
- Van Strien 1987
A. van Strien, 'Anti-idealistische poetica bij Huygens?' In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), p. 65-70 [Huygensnummer]
- Van Strien 1990
Constantijn Huygens, *Mengelingb*. Amsterdam 1990 [Dissertatie Vrije Universiteit]
- Van Strien 1996
Korenbloemen. Gedichten van Constantijn Huygens. Samenstelling: Ton van Strien. Amsterdam 1996 [Griffioenreeks]
- Strowski 1912
Reproduction en phototypie de l'exemplaire avec notes manuscrites marginales des Essais de Montaigne appartenant à la ville de Bordeaux. Publiée avec une introduction par M. Fortunat Strowski. Paris 1912
- Stutterheim 1974 zie Bredero 1974
- Stutterheim 1976
C.F.P. Stutterheim, [recensie van Zwaan 1976]. In: *De nieuwe taalgids* 69 (1976), p. 535-538
- Stutterheim 1978
C.F.P. Stutterheim, 'Sonnetten en pseudosonnetten bij Vondel en anderen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 94 (1978), p. 71-106
- Tiethoff-Spliethoff 1989
M.E. Tiethoff-Spliethoff, 'De hofhouding van Frederik Hendrik'. In: *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* 1989, p. 41-62
- Van Tricht 1976
De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft. Ed. H.W. van Tricht. Deel I 1599-1630. Culemborg 1976

- Van Tricht 1980
H.W. van Tricht, *Het leven van P.C. Hooft*. 's-Gravenhage 1980.
- Tuynman 1971
P.C. Hooft, *Sonnetten. Reden vande Waerdicheit der Poesie*. Amsterdam 1971
- Tuynman 1973
Pierre Tuynman, *Bijdragen tot de P.C. Hooft-filologie*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam 1973 [ongepubliceerd]
- Tuynman en Zwaan 1968 zie *Proeven II*
- Tuynman en Van der Stroom 1994 zie Hooft 1994
- Unger 1885
J.H.W. Unger, 'Dagboek van Constantijn Huygens'. Bijlage bij: *Oud-Holland* 3 (1885)
- Veelzijdigheid*
Veelzijdigheid als levensvorm. Facetten van Constantijn Huygens' leven en werk. Een bundel studies ter gelegenheid van zijn driehonderdste sterfdag. Red. A.Th. van Deursen e.a. Deventer 1987
- Van Vaeck 1989
Marc van Vaeck, 'Adriaen van de Vennes Tafereel van Sinne-Mal (Middelburg 1623). N.a.v. het literaire debuut van een geleerd schilder-dichter'. In: *Nehalennia*. Aflevering 75, 1989, p. 4-23
- Van Vaeck 1994
M. van Vaeck, *Adriaen van de Vennes 'Tafereel van de Belacchende Werelt'* (Den Haag, 1635). 3 delen. Gent 1994
- Valerius 1942
Adriaen Valerius, *Nederlantsche Gedenck-clanck*. Herdrukt naar de oorspronkelijke uitgaaf van 1626. Ingeleid en voorzien van [...] aantekeningen door P.J. Meertens, N.B. Tenhaeff en A. Komter-Kuipers. Amsterdam 1942
- Veenstra 1968
F. Veenstra, *Ethiek en moraal bij P.C. Hooft. Twee studies in renaissance-levensidealen*. Zwolle 1968
- Veenstra 1972-1973
F. Veenstra, 'Enkele aantekeningen bij de edities van de *Griane*'. In: *Spektator* 2 (1972-1973), p. 225-242 en 333-348
- Verkruisje 1973-1974
P.J. Verkruisje, 'Over diplomatisch editeren van handschriften en het gebruik daarbij van diacritische tekens'. In: *Spektator* 3 (1973-1974), p. 325-346
- Verkruisje 1983
P.J. Verkruisje, *Mattheus Smallegange (1624-1710): Zeeuws historicus, genealoog en vertaler. Beschrijvende persoonsbibliografie. Met een verantwoording van de gevolgde methode van partiële interne collatie*. Nieuwkoop 1983 [Bibliotheca Bibliographica Neerlandica 16]

- Verkruisje, Hendriks en Mateboer 1988
 P.J. Verkruisje, W.A. Hendriks, J. Mateboer, *Johan de Brune de oude 1588-1658*.
Descriptieve auteursbibliografie. Amsterdam 1988
- Verkuyl 1961
 P.E.L. Verkuyl, 'Huygens' vertalingen uit het Italiaans'. In: *De nieuwe taalgids* 54 (1961),
 p. 317-323
- Verkuyl 1962
 P.E.L. Verkuyl, 'Fagiano, Huygens, Marino'. In: *De nieuwe taalgids* 55 (1962), p. 156-
 157
- Verkuyl 1963
 P.E.L. Verkuyl, 'Is Huygens een marinist?'. In: *De nieuwe taalgids* 56 (1963), p. 129-140
 en p. 193-205
- Verkuyl 1968
 P.E.L. Verkuyl, 'Huygens' GRILL van 1623.' In: *W.A.P. Smitnummer van De nieuwe
 taalgids*. Groningen 1968, p. 54-62
- Verkuyl 1971
 P.E.L. Verkuyl, *Battista Guarini's Il Pastor Fido in de Nederlandse dramatische literatuur*.
 Assen 1971
- Verkuyl 1976
 P.E.L. Verkuyl, [recensie van Zwaan 1976] In: *Spiegel der Letteren* 18 (1976), p. 276-
 283
- Verkuyl 1978
 P.E.L. Verkuyl, 'Waarom stoot die stier dat Heck open?'. In: *Proeven van Neerlandistiek
 aangeboden aan prof. dr. Albert Sassen*. Groningen 1978, p. 105-113
- Verkuyl 1981
 P.E.L. Verkuyl, [recensie van Smit 1980]. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en
 Letterkunde* 97 (1981), p. 309-314
- Vermeer 1968
 W. Vermeer, 'Huygens op vrijersvoeten. (Over bouw en opzet van Huygens' *Vrijerij*)'.
 In: *W.A.P. Smitnummer van De nieuwe taalgids*. Groningen 1968, p. 63-72
- Vermeer 1982a
 W. Vermeer, 'Pastorale poëzie van Huygens'. In: *Renaissance Studies Utrecht* 1 (1982),
 p. 79-101
- Vermeer 1982b
 W. Vermeer, [recensie van Smit 1980]. In: *Spiegel der Letteren* 24 (1982), p. 71-75
- Vermeeren 1956
 P.J.H. Vermeeren, 'Over de handschriften en uitgaven van Constantijn Huygens'
Cluys-werk'. In: *Spiegel der Letteren* 1 (1956), p. 45-58

- Vermeeren 1959
P.J.H. Vermeeren, 'Vastaerts penn in arrebeyt. Studiën over de werkmethode van Constantijn Huygens in zijn Nederlandse gedichten uit de periode 1617-1627'. In: *De nieuwe taalgids* 52 (1959), p. 202-212 en p. 264-274
- Vermeeren 1967
Constantijn Huygens, *Hofwijck*. Ed. P.J.H. Vermeeren. Wassenaar 1967. [Haagse teksten II]
- Anna Roemers Visscher 1881
Anna Roemers Visscher, *Gedichten*. Ed. N. Beets. Utrecht 1881
- Anna Roemers Visscher 1925
Anna Roemers Visscher, *Gedichten*. Ter aanvulling van de uitgave harer gedichten door Nicolaas Beets medegedeeld en toegelicht door Fr. Kossmann. 's-Gravenhage 1925
- Anna Roemers Visscher 1971
Anna Roemers Visscher, *Letter-Juwel*. Uit het bezit van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, in facsimile uitgegeven en ingeleid door C.W. de Kruyter. Amsterdam 1971
- Van Vloten 1859-1860
J. van Vloten, 'Jacob van der Burgh'. In: *De Dietsche Warande* 5 (1859-1860), p. 211-254
- Vondel 1987
J. van den Vondel, *Twee zeevaart-gedichten. Hymnus, ofte Lof-Gesangh, over de wijd-beroemde scheeps-vaert der Vereenighde Nederlanden (1613). Het Lof der Zee-vaert (1623)*. Uitgegeven met inleiding en commentaar door Marijke Spies. 2dln. Amsterdam etc. 1987 [Monumenta Literaria Neerlandica 111]
- Vos 1962
R. Vos, "'De spreuk van de doden tot de levenden" bij Huygens.' In: *De nieuwe taalgids* 55 (1962), p. 276
- De Vos 1981
D. de Vos, 'Grotius over een jeugdvers van Constantijn Huygens'. In: *Meta* 15 (1981), p. 89-91
- De Vries 1985
Willemien B. de Vries, [recensie van Zwaan 1984c]. In: *De nieuwe taalgids* 78 (1985), p. 453-455.
- Waterschoot 1984
W. Waterschoot, 'De auteursbibliografie.' In: *Dokumentaal* 13 (1984), p. 90-93
- Williams 1979
John Williams, *A sermon of apparell*. London 1620. Facsimile 9663 in de reeks *The English Experience*. Amsterdam-Norwood N.J. 1979.

- Te Winkel 1891
 J. te Winkel, 'Een volledige Huygens'. In: *Taal en Letteren* 1 (1891), p. 69-74
- Worp, *Briefwisseling*
 J.A. Worp, *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)*. Eerste deel. 1608-1634. 's-Gravenhage 1911 [Rijks Geschiedkundige Publicatiën 15]
- Worp, *Gedichten*
 [C. Huygens], *De gedichten van Constantijn Huygens*. Naar zijn handschrift uitgegeven door J. A. Worp. Groningen 1892-1899. ix delen
- Worp 1886
 J.A. Worp, 'Jacob Westerbaen'. In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 6 (1886), p. 161-281.
- Worp 1892
 J.A. Worp, 'Hugeniana.' In: *De Nederlandsche Spectator* 1892, p. 159-161
- Worp 1893
 J.A. Worp, 'Brieven van Huygens aan Cats.' In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 12 (1893), p. 177-190
- Worp 1976
 J.A. Worp, *Een onwaerdeerlycke Vrouw. Brieven en verzen van en aan Maria Tesselschade*. Uitgegeven door J.A. Worp. 's-Gravenhage 1918. [Reprint Utrecht 1976]
- Wijngaards 1966
 N. Wijngaards, "'Een wijs hoveling" van Constantijn Huygens, gezien in het licht van de Theophrastische traditie'. In: *De nieuwe taalgids* 59 (1966), p. 338-346
- Zeusche Nachtegael* 1982
Zeusche Nachtegael en bijgevoegd A. vande Venne Tafereel van Sinne-mal. Facsimile-editie van exemplaar PB Zeeland 3 K1 van de druk Middelburg 1623 met een verantwoording en indices door P.J. Meertens en P.J. Verkruijsse. Middelburg 1982
- Zes zedeprenten*
 Constantijn Huygens, *Zes zedeprenten*. Ed. werkgroep Utrechtse neerlandici. 2e dr. Utrecht 1976 [Ruygh bewerp iv]
- Zieleman 1995
 G.C. Zielemans, "'Van de Schoonheydt" en zijn dichter'. In: *Spiegel der Letteren* 37 (1995), p. 173-212
- Zieleman 1996
 G.C. Zielemans, 'Nogmaals: "'Van de Schoonheydt" en zijn dichter'. In: *Spiegel der Letteren* 38 (1996), p. 73-74
- Zaalberg 1967
Uit Hoofds Lyriek. Verzameld en toegelicht door C.A. Zaalberg. Tweede druk. Zwolle 1967

- Zwaan 1968
Constantijn Huygens, *Avondmaalsgedichten en heilige dagen*. Ed. F.L. Zwaan. Zwolle 1968.
[Zwolse drukken en herdrukken 68]
- Zwaan 1967
F.L. Zwaan, [recensie van Smit 1966]. In: *De nieuwe taalgids* 60 (1967), p. 52-55.
- Zwaan 1973a
Dagh-werck van Constantijn Huygens. Assen 1973
- Zwaan 1973b
F.L. Zwaan, 'Huygensiana II'. In: *De nieuwe taalgids* 66 (1973), p. 511-512
[ook opgenomen in Zwaan 1974b]
- Zwaan 1974a
[C. Huygens], *Voet-maet, rijm en reden. Bloemlezing uit Huygens' Gedichten*. 3e dr. Culemborg
1974
- Zwaan 1974b
F.L. Zwaan, *Zwaanzinnigheden. Opstellen over spraakkunst en tekstinterpretatie*. Amsterdam
1974
- Zwaan 1976
F.L. Zwaan, *Tien gedichten van Constantijn Huygens*. Assen, Amsterdam 1976
- Zwaan 1977a
Constantijn Huygens, *Hofwijck*. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door F.L. Zwaan.
Jeruzalem 1977
- Zwaan 1977b
Constantijn Huygens, *Cluijs-werck*. Uitgegeven en toegelicht door F.L. Zwaan.
Jeruzalem 1977
- Zwaan 1982
F.L. Zwaan, 'Huygens en Dorothea'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*
98 (1982), p. 131-136
- Zwaan 1984a
Constantijn Huygens, *Ooghen-troost*. Ed. F.L. Zwaan. Groningen 1984
- Zwaan 1984b
F.L. Zwaan, 'Huygens geen contraremonstrant?'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en
Letterkunde* 100 (1984), p. 213-226
- Zwaan 1984c
Constantijn Huygens, *TVrouwwe-lof*. Een cyclus van vijf gedichten van de jonge
Constantijn Huygens. Uitgegeven, ingeleid en toegelicht door F.L. Zwaan. Tilburg
1984

Registers

Alfabetisch register van titels en beginregels

In dit register zijn alle titels en beginregels van de gedichten opgenomen. De cijfers verwijzen naar de pagina's in Deel 2.

Aen Anna R. 113
Aen de sang-goddinnen 115
Aen de vrije Nederlanden 581
Aen J. van Brosterhuijsen 741
Aen J. van Brosterhuijsen op sijn verlang 754
Aen J. vander Burch 743
Aen J. vander Burch 746
Aen Joff^w. Dorothea van Dorp 677
Aen Joff^w. Isab. Doublet 742
Aen mijn heer de Groot 180
Aen mijne vrinden in Zeeland 760
Aende Bredaesche Camer 116
Aende Heeren van Asperen, Liere 618
Aende H^r. H. Nobel oudburgemæster van Rotterdam 433
Alckmaer 668
Als ick emmers moet gelooven 124
Amsterdam 660

Batava tempe 246
Behouden reis 222
Biddaghs-bede 688
Briel 666
Bruijloft-liedt 95

Characterista 569
Christelijcke bedenckingen 137

Daer op ick 224
De drollighe dichter deser drijderhande 520
De Heere Drossaert Hooft 213
De uijtlandighe herder 401
De Visscher die men roemt 203
Del Pastor fido atto primo 435
Delft 657
Den ouden Laôcoon 121
Den stemmenden steden 652
Deun 685

Dexel vande vuijle pott 501
 Doe Thyrsis 201
 Door G.R. Doublet 221
 Door J. van Brosterhuysen 220
 Door Joff. Tesselschade Roemer 219
 Dordrecht 654
 Doris 107

 Edam 672
 Een alchymist 545
 Een algemeen poëet 515
 Een bedelaer 521
 Een beul 611
 Een boer 592
 Een comediant 573
 Een dwergh 548
 Een gesant 511
 Een ghemeen soldaet 533
 Een goet predikant 538
 Een koning 528
 Een koortsich vrindt 550
 Een matroos 576
 Een onwetend medicijn 563
 Een professor 561
 Een rijke vrijster 524
 Een sott hoveling 551
 Een waerd 601
 Een wijs hoveling 713
 Enckhuijsen 671

 Gedwongen onschuld 454
 Gorichom 663
 Goude 661
 Grill 477
 Grilligh trilligh trilloos kindt 186

 Haerlem 655
 Hij is een tollenaer van allerhande waren 615
 Hoorn 669

 Ijet boerighs 173
 Is't quelling sonder vreucht 109

 Klachten 429
 Klucht uijt de vuijst 400

 Leiden 658
 Lofdichten 1622 765

Lofdichten 1625 766
 Loosduijnen 682

 Medelijden 643
 Medenblick 674
 Mijn besluit aenden selven tot afscheijt 216
 Mijn' wederantwoord 495
 Mijne Antwoord 214
 Mijne antwoord 708
 Monickendam 673
 Muijden ick kom 482
 Muijdsche reis 237

 Naem-versett 235
 Nemo sibi 453
 Noch opden selven trant door Joff. Anna Roemer 218

 O geluckigen mensch 93
 Op de fabel van Venus ende Adonis 181
 Op de hooge vlooden van 't jaer 1624 643
 Op de vertalinghe 244
 Op een' mis-luckte muijdsche reijse 485
 Op het diamantstift van Joff^w. Anna Roemers 122
 Opde selve Bruijloftreise over Haerlem 616
 Opper-korst van 't soet geback 503
 Oudt-vader Amstel-stroom 114

 Paraphrasticum 104
 [Printen] 503
 Proeve op 't beghinn der klachten Ieremiae 396
 Ps. 114 119
 Purmerende 676

 Request 544
 Rijswijck 680
 Roose mongkie 227
 Rotterdam 662

 Schevering 683
 Schiedam 664
 [Schoncken] 210
 Schoonhoven 665
 'sGravenhage 678
 'sGravesande 679
 Sijn' antwoord 494
 Snicken 763
 Stedestemmen 647
 Symbolum apostolorum 125

't Costelijck mall 299
"Ten is noch hert 111
Tesselschade 607
The 185
Tvrouwe-lof 189
Twiederhande slach van vrouwen 200

Valckenburg 684
Van G.R. Doublet 220
Van over 't noorden nauw 386
Vier en vlam 622
Voorspraeck 704

Weder-antwoord vanden selven 217
Wie seijt dat Piet en Trijn 187
Wij vloden al *verbaest* 120

Register van namen

In dit register zijn opgenomen de namen van historische personen genoemd in de Teksten (deel 1), de Inleiding en de literair-historische Commentaar met de daarbij behorende noten. Auteurs van door Huygens opgenomen citaten zijn niet geïndiceerd.

- Aerssen, F. van
II: 454, 511, 529
- Aldegonde, Amelia van Marnix van St.
II: 93
- Aldegonde, Philips van Marnix van St.
II: 93, 714
- Andriesse, C.D.
II: 39
- Annegarn, A.
II: 97
- Arnold, Th.J.I.
II: 21
- Asperen, van
Zie: Boetzelaer
- Augustinus
II: 401, 405
- Bachrach, A.G.H.
II: 13, 25, 55, 104, 105, 122, 188, 398
- Backx, familie
II: 118
- Baeck, Joost
II: 486
- Baerle, Caspar van
II: 42, 48, 51, 60, 62, 508, 563, 647, 766
- Baerle, Jan van
II: 623
- Baerle, Susanna van
I: 217
II: 54, 303, 477, 524, 525
- Bakhuizen van den Brink, J.N.
II: 127
- Ban, Joan Albert
II: 202
- Bartas, Guillaume de Saluste Sieur du
I: 102
II: 24, 25, 93, 244
- Bas, Dirk
II: 511
- Beck, David
II: 58
- Beens, Dingman
II: 117
- Beer, Taco de
II: 10
- Beets, Nicolaas
II: 7, 8, 174
- Berchem, Margaretha van
II: 95
- Berge, Domien ten
II: 31
- Bergsma, J.
II: 306
- Berni, Francesco
II: 501
- Bilderdijk, Willem
II: 6
- Bill, John
II: 300
- Blaeu, Willem Jansz.
II: 35
- Blom, Frans
II: 127
- Blommendaal, J.L.P.
II: 437
- Boetzelaer, Philip Jacob van den
I: 260
II: 618, 169

- Boetzelaer, Rutger Wessel vanden, baron van Asperen
I: 57, 102
II: 24, 25, 44, 48, 93, 173, 244, 619
- Bohemen, koning en koningin van
II: 58, 249
- Boot, J.C.G.
II: 14, 15, 205
- Bos, Jan
II: 9, 35, 37
- Bostoën, K.J.S.
II: 97, 117, 118, 213
- Bowers, F.
II: 12
- Braet, A.C.
II: 540
- Bredero, G.A.
II: 12
- Breugelmans, R.
II: 30, 766
- Briels, J.G.C.A.
II: 37
- Brosterhuijsen, J. van
I: 88, 328, 340, 342
II: 42, 47, 48, 50, 56, 61, 211, 213, 436, 709, 741, 744, 754, 755, 766, 767
- Brouart, J.
II: 43
- Brune, Johan de
II: 30, 32, 45, 507, 765
- Buchanan, George
II: 485
- Buitenrust Hetteema, F.
II: 30, 766
- Burgh, J. van der
I: 310, 311, 330, 335, 337, 338
II: 42, 47, 48, 50, 56, 57, 59, 436, 508, 708, 741, 743, 744, 746, 747, 754, 766, 767
- Bye, Maeyke de
I: 91, 94, 95
II: 227
- Callandrini, Cesare
II: 42, 126, 137
- Calvart, Jhr. Levyn de
I: 260
II: 618, 619
- Campen, Cornelis van
II: 625
- Carleton, Sir Dudley
II: 201
- Caron, Noël de
II: 107, 121, 238, 486, 511, 512
- Casaubonus, Isaäc
II: 508
- Castiglione, Baldassar
II: 714
- Cats, Jacob
I: 130, 133, 134, 142, 149, 150, 152
II: 4, 20, 25-35, 42, 43, 45, 52, 56, 57, 86, 137, 248, 251, 252, 254, 255, 301, 302, 386, 503, 765, 766, 768
- Ceulen, Geertruijt van
I: 25
II: 111, 113
- Coligny, Louise de
II: 116
- Conway, Sir Edward
II: 398
- Coomans, Johanna
II: 32
- Crombalch, Allard
II: 607, 622
- Daley, Koos
II: 398
- Damsteegt, B.C.
II: 12, 13, 212, 213
- Dedel, Joannes
II: 22
- Delft, Aefgen Jansdr. van
II: 116
- Des Tombe, J.W.
II: 94, 619
- Deursen, A.Th. van
II: 522
- Diogenes
II: 592

- Dodonaeus, Rembertus
I: 107
II: 20, 249
- Does, Jan van der
I: 72
- Donne, John
II: 397, 508, 539
- Dorleijn, G.J.
II: 12, 13, 19, 72, 75, 78, 81, 87
- Dorp, Dorothea van
I: 62, 292
II: 54, 62, 70, 107, 109, 185, 186, 188, 524, 525, 710
- Doublet, G.Rataller
I: 88, 89
II: 47, 211, 213615
- Doublet, Isabeau Rataller
I: 329
II: 54, 742
- Doublet heer van Groenevelt , Philips
I: 62
II: 185, 247, 742
- Dijkstra, Oege
II: 2
- Eeghen, F.I.H. van
II: 36
- Eemeren, G. van
II: 479
- Eerzamen, F. den
II: 690
- Erasmus, Desiderius
I: 74
II: 191
- Erp, Magdalena van
II: 486
- Eyffinger, Arthur
II: 22
- Eymael, H.J.
II: 9, 10, 30, 77, 507, 508, 540, 766
- Frederik Hendrik
II: 57, 58, 116, 181
- Gaskell, Ph.
II: 49, 59
- Gelder, H.E. van
II: 49
- Gelle, J.
II: 28, 31
- Gerbenzon, P.
II: 18, 79, 81
- Gerritsen, J.
II: 85
- Gerhardt, Ida G.M.
II: 401, 405
- Gevaerts, J.C.
II: 43
- Gheyn, Jacques de
II: 31, 121, 501, 502
- Gordon, geseght Graeuw, Geertruyd
II: 16
- Gouda Quint, S.
II: 9
- Gouthoeven, W. van
II: 648
- Govertse, Jan
II: 485
- Govertse, Trijn
II: 592
- Greg, W.
II: 76, 84
- Groenveld, S.
II: 36, 513
- Groot, Hugo de
I: 59, 60
II: 43, 54, 96, 97, 116, 127, 180, 181
- Grootes, E.K.
II: IV, 1, 12, 191
- Grusius, Jacobus
II: 43
- Gruys, J.A.
II: 35, 39
- Grijp, Louis Peter
II: 97, 202, 437
- Guarini, Batista
II: 57, 435, 437, 477, 710
- Guédron, Pierre
II: 95
- Guicciardini, Lodovico
II: 648

- Haas, M. de
II: 127, 401, 405, 479
- Hall, Joseph
II: 504
- Hartgers, Joost
II: 37
- Heemskerck, Johan van
II: 254
- Heer, A.R.E. de
II: 245, 705
- Heesakkers, Chr.
II: 2, 254
- Heide, Mans van der
II: 405
- Heinsius, Daniel
I: 32, 150, 156, 164, 165, 169
II: 30, 51-55, 57, 63, 107, 112, 116, 137, 201, 202, 244, 403, 406, 507, 508, 562
- Hellinga, W.Gs.
II: 12, 13, 50, 57-59, 61, 524, 525, 619, 754, 756, 757
- Hellinga-Querido, L.
II: 13, 25, 62, 619
- Hendrik IV, koning van Frankrijk
I: 105
- Hendriks, W.A.
II: 30, 32, 766
- Hermkens, H.M.
II: IV, 1, 11, 12, 17, 18, 20, 38, 40, 79, 80, 81, 83-85, 88, 593
- Heijbroek, J.F.
II: 6
- Hoefnagel, Susanna
II: 45, 386, 400, 402, 454, 529, 643
- Hofman, H.A.
II: 405, 513
- Hoftijzer, P.G.
II: 36
- Homerus
II: 485
- Hooft, P.C.
I: 83, 85, 90, 98, 100, 150, 151, 192
II: 5, 12, 13, 16, 17, 42, 47, 51, 52, 55-59, 61, 75, 77, 85, 181, 203-205, 210, 211, 213, 222, 237, 304, 386, 401, 435, 482, 483, 485, 507, 508, 622, 623, 754, 766, 768
- Horatius
II: 35, 180, 181, 401, 406, 453, 507, 515, 516, 569, 570, 757
- Horst, D.J.H. ter
II: 6, 14
- Horst, K. van der
II: 35
- Houthain, D'Heere van (zie ook Zoete van Lake)
I: 6
II: 95
- Huygens, Constance
II: 44
- Huygens, Christiaan (vader)
II: 23, 25, 30, 95-97, 111, 117, 386, 400-402, 454, 508, 529, 538, 643, 705
- Huygens, Geertrude
II: 44
- Huygens, Maurits
II: 23-27, 29, 30, 36, 46, 83, 86, 127, 252, 255, 386, 400-402, 477, 506, 524, 705
- Huygens, Susanna Louisa
II: 5, 6, 14
- Jacobs, A. E.
II: 2, 87
- Jacobus I
I: 58
II: 173, 400, 511, 528, 551
- Jansen, Leo
II: 227
- Janssen, Frans A.
II: 58
- Janssen, Vivian
II: 2
- Joachimini, Albert
II: 512
- Johnson, Ben.
I: 66
II: 187, 188
- Jonckbloet, W.J.A.
II: 7

- Jorissen, Th.
II: 6, 17-19, 112, 126, 127, 253, 477,
507, 644
- Junius, Hadrianus
II: 397, 648
- Jutten, G.C.A.
II: 97
- Kalff, G.
II: 35
- Kampen, M. van
I: 262, 266
II: 622, 623
- Karsemeijer, J.
II: 75
- Keesing, Elisabeth
II: 108, 479, 550, 710
- Keteler, Agnes de
II: 44, 61
- Kets, Annemarie
II: 2
- Kist, N.C.
II: 690
- Killigrew, kapitein
II: 400
- Kleerkooper, M.M.
II: 39
- Klützwow, Connie
II: 2
- Kok, A.S.
II: 28
- Kossmann, E.F.
II: 39, 97
- Kruyter, C.W. de
II: 2, 23, 24, 38, 137, 138, 647
- Kuiper, G.
II: 112, 191
- Kuitert, Lisa
II: 75
- Laar, L. van de
II: 516
- Lamotius, Johannes
II: 398
- Langius, Josephus
II: 20, 300, 301, 305
- Leefdael, Maria van
II: 22, 644
- Leeman, A.D.
II: 540
- Leendertz, P.
II: 4, 7-9, 205, 247, 253, 254, 255, 303,
305, 756
- Leerintveld, A.M.Th.
II: 6, 14, 19, 23, 54, 73, 93, 108, 110,
181, 245, 305, 306, 552, 710, 766, 767
- Leopold, J.H.
II: 19
- Lescaille, Jacob
II: 37
- Leupe, P.A.
II: 512
- Leuvensteijn, J.A. van
II: 79
- Lieburg, M.J. van
II: 456
- Liere, Emmery van
II: 22
- Liere, Frederik van
II: 618, 619
- Liere, Willem van
I: 260, 271
II: 22, 48, 61, 619, 645
- Liesvelt, Diederick van
II: 93
- Liesvelt, Theodore van
II: 93
- Lintelo, Nomna van
II: 44, 51, 60
- Lof, N. van der
II: 9
- Luijten, Hans
II: 35
- Luyt, I.
II: 30, 45, 765
- Maas, Nop
II: 8
- MacKerrow, R.B.
II: 12
- Manmaker, Anna
II: 25, 95

- Mansart, Louis de
I: 260
II: 618, 619
- Martialis
II: 453
- Mateboer, Jenny
II: 30, 32, 766
- Mathenesse, Maria van
II: 201
- Mathijssen, Marita
II: 13, 72, 74, 78
- Maulde, Jhr. Louis de
Zie: Mansart
- Maurits, prins
II: 116, 117, 249, 602, 619, 691
- McNeil Kettering, Alison
II: 108
- Meer, Tineke ter
II: 2, 3, 21, 222, 387
- Meertens, P.J.
II: 28, 30, 766
- Meurs, Aert van
II: 17, 23, 24, 36, 37, 77, 126, 137, 244
- Michels, L.C.
II: 80, 306
- Middag, Guus
II: 2
- Moll, W.
II: 7
- Montaigne, M. de
II: 300, 368
- Morosini, Marcantonio
II: 44
- Nassau, Maurice de
II: 23
- Nebukadnezar
II: 713
- Nellen, H.J.L.
II: 127, 180, 181
- Nobel, H.
I: 173, 433
- Noot, Karel vander
II: 25, 95
- Noot, Louise vander
I: 6
II: 22, 95, 96
- Noske, Frits
II: 13
- Noüe, François de la
II: 714
- Odysseus
II: 485
- Orenstein, Nadine
II: 36
- Orpheus
II: 521
- Overbury, Sir Thomas
II: 504
- Ovidius
II: 180, 406, 478, 479, 515
- Paardekooper, P.C.
II: 13
- Passchier van Wesbusch, Johannes
II: 37
- Paulus, apostel
II: 506
- Pauw geboren Hoeufft, Leonard
II: 6
- Penon, G.
II: 4, 8, 9, 75
- Persius
II: 453
- Pindarus
II: 181
- Plak, A.
II: 40
- Porteman, Karel
II: 30
- Poulsen, J.
II: 403, 406
- Purves, John
II: 305
- Puteanus, Erycius
II: 651
- Queeckel, Catharina
II: 625
- Ram, Karin-E.
II: 430
- Rammazeyn, Johannes
II: 39

- Rasch, R.A.
II: 710
- Rataller, Cornelia
II: 742
- Ravesteyn, Johannes van
II: 39, 40
- Ravesteyn, Paulus van
II: 254
- Reael, Laurens
II: 42, 50, 507, 766, 767
- Regteren Altena, I.Q. van
II: 122
- Ritsema van Eck, Pieter C.
II: 123, 544
- Roelevink, J.
II: 25
- Roeseling, J.
II: 544
- Ruytinck, Symeon
II: 32, 43
- Rijkelsma, Victor
II: 244
- Sassen, F.L.R.
II: 213
- Scaliger, Julius Caesar
II: 485
- Schagen, Cornelis Pietersz
II: 254
- Schapelhouman, Marijn
II: 28
- Schatborn, Peter
II: 28
- Scheibe, Siegfried
II: 13, 18, 72, 74, 76
- Schenkeveld-Van der Dussen, M.A.
II: IV, 1, 30, 32, 33, 49, 51, 57, 59, 60, 77, 205, 254, 255, 306, 766
- Schinkel, A.D.
II: 14
- Schrijvers, P.H.
II: 570, 757
- Scriverius, Petrus
II: 137, 138
- Secundus, Janus
I: 72
- Seggelen, A. van
II: 97, 213
- Sellin, Paul. R.
II: 94, 202, 398, 508
- Selm, Bert van
II: 12
- Seneca
II: 301
- Slits, Frans
II: 647, 651, 652
- Smit, J.
II: 3, 6, 12, 13, 19, 55, 80, 94, 104, 105, 117, 118, 139, 236, 249, 254, 255, 303-306, 387, 400, 403, 405, 406, 430, 435, 437, 479, 486, 501, 502, 507, 508, 511, 513, 524, 525, 619, 625, 757
- Smit, W.A.P.
II: 12
- Smits-Veldt, Mieke B.
II: 123, 213, 515-517, 544, 608, 625
- Spies, Marijke
II: 41, 104, 105, 387, 583
- Spinola, Ambrogio
II: 403
- Spranckhuysen, Dionysius
II: 244
- Starter, Ian Iansz.
II: 253
- Stephens, John
II: 504
- Sterck, J.F.M.
II: 550
- Stockum, W.P. van
II: 39
- Stoett, F.A.
II: 205, 756
- Streekstra, N.F.
II: 3, 93, 398
- Strengholt, L.
II: IV, 3, 6, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 21, 25, 38-40, 53-55, 61, 66, 70, 74, 75, 97, 104, 105, 139, 181, 213, 238, 247, 253, 254, 306, 405, 486, 504-506, 508, 513, 516, 517, 525, 561, 562, 615, 648, 651, 652, 690, 691, 715

- Strien, Ton van
II: 2, 19, 40, 85, 517, 540, 570
- Stroom, G. van der
II: 12, 205, 625, 766-768
- Stuiveling, G.
II: 12
- Stutterheim, C.F.P.
II: 12, 61
- Suchtelen, Ariane van
II: 35
- Swacf, Ioannes de
II: 32
- Theocritius
II: 202
- Theophrastos
II: 504, 506, 507
- Thomassen, Kees
II: 254
- Thorius, Raphael
II: 43
- Tiethoff-Spliethoff, M.E.
II: 619
- Trello, Lucretia van
I: 63, 221
II: 54, 186, 550
- Tremellius, Immanuel
II: 397
- Tricht, H.W. van
II: 12, 50, 57, 222, 306, 437, 483, 508,
625, 756, 757, 768
- Tuyl van Serooskerken, Hendrik van
II: 511
- Tuynman, P.
II: 12, 17, 50, 57, 66, 79, 90, 205, 222,
483, 486, 524, 525, 619, 625, 754, 756,
757, 766-768
- Udal, John
II: 398
- Unger, J.H.W.
II: 32, 112, 203, 205, 236, 238, 255,
400, 437, 742
- Vaeck, M. van
II: 31, 32, 522
- Valerius, Adrianus
II: 304, 306
- Vander Haeghe, F.
II: 21
- Veenstra, F.
II: 12
- Velde, Jan van de
II: 26, 27, 29
- Venne, Adriaen van de
II: 27, 28, 31, 33, 35
- Venne, firma van de
II: 30, 36
- Venne, Jan Pietersz. van der
II: 25, 31, 33, 35
- Verhagen, Peeter
II: 648
- Verkruisje, P.J.
II: 12, 30, 32, 81, 82, 84, 766
- Verkuyt, P. E.L.
II: 12, 13, 38, 104, 105, 435, 437, 477,
479, 525, 710
- Vermeer, W.
II: 12, 13, 38, 104, 105, 107, 108, 403,
405, 406, 516, 582
- Vermeeren, P.J.H.
II: 2, 11-13, 15, 16, 18, 20, 22, 38, 63,
456, 583
- Villamont, Jacques de
II: 44
- Visscher, Roemer
II: 203, 205
- Visscher, Anna Roemers
I: 24, 26, 28, 30-32, 36-39, 57-60, 70,
71, 83, 87, 150, 206, 217
II: 5, 28, 31, 47, 54, 56, 57, 77, 112,
114-116, 122-124, 173, 174, 180, 181,
185, 189, 203, 204, 210-213, 222, 244,
386, 401, 520, 544
- Visscher, Tesselschade Roemers
I: 83, 87, 97, 100, 150, 217, 253, 262
II: 5, 47, 54, 56, 77, 204, 210, 237, 238,
304, 386, 401, 544, 607, 616, 618, 622,
623
- Vlack, Adriaen
II: 38, 39

- Vliet, H.T.M. van
II: IV, 1, 2
- Vogelaer, Susanna de
I: 96
II: 47, 235
- Vogelaer, Elisabeth de
II: 235
- Vollenhove, Johannes van
II: 16
- Vondel, Joost van den
II: 42, 85, 180, 181, 244, 304, 766, 767
- Vos, Dick de
II: 97
- Voskuyl, Dirck Pietersz
II: 254
- Vogelaer, Marcus de
I: 25
II: 111, 113
- Wassenaar Heer van Warmond, Jacob van
II: 201
- Wassenaer van Ruijven, Willem Baron van
II: 5
- Westerbaen, Jacob
II: 304, 766, 767
- Willem, prins van Oranje
II: 581, 582
- Williams, John
II: 19, 300, 303, 305
- Winkel, Jan te
II: 9, 10
- Wisselius, S.Iz.
II: 14
- Wolf, C. de
II: 39
- Wolters, J.B.
II: 9
- Worp, J.A.
II: 4-6, 9-11, 14, 15, 18-30, 33-35, 50, 51, 53, 66, 77, 94, 97, 105, 116, 117, 122, 137-139, 202, 222, 253, 255, 306, 401, 405, 433, 436, 437, 479, 483, 508, 520, 529, 564, 583, 619, 644, 645, 651, 690, 742, 756, 766, 768
- Wotton, Sir Henry
II: 398
- Wtenbogaert, Johannes
II: 137, 139, 539
- Wijngaards, N.
II: 508, 513, 715
- Zeyde, Marie H. van der
II: 401, 405
- Zieleman, G.C.
II: 73
- Zoete van Lake, gezegd Houthain, Philips
II: 22, 95-97
- Zwaan, F.L.
II: 11-13, 16-20, 30, 38, 40, 59, 66, 75, 77, 79, 80, 82, 90, 104, 105, 139, 174, 200, 306, 398, 402, 403, 405, 406, 430, 456, 483, 486, 550

Gedetailleerde inhoudsopgave

	WOORD VOORAF	1
	INLEIDING	3
I	SAMENVATTING	3
1.1	<i>Begrenzing</i>	3
1.2	<i>Editiegeschiedenis</i>	4
1.3	<i>Bronnen</i>	4
1.4	<i>De drukgeschiedenis van de Otia</i>	4
1.5	<i>Verantwoording</i>	5
2	EDITIEGESCHIEDENIS IN VOGELVLUCHT	5
2.1	<i>Eerste uitgave naar de handschriften</i>	7
2.2	<i>Uitgave Worp</i>	9
2.2.1	Kritiek op de uitgave Worp	11
2.3	<i>Nieuwe editie</i>	12
3	BRONNEN	13
3.1	<i>De handschriften</i>	13
3.1.1	Karakterisering van de handschriften	15
3.1.2	Belang van de handschriften	17
3.2	<i>De drukken</i>	21
3.2.1	Gedrukte bronnen vóór de <i>Otia</i> (1625) en voor 1622	22
3.2.2	De Zeeuwse drukken	25
3.2.3	Herdrukken van de <i>Otia</i>	37
3.2.4	<i>Koren-bloemen</i> 1658	38
3.2.5	<i>Koren-bloemen</i> 1672	39
4	DE DRUKGESCHIEDENIS VAN DE <i>OTIA</i>	41
4.1	<i>Kopij</i>	41
4.2	<i>Datering</i>	50
4.3	<i>Kopijvoorbereiding</i>	52
4.3.1	<i>Selectie</i>	53
4.3.2	'Dit niet te drukken'	53
4.3.3	Wel gedrukt	55
4.4	<i>Persklaar maken</i>	58
4.5	<i>Correctie</i>	63
5	INRICHTING VAN DE EDITIE	72
5.1	<i>Opnamecriteria, autorisatie</i>	72
841	INHOUD	

5.2	<i>Basistekst</i>	74
5.2.1	<i>Koren-bloemen</i> 1672	75
5.2.2	<i>Koren-bloemen</i> 1658	76
5.2.3	<i>Otia</i> 1625	76
5.2.4	Drukken vóór de <i>Otia</i>	77
5.2.5	Handschriften	77
5.3	<i>Tekstconstitutie</i>	79
5.3.1	Leestekst	80
5.4	<i>Varianten</i>	80
5.4.1	Handschriften	81
5.4.2	Gedrukte bronnen	82
5.4.2.1	Selectie van varianten	84
5.5	<i>Inrichting deel 2: De commentaar en het variantenapparaat</i>	85
5.5.1	Literair-historisch commentaar	85
5.5.2	Uitgaven	86
5.5.3	Literatuur	86
5.5.4	Translitteratie-aantekeningen	86
5.5.5	Overlevering	86
5.5.6	Variantenapparaat	88
5.5.6.1	Inrichting variantenmodel	88

APPARAAT

[1]	O geluckigen mensch	93
[2]	Bruijloft-liedt	95
[3]	Paraphrasticum	104
[4]	Doris	107
[5]	Is't quelling sonder vreucht	109
[6]	'Ten is noch hert	111
[7]	Aen Anna R.	113
[8]	Oudt-vader Amstel-stroom	114
[9]	Aan de sang-goddinnen	115
[10]	Aende Bredaesche Camer	116
[11]	Ps. 114	119
[12]	Wij vloten al <i>verbaest</i>	120
[13]	Den ouden Laócoon	121
[14]	Op het diamantstift van Joff ^{w.} Anna Roemers	122
[15]	Als ick emmers moet gelooven	124
[16]	<i>Symbolum apostolorum</i>	125
[17]	Christelijcke bedenckingen	137
[18]	Ijet boerighs	173
[19]	Aen mijn heer De Groot	180

[20]-[21]	Op de fabel van Venus ende Adonis	181
[22]	The	185
[23]	Grilligh trilligh trilloos kindt	186
[24]	Wie seijt dat Piet en Trijn	187
[25]	Tvrouwe-lof	189
[26]	Twiederhande slach van vrouwen	200
[27]	Doe Thyrsis	201
[28]	De Visscher die men roemt	203
[29]-[30]	[Schoncken]	210
[29a]	De Heere Drossaert Hooft	213
[29]	Mijne Antwoord	214
[30]	Mijn besluijt aenden selven tot afscheijt	216
[30a]	Weder-antwoord vanden selven	217
[30b]	Noch opden selven trant door Joff. Anna Roemer	218
[30c]	Door Joff. Tesselschade Roemer	219
[30d]	Door J. van Brosterhuysen	220
[30e]	Van G.R. Doublet	220
[30f]	Door G.R. Doublet	221
[31a]	Behouden reis	222
[31]	Daer op ick	224
[32]	Roose mongkie	227
[33]	Naem-versett	235
[34]	Muijdsche reis	237
[35]	Op de vertalinghe	244
[36]	Batava tempe	246
[37]	't Costelijck mall	299
[38]	Van over 't noorder nauw	386
[39]	Proeve op 't beghinn der klachten Ieremiae	396
[40]	Klucht uijt de vuijst	400
[41]	De uijtlandighe herder	401
[42]	Klachten	429
[43]	Aende H. H. Nobel oudburgemeester van Rotterdam	433
[44]	Del Pastor fido atto primo	435
[45]	Nemo sibi	453
[46]	Gedwongen onschuld	454
[47]	Grill	477
[48]	Muijden ick kom	482
[49]	Op een' mis-luckte muijdsche reijse	485
[49a]	Sijn' antwoord	494
[50]	Mijn' wederantwoord	495
[51]	Dexel vande vuijle pott	501
[52]	Opper-korst van 't soet geback	503

[53]-[112]	[Printen] 503
[53]	Een gesant 511
[54]	Een algemeen poëet 515
[55]	De drollighe dichter deser drijderhande 520
[56]	Een bedelaer 521
[57]	Een rijke vrijster 524
[58]	Een koning 528
[59]	Een ghemeen soldaet 533
[60]	Een goet predikant 538
[61]	Request 544
[62]	Een alchymist 545
[63]	Een dwergh 548
[64]	Een koortsich vrindt 550
[65]	Een sott hoveling 551
[66]	Een professor 561
[67]	Een onwetend medicijn 563
[68]	Characterista 569
[69]	Een comediant 573
[70]	Een matroos 576
[71]	Aen de vrije Nederlanden 581
[72]	Een boer 592
[73]	Een waerd 601
[74]	Tesselschade 607
[75]	Een beul 611
[76]	Hij is een tollenaer van allerhande waren 615
[77]	Opde selve Bruijloftreise over Haerlem 616
[78]	Aende Heeren van Asperen, Liere 618
[79]	Vier en vlamme 622
[80]	Op de hooge vloedden van 't jaer 1624 643
[81]	Medelijden 643
[82]-[107]	Stedestemmen 647
[82]	Den stemmenden steden 652
[83]	Dordrecht 654
[84]	Haerlem 655
[85]	Delft 657
[86]	Leiden 658
[87]	Amsteldam 660
[88]	Goude 661
[89]	Rotterdam 662
[90]	Gorichom 663
[91]	Schiedam 664
[92]	Schoonhoven 665

[93]	Briel	666
[94]	Alckmaer	668
[95]	Hoorn	669
[96]	Enckhuijsen	671
[97]	Edam	672
[98]	Monickendam	673
[99]	Medenblick	674
[100]	Purmerende	676
[101]	Aen Joff ^w . Dorothea van Dorp	677
[102]	'sGravenhage	678
[103]	'sGravesande	679
[104]	Rijswijck	680
[105]	Loosduijnen	682
[106]	Schevering	683
[107]	Valckenburg	684
[108]	Deun	685
[109]	Biddaghs-bede	688
[110]	Voorspraeck	704
[111]	Mijne antwoord	708
[112]	Een wijs hoveling	713
[113]	Aen J. van Brosterhuijsen	741
[114]	Aen Joff ^w . Isab. Doublet	742
[115]	Aen J. vander Burch	743
[116]	Aen J. vander Burch	746
[117]	Aen J. van Brosterhuijsen op sijn verlang	754
[118]	Aen mijne vrinden in Zeeland	760
[119]	Snicken	763
APPENDIX 1	Lofdichten 1622	765
APPENDIX 2	Lofdichten 1625	766

FACSIMILE'S 769

BIBLIOGRAFIE 797

ALFABETISCH REGISTER VAN TITELS EN BEGINREGELS 827

REGISTER VAN NAMEN 831

GEDETAILEERDE INHOUDSOPGAVE 841

